
[All Rights Reserved by the trustees of the fund.]

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnayasagar Press, No. 23, Kolbhat Lane, Bombay.

Published by Shaba Naginbhai Ghelabhai Javeri, for Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakodddhar fund,
at the office of Sheth Devchand Lalbhai Jain P. Fund, No 426 Javeri Bazar, Bombay.

नमः सदा नतेन्द्राय गतमोहाय वीराय ।

उपादीयतामियं कोविदाः ! कोमलकरकुशेशयाभ्यामुपदीक्रियमाणा कथा, गृहीता चेत्सादरं विलोकिता च सवहुमानं यथायथं विचारश्रेणीं नीतोऽर्थोऽस्याः भावार्थपरागपूगे लीनश्चेन्मनः पट्पदः पीनश्चेदात्मैतदन्तर्गतोदितिसूचितार्थहानोपादानोपेक्षाप्रवृत्तौ संपन्नमेव समाहित-
मन्तःकरणं प्रवृत्तं देहिद्रोहादिविरमणादौ निवृत्ता चास्तिकयानुकम्प्यानिर्वेदसंवेगशमलब्धात्मलाभेभ्यो मिथ्यात्वनिर्घुणत्वभवामिनिन्दतामोक्षवि-
द्वेषकपायविलयेभ्यो विषयकपायपुद्गलतत्परता, ननु केयं १ किमत्र वर्णितं २ कस्कोऽत्र नायकः ३ केऽस्या विधातारः ४ कदा ५ कस्मिंश्च
मण्डले मण्डयामासुर्जनतां ६ के च पूज्यास्तत्रभवतां दीक्षादायकाः ७ के च प्रतिबोधयितारः शुभवतां भवतामिति ८ प्रादुर्भवन्ती प्रश्र-
ततिपिपासा निरसनीया तत्तद्वर्णनवारित्समर्पणैः नो चेत् नोपादेया स्यादेवा प्रेक्षावतामिति चेद्, अवधेहि प्रथमे तावत् पर्यनुयोगे यथार्थो-
भिधानेयं 'उपमितिभवप्रपञ्चाभिधाना कथा' यतोऽस्यामुपमितौ नरकतिर्यङ्नरामरगतिचतुष्कल्पो भवो यथा भ्रम्यते जीवेन तथा
पुर्यावासादिपर्यटनकरूपनया उपदेययाश्च भव्या इति भव्योद्देशेनैवात्र वर्णनं तेन नोनता अभव्यानामवर्णनेन १ द्वितीयस्मिन्ननुयोगे आश्र-
वाणां हेयताया उपादेयतायाश्च संवराणां शोतनाय भवभ्रमणतरुमूलभूतानां कपायाणां समूलकापंकपणाय दुरन्तानन्तसंसारभ्रामकाणामि-
न्द्रियाणां दमनाय ग्रन्थोऽयं जग्रन्थे पुण्यभूरिभिः सूरिभिः, प्रस्तावाश्चात्राष्टौ यथायथं समुपन्यस्ताः, तदधिकाराश्रेमे यथाक्रमं—

१ प्रस्तावः पीठवन्धाव्यः ग्रन्थकृतः पूर्वापरवत्सयोः ग्रन्थसंदर्भहेतुकयोः संदर्शनं चात्र ।

२ प्रस्तावः अवाप्तमानुष्यो भव्यः पुण्डरीकाव्योऽनुसुन्दराव्यश्चक्री संसारजीवः सदागमं समन्तभद्राख्यं सूटि ललिताख्यं नृपपुत्री अगृहीतसंकेतामिधां महाभद्राख्यं प्रवर्तिनीं प्रज्ञाविशालाह्वामाश्रित्य ययोदितवान् स्वस्य भवपरम्परां तिर्यगनुभावानुश्रद्धां तथा

स्मृत्वा विचारयति ।

३ प्रस्तावः हिंसाक्रोधाभ्यां भव्यस्य नन्दिवर्धनसंज्ञकस्य स्पर्शनात् वालस्य च दुःस्रावाग्निर्भवभ्रमश्च भव्यस्य ।

४ प्रस्तावः अनृतमानाभ्यां रिपुदारणस्य भव्यस्य रसनायाश्च जडस्याशर्मपरम्पराऽवाग्निर्भव्यस्य भवारण्यभ्रमश्च ।

५ प्रस्तावः स्तेयमायाभ्यां वामदेवस्य भव्यस्य द्राणाच्च मन्दस्यासातप्रवाहापत्तिर्भवेदन्वत्पवनं च ।

६ प्रस्तावः मैथुनलोभाभ्यां धनशेखरस्य भव्यस्य अघमस्य च चक्षुषोऽपारव्यथावृत्तिर्दुर्न्तसंसारपातश्च ।

७ प्रस्तावः महामोहपरिमहाभ्यां धनवाहनस्य भव्यस्य श्रवणात्संगाच्च कालिशस्यामितपीडायाग्निः संसारपातश्च ।

८ प्रस्तावः गुणधारणस्य भव्यस्य प्राप्तसम्यक्त्वगृहिर्धर्मद्रव्यश्रमणलिङ्गस्य गौरवात् भवपरम्परा च देवमनुजजन्मान्तरिते पृथग्भवे सिंहा-
मिधानाचार्यपदस्य अन्तेऽनुसुन्दराव्यस्य चाक्रिणो मोक्षश्च २ ।

तृतीयस्यां तु पृच्छायां अत्र कथाङ्गभूतेषु द्वितीयाद्येवष्टमान्तेषु प्रस्तावेषु भव्यजीवस्य तिर्यग्भवभ्रमो गुणधारणाद्यवस्थासु च हिंसाक्रो-
धादिभिरनन्तसंसारगर्त्तापातो विरतिलाभादिना मोक्षश्च न्यगादीति तत्र भव्यजीव एव नायकः स एवानुसुन्दरश्चक्री, आद्ये तु प्रस्तावे यद्यपि
कथोक्तिहेतुतया स्वं जीवमाश्रित्याख्यात उदन्तः सामान्येनेत्याख्यायि तथापि अस्ति तत्र कश्चिद्विशेषः, यतः यत्र यत्र स्वात्मा नायकस्तत्र तत्रारिष्टं

‘मदीयजीवः’ यथा ३३ पृष्ठे ‘योऽयं मदीयजीवोऽवधारितजालान्धभावोऽस्य महामोहः” तथा ४३ पृष्ठे ‘मदीयजीवोरोऽयं कुविकल्पकुत-
र्ककुतीर्थिकलक्षणैः” ‘आत्मीयजीवः’ यथा ३३ पृष्ठे ‘तदेतदात्मीयजीवस्यालान्तविपरीतचारितामनुभवताऽमिहितं’ ‘मम’ ५४ पृष्ठे यथा ‘ये च
मम सदुपदेशदायिनो भगवन्तः सूर्यस्ते विशिष्टज्ञाना एव, यतः कालव्यवहितैरनागतमेव तैर्ज्ञातः समस्तोऽपि मदीयघृत्तान्तः स्वसंवेदनसं-

१ अनेन निरस्तास्ते बावदूकाः ये प्रतिपादयन्ति यदुत सिद्धयैर्गुरव एव हरिभद्राः सिद्धार्थे तदस्तदीक्षितो वा स्यात् तदेतानाश्रवणजातबोधः न
तु व्यवहितः, यतः स्पष्टमेतत् ज्ञापयन्ति ग्रन्थकृतो यदुत नैते तत्रभवन्तः ममोपदेशदायका भस्मानकालभवाः किंतु विशिष्टप्राकालभवाः अत एव विशिष्टज्ञानादेव
मदुत्तान्तज्ञातारः, निवेदयन्ति चारामानुभवसंविद्धतां द्रुवाणाः परोक्षगुरुग्रन्थावगमजन्यबोधोधादि स्वीकृतोचरमेतद्भूतं, अत एव च पञ्चपद्याशति पृष्ठे प्राक्
स्वस्मिन्नुपनीतमपि धर्मबोधकररूपं “सद्धर्माचार्या अपि जीवविषयं पर्यालोचयन्तः परिकल्पयन्त्येव”ति जहौ परोक्षतां साक्षाद्भूतं पुरवक्षुध, ततश्च पाश्चात्त्यं शी-
लमनुसरद्विर्विपश्चिद्रिज्ञैर्न तत् शक्यं वक्तुं कथमपि यदुत द्विविध्यायनाधिके शतनवके सिद्धयैः सत्त्वात् श्रीमन्तो हरिभद्रसूरिवर्या अपि तत्समकालीना एवेति ।
किं च प्राकृतकुवलयमालाकाराः “सगकाले बोलीने वरिसाण सएहिं सप्तहिं गएहिं । एगदिणेणैहिं एत समताऽवरण्हम्मि ॥ १ ॥” इति गायया दिनेने सप्तने
शतके शक्यं सप्तम्यसमाप्तिस्त्वका दाक्षिण्यचिह्नसूत्रो यान् सकृतौ प्राकालीनकविजनतया स्तौति ते श्रीमन्तो हरिभद्राः कयंकारं सिद्धार्थसमानकाला भवितु-
महन्तीति विचार्य विचक्षणैः, प्रस्तावनायां प्रस्ताविता वीराचार्यचरणाञ्जपट्पदाः श्रीहरिभद्राचार्यस्त्वन्य इत इति न श्रीमतां शक्यसप्तमशताब्दीकाले वर्तमानता
राज्ञ्या, तेषामर्वाङ्गालीनतासाधनाय यच्च न्यस्यते चूर्णार्थिकं तदसाधनमेव चूर्णिकालस्य तन्मात्राधारस्य चानिर्णयात् अपरेषामप्यभिधानमनिर्णयितानेहसां नात्रोपयोगि,
किंच १४वस्तुदितानां स्वयंपरिज्ञानपरिगणमर्जमालादीनां पूर्वान्तर्गतपूर्वधरकृतग्रन्थानामव्याहृतानां सद्भावत्वेयां तत्कालीनताज्ञापनायालमेव । अन्यच्च श्रीमतां
हि समयो ग्राह्यलिपिप्रचारवानेवेत्यादयश्चकृद्वृत्तिसिगतश्रीमद्वाक्येन ‘यथा घटिकासंस्थानो धकारः (१) कुरुटिकासंस्थानधकार (२) इत्यादि तच्च ग्राह्यम्यादिलिपि-
विधानादनेकविध’ इत्यनेन ज्ञायते, न चाभूत् सिद्धयैः समये ग्राह्यमालेखनप्रचार इति तु स्पष्टमेवेतिहासचरणानां, तद्युक्तमेव श्रीमतां हरिभद्रसूरीणां वीरप्रभो-
रेकादशशताब्दीकायार्थवृत्तित्वं । अत एव तदया कल्पनाऽत्र वृत्ते ।

सिद्धमेतदस्माकं' 'मज्जीवे' यथा ५३ पृष्ठे 'परमेश्वरावलोकनां मज्जीवे भवन्ती' 'मादृशो' यथा ७३ पृष्ठे 'यो जीवो मादृशः प्रागत्यन्तर्हिष्टपरिणामतया धर्मगुर्वादिविषयेऽप्यनेककुविकल्पकरणपरोऽभूत् स तदा लब्धविवेकश्चिन्तयति' इत्यादिषु अस्यच्छब्दं प्रयुज्जानाः स्वकीयमात्मानं अन्यत्र तु एतच्छब्दमिदंशब्दं जीवशब्दं च प्रयुज्जन्तः सामान्यतो जीवविषयमाख्यान्ति, तत एव च ९७ पृष्ठे जगुर्गुरो मन्यकाराः यदुत 'तदिदं धृत्तान्तान्तरमस्यापि जीवस्य दोलायमानबुद्धेस्तथा गृहस्थावस्थायां वर्त्तमानस्य कश्चित् संभवतीत्यवगन्तव्यं' ३७ पृष्ठेऽपि 'यदा सत्त्वेप जीवो नरपतिसुताद्यवस्थाया'मित्यादिषु च सामान्येन संभावनयाऽल्लचक्रुर्वाक्यपद्धतिं, यान्यत्र तावत् कयोहेतुप्रतिपादनाय दृष्टान्तरूपानि पद्यानि द्वादशाधिकशततमादारभ्य पद्यात् पद्यानां सप्तसप्तत्यधिकां चतुःशतीं यावत् प्रतिपादितानि तानि स्वानुभवं निवेदयितुमेव, दाष्टान्तिके तु किञ्चित् स्वानुभूतं किञ्चिच्च संभवास्पदं किञ्चित्तु वैराग्योत्पत्तये कल्पितं तेन नानेकभवविषयकं किञ्चित् परस्परविरुद्धं राग्यदुमारत्नगृहपतित्वकृपीवलत्वादिकं च किञ्चिदुपनीयमानं स्वेषां तथाविधातिशाय्यवध्यादिरहितत्वेन विरोधभाक्, यत्र तु विशेषतः स्वस्मिन्ननुभवोपनयस्तत्र शपितं 'स्वसंवेदनसंसिद्धमेतदस्माकं' पृष्ठे ३४-५४ इत्यादिषु ३ । तुयेतु प्रश्ने सुप्रसिद्धमेतत् यदुत भगवन्तः सिद्धपर्ययोऽस्या विधातारः कथायाः, तत्रभवन्तश्च स्त्रीयां गुरुपरम्पराभेवं स्पष्टमुदङ्घ्रिष्ट प्रज्ञासावस्यैव प्रन्थस्य—योतितासिलभाषार्थः, सङ्क्रव्यान्जप्रयोधकः । सूर्याचार्योऽभवदीप्तः, साक्षादिव दिवाकरः ॥१॥ स निवृत्तिकुलोद्भूतो, लाटदेशविभूषणः । आचारपथकोशगुहः, प्रसिद्धो जगतीतले ॥ २ ॥ अभूद्भूतहितो धीरस्ततो देहमहत्तरः । ज्योतिर्निमित्तशास्त्रज्ञः, प्रसिद्धो देशविस्तारे ॥ ३ ॥ ततोऽभूदुल्लसत्कीर्तिप्रसन्नगोत्रविभूषणः । दुर्गस्वामी महाभागः, प्रख्यातः पृथिवीतले ॥४॥ प्रप्रण्यां गृह्णता येन, गृहं सदनपूरितम् । हित्वा सद्धर्ममहाहात्म्यं, क्रिययैव प्रकाशितम् ॥ ५ ॥ यस्य सचरितं वीक्ष्य, दाशाङ्ककरनिर्मलम् । युद्धास्तत्रत्ययादेव, भूयांसो जन्तवस्तदा ॥६॥ सदीक्षादायकं एव, स्वस्य

चाहं गुरुत्तमम् । नमस्यामि महाभागं, गर्गाणि मुनिपुङ्गवम् ॥ ७ ॥ छिटेऽपि दुष्पमाकाले, यः पूर्वमुनिचर्यया । विजहारेह निःसंगो,
 दुर्गस्वामी धरातले ॥ ८ ॥ सदेशान्धुमिलोके, योतिता मास्करोपमः । श्रीभिलमाले यो धीरो, गतोऽस्तं सद्विधानतः ॥ ९ ॥ तस्मादनु-
 लोपशमः सिद्ध(सद्) विरभूदनाविलमनस्कः । परहितनिरैकमतिः सिद्धान्तनिधिर्महाभागः ॥ १० ॥ विषमभगर्तन्निपतितजन्तुशता-
 लम्बदानन्दुर्ललितः । दलितस्त्रिलदोषकुलः सततं करुणापरीतमनाः ॥ ११ ॥ यः संप्रहणकरणरतः सदुपग्रहनिरतबुद्धिरनवरतम् ।
 आत्मन्यतुलगुणगणैर्गणधरबुद्धिं विधापयति ॥ १२ ॥ बहुविधमपि यस्य मनो निरीक्ष्य कुन्देन्दुविशदमद्यतनाः । मन्यन्ते विमलधियः
 मुसाधुगुणवर्णकं सत्यम् ॥ १३ ॥ उपमितिभवप्रपञ्चा कथेति तच्चरणैरुक्तत्वेन । गीर्देवतया विहिताऽभिहिता सिद्धामिधानेन ॥ १४ ॥
 अथवा—आचार्यो हरिभद्रो मे, धर्मबोधकरो गुरुः । प्रस्तावे भावतो हन्त !, स एवाद्ये निवेदितः ॥ १५ ॥ विं विनिर्धूय कुवासनामयं,
 व्यचीचरद्यः कृपया मदाशये । अचिन्त्यवीर्येण सुवासनामुधां, नमोऽस्तु तस्मै हरिभद्रसूरये ॥ १६ ॥ अनागतं परिज्ञाय, चैत्यवन्दनसं-
 भया । मदर्थैव कृता येन, दृत्तिललितविस्तरा ॥ १७ ॥ यत्रातुल्यथात्राऽधिकमिदमिति लब्धवरजयपताकम् । निखिलसुरभवनमध्ये
 सततं प्रभवं जिनेन्द्रगृहम् ॥ १८ ॥ यत्रार्थदृक्कशालायां, देवः सद्धर्मधामसु । कामो लीलावतीलोके, सदाऽऽस्ते त्रिगुणो मुदा ॥ १९ ॥
 तत्रैवं तेन कथा कविना निःशेषगुणगणाधारे । श्रीभिव्रमालनगरे गदिताऽग्रिमण्डपस्थेन ॥ २० ॥ प्रथमादर्शे लिखिता साध्या श्रुत-
 देवताऽनुकारिण्या । दुर्गस्वामिगुरूणां शिष्यिकयेयं गुणाभिधया ॥ २१ ॥ संवत्सरशतनवके द्विपष्टिसहितेऽतिलङ्घिते चास्याः । ज्येष्ठे
 सितपञ्चम्यां पुनर्वसौ गुरुदिने समाप्तिरभूत् ॥ २२ ॥ ग्रन्थाग्रमस्या विधाय, कीर्त्तयन्ति मनीषिणः । अनुष्ठुभां सहस्राणि, प्रायशः सन्ति
 पौडश ॥ २३ ॥ इति प्रशस्तिः ।

अत्र विलोकनीयं विलोककैर्यदुत श्रीमन्तः सिद्धर्षयः स्वेषां गर्गाचार्यप्रभुं दीक्षादायकं स्तौति श्रीमदेष्टमहत्तरचरणकमलपट्पदोपमश्रीमदुर्ग-
स्वामिपादरजोदिग्घदेहं श्रीमन्तं सद्दर्पि च स्वगुरुतया वर्णयन्ति, न च दीक्षाप्रस्तावे पट्टपारम्पर्ये वा श्रीमद्वारिभद्रसूरीणां काश्चिदपि गुरुतां
क्लिष्ट कीर्त्तयन्ति, किन्तु अयवेत्तनेन स्वस्य तत्प्रणीतप्रन्थजातवोधवत्तां संस्मारयन्तः धर्मवोधकरगुरुतां प्रथमप्रस्तावामिहितामेव स्मारयन्ति, न
चायुक्तं दीक्षाघदायकानां परोक्षानां धर्मवोधे गुरुतया स्मरणं, यतः शास्त्रोक्तिरेवं—“जो जेण सुद्धधम्मंमि ठाविओ संजएण मिहिणा
वा । सो चेव तस्स जायइ धम्मगुरू धम्मदाणाओ ॥ १ ॥” अत्र विदिततरमेतन् यदुत धर्मदातारो धर्मगुरुवः, न च वान्यं श्रीमतां
अद्वैतविगमे धर्मदातारो दुर्गस्वामिन एव, यतः प्रभावकचरित्रे चतुर्विंशतिप्रबन्धे चैवं तत्रभवथरितं—

श्रीसिद्धार्पिसूरिप्रबन्धः ।

श्रीसिद्धार्पिः श्रियो देवाद्धियामध्यामयामभूः । निर्मन्यग्रन्थतामापुर्यद्ग्रन्थाः साम्प्रतं भुवि ॥ १ ॥
 श्रीसिद्धार्पिप्रभोः पान्तु, वाचः परिपंचेलिमाः । अनाद्यविद्यासंस्कारा, यदुपास्तेभिर्देलिमाः ॥ २ ॥
 सुप्रभुः पूर्वजो यस्य, सुप्रभः प्रतिभावताम् । वन्धुर्वन्धुरभाग्यश्रीयस्य माघः कवीश्वरः ॥ ३ ॥
 चरितं कीर्त्तयिष्यामि, तस्य त्रस्यज्जडाशयम् । भूभृच्चक्रचमत्कारि, वारिताखिलकल्मषम् ॥ ४ ॥
 अजर्जरश्रियां धाम, वेपालह्यजरज्जरः । अस्ति गुर्जरेदेशोऽन्यसज्जराजन्यदुर्जरः ॥ ५ ॥
 तत्र श्रीमालमिलस्ति, पुरं सुत्यमिव क्षितेः । चैत्योपरिस्था कुंभालिर्यत्र चूडामणीयते ॥ ६ ॥
 प्रासादा यत्र दृश्यन्ते, मत्तवारणराजिताः । राजमार्गोऽथ शोभन्ते, मत्तवारणराजिताः ॥ ७ ॥
 जैनालयाश्च सन्त्यत्र, नवं धूपगमं श्रिताः । महर्षयश्च निःसंगा, न वन्धूपगमं श्रिताः ॥ ८ ॥
 तत्रास्ति हास्तिकाश्रीयापहस्तितरिपुत्रजः । नृपः श्रीमर्मलाताख्यः, शशुमर्ममिदाक्षमः ॥ ९ ॥
 तस्य सुप्रभदेवोऽस्ति, मन्त्री मित्रं जगत्पति । सर्वव्यापासुद्राभुन्मुद्राकुहुर्जनानने ॥ १० ॥

सपिपासाशानायातिशीतोष्णाच्च विमर्शतः । योगीब लीनचित्तोऽत्र, व्यग्रस्यत्साधुवाक्यतः ॥ २५ ॥
निशीथान्तिक्मे रात्रावपि स्वकगृहागमी । बध्वाः प्रतीक्ष्य एकस्यास्तया नित्यं प्रतीक्ष्यते ॥ २६ ॥
अन्यदा रात्रिजागर्योनिर्योतवपुरुषसाम् । गृहव्यापारकृत्येषु, विलीनाङ्गस्थितिं ततः ॥ २७ ॥
ईदृगज्ञातेयसन्वन्धवशकेशवाग्भरम् । श्वधूरधूणि मुञ्चन्ती, वधूं प्राह सगद्गदम् ॥ २८ ॥ युग्मम् ॥
मयि सत्यां पराभूतं, कस्ते कुर्यात्ततः स्वयम् । खिद्यसे कुविकल्पैस्त्वं, गृहकर्मभरालसा ॥ २९ ॥
श्वशुरोऽपि च ते व्यग्रो, यदा राजकुलादिह । आगन्ता च ततो देवावसरादावसज्जिते ॥ ३० ॥
मामेवाक्रोद्व्यति त्वं तत्तथ्यं मम निवेदय । यथा द्राग्भवदीयात्तिप्रतीकारं करोम्यहम् ॥ ३१ ॥
सा न किञ्चिदिति प्रोच्य, श्वधूर्निर्वन्धतोऽवदत् । युष्मत्पुत्रोऽर्द्धरात्रात्तिक्रमेऽभ्येति करोमि किम् ? ॥ ३२ ॥
ध्रुत्वेत्याह तदा श्वधूः, किं नामेऽजल्पि मे पुरः । सुतं स्वं बोधयिष्यामि, वचनैः कर्कशप्रियैः ॥ ३३ ॥
अद्य स्वपिहि वत्से ! त्वं, निश्चिन्ताऽहं तु जागरम् । कुर्वे सर्वं भलिष्यामि, नात्र कार्योऽधृतिस्त्वया ॥ ३४ ॥
ओमित्यथ सुपात्रोक्ते, रात्रौ तद्द्वारि तस्थुषी । विनिद्रा पश्चिमे यामे, रात्रेः पुत्रः समागमत् ॥ ३५ ॥
द्वारं द्वारमिति प्रौढस्वरोऽसौ यावदूचिवात् । इयद्रात्रौ क आगन्ता, माताऽवादीदिति स्फुटम् ॥ ३६ ॥
सिद्धः सिद्ध इति प्रोक्ते, तेन सा कृतकक्रुया । प्राह सिद्धं न जानेऽहमप्रस्तावविहारिणम् ॥ ३७ ॥
अधुनाऽहं क यामीति, सिद्धेनोक्ते जनन्यपि । अन्यदा शीघ्रमायाति, यथाऽस्मात्कर्कशं जगौ ॥ ३८ ॥

एतावत्यां निदिश द्वारं, विवृतं यत्र पश्यसि । तत्र यायाः समुद्भाटद्वारा सर्वोपि किं निदिश ? ॥ ३९ ॥
 भवत्वेवमिति श्रोक्ते, सिद्धस्तस्मात्त्रितीय च । पश्यन्ननावृतद्वारो, द्वारेऽग्नान्नगारिणाम् ॥ ४० ॥
 सदाप्यनावृतद्वारशालायां पश्यति स्म सः । मुनीन् विविधचर्यासु, स्थिताभिप्युष्यदुर्लभान् ॥ ४१ ॥
 कांश्चिद्वैयत्रिकं कालं, विनिद्रस्य गुरोः पुरः । प्रवेद्यत उत्साहान्, कांश्चित्साध्यायंरगिणः ॥ ४२ ॥
 उत्कटिकासनान् कांश्चित्, कांश्चिद्भेदोद्विक्तसनान् । वीरासनस्थितान् कांश्चिन्, सोऽपश्यन्मुनिमुन्नवान् ॥ ४३ ॥
 अबिन्तयच्छममुघानिर्गरे निर्जरा इव । सुस्नातशीतला एते, कृष्णभीता मुमुक्षवः ॥ ४४ ॥
 तादृशा व्यसनासक्ता, अभक्ताः स्वगुरुष्वपि । मनोरथदुःस्तेषां, विपरीतविद्यारिणः ॥ ४५ ॥
 धिग्जन्मेदमिदामुत्र, दुर्ग्रहोदुर्गतिप्रदम् । तस्मात्सुष्ठुविनी चेला, यत्रैते दृष्टिलोचराः ॥ ४६ ॥ युग्मम् ।
 अमीपां दर्शनात्क्रोषिन्त्याऽपि सूपकृतं मयि । जनन्या क्षीरसुत्तप्तमपि पित्तं प्रणाशयेन् ॥ ४७ ॥
 ध्यायन्नित्यप्रतस्तस्थौ, नमस्तेभ्यश्चकार सः । प्रदत्तधर्मलाभादीर्निर्मन्थप्रसुराह च ॥ ४८ ॥
 को भवानिति तैः श्रोक्ते, प्रकटं ग्राह साहसौ । शुभद्वारात्मजः सिद्धो, गूढान्मात्रा निर्यथितः ॥ ४९ ॥
 उद्भाटद्वारि याथास्त्वमोक्षसीयन्महानिदिश । इयन्ती वाचना दत्ताऽनावृतद्वारि संगतः ॥ ५० ॥
 अतःप्रभृति पूज्यानां, चरणौ क्षरणौ मम । प्राप्ते प्रवहणे को हि, निश्चितीर्यति नाम्युषिम् ? ॥ ५१ ॥
 उपयोगं ध्रुते दत्त्वा, योग्यतादृष्टमानसाः । प्रभावकं भविष्यन्तं, परिज्ञायाय तेऽनन्दन् ॥ ५२ ॥

असद्व्यं विना नैवास्त्यार्थं स्वीयतेतराम् । सदा स्वेच्छाविहारणां, दुर्ग्रहः स भवादृशाम् ॥ ५३ ॥
 धार्यं ब्रह्मव्रतं घोरं, दुष्करं कार्त्तरेनैः । कापोतिका तथा वृत्तिः, समुदानापरामिघा ॥ ५४ ॥
 दारुणः केशलोचोऽथ, सर्वोद्गीणव्यथाकरः । सिकतापिण्डवच्चायं, निरास्वादश्च संयमः ॥ ५५ ॥
 उच्चावचानि वाक्यानि, नीचानां ग्रामकण्टकाः । सोढव्या दशनैश्चर्वणीया लोहमया यवाः ॥ ५६ ॥
 उग्रं पद्माष्टमाद्यं तत्तपः कार्यं सुदुष्करम् । स्वाद्यास्वाद्येषु लब्धेषु, रागद्वेषौ न पारणे ॥ ५७ ॥
 इत्याकर्ण्योर्वदत्सिद्धो, मत्सदृग्व्यसनस्थिताः । छिन्नकर्णोष्ठनासादिबाहुपादयुगा नराः ॥ ५८ ॥
 क्षुधाकरालिता मिश्राचौर्योर्द्वैर्दृत्तिधारिणः । अप्राप्तशयनस्थानाः, पराभूता निजैरपि ॥ ५९ ॥
 नाथ ! कित्तदवस्थाया, अपि किं दुष्करो भवेत् । संयमो विश्वयन्दास्तन्मूर्ध्नि देहि करं मम ॥ ६० ॥ त्रिमिर्विशेषकम् ।
 यददत्तं न गृहीमो, वयं तस्मात्स्थिरो भव । विनेमेकं यथाऽनुज्ञापयामः पैतृकं तव ॥ ६१ ॥
 ततः प्रमाणमादेश, इत्युक्त्वा तत्र सुस्थिते । परं हर्षं दधौ सूरिः, सुविनेयस्य लभतः ॥ ६२ ॥
 इतः शुभङ्करश्रेष्ठी, प्रातः पुत्रं समाहयत् । शब्दादाते च सम्भ्रान्तोऽपश्यत् पत्नीं नताननाम् ॥ ६३ ॥
 अद्य रात्रौ कथं नागात्सिद्ध इत्युदिता सती । लज्जानम्राऽवदद् द्यूतीशिक्षितोऽथ सुतो ययौ ॥ ६४ ॥
 श्रेष्ठी दृष्यौ महेलाः स्युरुत्तानधिपणा ध्रुवम् । न कर्कशवचोयोग्यो, व्यसनी शिष्यते शनैः ॥ ६५ ॥
 ईपत्करं ततः प्राह, प्रिये ! भव्यं त्वया कृतम् । वयं किं प्रवदामोऽत्र, वणिजां नोचितं हृदः ॥ ६६ ॥

गृह्यद्दहित्र निर्याय, प्रयासाङ्गीकृतस्थितिः । व्यलोकयत्युरं सर्वमहो मोहः पितुः सुते ॥ ६७ ॥
 इतश्च यतिशालायामसावुपशमोर्भिभिः । आहुतोऽपूर्वसंस्थानं, ततोऽवादि च तेन सः ॥ ६८ ॥
 यदेवं शमिसामीप्यस्थितिं पश्यामि (श्यति) ते सुत ! । अमृतेनेव सिच्येव, नन्दिनी नन्दनस्थिते ! ॥ ६९ ॥
 द्यूतव्यसनिनां साध्याचारातीतकुवेपिणाम् । संगतो (तिः) मम ह्रुःखहेतुः केतुरिव ग्रहः ॥ ७० ॥
 आगच्छ वत्स ! सोत्कण्ठा, तव माता प्रतीक्षते । किञ्चिन्मद्वचनैर्दूना, संतप्ता निर्गमात्तव ॥ ७१ ॥
 स ग्राह ताव ! पर्याप्तं, गेहागमनकर्मणि (णा) । मम लीनं गुरोः पादारविन्दे हृदयं प्रुवम् ॥ ७२ ॥
 जैनदीक्षाधरो मार्गं, मार्गं निष्यतिकर्मतः । आचरिष्यामि तन्मोहो, भवद्भिर्मा विधीयताम् ॥ ७३ ॥
 याया अपावृतद्वारे, वेदमनीत्यम्बिकावचः । शमिसन्निध्यवस्थानं, मतं नस्तदभूद्वचः ॥ ७४ ॥
 यावज्जीवं हि विद्ध्ये, यद्यहं तल्लुलीनता । अक्षता स्यादिदं चित्ते, सम्यक्कात ! विचिन्तय ॥ ७५ ॥
 अयाह सन्भ्रमाच्छ्रेष्ठी, किमिदं वत्स ! चिन्तितम् ? । असद्व्यवधजविशेषं, धनं कः सार्ययिष्यति ? ॥ ७६ ॥
 विलस त्वं यथा सौख्यं, प्रदेहि निजयेच्छया । अविमुञ्चन्सदाचारं, सतां श्लाघ्यो भविष्यसि ॥ ७७ ॥
 एकपुत्रा तवाम्बा च, निरपत्या वधूस्तथा । गतिस्तयोस्त्वमेवासीर्जीर्णं मा जीगणस्तु माम् ॥ ७८ ॥
 पित्रेत्यमुदिते ग्राह, सिद्धः सिद्धशमस्थितिः । सम्पूर्णं लोमिवाणीमिस्तत्र मे धुतिरधुतिः ॥ ७९ ॥
 ब्रह्मणीव मनो लीनं, ममातो गुरुपादयोः । निपत्य ब्रूहि दीक्षां (हि), पुत्रस्य मम यच्छत ॥ ८० ॥

इति निर्वन्धतस्तस्य, तथा चक्रे शुभङ्करः । गुरुः प्रादात्परिव्रज्यां, तस्य पुण्ये स्वरोदये ॥ ८१ ॥
 दिनैः कतिपयैर्मासमाने तपसि निर्मिते । शुभे लभे पञ्चमहाव्रतारोपणपर्वणि ॥ ८२ ॥
 दिग्बन्धं श्रावयामास, पूर्वतो गच्छसन्ततिम् । सत्प्रभुः शृणु वत्स ! त्वं, श्रीमान् वज्रप्रभुः पुता ॥ ८३ ॥
 तच्छिष्यवस्त्रसेनस्याभूद्विनेयचतुष्टयी । नागेन्द्रो निर्वृतिश्चन्द्रः, ख्यातो विद्याधरस्तथा ॥ ८४ ॥
 आसीन्निर्वृतिगच्छे च, सुराचार्यो धियां निधिः । तद्विनेयश्च गर्गपिरहं दीक्षागुरुस्तव ॥ ८५ ॥
 शीलाङ्गानां सहस्राणि, त्वयाऽष्टादश निर्भरम् । वोढव्यानि विविश्राममभिजात्यफलं ह्यदः ॥ ८६ ॥
 ओमिति प्रतिपद्याथ, तप उग्रं चरजसौ । अध्येता वर्त्तमानानां, सिद्धान्तानामजायत ॥ ८७ ॥
 स चोपदेशमालाया, धृतिं धालावबोधिनीम् । विदधेऽवहितप्रज्ञः, सर्वज्ञ इव गीर्भरैः ॥ ८८ ॥
 सूरिर्दोक्षिण्यचन्द्रा(चिह्ना)ख्यो, गुरुभ्राताऽस्ति तस्य सः । कथां कुवल्लयमालां, चक्रे शृङ्गारनिर्भराम् ॥ ८९ ॥
 किञ्चित्सिद्धकृतप्रमथसोत्प्रासः सोऽवदत्तदा । लिखितैः किं नैवैर्ग्रन्थैस्तदवस्थागमाक्षरैः ॥ ९० ॥
 शास्त्रं श्रीसमरादित्यचरितं कीर्त्यते भुवि । यद्रसोर्मिषुता जीवाः, क्षुत्तृणाद्यं न जानते ॥ ९१ ॥
 अर्थोत्पत्तिरसाधिवयसापि किञ्चित्कथापि मे । अहो ते लेखकस्येव, प्रमथः पुस्तकपूरणः ॥ ९२ ॥

१ चिन्त्यमेतत् यतः स्वयमेव सिद्धर्षयः स्वसत्तासमयं द्विविध्यधिकं नवमशतकं आह्वयन्ति कुवल्लयमालाकारा अपि शक्युपसप्तशती, न चैवं परस्परं ह्यास्यं युक्तं वाच्यमानां, अन्येषु उपदेशमालावृत्तावपि हरिभद्राणां धर्मबोधकरता ज्ञापितेति न सोपमितिकरणकालात् वृत्तादस्माच्च प्राक् ।

गृहद्वहित्र निर्याय, प्रयासानीकृतस्थितिः । व्यलोकयत्युरं सर्वमहो मोहः पितुः सुते ॥ ६७ ॥
 इतश्च यतिशालायामसाबुपशमोभिभिः । आहुतोऽपूर्वसंस्थानं, ततोऽवादि च तेन सः ॥ ६८ ॥
 यथेवं शमिसामीप्यस्थितिं पश्यामि (श्यति) ते सुत ! । अमृतेनेव सिच्येव, नन्दिनी नन्दनस्थिते ! ॥ ६९ ॥
 द्यूतव्यसनिनां साध्याचारातीवकुवेपिणाम् । संगतो (तिः) मम ह्युःसहेतुः केलुरिव प्रहः ॥ ७० ॥
 आगच्छ वरस ! सोत्कण्ठा, तव माता प्रतीक्षते । किञ्चिन्मद्वचनैर्दूना, संतप्ता निर्गमास्तव ॥ ७१ ॥
 स प्राह तात ! पर्याप्तं, गेहागमनकर्मणि (णा) । मम लीनं गुरोः पादारविन्दे हृदयं ध्रुवम् ॥ ७२ ॥
 जैनदीक्षाधरो मार्गं, मार्गं निप्यतिकर्मतः । आचरिष्यामि तन्मोहो, भवद्भिर्मो विधीयताम् ॥ ७३ ॥
 याया अपावृत्तद्वारे, वेदमनीत्यन्विफावचः । शमिसन्निध्यवस्थानं, मतं नस्तदभूद्वचः ॥ ७४ ॥
 यावज्जीवं हि विदये, यथाहं तत्कुलीनता । अक्षया स्यादिदं पित्रे, सम्यक्तात ! विचिन्तय ॥ ७५ ॥
 अयाह सन्ध्रमाच्छ्रेष्ठी, किमिदं वत्स ! चिन्तितम् ? । असह्यध्वजविक्षेपं, धनं कः सार्थेयिष्यति ? ॥ ७६ ॥
 विलस त्वं यथा सौख्यं, प्रदेहि निजयेच्छया । अविमुच्यन्सदाचारं, सतां श्लाघो भविष्यसि ॥ ७७ ॥
 एकपुत्रा तवाम्बा च, निरपत्या वधूस्तथा । गतिलयोस्त्वमेवासीर्जीर्णं मा जीगणस्तु माम् ॥ ७८ ॥
 पित्रेत्यमुदिते प्राह, सिद्धः सिद्धशमस्थितिः । सम्पूर्णं लोमिवाणीमिस्तत्र मे द्युतिरद्युतिः ॥ ७९ ॥
 ब्रह्मणीव मनो लीनं, ममातो गुरुपादयोः । निपत्य गृहि दीक्षां (हि), पुत्रस्य मम यच्छत ॥ ८० ॥

रजोहरणमस्माकं, व्रताङ्गं नः समर्पयेः । इत्युक्त्वा मौनमातिष्ठदुश्चित्तव्यथाघरः ॥ १०७ ॥
 ग्राह सिद्धः श्रुती च्छादयित्वा शान्तं हि कल्मषम् । अमङ्गलं प्रतिहतमकृतज्ञः क ईदृशः ? ॥ १०८ ॥
 चक्षुरुदघाटितं येन, मम ज्ञानमयं मुदा । पुनस्तद् ध्यामयेत्को हि, धूमायितपरोक्तिभिः ? ॥ १०९ ॥
 अन्त्यं वचः कथं नाथ !, मयि पूज्यैरुदाहृतम् । कः दुर्लीनो निजगुरुक्रमयुग्मं परित्यजेत् ॥ ११० ॥
 मनः कदापि गुप्येत, चेद्धत्तूरभ्रमादिव । तथापि प्रमुपादानामादेशं विदधे ध्रुवम् ॥ १११ ॥
 दुरध्येयानि बौद्धानां, शास्त्राणीति धृतश्रुतिः । स्वप्रज्ञायाः प्रमाणं तद्, लप्स्ये तद्दुपिलाप्यनि ॥ ११२ ॥
 इत्युदित्वा प्रणम्याय, स जगाम यथेप्सितम् । महाबोधोधाभिधं बौद्धपुरमव्यक्तवेपभृत् ॥ ११३ ॥
 कुशार्मीयमतेस्तस्याश्लेशेनापि प्रबोधतः । विद्वद्बुधैर्दशास्त्राणि, तेषामासीच्चमत्कृतिः ॥ ११४ ॥
 तस्याङ्गीकरणे मन्त्रस्तेषामासीदुरासदः । तमस्युद्योतको रत्नमाव्य माध्यस्थ्यमाश्रयेत् ॥ ११५ ॥
 सादृक्त्वचः प्रपञ्चैस्तैर्वैर्द्वैर्गर्भैर्द्वैरपि । तं विप्रलम्भयामासुर्मनिवद्धीवरा रसात् ॥ ११६ ॥
 ज्ञानैर्भ्रान्तमनोयुत्तिर्वभूवासौ यथा तथा । तदीयदीक्षाभादच्च, जैनमार्गोतिनिःस्पृहः ॥ ११७ ॥
 अन्यदा तैर्गुरुत्वेऽसौ, स्थाप्यमानोऽवदन्ननु । एकबेलं गण पर्वे, संवीक्ष्या गुरुवो ध्रुवम् ॥ ११८ ॥
 इति प्रतिधुतं यस्मात्तदग्रे तत्प्रतिश्रवम् । सत्यसन्धस्त्यजेत्तत्कस्तत्र ग्रहिणुताय माम् ॥ ११९ ॥
 इति सत्यप्रतिज्ञत्वमतिचारु च सौगते । मन्यमानास्ततः प्रेषुः, स चागाद्गुरुसन्निधौ ॥ १२० ॥

अथ सिद्धकविः प्राह, मनो दूनोपि नो खरम् । वयोऽतिक्रान्तपाठानामीदृशी कविता भवेत् ॥ ९३ ॥

का स्पृष्टो समरादित्यकवित्वे पूर्वसूरिणा । सद्योतस्येव सूर्येण, माटमन्दमतेरिह ॥ ९४ ॥

इत्थमुद्धेलितस्यान्तस्तेनासौ निर्ममे वुधः । अन्यदुर्वोधसम्बद्धां, प्रस्तावाष्टकसम्भृताम् ॥ ९५ ॥

रन्यामुपमितिभचप्रपञ्चाख्यां महाकथाम् । सुयोधकथितां विद्वदुत्तमाङ्गविधूतनीम् ॥ ९६ ॥ युगम् ॥

प्रन्यं व्याख्यानयोग्यं यदेनं चक्रे क्षमाश्रयम् । अतःप्रभृति सहोऽत्र, व्याख्यालुविरुदं इदौ ॥ ९७ ॥

दर्शिताऽथास्य तेनाथ, हसिलुः स ततोऽवदत् । ईदृक् कवित्वमाधेयं, त्वद्गुणाय मयोदितम् ॥ ९८ ॥

ततो व्यचिन्तयस्सिद्धो, ज्ञायते यदपीह न । तेनाप्यज्ञानता तस्मादभ्येतव्यं ध्रुवं मया ॥ ९९ ॥

तर्कप्रन्या मयाऽधीताः, स्वपरेऽपीह ये स्थिताः । यौद्धप्रमाणसाक्षाणि, न सुलदेरामन्तरा ॥ १०० ॥

आपप्रच्छे गुणं सग्यम्, विनीतवचनैस्ततः । प्रान्तरस्थितदेशेषु, गमनायोन्मनायितः ॥ १०१ ॥

निमित्तमवलोक्याथ, श्रौतेन विधिना ततः । सवात्सल्यमुवाचाथ, नाथः प्राथमकल्पिकम् ॥ १०२ ॥

असन्तोपः शुभोऽप्याये, वत्स ! किञ्चिद्वदामि तु । सत्यमत्र न सत्यानां, समये प्रमये धियाम् ॥ १०३ ॥

भ्रान्तं चेतः कदापि स्याद्वेत्वाभासैस्तदीयैकैः । अर्थी तदागमधेजेः, स्वसिद्धान्तपराश्रुतः ॥ १०४ ॥

उपार्जितस्य पुण्यस्य, नाशं त्वं प्राप्यसि ध्रुवम् । निमित्तत इदं मन्ये, तस्मान्माऽत्रोगमी भव ॥ १०५ ॥ युगम् ॥

अथ चेद्वलेपस्ते, गमने न निवर्तते । तथापि मम पार्श्वं त्वमाणा वाचा ममैकदा ॥ १०६ ॥

रजोहरणमस्माकं, व्रतान्नं नः समर्पयेः । इत्युक्त्वा मौनमातिष्ठद्गुरुश्चित्तव्यथाघरः ॥ १०७ ॥
 ग्राह सिद्धः श्रुती च्छादयित्वा शान्तं हि कल्मषम् । अमङ्गलं प्रतिहृतमकृतज्ञः क ईदृशः ? ॥ १०८ ॥
 चक्षुरुदृष्टादितं येन, मम ज्ञानमयं मुदा । पुनस्तद् ध्यामयेत्को हि, धूमायितपरोक्तिभिः ? ॥ १०९ ॥
 अन्त्यं वचः कथं नाथ !, मयि पूज्यैरुदाहृतम् । कः कुलीनो निजगुरुक्रमयुगमं परित्यजेत् ॥ ११० ॥
 मनः कदापि गुप्येत, चेद्धत्तूरभ्रमादिव । तथापि प्रमुपादानामादेशं विदधे ध्रुवम् ॥ १११ ॥
 दुरध्येयानि बौद्धानां, शास्त्राणीति श्रुतश्रुतिः । स्वप्रज्ञायाः प्रमाणं तद्, लप्स्ये तद्गुपिलाध्वनि ॥ ११२ ॥
 द्रयुदित्वा प्रणन्याय, स जगाम यथेप्सितम् । महावोधोऽभिधं दौद्धपुरमव्यक्तेष्वभृत् ॥ ११३ ॥
 कुशामीयमेतस्त्वाङ्गेशेनापि प्रयोधतः । विद्वद्भेदशास्त्राणि, तेषामासीच्चमत्कृतिः ॥ ११४ ॥
 तस्याङ्गीकरणे मन्त्रतेयामासीदुरासदः । तमस्युद्योतको रत्नभाष्य माध्यस्थ्यमाश्रयेत् ॥ ११५ ॥
 तादृग्वचःप्रपञ्चैस्तैर्वैदिकैर्गदकैरपि । तं विप्रलम्भयामासुर्मनिवद्धीवरा रसात् ॥ ११६ ॥
 शनैर्भ्रान्तमनोवृत्तिर्वभूवासौ यथा तथा । तदीयदीक्षामादत्त, जैनमार्गोतिनिःस्पृहः ॥ ११७ ॥
 अन्यदा तैर्गुरुत्वेऽसौ, स्थाप्यमानोऽवदन्ननु । एकवेलं मया पूर्वे, संवीक्ष्या गुरवो ध्रुवम् ॥ ११८ ॥
 इति प्रतिधुतं यस्मात्तदग्रे तत्प्रतिश्रवम् । सत्यसन्धस्त्यजेत्तत्कस्तत्र ग्रहिणुताय माम् ॥ ११९ ॥
 इति सत्यप्रतिज्ञत्वमविचारं च सौगते । मन्यमानास्ततः प्रैपुः, स चागाद्गुरुसन्निधौ ॥ १२० ॥

गत्वाऽधोपाश्रये सिंहासनस्थं वीक्ष्य तं प्रभुम् । ऊर्ध्वस्थानशुभा यूयमित्युक्त्वा मौनमास्थितः ॥ १२१ ॥
 गर्गस्वामी व्यगृक्ष्य, संजज्ञे तदिदं क(फ)लम् । अनिमित्तस्य जैनी वाग्, नान्यथा भवति प्रुवम् ॥ १२२ ॥
 अस्माकं ग्रहवैषम्यमिदं जज्ञे यदीदृशः । सुविनेयो महाविद्वान्, परलाखप्रलम्बितः ॥ १२३ ॥
 तदुपायेन केनापि, बोध्योऽसौ यदि भोत्स्यते । तदस्माकं प्रियं भागैरुदितं किं वदूक्तिभिः ? ॥ १२४ ॥
 ध्यात्वेत्युत्थाय गुरुमिस्त्रं निवेद्यासनेऽर्पिता । चैत्यवन्दनसूत्रस्य, घृत्तिल्लितविस्तरा ॥ १२५ ॥
 ऊचुश्च यावदायामः, कृत्वा चैत्यनति वयम् । प्रन्यस्तावदयं वीक्ष्य, इत्युक्त्वा तेऽग्रमन् वदिः ॥ १२६ ॥
 ततः सिद्धञ्च तं प्रन्यं, वीक्षमाणो महामतिः । व्यगृशत्किमकार्यं तन्मयाऽऽरूपमचिन्तितम् ? ॥ १२७ ॥
 कोऽन्य एवंविधो मादृगविचारितकारकः । स्वार्थधृष्टैः पराख्यानैर्मणिं काचेन हारयेन् ॥ १२८ ॥
 महोपकारी स श्रीमान्, हरिभद्रप्रभुर्यतः । मदर्थमेव येनासौ, प्रन्योऽपि निरमाप्यत ॥ १२९ ॥
 आचार्यो हरिभद्रो मे, धर्मबोधपकरो गुरुः । प्रस्तावे भावतो हन्त, स एवाये निवेदितः ॥ १३० ॥
 अनागतं परिक्षाय, चैत्यवन्दनसंश्रया । मदर्थं निर्मिता येन, घृत्तिल्लितविस्तरा ॥ १३१ ॥
 विपं विनिर्णय्य कुवासनामयं, व्यचीचर(रीरच)राः कृपया मदाशये ।
 अचिन्त्यवीर्येण सुवासनासुधां, नमोऽस्तु तस्मै हरिभद्रसूरये ॥ १३२ ॥
 किं कर्त्तव्यं च मया शिष्याभासेनाथ गुरुर्मम । विधायैतन्निमित्तेनोपकर्तुं त्वाह्वयन्मिषान् ॥ १३३ ॥

तदद्विजसा मौलिं, पावयिव्येऽधुनाऽनिशम् । आगः खं कययिव्यामि, गुरुः स्यान्न ह्यनीदृशः ॥ १३४ ॥
 तथागतमतिभ्रान्तिर्गता मे प्रन्यतोऽसुतः । कोद्रवस्य यथा शलाघाततो मदनभ्रमः ॥ १३५ ॥
 एवं चिन्तयतस्तस्य, गुरुर्व्यासमुवस्ततः । आगतस्तादृशं पश्यन्, पुस्तकस्य मुदं दधौ ॥ १३६ ॥
 नैवेधिकीमहाशनं, ध्रुत्वोर्ध्वः सम्भ्रमादभूत् । प्रणम्य रूक्षयामास, शिरसा तत्पदद्वयम् ॥ १३७ ॥
 उवाच किनिमित्तोऽयं, मोहस्तव मयि प्रभो ! । कारयिष्यन्ति चैलानि, पञ्चार्त्तिक मादृशोऽधमाः ॥ १३८ ॥
 उन्मीला दूषका स्फोटस्फुटवेदनविद्रुहः । स्वादविघ्नाश्रला दन्ताः, कुशिव्याश्र गताः शुभाः ॥ १३९ ॥
 आहूतो मिलनव्याजाद्, बोधायैव ध्रुवं प्रभो ! । हारिभद्रस्तथा प्रन्यो, भवता विदधे करे ॥ १४० ॥
 भद्रभ्रमः कुशाक्षेणु, प्रभुं विहापये ततः । स्वस्यान्तेवासिपाशस्य, शृष्टे हस्तं प्रदेहि मे ॥ १४१ ॥
 देवगुर्वायवज्ञोत्थमहापापस्य मे तथा । प्रायश्चित्तं प्रयच्छाद्य, दुर्गतिच्छिद्रकृपां कुरु ॥ १४२ ॥
 अयोवाच प्रमुस्तत्र, करुणाशरणाश्रयः । आनन्दाधुपरिधुत्या, परिक्लिन्नोत्तरीयकः ॥ १४३ ॥
 मा खेदं वत्स ! कार्पोस्त्वं, को वनीवच्यते नवा । पानशौण्डैरिवाभ्यस्तकुतर्कमदबिहलैः ? ॥ १४४ ॥
 नाहं त्वां धूर्तितं मन्ये, यद्वचो विस्मृतं न मे । मदेन विकलः कोऽपि, त्वां विना ग्राक्श्रुतं स्मरेत् ? ॥ १४५ ॥
 वेपादिधारणं तेषां, विद्यासायापि सम्भवेत् । अतिभ्रान्तिं च नात्राहं, मानये तव मानसे ॥ १४६ ॥
 प्रख्यातवक्तृप्रज्ञज्ञातशास्त्रार्थमर्मकः । कः शिष्यस्त्वादृशो गच्छेऽतुच्छे मचित्तविभ्रमः ॥ १४७ ॥

गत्वाऽथोपाश्रये सिंहासनस्थं वीक्ष्य तं प्रमुग्धम् । ऊर्ध्वस्थानशुभा यूयमित्युक्त्वा मौनमास्थितः ॥ १२१ ॥
 गर्गस्वामी व्यमृशश्च, संजज्ञे तदिदं क(फ)लम् । अनिमित्तस्य जैनी वाग्, नान्यथा भवति ध्रुवम् ॥ १२२ ॥
 अस्माकं ग्रहवैपग्यमिदं जज्ञे यदीदृशः । सुविनेयो महाविद्वान्, परशास्त्रप्रलम्भितः ॥ १२३ ॥
 तदुपायेन केनापि, बोध्योऽसौ यदि भोत्स्यते । तदस्माकं प्रियं भाग्यैरुदितं किं वद्भूत्क्षिप्तिः ? ॥ १२४ ॥
 ध्यात्वेत्युत्थाय गुरुमिच्छं निवेदयामनेऽर्पिता । चैत्यवन्दनसूत्रस्य, शृत्तिल्लितविस्तरा ॥ १२५ ॥
 ऊजुश्च यावदायामः, कृत्वा चैत्यनतिं वयम् । ग्रन्थस्तावदयं वीक्ष्य, इत्युक्त्वा तेऽगमन् यहिः ॥ १२६ ॥
 ततः सिद्धञ्च तं ग्रन्थं, वीक्षमाणो महामतिः । व्यमृशत्किमकार्यं तन्मयाऽऽरब्धमचिन्तितम् ? ॥ १२७ ॥
 कोऽन्य एवंविधो मादृगविचारितकारकः । स्वार्थभ्रंशैः पण्डित्यनैर्मणिं क्वाचेन हारयेत् ॥ १२८ ॥
 महोपकारी स श्रीमान्, हरिभद्रप्रभुर्यतः । मदर्थमेव येनासौ, ग्रन्थोऽपि निरमाप्यत ॥ १२९ ॥
 आचार्यो हरिभद्रो मे, धर्मबोधकरो गुरुः । प्रस्तावे भावतो हन्त, स एवाचे निवेदितः ॥ १३० ॥
 अनागतं परिहाय, चैत्यवन्दनसंश्रया । मदर्थं निर्मिता येन, शृत्तिल्लितविस्तरा ॥ १३१ ॥
 विपं विनिर्धूय कुवासनामयं, व्यचीचर(रीरच)द्यः कृपया मदाशये ।
 अचिन्त्यवीर्येण सुवासनासुधां, नमोऽस्तु तस्मै हरिभद्रसूरये ॥ १३२ ॥
 किं कर्त्ता च मया क्षिप्याभासेनाथ गुरुर्मम । विज्ञायैतन्निमित्तेनोपकर्तुं त्वाह्वयन्मिषात् ॥ १३३ ॥

“अत्रान्तरे श्रीमालपुरे कोऽपि घनी श्रेष्ठी जैनः चतुर्मासके सपरिकरो देवतायतनं घ्रजन् सिद्धाख्यं राजपुत्रं द्यूतकारं युवानं देयकन-
कपदे निर्देयैर्द्यूतकारैर्गोतायां निक्षिप्तं कृपया तदेयं दत्त्वा असोचयत् गृहमानीयाभोजयत् अपाठयत् सर्वकार्योध्यक्षमकरोत् पर्यणाययत्,
माता प्रागप्यासीत् पृथग्गृहमण्डनिका, श्रेष्ठिप्रासादाढनं, सिद्धो राज्ञौ अतिकाले एति लेख्यकलेखने च परवशत्वात्, श्वश्रूषुपे अतिनि-
र्विण्णे अतिजागरणात्, वध्वा श्वश्रूका—मातः! पुत्रं तथा घोषय यथा निशि सकाले एति, मात्रा उक्तः सः—वत्स! निशि शीघ्रमेहि,
यः कालशः स सर्वशः, सिद्धः ग्राहः—मातः! येन स्वामिनाऽहं सर्वस्वदानेन जीवितव्यदानेन च समुद्धृतः तदादेशं कथं न कुर्वे?,
तौष्णीक्येन स्थिता माता, अन्यदाऽऽलोचितं श्वश्रूनुपाभ्यां—अस्य चिरादागतस्य निशि द्वारं नोद्घाटयिष्यावः, द्वितीयरात्रौ अतिचिरात्
द्वारमागतः सः कटकं खटखटापयति, ते तु न ब्रूतः, तेन क्रुद्धेन गदितं—किमिति द्वारं नोद्घाटयेथे?, ताभ्यां भञ्जितपूर्विणीभ्यामुक्तं—
यत्रेदानीं द्वाराणि उद्घाटितानि तत्र ब्रज, तच्छ्रुत्वा क्रुद्धश्चतुष्पथं गतः, तत्रोद्घाटे हृष्टे उपविष्टान् भूरिमभ्रस्मरणपरान् श्रीहरिभद्रान् दृष्ट-
वान् सान्द्रचन्द्रिके नभसि देशना घोघः कृतं सर्वविधता(द्वन्द्वं)दिव्यं कवित्वं, हंसपरमहंसवत् विदेशपतर्कानाजिघृक्षुर्बोद्धान्तिकं जिगमिषुर्गु-
रुनवादीत्—प्रेषयत बौद्धपार्श्वे, गुरुभिर्गदितं—तत्र मा गाः मनःपरावर्तो भावी, ॥ ऊचे—युगान्तेऽपि नैवं स्यात्, पुनर्गुरुवः
प्रोचुः—तत्र गतः परावर्यसे येत्सदाऽस्मदत्तं वेपं अत्राऽऽगत्यास्मभ्यं ददीथाः, ऊरीचक्रे सः, गतस्तत्र, पठितुं लग्नः, सुषटितैस्तत्कृतकैः
परावर्तितं मनः, तदीक्षां ललौ, वेपं दातुमुपश्रीहरिभद्रं ययौ; तैरपि आगच्छन् जटितः, एवं वेपद्वयप्रदानेन एहिरयाहिराः २१, द्वावि-

१ अत्र यत् श्रीमतां हरिभद्रादुरीणां धीमतां सिद्धिर्पाणां च समकालीनत्वं जगदे तत्र भ्रष्टेयं, प्रस्तुत एव ग्रन्थे स्वकीयवचनेन श्रीमतां धर्मगुरुणां हरिभद्र-
रादुरीणां व्यवहितकालभवतायाः न विहस्तावाप्तदोषत्वस्य चोक्तेः । यच्चान्न शोधकत्वं सरस्वत्यास्तदपि प्रथमादर्शलेखनमात्रतैव गुणाभिधया विद्याकल्पया लिखनात् ।

इत्युक्तिभिस्तमानिन्ये, प्रायश्चित्तं तदा गुरुः । प्रददेऽस्य निजे पटे, तथा प्रातिष्ठिष्व तम् ॥ १४८ ॥
 स्वयं तु भूत्वा निस्तद्गस्तुद्रद्वद्भुवं तदा । हित्वा प्राच्यर्षिचीर्णाय, तपसेऽरुण्यमाश्रयत् ॥ १४९ ॥
 कायोत्सर्गं कदाप्यस्यादुपसर्गसहिष्णुधीः । कदापि निनिमिषाक्षः, प्रतिमाभ्यासमाददे ॥ १५० ॥
 कदाचित्पारणे प्रान्ताहारधारितशम्भरम् । कदाचिन्मासिकाद्यैश्च, तपोभिः कर्म सोऽश्लिषन् ॥ १५१ ॥
 एवंप्रकारमास्थाय, चारित्र्यं दुश्चरं तदा । आयुरन्ते विधायाथानशनं स्वयंयौ सुधीः ॥ १५२ ॥
 इतश्च सिद्धव्याख्याता, विख्यातः सर्वतोमुखे । पाण्डित्ये पण्डितंभन्यः, परश्चासनजित्वरः ॥ १५३ ॥
 समस्तशासनोद्योतं, कुर्वन् सूर्य इव स्फुटम् । विशेषतोऽत्रदातेस्तु, कृतनिर्वृतिनिर्गृतिः ॥ १५४ ॥
 असद्वारतीर्थयात्रादिमहोत्साहैः प्रभावनाः । कारयन् धार्मिकैः सिद्धो, वचःसिद्धिं परं दधौ ॥ १५५ ॥
 श्रीमत्सुप्रभदेवनिर्मलकुलालङ्कारचूडामणिः, श्रीमन्मापकवीश्वरस्य सहजापेक्षापरीक्षानिधिः ।
 तद्वृत्तं परिचिन्त्य सुप्रहपरिष्वङ्गं कथञ्चित्कलिः, प्रागल्भ्यादपि सङ्गतं त्यजत भो लोकद्वये सिद्धये ॥ १५६ ॥
 श्रीचन्द्रग्रभसूरिपट्टसरसीहंसप्रभः श्रीप्रभाचन्द्रः सूरिरेन चेतसि कृते श्रीरामलक्ष्मीभुवा ।
 श्रीपूर्वर्षिचरित्ररोहणगिरौ सिद्धर्षिवृत्ताल्यया, श्रीप्रद्युम्नगुनीन्दुना विदादितः ऋक्त्रो जगत्सप्तस्य ॥ १५७ ॥

॥ इति श्रीसिद्धर्षिगणिप्रबन्धः ॥

विद्याधरकुलनभस्तलश्रीमज्जिनदत्तोपदेशामृतपानपुष्टाः, स्पष्टं चैवत् आवश्यकवृत्त्याद्यवलोककानां, लब्धवोधाः श्रीमन्तो ललितविस्तराया अवलोकनात् यतस्तत् एवानेकत्र 'हृदि यद् ओष्ठयोस्तकत्' इति नीतिमनुकुर्वन्त इव ललितविस्तरादण्डकानखिलान् तथास्थानेव तत्र तत्र प्रतिपादयाच्छुः, यतः अत्र ३२३ पृष्ठे विचक्षणसूरिदेशनायां यत् 'प्रदीप्तभवनोदरकल्पोऽयं भव' इत्यतः 'तस्मादत्रैव यतश्च ययं' इत्यन्तः प्रमथः गृहस्थधर्मं च प्रतिपादयन्तः ६४० पृष्ठे यत् 'परिहर्तव्योऽकल्याणमित्रयोगः' इत आरभ्य 'वर्चितव्यमुत्तमहातेन' इति पर्यन्तं च प्रमथमुदाजहार तत् प्रायशोऽक्षरशः ललितविस्तरादृत्तिगतं क्रमेण ४६ पत्रे ११६ पत्रे च सम्यगीक्ष्यते, तदियता प्रपञ्चेन ज्ञातेन सुनिर्णयमेतत् यदुत श्रीमन्तः सिद्धर्षयो निवृत्तिकुलीनदुर्गस्वामिपट्टर्वाचलार्यमाभस्य सद्दयः शिष्याः श्रीमद्भ्यो दुर्गस्वामिभ्योऽवाप्त-
 वोधाः श्रीगर्गविंशिः प्राचीनकर्मविपाकविवरीतृभिर्दीक्षिताः प्रचुरकालव्यवहितश्रीमत्सूरिपुरन्दरहरिमद्रसूरिप्रथितललितविस्तरावलोकजात-
 विवेकलोचनोन्मेषतया धर्मयोपकगुरुत्वालङ्कृतश्रीहरिभद्राचार्याः, अत एव चात्रानुकरणं शतशो ललितविस्तरागतानां दण्डकानां चक्रुः, विलोकनीयतमाश्चेतेऽपि दण्डका मुमुक्षूणां स्वपरिणामावनामोत्रामप्रेक्षकाणामिति " इति चिह्नाङ्किताः कृता अत्र मुद्रणे, तत एव भिन्ना अपि ते परिणाममालातयोद्बृत्य पृथग् मुद्रिताः सहृदयहृदयानामनल्पभावोद्भासायेति न नूनं किञ्चित्, अनुकरणे-
 न च तादृशानामनेकानां दण्डकरत्नानामत्र समावेशात् पुरुषोत्तमानां कविवराणां कादम्बर्योदिवत् वस्तुस्वरूपयोधने प्रत्यलोऽयं प्रमथः, किञ्च अत्र वालोपयोगिनो युवोपयोगिनो वृद्धोपयोगिनो राजकुमारोपयोगिनो राजोपयोगिनो योग्युपयोगिन आयुर्वेदोपयोगिनो धनुर्वे-
 दोपयोगिनो ज्योतिष्कोपयोगिनो सामुद्रिकोपयोगिनो गृहस्थधर्मोपयोगिनो भर्तृपयोगिनो वधूपयोगिनो कामोपयोगिनः कलोपयो-
 गिनो देशादनोपयोगिनो युद्धोपयोगिनः सन्ध्युपयोगिनः क्रीडोपयोगिनः सभोपयोगिनोऽमालोपयोगिनः सेनाधिपोपयोगिनः चर-

शतिवेलायां गुरुभिश्चिन्तितं-मा वराकस्य आयुःक्षयेण मिथ्यादृष्टित्वे मृतस्य दीर्घभवभ्रमणं भूयान्, पुरापि २१ वारं वादेजितोऽसौ अधुना वादेनालं, ललितविस्तराख्या चैत्यवन्दनावृत्तिः सतर्का कृता, तदागमे पुस्तिकां पाठपीठे मुक्त्वा गुरवो घट्टिगुः, तत्पुस्तिकापर-मशाद् घोढा सम्यक्, ततस्तुष्टौ निञ्जलमनाः प्राह-“नमोऽस्तु हरिभद्राय, तस्मै प्रवरसूत्रे । मर्दय निर्मिता येन, दृष्टिलितविस्तरा ॥ १ ॥” ततो मिथ्यात्वनिर्विण्णेन सिद्धार्पिणा १६ सहस्रा उपमितिवप्रस्था कया अरवि श्रीमाले चिसिमण्डपे, ॥॥ च सरस्वत्या साध्या अतोपि ।”

ननु श्रीमन्तो हरिभद्राचार्याः शुभवतां सिद्धार्पणां बोधका न चोपदेशका न च दीक्षादायका नैव च दीक्षागुरवः तन् फयंकारं ते धर्मबोधकरा गुरव इति चेन्न, यतः ग्रन्थकार एव यदि स्वसुरेनैव सूरिवराणां स्वधर्मबोधकरगुरुतां ज्ञापयन्ति स्पष्टं वदन्ति च तर्हि प्रभोऽयं भवदीयः फयं दीप्ता आपः फयं वोष्णो वदिरिति स्वभावपर्यनुयोगवत् निरवकाश एव, युक्तिस्तु श्रीमन्तो बोधादिकमाप्ताः श्रीमद्गुणस्वामिप्रभृतिभ्यः परं “यां पुद्गा किञ्च सिद्धसापुरस्त्रिलव्याख्यातचूडामणिः, संयुद्धः सुगतप्र-णीतसमयाभ्यासाबलबेतनः । तत्कर्तुः स्वकृतौ पुनर्गुरुतया चक्रे नमस्यामसौ, को हेनो विदुषोतु नाम विदुति स्मृत्यै तयाप्यात्मनः ॥ १ ॥” इति विक्रमद्वादशशताब्दीयश्रीमन्मुनिचन्द्रप्रणीतात् ललितविस्तरापञ्चिकाया वचनात् अत एव ‘का स्पर्षां समरादित्यकृपित्वे पूर्व-सूरिणे’तिबचसः संगतिः ‘अनागतं परिज्ञाय, चैत्यवन्दनसंश्रया । मर्दयैव ज्ञा येन, दृष्टिलितविस्तरा ॥ १ ॥” इति प्रस्तुतग्रन्थप्रशस्तिवा-क्यतश्च श्रद्धाचलनमबापुः बोधं च श्रीहरिभद्रीयललितविस्तरावलोकनात्, युक्तं चावाप्य पुनः श्रद्धां तानेव गुरुन् गुणगुरुन् स्वगुरुतया स्वीकर्तुः कृतज्ञपतित्वं, द्वयोर्भिन्नकालीनत्वे एतदपि ज्ञापकं ‘तत्कर्तुं’रित्यादि, व्यवहारभाष्यादौ आभाव्यव्यवहारे गतप्रदस्य श्रद्धाकारक-सैवाभाव्यव्यवहारात्, किञ्च सिद्धार्पयो हि निर्वृत्तिकुलालङ्करणाः श्रीमन्तो हरिभद्राश्च नागेन्द्रकुलाम्बरनभोमणिभीमज्जिनभट्टशिष्याः

विद्याभरकुलनभस्तलश्रीमज्जिनदत्तोपदेशामृतपानपुष्टाः, स्पष्टं चैतत् आवश्यकवृत्त्याद्यवलोककानां, लब्धव्योधाः श्रीमन्त्वो ललितविस्तराया अवलोककानां यतस्तत् एवानेकत्र 'हृदि यद् ओष्ठयोस्तकर्तुं' इति नीतिमनुकुर्वन्त इव ललितविस्तरादण्डकानखिलान् तथास्थानेव तत्र तत्र प्रतिपादयाम्बुः, यतः अत्र ३२३ पृष्ठे विचक्षणसूरिदेशनायां यत् 'प्रदीप्तभवनोदरकल्पोऽयं भव' इत्यतः 'तस्मादत्रैव यतध्वं यूयं' इत्यन्तः प्रत्यः गृहस्थधर्मं च प्रतिपादयन्तः ६४० पृष्ठे यत् 'परिहर्त्तव्योऽकल्याणमित्रयोगः' इत आरभ्य 'वर्त्तितव्यमुत्तमज्ञातेन' इति पर्यन्तं च प्रत्यमुदाजहार तत् प्रायशोऽक्षरशः ललितविस्तरादृत्तिगतं क्रमेण ४६ पत्रे ११६ पत्रे च सम्यगीक्ष्यते, तदियता प्रपञ्चेन ज्ञातेन सुनिर्णयमेतत् यदुत श्रीमन्तः सिद्धर्षयो निर्वृत्तिकुलीनदुर्गस्यामिपट्टपूर्वाचलार्थमाभस्य सार्धैः शिष्याः श्रीमद्भ्यो दुर्गस्त्वामिभ्योऽवाप्त-योधाः श्रीगर्गपिभिः प्राचीनकर्मविपाकविवरीवमिर्दीक्षिताः प्रचुरकालव्यवहितश्रीमत्सूरिपुरन्दरदरिभद्रसूरिप्रथितललितविस्तरावलोकजात-विवेकलोचनोन्मेषतया धर्मयोधकगुरुतालङ्कृतश्रीहरिभद्राचार्याः, अत एव चात्रानुकरणं शतशो ललितविस्तरागतानां दण्डकानां चतुः, विलोकनीयतमाश्चेत्तेऽपि दण्डका मुमुक्षूणां स्वपरिणामावनामोन्नामप्रेक्षकाणामिति " इति चिह्नाङ्किताः कृता अत्र मुद्रणे, तत एव भिन्ना अपि ते परिणाममालतयोद्भूत पृथग् मुद्रिताः सहृदयहृदयानामनल्पभावोहासायेति न नूतनं किञ्चित्, अनुकरणे-न च तादृशानामनेकानां दण्डकरत्नानामत्र समावेशात् पुरुषोत्तमानां कादम्बर्यादिवत् वस्तुस्वरूपबोधने प्रत्यलोऽयं प्रत्यः, किञ्च अत्र बालोपयोगिनो युवोपयोगिनो वृद्धोपयोगिनो राजकुमारोपयोगिनो राजोपयोगिनो योग्युपयोगिन आयुर्वेदोपयोगिनो धनुर्वे-दोपयोगिनो ज्योतिष्कोपयोगिनो सामुद्रिकोपयोगिनो गृहस्थधर्मोपयोगिनो भर्तृपयोगिनो वधूपयोगिनो कामोपयोगिनः कलोपयो-गिनो देशादनोपयोगिनो युद्धोपयोगिनः सन्ध्युपयोगिनः क्रीडोपयोगिनः समोपयोगिनोऽप्यालोपयोगिनः सेनाधिपोपयोगिनः चर-

शक्तिवेलायां गुरुभिश्चिन्तितं—मा वराकस्य आयुःक्षयेण मिथ्यादृष्टित्वे मृतस्य दीर्घभवभ्रमणं भूयान्, पुरापि २१ वारं वादैर्जितोऽसौ अधुना वादेनालं, ललितविस्तराख्या चैत्यवन्दनावृत्तिः सतर्को कृता, तदागमे पुस्तिकां पाठपीठे मुक्त्वा गुरवो घट्टिगुः, तत्पुस्तिकापर-मशाब्दं धोद्धा सम्यक्, ततस्तुष्टौ निश्चलमनाः ग्राह—“नमोऽस्तु हरिभद्राय, तस्मै प्रवरसूरये । मर्दर्थं निर्मिता येन, दृष्टिर्ललितविस्तरा ॥ १ ॥” ततो मिथ्यात्वनिर्विण्णेन सिद्धार्पिणा १६ सहस्रा उपमितिभवप्रस्था कथा अरयि श्रीमाले घिसिमण्डपे, सा च सरस्वत्या साध्या अशोधि ।”

ननु श्रीमन्तो हरिभद्राचार्याः शुभवतां सिद्धार्पणां बोधका न चोपदेशका न च दीक्षागुरुवः तन् कथंकारं ते धर्मबोधकरा गुरव इति चेन्न, यतः मन्यकार एव यदि स्वमुतेनैव सूरिवराणां स्वधर्मबोधकरगुरुतां प्रापयन्ति स्पष्टं वदन्ति च तर्हि प्रभोऽयं भवदीयः कथं शीता आपः कथं वोष्णो वदिरिति स्वभावपर्यनुयोगवत् निरवकाश एव, युक्तिस्तु श्रीमन्तो बोधादिकमाप्ताः श्रीमद्गुणस्वामिप्रभृतिभ्यः परं “यां बुद्धा किञ्च सिद्धसाधुरस्त्रिलव्याख्याचूडामणिः, संयुद्धः सुगतप्र-णीतसमयाभ्यासाबलचेतनः । तत्कर्तुः स्वकृतौ पुनर्गुरुतया चक्रे नमस्यामसौ, को ह्येनां विप्रणेतु नाम विदुति स्मृत्यै तयाप्यात्मनः ॥ १ ॥” इति विक्रमद्वादशशताब्दीयश्रीमन्मुनिचन्द्रप्रणीतान् ललितविस्तरापस्तिकाया वचनात् अत एव ‘का स्पर्धां समरादित्यकवित्ये पूर्व-सूरिणो विवचसः संगतिः’ अनागतं परिज्ञाय, चैत्यवन्दनसंश्रया । मर्दर्थेव कृत्वा येन, दृष्टिर्ललितविस्तरा ॥ १ ॥” इति प्रस्तुतप्रमथप्रशस्तिवा-क्यतश्च श्रद्धाचलनमवापुः बोधं च श्रीहरिभद्राचार्याललितविस्तरावलोकनान्, युक्तं धावाप्य पुनः श्रद्धां तानेव गुरुन् गुणगुरुन् स्वगुरुतया स्वीकर्तुः कृतज्ञपतित्वं, द्वयोर्भिन्नकालीनत्वे एतदपि ज्ञापकं ‘तत्कर्तुं’ रित्यादि, व्यवहारभाष्यादौ आभाव्यव्यवहारे गतप्रदस्य श्रद्धाकारक-स्वैवाभान्यव्यवहारान्, किञ्च सिद्धार्पयो हि निर्वृत्तिकुलालङ्कारणाः श्रीमन्तो हरिभद्राश्च नागेन्द्रकुलाग्र्यनभोमणिभोमज्जिनभट्टशिर्याः

गर्भं च, यत् किञ्चिदिह वक्ष्यते । तत्रोपमितिग्रन्थोक्ता, दृश्या सर्वोपि भावना ॥ १ ॥” इत्यनेन खोपपुष्पमालाबृहद्वृत्तिगतलेखेन च स्पष्टमेव प्रामाण्यानुगतत्वमुपयुक्तस्य, ततो मलधारगच्छीयश्रीमद्धेमचन्द्रसूर्यन्तःकरणरमणकारिणीं वर्षत्रितयीं श्राव्यां च कथां चक्राणाः कथद्वारं न स्युरलण्डपाण्डित्यताण्डवाडम्बरा इति स्वयमूहं सुधीभिः ४ ।

पञ्चमे तु पर्यनुयोगेऽनिगूहितमेवाचष्टे ग्रन्थकृत् अस्यैव प्रशस्तौ यदुत “संवत्सरशतनवके द्विपष्टिसहितेऽतिलक्षिते चास्याः । ज्येष्ठे सितपञ्चम्यां पुनर्वसौ गुरुदिने समाप्तिरभूत् ॥ १ ॥” ततो दशम्येव शताब्दी आधारभूताऽस्य कविवरस्य, न च वाच्यं नायं वैक्रमो गदितः संवत्सरः किन्तु गुप्तसंवत्सरादीति, यतः एकादशशताब्द्यां ये ये श्रीमन्तोऽभयसूर्याद्या जाता ग्रन्थकारास्ते वैक्रममेव हायनं निरविद्धुः स्वस्वकृतौ, यत्र च कचनापि भिन्नो निर्देश्यः संवत्सरस्तत्र तत्प्रवर्त्तकनाम्नेव स्पष्ट उल्लेखः, किञ्च वैक्रमे त्रिनवत्यधिकैकादशशतके ‘वक्त्रा-
गिया सहाए पाएण ण केणई चिरं कालं’ इति वदन्तः श्रीचन्द्रसूर्यो मुनिसुव्रतस्वामिद्वृत्तमाख्यायन्तः प्रकटमेवाख्यायन्ति यत् अस्मद्गुरुभिः श्रीमलधारगणालङ्कारैः श्रीहेमचन्द्रसूरिभिर्यावन्न व्याख्याय्येषा तावत् चिरकालीनापि कथोपमितिभवप्रपञ्चाख्याऽप्रस्तुतैवासीत्, तथा च नार्वो-
ल्लालोऽस्याः फलपयितुं शक्यः, शतकादिमात्रे कालेऽप्रस्तुतौ किमपि न तथाविधं स्यादेव वाच्यं, कथमेव तु चिरकालेनापि अप्रस्तुतताभिधानं?, तथा सार्धैकादशशताब्द्याः प्राक् चिरतरताऽनुपपत्तेर्योग्योऽयमेवास्याः कालः, अन्यच्च पूर्वप्रतिपादितात् प्रभावकचरित्रोदन्तात् स्पष्टतरमे-
वैतत् यदुत श्रीमन्तः सिद्धर्षयः श्रीमतां माघकवीनां पितृव्यपुत्राः, माघश्च विद्वद्भ्यः सार्धदशशताब्द्याः नार्वोक्तमः, यतः प्राप्तानवद्यवोधा-
धनपालकवयः तिलकमञ्जरीकथामाविष्कुर्वाणा माघकविं स्तौति, तामेव च तिलकमञ्जरीं प्राचीनतयाख्यान्ति श्रीमन्तः कलिकालसर्वज्ञाः
काव्यानुशासने “प्राज्यप्रभावः प्रभवो, धर्मस्थास्तरजस्तमाः । ददतां निर्दृतात्मान, आचोऽन्येऽपि जिना मुदम् ॥ १ ॥” इति तिलकमञ्जरी

दशमोपयोगिनाश्चतस्रोपयोगिनः शस्त्रव्यापारोपयोगिनो देशविरत्युपयोगिनो देवपूजोपयोगिनो गुरुसेवोपयोगिनो दानोपयोगिनः शीलोपयोगिनस्तप उपयोगिनो भावोपयोगिनो वैराग्योपयोगिनो मैत्र्याद्युपयोगिनः पङ्कदर्शनोपयोगिनः स्नाद्वादबोधोपयोगिनः सङ्क्षोपयोगिनः श्रावकोपयोगिनः श्राविकोपयोगिनः शिष्योपयोगिनो गीतार्थोपयोगिनो देशकोपयोगिनः कषायत्यागोपयोगिनो ज्ञानोपयोगिनः चारित्र्योपयोगिनः अप्रमत्ततोपयोगिन इन्द्रियज्योपयोगिनः श्रमणभार्योपयोगिन उपाध्यायोपयोगिन आचार्योपयोगिनो ध्यानोपयोगिनो रम्यलेश्योपयोगिन आराधनोपयोगिनः सिद्धस्वरूपज्ञानोपयोगिनः सिद्धिस्वरूपज्ञानोपयोगिनः अहंरवोपयोगिनः सिद्धत्वोपयोगिन इत्यादीनेकान् विषयान् याथात्म्येन दण्डकतया वर्णयन्तो ग्रन्थरत्नमेतत् सकलसहृदयद्वयकोशकर्णिकालङ्कारणमलञ्चकुः, तथा चास्यावलोकनेन स्थालीपुलाफन्यायेनावभासिष्यत एव विदुषां चेतसि चमत्कारचारिमं चारु वैदुष्यं श्रीमतां ग्रन्थकाराणां, ग्रन्थरत्नस्यास्य महार्थताज्ञापने वयमप्रत्यला यतो ग्रन्थरत्नमेतदाश्रित्य विशेषावश्यकभाष्यवृत्ति-अनुयोगद्वारसूत्रवृत्ति-शतकप्रकरणवृत्ति-जीव-समासवृत्ति-मूलावश्यकवृत्तिदीप्पनप्रभृतिग्रन्थसौधसूत्रधारा श्रीमन्तो हेमचन्द्रसूरयो लब्धरक्षाः वर्षत्रयी यावच्चैतदेव व्याख्यानयाञ्चकुः, चतुश्चैतदनुकरणैर्नैव पुष्पमालावृद्धवृत्ति भवभावनावृद्धवृत्ति च बहुधोषमितीयुतचरितावलियुतां, न चेत्तत् प्रमाणोत्तोलं मुच्यते, यतः श्रीमन्मलधारिश्रीहेमचन्द्रचरणाम्बुजचञ्चरीकः श्रीमान् श्रीचन्द्रसूरिर्मुनिमुद्रतज्जिनचरिते एवमाहुः—“उद्यमियभयत्पयं पा वेरगकरी कदा कया आसी । वक्त्राणियसिद्धेण जा पुब्बं सा कढोरत्ति ॥ १ ॥ वक्त्राणिया सहाण पाएण न केणइ चिरं फालं । जस्स मुहनिग-यत्था मुद्धानवि सा तह कहंत्ति ॥ २ ॥ जाया हियगयत्था अब्भत्तेउण तेहि जह एस । उवरुवरि तिण्णि वरिसे निमुया तस्सेव य मुहाओ ॥ ३ ॥ तदिणपमिइ पयारो जाओ पाएण तीइ सबत्थ ॥” अनेन वैक्रमीयत्रिनवत्यधिकैकादशशताब्दीयलेखेन “अन्तरद्धार्य-

वभूय सूरिः कनकप्रभाहयो, निधिर्गुणानामिह चन्द्रगच्छे ॥ ११ ॥ तदीयशिष्यः किल चालचन्द्रसूरेः कवीन्द्रादुदितप्रतिष्ठः । अशोधय-
द्वोभिर्विद्युद्वयेऽयं, प्रद्युम्नसूरिर्विनयोपरुद्धः ॥ १२ ॥ यच्चान्यदप्यत्र निवेशितं स्यादन्यादृशं किञ्चन बुद्धिमान्धात् । अयं निवद्धोऽञ्जलिरस्ति
सर्वं, तत्साधुभिः साधु निवेशनीयम् ॥ १३ ॥ श्रीविक्रमादित्यनरेन्द्रकालादष्टानवत्ययमसहस्रवर्षे । पुष्यार्कमुष्कार्तिककृष्णपष्ठ्यां, सम्पूर्णता-
मेव समाससाद ॥ १४ ॥ यावन्नौरिव भव्यतारणविधावास्ते भवान्भोनिधौ, श्रीसिद्धेन कृता कथेयमसमार्हद्वाक्यकाष्ठोच्चैः । तावत्तद्व्रत-
सत्पदार्थनिचयस्योदञ्चनेऽसौ क्षमा, सारोद्धारकृतिः सदा तदनुगा नौकेव संसर्पेतु ॥ १५ ॥ प्रत्यक्षरं निरूप्यास्य, ग्रन्थमानं विनिश्चितम् ।
शतानि सप्तपञ्चाशत्, त्रिंशत्समधिकान्यहो ॥ १६ ॥ सारोद्धारप्रस्तावनायामप्येवमाहुः—अद्भुतप्रतिभादर्शसंक्रान्ताशेषविष्टपम् ।
नमामि तमहं सिद्धव्याख्यातारं मुनीश्वरम् ॥ १७ ॥ चक्रे परोपकाराय, परमार्थप्रकाशिनी । उपमित्यभिधा येन, कथाऽद्भुतनिधानभूः
॥ १८ ॥ संक्षेपरुचिलोकानामुपकाराय साम्प्रतम् । तस्या एव मया कोऽपि, सारोद्धारः प्रतन्यते ॥ १९ ॥ अनेनापि बहोः कालव्यवधानस्य
ग्रन्थकृदुक्तेर्नार्वाक्तमकालीनेयं, किञ्च यथा उपमितिसारोद्धारकर्तृमिर्व्यवधान्यनुकरणं तथैव सार्धसप्तदशशताब्दीयश्रीमद्भयायाचार्यपदो-
पशोमितश्रीमद्यशोविजयोपाध्यायैः सूक्तमुक्तावल्यां सत्त्वकद्वयायां च वैराग्यकल्पलताभिधानायां अमृतहंसमुनिभिर्गन्धमये उपमि-
तिसारे चानुकरणं कृतं ततोऽस्याः प्राचीनतरत्वानुमानं न दुष्करं, न च उपयुक्ततरत्वानुभावां कुशलेशः, अत्रामिहितं मनीषिणः लघोजे-
दस्य च बृहत्तो भ्रातुर्मध्यमस्य वृत्तं द्वादशशताब्दीपाश्चात्यभागोत्पन्नैः श्रीमद्भिरुदेन्द्रसूरिभिः श्रीधर्मरत्नं व्याचक्षाणैः
सप्तदशे घृद्धानुसारित्वाख्यगुणे किञ्चित्परोपरत्यं अत्रत्यमेवोदाहृतं, न च तथानुकरणेनोदाहृतिः तत्कर्तुर्मियुक्ततरत्वाभावे प्राची-
नत्वाभावे च, नच वाच्यं हरिभद्रसूरिर्वाक्तमकालीनो यतोऽपि तद्वत्तदीक्षिताः प्रस्तुतग्रन्थग्रन्थयितारः, ग्रन्थकृद्भिरिव तेषां कालव्यव-

मंगलय्योक्तं श्लेषे दृष्टान्ततया न्यस्यन्तः, किं चान्यत्—“श्रीविक्रमादित्यनरेन्द्रकालात्, अष्टानवत्ययमसंख्यवर्षे । गुप्यार्कमुष्णार्त्तिककृष्ण-
पट्टयां, संपूर्णतामेव समाससाद ॥१॥ यावन्नौरिव भव्यतारणविधावास्ते भवान्भोनिधौ, श्रीसिद्धेन कृता कथेयमसमाहंदाक्यकाष्टोदयैः ।
तावत्तद्रतसत्पदार्थनिचयस्योद्वेचनेऽसौ क्षमा, सारोद्धारकृतिः सदा तदनुगा नौकेव संसर्पेत् ॥ २ ॥” इत्याचक्षणाः श्रीचन्द्रगच्छीयाः
श्रीयशोदेवसूरिसंपर्कलब्धप्रतिष्ठाः श्रीचन्द्रसूरिशिष्या देवेन्द्रसूरयः उपमितिसारोद्धारं प्रस्तुतायाः कथायाः अनुकारं कुर्वन्तः श्रीमताम-
भियुक्तां प्राचीनतरतां च व्यजिज्ञपन्, समग्रा च प्रशस्तिः सारोद्धारसत्केयं “समाधितो यः क्षरणं क्षमाभृद्गुणेन कर्म्मोदनिपातभीत्या ।
आचारपराश्रियमादधानः, स चन्द्रगच्छोऽस्ति भुवि प्रसिद्धः ॥ १ ॥ भव्यारविन्दप्रतिबोधेतुररंढवृत्तः प्रतिपिद्धदोषः । अयमपूर्वेन्दुतुला-
मिह श्रीभद्रेश्वरो नाम धमूव सूरिः ॥२॥ तत्पट्टपूर्वाचलचण्डरोचिरजायत श्रीहरिभद्रसूरिः । मुदं न कलौ रदितं विकृत्या, तपश्च चित्तं
च वनोति यस्य ? ॥ ३ ॥ श्रीमानयाजायत श्रान्तिस्सूरिर्यतः समुद्रादिव शिष्यमेधाः । शानामृतं प्राप्य शुभोपदेशशृणुषा व्यधुः कस्य मनो न
शल्यं ? ॥४॥ ततो धमूवोदयदेवसूरिर्यदीयवाणी गुणरत्नहृदा । मेधाभेरन्दूहसिता विभाति, वेलेव मध्यस्थजिनागमान्ये ॥५॥ प्रसन्नचंद्रोऽय
धमूव सूरिर्वक्त्रं गुणान् यस्य न हि क्षमोऽभूत् । सहस्रवक्त्रोऽपि मुजंगराजस्ततो द्वियेवैव रसावलेऽगात् ॥६॥ अयाजनि श्रीमुनिरत्नसूरिः,
स्वयुद्धिनिर्दूतसु(रन्द्रेस्)रिः । रक्षन्ति शास्त्राण्यखिलानि यस्य, स्थिरोन्नते मानसरोहणाद्रौ ॥ ७ ॥ श्रीचन्द्रसूरिः सुगुरुस्ततोऽभूत्,
प्रसन्नताऽलङ्कृतमस्तदोपम् । चित्तं च वाक्यं च वपुश्च यस्य, कं न प्रमोदोत्पुलकं करोति ? ॥ ८ ॥ सूरिर्यनोदेव इति प्रसिद्धस्ततोऽप्र-
वद् यत्पदपङ्क्तस्य । रजोमिरालिङ्घितमौलयोऽपि, चित्रं पवित्राः प्रणता भवन्ति ॥ ९ ॥ तत्पाणिपद्मोहसितप्रतिष्ठः, श्रीचन्द्रसूरिप्रमु-
शिष्यलेशः । देवेन्द्रसूरिः किमपीति सारोद्धारं चकारोपमितेः कथायाः ॥ १० ॥ इतश्च शिष्यो गणधारिदेवानन्दस्य रत्नप्रभसूरिपट्टे ।

स्पष्टमुद्दिष्टद्विः श्रीमद्भिः स्वामिजनता भिन्नमालीया निजगदे, श्रीहरिभद्रसूरसमानकालीनतायायेतदप्यह्नीयं यतः श्रीमद्हरिभद्रसूरीणां चित्रकूटादिषु सूर्यं, भिन्नमाले च तदीयां कृतिं ललितविस्ताराल्यां विचारयन्तः स्विता दुर्गस्वामिन इति तु स्पष्टं प्रन्थकृत्प्रबन्धेषु, ततोऽन्तरेण घट्टकालव्यवधानं नैतत् घटामश्नुति ६। प्रश्नयोः सप्तमाष्टमयोः दीक्षादायकाः श्रीमन्तो गर्गर्षयः प्रतिबोधकाः श्रीदुर्गस्वामिनः परमार्थतः श्रीमन्तो हरिभद्रसूरयश्चेत्यनेकशो व्याख्यातमिति न तत्र भूयः प्रयासः, न च शङ्कनीयं “गीर्देवतया विहिताऽभिहिता सिद्धाभिधानेने”ति वाक्येन नास्या विधाता तन्त्रतः सिद्धयिः गीर्देवताया एव तद्रचयितृत्वात्, यतो गीर्देवता हि तत्र सरस्वत्येव, सा च सर्वस्यापि वाक्प्रसरस्य विधात्र्येवेति तन्महिमगानं, न तु तेनान्यया कयाचिद् गीर्देवताभिधानया साध्याऽन्यया वा विहितेति मन्तव्यं, यत्तपीदानींतनकालवत् न तदानीं साध्वीश्रविकावर्गो मुग्धः, अस्या एव प्रथमादर्शलेखिका यतो गुणाभिधाना आर्थिकैव दुर्गस्वामिशिष्यिका एवं तिलकमञ्जर्यादीनामप्यनेकानां तथाविधानां भावात् तथापि प्रस्तुतकथाविधायकस्तु सिद्धसाधुरेव अत एव च तस्य सिद्धव्याख्यानिकत्वोपालम्भात् ॥

अस्याः प्राकृतसमरादिलयकथानुकारिण्या अपि यत् संस्कृतया गिराभिधानं तत्र जनकचिरेव कारणं, यतः कविरैव ‘संस्कृता तावदुर्विदग्धद्विद्विस्मिते’त्यभिहितवान्, निर्विवादमेतत् यदुत्तातिप्राचीनशिलालेखानां संस्कृतेतरभाषाणामेवोपलम्भात् प्राचीना प्राकृता तथापि ‘यो यथा बुध्यते जन्तुस्तं तथा बोधयेदिति’ इति न्यायं समाश्रित्य सर्वसत्त्वहिताधानायैषा प्रवृत्तिः, युक्तमपीदं यतः कथालक्षणं निवृत्तः कलिकालसर्वज्ञाः श्रीमन्तो हेमचन्द्रसूरय एवमूचुः—“धीरज्ञान्तनायका गदोन परेन वा सर्वभाषा कथा” ततो ययैव प्राकृते कथावन्धस्तथैव संस्कृतेऽपीति निवन्धोऽस्याः संस्कृते न दोषभाक्, किंच आख्यायिकाया अयमेव भेदो यत्तस्यां नायकः स्वयं स्ववृत्तान्तं समप्रमाख्याति अस्यां त्वन्यः

हितत्वेन विशिष्टज्ञानवत्त्वेन स्ववनात्, किंच सप्तमशतकोत्पन्नैः श्रीसिद्धसेनगणिमिस्रत्त्वार्थव्याख्यां कुर्वद्भिः 'संक्षिप्तः समनस्का' इति (सत्त्वा० अ० २ सू० २५) सूत्रं व्याकुर्वद्भिः दीर्घकालिक्यैव संक्षिप्तां प्रहणमावश्यकमिति निर्धारयद्भिः श्रीमद्वरिभद्रसूरिनिर्मिता श्रीनन्दीसूत्रवृत्तिरेव साक्षितया दर्शिता, न चैतदपि सिद्धर्षीणां महाशयानां अभियुक्तानां च श्रीमतां हरिभद्रसूरीणां यद्वहोरन्तरस्याभावे युज्यमानं, ततोऽवधेयमेतत् यदुत श्रीमन्तो हरिभद्राचार्याः पूर्वश्रुतव्यवच्छेदकालस्य समीपकाले सत्तां यधुः श्रीमन्तः सिद्धर्षयश्च वैक्रमीयायां दशमायां शताब्द्यां, तथा च यत्र कचनपि श्रीमतां श्रीमद्वरिभद्रदीक्षितत्वोक्तिः सा तद्वन्धजातयोधप्रभावलब्धदीक्षास्यैषां, अत एव च द्वादशशताब्दीपञ्चाङ्गागोत्पन्नैः श्रीमन्मुनिचन्द्रसूरिभिर्लेखितविस्तरायाः पञ्चिकां कुर्वद्भिः "स्वकृतौ पुनर्गुरुतया चक्रे नमस्यामसौ" इत्यारम्भपद्यावयवेनातिशायितां ललितविस्तराया दर्शयद्भिरुक्तं ग्रन्थयोपशिष्टत्वं, हस्तदीक्षितत्वे हि न तथायुत्तस्यातिशयितेति सम्यगग्रथेयं सुधीभिः, किं च-प्रस्तावे द्वितीये मनुजगतेर्वर्णनां कुर्वाणैः १०५ पृष्ठे 'समरादित्यकथेवानेकपृष्ठान्ते'ति दृष्टान्तीकुर्वद्भिर्यां समरादित्यकथा दृष्टान्तत्वेनोपात्ता सा हरिभद्रसूरिप्रणीतेति नोभयोः समानकालमवत्वे युज्येत तत्, पुनः यथा भीमद्विह्वरिभद्रसूरिभिः 'गुणसेन अग्निसम्भे-त्यादिकमालम्बनीकृत्य व्याकृता समरादित्यकथा तथैवैभिरपि समरादित्यकथामुपश्रित्य कथेयमाविर्भावितेति तत्र एव पामीषां सिद्धव्याख्यानिकत्वमिति प्रभावकचरित्रीयैतत्प्रत्यन्याबलोककानां न नृणं, तदेव च "अरिलव्याख्यातृपूडामणिः" इत्यनेन मुनिचन्द्राचार्याः 'कृतिरियमाचार्यसिद्धव्याख्यानिकस्ये'ति न्यायावतारवृत्तौ स्वयं दीपणे च तदीये 'सिद्धव्याख्याता प्रकरणनिदमकरोरि'त्यारि भीमन्तो राजशेखराः सूरयः चक्रयुः, स्वयमपि प्रस्तावे आद्ये उपक्रमे च स्पष्टमेवाख्यान्ति, परमेतावता प्रबन्धेन तेषां प्राचीनतमताऽभियुक्तरता च सिद्धिमवाप्नुयादिति निश्चितं ५ । पृष्ठयां च पृच्छायां ग्रन्थकृद्विरेव "यथातुलरययात्रा०" इति पत्रग्रयं प्रसारो

ॐ नमः

श्री उपमितिभवप्रश्नकथाया अनुक्रमणिका ।

विषयाः	पृष्ठानि.	विषयाः	पृष्ठानि.
१ मन्त्रलं	१	१० द्वारप्राप्तिः	८
२ प्रस्तावना	१	११ राजभुवनवर्णनं	९
३ कथाभेदाः	२	१२ रंकसंकल्पः	९
४ श्रोतृभेदाः	३	१३ प्रमुहट्टिपातः	१०
५ कथाप्राशस्त्यम्	३	१४ रंकमिक्षादानं	११
६ प्रस्तावेषु अधिकारोद्देशः	४	१५ द्रमककुविकल्पः	११
७ कथासत्यता	५	१६ सन्नयीयोगः	१२
८ कथायाः श्रवणस्य च अधिकारिनिर्देशः	६	१७ बलात्पयःपानं तद्गुणश्च	१३
९ कथामुत्तरं	७	१८ कदन्नमूर्च्छा	१४
		१९ परमान्नदानं	१५

कश्चित्, अत एव भव्यपुरुषपृत्तान्तं बहुधा परमुद्येनैव व्याकृतं, यत्र कचनापि स्वमुद्येन तत्रापि अन्यपर्यायेणेति नास्याः कयात्वव्या-
हृतिः, प्रस्तावबहुलस्तु निबन्धो नानुकरणजः किंतु मित्रमित्रकालीनभवव्यवस्थादर्शनपरः ।

श्रीमद्विः सिद्धार्थिर्निर्विहिता भविष्यन्ति प्रन्या अनेकास्तथापि अधुना उपदेशमालायाः धर्मदासगणिवर्यैर्निर्मिताया लक्ष्मी बृहती चेति
वृत्तिद्वयं श्रीसिद्धसेनार्कसूत्रितस्य न्यायावतारसूत्रस्य तर्कप्रकरणाख्या वृत्तिध्वेति प्रस्तुतग्रन्थव्यतिरिक्तो न निश्चितमुपलभ्यते, श्रीचन्द्रचरितमपि
वर्तमानमेव गद्यमयं तत्कर्तृकया गीयते परं तत् न सम्यक् श्रद्धापथमवतीर्यतेऽस्माकं, परमपि प्रकरणं तथाविधमन्यथाविधं वा स्यात् चेत्
न निपेक्षुमलंभूष्णवः ॥ श्रीमद्विर्योनि यानि पात्राणि अत्र न्यस्तानि तेषु केषाञ्चित् कोष्ठेषु निवेशः सौकर्याय अनुक्रमोऽकारादिना तु
तेषां परेषां चान्वेषणाबोधसौकर्यायेति तत् कोष्ठक्रमकारादिक्रमध्यापस्तादवलोक्षनीयः । अस्मिन् मुद्रितेऽपि कलिकाताराजधान्यां सदृष्टानां
दौर्लभ्यान् प्राग्भागस्य विशेषेणाशुद्धेः पत्राकाराभावात् मुनिवराणां सूपयोगिताया अभावात् प्रयासोऽयं जैनपुस्तकोद्धारकोशसत्कः, किं
च प्रतिः शोधने एतस्य श्रीमतां सिद्धिसूरीणां प्राप्तवती प्राक् संस्थेयं पट्पत्रीशोधनसमये त्वत्सदीयं पुस्तकमवलम्बितं, तदेवं संशोधितेऽप्य-
स्मिन् स्थलनाया दुर्बारेत्वान् संशोध्य वाचयन्तु वाच्यमाद्याः, अस्तु च वितयतासत्कं मिथ्यादुष्टत्वं न इति प्रार्थयन्ते आनन्दोदयः
श्रमणसङ्घचरणकमलचञ्चरीकाः सुरतद्रङ्गान् वैरक्ष्मीये रसमुन्यंकेन्दुमिमे वत्सरे ।

विषयाः	पृष्ठानि-	विषयाः	पृष्ठानि-
४६ शासनस्य राजमंदिरता	४५	५९ मिधादानाह्वानोपनयः	५८-
४७ शासनप्राप्तिफलं	४५	६० मिध्यात्वादृतजन्तोः कुविकल्पाः	६०
४८ सूर्यादेः राजपरिचारोपमता	४९	६१ मिध्यादृत्तये विकल्पाः	६१
४९ पुण्यानुबन्धिभोगहेतुः	५०	६२ देशिकस्वरूपं	६१
५० जिनसदनदर्शनप्रमोदः	५१	६३ मिध्यादृत्तये प्रवृत्तिः	६२
५१ सद्दिचारभ्रंशः	५२	६४ देशिकखेदः	६३
५२ जिनेश्वरस्य नृपता	५३	६५ विमलालोकतरवप्रीतिकरमहाकल्याणकर्म-	
५३ आत्मनि भगवदनुमहः	५३	पञ्चत्रयम्	६४
५४ सूरः (हरिभद्रस्य) सद्दृष्टिपातः	५४	६६ पुनर्वोधारम्भः	६६
५५ आचार्येण जीवस्य योग्यतापरीक्षणं	५५	६७ अर्वाकसम्यक्त्वादक्षा	६७
५६ सदुपदेशः	५६	६८ अर्थपुरुषार्थव्याप्तिः	६८
५७ कुविकल्पनाशः	५७	६९ कामपुरुषार्थतोदितिः	६९
५८ सन्भार्गदेशना	५७	७० धर्मस्य पुरुषार्थता तार्विकी	७०-

कश्चित्, अत एव भव्यपुरुषपुत्तान्तं बहुधा परमुल्लेखेन तत्रापि अन्यण्योपेक्षेति नाम्नाः

अनुक्रम-
णिका.

॥ २ ॥

विषयाः	पृष्ठानि.	विषयाः	पृष्ठानि.
२० द्रमकोपदेशः	१६	३३ विचक्षणाकथिता दानोपायाः	२६
२१ कवसप्रतिबन्धः स्वचिन्तितप्रकटनं च	१७	३४ कयोपनयः	२६
२२ सन्नय्यधिकारीतरनिर्देशः	१८	३५ विदुषां सन्मार्गः	२७
२३ सन्नयीयोगाहुणाः	१९	३६ संसृतेः नगरकल्पना	२८
२४ अपथ्यसेवनादोषाः	१९	३७ स्वस्य द्रमकोपमता	२८
२५ सन्नयीयोगाहुणाः	२०	३८ जीवस्य विवेकतागात्कुपेष्टा	३०
२६ अपथ्यसेवनादोषाः	२०	३९ द्रमककुविकृत्योपनयः	३३
२७ तद्वयापरिचाराणा	२१	४० संसारिजीवस्य मनोरथमाला	३४-
२८ " " चारणायाः स्वारथ्यं	२२	४१ अर्थकामसम्पन्नो पेष्टा संकल्पमालाभ	३७-
२९ द्रमकस्य शुभसंकल्पाः	२३	४२ अर्थकामविकाराः	४२
३० द्रमकनीरोमता	२४	४३ अनादिभयः	४३
३१ सन्नयीदानेच्छा	२५	४४ जिनेश्वरस्य मुक्षितनृपता	४३
३२ दानोद्वेषोपणा हास्यं च	३५	४५ धुतानां राजद्रोपमा	४४

विषयः	पृष्ठानि-	विषयाः	पृष्ठानि.
१७ भ्रमस्य प्रव्रज्यादुष्कर०	९५	११० कथाश्रवणे विद्वसिः	१०४
१८ प्रव्रज्यागुणाः	९६	द्वितीयः प्रस्तावः ।	
१९ वैराग्यम्	९७	१ मनुजगतेः नगरकल्पना	१०५
१०० दीक्षाऽऽदानं	९८	२ मनुजनगर्योः वर्णनम्	१०६
१०१ यथार्थसपुण्यकत्वं	९९	३ कर्मणो राजत्वकल्पना	१०६
१०२ दानादि रोगलाघवता च	९९	४ कर्मणो नाटकम्	१०७
१०३ दानेच्छा	१००	५ कालपरिणतेः महादेवीत्वक०	१०८
१०४ मिथ्याभिमानः	१०१	६ कालपरिणतिकृतं चित्रसंसारनाटकं	१०९-११०
१०५ दानोद्घोषणा	१०१	७ भव्यपुरुषापरत्नाभसुमतेर्जन्म	१११
१०६ दानोपायः	१०२	८ जन्मोत्सवः नामकरणोत्सवश्च	११२
१०७ परोपकारे गुणाः	१०२	९ कर्मकालपरिणत्योः सर्वोन् प्रति जनकी-	
१०८ कथाकृते प्रयोजनं	१०३	जनकता	११३
१०९ कथार्थोद्गीकर्तुः गुणप्राप्तिः	१०३	१० भव्यपुरुषभविष्यद्गुणाख्यानं	११४

विषयाः

- ७१ सम्यग्दर्शनस्वरूपं
७२ सम्यग्दर्शनलाभात् जीवस्य शुद्धता
७३ " " " संकल्पाः
७४ द्विविधाः क्लृप्तकल्पाः
७५ सम्यग्दृष्टेरपि नोकपायोदयान्मोहवितर्काः
७६ मोहवितर्कोद्विरत्यभावः
७७ द्रमकं प्रति सूक्ष्मं पुरुषं वचनं
७८ जीवं प्रति धर्मगुरुणां कदुवाक्यानि
७९ प्राप्तविद्यासोऽपि कद्वन्नं नैव मुञ्चति
८० सञ्जातविश्वासोऽपि मूर्च्छति
८१ सद्धर्मगुरुणां पुनश्चिन्ता
८२ धर्मस्य धनादेश्च निर्वाहका०
८३ देशविरतिदानं संतोषश्च

पृष्ठानि.

- ७३
७४
७५
७५
७६
७७
७७
७८
७९
८०
८०
८१-
८३-
८४

विषयाः

- ८४ स्वाकृतकथनं
८५ गुरोरुपर्यासा
८६ भावरोगाणां साध्यासाध्यत्वविचारः
८७ देशविरतिर्ग्रहः
८८ पुनर्धर्मेऽनादरः
८९ मूर्च्छया परिग्रहादौ प्रवृत्तिः
९० जीवस्य गुरोरुपालम्भः
९१ प्रार्थना गुरोरुचमश्च
९२ सद्बुद्धिप्राप्तिः
९३ उपदेशदानं
९४ रागादिहानिः
९५ सद्बुद्ध्या स्वस्वरूपचिन्ता
९६ लागपराश्रुतता

८८-

पृष्ठानि.

- ८५
८६
८७
८८
८९
९०
९०
९१
९२
९३
९४
९४
९५

विषयाः

- ९ बोधादेशात्प्रभावस्य चरता
- १० स्पर्शनचरितप्रकाशः राजसचित्ते रागके-
सरी राजा विषयाभिलाषे मन्त्री
- ११ महामोहमहिमा
- १२ महामोहास्तनं
- १३ महामोहप्रस्थानम्
- १४ स्पर्शने मनीषिविचारः
- १५ बालस्य स्पर्शनाधीनता
- १६ स्पर्शनयोगशक्तिः
- १७ मनीषिणः सावधानता
- १८ द्वर्षोऽकुशलमालयाः
- १९ शुभसुन्दरीविचारः
- २० स्पर्शनप्रभावः

पृष्ठानि-

- १५८
- १५८
- १६०
- १६२
- १६२
- १६४
- १६५
- १६५
- १६६
- १६७
- १६७
- १६८

विषयाः

- २१ मध्यमबुद्धिवृत्तं
- २२ कालविलम्बे मिथुनद्वयकथा
- २३ भोगवृष्णा स्वरूपम्
- २४ अज्ञानजदोषस्वरूपम्
- २५ अनङ्गत्रयोदशीक्षणः
- २६ कामशय्याऽऽरोहः
- २७ राक्षीवाञ्छा
- २८ व्यन्तरकृता पीडा
- २९ मदनकदस्यै निर्गतः
- ३० होमायोत्पादितो बालः
- ३१ बालमुक्तिः
- ३२ बालवृत्तान्तः
- ३३ मध्यमबुद्धेर्धृणोत्पादः

पृष्ठानि-

- १६८
- १७०
- १७४
- १७६
- १८१
- १८२
- १८३
- १८३
- १८५
- १८६
- १८७
- १८७
- १८९

अनुक्रम- निका.	प्रमाण.	विषयः	पृष्ठानि.	विषयः	पृष्ठानि.
अनुक्रम- निका.	प्रमाण.	विषयः	पृष्ठानि.	विषयः	पृष्ठानि.
११ सदागमशक्तिः	११५	२४ पञ्चाक्षपशुसंस्थाने वासः	१३५-१३६	१ जन्ममहोत्सवः	१३९
१२ सदागमानन्दस्य हेतुः	११५	२५ मनुष्यायुरुपरार्जनम्	१३७	२ अविवेकितापुत्रो वैश्वानरः	१४०-१४५
१३ सदागममहिमा	११६-११९	२६ पुण्योदयः	१३७	३ वैश्वानरमैत्रीत्यागोद्यमः	१४६
१४ सदागमपार्थे गमनं सखीयुग्मस्य	१२०	२७ संकेतोद्बोधः	१३७-१३८	४ क्षान्तिकन्यायुतिः	१४७
१५ अगृहीतसंकेताया बोधोदयः	१२१	दृतीयः प्रस्तावः १		५ क्षान्तिमहिमा	१४९
१६ प्रज्ञाविशालाद्वारा भव्यपुरुषः	१२१-१२२			६ तस्याः कन्यात्वं	१५०
१७ संसारिजीवागमः	१२३			७ स्पर्शनप्रभावे मनीषियालकया	१५३
१८ संसारिजीवधृतान्तः	१२४			८ स्पर्शनेऽभिप्रायः	१५७
१९ अव्यवहारान्निर्गमः	१२४-१२७				
२० भवितव्यतामहिमा	१२८-१२९				
२१ बादरतावाप्तिः	१३०-१३१				
२२ पृथ्वीताद्यवाप्तिः	१३२				
२३ विकलाक्षपाटके वासः	१३३-१३४				

विषयाः

- ९ बोधादेशात्प्रभावस्य चरता
- १० स्पर्शनचरितप्रकाशः राजसंचिते रागके-
सरी राजा विषयासिलापो मन्त्री
- ११ महामोहमहिमा
- १२ महामोहासनं
- १३ महामोहप्रस्थानम्
- १४ स्पर्शने मनीषिविचारः
- १५ बालस्य स्पर्शनाधीनता
- १६ स्पर्शनयोगशक्तिः
- १७ मनीषिणः सावधानता
- १८ द्वर्पोऽकुशलमालायाः
- १९ शुभसुन्दरीविचारः
- २० स्पर्शनप्रभावः

पृष्ठानि.

- १५८
- १५८
- १६०
- १६२
- १६२
- १६४
- १६५
- १६५
- १६६
- १६७
- १६७
- १६८

विषयाः

- २१ मध्यमबुद्धित्वं
- २२ कालविलम्बे मिथुनद्वयकया
- २३ भोगवृष्णा स्वरूपम्
- २४ अज्ञानजदोषस्वरूपम्
- २५ अनङ्गत्रयोदशीक्षणः
- २६ कामशय्याऽऽरोहः
- २७ राक्षीवाञ्छा
- २८ व्यन्तरकृता पीडा
- २९ मदनकदस्यै निर्गतः
- ३० होमायोत्पादितो बालः
- ३१ बालमुक्तिः
- ३२ बालवृत्तान्तः
- ३३ मध्यमबुद्धेर्धृणोत्पादः

पृष्ठानि.

- १६८
- १७०
- १७४
- १७६
- १८१
- १८२
- १८३
- १८३
- १८५
- १८६
- १८७
- १८७
- १८९

अमावरण इति—अमावरणाभिप्रेते पथ्वीवाक्कारा भवन्ति, शेषेष्वभिप्रेतेषु दण्डकप्रमार्जनादिषु चत्वार इति गाथाऽक्षरार्थः १६०१॥
 भाषार्थस्तु 'अभिगतेषु यावद्वत्तणं कोइ पच्चक्खाति, तस्स पंच—अणभोगं सहस्रानारं (महत्तरां) चोलपट्टागारं सबसमा-
 हिवसियागारं सेसेसु चोलपट्टागारो णत्थि, निविगतीए अट्ट नव य आगारा इत्युक्तं, तस्य दस विगतीओ—सीरं दधि णवणीयं
 पयं तेहं गुटो मधुं मज्जं मंसं ओगाहिमंगं च, तस्य पंच खीराणि गायीणं महिसीणं अजाणं एलियाणं उट्टीणं, उट्टीणं दधिं
 णत्थि, णवणीतं पतंप्पि, ते दधिणा विणा णत्थिप्पि, दधिवणीतवत्ताणि चत्तारि, तेह्माणि चत्तारि खर (तिल) अवसिक्कुम्भ-
 सरिसयाणं, एत्ताओ विगतीओ, सेसाणि तेह्माणि निविगतीतो, लेखाह्माणि पुण होन्ति, दो विपडा—कट्टणिक्कणं उच्छु-
 मारपिट्ठेण य काणित्ता, दोणिण गुट्टा दयगुट्टो पिंडगुट्टो य, मधूणि तिणिण, मच्छियं कोत्तियं आसरं, पोणगळाणि तिणिण,
 उट्टयरं थलपरं रत्तयरं, अधया चम्भं मंसं सोणितं, एयाओ णव विगतीतो, ओगाहिमंगं दसमं, तावियाए अट्टहियाए
 एणं ओगाहिमंगं चलचल्लेतं पचति सफेणं चित्तियत्तितियं, सेसाणि अ ओगावाहीणं कप्पति, जति णज्जति अह एणेण चेष

१ अभिप्रेतेषु मावरणेष्वपि प्रत्याख्याति, एतस्य पद्य-भक्त्यभोगं सहस्रां महत्तरां चोलपट्टां सहस्रसमाधिः, शेषेषु चोलपट्टाकारो नास्ति, निर्विकृतौ अट्टो
 नव वाक्काराः । एष निरुक्तयो दस—सीरं दधि नवनीतं पृतं तैलं गुटो मधु मयं मांसं अवगाहिमंसं च, तत्र पद्य खीराणि गायं महिरीणां अजाणां पृथक्कानामुट्टीणां,
 उट्टीणां दधि मासि, नवनीतं पृतमपि, ते दसमा भिन्ना (न च दधि) दधिनवनीतपूतानि चत्तारि, तैलानि चत्तारि तिलाकसीकुम्भसंयन्ताः, एता विहृतयः,
 संयानि तैलानि निर्विकृतयः, सेषकाशीनि पुनर्मयन्ति, ते मये—काष्ठनिष्पन्नं दह्यमपिष्टेन च काणधिया, द्वौ गुटौ—द्रवगुटः पिण्डगुटश्च, मधूनि त्रीणि-
 नाट्टिकं कोत्तियं भान्तं, गुट्टकानि त्रीणि—मलघट्टं सलघट्टं एतत्तत्त्वं च, अधया चम्भं मांसं सोणितं, एता नव विकृतयः, अवगाहिमंसं दसमं, ताविकायाम-
 दह्यं पुनश्चाहिमंसं चलचलत् एतत्तत्त्वं सफेयं द्वितीयं पृतीयं च, दोणानि च योगवाहिनां कल्पन्ते, यदि ज्ञायते अथैकेनैवा

तदेव'ति गाथार्थः ॥ १५९९ ॥ 'ससैकस्थानस्य तु' एकस्थानं नाम प्रत्याख्यानं तत्र सप्ताकारा भवन्ति, इह चैदं सूत्रं—
'एगद्वाणमित्यादि एगद्वाणं जहा अंगोवंगं ठवितं तेषां तद्वावद्वितोषेव समुदिसिधवं, आगारा से सत्त, आठटणपसारणा
णत्थि, सेसं जहा एकासणए । अट्टेयाचाम्लस्याकारा, इदं च बहुवकव्यमितिकृत्वा भेदेन वक्ष्यामः 'गोणं णासं तिविधं'-
मित्यादिना ग्रन्थेन, असम्मोहार्थं तु गार्थैव व्याख्यायते, 'पञ्चाभकार्थस्य तु' न भकार्थोऽभकार्थः, उपयास इत्यर्थः,
तस्य पंचाकारा भवन्ति, इह चैदं सूत्रं—'सूरे उगगते' इत्यादि, तस्य पंच आगारा—अणाभोगं सहसां पारिं महत्तरां
सप्तसमाधिं जति तिविधस्य पञ्चकखाति तो विक्किंचणिया कप्पति, जति चतुविधस्य पञ्चकखातं पाणं च णत्थि तदा न
कप्पति, तत्थ छ आगारा—लेवाडेण वा अलेवाडेण वा अच्छेण वा वहलेण वा सत्तिथेण वा असिथेण वा योसिरति,
वुत्तथा एते छप्पि, एतेन पदपान इत्येतदपि व्याख्यातमेव, 'चरिमे च चत्वार' इत्येतच्चरिमं दुविधं—दिवसचरिमं भव-
रिमं वा, दिवसचरिमस्य चत्वारि, अण्णत्थणाभोगेणं सहसाकारेणं महत्तराकारेणं सप्तसमाहिवत्तिपागारेणं, भव-
चरिमं जावज्जीवियं तरस्सवि एते चत्वारिति गाथार्थः ॥ १६०० ॥ पञ्च चत्वारश्चाभिप्रहे, निर्विकृतौ अट्टो नय वा आकाराः,

१ एकस्थानकं यथा अट्टोपाहं स्थापितं तेन तथावस्थितेनैव समुद्देश्यं, आकारावकिन्नं सप्त, आकुञ्चनप्रसापं मादि, क्षेत्रं यथैकानन्दे । वस-
पञ्चाकाराः—अनाभोगं सहसां पारिं महत्तराकारं सर्वसमाधिं, यदि त्रिविधं प्रत्याख्याति तदा पारिष्ठापमिन्ही कल्पते, यदि चतुर्विधं प्रत्याख्यातं यानकं
च नास्ति तदा न कल्पते, तत्र पञ्चाकाराः—लेपकृता वा अलेपकृता वा अच्छेन वा सत्तिथेन वा असिथेन वा अण्णत्थेन वा अण्णत्थेन वा योसिरति,
चरिमं द्विविधं—दिवसचरिमं भवचरिमं च, दिवसचरिमे चत्वारः अन्यत्राणां सहसां महत्तरां सर्वसमाधिं, भवचरिमं जावज्जीविकं वसत्प्येते चत्वारः ।

पञ्चरखाता, आसुकारितं च वृक्षं जातं अणुरस वा, ताहे तस्स पसमणणिमित्तं पाराविज्जति ओसहं वा दिज्जति, एरथंतरा पाठे तदेव धिवेगे, ससंय च पुरिमाद्धे-पुरिमाद्धे प्रथममहरद्वयकालावधिप्रत्याख्यानं गृह्यते तत्र सप्त आकारा भवन्ति, इह च इदं सूत्रं-‘सूरे उगगते’ इत्यादि, षट्कारा गतार्थाः, नवरं महत्तराकारः सप्तमः, असावपि सर्वोत्तरगुणप्रत्याख्याने साकारे कृताधिकारे अत्रैव व्याख्यात इति न प्रतन्यते, एकाग्रते अष्टावेव, एकाग्रते नाम सकृदुपविष्टपुताचालनेन भोजनं, तत्राष्टावाकारा भवन्ति, इह चेदं सूत्रं—

‘एकाग्रता’मित्यादि ‘अणुरथ अणाम्भोगेणं सहसाकारेणं सागरियागारेणं आउदणपसारणेणं गुरुअन्सु-ट्राणेणं पारिद्धावणिपागारेणं महत्तरागारेणं सञ्चसमाहिवत्तिपागारेणं वोसिरत्ति । (सूत्रं)

अणाम्भोगसहसाकारा तदेव, सागरियं अद्भसमुद्दिहरस आगतं जति वोत्तति पडिच्छति, अह धिरं ताहे सञ्जायवा-पातोत्ति चट्टं अणुरथ गंवूणं समुद्दिस्सति, इत्थं पादं वा सीसं वा (आउदंज्ज) पसारंज्ज वा ण भज्जति, अनुदणारिहो आय-रिओ पाट्टणो पा आगतो अनुदवयं वरस, एवं समुद्दिहस्स पारिद्धावणिपा जति होज्ज कथयति, महत्तरागारसमाधि तु

१ दत्ताकथाया, अणुरकारि च दुःखं आश्रमन्त्यस वा, एता सस्य प्रसमनानिमित्तं पायते ओषधं वा दीयते, अत्रान्तरे ज्ञाते तथैव विवेकः । अणाम्भोग-नरपादयोः सर्वे, सागरिकोऽयं समुद्दिह आगतः यदि व्यक्तिकाम्यवि प्रतीक्ष्यते अथ स्थिरस्त्रदा स्वाध्यायव्यापत्त इति वरथायान्यत्र गत्वा समुद्दिहयते, इत्थं पादं वा सीसं वा आश्रमन्त्य दत्ताकथा वा न भज्यते, अणुरायानाहं आचार्यः प्रापूर्णको धाउगगतोऽनुरथात्तभ्यं वरस, एवं समुद्दिह पारिद्धावणिकी यदि भवेत् कन्तरे, तदेव दत्ताकथायासी ॥ सर्वेव ।

सहितं गृह्यते, तत्र द्वावेवाकारौ, आकारौ हि नाम प्रत्याख्यानापवादहेतुः, इह च सूत्रं 'सूरे उगण षामोकारसहितं पद्य-
कत्वाइ' इत्यादि सागारं व्याख्यातमेव, पद चेति पौरुष्यां तु, इह च पौरुषी नाम-प्रत्याख्यानविशेषस्तस्यां पद आकारा-
भवन्ति, इह चेदं सूत्रम्—

पौरुसि पद्यप्रवृत्ति, उगते सूरे चञ्चिवहंषि आहारं असणं ४ अणत्पडणाभोगेणं सदसाकारेणं पच्छत्-
कालेणं दिसामोहेणं साधुवयणेणं सव्वसमाहिवत्तिपागारेणं योसिरइ ।

अनाभोगसहसाकारसंगतिः पूर्ववत्, प्रच्छन्नकालादीनां रियदं स्वरूपं-प्रच्छण्णातो दिसा च रण रेणुणा पद्यएण वा
अणएण वा अंतरिते सूरे ण दीसति, पौरुसी पुणत्तिकतुं पारितो, पच्छा णातं ताहे ठाइत्तवं ण भगं, जति भुंजति तो
भगं, एवं सवेहिवि, दिसामोहेण कस्सइ पुरिसस्स कमिहवि खेत्ते दिसामोहो भवति, सो पुरिमं पच्छिमं दिसं जणवि, एवं सो
दिसामोहेण-अइरुगदंषि सूरं दहुं उरसूरीभूतंति मण्णति णाते ठाति, साधुणो भणंति-उगपाडपौरुसी ताव सो पज्जिमितो,
पारित्ता मिणति अन्नो वा मिणइ, तेणं से भुञ्जंतस्स कहितं ण पूरितंति, ताहे ठाइत्तवं, समाधी णाम तेण य पौरुसी

१ प्रच्छन्ना द्विचो रजसा रेणुणा पर्यतेन वाअन्त्येन वाअन्त्यरिते सूर्यो न इत्यते, पौरुषी पूर्वोक्तिरुक्ता पारितवत्, पश्चात् श्रावं तदा स्थावयं, न भगं
यदि सुहेतुं तदा भगं, सर्वरूप्येवं, दिसामोहेन कस्सविद् पुरुषस्स कस्सिद्विद्वे क्षेत्ते दिसामोहो भवति, स पूर्वो पश्चिमो दिसं जानाति, एवं स दिसामोहेन भविष्येन्नमपि
सूर्यं दृष्ट्वा उगपाडभूतमिति मन्यते ज्ञाते विप्रति, साधवो भणन्ति-उगपाटा पौरुषी तावत् स पश्चिमितः पारयिन्वा मितोति अन्त्यो वा मितोति, तेन एकं
भुजानाप कथितं न पूरितमिति, तदा स्थानम् । समाधिर्नाम तेन च पौरुषी

पञ्चकलाता, आलुकारितं च हुक्खं जातं अण्णस्स वा, ताहे तस्स पसमणणिमिच्चं पाराविज्जति ओसहं वा दिज्जति, एरथंतरा
णते तदेव विवेगे, ससंय च पुरिमाद्धं-पुरिमाद्धं प्रथममहद्वयकालावधिप्रत्याख्यानं गृह्यते तत्र सस आकारा भवन्ति, इह
च इदं सूत्रं-‘सूरे उग्गते’ इत्यादि, पडाकारा मतार्थाः, नवरं महत्तराकारः ससमः, असावपि सर्वोत्तरगुणप्रत्याख्याने साकारे
कृताधिकारे अत्रेव व्याख्यात इति न प्रतन्यते, एकाक्षणे अष्टावेव, एकाक्षनं नाम सकृदुपविष्टपुताचालनेन भोजनं, तत्रा-
ष्टायाकारा भवन्ति, इह वेदं सूत्रं—

‘एकासणमित्थादि’ अण्णत्थ अणाभोगेणं सहसाकारेणं सागारियागारेणं आउंटणपसारणेणं शुक्कअन्नु-
ट्ठाणेणं पारिट्ठावणिपागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं योगिसिरत्ति । (सूत्रं)

अणाभोगसहसाकारा तदेव, सागारियं अद्भ्यसमुद्दिद्धस्स आगतं जति वोळति पडिच्छति, अह धिरं ताहे सज्जायवा-
पातोत्ति उट्ठं अण्णत्थ गंतूणं समुद्दिसत्ति, हत्थं पादं वा सीसं वा (आउंटेज्ज) पसारेज्ज वा ण भज्जति, अन्नुट्ठाणारिहो आय-
रिओ पाहुणगो वा आगतो अन्नुहेतवयं तरस्स, एवं समुद्दिद्धस्स पारिट्ठावणिपा जति होज्ज कप्पति, महत्तरागारसमाधि तु

१ मत्तायवाता, आयुकारि च दुःखं ज्ञातव्यस्य वा, यदा सस्य प्रथमगामिभिश्चं पार्यते ओपयं वा दीयते, अत्रान्तरे ज्ञाते तथैव विवेकः । भन्ताभोग-
सहसाकाराः सर्वथ, सागारिकोऽयं समुद्दिष्टे आगतः धर्मि व्यतिक्ताभवति प्रतीक्ष्यते अथ स्थिरस्त्रादा स्वाध्यायव्याघात इति वरपादान्यत्र न वा समुद्दिश्यते, इत्थं
पादं वा सीसं वा आउ मय्येव मत्तारय्ये वा न भज्यते, अरयुत्थानार्ह आचार्यः प्रावृण्को माउअतोऽप्युत्थयत्तव्यं तस्य, एवं समुद्दिष्टे पारिट्ठावन्तिकी यदि भवेत्
कस्सत्ते, महत्तराकारसमाधी तु सर्वथ ।

फासिपं पालियं चेव, सोहिपं तीरियं तथा । किट्टिअमाराहिअं चेव, एरिसियंमी पयइयच्चं ॥ १५९३ ॥

स्पष्टं—प्रत्याख्यानग्रहणकाले विधिना प्राप्तं पालितं चैव—पुनः पुनरुपयोगप्रतिजागरणेन रक्षितं शोभितं—गुर्वादिप्रदानशेषभोजनासेवनेन तीरितं—पूर्णेऽपि कालावधौ किञ्चित्कालावस्थानेन कीर्तितं—भोजनवेलायाममुकं मया प्रत्याख्यातं तत् पूर्णमधुना भोक्ष्य इत्युच्चारणेन आराधितं—तथैव एभिरेव प्रकारैः सम्पूर्णनिष्ठां नीतं यस्मादेवंभूतमेव तदाज्ञापलनादप्रमादाच्च महत्कर्मक्षयकारणं तस्माद् ईदृशि प्रयतितव्यमिति एवंभूत एव प्रत्याख्याने यदाः कार्य इति गाथार्थः ॥ १५९३ ॥ साम्प्रतमनन्तरपारस्पर्येण तत्प्रत्याख्यानगुणानाह—

पच्चक्खाणंमि कए आसवदारहं हुंति पिहियाहं । आसववुच्छेएणं तण्हावुच्छेअणं होइ ॥ १५९४ ॥

तण्हावोच्छेदेण य अउलोवसमो भवे मणुस्साणं । अउलोवसमेण पुणो पच्चक्खाणं इवइ सुद्धं ॥ १५९५ ॥

तस्मो चरित्तधम्मो कम्मविवेगो तथो अपुच्चं तु । तत्तो केवलमाणं तथो अ मुक्खो सयासुक्खो ॥ १५९६ ॥

प्रत्याख्याने कृते—सन्ध्यानिवृत्तौ कृतायां किम् ?—आश्रयद्वाराणि भवन्ति पिहितानि—तद्विषयप्रतिबद्धानि कर्मप्रत्यक्षद्वाराणि भवन्ति स्थगितानि, तत्रावृत्तेः, आश्रयव्यवच्छेदेन च कर्मबन्धद्वारस्थगनेन च संवरणेनेत्यर्थः, किं ?—तद्व्यवच्छेदनं भवति—तद्विषयाभिलाषनिवृत्तिर्भवतीति गाथार्थः ॥ १५९४ ॥ तद्व्यवच्छेदेन च तद्विषयाभिलाषनिवृत्त्या च अतुलः—अनन्यसदृशः उपशमो—मध्यस्थपरिणामो भवति मनुष्याणां—जायते पुरुषाणां, पुरुषप्रणीतः पुरुषप्रधानश्च धर्म इति ख्यापनार्थं मनुष्यग्रहणम्, अन्यथा स्त्रीणामपि भवत्येव, अतुलोपशमेन पुनः—अनन्यसदृशमध्यस्थपरिणामेन पुनः

प्रत्याख्यानं—चकलक्षणं भवति—शुद्धं जायते निष्कलङ्कमिति गाथार्थः ॥ १५९५ ॥ ततः प्रत्याख्यानान्छुद्धाच्चारित्रधर्मः
रफुरतीति वाक्यशेषः, कर्मविवेकः—कर्मनिर्जरा सतः—च्चारित्रधर्मात्, ततश्चेति द्विरावर्यते ततश्च—तस्माच्च कर्मविवेकात्
'अपूर्वमिति क्रमेणापूर्वकरणं भवति, ततः—अपूर्वकरणाच्छ्रेणिकमेण केवलज्ञानं, ततश्च—केवलज्ञानाद् भवोपप्रादिकर्म-
क्षयेण मोक्षः सदासीत्याह—अपवर्गो नित्यशुभो भवति, एवमिदं प्रत्याख्यानं सकलकल्याणैककारणं अतो यत्नेन कर्त्तव्य-
मिति गाथार्थः ॥ १५९६ ॥ इदं च प्रत्याख्यानं महोपाधेर्मेदाद् द्वादशविधं भवति आकारसमन्वितं वा गृह्यते पाल्यते
वा, अथ इदमभिधित्सुराह—

नमुक्कारयोरिसीए गुरिमहेगासणेगठणे य । जायंयिल अभसट्टे चरमे य अभिगगहे विगई ॥ १६९७ ॥

दो एव सस अट्ट ससाट्ट य पंच एव पाणंमि । चउ पंच अट्ट नव य पत्तेयं पिंडए नवए ॥ १६९८ ॥

दोयेव नमुक्कारं आगारा एव पोरिसीए व । ससेव य गुरिमहे एगासणगंमि अट्टेव ॥ १६९९ ॥

ससंगट्टाणसस व अट्टेवायंभिलंमि आगारा । पंचेव अभसट्टे छप्पाणे चरिमि चत्तारि ॥ १७०० ॥

पंच चउरो अभिगगहि निच्चीए अट्ट नव य आगारा । अप्पाउराण पंच व हवंमि सेसेसु चत्तारि ॥ १७०१ ॥

नमस्कार इत्युपलक्षणात् नमस्कारसहितं पौरुष्यां गुरिमाह्मं एकाग्रने एकस्थाने च आचान्ते अभकार्ये चरमे च अभिप्रहे
विहृतां, किं १, यथासङ्गमेते आकाराः, द्वौ पदं च सप्त अष्टौ सप्ताष्टौ पञ्च पदं पाने चतुः पञ्च अष्टौ नव प्रत्येकं पिण्डको
नयक इति गाथाद्वयार्थः ॥ १५९७—१५९८ ॥ भावार्थमाह—द्वावेव नमस्कारे आकारौ, इह च नमस्कारमहणाक्षमस्कार-

पासियं पालियं चैव, सोहियं तीरियं तहा । किट्टिअमारहिअं चैव, एरिसयमी पयइयव्वं ॥ १५९३ ॥

स्पृष्टं-प्रत्याख्यानग्रहणकाले विधिना प्राप्तं पालितं चैव-पुनः पुनरुपयोगप्रतिजागरणेन रक्षितं शोभितं-गुर्वादिप्रदानशेषभोजनासेवनेन तीरितं-पूर्णेऽपि कालावधौ किञ्चित्कालावस्थानेन कीर्तितं-भोजनवेलायाममुकं मया प्रत्याख्यातं तत् पूर्णमधुना भोक्ष्य इत्युच्चारणेन आराधितं-तथैव एभिरेव प्रकारैः सम्पूर्णनिर्वाणं नीतं यस्मादेवंभूतमेव तदाज्ञाया-लनादप्रमादाच्च महत्कर्मक्षयकारणं तस्माद् ईदृशि प्रयतितव्यामिति एवंभूत एव प्रत्याख्याने यदा कार्य इति गार्थः ॥ १५९३ ॥ साम्प्रतमनन्तरपारम्पर्येण तत्प्रत्याख्यानगुणानाह-

पञ्चक्खाणंमि कए आसवदारहं हुंति पिहियाहं । आसववुच्छेएणं तण्हावुच्छेअणं होइ ॥ १५९४ ॥

तण्हावोच्छेदेण य अजलोवसमो भवे मणुस्साणं । अजलोवसमेण पुणो पञ्चक्खाणं हवइ सुद्धं ॥ १५९५ ॥

तत्तो चरिस्सयन्मो कम्मचिवेगो तओ अणुव्वं तु । तत्तो केवलमाणं तओ अ सुक्खो सयासुक्खो ॥ १५९६ ॥

प्रत्याख्याने कृते-सम्पन्ननिवृत्तौ कृतायां किम् ?-आश्रयद्वाराणि भवन्ति पिहितानि-तद्विविधप्रतिपद्धानि कर्मवन्ध-द्वाराणि भवन्ति स्थगितानि, तत्रावृत्तेः, आश्रयव्यवच्छेदेन च कर्मवन्धद्वारस्यागतेन च संवरणेनेत्यर्थः, किं ?-तद्विषयवच्छे-दने भवति-तद्विविधयाभिलाषनिवृत्तिर्भवतीति गार्थः ॥ १५९४ ॥ तद्व्यवच्छेदेन च तद्विषयाभिलाषनिवृत्तां च

अतुलः-अनन्यसदृशः उपशमो-मध्यस्थपरिणामो भवति मनुष्याणां-जायते पुरुषाणां, पुरुषप्रणीतः पुरुषप्रधानश्च धर्म इति ख्यापनार्थं मनुष्यग्रहणम्, अन्यथा स्त्रीणामपि भवत्येव, अतुलोपशमने पुनः-अनन्यसदृशमध्यस्थपरिणामेन पुनः

प्रत्याख्यानं—उकलक्षणं भवति—शुद्धं जायते निष्कलङ्कमिति गायार्थः ॥ १५९५ ॥ ततः प्रत्याख्यानान्छुद्धाच्चारित्रधर्मः स्फुरतीति वाक्यशेषः, कर्मविवेकः—कर्मनिर्जरा ततः—चारित्रधर्मात्, ततश्चेति द्विरावर्त्यते ततश्च—तस्माच्च कर्मविवेकात् ‘अपूर्व’मिति क्रमेणापूर्वकरणं भवति, ततः—अपूर्वकरणाच्छ्रेणिक्रमेण केवलज्ञानं, ततश्च—केवलज्ञानाद् भवोपग्राहिकर्मक्षयेण मोक्षः सदासौख्यः—अपवर्गो नित्यसुखो भवति, एवमिदं प्रत्याख्यानं सकलकल्याणककारणं अतो यत्नेन कर्त्तव्यमिति गायार्थः ॥ १५९६ ॥ इदं च प्रत्याख्यानं महोपाधेर्भेदाद् द्वादशविधं भवति आकारसमन्वितं वा गृह्यते पाल्यते वा, अत इदमभिधित्सुराह—

नमुष्कारपोरिसीए पुरिमहेगासणेगठाणे य । आयंयिल अभसट्टे चरमे य अभिगगहे विगई ॥ १६९७ ॥
दो छय सस अट्ट ससट्ट य पंच छय पाणंमि । चउ पंच अट्ट नव य पत्तेयं पिंङ्गए नवए ॥ १६९८ ॥
दोवेव नमुष्कारं आगारा छय पोरिसीए उ । सत्तेव य पुरिमहे एगासणगंमि अट्टेव ॥ १६९९ ॥
सत्तेगट्टाणस्स उ अट्टेवायंयिलंमि आगारा । पंचेव अभसट्टे छप्पाणे चरिमि चत्सारि ॥ १७०० ॥
पंच चउरो अबिगगहि निव्वीए अट्ट नव य आगारा । अप्पाउराण पंच उ ह्वंति सेस्सेसु चत्सारि ॥ १७०१ ॥

नमस्कार इत्युपलक्षणात् नमस्कारसहितं पौरुष्यां पुरिमाद्धे एकाशने एकस्थाने च आचान्ते अभकार्ये चरमे च अभिप्रहे विहृती, किं १, यथासङ्गमेते आकाराः, द्वौ पदं च सप्त अष्टौ सप्ताष्टौ पञ्च पदं पाने चतुः पञ्च अष्टौ नव प्रत्येकं पिण्डको सप्तक इति गायार्थः ॥ १५९७—१५९८ ॥ भाषार्थमाह—द्वावेव नमस्कारे आकारौ, इह च नमस्कारग्रहणाक्षमस्कार-

फासियं पालियं चैव, सोहियं तीरियं तहा । किटिअमाराहिअं चैव, एरिसयंमी पयइयव्वं ॥ १५९३ ॥

रपट्टं-प्रत्याख्यानमहणकाले विधिना प्राप्तं पालितं चैव-पुनः पुनरुपयोगप्रतिजागरणेन रक्षितं लोभितं-गुर्यादिप्रदानशेषभोजनासेवनेन तीरितं-पूर्णेऽपि कालावधौ किञ्चित्कालावस्थानेन कीर्तितं-भोजनवेलायाममुकं मया प्रत्याख्यातं तत् पूर्णमधुना भोक्ष्य इत्युच्चारणेन आराधितं-तथैव एभिरेव प्रकारः सम्पूर्णनिष्ठां नीतं यस्मादेवंभूतमेव तदाज्ञापाननादप्रमादाच्च महत्कर्मक्षयकारणं तस्माद् ईदृशि प्रयतितव्यमिति एवंभूत एव प्रत्याख्याने यत्नः कार्य इति

गार्थः ॥ १५९३ ॥ साम्प्रतमनन्तरपरम्पर्येण तत्प्रत्याख्यानगुणानाह-

पञ्चक्खाणांमि कए आसवदाराहं ह्वंति पिहियाहं । आसवयुच्छेएणं तणहायुच्छेअणं होइ ॥ १५९४ ॥

तणहायोच्छेदेण य अजलोवसमो भवे मणुस्साणं । अजलोवसमेण पुणो पञ्चक्खाणं हवइ सुद्धं ॥ १५९५ ॥

तस्सो चरिस्सधम्मो कम्मविचेगो तओ अपुव्वं तु । तत्तो केवलत्ताणं सओ आ सुक्खो सयासुक्खो । कर्मवन्ध-
प्रत्याख्याने कृते-सम्यगनिवृत्तौ कृतायां किम् ?-आश्रवद्वाराणि भवन्ति पिहितानि-तद्विषयप्रतिबद्धानि कर्मवन्ध-
द्वाराणि भवन्ति स्थगितानि, तत्रावृत्तेः, आश्रवव्यवच्छेदेन च कर्मवन्धद्वारस्थानेन च संवरणेनेत्यर्थः, किं ?-तद्वन्धवच्छे-
दनं भवति-तद्विषयाभिधायनिवृत्तिर्भवतीति गार्थः ॥ १५९४ ॥ सुद्धव्यवच्छेदेन च तद्विषयाभिधायनिवृत्तां च धर्म-
अतुलः-अनन्यसदृशः उपशमो-मध्यस्थपरिणामो भवति मनुष्याणां-जायते पुरुषाणां, पुरुषप्रणीतः पुरुषप्रधानश्च धर्म-
इति ख्यापनार्थं मनुष्यग्रहणम्, अन्यथा स्त्रीणामपि भवत्येव, अतुलोपशमेन पुनः-अनन्यसदृशमध्यस्थपरिणामेन पुनः

‘अर्द्धं कुण्डूदयाः पश्यते अर्द्धं प्रसवाय कल्प्यते’ इति, अपरिणतानां श्रद्धानं च न जायते, एवं तु सामान्यविशेषभेद-
निरूपणायां सुखावसेयं सुखश्रद्धेयं च भवति इति गाथार्थः ॥ १५९० ॥ तथा चाह—

असणं पाणगं चैव, स्वाहमं साहमं तदा । एवं परुषियमी, सद्विहिं जे सुहं होइ ॥ १५९१ ॥

अद्यानं पानकं चैव खादिमं स्वादिमं तथा, एवं प्ररुषिते—सामान्यविशेषभावेनाख्याते, तथावबोधात् श्रद्धानुं सुखं
भवति, सुखेन श्रद्धा प्रयर्त्तते, उपलक्षणार्थश्चाद् दीयते पाल्यते च सुखमिति गाथार्थः ॥ १५९१ ॥ आह—मनसाऽन्यथा
सम्प्रधारिते प्रत्याख्यानं त्रिविधस्य प्रत्याख्यानं करोमीति यागन्यथा विनिर्गता चतुर्विधस्येति गुरुणाऽपि तथैव दत्तमत्र
कः प्रमाणं ?, उच्यते, क्षिप्यस्य मनोगतो भाव इति, आह च—

अध्नत्थ निषट्ठि पंजणंमि जो खलु मणोगओ भावो । तं खलु पच्चखलाणं न पमाणं पंजणच्छलणा ॥ १५९२ ॥

अन्यत्र निषट्ठिते व्यञ्जने—त्रिविधप्रत्याख्यानचिन्तायां चतुर्विध इत्येवमादौ निषट्ठिते शब्दे यः खलु मनोगतो भावः
प्रत्याख्यातुः सत्तुशब्दो विशेषणे अधिकतरसंयमयोगकरणापहृतचेतसोऽन्यत्र निषट्ठिते न तु तथाविधप्रमादात् यो मनो-
गतो भावः आद्यः तत् खलु प्रत्याख्यानं प्रमाणं, अनेनापान्तरालगतसूक्ष्मविवेक्षान्तरप्रतिषेधमाह, आद्याया एव प्रयत्तक-
त्वात्, व्ययहारद्वन्द्वस्य चाधिकृतत्वाद्, अतः न प्रमाणं व्यञ्जनं—तच्छिष्याचार्ययोर्वचनं, किमिति ?, छलनाऽसौ व्यञ्ज-
नमात्रं, तदन्यथाभावसद्भावादिति गाथार्थः ॥ १५९२ ॥ इदं च प्रत्याख्यानं प्रधाननिजराकारणमिति विधिवदनुपा-
दनीयं, तथा चाह—

हेतुत्वेन तदेव स्वादयतीत्यर्थः । विचित्रं निरुक्तं पाठात्, अमति च रीति च अमर इत्यादिप्रयोगदर्शनात्, साधुरेवायम-
न्वर्थ इति गाथार्थः ॥ १५८८ ॥ उक्तः पदार्थः, पदविग्रहस्तु समासमाकृषदविषय इति नोक्तः । अधुना चालनामाह—
सन्वोऽविय आहारो असणं सन्वोऽवि बुचर्ह पाणं । सन्वोऽवि स्वाहमंति य सन्वोऽवि य साहमं होर्ह ॥ १५८९ ॥
यद्यन्तरोदितपदार्थापेक्षया अशनादीनि ततः सर्वोऽपि आहारश्चतुर्विधोऽपीत्यर्थः अशनं, सर्वोऽपि चोच्यते पानं
सर्वोऽपि च खादिमं सर्व एव स्वादिमं भवति, अन्यथा विशेषात्, तथाहि—यथैवाशनमोदनमण्डकादि क्षुधं शमयति तथैव
पानकं द्राक्षाक्षीरपानादि स्वादिममपि च फलादि स्वादिममपि ताम्बूलगुणफलादि, यथा च पानं प्राणानामुपग्रहे वर्तते
एवमशनादीन्यपि, तथा चत्वार्यपि खे मान्ति चत्वार्यपि वा स्वादयन्ति आस्वाद्यन्ते वेति न कश्चिद् विशेषः, तस्मादयु-
क्तमेवं भेद इति गाथार्थः ॥ १५८९ ॥ इयं चालना, प्रत्यवस्थानं तु यद्यपि एतदेवं तथापि [तुल्यार्थत्वमाप्तावपि] रुद्धितो-
नीतितः प्रयोजनं संयमोपकारकमस्ति एवं कल्पनायाः, अन्यथा दोषः, तथा चाह—
जह असणमेव सन्वं पाणग अविवज्जणंमि सेसाणं । हवह य सेसविवेगो तेण विहत्ताणि चजरोऽपि ॥ १५९० ॥
यद्यशनमेव सर्वमाहारजातं भूयते ततः शेषपरिभोगेऽपि पानकादिवर्जने—उदकादिपरित्यागे शेषाणामाहारभेदानां
निवृत्तिर्न कृता भवतीति वाक्यशेषः, ततः का नो हानिरिति चेत् ? भवति शेषविवेकः—अस्ति च शेषाहारभेदपरित्यागः,
न्यायोपपन्नत्वात्, प्रेक्षापूर्विकारितया त्यागपालनं न्यायः, स चेह सम्भवति, तेन विभक्तानि चत्वार्यपि अशनादीनि, तदेक-
भावेऽपि तत्तद्भेदपरित्यागे एतदुपपद्यते एवेति चेत्, सत्यमुपपद्यते दुरवसेयं तु भवति, तस्यैव देशरस्यक्तस्यैव नेति

इत्यस्य द्युहन्तस्य अपयव इत्यकृतं भवति, तथा 'पा पाने' इत्यस्य पीयत इति पानमिति, 'खाद भक्षणं' इत्यस्य च वक्तव्यादिमन्प्रत्ययान्तस्य खापत इति खादिमं भवति, एवं 'स्वद स्वर्द आस्वादने' इत्यस्य च स्वापत इति स्वादिमं अथवा खापं स्वापं च, 'अन्यत्रे'ति परिवर्जनार्थं यथा 'अन्यत्र द्रोणभीष्माभ्यां, सर्वे योधाः पराङ्मुखः' इति, तथा आमोन्ननाभोगः न आमोगोऽनाभोगः, अत्यन्तविस्तृतिरित्यर्थः, तेन, अनाभोगं मुक्तवैत्यर्थः, तथा सहसाकरणं सहसाकारः—अतिप्रवृत्तियोगादनिवर्तनमित्यर्थः, तेन तं मुक्त्या—व्युत्सृज्यतीत्यर्थः । एष पदार्थः, पदविग्रहस्तु समासभाक्पदविषय इति क्वचिद्देय भवति न सर्वत्र, स च यथासम्भवं प्रदर्शित एव, चालनाप्रत्ययस्थाने च निर्युक्तिकारः स्वयमेव दर्शयिष्यतीति सूत्रसमुदायार्थः ॥ अधुना सूत्रस्यार्थिकनिर्मुक्त्येदमेव निरूपयन्नाह—

असृणं पाणनं चैव, खादमं सादमं तदा । एसो आहारविही, चउचिविहो होइ नायव्यो ॥ १५८७ ॥
आसुं सुदं समेई, असृणं पाणाणुयगहे पाणं । स्वे माइ खादमंति य, साएइ गुणे तओ साई ॥ १५८८ ॥

अदानं—मण्डकौदनादि, पानं चैव—द्राक्षापानादि, खादिमं—फलादि तथा स्वादिमं—मुदताम्बूलपूणफलादि, एष आहारविधिश्रुतिर्विधो भवति ज्ञातव्य इति गायार्थः ॥ १५८७ ॥ साभ्यतं समयपरिभाषया शब्दार्थनिरूपणायाह—आशु—शीघ्रं द्रुपां—दुमुखां दमयतीत्यदानं, तथा प्राणानाम्—इन्द्रियादिलक्षणानां उपग्रहे—उपकारे यद् वर्तते इति गम्यते तद् पानमिति, स्वामिति—आकाशं तच्च मुखविचरमेव तस्मिन् मातीति स्वादिमं, स्वादयतिगुणान्—रसादीन् संयमगुणान् वा यतस्ततः स्वादिमं,

यास्यतीति । अत्रान्तरेऽध्ययनशब्दार्थो निरूपणीयः, स चान्यत्र न्यक्षेण निरूपितत्वाच्चेह प्रतन्यते, गतो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, साम्प्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्य निक्षेपस्यावसरः, स च सूत्रे सति भवति, सूत्रं चानुगमे, स च द्विधा-सूत्रानुगमो नियुक्त्यनुगमश्च, तत्र नियुक्त्यनुगमस्त्रिविधः, तद्यथा-निक्षेपनियुक्त्यनुगम उपोद्घातनियुक्त्यनुगमः सूत्ररथार्थकनियुक्त्यनुगमश्चेति, तत्र निक्षेपनियुक्त्यनुगमोऽनुगतो वक्ष्यते च, उपोद्घातनियुक्त्यनुगमस्याभ्यां द्वारगाधाम्यामवगमस्तद्व्य, तद्यथा-‘उद्देशे णिद्देशे य’ इत्यादि, ‘किं कतिविध’मित्यादि, सूत्ररथार्थकनियुक्त्यनुगमस्तु सूत्रे सति भवति, सूत्रं च सूत्रानुगम इति, स चावसरप्राप्त एव, युगपच्च सूत्रादयो ब्रजन्ति, तथा चोक्तं-“सुतं सुत्ताणुगमो सुत्तालावयगतो य णिक्छेनो । सुत्तफासियनिज्जुत्ति णया य समगं तु वञ्चंति ॥ १ ॥” अत्रार्थोपपरिहारौ न्यर्क्षेण सामायिकाध्ययने निरूपितायेव नैह वितन्यते इत्यलं विसरेण । तत्रेदं सूत्रं—

सूत्रे जगण् णमोकारसहितं पद्यत्वानि चउविदंपि आहारं असर्णं पाणं खाइमं साइमं, अण्णत्थ अणा-भोगेण सहसाकारेणं वोसिरामि ।

अस्य व्याख्या-तल्लक्षणं-‘संहिता च पदं द्वैव, पदार्थः पदविग्रहः । चालना प्रत्यवस्थानं, व्याख्या तन्मस्य पदविधा ॥ १ ॥’ तत्रास्त्वलितपदोच्चारणं संहिता निर्दिष्टेव, अधुना पदानि-सूर्ये षट्गते नमस्कारसहितं प्रत्याख्याति, धनुर्विधमपि आहारं अशनं पानं खादिमं स्वादिमं, अन्यत्रानाभोगेन सहसाकारेण व्युत्स्रजति । अधुना पदार्थ उच्यते-तत्र ‘अश भोजने’

इत्यस्य स्पृहन्त्यस्य अपयत इत्यमृतं भवति, तथा 'पा पाने' इत्यस्य पीयत इति पानमिति, 'खाट भक्षणे' इत्यस्य च वक्तव्यादिमन्प्रत्ययान्तस्य स्वाद्यत इति स्वादिमं भवति, एवं 'स्वद स्वर्द आस्वादने' इत्यस्य च स्वाद्यत इति स्वादिमं अथवा स्वाद्यं स्वाद्यं च, 'अन्यत्रे'ति परिवर्तनार्थं यथा 'अन्यत्र द्रोणभीष्माभ्यां, सर्वे बोधाः पराङ्मुखा' इति, तथा आमोगेनमानोः न आमोगोऽनामोः, अत्यस्त्वयिस्मृतिरित्यर्थः, तेन, अनामोः मुक्त्येत्यर्थः, तथा सहसाकरणं सहसाकारः—अतिप्रवृत्तियोगादनियर्तनमित्यर्थः, तेन तं मुक्त्वा—व्युत्सज्यतीत्यर्थः । एष पदार्थः, पदविग्रहरतु समासभाक्पदविषय इति क्वचिदेष भवति न सर्वत्र, स च यथासम्भवं प्रदर्शित एव, चालनाप्रत्ययस्थाने च नियुक्तिकारः स्वयमेव दर्शयिष्यतीति सूत्रसमुदायार्थः ॥ अधुना सूत्रसार्धिकनियुक्त्येव निरूपयन्नाह—

असृणं पाणनं चैष, स्वाहमं साहमं तदा । एसो आहारविही, चञ्चिविहो होइ नायव्यो ॥ १५८७ ॥
आसुं सुहं समहं, असृणं पाणाशुयगदे पाणं । हो माह स्वाहमंति य, सापइ गुणे तओ साहं ॥ १५८८ ॥

अशनं—भण्डकौटनादि, पानं चैष—द्राक्षायानादि, स्वादिमं—फलादि तथा स्वादिमं—गुहताम्यूलपूतफलादि, एष आहारविधिश्चतुर्विधो भवति ज्ञातव्य इति गार्थार्थः ॥ १५८७ ॥ साम्प्रतं समयपरिभाषया शब्दार्थनिरूपणायान्नाह—आशु—शीघ्रं शुषां—सुशुषां यमयतीत्यशनं, तथा प्राणानाम्—इन्द्रियादिलक्षणानां उपग्रहे—उपकारे यद् वर्तत इति गम्यते तत् पानमिति, स्वामिति—आकाशं तच्च मुखविवरमेव तस्मिन् मातीति स्वादिमं, स्वादयति गुणान्—रसादीन् संयमगुणान् च यतस्ततः स्वादिमं,

देस एते सधे धातालीसं दोसा णिच्चपडिसिद्धा, एते कंतारे दुर्भिक्षादिसु ण भज्जंतिचि गाथार्थः ॥ २५० ॥ इदानीं भावशु-
द्धमाह—रागेण धा—अभिष्यङ्गलक्षणेन द्वेयेण धा—अप्रीतिलक्षणेन, परिणामेन च—इहलोकाद्याद्यंसांलक्षणेन स्तम्भादिना धा
वश्यमाणेन न दूषितं—न कलुषितं यत् तु—यदेव तत् खल्विति—तदेव खलुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् प्रत्याख्यानं भावयि-
शुद्धं 'मुणेयधं'ति ज्ञातव्यमिति गाथासमासार्थः ॥ अवयवरथो पुण—रागेण एस पूइज्जदिति अदंवि एवं करेमि
तो पुज्जिहामि एवं रागेण करेति, दोसेण तहा करेमि जहा लोगो ममहुत्तो पडति तेष एतस्स ण अट्ठायति एवं दोसेण,
परिणामेण णो इहल्लोगद्वत्ताए णो परल्लोगद्वयाए नो कित्तिजसवण्णसद्देहुं धा अण्णपाणयत्थल्लोभेण सयणासणपरधद्देहुं
धा, जो एवं करेति तं भावशुद्धं ॥ २५१ ॥ एभिर्निरन्तरव्यावर्णितैः पदभिः स्थानैः शब्दानादिभिः प्रत्याख्यानं न दूषितं—न
कलुषितं यत् तु—यदेव तत् शुद्धं ज्ञातव्यं । तत्प्रतिपक्षे—अशब्दानादौ सति अशुद्धं तु—अशुद्धमयेति गाथार्थः ॥ २५२ ॥
परिणामेन धा न नदूषितमित्युक्तं तत्र परिणामं प्रतिपादयन्नाह—स्तम्भात्—मानात्, क्रोधात्—प्रतीक्षात्, अनाभोगाद्—वि-
स्मृतेः अनापुच्छतातः असन्ततैः (ज्ञातः) परिणामात् अशुद्धः अपायो धा निमित्तं यस्मादेवं तस्मात् प्रत्याख्यानचिन्तायां विद्वां-

१ दत्ता, एते सर्वे द्विचकारिण्यद्वा दोषा नित्यं प्रतिषिद्धाः, एते कान्धारदुर्भिक्षादिषु न भावयन्ते इति । २ अवयवरथः शुक्ल रागेणैव एवमेव इत्यत्रमपि एवं
करोमि सतः पूजयित्वे एवं रागेण करोमि, द्वेयेण तथा करोमि यथा लोको ममापायौ एतवि सर्वेन चादिष्वे एवं द्वेयेण, परिणामेन नेदकोऽप्यायं न पालोका-
यय न कीर्तिवर्णपशाः शब्दहेतोर्वा अक्षयानवच्छेदोभेन धायनासन्नवच्छेदोर्वा, य एवं करोमि तत् भावयुक्तं ।

न प्रमाणं निश्चयनयदर्शनेनेति गार्थः ॥ २५३ ॥ धर्मेण एसो माणिज्जति अहंपि पच्चक्खामि तो माणिज्जामि, कोधेण पटिषोदणाइ अंवाटिओ णेच्छति जेमेतुं कोहेण अन्भत्तहं करेति, अणाभोगेण णयाणति किं मम पच्चक्खणंति जिमिएण संभरितं भगं पच्चक्खणं, अणापुच्छा णाम अणापुच्छाप च्वेव भुंजति मा वारिज्जिहामि जहा तुमे अन्भत्तहो पच्चक्खादो-
 चि, अहवा जेमेमि तो भणिहामि वीसरितंति, 'असंतति'चि णत्थि एत्थ किंचि भोचयं वरं पच्चक्खातंति परिणामतोऽशु-
 द्धोत्ति दारं । सो पुववणिजतो इहलोगजसकिचिमादि, अहवा एसेव धंभादि अवाउत्ति, अहं पच्चक्खामि, मा णिच्छुभी-
 हामिचि, अहवा एए ण पच्चक्खाति । एवं ण कप्पति विदु णाम जाणगो तस्स सुद्धं भवति सो अणधा ण करेति जन्हा,
 कन्हा !, जाणगो, तन्हा विदु पमाणं, जाणंतो सुहं परिहरतिचि भणितं होति, सो पमाणं, तस्य शुद्धं भवतीत्यर्थः । 'पच्च-
 क्खणं समत्तं' मूलद्वारगाधयां प्रत्याख्यानमिति द्वारं व्याख्यातं । शेषाणि तु प्रत्याख्यात्रादीनि पच्च द्वाराणि नाम निव्वज्ज-
 निक्षेपान्तर्गतान्यपि सूत्रानुगमोपरि व्याख्यास्यामः, किमिति?, अत्रोच्यते, येन प्रत्याख्यानं सूत्रानुगमेन परमार्थतः समासि-

। एतन्मंदैव सामर्थ्ये अहमपि प्रत्याख्यामि ततो भगविरथे, कोधेन प्रवृत्तौ यत्नया निर्भरितो नेच्छति त्वमितुं कोधेनाभकायं करोति, भगवन्मोह न ज्ञानाति किं मम प्रत्याख्यामिमिदं त्विमितेन स्मृतं अहं प्रत्याख्यातं, अनापुच्छा नाम अनापुच्छयैव मुनकि मा वारिचि यथा एवयाऽभकार्यः प्रत्याख्यात इति, अपचा जेमानि एवो भणिप्यामि विस्मृतमिति, असादिति वास्तव्य किंचिद् भोक्कयं वरं प्रत्याख्यातमिति परिणामतोऽशुद्ध इति द्वारं । स पूर्ववर्णित इहलोकयशः-
 कीर्तिवर्णादि, अयमैव पुरुष एतन्मद्विरपाय इति, अहं प्रत्याख्यामि मा निश्चिकाशियमिति, अयमेवे न प्रत्याख्यान्ति, एवं न क्लृप्ते, विदुर्नाम जायकः तस्य शुद्धं भवति, सोऽप्यया न करोति यस्याए, कस्याए !, शायकः, यस्याद्विदुः प्रमाणं, जानानः सुखं परिहरतीति मणितं भवति, स प्रमाणं ।

इस एते सवे धातालीसं दोसा णिच्चपट्टिसिद्धा, एते कंतरे दुर्भिक्षादिसु ण भजंतिचि गाथार्थः ॥ २५० ॥ इदानीं भावशुद्धमाह—रागेण वा-अभिव्यङ्गलक्षणेन द्वेयेण वा-अप्रीतिलक्षणेन, परिणामेन च-इहलोकायाशंसालक्षणेन स्तम्भादिना वा दध्यमाणेन न दूषितं-न कलुषितं यत् तु-यदेव तत् खल्विति-तदेव खलुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् प्रत्याख्यानं भावविशुद्धं 'मुणेयधं'ति ज्ञातव्यमिति गाथासमासार्थः ॥ अथयवर्थो पुण-रागेण एस पूज्जदित्ति अदंवि एवं करेमि तो पुज्जिहामि एवं रागेण करेति, दोसेण तहा करेमि जहा लोणो ममहुत्तो पडति तेष एतस्स ण अट्ठायति एवं दोसेण, परिणामेण णो इहलोगद्वत्ताए णो परलोगद्वयाए नो कित्तिजसवण्णसदहेतुं वा अण्णपाणवत्थलोभेण सयणासणवत्थहेतुं वा, जो एवं करेति तं भावशुद्धं ॥२५१॥ एभिर्निरन्तरव्यावर्णितैः पदभिः स्थानैः श्रद्धानादिभिः प्रत्याख्यानं न दूषितं-न कलुषितं यत् तु-यदेव तत् शुद्धं ज्ञातव्यं । तत्प्रतिपक्षे-अश्रद्धानादी सति अशुद्धं तु-अशुद्धमयेति गाथार्थः ॥ २५२ ॥ परिणामेन वा न नदूषितमित्युक्तं तत्र परिणामं प्रतिपादयन्नाह—स्तम्भात्-मानात्, कोधात्-मतीतात्, अनाभोगात्-विस्मृतेः अनापुच्छातः असन्ततेः (सातः) परिणामात् अशुद्धः अपायो वा निमित्तं यस्मादेवं तस्मात् प्रत्याख्यानचिन्तायां विद्धा-

१ दश, एते सर्वे द्विचकारिणश्च दोषा नित्यं प्रतिषिद्धाः, एते कान्तारदुर्मिक्षादियु न भवन्ते इति । २ अवयवार्थः शुभा रागेर्गव एवते इत्यहमपि एवं करोमि सतः पूजयित्वे एवं रागेण करोति, द्वेयेण तथा करोमि यथा लोको ममावत्तो पवति तेनैव चादियत् एवं द्वेयेण, परिणामेन नेदलोकायां व पाकोकायां व न कीर्तिवर्णपदाः चन्दहेतोर्वा अक्षयानवस्यलोभेन दायनासतवस्यहेतोर्वा, य एवं करोति तत् भावशुद्धं ।

अणुभासह गुरुवपणं अक्खरपयवंजणेहिं परिसुद्धं । पंजलिउडो अभिसुहो तं जाणणु भासणासुद्धं ॥ २४९ ॥ (भा०)
 कतारे दुब्भिमक्खे आयंके वा महर्हं समुप्पले । जं पालियं न भगं तं जाणणु पालणासुद्धं ॥ २५० ॥ (भा०)
 रागेण व दोसेण व परिणामेण व न दूसियं जं तु । तं खलु पच्चक्खाणं भाविसिद्धं मुणेयव्वं ॥ २५१ ॥ (भा०)
 एयहिं छहिं ठाणेहिं पच्चक्खाणं न दूसियं जं तु । तं सुद्धं नायव्वं तप्पडिक्खे असुद्धं तु ॥ २५२ ॥ (भा०)
 धंभा कोहा अणामोणा अणापुरुडो असंतहं । परिणामओ असुद्धो अवाउ जग्हा विउ पमाणं ॥ २५३ ॥ (भा०)
 पच्चक्खाणं समसं

कृतिकर्मणः—चन्दनकसेत्यर्थः विशुद्धिं—निरवधकरणाक्रियां प्रयुक्ते यः सः प्रत्याख्यानकाले अन्यूनान्तरिकां विशुद्धिं
 मनोवाधकायगुप्तः सन् प्रत्याख्यातपरिणामत्वात् प्रत्याख्यानं जानीहि विनयतो—विनयेन शुद्धमिति गार्थः ॥ २४८ ॥
 अधुनाऽनुभाषणशुद्धं प्रतिपादयन्नाह—कृतकृतिकर्मा प्रत्याख्यानं कुर्वन् अनुभाषते गुरुवचनं, लघुतरेण शब्देन भणतीत्यर्थः,
 कथमनुभाषते?—अक्षरपदव्यञ्जनैः परिशुद्धं, अनेनानुभाषणायत्नमाह, ध्वरं गुरु भणति बोधिरति, इसोधि भणति—बोधि-
 रामोचि, सेसं गुरुमणितसरिसं भाणितव्यं । किंभूतः सन् १, कृतप्राञ्जलिरभिमुखस्तज्जानीह्यनुभाषणाशुद्धमिति गार्थः
 ॥ २४९ ॥ सामप्रतमनुपालनाशुद्धमाह—कान्तार—अरण्ये दुर्भिक्षे—कालविश्रमे आतङ्के वा—ज्वरादौ महति समुत्पन्ने सति
 यद् पालितं यत्र भग्नं तज्जानीह्यनुपालनाशुद्धमिति । पूर्य चरगमदोसा सोलस उपपादणाएवि दोसा सोलस एसणादोसा

१ परं गुरुर्मणितं—गुरुवचनं, अथमपि भणति गुरुवचनमाह इति, दोषं गुरुमणितसरिसं भणितव्यं । २ अत्रोद्धतदोषाः योदश तत्पादनाया अपि दोषाः
 योदश पुरुषादोषा

भूतैः प्रज्ञासा-प्ररूपिता; कैः१-तीर्थकरैः-ऋषभादिभिः, तामहं वक्ष्ये, कथं१-समासेन-सङ्क्षेपेणेति गाथार्थः ॥ २४५ ॥
अधुना पद्विधत्वमुपदर्शयन्नाह—सा पुनः शुद्धिरेवं पद्विधा, तद्यथा श्रद्धानशुद्धिः ज्ञानशुद्धिश्च विनयशुद्धिः अनुभा-
पणाशुद्धिश्चैव, तथाऽनुपालनाविशुद्धिश्चैव भावशुद्धिर्भवति पथी, पाठान्तरं वा 'सोहीसदृहणं' त्यादि, तत्र शुद्धिदाप्यो
द्वारोपलक्षणाार्थः; निर्युक्तिगाथा चेयमिति गाथासमासार्थः ॥ १५८६ ॥ अवयवार्थं तु भाष्यकार एव वक्ष्यति, तत्राद्य-
द्वारावयवार्थप्रतिपादनामाह—

पञ्चमखाणं सन्वधुदेसिभं जं जहिं जया काले । तं जो सदृहह नरो तं जाणसु सदृहणसुद्धं ॥ २४६ ॥ (भा०)
पञ्चमखाणं जाणइ कव्ये जं जंमि होइ कायवचं । मूलगुणे उत्तरगुणे तं जाणसु जाणणासुद्धं ॥ २४७ ॥ (भा०)

प्रत्याख्यानं सर्वज्ञभाषितं-तीर्थकरप्रणीतमित्यर्थः 'य'दिति यत् सप्तविंशतिविधस्यान्यतमं, सप्तविंशतिविधं च पञ्चविधं
साधुमूलगुणप्रत्याख्यानं दशविधमुत्तरगुणप्रत्याख्यानं द्वादशविधं श्रावकप्रत्याख्यानं 'यत्र' जिनकल्पे चतुर्थमि पञ्चयामे वा
श्रावकधर्मे वा 'यदा' सुभिक्षे दुर्भिक्षे वा पूर्वार्हे परार्हे वा काल इति-चरमकाले तत् यः श्रद्धते नरः तत् तदभेदोपधा-
रात् तस्यैव तथापरिणतत्वाज्जानीहि श्रद्धानशुद्धमिति गाथार्थः ॥ २४६ ॥ ज्ञानशुद्धं प्रतिपाद्यते, तत्र—प्रत्याख्यानं
जानाति-अवगच्छति कल्पे-जिनकल्पादौ यत् प्रत्याख्यानं यस्मिन् भवति कर्तव्यं मूलगुणोत्तरगुणपिपयं तज्जानीहि ज्ञान-
शुद्धमिति गाथार्थः ॥ २४७ ॥ विनयशुद्धमुच्यते, तत्रेयं गाथा—

किहकम्मस्स विसोही पउंजई जो अहीणमहरित्तिं । मणवयणकायगुत्तो तं जाणसु विणयओ सुद्धं ॥ २४८ ॥ (भा०)

वा संविग्नअण्णसंभोइयाणं जथा एताणि दाणकुलाणि सहगकुलाणि वा, अतरंतो संभोइयाणवि उवदिसेज्ज ण दोसो, अह पाणगरस्स सण्णाभूमिं वा गतेण संखडीभत्तादिगं वा होज्ज ताहे साधूणं अमुगत्य संखडिच्चि एयं उवदिसेज्जा । उवदे-
सत्ति गतं । जहासमाही णाम दाणे उवदेसे अ जहासामत्वं, जति तरति आणेदुं देति, अह न तरति तो दवावेज्ज वां
उवदिसेज्ज वा, जथा जथा साधूणं अप्पणो वा समाधी तथा तथा पयवित्तां जहासमाधिसि वक्कत्ताणियं । अंमुमेवार्थ-
मुपदर्शयन्नाह भाष्यकारः—

संविग्नअण्णसंभोइयाण देसेज्ज सहगकुलाहं । अतरंतो वा संभोइयाण देज्जा जहसमाही ॥ २४४ ॥ (भा०)

गताधी, पैपरमततरंतस्स अण्णसंभोइयस्सवि दातवं । सामप्रतं प्रत्याख्यानशुद्धिः प्रतिपाद्यते, तथा चाह भाष्यकारः—
सोही पच्चक्खाणस्स छविह्हा समणसमयकेज्जहिं । पक्कत्ता तित्थपरहिं तमहं बुच्चं समासेणं ॥ २४५ ॥ (भा०)
सा पुण सहहणा जाणणा य विणयाणुभासणा चेव । अणुपालणा विसोही भावविसोही भवे छट्ठा ॥ १५८६ ॥
शोधनं शुद्धिः, सा प्रत्याख्यानस्य—प्रागृत्तरिपितशब्दार्थस्य पट्टविधा—पट्टप्रकारा श्रमणसमयकेतुभिः—साधुसिद्धान्तचिह्न-

१ संविघ्नयोऽप्यसंभोगिकेभ्यो यथैतानि दातव्यानि भावककुलानि वा, अत्राहुवत् सांभोगिकेभ्योऽप्युपदिशेत्तद्दोषः, अप पातकस्य संज्ञाभूमिं
वा गतेन संसारीभक्तार्थकं वा भवेत् तदा साधुभ्योऽमुक्य संतरीत्येवमुपदिशेत्, उपदेश इति गतं, यथासमाधिनाम दाते उपदेशे च यथासामर्थ्यं, यदि
हाहोति भानीय ददाति अय न हाहोति तदा दाययेदोपर्यर्तसेदा, यथा यथा साधुनामात्मनो वा समधिस्तथा तथा प्रयतितव्यं यथासमाधीति व्याख्यातं ।
२ नपरमराष्ट्रयोऽप्यसंभोगिकायापि दातव्यं

लाभ इत्यत आह—न च विरतिपालनाद् वैद्यावृत्यं प्रधानतरमतः सत्यपि च लाभे किं तेनेति गाथार्थः ॥ १५८२ ॥
एवं विनेयजनहिताय पराभिप्रायमाशङ्क्य गुरुराह—न 'त्रिविधं' करणकारणानुमतिभेदभिन्नं 'त्रिविधेन' मनोवाक्यकृत्य-
योगत्रयेण 'प्रत्याख्याति' प्रत्याचष्टे प्रक्रान्तमशानादि अतोऽनभ्युपगतोपालम्भश्चोदकमते, यतश्चैवम् अन्यस्मै दानम-
ज्ञानादेरिति गम्यते, तेन हेतुभूतेन कारणं भुजिक्रियागोचरमन्यदानकरणं तच्छुद्धस्य—आदांसादिदोषरहितस्य ततः—
तस्मात् सुनैः—साधोः न भवति तद्भङ्गहेतुः—प्रक्रान्तप्रत्याख्यानभङ्गहेतुः, तथाऽनभ्युपगमादिति गाथार्थः ॥ १५८३ ॥ किंच—
स्वयमेव—आत्मनैवानुपालनीयं प्रत्याख्यानमुक्तं निर्युक्तिकारेण, दानोपदेशो च नेह प्रतिषिद्धा, तत्रात्मनाऽऽनीय वितरणं दानं
दानश्चाङ्गकादिकुलाख्यानं तूपदेश इति, यस्माद् एवं तस्माद् दद्यादुपदिशेद्वा, यथासमाधिना वा यथासामर्थ्येन 'अभ्येभ्यो'
वालादिभ्य इति गाथार्थः ॥ १५८४ ॥ अमुमेवार्थं स्पष्टयद्वाह 'कथ' इत्यादि, निगदसिद्धा, हेतुश्च पुण सामायारी—सयं अभुं-
जंतोवि साधूणं आपोत्ता भत्तपाणं देज्जा, संतं वीरियं ण निगूहितवं अप्पणो, संते वीरिए अण्णो णाऽऽणावेयपो, जया अण्णो
अमुगरस आपोहु दित्ति, तम्हा अप्पणो संते वीरिए आयरियणिजाणवाल्लुहु पाहुणादीण गच्छसस या संणापमुल्लेहिंत्तो वा
असण्णातएहिं वा लल्लिसंपुण्णो आपोत्ता देज्ज वा दयावेज्ज वा परिचिएसु वा संखडीए वा दयावेज्ज, दाणेत्ति गतं, जयदिसेज्ज

१ अत्र पुनः सामाचारी—स्वयमभुजानोऽपि साधून्म्य आनीय भक्त्याने दयात् सद्बोधं न निगूहितव्यं आत्मनः, सति वीर्येभ्यो नाऽभ्यर्थादवाहः यथाभ्यो-
ऽमुकस्मै आनीय दद्यात्, तस्मात् आत्मनः सति वीर्ये आचार्यलानवाल्हृद्वाधूणंकादिभ्यो गच्छाय वा सयातीनकुल्लेभ्यो वाऽसयातीयेभ्यो वा छानियसंत्यं
आनीय दद्यात्, दापयेद्वा, परिचितेभ्यो वा सद्धुदया वा दापयेत्, दानमिति गतं, जयदिशेद्वा।

वा संविताअणसंभोइयाणं जथा एताणि दाणकुलाणि सहुगकुलाणि वा, अतरंतो संभोइयाणवि उवदिसेज्ज ण दोसो, अह पाणागस्स सण्णाभूमिं वा गतेण संखडीभत्तादिगं वा होज्ज ताहे साधूणं अमुगत्थ संखडित्ति एयं उवदिसेज्जा । उवदे-
सत्ति गतं । जहासमाही णाम दाणे उवदेसे अ जहासामत्थं, जति तरति आणंदुं देति, अह न तरति तो द्वावेज्ज वा
उवदिसेज्ज वा, जथा जथा साधूणं अप्पणो वा समाधी तथा तथा पयतित्थं जहासमाधित्ति वक्खणिदं । अमुमेवार्थ-
मुपदर्शयन्नाह भाव्यकारः—

संविताअणसंभोइयाण देसेज्ज सहगकुलाहं । अतरंतो वा संभोइयाण देज्जा जहसमाही ॥ २४४ ॥ (भा०)

गताधी, धेवरमतरंतस्स अणसंभोइयस्सवि दातवं । साम्मतं प्रत्याख्यानशुद्धिः प्रतिपाद्यते, तथा चाह भाव्यकारः—
सोही पक्खत्ताणस्स छविह्वा समणसमयकेऊहिं । पक्खत्ता तित्थपरेहिं तमहं चुच्छं समासेणं ॥ २४५ ॥ (भा०)
सा पुण सहदृणा जाणणा य विणयाणुभासणा चेव । अनुपालणा विसोही भावविसोही भवे छट्ठा ॥ १५८६ ॥
दोपनं शुद्धिः, सा प्रत्याख्यानस्स—प्रागुक्तिरपितशब्दार्थस्य पट्टविधा—पट्टप्रकारा श्रमणसमयकेतुभिः—साधुसिद्धान्तचिह्न-

१ संविताभ्योऽप्यसंभोगिकेभ्यो यथैतानि दातव्यानि धातुकुलानि धातुकुलानि वा, अथकुत्तत्तांसांभोगिकेभ्योऽप्युपदिशेत्त दोषः, अथ पातकस्य संज्ञाभूमिं
या गतेन संसर्गोभ्यादिकं वा भवेत् एता साधुभ्योऽमुकत्र संखडीत्येवमुपदिशेत्, उपदेया इति गतं, यथासमाधिनाम दाने उपदेसो च यथासामर्थ्यं, यदि
सामर्थ्यं आनीय ददाति अथ न सामर्थ्यं ददा दाययेदोपदिशेत्, यथा यथा साधुनामात्मनो वा समाधिकया एता प्रवर्तितव्यं यथासमाधीति व्याख्यातं ।
२ न परमराष्ट्रमन्त्रोऽप्यसंभोगिकायादि दातव्यं

जावश्यक-

हारिभ-

द्रीया

॥८४६॥

लाभ इत्यत आह—न च विरतिपालनाद् वैद्यावृत्यं प्रधानतरमतः सत्यपि च लाभे किं तेनेति गाथार्थः ॥ १५८२ ॥
एवं विनेयजनहिताय पराभिप्रायमाशङ्क्य गुरुराह—न 'त्रिविधं' करणकारणानुमतिभेदभिन्नं 'त्रिविधेन' मनोवाक्काय-
योगत्रयेण 'प्रत्याख्याति' प्रत्याचष्टे प्रक्रान्तमक्षानादि अतोऽनभ्युपगतोपालम्बश्चोदकमते, यतश्चैवम् अन्यस्मै दानम-
क्षानादेरिति गम्यते, तेन हेतुभूतेन कारणं भुजिक्रियागोचरमन्यदानकरणं तच्छुद्धस्य—आशंसादिदोषरहितस्य ततः—
तस्मात् मुनेः—साधोः न भवति तद्भङ्गहेतुः—प्रक्रान्तप्रत्याख्यानभङ्गहेतुः, तथाऽनभ्युपगमादिति गाथार्थः ॥ १५८३ ॥ किंच—
स्वयमेव—आत्मनैवानुपालनीयं प्रत्याख्यानमुक्तं निर्युक्तिकारेण, दानोपदेशौ च नेह प्रतिपिद्धं, तन्नात्मनाऽऽनीय चितरणं दानं
दानश्चाद्वकादिकुलख्यानं तूपदेश इति, यस्माद् एवं तस्माद् दद्यादुपदिशेद्वा, यथासमाधिना वा यथासामर्थ्येन 'अन्येभ्यो'
द्यालादिभ्य इति गाथार्थः ॥ १५८४ ॥ अमुमेवार्थं स्पष्टयन्नाह 'कथ' इत्यादि, निगदसिद्धा, एतथ पुण सामायाटी—सयं अमुं-
जंतोवि साधूणं आणेत्ता भत्तपाणं देज्जा, संतं वीरियं ण निगृह्णितवं अप्पणो, संते वीरिए अप्पणो णाऽऽणावेयपो, जथा जण्णो
अमुगस्स आणेदु दित्ति, तम्हा अप्पणो संते वीरिए आयरियगिळाणवालहुहुपाहुणगादीण गच्छस्स वा संणायदुजेहिंतो वा
असण्णातएहिं वा लद्धिसंपुण्णो आणेत्ता देज्जा वा द्वावेज्जा वा परिचिएसु वा संखडीए वा द्वावेज्जा, दाणेत्ति गतं, उयदिसंज्जा

१ अथ पुनः सामायाटी—स्वयममुजानोऽपि साधूभ्य आनीय भक्त्याने दद्यात् सद्दोषं न निगृह्णितव्यं आत्मानः, सति वीर्येभ्यो नाऽऽज्यायितव्यः यथाभ्यो-
ऽमुकसं आनीय ददातु, तस्मात् आत्मनः सति वीर्ये आचार्यजनवाल्ददसाधूणंकादिभ्यो गच्छाय वा संजातोपदुजेभ्यो वाऽसज्जार्थादेभ्यो वा लब्धिसंपत्तं
आनीय दद्यात् दाययेद्वा, परिचितेभ्यो वा सद्दुद्धा वा दाययेत्, दानमिति गतं, उयदिसंज्जा

दप्रत्याह
नाभ्य०
१० प्रत्य
ख्याना॥

भणिषं दसविहमेयं पचक्खाणं गुरुवएसेणं । कयपचक्खाणविहिं इत्तो वुच्चं समासेणं ॥ १५८० ॥
 आह जह जीवपाए पचक्खाए न कारए अन्नं । भंगमयाऽसणदाणे धुव कारवणे य नणु दोसे ॥ १५८१ ॥
 नो कयपचक्खाणो, आयरियार्हण दिज्ज असणार्हं । न य विरहंपालणाओ वेयावक्कं पहाणयरं ॥ १५८२ ॥
 नो निविहं निविहेणं पचक्खह अन्नदाणकारवणं । सुद्धस्स तओ मुणिणो न होइ तन्नं गहेजस्सि ॥ १५८३ ॥
 सयमेवणुपालणियं दाणुवएसो य नेह पडिसिद्धो । ता दिज्ज उवहसिज्ज व जहा समाहीइ अज्जेसिं ॥ १५८४ ॥
 कयपचक्खाणोऽपि य आयरियगिलाणपालवुहाणं । दिज्जासणाइ संते लाभे कयवीरियापारो ॥ १५८५ ॥

भणितं दशविधमेतत् प्रत्याख्यानं गुरुपदेशेन, कृतं प्रत्याख्यानं येन स तथाविधस्तस्य विधिस्तं 'अतः' ऊर्ध्वं यक्ष्ये 'समासेन' सङ्क्षेपेति गाथार्थः ॥ १५८० ॥ प्रत्याख्यानाधिकार एवाह परः, किमाह ?—यथा जीवघाते—प्राणातिपाते प्रत्याख्याते सत्यसौ प्रत्याख्याता न कारयत्यन्यमिति—न कारयति जीवघातं अन्यप्राणिनमिति, कृतः ?—भङ्गभयात्—प्रत्याख्यानभङ्गभयादित्यर्थः, भावार्थः—अथत इत्यशनम्—ओदनादि तस्य दानम्—अशनदानं तस्मिन्नशनदाने, अशनशब्दः पा-
 नाद्युपलक्षणाधीः, ततश्चैतदुक्तं भवति—कृतप्रत्याख्यानस्य सतः अन्यसौ अशनादिदाने ध्रुवं कारणमिति—अवश्यं भुजिक्रिया-
 कारणं, अशनादिलाभे सति भोक्तुर्भुजिक्रियासद्भावात्, ततः किमिति चेत्, ननु दोषः—प्रत्याख्यानभङ्गदोष इति गाथार्थः
 ॥ १५८१ ॥ अतः—'नो कयपचक्खाणो आयरियार्हण दिज्ज असणार्हं' यतश्चैयमतः न कृतप्रत्याख्यानः पुमानाचार्या-
 दिभ्य आदिशब्दादुपाध्यायतपस्विर्दाक्षकालानवृद्धादिपरिमहः दद्यात्, किम् ?—अशनादि, स्यादेतद्—ददतो वैयावृत्य-

अंगुष्ठचिंघं करेति, जाव ण मुयामि ताव न जेमेमिति, जाव वा गोंठे ण मुयामि, जाव धरं ण पधिसामि, जाव सेओ ण
णस्सति जाव वा एवतिया उरसासा पाणियमंचिताए वा जाव एत्तिया धियुगा उरसाविंदुधियुगा वा, जाव एस दीवगो
जलति ताव अहं ण भुंजामिति, न केवलं भत्ते अण्णेसुवि. अभिगहविसेसेसु संकेतं भवति, एवं ताव सावयस्स,
साधुरस्सवि पुण्णे पच्चक्खाणे किं अपच्चक्खाणी अच्छड ? तम्हा तेणवि कातवं सङ्केतमिति । व्याख्यातं सङ्केतद्वारं, साभत्तम-
ज्जाद्वारप्रतिपिपादयिपयाह—

अद्धा पच्चक्खाणं जं तं कालप्पमाणछेएणं । पुरिमहुरिसीए मुहुरत्तामासद्धमासेहिं ॥ १५७१ ॥

अद्धा—काले प्रत्याख्यानं यत् कालप्रमाणच्छेदेन भवति, पुरिमाद्धपौरुषीभ्यां मुहूर्त्तमासाद्धमासंरिति गाथासंन्यायः
॥ १५७१ ॥ अवयवर्थो पुण अद्धा णाम कालो कालो जस्स परिमाणं तं कालेणाववद्धं कालियपच्चक्खाणं, तंजधा-
णमोक्कार पोरिसि पुरिमहुरेकासणम अद्धमासमासं, चत्ताद्धेन दोणि दिवसा मासा वा जाव छम्मासिति पच्चक्खाणं, एतं
अद्धापच्चक्खाणं । गतमद्धाप्रत्याख्यानं, इदानीं उपसंहरत्ताह—[प्र० २१५००]

१ अङ्गुष्ठचिह्नं करोति यावत्त मुयामि तावत्त जेममि यावद्वा प्रमिथ न मुयामि यावद्वा गृहं न प्रथितामि यावद्वा स्वेधे न मरयति यावद्वा पूषायन्त
उरसासाः पानीयमश्निकायां मा यावदेताधन्ताः सितुका अवयवायवित्त्वो वा यावदेव दीपको ज्वलति तावद्धं न भुजे, न केवलं भग्नेऽभ्येव्यवि अभिप्रद-
विसेयेषु संकेतं भवति, एवं तावत् भावकस्य, साधोरपि पूर्वे प्रत्याख्याने किमप्रत्याख्यानी तिष्ठतु ? तस्मात् तेनापि कर्त्तव्यं संकेतमिति । २ अवयवार्थः पुनः
अद्धा नाम कालः, कालो यस्य परिमाणं तत् कालेनाववद्धं कालिकं प्रत्याख्यानं, तद्वया—नमस्कारसहितं धारणी पूर्वार्थकान्तार्थमासमासाणि यतारहेन द्वे दिवसा
मासौ वा यावत् पणमासाः इति प्रत्याख्यातं, एतद्वाप्रत्याख्यानं

सर्वमशानं सर्वं वा पानकं सर्वखाद्यभोज्यं-विविधं खाद्यप्रकारं भोज्यप्रकारं च ऽपुत्सृजति-परित्यजति सर्वभावेन-सर्व-
प्रकारेण भणितमेतन्निरवशेषं तीर्थकरणधरैरिति गाथासमासार्थः ॥ १५७७ ॥ विंदधरथो पुण ज्ञो भोअणस्स सत्तरवि-
धरस योसिरति पाणगस्स अणेगविधरस खंडपाणमादियस्स खादमस्स अंवाइयस्स सादिमं अणेगविधं मधुमादि एतं सबं
जाय योसिरति एतं निरवसेसं । गतं निरवशेषद्वारम् , इदानीं सङ्केतद्वारचिस्तरार्धप्रतिपादनायाह—
अंगुष्ठमुट्ठिगंठीयरसेउस्सासधियुगजोहक्खे । अणिपं सकेयमेयं धीरेहिं अपणंतनाणीहिं ॥ १५७८ ॥

अङ्गुष्ठश्च मुट्ठित्यादिद्वन्द्वः अङ्गुष्ठमुट्ठिप्रन्थिगृहस्वेदोच्छ्वासस्तितुकज्योतिष्कान् तान् विह्वं कृत्वा यत् क्रियते प्रत्या-
ख्यानं तत् भणितम्-उक्तं सङ्केतमेतत्, कैः १-धीरैः-अनन्तज्ञानिभिरिति गाथासमासार्थः ॥ १५७८ ॥ अयं यवत्थो
पुण केतं नाम चिंधं, सह केतेन सङ्केतं, सच्चिह्नमित्यर्थः, 'साधू सावगो वा पुण्णेवि पच्चक्खाणे किंचि चिण्हं अभिणिण्हति,
जाव एयं तावाधं ण जिमेमिस्सि, ताणिमाणि चिह्नानि, अंगुष्ठमुट्ठिगंठियरसेऊसासधियुगदीवताणि, तरथ ताव सावगो
पोरसीपच्चक्खाइतो ताथे छंतं गतो, परे वा तितो ण ताव जेमेत्ति, ताथे ण किर वट्ठत्ति अपच्चक्खाणरस अच्छिडुं, तदा

१ विद्यतायः पुनर्यो भोजनं सप्तभसाविधं द्युत्सृजति यानीयमनेकविधं खाद्यमाग्रादि स्वाद्यमनेकविधं मध्यादि प्लवत् सर्वं पाचयुत्सृ-
जति प्लवत् निरवशेषं । २ अवयवायः पुनः केतं नाम चिह्नं साधुः भावको वा पूर्णोऽपि प्रत्याख्याने किञ्चिद्विह्वं अभिपृच्छति यावदेवं तावदहं न जेमामि, तानी-
मानि विह्वानि अङ्गुष्ठः मुट्ठिप्रन्थिगृहं स्वेदविन्दुरच्छ्वासाः सिद्धिको दीपः, तत्र तावत् भावकः पौरोहीप्रत्याख्यायया तदा क्षेत्रं गतः गृहं वा स्थितः न तावत्
जेमसि, यथा किल न चर्षवेऽप्यत्याख्याननेन स्यात्, तदा

लेहति, पडिणीएण वा पडिसिद्धं होज्जा, दुल्लिभकसं वा वट्ठइ हिंडंतस्सवि ण उव्वमति, अथवा जाणति जया ण जीया-
मिति ताथे णिरागारं पच्चक्खाति । व्याख्यातमनाकारद्वारम् , अधुना कृतपरिमाणद्वारमधिकृत्याह—

दत्तीहि उ कवलेहि व घरेहिं भिक्खवाहिं अहव दवेवहिं । जो भत्तपरिचायं करेइ परिमाणकटमेयं ॥ १५७६ ॥

दत्तीभिर्वा कवलैर्वा गृहैर्भिक्षाभिरथवा द्रव्यैः—ओदनादिभिराहारायामितमानैर्यो भक्तपरित्यागं करोति 'परिमाणकटमेयं'-
ति कृतपरिमाणमेतदिति गाथासमासार्थः ॥ १५७६ ॥ अर्थवयस्यो पुण दत्तीहिं अज्ज मए एगा दत्ती दो वा १-४-५
दत्ती, किं वा दत्तीए परिमाणं?, वच्चंगं(सित्थगंगं)एकसिं जुव्वमति एगा दत्ती, डोवळियंवि जतियाओ वारातो पक्कोटेति
तावतियाओ ताओ दत्तीओ, एवं कवले एक्केण २ जाव वत्तीसं दोहि ऊणिया कवलेहिं, घरेहिं एगादिएहिं २ ३ ४ ।
भिक्खवाओ एगादियाओ २ ३ ४, दयं अमुगं ओदणे खज्जगविही वा आयंयिलं वा अमुगं वा कुसणं एयमादिविभा-
सा । गतं कृतपरिणामद्वारं, अधुना निरवशेषद्वारावयवार्थं अभिधातुकाम आह—
सव्वं असणं सव्वं पाणगं सव्वखल्लभुज्जविहं । वोसिरइ सव्वभावेण एयं भणियं निरवसेसं ॥ १५७७ ॥

१ छमत्वे, प्रसूतीकेन वा प्रतिषिद्धं भवेत्, दुर्भिक्षं वा पर्वते हिंदमनेनापि न कल्पते, अथवा ज्ञातव्यं यथा न जीविष्यामीति वया निराकारं प्रत्या-
क्याति । २ अवयवार्थः पुनर्दत्तिभिः अथ मया पुनः दत्तिर्दो वा ३ ४ ५ दत्तवः, किं वा दत्तेः परिमाणं?, सिरयकमप्येकसः क्षिपयित्वा पुनः दत्तिः दूर्वाभिर-
यावतो वारात् प्रस्फोटयति तावत्तला दत्तवः, एवं कवले एकेन वावत् द्वाविंशत्ता द्वाभ्यामूना कवलान्भ्यां, गृहैरेकादिभिः भिक्षा एकादिकाः २ ३ ४, मध्यम-
मुक्तोदनः घ्रायकविधिवार्त्ता आचामान्तं ॥ अमुकं वा द्विदलं पृथग्मादि विभाषा ।

विभासा, जति धोवं ताथे जे णमोकारइत्ता पोरुसिइत्ता वा तेसिं विसज्जेज्जा जे णवा पारणइत्ता जे वा असइ विभासा, एवं गिछाणकज्जेसु अण्णतरे वा कारणे कुल्लगणसंपकज्जादिविभासा, एवं जे भत्तपरिच्चागं करेति सागारकडमेतंति । गतं साकारद्वारं, इदानीं निराकारद्वारं व्याचिख्यासुराह—

निज्जायकारणंभी मयहरगा नो करंति आगारं । कंतारवित्तिदुग्भिक्खयाइ एवं निरागारं ॥ १५७६ ॥

निश्चयेन यातं—अपगतं कारणं—प्रयोजनं यस्मिन्नसौ निर्यातकारणस्मिन् साधी महत्तराः—प्रदोन्नविशेषास्तत्कलाभावात् पुर्व्वन्त्याकारान् कार्याभावादित्यर्थः, कः—कंतारवृत्तौ दुर्भिक्षतायां च—दुर्भिक्षभावे चेति भावः, अत्र यत् क्रियते तद्वद्भूतं प्रत्याख्यानं निराकारमिति गाथार्थः ॥ १५७७ ॥ भावत्योपुण णिज्जातकारणस्स तरस्स जथा णत्थि एत्थ किंचिवि चित्ति ताहे महत्तरगादि आगारे ण करेति, अणभोगसहसकारे करेज्ज, किं निमित्तं ?, कटं वा अंगुलिं वा मुखे छुहेज्ज अणभोगेणं सहसा वा, तेण दो आगारा कज्जंति, तं कहिं होज्जा ?, कंतारे जथा सिणपल्लिमादीसु, कंतारेसु चित्ती ण

१ विभासा, यदि लोके वशा ये नमस्कारसहितकाः परीक्षीया वा तेषां विसर्जयेत् ये न ॥ पाठान्वन्तो ये वाऽसहिष्णवाः विभासाः, एवं श्रुतान् कार्येषु अन्यदस्मिन् वा कार्ये कुल्लगणसंपकायोदिविभासा, एवं यो भत्तपरिच्चागं करोति साकारकृतमेवत् । २ भावायः पुनर्निर्वातकारणस्य तस्य यथा नास्ति अथ काचिदुचित् । तदा महत्तरादीनाकारान् न करोति, अणभोगसहसाकारो कुर्यात्, किमिति ? , कटं वा अंगुलिं वा मुखे क्षिपेत् अणभोगेन सहसा वा, तेन द्वावाकरी । क्रियते, तत् क भवेत् ?, कान्तारे यथा सागरस्यादिषु, कान्तारेषु पृथि न

पृढमसंपतणेण जिणकथेण य समं वोच्छिण्णं, तस्मिं पुण काले आयरियपज्जांता धेरा तदा करोता आसत्ति । दयाख्यातं नियञ्जितद्वारं, साम्प्रतं साकारद्वारं व्याचिरयासुराह—

मयहरगागारेहिं अन्नत्थवि कारणंमि जायंमि । जो भत्तपरिचायं करेइ सागारकड्ढमेयं ॥ १५७४ ॥

अयं च महानयं च महान् अनयोरतिसयेन महान् महत्तरः, आक्रियन्त इत्याकाराः, प्रभूतैर्विधाकारसत्ताख्यापनार्थं बहुवचनमतो महत्तराकारैर्हेतुभूतैरन्यत्र वा—अन्यास्मिंश्चानामोगादौ कारणजाते सति भुजिक्रियां करिव्येऽहमित्येवं यो भक्त-परित्यागं करोति सागारकृतमेतदिति गार्थार्थः ॥१५७४॥ अयवयवयो पुण सह आगारेहिं सागारं, आगारा उपरि सुत्ताणुगमं भण्णिहिंति, तत्थ महत्तरागारेहिं—महत्त्वप्रयोगेहिं, तेण अभत्तद्वो पच्चाक्खातो ताथे आयरियहिं भण्णाति—अमुगं गामं गंतयं, तेण निवेइयं जथा मम अज्ज अन्नमत्तद्वो, जति ताव सप्रयो करोतु जातु य, ण तरति अण्णो भत्तद्वितो अभत्तद्विओ या जो तरति सो वच्चतु, णत्थि अण्णो तस्स वा कज्जरस्स असमत्थो ताथे तस्स चैव अभत्तद्वियस्स गुरु विसज्जायन्ति, एरि-सरस्स तं जेमंतरस्स अण्णभिलासरस्स अभत्तद्वितणिज्जरा जा सा से भवति गुरुणिओएण, एवं उरस्सूरलंभेवि विण्णरसत्ति अघंतं,

१ प्रथमसंज्ञनेन जिनकत्वेन च समं व्यपदिष्टं, तस्मिन् पुनः काले आचार्या जिनकद्विपकाः स्थाविरास्त्रा कुर्वन्त आसन् १२ अवयवार्थः पुनः साकाराः साकारं, आकारा उपरि सूत्रानुगमे भणियन्ते, तत्र महत्तराकारैः—महत्त्वप्रयोगैः, तेनाभक्त्याः प्रत्याख्यातः तद्वाऽऽधार्यभेषयते—अमुकं प्राप्तं गन्तव्यं, तेन निर्देशितं यथा समाधानमकार्षः, यदि तावत्समर्थः करोतु यातु च, न शक्नोति अन्यो भक्त्याऽऽत्मकार्यं वा यः शक्नोति स प्रवृत्तः, नास्त्यन्यस्य वा कार्यस्य असमर्थः तदा समेवाभक्त्याऽपि कं गुरवो विश्वजित्, ईदृशस्य तं जेमतोऽनभिछायास्याभक्त्याऽपि निर्वात वा सा तस्य भवति गुरुनिचोयेन, एवमुत्सूत्रात्त्वमेव हि दिवद्दृश्यति आसन्नं

विभासा, जति धोर्व ताथे जे णमोकारइत्ता पोरसिइत्ता वा तेसिं विसज्जेज्जा जे णवा पाएणइत्ता जे णा असइ विभासा, एवं गित्ठाणकज्जेसु अणत्तरे वा कारणे जुल्लगणसंयकज्जादिविभासा, एवं जे भत्तपरिच्चागं करेति सागारकडमेतंति । गतं साकारद्वारं, इदानीं निराकारद्वारं व्याचिख्यासुराह—

निज्जायकारणंमी मयहरणा नो करंति आगारं । कंतारवित्तिदुग्धिभक्खयाह एयं निरागारं ॥ १५७६ ॥

निश्चयेन यातं—अपगतं कारणं—प्रयोजनं यस्मिन्नसौ निर्यातकारणस्तस्मिन् साधौ महत्तराः—प्रयोजनविशेषास्तत्फलभाषासु कुर्वन्त्याकारान् कार्यभावादित्यर्थः, कः?—कान्तारवृत्तौ दुर्भिक्षतायां च—दुर्भिक्षभावे चेति भावः, अत्र यत् क्रियते तदयंभूतं प्रत्याख्यानं निराकारमिति गार्थार्थः ॥ १५७५ ॥ भावत्योपुण णिज्जातकारणस्स तरस्स जधा णत्थि एत्थ किंचिवि थिस्सि ताइ महत्तरगादि अगारे ण करेति, अणाभोगसहसकारे करेज्ज, किं निमित्तं?, कट्ठं वा अंगुलिं वा सुधे छुहेज्ज अणाभोगेणं सहसा वा, तेण दो आगारा कज्जंति, तं कहिं होज्जा?, कंतारे जधा सिणपहिमादीसु, कंतारेसु वित्ती ण

१ विभासा, यदि छोटं वदा ये नमस्कारसहितकाः शैथीया वा तेषां विसर्जयेत् ये न वा पाएणवन्तो ये वाअसहित्थकाः विभासाः, एवं गल्लान्कार्येण अणत्तराकित्ता वा कार्ये जुल्लगणसंयकार्थादिविभासा, पूर्वं दो भक्खरित्तायं करोति साकारकत्वमेव । २ भाषार्थः पुनर्योतकारणस्य सत्य यथा शिथि भूतं काचिद्वृत्तिः सदा महत्तादीनाकारात् न कोटि, अनाभोगसहसाकारां कुर्वाण, किंनिमित्तं?, काठं वाअंगुलिं वा सुधे क्षिपेत् अनाभोगेन सहसा वा, तेन द्वावाकारां वित्तंते, एत् ७ भवेत् १, कान्तारे यथा सागरस्यादिपु, कान्तारेपु वृत्तिं न

पदमसंघतणेण जिणकर्णेण य समं वोच्छिण्णं, तस्मिं पुण काले आययिपज्जंता धेरा तदा करेता आसत्ति । व्याख्यातं
नियज्जितद्वारं, साम्प्रतं साकारद्वारं व्याचिख्यासुराह—

मपहरगागारेहिं अन्नत्थवि कारणंमि जायंमि । जो भत्तपरिचायं करेइ सागारकढमेयं ॥ १५७४ ॥

अयं च महानयं च महान् अन्योरतिशयेन महान् महत्तरः, आक्रियन्त इत्याकाराः, प्रभृतैर्विधाकारसत्ताख्यापनार्थं
बहुवचनमतो महत्तराकारैर्हेतुभूतैरन्यत्र वा—अन्यस्मिञ्ज्ञानाभोगादौ कारणजाते सति भुजिक्रियां करिष्येऽहमित्येवं यो भक्त-
परित्यागं करोति सागारकृतमेतदिति गाथार्थः ॥ १५७४ ॥ अथयवर्थो पुण सह अगारेहिं सागारं, आगारा उचरिं सुत्ताणुगमं
भणिणहिंति, तत्थ महत्तरागारेहिं—महत्त्वप्रयोगेणेहिं, तेण अभत्तट्टो पच्चक्खातो ताये आयरिएहिं भण्यति—अमुगं गामं गंतव्यं,
तेण निवेइयं जथा मम अज्ज अब्भत्तट्टो, जति ताव समत्थो करेतु ज्ञातु य, ण तरति अण्णो भत्तट्टितो अभत्तट्टिभो वा
जो तरति सो वच्चातु, णरिथि अण्णो तरस वा कज्जरस असमत्थो ताये तरस च्चेय अभत्तट्टियरस गुरु विसज्जयन्ति, एरि-
सरस तं जेमंतरस अणभिंलासरस अभत्तट्टितणिज्जरा जा सा से भवति गुरुणिओएण, एवं उरसूरत्तंभेवि विणरसत्ति अयंतं

१ मयमसंहनेन अिनककथेन च समं भवच्छिद्धं, तस्मिन् पुनः काले आचार्या निनकलित्ताः स्थविरास्त्रा कुर्वन्त भासन् १२ भवयवायं पुनः सप्तकालैः
साकारं, आकारा उपरि सूत्रानुगमे भणिष्यन्ते, तत्र महत्तराकारैः—महत्त्वप्रयोगेणैः, तेनाभक्तार्थः प्रत्याख्यातः तदाऽऽचार्यैर्भण्यते—अमुकं ग्रामं गन्तव्यं, तेन भिषेरिव
यथा ममाद्यामकार्थः, यदि साधारणमर्थः करोतु यातु च, न सक्तोति अन्ये अकार्योऽभक्तार्थो वा यः शक्तोति स प्रसन्न, नास्त्यन्यथास्य वा कार्यस्य असमर्थः यदा
तमेवाभक्तार्थिकं गुरुरेव शिष्यवन्ति, हेतुस्तत्र तं जेमतोऽन्विभलापस्याभक्तार्थनिर्देशा वा सा तस्य भवति गुरुभियोगेन, एवमुपपुरस्तात् ३५ दिनद्वयवि भवन्तं

च तपः अमुकं अमुके-अमुकदिवसे एतावत् पक्षादि हृदयेन-नीरुजेन मलनेन वा-अनीरुजेन कर्तव्यं यावदुच्छ्वासो
 यावदायुरिति गाथासमासार्थः ॥ १५७१ ॥ एतत् प्रत्याख्यानमुक्तस्वरूपं नियन्त्रितं धीरपुरुषप्रज्ञसं-तीर्थकरणधरप्र-
 कृष्टितं यद् गृह्णन्ति-प्रतिपद्यन्ते अनगारा-साधयः 'अनिभूतात्मानः' अनिदाना अप्रतिबद्धाः क्षेत्रादिव्यति गाथासमासार्थः
 ॥ १५७२ ॥ इदं चाधिकृतप्रत्याख्यानं न सर्वकायमेव क्रियते, किं तर्हि?, चतुर्दशपूर्वाजिनकल्पिकेषु प्रथम एव वज्रकु-
 पभनाराधसंदनने, (अधुना तु) एतद् व्ययच्छिन्नमेव, आह-तदा पुनः किं सर्व एव स्थविरादयः कृतवन्तः आहो-भिवज्जिनकल्पिका-
 दय एवेति!, उच्यते, सर्व एव, तथा चाह-स्थविरा अपि तथा (दा-)चतुर्दशपूर्व्यादिकाले, अपिशब्दादन्ये च कृतवन्त इति गाथा-
 समासार्थः ॥ १५७३ ॥ भावतो पुण नियंतितं नाम नियमितं, जथा एव कायधं, अथवाऽच्छिण्यं जथा एव अवस्सं कायवति,
 मासे २ अमुगेहिं दिवसेहिं चतुर्थादि छट्वादि अष्टमादि एवतिओ छट्ठेण अष्टमेण वा, हठो ताव करेति चेव, जति गिलाणो
 हवति तथापि करेति चेव, णवरि कसासपरो, एतं च पच्चक्खाणं पढमसंपत्तणी अपडिवद्धा अणिसिस्ता इव य परव्य
 य, अयधारणं मम असमत्वरस अणो काहिति, एवं सरीरए अप्पडिवद्धा अणिसिस्ता कुवंति, एतं पुण चोदसपुवीसु

१ भाषार्थः पुनर्निर्वाचनं नाम नियमितं यथाऽत्र कथंयं, अथवाऽच्छिण्यं यथाऽयावत्सं कर्तव्यमिति, मासे २ अमुमिदं दिवसे चतुर्थादि पक्षादि अष्ट-
 मादि पक्षावत्, छट्वाष्टमेण वा, छट्वाष्टवत् करोत्येव, यदि मलानो भवति तथापि करोत्येव, परं उच्छ्वासपरः, एतव प्रत्याख्यानं प्रथमसंदननेनोपपत्तिवद्धा
 भविष्यताः, अथ चायुश्च, अथधारणं समासमर्थस्यान्यः कर्तव्यः, एवं सरीरेऽनतिवद्धा भविष्यताः कुर्वन्ति, एतव पुनश्चतुर्दशपूर्वाभिः

सार्धः ॥ १५६८ ॥ स इदानीं तपःकर्म प्रतिपद्यते तदतिक्रान्ते काले एतत् प्रत्याख्यानं—एवंविधमतिक्रान्तकरणादति-
क्रान्तं भवति ज्ञातव्यमिति गाथासमासार्धः ॥ १५६९ ॥ भावस्थो पुण पञ्जोसवणाए तवं तेहिं चैव कारणेहिं न करेइ,
जो वा न समस्थो जववासस्स गुरुतवसिसगिलाणकारणेहिं सो अतिक्रंते करेति, तथेव विभासा । व्याख्यातमतिक्रान्त-
द्वारं, अधुना कोटीसहितद्वारं विवृण्वन्नाह—प्रस्थापकश्च—प्रारम्भकश्च दिवसः प्रत्याख्यानस्य निष्ठापकश्च—समाप्तिदिव-
सश्च यत्र—प्रत्याख्याने 'समिति' सि मिलतः द्वावपि पर्यन्तौ तद् भण्यते कोटीसहितमिति गाथासमासार्धः ॥ १५७० ॥
भावस्थो पुण जइय पच्चक्खाणस्स कोणो कोणो य मिलति, कथं?—गोसे आवस्सए अभत्तद्धो गहितो अहोरत्तं अछिऊण
पच्छा पुणरवि अभत्तडं करेति, वितियस्स पट्ठवणा पढमस्स निट्ठवणा, एते दोडवि कोणा एगद्धा मिलिता, अट्ठमादिसु
दुहत्तो कोडिसहितं जो चरिमदिवसे तस्सवि एगा कोडी, एवं आयंखिलनिधीतियएगासणा एगद्धाणगानियि, अथवा इमो
अण्णो विही—अभत्तडं कतं आयंखिलेण पारितं, पुणरवि अभत्तडं करेति आयंखिलं च, एवं एगासणगादीदिवि संजोणो कातपो,
णिवीसिगादिसु सवेसु सरिसेसु य । गतं कोटिसहितद्वारं, इदानीं नियन्त्रितद्वारं न्यसेण निरुपयन्नाह—मासे २
१ सावार्धः पुनः पटुपणायां तपस्सरेव कारणेन करोति, यो वा न समर्थ उवयासाय गुरुतपसिस्थानकारणः सोभितक्रान्ते करोति, तथेव विभासा ।
२ सावार्धः पुनर्वयं प्रत्याख्यानस्य कोणः कोणश्च मिलतः, कथं? प्रत्युपे आवश्यकेऽभक्त्यर्थो गृहीतः अहोरत्तं स्थित्या पश्चात् पुनरपि अभक्त्यर्थं करोति, द्वितीयस्य
प्रस्थापना प्रथमस्य निष्ठापना, एतौ द्वावपि कोणौ एकत्र मिलितौ, अष्टमादियु द्विधातः कोटीसहितं यत्तद्वारमदिवसः (स) तस्मात्पेका कोटी, पृथगापानाभ्यर्चनं-
कृतिकैकासनैकस्थानकान्यपि, अथवाऽयमन्यो विधिः—अभक्त्यर्थः कृत आचामारलेन पारयति, पुनरप्यभक्त्यर्थं करोति आचामारडं च, एवं पृथगापानाभ्यर्चनं-
संयोगः कर्तव्यः, निर्विकल्पादियु सर्वेषु सदोषेषु विसदोषेषु च ।

च तपः अमुकं अमुके-अमुकदिवसे एतावत् पष्ठादि दृष्टेन-नीरुजेन गलनेन वा-अनीरुजेन कर्तव्यं यावदुच्छ्वासो
यावदायुरिति गाथासमासार्थः ॥ १५७१ ॥ एतत् प्रत्याख्यानमुक्तस्वरूपं नियन्त्रितं धीरुपमज्ञसं-तीर्थकरणधरप्र-
रूपितं यद् गृह्णन्ति-प्रतिपद्यन्ते अनगारा-साधयः 'अनिभूतात्मानः' अनिदाना अप्रतिबद्धाः क्षेत्रादिच्यति गाथासमासार्थः
॥ १५७२ ॥ इदं चाधिकृतप्रत्याख्यानं न सर्वकालमेव क्रियते, किं तर्हि?, चतुर्दशपूर्वैर्जिनकदिपकेषु प्रथम एव पञ्चम-
पञ्चनारायसंहनने, (अधुना तु) एतद् व्ययछिन्नमेव, आह-तदा पुनः किं सर्व एव स्थिरादयः कृतवन्तः आहो भिन्नजिनकदिपका-
दय एवेति?, तच्चेते, सर्व एव, तथा चाह-स्थविरा अपि तथा (दा-)चतुर्दशपूर्वार्थदि काले, अपिशब्दादन्ये च कृतवन्त इति गाथा-
समासार्थः ॥ १५७३ ॥ भावत्यो पुन नियन्त्रितं नाम नियमितं, जथा एतथ कायधं, अथवाऽच्छिन्नं जथा एतथ अवसरं कायवति,
मासे २ अमुगेहि दिवसेहि चतुरथादि छद्मादि अद्वमादि एवतिओ छद्वेण अद्वमेण वा, दृष्टो ताव करेति चेव, जति गिलाणो
हवति तभावि करेति चेव, णवरि उसासधरो, एतं च पञ्चवलाणं पदमसंघतणी अपडिवद्धा अणिस्सिता इतथ य परतथ
य, अयधारणं मम असमत्वरस अण्णो काहिति, एवं सरीरए अप्पडिवद्धा अणिस्सिता कुवंति, एतं पुण चोदसपुवीसु

१ भाषार्थः पुनर्निर्दिष्टं नाम नियमितं यथाऽत्र कर्तव्यं, अप्यवाऽच्छिन्नं यथाऽत्रावश्यं कर्तव्यमिति, मासे २ अमुक्मिन् दिवसे चतुर्यादि पष्ठादि अष्ट-
मादि पृथावत्, पदेनाष्टमेव वा, छद्मावत् करोत्येव, यदि गलानो भवति तथापि करोत्येव, परं उच्छ्वासधरः, एतच्च प्रत्याख्यानं प्रथमसंहननितोऽप्रतिबद्धा
भक्तिप्रियाः, भय चायुश्च, भयवधाणं समासमर्थस्यान्यः करित्यर्थः, एवं त्वादीरेऽयमिति वदा भक्तिप्रियाः कुर्वन्ति, एतत् पुनश्चतुर्दशपूर्वैर्भिः

सार्धः ॥ १५६८ ॥ स इदानीं तपःकर्म प्रतिपद्यते तदतिक्रान्ते काले एतत् प्रत्याख्यानं—एवंविधमतिक्रान्तकरणादति-
क्रान्तं भवति ज्ञातव्यमिति गाथासमासार्धः ॥ १५६९ ॥ भावस्थो पुण पञ्जोसवणाए तवं तेहिं च्वेव कारणेहिं न करेइ,
जो वा न समर्थो उचवासस्स गुरुत्वस्सिगिलाणकारणेहिं सो अतिक्रंते करेति, तथेव विभासा । व्याख्यातमतिक्रान्त-
द्वारं, अधुना कोटीसहितद्वारं विवृण्वत्ताह—प्रस्थापकश्च—प्रारम्भकश्च दिवसः प्रत्याख्यानस्य निष्ठापकश्च—समाप्तिदिव-
सश्च यत्र—प्रत्याख्याने 'समिति' ति मिलतः द्वावपि पर्यन्तौ तद् भण्यते कोटीसहितमिति गाथासमासार्धः ॥ १५७० ॥
भावस्थो पुण जत्थ पच्चक्खाणरस कोणो य मिलति, कथं?—गोसे आयस्सए अभत्तट्ठो गहितो अद्वोरसं अट्ठिऊण
पच्छा पुणरवि अभत्तट्ठं करेति, वित्तियस्स पट्टवणा पढमस्स निट्टवणा, एते दोडवि कोणा एगद्धा मिलिता, अट्ठमादिसु
दुहतो कोटिसहितं जो च्वरिमदिवसे तस्सवि एगा कोट्ठी, एवं आयंवल्लिनिधीतियएगासणा एगद्धाणगानिधि, अथवा इमो
अण्णो विही—अभत्तट्ठं कतं आयंवल्लेण पारितं, पुणरवि अभत्तट्ठं करेति आयंवल्लं च, एवं एगासणगादीहिवि संजोगो कातयो,
णिधीतिगादिसु सधेसु सरिसेसु विसरिसेसु य । गतं कोटिसहितद्वारं, इदानीं नियन्त्रितद्वारं न्यसेण निरूपयत्ताह—मासे २
१ भाषार्थः पुनः पटुपणायामं तण्हेरेय कारणेनं करोति, यो वा न समर्थं उचवासस्य एतत्प्रस्थानकारणः सोऽतिक्रान्ते करोति, तथेव विभासा ।
२ भाषार्थः पुनरप्य प्रत्याख्यानस्य कोणः कोणश्च मिलितः, कथं?—प्रत्युच भावश्चकेश्चमकार्यो गृहीतः अद्वोरसं स्थित्वा एभाए पुनरपि अभकार्यं करोति, द्वितीयस्य
प्रस्थापना प्रथमस्य निष्ठापना, एते। द्वावपि कोणो एकत्र मिलितौ, अट्ठमादिसु दिधातः कोटीसहितं यत्तमदिवसः (स) सत्यायेका कोटी, पृथगाचामास्यमिदं
कृतिकेकासनेकस्थानकान्यपि, अथवाऽप्यन्यो विधिः—अभकार्यः कृत भाषामान्दनेन पारयति, पुनरप्यभकार्यं करोति आचामान्दं च, एवं पृथगतदिनिरपि
संयोगः कर्त्तव्यः, निर्विह्वलादिसु सर्वेषु सदस्येषु विसदस्येषु च ।

च तपः अमुकं अमुके-अमुकदिवसे एतावत् पष्ठादि हृदये-नीरुजेन गलनेन वा-अनीरुजेन कर्त्तव्यं यावदुच्छ्वासो
 यावदायुरिति गाथासमासार्थः ॥ १५७१ ॥ एतत् प्रत्याख्यानमुक्तस्वरूपं नियन्त्रितं धीरुरुपमज्ञसं-तीर्थकरणणधरप्र-
 रूपितं यद् गृह्णन्ति-प्रतिपद्यन्ते अनगारा-साधवः 'अनिभूतात्मानः' अनिदाना अप्रतिबद्धाः क्षेत्रादिब्रिविति गाथासमासार्थः
 ॥ १५७२ ॥ इदं बाधिकृतप्रत्याख्यानं न सर्वकालमेव क्रियते, किं तर्हि?, चतुर्दशपूर्वार्धजिनकल्पिकेषु प्रथम एव पञ्चक-
 पम्भनाराधनसंहनने, (अधुना तु) एतद् व्यवच्छिन्नमेव, आह-तदा पुनः किं सर्व एव स्थिरादयः कृतवन्तः आहो-भिवज्जिनकल्पिका-
 दय एवेति?, उच्यते, सर्व एव, तथा चाह-स्थविरा अपि तथा (दा-)चतुर्दशपूर्वार्धकाले, अपि सत्त्वादयः कृतवन्त इति गाथा-
 समासार्थः ॥ १५७३ ॥ भावत्यो पुन नियन्त्रितं नाम नियमितं, जथा एतथ कायवर्गं, अथवाऽच्छिन्नं जथा एतथ अवसं कायवर्गं,
 मासे २ अमुगेहिं दिवसेहिं चतुर्थादि छट्वादि अष्टमादि एवतिथौ छट्ठेण अष्टमेण वा, हृदो ताव करोति चैव, जति गिलाणो
 हवति तथापि करोति चैव, णवरि उक्तासधरो, एतं च पञ्चकलाणं पढमसंपत्तणी अपडिबद्धा अणिस्सिता इतथ य एतथ
 य, अवधारणं मम असमत्तरस अणो कादिति, एवं सरीरए अप्पडिबद्धा अणिस्सिता कुवंति, एतं पुण चोदसपुधीसु

१ भावार्थः पुनर्नियन्त्रितं नाम निश्चितं यथाऽऽय कथंभवं, अथवाऽच्छिन्नं यथाऽऽयवसं कथंभमिति, मासे २ अमुग्मिन् दिवसे चतुर्थ्यादि पष्ठादि अष्ट-
 मादि पृतावत्, छट्ठेनाष्टमेन वा, छट्ठस्यावत् करोत्येव, यदि ग्लायो भवति तथापि करोत्येव, परं तथासधरो, एतच्च प्रत्याख्यानं प्रथमसंहनननिनोऽप्रतिबद्धा
 भन्तिधितः, अथ चायुश्च, अवधारणं ममासमर्थस्यान्वयः करिष्यति, एवं सरीरेऽनर्तिबद्धा भन्तिधितः कुर्वन्ति, एतत् पुन चतुर्दशपूर्वार्धभिः

करणादनागतं ज्ञातव्यं भवतीति गार्थः ॥१५६७॥ ईमो पुण एत्थ भावर्थो-अणागतं पञ्चक्खाणं, जथा अणागतं त्वं करेज्जा, पज्जोसवणागहणं एत्थ विक्किटं कीरति, सबजहन्नो अट्ठमं जथा पज्जोसवणाए, तथा चातुम्भासिए छट्ठं पक्खिए अन्भसट्ठं अणुसु य पहाणाणुजाणादिसु तहिं ममं अंतराइयं होज्जा, गुरु-आयरिया तेंसिं कातयं, ते किं ण करेति?, असह होज्जा, अधवा अण्णा काइ आणत्तिगा होज्जा कायविया गामंतरादि सेहस्स वा आणेययं सरीरयेवावड्डिया या, ताथे सो जयवासं करेति गुरुवेयावच्चं च ण संकेति, जो अण्णो दोण्हयि समर्थो सो करेतु, जो वा अण्णो समर्थो जयवासरस सो करेति णत्थि ण वा लभेज्जा न याणेज्जा वा विधिं ताथे सो चेव पुवं जयवासं कातूणं पच्छा तद्विसं भुंजेज्जा, तयसी णाम ससभो तरस कातवं होज्जा, किं तदा ण करेति?, सो तीरं पत्तो पज्जोसवणा उरसारिता, असहुत्ते वा सयं पारावितो, ताथे सयं हिडेतुं समर्थो ज्जाणि अब्भासे तत्थ वच्चइ, णत्थि ण लहति सेसं जथा गुरुणं विभासा, गेल्लणं-जाणति जथा तदि

१ अयं पुनरत्र भावार्थः-भवागतं प्रत्यागतं सधाऽनागतं तथः कुर्यात्, पर्युपगामप्रणमय विह्वलं क्रियते, सर्वत्रयममहसं यथा पर्युपगाय, तथा चतुर्मास्यो पदं पाक्षिकेऽभकार्य, अन्येषु वा खानानुयानादिषु तदा ममास्तयाधिकं भवित्यति, गुरुः-भाषायांतेषां कथंरयं, ते किं न कुर्यान्ति?, भसद्विजायो वा स्तुः, भयवा भन्त्या वा काचिद्वाशिशिः कर्तव्या भवेत् प्रामाण्यपरमनादिका शैलकस याऽऽनेतव्यं शरीरयेयापुण्यं वा, तदा स जयवासं करोति गुरुं यादावं च न शक्नोति, योऽन्यो द्वयोरपि समर्थः स करोतु, अन्यो वा यः समर्थं जयवासाय स करोति नास्ति च ॥ ऊचेत् न ज्ञातीयादय विधिं तदा स धैर्येण वासं पूंयः प्रभात् तद् (पर्व) दिवसे शुभीत, तपस्वी नाम क्षपकलस कर्तव्यं भवेत्, किं तदा न करोति?, स तीरं प्राप्तेः पर्युपगा दासारिता, भसद्विज्जुयादा सयं पारितयात्, तदा स्वयं हिडितुं समर्थो यानि समीपे तत्र प्रवृत्तु, नास्ति न ऊभवे दीवं यथा गुरुणा विभाषा, गेल्लणं-जाणति यथा तत्र

दिवसे असह्न होति, विज्जेण वा भासितं अमुगं दिवसं कीरहति, अथवा संयं चैव सो गंडरोगोदीहिं तेहिं दिवसेहिं असह्न भवतिचि, सेसविभासा जथा गुरुमि, कारणा कुलणसंधे आयरियगच्छे वा तथैव विभासा, पच्छा सो अणागतकाले काऊणं पच्छा सो जेमेज्जा पज्जोसवणातिमु, तस्स जा किर णिज्जरा पज्जोसवणादीहि तहेव ॥ अणागते काले भवति । गतमनागतदारम्, अयुनाडतिकान्तद्वारावयवार्थप्रतिपादनायाह—

पज्जोसवणाह तव जो खलु न करेह कारणाज्जाए । गुरुत्वेयाववेषणं तवस्सिगेलद्वयाए वा ॥ १५६८ ॥

सो दाह तवोक्कम्मं पड्विवज्जह तं अहच्छिण्ण काले । एयं पचक्खलाणं अहकंतं होइ नापववं ॥ १५६९ ॥

पट्टवणओ अ दिवसो पचक्खलाणस्स निट्टवणओ अ । जहियं समिंति डुच्चिवि तं भवइ कोहिसहियं तु ॥ १५७० ॥

मासे २ अ तवो अमुगो अमुगे दिणंमि एव्हओ । हट्टेण गिलाणेण व कायव्यो जाव कसासो ॥ १५७१ ॥

एयं पचक्खलाणं नियंद्रियं धीरगुरिसपवत्तं । जं गिण्हंतऽणगारा अणिसि(भि)अत्था अपड्विवद्धा ॥ १५७२ ॥

वडदत्तपुट्ठी जिणकप्पिएसु पढमंमि चैव संघयणे । एयं विच्छिन्नं खलु थेरावि तया करेसी य ॥ १५७३ ॥

पर्युपपायां तपो यः सल्ल न करोति कारणजाते सति, तदेव दर्शयति गुरुत्वेयापृत्त्येन सपस्विगलानतया वेति गाथासमा-

१ दिवसेऽसहिष्णुर्भवति, वैधेन वा मायितं अमुष्मिन् दिवसे कथियते, अथवा स्वयमेव ॥ गण्डरोगादिभिस्तेषु दिवसेषु असहिष्णुर्भासीति, दोषविभासा यथा गुरो, कारणान् कुलणगतसंघे वा भाषाये गच्छे वा तथैव विभासा, पञ्चासो अणागतकाले कुल्या पञ्चास स जेमेव पर्युपपासीतु, तस्य या किञ्च निर्मेतः पर्युप-
पादिभिस्त्रयेव साऽनायते काले भवति ।

करणादनगतं ज्ञातव्यं भवतीति गार्थः ॥१५६॥ ईर्म्नो पुनः पृथः भावार्थो-अणागतं पञ्चकस्याणं, जथा अणागतं तत्वं करेज्जा, पज्जोसवणागहणं पृथः विकिडं कीरति, सबजहज्जो अट्ठमं जथा पज्जोसवणाए, तथा चातुम्मसिए छट्ठं पक्खिए अन्भत्तट्ठं अणोसु य पहाणाणुज्जाणादिसु तदिं ममं अंतरादयं होज्जा, गुरु-आयरिया तोंसिं कातवं, ते किं ण करेति?, असह्र होज्जा, अथवा अण्णा काह् अण्णत्तिगा होज्जा कायधिया गमंतरादिं सेहस्स वा आणेयवं सरीरयेयावडिया वा, ताधे सो जवयासं करेति गुरुवेयावच्चं च ण सक्केति, जो अणो दोणहियि समर्थो सो करेतु, जो वा अणो समर्थो जवयासस्स सो करेति णथि ण वा लभेज्जा न याणेज्जा विधिं ताधे सो चैव पुवं जवयासं कातूणं पच्छा तदियसं भुंजेज्जा, तवसी णाम एमओ तरस कातवं होज्जा, किं तदा ण करेति?, सो तीरं पत्तो पज्जोसवणा उत्सात्तिता, असहुत्ते वा सयं पारायितो, ताधे सयं हिंहेतुं समर्थो जाणि अवभासे तत्थ वच्चद, णथि ण लहति सेसं जथा गुरुणं विभासा, गेल्लणं-जाणति जथा तदिं

१ भयं पुनरत्र आर्थः-अनागतं प्रत्याख्यानं यथाऽनागतं तथः कुर्यात्, पर्युपणामरणमयः विहृदं क्रियते, सर्वमप्यन्यमदमं यथा पर्युपणामं, तथा बहुमोक्षी पटं पाक्षिकेऽभकार्थं, अन्येषु वा खानादुत्पत्त्यादिषु तदा ममाऽतत्तायिकं भविष्यति, गुरुषः-आचार्यांस्तेषां कथंयं, ते किं न कुर्यान्ति?, भसहिंत्तवो वा स्युः, अथवा भन्ना वा काश्चिदाश्लिः कर्त्तव्या अथैव प्रामाण्यतरगमनादिका दीक्षकस्य याऽन्नेतत्तत्वं सरीरयेयावृत्तं वा, तदा स जवयासं करोति गुरुपणायं च न ज्ञानोति, योऽन्यो द्वयोरेषि समर्थः स करोतु, अन्यो वा नः समर्थं वपयासाय स करोति नास्ति न वा कथेत् न ज्ञानीयाद्वा सिद्धिं सदा स योरोत्पासं पूर्वद्वारा पश्चात् तद् (पूर्व) दिवसे शुभीत, तपस्वी नाम क्षपकस्तस्य कर्त्तव्यं भवेत्, किं तदा न करोति?, स छोटं प्राप्तः पर्युपणत्तं जलसहिंत्ता, भसहिंत्तुयाद्वा स्वयं पारितवाद्, तदा स्वयं हिंहेतुं समर्थो यासि समीपे तत्र ब्रजतु, नास्ति न कथते दोषं यथा गुरुणा विभाषा, गलान्तरं-जानाति यथा ताम्

मनाकारं, 'परिमाणकृत'मिति दत्त्यादिकृतपरिमाणमिति भावना 'निरवशेष'मिति समप्राशनादिविषय इति गाथार्थः ॥ १५६४ ॥ 'सङ्केतं च'वेति केतं-चिह्नमङ्गुष्ठादि सह केतेन सङ्केतं सचिह्नमित्यर्थः, 'अद्वा य'ति कालाख्या, अद्वा-माश्रित्य पौरुष्यादिकालमानमपीत्यर्थः, 'प्रत्याख्यानं तु दशविधं' प्रत्याख्यानशब्दः सर्वज्ञानागतादौ सम्बध्यते, तुशब्द-स्वयकारार्थत्वाद् व्यवहितोपन्यासाद् दशविधमेव, इह चोपाधिभेदात् स्पष्ट एव भेद इति न पौनरुक्त्यमाशङ्कनीयमिति । आह-इदं प्रत्याख्यानं प्राणातिपातादिप्रत्याख्यानवत् किं तावत् स्वयमकरणादिभेदभिन्नमनुपालनीयं आहोभिध-न्यथा ? अन्यधेवेत्याह-स्वयमेवानुपालनीयं, न पुनरन्यकारणे अनुमती वा निषेध इति, आह च-'दाणुवदेते जय-समाधि'ति अन्यदाहरदाने यतिप्रदानोपदेशे च 'यथा समाधिः' यथा समाधानमात्मनोऽप्यपीडया प्रवर्तितव्यमिति वाक्य-दोषः, उक्तं च-'भोवितज्जिणवयणाणं ममत्तरहियाण णत्थि हु विसेसो । अप्पाणांमि परंमि य तो वज्जे पीडमुभओवि ॥ १॥'ति गाथार्थः ॥ १५६५ ॥ साम्प्रतमनन्तरोपन्यस्तदशविधप्रत्याख्यानाद्यभेदावयवार्थाभिधिसयाऽऽह—

होही पज्जोसयणा मम य तथा अंतराहयं हुज्जा । गुरुवेयावधेणं तवस्सिनेल्लयाए वा ॥ १५६६ ॥

सो दाइ तवोकम्मं पडियज्जे तं अणागए काले । एयं पवक्खणाणं अणागयं होइ नायव्वं ॥ १५६७ ॥

भविष्यति पुरुषणा मम च तदा अन्तरायं भवेत्, केन हेतुनेत्यत आह-गुरुवेयावृत्त्येन तपस्त्रिगलानतया वेत्युपल-क्षणमिदमिति गाथासमासार्थः ॥ १५६६ ॥ स इदानीं तपःकर्म प्रतिपद्येत तदनागतकाले तत्प्रत्याख्यानमेवभूतमनागत-

स्तरगुणप्रत्याख्यानं, अधुना सर्वोत्तरगुणप्रत्याख्यानमुच्यते, तत्रेयं गाथा—‘पञ्चखलाणं गाहा । अथवा देशोत्तरगुणप्रत्याख्यानं आवकाणामेव भवतीति तदधिकार एवोक्तं, सर्वोत्तरगुणप्रत्याख्यानं तु लेशत उभयसाधारणमपीत्यतस्तदभिधितस्याऽऽह—
पञ्चखलाणं उत्तरगुणेषु खमणाहयं अणेगविहं । तेण य इहयं पगयं तंषि य इणामो दसविहं तु ॥ १५६३ ॥
अणगमयमहकृतं कोडियसहिअं निअंदिअं चैव । सागारमणगारं परिमाणकडं निरयसेसं ॥ १५६४ ॥
संकेयं चैव अट्ठाए, पञ्चखलाणं तु दसविहं । समयमेवणपालणियं, दाणुयपसे जह सभाही ॥ १५६५ ॥
व्याख्या—प्रत्याख्यानं प्रागुनिरूपितशब्दार्थं, ‘उत्तरगुणेषु’ उत्तरगुणविषयं प्रकरणात् साधूनां तावदिदमिति—श्रवणादि, क्षपणग्रहणाच्चतुर्धादिपरिमहः, आदिग्रहणाद्विचित्राभिग्रहपरिमहः, ‘अनेकविध’मित्यनेकप्रकारं, प्रकारश्च वक्ष्यमाणस्तेनानेकविधेन, चशब्दादुक्तलक्षणेन च, ‘अत्रे’ति सामान्येनोत्तरगुणप्रत्याख्याननिरूपणाधिकारे, अथवा चशब्दस्यैवकारार्थत्वात् तेनैव, ‘अत्रे’ति सर्वोत्तरगुणप्रत्याख्यानप्रक्रमे प्रकृतम्—उपयोगोऽधिकार इति पर्यायस्तदपि चेदं दशविधं तु—मूलापेक्षया दशविधं दशप्रकारकमेवेति गाथार्थः॥१५६३॥अधुना दशविधमेवोपन्यस्तग्राह—‘अणगतं०’ गाथा, अनागतकरणादनागतं, पर्युपणादावाचार्यादिवैयावृत्त्यकरणान्तरायसदृभावादारत एव तत्त्वतः करणमित्यर्थः, एवमतिक्रान्तकरणादतिक्रान्तं, भावना प्राग्वत् । ‘कोटिसहित’मिति कोटीभ्यां सहितं कोटिसहितं—मिलितोभयप्रत्याख्यानकोटि, चतुर्धादिकरणमेवेत्यर्थः, ‘नियञ्चितं चैव’ नितरां यञ्चितं नियञ्चितं प्रतिज्ञातदिनादौ गलनाद्यन्तरायभावेऽपि नियमात् कर्त्तव्यमिति हृदयं, ‘साकारं’ आक्रियन्त इत्याकाराः—प्रत्याख्यानपवादहेतवोऽनाभोगादयः सहाकारः साकारं, तथाऽपि यमानाकार-

न तद् गृह्यते, किं तर्हि ?, सर्वानुष्कषयलक्षणमिति मरणमेवान्तो मरणान्तः तत्र भया मारणान्तिकी बहूच् (पूर्वपदात्) इति ठञ् (पा० ४-४-६४) संलियतेऽनया शरीरकषायदीति संलेखना-तपोविशेषलक्षणा तस्याः जोषणं-सेवनं तस्याराधना-अलण्डकालस्य करणमित्यर्थः, चशब्दः समुच्चयार्थः । एत्थ सामायारी-आसेवितगिहिधमणेन किल सावर्णेण पच्छा लिकस्वमित्थं, एवं सावगधम्मो ज्जमित्तो होति, ण सक्कति ताधे भत्तपच्चक्खाणकाले संथारसमणेण होतव्वंति विभासा । आह उक्कम्-‘अपश्चिमा मारणान्तिकी संलेखनाशोषणाऽऽराधना’ इति चारहिता सम्यक् पालनीयेति वाक्यशेषः, अथ के पुनरस्या अतिचारा इति तानुपदर्शयन्नाह-‘इमीए समणोवासएणं’ अस्या-अनन्तरोदितसंलेखनासेवनाराधनायाः श्रमणोपासकेनामी पद्यातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथा-इहलोकशंसंप्रयोगः, इहलोको-मनुष्यलोकस्सस्मिन्नाशंसा-अभिजापस्तस्याः प्रयोग इति समासः श्रेष्ठो स्याममात्यो वेति, एवं ‘परलोकशंसंप्रयोगः’ परलोकै-देवलोकै, एवं जीविताशंसाप्रयोगः, जीवितं-माणधारणं तत्राभिजापप्रयोगः-यदि बहुकालं जीवेयमिति, इयं च यत्तन्मात्स्यपुस्तकवाचनादिपूजादर्शनात् बहुपरिवारदर्शनाच्च, लोकश्रद्धायाश्रवणाच्चैवं मन्यते-जीवितमेव श्रेयः प्रत्याख्या-तन्मनस्यापि, यत एवंविधा मदुद्देशेनैवं विभूतिर्विद्यत इति, ‘मरणाशंसंप्रयोगः’ न कश्चित् प्रतिपन्नानशनं नवेययति न सपर्ययाऽऽद्रियते नैव कश्चित् श्लाघते, ततस्तस्यैवंविधश्चित्परिणामो जायते-यदि शीघ्रं चियेऽहमपुण्यकर्मिति, ‘भोगाशंसंप्रयोगः’ जन्मान्तरे चक्रवर्त्ती स्याम् वासुदेवो महामण्डलिकः शुभरूपवानित्यादि । उक्तः श्रावकधर्मः, व्याख्यातं सप्रभेदं देशो-

१ अथ सामाचारी-आसेवितगिहिधमणेन किल श्रावकेन पञ्चाष्टिकावचनं, एव श्रावकधर्मो भवत्युच्यते, न दाक्रीति तदा सक्रमस्याह्वानकाले संस्कार-धमणेन भवितव्यं, विभाषा ।

क्रिया, तत्र निसर्गः—स्वभावः अधिगमस्तु यथावस्थितपदार्थपरिच्छेद इति, आह—मिथ्यात्वमोहनीयकर्मक्षयोपशमादेरिदं भवति
कथमुच्यते निसर्गेण वेत्यादि १, उच्यते, स एव क्षयोपशमादिर्निसर्गाधिगमजनमेति न दोषः, उक्तं च—“ऊसरदेसं ददितुषं
च विज्झाद् वणदवो पप्प । इयं मिच्छस्स अणुदये उवसमसम्मं लभति जीवो ॥ १ ॥ जीवादीणमधिगमो मिच्छत्तरस तु
खयोवसमभावे । अधिगमसम्मं जीवो पावेद् विमुद्धपरिणामो ॥ २ ॥” इति, अलं प्रसङ्गेन, इह भयोदधां दुष्प्रापां सम्य-
क्त्वादिभावरक्षायासिं विज्ञायोपलब्धजिनप्रवचनसारेण श्रावकेण नितरामप्रमादपरेणातिचारपरिहारयता भवितव्यमि-
त्यस्यार्थस्योक्तस्यैव विशेषव्यापनायानुक्तशेषस्य चाभिधानायेदमाह ग्रन्थकारः ‘पञ्चासिचारविसुद्धमित्यादि सूत्रं, इदं च
सम्यक्त्वं प्राणनिरूपितशङ्कादिपञ्चासिचारविशुद्धमनुपालनीयमिति शेषः, तथा अणुप्रवतगुणप्रवतानि—प्राणनिरूपितस्वरू-
पाणि दृढमतिचाररहितान्येवानुपालनीयानि, तथाऽभिप्रहः—कृतलोचघृतप्रदानादयः शुद्धा—भङ्गाद्यतिचाररहिता एषा-
नुपालनीयाः, अन्ये च प्रतिमादयो विशेषकरणयोगाः सम्यक्परिपालनीयाः, तत्र प्रतिमाः—पूर्वोक्ताः ‘दंसणययसामादय’
इत्यादिना ग्रन्थेन, आदिशब्दादनित्यादिभावनापरिप्रहः, तथा अपश्चिमा मारणान्तिकी संल्लसनाजोषणाराधना चातिचार-
रहिता पालनीयेत्यध्याहारः, तत्रैव पश्चिमैवापश्चिमा मरणं—प्राणत्यागलक्षणं, इह यद्यपि प्रतिलक्षणमार्गीचोमरणमस्ति तथाऽपि

१ ऊपरदेसां दृग्धं च विख्यायति वनदवः प्राप्य । एवं मिथ्यात्वस्यानुदये औपशान्तिकसम्यक्त्वं कथ्यते जीवः ॥ १ ॥ जीवादीनामधिगमो मिथ्यात्वस्य
क्षयोपशमभावे । अधिगमसम्बन्धत्वं जीवः प्राप्नोति विशुद्धपरिणामः ॥ २ ॥

अर्ह्यारविसुखं अणुव्यगुणलक्षणां च अभिगच्छा अत्रेऽपि पडिमादओ विसेसकरणजोगा, अपचिच्छमा मारणं-
त्रिया संलेहणाद्भूतसणाराहणया, इमीए समणोवासएणं इमे पञ्च०, तंजहा-इहलोगासंसप्यओगे परलोगासं-
सप्यओगे जीवियासंसप्यओगे मरणासंसप्यओगे कामभोगासंसप्यओगे ॥ १३ ॥ (सूत्रं)

अत्र पुनः श्रमणोपासकधर्मे पुनःशब्दोऽवधारणार्थः, अत्रैव न ज्ञाक्यादिश्रमणोपासकधर्मे, सम्यक्त्वाभावेनाणुव्रता-
द्यभावादिति, यक्ष्यति च-‘एतद्य पुण समणोपासगधर्मे मूलवरधुं संमत्त’रित्यादि, पञ्चाणुव्रतानि प्रतिपादितस्य रूपेण जीणि
गुणव्रतानि उक्तलक्षणान्येव ‘यावत्कथिकानी’ति सकृद्गृहीतानि यावज्जीवमपि भावनीयानि, चावरीति शङ्क्या ‘शिक्षा-
पदव्रतानी’ति शिक्षा-अभ्यासस्तस्य पदानि-स्यानानि तान्येव व्रतानि शिक्षापदव्रतानि, ‘इत्यराणी’ति तत्र प्रतिदिवसानु-
ष्ठये सामयिकदेशावकाशिके पुनः पुनरुच्चार्ये इति भावना, दीपयोपयासातिथिसंविभागौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ न
प्रतिदिवसाचरणीयाविति । आह-अस्य श्रमणोपासकधर्मस्य किं पुनर्मूलवस्त्विति १, अत्रोच्यते, सम्यक्त्वं, तथा चाह
प्रत्यकारः-‘एतस्स पुणो समणोवासग०’ अस्य पुनः श्रमणोपासकधर्मस्य, पुनःशब्दोऽवधारणार्थः अस्मैव, शाक्यादि-
श्रमणोपासकधर्मे सम्यक्त्वाभावात् न मूलवस्तु सम्यक्त्वं, वसन्त्यस्मिन्नणुव्रतादयो गुणास्तद्भावभावचित्तेनेति परतु मूलभूतं
द्वारभूतं च तद्द्वयस्तु च मूलवस्तु, तथा चोक्तम्-“द्वारं मूलं प्रतिष्ठानमाधारो भाजनं निधिः । द्विपदकस्यास्य धर्मस्य, सम्यक्त्वं
परिकीर्तितम् ॥ १ ॥” सम्यक्त्वं-प्रश्नादिद्विलक्षणं, उक्तं च-“प्रश्नामसंवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्याभिन्वयकिलक्षणं सम्यक्त्वं” (तत्त्वा०
भाष्ये अ० १ सू० २) मिति, कथं पुनरिदं भवत्यत आह-‘तस्मिन्सगोणे०’ तत्-यस्तुभूतं सम्यक्त्वं निसर्गेण याऽधिगमेन वा भवतीति

हेतोति विभासा । इदमपि च शिक्षापदव्रतमतिचाररहितमनुपालनीयमिति, अत आह-अतिधिसंविभागस्य-प्रागुक्तिर-
पितशब्दार्थस्य भ्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथा-‘सच्चित्तनिक्षेपणं’ सच्चित्तं-श्रीह्या-
दिषु निक्षेपणमन्त्रादेरदानबुद्ध्या मातृस्थानतः, एवं ‘सच्चित्तपिधानं’ सच्चित्तेन फलादिना पिधानं-स्थानमिति समासः,
भावना प्राग्वत्, ‘कालातिक्रम’ इति कालस्यातिक्रमः कालातिक्रम इति उचितो यो भिक्षाकालः साधूनां तमतिक्रम्यानापदं
वा भुङ्क्तेऽतिक्रान्ते वा, तदा च किं तेन लब्धेनापि कालातिक्रान्तत्वात् तस्य, उक्तं च-“काले दिव्यणस्स पयेयणरस
अग्नो ण तीरते काडं । तस्सेव अकालपणामियस्स गेण्हंतया णरिय ॥ १ ॥” ‘परव्यपदेश’ इत्यारमव्यतिरक्तो योऽन्यः स
परस्तस्य व्यपदेश इति समासः, साधोः पोषधोपवासपारणकाले भिक्षार्थं समुपस्थितस्य प्रकटमन्त्रादि पश्यतः श्रावकोऽभिपत्ते-
परकीयमिदमिति, नास्माकीनमतो न ददामि, किञ्चिद्याचितो वाऽभिपत्ते-विद्यमान एवामुक्तस्येदमस्ति, तत्र गत्या मार्गयत्
यूयमिति, ‘मात्सर्य’ इति याचितः कुप्यति सदापि न ददाति, ‘परोक्षतिर्वेगमनस्यं च मात्सर्य’मिति, एतेन तावद् द्रमकेण याचितेन
दत्तं किमहं ततोऽप्यून इति मात्सर्याद् ददाति, कपायकलुषितेनैव चित्तेन ददतो मात्सर्यमिति, व्याख्यातं सातिचारं चतुर्थं
शिक्षापदव्रतं, अधुना इत्येव भ्रमणोपासकधर्मः । आह-कानि पुनरनुव्रतादीनामित्यराणि यावत्कथिकानीति १, अत्रोच्यते-
इत्थं पुनः समणोवासासगधर्मे पञ्चाणुव्वपाहं तित्ति गुणव्वपाहं आवकहिपाहं, चत्तारि सिक्खयावपाहं इत्त-
रियाहं, एयस्स पुणे समणोवासासगधम्मस्स मूलवरयुं सम्मत्तं, तंजहा-त्तं निसर्गणेण वा अभिगमेणेण वा पंच-

१ अधिक्यदिति विभाषा । २ काले दत्तस्य ग्रहेणकलुषार्थो न क्षम्यते कर्तुंम् । एतेनकालदत्तस्य माहका न सन्ति ॥ १ ॥

अर्हयारविसुखं अणुव्वयणुणव्वयाहं च अभिगमाह। अवेऽपि पडिमादओ विसेसकरणजोणा, अपच्छिमा मारणं-
 तिया सल्लहणाइसणाराहणया, इमीए समणोवासएणं इमे पञ्च०, तंजहा-इहल्लोणासंसप्पओगे परलोणासं-
 सप्पओगे जीवियासंसप्पओगे मरणासंसप्पओगे कामभोगासंसप्पओगे ॥ १३ ॥ (सूत्रं)

अत्र पुनः श्रमणोपासकधर्मे पुनःशब्दोऽवधारणार्थः, अत्रैव न शाक्यादिश्रमणोपासकधर्मे, सम्यक्त्वाभावेन। णुव्वता-
 एभायादिति, वक्ष्यति च-‘एत्थ पुण समणोवासगधर्मे मूलवत्थुं संसत्’ इत्यादि, यच्चाणुव्वतानि प्रतिपादितस्वरूपाणि त्रीणि
 गुणव्रतानि उक्तक्षणान्येव ‘यावत्कधिकानी’ति सङ्कटगृहीतानि यावज्जीवमपि भावनीयानि, चत्वारि।ति सङ्ख्या ‘शिक्षा-
 पदव्रतानी’ति शिक्षा-अभ्यासस्तस्य पदानि-स्थानानि तान्येव व्रतानि शिक्षापदव्रतानि, ‘इत्यराणी’ति तत्र प्रततिदिवसानु-
 ष्ठे सामयिकदेश्यायकादिके पुनः पुनरुच्चार्ये इति भावना, यौपयोपवासातिथिसंविभागौ तु प्रततिनियतदिवसानुष्ठेयौ न
 प्रततिदिवसाचरणीयाविति । आह-अस्य श्रमणोपासकधर्मस्य किं पुनर्मूलवस्त्विति १, अत्रोच्यते, सम्यक्त्वं, तथा चाह
 प्रत्यकारः-‘एतस्स पुणो समणोवासग०’ अस्य पुनः श्रमणोपासकधर्मस्य, पुनःशब्दोऽवधारणार्थः अस्मैव, शाक्यादि-
 श्रमणोपासकधर्मे सम्यक्त्वाभावात् न मूलवस्तु सम्यक्त्वं, वसन्त्यस्मिन्नणुव्वतादयो गुणास्तद्भावभावचित्तेनेति वस्तु मूलभूतं
 द्वारभूतं च तद् वस्तु च मूलवस्तु, तथा चोक्तम्-“द्वारं मूलं प्रतिष्ठानमाधारे भाजनं निधिः । द्विपदकस्यास्य धर्मस्य, सम्यक्त्वं
 परिकीर्त्तितम्॥१॥” सम्यक्त्वं-प्रथमादिलक्षणं, उक्तं च-“प्रथमसंवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्याभिन्यक्किलक्षणं सम्यक्त्वं”(तत्त्वा०
 भाष्ये अ० १ सू० २)मिति, कथं पुनरिदं भवत्यत आह-‘तद्विसमणेण०’तत्-वस्तुभूतं सम्यक्त्वं निसर्गेण याऽधिगमेन वा भवतीति

होतीति विभासा । इदमपि च शिक्षापदव्रतमतिचाररहितमनुपालनीयमिति, अत आह-अतिथिसंधिभागस्य-प्राणतिरु-
पितशब्दार्थस्य श्रमणोपासकेनासी पश्चातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथा-‘सच्चित्तनिक्षेपणं’ सच्चित्तेशु-ग्रीव्या-
दिषु निक्षेपणमन्त्रादेरदानबुद्ध्या मातृस्थानतः, एवं ‘सच्चित्तपिधानं’ सच्चित्तेन फलादिना पिधानं-स्थानमिति समासः,
भावना प्रागृधत्, ‘कालातिक्रम’ इति कालस्यातिक्रमः कालातिक्रम इति उचितो यो भिक्षाकालः साधूनां तमतिक्रम्यानागतं
वा भुङ्क्तेऽतिक्रान्ते वा, तदा च किं तेन लब्धेनापि कालातिक्रान्तत्वात् तस्य, उक्तं च-“कालं दिष्णस्व पर्येषणस्व
अग्नौ ण तीरते कावं । तस्सेव अकालपणामियस्स गेण्हंतया णरिथि ॥ १ ॥” ‘परव्यपदेश’ इत्यात्मव्यतिरक्तो योऽन्यः स
परस्तस्य व्यपदेश इति समासः, साधोः पोषधोपवासपारणकाले भिक्षायै समुपस्थितस्य प्रकटमन्त्रादि पश्यतः श्रावकोऽभिधत्ते-
परकीयमिदमिति, नास्माकीनमतो न ददामि, किञ्चिद्याचित्तो वाऽभिधत्ते-विद्यमान एवामुक्तस्येदमस्ति, तत्र गत्वा मार्गपथ
यूयमिति, ‘मात्सर्य’ इति याचितः कुप्यति सदपि न ददाति, ‘परोक्षतिर्वेमनस्यं च मात्सर्य’मिति, एतेन तावद् द्रमकेण याचितं न
दत्तं किमहं ततोऽप्यून इति मात्सर्याद् ददाति, कषायकलुषितेनैव चित्तेन ददतो मात्सर्यमिति, व्याख्यातं सातिचारं चतुर्थं
शिक्षापदव्रतं, अधुना इत्येष श्रमणोपासकधर्मः । आह-कानि पुनरनुव्रतादीनामित्यराणि यावत्कथिकानीति १, अत्रोच्यते-
इत्थं पुण समणोवासगधम्मं पंचाणुव्वयाहं निदिशि गुणव्वयाहं आवकहिपाहं, चत्तारि सिक्खव्वयाहं इत्ता-
रियाहं, एयस्स पुणो समणोवासगधम्मस्स मूलवत्थुं सम्मत्तं, तंजहा-त्तं निसग्गेण वा अभिगमेण वा पंच-

१ भविष्यदिति विभाषा । २ काले दण्डस्य प्रद्वेषकस्यार्थो न शरभते कर्तुम् । सर्वदाकालश्चक्षुः प्रादुर्भा न सन्निध २ २

अण्णो भाणं पडिहेहेति, मा अंतरादयदोसा ठवितगदोसा य भविसंति, सो जति पढमाए पोरुसीए णिमंतोति
 अरिथ णमोक्कारसदिसादतो तो गेज्झति, अधव णरिथ ण गेज्झति, तं वहितथयं होति, जति यणं लगेज्जा ताधे गेज्झति
 संचिकखाविज्जति, जो वा उग्गपाटाए पोरिसिए पोरति पारणइत्तो अण्णो वा तस्स दिज्जति, पच्छा तेण सावणेण समगं
 गम्मसति, संघाडगो यच्चति, एगो ण वट्ठति पेसितुं, साधू पुरओ सावगो मग्गतो, धरं पोऊण आसणेण जयणिमंतिज्जति,
 जति णिण्डिगा तो उट्ठयं, अथ ण णिवेसंति तथावि चिणयो पउत्तो, ताधे भत्तं पाणं सयं चोव देति, अधवा भाणं धरेति
 भज्जा देति, अधवा ठितीओ अच्छति जाय दिणं, साधूवि सावसेसं दयं गेण्हति, पच्छाकम्मपरिहारणद्वा, दातूण वंदितुं
 विसज्जंति, विसज्जेत्ता अणुगच्छति, पच्छा सयं मुंजति, जं च किर साधूण ण दिणं तं सावणेण ण भोसयं, जति
 पुण साधू पारिथ ताधे देसकालयेलाए दिसाठोगो कातयो, विसुद्धभावेण चित्तिवदं-जति साधुणो होता तो णिरथारितो

१ भग्गो भावनं प्रविष्टिपति माऽऽसराधिको दोषा भूयन् स्थापनादेषाम्, स यदि प्रथमायां पोरुयां विमन्त्रयते भलि नमस्कारसदिसकदा गृह्यते-
 य च नास्ति न गृह्यते सदाऽऽयं भवत्, यदि धनं कर्मात् सदा गृह्यते संरहयते, यो योऽप्यादयोऽस्यां पारयति पारणयान्तयो वा तस्मै दीयते, पश्चात्तं न धाव-
 क्तं सत्तं गन्तव्यं संघाटको मन्त्रो न यत्तं मेदिनुं, साधुः श्रुतः धावकः पृष्ठतः, गृहं नीत्वाऽऽसनेन विमन्त्रयति, यदि निविष्टा छटं नाथ निविष्टान्ति
 वधावि विनयः प्रपुष्टो (भवति), सदा भक्तं पानं वा स्वयमेव ददाति भवया भावनं पारयति साधो ददाति, अधवा स्थित पूव तिष्ठति यावत्तं, साधुरपि
 साधराणं नश्यं गृह्णाति पश्चात्कर्मपरिहरणार्थाय, दद्यात् पतिदत्ता विसर्जयति विपुत्र्याजुगच्छति, पश्चात् स्वयं सुद्धे, यद्य किञ्च साधुभ्यो न दत्तं न सच्छावकेण
 भोष्टव्यं, यदि पुनः साधुर्नास्ति सदा देवकालयेलायां दिगाठोक्तः कर्तव्यः, विशुद्धभावेन चित्तविरतम्-यदि साधवोऽभिरुच्यन् तदा निज्जातिवोऽ-

संविभागोऽतिथिसंविभागः, संविभागग्रहणात् पश्चात्कर्मादिदोषपरिहारमाह, नामशब्दः पूर्ववत्, 'न्यायागगताना'मिति न्यायः द्विजक्षत्रियविद्वद्भ्राणां स्ववृत्त्यनुष्ठानं स्वस्ववृत्तिश्च प्रसिद्धं प्रायो लोकहेर्था तेन तादृशा न्यायेनागतानां-प्राप्तानाम्, अनेनान्यायागगतानां प्रतिषेधमाह, कल्पनीयानामुद्गमादिदोषपरिचर्जितानामनेनाकल्पनीयानां निषेधमाह, अक्षयानादीनां द्रव्याणाम्, आदिग्रहणाद् वस्त्रपात्रौषधभेषजादिपरिग्रहः, अनेनापि हिरण्यादिव्यवच्छेदमाह, 'देशकालश्रद्धासत्कार-क्रमयुक्तं' तत्र नानाग्रीहिकोद्भवकङ्कुगोधूमादितिपत्तिभाग् देशः सुभिक्षदुर्भिक्षादिः कालः विशुद्धश्चित्तपरिणामः श्रद्धा अभ्युत्थानासनदानवन्दनानुमजनादिः सत्कारः पाकस्य पेयादिपरिपाद्या प्रदानं क्रमः, एभिर्देशादिभिर्गुणैः-समन्वितं, अनेनापि विपक्षद्वयवच्छेदमाह, 'पर्या' प्रधानया भक्तयेति, अनेन फलप्राप्तौ भक्तिकृतमतिशयमाह, आत्मानुग्रहदुष्टा न पुनर्यत्नप्रहङ्गुध्येति, तथाहि-आत्मपरानुग्रहपरा एव यतयः संयता मूलगुणोत्तरगुणसम्पन्ना साधयस्तंभ्यो दानमिति सूत्राक्षरार्थः । एतद् सामाचारी-सावगेण पोसधं पार्लेण नियमा साधूणमदातुं ण पारेयधं, अक्षदा पुण अनियमो-दातुं वा पार्लेति पारितो वा देहसि, तन्हा पुधं साधूणं दातुं पच्छा पार्लेवं, कधं ? जाधे देसकालो ताधे अप्पणो सरारस्स विभूसं काढं साधुपडिरसयं गंतुं णिमंतेति, भिक्खं गेण्हयत्ति, साधूण का पडिवत्तो ? ताधे अण्णो पडलं अण्णो मुहणंतयं

१ अथ सामाचारी-श्रावकेण पोषधं पारयता नियमात् साधुभ्योऽदृत्वा न पारयितव्यं अन्यदा पुनरनियमः दत्त्वा वा पारयति पारयिषा वा दशार्थाव, तस्मात् पूर्व साधुभ्यो दत्त्वा पारयितव्यं, कधं ? यदा देसकालादाऽऽयमनः दारीरस्य विभूषां कृत्वा साधुप्रतिषधं यावा निमग्नयवे भिक्षां पृच्छीतंति, साधूनां का प्रतिपत्तिः ?-तदाऽन्यः पटलं अन्यो मुत्तानन्तकं

अण्णो भाणं पट्टिलेहेति, मा अंतराद्वयोसा ठवित्तगदोसा य भविसंति, सो जति पढमाए पोरुसीए निमंतति
 अत्थि पामोक्कारसद्धिताइतो तो गेज्झति, अधव णत्थि ण गेज्झति, तं वहित्तवयं होति, जति यणं लगेज्जा ताधे गेज्झति
 संविक्कसायिज्जति, जो एा उग्गपाडाए पोरिसिए पारेति पारणइत्तो अण्णो या तस्स दिज्जति, पच्छा तेण सावगेण समगं
 गम्मति, संघादगो पच्चति, एगो ण वट्ठति पेसित्तुं, साधू पुरओ सावगो मग्गतो, धरं णेरुण आसणेण ज्वणिमंतिज्जति,
 जति निविट्ठगा तो उट्ठयं, अप ण णियेसंति तथायि विणयो पउत्तो, ताधे भत्तं पाणं सयं च्वेव देति, अधवा भाणं धरेति
 भज्जा दंति, अधवा ठितीओ अच्छति जाय दिणं, साधूयि सावसेसं दयं नेण्हति, पच्छाकम्मपरिहारणद्वा, दातूण वंदित्तुं
 विसज्जंति, विसज्जेसा अणुगच्छति, पच्छा सयं भुंजति, जं च किर साधूण ण दिणं तं सावगेण ण भोसयं, जति
 पुण साधू णत्थि ताधे देसकालयेलाए दिसालोगो कातयो, विसुद्धभावेण च्चित्तिययं-जति साधुणो होता तो णित्थारित्तो

१ भग्गो भादानं प्रतिष्ठित्तिणि माअन्नाधिको दोषा भूवद् स्थायनादोषाश्च, स यदि प्रथमायां पौरुष्यां निमग्नयते अस्ति नमस्कारसहितलया गृह्यतेऽ-
 च च कार्त्तव्यं न गृह्यते उद्गोदरयं भवेत्, यदि यनं करोत् तदा गृह्यते संरहयते, यो पोरुषाट्ठयोरुभयो पारयति पारणवान्नयो या सक्तं दीयते, पञ्चात्तेन आध-
 वंस्स समं गज्जनं संघाटको मज्झिं ण्णो न यत्तं वेधियुं, साधुः पुरतः भावकः पृष्ठतः, गृहं भीत्याऽऽसनेन निमग्नयति, यदि सिधिया छटं नाथ निधिसन्ति
 छत्तादि निवदः दग्गुज्जो (भवति), उदा भक्तं पानं या स्वयमेव ददाति अथवा भादानं पारयति आयां ददाति, अथवा स्थित एव तिष्ठति यावत्तं, साधुरयि
 म्मात्तोऽयं दत्तं गृह्णाति पञ्चात्तमं चिरंजायां च, दत्ता यदित्या विसर्जयति विद्युन्मयानुगच्छति, पञ्चात् स्वयं भुङ्क्ते, यच्च किञ्च साधुभ्यो न दत्तं न तच्छ्रावकेण
 भोक्त्वानं, यदि पुनः साधुर्वाञ्छि तदा दत्ताकालयेलायां रिगाटोक्कः कथंभ्यः, विमुद्धभावेन चित्तवित्तयं-यदि साधवोऽभविष्यन् तदा निव्धारितोऽ-

धम्मं ज्ञाणं ज्ञायति, जथा एते साधुगुणा अहं असमर्थो मंदमग्नो धारेतुं विभासा । इदमपि च शिक्षापदप्रतमतिधारर-
हितमनुपालनीयमित्यत आह—‘पोसधोवयासस्स समणो’^१०पोषधोपयासस्य निरूपितशब्दार्थस्य श्रमणोपासकेनामी पश्चात्तिचारा
ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तथाथा—अप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितशब्दासंस्कारं, इह संस्तीर्यते यः प्रतिपन्नपोषधोपयासेन
दर्भकुशकम्बलीवस्त्रादिः स संस्कारः शब्दा प्रतीता प्रत्युपेक्षणं—गोचरापन्नस्य शब्दादेश्वक्षुषा निरीक्षणं न प्रत्युपेक्षणं अप्रत्यु-
पेक्षणं दुष्टम्—उद्भ्रान्तचेतसा प्रत्युपेक्षणं दुष्प्रत्युपेक्षणं ततश्चाप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितो शब्दासंस्कारो चेति समासः, शब्दार्थ-
वा संस्कारः शब्दासंस्कारः, इत्येवमन्यत्राक्षरगमनिका कार्येति, उपलक्षणं च शब्दासंस्काराद्युपयोगितः पीठ(फल)कांदरपि । एवं
पुण सामायासी—कण्डपोसधो णो अप्पडिलेहिया सज्जं दुरुहति, संयारगं वा दुरुहइ, पोसहसालं वा सेवइ, दब्बनवरथं वा सुत्त-
वरथं वा भूमीए संथरति, काइयभूमितो वा आगतो पुणरपि पडिलेहति, अण्णधातियारो, एवं पीढणादिसुवि विभासा ।
तथा अप्रमार्जितदुष्प्रमार्जितशब्दासंस्कारो, इह प्रमार्जनं—शब्दादेरासेवनकाले वस्त्रोपान्तादिनेति, दुष्टम्—अविधिना
प्रमार्जनं श्रेयं भावितमव, एवं उच्चारप्रश्रवणभूमावपि, उच्चारप्रश्रवणं निष्ठयूतलेलमलाशुपलक्षणं, श्रेयं भावितमव । तथा
पोषधस्य सम्यक्—प्रवचनोक्तेन विधिना निष्प्रकम्पेन चेतसा अननुपालनम्—अनासेवनम् । एवं भावना—कृतपोसधो

^१ धर्मोप्यातं व्यापयति, यथा साधुगुणानेतावहं मन्दभाग्योऽसमर्थो धारयितुं विभासा । २ अत्र पुनः सामाचारी—कृतपोषधो नाप्रतिष्ठितश्च वाच्यमातोर्दिन
संस्कारकं चारोहति पोषधशालां वा सेवते दर्भवरं वा शुद्धवरं वा भूमी संसृणाति, काधिकीभूमिव आगतो वा पुनरपि प्रतिलिखति, भन्धयातिधारः,
एवं पीठकादिविधि विभासा । ३ अत्र भावना कृतपोषधो-

अधिरक्षितो आहारं ताव स्रवं देसं वा पत्येति, विदियदिवसे पारणगसस वा अपणो अट्टाप आट्टितं कोरेइ, कोरेइ वा इमे २ धत्ति क्हे धणिपं घट्टइ, सरीरसक्कारे सरीरं घट्टेति, दाट्टियाव केसे वा रोमराइं वा सिंगाराभिप्पायेण संठवेति, दाहे वा सरीरं सिंघत्ति, एवं सवाणि सरीरविभूसाकरणाणि(ण)परिहरति वंभचरे, इहलोए परलोए वा भोगे पत्येति संघा-
धेति वा, अथवा सदपरिसरसरुवगंधे वा अहिलसति, कइयां वंभचरेपोसहो पूरिहिइ, चइत्ता मो वंभचरेणंति, अथावारं
सायजाणि वायारंति कतमकतं वा चिंतेइ, एवं पंचतियारमुद्धो अणुपालेत्तवोत्ति । उकं सात्तिचारं तृतीयशिक्षापदव्रतं,
अधुना चतुर्थमुच्यते, तत्रंदं सूत्रम्—

अतिहिसंविभागो नाम नापागपाणं कप्पणिज्जाणं अन्नपाणार्हणं दव्वाणं देसकालसद्धासक्कारकम-
जुअं पराण भत्तिणि आपाणुगारुद्धीणं संजयाणं दाणं, अतिहिसंविभागसस समणो० इमे पञ्च० नंजहा-
सच्चित्तनियम्यणया सच्चित्तपिणया कालइकमे परववएसे मच्छरिया य १२ ॥ (सूत्रं)

इह भोजनार्थं भोजनकालोपस्थायतिधिरुच्यते, तत्रात्सार्थं निष्पादिताहारस्य गृहिघ्नतितः मुख्यः साधुरेयातिधिरुच्यते

१ अन्तरिक्षा आहारं ताव स्रवं देसं वा पत्येति द्वितीयदिवसे वाऽऽश्रमनाः पारणकसार्थं आहारं करोति कुरु वेदमिदं वेति कथाशामल्यनतं धर्तते,
स्मृतिराहारं कर्तारं वचंस्वति इममुक्त्वात् वा रोमराइं वा भट्टाभिप्पायेण संस्थापयति, निद्राये वा शरीरं सिंघत्ति, एवं सर्वाणि शरीरविभूपाकारणानि न
दर्शयति ब्रह्मचर्यं वृत्तार्थकम् पारार्थकम् वा भोगात् प्राप्यते संघावयति वा, अथवा दण्डस्पर्शसत्पणान्वाऽभिखपयति, कदा भद्रवर्गयोपयः पूर-
न्तिर्वा स्मृतिः कदा ब्रह्मचर्यमिति । अथवापरं साध्यात् ध्यायावधिं कृतमकृतं वा चिन्तयति, एवं पञ्चातिचारमुद्धोऽनुपालनीयः ।

धम्मं ज्ञाणं ज्ञायति, जघा एते साधुगुणा अहं असमत्थो मंदभगो धारेतुं विभासा । इदमपि च हितमनुपालनीयमित्यत आह—‘पोसधोववासस्स समणो’^१ पोषधोपवासस्य निरूपितशब्दार्थस्य श्रमणं ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा—अप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितशय्यासंस्तारः, इह संस्तीर्यते । दर्भकुशकम्यलीवस्त्रादिः स संस्तारः शय्या प्रतीता प्रत्युपेक्षणं—गोचरापक्षस्य शय्यादेशक्षुया नि-
पेक्षणं दुष्टम्—इदञ्चान्तचेतसा प्रत्युपेक्षणं दुष्प्रत्युपेक्षणं ततश्चाप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितौ शय्या-
वा संस्तारः शय्यासंस्तारः, इत्येवमन्यत्राक्षरगमनिका कार्येति, उपलक्षणं च शय्यासंस्ताराद्युपयोगि-
पुण सामायारी—कडयोसधो णो अप्पडिलेहिया सज्जं दुरुहति, संयारयं वा दुरुहइ, पोसहसालं य-
वरथं वा भूमीए संधरति, काइयभूमितो वा आगतो पुणरयि पडिलेहति, अण्णधातिपारो,
तथा अप्रमार्जितदुष्प्रमार्जितशय्यासंस्तारो, इह प्रमार्जनं—शय्यादेरासेवनकाले वस्त्रोपा-
प्रमार्जनं दोषं भावितमेव, एवं उच्चारप्रश्रवणभूमायपि, उच्चारप्रश्रवणं निष्ठयूतखेलमलाहुर-
पोषधस्य सम्यक्-प्रवचनोक्तेन विधिना निष्प्रकर्मेण चेतसा अननुपालनम्—अनासेवनम्

^१ धर्मोप्यानं व्यापति, यथा साधुगुणोत्तानहं मन्दभायोऽसमर्थो धारयितुं विभासा । २ अत्र पुनः सामाचारं संस्तरकं यतोहति पोषधसाटां वा सेवते दर्भवस्त्रं वा शुद्धवस्त्रं वा भूमी संतृणयति, काश्चिकीभूमित आगतो य एवं पीठकादिष्वपि विभासा । ३ अत्र भावना कृतपोषधो-

अधिरचिखो आहारं ताव सर्वं देसं वा पश्येति, विदियदिवसे पारणगरस वा अप्पणो अट्टाए आढत्तिं कोरेइ, कोरेइ वा इमं २ वत्ति कहे धणिंयं वट्टइ, सरीरसक्कारे सरीरं वहेति, दाढियाल केसे मा रोमराइं वा सिंगाराभिप्पायेण संठवेति, दाहे वा सरीरं सिंचति, एवं सवाणि सरीरविभूसाकरणाणि(ण)परिहरति वंभचेरे, इहलोए परलोए वा भोगे पश्येति संवाधेति वा, अथवा सइफरिसरसख्खगंधे वा अहिलसति, कइयां वंभचेरपोसहो पूरिहिइ, वइत्ता मो वंभचेरेणंति, अद्यावरे सावज्जाणि धावारंति कतमकतं मा चिंतेइ, एवं पंचतियारमुज्जो अणुपालेववोत्ति । उकं सात्तिचारं तृतीयशिक्षापदमंतं अनुना चतुर्थमुच्यते, तत्रेदं सूत्रम्—

अतिरिसंविभागो नाम नापानायाणं कप्पणिज्जाणं अन्नपाणार्हणं दूववाणं वैसकालसद्धासक्कारकमजुअं पराए भत्तीए आपाणुगहमुदीए संजयाणं दाणं, अतिरिसंविभागसस समणो० इमे पञ्च० तंजहासच्चित्तनियखेयणाया सच्चित्तपिण्णया कालइक्कमे परववएसे मच्छरिया ॥ १२ ॥ (सूत्रं)

इह भोजनार्थं भोजनकालोपस्यारयतिधिरुच्यते, तत्रात्मार्थं निष्पादिताहारस्य गृहिमतिनः मुख्यः साधुरेयातिधिरुच्यते

१ अस्याधिरुचि आहारं ताव सर्वं देसं वा पश्येति ॥ द्वितीयदिवसे चारुअन्नं पारणकस्यार्थं आहर्ति करोति ॥ वेदमिदं वेति कथायामत्यन्तं वर्तते, शरीरस्यारुचि शरीरं पश्येति इममुक्तवान् वा रोमराइं वा श्रद्धाराभिप्पायेण संस्थापयति, निदाये वा शरीरं सिद्धति, एवं सर्वाणि शरीरविभूसाकरणाणि न परिहरति मज्जचर्धं पूरकान्तिक्कान् पारल्लोकिक्कान् वा भोगान् पश्येति संवाधयति वा, अथवा सद्धासक्कारकमजुअं मच्छरिया, कदा प्रसन्नचर्धेपोययः पूरयिष्यति स्यान्निरुचिः ॥ अस्याधिरुचि साधयान् व्यापारयति कतमकतं वा चिंतेयति, एवं पञ्चातिचारमुज्जोऽनुपालनीयः ।

आवश्यक-
हारिभ-
दीया
॥८३६॥

धम्मं ज्ञाणं ज्ञायति, जथा एते साधुगुणा अहं असमर्थो मंदभगो धारेतुं विभासा । इदमपि च शिक्षापदप्रतमतिचारर-
हितमनुपालनीयमित्यत आह—'पोषधोपवासस्य समणो'० पोषधोपवासस्य निरूपितशब्दार्थस्य श्रमणोपासकेनामी पद्यातिचार-
ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा—अप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितशय्यासंस्तारो, इह संस्तीर्यते यः प्रतिपक्षपोषधोपवासेन
दर्मेकुशकर्मवलीयखादिः स संस्तारः शय्या प्रतीता प्रत्युपेक्षणं—गोचरापन्नस्य शय्यादेश्वधुवा निरीक्षणं न प्रत्युपेक्षणं अप्रत्यु-
पेक्षणं दुष्टम्—उद्भ्रान्तचेतसा प्रत्युपेक्षणं दुष्प्रत्युपेक्षणं ततश्चाप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितो शय्यासंस्तारी चेति समासः, शय्यं
वा संस्तारः शय्यासंस्तारः, इत्येवमन्यत्राक्षरगमनिका कार्येति, उपलक्षणं च शय्यासंस्ताराद्युपयोगिनः पीठ(फल)कादेरपि । एवं
पुण सामायासी—कहपोसधो णो अप्पडिलेहिया सज्जं दुरुहति, संथारगं वा दुरुहइ, पोसहसालं वा सेवइ, दण्मयरथं वा सुच-
यरथं वा भूमीए संथरति, काइयभूमितो वा आगतो पुणरपि पडिलेहति, अण्णधातियारो, एवं पीठगादिसुवि विभासा । तथा
तथा अप्रमाजितदुष्प्रमाजितशय्यासंस्तारो, इह प्रमाजितं—शय्यादेरासेवनकाले यस्त्रोपान्तादिनेति, दुष्टम्—भावधिना
प्रमाजितं दोषं भावितमेव, एवं उच्चारप्रश्रवणभूमावपि, उच्चारप्रश्रवणं निष्ठयूतखेलमलाद्युपलक्षणं, दोषं भावितमेव । एवं
पोषधस्य सम्यक्—प्रवचनोक्तेन विधिना निष्प्रकम्पेन चेतसा अननुपालनम्—अनासेवनम् । एवं भावना—कृतपोसधो

१ धर्मोपयानं व्यापारितं, यथा साधुगुणानेवावर्तमानं मन्दभायोऽसमर्थो धारयितुं विभासा । २ अथ पुनः सामायासी—कृतपोषधो नामानिष्ठिरं सत्यश्रद्धासंस्तारोऽस्ति
संस्तारकं धारोहति पोषधशालां वा सेवते दर्मवचं वा शुद्धवचं वा भूमी संस्तुणाति, कायिकीर्तमानं आगतो वा पुनरपि प्रतीक्षितः, अन्वयाऽपि धारः,
एवं पीठकादिवि विभासा । ३ अत्र भावना कृतपोषधो-

पोष्यः ब्रह्मचर्यपोष्यः, अत्र चरणीयं चर्यं 'अथो यदि'त्यस्मादधिकारात् 'गदमदचरयमश्नानुपसर्गात्' (पा० ३-१-१००) इति यत्, ब्रह्म-नुसलानुष्ठानं, यथोक्तं-“ब्रह्म वेदा ब्रह्म तपो, ब्रह्म ज्ञानं च ब्राह्मवत् ।” ब्रह्म च तत् चर्यं चेति समासः दायं पूर्वयत् । तथा अन्यपारपोष्यः । पृथ्व्यं पुण भावत्यो एत-आहारपोष्यो दुविधो-देसे सर्वं य, देसे अमुगा विपत्ती आपंचितं वा एकासिं वा दो वा, सर्वं चतुविधोऽपि आहारो अहोरसं पचकखातो, सरीरपोष्यो ष्हाणुषट्पणवृणगविले-षणपुष्कगंधतपोऽष्टाणं यथाभरणा णं च परिद्यागो य, सोपि देसे सर्वे य, देसे अमुगं सरीरसकारं करोमि अमुगं न करेमिति, सर्वे अहोरसं, धर्मचरपोष्यो देसे सर्वे य, देसे दिवारसिं एकासिं दो वा घोरसि, सर्वे अहोरसिं वंभयारी भवति, अद्याघारे पोष्यो दुविधो देसे सर्वे य, देसे अमुगं वायारं णं करोमि, सर्वे सयलवायारं हलसगडघरपरकमादीओ णं करोति, एतय ज्ञो देसपोष्यं करोति सामादयं करोति वा ण वा, ज्ञो सयपोष्यं करोति सो णियमा कयसामाहती, जति ण करोति तो णियमा यंचिज्जाति, तं कहिं ?, चेति यपरे साधूमूले वा परे वा पोष्यसालाए वा उन्मुकमणिमुवण्णो पढंती पोत्थनं वा वायंतो

१ अथ पुत्रभोषायं पूषः-आहारपोष्यो द्विविधः-देसतः सर्वतम, देसे अमुका विकृतिः आद्यामात्रं वा एकसो द्विर्वा, सर्वतमदुर्विधोऽप्याहारोऽहोरात्रं दत्तारदात्, हारीचोष्यः हानोऽर्धभरणं क्विदं यत्पुण्याभवाभ्युत्थानां यथाभरणाणां च परित्यागात्, सोपि देसतः सर्वतम देसतोऽमुकं सरीरसकारं करोम्यमुकं च कर्हिं, सर्वतोऽहोरात्रं, ब्रह्मचर्यपोष्यं देसतः सर्वतम, देसतो द्विवा रार्थां वा एकसो द्विर्वा, सर्वतोऽहोरात्रं प्रत्यचारी भवति, अत्रापारपोष्यो द्विविधो देसतः सर्वतम, देसतोऽमुकं च्यातारं न करोमि सर्वतः सकलभयापारात् हलसगट्टहृषणकमादिकान् न करोति, अत्र यो देसपोष्यं करोति सामाधिकं करोति वा न वा, सः सर्वतोष्यं करोति न निमात् हलसामाधिकं, यदि न करोति तदा नियमादन्वपते, तत् ॥ १, चेत्यहो साधूमूले वा गृहे वा पोष्यसालायां वा, उन्मुकमणिमुवण्णः सारं पुच्छकं वा वाचयन्

आयस्यक-
हारिभ-
म्रीया
॥८६५॥

रपत्तौ सत् स्वयं गमनायोगात् पृथिमाकारप्रत्यासत्तयतिनोमुक्तिपूर्वकं भुवकासिवादिषट्करणेन समयाशितशान् पोषयतः
षट्दस्यानुपाततम्-उच्चारणं साष्टम् येन परकीयक्षयणधियरगनुपसत्तयासाधितं, तथा रूपानुपातः-अभिपृष्टीतदेशाद् यद्विः
प्रयोजनभावे षट्दगनुच्चारयत एव परेषां समीपगत्यनार्थं स्वशरीररूपदर्शनं रूपानुपातः, तथा यद्विः पुद्गलप्रशेषः अभिपृष्टीत-
देशाद् यद्विः प्रयोजनभावे परेषां प्रमोषनाय लेप्ताद्विशेषः पुद्गलप्रशेष इति भावना, देशापकाशिक्रान्तत्वदर्धमभिपृष्टतं वा भूद्
यद्विः गमनागमनाद्विद्यापारजनितः प्राणपुणर्मर्द् इति, स च स्वयं कृतोऽन्वेन वा कारित इति न कञ्चित् फले विशेषः
प्रत्युत गुणः स्वयंगमने ईर्ष्यापयिगुह्येः परस्य पुनरतिगुणत्वादनुक्तिरिति कृतं प्रसङ्गेन ॥ यथाह्यतं सातिथार्द द्वितीयं

प्रत्युत गुणः स्वयंगमने ईर्ष्यापयिगुह्येः परस्य पुनरतिगुणत्वादनुक्तिरिति कृतं प्रसङ्गेन ॥

शिक्षापदमते, अनुनां सुसीयमुच्यते, तत्रेदं सूत्रम्-
पोसहोयवासे चञ्चिद्विहे पतस्ते, संजहा-आहारपोसहे सरीरसकारपोसहे धंभचेरपोसहे अप्यापारपोसहे
पोसहोयवासरस समर्णो० इमे पञ्च०, संजहा-अप्यञ्चिलेहिपुप्यञ्चिलेहिपसिञ्जासंभारप अपमञ्जिपपुप्यमञ्जिप-
सिञ्जासंभारप अप्यञ्चिलेहिपपुप्यञ्चिलेहिपञ्चवारपासयणभूमीओ अप्यमञ्जिपपुप्यमञ्जिपञ्चवारपासयण-

भूमीओ पोसहोयवासरस समं अणुपाल(ण)पा ॥ ११ ॥ (सूत्रं)

इह धीपपञ्चद्वे रूज्या पर्यहु यस्ति, पर्याणि चाटभ्यादितिभयः, पूरणाल पर्ये, भर्मोपचयदेतुल्यादित्यर्थः, धीपधे उच्य-
सन्तं धीपधोपयासः निश्चालिवोपाभिधानं च्चदं धोपधोपयास इति, अथ य धोपधोपयासश्चागुधिमः प्रशस्तः, एतत्त-
रधोपधः आहारः प्रतीतः तद्विषयलालिमितं धोपध आहारधोपधः, आहारनिमित्तं धर्मपूरणं पर्येति भावना, पर्ये वारीरालासना-

पोषधः ब्रह्मचर्यपोषधः, अत्र चरणीयं चर्यं 'अवो यदि'त्यस्मादधिकारात् 'गदमदचरयमश्नानुपसर्गात्' (पा० ३-१-१००) इति यत्, ब्रह्म-कुशलानुष्ठानं, यथोक्तं-"ब्रह्म वेदा ब्रह्म तपो, ब्रह्म ज्ञानं च शाश्वतम् ।" ब्रह्म च तत् चर्यं चेति समासः तेषां पूर्ववत् । तथा अन्यपारपोषधः । एतत् पुन भावत्यो एत-आहारपोषधो दुविधो-देसे सर्वं य, देसे अमुगा विगती आयंयितं वा एकसिं वा दो वा, सपे चतुषिधोऽपि आहारो अहोरसं पञ्चस्वातो, सरीरपोषधो षट्पण्यष्टणवण्यगविले-षणपुष्पागंधतयोल्लापं यत्याभरणं च परिचागो य, सोवि देसे सपे य, देसे अमुगं सरीरसकारं करोमि अमुगं न करोमिति, सपे अहोरसं, धंभचरपोषधो देसे सपे य, देसे दिवारसिं एकसिं दो वा वारसि, सर्वे अहोरसिं धंभयारी भवति, अद्याचारं पोषधो दुविधो देसे सपे य, देसे अमुगं वाचारं ण करोमि, सपे सयज्यावारं हलसगडधरपरकमादीओ णं करोति, एतत् जो देसपोषधं करोति सामादयं करोति वा ण वा, जो सपपोषधं करोति सो णियमा कयसामादतो, जति ण करोति तो णियमा वंचिज्जति, तं कहिं, चेति यपरे साधूमूले वा परे वा पोसधसालाए वा उन्मुकमणिमुवण्णो पढंतो पोत्थगं वा यायंतो

१ भद्र पुनभंगार्थं पुरुषः-आहारपोषधो द्विविधः-देसतः सर्वतम्, देसो अमुका विहृतिः आद्यामानकं वा एकसो दिवो, सर्वतम् दुर्वेषोऽप्यहाराओ अहोरात्रं दत्तादयातः, शरीरपोषधः आतोद्वर्धनवर्णकवित्तपनपुष्पगन्धतयान्मुक्तानां यक्षाभरणानां च परित्यागात्, सोमसि देसतः सर्वतम् देसतोऽमुकं शरीरसंकारं करोमयमुकं न करोमि, सर्वतोऽहोरात्रं, ब्रह्मचर्यपोषधो देसतः सर्वतम्, देसतो भियां रात्रौ वा एकसो दिव्यं, सर्वतोऽहोरात्रं मद्यचारी भवति, भत्याचारपोषधो द्विविधो देसतः सर्वतम्, देसतोऽमुकं व्यापारं न करोमि सर्वतः सकलव्यापारात् हलसगट्टधरपरकमादिकान् न करोति, भद्र पो देसपोषधं करोति सामान्यिकं करोति वा न वा, यः सर्वपोषधं करोति स निमाए कृतसामान्यिकः, यदि न करोति तदा निवसादन्वयते, तत् क १, चंलगुदे साधूमूले वा पृदे वा पोषधसालायां वा, उन्मुकमणिमुवर्णः पढन् पुत्थकं वा याचयन्

पोषधः ब्रह्मचर्यपोषधः, अत्र चरणीयं चर्यं 'अवो यदि'त्यस्मादधिकारात् 'गदमदचरयमश्चानुपसर्गात्' (पा० ३-१-१००) इति यत्, ब्रह्म-कुसलानुष्ठानं, यथोक्तं--"ब्रह्म वेदा ब्रह्म ज्ञानं च शाश्वतम् ।" ब्रह्म च तत् चर्यं चेति समासः शेषं पूर्ववत् । तथा अव्यापारपोषधः । ऐतद्य पुण भावत्यो एस-आहारयोसधो दुविधो-देसे सधे य, देसे अमुगा विगती आयंघिलं या एफसिं चा दो या, सये चतुविधोऽवि आहारो अहोरत्तं पञ्चकलातो, सरीरपोषधो पहाणुपट्टणवणगविले-यणपुष्फगंपतंचोलाणं वरथाभरणाणं च परिचागो य, सोवि देसे सये य, देसे अमुगं सरीरसक्कारं करेमि अमुगं न करेमिति, सये अहोरत्तं, वंभचेरपोषधो देसे सये य, देसे दिवारत्ति एफसिं दो या वारेत्ति, सये अहोरत्ति वंभयारी भवति, अवावारे पोमधो दुविधो देसे सये य, देसे अमुगं वायारं ण करेमि, सये सयलवावारे हलसगडघरपरक्कमादीओ णं करेति, एतथ जो देसपोसधं करेति सामादयं करेति या ण या, जो सयपोसधं करेति सो णियमा कयसामादतो, जति ण करेति तो णियमा पंचिज्जति, तं कहिं ? , चेत्तिथयेर साधूमूले वा घरे वा पोसधसालाए वा उम्मुक्कमणिसुयणो पढंतो पोत्थगं वा वायंतो

१ भय पुनर्भाषार्थे पूजः-आहारपोषधो द्विविधः-देगतः सर्वतश्च, देसे अमुका विहृतिः भावामाभं वा एकतो द्विर्वा, सर्वतश्चतुर्विधोऽप्याहारोऽहोरात्रं प्रत्यारुपात्, सरीरपोषधः चानोद्वंनवर्णकवित्तेपनपुष्पगन्धपानां मूलानां यस्माभरणानां च परिचागान्, सोऽपि देगतः सर्वतश्च देसतोऽमुकं शरीरसक्कारं करोम्यमुकं न करोमि, सर्वतोऽहोरात्रं, ममचर्यपोषधो देगतः सर्वतश्च, देसतो विद्या रात्रौ वा एकतो द्विर्वा, सर्वतोऽहोरात्रं ममचारी भवति, अवापारपोषधो द्विर्विधो देगतः सर्वतश्च, देगतोऽमुकं व्यापारं न करोमि सर्वतः सकलव्यापारान् हलसकटगृहपरक्कमादिकान् न करोति, अत्र यो देसपोषधं करोति सामाधिकं करोति वा न वा, यः सर्वपोषधं करोति स निमाग्नं कृतसामाधिकः, यदि न करोति तदा निवमाद्वन्द्यते, तत् क ? , चैत्यगृहे साधुमूले वा गृहे वा पोषधसालायां वा, उम्मुक्कमणिसुपर्णः पठन् पुञ्जं वा वाचपन्

त्यतौ तत्र स्वयं गमनायोगात् वृत्तिप्राकारप्रत्यासन्नवर्तिनो बुद्धिपूर्वकं क्षुत्कासितादिशब्दकरणेन समयासितकान् बोधयतः
शब्दस्यानुपातनम्-उच्चारणं तादृग् येन परकीयश्रवणविवरमनुपतत्यसाविति, तथा रूपानुपातः-अभिगृहीतदेशाद् बहिः
प्रयोजनभावे शब्दमनुच्चारयत एव परेषां समीपानयनार्थं स्वशरीररूपदर्शनं रूपानुपातः, तथा बहिःपुद्गलप्रक्षेपः अभिगृहीत-
देशाद् बहिः प्रयोजनभावे परेषां प्रबोधनाय लेप्तादिक्षेपः पुद्गलप्रक्षेप इति भावना, देशावकाशिकमेतदर्थमभिगृह्यते मा भूद्-
बहिर्गमनागमनाविव्यापारजनितः प्राण्युपगर्ह इति, च स्वयं कृतोऽन्येन वा कारित इति न कश्चित् फले विशेषः
प्रत्युत गुणः स्वयंगमने ईर्यापथविशुद्धेः परस्य पुनरनिपुणत्वादशुद्धिरिति कृतं प्रसङ्गेन ॥ व्याख्यातं सातिचारं द्वितीयं

प्रत्युत गुणः स्वयंगमने ईर्यापथविशुद्धेः परस्य पुनरनिपुणत्वादशुद्धिरिति कृतं प्रसङ्गेन ॥ व्याख्यातं सातिचारं द्वितीयं

प्रत्युत गुणः स्वयंगमने ईर्यापथविशुद्धेः परस्य पुनरनिपुणत्वादशुद्धिरिति कृतं प्रसङ्गेन ॥ व्याख्यातं सातिचारं द्वितीयं

प्रत्युत गुणः स्वयंगमने ईर्यापथविशुद्धेः परस्य पुनरनिपुणत्वादशुद्धिरिति कृतं प्रसङ्गेन ॥ व्याख्यातं सातिचारं द्वितीयं

पोषधः ब्रह्मचर्यपोषधः, अत्र चरणीयं चर्यं 'अवो यदि' त्यस्मादधिकारात् 'गदमदचरयमश्चानुपसर्गात्' (भा० ३-१-१००) इति यत्, ब्रह्म-कुशलानुष्ठानं, यथोक्तं-“ब्रह्म वेदा ब्रह्म तपो, ब्रह्म ज्ञानं च शाश्वतम् ।” ब्रह्म च तत् चर्यं चेति समासः शेषं पूर्ववत् । तथा अन्यापारपोषधः । ऐतद्य पुण भावत्यो एस-आहारपोसधो दुविधो-देसे सबे य, देसे अमुगा विगती आयंविळं चा एकसिं या दो वा, सवे चतुधियोऽवि आहारो अहोरत्तं पचकळातो, सरीरपोषधो ग्हाणुषट्ठणवण्णगविले-यणपुष्फगंधंत्योलाणं वत्थाभरणाणं च परिचागो य, सोवि देसे सबे य, देसे अमुगं सरीरसक्कारं करेमि अमुगं न करेमिस्सि, मये अहोरत्तं, वंभचेरपोषधो देसे सवे य, देसे दिवारत्तिं एक्कसिं दो वा यारेत्ति, सबे अहोरत्तिं वंभयारी भवति, अद्यावारे पोमधो दुविहो देसे सवे य, देसे अमुगं यावारं ण करेमि, सवे सयलवावारे हलसगडघरपरक्कमादीओ ण करेत्ति, एत्थ जो देसपोसधं करेत्ति सामाइयं करेत्ति या ण वा, जो सवपोसधं करेत्ति सो नियमा कयसामाइतो, जत्ति ण करेत्ति तो नियमा यंचिज्जति, तं कहिं !, चेतियघरे साधूमूले या घरे या पोसधसालाए वा उम्मुक्कमणिसुयण्णो पढंतो पोत्थगं वा घायंतो

१ अत्र पुनर्भाषार्थं पूजः-आहारपोषधो द्विविधः-देसतः सर्वतथ, देसो भमुका विकृतिः आचामाम्भं वा एकसो द्विर्वा, सर्वतथानुर्वेधोऽप्याहारोऽहोरात्रं प्रत्याहारयात्, सरीरपोषधः चानोद्भूतं न रणं कस्मिन्निषण्णुषण्णधत्ताः मूलानां वय्वाभरणानां च परित्यागात्, सोऽपि देसतः सर्वतथ देसतोऽमुकं शरीरसक्कारं करोत्यमुकं न करोति, सर्वतोऽहोरात्रं, मल्लघणं पोषधो देसतः सर्वतथ, देसतो द्विर्वा वा एकसो द्विर्वा, सर्वतोऽहोरात्रं मल्लघापोषधो द्विविधो देसतः सर्वतथ, देसतोऽमुकं व्यापारं न करोति सर्वतः सकलव्यापारान् हलसकटगृहपराकमादिकान् न करोति, अत्र यो देशयोक्थं करोति सामाधिकं करोति या न वा, यः सर्वपोषधं करोति स निमान् कृतसामाधिकः, यदि न करोति सदा निवमाद्वन्ध्यते, तत् क १, चैत्यगृहे साधूमूले वा गृहे वा पोषधसालायां वा, उम्मुक्कमणिसुयण्णः पठन् पुष्पकं वा वाषपत्रं

वाग्दुष्प्रणिधानं कृतसामायिकस्यासम्भ्यनिष्ठुरसावद्यवाक्प्रयोग इति, उक्तं च—“कडसामइओ पुंयं चुद्धीए पेहितूण भासेज्जा। सइ णिरवज्जं वयणं अण्णह सामाइयं ण भवे ॥ २ ॥” कायदुष्प्रणिधानं कृतसामायिकस्याप्रत्युपेक्षितादिभूतलादी करच-
रणादीनां देहावयवानामनिभृतस्थापनमिति, उक्तं च—“अणिरिक्खियापमज्जिय धंडिल्ले ठाणमादि सेवेन्तो । हिंसभावेवि
ण सो कडसामइओ पमादाओ ॥ १ ॥” सामायिकस्य स्मृत्यकरणं—सामायिकस्य सम्बन्धिनीया सरणा स्मृतिः—उपयोगलक्षणा
तस्या अकरणम्—अनासेवनमिति, एतदुक्तं भवति—प्रबलप्रमादवान् नैव सरत्तस्यां वेलायां मया यत्सामायिकं कर्तव्यं कृतं
न कृतमिति वा, स्मृतिमूलं च मोक्षसाधनानुष्ठानमिति, उक्तं च—“णं सरइ पमादजुत्तो जो सामाइयं कदा तु कातरं। फतमकतं
वा तस्स हु कयं पि विफलं तयं णेयं ॥ १ ॥” सामायिकस्यानवस्थितस्य करणं अनवस्थितकरणं, अनवस्थितमल्पकालं वा कर-
णानन्तरमेव त्यजति, यथाकथञ्चिद्वाऽनवस्थितं करोतीति, उक्तं च—“कातूण तक्खणं चिय पारेति करोति या जधिष्ठाए।
अणवद्धियं सामाइयं अणादरातो न तं सुद्धं ॥ १ ॥” उक्तं सातिचारं प्रथमं शिक्षापदमतमधुना द्वितीयं प्रतिपादयन्नाह—
विसिन्वयगहिहयस्स विसापरिमाणस्स पइदिणं परिमाणकरणं देसावगासियं, देसावगासिपस्स समणो० इमे
पञ्च०, तंजहा—आणवणप्पओगे पेसवणप्पओगे सद्धानुवाए रूवाणुवाए यहिया पुग्गलपक्खेवे ॥ १० ॥ (सूत्रं)

१ कृतसामायिकः पूर्वं बुद्ध्या प्रेक्ष्य भायेत । सदा निरवचं वचनमन्यथा सामायिकं न भयेत् ॥ १ ॥ २ अनिरीक्ष्यप्रगृह्य स्थगिष्ठान् स्यादादि तेऽ-
मानः । हिंसाऽभावेऽपि न स कृतसामायिकः प्रमादात् ॥ १ ॥ ३ न स्मरति प्रमादयुक्तो वा सामायिकं तु कदा कर्तव्यं । कृतमकृतं वा तस्य इह कृतमपि
विफलं तद्वद् ज्ञेयं ॥ १ ॥ ४ कृत्वा तत्क्षणमेव पारयति करोति वा यदृच्छया । अनवस्थितं सामायिकमनादरात् ॥ तत्र बुद्धयः ॥ १ ॥

दिग्भूतं प्राग् व्याख्यातमेव तद्गृहीतस्य दिक्परिमाणस्य दीर्घकालस्य यांच्छीवसंवत्सरचतुर्मासादिभेदस्य योजनशतादिरूपत्वात् प्रत्यहं तावत्परिमाणस्य गन्तुमशक्यत्वात् प्रतिदिनं-प्रतिदिवसमित्येतच्च प्रहरमुहूर्त्ताष्टपलक्षणं प्रमाणकरणं-दिवसादिगमनयोग्यदेशस्थापनं प्रतिदिनप्रमाणकरणं देशावकाशिकं, दिग्भूतगृहीतदिक्परिमाणस्यैकदेशः-अंशः तस्मिन्नायकानः-गमनादिचेष्टास्थानं देशावकाशस्तेन निर्वृत्तं देशावकाशिकं, एतच्चाणुव्रतादिगृहीतदीर्घतरकालावधिविरतेरपि प्रतिदिनमतेषोपन्यस्यणमिति पूज्या वर्णयन्ति, अन्यथा तद्विषयसङ्क्षेपाभावाद् भावे वा पृथक्शिक्षापदभावप्रसङ्गादित्यलं विस्तरेण । परं य सप्यदिद्वंत् आयरिया पणययंति, जघा सप्यस्स पुंयं से वारसजोयणाणि विसओ आसि, पच्छा विजायादिपण ओमारेतेण जोयणे दिद्विदिसओ से ठवितो, एवं सावओवि दिसिघतागारे बहुयं अवरजिज्ञयाड, पच्छा देशावगासिपणं तं पि ओसारेति । अथवा विसदिद्वंत्तो-अगतेण एक्काए अंगुलीए ठवितं, एवं विभासा । इदमपि निशाप्रतमतिचाररहितमनुपालनीयमित्यत आह-‘देशा० देशावकाशिकस्य-प्रागुनिरूपितशब्दार्थस्य श्रमणोपासकेनामी पनातिनारा ज्ञातव्वा न ममाचरितव्याः, तद्यथा-‘आनयनप्रयोगः’ इह विशिष्टे देशाधि(दि)के भूदेशाभिग्रहे परतः स्वयं गमनायोगाद्यदन्यः सचित्तादिद्रव्यानयने प्रयुज्यते सन्देशकप्रदानादिना त्वयेदमानेयमित्यानयनप्रयोगः, वलात् विनियोगः प्रेष्यः तस्य प्रयोगः यथाऽभिगृहीतपरविचारदेशव्यतिक्रमभयात् त्वथाऽवश्यमेव गत्वा मम गवाद्यानेयमिदं वा तत्र कर्तव्यमित्येवंभूतः प्रेष्यप्रयोगः । तथा नन्दानुपातः स्वगृहवृत्तिप्राकारकादिव्यवच्छिन्नभूदेशाभिग्रहेऽपि बहिः प्रयोजनो-

अथ च गन्तरान्नामाणां प्रज्ञापरिणति, यथा एवं तस्य संपन्न द्वादश योजनानि रिपय भासीन्, पञ्चादिद्यावादिनाऽपसारयता योजने तस्य इष्टिविषयः स्यादिति, एवं धारकोऽपि दिग्गगसरे बहुतरादवात्पञ्चादेशावगातिकेन तदप्यसारयति । अथवा विपरिहान्तः-अगदेवैकस्यामहुली स्थापिते, एवं विभाषा

चाग्रदुष्प्रणिधानं कृतसामायिकस्यासम्भ्यनिधुरसावधवाक्प्रयोग इति, उक्तं च—“कडसामइओ पुयं बुद्धीए पेहितूण भासेज्जा । सइ गिरयज्जं चयणं अण्णह सामाइयं ण भवे ॥ २ ॥” कायदुष्प्रणिधानं कृतसामायिकस्याप्रत्युपेक्षितादिभूतलादौ करच-
रणादीनां देहावयवानामनिभृतस्थापनमिति, उक्तं च—“अणिरिक्खयापमज्जिय थंडिल्ले णणमादि सेवेन्तो । हिंसाभावेचि
ण सो कडसामइओ पमादाओ ॥ १ ॥” सामायिकस्य स्मृत्यकरणं—सामायिकस्य सम्बन्धिनीया सरण्या स्मृतिः—उपयोगलक्षणा
तस्या अकरणम्—अनासेवनमिति, एतदुक्तं भवति—प्रचलप्रमादवान् नैव स्मरत्यस्यां वेलायां मया यत्सामायिकं कर्तव्यं कृतं
न कृतमिति या, स्मृतिमूलं च मोक्षसाधनानुष्ठानमिति, उक्तं च—“णं सरइ पमादजुत्तो जो सामइयं कदा तु कातयं । कतमकतं
या तरस हु कयंवि विफलं तयं जेयं ॥ १ ॥” सामायिकस्यानवस्थितस्य करणं अनवस्थितमल्पकालं वा कर-
णानन्तरमेव त्यजति, यथाकथञ्चिद्वाऽनवस्थितं करोतीति, उक्तं च—“कैतूण तक्खणं विय पारेति करेति वा जधिच्छाप ।
अणवद्धियं सामइयं अणादरातो न तं सुद्धं ॥ १ ॥” उक्तं सातिचारं प्रथमं शिक्षापदव्रतमधुना द्वितीयं प्रतिपादयन्नाह—
दिसिञ्चयगहिपस्स दिसापपरिमाणस्स पइदिणं परिमाणकरणं देसावगासियं, देसावगासियस्स समणो० इमे
पञ्च०, तंजहा—आणचणप्पओगे पेसवणप्पओगे सहाणुवाए रुवाणुवाए यहिया पुगलपप्पलेवे ॥ १० ॥ (सूत्रं)

१ कृतसामायिकः पूर्वं बुद्ध्या ग्रेह्य भवेत् । सदा निरवयं वचनमन्यथा सामायिकं न भवेत् ॥ १ ॥ २ अनिरीक्ष्यप्रसूत्य स्थितिद्वारा न्यानादि ते-
मभिः । हिंसाभावेऽपि न स कृतसामायिकः प्रमादान् ॥ १ ॥ ३ न स्मरति प्रमादयुक्तो यः सामायिकं ॥ फट्टा कर्तव्यं । कृतमहलं वा वत्ता इ कृतमधि
विफलं तद्वत् जेयं ॥ १ ॥ ४ कृत्वा तदक्षणेनैव पारयति करोति वा यदच्छया । अनवस्थितं सामायिकमनादरात् न तत् बुद्धय ॥ १ ॥

दिग्ब्रतं प्राग् व्याख्यातमेव तद्गृहीतस्य दिक्परिमाणस्य दीर्घकालस्य यावज्जीवसंवत्सरचतुर्मासादिभेदस्य योजनशतादिरूपत्वात् प्रत्यहं तावत्परिमाणस्य गन्तुमशक्यत्वात् प्रतिदिनं-प्रतिदिवसमित्येतच्च प्रहरमुहूर्त्तद्युपलक्षणं प्रमाणकरणं-दिवसादिगमनयोग्यदेशस्थापनं प्रतिदिनप्रमाणकरणं देशावकाशिकं, दिग्ब्रतगृहीतदिक्परिमाणस्यैकदेशः-अंशः तस्मिन्नावकाशः-गमनादिचेष्टास्थानं देशावकाशस्तेन निर्वृत्तं देशावकाशिकं, एतच्चाणुव्रतादिगृहीतदीर्घतरकालावधिधितरेतरपि प्रतिदिनसत्त्वेपोपलक्षणमिति पूज्या वर्णयन्ति, अन्यथा तद्विषयसङ्क्षेपाभावाद् भावे वा पृथक्शिक्षापदभावप्रसङ्गादित्यलं चिन्तरेण । परं य सत्पदिष्टं आयरिया पणवयंति, जघा सत्पस्स पुंघं से वारसजोयणाणि विसओ आसि, पच्छा विज्जावादिपण ओसारैतेण जोयणे दिट्ठिविसओ से ठवितो, एवं सावओवि दिसिघतागारे बहुयं अवरसिझयाउ, पच्छा देसावगासिपणं तं पि ओसारेति । अथवा विसदिट्ठतो-अगतेण एकाए अंगुलीए ठवितं, एवं विभासा । इदमपि शिक्षाप्रतमतिचाररहितमनुपालनीयमित्यत आह-‘देसा० देशावकाशिकस्य-प्राग्निरूपितशब्दार्थस्य श्रमणोपासकेनामी पयातिचारा ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा-‘आनयनप्रयोगः’ इह विशिष्टे देशाधि(दि)के भूदेशाभिग्रहे परतः स्वयं गमनायोगाद्यदन्यः सचिन्तादिद्रव्यानयने प्रयुज्यते सन्देशकप्रदानादिना त्वयेदमानेयमित्यानयनप्रयोगः, बलात् विनियोग्यः प्रेप्यः तस्य प्रयोगः यथाऽभिगृहीतपरविचारदेशव्यतिक्रमभयात् त्वयाऽवश्यमेव गत्या मम गवाद्यानेयमिदं वा तत्र कर्तव्यमित्येवंभूतः प्रेप्यप्रयोगः । तथा शब्दानुपातः स्वगृहवृत्तिप्राकारकादिव्यवच्छिन्नभूदेशाभिग्रहेऽपि वहिः प्रयोजनो-

अत्र ॥ संप्रदान्तमाचार्योः प्रश्नापयन्ति, यथा पूर्वं तस्य संप्रत्यक्षं द्वादश योजनानि विषय आसीन्, पश्चाद्द्विषाचादिनाऽवसारता योजने तस्य दृष्टिविषयः
अप्यसितः, पूर्वं भावकोऽपि दिग्यन्ताकारे बद्धपराद्वयान् पश्चान् देशवकाशिकेन तदवधारयति । अथवा विपट्टान्तः—आग्नेयैकलामहलो स्यापितं, पूर्वं विभाषा

त्यत्र श्रमण इव चोक्तं न तु श्रमण एवेति यथा समुद्र इव तडागः न तु समुद्र एवेत्यभिप्रायः । तथोपपातो विदोपरूः, साधुः सर्वार्थसिद्ध उत्पद्यते श्रावकस्त्वच्युते परमोपपातेन जघन्येन तु द्वावपि सौधर्म एवेति, तथा चोक्तं—“अविराधित-
सामण्यस्स साधुणो सावगस्स उ जहण्णो । सौधम्मो उववातो भणिओ ते लोक्कंदसीहि ॥ १ ॥” तथा स्थितिर्भेदिका, साधो-
रुत्कृष्टा त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्या तु पत्योपमपृथक्त्वमिति, श्रावकस्य तूत्कृष्टा द्वाविंशतिः सागरोपमाणि जघन्या
तु पत्योपममिति । तथा गतिर्भेदिका, व्यवहारतः साधुः पञ्चस्वपि गच्छति, तथा च कुरटोलुरुटौ नरकं गतो पुणाला-
दृष्टान्तेनेति श्रूयते, श्रावकस्तु चतसृषु न सिद्धगताविति, अन्ये च व्याचक्षते—साधुः सुरगतौ मोक्षे च, श्रावकस्तु घत-
सूत्रपि । तथा कपायाश्च विशेषकाः, साधुः कपायोदयवान् अष्टकपायोदयवान् भवति, यदा द्वादशकपाययांस्तदाऽनन्तानुबन्ध-
छद्मस्थवीतरागादिः, श्रावकस्तु द्वादशकपायोदयवान् तदाऽनन्तानुबन्धिअमत्याख्यानकपाययज्जा इति,
यज्जा गृह्यन्ते, एते चाविरतस्य विज्ञेया इति, यदा त्वष्टकपायोदयवान् तदाऽनन्तानुबन्धिअमत्याख्यानकपाययज्जा इति,
एते च विरताविरतस्य । तथा बन्धश्च भेदकः, साधुर्मूलप्रकृत्यपेक्षया अष्टविधबन्धको वा सप्तविधबन्धको वा पद्मविधबन्धको
वा एकविधबन्धको वा, उक्तं च—“सप्तविधबंधगा हुंति पाणिणो आवज्जगाणं तु । तह सुहुमसंपरागा छविहंधा मिणि-
दिद्धा ॥ १ ॥ मोहाउयवज्जाणं पगडीणं ते उ वंधगा भणिया । उवसंतलीणमोहा केवल्लिणो एगविधंधा ॥ २ ॥ ते पुण

१ अविराद्राश्रमण्यस्य साधोः श्रावकस्यापि जघम्यतः । सौधर्मे उपपातो भणितलोस्यदर्शितः ॥ १ ॥ २ सप्तविधबन्धका भवन्ति प्राणिन भातुर्वर्जानां तु ।
तथा सूहमसंपरायाः पद्मिधबन्धा विनिर्दिष्टाः ॥ १ ॥ मोहाद्युर्वर्जानां प्रकृतीनां तेन बन्धका भणिताः । उपतान्तलीणमोहो देवछिन पृक्विषबन्धकाः ॥ २ ॥ ते पुन-

दुसमयठितीयरस्त बंधगा ण पुण संपरागरस । सेलेसीपडिवण्णा अवंधगा होति विण्णेया ॥ ३ ॥” श्रावकस्तु अष्टविध-
बन्धको वा सप्तविधबन्धको वा । तथा वेदनाकृतो भेदः, साधुराधानां सप्तानां चतसृणां वा प्रकृतीनां वेदकः, श्रावकस्तु
नियमादधानामिति । तथा प्रतिपत्तिकृतो विशेषः, साधुः पञ्च महाव्रतानि प्रतिपद्यते, श्रावकस्त्वेकमणुव्रतं द्वे त्रीणि चत्वारि
पञ्च वा, अथवा साधुः सकृत् सामायिकं प्रतिपद्य सर्वकालं धारयति, श्रावकस्तु पुनः २ प्रतिपद्यत इति । तथाऽति-
क्रमो विशेषकः, साधोरेकप्रतातिक्रमे पञ्चाव्रतातिक्रमे, श्रावकस्य पुनरेकस्यैव, पाठान्तरं वा, किं च-इतरञ्च सर्वशब्दं न
प्रयुक्ते, मा भूद्देशविरतेरप्यभाय इति, आह च-“सामाहयंमि ॥ कण” ‘सर्वंति भाणिज्जं’ गाहा, सर्वमित्यभिधाय-सर्व
सायद्यं योगं परित्यजामीत्यभिधाय विरतिः खलु यस्य ‘सर्वा’ निरवशेषा नास्ति, अनुमतेर्नित्यप्रवृत्तत्वादिति भावना, स
पयंभूतः सर्वविरतिधादी ‘बुक्कइ’ति अश्रयति देशविरतिं सर्वविरतिं च प्रत्यक्षमृपावादिद्यादित्यभिप्रायः । पर्यासं प्रसङ्गेन
प्रकृतं प्रस्तुमः । इदमपि च शिक्षापदव्रतमतिचाररहितमनुपालनीयमित्यत आह-“सामाहपरस समणो” [गाहा], सामा-
यिकस्य श्रमणोपासकेनाभी पञ्चातिचारा ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा-मनोदुष्प्रणिधानं, प्रणिधानं-प्रयोगः बुद्धं
प्रणिधानं दुष्प्रणिधानं मनसो दुष्प्रणिधानं मनोदुष्प्रणिधानं, कृतसामायिकस्य गृहसत्केतिकर्तव्यतासुकृतदुष्कृतपरिचिन्त-
नमिति, उक्तं च-“सामाहयंति (तु) कालुं धरचिन्तं-जो तु-चितये सहो । अट्ठवसट्ठमुवगतो निरत्थयं तस्स सामाहयं ॥ १ ॥

१ द्विसमयवन्धित्वस्य बन्धका न पुनः सांपरायिकस्य । नेलेसीप्रतिपद्या अकण्ठका भवन्ति विज्ञेया ॥ ३ ॥ २ सामायिकं (तु) कृत्वा गृहचिन्ता (कार्यं)
दाम्नु विन्यसेत्तादः । धारणयगार्गमुरुगमो निरर्थकं तस्य सामायिकम् ॥ १ ॥

पंडिक्कमति, पच्छा आलोएत्ता वंदति आयरियादी जधारातिणिया, पुणोवि गुरुं वंदित्ता पडिलेहित्ता णियिट्ठो पुच्छति पढति वा, एवं चेतियाइएसुवि, जदा सगिहे पोसधसालाए वा आवासए वा तत्थ णवरि गमणं णत्थि, जो इट्ठीपत्तो(सो) सविट्ठीए एति, तेण जणस्स उच्छाहोवि आदित्ता य साधुणो सुपुरिस्परिगहेणं, जति सो कयसामाइतो एति ताधे आसहत्थिमादिणा जणेण य अधिकरणं वट्ठति, ताधे ण करेति, कयसामाइएण य पादेहि आगंतवं, तेणं ण करेति, आगतो साधुसमीवे करेति, जति सो सावओ तो ण कोइ उट्ठति, अह अहाभइओ ता पूता कता होतुत्ति भण(ण)ति, ताधे पुबरइत्तं आसणं कीरति, आयरिया उट्ठिता य अच्छंति, तत्थ उट्ठतमणुट्ठे दोसा विभासित्था, पच्छा सो इट्ठो पत्तो सामाइयं करेइ अणेण विधिणा-करेमि भन्ते! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि दुविधं तिविधेण जाय नियमं पज्जु-वासामिति, एवं सामाइयं कावं पडिक्कंतो वंदित्ता पुच्छति, सो य किर सामाइयं करंतो मउडं अवणेति कुंडलाणि गाममुदं

१ प्रतिकामति, पञ्चाव आलोच्य वन्दते आचार्यादीन् यथाराशिकं, पुनरपि गुरुं वन्दित्वा प्रतिक्रिय निविष्टः पृच्छति पठति वा, एवं चैत्यारिचरि, यदा स्वगृहे यौपधशालायां वा आवासके वा तदा नवरे गमनं नास्ति, य ऋद्धिप्राप्तः स सर्वद्वयोऽऽयाति, तेन जनस्योत्साहः अपि च साधय आरताः मुमुक्षुरपिप्रेन, परि स कृतसामायिक आयाति तदाऽऽग्रहत्यादिना जनेन चाधिकरणं वर्त्तते ततो न करोति, कृतसामायिकेन च पादाभ्यामागम्यर्ष्यं तेन न करोति, भागतः तापु-समीवे करोति, यदि स ध्यावकस्तदा न कोऽपि अग्युत्तिष्ठति, अथ यथामदकस्तदाऽऽदतो भवत्विति मन्यते, तदा पूर्वचित्तमासनं क्रियते, आचार्याधोरिवत्तास्ति एस्मि, तत्रोत्तिष्ठत्यनुत्तिष्ठति च दोषा विभाषितव्याः, पञ्चाव स ऋद्धिप्राप्तः सामायिकं करोत्यनेन विधिना-करोमि भदन्त! सामायिकं साधयं योगं प्रत्याख्यामि द्विविधं त्रिविधेन यावन्नियमं पर्युपासे इति, एवं सामायिकं कृत्वा प्रतिक्रान्तो वन्दित्वा पृच्छति, स किञ्च सामायिकं कुर्वन् मुमुदं भवन्नयति कुण्डले नाममुद्रा

पुष्कस्तपोलपाधारगमादी बोधिसरति । एसा विधी सामाद्वयस्स । आह—सावद्ययोगपरिवर्जनादिरूपत्वात् सामायिकस्य कृतसामायिकः श्रावको वस्तुतः साधुरेव, स कस्माद् इत्वरं सर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यानमेव न करोति त्रिविधं त्रिविधेनेति?, अत्रोच्यते, सामान्येन सर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यानस्यागारिणोऽसम्भवादारम्भेष्वनुमतेरव्यवच्छिन्नत्वात्, कनकादियु चाऽऽट्टमीयपरिग्रहादनिवृत्तेः, अन्यथा सामायिकोत्तरकालमपि तदग्रहणप्रसङ्गात्, साधुश्रावकयोश्च प्रपञ्चेन भेदाभिधानात् । तथा चाह ग्रन्थकारः—

सिरग्गा बुविग्गा गाहा, उयवात्तडिती गती कसाया य । धंयंता वेदेन्ता पडिवज्जाइक्कमे पंच ॥ १ ॥

इह निष्ठाकृतः साधुश्रावकयोर्महान् विशेषः, सा च शिक्षा द्विधा—आसेवनाशिक्षा ग्रहणशिक्षा च, आसेवना—प्रत्युद्येक्षणादिक्रियारूपा, निष्ठा—अभ्यासः, तत्रासेयनानिष्ठामधिकृत्य सम्पूर्णामेव चक्रवालसामाचारी सदा पाठयति साधुः, श्रावरस्तु न तत्कालमपि सम्पूर्णाभिपरिज्ञानादसम्भवाच्च, ग्रहणशिक्षां पुनरधिकृत्य साधुः सूत्रतोऽर्थतश्च जघन्येनाष्टौ प्ररचनमातर उक्कट्टतस्तु विन्दुभारपर्यन्तं गृह्णातीति, श्रावकस्तु सूत्रतोऽर्थतश्च जघन्येनाष्टौ प्रवचनमातर उक्कट्टतस्तु पट्टनीरनिरायां यापदुभयतोऽर्थतस्तु पिण्डेयणां यावत्, नतु तामपि सूत्रतो निरवशेयामर्थत इति । सूत्रग्रामाण्याच्च विशेषः, तथा पोफम्—“सामाद्वयंमि तु कते समणो इय सायओ हवइ जग्गहा । एतेण कारणेणं बहुसो साबाइयं कुज्जा ॥ १ ॥” इति, गापागूयं प्राणं व्यान्यातमेय, छेन्नतस्तु व्याख्यायते—सामायिके प्रागनिरूपितशब्दार्थे, तुशब्दोऽवधारणार्थः, सामायिक-एव कूने न नोऽरकाउं श्रमण इव—साधुरिव श्रावको भवति यस्मात्, एतेन कारणेन बहुशः—अनेकशः सामायिकं कुर्यादि-

१ उक्कट्टतस्तु विन्दुभारपरि, एव विधिः सामायिकस्य ।

पंडिक्तमति, पच्छा आलोएत्ता वंदति आयरियादी जधारातिणिया, पुणोवि गुरुं वंदित्ता पडिलेहित्ता निविट्ठो पुच्छति पढति वा, एवं चेतियाइएसुवि, जदा सगिहे पोसधसालाए वा आवासए वा तत्थ जवरि गमणं गहिय, जो इट्ठीपत्तो(सो) सव्विट्ठीए एति, तेण जणस्स उच्छाहोवि आडिताय साधुणो सुपुरिसपरिगहेणं, जति सो कयसमाइतो एति ताधे आसहत्थिमादिणा जणेण य अधिकरणं वट्ठति, ताधे ण करेति, कयसमाइएण य पादेहि आगंतपं, तेणं ण करेति, आगतो साधुसमीचे करेति, जति सो सावओ तो ण कोइ उट्ठेति, अह अहामइओ ता पूता कता होतुत्ति भण(ण)ति, ताधे पुव्वरइत्तं आसनं कीरति, आयरिया उट्ठिता य अट्ठंति, तत्थ उट्ठतमणुट्ठेते दोसा विभासितथा, पच्छा सो इट्ठी-पत्तो सामाइयं करेइ अणेण विधिणा-करेमि भन्ते। सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि दुविधं तिविधेण जाय नियमं पज्जु-वासामित्ति, एवं सामाइयं काउं पडिक्कतो वंदित्ता पुच्छति, सो य किर सामाइयं करंतो मउडं अवेनेति कुंडलाणि जाममुइं

१ प्रतिक्रामति, पश्चात् आलोच्य वन्दते आचार्यादीन् यथायातिकं, पुनरपि गुरुं वन्दित्वा प्रतिक्रिय निविष्टः पृच्छति पठति वा, एवं चेत्यादिभ्यश्चि, यदा स्वपदे पौपथशालायां ॥ आवासके वा तदा नवरं गमनं नास्ति, य ऋदिप्राप्तः स सर्वद्वर्षोऽयति, तेन जनस्योत्साहः अपि च साधय आरताः मुदुरररीमहेन, यदि स कृतसामायािक आयाति तदाऽद्यहस्स्यादिना जनेन चाधिकरणं वर्चते ततो न करोति, कृतसामायािकेन ॥ पादगम्यामगन्तव्यं तेन न करोति, जगतः साधु-समीचे करोति, यदि स श्रावकस्तदा न कोऽपि अग्युत्तिष्ठति, अथ यथाभद्रकस्तदाऽऽहो भवतिवति भण्यते, तदा पूर्वचरितमासनं टिबते, आचार्याभोषियत्राधि-ष्टन्ति, तत्रोत्तिष्ठत्यनुत्तिष्ठति च दोषा विभाषितव्याः, पश्चात् स ऋदिप्राप्तः सामायािकं करोत्यनेन विधिना-करोमि भदन्त! सामायािकं साधयं धोगं प्रक्षालयामि

पंडिक्तमति, पच्छा आलोएत्ता वंदति आयरियादी जघारातिणिया, पुणोवि गुरुं वंदेत्ता पडिहेहिता णिधिदो पुच्छति पढति वा, एवं चेत्तियाइएसुवि, जदा सगिहे पोसधसालाए वा आवासए वा तत्थ णवरि गमणं णत्थि, जो इद्दीपत्तो(सो) सविद्दीए एति, तेण जणस्स उच्छाहोवि आढिताय साधुणो सुपुरिसपरिगहेणं, जति सो कयसामाहतो एति ताधे आसहत्थिमादिणा जणेण य अधिकरणं चट्टति, ताधे ण करेति, कयसामाइएण य पादेहिं आगंतपं, तेणं ण करेति, आगतो साधुसमीवे करेति, जति सो सावओ तो ण कोइ उट्टेति, अह अहाभइओ ता पूता कता होनुत्ति भण(ण)ति, ताधे पुवरइतं आसणं कीरति, आयरिया उट्टिता य अच्छंति, तत्थ उट्टेमणुइते दोसा विभासितपा, पच्छा सो इद्दी-पत्तो सामाइयं करेइ अणेण विधिणा-करेमि भन्ते। सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि दुविधं तिविधेण जाव नियमं पज्जु-वासामिति, एवं सामाइयं काउं पडिक्कंतो वंदित्ता पुच्छति, सो य किर सामाइयं करंतो मउडं अवयेति कुंडलाणि णाममुदं

१ प्रतिकामति, पञ्चात् आलोच्य वन्दते आचार्यादीन् यथासायिकं, पुनरपि गुरुं वन्दित्वा प्रतिकल्प्य निविष्टः पृच्छति पठति वा, एवं वेल्लारिचयि, परा मग्गुदे पौपधशालायां वा आयासके वा तदा नवरं गमनं नास्ति, य अदिप्रासः स सर्वद्वयांऽऽयाति, तेन जनस्योत्साहः अपि च साधय आरताः मुपुदरपरिप्रेक्षेण, परि स कुलसामाधिकं भायाति तदाऽथहस्सादिना जनेन चाधिकरणं वर्तते ततो न करोति, कृतसामायायिकेन च पादाभ्यामागमनद्वयं तेन न करोति, आगतः साधु-समीवे करोति, यदि स थावकस्तदा न कोऽपि अग्युत्तिष्ठति, अथ यथाभद्रकस्तदाऽऽदतो भवतिवति भण्यते, तदा एवेरचितमासनं श्रियते, आचार्याभोशियडाशि-ष्टस्ति, तत्रोचिष्टल्यनुत्तिष्ठति न दोषा विभाषित्वाः, पञ्चात् स अदिप्रासः सामायािकं करोत्यनेन विधिना-करोमि भन्दन्त। सामायािकं सायदं षोणं प्रत्यागवाप्ति द्विविधं त्रिविधेन यावद्विषयं पयुपासे इति, एवं सामायािकं कृत्वा प्रतिक्रान्तो वन्दित्वा पृच्छति, स किल सामायािकं कुर्वन् मुदुदं भवत्यति कुण्डले नाममुद्रा।

सावर्ण्य कथं कायबन्ति ? इह सावर्ण्यो दुविधो-इहोपत्तो अणिद्धिपत्तो य, जो सो अणिद्धिपत्तो सो चेत्तियघरे साधुस-
मीपे वा घरे वा पोसधसालाप वा जतथ वा विसमति अच्छते वा निवावारो सवत्थ करोति तत्थ, चवसु ठाणेषु नियमा
कायबन्-चेत्तियघरे साधुमूले पोपधसालाप घरे आवासगं करेतोत्ति, तत्थ जति साधुसगासे करोति तत्थ का विधी ?
जति परं परभयं नत्थि जत्तिवि य केणइ समं विवादो णत्थि जति कत्तइ ण धरेइ मा तेण अंछवियच्छियं कज्जिहिति,
जति य धारणगं दइण न गेणहति मा णिज्जिहत्ति, जति वावारं ण वावारेति, ताधे घरे चेव सामायिकं कातूणं
यद्यति, पंचसमिओ त्तिगुत्तो ईरियाउवजुत्ते जहा साह भासाए सायजं परिहरंतो एसणाए कट्ठं लेहुं वा पडिलेहिं
पमज्जेजुं, एवं आदाने णिक्खेवणे, सेलसिंघाणे ण विगिंचति, विगिंचंतो वा पडिलेहेति य पमज्जति य, जत्थ चिद्धति
तत्थवि गुत्तिनिरोधं करोति । एताए विधीए गत्ता तिविधेण णमिच्चु साधुणो पच्छा सामाइयं करोति, 'करेमि भन्ते !
सामाइयं सायजं जोगं पच्चक्खामि दुक्खिं तिविधेणं जाव साधू पज्जुवासामिस्सि कातूणं, पच्छा ईरियावहियाए

१ धावकेन कथं कर्त्तव्यमिति १, इह धावको द्विविधः-कदिमासोऽनृदिमासथ, यः सोऽनृदिमासः ॥ चैलगृहे साधुसमीपे ॥ गृहे वा
वीरधसालाप्यो वा पत्न्या विधायानि तिष्ठति वा विष्णोपासः सर्वत्र करोति तत्र, चतुर्षु स्वाधेपु नियमात् कर्त्तव्यं-चैलगृहे साधुमूले पोपधसालाप्यो गृहे वा-
ऽऽवरपकं कुर्वन्नि, तत्र यदि साधुसकादो करोति तत्र को विधिः ?-यदि परं परभयं नास्ति यदि च केनापि साधुं विवादो नास्ति यदि कस्यैश्चिन् धारयति ॥
तेनाकर्त्तव्यं गृहति, यदि वापमर्त्यं दद्यात् न गृहोप मा नीयेयेति, यदि ध्यापारं न करोति, तदा गृहं एव सामायिकं कृत्वा प्रजति, पञ्चसमिद्धिगुत्त ईशोपपुत्तो
यथा साधुः भाग्यान् सावर्ण्यं परिहरन् पुण्यार्थां लेहुं काष्ठं वा प्रतिलिख्य प्रयुज्य पूर्वमादाने निक्षेपे, श्लेष्मसिद्धाने च त्यजति, त्यजन् ॥ प्रतिलिखति च प्रमादं
च, यत्र तिष्ठति तत्रापि गुत्तिनिरोधं करोति, एतेन विधिना गत्वा त्रिविधेन नावा साधून् पञ्चात् सामायिकं करोति-करेमि भन्ते ! सामायिकं सावर्ण्यं योगं
प्रत्यावयामि द्विविधं त्रिविधेन वाचन् साधून् पर्युपासे इति कृत्वा, पञ्चात् देवोपपिच्छी

तृतीयाणुव्रतं, व्याख्यातानि गुणव्रतानि, अधुना शिक्षापदव्रतानि उच्यन्ते, तानि च चत्वारि भवन्ति, तद्यथा-सामा-
यिकं देशवकाशिकं पौषधोपवासः अतिथिसंविभागश्चेति, तत्राद्यशिक्षापदव्रतप्रतिपादनायाह—

सामाहअं नाम सावज्जजोगपरिवज्जणं निरवज्जजोगपडिसेवणं च । सिकखा दुविहा गाहा उववाययिई
गई कसाया य।यंधंता वेयंता पडिवज्जाइक्कमे पंच ॥ १ ॥ सामाहअंमि उ कए समणो इय सावओ हयइ जम्हा ।
एएण कारणेणं बहुसो सामाहयं कुज्जा ॥ २ ॥ सव्वंति भाणिज्जणं विरई खलु जस्स सन्विवा नत्थि । सो
सव्वविरइवाई चुक्कइ देसं च सव्वं च ॥ ३ ॥ सामाहयस्स समणो० इमे पञ्च०, तंजहा-मणहुप्पणिहाणे यइ-
हुप्पणिहाणे कायहुप्पणिहाणे सामाहयस्स सइअकरणया सामाहयस्स अणवट्ठियस्स करणया ९ ॥ (मूत्रम्) ॥

समो-रागद्वेषवियुक्तो यः सर्वभूतान्यात्मवत् पश्यति, आयो लाभः प्राप्तिरिति पर्यायाः, समस्यायः समायः, समो हि
प्रतिक्षणमपूर्वज्ञानदर्शनचरणपर्यायैर्निरुपमसुखहेतुभिरधःकृतचिन्तामणिकल्पद्रुमोपमैर्युज्यते, स एव समायः प्रयोजन-
मस्य क्रियानुष्ठानस्येति सामायिकं समाय एव सामायिकं, नामशब्दोऽलङ्कारार्थः, अवयवं-गहितं पापं, सहाययेन सायद्यः
योगो-व्यापारः कायिकादिस्तस्य परिवर्जनं-परित्यागः कालावधिनेति गम्यते, तत्र मा भूत् सावद्ययोगपरिवर्जनमात्रमपा-
पव्यापारासेवनशून्यमित्यत आह-निरवद्ययोगप्रतिसेवनं चेति, अत्र सावद्ययोगपरिवर्जनवन्निरवद्ययोगप्रतिसेवनेऽप्यहर्निशं
यत्नः कार्य इति दर्शनार्थं चक्षुब्धः परिवर्जनप्रतिसेवनक्रियाद्वयस्य तुल्यकक्षतोद्भावनार्थः । एतत् पुन सामाचारी-सामाहयं

१ अत्र पुनः सामाचारी सामायिकं

सावएण कथं कायबंधंति ? इह सावगो दुविधो-इहीपत्तो अणिद्धिपत्तो य, जो सो अणिद्धिपत्तो सो चेतियघरे साधुस-
मीये वा घरे वा पोसपसालाए वा जत्थ वा विसमति अच्छते वा निवावारो सवत्थ करोति तत्थ, चउसु ठाणेसु णियमा
कायबंध-चेतियघरे साधुमूले पोपथसालाए घरे आवासगं करेत्तोत्ति, तत्थ जति साधुसगासे करोति तत्थ का विधी ?
जति परं परभयं नरिथ जतिवि य केणइ समं विवादो णत्थि जति कस्सइ ण घरेइ मा तेण अंछवियछियं कज्जिहिति,
जति य धारणगं दद्धण न गेण्हति मा णिज्जिहिति, जति यावारं ण यावारं ण वावारं ण वावारं ण वावारं ण वावारं
यच्चति, पंचसमिओ त्तिगुत्तो इरियाउवजुत्ते जहा साह भासाए सायजं परिहरंतो एसणाए कट्टं लेहुं वा पडिलेहिउं
पमज्जेनुं, एवं आदाले णिक्खेयणे, खेळसिंघाणे ण विगिंचति, विगिंचंतो वा पडिलेहेति य पमज्जति य, जत्थ चिद्धति
तत्थयि गुत्तिणिरोधं करोति । एताए विधीए गत्ता तिविधेण णमित्तु साधुणो पच्छा सामाइयं करोति, 'करोमि भन्ते !
सामाइयं सायजं जोगं पच्चक्खामि दुविधं तिविधेणं जाव साधू पज्जुवासामित्ति कातूणं, पच्छा इरियावहिंयाए

१ धावएण कथं कर्त्तव्यमिति ? इह धावको द्विविधः-अदिप्रासोऽनुदिप्रासव, यः सोऽनुदिप्रासः स धैत्यगृहे साधुसमीये वा गृहे वा
पोपथसालायां वा यत्र वा विधाययति तिष्ठति वा विष्णोपायः सर्वत्र करोति तत्र, चतुं स्थानेषु नियमात् कर्त्तव्यं-धैत्यगृहे साधुमूले पोपथसालायां गृहे वा-
ऽऽनरसकं कुर्वन्ति, तत्र यदि साधुसकादो करोति मा को विधिः ?-यदि परं परभयं नास्ति यदि च केनापि साधं विवादो नास्ति यदि कल्लेखिन्न धारयति मा
तेनाकंरन्तिकं गृह्णति, यदि वापमजं दद्धा न गृह्येयं मा नीयेयेति, यदि व्यापारं न करोति, तदा गृह एव सामायिकं कृत्वा व्रजति, पञ्चसमित्तिगुस इयं पुपुत्तो
दया साधुः भार्या सावचं परिहरन् पुण्यायां लेहुं काष्ठं वा प्रतिलिख्य प्रमृज्य पूर्वमादाने निक्षेपे, सुध्मसिद्धाने न त्यजति, त्यजन् वा प्रतिलिखति च प्रमादं
य, यत्र तिष्ठति तत्रापि गुक्तिभित्तोचं करोति, एतेन विधिना गत्वा विधिनेन गत्वा साधून् पञ्चाए सामायिकं करोति-करोमि भदन्त ! सामायिकं सावचं योगं
प्रत्याएवामि द्विविधं त्रिविधेन पावन् साधून् पुण्यासे इतिहृत्वा, पञ्चाए वेयापयिक्की

ध्यानाचरितः समासः, अप्रशस्तं ध्यानं अपच्यानं, इह देवदत्तश्चावकोङ्कणकसाधुप्रभृतयो ज्ञापकं, 'प्रमादाचरितः' प्रमा-
देनाचरित इति विग्रहः, प्रमादस्तु मद्यादिः पञ्चधा, तथा चोक्तम्—“मज्जं विसयकसाया विकथा णिहा य पंचमी भणिया
अनर्थदण्डत्वं चास्योक्कशब्दार्थद्वारेण स्वबुद्ध्या भावनीयं, 'हिंसाप्रदानं' इह हिंसाहेतुत्वादायुधानलविषादयो हिंसोच्यते,
कारणे कार्योपचारात्, तेषां प्रदानमन्यसौ क्रोधाभिभूतायानभिभूताय वा न कल्पते, प्रदाने त्वनर्थदण्ड इति, 'पापकर्मो-
पदेशः' पातयति नरकादाविति पापं तत्प्रधानं कर्म पापकर्म तस्योपदेश इति समासः, यथा-कृष्यादि कुरुत, तथा
चोक्तं—“छित्ताणि कस्य गोणे दमेध इच्छादि सावगजणस्स । णो कप्पति उवदिसिउं जाणियजिणययणसारस्स ॥ १ ॥”
इदमतिचाररहितमनुपालनीयमित्यतोऽस्यैवातिचाराभिधित्सयाऽऽह—‘अण्डदंढे’त्यादि, अनर्थदण्डविरमणस्य श्रमणोपासके-
नामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथा-कन्दर्पः-कामः तद्धेतुर्विशिष्टो वाक्प्रयोगः कन्दर्प उच्यते,
रागोद्रेकात् प्रह्लासमिश्रो मोहोद्दीपको नर्मेति भावः । इह सामाचारी-सावगस्स अट्टहासो न कल्पति, जति णाम दस्ति-
यवं तो ईसिं चव विहसितंति । कौकुच्यं-कुत्सितसंकोचनादिक्रियायुक्तः कुचः कुकुचः तद्भावात् कौकुच्यं-अनेकरूपकारा मुर-
नयनोष्ठकरचरणभ्रूविकारपूर्विका परिहासादिजनिका भाण्डादीनामिव विडम्बनक्रियेत्यर्थः । एतथ सामायारी-तारित-
गाणि भासितुं ण कप्पति जारिसेहिं लोगस्स हासो उष्पज्जति, एवं गतीए ठाणेण वा ठातितुन्ति । मोरार्यं-धार्यप्रायमसत्या-

१ क्षेत्राणि कुरु गा दमय इत्यादि भावकजनस्य । न कल्पते उपदेष्टुं ज्ञातजिनवचनसारस्य ॥ १ ॥ २ धावकस्याट्टहासो न कदापि, यदि ताव हसितव्यं
ताहि ईपदेव विदसितव्यमिति । ३ अत्र सामाचारी-तारंति भाषितुं न कल्पते धाट्तेलोकस्य हास्यमुत्पद्यते, एवं गत्या स्यानेन वा स्पष्टाभिधि

सम्प्रलपित्वमुच्यते, मुहेन वा अरिमाणेति, जथा कुमारमच्चेणं सो चारभटो विसजितो, रण्णा निवेदितं, ताए जीयिकाए वित्ति दिण्णा, अण्णता रुहेण मारितो कुंमारामच्चो । संयुक्ताधिकरणं-अधिक्रियते नरकादिष्वनेनेत्यधिकरणं-यास्त्वेदूपलशिलापुत्रकगोधूमयन्त्रकादि संयुक्तं-अर्थक्रियाकरणयोग्यं संयुक्तं च तदधिकरणं चेति समासः । एतस्य समा-चारी-सायगेण संजुत्ताणि चैव सगडादीनि न धरेतद्यानि, एवं वासीपरसुमादिविभासा । 'उपभोगपरिभोगातिरेक' इति उप-भोगपरिभोगशब्दाद्यो निरूपित एव तदतिरेकः । एतद्यदि सामायारी-उपभोगातिरिक्तं यदि तेष्णामलए बहुए गेण्हति ततो घहुगा ण्हायगा वचंति तस्स लोलियाए, अण्हविण्हायगा ण्हायंति, एतस्य पूतरगाआउक्कायवधो, एवं पुप्फतंवोलमादिवि-भासा, एवं ण यट्ठति, का विधी सायगस्स उपभोगे ण्हाणे ? घरे ण्हायवं णरिथि तांघे तेष्णामलएहिं सीसं घंसिस्सा सबे साट्ठेवूणं तांहे तडागार्इतेड निविट्ठो अंजलिहि ण्हाति, एवं जेसु य पुप्फेसु पुप्फकुंधुताणि ताणि परिहरति । उक्तं सातिचारं

१ मुणेन वाऽरिमानपठि, यथा कुमारामाखेन स चारभटो विपुष्टः, राज्ञो निवेदितं, तथा जीविकया वृत्तिर्वृत्ता, अन्यथा ह्येन मारितः कुमारामाखः । २ अत्र सामाचारी भाषणेन संयुक्तानि शब्दादीनि न धारणीयानि, एवं वासीपरसुमादिविभासा । ३ अत्रापि सामाचारी-उपभोगातिरिक्तं यदि तेष्णामलकादीनि बहूनि गृह्यन्ति ततो बहुपः आनकारका यजन्ति-सत्य लोभ्येन, अन्येऽप्यायका अपि स्यान्ति, अत्र पूतरकाप-उक्कायवधः, एवं पुष्पतंवूलादिविभासा, एवं न पचंते, को विधिः आनृतस्योपभोगे ध्याने ?-गृहे छातम्बं नास्ति तदा तेष्णामलकैः शीघ्रं घृष्टा सर्वाणि शार्दपित्वा ततस्तडाकादीनां तटे निवेदयान्जलिभिः प्राति, एवं येन पुष्पेन पुष्पमुत्पन्नानि परिहरति ।

ध्यानाचरितः समासः, अप्रशस्तं ध्यानं अपध्यानं, इह देवदत्तश्रावककोश्लुणकसाधुप्रभृतयो ज्ञापकं, 'प्रमादाचरितः' प्रमा-
देनाचरित इति विग्रहः, प्रमादस्तु मद्यादिः पञ्चधा, तथा चोक्तम्—“मज्जं विसयकसाया विकथाणिहा य पंचमी भणिया”
अनर्थदण्डत्वं चास्योक्तशब्दार्थद्वारेण स्वबुद्ध्या भावनीयं, 'हिंसाप्रदानं' इह हिंसाहेतुत्वादायुधानलविपादयो हिंसोच्यते,
कारणे कार्योपचारात्, तेषां प्रदानमन्यसै क्रोधाभिभूतायानभिभूताय वा न कल्पते, प्रदाने त्वनर्थदण्ड इति, 'पापकर्मो-
पदेशः' पातयति नरकादाविति पापं तत्प्रधानं कर्म पापकर्म तस्योपदेश इति समासः, यथा-कृष्यादि कुरुत, तथा
चोक्तं—“छित्तोणि कसध गोणे दमेध इच्चादि सावगजणस्स । णो कप्पति उवदिसिउं जाणियजिणययणसारस्स ॥ १ ॥”
इदमतिचाररहितमनुपालनीयमित्यतोऽस्यैवातिचाराभिधित्सयाऽऽह—‘अण्डदंडे’त्यादि, अनर्थदण्डविरमणस्य श्रमणोपासके-
नामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथा-कन्दर्पः-कामः तद्धेतुर्विशिष्टो वाक्प्रयोगः कन्दर्प उच्यते,
रागोद्रेकात् प्रह्रासमिश्रो मोहोद्दीपको नमेति भावः । इह सामाचारी-सावगस्स अट्टहासो न कप्पति, जति णाम हसि-
यधं तो ईसिं च्वेव विहसितधंति । कौकुच्यं-कुत्सितसंकोचनादिक्रियायुक्तः कुचः कुकुचः तद्भावः कौकुच्यं-अनेरुप्रकारा मुल-
नयनोष्ठकरचरणभ्रूविकारपूर्विका परिहासादिजनिका भाण्डादीनामिव विडम्बनक्रियेत्यर्थः । एतत् सामायारी-तारित-
गाणि भासितुं ण कप्पति जारिसेहिं लोगस्स हासो उप्पज्जति, एवं गतीए ठाणेण वा ठासितुन्ति । मौत्तर्यं-धार्ष्ट्यप्रायमस्त्या-

१ क्षेत्राणि कुप गा दमय इत्यादि धावकजनस्य । न कल्पते उपदेष्टुं ज्ञातविनवचनसारस्य ॥ १ ॥ २ धायकस्याट्टहासो न कर्तव्ये, यदि गात्रा दमितत्पयं
तर्हि ईपदेव विहसितव्यमिति । ३ अत्र सामाचारी-तारंति भासितुं न कल्पते यादौलोक्य हासमुत्पद्यते, एवं गत्या स्थानेन वा स्थानुमिति

सम्बद्धप्रलापित्वमुच्यते, मुहेन वा अरिमाणोति, जघा कुमारामच्चेणं सो चारमडओ विसज्जितो, रण्णा णियेदितं, ताप जीविकाए चित्ति दिण्णा, अण्णता रुहेण मारितो कुमारामच्चो । संयुक्ताधिकरणं--अधिक्रियते नरकादिप्वनेनेत्यधिकरणं-यास्तूट्ठपलशिलापुत्रकगोघूमयन्नकादि संयुक्तं--अर्थक्रियाकरणयोग्यं संयुक्तं च तदधिकरणं वेत्ति समासः । ऐत्थ समा-चारी-सापणेण संजुत्ताणि चैव सगडादीनि न धरेतयाणि, एवं वासीपरसुमादिविभासा । 'उपभोगपरिभोगातिरेक' इति उप-भोगपरिभोगशब्दाधो निरूपित एव तदतिरेकः । ऐत्थवि सामायारी-उचभोगातिरिक्तं जदि तेहामलए बहुए गेण्हति ततो षहुगा ण्हायगा यच्चंति तरस छोलियाए, अण्हविण्हायगा ण्हायंति, एत्थ पूतरगाआउक्काययधो, एवं पुष्फतंथोलमादिवि-भासा, एवं ण घट्टति, का विधी सायगस्स उचभोगे ण्हाणे !, घरे ण्हायवं णरिथ ताधे तेहामलएहिं सीसं धंसित्ता सबे माडेत्तूणं ताहे तडागाईतडे निविट्ठो अंजलिहि ण्हाति, एवं जेसु य पुष्फेसु पुष्फकुंथुताणि ताणि परिहरति । उक्तं सातिचारं

१ मुनेन काऽरिमानवधि, यथा कुमारामात्मेन त चारभटो विरुद्धः, राज्ञो नियेदितं, तथा जीविकया वृत्तिदंता, अभ्यदा रहेन मारिताः कुमारामात्माः ।
 २ सामाचारि आरंभेन संजुत्तानि शकटादीनि न धाणीयानि, एवं वासीपश्चाद्विभासा । ३ अत्रावि सामाचारी-उपभोगातिरिक्तं यदि तेहामलकादीनि बहूनि गृह्णाति ततो बहवः धानकारका मज्जन्ति-तस्य छोह्येन, अन्येऽध्यायका अपि ध्वान्ति, अत्र पुतरकापक्कायवचः, एवं पुष्पतोवूलादिविभासा, एवं ण यणंते, को विधिः भागकन्योपभोगे घाने !-गृहे छातयं नास्ति तदा तैलामलकैः शीघ्रं वृद्धा सर्वाणि शाटविरगा ततस्तडाकादीनां तटे निवेदयाञ्जलिभिः खाति, एवं येऽपु पुनेऽपु पुत्तकुन्धयन्त्राणि परिहरति ।

ध्यानचरितः समासः, अप्रशस्तं ध्यानं अपध्यानं, इह देवदत्तश्रावककोङ्कणकसाधुप्रभृतयो ज्ञापकं, 'प्रमादाचरितः' प्रमा-
देनाचरित इति विग्रहः, प्रमादस्तु मद्यादिः पञ्चाधा, तथा चोक्तम्—“मज्जं विसयकसाया विकया णिहा य पंचमी भणिया”
अनर्थदण्डत्वं चास्योक्तशब्दार्थद्वारेण स्वरुद्ध्या भावनीयं, 'हिंसाप्रदानं' इह हिंसाहेतुवादायुधानलविवादयो हिंसोच्यते,
कारणे कार्योपचारात्, तेषां प्रदानमन्यस्मै क्रोधाभिभूतायानभिभूताय या न कल्पते, प्रदाने त्वनर्थदण्ड इति, 'पापकर्मो-
पदेशः' पातयति नरकादाविति पापं तत्प्रधानं कर्म पापकर्म तस्योपदेश इति समासः, यथा-कृष्यादि कुरुत, तथा
चोक्तं—“छित्ताणि कस्य गोणे दमेध इच्छादि सावगजजस्त १ गो कप्पति उवदिसिउं जाणियज्जिययणसारस्त ॥ १ ॥”
इदमतिचाररहितमनुपालनीयमित्यतोऽस्यैवातिचाराभिधित्तयाऽऽह—‘अण्डदंडे’त्यादि, अनर्थदण्डविरमणस्य श्रमणोपासके-
नामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्याः, तद्यथा-कन्दर्पः-कामः तद्धेतुविशिष्टो वाक्प्रयोगः कन्दर्प उच्यते,
रागोद्रेकात् प्रहासमिश्रो मोहोद्वीपको नर्मेति भावः । इह सामाचारी-सावगस्त अष्टदहासो न कप्पति, जति णाम हसि-
यवं तो ईसिं चैव विहसितधति । कौकुच्यं-कुत्तिसतसंकोचनादिक्रियायुक्तः कुचः कुकुचः तद्विभायः कौकुच्यं-अनेकप्रकारा मुत-
नयनोष्ठकरचरणत्रयविकारपूर्विका परिहासादिजनिका भाण्डादीनामिव विडम्बनक्रियेत्यर्थः । एतत्थ सामायारी-तारि-
गाणि भासितुं ण कप्पति जारिसेहिं लोगस्त हासो उप्पज्जति, एवं गतीण ठाणेण वा ठातितुन्ति । मौत्तर्यं-धाष्ट्रमायमसत्या-

१ क्षेत्राणि कृप या दमय इत्यादि धावकजनस्य । न कल्पते उपदेष्टुं शातजिनपचनसारस्य ॥ १ ॥ २ आथकस्यादृष्टासो न कल्पते, यदि नाम हसितव्यं
तर्हि ईप्सदेव विहसितव्यमिति । ३ अत्र सामाचारी-तातंदि भासितुं न कल्पते यारतैर्लोक्य हास्यमुत्पद्यते, एवं गत्या स्थानेन वा स्थानुमिति

सम्बद्धप्रलापित्वमुच्यते, मुद्देण वा अरिमाणेति, जघा कुमारामच्चेणं सो चारभटओ विसज्जितो, रण्णा णिवेदितं, ताए जीविकाए वित्ति दिण्णा, अण्णता रुट्ठेण मारितो कुमारामच्चो । संयुक्ताधिकरणं-अधिक्रियते नरकादिष्वनेनेत्यधिकरणं-यास्तूदूपलशिलापुत्रकगोपूमयन्त्रकादि संयुक्तं-अर्थक्रियाकरणयोग्यं संयुक्तं च तदधिकरणं चेति समासः । एतथ समाचारी-सायगेण संजुत्ताणि चैव सगडादीनि न धरेतथाणि, एवं वासीपरसुमादिविभासा । 'उपभोगपरिभोगातिरेक' इति उपभोगपरिभोगशब्दाभ्यां निरूपित एव तदतिरेकः । एतथयि सामाचारी-उचभोगातिरिक्तं जदि तेह्लामलए बहुए मेणहति ततो बहुगा ण्हायगा यच्चंति तस्स लोलियाए, अण्हविण्हायगा ण्हायंति, एतथ पूतरगाआउक्काययधो, एवं पुष्फंतंबोलमादिविभासा, एवं ण यट्ठति, का विधी सायगस्स उचभोगे ण्हाणे !, घरे ण्हाययं णरिथि ताधे तेह्लामलएहिं सीसं धंसित्ता सबे सादेत्तूणं ताए तडागार्इतेढे निविट्ठो अंजलिहि ण्हाति, एवं जेसु य पुष्फेसु पुष्फकुंथुताणि ताणि परिहरति । उक्तं सातिचारं

१ मुणेन वाऽरिमानपठि, यथा कुमारामालेन च चारभटो विसृष्टः, रात्रौ निवेदितं, तत्रा जीविकया वृत्तिं क्षत, भग्यदा रट्ठेन मारितः कुमारामालः । २ अत्र सामाचारि धारयेण संयुक्ताणि शब्दादीनि न धारणीयानि, एवं वासीपरसुमादिविभासा । ३ अत्रापि सामाचारी-उपभोगातिरिक्तं यदि तेह्लामलकादीनि बहूनि गृह्णाति ततो बहुयः खानकारका यत्रान्ति-तस्य लोभस्येन, भग्येऽप्यायका अपि खान्ति, अत्र पूतरकाउक्काययधः, एवं पुष्फतंबूलादिविभासा, एवं न यणंते, को विधिः धारकल्योपयोगे खाने !-गृहे खातव्यं नास्ति तत्रा तेह्लामलकैः शीघ्रं वृद्धा सर्वाणि शाटयित्वा सतस्रशब्दाकादीनां तटे निवेदयान्जलिभिः प्राप्ति, एवं येसु पुष्फेषु पुष्फकुम्भयन्त्राणि परिहरति ।

पञ्चा रुक्ले छिदितुं मुखेण जीवति, एवं पणिगादि पडिसिद्धा हवति, साडीकर्म-सागडीयत्तणेण जीवति, तत्थ पंपयधमाई दोसा, भाडीकर्म-सएण भंडोवक्खरेण भाडएण चहइ, परायणं ण कप्पति, अणोसिं वा सगंडवलहे य न देति, एवमादी कानुं ण कप्पति, फोडिकर्म-उदत्तेणं हलेण वा भूमीफोडणं, दंतवाणिज्जं-पुविं चैव पुलिदाणं मुहं देति दंते देसा वसि, पञ्चा पुलिंदा हत्थी घातेति, अचिरा सो वाणियओ एहिइत्तिकातुं, एवं धीम्मरगाणं संखमुहं देति, एवमादी ण कप्पति, पुयाणीतं किणति, लक्खवाणिज्जेऽवि एते चैव दोसा-तत्थ किमिया होति, रसवाणिज्जं-कड्डालत्तणं सुरादि तत्थ पाणे घट्ट-दोसा मारणअकोसवधादी तम्हा ण कप्पति, विसवाणिज्जं-विसविक्रयो से ण कप्पति, तेण चहूण जीयणं विराधणा, फंस-वाणिज्जं-दासीओ गहाय अणत्थ विक्किणति जत्थ अग्घंति, पत्थवि अणेगे दोसा परयसत्तादयो, जंतपीलणकर्म-तैडियं जंतं उच्छुजन्तं चक्कादि तंपि ण कप्पते, जिहंछणकर्म-यद्धेउं गोणादि ण कप्पति, दयगिदावणताकर्म-यणदयं देति

१ पश्चाद्भुक्षान् छिरवा मूखेन जीवति, एवं वण्णायाः प्रतिपिद्धा भवन्ति, शाफटिककर्म-शाफटिकरयेन जीवति, तत्थ वण्णवपादिहा दोषा, भाटीकर्म-स्वकीयेन भाण्डोपस्करेण भाटकेन बहति परकीयं न कल्पते, अग्गेग्घो वा शाकं बलीवदीं च न ददाति, एवमादि कर्तुं न कल्पते, एस्पोटिकर्म-गुग्घेन हलेन वा भूमिरस्पोटनं, दन्तवाणिज्यं-पूर्वमेव पुलिद्रेग्घो मूल्यं ददाति, दन्तान् दद्यातेति, पश्चात् पुलिन्द्रा इत्थिनो घातयन्ति अचिरात् त वणिह्ण भावाग्घनीति-कुरवा, एवं धीवरणां गह्वमूल्यं ददाति, एवमादि न कल्पते, पूर्वाणीतं क्रीणाति, लाक्षावाणिज्येऽपि एत एव दोषास्तत्र ह्मग्घो मचग्घिठ, एवमादिगव-दोषा-लावं सुरादि तत्र पाने बहवो दोषाः मारणाक्रोशवधादयस्तस्मात् कल्पते, त्रिपवाणिज्यं विपविक्रयस्तत्र न कल्पते, तेन बहूनां जीवानां विराधना, वेत्तया-णिज्यं-दासीगृहीत्वाऽन्यत्र विक्कीणाति यत्रार्थेन्ति, अत्राप्यनेके दोषाः परयसत्तादयः, यन्त्रपीडनकर्म-तैलिकं यन्त्रं इधुक्कनं चक्कादि तदपि न कल्पते, निलोत्तनकर्म-वर्धयितुं गवादीन् न कल्पते, दवाभिदापनताकर्म वनद्वं ददानि

सत्तसहस्राणांभस्रं जथा उत्तरावह पृच्छा दहृ तरुणं तण उद्धति, तस्य सत्ताणं सत्तसहस्राण वधो, सरदहतलागपरिसो-
सणताकम्मं-सरदहतलागादीणि सोसेति पच्छा वाविजंति, एवं ण कप्पति, असदीपोसणताकम्मं-असतीओ पोसेति
जथा गोउचिसए जोणीपोसगा दासीण भाडि गेण्हति, प्रदर्शनं चेतद् बहुसावधानां कर्मणां एवंजातीयानां, न पुनः परिगण-
नमिति भायार्थः । उक्तं सतिचारं द्वितीयं गुणव्रतं, साम्प्रतं तृतीयमाह—

अणत्थदंटे नउच्चिहे पन्नस्ते, तंजहा-अवज्झाणायरिण पमत्तायरिण हिंसप्पयाणे पायकम्मोवएसे, अण-
त्थदंटेयरमपास्स समणोवा० इमे पच्च० तंजहा-कंदप्पे कुक्कुइण मोहरिण संजुत्ताहिगरणे उवभोगपरिभो-
गाइरेगे ८ ॥ (सूत्रम्)

अनर्धदण्डनइदार्थः, अर्धः-प्रयोजनं, गृहस्यस्य क्षेत्रयास्तुधनशरीरपरिजनादिविषयं तदर्थं आरम्भो-भूतोपमर्दोऽर्थ-
दण्डः, दण्डो निमग्नो यातना विनाश इति पर्यायाः, अर्धेन-प्रयोजनेन दण्डोऽर्थदण्डः स चैव भूतविषयः उपमर्दनलक्षणो
दण्डः क्षेत्रादिप्रयोजनमपेक्षमाणोऽर्थदण्ड उच्यते, तद्विपरीतोऽनर्धदण्डः-प्रयोजननिरपेक्षः, अनर्थः अप्रयोजनमनुप-
योगो निष्कारणतेति पर्यायाः, विनय कारणेन भूतानि दण्डयति सः, तथा कुठारेण प्रहृष्टस्तरुस्कन्धशालादिषु प्रहरति
कुरुडामपिपीलिकादीन् व्यापादयति कृतसङ्कल्पः, न च तद्व्यापादने किञ्चिदतिशयोपकारि प्रयोजनं येन विना गार्हस्थ्यं
मृतिपालयितुं न शक्यते, सोऽयमनर्धदण्डः चतुर्विधः प्रज्ञसः, तद्यथा-‘अपध्यानाचरित’ इति अपध्यानेनाचरितः अप-

१ धेयराधनःत्रिमितं पणोपगप्ये, पञ्चाए दग्धे तरुणं वृणमुत्तिष्ठते, तत्र सत्तानां सत्तसहस्राणां वधः, सरोद्धतटाकपरिशोषणताकर्म-सरोद्धतटाकादीन्
लोचयति, पञ्चादुत्पन्ने, एवं न वदन्ते, अपर्दीपोसगाकम्मं-अमतीः पोषयति यथा गौद्विषये सोमियोपका दासीनां भाटं पृच्छति

इमं च अण्णं भोयणतो परिहरति-असणे अणंतकायं अहममूलगादि मंसं च, पाणे मंसरसमजादि, सादिमे उदुवरका-
उंवरवडपिप्पलपिलंबुमादि, सादिमं मधुमादि, अचित्तं च आहारेयवं, जदा किर ण होज्ज अचित्तो तो सस्सगेण भत्तं
पच्चक्खातितव्वं ण तरति तांघे अवयाएण सचित्तं अणंतकायवहुधीयगवज्जं, कम्मतोऽचि अकम्मा ण तरति जीविंतु तांघे
अच्चंतसावज्जाणि परिहरिज्जंति । इदमपि चातिचाररहितमनुपालनीयमित्यतस्सत्यैवातिचारानभिधिसुराह-‘भोयणतो
समणोवासएण’ भोजनतो यद्गतमुक्तं तदाश्रित्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्या-
‘सचित्ताहारः’ सचित्तं चेतना संज्ञानुपयोगोपधानमिति पर्यायाः, सचित्तश्चासौ आहारश्चेति समासः, सचित्तो वा आहारो
यस्य सचित्तमाहारयति इति वा मूलकन्दलीकन्दकार्दकादिसाधारणप्रत्येकतरुशरीराणि सचित्तानि सचित्तं पृथिव्यापा-
हारयतीति भावना । तथा सचित्तप्रतिवच्चाहारो यथा वृक्षे प्रतिवज्जो गुन्दादि पक्ष्मलानि वा । तथा अपकीपमक्ष्मणत्वमि-
दं प्रतीतं, सचित्तसंमिश्राहार इति वा पाठान्तरं, सचित्तेन संमिश्र आहारः सचित्तसंमिश्राहारः, घट्यादि पुण्यादि
वा संमिश्रं, तथा दुग्धकौपधिभक्षणता दुग्धकाः-अस्मिन्ना इत्यर्थः तद्भक्षणता, तथा तुच्छीपधिभक्षणता तुच्छा
हि असारा मुद्गगफलीप्रभृतयः, अत्र हि महती विराधता अल्पा च तुष्टिः, बहिभिरप्यैहिकोऽप्यपायः सम्भाव्यते । एतय

हि असारा मुद्गगफलीप्रभृतयः, अत्र हि महती विराधता अल्पा च तुष्टिः, बहिभिरप्यैहिकोऽप्यपायः सम्भाव्यते । एतय
१ इदं धान्यत् भोजनतः परिहरति-असनेऽनन्तकायं आर्द्रकमूलकादि मांसं च, पाणे मांसरसमजादि, सांघे उदुवरकाकोलुवावटपिप्पलपिलंबुमादि भावे
मधुमादि, अचित्तं चाहरेयवं, यदा किल न भवेत् अचित्तं इत्यर्गेण भक्तं प्रत्याख्यातव्यं न शक्नोति तदुपपन्नादेन सचित्तं भक्तवत्कायवहुधीयगवज्जं, कम्मतोऽप्य-
कर्मा न शक्नोति जीविंतु तदाऽत्यन्तसाधनानि परिश्रियन्ते । २ अत्र

सिंगलायकोदाहरणं—सेत्तरक्कणो सिंगातो खाति, राया णिगच्छति, मज्झण्हे पडिगतो, तधावि खायति, रण्णा कोउएणं पोहं फालाधितं केत्तियाओ लइताओ होज्जत्ति, णवरि फेणो अन्नं किंचि णत्थि, एवं भोजन इति गतं । अधुना कर्मतो यत् प्रतमुकं तदप्यतिचाररहितमनुपालनीयं इत्यतोऽस्यातिचारानभिधिसुराह—

कम्मओ णं समणोया० इमाहं पप्परस कम्मादाणां जा०, तंजहा-इंगालकम्मे वणकम्मे साडीकम्मे भाडीकम्मे फोडीकम्मे, दंतयाणिज्जे लक्खवाणिज्जे रसयाणिज्जे केसवाणिज्जे विसयाणिज्जे, जंतपीलणकम्मे निइंउणकम्मे दयग्गिदायणया सरदहत्तलायसोसणया असईपोसणया ७ ॥ (सूत्रं) ॥

कर्मतो यद् प्रतमुकं णमिति यावयालङ्कारे तदाश्रित्य श्रमणोपासकेनामूनि-प्रस्तुतानि पञ्चदशोत्तिसङ्ख्या कर्मोदानानो-लगायज्जीगोपायाभावेऽपि तेषामुत्कटज्ञानावरणीयादिकर्महेतुत्वादादानानि कर्मोदानानि ज्ञातव्यानि न समाच-रितव्यानि । तद्यथेत्यादि पूर्ववत्, अद्भारकर्म-अद्भारकरणविक्रयक्रिया, एवं वनशकटभाटकरफोटना दन्तलाक्षारसविप-केनयानिगयं च यंत्रपीठनिष्ठोन्मनदयदापनसरोद्रदादिपरिज्ञोपणासतीपोपणास्यपि द्रष्टव्यमित्यक्षरार्थः । भावार्थ-सरयं-‘इंगाउ कम्मं’ति, इंगाला निदहितुं विक्किणति, तस्य छण्हं कायाणं वधो तं न कप्पति, वणकम्मं-जो वणे किणति,

१ सिंगलायकोदाहरणं क्षेत्रादिकः सिंगलाः खादति, राया सिंगच्छति, मज्झण्हे प्रतिगतः, तत्रापि खादति, राज्ञा कौतुकेनोदरं पादितं क्रियत्यः खादितः मजेदुदीरे, नररं देवः, भण्णिकम्मदि नात्ति । २ अद्भारकर्मणि-अद्भारत्वात् निर्दोष विक्किणति तत्र पण्णो कायानां यथेष्टात्त कल्पते, वनकम्मं यो वने क्रीणाति,

इमं च अणं भोयणतो परिहरति-असणे अणंतकायं अहगमूलगादि मंसं च, पाणे मंसरसमज्जादि, खादिमे उदुवरका-
उंवरवडपिप्पलपिलंबुमादि, सादिमं मधुमादि, अचित्तं च आहारेयं, जदा किर ण होज अचित्तो तो उस्सग्गेण भंसं
पच्चक्खातितवं ण तरति ताधे अववाएण सचित्तं अणंतकायवहुयीयगवज्जं, कम्मतोऽवि अकम्मा ण तरति जीवितुं ताधे
अञ्चंतसायज्जाणि परिहरिञ्जति । इदमपि चातिचाररहितमनुपालनीयमित्यतस्तस्यैयातिचारानभिधिसुराह-‘भोयणतो
समणोवासएण’ भोजनतो यद्गतमुक्तं तदाश्रित्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा-
‘सचित्ताहारः’ सचित्तं चेतना संज्ञानुपयोगोपधानमिति पर्यायाः, सचित्तथासौ आहारश्चेति समासः, सचित्तो वा आहारो
यस्य सचित्तमाहारयति इति वा मूलकन्दलीकन्दकार्दकादिसाधारणप्रत्येकतरुशरीराणि सचित्तानि सचित्तं पृथिव्याद्या-
हारयतीति भावना । तथा सचित्तप्रतिबद्धाहारो यथा वृक्षे प्रतिबद्धो गुन्दादि पक्कफलानि वा । तथा अपकीपघमधणत्वमि-
दं प्रतीचं, सचित्तसंमिश्राहार इति वा पाठान्तरं, सचित्तेन संमिश्र आहारः सचित्तसंमिश्राहारः, यथादि पुष्पादि
वा संमिश्रं, तथा दुष्पक्कौपधिभक्षणता दुष्पक्काः-अस्विन्ना इत्यर्थः तद्वृक्षभक्षता, तथा तुच्छौपधिभक्षणता तुच्छा
हि असारा मुद्गगफलीप्रभृतयः, अत्र हि महती विराधना अल्पा च तुष्टिः, बहिभिरप्येहि कोऽव्यपायः सम्भाव्यते । एतद्य

१ इदं चान्यत् भोजनतः परिहरति-अज्ञेऽनन्तकायं आर्द्रकमूलकादि मंसं च, पाणे मंसरसमज्जादि, खाद्ये उदुवरकाकोन्दुशरवटपिण्डश्रादि स्वाद्ये
मत्स्यादि, सचित्तं चाहारेयं, यदा किल न मयेव अचित्तं उस्सग्गेण भंसं प्रत्याग्यातयं न दाकोति तदाऽपवादेन तपितं भगवत्कायबहुबीजकयमे, कम्मतोऽप्य-
कर्मा न दाकोति जीवितुं तदाऽनन्तसाधयानि परिह्रियन्ते । २ धाम

सिंगाखायकोदाहरणं—स्वस्तरक्खणो सिंगातो खाति, राया णिगच्छति, मज्झण्हे पडिगतो, तथावि खायति, रण्णा कोउएणं पोहं फालावितं केत्तियाओ खइताओ होज्जत्ति, णवरि फेणो अन्नं किंचि णत्थि, एवं भोजन इति गतं । अधुना कर्मतो यत् व्रतमुक्तं तदप्यतिचारहितमनुपालनीयं इत्यतोऽस्यातिचारानभिधिसुराह—

कम्मओ णं समणोवा० इमाइं पन्नरस कम्मादाणाइं जा०, तंजहा-इंगालकम्मे वणकम्मे साडीकम्मे भाडीकम्मे फोडीकम्मे, दंतवाणिज्जे लक्खवाणिज्जे रसवाणिज्जे केसवाणिज्जे विसवाणिज्जे, जंतपीलणकम्मे निहंछणकम्मे दयगिगदायणया सरदहतलायसोसणया असईपोसणया ७ ॥ (सूत्रं) ॥

कर्मतो यत् व्रतमुक्तं णमिति वाक्यालङ्कारे तदाश्रित्य श्रमणोपासकेनामूनि-प्रस्तुतानि पञ्चदशोत्तिसह्या कर्मादानानी-त्यसायद्यजीर्यनोपायाभावेऽपि तेषामुत्कटज्ञानावरणीयादिकर्महेतुत्वादादानानि कर्मादानानि ज्ञातव्यानि न समाच-रितव्यानि । तद्यथेत्यादि पूर्ववत्, अद्भारकर्म-अद्भारकरणविक्रयक्रिया, एवं वनशकटभाटकस्फोटना दन्तलाक्षारसविप-केरायाणिगयं च यंत्रपीडननिर्छेदञ्चनदवदापनसरोहदादिपरिशोषणासतीपोषणास्यपि द्रष्टव्यमित्यक्षरार्थः । भावार्थ-स्त्ययं-‘इंगालकम्मं’ति, इंगाला निहंहितुं विक्रियति, तस्य छण्हं कायाणं वधो तं न कप्पति, वणकम्मं-जो वणं कियति,

१ सिंगबासापुक्क वडाहरणं क्षेत्राधकः धिग्गहाः घादति, रात्रा निरपेच्छति, मध्याह्ने प्रतिगतः, तथापि खादति, राज्ञा कौपुकेनोदरं पाटितं कियत्यः खादित्वा मचेयुरिति, नवरं वेनः, भन्त्यरिकमवि नास्ति । २ अद्भारकर्ममिति-अद्भारात् निर्दंष्ट्र विक्रीणाति तत्र वण्णो कायानो वधस्तथ कल्पते, वनकर्मं यो वनं क्रीणाति,

इमं च अणं भोयणतो परिहरति-असणे अणंतकायं अक्षगमूलगादि मंसं च, पाणे मंसरसमज्जादि, खादिमे उदुवरका-
उंवरवडपिण्डपिण्डुमादि, साविमं मधुमादि, अचित्तं च आहारेयं, जदा किर ण होज्ज अचित्तो तो वस्सगेण भंसं
पच्चक्खातितवं ण तरति तांघे अववाएण सचित्तं अणंतकायवहुधीयगवज्जं, कम्मतोडवि अकम्मा ण तरति जीवितुं तांघे
अच्चंतसावज्जाणि परिहरिज्जंति । इदमपि चातिचाररहितमनुपालनीयमित्यतस्तस्यैवातिचारानभिधितुराह-‘भोयणतो
समणोवासएण’ भोजनतो यद्वत्तमुक्तं तदाश्रित्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा-
‘सचित्ताहारः’ सचित्तं चेतना संज्ञानुपयोगोपधानमिति पर्यायाः, सचित्तश्चासौ आहारश्चेति समासः, सचित्तो या आहारो
यस्य सचित्तमाहारयति इति वा मूलकन्दलीकन्दकार्द्रकादिसाधारणप्रत्येकतरुनीराणि सचित्तानि सचित्तं वृथिव्याद्या-
हारयतीति भावना । तथा सचित्तप्रतिबद्धाहारो यथा वृक्षे प्रतिबद्धो गुन्दरादि पक्ष्मफलानि वा । तथा अपक्षीपधभक्षणत्यमि-
दं प्रतीतं, सचित्तसंमिश्राहार इति या पाठान्तरं, सचित्तेन संमिश्र आहारः सचित्तसंमिश्राहारः, यथायदि पुष्पादि
वा संमिश्रं, तथा दुष्पक्कौपधिभक्षणता दुष्पक्काः-अस्विन्ना इत्यर्थः तद्भक्षणता, तथा तुच्छौपधिभक्षणता तुच्छा
हि असारा मुद्गगफलीप्रभृतयः, अत्र हि महती विराधना अल्पा च तुष्टिः, वहिभिरप्यहि कोऽप्यपायः सम्भाव्यते । एतद्य

१ इदं चान्यत् भोजनतः परिहरति-अज्ञानेऽनन्तकायं आर्द्रकमूलकादि मांसं च, पाणे मांसरसमज्जादि, खाये उदुवरकाकोन्दुवत्तरिण्डतशादि म्वावे
मत्वादि, अचित्तं चाहसंसर्गं, यदा किञ्च न भवेत् अचित्तं वस्सगेण भंसं प्रत्यावयातव्यं न नास्तीति तदुऽपवादेन तदपि च भन्तकायवहुधीयगवज्जं, कम्मतोऽप्य-
कर्मो न शक्नोति जीवितुं तदाऽस्तस्यसावयाणि परिहरियन्ते । २ अत्र

ये गतं, अणोवि ण विसज्जितवो, अणाणाए कोवि गतो होज्ज जं विसुमरियखेत्तगेण लद्धं तं ण गेणहेज्जसि ।
[प्र० २१०००] उक्तं सात्तिचारं प्रथमं गुणव्रतं अधुना द्वितीयमुच्यते, तत्रेदं सूत्रं—

उपभोगपरिभोगवणं बुद्धिहे पन्नतो तंजहा—भोअणओ कम्मओ अ । भोअणओ समणोवा० इमे पञ्च०—
सन्निताहारे सन्नितापडियद्वाहारे अप्पउलिओसहिभक्खणया तुच्छोसहिभ० दुप्पउलिओसहिभक्खणया ७ ॥
उपभुग्यत इत्युपभोगः, उपशब्दः सकृदर्थं वर्तते, सकृद्भोग उपभोगः—अथवाऽन्तर्भोगः उपभोगः—
आहारादि, उपशब्दोऽन्तर्भवचनः, परिभुग्यत इति परिभोगः, परिशब्दोऽन्तर्वाच्यो वर्तते, पुनः पुनर्भोगः वत्त्वादेः परिभोग-
इति, अथवा वहिर्भोगः परिभोग एवमेव यस्यनालङ्कारादेः, अत्र परिशब्दो वहिर्योचक इति, एतद्विषयं व्रतं—उपभोगपरिभोग-
व्रतं, एतत् त्रीर्धरगणधरेद्विविधं प्रज्ञप्तं, तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः, भोजनतः कर्मतश्च, तत्र भोजनत उत्सर्गेण निरयद्याहार-
भोजिना भवितव्यं, कर्मतोऽपि प्रायो निरयद्यकर्मोनुष्ठानतयुक्तेत्यक्षरार्थः । इह चेयं सामाचारी—भोयणतो सावगो उत्सर्गेण
फामुगं आहारं आहारेज्जा, तस्मासति अफामुगमयि सच्चित्तवज्जं, तस्स असती अणंतकायबहुवीयगानि परिहरितवानि,

१ न गन्ताप्यं, अन्वोऽपि न विगर्जनीया, भवानुया कोऽपि गतो मयेत् यदिस्मृतक्षेत्रे च गतेन लब्धं तत्र गृह्णोयान् इति । २ भोजनतः श्रावक उत्स-

१ न गन्ताप्यं, अन्वोऽपि न विगर्जनीया, भवानुया कोऽपि गतो मयेत् यदिस्मृतक्षेत्रे च गतेन लब्धं तत्र गृह्णोयान् इति । २ भोजनतः श्रावक उत्स-
र्गं प्रागुक्तानाहारादरेत्, तस्मिन्नपि भवानुक्तमपि सच्चित्तवज्जं, तस्मिन्नसति भवन्तकायबहुवीयज्जानि परिहर्तव्यानि,

क्षेत्रवृद्धिः [इति]-एकतो योजनशतपरिमाणमभिगृहीतमन्यतो दश योजनानि गृहीतानि तस्यां दिशि समुपग्रे कार्यं योजनशतमध्यादपनीयान्यानि दश योजनानि तत्रैव स्वबुद्ध्या प्रक्षिपति, संवर्द्धयत्येकत इत्यर्थः, स्मृतेर्भ्रंशः-अन्तर्जनं स्मृत्यन्तर्जनं किं मया परिगृहीतं कया मर्यादया व्रतमित्येवमनुसरणमित्यर्थः, स्मृतिमूलं नियमानुष्ठानं, तद्व्यंशे तु नियमत एव नियमभ्रंश इत्यतिचारः । एतत् य सामाचारी-उद्धं जं पमाणं गहितं तस्स उवरिं पयतसिहरे रुमले वा मफडो पक्खी वा सावयस्स वत्थं आभरणं वा गेण्हितुं पमाणातिरेकं उवरि भूमिं यच्चेज्जा, तत्थ से ण कप्पति गंतुं, जाये तु पडितं अण्णेण वा आणितं ताये कप्पति, इदं पुण अट्ठावयहेमकुडसमेयमुपतिट्ठज्जे तच्चित्तकूडअंजणगमंदरादियु पघतेसु भवेज्जा, एवं अघेवि कूबियादिसु विभासा, तिरियं जं पमाणं गहितं तं तिविधेणवि करणेण णात्तिफमितपं, सेत्तबुद्धी सावगेण ण कायत्वा, कथं ? सो पुवेण भंडं गहाय गतो परेण भंडं अगतिचित्तिकानुं अवरेण जाणि जोयणाणि पुघदिसाए संछुभति, एसा खेत्तबुद्धी सेण कप्पति कानुं, सिय ज्जति बोलीणो होज्जा णियत्तिययं, विस्मारिते य

१ भाषा ॥ सामाचारी ऊर्ध्वं यत् प्रमाणं गृहीतं तस्योपरि पर्वतशिखरे वृक्षे वा मर्कटः पक्षी वा धातुकस्य वज्रसामरणं वा गृहीत्वा प्रमाणातिरेकानुरि-
भूमिं मज्जेत्, तत्र तस्य न कल्पते गंतुं, यदा तु पतितं अन्येन वा आवीतं तदा कल्पते, इदं पुनरष्टपदेममुण्डसंभेतगुप्ततिष्ठोज्ज्वलपिप्रवृत्ताभनकमग्ने-
रादिषु पर्वतेषु भवेत्, एवमथोऽपि कूशिकादिषु विभाषा, तिर्यग् यत् प्रमाणं गृहीतं तत् त्रिविधेनावि करणेन तद्व्यातिक्रान्त्यं, क्षेत्रवृद्धिः धावकेन न कर्तव्या,
कथं ? स पूर्वस्यां माण्डं गृहीत्वा गतो यावत्तत्प्रमाणं ततः परतो माण्डमर्धवीतिक्रवाऽपरस्यां याति योजनानि (तानि) पूर्वस्यां निशि क्षिपति, एसा क्षेत्र-
वृद्धिस्तस्य न कल्पते कर्तुं, स्थावचतिग्रान्तो भवेत् निषर्चितव्यं, विस्मृते च

ण गंतव्यं, अण्णोवि ण विसज्जितवो, अणाणाए कोवि गतो होज्ज जं विसुमरियखेत्तगतेण लद्धं तं ण गेणहेज्जत्ति।
[मं० २१०००] उक्तं सातिचारं प्रथमं गुणप्रतं अधुना द्वितीयमुच्यते, तत्रेदं सूत्रं—

उद्यभोगपरिभोगवणं बुद्धिहे पत्तत्ते तंजहा—भोअणओ कम्मओ अ । भोअणओ समणोवा० इमे पञ्च०—
सत्तिस्साहारे सत्तिस्सपडियद्धाहारे अप्पउलिओसहिभक्खणया तुच्छोसहिम० दुप्पउलिओसहिभक्खणया ७ ॥
उपभुगयत इत्थुपभोगः, उपशब्दः सकृदर्थे वर्तते, सकृद्भोग उपभोगः—अशनयानादि, अथवाऽन्तर्भोगः उपभोगः—
आहारादि, उपशब्दोऽन्तर्भवचनः, परिभुगयत इति परिभोगः, परिशब्दोऽन्तर्भूतो वर्तते, पुनः पुनर्भोगः वस्त्रादेः परिभोग-
इति, अथवा वहिर्भोगः परिभोग एवमेव घसनालङ्कारादेः, अत्र परिसब्दो वहिर्योचक इति, एतद्विविधं प्रतं—उपभोगपरिभोग-
प्रतं, एतत् तीर्थं करगणपरीद्विविधं प्रज्ञसं, तद्यथेत्थुदाहरणोपन्यासार्थः, भोजनतः कर्मतश्च, तत्र भोजनत उत्सर्गेण निरवद्याहार-
भोजिना भवितव्यं, कर्मतोऽपि प्रायो निरवद्यकर्मनुष्ठानयुक्तेत्यक्षरार्थः । इह चेयं सामाचारी—‘भोयेणतो सावगो उत्सर्गेण
फागुगं आहारं आहारंजा, तस्सामति अफागुगमवि सच्चित्तवज्जं, तस्स असती अणंतकायवहुवीयगानि परिहरितवानि,

१ न गन्तव्यं, अण्णोऽपि न निगमनीया, अणाणाए कोऽपि गतो मयेत् यदिस्तुतक्षेत्रे च गतेन लब्धं ॥ गृह्णीयान् इति । २ भोजनतः श्रावक उत्स-
र्गेण प्रागुद्यमगारमारोरेत्, तस्मिन्नप्यपि अद्यामुद्यमपि सच्चित्तवज्जं, तस्मिन्नसति भगवन्तकायवहुवीयगानि परिहरन्त्यानि,

रूतणाणि सावगस्स विक्किणियाणि तेण परिगहपरिमाणाइरित्ताइंतिकावं न गहियाणि, सावगेण जेच्छितं, सो पुइतो । इदं चातिचाररहितमनुपालनीयं, तथा चाह-‘इच्छापरिमाणस्स समणोवासगणं’ इच्छापरिमाणस्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथेति पूर्ववत्, क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रमः तत्र दस्योत्पत्तिभूमिः क्षेत्रं, तच्च सेतुकेतुभेदाद् द्विभेदं, तत्र सेतुक्षेत्रं अरघट्टादिसेक्यं, केतुक्षेत्रं पुनराकाशपतितोदकनिष्पाद्यं, वास्तु-अगारं तदपि त्रिविधं-खातमुत्खृतं खातोच्छ्रितं च, तत्र खातं-भूमिगृहकादि उत्खृतं-प्रासादादि, खातोच्छ्रितं-भूमिगृहस्योपरि प्रासादः, एतेषां क्षेत्रवास्तूनां प्रमाणातिक्रमः, प्रत्याख्यानकालगृहीतप्रमाणोल्लङ्घनमित्यर्थः । तथा हिरण्यसुवर्णप्रमाणातिक्रमस्तत्र हिरण्यं-रजतमघटितं घटितं वा अनेकप्रकारं द्रम्मादिः, सुवर्णं प्रतीतमेव तदपि घटिताघटितं, एतद्ग्रहणाच्चेन्द्रनीलमरकतायुप-लग्रहः, अक्षरगमनिका पूर्ववदेव, तथा धनं-गुडशर्करादि, गोमहिष्यजायिकाकरभतुंगा-द्यन्ये, धान्यं-व्रीहिकोद्रवमुद्गमापतिलगोधूमयवादि, अक्षरगमनिका प्राग्वदेव, तथा द्विपदचतुष्पदप्रमाणातिक्रमः, तत्र द्विपदादीनि-दासीमयूरहंसादीनि, चतुष्पदानि-हस्त्यश्वमहिष्यादीनि, अक्षरगमनिका पूर्ववदेव, तथा कुप्यप्रमाणा-तिक्रमः, तत्र कुप्यं-आसनशयनभण्डकरोटकलोहाद्युपरकरजातमुच्यते, एतद्ग्रहणाच्च यस्त्रकम्पलपरिग्रहः, अक्षरगम-निका पूर्ववदेव, तान् क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रमादीन् समाचरन्नतिचरति पञ्चमाणुव्रतमिति । एतच्च य दोसा जीयघातादि भणितव्या । उक्तं सातिचारं पञ्चमाणुव्रतम् इत्युक्तान्यणुव्रतानि, साम्प्रतमेतेषामेवाणुव्रतानां परिपालनाय भावनाभूतानि

१ इहानि आदकाय विरेजुं नीतानि, तेन परिग्रहप्रमाणातिरिक्तानीति कृत्वा न गृहीतानि, आचरेण जेदं, तच्च जितः, २ अत्र च एतेषां जीयघातादयो मन्त्रिणव्याः

गुणवत्तास्यविधीयन्ते--एतानि पुनस्त्रीणि भवन्ति, तद्यथा-दिग्गुणं उपभोगपरिमाणं अनर्थदण्डपरिवर्जनमिति, तत्राद्य-
गुणवत्तत्वात्क्याभिहितस्याऽऽह--

दिसिषणं तिचित्रे पक्षरो-उद्दिदिसिषणं अहोदिसिषणं तिरियदिसिषणं,
उद्दिमिमपमाण।इकमे अहोदिसिषणमाणावन्ते सिद्धिः

दिगो धने क्रम हाराः शास्त्रे यणिताः, तत्र पर्योपलक्षिता पूर्वा नोपाश्च पूर्वदिक्षणादिकास्तदनुक्रमेण द्रष्टव्याः, तत्र दिशां मन्वन्धि दिक्षु वा प्रतमेतापरशु पूर्वोदिधिभागेषु मया गमनाद्यनुष्ठेयं न परत इत्येकंभूतं दिग्प्रतं, एतच्चौघतः त्रिविधं प्रज्ञप्तं तीर्थेकरगणधरेः, तद्यथेत्युदाहरणोपन्यागार्थः, ऊर्ध्वोदिग् ऊर्ध्व दिग् तत्सम्यन्धि तस्यां वा प्रतं ऊर्ध्व दिग्प्रतं, एतावती दिगूर्द्ध्व पर्यताचारोहणादयगाहनीया न परत इत्येकंभूतं इति भायना, अथो दिग् अधोदिक् तत्सम्यन्धि तस्यां वा प्रतं अधोदिग्-मर्न-अर्धोदिग्प्रतम्, एतावती दिग्ध इन्द्रकृपाद्यवतरणादयगाहनीया न परत इत्येकंभूतमिति हृदयं, तिर्यक् दिशस्तिर्यग्-दिग्ः-पूर्वोदिक्षामार्गं मन्वन्धि तासु वा प्रतं तिर्यग्प्रतं, एतावती दिग् पूर्वेणावगाहनीया एतावती दक्षिणेनेत्यादि, न परत इत्येकंभूतमिति भागार्थः । अस्मिन् सत्ययगृहीतक्षेत्राद् बहिः स्थावरजङ्गमप्राणिगोचरो दण्डः परित्यक्तो भवतीति गुणः । इदमनिवाररहितमनुपालनीयमतोऽर्ज्येतिचारानभिधित्सुराह-‘दिसिचयस्स समणो’ दिग्प्रतस्य उक्तरूपस्य ध्रमनोरागकेनामी पञ्जातिधारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथा-ऊर्ध्वदिक्प्रमाणातिक्रमः यावत्प्रमाणं परिगृहीतं तस्मादिन्द्रजन्मिल्यर्थः, पर्यमन्यत्रापि भायना कार्यो, अधोदिक्प्रमाणातिक्रमः, तिर्यग्दिक्प्रमाणातिक्रमः, क्षेत्रस्य वृद्धिः

रैतणाणि साधगस्त विक्किणियाणि तेण परिगहपरिमाणाइरित्ताइत्तिकाउं न गहियाणि, सायेण णेच्छितं, सो पूइतो । इदं चातिचाररहितमनुपालनीयं, तथा चाह-‘इच्छापरिमाणस्स समणोवासणं’ इच्छापरिमाणस्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथेति पूर्ववत्, क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रमः तत्र शस्योत्पत्तिभूमिः क्षेत्रं, तद्य सेतुकेतुभेदाद् द्विभेदं, तत्र सेतुक्षेत्रं अरघट्टादिसेक्यं, केतुक्षेत्रं पुनराकाशपतितोदकनिष्पाद्यं, वास्तु-अगारं तदपि त्रिविधं खातमुत्सृतं खातोच्छ्रितं च, तत्र खातं-भूमिगृहकादि उत्सृतं-प्रासादादि, खातोच्छ्रितं-भूमिगृहस्योपरि प्रासादः, एतेषां क्षेत्रवास्तूनां प्रमाणातिक्रमः, प्रत्याख्यानकालगृहीतप्रमाणोलङ्घनमित्यर्थः । तथा हिरण्यसुवर्णप्रमाणातिक्रमस्तत्र हिरण्य-रजतमघटितं घटितं वा अनेकप्रकारं द्रव्यादिः, सुवर्णं प्रतीतमेव तदपि घटिताघटितं, एतद्ब्रह्मणाचेन्द्रनीलमरकताद्युप-लभ्यः, अक्षरगमनिका पूर्ववदेव, तथा धनधान्यप्रमाणातिक्रमः, तत्र धनं-गुडशर्करादि, गोमहिष्यजायिकाभ्रभतुरगा-द्यन्ये, धान्यं-व्रीहिकोद्वयमुद्गमापतिलगोधूमयवादि, अक्षरगमनिका प्राग्वदेव, तथा द्विपदचतुष्पदप्रमाणातिक्रमः, तत्र द्विपदादीनि-दासीमयूरहंसादीनि, चतुष्पदानि-हस्त्यश्वमहिष्यादीनि, अक्षरगमनिका पूर्ववदेव, तथा कुप्यप्रमाणा-तिक्रमः, तत्र कुप्यं-आसनशयनभण्डकरोटकलोहाद्युपस्करजातमुच्यते, एतद्ब्रह्मणाच यस्त्रकम्बलपरिग्रहः, अक्षरगम-निका पूर्ववदेव, तान् क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रमादीन् समाचरन्नतिचरति पञ्चमाणुग्रतमिति । एतथ य दोसा लोयपातादि भणितवा । उक्तं सातिचारं पञ्चमाणुग्रतम् इत्युक्तान्यनुव्रतानि, साम्प्रतमेतेषामेषाणुग्रतानां परिपालनाय भायनाभूतानि

१ रत्नानि भावकाय विक्क्रेतुं नीतानि, सेन परिग्रहप्रमाणातिरिक्तानीति कृत्वा न गृहीतानि, आचरेण नेदं, स पञ्चितः, २ मत्त य दोसा लोयपातादयो भणितवाः

गुणव्रतान्यभिधीयन्ते-तानि पुनस्त्रीणि भवन्ति, तद्यथा-दिग्ब्रतं उपभोगपरिमाणं अनर्थदण्डपरिवर्जनमिति, तत्राद्य-
गुणव्रतस्वरूपाभिधिरसयाऽऽह-

दिसिक्वए तिविहे पप्रत्ते-उद्धुदिसिक्वए अहोदिसिक्वए तिरियदिसिक्वए, दिसिवयस्स समणो० इमे पच्च० तंजहा-
उद्धुदिसिपमाणाइकमे अहोदिसिपमाणाइकमे तिरियदिसिपमाणाइकमे खित्तवुद्धी सहअंतरद्धा ६ ॥ (सूत्रं)
दित्तो हानेकप्रकाराः शास्त्रे वर्णिताः, तत्र सूर्योपलक्षिता पूर्वा शेयाश्च पूर्वदक्षिणादिकास्तदनुक्रमेण द्रष्टव्याः, तत्र दिशां
संबन्धि दिक्षु वा व्रतमेतायसु पूर्वोदिविभागेषु मया गमनाद्यनुष्ठेयं न परत इत्येवंभूतं दिग्ब्रतं, एतच्चौघतः त्रिविधं प्रज्ञप्तं
तीर्थकरगणपरैः, तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः, ऊर्चोदिग् ऊर्च्यं दिग् तत्सम्बन्धि तस्यां वा व्रतं ऊर्च्यं दिग्ब्रतं, एतावती दिग्ब्रतं
पर्यताद्यारोहणादयगाहनीया न परत इत्येवंभूतं इति भावना, अधो दिग् अधो दिक् तत्सम्बन्धि तस्यां वा व्रतं अधोदिग्-
ब्रतं-अर्चोदिग्ब्रतम्, एतावती दिग्ध इन्द्रकूपाद्यवतरणादयगाहनीया न परत इत्येवंभूतमिति हृदयं, तिर्यक् दिशस्तिर्यग्-
दिदाः-पूर्वोदिकास्तासां सम्बन्धि तासु वा व्रतं तिर्यग्ब्रतं, एतावती दिग् पूर्वेणावगाहनीया एतावती दक्षिणेनेत्यादि,
न परत इत्येवंभूतमिति भावार्थः । अस्मिन् सत्यवगृहीतक्षेत्राद् बहिः स्यावजङ्गमप्राणिगोचरो दण्डः परित्यक्तो भवतीति
गुणः । इदमतिचाररहितमनुपालनीयमतोऽस्यैवातिचारानभिधित्सुराह-‘दिसिवयस्स समणो०’ दिग्ब्रतस्य उक्तस्य
भ्रमणोपासकेनामी पयातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, तद्यथा-ऊर्ध्वदिक्प्रमाणातिक्रमः यावत्प्रमाणं परिगृहीतं
तस्यातिउत्तमिर्त्यर्थः, पृथमन्यत्रापि भावना कार्या, अधोदिक्प्रमाणातिक्रमः, तिर्यग्दिक्प्रमाणातिक्रमः, क्षेत्रस्य वृद्धिः

परशब्देनोच्यते तस्य कन्याफललिप्सया स्नेहवन्धेन वा विवाहकरणमिति, अवि य-उत्सर्गो णियगावचाणवि वरणसंवरणं
ण करेति किमंग पुन अण्णसिं ? जो वा जत्तियाण आगारं करेइ, तत्तिया कप्पंति, सेसा ण कप्पंति, ण यट्ठति महती
दारिया दिज्जउ गोधणे वा संडो छुपेज्जेति भणिउं । काम्यन्त इति कामाः-शब्दरूपगन्धा भुग्यन्त इति भोगा-रसरसदाः,
कामभोगेषु तीव्राभिलाषः, तीव्राभिलापो नाम तदध्यवसायित्वं, तस्माच्चेदं करोति-समास्रतोऽपि योपिन्मुखोपस्थकर्णकक्षा-
न्तरेष्वृक्षतया प्रक्षिप्य लिङ्गं मृत इव आस्ते निश्चलो महतीं वेलासिति, दन्तनखोरपलपत्रकादिभिर्यो मदनमुत्तेजयति,
वाजीकरणानि चोपयुक्ते, योपिदवाच्यदेशं वा सृद्धानाति । एतानीत्वरपरिगृहीतगमनादीनि समाचरन्तिचरति चतुर्थोणु-
व्रतमिति । एतथ य आदिह्मा दो अतियारा सदारसंतुहस्स भवंति णो परदारविवज्जगस्स, सेसा पुण दोण्हवि भवन्ति, दोसा
पुण इत्तरियपरिगहितागमणे विदिण्ण सद्धिं वेरं होज्ज मारेज्ज तालेज्ज या इत्यादयः, एवं सेसेसुवि भाणियया । उक्कं माति-

चारं चतुर्थानुव्रतं । अधुना पञ्चमं प्रतिपाद्यते, तत्रेदं सूत्रम्—

अपरिमियपरिगहं समणो० इच्छापरिमाणं उवसंपच्चइ, से परिगहे दुविहे पन्नत्ते, तंजहा-सचित्तपरिगहे
अचित्तपरिगहे य, इच्छापरिमाणस्स समणोवा० इमे पंच०-धणधन्नपमाणाइक्कमे विवत्तयत्तुपमाणाइक्कमे
हिरन्नसुवन्नपमाणाइक्कमे दुपयत्तउत्पयपमाणाइक्कमे कुवियपमाणाइक्कमे ५ ॥ (मू०)

१ अपि च उत्सर्गो निजकापल्यानामपि वरणसंवरणं न करोति किं पुनरुत्सर्गो ? यो वा यावतामाकारं करोति तावन्तः कश्चिन्ने, दोसा न कश्चिन्ने, न
युगपते महतीं दारिकां ददातु गोधने वा पण्डः क्षिपतिवति भणितुं । २ अत्र चाद्यौ द्वावतिचारौ स्वदारसंगुलस्य भयतः न परदारविषयजं हस्य, दोसाः पुनरुत्सर्गो
भवन्ति, दोसाः पुनरीत्वरपरिगृहीतागमने द्वितीयेन साधं वैरं भवेत् मारयेत् तादृयेद्वा, एवं दोषेष्वपि भणितव्याः,

‘अपरिमितपरिग्रहं समणोवासतो पबकस्सति’ परिग्रहणं परिग्रहः अपरिमितः-अपरिमाणः तं श्रमणोपासकः प्रत्याख्याति, सचिन्तादेः अपरिमाणात् परिग्रहाद् विरमतीति भावना, इच्छायाः परिमाणं २ तदुपसम्पद्यते, सचिन्तादिगोचरे-
 स्तापपरिमाणं करोतीत्यर्थः । स च परिग्रहो द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथेत्येतत् प्राग्वत्, सह चित्तेन सचित्तं-द्विपदचतुष्पदादि
 तदेव परिग्रहः अचित्तं-रत्नयस्त्रकुल्यादि तदेव चाचित्तपरिग्रहः । एतत् य पंचमअनुवर्तते अणियत्तस्स दोसे नियत्तस्स य
 गुणे, तत्तथोदाहरणम्-नुच्चनंदो कुसीमूलियं छन्दु विण्हो नंदो सायगो पूइतो भंडागारवती उवितो, अहवावि वाणिज्जो
 रत्नणालि विक्किण्णति गुत्ताए मरंती, सदेण भणिता-एत्तिअपरिवखओ णट्ठि, अण्णस्स णीत्ताणि, ताए भण्णत्ति-जं जोगं
 तं देहि, मो परपं देद, गुभक्खो तीए भत्तारो आगतो, पुच्छत्ति-रत्तणालि कहिं ? भणत्ति-विक्किण्णालि मए, कहं ? सा
 भणइ-गोदुमनेइयाए एक्कंफं दिन्नं अमुगरस्स वाणियतास्स, सो वाणियगो तेण भणिओ-रयणा अप्पेह पूरं या मोहं देहि,
 मो नेरुउद, तमो रण्णो मूलं गतो एरिस्से अग्रे यट्टमाणे एतस्स एतेण एत्तियं दिण्णं, सो विणासितो, पढमं पुण ताणि

१ अत्र च वस्त्रमागुदने भस्मिद्वृणन् श्वेता निवृणन् च गुणाः, तत्रोदाहरणं-छोभवन्तः दुत्तोमूढिहं लज्जा विवदः, वन्दः धावकः पूजितो भागदागारपतिः
 एतदिति, भद्रकाऽपि वणिग्मात्रां रत्नाणि वित्रीणाणि गुणा प्रियमाणा, धादेव भण्यते-इयत्परीक्षको नास्ति, अन्यत्स पात्रं नीतानि, तथा भण्यते-यद्योग्यं
 नरेन्द, स इत्ये इराणि, गुमिणे तस्या भर्त्ताऽगनाः, दुत्तानि-रत्नाणि च ? भणन्ति-वित्रीतासि मया, कथं ? सा भणति-मोभूमसेतिकथंकेहं इत्तममुक्कस्मि
 वदिजे, ए वदिइ तेव इदिताः-रत्नाभ्यसंघ पूर्णं वा मूर्धवं देहि, य नेरुउदि, ततो राज्ञो मूलं गतः-इदमेव वर्त्तमाने एतत्तेनेयइत्तं, स विनाशितः
 इत्तं दुत्तमं

परशब्देनोच्यते तस्य कन्याफलप्लसया स्नेहवन्धेन वा विवाहकरणमिति, अंघ्रि य-उरस्रगो णियगावद्याणवि वरणसंवरणं
ण करोति किमंग पुण अण्णेसिं ? जो वा जत्तियाण आगारं करेइ, तत्तिया कप्पंति, सेसा ण कप्पंति, ण वट्ठति महती
दारिया दिज्जउ गोधणे वा संडो छुपेज्जेति भणिउं । काम्यन्त इति कामाः-शब्दरूपगन्धा भुज्यन्त इति भोगा-रसस्पर्शाः,
कामभोगेषु तीव्राभिलाषः, तीव्राभिलापो नाम तदध्यवसायित्वं, तस्माच्चेदं करोति-समासगतोऽपि योपिन्मुलोपस्य कर्णरुक्षा-
न्तरेष्वतुष्टतया प्रक्षिप्य लिङ्गं मृत इय आस्ते निश्चलो महर्तो वेलामिति, दन्तनखोरत्नपत्रकादिभिर्वा मदनमुत्तेज्यति,
वाजीकरणानि चोपयुक्ते, योपिदवाच्यदेशं वा मृद्नान्ति । एतानीत्यरपरिगृहीतगमनादीनि समाचरन्नतिचरति चतुर्थाणु-
व्रतमिति । ऐतथ य आदिह्मा दो अतियारा सदारसंतुष्टस्स भवंति णो परदारविवज्जगस्स, सेसा पुण दोण्हवि भवन्ति, दोसा
पुण इत्तरियपरिगहितागमणे विदिण्ण सद्धिं वेरं होज्ज मारेज्ज तालेज्ज वा इत्यादयः, एवं सेसेसुवि भाणियया । उक्कं साति-
चारं चतुर्थाणुव्रतं । अधुना पञ्चमं प्रतिपाद्यते, तत्रेदं सूत्रम्—
अपरिमियपरिगहं समणो० इच्छापरिमणं उवसंपज्जइ, से परिगहे दुविहे पन्नत्ते, तंजहा-सच्चित्तपरिगहे
अचित्तपरिगहे य, इच्छापरिमाणस्स समणोवा० इमे पंच०-धणघन्नपमाणाइक्कमे गियसवत्थुपमाणाइक्कमे
हिरन्नसुवन्नपमाणाइक्कमे दुपयचउप्पयपमाणाइक्कमे कुवियपमाणाइक्कमे ५ ॥ (मू०)

१ अवि च उत्तरो निजकापत्यानामवि वरणसंवरणं न करोति किं पुनरन्येषां ? यो वा यावतामाहारं करोति तावन्तः कदन्ते, दोषा न कदन्ते, न
युग्मते महर्तो दारिको ददातु गोधने वा पण्डः क्षिरश्विति भणिउं । २ अत्र चापी द्वावतिचारी स्वदारसंतुष्टस्स भयतः न परदारविवर्जंइत्स, दोषाः पुनर्योरोरि
भवन्ति, दोषाः पुनरित्तरपरिगृहीतागमने द्वितीयेन साधं वेरं भवेत् मारयेत् ताडयेद्वा, एवं दोषेष्वपि भणितव्याः,

देवस्स पुज्जानि १, तेहिं भगिंसं-अम्हे बालभावे एगंतरं मेधुणं पञ्चकत्वायं, अण्णदा अम्हाणं किहवि संजोगो जातो, तं च विवरीयं समावटियं, जहियसं एगस्स वंभचेरपोसधो तहिवसं विइयस्स पारणगं, एवं अम्ह घरंगत्ताणि चेव कुमारगणि, धिज्जातितो संबुद्धो । एते इहलोए गुणा, परलोए पधानपुरिसत्तं देवत्ते पहाणातो अच्छराओ मणुयत्ते पधानाओ माणु-सीतो धिउला य पंचलक्खणा भोगा वियसंपयोगा य आसण्णसिद्धिगमणं चेति । इदं चातिचारहितमनुपालनीयं, तथा चाह-‘सदारसंतोमस्म’ इत्यादि, स्वदारसन्तोपस्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्यास्तद्यथा-इत्यरपरिगृहीतागमने अपरिगृहीतागमनं अनङ्गक्रीडा परविवाहकरणं कामभोगवीम्राभिलाषः, तत्रैत्वरकालपरिगृहीता कालगन्दलोपादित्वरपरिगृहीता, भाटिप्रदानेन कियन्तमपि फालं दिवसमासादिकं स्वयदीकृतैत्यर्थः, तस्या गमनम्-अभिगमो मेधुनासेयना इत्यरपरिगृहीतागमनं, अपरिगृहीताया गमनं अपरिगृहीतागमनं, अपरिगृहीता नाम वेदया अन्य-मरुगृहीतभाटी कुलाङ्गना याज्जायेति, अनङ्गानि च-कुचकक्षोरुचदनादीनि तेषु क्रीडनमनङ्गक्रीडा, अथवाऽनङ्गो मोहो-दयोद्भूतः तीमो मेधुनाध्ययमायात्यः कामो भण्यते तेन तस्मिन् वा क्रीडा कृतकृत्यस्यापि स्वलिङ्गेन आहार्यः काष्ठ-फट्ठपुस्तं कनूत्तिरापम्मोदिपटितप्रजननेयोंपिदवाच्यप्रदेशासेवनमित्यर्थः, परविवाहकरणमितीह स्वापत्यव्यतिरिक्तमपत्यं

१ देवभावो एतौ १, नाम्ना मत्तिनं-आपास्यो वात्ये एकात्तरितं मेधुनं प्रलाहवातं, धम्यदाऽऽवयोः कपमपि संयोगो जातः, तथ विपरीतमापत्तिं, हरित्ते एवम् अट्ठरुपंनेरगः हरित्ते द्वितीरुए पारणकमेवमाचो गृहगतावेव कुमातो, धिगजातीयः संबुद्धः । एते ऐहकौकिका गुणाः, परलोके नरकपुण्यं ईरुवे प्रधाना भरणानो मनुज्जे प्रधाना मानुष्यो त्रिगुलाद्य पञ्चलक्षणा भोगाः वियसंभवोगास्त्रासद्यसिद्धिगमनं च ।

पत्तेहिं मित्तेहिं गहिताणि वट्टन्ति, तेसिं पुव्वसंठितीए संजोगो कतो, अण्णदा सो दारगो ताए गणियाए पुयमाताए सह उगो, सा से भगिणी धम्मं सोतुं पवइता, ओहीणाणमुप्पण्णं, गणियाघरं गता, तेण गणियाए पुत्तो जातो, अजा गहाय परियंदाइ, कहं?, पुत्तोऽसि मे भत्तिज्जओऽसि मे दारगा देवरोऽसि मे भायासि मे, ओ तुज्झ पिता सो मज्झ पिता य समुरो य भाता य मे, जा तुज्झ माया सा मे माया भावजाइया सवत्तिणी सासू य, एवं नाऊण दोसे वज्जेययं। एते इहलोए दोसा परलोए पुण णपुंसगत्तविरुवपियविप्पयोगादिदोसा भवन्ति, नियत्तस्स इहलोए परलोए य गुणा, इहलोए कच्छे कुलपुत्तगणि सद्धानि आणंदपूरे, एगो य धिजातिओ दरिदो, सो थूलेसरे उवयासेण वरं मगति, कोवे (र)। चाउयेज्जभत्तस्स मोहं देहि, जा पुण्णं करेमि, तेण वाणमंत्तरेण भणितं-कच्छे सावगाणि कुलपुत्ताणि भज्जपतियाणि, एयाणं भत्तं करेहि, ते महक्कलं होहिति, दोणिण दारा भणितो गतो कच्छं, दिण्णं दाणं सावयाणं भत्तं दविखणं च, भणति-साइय किं तुग्गं तयचरणं जेण तुग्गे

१ प्राक्षेभिर्नैर्गृहीतं वर्तते, तयोः पूर्वसंस्थित्या संयोगः कृतः, अथवा स दारकनया गणिकया पूर्वमात्रा ता उग्रः, ता तुल्य भगिनी धर्म भुत्ता धर्म-जिता, अवधिज्ञानमुत्पन्नं, गणिकागृहं गता, तेन गणिकाया पुत्रो जातः, आर्यो गृहीत्वा क्रीडयति (शृङ्गारयति), कथं?, पुत्रोऽसि मे भ्रातृभोऽसि मे दाता ! देवाऽसि मे भ्राताऽसि मे, यस्तव पिता स मम पिता पतिः अश्रुतो भ्राता च मे, या तव माता सा मे माता भ्रातृजाया च भूः सखी च, एवं ज्ञात्वा रोषाद् वनेयितव्यं। एते इहलोके दोषाः परलोके पुनर्नपुंसकविरूपत्वप्रियविप्रयोगादयो दोषा भवन्ति, निवृत्तलोके च गुणाः, एतदोके कच्छे इण्डुपुत्रो आर्द्धो आनन्दपुरे, एकत्र धिजातीयो दरिद्रः, ॥ स्थूलेवरं (व्यन्तरं) उपवासेनाराण्य वरं मार्गेयति-कुदेर ! अतुल्यमण्डपस्य मूल्यं देहि यतः पुत्रं करोमि, तेन व्यन्तरेण कथितं-कच्छे सावकी कुलपुत्री भार्योपती, एताभ्यां भक्तं देहि, ॥ महक्कलं भविष्यति, दिभंयितो गतः कच्छं, एवं दानं धारकाण्यं मज्झं दक्षिणां च, भणति-कथयतं किं पुव्वोत्तपव्वरणं येन पुव्वो

देवैस्स पुज्जाणि १, तेहिं भणितं-अग्गे षालभाये एगंतरं मेधुणं पच्चक्खायं, अण्णदा अग्गहाणं किहवि संजोगो जातो, विवरीयं समावडियं, जद्वियसं एगस्स वंभचेरपोसथो तद्वियसं विइयस्स पारणगं, एवं अग्ग धरंगताणि चेव कुमारग धिज्जातितो संबुद्धो । एते इहलोए गुणा, परलोए पधानपुरिसत्तं देवस्से पहाणातो अच्छराओ मणुयस्से पधानाओ म सीतो चिउला य पंचलक्खणा भोगा पियसंपयोगा य आसण्णसिद्धिगमणं चेत्ति । इदं चातिचाररहितमनुपालनीयं, तथ चाह-‘सदारसंतोसस्स’ इत्यादि, स्वदारसन्तोपस्य श्रमणोपासकेनामी पच्चातिचारा ज्ञातव्याः न समाचरितव्यास्तद्यथा- इत्यरपरिगृहीतागमनं अपरिगृहीतागमनं अनङ्गक्रीडा परविद्याहकरणं कामभोगतीव्राभिलाषः, तत्रैतत्त्वकालपरिगृहीता कालदाब्दलोपादित्परपरिगृहीता, भाटिप्रदानेन कियन्तमपि फालं दिवसमासादिकं स्वयशीकृतेत्यर्थः, तस्या गमनम्- अभिगमो मैधुनासेयना इत्यरपरिगृहीतागमनं, अपरिगृहीताया गमनं अपरिगृहीतागमनं, अपरिगृहीता नाम वेद्या अन्य- मरकगृहीतभाटी कुलाङ्गना याऽज्ञाथेति, अनङ्गानि च-कुचकक्षोरुवदनादीनि तेषु क्रीडनमनङ्गक्रीडा, अथवाऽनङ्गो मोक्षो- दयोद्भूतः तीव्रो मैधुनाध्ययसायाख्यः कामो भण्यते तेन तस्मिन् वा क्रीडा कृतकृत्यस्यापि स्वलिङ्गेन आहार्यैः काष्ठ- फलपुस्तकमृत्तिकाचर्म्मोदिघटितप्रजननैर्योपिदयाच्यप्रदेशासेवनमित्यर्थः, परविद्याहकरणमितीह स्वापत्यव्यतिरिक्तमपत्यं

१ देवत्वादि पुरयो १, ताभ्यां भणितं-भाषाभ्यां वाद्ये एकान्तरितं मैधुनं प्रत्याख्यातं, अन्यदाऽऽख्योः कथमपि संयोगो जातः, तच्च त्रिपरितमापकितं, यद्विचस्ते एकस्य प्रसन्नपरोपपत्त्याः तद्विचस्ते द्वितीयस्य पारणकमेवमावां गृहगतोये ॥ कुमारी, चित्रजातीयः संबुद्धः । एते ऐरहोकिना गुणाः, परलोके प्रपानपुराणं देवत्वे प्रधाना अस्माभ्यो मनुजये प्रधाना मानुष्यो विपुलाश्च पञ्चलक्षणा भोगाः पियसंप्रयोगाश्चासन्नसिद्धिगमनं च ।

पंचेहिं भित्तेहिं गहिताणि वट्टेति, तेसिं पुषसंठितीए संजोगो कतो, अण्णदा सो दारगो ताए गणियाए पुषमाताए सह उगो, सा से भगिणी धम्मं सोतुं पवइता, ओहीणाणमुप्पणं, गणियाए पुत्तो जातो, अज्जा गहाय परियंदाइ, कहं?, पुत्तोऽसि मे भत्तिज्जओऽसि मे दारगा देवरोऽसि मे भायासि मे, जो तुज्झ पिता सो मज्झ पिया पत्नी य समुरो य भाता य मे, जा तुज्झ माया सा मे माया भावजाइया सबत्तिणी सामू य, एवं नाऊण दोसे वज्जेयं। एते इहलोए दोसा परलोए पुण णपुंसगतविरुधपियविष्ययोगादिदोसा भवन्ति, णियत्तस्स इहलोए परलोए य गुणा, इहलोए कच्छे कुलपुत्तगानि सद्धानि आपणंदूरे, एगो य धिज्जात्तिओ दरिदो, सो धूलेसरे उवयासेण वरं मग्गति, कोये (र)। चाउयेज्जमत्तस्स मोहं देहि, जा पुण्णं करेमि, तेण वाणमंतरेण भणितं-कच्छे सावगाणि कुलपुत्ताणि भज्जपत्तियाणि, एयाणं भत्तं करेहि, ते महक्कणं होहिति, दोण्णि दारा भणितो गतो कच्छं, दिण्णं दाणं सावयाणं भत्तं दवियणं च, भणति-साहय किं तुज्झं तयवरणं जेण तुज्झे

१ प्रहोमिन्नेरुहीतं वत्तते, तयोः पूर्वसंस्थित्या संयोगः कृतः, अन्वयदा स दारकत्वाया गणिकया पूर्वसाक्षात्ता सप्तः, ता त्वा भगिनी धर्म पुत्रा मय-जिता, अथ धिज्जानमुत्पन्नं, गणिकागृहं गता, तेन गणिकायां पुत्रो जातः, आदो गृहीतवा क्रीडयति (उत्पन्नवति), कथं?, पुत्रोऽसि मे भ्रातृव्योऽसि मे दारक ! देवाऽसि मे भ्राताऽसि मे, यत्तव पिता स मम पिता वतिः अशुरो भ्राता च मे, या तप माता सा मे माता भ्रातृवाया बन्धुः तपसो च, एवं ज्जाणा रोत्ताय यज्जित्तमं। एते इहलोके दोषाः परलोके पुनर्नपुंसकविरुधविषयविषययोगादयो दोषा भवन्ति, निरुत्पल्लोके परलोके च गुणाः, इहलोके कच्छे कुलपुत्तो भ्रातृो भानन्दपुरे, एकत्र धिज्जातीयो दरिद्रः, स स्थूलेभरं (स्वन्तरं) उपवासेनाराज्य परं मार्गयति-दूरेर ! चातुर्यपमदस्य मृत्युं देहि यता पुषं करोमि, तेन व्यन्तरेण कथितं-कच्छे सावको कुलपुत्तो भार्यापत्नी, पुत्राभ्यां भक्तं देहि, तव महक्कणं भविष्यति, दिग्भजितो गतः कच्छं, एवं दानं प्राप्तुमाणा भक्तं दक्षिणां च, भणति-कथयतं किं तुषयोस्तपन्नरं येन युषो

बुद्ध्या, सेद्धो णेच्छति, महिला अणिच्छं णानुं तुण्णिक्का अच्छति, कातो तुज्झे आणीता?, ताए सिद्धं, तेण भणितं-अम्हे
 चेव तुम्हे पुत्ता, इयरेसि सिद्धं मोइया पयइता, एते अणिवित्तानं दोसा। विदियं-धूताएवि समं वसेज्जा, जथा गुविणीए भज्जाए
 दिसागमणं, वसितं जथा तं धूता जाता, सोऽवि ता ववहरति जाव जोयणं पत्ता, अण्णा (अण्ण) णगरे दिण्णा सो ण याणति
 जथा दिण्णसि, सो पडियंतो तम्मि णगरे मा भंडं विणस्सिद्धिं चि चरिसारत्तं ठितो, तस्स तीए धूताए समं घडितं,
 तद्धवि ण याणति, यत्ते यानारत्ते गतो सणगरं, धूतागमणं, दट्ठणं विलियाणि, नियत्तु ताए मारितो अप्पा, इयरोऽवि
 पयत्तितो। तत्तियं-गोदीए समं चेडो अच्छति, तस्स सा माता हिंइति, मुण्हा से नियमएचि णो साइइ पतिं, सा तस्स
 माता देवकुलवित्तेहिं धुसेहिं गच्छंती दिट्ठा, तेहिं परिभुत्ता, मातापुत्ताणं पोत्ताणि परियत्तितानि, तीए भणति-महि-
 छाए कीम ते उवरित्तं पोत्तं गहितं?, हा पाय! किं ते कत्तं?, सो णद्धो पयइतो। चउरथं-अमल्लानि गणियाए उज्जितानि,

। मुग्गिणः, त इरो तेण्णति, महेस्सा भनिरउं जाला मूगीहा निएति, कुतो यूयमानीताः?, तयोक्कं, तेन भणितं-वयमेव युत्ताकं पुत्ताः, इतरेणे
 मिद्धं, मोक्किताः मज्झिक्काः, एतेऽनियुत्तानां दोषाः। विनीयं-दुद्धियाऽवि समं वसेत्, यथा माग्गिणयां भार्यायां शिगमनं, मेयितं णा ते दुद्धिता जाता,
 नोऽवि छावए एवएहानि पावणं नं प्राप्ता, भायाऽअग्गिम्मिन् नगरे दूसा स न जानाति यथा वुत्तेति, त प्रत्यागच्छन् तस्मिन् नगरे मा भाणं विनेयादिति वयोरात्रं
 भिन्नः, तस्य तस्या दुद्धिया समं वसेतो जाताः, तथापि न जानाति, वृत्ते वयांताये गतः स्वनगरं, दुद्धियागमनं, एव्वा विलिज्जितो, निवृत्त्य तया मारित
 जाना, इलोऽवि ज्झिक्काः। नृणीयं-गोप्प्या समं सेटन्निहति, तस्य सा माता हिण्णत्ते, एव्वा तस्या निजं केति न कथयति पल्ल, सा तस्य माता देवकुलस्थि-
 नेऽनियुत्तानी एता तेः परिमुत्ता, मातृपुत्रयोर्पक्षे वरावृत्ते, तया मण्यते-महेस्सायाः कथं एवयोपवित्तनं वच्चं गृहीतं?, हा पाय! किं इवया कृतं?, त मट्ठः
 मज्झिक्काः। वपुर्ध्वं-धमलं मन्निक्कपोत्तिमं,

ओरालियपरदारगमणे वेउव्वियपरदारगमणे, सदारसंतोसस्स समणोवा० इमे पंच०, तंजहा-अपरिगहि-
यागमणे इत्तरियपरिगहियागमणे अणंगकीडा परवीवाहकरणे कामभोगतिव्याभिलासे ४ ॥ (मू०)

आत्मव्यतिरिक्तो योऽन्यः स परस्तस्य दाराः-कलत्रं परदारास्तस्मिन् (तिपु)गमनं परदारगमनं, गमनमासेधनरूपतया
द्रष्टव्यं, श्रमणोपासकः प्रत्याख्यातीति पूर्ववत्, स्वकीया दाराः-स्वकलत्रमित्यर्थः, तेन (तैः) तस्मिन् (तेपु) या संतोषः स्वदार-
सन्तोषः तं वा प्रतिपद्यते, इयमत्र भावना-परदारगमनप्रत्याख्याता यास्वैव परशब्दः प्रवर्तते, स्वदारसन्नुष्टसंक्रान्तेकस्वदार-
व्यतिरिक्ताभ्यः सर्वाभ्य एवेति, शेषशब्दः पूर्ववत्, तच्च परदारगमनं द्विविधं प्रज्ञप्तं, तद्यथेति पूर्ववत्, औदारिकपरदारगमनं-
ख्यादिपरदारगमनं वैक्रियपरदारगमनं-देवाङ्गनागमनं, तथा चउत्थे अणुद्यते सामण्येण अणियत्तस्स दोसा-मातरमयि
गच्छेज्जा, उदाहरणं-गिरिणगरे तिणिण ययंसियाओ, ताओ उज्जेतं गताओ, चोरेहिं गहिताओ, जेत्तुं पारसदूले विक्की
तातो, ताण पुत्ता डहरगा घरेसु उज्झियता, तेवि भित्ता जाता, मातासिणेहेण याणिजेणं गता पारसउलं, ताओ य गणियाओ
सहदेसियाउत्ति भाडिं देति, तेवि संपत्तीए सयाहि गया, एणो सायगो, ताहि यऽप्यणीयाहि मातमिसियाहिं समं

१ चतुर्थेऽणुद्यते सामान्येनानिबृत्तत्वे दोषा मातरमयि गच्छेत्, उदाहरणं-गिरिणगरे तिष्ठो ययस्ताः, सा उज्जयन्ते गताधोरिहताः, नीरा पापमद्वेले
विक्कीताः, तासां पुत्राः क्षुलका गृहेषु उज्झिताः, तेऽपि भित्ताणि जाताः, मातृघेहेन याणिजेन गताः पारसदूलं, तात्र गणिक्का इति भाटी इरभि,
तेऽपि भवितव्यतया स्वकीयायाः २ (मानुः पाठे) गताः, एकः श्रावकः, ताभिश्चास्तीयाभिसांनूमिश्चाभिः सम-

भविसति ता वयद्वारगहिंसादि न देति, न य तैसि आयोगगणेषु ठाति । इदं चातिचाररहितमनुपालनीयं, तथा चाह-
 'धूलमे'त्यादि स्थूलकादसादानविरमणस्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातीचारा ज्ञातव्याः, न समाचरितव्याः, तद्यथा-स्तेना-
 इतं, स्तेनाः-चौरास्तेराहते-आनीतं किञ्चित् कुकुमादि देशान्तरात् स्तेनाहृतं तत् समर्धमिति लोभाद् गृह्णतोऽतिचारः,
 तस्कराः-चौरास्तेषां प्रयोगः-हरणक्रियायां प्रेरणमभ्यनुज्ञा तस्करप्रयोगः, तान् प्रयुक्ते-हरत यूयमिति, विरुद्धनृपयोर्यद्
 राज्यं तस्यातिक्रमः-अतिलङ्घनं विरुद्धराज्यातिक्रमः, न हि साम्यां तत्र तदाऽतिक्रमोऽनुज्ञातः, 'कूटतुलाकूटमानं' तुला
 प्रतीता मानं-कुडयादि, कूटत्वं-न्यूनाधिकत्वं, न्यूनया ददतोऽधिकया गृह्णतोऽतिचारः, तेन-अधिकृतेन प्रतिक्रमकं-
 सहनं तत्प्रतिक्रमकं तस्य विविधमवहरणं व्यवहारः-प्रक्षेपस्तत्प्रतिक्रमको व्यवहारः, यद्यत्र घटते व्रीह्यादि घृतादिषु
 पटजीपसादि तस्य प्रक्षेप इतियावत्, तत्प्रतिक्रमकेण वा वसादिना व्यवहरणं तत्प्रतिक्रमकव्यवहारः, एतानि समाचर-
 न्तिचरति तृतीयाणुप्रतमिति । दोसो पुन तेणाहङ्गहिते रायावि ह्येज्जा, सामी वा पच्चभिजाणेज्जा ततो दंडेज्जा वा
 मारेज्जा वा इत्यादयः, दोषा अपि वक्तव्याः । उक्तं सातिचारं तृतीयाणुप्रतं, इदानीं चतुर्थमुपदर्शयन्नाह-

परदारगमणं समणो० पचयत्ताति सदारसंतोसं वा पडियज्जइ, से य परदारगमणे दुविहे पन्नत्ते, तंजहा-

१ प्रवितानि तदा स्पष्टवद्वारगहिंसादि न इदानीं न च तेनामायोगस्थानेषु सिद्धति । २ दोषाः-पुनः स्तेनाहने गृहीते राजाऽपि हन्यात्, स्वामी वा प्रत्य-
 भिजाभीचात् ततो दण्डयेत् आयेद्वे,

व्याख्या—अदत्तादानं द्विविधं—स्थूलं सूक्ष्मं च, तत्र परिस्थूलविषयं चौर्यारोपणहेतुत्वेन प्रतिपिद्धमिति, दुष्टाध्य-
सायपूर्वकं स्थूलं, विपरीतमितरत्, स्थूलमेव स्थूलकं स्थूलकं च तत् अदत्तादानं चेति समासः, तच्छ्रमणोपासकः प्रत्या-
ख्यातीति पूर्ववत्, सेशब्दः मागधदेशीप्रसिद्धो निपातस्तच्छब्दार्थः, तच्चादत्तादानं द्विविधं प्रज्ञसं—तीर्थकरणपरौद्धि-
प्रकारं प्ररूपितमित्यर्थः, तद्यथेति पूर्ववत्, सह चित्तेन सचिच्छं—द्विपदादिलक्षणं यस्तु तस्य क्षेत्रादौ सुन्यस्तदुन्यस्तविस्मृतस्य
स्वामिनाऽदत्तस्य चौर्यबुद्ध्याऽऽदानं सचिच्छादत्तादानं, आदानमिति ग्रहणं, अचिच्छं—यस्त्रकनकरत्नादि तस्यापि क्षेत्रादौ सुन्यस्त-
दुन्यस्तविस्मृतस्य स्वामिनाऽदत्तस्य चौर्यबुद्ध्याऽऽदानमचिच्छादत्तादानमिति, अदत्तादाने के दोषाः?, अकज्जंते वा के गुणाः?,
एतद् इमं चेतोदाहरणम्—जघा एगा गोष्ठी, सावगोऽवि ताए गोष्ठीए, एगत्थ य पगरणं वट्ठत्ति, जणे गते गोष्ठीएपहिं परं
पेच्छित्तं, थेरीए एक्केको मोरपुत्तपाएसु पट्ठतीए अंकितो, पभाए रण्णो णिवेदित्तं, राया भणत्ति—रुधं ते जाणियपा?, थेरी
भणत्ति—एत्ते पादेसु अंकिता, जगरसमागमे दिट्ठा, दो तिण्णि चत्तारि सघा गोष्ठी गहिता, एगो सावगो भणत्ति—ण हरामि ण
लंछित्तो य, तेहिंवि भणित्तं—ण एस हरति मुक्को, इतरे सासिता, अविय सावयेण गोहिं ण पयिसित्तयं, जं किंचिवि पयोयेण

१ अक्रियमाणे वा के गुणाः?, अत्रेदमेवोदाहरणं—यथेका गोष्ठी, धावकोऽपि तस्य गोष्ठ्यां, एउत्त ॥ प्रकरणं वत्तंते, जने गते गोष्ठींरुधं पुगित्तं,
स्वविरयैकको मयूरपुत्रपादैः प्रतिष्ठन्त्याऽद्विताः, प्रभाते राशे विवेदित्तं, राजा भणत्ति—रुधं ते जालब्धाः?, स्वयिरा भणत्ति—एत्ते पादेसु दिताः, जगरसमागमे
दृष्टाः, दो त्रयः सर्वो गोष्ठी गृहीता, एकः धावको भणत्ति—ण मुज्जाति मुक्कः, इतरे सासिताः अपि य धावकेण
गोष्ठ्यां न प्रवेष्टव्यं, यत् केनापि प्रयोजनेन

पेषिसति ता घवहारगहिंसादि ण देति, ण य तेषिं आयोगठाणेसु ठाति । इदं चातिचाररहितमनुपालनीयं, तथा चाह-
 'धूलमे'त्यादि स्थूलकादसादानविरमणस्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातीचारा ज्ञातव्याः, न समाचरितव्याः, तद्यथा-स्तेना-
 हृतं, स्तेनाः-चौरास्तेराहुतं-आनीतं किञ्चित् कुङ्कुमादि देशान्तरात् स्तेनाहुतं तत् समर्थमिति लोभाद् गृह्तोऽतिचारः,
 तरकराः-चौरास्तेषां प्रयोगः-हरणक्रियायां प्रेरणमभ्यनुज्ञा तस्करप्रयोगः, तान् प्रयुङ्क्ते-हरत द्यूयमिति, विरुद्धनृपयोर्द-
 राण्यं तस्यातिक्रमः-अतिउद्धनं विरुद्धराज्यातिक्रमः, न हि ताभ्यां तत्र तदाऽतिक्रमोऽनुज्ञातः, 'कूटतुलाकूटमानं' तुला
 प्रतीता मानं-कुडयादि, कूटत्यं-न्यूनाधिक्यं, न्यूनया ददतोऽधिकया गृह्तोऽतिचारः, तेन-अधिकृतेन प्रतिक्रमं-
 सहनं तत्प्रतिक्रमकं तस्य विविधमवहरणं व्यवहारः-प्रक्षेपस्तत्प्रतिक्रमको व्यवहारः, यद्यत्र घटते व्रीह्यादि घृतादिषु
 पलज्जीयसादि तस्य मक्षेप इतियायत्, तत्प्रतिक्रमकेण वा यसादिना व्यवहरणं तत्प्रतिक्रमकव्यवहारः, एतानि समाचर-
 प्रतिचरति तृतीयाणुमतमिति । दोसां पुन तेजाहङ्गहिते रायावि हणेजा, सामी वा पञ्चभिजाणेजा ततो दंडेज्ज वा
 मारेज्ज वा इत्यादयः, दोषा अपि यकब्ध्याः । उक्तं सातिचारं तृतीयाणुव्रतं, इदानीं चतुर्थमुपदर्शयन्नाह-

परदारगमणं समणो० पचयत्वाति सदारसंतोसं वा पडियज्जइ, से य परदारगमणे दुविहे पत्तत्ते, तंजहा-

१ अतितापि तदा स्पष्टहारकहिंसादि न ददाति न य तेयमायोगस्थानेषु विद्यति । २ दोषाः-पुनः स्तेनाहृते गृहीते राज्ञाऽपि इन्त्यात्, स्वामी वा प्रत्य-
 भिजाभीषात् ततो इच्छेदेत् मारयेत्,

कंप्पडियत्तणेण पविससि, ताणं तद्विवसं पणत्तं, कप्पडिओ य मग्गति, तीए य वहितवगं खज्जगदि, ताधे णियगपतिं
 धाहेति, अण्णातच्चज्जाए ताधे पुणरवि गंतुं महता रिद्धीए आगतो सयणाण समं मिलितो, परोपदेसेण वयस्साण सधं कधेति,
 ताए अण्णा मारितो । मोसुवत्तेसे परिपायगो मणुस्सं भणति-किं किलिस्ससि ? अहं ते जदि रुच्चति णिसण्णो चेव दधं
 विट्ठयावेमि, जाहि किण्णटयं उच्चिण्णं मग्गाहि, पच्छा कालुहेसेहिं मग्गेज्जासि, जाधे य वाडलो जणदाणगहणेण ताधे
 भणिज्जासि, सो तथेय भणति, जाधे विसंयदति ताधे ममं सक्खि वदिसेज्जति, एवं करणे उ हारितो जितो(न)दवाविलो
 य, कूडलेहकरणे भइरपी अण्णे य उदाहरणा । उक्कं सात्तिचारं द्वितीयाणुग्रतं, अधुना तृतीयं प्रतिपादयन्नाह—

धूलगजदत्तादाणं समणो०, से अदिन्नादाणे इवित्ते पन्नस्से, तंजहा-सच्चित्तादत्तादाणे अविस्सादत्ता-
 दाणे अ । धूलादत्तादाणयेरमणस्स समणोवासणं इमे पंच अहयारा जाणियव्वा, तंजहा-तैनाहडे तंक्करप-
 ओने विम्भूरज्जाइफमणे कूडतुलकूडमाणे तत्पट्टिरूवगवयहारे ३ ॥

१ कार्यदिकेन परिगमि, तपोव्रतविषये प्रवृत्तं, कार्यदिकं मार्गयति, तस्याश्च वहनीयं स्वाद्यकादि, तदा निमग्नपतिं धाहयति, अज्ञातचर्यया तदा
 पुनरिति गन्ता महता कट्ठा भागनः स्वनैः समं मिलति, परोपदेसेन ययस्वानां कथयति सर्वं, तथाऽऽयमा मारितः । मृगोपदेसे परित्राजको मनुष्यं मणति-
 किं ज्ञागदमि ? अहं ते यदि रोपने निपज्ज पृथ द्रव्यमुपाज्यामि, यदि किराटकं (द्रव्यसमूहं) उद्यतकं मार्गय, पश्चात् कालोद्देशे मार्गसे, यदा च व्याकुलो
 उन्नदानमहत्तनं तदा मत्तेः, य तथेय मणति, यदा विमंयदति तदा मां साक्षिणमुद्दिशेरिति, एवं करणेऽपि पात्रितो जितो न दायितश्च, कूटलेपकरणे
 मणिस्सो अन्ये गोदाइगणमि

ये पसंसितो, एवमादिया गुणा मुसावादवेरमणे । इदं चातिचारहितमनुपालनीयम्, तथा चाह—‘धूलगमुसावादवेरम-
णस्स’ व्याख्या—स्थूलकमुपावादविरमणस्य श्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचाराः ज्ञातव्याः ज्ञपरित्या न समाचरि-
तव्याः, तद्यथेति पूर्ववत्, सहसा-अनालोच्य अभ्याख्यानं सहसाऽभ्याख्यानं अभिशंसनम्-असदध्यारोपणं, तद्यथा-
चौरस्त्वं पारदारिको वेत्यादि, रहः—एकान्तस्तत्र भवं रहस्यं तेन तस्मिन् वा अभ्याख्यानं रहस्याख्यानं, एतदुक्तं
भवति—एकान्ते मन्त्रयमाणान् वक्ति—एते हीदं चेदं च राजापकारित्वादि मन्त्रयन्ति, स्वदारे मन्त्रभेदः स्वदारमन्त्रभेदः—
स्वदारमन्त्र[भेद]प्रकाशनं स्वकलत्रविश्रब्धविशिष्टावस्थामन्त्रितान्यकथनमित्यर्थः, कूटम्-असद्वृत्तं लिख्यत इति लेखः
तस्य करणं—क्रिया कूटलेखक्रिया—कूटलेखकरणं अन्यमुद्राक्षरविम्वस्वरूपलेखकरणमित्यर्थः, एतानि समाचरन्तिचरति
द्वितीयाणुव्रतमिति, तत्रापयायाः प्रदर्श्यन्ते, ‘सहसऽभक्खाणं खलपुरिसो सुणेज्जा सो वा इतरो या मारिज्जे जा वा, एवं गुणो,
वेसिस्ति भएणं अप्पाणं तं वा विरोधेज्जा, एवं रहस्सभक्खाणेऽवि, सदारमंतभेदे जो अप्पणो भज्जाए सद्धि जाणि रहस्से
चोद्धिताणि ताणि अण्णेसिं पगासेति पच्छा सा लज्जिता अप्पाणं परं वा मारेज्जा, तत्थ उदाहरणम्-मधुरायाणिगो दिस्सीय-
त्ताए गतो, भज्जा सो जाधे ण एति ताधे वारसमे वरिस्से अण्णेण समं घडिता, सो आगतो, रत्तिं अन्नायवेणेण

१ च प्रसंसितः, एवमादिका गुणा मुपावादविरमणे । २ सहसाऽभ्याख्यानं सहसुर्यः शृणुयात् स वेतरो वा मारयेत् एवं गुणः, द्वेपीति भयेनामानं
तं वा विरोधयेत्, एवं रहोऽभ्याख्यानोऽवि, स्वदारमन्त्रभेदे य आत्मनो मार्गया समं यानि रहसि उक्ताणि तान्यन्येषां प्रकाशयति पश्चात्, सा कम्पिताऽमानं
परं वा मारयेत्, ततोऽदाहरणं-मधुरावजिह्वं द्रियाग्रायै गतः, मार्गो तस्य यदा नापाति यदा द्रादतो यतोऽन्येन समं स्थिता, स आगतः, रात्रौ भज्जालंयेन

कल्पडियत्तणेण पविससि, ताणं तदिवसं पगतं, कप्पडिओ य मग्गति, तीए य वहितवगं खज्जगादि, ताधे णियगपति थाहेति, अण्णातचच्चाए ताधे पुणरवि गंतुं महता रिद्धीए आगतो सयणाण समं मिलितो, परोवदेसेण वयस्साणं सबं कधेति, ताए अप्पा मारितो । मोसुवत्तेसे परिपायगो मणुस्सं भणति-किं किलिस्ससि ? अहं ते जदि रुच्चति णिसण्णो चेव दवं विट्वायेमि, जाहि किराडयं उच्छिण्णं मग्गहि, पच्छा काडुहेसेहि मग्गेज्जासि, जाधे य वाउलो जणदाणगहणेण ताधे भणिज्जासि, सो तथेय भणति, जाधे विसंयदति ताधे ममं सखिख उदिसेज्जत्ति, एवं करणे उ हारितो जितो(न)दवावितो य, कूडलेहकरणे भइरधी अण्णे य उदाहरणा । उकं सात्तिचारं द्वितीयाणुप्रतं, अधुना तृतीयं प्रतिपादयन्नाह—

धूत्तगअदत्तादाणं समणो०, से अदिन्नादाणे दुयिहे पन्नत्ते, तंजहा-सच्चित्तादत्तादाणे अचित्तादत्ता-
दाणे अ । धूत्तादत्तादाणावेरमणस्स समणोयासणं इमे पंच अइयारा जाणियब्बा, तंजहा-तेनाहडे तंकरप-
ओगे चिन्द्ररज्जाइफमणे कूडतुलकूडमाने तप्पडिरुचगववहारे ३ ॥

१. कार्पटिकेन प्रणिमि, तपोऽश्विषते प्रष्टनं, कार्पटिकश्च मार्गयति, तस्याश्च घटनीयं साधकादि, तदा निजकपति बाहयति, भङ्गातत्पर्यया तदा तुनादि गत्वा मरणा कृत्वा भागः स्वप्ने। समं मिलति, परोपदेतेन वयस्सानी कथयति सर्वं, तथाऽऽत्मा मारितः । मृणोपदेसे परिब्राजको मनुष्यं भणति-किं क्तामपमि ? अहं ते यदि रोषेने निवज्ज एव द्रव्यमुपाजंयाभि, याहि किराटकं (द्रव्यसमूहं) उद्यतकं मांगय, पश्चात् कालोदेतो मार्गयसे, यदा च व्याकुलो जनदानमदनेन तदा भजेः, स तथैव भणति, यदा विसंयदति तदा मां साक्षिणमुदितेरिति, एवं करणेऽपि पराजितो जितो न दापितश्च, कूटलेहकरणे मणिरधी अग्गे योदाहरणाभि

णं होज्जा अण्णा जीविता ताधे दुपदो जं सयं उक्खवति उत्तरेति वा भारं एवं वहाविज्जति, घट्टाणं जथा साभाविया-
ओवि भारतो ऊणओ कीरति, हलसगडेसुवि वेलाए मुयति, आसहत्थीसुवि एस विही, भत्तपाणयोच्छेदो ण फग्गइ
कातघो, तिपछुद्धो मा मरेज्ज, तथेव अणट्ठाए दोसा परिहरेज्जा, सावेक्खो पुण रोगणिमित्तं वा वायाए वा भणेज्जा-
अज्ज ते ण देमिस्सि, संतिणिमित्तं वा उववासं कारावेज्जा, सयत्थयि जतणा जथा धूलगपाणातिवात्तस्स अतिचारो ण
भवति तथा पयत्तित्थं, निरवेक्खवंधादिसु य लो गोवघातादिया दोसा भाणियया । उक्कं सातिचारं मयमाणुमत्तं, अधुना
द्वितीयमुच्यते, तत्रेदं सूत्रं—

धूलगमुसावायं समणोवासओ पचक्खाइ, से य मुसावाए पंचविहे पन्नत्ते, तंजहा—रुज्जालीए गयालीए
भोमालिए नासावहारे कूडसक्खिल्ले । धूलगमुसावायवेरमणस्स समणोवासणं इमे पंच०, तंजहा—सहस्स-
वमक्खाने रहस्सवमक्खाने सदारमंतभेए मोसुवएसे कूडलेहकरणे २ ॥

अस्य व्याख्या—मृपावादो हि द्विविधः—स्थूलः सूक्ष्मश्च, तत्र परिस्थूलवस्तुविषयोऽतिदुष्टवियक्षासमुद्भवः स्थूलो, विपरीत-

१ न भवेदन्या जीविका तदा द्विपदो यं स्वयमुत्क्षिपति उत्तारयति वा भारं एवं वासते, यच्चिर्वर्दानो यथा म्वाभाविकादपि भातातूनः श्रियते, इत्सकटे-
त्वपि वेलायां मुयति, अग्रहस्यादिप्यप्येव एवं विधिः, भत्तपाणव्यवच्छेदो न कस्यापि कर्त्तव्यः तीव्रशुम्भा मृग, तथेवानर्थाद दोषाए (तस्मात्) परिहरेत्,
सापेक्षः पुना रोगनिमित्तं वा याचा वा मनेत्—अथ गुर्वं न ददामीति, सान्तिनिमित्तं बोपवासं कारयेत्, तत्रैत्राणि यतना तथा स्थूलाणिमात्राणि चारो
न भवति तथा प्रयत्नित्वं, निरपेक्षवन्धादिषु च लोकोपघातादयो दोषा भणितव्याः ।

स्त्वितरः, तत्र स्थूल एव स्थूलकः २ आसी मृपावादथेति समासः, तं श्रमणोपासकः प्रत्याख्यातीति पूर्ववत्, स च मृपावादः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः-पञ्चप्रकारः प्ररूपितस्तोत्रिकरणधरेः, तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः, कन्याविषयमनृतं अभिन्नकन्यकामेव भिन्नकन्यकां यत्किं विपर्ययो वा, एवं गवानृतं अल्पक्षीरामेव गां बहुक्षीरां यत्किं विपर्ययो वा, एवं भूम्यनृतं परसत्कामेवात्म-सत्कां यत्किं, व्यवहारे वा नियुक्तोऽनाभवव्यवहारस्यैव कस्यचिद् भागाद्यभिभूतो यत्किं-अस्येयमाभवतीति, न्यस्यते-निक्षि-प्यत इति न्यासः-रूप्यकाद्यर्पणं तस्यापहरणं न्यासापहारः, अदत्तादानरूपत्यादस्य कथं मृपावादत्वमिति ? उच्यते, अपल-पतो मृपावाद इति, कूटसाक्षित्वं उत्कोचमात्सर्याद्यभिभूतः प्रमाणीकृतः सन् कूटं यत्किं, अविधयाद्यनृतस्यात्रैवान्तर्भावो वेदितव्यः । मुग्गावादे के दोसा ? अकज्जंते या के गुणा ?, तत्थ दोसा कण्णगं खेव अकण्णगं भणंते भोगंतरायदोसा पणुद्धा वा आतपातं करेज्ज कारयेज्ज वा, एवं सेसेसुधि भाणियथा । गासायहारे य पुरोहितोदाहरणम्-सो जया नमोकारे, गुणे उदाहरणं-कोंकणगसावगो मणुस्सेण भणितो, घोडण्ण गासंते आहणाद्वित्ति, तेण आहतो मत्तो य करणं णीतो, पुच्छितो-को ते नमस्सी ?, घोडगसामिण्ण भणियं, एतस्स पुत्तो मे सक्खी, तेण दारएण भणितं-सच्चमेतन्ति, तुद्धा पूजितो सो, लोणेण

१ मुग्गावादे के दोसा ? भक्तिप्रमाणे वा के गुणाः ?, तत्र दोषाः कन्यकामेवाकन्यकां भणति भोगान्तरायदोषाः प्रदिष्टा वाऽऽसमायातं कुर्वोदकारयेद्वा, एवं तेनेवति भणितस्याः । मृपावापहारे ॥ पुरोहितोदाहरणं-स यथा नमस्कारे, गुणे उदाहरणं-कोंकणकधावको मनुष्येण भणितः-घोटकं नश्यन्तं भाजहि ॥ नि, तेनाहतो मृगस्य फाणं नीतः, गृहः-कम्पण साक्षी !, घोटकस्तामिकेन भणितं-पुतस्य पुत्रो मे साक्षी, तेन दारकेण भणितं-सत्यमेतदिति, गुह्यः (सग्याः) पृथितः यः, लोटेन

समुणाला उप्पलपडमोपसोभिता, सा य मगरगाहेहिं दुरवगाहा, ण य ताणि उप्पलादीणि कोइ उचिणिउं समत्थो, जो य यज्झो रण्णा आदिस्सति सो बुच्चति-एत्तो पुक्खरिणीतो पवमानि आणेहिंत्ति, ताथे खेमो उट्ठेज्जण नमोऽपु णं अरहंताणं भणित्तु जदिहं निराधराधी तो मे देवता साणेज्झं देत्तु, सागारं भत्तं पच्चक्खायितुं ओगाढो, देवदासाणेज्झेणं मगरपुट्ठी-ठित्तो बहूणि उप्पलपडमानि गेण्हित्तुत्तिणो, रण्णा हरिसित्तेण खामित्तो उवगूढो य, पडिपकराणिगहं कानूण भणित्तो-किं ते वरं देमि ? , तेण निरुंभमाणेणवि पवज्जा चरित्ता पवइत्तो, एते गुणा पाणातिपातवेरमणे । इदं चातिचाररहितमनुपाल-नीयं, तथा चाह-‘थूलगे’त्यादि, स्थूलकप्राणतिपातविरमणस्य विरतेरित्यर्थः श्रमणोपासकेनामी पयातिचाराः ‘जाणियया’ ज्ञपरिज्ञया न समाचरित्तव्याः-न समाचरणीयाः, तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः, तत्र बन्धनं बन्धः-संयमनं रज्जुदामनकादि-भिर्हननं बधः ताडनं कसादिभिः छविः-शरीरं तस्य छेदः-पाटनं करपत्रादिभिः भरणं भारः अतीव भरणं अतिभारः-प्रभूतस्य पूगफलादेः स्कन्धपृष्ठादिप्यारोपणमित्यर्थः, भर्कं-अशनमोदनादि पानं-पेयमुदकादि तस्य च व्ययस्तेदः-निरो-धोऽदानमित्यर्थः, एतान् समाचरन्नतिचरति प्रथमाणुष्वतं, तदत्रायं तस्य विधिः-

१ शमृणाला उत्पलपत्रोपसोभिता, सा च मकरग्राहदुरवगाहा, न च तान्युत्पलादीनि कोऽप्युद्धेनुं समर्थः, यत्र वस्त्वो रत्नाः दिशन्ते त इष्यते-इतः पुष्करिणीतः पद्मान्यानयेति, तदा क्षेम उत्थाय नमोऽस्तु अर्हज्ज्यो भणित्वा यद्यहं निरपराधस्तदा मम देवता साक्षिष्वं इदं, साकारं भक्तं प्रस्तावयावयात्ताः देवतासाक्षिभ्येन मकरपृष्ठिस्थितो बहून्नुत्पलपत्राणि गृहीत्वोचीर्णः, राज्ञा हृष्टेन क्षमितः उपगृह्य, प्रतिपक्षसिम्बहं कृत्वा मनितः-किं ते वरं इदमि ? , तेन निरुच्यमानेनापि वसन्त्या चीर्णां प्रमज्जितः, एते गुणाः प्रागादिपातविरमणे ।

बन्धो दुविधो-दुष्पदार्णं चतुष्पदार्णं च, अद्याए अणद्याए य, अणद्याए न वट्टति वंघेत्तुं, अद्याए दुविधो-निरवेक्खो सायेक्खो य, निरवेक्खो गेच्चलं धणितं जं वंघति, सायेक्खो जं दामगंठिणो जं य सक्कति पलीवणादिसु मुंचितुं छिंदितुं या तेण संसरपासएण वंघेतयं, एवं ताव चतुष्पदार्णं, दुष्पदार्णंपि दासो वा दासी वा चोरो वा पुत्तो वा ण पढंतगादि जति वज्झति तो सायेक्खाणि वंघितयाणि रक्खितयाणि य जथा अग्निभयादिसु ण विणस्संति, ताणि किर दुष्पदचतुष्पदाणि सायणेण नेण्हितयाणि जाणि अचच्चाणि चैय अच्छंति, यहो तथा चैय, यधो णाम ताळणा, अणद्याए निरवेक्खो णिइयं ताहेति, सायेक्खो पुण पुणमेय भीतपरिसेण होत्तयं, मा हणणं कारिज्जा, जति करेज्ज ततो मम्मं मोत्तुणं ताधे लताए दोरेण वा एकं दो तिप्पिण वारे ताहेति, छविछेदो अणद्याए तथेय निरवेक्खो हत्थपादकण्णणक्काइ णिइयत्ताए छिंदति, मायेक्खो मंदं वा अरुयं वा छिंदेज्ज वा उहेज्ज या, अतिभारो ण आरोयेतयो, पुणं चैय जा वाहणाए जीविया मा मोत्तवा,

[illegible]

समुणाला उप्पलपउमोपसोभिता, सा य मगरगाहेहिं दुरवगाहा, ण य ताणि उप्पलादीणि कोइ वचिणिउं समत्थो, जो य वउओ रण्णा आदिस्सति सो बुच्चति-एत्तो पुक्खरिणीतो पउमाणि आणेहिंत्ति, ताथे खेमो उट्ठेऊण नमोऽयु णं अरहंताणं भणित्तु जदिहं निरावराधी तो मे देवता साणेज्झं देतु, सागारं भत्तं पच्चक्खायितुं ओगाढो, देवदासाण्णेग्गेणं मगरपुट्ठी-ठित्तो बहूणि उप्पलपउमाणि नेण्हिन्नुत्तिण्णो, रण्णा हरिसित्तेण खामितो उवगूढो य, पडिपक्खणिगहं कातूण भणितो-किं ते वरं देमि ? , तेण णिरुंभमाणेणवि पवज्जा चरित्ता पवइतो, एते गुणा पाणातिपातवेरमणे । इदं चातिचाररहितमनुपाल-नीयं, तथा चाह-‘धूलगे’त्यादि, स्थूलकप्राणातिपातविरमणस्य विरतेरित्यर्थः श्रमणोपासकेनामी पञ्चातिचाराः ‘जाणियपा’ ज्ञपरिज्ञया न समाचरित्तव्याः-न समाचरणीयाः, तद्यथेत्सुदाहरणोपन्यासार्थः, तत्र वन्धनं वन्धः-संयमनं रज्जुदोमनकादि-भिर्हननं वधः ताडनं कसादिभिः छविः-शरीरं तस्य छेदः-पाटनं करपत्रादिभिः भरणं भारः अतीव भरणं अतिभारः-प्रभूतस्य पूगफलादेः स्कन्धपृष्ठादिप्वारोपणमित्यर्थः, भक्तं-अशनमोदनादि पानं-पेयमुदकादि तस्य च व्ययच्छेदः-नितो-धोऽदानमित्यर्थः, एतान् समाचरन्नतिचरति प्रथमाणुव्रतं, तदव्रायं तस्य विधिः-

१. दाम्पणाला उत्पलपउमोपसोभिता, सा च मकरमाहेदुरवगाहा, न च तान्युत्पलादीनि कोऽप्युच्येतुं समर्थः, यच्च वप्यो राज्ञाऽऽदिपते स उच्यते-इणः पुक्खरिणीतः पद्मान्यानयेति, तदा क्षेम उवाच नमोऽस्तु अहेन्द्रयो भणिवा यवहं निरपराधत्वादा मत्तं देवता साक्षिण्यं ददतु, साकारं भक्तं प्रत्याणवापावगाढः, देवतासाक्षिण्येन मकरपृष्ठिस्थितो बहून्पलपउमानि गृहीत्वोत्तीर्णः, राज्ञा हृष्टेन क्षामितः उपगृह्य, प्रतिपक्षमिमहं कृत्वा भणितः-किं ते वरं ददासि ? , तेन निरुप्यमानेनापि प्रवज्या चीर्णां प्रवजितः, एते गुणाः प्राणातिपातविरमणे ।

अ, तत्थ समणोवासओ संकप्पओ जावज्जीवाए पचक्खाइ, नो आरंभओ, धूलगपाणाइवापवेरमणस्स समणोवासएणं इमे पंच अइयारा जाणियन्वा, तंजहा-यंघे वहे छविच्छेए अइभारे भत्तापाणवुच्छेए १। (सुत्रं) ॥

अस्य व्याख्या-स्थूलाः-द्वीन्द्रियादयः, स्थूलत्वं चेतोषां सकललौकिकजीवत्वप्रसिद्धेः, एतदपेक्षयैकेन्द्रियाः (णां) सूक्ष्माधिगमेना(न)जीवत्वसिद्धेरिति, स्थूला एव स्थूलकास्तेषां प्राणाः-इन्द्रियादयः तेषामतिपातः स्थूलप्राणातिपातः तं श्रमणोपासकः श्रावक इत्यर्थः प्रत्याख्याति, तस्माद् विरमत इति भावना । स च प्राणातिपातो द्विविधः प्रज्ञसः, तीर्थकरणधरोद्विविधः प्ररूपित इत्यर्थः, 'तद्यथे'त्युदाहरणोपन्यासार्थः, सङ्कल्पजश्चात्मजश्च, सङ्कल्पाज्जातः सङ्कल्पजः, मनसः सङ्कल्पाद् द्वीन्द्रियादिमानिनामांसास्थिचर्मनखवालदन्ताद्यर्थं व्यापादयतो भवति, आरम्भाज्जातः आरम्भजः, तत्रारम्भो-हलदन्तालखनस्तत्(लयन) प्रकारस्तस्मिन् शङ्खचन्दनकपिपीलिकाधान्यगृहकारकादिसङ्घटनपरितापापद्रावलक्षणे इति, तत्र श्रमणोपासकः सङ्कल्पतो व्यावज्जीवयपि प्रत्याख्याति, न तु यावज्जीवयैव नियमत इति, 'नारम्भज'मिति, तस्यावश्यतयाऽऽरम्भसदृभायादिति, आह-एवं सङ्कल्पतः किमिति सूक्ष्मप्राणातिपातमपि न प्रत्याख्याति १, उच्यते, एकेन्द्रिया हि प्रायो दुष्परिहाराः सन्नयासिनां सङ्कल्पैव सचित्तपृथ्व्यादिपरिभोगात्, तंथ प्राणातिपाते कज्जमाणे के दोसा १ अकज्जंते के गुणा १, तत्थ दोसे उदाहरणे कौक्कणगो, तस्स भज्जा मया, पुत्तो य से अत्थि, तस्स दारगस्स दाइयभएण दारियं ण लभति, ताथे सो अन्नलपसेण रमंतो

१ तत्र प्राणातिपाते क्रियमाणे के दोषाः १ अक्रियमाणे च के गुणाः १, तत्र दोषे उदाहरणं कोट्टणकः, तस्य भावार्थं मृता, पुत्रश्च तस्य भति, तस्य दारश्च

विधीति । गुणे उदाहरणं सप्तवदिओ । विदियं उज्जेणीए दारगो, मालवेहिं हरितो सावगदारगो, सूतेण कीतो, सो तेण भणितो-
 छावगे उसासेहि, तेण मुक्का, पुणो भणियो मारेहिस्ति, सो नेच्छति, पच्छा पिट्टेत्तुमारद्धो, सो पिट्टिज्जंतो कूयति, पच्छा रण्णा
 मुतो, सहावेनूण पुच्छित्तो, ताधे साहति, रण्णावि भणियो नेच्छति, ताधे हत्थिणा तासितो तथावि नेच्छति, पच्छा रण्णा
 सोसरक्खो ठवित्तो, अण्णता थेरा समोसह्वा, तेसि अंतियं गुणे उदाहरणं-पाडलिपुत्ते नगरे जियसत्तू
 राया, खेमो से जमच्चो चउपिधाए बुद्धीए संपण्णो समणोयासगो सावगगुणसंपण्णो, सो पुण रण्णो हिउत्तिकानं अण्णेसिं
 दंडभडभोइयाणं अप्पित्तो, तस्स विणासणणिमित्तं खेमसंतिए पुरिसे दाणमाणेहिं सक्कारिंति, रण्णो अभिमए पडंजति,
 गहिता य भणंति हम्ममाणा-अग्गे खेमसंगता तेण चैय खेमो गहितो भणति-अहं सवसत्ताणं खेमं
 करेमि किं पुण रण्णो सरीरमस्ति ? तथाचि वग्गो आणत्तो, रण्णो य असोमयणियाव(ए) अगाहा पुक्खवरिणीसंछणुणपत्तभि-

१ विष्मि । गुणे उदाहरणं सप्तवदिओः द्वितीयं, रज्यविषया दारगो, मालवेदेहतः धावकदारकः, सूतेन कीतः, स तेन भणितः-छावकान् मारय, तेन मुक्काः,
 पुनर्भेदिताः-मारदेहि, स नेच्छति, पच्छा पिट्टेत्तुमारद्धः, स पिट्टेत्तुमारद्धः, स पिट्टेत्तुमारद्धः, स पिट्टेत्तुमारद्धः, स पिट्टेत्तुमारद्धः, स पिट्टेत्तुमारद्धः,
 नेच्छति, मत्ता इभित्ता ग्रामिण्यपि नेच्छति, पच्छा रण्णा । तीर्थरक्षकः स्थापितः, अन्यथा स्थविराः समवसृतास्तेषामन्तिके प्रवर्तितः । तृतीयमुदाहरणं गुणे-
 पारणिगुणे नगरे त्रिगुणान् राजा, खेममन्त्र भामाग्यधनुर्विषया पुज्या मन्त्रः धम्मोपासकः धावगगुणसंपन्नः, स पुना राजे हित इति कृत्वाऽन्येषां दण्डभटभोवि-
 कानामन्त्रिणः, मन्त्र विद्यामन्त्रिमित्रं खेममन्त्रान् पुरुषान् दानसन्मानारण्यो सत्कारयन्ति, राज्ञोऽभिमरकान् प्रयुज्जन्ति, गृहीताश्च भजन्ति इत्यमानाः-ययं
 खेममन्त्राः नंदनं खेमं मिगुञ्जः, खेमो गृहीतो भजन्ति-अहं सर्वपापानां क्षेमं करोमि किं पुना राज्ञः सरीरस्तेति ? तथाचि षष्ठ्य आश्रयः, राज्ञश्चाशोक-
 विद्यापानमगथा पुक्खवरिणी मणुष्यवदि-

अ, तत्थ समणोवासओ संकप्पओ जावज्जीवाए पच्चक्खाइ, नो आरंभओ, धूलगपाणाइवायवेरमणस्स समणोवासएणं इमे पंच अइयारा जाणियब्बा, तंजहा-बंधे वहे छविच्छेए अइभारे भत्तपाणबुच्छेए १। (सूत्रं) ॥

अस्य व्याख्या-स्थूलाः-द्वीन्द्रियादयः, स्थूलत्वं चैतेषां सकललौकिकजीवत्वप्रसिद्धेः, एतदपेक्षयैकेन्द्रियाः (णां) सूक्ष्माधिमेना(न)जीवत्वसिद्धेरिति, स्थूला एव स्थूलकास्तेषां प्राणाः-इन्द्रियादयः तेषामतिपातः स्थूलप्राणातिपातः तं श्रमणोपासकः श्रावक इत्यर्थः प्रत्याख्याति, तस्माद् विरमत इति भावना । स च प्राणातिपातो द्विविधः प्रज्ञप्तः, तीर्थकरणधरोद्विविधः प्ररूपित इत्यर्थः, 'तद्यथे'त्युदाहरणोपन्यासार्थः, सङ्कल्पजश्चरम्भजश्च, सङ्कल्पाज्जातः सङ्कल्पजः, मनसः सङ्कल्पाद् द्वीन्द्रियादिप्राणिनः मांसास्थिचर्मनखबालदन्ताद्यर्थं व्यापादयतो भवति, आरम्भाज्जातः आरम्भजः, तत्रारम्भो-हलदन्तालखनस्तत्(लयन) प्रकारस्तस्मिन् शङ्खचन्दणकपिपीलिकाधान्यगृहकारकादिसङ्घट्टनपरितापापद्रावलक्षणे इति, तत्र श्रमणोपासकः सङ्कल्पतो यावज्जीवयापि प्रत्याख्याति, न तु यावज्जीवयैव नियमत इति, 'नारम्भज'मिति, तस्यावश्यतयाऽऽरम्भसद्भावादिति, आह-एवं सङ्कल्पतः किमिति सूक्ष्मप्राणातिपातमपि न प्रत्याख्याति १, उच्यते, एकेन्द्रिया हि प्रायो दुष्परिहाराः सम्प्रयासिनां सङ्कल्पैश्च सचित्तपृथ्व्यादिपरिभोगात्, तंथ पाणातिपाते कज्जमाणे के दोसा १ अकज्जंते के गुणा १, तत्थ दोसे उदाहरणे कौक्कणगो, तस्स भज्जा मया, पुत्तो य से अत्थि, तस्स दारगस्स दाइयभएण दारियं ण लभति, ताधे सो अन्नलक्खेण रमंतो

१ तत्र प्राणातिपाते क्रियमाणे के दोषाः ? अक्रियमाणे च के गुणाः १, तत्र दोषे उदाहरणं कौटुककः, तत्र भावार्थो यत्ता, पुत्रश्च तत्रा भति, तस्य दारकस्य दायादभयेन दारिकां न लभते, तदा सोऽन्यलब्धेण रममाणो

विंधति । गुणे उदाहरणं सप्तविंशति । विदियं उज्ज्वलीय दारगो, मालवेहिं हरितो सावगदारगो, सूतेण कीतो, सो तेण भणितो-
 लावगे ऊसासेहि, तेण मुक्का, पुणो भणिओ मारेदित्ति, सो णेच्छति, पच्छा पिट्टेतुमारद्धो, सो पिट्टिजंतो कूयति, पच्छा रण्णा
 मुतो, सदायंतूण पुच्छितो, ताधे साहति, रण्णावि भणिओ णेच्छति, ताधे हत्थिणा तासितो तथाधि णेच्छति, पच्छा रण्णा
 सीसरवस्सो ठयितो, अण्णता धेरा समोसह्वा, तेसिं अंतिप पयइतो । तत्तियं गुणे उदाहरणं-पाडलिपुत्ते नगरे जियसत्तू
 रापा, खेमो से असच्चो चउविधाए बुद्धीए संपण्णो समणोयासगो सावगगुणसंपण्णो, सो पुण रण्णो हिउत्तिकाउं अण्णोसिं
 दंडभउभोइयाणं अप्पितो, तस्स विणासणमिच्चं खेमसंतिप पुरिसे दाणमाणेहिं सक्कारित्ति, रण्णो अभिमरप पंडंजति,
 गहिता य भणंति हम्ममाणा-अग्गे खेमसंगता तेण चेव खेमो गहितो भणति-अहं सबसत्ताणं खेमं
 करेमि किं पुण रण्णो सरीररसत्ति !, तथावि वज्झो आणत्तो, रण्णो य असोगवणियाउ(ए) अगाहा पुक्खरिणीसंछपुणपत्तभि-

१ विच्छति । गुणे उदाहरणं सप्तविंशति । विदियं, उज्ज्वलीय दारगो, मालवेहिं हरितः सावकदारकः, सूतेन कीतः, स तेन भणितः-लावकात् मारय, तेन मुक्काः,
 पुक्कभेजितः-मारदेति, त नेरएत्ति, पद्यादिपट्टयिदुमारदयः, स विदुयमानः बुज्जति, पञ्चाद् राजा भुतः, सदायिका दृष्टः, तदा कथयति, राजाऽपि मणितो
 नेरएत्ति, तदा इमिना प्राणितच्छयापि नेरएत्ति, पद्यादाया दीयरसकः स्थापितः, अन्यदा स्थविताः समवधुतास्तेणमन्तिके ग्रथयितः । हृत्तीयमुदाहरणं गुणे-
 पारमिपुत्ते नगरे त्रितयान् राजा, खेमज्जन् भमात्तधनुर्विषया बुद्धा संपन्नः धमणोपासकः धावरगुणसंपन्नः, स पुना राजे हित इति कृत्वाऽऽदेयां दण्डभउभोइ-
 कानामदियः, तस्य विनासनमिमिच्चं खेमसरदात्तं पुरयात् दानसन्मानायां साकरयन्ति, राजोऽभिममकात् प्रयुज्जन्ति, गृहीताश्च भणन्ति इत्यमानाः-यवं
 खेममकाः तंनंर खेमं विपुज्जाः, खेमो गृहीतो भणति-अहं सर्वसत्त्वानां खेमं करोमि किं पुना राजः सरीरस्वेति !, तथापि वरप आइसः, राजाशोकव-
 पिडापानमापा पुक्खरिणी मंएछरयवि-

दारिया दिद्धा चोरोस्ति गहिया, परिणीया य, अण्णया य वज्जुक्केण रमंति, रायाणिउ तेण पोत्तेण याहेति, इयरा पोत्ते
देति, सा विलग्गा, रण्णा सरियं, मुक्का य पयइया, एवं विउदुगुंछाफलं । परपापंडानां-सर्वज्ञप्रणीतपापण्डव्यतिरिक्तानां
प्रशंसा प्रशंसनं प्रशंसा स्तुतिरित्यर्थः । परपापण्डानामोघतल्लीणि शतानि त्रिपष्टधिकानि भवन्ति, यत उक्तम्-
“असीयसयं किरियाणं अकिरियवाईण होइ चुलसीती । अण्णाणिय सत्तद्धी वेणइयाणं च वत्तोसं ॥ १ ॥ गाहा”, इयमपि
गाथा विनेयजनानुग्रहार्थं ग्रन्थान्तरप्रतिबद्धाऽपि लेशतो व्याख्यायते-“असियसयं किरियाणं”ति अशीरुत्तरं शतं क्रिया-
वादिनां, तत्र न कर्त्तारं विना क्रिया सम्भवति तामात्मसमवायिनो यदन्ति ये तच्छीलाश्च ते क्रियावादिनः, ते पुनरा-
त्माद्यस्तित्वप्रतिपत्तिलक्षणाः अनेनोपायेनाशीत्यधिकशतसहस्रा विज्ञेयाः, जीवाजीयाश्रवचन्धसंघरनिर्जरापुण्यापुण्यमोक्षा-
ख्यान् नव पदार्थान् विरचय्य परियाइया जीवपदार्थस्याधः स्वरभेदाबुपन्यसनीया, तयोरोपो नित्यामित्यभेदा, तयो-
रप्यधः कालेश्वरात्मनियतिस्वभावभेदाः पञ्च न्यसनीयाः, पुनश्चेत्थं विकल्पाः कर्त्तव्याः-अस्ति जीयः स्वतो नित्यः कालत
इत्येको विकल्पः, विकल्पार्थश्चायं-विद्यते खल्वयमात्मा स्वेन रूपेण नित्यश्च कालतः, कालत्रादिनः, उक्तेनैवाभिधानेन
द्वितीयो विकल्पः ईश्वरयादिनः, तृतीयो विकल्प आत्मवादिनः ‘पुरुष एवेदं सर्व’मित्यादि, नियतिवादिनश्चतुर्थो विकल्पः,
पञ्चमविकल्पः स्वभावयादिनः, एवं स्वत इत्यत्यजता लब्धाः पञ्च विकल्पाः, परत इत्यनेनापि पार्थव उच्यन्ते, नित्यत्या-

१ दारिका इष्टा चोर इति गृहीता परिणीता च, मान्यदा च वाह्यक्रीडया रमन्ते, रात्रपक्षं पोतेन पाहयन्ति, इत्थताः पोते दइति, ता सिद्धता, राजा रग्नं,
मुक्ता च प्रमजिता, पतत्त विद्वज्जुगुप्साफलं ।

परित्यागेन चेते दश विकल्पाः एवमनित्यत्वेनापि दशैव, एकत्र विंशतिर्जीवपदार्थेन लब्धाः, अजीवादिद्वयपृथग्मेव प्रतिपदं विंशतिर्विकल्पानामतो विंशतिर्विगुणा शतमशीत्युत्तरं क्रियावादिनामिति । 'अक्रियणं च भवति बुल-सीति'ति अक्रियायादिनां च भवति चतुरशीतिर्भेदा इति, न हि कस्यचिदस्यितस्य पदार्थस्य क्रिया समस्ति, तद्भावं एवापस्थितेरभावादित्येवं यादिनोऽक्रियायादिनः, तथा चाहुरेके—“क्षणिकाः सर्वसंस्काराः, अस्थितानां कुतः क्रियाः । भूतिर्येषां क्रिया शेष, कारकं सैव चोच्यते ॥ १ ॥” इत्यादि, एते चारमादिनास्तित्यप्रतिपत्तिलक्षणा अमुनोपायेन चतुर-शीतिर्दृष्टव्याः, एतेषां हि पुण्यापुण्यवर्जितपदार्थमष्टकन्यासरतर्धैव जीवस्याधः स्वरविकल्पभेदद्वयोपन्यासः, असद्व्या-दारमनो नित्यानित्यभेदो न स्तः, फालादीनां तु पश्यानां पशो यदृच्छा न्यस्यते, पश्वाद्विकल्पभेदाभिलाषः,—नास्ति जीवः स्यतः कालत इत्येको विकल्पाः, एवमीश्वरादिभिरपि यदृच्छावसानैः, सर्वे च पद्मविकल्पाः, तथा नास्ति जीवः परतः कालत इति पदेव विकल्पाः, एतन्न द्वादश, एवमजीवादिष्वपि पदसु प्रतिपदं द्वादश विकल्पाः एकत्र, सप्त द्वादशगुणाश्चतुर-शीतिर्विकल्पा नास्तिकानामिति । 'अण्णाणिय सत्तद्धि'ति अज्ञानिकानां सप्तपष्टिर्भेदा इति, तत्र कुत्सितं ज्ञानमज्ञानं तदेवामसीति अज्ञानिकाः, नन्वेवं लघुत्वात् प्रक्रमस्य प्राक् घट्टुव्रीहिणा भवितव्यं ततश्चाज्ञाना इति स्यात्, नैव दोषः, ज्ञानान्तरमेवाज्ञानं मिथ्यादर्शनसहचारित्वात्, ततश्च जातिशब्दत्वाद् गौरवरवदण्यमित्यादिवदज्ञानिकत्वमिति, अथवा भ्रमज्ञानेन चरन्ति तत्प्रयोजना वा अज्ञानिकाः—असंचित्य कृतवैफल्यादिप्रतिपत्तिलक्षणाः, अमुनोपायेन सप्तपष्टि-र्ज्ञातव्याः, तत्र जीवादिनपदार्थान् पूर्ववत् व्यवस्थाप्य पर्यन्ते चोत्पत्तिमुपन्यस्याधः सप्त सदादयः उपन्यसनीयाः,

दारिया दिष्टा चोरोस्ति गहिया, परिणीया य, अण्णया य वञ्चुक्रेण रमंति, रायाणिउ तेण पोत्तेण वाहेति, इयरा पोत्ते
देति, सा विलग्गा, रण्णा सरियं, मुक्का य पयइया, एयं विउदुगुंछाफलं । परपापंडानां-सर्वज्ञप्रणीतपापण्डव्यतिरिक्तानां
प्रशंसा प्रशंसनं प्रशंसा स्तुतिरित्यर्थः । परपापण्डानामोघतस्त्रीणि शतानि त्रिपष्ट्यधिकानि भवन्ति, यत् उत्तम-
“असीयसयं किरियाणं अकिरियवाईण होइ चुलसीती । अण्णाणिय सत्तद्धी येणइयाणं च यत्तीसं ॥ १ ॥ गाहा”, इयमपि
गाथा विनेयजनानुग्रहार्थं ग्रन्थान्तरप्रतिवद्धाऽपि लेशतो व्याख्यायते-“असियसयं किरियाणं”ति अशोरयुत्तरं शतं क्रिया-
वादिनां, तत्र न कर्त्तारं विना क्रिया सम्भवति तामात्मसमवायिनो वदन्ति ये तच्छीलाश्च ते क्रियावादिनः, ते पुनरा-
त्माद्यस्तित्वप्रतिपत्तिलक्षणाः अनेनोपायेनाशीत्यधिकशतसङ्ख्या विज्ञेयाः, जीवाजीवाश्रवबन्धसंघरनिर्जरापुण्यापुण्यमोक्षा-
ख्यान् नय पदार्थान् विरचय्य परिपाइया जीवपदार्थस्याधः स्वरभेदावुपन्यसनीया, तयोरधो नित्यानित्यभेदा, तयो-
रप्यधः कालेश्वरात्मनियतिस्यभावभेदाः पञ्च न्यसनीयाः, पुनश्चेत्तं विकल्पाः कर्त्तव्याः-अस्ति जीवः स्यतो नित्यः कालत
इत्येको विकल्पः, विकल्पार्थश्चायं-विद्यते स्वल्पयमात्मा स्वेन रूपेण नित्यश्च कालतः, कालवादिनः, उक्तेनैवाभिलाषेन
द्वितीयो विकल्पः ईश्वरवादिनः, तृतीयो विकल्प आत्मवादिनः ‘पुरुष एवेदं सर्वमित्यादि, नियतिवादिनश्चतुर्थो विरूपः,
पञ्चमविकल्पः स्वभाववादिनः, एवं स्वत इत्यत्यजता लब्धाः पञ्च विकल्पाः, परत इत्यनेनापि पश्वेव उच्यन्ते, नित्यत्वा-

१ दारिका एवा चोर इति गृहीता परिणीता च, कण्ठदा च चाष्टमीइया रमन्ते, रात्रयत्नं पोतेन ग्राहयन्ति, इतराः पोते वदन्ति, सा विलग्गा, रात्रा एव
मुक्ता च प्रयजिता, एतत् विद्वज्जुगुप्साफलं ।

कालं किञ्चा रायगिहे गणियाए पोटे उववत्ता, गन्भगता चेव अरइं जणेति, गन्भपाडणेहि य न पडइ, जाया समानी
 उज्झिया, सा गंधेण तं वणं वासेति, सेजिओ य तेण पएसेण निगच्छइ सामिणो वंदगो, सो खंधावारो तीए गंधं न
 सहइ, रण्णा पुच्छियं-किमेयेति, कहियं दारियाए गंधो, गंतूण दिट्ठा, भणति-एसेव पढमपुच्छति, गओ सेजिओ, पुष्टु-
 दिठ्ठुत्तंते कहिते भणइ राया-कहिं एसा पच्चणुभविस्सइ सुहं दुक्खं वा ?, सामी भणइ-एएण कालेण वेदियं, सा तव
 चेव भज्जा भविस्सति अगमहिंसी, अट्ठ संवच्छराणि जाव तुज्झं रममाणस्स पुट्ठीए हंसोवहीलीं काही तं जाणिज्जासि,
 यंदित्ता गओ, सो य अवहरिओ गंधो, कुलपुत्तएण साहरिया, संवड्ढिया जोघणत्था जाया, कोमुइयारे अम्मयाए समं
 आगया, अभओ सेजिओ (य)पच्छण्णा कोमुइयारं पेच्छंति, तीए दारियाए अंगफासेण अज्झोवधणो णाममुहं दसियाए तीए
 यंपति, अभयस्स कहियं-णाममुहा हारिया, भग्गाहि, तेण मणुस्सा दारेहिं ठविया, एकेकं माणुस्सं पलोएवं नीणिज्जइ, सा

१ कालं कृत्वा राजगृहे गतिक्काया उदरे उपस्था, गर्भगतैवार्तं जनयति, गर्भपातनैरपि च न पतति, जाता सन्त्युज्झिता, ॥ गन्धेन तद्वनं वासयति,
 ये निवृद्ध तेन मन्देतेन भिगंरुति, म्यामिनो यन्नुनाय, त रङ्गपायारम्भस्या गन्धं न सहते, राज्ञा पृष्टं-किमेतदिति ?, कथितं दारिकाया गन्धः, याया इष्टा,
 भग्नपि-पदैव प्रपन्नपृष्टेऽपि, गतः भेदिकः, पुरोहिरे गृणान्ते कथिते मणति राज्ञा-कया प्रत्यनुभविवन्ति सुखं दुःखं वा ?, स्वामी भणति-एतेन कालेन
 वेदिनं, ता मरीच भाषां भविष्यति अग्रमहिनी, ॥ मय्यगतान् यावच्चय रममाणस्य पृष्टो हंसोलीं करिष्यति तां जानीयाः, चन्द्रिवा गतः, स चापहृतो गन्धः,
 कुलपुत्तंते गंधगा मंदूया च यौवनव्या जाला, कौमुदीपासरेऽथवा सममगता, अभयः श्रेणिकथ प्रच्छन्नौ कौमुदीवासरे प्रेक्षते, तस्या दारिकाया अङ्गस्पर्श-
 नापुत्तरणो नानगुनो एवम इत्याद्यां वृत्तानि, भवन्त्या कथितं-नाममुहा हारिता, मार्गव, तेन मनुष्या दारि स्थापिताः, पृथक्को मनुष्यः प्रडोष्य निवृत्तायते, सा

पंभाए धिप्यिहिति, सो य भमंतो तं विजासाहयं पेच्छइ, तेण पुच्छिओ भणति-विजं साहेमि, चोरो भणति-केण दिण्णा ? सो भणति-सावणेण, चोरेण भणियं-इमं दणं गिण्हाहि, विजं देहि, सो सहो वितिगिच्छति-सिज्जेज्जा न वत्ति, तेण दिण्णा, चोरो चिंतेइ-सावगो कीडियाएवि पावं नेच्छइ, सच्चमेयं, सो साहिउमारद्धो, सिद्धा, इयरो सहो गहिओ, तेण आगासगएण लोओ भेसिओ ताहे सो मुक्को, सहुवं दोवि जाया, एवं निवित्तिगिच्छेण होययं, अथवा विद्धजुगुप्सा, विद्दामः-साधवः विदितसंसारस्वभावाः परित्यक्तमस्तसद्भाः तेषां जुगुप्सा-निन्दा, तथाहि-तेऽस्मानात्, प्रस्येदजलक्तिन्नमलत्वात् दुर्गन्धिवपुषो भवन्ति तान् निन्दति-को दोषः स्यात् यदि प्रासुकेन वारिणाऽद्भक्षालनं कुर्वीरन् भगवन्तः ? इयमपि न कार्या, देहस्यैव परमार्थतोऽशुचित्वात्, एतथे उदाहरणं-एको सहो पचंते वसति, तस्स धूयाविवाहे कहवि साहवो आगया, सा पिउणा, भणिया-पुत्तग ! पडिलाहेहि साहुणो, सा मंडियपसाहिया पडिलाभेति, साहुण जलगंदो तीए अगयाओ, चिंतेइ-अहो अणवज्जो भट्टारगेहि धम्मो देसिओ जइ फासुएण प्हाएज्जा !, को दोसो होज्जा ?, सा तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिपांता

१ प्रभाते गृहीष्यते इति, स ॥ भ्राम्यन् तं विद्यासापकं प्रेक्षते, तेन गृहो भणति-विद्यां साधयामि, चोरो भणति-वेण दृष्टा ?, स भगवि-भ्याइएण, चोरेण भणितं-इदं द्रव्यं गृहाण विद्यां देहि, स धादो विचिक्खिस्सति सिख्येय चेति, तेन दत्ता, चोरधिमत्तयति-धायकः कीटिकाया भवि पावं नेच्छमि, सत्यमेतन्, स साधयितुमारब्धः, सिद्धा, इतरः धादो गृहीतः, तेनाकाशगतं लोको भणितः, तदा स मुक्कः, धादवन्तो द्रावयि जाती, एवं निर्दोषिकितेन भवितव्यं । २ अत्रोदाहरणं एकः धादः प्रत्यन्ते वसति, तस्य दुहितृविवाहे कथमपि साधवः आगताः, सा पित्रा भणिता-गुदिंके ! प्रनिष्ठमय सापूर, स मण्डितप्रसाधिता प्रतिलम्भयति, साधूनां जलुगन्धल्याऽप्रातः, चिन्तयति-अहो अनवघो भट्टारकेधमो देसितः यदि प्रासुकेन व्यापार को दोसो भवेत् ?, सा तस्य स्थानस्थानालोचितप्रतिक्रिया

कालं किञ्चा रायगिहे गणियाए पोटे उववन्ना, गवभगता खेव अरइं जणेति, गवभपाडणेहि य न पडइ, जाया समाणी उज्झया, मा गंधेण तं वणं यासेति, सेणिओ य तेण पपसेण निगच्छइ सामिणो वंदगो, सो खंधावारो तीए गंधं न सहइ, रण्णा पुच्छियं-किमेयंति, कहियं दारियाए गंधो, गंतूण दिडा, भणति-एसेव पढमपुच्छति, गओ सेणिओ, पुट्टु-दिछबुत्तं कहिते भणइ राया-कहिं एसा पच्चणुभविस्सइ सुहं दुक्खं वा ? सामी भणइ-एएण कालेण वेदिंयं, सा तव खेव भज्जा भविस्सति अगमहिंसी, अट्ट संवच्छराणि जाय तुज्झं रममाणस्स पुट्ठीए हंसोवहीलीं काही तं जाणिज्जासि, वंदित्ता गओ, सो य अवहरिओ गंधो, कुलपुत्तएण साहरिया, संवड्ढिया जोयणस्था जाया, कोमुइयारे अम्मयाए समं आगया, अभओ सेणिओ (य)पच्छण्णा कोमुइयारं वेच्छंति, तीए दारियाए अंगफासेण अज्झोववण्णो णाममुहं दसियाए तीए वंधति, अभयरस्स कहियं-णाममुहा हारिया, भग्गाहि, तेण मणुस्सा दारेहिं ठविया, एक्कं माणुस्सं पलोएणं नीणिज्झइ, सा

१ कालं इत्था एव गणिवाया इदं एववा, गंधं गंधेयारंति अवयति, गंधं गंधेयारंति अवयति, सा गंधेयारंति अवयति, ये निज्झ तेन प्रदेतेन निगच्छति, म्यामिओ एवन्नाय, स एवन्नायारमस्या गंधं न सहते, एसा एहं-किमेतदिति ? कहितं दारिकाया गन्धः, गरावा इष्टा, भन्नपि-एवैव प्रपन्नपणेति, गतः धेनिः, एवैरिष्टे वृत्तान्ते कथिते भणति राजा-कथा प्रत्यनुभवित्यति सुखं दुःखं वा ? स्वामी भणति-एतेन कालेन वेदिंयं, सा तवैव भाषा भविस्सति अगमहिंसी, अट्ट संवच्छराणि जाय तुज्झं रममाणस्स पुट्ठीए हंसोवहीलीं काही तं जाणिज्जासि, वंदित्ता गओ, सो य अवहरिओ गंधो, कुलपुत्तएण साहरिया, संवड्ढिया जोयणस्था जाया, कोमुइयारे अम्मयाए समं आगया, अभओ सेणिओ (य)पच्छण्णा कोमुइयारं वेच्छंति, तीए दारियाए अंगफासेण अज्झोववण्णो णाममुहं दसियाए तीए वंधति, अभयरस्स कहियं-णाममुहा हारिया, भग्गाहि, तेण मणुस्सा दारेहिं ठविया, एक्कं माणुस्सं पलोएणं नीणिज्झइ, सा

लेहसालाओ आगया दो पुत्ता पियंति, एगो चित्तेति-एयाओ, मच्छियाओ संकाए तस्स वगुलो वाउ जाओ, मओय, चिइओ चित्तेइ-न मम माया मच्छिया देइ जीओ, एते दोसा । काङ्गणं काङ्गा-सुगतादिप्रणीतदर्शनेषु ग्राहोऽभिलाष इत्यर्थः, तथा चोक्तं-‘कंला अब्रन्नदंसणगाहो’सा पुनर्दिभेदा-देशकाङ्गा सर्वकाङ्गा च, देशकाङ्गकदेशविषया, एकमेव सीगतं दर्शनं काङ्गति, चित्तजयोऽत्र प्रतिपादितोऽयमेव च प्रधानो मुक्तिहेतुरित्यतो घटमानकमिदं न दूरापेतमिति, सर्वकाङ्गा तु सर्वदर्शनान्यवकाङ्गति, अहिंसादिप्रतिपादनपराणि सर्वाण्येव कपिलकणभक्षाक्षपादादिमतानीह लोके च नात्यन्तलेश-प्रतिपादनपराण्यतः शोभनान्येवेति, अथैवहिकामुष्मिकफलानि काङ्गति, प्रतिपिद्धा चेयमर्हच्चिरतः प्रतिपिद्धानुष्ठानादेनां कुर्वतः सम्यक्क्यातिचारो भवति, तस्मादेकान्तिकमव्यावाधमपवर्गं विहायान्यत्र काङ्गा न कार्येति, ऐश्वर्योदाहरणं, राया कुमारामच्चो य आसेणावहिद्या अडविं पविद्धा, बुहापरद्धा वणफलाणि खायंति, पडिनियत्ताण राया चित्तेइ, लडुपपूयउग-मादीणि सव्वणि खामि, आगया दोवि जणा, रण्णा सूयारा भणिया-अं लोए पयरइ तं सव्वं सव्वे रंधेहत्ति, उवट्टवियं च रत्तो, सो राया पेच्छणयदिट्ठतं करेइ, कप्पडिया वल्लिएहिं धाडिजइ, एवं मिट्ठस्स अवगासो होहित्ति कणकुंडगमंडगादीणिपि

१ लेहसालाया आगतौ द्वौ पुत्री पियतः, एकश्चिन्तयति-पूता मक्षिकाः, सद्मया तस्य वस्युलो वायुजंतो मृतश्च, द्वितीयश्चिन्तयति-न ममं सत्ता मक्षिका दद्यात् जीमितः, पृते दोषाः । २ अन्नोदाहरणं राजा कुमारामाल्यश्रावणेनापहृतावटवीं प्रविष्टो, द्रुयापरिगतो वनफलानि लादतः, प्रतिनिवृण्वो राज्ञः चिन्तयति-लडुकापूपादीनि सर्वाणि खादामि, आगतौ द्वावपि जनौ, राज्ञा सूदा मणिताः-यडोके प्रचरति तत् सर्वं तवै रापरतेडि, इपस्यायिं च राज्ञे, स राजा प्रेक्षणकदृष्टान्तं करोति, कार्पटिका वळिभिर्घातयन्ते, एवं मिट्ठस्यावकाशो भविष्यतीति कणकुण्डकमण्डकादीन्यपि

इत्यानि, तेहिं सूत्रेण मओ, अमच्छेण चमणचिरेयणाणि कयाणि, सो आभागी भोगाण जाओ, इयरो विणटो । चिकित्सा मतिविधमः, युत्तयागमोपपन्नेऽप्यर्थे फलं प्रति सम्मोहः, किमस्य महत्तत्त्वः कुशायासस्य सिकताकणकवलनादेरायत्यां मम फलमग्न्यु भविष्यति किं या नेति, उभययेह क्रियाः फलयत्यो निष्फलाश्च दृश्यन्ते कृपीयलानां, न चेयं शङ्कातो न भिद्यते इत्याशङ्कनीयं, शङ्का हि सफलासफलपदार्थभाक्त्वेन द्रव्यगुणविषया इयं तु क्रियाविषयैव, तत्त्वतस्तु सर्वं एते प्रायो मिथ्यात्वमोहनीयोदयतो भवन्तो जीवपरिणामविज्ञेयाः सम्यक्त्वातिचारा वृत्त्यन्ते, न सूक्ष्मेक्षिकाऽत्र कार्येति, इयमपि न कार्या, यतः सर्वज्ञोऽफुलादानुष्ठानाद् भयत्येव फलप्राप्तिरिति, अत्र चौरौदाहरणं-सावगो नंदीसरवरगमणं दिवंगंधाणं(तं) देयतंघरिमेण मित्तस्स पुच्छणं पिज्जाए दाणं साहणं मसाणे. चउप्पायं सिक्कणं, हेडा इंगाला खायरो य सुलो, अट्टसयं वारा परिजपित्ता पाओ सिक्कगस्स छिज्जइ एयं चित्तिओ तइए चउरथे य छिण्णे आगासेणं यच्चत्ति, तेण विज्जा गहिया, किंएहपउदसिरत्तिं सादेइ मसाणे, चोरो य नगरारप्तिदायहिं परिउभमाणो तत्थेव अतियओ, ताहे वेहेउं सुसाणे ठिया

१ चार्दिगाभि, तेः घृतेन गुलः, अमग्नेन घनमग्निरेचनानि कृत्वाभि, स भोगानामाभागी जताः, इतरो विनष्टः । २ चौरौदाहरणं श्रावको नन्दीचत्वाग-
द्वयं देवगंधर्वेभ्य दिग्गजगन्धः मित्रस्य गुरुणा विद्याया इयं सायनं समन्ताने घमुष्णदे सिक्कणमयमावू अद्वाताः सादिरश्च सम्भः अष्टततं चासावू परित्यज्य
साहः पितृहृदय उदने पदं मिनीयः गुनीये णुर्गे च छिन्ने आकाशेन गगपते, तेन विद्या गृहीता, कृष्णवदुदनीराश्वौ सावयति इवशाने, चौरश्च नगरारक्षके
काममावगन्तुं नाशितगन्धः वेष्टदिग्गज इयन्तानं (ते) स्थिताः

लेहसालाओ आगया दो पुत्ता पियंति, एगो चिंतेति-एयाओ, मच्छियाओ संकाए तस्स वगुलो चाड जाओ, मओ य, चिइओ चिंतेइ-न मम माया मच्छिया देइ जीओ, एते दोसा । काह्णं काह्णं-सुगतादिप्रणीतदर्शनेषु ग्राहोऽभिलाष इत्यर्थः, तथा चोक्तं-‘कंखा अन्नन्नदंसणगाहो’सा पुनर्द्विभेदा-देशकाह्णा सर्वकाह्णा च, देशकाह्णं रुदेशविषया, एकमेव सीगतं दर्शनं काह्णति, चित्तजयोऽन्न प्रतिपादितोऽयमेव च प्रधानो मुक्तिहेतुरित्यतो घटमानकमिदं न दूरापेतमिति, सर्वकाह्णा तु सर्वदर्शनान्यवकाह्णति, अहिंसादिप्रतिपादनपराणि सर्वाण्येव कपिलकणभक्षाक्षपादादिमतानीह लोके च नात्यन्तश्रेष्ठ-प्रतिपादनपराण्यतः शोभनान्येवेति, अथैवहिकामुष्मिकफलानि काह्णति, प्रतिपिद्धा चैयमर्हद्भिरतः प्रतिपिद्धानुष्ठानादेनो कुर्वतः सम्यक्त्वातिचारो भवति, तस्मादेकान्तिकमव्याधाधमपवर्गं विहायान्यत्र काह्णा न कार्येति, ऐन्दोदाहरणं, राया कुमारामच्चो य आसेणावहिया अडविं पविद्धा, छुहापरद्धा वणफलाणि खायंति, पडिनियत्ताण राया चिंतेइ, लडुयपूण्डग-मादीणि सदाणि खामि, आगया दोवि जणा, रण्णा सूयारा भणिया-जं लोए पयरइ तं सयं सये रंधेहत्ति, जयट्टविं च रत्तो, सो राया पेच्छणयदिदंतं करेइ, कप्पडिया बलिणहिं धाडिज्जइ, एवं मिट्ठस्स अवगासो होहितिस्सि कणकुंडगमंडगादीणियि

१ लेखशालाया आगतौ द्वौ पुत्रौ पिबतः, एकश्चिन्तयति-पूता मक्षिकाः, दाड्या ताव वगुलो वायुजांतो मृतश्च, द्वितीयश्चिन्तयति-न मयं माता मक्षिका दद्यात् जीवितः, एते दोषाः । २ अत्रोदाहरणं राजा कुमारामात्यस्वाभेनापहृतवटवीं प्रविष्टो, शुचापरिगतौ यनच्छाति स्नानः, प्रतिनिवृत्तौ राज्ञः चिन्तयति-छत्रुकापपादीनि सर्वाणि खादामि, आगतौ द्वावपि जनौ, राज्ञा सूदा भणिताः-यत्तोके प्रचरति यत् सर्वं सम्पदेति, उपस्थापितं च राज्ञे, स राजा प्रेक्षणकरणान्तं करोति, कर्पटिका बलिभिर्घातयन्ते, एवं सिट्ठस्सवकातो भविष्यतीति कणकुण्डकमण्डकादीन्यपि

णाम विज्ञेया इत्यर्थः, यैः सम्यक्त्वमतिचरति, ज्ञातव्याः ज्ञपरिज्ञया न समाचरितव्याः, नासेव्या इति भावार्थः । 'तद्यथे'-
 द्युदाहरणप्रदर्शनार्थः, शङ्का काङ्क्षा विचिकित्सा परपापण्डप्रशंसा परपापण्डसंस्तवश्चेति, तत्र शङ्कनं शङ्का, भगवदहृत-
 प्रणीतेषु पदार्थेषु धर्मोस्तिकायादिव्यत्यन्तगहनेषु मतिर्दौर्धल्यात् सम्यगनवधार्यमाणेषु संशय इत्यर्थः, किमेवं स्यात् नैव-
 मिति, संशयकरणं शङ्का, सा पुनर्द्विभेदा-देशशङ्का सर्वशङ्का च, देशशङ्का देशविषया, यथा किमयमात्माऽस ह्येयप्रदे-
 ज्ञातमकः स्यादथ निष्प्रदेशो निरयययः स्यादिति, सर्वशङ्का पुनः सकलास्तिकायजात एव किमेवं नैवं स्यादिति ।
 मिथ्यादर्शनं च त्रिविधम्-अभिगृहीतानभिगृहीतसंशयभेदात्, तत्र संशयो मिथ्यात्वमेव, यदाह-"पयमकलरं च एकं जो
 न रोपद् मुत्तनिदिद्धं । सेसं रोयंतोवि हु मिच्छदिद्धी मुणेयघो ॥ १ ॥" तथा-"सूत्रोक्तस्यैकस्याप्यरोचनादक्षरस्य भवति नरः ।
 मिथ्यादृष्टिः सुत्रं द्विनः प्रमाणं जिनाज्ञा च (जिनाभिहितं) ॥ १ ॥ एकस्मिन्नप्यर्थे सन्दिग्धे प्रत्ययोऽर्हति हि नष्टः । मिथ्यात्वदर्शनं
 तत्तत्पादिहेतुर्भयगतीनाम् ॥ २ ॥" तस्मात् मुमुक्षुणा व्यपगतशङ्केन सता जिनवचनं सत्यमेव सामन्यतः प्रतिपत्तव्यं, संशया-
 त्यदमपि मत्वं, सर्वज्ञाभिहितरात्, तदन्यपदार्थवत्, मतिर्दौर्धल्यादिदोषास्तु कार्त्स्न्येन सकलपदार्थस्वभावावधारणमशक्यं
 छद्मस्थेन, यदाह-"न हि नामानाभोगभृच्छस्यस्येह कस्यचिन्नास्ति । ज्ञानावरणीयं हि ज्ञानावरणप्रकृति कर्म ॥ १ ॥"
 इह बोधाहरणं-जो मकं केरुद सो विणरमति, जहा सो पेज्जाए मासा जे परिभज्जमाणा ते छुढा, अधगारए

१ दरमपारं चैकं नो न रोचयति गृयमिर्दिष्टम् । नेवं रोषपण्डपि मिथ्यादृष्टिर्ज्ञातव्यः ॥ १ ॥ २ यः शङ्को करोति स विनश्यति यथा स पेयापायी, पेयायो
 नापाये स विमृष्टरनादभेदो लिप्ताः, भण्यकारे

अणया तरस पोटसरणी जाया, सो चीवरहिं वेढिओ तेहिं अणुकंपाए, सो भट्टारगणं नमोकारं करंतो कालगओ देवो
वेमाणिओ जाओ, ओहिणा तच्चणियसरीरं पेच्छइ, ताहे सभूसणेण हत्येण परिवेसेति, सट्ठाण ओहावणा, जायरियाण
आगमणं, कहणं च, तेहिं भणियं-जाह अगहत्थं निणिहऊण भणह-नमो अरहंताणंति, बुद्ध गुग्गगा ३, तेहिं गंतूण

आगमण, कहण, जहा पारहरणा ॥
भणिओ संबुद्धो वंदिता लोगस कहइ-जहा नथि एत्य धम्मा तम्हा पारहरणा ॥
अत्राह—इह पुनः को दोषः स्याद् येनेत्यं तेषामशनादिप्रतिषेध इति?, उच्यते, तेषां तद्भक्तानां च मिथ्यात्वस्थिरीकरणं,
धर्मबुद्ध्या ददतः सम्यक्त्वलाञ्छना, तथा आरम्भादिदोषश्च, करुणागोचरं पुनरापन्नानामनुकम्पया दद्यादपि, यदुक्तं-
‘संबेहिं पि जिणेहिं दुज्जयजियरागदोसमोहेहिं । सत्ताणुकंपणद्धा दाणं न कहिं चि पडिसिद्धं ॥ १ ॥’ तथा च भगवन्तलीर्थ-
करा अपि त्रिभुवनैकनाथाः प्रवित्रजिपवः सांवत्सरिकमनुकम्पया प्रयच्छन्त्येव दानमित्यलं विस्तरेण । प्रकृतमुच्यते-
‘संमत्तस्स समणोवासएण’मित्यादि सूत्रं, अस्य व्याख्या ‘सम्यक्त्वस्य’ प्राग्निरूपितस्वरूपस्य श्रमणोपासकेन-श्रानकेण ‘एते’
वक्ष्यमाणलक्षणाः अथवाऽमी ये प्रक्रान्ताः पञ्चेति सङ्ख्यावाचकः अतिचारा मिथ्यात्वमोहनीयकर्मोदयादात्मनोऽनुभाः परि-

समस्तस्य समर्पणाय । अथवाचकः आतचारानिर्वृत्तये ।
वक्ष्यमाणलक्षणाः अथवाऽमी ये प्रक्रान्ताः पञ्चेति सहायाचकः आतचारानिर्वृत्तये ।
१ अन्यदा तस्यातीसारो जातः, स चीवैर्वैष्टितस्त्रैरनुकम्पया, स भट्टारकेभ्यो नमस्कारं कुर्वन् कालगतो देवो धैमानिको जातः, भवपिना वषट्कारेण
प्रेक्षते, तदा सभूपणेन हस्तेन परिवेषयति, आदानामपञ्चाजना, आचार्योणामागमनं, कथनं ॥ तैर्मणितं—याताप्रह्वनं गृहीत्वा मणन—नमोऽर्पण इति, पुष्पम्
गुलक ! २, तैर्गत्वा मणितः संजुद्धो बद्धित्वा लोकाय कथयति—यथा नास्त्य घर्मस्तस्मात्परिहरेत् ॥ २ ॥ सर्वेति त्रिभैर्जितुर्वंशतगद्वेयमोहः । ताराजुङ्गनाय
दानं न कुत्रापि प्रतिषिद्धम् ॥ १ ॥

नाम विशेषा इत्यर्थः, येः सम्यक्त्वमतिचरति, ज्ञातव्याः न समाचरितव्याः, नासेव्या इति भावार्थः । 'तद्यथे'-
त्युदाहरणप्रदर्शनार्थः, शङ्का काहा विचिकित्सा परपाण्डप्रशंसा परपाण्डसंस्तवश्चेति, तत्र शङ्कनं शङ्का, भगवदहृत-
प्रणीतेषु पदार्थेषु धर्मोक्तिकायादिव्यत्यन्तगहनेषु मतिदीर्घल्यात् सम्यगनवधार्यमाणेषु संशय इत्यर्थः, किमेवं स्यात् नैव-
मिति, संशयकरणं शङ्का, सा पुनर्दिभेदा-देशशङ्का सर्वशङ्का च, देशशङ्का देशविषया, यथा किमयमारमाऽसृज्येयप्रदे-
नात्मकः स्वादय निष्प्रदेतो निरययः स्यादिति, सर्वशङ्का पुनः सकलास्तिकायजात एव किमेवं नैवं स्यादिति ।
मिथ्यादर्शनं च त्रिविधम्-अभिगृहीतानभिगृहीतसंशयभेदात्, तत्र संशयो मिथ्यात्वमेव, यदाह-“पयमक्खरं च एकं ज्ञो
न रोपइ सुत्तनिदिद्धं । सेमं रोथंतोचि इ मिच्छहिट्ठी मुणेयो ॥ १ ॥” तथा-“सूत्रोक्तस्यैकस्याप्यरोचनादक्षरस्य भवति नरः ।
मिथ्यादृष्टिः सूत्रं हि नः प्रमाणं जिनाज्ञा च (जिनाभिहितं) ॥ १ ॥ एकस्मिन्नप्यर्थे सन्दिग्धे प्रत्ययोऽहति हि नष्टः । मिथ्यात्वदर्शनं
तरतश्चाद्रिहं नुर्भयगतीनाम् ॥ २ ॥” तस्मात् मुमुक्षुणा व्यपगतशङ्केन सता जिनवचनं सत्यमेव सामन्यतः प्रतिपत्तव्यं, संशया-
स्वरूपमपि मत्तं, सर्वज्ञाभिहितत्वात्, तदन्यपदार्थवत्, मतिदीर्घल्यादिदोषानु कार्त्सेन सकलपदार्थस्वभावावधारणमशक्यं
उत्पत्तेन, यदाह-“न हि नामानाभोगच्छमस्यसेह कस्यचिन्नास्ति । ज्ञानावरणीयं हि ज्ञानावरणप्रकृति कर्म ॥ १ ॥”
इह बोधाहरणं-ज्ञो मं कं केरु मो विणरमति, जहा सो पेज्जाए मासा जे परिभजमाणा ते छुढा, अंधगारए

१ इदमधरै र्देवं नो न रोषयति गृयमिदं नृपः । तेषां रोषयति मिथ्यादित्युक्तम् ॥ १ ॥ २ यः शङ्को करोति स विनश्यति यथा स वेयापायी, वेयायां
मृग्यो नो दधिमुत्तरन् दग्धेऽपि मृगः, अग्न्यकारे

प्रयाणि सखावसावओ, सावओ साह पुच्छइ, तेहि कहियं, ताहे दिण्णा घूया, सो सावओ जुयंगं घरं करेइ, अणया
 तस्स मायापियरो भचं भिक्षुगण करेति, ताइं भणंति-अज्झ एकस्सि वच्चाहि, सो गओ, भिक्षुएहिं विज्जाए मंतिउण
 फलं दिण्णं, ताए याणमंतीरए अहिद्विओ घरं गओ तं सावयधूयं भणइ-भिक्षुगणं भत्तं. देमो, सा नेच्छइ, दासाणि
 सयणो य आरद्धो सजेउं, साविया आयरियाण गंतुं कहेति, तेहिं जोगपडिभेओ दिण्णो, सो से पाणिएण दिण्णो, सा
 याणमंतरी नद्धा, साभाविओ जाओ पुच्छइ कइं यत्ति !, कहिए पडिसेहेति, अण्णे भणंति-तीए मयणमिजाए
 यमाविओ, सो तो साभाविओ जाओ, भणइ-अम्मापिउछेण मणा विवंचिउत्ति, तं किर फासुगं साहूणं दिण्णं,
 परिमा केत्तिया आयरिया होहिंति तग्हा परिहरेज्जा । वित्तीकंतारेणं देज्जा, सोरट्ठो सहओ उल्लेणिं यच्चइ दुक्काले तच्चणि-
 पडिं समं, तस्स परययणं, सीणं भिक्षुएहिं भण्णइ-अग्गएहिं यहाहि परययणं तो तुग्गवि दिज्झिहिंति, तेण पडिवण्णं,

१ इत्थनी जज्ञावघारकः, धारकः साधून् वृणोति, वैः कथितं, तदा दत्ता दुरिहा, स धावकः दृग्गृहं करोति, अन्यदा तस्य मातापितरौ भक्तं भिक्षुकान्
 दृग्गन्तुं, तौ भक्त्या-भर्तृकता आगच्छन्, न गताः, भिक्षुर्कोपयया मग्नकिवा फलं दत्तं, तथा स्वगतयोऽपिच्छित्तो गृहं गतः तां धावकदुहितरं भणति-भिक्षुकेश्यो
 मन्त्रं एतद्, मा नेच्छति, दग्गाः स्वजनस्य आरुघः सत्त्वयिजुं, धामिकाऽऽपायोन् गारवा कथयति, वैः योगप्रतिभेदो दत्तः, स तस्मै पानीयेन दत्तः, सा स्वन्तरी
 कस्य, स्वाभाविको जातः दृग्गन्ति-कथं वेत्ति !, कविने प्रतिवेचति, अन्ये यजन्ति-तथा मदनशौकेन यमितः, ॥ ततः स्वामाविजो जातो, भणति-मातापितृ-
 प्युंन ममाह पित्रिज्ज इति, तस्मिन् दग्गुहं साधुगुहं साधुगुहो दत्तं, ईदृशाः कियन्त भाचार्यां यविष्यन्ति तस्मात् परिहरेन् । वृत्तिकान्तरेण दद्यात्, सोराष्ट्रः धावक
 इत्यदियं मग्गिं दृग्गन्ते मग्गिदंः समं, मग्ग पत्त्यद्वं ताहिं पुग्गमपि दीयते इति, तेन प्रतिपन्नं,

संकेणाहओ पच्छा ठिओ, एवं रायाभियोगेण देंतो नाइक्कमति, केत्तिया एयारिसया होहिंति जे पपइसंति, तम्हा न दायदो । गणाभियोगेण वरुणो रहमुसले निउत्तो, एवं कोडवि सावगो गणाभियोगेण भत्तं दवाविजा दिहोवि सो नाइचरइ धम्मं, वलाभियोगोवि एमेव, देवयाभियोगेण जहा एगो गिहत्थो सावओ जाओ, तेण वाणमंतराणि चिरपरि-
चियाणि उज्झयाणि, एगा तरथ चाणमंतरी पओसमावण्णा, गावीरक्खगो पुत्तो तीए चाणमंतरीए गावीहिं सभं अग्रहरिओ, ताहे उइण्णा साहइ तज्जंती-किं ममं उज्झसि न वत्ति ?, सावगो भणइ, नयरि मा मम धम्मविराहणा भवतु, सा भणइ-
ममं अच्छेहि, सो भणइ-जिणपडिमाणं अवसाने ठाहि, आसं ठामि, तेण ठविया, ताहे दारगो गावीओ आणीयागो,
एरिसा केत्तिया होहिंति तम्हा न दायदं, दवाविज्जंतो णातिचरति । गुरुनिग्गेण भिक्कुउवासगपुत्तो सायगं धूयं मगति,
ताणि न देंति, सो कवडसहुत्तणेण साधू सेवेति, तरस भावओ उवगयं, पच्छा साहेइ-एएण कारणेण पुणं दुपेमि,

१ शक्रेणाहतः पद्मात् स्थितः, एवं रायाभियोगेण ददत् वीतिक्रममति, कियन्त पूतादत्तो भवित्वन्ति चे प्रमत्तिव्यन्ति तस्मात् दत्तः । गणाभियोगेण वरुणो रधमुसले नियुक्तः, एवं कोडवि धावको गणाभियोगेण भक्तं दाप्यते ददद्गि स नातिचरति धर्मं । वलाभियोगोऽप्येवमेव । देवताभियोगेण वधदो गृहस्थः धावको जातः, तेन व्यन्तराश्रित्यरिचिता उज्झिताः, एका तत्र स्वस्वरी श्रद्धेयमापन्ना, गोरक्षकः पुत्रमया स्वन्तर्वा गोभिः सममरुहन्, तदाऽवतीर्णा कथयति तर्जयन्ती-किं मामुग्रसि न चेति ?, धावको भणति-नवरं मा मे धर्मविराधना भूत्, सा भवति-मामपेव, ॥ भवति-त्रिमन्त्रिमान् । पार्श्वे तिष्ठ, ओ तिष्ठामि, तेन स्थापिता, दारको गावश्च तदानीन्ताः, ईदृशाः क्रियन्ते भवित्वन्ति तस्मात् दत्तव्यं, दाप्यमानो नातिचरति । गृह भिक्षुदेण भिक्षुराग-
कपुत्रः धावकं दुहितरं याचते न तौ दत्तः, स कष्टधावतया साधून् सेवते, तस्य भावेनोपगतं, पद्मात् कथयति-युतेन कारणेन पूर्वमागतोऽस्मि

भ्रूयाणि सत्भावसावओ, सावओ साह पुच्छइ, तेहि कहियं, ताहे दिण्णा घूया, सो सावओ जुयगं घरं करेइ, अणया
 तस्स मायापियरो भत्तं भिक्षुगण करेति, ताइं भणंति-अज्ज एकस्सि वच्चाहि, सो गओ, भिक्षुएहिं विजाए मंतिऊण
 फलं दिण्णं, ताए पाणमंतीरए अहिद्धिओ घरं गओ तं सावयधूयं भणइ-भिक्षुगणं भत्तं देमो, सा नेच्छइ, दासाणि
 सयणो य आरब्धो सज्जेउं, साविया आयरियाण गंतुं कहेति, तेहिं जोगपडिभेओ दिण्णो, सो से पाणिण दिण्णो, सा
 पाणमंतरी नद्धा, साभावियो जाओ पुच्छइ कहं यत्ति १, कहिए पडिसेहेति, अण्णे भणंति-तीए मयणमिंजाए
 यमायिओ, सो तो सत्तायिओ जाओ, भणइ-अग्मापिउछेण मणा यिवंचिउत्ति, तं किर फामुगं साहूणं दिण्णं,
 परिमा केत्तिया आयरिया होहिंति तग्हा परिहरेज्जा । विचीकंतारेणं देज्जा, सोरद्धो सहओ उज्जेणि वच्चइ दुक्काले तच्चणि-
 पडिं समं, तस्स पत्थयणं, रीणं भिक्षुएहिं भणइ-अग्गएहिं यहहि पत्थयणं तो तुज्झवि दिज्झिहिंति, तेण पडियणं,

१ इराणी नत्तावधायकः, आरकः साधून् शृणुति, तेः कथितं, तथा दद्या दुहिता, स धावकः गृहगृहं करोति, अन्वद। तस्य मातापितरौ भक्तं भिक्षुकाणां
 दुष्टाः, ती मन्ताः-अदंका भागए, ॥ गलः, भिक्षुकीर्षयथा मन्त्रमिवा फलं दत्तं, तथा ध्यतयोऽधिष्ठितो गृहं गतः सो धावकदुहितरं भगति-भिक्षुकेभ्यो
 भणं एह, ना नेप्पति, दायाः न्वननध भारएयः सत्तपिणं, धात्रिकाऽधायान् गत्वा कययति, तैः योगप्रतिभेदो दत्तः, स तस्मै पावोयेन दत्तः, सा ध्यन्तरी
 नष्टा, स्वाभाविको ज्ञानः दुप्पति-कथं येमि १, कथिते प्रतिषेधति, अन्ये भणन्ति-तथा मदन्वोनेन वमितः, स ततः स्वाभाविको जातो, भगति-मातापितृ-
 एतेन मन्तए रिज्झिइ इति, तस्मिन् प्रागुक्तं साधुगो दत्तं, ईदृशाः कियन्त धायायां मविप्यन्ति तस्मान् परिहरेत् । वृत्तिकान्तारेण दद्यात्, सौराष्ट्रः श्रावक
 सत्तपिणी पत्तिं दुक्काले तच्चमिदं ममं, गत्वा पत्थयनं क्षीयं, भिक्षुकेभ्यस्ते-अस्सदीयं वद पत्थयनं तदिं गुम्यमपि दीयते इति, तेन प्रतिपन्नं,

संकेणाहो पच्छा विधौ, एवं रायाभिभोगेन देतो नाइकमति, केत्तिया एवारित्तया होहिंति चे पयइस्संति, तग्हा न दायातो । गणाभिभोगेण वरुणो रहसुस्सले निउत्तो. एवं कोऽपि तावगो गणाभिभोगेण भत्तं दयायिआ दिंतोनि सो नाइचरइ धम्मं. यहाभिभोगोवि एमेव. देवयाभिभोगेण जहा एगो निहत्यो तावओ जाओ, तेण वाणमंतराणि पिरपरि-
चियाणि उइस्सयाणि. एगा तस्य वाणमंतरी पओसमावप्पा. गावीरस्सगो पुत्तो तीए वाणमंतरीए गावीहिं समं अउहरिओ, ताहे उइप्पणा साहइ तज्जंतो-किं ममं उइस्सति न वत्ति !, तावगो भणइ, नवरि मा मम धम्मविराहणा भणु, ता भणइ-
समं अच्चोहि, सो भणइ-ज्जिणपडिमाणं अवसाणे ठाहि, आमं ठामि, तेण उविया. ताहे दारगो गावीओ आपीयाओ, एरित्ता केत्तिया होहिंति तग्हा न दायणं, दवाविज्जंतो पातिचरति । गुरुनिगहेण भिहसुजयासगपुत्तो सायणं भूयं मगति,
ताणि न देति, सो कयडसहुत्तणेण साधू सेवेति, तरस्स भावओ उवगयं, पच्छा साहइ-एएण कारणेण पुत्तिं पुत्तोमि.

१ ताकेनाहतः पञ्चाय स्थितः, एवं राजाभिभोगेन २१ ए नायिकान्ति, कियत्त एतादत्तो भविदसि ये दमस्सिप्पन्ति तस्स च दानं । दानादिदोरेव वधेओ वरुणो रपुत्तले निपुक्कः, एवं कोऽपि धावको गन्तादिभोगेन भत्तं दत्तते इदरवि ण नापिपति धमं । दत्त-दिदोयोगेववेव । देव-दिदोरेव वधेओ गृहस्थः धावको यातः, तेन दन्तस्राक्षिरुदित्ता उइस्सताः, एका तत्र दन्तरी दन्तेवन्तए, गोस्सकः पुत्तसवा दन्तवो दोमि सम्मन्नइ, तद्वाडवीनो कयपति तज्जन्तो-किं मायुप्पसि न वेति !, धावको नन्ति-वरं ता मे धमेयिपदवा भूर, ता भन्ति-मज्जवंध, स भन्ति-पिस्सपिमाव । पावुं तिष्ठ, ओ तिष्ठामि, तेन स्सपिता, दारको मायव तदानीताः, इत्ताः कियन्तो भविदन्ति तस्स च दानं, दान-दोरेव करत्तेव दानेन भिपुत्त-
कटुणः धावकं दुहितरं दावते न तौ दत्तः, स कटुणावतया साधू सेवते, तस्य भावेवोत्तमं, दान-दोरेव करत्तेव दानेन करत्तेव

इयाणि सन्भावसायओ, सावओ साह पुच्छइ, तेहि कहियं, ताहे दिण्णा धूया, सो सावओ जुयगं घरं करेइ, अणया तस्स मायापियरो भत्तं भिक्खुणाण करेति, ताई भणंति-अज्ज एकसिं वच्चाहि, सो गओ, भिक्खुएहिं विज्जाए मंतिअण फलं दिण्णं, ताए थाणमेतीरए अहिद्धिओ घरं गओ तं सावयधूयं भणइ-भिक्खुणाणं भत्तं देमो, सा नेच्छइ, दासानि सयणो य आरद्धो सज्जेअं, साविया आयरियाण गंतुं कहेति, तेहिं जोगपडिभेओ दिण्णो, सो से पाणिण दिण्णो, सा थाणमंतरी नद्धा, साभावियो जाओ पुच्छइ कहं वत्ति ? कहिए पडिसेहेति, अणो भणंति-तीए मयणमिजाए यमायिओ, सो तो साभावियो जाओ, भणइ-अम्मापिउछेण मणा विवंचिउत्ति, तं किर फासुगं साहूणं दिण्णं, परिप्पा केत्तिया आयरिया होहिंति तम्हा परिहरेज्जा । वित्तीकंतारेणं देज्जा, सोरद्धो सहओ उज्जेणिं वच्चइ दुक्काले तच्चणिण-एहिं समं, तस्स पत्थयणं, एीणं भिक्खुएहिं भणइ-अम्हएहिं यहाहि पत्थयणं वो तुग्गवि दिज्जिह्मिस्सि, तेण पडिबण्णं,

१ इदानीं मन्नायथावकः, ध्यावकः साधून् पृच्छति, तेः कथितं, तथा दत्ता दुहिता, ॥ ध्यावकः पृथग्गृहं करोति, अन्यथा तस्य मातापितरौ भक्तं भिक्षुक्राणो दुहन्तः, तौ मन्तव्यः-अपंचकस्य भाग्यपुत्र, स गतः, भिक्षुकैर्विषया मद्यपिबा फलं दत्तं, तथा इदमर्थोऽधिहितो गृहं गतः तर्हि ध्यावकदुहितरं भगति-भिक्षुकैर्मयो भक्तं इदम्, ॥ ३ ॥ केच्छति, दग्गाः स्वजनस्य भाग्यपुत्रः सज्जयिगुं, धाविकाऽऽचार्योन् गराया कययति, तैः योगप्रतिभेदो दत्तः, स तस्मै पानीयेन दत्तः, सा इयन्तरी नद्धा, स्वाभाविको जातः पृच्छति-कथं वेति ? उच्यते प्रतिपेयति, अन्ये भगन्ति-तथा मदनवीजेन वमितः, स ततः स्वाभाविको जातो, भगति-मातापितृ-पुत्रेन मनाद् विमज्जिउ इनि, तस्मिन् प्रागुक्तं साधुग्यो भूत्वं, ईदृशाः कियन्त भाचार्या मविष्यन्ति तस्मात् परिहरेत् । वृत्तिकान्तरेण दयात्, सीराट्ः ध्यावक इत्यपिनी मज्जति दुक्काले तच्चभिरुक्तंः समं, तस्य पत्थयद्वनं क्षीणं, भिक्षुकैर्भग्यवते-अस्सदीयं वह पत्थयद्वनं तर्हि तुग्गमपि दीयते इति, तेन प्रतिपन्नं,

संकेणाहओ पच्छा ठिओ, एवं रायाभिओगेण दंतो नाइक्कमति, केत्तिया एयारिसया होहिति जे पपइरसंति, तम्हा न दायधो । गणाभिओगेण वरुणो रहसुसले निउत्तो, एवं कोडवि सावगो गणाभिओगेण भत्तं दवाविज्जा दितोवि सो नाइचरइ धम्मं, बलाभिओगोवि एमेव, देवयाभिओगेण जहा एगो गिहत्थो सावओ जाओ, तेण वाणमंतराणि चिरपरि-
चियाणि उज्झियाणि, एगा तत्थ वाणमंतरी पओसमावण्णा, गावीरखगो पुत्तो तीए वाणमंतरीए गावीहिं समं अवहरिओ, ताहे उइण्णा साहइ तज्जंती-किं ममं उज्झसि न वत्ति ?, सावगो भणइ, नवरि मा मम धम्मविराहणा भवतु, सा भणइ-
ममं अच्चेहि, सो भणइ-जिणपडिमाणं अवसाणे ठाहि, आमं ठामि, तेण ठविया, ताहे दारगो गावीओ आणीयाओ, एरिसा केत्तिया होहिति तम्हा न दायधं, दवाविज्जंतो नातिचरति । गुरुनिगहेण भिक्खुउयासगपुत्तो सावगं धूयं मगाति,
ताणि न देंति, सो कवडसहुत्तणेण साधू सेवेति, तरस भावओ उयगयं, पच्छा साहइ-एएण कारणेण पुपिं पुफोमि,

१ राकेणाहतः पश्चात् स्थितः, एवं राजाभियोगेन ददत् नतिक्कमति, कियन्त पुतादत्तो मयिप्पन्ति तस्मात् दत्ताः । गणाभियोगेन वरुणो रथसुसाले निपुक्तः, एवं कोडपि धावको गणाभियोगेन भक्तं दाप्यते ददत्पि स नातिचरति धर्मं । बलाभियोगोऽप्येवमेव । देवताभियोगेन पपइ-
गृहस्थः धावको जातः, तेन व्यन्तराश्विरपचित्ता वसिताः, एका तत्र व्यन्तरी प्रद्वेषमापन्ना, गोरक्षरुः पुत्रत्या स्वन्तर्पा गोभिः सममचट्ठणः
तदाऽवतीर्णा कपयति तर्जयन्ती-किं मायुज्झसि न वेति ?, धावको भणति-नवरं मा मे धर्मविराधन्ता भूत, सा भणति-मामपंच, १ भणति-तिनप्रतिमानो
पार्श्वे तिष्ठ, ओ तिष्ठामि, तेन स्थापिता, वारको गावश्च तदानीत्ताः, इंदराः कियन्तो मयिप्पन्ति तस्मात् दत्तव्यं, दाप्यमानो नातिचरति । गुरु भिपदेन भिधुरा-
कपुत्रः धावकं दुहितरं याचते न तौ दत्तः, स कपटप्रादतया साधून् सेवते, तस्य भायेनोपगतं, पश्चात् कययति-पुतेन कारजेन पूर्वमागतोऽस्मि

तं सबलोगो आढाति, कस्तिओ नाढाति, ताहे से सो गेरुओ पओसमावणो छिदाणि मगति, अणया रायाए निमं-
तिओ पारणए नेच्छति, धुसो २ राया निमंतेइ ताहे भणइ-जइ नयरं मम कस्तिओ परिवेसेइ तो नयरं जेममि,
राया भणइ-एवं करेमि, राया समणूसो कस्तिवस्स धरंगओ, कस्तिओ भणइ-संदिसह, राया भणति-गेरुयस्स परिवेसेहि,
कस्तिओ भणति-न यट्टइ अग्गं, तुग्गह विसयवासिस्ति करेमि, चित्तेइ-जइ पवइओ होंतो न एवं भवंतं, पच्छा णेण परि
वेसियं, सो परिवेसेजंतो अंगुलिं चाळेति, किह से?, पच्छा कस्तिओ तेण निवेएण पवइओ नेगमसहस्सपरिचारे
मुणिसुयसमीये, चारसंगाणि पढिओ, चारस वरिसाणि परियाओ, सोहम्मे कप्पे सको जाओ, सो परिघायओ तेणा-
भिभोगेण जाभिओगिओ परायणो जाओ, पेच्छिय सक्कं पलाओ गहिउं सको विलग्गो, दो सीसाणि कयाणि, सक्कावि
दो जाया, एवं जायइयाणि सीसाणि विउयति तावतियाणि सको विउयति सक्करुयाणि, ताहे नासिउमारद्धो,

१ नं गवंछोढ भाद्रियगे, कार्तिओ भाद्रियगे, उदा तस्से त गेरिकः प्रदूषमापचिन्दिदाणि मार्गवति, भगवदा राजा निमज्जितः पारणके नेच्छति,
बहुतो १ राजा निमज्जयति नरा भजति-गदि वर कार्तिङ्कः मां परिदेयवनि ताहिं नवरं जेममि, राजा भणति-एवं करोमि, राजा समनुज्यः कार्तिङ्कल गृहं गतः।
कार्तिङ्को भजति-भंरिसा, राजा भजति-गेरिकं परिदेय, कार्तिङ्को भणति-न वसंतेऽस्माकं, युष्मद्विपयवासीति करोमि, चिन्तयति-यदि प्रव्रजितोऽभविष्यं
नं वनमयकिप्पर, वनान्देन परिवेसिजं, न परिदेयमागोऽद्वुलिं णालयति, कथं तत्र?, पश्चात् कार्तिङ्कस्तेन निर्वेदेन प्रव्रजितो नेगमसहस्सपरिचारे मुणिसुयत-
तमीने, दादुगाहानि पढितः, दादुन वरंणि पयोवः, गौयमे कस्ये सरो जातः, स परिवाद् तेनाभियोगेनाभियोगिक पुरायणो जातः, रद्धा च शकं पला-
दिनः पुरीणा सरो निम्नप्रः, दे सोरें हुने, नार्थो भवि द्रो जातो, एवं वायन्ति दीर्घाणि विरुवंति तावन्तिः तक्करुयाणि विरुवंति शकः, तदा नंदुमारब्धः,

रुद्रविष्णुसुगतादीनि अन्यतीर्थिकपरिगृहीतानि वा(अर्हत्)चैत्यानि-अर्हत्प्रतिमालक्षणानि यथा भौतपरिगृहीतानि वीरभ-
द्रमहाकालादीनि वन्दितुं वा नमस्कृतुं वा, तत्र वन्दनं-अभिवादनं, नमस्करणं-प्रणामपूर्वकं प्रदत्तध्वनिभिर्गुणोत्कीर्त्तनं, को
दोषः स्यात् ? अन्येषां तद्भक्तानां मिथ्यात्वादस्थिरीकरणादिरिति, तथा पूर्व-आदौ अनालसेन सता अन्यतीर्थिकत्वा-
नेत्रालसुं वा संलसुं वा, तत्र सकृत् सम्भाषणमालपनं पौनःपुन्येन संलपनं, को दोषः स्यात् ? ते हि तत्तरायो गोलकृत्वाः
खल्वासनादिक्रियायां नियुक्ता भवन्ति, तत्प्रत्ययः कर्मवन्धः, तथा तेन वा प्रणयेन गृहागमनं कुर्युः, अथ च श्रायकस्य
स्वजनपरिजनोऽगृहीतसमयसारसैः सह सम्यन्धं यायादित्यादि, प्रथमालसेन त्यसम्भ्रमं लोकापयादभगात् कीदृगस्त-
मित्यादि वाच्यमिति, तथा तेषामन्यतीर्थिकानां अशनं-घृतपूर्णादि पानं-द्राक्षापानादि सादिमं-त्रपुपफलादि स्वादिगं
-कक्कोललवङ्गादि दातुं वा अनुप्रदातुं वा न कल्पत इति, तत्र सकृद् दानं पुनः पुनरनुप्रदानमिति, किं सर्वेधेय न कल्पत
इति ? न, अन्यथा राजाभियोगेनेति-राजाभियोगं मुक्त्वा वलाभियोगं मुक्त्वा देवताभियोगं मुक्त्वा गुरुनिग्रहेण-
गुरुनिग्रहं मुक्त्वा घृत्तिकान्तारं मुक्त्वा, एतदुक्तं भवति-राजाभियोगादिना दददपि न धर्ममतिक्रामति ।

इह चोदाहरणानि, 'कहं रायाभिओगेण देतो णातिचरति धम्मं ? तत्रोदाहरणम्-हत्थिणाउरे नयरे त्रियसत्त् राया,
कत्तिओ सेट्ठी नेगमसहस्सपढमासणिओ सावगवणगो, एवं कालो वच्चइ, तत्थ य परिघायगो मासंमाणेण गमइ,

कत्तिओ सेट्ठी नेगमसहस्सपढमासणिओ सावगवणगो, एवं कालो वच्चइ, तत्थ य परिघायगो मासंमाणेण गमइ,

१ कयं राजाभियोगेन ददत्तातिचरति धर्मे हस्तिनापुरे नगरे जितथाइ राजा, कार्त्तिकः धेष्टी निगमसहस्सपढमासनि ॥ धायकवर्गः, एवं कालो
मनति, तत्र च परिमाजको मासंमासेन क्षपयति,

तं सधलोगो आढाति, कत्तिओ नाढाति, ताहे से सो गेरुओ पओसमावणो छिदाणि मगति, अणया रायाए निमं-
 तिओ पारणए नेच्छति, घहुसो २ राया निमंतेइ ताहे भणइ-जइ नवरं मम कत्तिओ परिवेसेइ तो नवरं जेममि,
 राया भणइ-एवं करेमि, राया समणूसोकत्तियस्स घरं गओ, कत्तिओ भणइ-संदिसह, राया भणति-गेरुयस्स परिवेसेहि,
 कत्तिओ भणति-न यट्टइ जम्हं, तुम्ह विसययासिप्पि करेमि, चित्तेइ-जइ पवइओ होंतो न एवं भवंतं, पच्छा णेण परि-
 वेसियं, सो परिवेसेजंतो अंगुलिं चालेति, किह से?, पच्छा कत्तिओ तेण निवेएण पवइओ नेगमसहस्सपरिवारो
 मुणिसुपयसमीचे, वारसंगणि पढिओ, वारस वरिसाणि परियाओ, सोहम्मे कव्वे सक्को जाओ, सो परिव्राथओ तेणा-
 भिभोगेण आभिओगिओ परायणो जाओ, पेच्छिय सक्कं पलाओ गहिउं सक्को विलगो, दो सीसाणि कयाणि, सक्कावि
 दो जाया, एवं जायइयाणि सीसाणि चिउवति तावतियाणि सक्को चिउवति सक्करूयाणि, ताहे नासिउमारद्धो,

१ तं पर्वलोच भाद्रियते, कार्तिको नाद्रियते, वरा तस्मै त गैरिकः प्रद्वेषमापन्नस्त्रिद्राणि मागंयति, अथदा राज्ञा निमज्जितः पारणके नेच्छति,
 वट्टगो २ राज्ञा निमज्जयति तदा भणति-यदि परे कार्तिकेः भो परिवेययति ताहिं नवरं जेममि, राजा भणति-एवं करोमि, राजा समनुज्यः कार्तिकस्य गृहं गतः।
 कार्तिको भन्ति-मंदिम, राजा भणति-गैरिकं परिवेयय, कार्तिको भणति-न वर्सतेऽस्माकं, युष्माद्विषयवासीति करोमि, चिन्तयति-यदि प्रव्रजितोऽभविष्यं
 नेगमसहस्सपरिवारो, पय्यादेन परिवेगिनं, त परिवेययमाणोऽट्ठलिं चाळयति, कयं तव?, पय्यात् कार्तिकस्तेन निवेदेन प्रव्रजितो नेगमसहस्सपरिवारो मुनिसुवत.
 मंदिने, दारुमाद्राणि पठितः, दारुत परंति पर्यावः, मौषमं कस्ये दाढो जातः, त परिमाट् तेनाभियोगेनाभियोगिकं पुरावणो जातः, दट्ठा च शकं पला-
 दिता गुरीम्मा दाढो मिट्ठमः, दे सीपे कूने, दाढं भनि दो जातो, एवं यायन्ति सीयाणि विट्ठुवति तावन्तिः सक्करूयाणि विकुर्वन्ति शकः, तदा नट्टमारब्धः,

नाथा भाविताऽर्धवेत्यभिहितमानुषक्रिकं, प्रकृतं प्रस्तुमः, तत्र यस्मात् श्रावकधर्मस्य तावत् मूलं सम्यक्त्वं तस्माद् तद्गतमेव विधिमभिधातुकाम आह—

मत्तु समणोयासओ पुब्बयामेव मिच्छत्ताओ पडिकमइ, संमत्तं उवसंपज्जइ, नो से कप्पइ अज्जप्पभिइ अन्नउत्थिण्ण वा अन्नउत्थिण्णप्रवेय्याणि वा अन्नउत्थिण्णपरिगहिपाणि अरिहंतचेइयाणि वा वंदित्तण्ण वा वंदित्तण्ण वा नमं साइमं वा दाउं वा अणुप्पयाउं वा, नद्यत्थ रायाभिओणेणं गणाभिओणेणं यत्ताभिओणेणं देवपाभिओणेणं पुरुनिगगेणं विस्सीकेंतारेणं, से य संमत्ते पत्तत्थसमत्तमोहणिथकम्म्याणुवेयणोवसमन्नयसमुत्थे पत्तमसंवे गाइल्लिगे सुत्ते आगपरिणामे पद्यत्ते, सम्मत्तत्तस समणोयासणं इमे पंच अइयारा जाणियज्जा न समायरिगन्ना, तंजात्ता-संत्ता कंता यित्तिगिन्ना परपासंडपसंत्ता परयासंडसंथवे (सूधम्म) ॥

अस्य व्याख्या—भ्रमणानामुपगमकः श्रमणोपासकः श्रावक इत्यर्थः, भ्रमणोपासकः ‘पूर्वमेव’ आदावेव भ्रमणोपासको भवान् निष्पारगात्—तस्मात्पर्यभ्रजानरूपात् प्रतिक्रामति—नियत्तते, न तद्विवृत्तिमात्रमत्राभिप्रेतं, किं तर्हि ? तद्विवृत्तिद्वारेण गम्यमानो—नस्मात्पर्यभ्रजानरूपं उप-गामीष्येन प्रतिपद्यते, सम्यक्त्वमुपसम्पन्नस्य सतः न ‘से’ तस्य ‘कल्पते’ युज्यते ‘अद्यप्रभृति’ गम्यमानमभिगतिरान्तादारम्य, किं न कल्पते ?—अन्यतीर्थिकान्—घरकपरिग्राजकभिधुभौतादीन् अन्यतीर्थिकदेवतानि—

छब्भंगा, एते य थूलगमेहुणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियादिसुवि पत्तेयं छ २, मेलिया छत्तीसं, एते य थूलगाद-
त्तादाणपढमघरममुंचमाणेण लद्धा, वितियाइसुवि घरेसु पत्तेयं २ छत्तीसं २, मेलिया दो सया सोलसुत्तरा, एते थूलगमुसा-
वायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियाइसुवि पत्तेयं दो दो सया सोलसुत्तरा, सवेवि मिलिया दुयालस सया छणउया,
एए य मूलाओ आरब्भ सवेवि दो सहस्सा पंचसया चाणउया, दुयालससया छणउया ३, मिलिया छसहस्सा चत्तारि सया
असीया, ततश्च यदुकं प्राक् 'चउसंजोगाण पुण चउसद्धिसयाणऽसीयाणि'त्ति, इयाणि पंचगचारणिया, तत्थ थूलगपाणाइयायं
थूलगमुसावायं थूलगादत्तादाणं थूलगमेहुणं थूलगपरिगहं च पच्चक्खाइ दुविहंतिविहेण १ पाणातिवायाति २-३ थूलगपरि-
गहं दुविहं दुविहेण २ एवं पुवकमेण छब्भंगा, एए थूलगमेहुणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वीयाइसुवि पत्तेयं २ छ छ,
मेलिया छत्तीसं, एते य थूलगादत्तादाणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वीयादिसुवि पत्तेयं २ छत्तीसं २, मिलिया दो सया
सोलसुत्तरा, एए य थूलगमुसावायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियाइसुवि पत्तेयं २ दो सया सोलसुत्तरा २, मेलिया
दुयालस सया छन्नउया, एए य थूलगपाणातिवायपढमघरममुंचमाणेण लद्धा, वितियाइसुवि पत्तेयं २ दुयालस सया
छणउया, सवेवि मेलिया सत्तसहस्सा सत्तसया छावुत्तरा, ततश्च यदुकं प्राक् 'सत्तरीसयाइं छसत्तराइं तु पंचसंजोए'
एतद् भावितं, 'उत्तरगुणअविरयमेलियाण जाणाहि सवगं'ति उत्तरगुणाही एगो चेव भेओ, अविरयसम्मदिद्धी विविओ,
एएहिं मेलियाण सवेसिं पुवभणियाण भेयाण जाणाहि सवगं इमं जातं, परूवणं पडुच तं पुण इमं-सोलस चेवेत्यादि

नाथा भाविताऽर्धचेत्यभिहितमानुषजिकं, प्रकृतं प्रस्तुमः, तत्र यस्मात् श्रावकधर्मस्य तावत् मूलं सम्यक्तत्वं तस्माद् तदुगत-
मेव विधिमभिधातुकाम आह—

तत्थ समणोयासओ पुब्बामेव मिच्छत्ताओ पडिक्कमइ, संमत्तं उचसंपज्जइ, नो से कप्पइ अज्जप्पभिई
अन्नउत्तिणं वा अन्नउत्तिअदेवयाणि वा अन्नउत्तिपपरिगहियाणि अरिहंतचेइयाणि वा वंदित्ताए वा वंदित्तए वा नमं-
स्सिराणं वा पुब्बिअ अणाल्लराणं आलयित्ताए वा तेसिं असणं वा पाणं वा खाइमं वा
साइमं वा दाउं वा अणुण्ययाउं वा, नद्धत्थ रायाभिओगेणं गणाभिओगेणं यलाभिओगेणं देवयाभिओगेणं
गुरुनिगगेणं यिसीकंतारेणं, से य संमत्ते पसत्थसमत्तामोहणियकम्माणुवेयणोचसमल्लयसमुत्थे पसमसंवे-
गाइत्तिगे खुहे आगपरिणामे पद्धसे, सम्मत्तास्स समणोयासणं इमे पंच अइयारा जाणियब्बा न समाय-
रियद्दा, तांजाद्दा-संका कंगा यित्तिगिच्छा परपासंडपसंसा परपासंडसंथवे (सूत्रम्) ॥

अस्स ज्याग्गया—श्रमणानामुपामकः श्रमणोपासकः श्रावक इत्यर्थः, श्रमणोपासकः ‘पूर्वमेव’ आदावेव श्रमणोपासको
भान् मिप्पारागात्—तत्त्वार्थश्रद्धानरूपात् प्रतिक्रामति—नियत्तते, न तन्निवृत्तिमात्रमत्राभिप्रेतं, किं तर्हि ? तन्निवृत्तिद्वारेण
गन्धपत्तरी—तत्त्वार्थश्रद्धानरूपं उप-गामीष्येन प्रतिपद्यते, सम्यक्त्वमुपसम्पन्नस्य सतः न ‘से’ तस्य ‘कल्पते’ युज्यते ‘अद्यप्रभृति’
मम्यक्त्वमनिर्गतिरुत्तादादरम्य, किं न कल्पते ?—अन्यतीर्थिकान्—चरकपरिव्राजकभिर्मुभौतादीन् अन्यतीर्थिकेदेवतानि-

एते य थूलगादत्तादाणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं दुवालस २, सवेडवि मेलिया वावत्तरि, एते य थूलगमुसावायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसु पत्तेयं वावत्तरि २, सवेवि मेलिया वत्तरि सया वत्तीसा, एवं थूलगमुसावाओ तिगसंजोएण थूलगादत्तादाणेण सह चारिओ इयाणि थूलगमेहुणेण सह चारिज्जइ, तथ थूलगमुसावायं थूलगमेहुणं थूलगपरिगहं २-३ थूलगमेहुणं २-३ थूलगपरिगहं पुण दुविहं दुविहेण २ एवं पुपक्कमेण छब्भंगा, एए थूलगमेहुणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं २ छ २ हवन्ति, सवेडवि मेलिया छत्तीसं, एते य थूलगमुसावापढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं छत्तीसं २ हवन्ति, सवेडवि मेलिया दो सया सोलसुत्तरा, चारिओ तिगसंजोएण थूलगमुसावाओ, इयाणि थूलगादत्तादाणादि चित्तिज्जइ, तथ थूलगादत्तादाणं मेहुणं परिगहं च पच्चक्खाइ दुविहंतिविहेण १ थूलगादत्तादाणं थूलगमेहुणं २-३ थूलगपरिगहं पुण दुविहंतिविहेण २, एवं पुपक्कमेण छब्भंगा, एते य थूलगमेहुणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं छ २, सवेडवि मेलिया छत्तीसं, एते य थूलगादत्तादाणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियाइसु पत्तेयं छत्तीसं २, सवेडवि मेलिया दो सया चत्तीसा चउसया सोलसुत्तरा दो सया, एए सवेडवि मेलिया सवेडवि अडयाला छ सया वत्तीसा चउसया सोलसुत्तरा दो सया य वत्तीसा चउसया सोलसुत्तरा दो सया, एए सवेडवि मेलिया इगयीससयाइं सट्ठाइं भंगाणं भवंति, ततश्च यतु कं प्राग् तिगसंजोगाण दसण्ह भंगसया एकवीसई सट्ठा' तदेतद् भाधितं, इयाणि चउक्कचारणिआ, तथ थूलगपाणाइवायं थूलगमुसावायं थूलगादत्तादाणं थूलगमेहुणं च पच्चक्खाइ दुविहंतिविहेण १ थूलगपाणातिवायाइ २-३ थूलगमेहुणं पुण दुविहंतिविहेण २, एवं पुपक्कमेण छब्भंगा, थूलगपरिगहेणवि छ, एएवि मेलिया

दुवालस, एते य धूलगादत्तादाणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं दुवालस २, सवेवि मेलिया वाव-
 सारि, एते उ धूलगमुसावायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियासुवि पत्तेयं वावत्तारि २, सवेवि मेलिया वत्तारि सया
 वत्तीसा, एते य धूलगपाणातिवायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं वत्तारि २ सया वत्तीसा, सवेवि
 मेलिया दो सहस्सा पंच सया वाणउया, इदाणिं अण्णो विगप्पो-धूलगपाणाइवायं धूलगमुसावायं धूलगमेहुणं धूलगप-
 रिग्गहं च पच्चकूत्ताति दुविहं दुविहेण २, एवं पुयक्कमेण छब्भंगा, एते उ धूलगमेहुणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्ति-
 यादिसु पत्तेयं २ छ छ सप्पे मेलिया छत्तीसं, एते उ धूलगमुसावायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं छत्तीसं
 २, सप्पेवि मेलिया दो सया सोलसुत्तरा, एए धूलगपाणाइवायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं २ दो
 २ सया सोलसुत्तरा, सप्पेवि मेलिया दुवालस सया छद्दउया, इयाणिं अण्णो विगप्पो-धूलगपाणाइवायं धूलगअदत्तादाणं
 धूलगमेहुणं धूलगपरिग्गहं च पच्चकूत्ताति दुविहंतिविहेण १, धूलगपाणात्तिवातं धूलगादत्तादाणं धूलगमेहुणं २-३ धूलगप-
 रिग्गहं च पुण दुविहंतिविहेण २, एवं पुयक्कमेण छब्भंगा, एते य धूलगमेहुणस्स पढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि
 छ २, मेलिया छत्तीसं, एते य धूलगादत्तादाणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं छत्तीसं २, सप्पेवि मेलिया
 दो नयां सोलसुत्तरा, एते य धूलगपाणाइवायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं दो दो सया सोलसुत्तरा,
 सप्पेवि मेलिया दुवालस सया छण्णउया, इदाणिमण्णो विगप्पो-धूलगमुसावायं धूलगादत्तादाणं धूलगमेहुणं धूलगपरि-
 ग्गहं च पच्चकूत्ताति दुविहंतिविहेण १ धूलगमुसावायाति २-३ धूलगपरिग्गहं पुण दुविहंतिविहेण २, एवं पुयक्कमेण

एते य थूलगादत्तादाणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियादिसुवि पत्तयं दुवालस २, सवेडवि मेलिया वायत्तरि, एते य थूलगमुसावायपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियादिसु पत्तयं वावत्तरि २, सवेवि मेलिया चत्तारि सया वत्तीसा, एवं थूलगमुसावाओ तिगसंजोएण थूलगादत्तादाणेण सह चारिओ इयाणि थूलगमेहुणेण सह चारिजइ, तत्थ थूलगमुसावाय थूलगमेहुणं थूलगपरिगहं २-३ थूलगमुसावाय थूलगमेहुणं १ थूलगमुसावाय थूलगमेहुणं २-३ थूलगपरिगहं पुण दुविहंदुविहेण २ एवं पुषक्कमेण छब्भंगा, एए थूलगमेहुणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियादिसुवि पत्तयं २ छ २ हवंति, सवेडवि मेलिया छत्तीसं, एते य थूलगमुसावादपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियादिसुवि पत्तयं छत्तीसं २ हवंति, सवेडवि मेलिया दो सया सोलसुत्तरा, चारिओ तिगसंजोएण थूलगमुसावाओ, इयाणि थूलगादत्तादाणादि चित्तिजइ, तत्थ थूलगादत्तादाणं मेहुणं परिगहं च पच्चक्खाइ दुविहंतिविहेण १ थूलगादत्तादाणं थूलगमेहुणं २-३ थूलगपरिगहं पुण दुविहंदुविहेण २, एवं पुषक्कमेण छब्भंगा, एते य थूलगमेहुणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियादिसुवि पत्तयं छ २, सवेडवि मेलिया छत्तीसं, एते य थूलगादत्तादाणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियाइसु पत्तयं छत्तीसं २, सवेडवि मेलिया दो सया सोलसुत्तरा, एते य मूलाओ आरब्भ दाणपढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, वितियाइसु पत्तयं छत्तीसं २, सवेडवि मेलिया दो सया चउसया सोलसुत्तरा दो सया, एए सवेडवि मेलिया सवेडवि अडयाला छ सया वत्तीसा चउसया सोलसुत्तरा दो सया चउसया सोलसुत्तरा दो सया, एए सवेडवि मेलिया इगवीससयाइं सट्ठाइं भंगणं भवंति, ततश्च यदुक्कं प्राग्र' तिगसंजोएण दसण्ह भंगसया एकवीसइं सट्ठा' तदेतद् भावितं, इयाणि चउक्कचारणिया, तत्थ थूलगपाणाइवायं थूलगमुसावायं थूलगादत्तादाणं थूलगमेहुणं च पच्चक्खाति दुविहंतिविहेण १ थूलगपाणातिवायाइ २-३ थूलगमेहुणं पुण दुविहंदुविहेण २, एवं पुषक्कमेण छब्भंगा, थूलगपरिगहेणवि छ, एएवि मेलिया

अद्वारस, एते य धूलगमुसावादपदमधरकममुंचमाणेण लद्धा, एवं वीयादिसुवि पत्तेयं २ अद्वारस २ हवंति, सवेवि मेलिया अहु-
 त्तरं सयं, एवं च धूलगपाणाइवायपदमधरममुंचमाणेण लद्धा, एवं वीयादिसुवि पत्तेयं २ अहुत्तरं २ सयं हवंति, एए य सवेवि
 मिलिया छ सयाणि अडयालाणि, एवं धूलगपाणातिवाओ तिगसंजोएण धूलगमुसावाएण सह चारिओ, एवं अदत्तादाणेण
 सह चारिज्जति, तत्थ धूलगपाणाइवायं धूलगादत्तादाणं धूलगमेहुणं च पच्चक्खाइ दुविहंतिविहेण १ धूलगपाणाइवायं
 धूलगादत्तादाणं २-३ धूलगमेहुणं पुण दुविहं दुविहेण २ एवं पुवकमेण छब्भंगा, एवं धूलगपरिगहेणवि ॥ मेलिया
 दुवालस, एते य अदत्तादाणपदमधरममुंचमाणेण लद्धा, एवं वीयादिसुवि पत्तेयं २ दुवालस २, सवेवि मेलिया वावत्तरि
 हवंति, एते य पाणाइवायपदमधरममुंचमाणेण लद्धा, एते वितियादिसुवि पत्तेयं वावत्तरि २, सवेडवि मिलिया चत्तारि
 सया वत्तोत्ता हवंति, एवं धूलगपाणाइवाओ तिगसंजोएण धूलगादत्तादाणेण सह चारिओ, इयाणि धूलमेहुणेण परिग-
 हेण सह चारिज्जइ, तत्थ धूलगपाणाइवायं धूलगमेहुणं धूलगपरिगहं २-३ पाणातिवायं मेहुणं २-३ परिगहं दुविहं दुवि-
 हेण २ एवं पुवकमेण छब्भंगा, एए उ धूलगमेहुणपदमधरममुंचमाणेण लद्धा, वितियादिसुवि पत्तेयं २ छ छ, सवेडवि मेलिया
 छत्तीसं, एते य धूलगपाणातिवायपदमधरममुंचमाणेण लद्धा, वितियादिसु पत्तेयं २ छत्तीसं, सवेवि मेलिया सोलसुत्तरा दो स-
 या । एवं धूलगपाणातिवाओ तिगसंजोएणं मेहुणेण सह चारिओ, चारिओ य तिगसंजोएणं पाणातिवाओ, इदाणि मुसावाओ
 भित्तिज्जइ, तत्थ धूलगमुसावायं धूलगादत्तादाणं धूलगमेहुणं च पच्चक्खाति दुविहं तिविहेण १ धूलगमुसावायं धूलगा-
 दत्तादाणं २-३ धूलगमेहुणं पुण दुविहं दुविहेण २ एवं पुवकमेण छब्भंगा, एवं धूलगपरिगहेणवि छ, मेलिया दुवालस,

चायाइ चित्तिजइ-तत्थ थूलगमुसावायं थूलगअदत्तादाणं पच्चक्खाति दुविहं तिविहेणं १ थूलगमुसावायं दुविहं तिविहेण
अदत्तादाणं पुण दुविहं दुविहेण २ एवं पुवकमेण छब्भंगा नायघा, एवं मेहुणपरिगहेसु पत्तेयं पत्तेयं छ २, संपेवि मिलिया
अट्टारस, एते मुसावायं पढमघरगममुंचमाणेण लद्धा १८, एवं वीयादिघरेसुवि पत्तेयं २ अट्टारस २ भवन्ति, एए
सधेवि मेलिया अट्टुत्तरं संपत्ति, चारिओ थूलगमुसावाओ, इयाणि थूलगादत्तादाणादि चित्तिजति, तत्थ थूलगादत्तादाणं
थूलगमेहुणं या पच्चक्खाति दुविहं तिविहेण १, थूलगअदत्ताणं २-३ थूलगमेहुणं पुण दुविहं दुविहेण २-३ एवं पुवकमेण
छब्भंगा नायघा, एवं थूलगपरिगहेणवि छब्भंगा, मेलिया चारस, एए य थूलगअदत्तादाणं पढमघरममुंचमाणेण लद्धा, एवं
वित्तियाइसुवि पत्तेयं छ २ हवंति, एते सधेवि मेलिया वावत्तरि हवंति, चारितं थूलगादत्तादाणं, इदानीं थूलगमे-
थुणादि चित्तिजति, तत्थ थूलगमेहुणं थूलगपरिगहं च पच्चक्खाति दुविधं तिविधेण १ थूलगमेथुणं थूलगपरिगहं
पुण दुविधं दुविधेण २ एवं पुवकमेण छब्भंगा, एते थूलगमेथुणपढमघरममुंचमाणेण लद्धा, एवं वीयादिसुवि पत्तेयं २
छ २ हवंति, सधेवि मेलिया छत्तीसं, एते य मूलाओ आरब्ध सधेवि चोत्तालसयं अट्टुत्तरसयं वावत्तरिं छत्तीसं मेलित्ता
तिणिण सत्ताणि सट्ठाणि हवंति, ततश्च यदुक्कं प्राक् 'दुगसंजोगाण दसण्ह तिग्नि सट्ठा सत्ता होति'सि तदेतद् भावितं,
इदानीं तिगचारणीयाए थूलगपाणातिवातं थूलगमुसावायं थूलगादत्तादाणं पच्चक्खाति दुविधं तिविधेण १ थूलग-
पाणातिवातं थूलगमुसावादं २-३ थूलगादत्तादाणं पुण दुविधं दुविधेण २ थूलगपाणातिवायं थूलगमुसावायं २-३
थूलगादत्तादाणं पुण दुविहं एगविहेणं ३ एवं पुवकमेण छब्भंगा, एवं मेहुणपरिगहेसुवि पत्तेयं २ छ २, सधेवि मेलिया

अद्वारस, एते य धूलगमुसावापदमघरकममुंचमाणेण लद्धा, एवं वीयादिसुवि पत्तेयं २ अद्वारस २ हवंति, सवेवि मेलिया अहु-
 सरं सयं, एवं च धूलगपाणाइवायपदमघरममुंचमाणेण लद्धा, एवं वीयाइसुवि पत्तेयं २ अद्वारस २ सयं हवंति, एए य सवेवि
 मिलिया ७ सयाणि अडयालाणि, एवं धूलगपाणातिवाओ तिगसंजोएण धूलगमुसावाएण सह चारिओ, एवं अदत्तादाणेण
 सह चारिज्जति, तए धूलगपाणाइवायं धूलगादत्तादाणं धूलगमेहुणं च पच्चकुलाइ दुविहंतिविहेण १ धूलगपाणाइवायं
 धूलगादत्तादाणं २-३ धूलगमेहुणं पुण दुविहं दुविहेण २ एवं पुयकमेण छन्भंगा, एवं धूलगपरिगहेणवि ७ मेलिया
 दुवालस, एते य अदत्तादाणपदमघरममुंचमाणेण लद्धा, एवं वीयाइसुवि पत्तेयं २ दुवालस २, सवेवि मेलिया चावत्तरि
 हवंति, एते य पाणाइवायपदमघरममुंचमाणेण लद्धा, एते वित्तियाइसुवि पत्तेयं चावत्तरि २, सवेडवि मिलिया चत्तारि
 सया यत्तीला हवंति, एवं धूलगपाणाइवाओ तिगसंजोएण धूलगादत्तादाणेण सह चारिओ, इयाणि धूलगमेहुणेण परिग-
 हेण सह चारिज्जइ, तए धूलगपाणाइवायं धूलगमेहुणं धूलगपरिगहं २-३ पाणातिवायं मेहुणं २-३ परिगहं दुविहं दुवि-
 हेण २ एवं पुयकमेण छन्भंगा, एए उ धूलगमेहुणपदमघरममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसुवि पत्तेयं २ छ छ, सवेडपि मेलिया
 छत्तीसं, एते य धूलगपाणातिवायपदमघरममुंचमाणेण लद्धा, वित्तियादिसु पत्तेयं २ छत्तीसं, सवेवि मेलिया सोलमुत्तरा दो स-
 या। एवं धूलगपाणातिवाओ तिगसंजोएणं मेहुणेण सह चारिओ, चारिओ य तिगसंजोएणं पाणातिवाओ, इदाणि मुसावाओ
 पित्तिज्जइ, तए धूलगमुनावायं धूलगादत्तादाणं धूलगमेहुणं च पच्चकुलाति दुविहं तिविहेण १ धूलगमुसावायं धूलगा-
 दत्तादाणं २-३ धूलगमेहुणं पुण दुविहं दुविहेण २ एवं पुयकमेण छन्भंगा, एवं धूलगपरिगहेणवि छ, मेलिया दुवालस,

सयं ॥ ६ ॥ अहंवा अणुव्वए चेव पडुच्च एक्कगदिसंजोगदुवारेण पभूयतरा भेदा निदंसिज्जंति, तत्रेयमेकादिसंयोगपरिमाणप्रदर्शनपरस-
न्यकर्तृकी गाथा ॥

पंचण्हमणुवयाणं इक्कगदुगतिगचउक्कपणएहिं । पंचगदसदसपणइक्कगे य संजोग कायव्वा ॥ १ ॥

एतीए वक्खाणं-पंचण्हमणुवयाणं पुप्पभणियाणं 'एक्कगदुगतिगचउक्कपणएहिं' चित्तिज्जमाणाणं 'पंचगदसदसपणए-
क्कगे य संजोग गातथा' एक्केण चित्तिज्जमाणाणं पंच संजोगा, कहं १, पंचसु घरएसु एगेण पंचेव भवन्ति, दुगेण चित्तिज्ज-
माणाणं दस चेव, कहं १, पढमवीयघरेण एक्को १ पढमतितियघरेण २ पढमचउत्थघरेण ३ पढमपंचमघरेण ४ वितियततिय-
घरेण ५ वीयचउत्थघरेण ६ वीयपंचमघरेण सत्तमो ७ ततियचउत्थघरेण ८ ततियपंचमघरेण ९ चउत्थपंचमघरेण १० ॥
तिमेण चित्तिज्जमाणाणं दस चेव, कहं १, पढमवितियततियघरेण एक्को १ पढमवितियचउत्थघरेण २ पढमवितियपंचमघरेण
३ पढमर्तईयचउत्थघरेण ४ पढमतितियपंचमघरेण ५ पढमचउत्थपंचमघरेण ६ वितियततियचउत्थघरेण ७ वितियततिय-
पंचमघरेण ८ वितियचउत्थपंचमघरेण ९ ततियचउत्थपंचमघरेण १० । चउक्कगेण चित्तिज्जमाणाणं पंच हवन्ति, कहं १, पढमवि-
तियततियचउत्थघरेण एक्को पढमवितियततियपंचमघरेण २ पढमवितियचउत्थपंचमघरेण ३ पढमतितियचउत्थपंचमघरेण
४ वितियततियचउत्थपंचमघरेण ५, पंचगेण चित्तिज्जमाणाण एगो चेव भवत्तिग्गार्थः ॥ १ ॥ एत्थ य एक्कोण य
जे पंच संजोगा दुगेण जे दस इत्यादि, एएसिं चारणीयापओगेण आगयफलगाहाओ तिणि--

वयमिक्कगसंजोगाणं हुंति पंचण्ह तीसई भंगा । दुगसंजोगाण दसण्ह तिन्नि सट्ठा सया हुंति ॥ १ ॥

संजोगाण वसणह भंगसयं इक्कीसई सट्टा । चउसंजोगाण पुणो चउसट्टिसयाणिऽसीयाणि ॥ २ ॥
ससुत्तरि सयाई छसत्तराई च पंच संजोए । उत्तरगुण अवरियमेलियाण जाणाहि सव्वगं ॥ ३ ॥
सोलस चैव सहस्सा अट्टसया चैव होति अट्टहिया । पसो उवासगाणं वयगहणविही समासेणं ॥ ४ ॥ (प्र०)
न्याख्या—एताश्चतस्रोऽप्यन्यकृताः सोपयोगा इत्युपन्यस्ताः, एतासिं भावणाविही इमा—तत्र तावदियं स्थापना,

प्रा० सू०	अ० भि०	प०
२।३	२।३	२।३
२।२	२।२	२।२
२।१	२।१	२।१
१।३	१-३	१।३
१।२	१।२	१।२
१।१	१।१	१।१

थूलगपाणातिचातं पच्चकूखाइ दुयिहं त्तिविहेण १ दुयिहं दुविहेणं २ दुयिहं एकविहेणं ३ एग-
विहं त्तिविहेणं ४ एगविहं दुविहेण ५ एगविहं एगविहेण ६, एवं थूलगमुसावायअदत्तादाण-
मेहुणपरिगहेसु, एक्के छभेदा, एए सवेवि मिलिया तीसं हवंत्तिस्ति, ततश्च यदुक्तं प्राक् 'वय-
एक्कसंजोगाण होती पंचणह तीसई भंग'त्ति तद् भावितं, इयाणि दुगचारनिया—थूलगपाणाइ-
यायं थूलगमुसावायं पच्चकूखाति दुविहंत्तिविहेण १ थूलगपाणाइयायं दुविहंत्तिविहेण थूलगमुसा-
यायं पुण दुयिहं दुविहेण २ थूलगपाणाइयायं २-३ थूलगमुसावायं पुण दुविहं एगविहेण ३
थूलगपाणाइयायं २-३ थूलगमुसावायं पुण एगविहंत्तिविहेण ४ थूलगपाणाइयायं २-३ थूलगमु-

सावायं पुण एगविहं दुविहेण ५ थूलगपाणातिचायं २-३ थूलगमुसावायं पुण एगविहंएगविहेण ६, एवं थूलगअदत्तादा-
णमेहुणपरिगहेसु एक्के छभंग, सवेवि मिलिया चउपीसं, एए य थूलगपाणाइयायं पढमघरगममुंचमाणेण लद्धा, एवं विति-
यादिपरएगु पसेयं चउपीम हवंत्ति, एए य सवेवि मिलिया चोयालं सयं, चालिओ थूलगपाणाइवाओ, इयाणि थूलगमुसा-

सयं ॥ ६ ॥ अहवा अनुव्वए चेव पडुच्च एक्कगादिसंजोगदुवारेण पभूयतरा भेदा निदंसिजंति, तत्रेयमेकादिसंयोगपरिमाणप्रदर्शनपराऽ-
न्यकर्तृकी गाथा ॥

पंचण्हमणुचयाणं इक्कगदुगतिगचउक्कपणएहिं । पंचगदसदसपणइक्को य संजोग कायव्वा ॥ १ ॥

एतीए वक्ख्वाणं-पंचण्हमणुघयाणं पुयभणियाणं 'एक्कगदुगतिगचउक्कपणएहिं' चित्तिजमाणानं 'पंचगदसदसपणगए-
क्को य संजोग गातथा' एक्केण चित्तिजमाणानं पंच संजोगा, कहं?, पंचसु घरएसु एगेण पंचेय भयन्ति, दुगेण चित्तिज-
माणानं दस चेव, कहं?, पढमवीयघरेण एक्को १ पढमतितियघरेण २ पढमचउत्थघरेण ३ पढमपंचमघरेण ४ वितितियततिय-
घरेण ५ वीयचउत्थघरेण ६ वीयपंचमघरेण सत्तमो ७ ततियचउत्थघरेण ८ ततियपंचमघरेण ९ चउत्थपंचमघरेण १० ॥
तिणेण चित्तिजमाणानं दस चेव, कहं?, पढमवियततियघरेण एक्को १ पढमवितियचउत्थघरेण २ पढमवितियपंचमघरेण
३ पढमतईयचउत्थघरेण ४ पढमततियपंचमघरेण ५ पढमचउत्थपंचमघरेण ६ वितितियततियचउत्थघरेण ७ वितितियततिय-
पंचमघरेण ८ वितियचउत्थपंचमघरेण ९ ततियचउत्थपंचमघरेण १० । चउक्केणे चित्तिजमाणानं पंच हयंति, कहं?, पढमवि-
तियततियचउत्थघरेण एक्को पढमवितियततियपंचमघरेण २ पढमवितियचउत्थपंचमघरेण ३ पढमततियचउत्थपंचमघरेण
४ वितितियततियचउत्थपंचमघरेण ५, पंचगेण चित्तिजमाणान एगो चेव भवतित्तिगाथार्थः ॥ १ ॥ एत्थ य एक्केणे य
जे पंच संजोगा दुगेण जे दस इत्यादि, एएसिं चारणीयापओगेण आगयफलगाहाओ तिणि-

वयमिक्कगसंजोगाणं हुंति पंचण्ह तीसई भंगा । दुगसंजोगाण दसण्ह तिन्नि सट्ठा सया हुंति ॥ १ ॥

मर्णेणं चायाए काएण य', एते सत्त भंगा करणेणं, एवं कारवणेणवि एए चेव सत्त भंगा १४, एवं अणुमोयणेणवि सत्त भंगा २१, अहवा न करेइ न कारवेइ मणसा १ अहवा न करेइ न कारवेइ वचसा, २ अहवा न करेइ न कारवेइ काएण ३ अहवा न करेइ न कारवेइ मणसा वयसा ५ अहवा न करेइ न कारवेइ मणसा कायेणं ५ अहवा न करेइ न कारवेइ वयसा कायसा ६ अहवा न करेइ न कारवेइ मणसा वयसा कायसा ७, एते करणकारावणेहिं सत्त भंगा ७ एवं करणाणुमोयणेहिंवि सत्त भंगा ७, एवं कारावणाणुमोयणेहिंवि सत्त भंगा, एवं करणकारावणाणुमोयणेहिंवि सत्त भंगा ७, एवेते सत्त सत्त-भंगाणं एगूणपणासं धिगप्पा भयन्ति, एत्थ इमो एगूणपद्दासइमो विगप्पो-पाणातिवायं न करेइ न कारवेइ करंतं पि अन्नं न समणुजानाइ मणेणं चायाए काएणंति, एस अंतिमधिगप्पो पडिमापडिवन्नस्स समणोवासगस्स तिचिहंतिविहेणं भयतीति, एवं ताप अतीतकाळे पडिफमंतरस्स एगूणपणा भवन्ति, एवं पडुपणेवि काले संवरंतस्स एगूणपणा भवन्ति, एवं अणागएवि काळे पचकूतायंतरम एगूणपद्दासा भवन्ति, एवमेता एगूणपणासा तिणि सीयालं सावयसयं भवति—

सीयानं भंगसयं जस्स विसोहीए होति उवळदं । सो सल्ल पचक्खाने कुसलो सेसा अकुसला उ ॥ १ ॥ एवं पुण पंचहिं अणुवएहिं गुणियं सप्तमपाणि पंचसीसानि सावयानं भवन्ति,—सीयालं भंगसयं गिहिपचक्खानेभयपरिमाणं । जोगत्तियकरणवियकालत्तिपणं गुणयनं ॥ २ ॥ सीयालं भंगसयं पचक्खानंमि जस्स उवळदं । सो सल्ल पचक्खाने कुसलो सेसा अकुसला य ॥ ३ ॥ सीयालं भंगसयं गिहिपचक्खानेभयपरिमाणं । तं च विहिजा इमेणं भावेयन्नं पयसेणं ॥ ४ ॥ तिन्नि तिया तिन्नि दुया तिन्निक्किा य हुंति जोगेसुं । तिदुहकं तिदुरुहं तिदुपणं नेय करणाइ ॥ ५ ॥ पट्टमे लब्बइ एगो सेसेसु पण्णु तिय तिय तियंति । दो नव तिव दो नवया तिगुणिय सीयाल भंग-

णः सप्तमः, इह च सम्पूर्णासम्पूर्णोत्तरगुणभेदमनादृत्य सामान्येनैकएव भेदो विधक्षितः, 'अविरयओ चंच अट्टमओ'ति अवि-
रतश्चैवाष्टम इति अविरतसम्यग्गृह्येति गार्थार्थः ॥ १५५९ ॥ इत्यमेते अष्टौ भेदाः प्रदर्शिताः, एत एव विभज्यमाना
द्वात्रिंशद् भवन्ति, कथमित्यत आह—'पणग'ति पञ्चाणुव्रतानि समुदितान्येव गृह्णाति कश्चित्, तत्रोक्तलक्षणाः षट् भेदा
भवन्ति, 'चउक्कं च'ति तथाऽणुव्रतचतुष्टयं गृह्णात्यपरस्तत्रापि पडेय, 'तिग'न्ति एवमणुव्रतत्रयं गृह्णात्यन्यस्तत्रापि पडेय,
'दुगं च'ति इत्थमणुव्रतद्वयं गृह्णाति, तत्रापि पडेय, 'एक्कं व'ति तथाऽन्य एकमेवाणुव्रतं गृह्णाति, तत्रापि पडेय, 'गिण्हइ
वयाइ'ति इत्थमनेकधा गृह्णाति व्रतानि, विचित्रत्वात् श्राव्यकधर्मस्य, एवमेते षट् पट्कार्त्विशद् भवन्ति, प्रतिपन्नोत्तर-
गुणेन सहैकत्रिंशत्, तथा चाह—'अहवावि (य) उत्तरगुणे'ति अधवोत्तरगुणान्-गुणव्रतादिलक्षणां गृह्णाति, समुदितान्येव
गृह्णाति, केवलसम्यग्दर्शना सह द्वात्रिंशद् भवन्ति, तथा चाह—'अहवावि न गिण्हती किंचि'ति अधवा न गृह्णाति
तानप्युत्तरगुणानिति, केवलं सम्यग्गृह्येति गार्थार्थः ॥ १५६० ॥ इह पुनर्मूलगुणोत्तरगुणानामाधारः सम्यक्स्यं पत्तते
तथा चाह—'निरसंक्रियनिकंखिय'गाहा, शङ्कादिस्वरूपमुदाहरणद्वारेणोपरिष्टाद् वक्ष्यामः 'वीरवचने' महावीरवर्द्धमानस्यामि-
प्रवचने 'एते' अनन्तरोक्ता द्वात्रिंशदुपासकाः—श्रावका भणिताः—उक्ता इति गार्थार्थः ॥ १५६१ ॥ एतं धेय वत्सीसतिविहा
करणतियजोगतियकालतिण्णं विससेजमाणा सीयालं समणोवासगसयं भवति, कहे ? पाणाइयायं न करेति मणेणं, अधवा
पाणातिपातं न करेइ वायाए, अहवा पाणातिपातं न करेइ काएणं ३, अथवा पाणातिपातं न करेति मणेणं वायाए य, अधवा
पाणातिपातं न करेति मणेणं काएण य, अथवा पाणातिपातं न करेति वायाए काएण य ६, अथवा पाणातिपातं न करेति

मर्णेणं वायाप काएण य', एते सत्त भंगा करणेणं, एवं कारवणेणवि एए चेव सत्त भंगा १४, एवं अणुमोयणेणवि सत्त भंगा २१, अहवा न करेइ न कारवेइ मणसा १ अहवा न करेइ न कारवेइ वचसा, २ अहवा न करेइ न कारवेइ काएण ३ अहवा न करेइ न कारवेइ मणसा चयसा ५ अहवा न करेइ न कारवेइ मणसा कायेणं ५ अहवा न करेइ न कारवेइ वयसा कायसा ६ अहवा न करेइ न कारवेइ मणसा चयसा ७, एते करणकारावणेहिं सत्त भंगा ७ एवं करणाणुमोयणेहिंवि सत्त भंगा ७, एवं कारावणाणुमोयणेहिंवि सत्त भंगा, एवं करणकारावणाणुमोयणेहिंवि सत्त भंगा ७, एवेते सत्त सत्त भंगाणं एगूणपणासं विगप्पा भवन्ति, एत्थ इमो एगूणपन्नासइमो विगप्पो-पाणातिवायं न करेइ न कारवेइ करंतं पि अन्नं न समणुज्जाणइ मणेणं वायाए काएणंति, एस अंतिमविगप्पो पडिमापडिवन्नस्स समणोवासगरस्स तिविहंतिविहेणं भवतीति, एवं ताव अतीतकाले पडिफमंतस्स एगूणपणा भवन्ति, एवं पडुपणेवि काले संवरंतस्स एगूणपणा भवन्ति, एवं अणागएवि काले पचकूतायंतरम एगूणपन्नासा भवन्ति, एवमेता एगूणपणासा विणिण सीयालं सावयसयं भवति—

सीयानं भंगसयं जस्स विसोदीए दिति उवठदं । सो रत्तु पचकूलाणे कुसलो सेसा अकुसला उ ॥ १ ॥ एवं पुण पंचहिं अणुवएहिं गुणियं सपत्तयानि पंगणीनानि साययानं भवन्ति,—सीयालं भंगसयं गिहिपचकूलाणभेयपरिमाणं । जोगत्तियकरणत्तियफालत्तिएणं गुणयन्तं ॥ २ ॥ धीयाकं भंगसयं पचकूलाणं जस्स उवठदं । सो रत्तु पचकूलाणे कुसलो सेसा अकुसला य ॥ ३ ॥ सीयालं भंगसयं गिहिपचकूलाणभेयपरिमाणं । तं च विहिणा इमेणं मावेयव्वं पयसेणं ॥ ४ ॥ तिवि तिया तिवि दुया तिविक्किक्का य हुंति जोगेसुं । तिविदुक्कं तिविदुक्कं तिविदुक्कं चैव इरणाइ ॥ ५ ॥ पदमे दब्भइ एगो सेसेसु पप्पु तिय तिय तियंति । दो नव तिय दो नवगा तिविगुणिय सीयाल मंग-

व्याख्या—तत्राभ्युपेतसम्भवः प्रतिपन्नाणुव्रतोऽपि प्रतिदिवसं यतिभ्यः सकाशात् साधूनामगारिणां च सामाचारो
शृणोतीति श्रावक इति, उक्तं च—“यो ह्यभ्युपेतसम्भवत्त्वो, यतिभ्यः प्रत्यहं कथाम् । शृणोति धर्मसम्प्रदायसौ श्रावक
उच्यते ॥ १ ॥” श्रावकाणां धर्मः २ तस्य विधिस्तं वक्ष्ये—अभिधास्ये, किंभूतं ?—‘धीरपुरुषप्रज्ञसं’ महासत्यमहाबुद्धि-
तीर्थकरगणधरप्ररूपितमित्यर्थः, यं चरित्वा सुविहिता गृहिणोऽपि सुखान्यैहिकामुष्मिकाणि प्राप्नुवन्तीति गाथार्थः ॥१५५६॥
तत्र—‘साभिगहा य निरभिगहा य’ गाहा, अभिगृह्यन्त इत्यभिग्रहाः—प्रतिज्ञाविशेषाः सह अभिग्रहवर्तन्त इति साभिग्रहाः,
ते पुनरनेकभेदा भवन्ति, तथाहि—दर्शनपूर्वकं देशमूलगुणोत्तरगुणेषु सर्वेऽप्येकस्मिंश्च (सिन्) या भवन्त्येव तेनाभिग्रहाः,
निर्गता—अपेता अभिग्रहा येभ्यस्ते निरभिग्रहाः, ते च केवलसम्यग्दर्शनिन एव, यथा कृष्णसत्यकिश्रेणिनादयः,
इत्थं ओघेन—सामान्येन श्रावका द्विधा भवन्ति, ते पुनर्द्विविधा अपि विभज्यमाना अभिग्रहग्रहणविशेषेण निरूप्यमाना
अष्टविधा भवन्ति ज्ञातव्या इति गाथार्थः ॥१५५७॥ तत्र यथाऽष्टविधा भवन्ति तथोपदर्शयन्नाह—‘दुविहतिविहेण’ गाहा, इह
योऽसौ कश्चनाभिग्रहं गृह्णाति स ह्येवं—‘द्विविध’मिति कृतकारितं ‘त्रिविधेने’ति मनसा याचा कायेनेति, एतदुक्तं भवति—स्पृह-
प्राणातिपातं न करोत्यात्मना न कारयत्यन्यैर्मनसा यचसा कायेनेति प्रथमः, अस्यानुमतिरप्रतिपिद्धा, अपत्यादिपरिमह-
सद्भावात्, तद्व्यापृतिकरणे च तस्यानुमतिप्रसङ्गाद्, इतरथा परिग्रहापरिग्रहयोरविशेषेण प्रयजिताप्रयजितयोरभे-
दापत्तेरिति भावना, अत्राह—ननु भगवत्यामागमे त्रिविधं त्रिविधेनेत्यपि प्रत्याख्यानमुक्तमगारिणः, तद्य श्रुतोक्त्यादन-
वद्यमेव, तदिह कस्मान्नोक्तं निर्युक्तिकारेणेति ?, उच्यते, तस्य विशेषविषयत्वात्, तथाहि—किञ्च यः प्रविप्रजिउरेव प्रतिमां

प्रतिपद्यते पुत्रादिसन्ततिपालनाय स एव त्रिविधं त्रिविधेनेति करोति, तथा विशेष्यं वा किञ्चिद् वस्तु स्वयम्भूरमणम-
 त्स्यादिकं तथा स्थूलप्राणातिपातादिकं चेत्यादि, न तु सकलसावद्यव्यापारविरमणमधिकृत्येति, ननु च निर्युक्तिकारेण
 स्थूलप्राणातिपातादात्रपि त्रिविधं त्रिविधेनेति नोक्तो विकल्पः, 'वीरवयणंमि एए वत्तीसं सावया भणिया' इति वचनाद-
 न्यथा पुनरधिकाः स्युरिति !, अत्रोच्यते, सत्यमेतत्, किंतु बाहुल्यपक्षमेवाद्नीकृत्य त्रिपुक्तिकारेणान्यथायि, यत् पुनः
 कचिदयस्यायित्सेरे कदाचिदेव समाचर्यते न मुहु समाचार्यनुयाति तत्रोक्तं, बाहुल्येन तु द्विविधं त्रिविधेनेत्यादिभिरेव
 त्रिविधेण पितृयजो होति'ति 'द्विविध' मिति स्थूलप्राणातिपातं न करोति न कारयति 'द्विविधेने'ति मनसा वाचा,
 यद्वा मनसा कायेन, यद्वा वाचा कायेन, इह च प्रधानोत्सर्जनभावविवक्षया भावार्थोऽवसेयः, तत्र यदा मनसा वाचा
 न करोति न कारयति तदा मनसेवाभिसन्निधिरहित एव वाचापि हिंसकमनुवक्ष्येव कार्येनैव दुश्चेष्टितादिना करोत्यसंज्ञि-
 यत्, यदा तु मनसा कायेन च न करोति न कारयति तदा मनसाभिसन्निधिरहित एव कायेन च दुश्चेष्टितादि परिहरन्नेव
 अनाभोगादप्येव हिंसकं व्रते, यदा तु वाचा कायेन च न करोति न कारयति तदा मनसेवाभिसन्निधिमधिकृत्य करो-
 तीति, अनुमतिस्तु त्रिभिरपि गर्वत्रेयासीति भायना, एवं शेषविकल्पा अपि भावनीया इति, 'दुविहं एगविहेणं'ति
 द्विविधमेकत्रिपेन, 'एकविहं चैव त्रिविहेणं'ति एकविधं चैव त्रिविधेनेति गाथार्थः ॥ १५५८ ॥ 'एगविहं दुविहेणं'ति
 एतद्विधं द्विविधेन 'एकविहेण छट्ठओ होइ' एकविधमेकविधेन षष्ठो भवति भेदः, 'उत्तरगुण सत्तमओ'ति प्रतिपन्नोत्तरगु-

न्याख्या—तत्राभ्युपेतसम्यक्त्वः प्रतिपन्नाणुव्रतोऽपि प्रतिदिवसं यतिभ्यः सकाशात् साधूनामगारिणां च सामाचारो शृणोतीति श्रावक इति, उक्तं च—“यो ह्यभ्युपेतसम्यक्त्वो, यतिभ्यः प्रत्यहं कथाम् । शृणोति धर्मसम्बन्धमसौ श्रावक उच्यते ॥ १ ॥” श्रावकाणां धर्मः २ तस्य विधितं वक्ष्ये—अभिधास्ये, किंभूतं ?—‘धीरपुरुषप्रज्ञसं’ महासत्त्वमहाबुद्धि- तीर्थकरगणधरप्ररूपितमित्यर्थः, यं चरित्वा सुविहिता गृहिणोऽपि सुखान्यैहिकामुष्मिकाणि प्राप्नुवन्तीति गाथार्थः ॥१५५६॥ तत्र—‘साभिगगहा य निरभिगगहा य’ गाहा, अभिगृह्यन्त इत्यभिगगहाः—प्रतिज्ञाविशेषाः सह अभिग्रहं वर्तन्त इति माभिग्रहाः, ते पुनरनेकभेदा भवन्ति, तथाहि—दर्शनपूर्वकं देशमूलगुणोत्तरगुणेषु सर्वेष्वेकस्मिंश्च (स्मिन्) या भवन्त्येव तेषामभिग्रहः, निर्गता—अपेता अभिग्रहा येभ्यस्ते निरभिग्रहाः, ते च केवलसम्यग्दर्शनिन एव, यथा कृष्णसत्यक्रियेणिरावृणः, इत्थं ओषेन—सामान्येन श्रावका द्विधा भवन्ति, ते पुनर्द्विविधा अपि विभज्यमाना अभिग्रहग्रहणविशेषेण निरूप्यमाणा अष्टविधा भवन्ति ज्ञातव्या इति गाथार्थः ॥१५५७॥ तत्र यथाऽष्टविधा भवन्ति तथोपदर्शयन्नाह—‘दुयिहतिविदेण’ गाहा, इह योऽसौ कञ्चनाभिग्रहं गृह्णाति स ह्येवं—‘द्विविध’मिति कृतकारितं ‘त्रिविधेने’ति मनसा याचा कायेनेति, एतदुक्तं भवति—स्पूल- प्राणातिपातं न करोत्यात्मना न कारयत्यन्यैर्मनसा वचसा कायेनेति प्रथमः, अस्यानुमतिरप्रतिपिद्धा, अपत्यादिपरिमद- सद्भावत्वात्, तद्व्यापृत्तिकरणे च तस्यानुमतिप्रसङ्गाद्, इतरथा परिग्रहापरिग्रहयोरविशेषेण प्रमज्जिताप्रमज्जितयोरभे- दापत्तेरिति भावना, अत्राह—ननु भगवत्यामागमे त्रिविधं त्रिविधेनेत्यपि प्रत्याख्यानमुक्तमगारिणः, तच्च श्रुतोक्त्यादन- वद्यमेव, तदिह कस्मान्नोक्तं निर्युक्तिकारेणेति ? उच्यते, तस्य विशेषविषयत्वात्, तथाहि—किञ्च यः प्रविप्रजिगुरेव प्रतिमां

प्रतिपद्यते पुत्रादिसन्ततिपालनाय स एव त्रिविधं त्रिविधेनेति करोति, तथा विशेष्यं वा किञ्चिद् वस्तु स्वयम्भूरमणम-
 रत्नादिकं तथा स्थूलप्राणातिपातादिकं चेत्यादि, न तु सकलसङ्घव्यापारविरमणमधिकृत्येति, ननु च निर्युक्तिकारेण
 स्थूलप्राणातिपातादावपि त्रिविधं त्रिविधेनेति नोक्तो विकल्पः, 'वीरवयणंमि एष वत्तीसं सावया भणिया' इति वचनाद-
 न्यथा पुनरधिकाः स्युरिति, अत्रोच्यते, सत्यमेतत्, किंतु बाहुल्यपक्षमेवाङ्गीकृत्य निर्युक्तिकारेणान्यथायि, यत् पुनः
 कचिदयस्यापिशेषे कदाचिदेव समाचर्यते न सुषु समाचार्यनुपाति तन्नोक्तं, बाहुल्येन तु द्विविधं त्रिविधेनेत्यादिभिरेव
 पदभिर्विकल्पैः सर्वस्यागारिणः सर्वमेव प्रत्याख्यानं भवतीति न किञ्चिद् दोष इत्यलं प्रसङ्गेन, प्रकृतं प्रस्तुतः, 'दुविहं
 त्रिविहेण चितियजो होति' इति 'द्विविध' इति स्थूलप्राणातिपातं न करोति न कारयति 'द्विविधेने'ति मनसा वाचा,
 यद्वा मनसा कायेन, यद्वा वाचा कायेन, इह च प्रधानोपसर्जनभायविवक्षया भावार्थोऽवसेयः, तत्र यदा मनसा वाचा
 न करोति न कारयति तदा मनसैवाभिसन्धिरहित एव वाचापि हिंसकमनुयजेव कायेनैव बुधेष्टितादिना करोत्यसंज्ञि-
 पत्, यदा तु मनसा कायेन च न करोति न कारयति तदा मनसाभिसन्धिरहित एव कायेन च बुधेष्टितादि परिहरन्नेव
 अनाभोगाद्वाचैव हिंसकं व्रूते, यदा तु वाचा कायेन च न करोति न कारयति तदा मनसैवाभिसन्धिमधिकृत्य करो-
 तीति, अनुमतिस्तु त्रिभिरपि सर्वत्रयास्तीति भावना, एवं दोषविकल्पा अपि भावनीया इति, 'दुविहं एगविहेण'ति
 द्विविधमेकविधेन, 'एगविहं चैव त्रिविहेण'ति एकविधं चैव त्रिविधेनेति गार्थार्थः ॥ १५५८ ॥ 'एगविहं दुविहेण'ति
 एगविधं द्विविधेन 'एगविधमेकविधेन पक्षो भवति भेदः, 'उत्तरगुण सत्तमओ'ति प्रतिपन्नोत्तरगु-

व्याख्या—तत्राभ्युपेतसम्भवत्वः प्रतिपन्नाणुव्रतोऽपि प्रतिदिवसं यतिभ्यः सकाशात् साधूनामगारिणां च सामाचारो
शृणोतीति श्रावक इति, उक्तं च—“यो ह्यभ्युपेतसम्यक्त्वो, यतिभ्यः प्रत्यहं कथाम् । शृणोति धर्मसम्पन्नामसौ श्रावक
उच्यते ॥ १ ॥” श्रावकाणां धर्मः २ तस्य विधित्वं वक्ष्ये—अभिधास्ये, किंभूतं ?—‘धीरपुरुषप्रशंसं’ महासत्त्वमहाबुद्धि-
तीर्थं करगणधरप्ररूपितमित्यर्थः, यं चरित्वा सुविहिता गृहिणोऽपि सुखान्यैहिकामुष्मिकाणि प्राप्नुयन्तीति गाथार्थः ॥१५५६॥
तत्र—‘साभिगहा य निरभिगहा य’ गाहा, अभिगृह्यन्त इत्यभिग्रहाः—प्रतिज्ञाविशेषाः सह अभिग्रहैर्वर्तन्त इति साभिग्रहाः,
ते पुनरनेकभेदा भवन्ति, तथाहि—दर्शनपूर्वकं देशमूलगुणोत्तरगुणेषु सर्वेष्वेकसिंश्च (स्मिन्) वा भयन्त्येव तेषामभिग्रहाः,
निर्गता—अपेता अभिग्रहा येभ्यस्ते निरभिग्रहाः, ते च केवलसम्यग्दर्शनिन एव, यथा क्लृप्तास्तत्त्वकिञ्चिन्निरादरान्,
इत्थं ओषेन—सामान्येन श्रावका द्विधा भवन्ति, ते पुनर्द्विविधा अपि विभज्यमाना अभिग्रहग्रहणविशेषेण निरूप्यमाणा
अष्टविधा भवन्ति ज्ञातव्या इति गाथार्थः ॥१५५७॥ तत्र यथाऽष्टविधा भवन्ति तथोपदर्शयन्नाह—‘दुविहतिविहेण’ गाहा, इह
योऽसौ कञ्चनाभिग्रहं गृह्णाति स ह्येवं—‘द्विविध’मिति कृतकारितं ‘त्रिविधेने’ति मनसा वाचा कायेनेति, एतदुक्तं भवति—स्थूल-
प्राणातिपातं न करोत्यात्मना न कारयत्यन्यैर्मनसा वचसा कायेनेति प्रथमः, अस्यानुमतिरप्रतिपिद्धा, अपत्यादिपरिग्रह-
सङ्भावात्, तद्व्यापृतिकरणे च तस्यानुमतिप्रसङ्गाद्, इतरथा परिग्रहापरिग्रहयोरविशेषेण प्रवृत्तामव्रजितयोरभे-
दापत्तेरिति भावना, अत्राह—ननु भगवत्यामागमे त्रिविधं त्रिविधेनेत्यपि प्रत्याख्यानमुक्तमगारिणः, तच्च श्रुतोक्त्यादन-
वद्यमेव, तदिह कस्मान्नोक्तं निर्युक्तिकारेणेति ? उच्यते, तस्य विशेषविषयत्वात्, तथाहि—किञ्च यः प्रविशतिपुरेव प्रतिमां

यादयः, तथा श्लोकम्—“पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छ्वासनिश्वासमथान्यदायुः । प्राणा दशैते भगवन्निरुक्ता, एषां वियोगीकरणं तु हिंसा ॥ १ ॥” तेषां वधः प्राणवधो [न] जीववधस्तस्मिन्, मृषा वदनं मृषावादस्तस्मिन्, असदभिधान इत्यर्थः, ‘अदत्तं’ति उपलक्षणत्याददत्तादाने परवस्त्वाहरण इत्यर्थः, ‘मेहुण’ति मेथुने अन्नह्यसेवने यदुक्तं भवति, ‘परि-
जनुसरणीयाः, इयमत्र भायना-श्रमणाः प्राणातिपाताद्विरतास्त्रिविधं त्रिविधेन तत्र ‘तिविध’न्ति न करेति न कारवेइ ३ करंतं पि अण्णं णाणुजाणेत्ति, ‘तिविहं’ति मरणं यायाए काएणं, एवमन्यत्रापि योजनीयमिति गाथार्थः ॥ २४३ ॥ इत्थं तावदुपदर्शितं सर्वमूलगुणप्रत्याख्यानं, अपुना देहमूलगुणप्रत्याख्यानवसरः, तच्च श्रावकाणां भवतीतिकृत्वा विनयानु-
प्रदाय तद्धर्मविधिमेवोद्यतः प्रतिपिपादयिपुराह—

सायपपम्मस्स विहिं चुच्छामी धीरपुरिसपन्नं । जं चरिज्ज सुविहिंया गिहिणोवि सुहाइं पावन्ति ॥ १५५३ ॥
साभिग्गहां प निरभिग्गहां य ओह्णेण सावया इविहा । ते पुण विमज्जमाणा अट्टविहा हुंति नायव्वा ॥ १५५७ ॥
दुविहत्तिविह्णेण पट्टमो दुविहं दुविह्णेण वीयओ होइ । दुविहं णंगविह्णेणं णंगविहं चैव त्तिविह्णेणं ॥ १५५८ ॥
णंगविहं दुविह्णेणं इफिक्कविह्णेण छट्टओ होइ । उत्तरगुण सत्तमओ अविरयओ चैव अट्टमओ ॥ १५५९ ॥
पणय घउणं च निगं दुगं च णंगं च गिण्हइ वयाइं । अहवाडवि उत्तरगुणे अहवाडवि न गिण्हइ किंचि ॥ १५६० ॥
निस्संत्थियनिष्कंगिय निव्वित्तिगिच्छा अमूद्विदीय । वीरवणंसि एणं वत्तीसं सावया भणिया ॥ १५६१ ॥

नोसुत'ति श्रुतप्रत्याख्यानं नोश्रुतप्रत्याख्यानं च 'सुयं दुहा पुबमेव नोपुवं' श्रुतप्रत्याख्यानमपि द्विधा भवति-पूर्वश्रुतप्रत्या-
ख्यानं नोपूर्वश्रुतप्रत्याख्यानं च, 'पुबसुय नवमपुवं' पूर्वश्रुतप्रत्याख्यानं नवमं पूर्वं, 'नोपुयसुयं इमं चैव' नोपूर्वश्रुतप्रत्या-
ख्यानमिदमेव-प्रत्याख्यानाध्ययनमित्येतच्चोपलक्षणमन्यचातुरप्रत्याख्यानमहाप्रत्याख्यानादि पूर्ववाह्यमिति गाथार्थः
॥ २४१ ॥ अधुना नोश्रुतप्रत्याख्यानप्रतिपादनायाह-'नोसुयपच्चक्खणं' गाहा 'णोसुयपच्चक्खणं'ति श्रुतप्रत्याख्यानं न
भवतीति नोश्रुतप्रत्याख्यानं, 'मूलगुणे चैव उत्तरगुणे य' मूलगुणांश्चाधिकृत्योत्तरगुणांश्च, मूलभूता गुणाः २ त एव
प्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपत्वात् प्रत्याख्यानं वर्त्तते, उत्तरभूता गुणाः २ त एवाशुद्धिपिण्डनिवृत्तिरूपत्वात् प्रत्या-
ख्यानं तद्विषयं वा अनागतादि वा दशविधमुत्तरगुणप्रत्याख्यानं, 'सयं देसं'ति मूलगुणप्रत्याख्यानं द्विधा-सर्व-
मूलगुणप्रत्याख्यानं देशमूलगुणप्रत्याख्यानं च, सर्वमूलगुणप्रत्याख्यानं पञ्च महाव्रतानि, देशमूलगुणप्रत्याख्यानं
पञ्चाणुव्रतानि, इदं चोपलक्षणं वर्त्तते यत उत्तरगुणप्रत्याख्यानमपि द्विधैव-सर्वोत्तरगुणप्रत्याख्यानं देशोत्तरगुण-
प्रत्याख्यानं च, तत्र सर्वोत्तरगुणप्रत्याख्यानं दशविधमनागतमतिकान्तमित्याद्युपरिष्ठाद् यस्यामः, देशोत्तरगुणप्रत्या-
ख्यानं सप्तविधं-त्रीणि गुणव्रतानि चत्वारि शिक्षाव्रतानि, एतान्यप्यूर्ध्वं यस्यामः, पुनरुत्तरगुणप्रत्याख्यानमोपतो
द्विविधं-'इत्तरियमावकहियं च' तत्रैत्वरं-साधूनां किञ्चिदभिग्रहादिः श्रावकाणां तु चत्वारि शिक्षाव्रतानि, याव-
त्कथिकं तु नियन्त्रितं, यत् कान्तारदुर्भिक्षादिष्वपि न भज्यते, श्रावकाणां तु त्रीणि गुणव्रतानीति गाथार्थः
॥ २४२ ॥ साम्प्रतं स्वरूपतः सर्वमूलगुणप्रत्याख्यानमुपदर्शयन्नाह-'पाणिवहमुसावाह' गाहा, प्राणा-इन्द्रि-

भंसं दिज्जति, तस्य साह अदूरेण बोलेता निमंतिथा, तेहिं भसं गहियं, भंसं नेच्छंति, सा य रायधूया भणइ-किं तुज्झं न ताव कसियमासो पूरइ?, ते भणंतिज्जावजीवाण-कस्सिउत्ति, किं वा कह या, ताहे ते धम्मकहं कहेति, मंसदोसे य परि-
 कंहेति; पच्छा संवुद्धा पवतिया, एवं तीसे दषपच्चक्खाणं, पच्छा भावपच्चक्खाणं जातं, अधुना अदित्साप्रत्याख्यानं
 प्रतिपाद्यते, तत्रेदं गाथाद्धं, अदित्साप्रत्याख्याने 'वंभणसमणा अदिच्छ' ति हे ब्राह्मण हे श्रमण अदित्सेति-न मे दातुमिच्छा,
 न तु नास्ति यद् भयता याचितं, तत्तद्यादित्सेय वस्तुतः प्रतिगोघातिमकेति प्रत्याख्यानमिति गाथार्थः ॥ २३९ ॥ अधुना
 प्रतिगोघप्रत्याख्यानव्याचिख्यासयेदं गाथाशकलंमाह- 'अमुगं दिज्जउ मज्झं' गाहा व्याख्या-अमुकं घृतादिदीयतां महां,
 इतरस्सगह-नास्ति मे तदिदं, न तु दातुं नेच्छा, एष इत्थंभूतो भवति प्रतिगोघः, अयमपि वस्तुतः प्रत्याख्यानमेष, प्रति-
 गेय एव प्रत्याख्यानं २ । ॥ २४० ॥ इदानीं भावप्रत्याख्यानं प्रतिपाद्यते, तत्रेदं गाथाद्धं 'सेसपयाण य गाहा पच्चक्खा-
 णस्स भायंमि' दोषपदानामागमनोआगमादीनां साधादिहानुक्तानां प्रत्याख्यानस्य समन्विधनां गाथा कार्येति योगवाक्य-
 नेपी, इह गाथा प्रतिगोच्यते, निश्चितिरित्यर्थः, 'गाथु प्रतिगालिप्सवोर्ग्रन्थे चे'ति धातुवचनात्, 'भावमि'ति द्वारपरा-
 मर्गः, भावप्रत्याख्यान इति । तदेतद्वर्णयन्माह-'तं दुयिहं सुतणोसुय' गाहा, 'तद्'भावप्रत्याख्यानं द्विविधं-द्विप्रकारं 'सुत-

१ धमं दीपने, ॥१॥ गाथयोऽदूरे स्थितमज्गतो विमप्रिहाः, तैर्धनं गृहीतं, मासं नेच्छन्ति, ॥२॥ य रायधुदित्ता मज्जति-किं युष्माकं ॥ तावत्
 कर्त्तव्यमायाः तेषां १, ते मज्जन्ति-आगजीवं कस्सिउ इति, किं वा कयं या १, ॥३॥ ते धर्मकयो कयवन्ति, मांसदोषाश्च परिकययंति, पञ्चान् संवुद्धा प्रव्रजिता,
 एवं तस्मात् पूरयन्तस्संनयानं पयान् भावप्रत्याख्यानं जातं

मूलगुणावि यदुविहा समणां च । ते पुण विमज्जमाणा पंचविद्वाहुंति नायव्या ॥ १ ॥ (प्र०)
पाणिबहमुस्तावाए अदत्तमेहुणपरिगहे चेव । समणां गुलुगुणा तिविहंतिविहेण नायव्या ॥ २४३ ॥ (भा०)

व्याख्या—नामप्रत्याख्यानं स्थापनाप्रत्याख्यानं 'द्विप'सि द्रव्यप्रत्याख्यानं, 'अदिच्छ'सि दातुमिच्छा दित्ता न
दित्ता अदित्ता सैव प्रत्याख्यानमदित्ताप्रत्याख्यानं 'पडिसेहे'सि प्रतिषेधप्रत्याख्यानं, 'एवं भावे'सि एवं भावप्रत्याख्यानं
च, 'एए खलु छब्भेया पच्चक्खाणंमिनाय'सि गाथादलं निगदसिद्धमयं गाथासमुदायार्थः । अवयवार्थं तु यथावसरं यस्यामः,
तत्र नामस्थापने गतार्थे ॥ २३८ ॥ अधुना द्रव्यप्रत्याख्यानप्रतिपादनायाह—'दयनिमित्तं' गाथाशकलम्, अस्य व्याख्या-द्रव्य-
निमित्तं प्रत्याख्यानं वत्त्वादिद्रव्यार्थमित्यर्थः, यथा केषाञ्चित् साम्प्रतक्षपकाणां, तथा द्रव्ये प्रत्याख्यानं यथा भूम्यादौ द्रव्य-
स्थितः करोति, तथा द्रव्यभूतः—अनुपयुक्तः सन् यः करोति तदप्यभीष्टफलरहितत्वात् द्रव्यप्रत्याख्यानमुच्यते, तुलादाव्
द्रव्यस्य द्रव्याणां द्रव्येण द्रव्यैर्द्रव्येति, क्षुण्णध्वानं मार्गः, 'तत्थ रायसुप'सि अत्र कथानकं—एगस्स रण्णो धूया अण्णस्स
रण्णो दिण्णा, सो य मओ, ताहे सा पिठणा आणिया, धम्मं पुत्त ! करेहि ति भणिया, ता पासंडीणं दाणं देति, अण्णया
कत्तिओ धम्ममासोत्ति मंसं न खामित्ति पच्चक्खायं, तत्थ पारणए अण्णेयाणि सत्तसहस्साणि मंसत्थाए उपणीयाणि, ताहे

१ एकस्य राज्ञो दुहिताऽप्यस्मै राज्ञे दत्ता, स च मृतः, तदा सा पित्राणीता, धर्म पुत्रिके ! कुर्विति भणिता, सा पापविह्वलो दानं ददाति, भगवद्वा
कार्तिके धर्ममास इति मोक्षं न सादृशमीति प्रत्याख्यातं, तत्र पारणकेऽनेकाः सत्तसहस्राः (पञ्चवो) मांसार्थमुपनीताः, तदा

धंसं विजति, तस्य साह अदूरेण बोलता निमित्तिया, तेहिं भत्तं गहियं, मंसं नेच्छंति, सा य रायधूया भणइ-किं तुज्झं
 न ताव कस्तियमासो पूरइ, ते भणंति-ज्जावब्बीवाए-कस्तिउत्ति, किं वा कह वा, ताहे ते धम्मकहं कहेति, मंसदोसे य परि-
 कहेति; पच्छा संवुद्धा पवतिया, एवं तीसे दयपच्चक्खाणं, पच्छा भावपच्चक्खाणं जातं, अधुना अदित्साप्रत्याख्यानं
 प्रतिपाद्यते, तत्रेदं गाथार्ह, अदित्साप्रत्याख्याने 'वंभणसमणा अदिच्छ'ति हे ब्राह्मण हे श्रमण अदित्सेति-न मे दातुमिच्छा,
 न तु नास्ति यद् भवता याचितं, तत्तस्मादित्सेव वस्तुतः प्रतिनेघात्मिकेति प्रत्याख्यानमिति गाथार्थः ॥ २३९ ॥ अधुना
 प्रतिपेधप्रत्याख्यानव्याचिख्यासयेदं गाथाशकलमाह-'अमुगं दिज्जउ मज्झं' गाहा व्याख्या-अमुकं वृत्तादि दीयतां मज्झं,
 इतरस्स गइ-नास्ति मे तदिति, न तु दातुं नेच्छा, एव इत्थंभूतो भवति प्रतिपेधः, अयमपि वस्तुतः प्रत्याख्यानमेव, प्रति-
 पेध एव प्रत्याख्यानं २ । ॥ २४० ॥ इदानीं भावप्रत्याख्यानं प्रतिपाद्यते, तत्रेदं गाथार्ह 'सेसपयाण य गाहा पच्चक्खा-
 णरम भावंमि' दोषपदानामागमनो आगमादीनां साक्षादिहानुक्तानां प्रत्याख्यानस्य सम्बन्धितां गाथा कार्येति योगवाक्य-
 नेपी, इह गाथा प्रतिष्ठोच्यते, निश्चितिरित्यर्थः, 'गाथु प्रतिटालिस्स योर्ग्रन्थे चे'ति धातुवचनात्, 'भावंमि'ति द्वारपरा-
 मर्गः, भावप्रत्याख्यान इति । तदेतद्वर्णयन्माह-'तं दुविहं सुतणो सुय' गाहा, 'तद्' भावप्रत्याख्यानं द्विविधं-द्विप्रकारं 'सुत-

१ वचं दीयते, अत्र गाथोन्तरे स्पष्टिज्जाः, तेभं कं पुरीलं, मांसं नेच्छन्ति, सा य राजदुहित मजति-किं युःमाकं ॥ तावत्
 कर्त्तव्यमाता तुलः १, ते मनन्ति-यावब्बीवं कस्तिउ इति, किं वा कथं वा १, तदा ते धम्मकथां कथयन्ति, मांसदोषाश्च परिकथयन्ति, पश्चात् संवुद्धा प्रव्रजिता,
 एवं गत्वा दण्डनगरं पयानू भावप्रत्याख्यानं जातं

मूलगुणावि यदुविहा समणां च । ते पुण विमज्जमाणा पंचविहा हुंति नायव्या ॥ १ ॥ (प्र०)
पाणिवहमुसावाए अदत्तमेहुणपरिगहे चैव । समणां सुलगुणा तिचिहंतिविहेण नायव्या ॥ २४३ ॥ (भा०)

व्याख्या—नामप्रत्याख्यानं स्थापनाप्रत्याख्यानं 'दवि'ति द्रव्यप्रत्याख्यानं, 'अदिच्छ'ति दातुमिच्छा दित्ता न दित्ता अदित्ता सैव प्रत्याख्यानमदित्ताप्रत्याख्यानं 'पडिसेहे'ति प्रतियेधप्रत्याख्यानं, 'एवं भावे'ति एवं भावप्रत्याख्यानं च, 'एए खलु छब्भेथा पच्चक्खाणेमिनायध'ति गाथादलं निगदसिद्धमयं गाथासमुदायार्थः । अवयवार्थं तु यथावसरं यक्ष्यामः, तत्र नामस्थापने गतार्थः ॥ २३८ ॥ अधुना द्रव्यप्रत्याख्यानप्रतिपादनायाह—'दधनिमित्तं' गाथाशकलम्, अस्य व्याख्या—द्रव्य-निमित्तं प्रत्याख्यानं वस्त्रादिद्रव्यार्थमित्यर्थः, यथा केषाञ्चित् साम्प्रतक्षपकाणां, तथा द्रव्ये प्रत्याख्यानं यथा भूम्यादौ व्यवस्थितः करोति, तथा द्रव्यभूतः—अनुपयुक्तः सन् यः करोति तदप्यभीष्टफलरहितत्वात् द्रव्यप्रत्याख्यानमुच्यते, तुल्यत्वाद् द्रव्यस्य द्रव्याणां द्रव्येण द्रव्यैर्द्रव्येति, धुण्णध्यायं मार्गः, 'तत्थ रायसुय'ति अत्र कथानकं—एगस्स रण्णो धूया अण्णस्म रण्णो दिण्णा, सो य मओ, ताहे सा पिण्णा आणिया, धम्मं पुत्त ! करेहि ति भणिया, सा पासंडीणं दाणं देति, अण्णया कत्तिओ धम्ममासीत्ति मंसं न खामित्ति पच्चक्खायं, तत्थ पारणए अणेगाणि सत्तसहस्साणि मंसत्थाए उयणीयाणि, ताहे

१ एकस्मिन् राशौ दुहिताऽन्यस्मै राज्ञे दत्ता, स च मृतः, तदा सा पित्राणीता, धर्मं पुत्रिके ! कुर्वन्ति भविता, सा पापविह्वलो दानं ददाति, भगवन् कार्तिको धर्ममास इति मार्तं न रात्रादमीति प्रत्याख्यातं, तत्र पारणकेऽनेकाः शतसहस्राः (पद्याने) मांसार्थमुपनीताः, तदा

पञ्चकल्याणं पञ्चकल्याणो पञ्चकल्याणं ॥

अस्या ध्याख्या—'स्या प्रकथने' इत्यस्य प्रत्याङ्गपूर्वस्य ल्युङन्तस्य प्रत्याख्यानं भवति, तत्र प्रत्याख्यायते—निषिध्यते-
 डनेन मनोवाक्यायक्रियाजालेन किञ्चिदनिष्टमिति प्रत्याख्यानं क्रियाक्रियावतोः कथञ्चिदभेदात् प्रत्याख्यानक्रियैव प्रत्या-
 ख्यानं प्रत्याख्यायतेऽस्मिन् सति या प्रत्याख्यानं "कृत्यल्युटो बहुल"मिति (पा० ३-३-१२) वचनादन्यथाऽप्यदोषः
 प्रति आख्यानं प्रत्याख्यानमित्यादौ, तथा प्रत्याख्यातीति प्रत्याख्याता-गुरुर्विनेयश्च, तथा प्रत्याख्यायत इति प्रत्या-
 ख्येयं—प्रत्याख्यानगोचरं पस्तु, चरन्द्वात्रयाणामपि तुल्यकक्षतोद्भावनार्थ, आनुपूर्व्या-परिपाठ्या कथनीयमिति वाक्य-
 दोषः, तथा परिपट्टं धक्तव्या, किंभूतायाः परिरपदः कथनीयमिति, तथा कथनविधिश्च—कथनप्रकारश्च वक्तव्यः, तथा
 फलं चेद्द्विरुद्धिर्मात्रं कथनीयं, आदावेते पद भेदा इति गाथासमासार्थः । न्यासार्थं तु यथाऽयत्तरं भाष्यकार एव
 पश्यति, तत्राद्यापययव्यामार्थप्रतिपिपादयिरयाह—

नामंठयणादयिगं अदृच्छ पदिसंहमेव भावे य । एतं खलु छन्दमेवा पद्यख्यानंमि नायव्या ॥ २३८ ॥ (भा०)
 दल्यनिमिसं दल्ये दल्यभूजो न तत्थ रायसुआ । अदृच्छापचयख्यानं घंमणसमणान(अ) इच्छति ॥ २३९ ॥ (भा०)
 जमुगं दिञ्जउ मज्जं नत्थि ममं तं तु होइ पडिसंहो । सेसपयाण यगाहा पद्यखणाणस्स भावंमि ॥ २४० ॥ (भा०)
 तं दूविहं सुअनोसुअ सुयं दूहा पुण्यमेव नोपुण्यं । पुण्यसुय नयमपुण्यं नोपुण्यसुयं इमं चेव ॥ २४१ ॥ (भा०)
 नोमुअपचयख्यानं मूलगुणे पच उत्तरगुणे य । मूले सव्वं देसं इत्तरियं आवकहियं च ॥ २४२ ॥ (भा०)

॥ अथ प्रत्याख्यानाध्ययनं ॥

गार्ग्य०

५

व्याख्यातं कायोत्सर्गाध्ययनं, अधुना प्रत्याख्यानाध्ययनमारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—अनन्तराध्ययने रसल-
नविशेषतोऽपराधघ्रणविशेषसम्भवे निन्दामात्रेणाशुद्धस्यौघतः प्रायश्चित्तभेषजेनापराधघ्रणचिकित्सोक्ता, इह तु गुणपा-
रणा प्रतिपाद्यते, भूयोऽपि मूलगुणोत्तरगुणधारणा कार्येति, सा च मूलगुणोत्तरगुणप्रत्याख्यानरूपेति तदत्र निरूप्यते,
यद्वा कायोत्सर्गाध्ययने कायोत्सर्गकर्मक्षयः प्रागुपात्तकर्मक्षयः प्रतिपादितः, यथोक्तं—‘जह करगओ नियतई’त्यादि,
‘काउस्सगगे जह सुद्धियस्से’त्यादि, इह तु प्रत्याख्यानकरणतः कर्मक्षयोपशमक्षयजं फलं प्रतिपाद्यते, यक्ष्यते च—‘इहलोइ-
यपरलोइय वुचिह फलं होइ पच्चखाणस्स । इहलोए धम्मिलादी दामणगमाइ परलोए ॥ १ ॥ पच्चक्खाणमिणं सेयिऊण
भावेण जिणवरुद्धिं । पत्ता अणंतजीवा सासयसोक्खं लहुं मोक्खं ॥ २ ॥’ इत्यादि, अथवा सामायिके चारित्रमुपर्याणितं,
चतुर्विंशतिस्तयेऽर्हतां गुणस्तुतिः, सा च दर्शनज्ञानरूपा, एवमिदं त्रितयमुक्तं, अस्य च चित्तासेवनमैहिकामुष्मिका-
पायपरिजिहीर्षुणा गुरोर्निवेदनीयं, तच्च वन्दनपूर्वकमित्यतस्तद्विरूपितं, निवेद्य च भूयः शुभेभ्येव स्थानेषु प्रतीपं क्रमण-
मासेवनीयमिति तदपि निरूपितं, तथाऽप्यशुद्धस्य सतोऽपराधघ्रणस्य चिकित्सा आलोचनादिना कायोत्सर्गपर्यवसान-
प्रायश्चित्तभेषजनानन्तराध्ययन उक्ता, इह तु तथाप्यशुद्धस्य प्रत्याख्यानतो भवतीति तद्विरूप्यते, एवमनेकरूपेण
सम्बन्धेनायातस्य प्रत्याख्यानाध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि सप्रपञ्चं वक्तव्यानि, तत्र नामनिष्पन्ने निक्षेपे प्रत्याख्याना-
ध्ययनमिति प्रत्याख्यानमध्ययनं च, तत्र प्रत्याख्यानमधिकृत्य द्वारगाथामाह निर्युक्तिकारः—

पञ्चकल्याणं पञ्चकल्याणो पञ्चकल्याणं च आणुपुण्वीण । परिसा कहणविही या फलं च आहंइ छब्भेया ॥ १५५५ ॥
 अस्या व्याख्या—‘स्या प्रकथने’ इत्यस्य प्रत्याहपूर्वस्य ल्युङन्तस्य प्रत्याख्यानं भवति, तत्र प्रत्याख्यायते—निषिध्यते-
 स्मान् प्रत्याख्यायतेऽस्मिन् सति या प्रत्याख्यानं क्रियाक्रियावतोः कथञ्चिदभेदात् प्रत्याख्यानक्रियैव प्रत्या-
 प्रति आख्यानं प्रत्याख्यानमित्यादी, तथा प्रत्याख्यानं “कृत्यल्युटो बहुल”मिति (पा० ३-३-१२) वचनादन्यथाऽप्यदोषः
 स्येयं—प्रत्याख्यानगोचरं यस्तु, चतुर्दशयाणामपि तुल्यकक्षतोद्भावनार्थं, तथा प्रत्याख्यायत इति प्रत्या-
 नेयः, तथा परिपट् पक्रुष्ठा, किञ्चूतायाः परिपट् कथनीयमिति, तथा कथनविधिश्च—कथनप्रकारश्च वक्तव्यः, तथा
 फलं चेदित्थमुष्मिन्भेदं कथनीयं, आदायेते पट् भेदा इति गाथासमासार्थः । व्यासार्थं तु यथाऽयत्तरं भाष्यकार एव
 यस्यति, तत्रापायपयन्यागार्थप्रतिष्ठापयिष्याह—
 नामङ्गणाययिणं मङ्गणं पट्सितमेव भाये य । णं खलु छब्भेया पचक्खाणंमि नायक्या ॥ २३८ ॥ (भा०)
 दन्गनिमित्तं दन्ने दन्गमूओ य तत्थ रायसुआ । अइच्छापचक्खाणं वंभणसमणान(अ) इच्छत्ति ॥ २३९ ॥ (भा०)
 असुगं दिव्वउ मग्गं नत्थि ममं तं तु दोइ पट्सिहो । सेसपयाण य गाहा पचक्खाणस्स भावंमि ॥ २४० ॥ (भा०)
 मं इयिइं सुअनोसुअ सुअं दूहा पुण्यमेव नोपुण्वं । पुण्यसुअ नयमपुण्वं नोपुण्वसुअं इमं चेव ॥ २४१ ॥ (भा०)
 नोमुअपचक्खाणं मूत्तगुणे जय उत्तरगुणे य । मूत्ते सव्वं वेसं इत्तरियं आवकहिणं च ॥ २४२ ॥ (भा०)

तम्हा उ निम्ममेणं सुणिणा उवलब्धसुत्तसारेणं ।

काउस्सगो उग्गो कम्मखयद्वाय कायव्वो ॥ १५५४ ॥ काउस्सगनिजुत्ती समत्ता (ग्रन्थाम् २५३९)
व्याख्या—यथा 'करगतो'ति करपत्रं निकृन्तति-छिनत्ति विदारयति दारु-काष्ठं, किं कुर्वन् !—आगच्छन् पुनश्च
ब्रजन्नित्यर्थः, 'इय' एवं कृन्तन्ति सुविहिताः—साधवः कायोत्सर्गेण हेतुभूतेन कर्माणि-ज्ञानावरणादीनि, तथाऽन्यथाप्युक्तं-
“संवरेण भवे गुत्तो, गुत्तीए संजमुत्तमे । संजमाओ तवो होइ, तवाओ होइ निजरा ॥ १ ॥ निजराएऽमुभं कम्मं, सिज्जई
कमसो सया । आवस्सग(णेण)जुत्तस्स, काउस्सगो विसेसओ॥२॥” इत्यादि, अयं गाथार्थः॥२७॥ अत्राह—किमिदमिथमित्यत
आह—‘काउस्सगणे’गाहा व्याख्या-कायोत्सर्गे सुस्थितस्य सतः यथा भज्यन्ते अङ्गोपाङ्गानि ‘इय’ एवं चित्तनिरोधेन ‘भिन्दन्ति’
विदारयन्ति मुनिवराः—साधवः अष्टविधं-अष्टप्रकारं कर्मसङ्घातं—ज्ञानावरणीयादिलक्षणमिति गाथार्थः ॥ १५५१॥ आह—
यदि कायोत्सर्गे सुस्थितस्य भज्यन्ते अङ्गोपाङ्गानि ततश्च दृष्टापकारत्यादेवात्मनेनेति १, अत्रोच्यते, सौम्य ! मेव—‘अग्रे इमे’
गाहा व्याख्या—अन्यदिदं शरीरं निजकर्मोपात्तमालयमात्रमशाश्वतम्, अन्यो जीवोऽस्याधिष्ठाता शाश्वतः स्वकृतकर्मफलो-
पभोक्ता य इदं त्यजत्येव, एवं कृतबुद्धिः सन् दुःखपरिक्षेपकरं छिन्द्य ममत्वं शरीरात्, किं च—यद्यनेनाप्यसारेण कश्चिदर्थः
सम्पद्यते पारलौकिकस्ततः सुतरां यन्नः कार्य इति गाथार्थः॥१५५२॥ किं चैवं विभावनीयम्—‘जावइया’गाहा व्याख्या—याव-

१ संवरेण भवेदुत्तो गुह्या संयमोत्तमो भवेत् । संयमात्तपो भवति तपसो भवति निर्जरा ॥ १ ॥ निर्दयाऽमुभं कर्म क्षीयते इमगाः दुरा । भाव-
इयकेन युक्तस्य कायोत्सर्गे विदोषतः ॥ २ ॥

न्यकृतविषयणीतपर्येण किल्लसब्दः परीक्षासागमवाप्तसर्वेष्वकः दुःखानि शारीरमानसानि संसारे-तिर्यगूनरनारका-
 मरभवानुभवलक्षणे यानि मयाऽनुभूतानि ततः-तेभ्यो दुर्विषदतराण्यग्रतोऽप्यकृतपुण्यानां नरकेषु-सीमन्तकादिषु अनुप-
 मानि-उपमारहितानि दुःखानि, दुर्विषदत्वमेतेषां शेषगतिसमुत्थयुःस्वापेक्षयेति गाथार्थः ॥ १५५३ ॥ यतश्चैवं 'तम्हा'
 गाथा, तस्मात् तु निर्भयेन-ममत्वरहितेन मुनिना-साधुना, किंभूतेन ?-उपलब्धसूत्रसारेण-विज्ञातसूत्रपरमार्थेनेत्यर्थः,
 किं ?-कायोत्सर्गः-उक्तस्वरूपः उग्रः-शुभाप्यवसायमवलः कर्मक्षयार्थं नतु स्वर्गादिनिमित्तं कर्तव्य इति गाथार्थः ॥ १५५४ ॥
 उक्तोऽनुगमः, नयाः पूर्ववत् ॥ शिष्यहितायां कायोत्सर्गाध्ययनं समाप्तम् ।

कायोत्सर्गविचरणं कृत्वा यदवाप्तमिह मया पुण्यम् । तेन खलु सर्वसत्त्वाः पञ्चविधं कायमुग्नन्तु ॥ १ ॥

॥ इत्याचार्यश्रीहरिमन्नकृतायां शिष्यहिताख्यायामावश्यकधृतौ कापोत्सर्गाध्ययनं समाप्तं ॥

तन्हा उ निम्ममेणं मुणिणा उवलक्कसुत्तसारेणं ।

काउस्सगो उगो कम्मखयद्वाय कायब्बो ॥ १५५४ ॥ काउस्सगनिज्जुत्ती समत्ता (ग्रन्थाग्र २५३१)

व्याख्या—यथा ‘करगतो’ति करपत्रं निकृन्तति-छिनत्ति विदारयति दारु-काष्ठं, किं कुर्यन् ?-आगच्छन् पुनश्च
ब्रजन्नित्यर्थः, ‘इय’ एवं कृन्तन्ति सुविहिताः-साधवः कायोत्सर्गेण हेतुभूतेन कर्माणि-ज्ञानावरणादीनि, तथाऽन्यत्राप्युक्तं-
“संवेरेण भवे गुत्तो, गुत्तीए संजमुत्तमे । संजमाओ तवो होइ, तवाओ होइ निजरा ॥ १ ॥ निजराएऽमुभं कम्मं, खिज्जई
कमसो सया । आवस्सग(गेण)जुत्तस्स, काउस्सगो विसेसओ ॥ २ ॥” इत्यादि, अयं गाथार्थः ॥ २३७ ॥ अत्राह-किमिदमिथमित्यत
आह-‘काउस्सगो’गाहा व्याख्या-कायोत्सर्गे सुस्थितस्य सतः यथा भज्यन्ते अङ्गोपाङ्गानि ‘इय’ एवं चित्तनिरोधेन ‘भिन्दन्ति’
विदारयन्ति मुनिवराः-साधवः अष्टविधं-अष्टप्रकारं कर्मसङ्घातं-ज्ञानावरणीयादिलक्षणमिति गाथार्थः ॥ १५५१ ॥ आह-
यदि कायोत्सर्गे सुस्थितस्य भज्यन्ते अङ्गोपाङ्गानि ततश्च दृष्टापकारत्वादेवात्मनेनेति १, अत्रोच्यते, सौम्य ! मैयं-‘असं इमं’
गाहा व्याख्या—अन्यदिदं शरीरं निजकर्मोपात्तमालयमात्रमसाश्वतम्, अन्यो जीवोऽस्याधिष्ठाता शाश्वतः स्वकृतकर्मफलो-
पभोक्ता य इदं त्यजत्येव, एवं कृतवुद्धिः सन् दुःखपरिक्षेपकरं छिन्दि ममत्वं शरीरात्, किं च-यद्यनेनाप्यसारेण कश्चिदर्थः
सम्पद्यते पारलौकिकस्ततः सुतरां यत्नः कार्य इति गाथार्थः ॥ १५५२ ॥ किं च-यद्यनेनाप्यसारेण कश्चिदर्थः-‘जावइया’गाहा व्याख्या-याव-
सम्पद्यते पारलौकिकस्ततः सुतरां यत्नः कार्य इति गाथार्थः ॥ १५५२ ॥ किं च-यद्यनेनाप्यसारेण कश्चिदर्थः-‘जावइया’गाहा व्याख्या-याव-

१ संवेरेण भवेदुत्तो गुहया संयमोत्तमो भवेव । संयमात्तपो भवति तपसो भवति निर्जरा ॥ १ ॥ निर्जराऽमुभं कर्म क्षीयते क्रमताः परा । भाव-

इयकेन पुक्तस्य कायोत्सर्गे विशेषतः ॥ २ ॥

सच्चाणजकुलरसासवण्या काउस्सगो ठिता, सुदंस्सणस्सवि अट्ठसंडाणि कीरंतुत्ति खंधे असी वाहितो, सच्चाणजक्खेण पुक्कदामं कतो, मुक्को रत्तापूइतो, ताथे मित्तवतीए पारियं । तथा 'सोदास'त्ति सोदासो राया, जहा नमोकारे, 'खमगंधंभणे'त्ति कोइ विरादियसामण्णो खमगो समुप्पण्णो, वट्ठाए मारेत्ति साहु, पहाविया, तेण दिट्ठा आगओ, इयरवि काउस्सगणे ठिया, न पाइयइ, पण्णो सं दक्षूण उवसंतो । एतदेहिंफं फलं, 'सिद्धी समो य परलोए'सिद्धिः-मोक्षः स्वर्गो-देवलोको वसन्दात् चक्रगसित्यादि च परलोके फलमिति गार्थः ॥ १५५० ॥ आह-सिद्धिः सकलकर्मक्षयादेवाप्यते, 'कुरस्सकर्म-क्षयान्मोक्षः' इति वचनात्, स कथं कारोत्सर्गफलमिति ? उच्यते, कर्मक्षयस्य कारोत्सर्गफलत्वात्, परम्पराकारणस्यैव जह करगओ निक्कितइ दागं इंतो पुणोयि वयंतो । इअ कंतंति सुविहिया काउस्सगणे कम्माइं ॥ २३७ ॥ (भा०)

काउस्सगो जह सुट्ठियस्स भज्जंति अंगमंगाइं । इय भिंदंति सुविहिया अट्ठविहं कम्मसंघायं ॥ १५५१ ॥ अन्नं इमं सरीरं अन्नो जीयुत्ति एय कपयुद्धी । इयत्थपरिक्खिलेसकरं छिंद ममत्तं सरीराओ ॥ १५५२ ॥ जायइया किर दुग्गया संसारे जे मए समणुभूया । इत्तो इव्विसहतरा नरण्णु अणोवमा दुक्खा ॥ १५५३ ॥

१ गप्पावपण्ण भाधवणाव (अपण्ण) कारो-पणं स्थिता, पुराणस्साप्यट्ठ खण्डा भवन्तिवति स्कन्धेऽस्तिः प्रकृतः, सत्याणवक्ष्येण दुव्वदामीकृतः, मुक्को राज्ञा पट्टिगः, वट्ठा मित्तवण्या पारिगः । गोरासेमि खोदासो राजा, पया नमस्कारे, खट्ठसम्भनमिस्सि, कश्चिद्विरादधामण्यः खट्ठः समुत्पन्नः, वत्तंयो मारवन्ति गापूइ, गापवः दयाविगाः, तेन एवा भागवः, इतरेऽपि कारोत्सर्गेण स्थिताः, न प्रभवन्ति । पयात्तदुद्गोपसान्तः,

दंाराणि थंभेमि, तओ आलग्ने(अदण्णे)सु नागरेसु आगासत्था भणिस्सामि-जाए परपुरिसो मणेणावि न चित्तिओ मा इत्थिया चालणीए पाणियं छोट्ठणं गंतूणं तिणिण वारे छंटेउं उग्घाडाणि भविस्संति, तओ तुमं विण्णासिउं सेसनागरिपट्ठिं घाटिं पच्छा जाएज्जासि, तओ उग्घाडेहिसि, तओ फिट्ठिही उड्डाहो, पसंसं च पाविहिसि, तेहए कयं पसंसं च पत्ता, एयं ताव इहलोइयं काउस्सगफलं, अन्ने भणंति-याणारसीए सुभदाए काउस्सगो कओ, एलगच्छुप्पत्ती भाणियया। राया 'उदिओ-दए'त्ति, उदितोदयस्स रण्णे भज्जा(धम्म) लाभागयं निवरोहियस्स उवसगए व समणजायं, कहाणगं जहा नमोफारे। 'सेट्ठि-भज्जा य'त्ति चंपाए सुदंसणो सेट्ठिपुत्तो, सो सावगो अट्ठमिचाउइसीसु चचरे उवासगपडिमं पडियज्जइ, सो महादे-वीए पत्थिज्जमाणो निच्छइ, अणया वोसहुकाओ देवपडिमत्ति वरथे चेडीए येद्विउं अंतैवरं अतिणीओ, देवीए निग्यं-धेवि कए नेच्छइ, पवडाए कोलाहलो कओ, रण्णा वज्जो आणत्तो, निजमाणे भजाए से मित्तवतीए सावियाए सुतं,

१ द्वाराणि स्थगिप्यामि, ततोऽपुत्तिमाणेपु नागरेषु आकाशस्या भगिप्यामि-यया परपुरयो मनसाऽपि न चिन्तितः सा ही चाडिग्वागुरं क्षिया गत्वा श्रीन् वारान् छण्टयति उद्घाटानि भविष्यन्ति, ततस्त्वं परीक्ष्य देवनागरेः तत्र दाहिः पक्षापायाः, तत्र उद्घाटयिष्यसि, ततः स्नेहिरूपपुङ्गवा प्रसतां च प्राप्स्यसि, तथैव कृतं, प्रसतां च प्राप्ता, एतथावदैरलौकिकं कायोत्सर्गफलं, अन्ये भणन्ति-वाराणसी मुमुक्षुया कायोत्सर्गः कृतः, एवञ्चाक्षोत्पत्तिर्भविष्यति। रात्रा उदितोदय इति, उदितोदयस्य रात्रः भार्या धर्मलामागतं भन्तःपुरद्वं धम्ममुत्सर्गवृत्ति कथानकं वया नमस्कारे। धेष्ठिभायां चेति वगवां गुरतंतः धेष्ठिपुत्रः, स श्रावकोऽष्टमीचतुर्दशोत्सवरे उपासकमतिमां प्रतिपद्यते, स महादेव्या प्रार्थ्यमानो नेच्छति, अन्यदा ध्युत्सृष्टकायो देवप्रतिवेति वेज्जा वधैर्वेदपित्या भन्तःपुरा मानीतः, देव्या विवन्धे कृतेऽपि नेच्छति, प्रद्विष्टया कोलाहलः कृतः, राक्ष्वा वरप्य आउसः, नीवमानो भार्यया तस्य मित्रतया आविरूपा भुनः,

सच्चाणजकुलरसासवण्णा काउस्सगो ठिता, सुदंसणस्सवि अट्ठखंडाणि कीरंतुत्ति खंधे असी वाहितो, सच्चाणजकुल्लेण
 पुष्फदामं कतो, मुक्को रस्मा पूहतो, तापे मित्तवतीए पारियं । तथा 'सोदास'त्ति सोदासो राया, जहा नमोकारे, 'खगधंभणे'त्ति
 कोइ विरादियसामण्णो खगो समुप्पण्णो, वट्ठाए मारेति साहु, पहाविया, तेण दिहा आगओ, इयरवि काउस्सगणे
 ठिया, न पहवइ, पच्छा तं दद्धुण उवसंतो । एतदेहिक्कं फलं, 'सिद्धी सगो य परलोए'सिद्धिः-मोक्षः स्वर्गो-देवलोकः
 चराब्दात् सकयत्तित्वादि च परलोके फलमिति गार्थः ॥ १५५० ॥ आह-सिद्धिः सकलकर्मक्षयादेवाप्यते, 'कुत्सकर्म-
 क्षयान्मोक्षः' इति वचनात्, स कथं कारोत्सर्गफलमिति ? उच्यते, कर्मक्षयस्यैव कारोत्सर्गफलत्वात्, परम्पराकारणस्यैव
 जह करगओ निक्कितइ दाकं इंतो पुणेयि वयंतो । इअ कंतंति सुविहिया काउस्सगणे कम्माइं ॥ २३७ ॥ (भा०)
 काउस्सगो जह सुट्ठियस्स भज्जंति अंगमंगाइं । इय भिदंति सुविहिया अट्ठविहं कम्मसंधायं ॥ १५५१ ॥
 अत्तं इमं सरीरं मग्घो जीयुत्ति एय कययुद्धी । दुक्खपरिक्खिलेसकरं छिंद ममत्तं सरीराओ ॥ १५५२ ॥
 जायइया फिर दुक्कंगा संसारे जे मए समणुभूया । इत्तो दुन्विस्सहतरा नरएसु अणोवमा दुक्ख्वा ॥ १५५३ ॥

१ गच्छानसवण्ण्य भाष्यकारः (भगवत्पादः) कायोगो स्थिता, मुद्रोन्नसाप्यट्ठा सत्ता भवन्ति स्तब्धेऽसिः प्राकृतः, सत्याजक्षेण पुष्पदामीकृतः, मुक्को
 राया पृथिवः, तदा मित्रव्या पारिगः । लोकाग्नेनि लीयसो राजा, यथा नमस्कारे, खल्लमभवमिति, कश्चिद्विरादथामण्यः खड्गः समुत्पन्नः, वसन्त्यो
 मारवणि गाएइ, मापयः प्रपाशिताः, तेन इहा भागवः, इतरेऽपि कायोगेर्ग स्थिताः, न प्रभवति । यथाचट्ठेपशान्तः,

त्सर्गो यथोक्तफलो भवति तस्येति गार्थः ॥ १५४८ ॥ तथा-‘तिविहाणुवसगगणं’ गाहा, त्रिविधानां-त्रिप्रकाराणां दिव्यानां-व्यन्तरादिकृतानां मानुषाणां-म्लेच्छादिकृतानां तैरश्चानां-सिंहादिकृतानां सम्यक्-मध्यस्थभावेन अतिसहनायां सत्त्वां कायोत्सर्गो भवति शुद्धः-अविपरीत इत्यर्थः । ततश्चोपसर्गसहिष्णोः कायोत्सर्गो भवतीति गार्थः ॥१५४९॥ द्वारं । साम्प्रतं फलद्वारमभिधीयते, तच्च फलमिहलोकपरलोकायेक्षया द्विधा भवति, तथा चाह ग्रन्थकारः-‘इहलोगंमि’ गाहा व्याख्या-इहलोके यत् कायोत्सर्गफलं तत्र सुभद्रोदाहरणं-कथं? वसंतपुरं नगरं, तरथ जियससुराया, जिणदत्तो सेट्ठी संजय-सहुओ, तस्स सुभद्दा दारिया धुया, अतीवरुवस्सिणी ओरालियसरीरा साविगा य, सो तं असाहंमियाणं न देइ, तच्च नियसहुणं चंपाओ वाणिज्जागएण दिट्ठा, तीए रुवल्लोभेण कवडसहुओ जाओ, धम्मं सुणेइ, जिणसाह पूजेइ, अणया भायो समुप्पण्णो, आयरियाणं आलोएइ, तेहिंवि अणुसासिओ, जिणदत्तेण से भावं नाऊण धूया दिण्णा, चित्ते विवाहो, केच्चिरकालस्सवि सो तं गहाय चंपं गओ, नणंदसासुमाइयाओ तयणियसहिगाओ तं खिसंति, तओ जुयगं घरं फयं,

१ वसन्तपुरं नगरं, तत्र जितनाथ राजा, जिनदत्तः भ्रेष्टी संयतथादः, तस्य सुभद्रा कालिका दुहितः प्रीतिर्या धारिद्या च, ए नाम साधार्यिकाय न ददाति, तच्चनिकथादेन चम्पातो वाणिज्यागतेन दृष्टा, तस्या रूपलोभेन कपटधादो जातः, धर्मं शृणोति, जिनसापुत्रं पश्यति, अन्त्यराभावः समुत्पन्नः, आचार्याणां कथयति, तैरप्यनुशिष्टः, तस्मिन्नुपनिषत्, जिनदत्तेन तस्य भावं ज्ञात्वा दुहिता दृष्टा, वृष्टो विवाहः, कियच्चित्तेण कालेन तोऽपि तौ गृहीता चम्पां गतः, नमन्त्यश्चवादिक्तास्तच्चनिकथाज्ञातां सिन्दन्ति, ततः प्रयगृहं कृतं,

तत्प्राणो मे समणा समणीओ य पाउगणनिमित्तमागच्छंति, तवणिगसद्धिया भणंति, एसा संजयाणं दढं रत्तत्ति, भत्तारो से न पत्तियइत्ति, अण्णया कोई वण्णरूवाइगुणगणनिष्फणो. तरुणभिक्षू पाउगणनिमित्तं गओ, तत्स य वाउद्धुयं ण जाणिओ, सो नीसरति ताव तच्चणिगसद्धिगाहिं अथकागयरस भत्तारस्स स दंसिओ, पेच्छ इमं वीसरयरमियसंकंतं भज्जाए संगतं तिलगंति, तेणयि चित्तिं-किमिदमेवंपि होज्जा!, अहवा वलवंतो विसया अणेगभवत्तमा य किं होइत्ति!, मंद-नेहो जाओ, सुभदाए कहयि चिदिओ एस वुत्तंतो, चित्तिं च गाए-पावयणीओ एस उद्धाहो कहं केडिउ (डेमि) ति, पययणदेययमभिसंघारिज्ज रयणीए काउत्सगं ठिया, अहासंनिहिया काइ देवया तीए सीलसमायारं नाऊण आगया, भणियं च तीए-किं ते पियं करेमिच्चि, तीए भणियं-उद्धाहं केडेहि, देवयाए भणियं-केडेमि, पच्चसे इमाए नयरीए

। तदादेके भमणा। भयवदस्य प्रादोषवभिविषयमागच्छन्ति, तच्चमिच्छाज्जो भणन्ति-एसा संजयेतु इदं रत्तेति, भणो तस्या न प्रत्येतीति, भगवदा कोअपि वरुत्तरादिगुणगणगुट्टारस्वभित्तुः प्रादोषनिमित्तं गतः, तस्य च वागुद्धुलं रजोभक्तिं प्रदिशं, सुभदया ठमिद्धयेतिस्वयापनीतं, तस्य ललाटे तिलकः संस्कारः, नेकानि स्वाधिसिद्धिरेव न शतः, त निस्सरति तावच्चमिच्छादीमिरकाण्डागताय अर्थे स दक्षितः, पश्येदं विचक्षापणसंक्रान्तं भार्यायाः सुगंतं तिलकमिति, नेकानि भित्तिर्जने-किंमिदमेवमपि मयेव, अपरा वलपन्तो विपया अनेकयथागवत्तमावेति किं न भवतीति, मन्दयेहो जातः, सुभदया कथमपि ज्ञात एव वृत्तान्तः, चित्तिं चानया-नावचमिच्छ एव शुद्धः कथं रत्तेतपामीति!, प्रवचनदेवतामभिसंघारं रजनो कायोगसो स्थिता, यथासन्निहिता काचिवेवता गन्ताः श्रीछगन्नाचारि नागराऽगता, भक्तिं च तथा-किं ते पियं करोमीति, तथा भणितं-उद्धाहं रत्तेत्य, देवतया भणितं-रत्तेत्यमि, प्रत्युयेऽस्या भगवो

त्सर्गो यथोक्तफलो भवति तस्येति गार्थः ॥ १५४८ ॥ तथा-‘तिविहाणुवसगगणं’ गाहा, त्रिविधानां-त्रिप्रकाराणां दिव्यानां-व्यन्तरादिकृतानां मानुषाणां-म्लेच्छादिकृतानां तैरश्वानां-सिंहादिकृतानां सम्यक्-मध्यस्थभावेन अतिसहनायां सत्यां कायोत्सर्गो भवति शुद्धः-अविपरीत इत्यर्थः । ततश्चोपसर्गसहिष्णोः कायोत्सर्गो भवतीति गार्थः ॥ १५४९ ॥ द्वारं । साम्प्रतं फलद्वारमभिधीयते, तच्च फलमिहलोकपरलोकापेक्षया द्विधा भवति, तथा चाह ग्रन्थकारः-‘इहलोकंमि’ गाहा व्याख्या-इहलोके यत् कायोत्सर्गफलं तत्र सुभद्रोदाहरणं-कथं?, वसंतपुरं नगरं, तत्थ जियसत्तुराया, जिणदत्तो सेट्ठी संजय-सहओ, तस्स सुभद्दा दारिया धुया, अतीवरूवस्सिणी ओरालियसरीरा साविगा य, सो तं असाहंमियाणं न देइ, तन्न नियसहूणं चंपाओ वाणिज्जागएण दिट्ठा, तीए रूवलोभेण कवडसहओ जाओ, धम्मं सुणेइ, जिणसाहू पूजेइ, अणया भायो समुप्पण्णो, आयरियाणं आलोएइ, तेहिंवि अणुसासिओ, जिणदत्तेण से भावं नाऊण धूया दिण्णा, वित्तो वियाहो, केच्चिरकालस्सवि सो तं गहाय चंपं गओ, नर्णंदसासुमाइयाओ तवण्णियसहिगाओ तं रिसंति, तओ जुयगं परं कयं,

१ वसन्तपुरं नगरं, तत्र जितशत्रू राजा, जिणदत्तः धेष्टी संवतश्चादौ, तस्य सुमन्त्रा कालिका दुहितृश्रीय रूपिणी वृक्षसतीरा धारिणा य, त ताम-साधार्मिकाय न ददाति, तच्चनिकथादेन चम्पातो वाणिज्यागतेन दृष्टा, तस्या रूपलोभेन कण्ठध्यात्रो जातः, धर्मं श्रुणोति, त्रिनतापूर एवमिति, अन्तरा भावः समुत्पन्नः, आचार्योर्णा कथयति, तैरप्यनुशिष्टः, जिणदत्तेन तस्य भापे ज्ञाया दुहिता दृष्टा, दृष्टो विवाहः, क्रिपयित्वा कालेन ततोऽपि तां दृष्टीत्वा चम्पां गतः, नमनश्चर्यादिकास्तच्चनिकथाज्जलां निन्दन्ति, ततः दृष्टगृहं कृतं,

स्तरसंग्रहपरं च, तत्र 'नाभि'स्ति नाभीजो हेहो चोलपट्टो कायधो, करयलेत्ति सामण्णेणं हेहो पलंवकरयले 'जाव कोप्परे'स्ति सोऽविय कोप्परेहि धरेयवो, एवंभूतेन कायोत्सर्गः कार्यः, उस्सारिए य-काउस्सगो पारिए नमोक्कारेण अवसाणे पुई दायवेत्ति गाथार्थः ॥ १५४७ ॥ गतं प्राप्तिकं, साम्प्रतं कस्येति द्वारं व्याख्यायते, तत्रोक्तदोपरहितोऽपि यस्यायं कायोत्सर्गो यथोक्तफलो भवति तमुपदर्शयन्नाह—

वासीचंदणकप्पो जो मरणे जीविए य समसण्णो । देहे य अपडिबद्धो काउस्सगो हवइ तस्स ॥ १५४८ ॥
तिविहाणुवसगाणं दिव्वाणं माणुसाण तिरियाणं । सम्ममहियासणाए काउस्सगो हवइ सुद्धो ॥ १५४९ ॥
इहलोगंमि सुमहा राया उइओद सिट्ठिमज्जा य । सोदासखगयंभण सिद्धी सगो य परलोए ॥ १५५० ॥

'वासीचंदनकप्पो'गाहा व्याख्या—वासीचन्दनकल्पः—उपकार्यपकारिणोर्मध्यस्थः, वृक्षं च—“जो चंदणेण बाहुं आळिपइ यासिणा य तच्छेइ । संयुणइ जो य निंदइ महरिसिणो तत्थ समभावा ॥ १ ॥” अनेन परं प्रति माध्यस्थ्यमुक्तं भवति, तथा मरणे—प्राणत्यागलक्षणे जीयिते च—प्राणसंधारणलक्षणे चक्षब्दादिहलोकादौ च समसङ्गः तुल्यबुद्धिरित्यर्थः, अनेन चारमानं प्रति माध्यस्थ्यमुक्तं भवति, तथा देहे च—शरीरे चाप्रतिबद्धः चक्षब्दादुपकरणादौ च, कायो-

१ नाभिजोऽपस्साए पोछपइकः कर्मावः, करतलेत्ति सामान्येन अयस्साए प्रलम्बकरतलः यावत् कूर्मराज्यां—सोऽपि च कूर्मराज्यां धारयितव्यः, इगगातीने च—अरोगमर्गे पारिते नमस्कारेणावमाने स्फुटिर्नितम्बा । २ यद्यन्नेन बाहुमालिगयति धास्या वा तक्षयति । संस्तौति यो वा निन्दति महर्षयस्तत्र नमसायाः ॥ १ ॥

‘पुञ्चं ठंति य गुरुणो’ गाहा प्रकटार्थो ॥ १५४४ ॥ ‘चउरंगुल’त्ति चत्तारि अंगुलाणि पायाणं अंतरं करेयं, मुहपोत्ति ‘उल्लुए’त्ति दाहिणहत्थेण मुहपोत्तिया घेत्तवा, उव्वहत्थे रयहरणं कायं, एतेण विहिणा ‘वोसट्टचत्तदेहो’त्ति पूर्वयत्, काउस्सगं करिज्जाहिति गार्थः ॥ १५४५ ॥ गतं विधिद्वारम्, अधुना दोषावसरः, तत्रेदं गाथाद्वयं-‘घोढगे’त्यादि—

आसुध विसमपायं गायं ठाविषु ठाइ उस्सगे । कंप्पइ काउस्सगे लयन्व लरपवणसंगेणं ॥ १ ॥ लंभे या कुट्टे या अवठंभिय ठाइ काउस्सगं तु । माले य उत्तमंगं अवठंभिय ठाइ उस्सगं ॥ २ ॥ सवरी वसणविरिहिया करेहि सागारियं जह ठवेइ । ठाऊण गुग्गदेसं करेहि तो कुणइ उस्सगं ॥ ३ ॥ अवणामिउत्तमंगो काउस्सगं जहा कुलवहुन्व । नियलियओविव चलणे विर्यारिय अहव मेलविउं ॥ ४ ॥ काऊण चोळपट्टं अविधीए नाभिमंडलस्सुवरिं । हिट्ठा य जाणुमिचं चिट्ठई लंवुत्तुस्सगं ॥ ५ ॥ उच्छाईऊण य थणे चोळगपट्टेण ठाइ उस्सगं । वंसाहरवणट्ठा अहवा अन्नाणदोसेणं ॥ ६ ॥ मेलिषु पण्हियाओ चलणे विर्यारिऊण वाहिरओ । ठाउस्सगं एत्तो वाहिरउदी मुणेरव्वो ॥ ७ ॥ अंगुठे मेलविउं विर्यारिय पण्हियाओ वाहिं तु । ठाउस्सगं एत्तो भणिओ अठिमत्तरुद्धि ॥ ८ ॥ कप्पं वा पट्टं वा पाइणिउं संजइन्व उस्सगं । ठाइ य सन्निगं व जहा रयहरणं अगओ काउं ॥ ९ ॥ भामेइ तहा दिट्ठि चलचित्तो धायसुन्व उस्सगे । छप्पइआण मएणं कुणई अ पट्टं कविट्ठं य ॥ १० ॥ सीसं पंकपमाणो जक्खाइन्व कुणइ उस्सगं । मूयन्व हुअहुअंतो तहेव छिज्जंतमाईसु ॥ ११ ॥ अंगुलिभमुहाओवि य चालंतो तहय कुणइ उस्सगं । आलावगगणट्ठा संठवणत्थं च जोगाणं ॥ १२ ॥ काउस्सगंमि ठिओ मुरा जह वुडवुडेइ अव्वचं । अनुपेहंतो तह पानल्लव चालेइ ओट्टुडे ॥ १३ ॥ एए काउस्सगं कुणमाणेण विवुहेण दोसा ॥ सग्गं परिहरियन्वा जिणपडिक्खुत्तिकाऊणं ॥ १४ ॥

‘नाभीकरयलकुप्पर उस्सारे पारियंमि थुइ’त्ति निर्युक्तिगाथाशकलं लेखतोऽदुष्टकायोत्सर्गवस्थानप्रदर्शनपरं विषय-

स्तरलेग्रहपरे च, तत्र 'नाभि'सि नाभीओ हेडो चोलपट्टो कांयबो, करयलेत्ति सामण्णेणं हेडा पलंवरयले 'जाव कोप्परे'सि सोडविय कोप्परेहि धरेयबो, एवंभूतेन कायोत्सर्गः कार्यः, उस्सारिए य-काउस्सगो पारिए नमोक्कारेण अवसाणे भुरे दाययेवति गाथार्थः ॥ १५४७ ॥ गतं प्रासङ्गिकं, साम्प्रतं कस्येति द्वारं व्याख्यायते, तत्रोक्तदोपरहितोऽपि यस्यायं कायोत्सर्गो यथोक्तफलो भवति तमुपदर्शयन्नाह—

वासीचंदणकप्पो जो मरणे जीविए य समसण्णो । देहे य अपडियदो काउस्सगो हवइ तस्स ॥ १५४८ ॥
तिविहाणुवसगाणं दिन्वाणं माणुसाण तिरियाणं । सम्ममहियासणाए काउस्सगो हवइ सुद्धो ॥ १५४९ ॥
इहलोगंमि सुमहा राया उइओद सिट्ठिभज्जा य । सोदासखगयंभण सिद्धी सगो य परलोए ॥ १५५० ॥

'वासीचंदनकप्पो'गाहा व्याख्या—वासीचन्दनकल्पः—उपकार्यपकारिणोर्मध्यस्थः, उक्तं च—“जो भंदणेण चाहं आठिपइ यासिणा य तच्छेइ । संयुणइ जो य निंदइ महिसिणो तस्य समभावा ॥ १ ॥” अनेन परं प्रति माध्यस्थ्यमुक्तं भवति, तथा मरणे—प्राणत्यागलक्षणे जीविते च—प्राणसंधारणलक्षणे चशब्दादिहलोकादौ च समसञ्ज्ञः तुल्यबुद्धिरित्यर्थः, अनेन चारमानं प्रति माध्यस्थ्यमुक्तं भवति, तथा देहे च—शरीरे चाप्रतिबद्धः चशब्दादुपकरणादौ च, कायो-

१ नाभिर्नोऽपकारः चोलपट्टः कर्तारः, करयलेत्ति सामान्येन अपत्याए प्रलम्बकरतलः यावत् कूर्पेरार्या-सोऽपि ॥ कूर्पेरार्या धारयितव्यः, रत्नारिने च-कावोगर्गे पारिने ममरकारेणावमाने एतद्विस्तारः ॥ २ यश्चन्द्रेण बाहुमालिभ्यति धास्या ॥ सक्षयति । संक्षीयि यो वा विन्दति महर्षयस्तत्र मनमाहाः ॥ १ ॥

रामित्यर्थः, कस्य ?-कूटवाहिनी-वलीवर्दस्य, तस्य च दोषद्वयमित्याह-‘अतिभारेण भजति तुत्तयथापि हि य मरालो’
स्ति अतिभारेण भज्यते यतो विपमवाहिन एवातिभारो भवति, तुत्तयथातैश्च विपमवाहोऽथ पीड्यते, तुत्तगो-पाङ्गणो
मरालो-गलिरिति गाथार्थः ॥ २३६ ॥ साम्प्रतं दार्ष्टान्तिकयोजनां कुर्वन्नाह-‘एमेव बलसमगो’गाहा व्याख्या-इयमन्य-
कर्तृकी सोपयोगा च व्याख्यायते, ‘एमेव’मरालवलीवर्दवत् बलसमग्रः सन्(यो)न करोति मायया करणेन संयत्-साम-
र्थ्यानुरूपं कायोत्सर्गं स मूढः माथाप्रत्ययं कर्म प्राप्नोति नियमत एव, तथा कायोत्सर्गक्लेशं च निष्फलं प्राप्नोति, तथाहि-
निर्मायस्यापेक्षारहितस्य स्वशक्त्यनुरूपं च कुर्वत एव सर्वमनुष्ठानं सफलं भवतीति गाथार्थः ॥ अयुना मायायतो
दोषानुपदर्शयन्नाह-‘मायाए उस्सगं’गाहा, मायया कायोत्सर्गं शेषं च तपः-अनशनादि अकुर्वतः ‘सहिष्णोः’समर्थस्य
कश्च तस्मादन्योऽनुभविव्यति ? किं-स्वकर्म[वि]शेषमनिर्जितं, शेषता चास्य सम्यक्त्वप्राप्त्योत्कृष्टकर्मपि क्षयेति, उक्तं च-
‘सत्तण्हं पगडीणं अग्निभतरओ उ कोडीकोडीए । काऊण सागराणं जइ लहइ चउण्हमणयरं ॥ १ ॥’ अन्ये पठन्ति-
‘एमेवय उस्सगं’ति, न चायमतिशोभनः पाठ इति गाथार्थः ॥ १५४० ॥ यतश्चैवमतः-‘निष्कूडं सविसेसं’गाहा, ‘निष्कूट’-
मित्यशब्दं ‘सविशेष’मिति समबलादन्यस्मात् सकाशात्, न चाहमहमिकया, किं तु वयोऽनुरूपं, स्याणुरिदोद्देहो
निष्कम्पः समशत्रुमित्रः कायोत्सर्गं तु तिष्ठेत्, तुशब्दादन्यच्च भिक्षाटनाद्येवंभूतमेवानुतिष्ठत(ष्ठेत्) इति गाथार्थः ॥ १५४१ ॥
इदानीं वयो बलं चाधिकृत्य कायोत्सर्गकरणविधिमभिधत्ते-

१ सशानां प्रकृतीनामन्यन्तरे तु कोटीकोट्याः । कृत्वा सागरोपमाणां यदि लभते षण्णामन्यतरत् (तर्हि लभते) ॥ १ ॥

तरुणो बलवं तरुणो अ मुन्बलो घेरओ बलसमिद्धो । घेरो अबलो चउसुवि भंगेसु जहाबलं ठाई ॥ १५४२ ॥
 तरुणो बलवान् १ तरुणश्च दुर्बलः २ स्वविरो बलसमृद्धः ३ स्वविरो दुर्बलः ४ चतुर्विधि भङ्गकेषु यथाबलं तिष्ठति
 बलानुरूपमित्यर्थः, न त्वभिमानतः, कथमनेनापि वृद्धेन तुल्य इत्यवलयतापि स्यात्तन्वयम्, उत्तरत्रांसमाधानगलाना-
 दावधिकरणसम्भवादिति गाथार्थः ॥ १५४२ ॥ गतं सप्रसन्नमशठद्वारं, साम्प्रतं शठद्वारायसरस्तत्रेयं गाथा—

कायोत्सर्गकरणयेजायां मायया प्रचलयति-निद्रां गच्छति, प्रतिपृच्छति सूत्रमर्थं वा, कण्टकं अपनयति, 'वियार'सि
 पुरीगेत्सर्गाय गच्छति, 'वासवणे'सि कायिकां व्युत्प्लवति, 'धम्मे'सि धर्मं कथयति, 'निकुल्या' मायया ग्लानत्वं
 वा करोति कूटं भयत्येतद्-अनुष्ठानमिति गाथार्थः ॥ १५४३ ॥ गतं शठद्वारम्, अधुना विधिद्वारमाख्यायते,
 तत्रेयं गाथा—

पुण्यं ठंनि य गुरुणो उस्सारियंमि पारंति । ठायंति सचिसेसं तरुणा उ अनूणविरिया उ ॥ १५४४ ॥
 पउरंगुन मुहपसी उज्जुं उण्हत्थ रयहरणं । वोसट्ठयत्तदेहो काउस्सगं करिज्जाहि ॥ १५४५ ॥
 गोउग नगाइ मंभे कुंइ माले अ सयरि चहु नियले । लंयुत्तर धण उद्धी संजय खलि[णे य] चायसकविट्ठे ॥ १५४६ ॥
 मीरुणंणिग मुंइ अंगुलिममुह्ता य वारुणी पेह्ता । नाहीकरयलकुप्पर उस्सारिय पारियंमि थुई ॥ १५४७ ॥

रामित्यर्थः, कस्य ?-कूटवाहिनो-बलीवर्दस्य, तस्य च दोषद्वयमित्याह-‘अतिभारेणं भजति तुत्तयथापहि य मरालो’
त्ति अतिभारेण भज्यते यतो विपमवाहिन एवातिभारो भवति, तुत्तयथातैश्च विपमवाहोऽथ पीड्यते, तुत्तगो-पाङ्गणो
मरालो-गलिरिति गाथार्थः ॥ २३६ ॥ साम्प्रतं दार्ष्टान्तिकयोजनां कुर्वन्नाह-‘एमेव बलसमगो’गाहा व्याख्या-इयमन्य-
कर्तृकी सोपयोगा च व्याख्यायते, ‘एमेव’मरालबलीवर्दवत् बलसमग्रः सन्(यो)न करोति मायया करणेन संग्रह-साम-
र्थ्यानुरूपं कायोत्सर्गं स मूढः मायाप्रत्ययं कर्म प्राप्नोति नियमत एव, तथा कायोत्सर्गकृशं च निष्फलं प्राप्नोति, तथाहि-
निर्मायस्यापेक्षारहितस्य स्वशक्त्यनुरूपं च कुर्वत एव सर्वमनुष्ठानं सफलं भवतीति गाथार्थः ॥ अधुना मायायतो
दोषानुपदर्शयन्नाह-‘मायाए उस्सगं’गाहा, मायया कायोत्सर्गं शेषं च तपः-अनशनादि अकुर्यतः ‘सहिष्णोः’समर्थस्य
कश्च तस्मादन्योऽनुभविष्यति ?, किं-स्वकर्मे[वि]शेषमनिर्जरितं, शेषता चास्य सम्यक्त्वप्राप्त्योरकृष्टकर्मपेक्षयेति, उक्तं च-
‘सत्तण्हं पगडीणं अविभतरओ उ कोडीकोडीए । काऊण सागराणं जइ लहइ चउण्हमणयरं ॥ १ ॥’ अन्ये पठन्ति-
‘एमेवय उस्सगं’ति, न चायमतिशोभनः पाठ इति गाथार्थः ॥ १५४० ॥ यतश्चैवमतः-‘निफूडं सविसेसं’गाहा, ‘निफूट-
मित्यशठं ‘सविशेष’मिति समबलादन्यस्मात् सकामात्, न चाहमहमिकया, किं तु वयोऽनुरूपं, स्याणुरियोर्द्वेदहो
निष्कम्पः समशत्रुमित्रः कायोत्सर्गं तु तिष्ठेत्, तुशब्दादन्यच्च भिक्षाटनाद्येवंभूतमेवानुतिष्ठत(ष्ठेत्) इति गाथार्थः ॥ १५४१ ॥
इदानीं वयो वलं चाधिकृत्य कायोत्सर्गकरणविधिमभिधत्ते-

१ सप्तानां प्रकृतीनामन्यन्तरे तु कोटीकोट्याः । कृत्वा सागरोपमानी यदि छभते चतुर्गमन्यतरप (तर्हि छभते) ॥ १ ॥

पायसमा ऊसासा कालपमाणेण हुंति नायव्या । एयं कालपमाणं उस्सग्गेणं तु नायव्वं ॥ १५३९ ॥
 'पायसमा उरसासा काल' गाहा व्याख्या—नवरं पादः—श्लोकपादः ॥ १५३९ ॥ व्याख्याता गमनेत्यादिद्वारागाथा,
 अधुनाऽऽद्यद्वारागाथागतमशठद्वारे व्याख्यायते, इह विज्ञानवता शास्त्रारहितेनात्महितमितिकृत्वा स्ववलापेक्षया कार्य-
 त्मर्गः कार्यः, अन्यथाकरणेऽनेकदोषप्रसङ्गः, तथा चाह भाष्यकारः—

जो खलु तीसइवरिसो सत्तरिवरिसेण पारणाइसमो । विसमे व कूडवाही निव्विघ्नाणे हु से जइ ॥ २३५ ॥ (भा०)
 समभूमेवि अइभरो उज्जाणे किमुअ कूडवाहिस्स ? अइभारेणं भज्जइ तुत्तयघापहि अ मरालो ॥ २३६ ॥ (भा०)
 नमेव घलसमगो न कुणइ मायाइ सम्ममुस्सगं । मायाचट्ठिअं कम्मं पावइ उस्सग्गेकं च ॥ १ ॥ (प्र०)
 मायाण उस्सगं सेसं च तयं अकुब्बओ सहुणो । को अन्नो अणुहोही सकम्मसेसं अणिज्जरियं ? ॥ १५४० ॥
 निक्कं सयिसेसं ययाणुरूपं घलाणुरूपं च । ग्वाणुव्व उच्चदेहो काउस्सगं तु ठाइज्जा ॥ १५४१ ॥

व्याख्या—यः कश्चित् साधुः, खलुशब्दो विशेषणार्थः, त्रिशद्वर्षः सन् खलुशब्दाद् चलवानातङ्करहितश्च सप्ततिवर्ष-
 णान्येन पृथेन साधुना पारणाइसमो—कायोत्सर्गप्रारम्भपरिसमाप्ता तुल्य इत्यर्थः । विषम इव—उदंकादायिव कूटवाही बली-
 यद् इय निर्दिष्टान एयासो 'जड' जडः, स्वहितपरिज्ञानयून्यत्वात्, तथा चात्महितमेव सम्यक्कायोत्सर्गकरणं स्वकर्म-
 धायफलत्वादिति गार्थार्थः ॥ २३५ ॥ अधुना दृष्टान्तमेव विवृण्वन्नाह—'समभूमेवि अइभरो' गाहा व्याख्या—समभूमा-
 यपि अतिभरविषमयादित्यात् 'उज्जाणे किमुत कूडवाहिस्स' ऊर्द्धं यानमस्मिन्नित्युद्यानम्—उदकं तस्मिन्नुद्याने किमुत ? सुत-

गोयरचरियाए सुयखंधपरियट्टणे अट्ट चैव, केसिचि परियट्टणे पंचवीस, तथा चाह-‘सुयखंधपरियट्टणं भंगलद्धं (उज्जोय) काउस्सगं काऊण कीरइ’ति गाथार्थः ॥ १५३४ ॥ अत्राह चोदकः—‘जुज्झइ अकालपटियाइ’ गाथा, युज्यते-संगच्छते पटते अकालपठितादिषु कारणेषु सत्सु अकालपठितमादिशब्दात् काले न पठितमित्यादि, दुषु च प्रतीच्छितादि-दुष्टविधिना प्रतीच्छितं आदिशब्दात् श्रुतहीलनादिपरिग्रहः, ‘समणुणसमुद्देशे’ति समनुज्ञासमुद्देशयोः, समनुज्ञायां च समुद्देशे च कायो-त्सर्गस्य कारणं युज्यत एवेति योगः, अतिचारसम्भवादिति गाथार्थः ॥ १५३५ ॥ यत् पुनरुद्दिश्यमानाः श्रुतमनतिक्रान्ता अपि निर्विषयत्वादपराधमप्राप्ता अपि ‘कुण्ह उस्समं’ति कुरुत कायोत्सर्गं पयः अकृतोऽपि दोषः कायोत्सर्गदोष्यः परितृप्यते किं मुधा भदन्त !, न चेत् परितृह्य(ते) न कर्त्तव्यः तर्ह्युद्देशकायोत्सर्ग इति गाथाभिप्रायः ॥ १५३६ ॥ अत्राहाचार्यः—‘पावुग्गपाई कीरइ’ गाह्या निगदसिद्धा ॥ १५३७ ॥ ‘सुमिणदंसणे राउ’ति द्वारं व्याख्यानयन्नाह—‘पाणवहमुसावाए’ गाहा, सुमिणंमि पाण-वहमुसावाए अदत्तमेहुणपरिगहे चैव आसेविए समाने सयमेगं तु अणूणं उस्सासाणं भविज्जाहि, मेहुणं दिट्ठिविपरिया-सियाए सर्वं इत्थीविप्परियासयाए अट्टसयंति ॥ वक्तं च—“दिट्ठीविप्परियासे सय मेहुणंमि धीविपरियासे । यवहारैणट्ठ-सयं अणभिरसंगस्स साहुस्स ॥ १ ॥” गाथार्थः ॥ १५३८ ॥ ‘णावाणत्तिसंसारं’ति द्वारत्रयं व्याचिख्यासुराह—‘नावाए उस्सरिउं वहगाई’ गाहा, गाथेयमन्यकर्तृकी सोपयोगा च निगदसिद्धा, इदानीमुच्छ्वासमानप्रतिपादनायाह—

१ गोचरचर्षायां श्रुतस्वन्धपरिवर्त्तनेऽष्टैव, केणाच्चित् परावर्त्तने पञ्चविंशतिः, श्रुतरुक्चपरिवर्त्तनं महत्कार्यं कायोत्सर्गं कृत्वा क्रियते । १ स्वप्ने प्राणव्यवस्था-वादादसंभूतपरिमदेष्वासे वितेषु सत्सु सतमेकमनूयच्छ्वासानां भवेत्, मैथुने दृष्टिनिर्णयोस्ते दातं खीविर्णयोस्तेऽष्टतममिवि.

पापसमा ऊसासा कालपमाणेण भुंति नायन्वा । पयं कालपमाणं उस्सग्गेणं तु नायन्वं ॥ १५३९ ॥
 'पापसमा उस्ससासा काल' गाहा व्याख्या—नवरं पादः—श्लोकपादः ॥ १५३९ ॥ व्याख्याता गमनेत्यादिद्वारागाथा,
 अधुनाऽऽद्यद्वारागाथागतमशठद्वारं व्याख्यायते, इह विज्ञानवता साध्यरहितेनात्महितमितिकृत्वा स्ववलापेक्षया कार्य-
 रत्सर्गः कार्यः, अन्यधाकरणेऽनेकदोषप्रसङ्गः, तथा चाह भाष्यकारः—

जो तलु तीसइवरिसो सत्तरिवरितेण पारणाइसमो । विसमे व कूडयाही निव्विन्नाणे हु से जइ ॥ २३६ ॥ (भा०)
 समभूमेवि अइभरो उज्जाणे किमुअ कूडयाहिस्स? । अइमारेणं मज्झइ तुत्तयघाएहि अ मरालो ॥ २३६ ॥ (भा०)
 एमेव थलसमग्गो न कुणइ भायाइ सम्ममुस्सग्गं । मायावडिअं कम्मं पावइ उस्सग्गकेसं च ॥ १ ॥ (प्र०)
 मायाए उस्सग्गं सेसं च तयं अकुव्वओ सहुणो । को अन्नो अणुहोही सकम्मसेसं अणिज्जरियं ? ॥ १५४० ॥
 निष्फुटं सवियेसं वयाणुरूपं थलाणुरूपं च । खाणुव्व उब्बदेहो काउस्सगं तु ठाइज्जा ॥ १५४१ ॥

व्याख्या—यः कथित् साधुः, तदुद्यन्दो विशेषणार्थः, त्रिशद्वचः सन् तदुद्यत्ताद् थलवानातङ्करहितश्च सप्ततिवर्षे-
 गान्धेन पृथ्नेन साधुना पारणाइसमो—कायोत्सर्गप्रारम्भपरिसमाप्त्या तुल्य इत्यर्थः । विषम इव—उदंकादाविव कूटवाही वली-
 पई इय निर्विज्ञान एयासी 'जइ' जइः, स्वहितपरिज्ञानशून्यत्वात्, तथा चात्महितमेव सम्यक्कायोत्सर्गकरणं स्वकर्म-
 धापफलत्वादिति गार्थः ॥ २३५ ॥ अधुना दृष्टान्तमेव विवृण्वन्नाह—'समभूमेवि अइभरो' गाहा व्याख्या—समभूमा-
 चपि अतिभरविषमगाहिल्यात् 'उज्जाणे किमुत कूडवाहिस्स' ऊर्द्धं यानमस्मिन्नित्युद्यानम्—उदकं तस्मिन्नुद्याने किमुत?, सुत-

जुल्लइ अकालपटियाइएसु दुहु अ पडिच्छियाईसु । समणुधसमुद्देसे काउस्सग्गस्स करणं तु ॥ १५३६ ॥
जं पुण उदिसमाणा अणइकंतावि कुणह उस्सग्गं । एस अकओवि दोसो परिधिप्पह किं मुहा भंते । ॥ १५३७ ॥
पायुग्घाई कीरइ उस्सग्गो मंगलंति उदेसो । अनुवहिपमंगलाणं मा हुल्ल कहिंति णे धिग्घं ॥ १५३८ ॥
पाणवहसुसायाए अदत्तमेहुणपरिग्गहे चेव । सयमेगं तु अणूणं ऊसासाणं हविज्जाहि ॥ १५३९ ॥
नावा(ए) उत्तरिउं बहमाई तह नइं च एमेव । संतारेण चलेण व गंतुं पणवीस ऊसासा ॥ १ ॥ (प०)

भमणं भिक्षादिनिमित्तमन्यग्रामादौ, आगमणं तत्तो चेव, इत्थ इरियायंहियं पडिक्कमिऊण पंचवीसुत्तासो कावस्सग्गो कायधो ॥ १५३३ ॥ तथा चामुमेवावयवं चिवृण्वन्नाह भाव्यकारः--‘भत्ते पाणे सयणात्तणे’ गाहा, भत्तपाणनिमित्तमन्नगामादिगया जइ न ताव वेलेति ता इरियायहियं पडिक्कमिऊण अच्छंति । आगयावि पुणोडवि पडिक्कमंति, एवं सयणात्तणनिमित्तं, सयणं-संधारणो वसही या, आसणं-पीढगादि, ‘अरहंतसमणसेजासु’त्ति चेइयरं गया पडिक्कमिऊणं अच्छंति, एवं समणसेजंमि-साहुवसतिमित्यर्थः, ‘उच्चारपासवणे’त्ति उच्चारो वोसिरिए पासवणे य जत्तिवि हत्थमेत्तं गया

। गमनं भिक्षादिनिमित्तमन्यग्रामादौ आगमनं तत पृवात्तेयांपथिकीं प्रतिक्कम्य पच्चविंशत्युच्चारसः कायोत्तरांतः कर्त्तव्यः, भत्तपाणनिमित्तमन्नगामादिगता यदि तावच्च चेलेति तदेयांपथिकीं प्रतिक्कम्य विहन्ति, आगता अपि पुनरपि प्रतिक्कम्यन्ति, एवं वायनात्तननिमित्तमपि, तत्तनं संत्ताको वयन्ति, आगन्ती पीठादि ‘अईच्छमणसत्थास्वि’ति चैत्थगृहं गताः प्रतिक्कम्य तिहन्ति, एवं धम्मणसत्थास्विंति साधुवसतो ‘उच्चारयधपण’इति उच्चारं स्फुरत्तय प्रधरन्तं च यद्यपि हस्तमात्रं गताः-

भोऽपि आगया पडिक्कमंति, अह मत्तए बोसिरिय होज्ज ताहे जो तं परिठवेति सो पडिक्कमति, सठाणेसु पुण जइ हत्थ-
 सये नियत्तस्स बाहिं तो पडिक्कमंति, अह अंतो न पडिक्कमंति, एतेसु ठाणेसु काउत्तसंगपरिमाणं 'पणुवीसं होति' अंसां-
 ससि गाथार्थः 'विहारं'सि विहारं व्याचिख्यासुराह-'निययालयाउ गमणं'गाहा [गाथा]उन्यकर्तृकी सोपयोगा च
 त्रिगदसिद्धा च । 'सुत्ते व'सि सूत्रद्वारं व्याचिख्यासुराह-'उदेससमुदेसे' गाहा व्याख्या—सुत्तस्स उदेसे समुदेसे य जो
 काउत्तसंगो कीरइ तत्थ सत्तापीसमुत्तासा भवंति, अणुणवणयाए य, एत्थ जइ असढो सये वेव पारेइ, अह सढो
 ताहे आपरिया अण्डय उत्तासा, 'पट्ठयणपडिक्कमणमाई' पट्ठविओ कज्जनिमित्तं जइ खलइ अट्ठस्सासं उत्तसंगं करिय
 गच्छइ, वित्तियवारं नति तो सोलरसुत्तासं, तत्तियवारं जइ तो न गच्छति, अण्णो पट्ठविज्जति, अयरसकजे वा देवे वं-
 दिय पुरओ साह ठवेत्ता अण्णेण समं गच्छति, कालपडिक्कमणेवि अट्ठउत्तासा, आदिसहाओ कालगिण्हण पट्ठवेणे य

१ अट्ठउत्तासागाः दण्डिकागम्यन्ति, अथ मात्रेण युगलं भवेत् तदा यत्नं परिष्ठापयेत् स प्रतिप्रागभेदः, स्वस्थातात् पुनर्वेदि इत्यल्लसिद्धं तादृशित्वा
 दण्डिकागम्यन्ति, अथान्नं दण्डिकागम्यन्ति, एतेषु ग्णानेषु बायोर्गर्गपरिमाणं पञ्चविंशतिरङ्गुला इति । सूत्रलोदेशे समुदेशे च यः कायोत्तंगः क्रियते तत्र
 गल्लदिग्गिक्कणुणा मरन्ति, अनुजायां च, अत्र पदनादः स्वयमेव पारयति, अथ नटम्पदाऽऽचार्यो अष्टबोच्चुत्तासात्, प्रस्थापनप्रतिक्रमणादौ—प्रस्थापितः काये-
 विज्जितं वदि एत्तमपि अट्ठेणुगमगुण्यं कृत्वा गच्छति, द्वितीयवारं यदि तदा बोधनोपप्राप्तं, तृतीयवारं यदि तदा न गच्छति, अन्यः प्रस्थाप्यते, अथस्यकायं
 वा देवान् वदि एत्ता युगलः गाएत् ग्णान्तिवाज्जयेम समं गच्छति, बाउत्तप्रतिक्रमणेऽप्यट्ठोत्तासाः, आदिसन्दात् कालमहणे प्रस्थापये च.

जुञ्जइ अकालपढियाइएसु दुहु अ पडिच्छियाईसु । समणुन्नसमुद्देशे काउस्सग्गस्स करणं तु ॥ १५३६ ॥
जं पुण उद्विसमाणा अणइक्कंताधि कुणह उस्सगं । एस अकओवि दोसो परिधिप्पइ किं मुहा भंते ! ? ॥ १५३७ ॥
पावुग्घाई कीरइ उस्सगो मंगलंति उद्देशो । अनुवहियमंगलाणं मा हुज्ज कहिंति ने विग्घं ॥ १५३८ ॥
पाणवहमुसावाए अदस्समेहुणपरिगहे चेव । सयमेगं तु अणूणं ऊसासाणं हविज्जाहि ॥ १५३९ ॥
नावा(ए) उत्तरिउं वहमाई तह नइं च एमेव । संतारेण चल्लेण च गंतुं पणवीस ऊसासा ॥ १ ॥ (प्र०)

भमणं भिक्षादिनिमित्तमन्यग्रामादौ, आगमनं तत्तो चेव, इत्थ इरियावहियं पडिक्कमिज्ज पंचवीसुत्तासो कावस्सगो कायवो ॥ १५३६ ॥ तथा चामुमेवावयवं विवृण्वन्नाह भाष्यकारः—‘भत्ते पाणे सयणासणे’ गाढा, भत्तपाणनिमित्तमन्नगमादिगया जइ न ताव वेलेति ता इरियावहियं पडिक्कमिज्ज अच्छंति । आगयावि पुणोऽपि पडिक्कमंति, एवं सयणासणनिमित्तंपि, सयणं—संधारगो वसही वा, आसणं—पीढादि, ‘अरहंतसमणसेज्जासु’ति चेइयरं गया पडिक्कमिज्जं अच्छंति, एवं समणसेज्जंमि—साहुवसतिमित्यर्थः, ‘उच्चारपासवणे’ति उच्चारं दोसिरिए पासवणे म जतिवि हत्थमेत्तं गया

१ गमनं भिक्षादिनिमित्तमन्यग्रामादौ आगमनं तत एवाधेयांपथिकीं प्रतिष्क्रम्य पश्चाद्विशाल्युच्चारः कायोत्तमः कथंवेत्तः, मन्त्रपाणनिमित्तमन्यग्रामादिगता यदि तावन्न वेलेति तदेयांपथिकीं प्रतिष्क्रम्य तिष्ठन्ति, आगता अपि पुनरपि प्रतिश्राम्यन्ति, एवं शयनासननिमित्तमपि, दावनं संस्कारको यत्तन्निचो, आगन् पीडादि ‘अहं दूग्गमणदरयास्वि’ति चैत्यगृहं गताः प्रतिष्क्रम्य तिष्ठन्ति, एवं धम्मणशय्यास्विति सापुवसतो ‘उच्चारयत्तवर्णइति उच्चारं द्युग्गम्य प्रपन्नं च यद्यपि हस्तमात्रं गता—

देसिय राइय पविष्य चउमासे या तहेव वरिसे य । एएसु हुंति नियया उस्सगा अनिया सेसा ॥ १५२९ ॥
 साय सयं गोसज्जं तिमेव सया हवंति पवस्संमि । पंच य चाउम्मासे अट्टसहस्सं च वारिसए ॥ १५३० ॥
 चत्तारि दो दुबालस बीसं चत्ताय हुंति उज्जोआ । देसिय राइय पक्खिय चाउम्मासे अ वरिसे य ॥ १५३१ ॥
 पणवीसमद्धतेरस सिलोग पत्तारि च बोद्धव्या । सयमेगं पणवीसं वे यावन्ना य वारिसिए ॥ १५३२ ॥

निगदसिद्धाः, नयरं नेण-गमनादियपया इति, साम्प्रतं नियतकायोत्सर्गणामोद्यत उच्छ्वासमानं प्रतिपादयन्नाह—
 'साय'सि सायं-प्रदोयः तत्र शतमुच्छ्वासानां भयति, चतुर्भिरुद्योतकैरिति, भावित एवायमर्थः प्राक्, 'गोसज्जं'ति प्रत्युपे
 पयाशपतलत्रोद्योतकरूपं भयति, शेषं प्रकटार्थमिति गार्थार्थः ॥ १५३० ॥ उच्छ्वासमानं चोपरिष्टाद् वक्ष्यामः 'पायसमा
 उरगागा' इत्यादिना । साम्प्रतं देवसिकादिदूद्योतकरमानमभिधित्युराह—'चत्तारि'चिगाहा भाविताया ॥ १५३१ ॥ अधुना
 भद्रोरुमानुपदर्शयन्नाह—'पणवीसं'तिगाहा निगदसिद्धेय, नयरं चतुर्भिरुच्छ्वासैः श्लोकः परिगृह्यते ॥ १५३२ ॥ इत्युक्त्वा
 नियतकायोत्सर्गणम्पत्ता, इदानीमनियतकायोत्सर्गणक्यतायसरः, तत्रेयं गाथा—
 गमणागमनविहारे सुत्ते या सुमिणंदसणे राजो । नावानइसंतारे इरियाचहियापडिक्कमणं ॥ १५३३ ॥

असं पणे सयणात्सणे ग अरिदंतसमणसिज्जासु । उचारे पासवणे पणवीसं हुंति उस्सासा ॥ २३४ ॥ द्वारम् (भा०)
 नियमान्नागाओ गमणं अमत्थ उ सुत्तागेरिसिनिमित्तं । होइ विहारो इत्थवि पणवीसं हुंति उस्सासा ॥ १ ॥ (प्र०)
 उर्रेममगुरेमे सत्तायीमे अनुन्नवणियाण । अट्टेव य उस्सासा पट्टवण पडिक्कमणमाई ॥ १५३४ ॥

देसिय राह्य पक्खिय अउमासे या तदेव वरिसे य । पणसु ङुंति नियया उस्सग्गा अनिअपा सेसा ॥ १५२९ ॥
 साय सयं गोसज्जं- तिक्खेव सया व्वंति पक्खंमि । पंच य चाउम्मासे अट्टसहस्सं च वारिसण ॥ १५३० ॥
 असादि दो बुवात्तस वीसं असा प ङुंति उज्जोअा । देसिय राह्य पक्खिय चाउम्मासे अ वरिसे य ॥ १५३१ ॥
 पणवीसमद्धतरस सिल्लोग पत्तारि अ वोक्खवा । सयमेगं पणवीसं वे वावन्ना य वारिसिय ॥ १५३२ ॥
 निगदत्थिआः, नयरं दोषा-गमनादियिपया इति, साम्प्रतं नियतकार्योत्सर्गणमोपव उच्छुसमानं प्रतिपादयन्नाह—
 ‘सायं’सि सायं-प्रदोषः तत्र दातमुच्छुसानां भवति, चतुर्भिरेष्योतकैरिति, भावित एवायमर्थः प्राक्, ‘गोसज्जं’ति मरपुरे
 मद्याद्यवत्सप्तोषोतकरूपं भवति, सौवं प्रकटार्थमिति गाथार्थः ॥ १५३० ॥ उच्छुसमानं चोपरिष्ठाद् यस्यामः ‘पायसमा
 वरसाया’ इत्यादिना । एतत्प्रतं देवसिकादिष्योतकरमानसभित्तसुराह-‘वसारि’त्तिगाहा भाविताया ॥ १५३१ ॥ अशुना
 भुञ्जमानमुषरदोषमाह-‘पणवीसं’तिगारा निगदसिद्धेय, नयरं चतुर्भिरेच्छुसैः श्लोकः परिगृह्यते ॥ १५३२ ॥ इत्युक्ता
 नियतकार्योत्सर्गपञ्चवत्ता, इदानीमनिपतकार्योत्सर्गपञ्चवत्तावसरः, तत्रेयं गाथा—
 गमणागमणपिदारे सुत्तां या सुमिणंदसणे राओ । नावानइसंतारे इरियावहियापडिक्कमणं ॥ १५३३ ॥
 अरे पाणे सपणासणे प अरिहंतसमणसिज्जासु । उचारं पासवणे पणवीसं ङुंति उस्सासा ॥ २३४ ॥ वारम् (आ०)
 निपभाटपाभां गमणं असत्थ उ सुत्तापोरिसिनिमित्तं । होइ विहारो इत्थवि पणवीसं ङुंति उस्सासा ॥ १ ॥ (प्र०)
 उइससमुइसे सत्तार्थासं अणुववणिपयाण । अट्ठेय प ऊसासा पट्ठवण पडिक्कमणमाहं ॥ १५३४ ॥

भुवो २ अक्षरं च षड्विजिह्वं, षष्ठ्या आयरिओ भणइ-‘नित्यारगपारग’ति नित्यारगपारग होइति, गुरुणोति, एयाइ
 दयणाइति षष्ठ्यस्यैव गार्थः ॥ १५२९ ॥ एवं संसर्गावि साद्वर्णं सामणावद्वं करोति, अह विद्यालो वायाओ वा
 ताइ ससर्गं पंचपदं तिष्ठं वा, पच्छा देवसिपं पटिकमंति, केइ भणंति-सामणोणं, अन्ने भणंति-सामणाइयं, अणो चरि-
 रससगाइयं, सेअदेवपाए य उरसगं करोति, पटिकंताणं गुरुसु वंदिएसु वहुभाणीओ तिण्णि शुइओ आयरिया भणंति,
 रमपि अंअठिमवडियगाइया समसीए नमोकारं करोति, पच्छा संसर्गावि भणंति, तद्विपसं नवि सुत्तपोरिसी नवि अरथ-
 पोठसी सुइओ भणंति जसस जत्तियाओ पंति, एसा पक्खियपटिकमणविही मूलटीकाकारेण भणिया, अणो पुण
 आयरणासारेण भणंति-देवसिए पटिकंते सामिए य तओ पढसं गुरु वेव जडिजा पक्खियं सामेंति जहाराइणियाए,
 सओ चपपिसंति, एवं संसर्गावि जहाराइणिया सामेत्ता चयविसंति, पच्छा वंदिता भणंति-देवसिपं पटिकंते पक्खियं

१ गुरुः गुरुदशमामुख्यमिति, एसाएवायां भनडि-विजारापारग भवतेति, गुरुणामिति एतानि षड्वर्णानि विषयस्येव । एवं होयणामपि साधुनो
 भादकारणकं भवति, अथ विद्यालो वायाओ वा एसासमायां एसायां अयानां वा, एसादेवसिपं पटिकमणवि, केइए भणंति-सामान्येन, अन्ये भणंति-
 उल्लङ्घितं, अन्ये चरिओणोणोति, एसादेवतायाओसगं भुवति, पटिकमणसु गुरु पडिसेयु (च) धर्ममावास्तिथः सुवीगुरवो भणति, इमेऽपि भनडि-
 सुविजाराइयाः समसो दयणकं भुवति, एसादेवा अति भनडि, एडिसे देव सुत्तपोरिसी नवायपोरिसी, सुवीभणन्ति येन यावतोऽधीना, एव पांक्षि-
 वनं भवन्तीति भुवति-करोति भनति, अन्ये गुरुः आरणासारेण भणति-देवसिपं पटिकंते सामिपे च ततः प्रथमं गुरवेवोपाय पाक्षिकं समयन्ति
 दयणाइति, एव तद्विजिह्वं, एवं होय अति दयणाइति भनति-देवसिपं पटिकंते सामिपे च ततः प्रथमं गुरवेवोपाय पाक्षिकं समयन्ति

करोति, एस णवविगप्पो, अत्राचार्यो भणति-मत्थएण वंदामि अहंपि तेसिंति, अण्णे भणंति-अहमपि वंदायेमिचि, तओ अप्पगं गुरुणं निवेदंति चउत्थखामणसुत्तेणं, तच्चेदं-

इच्छामि खमासमणो ! उवट्ठिओमि तुब्भण्हं संत्थियं अहा कप्पं वा वत्थं वा पडिगगहं पा कंप्पलं वा पायपुच्छणं वा (रयहरणं वा) अक्खरं वा पयं वा गाहं वा सिलोगं वा (सिलोगळं वा) अहं वा हेउं वा पसिणं वा वागरणं वा तुब्भेहिं (सम्मं) चियस्सेण दिण्णं मए अविणएण पडिच्छियं तस्स मिच्छामि हुण्हं (ययम्) निगदसिद्धं, आयरिआ भणंति-‘आयरियसंत्थियं’ति य अहंकारवज्जणरथं, किं ममावेति, तओ जं विणइया तमणु-
सडिं बहु मक्खंति पंचमखामणसुत्तेण, तच्चेदं-

इच्छामि खमासमणो ! कयाहं च मे कित्तिक्कमाहं आचारमंतरे विणयमंतरे सेहिओ सेहायिओ संगहिओ उवगाहिओ सारिओ वारिओ चोइओ पडिचोइओ अन्नुट्ठिओऽहं तुब्भण्हं तवत्तेयसिरीए इमाओ चातुरंत-
संसारकंताराओ साहट्टु नित्थरिस्सामित्थिक्कट्टु सिरसा मणसा मत्थएण वन्दामि (सूचं)

निगदसिद्धं, संगहिओ-णाणादीहिं सारिओ-हिए पयसिओ वारिओ-अहियाओ निवत्तिओ चोइओ-खल्लणाए पडिचोइओ-

१ करोति, एए नवमो विकल्पः । मत्सकेन वन्देऽहमपि सेयामिति, अन्ये भणन्ति-अहमपि पन्द्यामीति, तत आत्मानं पुरुषो भिन्नवन्ति चतुर्थः । मणायुत्तेण, आचार्यो भणन्ति-आचार्यसकमिति आहङ्कारवर्त्तनार्थं, ततो यत् विनायितव्यमनुयायिष्यं बहु मन्थन्ते यत्तमसामय्यादुत्तरेण, संगृहीतः-शारादिभिः । सारितः-हिते प्रवर्त्तितः वारितोऽहितात् निवर्त्तितः चोदितः खल्लनायां प्रतिचोदितः

पुणो २ अवस्थं उच्यतेति, पच्छा आयत्तिओ भणइ-‘निरपारगपारगं’चि
 वयणाइति वक्कसेसमयं गाथार्यः ॥ १५२९ ॥ एवं सेसणावि साहणं खामा
 ताहे सत्तण्हं पंचण्हं तिण्हं वा, पच्छा देवसियं पंडिकमंति, केइ भणंति-साम्म
 सस्सगाइयं, सेज्जेवयाए य जस्सगां करेति, पंडिकंताणं गुरुमु वंदिएसु वट्टा
 इययि अंजलिमउत्थियगहस्था समत्तीए नमोकारं करेति, पच्छा सेसगावि भणं
 पोक्खी सुइओ भणंति जस्स जत्तियाओ पंति, एसा पक्खियपण्डिकमणविहं
 आयरणाणुसारेण भणंति-देवसिए पण्डिकंते खामिए य तओ पढमं गुरु वेव उट्ठिता पक्खियं
 तओ उचयिसंति, एवं सेसगावि जहाराइणिया खामेत्ता उचयिसंति, पच्छा वंदित्ता भणंति-देवसियं पण्डिकंते पक्खियं

१ पुनः पुनरवस्थानुपस्थापितः, पञ्चाङ्गाद्यां भणन्ति-निराकरपारग-अववेति, गुरुणामिति पूजासि वचनानीति दावयेयः । एवं होषणामपि साधूनां
 भान्नभावनरूपकं कुर्वन्ति, अथ विक्रान्ते प्यायान्ते वा तदा सत्तानां पद्यानां ग्रन्थाणां वा, पञ्चदेवसिकं प्रतिश्रुत्यन्ति, केचिद् भणन्ति-सामान्येन, अन्ये भणन्ति-
 सामान्यारिकं, अन्ये चार्थोपयोगाधिकं, सारदारवतायाभोसर्गं कुर्वन्ति, महिम्नामयसु गुरुषु वदितेषु (ब) कथंभावनास्त्रिधाः रज्जुगुंरवो भणन्ति, इमेऽपि भर्माकि-
 न्नुत्थितामहङ्गाः समासो न्यूनकारं कुर्वन्ति, सत्तायेवा अथि न्यन्ति, वदितेषु देव सूर्योत्तरायी देवार्थोत्तरायी, स्तुतीर्मन्वन्ति क्षेत्र मावत्तोऽशीर्वातः, एव पाक्षि-
 कर्त्तव्यमन्त्रिभिर्मुकुटोत्कारेण भन्तिः, अन्ये पुनः भावराणांनुसारेण भणन्ति-देवसिके प्रतिक्रान्ते क्षामिते च ततः प्रथमं गुरोर्बोधाय पाक्षिकं क्षमयन्ति
 दयार्थिकं, तत उचयिवाञ्चि, एवं होषा अथि प्याराधिकं क्षमयित्वाप्युचयन्ति, पञ्चाङ्गिन्वा भणन्ति-देवसिकं प्रतिक्रान्तं पाक्षिकं

करोति, एष णवविगप्पो, अत्राचार्यो भणति-मत्थएण वंदामि अहंपि तेसिंति, अण्णे भणंति-अहमपि वंदायेमिति, तओ अप्पगं गुरुणं निवेदंति चउत्थखामणसुत्तेणं, तच्चेदं—

इच्छामि खमासमणो ! उचट्ठिओमि तुब्भण्हं संतिपं अहा कप्पं वा वत्थं वा पडिगहं वा फंपलं वा पायपुच्छणं वा (रयहरणं वा) अक्खरं वा पयं वा गाहं वा सिलोगं वा (सिलोगद्धं वा) अहं वा हेउं वा पसिणं वा वागरणं वा तुब्भेहिं (सम्मं) चियत्तेण दिण्णं मए अचिणएण पडिच्छियं तस्स मिच्छामि हुक्कडं (स्यमम्) निगदसिद्धं, आयरिआ भणंति—‘आयरियसंतियं’ति य अहंकारवज्जणत्थं, किं ममानेति, तओ जं विणइया तमणु-सडिं बहु मज्झंति पंचमखामणसुत्तेण, तच्चेदं—

इच्छामि खमासमणो ! कयाहं च मे कितिकम्महं आयारमंतरे विणयमंतरे सेहिओ सेहाविओ संगहिओ उवगहिओ सारिओ चारिओ चोइओ पडिचोइओ अन्नुट्ठिओऽहं तुब्भण्हं तवत्तेयसिसीए इमाओ चानुरंत-संसारकंताराओ साहट्टु नित्यरिससामित्तिकट्टु सिरसा मणसा मत्थएण वन्दामि (सुत्रं)

निगदसिद्धं, संगहिओ-णाणादीहिं सारिओ-हिए पवत्तिओ धारिओ-अदियाओ निवत्तिओ चोइओ-खल्लणाए पडिचोइओ-

१ करोति, एष नवमो विकल्पः । मस्तकेन धन्देऽहमपि तेषामिति, भन्ये भणन्ति-अहमपि धन्दयामीति, तत आत्मानं एतयो सिक्खरपन्थि णुयंक्षा-मणासुत्तेण, भाषार्यो भणन्ति-आचार्यसत्कमिति चाहङ्कारवर्तनायं, ततो यत् विनायिताख्यामनुत्तार्त्तं यद् मत्थन्ते पञ्चमखामणासुत्तेण, संपुटीयः-जाणादिभिः सारितः-हिते प्रवर्त्तितः चारितोऽहितात् निवर्त्तितः चोदितः खल्लनार्था प्रतिचोदितः

धुणो २ अवस्यं चवद्वित्रिंशति, पञ्चधा आयस्त्रिंशो भणइ-‘निरधारणपारस्यं’चि निरधारणपारस्य होहसि, गुरुणोसि, एयाइं वयणाइंति यक्कसेसमयं गाथार्थः ॥ १५२९ ॥ एवं सेसणावि साह्रणं खाभणावदणं करेति, अह वियालो वाधाओ वा ताहे ससण्हं पंचण्हं तिण्हं वा, पच्छा देवसियं पंडिकमंति, केइ भणंति-साभण्णोणं, अन्ने भणंति-खाभणाइयं, अण्णे चरि-रूस्सणाइयं, सेज्जेवयाए य उरस्सयं करेति, पंडिकंताणं गुरुसु वंदिएसु बह्ममाण्णीओ तिण्णि धुइओ आयस्त्रिंशो भणंति, इमसि अंजलिमदलियमाहरथा समत्तीए नमोकारं करेति, पच्छा सेसणावि भणंति, तद्वियंसं नवि सुत्तपोरिसी नवि अरथ-पोरिसी । धुइओ भणंति जस्स जसियाओ एंति, एसा पक्खियपण्डिकमणविही मूलदीकाकारेण भणिया, अण्णे धुण आपरणाणुसारेण भणंति-देवसिए पडिकंते खामिए य तओ पढमं गुरु खेव उट्ठिता पक्खियं तामंति जहाराइणियाए, तओ उवयिसंति, एवं सेसणावि जहाराइणिया खामेत्ता उवयिसंति, पच्छा वंदिसा भणंति-देवसियं पंडिकंतं पक्खियं

१ धुणः धुणरहस्याधुणरथापिठ, पञ्चाधाचार्यो भवन्ति-निसारकपारस्यं भवन्ति, गुरुणाभिन्ति पूतासि वचवानीति वाचयणेयः । एवं धैयणागमसि साधुंतां धामधारणकं कुर्वन्ति, अथ विक्कखे वयावावो वा तया ससामो एयावा भण्णो वा, एयावैवसिके प्रतिकारयन्ति, केविए भणन्ति-सामानयेण, अन्ने भणन्ति-भाम्मणाइिकं, अन्ने जामंओसागाइिकं, एयावैवसिके प्रतिकारयन्ति गुरुसु वदिएसु (च) धयंमत्ताविज्जलः सुवीणुरवो भणन्ति, इमेऽपि अर्जकि-धुण धिजामादजाः समसो ममरकां कुर्वन्ति, एयावैवसा अवि भणन्ति, एविवसे देव सुयथोरणी धैयामेथोरणी, सुवीसंयस्मि येन यावत्तोऽभीतां, एव पांक्षि-वयस्सकन्नेसिधुमंकीकाकारेण भन्ति, अस्मि धुणः आपरणाणुसारेण भणन्ति-देवसिके प्रतिकन्ते भासिते च तवः प्रथमं गुरवेवोत्थाय पाण्डिकं स्रंययन्ति वयागिडकं, तव वयस्सिधुमंति, एव सोया अवि वयागिडकं वयस्सिधुमंति, एयावैवसिकं प्रतिकारयन्ति, एयावैवसिकं प्रतिकारयन्ति पाण्डिकं

भणियं होति, एवं जहण्णेणं तिणिण उक्कोसेणं सवे खामिज्जंति, पच्छा गुरु उद्धेऊणं जहाराइणियाए उद्धदिओ चेव खामेति, इयरेवि जहाराइणियाए सवेवि अन्नणउत्तमंगा भणंति-देवसियं पडिकंतं पक्खियं खामेमो पण्णरसण्हं दिवसाणमित्यादि, एवं सेसगावि जहाराइणियाए खामेति, पच्छा वंदित्ता भणंति-देवसियं पडिकंतं पक्खियं पडिकमायेह, तओ गुरु गुरु संदिद्धो वा पक्खियपडिकमणं कहुति, सेसगा जहासत्तिं काउरसगगादिसंठिया धम्मज्झाणोवगया सुणंति, कहुिए सुत्तसर-गुणोहिं जं खंडियं तरस पायच्छित्तनिमित्तं तिणिण ऊसाससयाणि काउरसगं करेति, वारसउज्जोयकरेत्ति भणियं होति, पारिए उज्जोयकरे शुद्धं कहुति, पच्छा उवविद्धा मुहणंतं पडिलेहिच्चा वंदंति पच्छा रायाण पूसमाणवा अतिकंतं मंगलिज्जे कज्जे बहुमन्नंति, सत्तुपरक्कमेण अखंडियनियवलसस सोभणो काओ गओ अण्णोडवि एवं चेव उवदिओ, एवं पन्निस्व-विणओवयारं खामेति चितियखामणासुत्तेणं, तच्चेदं—

१ क्षामयन्ते, पश्चाद् गुरुस्थाय यथारात्रिकमूर्ध्नि स्थित एव क्षमयति, इतरेऽपि यथारात्रिकं सर्वेऽप्ययनतोद्यमाद्वा भणन्ति-दैवसिकं प्रतिब्रान्तं पालिकं क्षमयामः पञ्चदशासु दिवसेषु, एवं दोषा अपि यथारात्रिकं क्षमयन्ति, पश्चाद् वधिदत्त्वा भणन्ति-दैवसिकं प्रतिब्रान्तं पालिकं प्रतिब्रामयत, एतो गुरुं धर्म-दिष्टो वा पालिकप्रतिक्रमणं कथयति, दोषा यथारात्रिकं कायोत्सर्गादिसंस्थिता धर्मव्यानोपयताः क्षमयन्ति, कथिते मूक्षोद्यगुणेषु एव छविदंतं वस प्रायश्चित्त-तिमित्तं श्रीपुच्छासरातामि कायोत्सर्गं कुर्वन्ति, द्वादशोद्योतकरानिति भणितं भवति, पारिते उद्योतकरे स्मृतं कथयन्ति, पश्चादुपविष्टा मुधानन्तकं प्रतिब्रिक्ख-चन्दन्ते, पश्चाद् राजानं पुष्पमाणवा अतिक्रान्ते माह्निके कार्ये बहुमन्यन्ते-शत्रुपरान्कमणेनालवित्तनिववट्ठल लोभनः काओ गतः एवमेवान्योऽपि इव-स्थितः, एवं पालिकवित्तयोपचारं क्षमयन्ति द्वितीयखामणासुत्तेणं,

इच्छामि स्वमासमणो ! पियं च मे जं मे इच्छाणं सुहृणं अप्पायंकाणं अभगजोगाणं सुसीलाणं सुव्वयाणं सायपरियउव्वज्जापाणं पाणेणं दंसणेणं वरित्तेण तवसा अप्पाणं भावेमाणाणं बहुसुभेणं मे दिवसो पोसहे पक्खो वतिकेणो, अण्णो प मे कल्लाणेणं पज्जुवट्ठिओ सिरसा मणसा मत्थप्पण वंदामि (सूजम्)

निगदसिद्धं, आयसिआ भणंति—साह्मि सभं जमेयं भणिपंति, तओ चेइयवंदायणं साधुवंदायणं च निवेदिदुं कामा भणन्ति—

इच्छामि स्वमासमणो ! पुठिं च चेइयादं वंदिता नमंसित्ता तुज्झं पायभूले विहरमाणेणं जे केइ बहुदेव-
सिप्पा साहुणो दिहा सस(मा)णा वा यसमाणा वा गामाणुगामं इइज्जमाणा वा, राहणिप्पा संगुच्छंति ओमरा-
हणिप्पा वंदंति अज्जा वंदंति अज्जियाओ वंदंति सायया वंदंति सायियाओ वंदंति अहंसि निस्सल्लो निक्क-
साओ (तिकट्ट) सिरसा मणसा मत्थप्पण वंदामि ॥ अहंसि वंदायेमि चेइयादं (सूजम्)

निगदसिद्धं, नयरं समणो—सुहवासी यसमाणो—णयविगप्पविहारी, सुहवासी जंवावलपरिहीणो णय विमाने खेवं काऊण
विहरति, नयपिगप्पविहारी पुण चउवदं अट्ट मासा मासकप्पेण विहरति, एए अट्ट विगप्पा, वासावासं एणमि चैव ठाणे

१ आवाधां भयपिठ—साधुभिः समं वदेत्तत् भस्तिवपिठ, लवर्धस्यभन्तं साधुवन्तं च निवेदयितुमासा भणन्ति—नयरं समणो—सुहवासीः वंशमणो
(वट्टम्)—नयपिठमहिहारः—सुहवासीः परिधीनवक्त्रावको नय विनागात् भेवं कृत्वा विहति, नयकवपिहाराः पुनः क्रतुवदेऽष्ट मासान् मासकल्पेन
विहरति, पुनः अट्ट विहन्ताः वर्षावसानं कल्पित्वा स्थाने.

हाभाह्वयपुत्रयं पण्डिकमिति, तत्रो वंदंणापुत्रयं स्वामेति, वंदंणं काज्जणं सञ्जो सामाह्वयपुत्रयं काजरत्तणं करोति, तस्य
विद्यमानं-कस्मिं य निवत्ता वयं गुरुहि, तो तौरिसयं त्वं पवज्जामो जारिसेण तस्स हाणि न भवति, तञ्जो चित्तेति-
एवमात्तरागणं करोमो, न सक्केमो, एवदिवसेण जणं, तद्वि न सक्केमो, एवं जाव पंच भासां, तञ्जो चत्तारि तञ्जो विवि
एओ दोसि, एओ एधो, ततो अज्जमासं चउत्थं अयाविलं एण्णणयं पुरिमहं निधिगइयं, नमोकारसहियं यत्ति, उक्कं च-
'वारिसे किं तपं काधं'ति, वारिसे काउत्संमणे छम्मासमेगुण (दिणादि) हाणी जाव पौरिसि नमो यो, एवं जं समरथां काउं
तमसंउभायां हिंअंए करेति, पण्णा वंदित्ता गुरुसक्कयं पवज्जति, संवे यं नमोकारइत्तणा समं चउत्ति पौरिसायोवि
निसीयति यं, एवं पौरिसिमादिसं विभासां, तञ्जो तिण्णं भुइं जंहा पुंयं, नमरंमपसहंयं दत्ति जहा प्रकोइलादी संता
नं चउत्ति, तञ्जो देवे यंदति, तञ्जो पंगुवेळं संदिसायोति, ततो रयहरणं पण्डितेहति, ततो जवधिं संदिसायोति पण्डितेहति य,

१ सप्तमधिकपूर्यकं प्रतिक्रामयन्ति, ततो वन्दनकपूर्यकं क्षमयन्ति, वन्दनं कृत्वा ततः सामाधिकपूर्यकं कायेतस्यं कुर्वन्ति, तत्र विन्दयन्ति-कीकवि-
युक्ताश्च यमं गुरुभिः सतस्तादृशं तपः प्रपद्यामहे वाद्वेगेन तस्य हानिर्न भवति, ततश्चिन्तयन्ति-एवमाससंयणं कुर्मः, न दातुमः, एकदिनसेनेन, तथापि न
दातुमः, एवं यावत् पञ्च भासाः, एतादृशः, ततश्चीन् ततो द्वौ तत एकं ततोऽर्द्धमासं चतुर्थमकमार्थमानन्दं एकस्यानकं पूर्यं धीर्बलितं नमस्कारसहितं वेति,
चरमे कापोतस्यो पचमासा एकदिनादिद्वानिर्वापए दीरथी नमस्कारसहितं वा, एवं यए समर्थः कर्तुं तदद्वयमाया द्वेदि कुर्वन्ति, यन्नायं धीरत्वां गुरुसाधिकं
प्रतिपद्यन्ते, सर्वे च नमस्कारसहिते पारकाः संमकमुत्तिष्ठन्ति भुल्लवन्ति निधीयन्ति च, एवं पौरिसादियु विभाषा, ततश्चिन्तयः स्तुतीर्षया पूर्व, प्रथममस्तरं
प्रतिपद्यन्ते, सर्वे च नमस्कारसहिते पारकाः संमकमुत्तिष्ठन्ति भुल्लवन्ति निधीयन्ति च, एवं पौरिसादियु विभाषा, ततश्चिन्तयः स्तुतीर्षया पूर्व, प्रथममस्तरं
प्रतिपद्यन्ते, सर्वे च नमस्कारसहिते पारकाः संमकमुत्तिष्ठन्ति भुल्लवन्ति निधीयन्ति च, एवं पौरिसादियु विभाषा, ततश्चिन्तयः स्तुतीर्षया पूर्व, प्रथममस्तरं

तत्रो वसति पटिलेद्वयं कालं निवेदति; अणो य अणंति-शुद्धसमणंतरं कालं निवेदति, एवं तु पटिकमणकालं तुल्येति
 जहा पटिकमलाणं शुद्धअवसाणे चैवं पटिलेद्वयवेला भवेति, गये राहयं, दयाणि पाकिखयं, तद्विद्यमां विही-जहा देवसिधं
 पटिकंता भवंति निषट्ठपटिकमणोणं ताहे शुद्धं निवेदति, तत्रो साह वंदित्ता भणंति-
 ॥

इच्छांमि स्वमासंमणो ! उवट्ठिओमि अन्तिमत्तरपक्खियं खामेउं; पन्नरसण्हं विवसाणं पन्नरसण्हं राहणं
 जं किंखि अयसियं परपत्तियं मसे पाणे विण्णं चेपावसे अंतावे संलावे उव्वासेणे समासंणे अंतरेभासांण
 उवट्ठिभासाण जं किंखि मज्झ विणयपरिहीणं सुद्धमं वा यापरं वा तुम्हे जाणह अहं न याणामि नत्तस
 भिच्छामि शुद्धं (सयं)

इदं च निगंदसिद्धमेव, नयरमत्तरमांपां-आचार्यस्य भाषमाणस्यान्तरे भावते, उपरिभाषां वृत्तरकालं तदेव क्लिगाधिकं
 भावते, अमासायां पदभिपद्ये तत् प्रतिपादयन्नाह-
 'अहमवि खामिमि' गाहा व्याख्या-
 'अहमवि खामिमि तुम्हेसि

॥ अत्रो अयं मर्मार्थक्य कालं निवेदयति, अन्ये च भगवि-सुद्धिपयवेन्तरे कालं निवेदयन्ति, एवं तु प्रतिक्रमणकालं तोळयन्त्य यथा प्रतिक्रम्यतो
 एतत्तदयान् एव मर्मार्थक्यवेत्ता भवति । अयं राहयं, दयाणी पाकिखं, तत्रायं विधिः-यदा देवार्थकं प्रतिक्रम्यतो भवति तत्र निवेदितप्रतिक्रमणेन तदा शुद्धो
 दयाणी, एव, कालयो मर्मार्थक्य भवति-॥ अहमवि स्वमासंमि शुद्धाद् इति भवितुं भवति, एवं अन्येन त्रयं संकटं ततः सवे.

सामाद्वयपुत्रयं पंडिकमिति, तत्रो वंदणोपुत्रयं स्वामिति, वंदणं काऊणं तत्रो सामाद्वयपुत्रयं काउरसगं करोति, तत्र
चित्तयंति-कस्मिं च निवत्ता वयं गुरुहि, तो तारिसयं तवं पयंजामो जारिसेण तस्सं हाणि न भवति, तत्रो चित्तेति-
छम्मासखमणं करेमो, न सक्केमो, एगदिवसेण ऊणं, तद्वि न सक्केमो, एवं जाव पच मासा, तत्रो चत्तारि तत्रो तिसि
तत्रो दोड्ढि, तत्रो एक्कं तत्रो अद्धमासं चउत्थं आयविलं एगवणयं पुरिमहुं निविगइयं, नमोकारसदियं यत्ति, उक्कं च-
'वरिमे किं तवं काहं'ति, वरिमे काउरसगं छम्मासमेगुण (दिणादि) हाणी जाव पोरिसि नमो दी, एवं जं समंथा फाउं
तमसदभावां हिअए करोति, पच्छा वंदित्ता गुरुसकलं पयज्जति, संवे यं नमोकारइत्तगा समं वड्ढेति पोसितार्येति
निसीयंति यं, एवं पोरिसिमादिसुं विमासां, तत्रो तिणिणं धुई जंहा पुंयं, नंवरमप्यसदं दति जहा धरकोइत्तादी सत्ता
नं वड्ढेति, तत्रो देवं वंदति, तत्रो वहुवेळं संदिसावेति, तत्रो रयहरणं पडिउहेति, तत्रो जयधिं संदिसावेति पडिउहेति य,

१ सामाधिकपूर्वकं प्रतिकारयन्ति, तत्रो वन्दनकपूर्वकं क्षमयन्ति, वन्दनं कृत्वा तत्रः सामाधिकपूर्वकं कारोत्सर्गं कुर्वन्ति, तत्र विभजयन्ति-कामि-
पुक्कास वंदं गुरुभिः वत्तकारसं तपः प्रपद्यामहे दादोनेन तस्य हाणि न भवति, तत्रो वन्दयन्ति-पणमाससंस्करणं कुर्वते, १, न दाहुंमाः, पुरुर्भवत्तेनेनं, १, त्रयाधि न
दाहुंमाः, एवं यावत् पच्च मासाः, तत्रो वत्तार, तत्रो दो वत्त एक्कं तत्रो उद्धमासं चउत्थं भक्कमासमासं एक्कस्यालकं एवंपिं सिद्धिदत्तकं नमस्कारसदिवं वेति,
चरमे कारोत्सर्गो पणमासा एक्कदिनादिहाभियंजव पोरयो नमस्कारसदिवं वा, एवं वंदं समंथाः कंतुं तदत्ताभावा इति कुर्वन्ति, वत्तात् वरिमासां पुरसधिकं
प्रतिपद्यन्ते, सर्वं च नमस्कारसदिवे पारकाः समं कुर्वन्ति-मुत्तज्जतिं विपीदन्ति च, एवं पौर्य्यादिपु विमाया, तत्रो वत्तारः एवोर्दया एवं, नमस्कारमासं
वंदति यथा गृहकोटिकायाः सत्या नोषिद्यन्ति, तत्रो देवानं वन्दन्ते, तत्रो वहुवेळं संदिसावेति, तत्रो रजोहरणं प्रविष्टियन्ति, तत्र वयाधि सीदुत्ताभिः प्रविष्टियन्ति य

कहेति, कावसरसगं च तस्सुच्चिनिमित्तं करेति, तस्य य पाओसियपुहमादीयं अधिकवकावसरसगपज्जवमइयारं चित्तेह,
आह—किंनिमित्तं पदमकावसरसगो एव राइयाइयारं ण चित्तेति ? उच्यते,
निदामसो न सरइ अइआरं मा य घट्ठणं ऽणोऽज्जं । किइअकरणदोसा चा गोसाई तिन्नि उरसगग ॥ १५३५ ॥

निदामसो—निदामिभूओ न सरइ—न संभरइ सुहु अइयारं मा घट्ठणं ऽणोऽण्णं अंधयारे वंदंतवाणं, कितिअकरण-
दोसा या, अंधयारे अदंसणाओ मंदसद्धा न वंदंति, एएण कारणेणं गोसे—पच्चुसे आइए तिणि कावसरसगा भवन्ति, न
पुण पाओसिए जहा एकोति ॥ १५३५ ॥

एतत् पदमो चरित्ते दंसणसुद्धीणं पीयओ होइ । सुयनाणसस य तत्तिओ भवरं चित्तंति तत्प इमं ॥ १५३६ ॥
तरप निसारयारं चित्तइ चरमंमि किं तयं फाहं ? । उम्मासा एगदिणाइहाणि जा पोरिसि नमो चा ॥ १५३७ ॥
अइमपि भे सानेमी तुन्नेहिं समं अहं य वंदामि । आयरियसंतिपं नित्थारगा उ गुरुणो अ वयणाइं ॥ १५३८ ॥
तवो चित्तिरुण अइयारं नमोकारेण पारेसा सिद्धाण सुइं काऊण पुवमणिएण चिहिणा वंदित्ता आलोएति, तओ-

१ उरसगि, कारोणयं च तत्पुद्दिमियं कुर्वति, तस्य च प्रायेरिकसुखादिकं अधिकवकावरेसगपज्जवमतिचारं चिन्तयति । आह—किंनिमित्तं प्रथ-
मकवकावयं एव एतिकावसरसगं च चित्तयति ?—भिदमप्यो—भिदमिभूतो न सारति सुहुविचारं मा घट्ठणस्योऽज्जं वन्दमानानामनयकारे कृतिकर्माकरण-
दोसा का—अनयकारेदंसंमारा मन्दसद्धा न वन्दन्ते, पुत्रेन कारोण प्रपुत्रे भावी अयः कारोणसयां भवन्ति, न पुत्रः प्रायेरिके यथैक इति, तवोचित्तियत्वा-
निकाइ अदंसारेण चालिता मिदममिदि एतुहि इत्या पुरंमयितेन विधित्ता यन्तिरयाऽऽलोचयन्ति, तवः

‘सुकयं आणत्तिपिव लोए काऊणं’ति जहा रण्णो मणुस्सा आणत्तिगाए पेसिया पणामं काऊण गच्छंति, तं च काऊण पुणो पणामपुवगं निवेदंति, एवं साहुणोऽपि सामादयगुरुवंदणपुवगं चरित्तादिविसोहिं काऊण पुणो सुकयकिति-
कम्मा संतो गुरुणो निवेदंति—भगवं ! कयं ते पेसणं आयविसोहिकारगंति, वंदणं च काऊण पुणो उकुड्डया आयरिया-
भिमुहा विणयरतियंजलिपुडा विद्धंति, जाव गुरु शुइगहणं करंति, ततो पच्छा समत्ताए पढमशुतीए शुई कट्ठिंति विण-
डत्ति, तओ शुई वट्ठंतिथाओ कट्ठंति तिणिण, अहवा वट्ठंतिथा शुइओ गुरुशुत्तिगहणे कए तिणिणत्ति गाथार्थः ॥ १५२४ ॥
तओ पाडासियं करंति, एवं ताव देवसियं करंति, गतं देवसियं, राइयं इदाणि, तयिमा विही, पढमं धिय सामादयं कट्ठि-
ऊण चरित्तयिसुद्धिनिमित्तं पणुवीसुस्सासमित्तं काउरसगं करंति, तओ नमोकारेण पारित्ता दंसणविसुद्धीनिमित्तं चड-
वीसरथयं पढंति, पणुवीसुस्सासमेत्तमेव काउरसगं करंति, एथवि नमोकारेण पारित्ता सुयणाणविसुद्धीनिमित्तं सुयणाणरथयं,

१ यथा राज्ञा मनुष्या आह्वय्या मेयिताः प्रणामं कृत्वा गच्छन्ति, तथा कृत्वा पुनः प्रणामपूर्वकं निवेदयन्ति, एवं सायवोऽपि सामाधिकगुरुवर्यनपूवं
चारित्र्यादिविशुद्धिं कृत्वा पुनः सुकृतहेतुकप्रमाणः सन्तो गुरुवर्यो निवेदयन्ति—भगवन् ! कृतं तव मेवगमगमविशुद्धिकारकमिति, वन्दनं च कृत्वा पुनरप्युक्तं
आचार्याभिमुखा विनयरचिताञ्जलिपुटास्त्राहन्ति यावद्गुरुवः सुविग्रहणं कुर्वन्ति, ततः पश्चात् समासार्था प्रथमश्रुतौ श्रुतीः कथयन्ति विनय इति, ततः
श्रुतीर्वैमलानाः कथयन्ति तिस्रोऽथवा धर्ममानाः श्रुतयः । ततः प्रादोषिकं कण्ठं कुर्वन्ति, एवं तावदेवसिकं कुर्वन्ति, गतं देवसिकं, रात्रिभिरानी, यत्राथं
विधिः—प्रथममेव सामाधिकं कथयित्वा चारित्र्यविशुद्धिनिमित्तं पञ्चविंशत्युच्चारणमात्रं कारयेत्तमं कुर्वन्ति, ततो नमस्कारेण पारित्ता दर्शनविशुद्धिनिमित्तं
चतुर्विंशतिल्लवं पठन्ति पञ्चविंशत्युच्चारणमात्रमेव कारयेत्तमं कुर्वन्ति, अत्रापि नमस्कारेण पारित्ता सुकृतानविशुद्धिनिमित्तं भुवशानदयः

कहेति, काजरसगं च तस्सुच्चिनिमित्तं कहेति, तत्थ य पाओस्सियशुहमादीयं अधिकयकाजरसगपज्जंतमइयारं चित्तेइ, आह—किंनिमित्तं पढमकाजरसगगे एव राइयाइयारं ण चित्तेति १, उच्यते,

निदामत्तो न सरइ अइआरं मा च घट्टणं ऽणोऽत्तं । किइअकरणदोसा चा गोसाई तिन्नि उरसग्गा ॥ १५२५ ॥

निदामत्तो—निदामभिभूओ न सरइ—न संभरइ सुहु अइयारं मा घट्टणं ऽणोऽण्णं अंधयारे वंदंत्तयाणं, कितिअकरण-
दोसा या, अंधयारे अदंसणाओ मंदसद्धा न वंदंति, एएण कारणेणं गोसे—पच्चूसे आइए तिण्णि काजरसगा भवन्ति, न
पुण पाओस्सिए जहा एक्कोत्ति ॥ १५२५ ॥

एत्थ पढमो चरित्तं दंसणसुद्धीणं पीयओ दोइ । सुयनाणरस य तत्तिओ नवरं चित्तंति तत्थ इमं ॥ १५२६ ॥
तत्थ निसाइयारं चित्तइ चरमंमि किं तवं काहं १ । छम्मासा एगदिणाइहाणि जा पोरिसि नमो चा ॥ १५२७ ॥
अहमयि अं ज्ञामेमी सुभेहिं समं अहं च वंदामि । आयरिएसंति यं नित्थारगा च गुरुणो अ वयणाइं ॥ १५२८ ॥

ततो चित्तिरूपेण अइयारं नमोकारेण पोरत्ता सिद्धाण शुद्धं कारुण पुषभणिएण चित्तिणा वंदित्ता आलोएति, तओ-

१ कदंदिअ, कादोणमं चउप्पुदिअमित्तं कुवंअ, एव च प्रादोणिकमुखादिक्कं अधिकवकायोससंयत्तमतिचारं चिन्तयन्ति । आह—किंनिमित्तं प्रप-
पढमोपपुवं एव सांविक्काअइवात् च चिन्तयन्ति १, —निदामत्तो—निदामभिभूतो न कारहि सुष्ठुत्तिचारं मा घट्टनमत्तोऽन्नं धन्दमानालामत्तवकारे कतिक्कमाकरण-
दोसा चा—अन्तर्गतं दंसंयारं मन्दमत्ता च वन्दयते, एतेन कारणेन प्राप्नुते भारी त्रयः कायोससंयत्तमतिचारं चिन्तयन्ति, न पुनः प्रादोणिके पर्येक इति, सर्वध्वन्तीयत्वाऽ-
निरूपणार्थं नन्तरादेव कारित्वा सिद्धामभिभि १ गुणि इत्यादि पदमन्त्रेण विधिना वन्दित्वाऽऽष्टोषयन्ति, ततः

सर्वमणयः संप्रयमेवैकमयंसेवेति, नमः सर्वदा-सर्वकालं 'सर्वसिद्धेभ्यः' शीर्षसिद्धादिभेदभिन्नेभ्यः, औघवा सर्व साध्यं सिद्धं
 वेदां ते, तेषां तेभ्यः, इत्थं सोमोभ्येन सर्वसिद्धनमस्कारं कृत्वा पुनरासन्नोपकारित्वाद् धर्मोर्नतीधीधिपतः श्रीमन्महर्षि-
 वीरवर्द्धमानस्याभिनाः रज्जुतिं कुर्वन्ति-ओ देवाणवि देवो जं देवा पंचवीर्यादि, यो भगवान् महावीरः देवानामपि-भयनं
 वास्यादीनां देवः, पृथयत्वात्, तथा चाह-यं देवाः प्राज्ञाद्यो नमस्यन्ति-धिनयराचितकरपुटाः सन्तः प्रणमन्ति, तं देव-
 देवयद्विदं देयदेवाः-आकादयः सैः मदितं-पुञ्जितं शिरसां उचमाद्भनेत्यादरप्रदर्शनार्थमाह, वन्दे, तं कं १-महावीरं, ईर-
 गतिमेरणयो रित्यस्य विपूर्वस्य विद्येयेण ईरयति-कर्म गमयति योति यो शिवमिति वीरः, महाध्वंसो वीरश्च महावीरः, तं इत्थं
 रज्जुतिं कृत्या पुनः फलप्रदर्शनार्थमिदं पठति-एकोऽपि नमोऽहो जिणपरयसहस्सेत्यादि, एकोऽपि नमस्कारो जित्वर-
 पुषभस्स वन्दमानस्य संसारसागराचारयति नरं वा नारीं वा, इयमत्र भोयना-सति सन्धयैदृशीने परया भोवनैर्धो क्रिय-
 माण एकोऽपि नमस्कारः वयंभूताप्यवसायहेतुर्भवति यथाभूताच्छुणिमवाप्य निस्तरति भयोदधिमित्यतः कारणो
 कादौत्तरात्तदेवमुच्यते, अन्यथा चारिचादिरेकत्वं स्यात् । एतास्मिन्नाः स्तुतयो नियमेनोच्यन्ते, केचिदन्त्या अपि
 पठन्ति, न च तत्र नियमः, 'क्रितिकर्म' पुणो संदसयं पटितेहि यवविसति, मुहयोत्तियं पटितेह्यंति संसीसोवरेयं कायं
 पटितेहि चा आपरिपराय वंदनं करोति'ति गार्थः ॥ १५२३ ॥ आह-किंनिमित्तमिदं वन्दनकमिति ? उच्यते-
 सुखं भाणसि पिय एतेण काज्जा सुकपकिदं कर्म । यद्वंति या मुह्यो मुह्युद्गच्छो कए तित्ति ॥ १५२४ ॥

सिद्धाणं बुद्धाणं पारंगथाणं परंपरगयाणं । लोकेर्गगमुवंगयाणं नमो सया संव्यसिद्धाणं ॥ १ ॥ जो देवा-
णां देवो जं देवा पंजली नमसंति । तं देवदेवमहिअं सिरसा वंदे महावीरं ॥ २ ॥ इहोऽपि नमुषारो जिण-
वरं वसंहरसं वद्धमाणासस । संसारसांगराओ तारेइ नरं च नारिं चा ॥ ३ ॥ उच्चितसेलसिद्धेरं दिक्खा नाणं
निसीहिअं जंसं । तं धम्मचक्रवर्दि अरिद्धेनेमिं नमसासि ॥ ४ ॥ चंसारि अट्ट दंस दो य पंदिआ जिणयरा
चउव्वीसं । परमट्टनिडिअट्टा सिद्धा सिद्धिं मम दिसंतु ॥ ५ ॥ (स्रवं)

अस्य व्याख्या—सितं धर्मात्तमेयमिति सिद्धां निर्दयकर्मोन्धना इत्यर्थस्तेभ्यः सिद्धेभ्यः, ते च सामान्यतो विद्यासिद्धा अपि
भवेन्न्यतं आह—बुद्धेभ्यः, तन्नावगतेशेयाविपरीततत्त्वा बुद्धां उच्यन्ते, तत्र कैश्चित् स्वतन्त्रतदैव तेऽपि स्वतीर्थोन्मूलनाय
इहागच्छन्ति इत्यभ्युपगम्यन्ते अत आह—‘पारंगतेभ्यः’ पारं—पर्यन्तं संसारस्य प्रयोजनप्राप्तस्य च गताः पारंगताः तेभ्यः,
तेऽपि चानादिसिद्धैकजगत्पतीच्छावशात् कैश्चित् तथाऽभ्युपगम्यन्ते अत आह—‘परम्परगतेभ्यः’ परम्परया एकेनाभिव्य-
क्तार्थादागमात् (कश्चित्) प्रवृत्तोऽन्येनाभिव्यक्तार्थादन्योऽन्येनाप्यन्य इत्येवंभूतया गताः परंपरगतास्तेभ्यः, आह—प्रथमएव
केनाभिव्यक्तार्थादागमात् प्रवृत्तं इति १, उच्यते, अनादिवात् सिद्धानां प्रथमत्वानुपपत्तिरिति, अथवा कथञ्चित् कर्म-
क्षयोपशमात् दर्शनं दर्शनात् ज्ञानं ज्ञानाच्चारित्रमित्येवंभूतया परम्परया गतास्तेभ्यः, तेऽपि च कैश्चित् सर्वलोकापन्ना
एवेष्यन्त इत्यत आह—‘लोकाप्रमुपगतेभ्यः’ लोकाप्रम—इषत्प्राग्भाराख्यं तमुपगताः तेभ्यः, आह—कथं पुनरिह संकट-
कर्मविप्रमुक्तानां लोकांश्च यावद्वतिर्भवति १, भावे वा सर्वदैव कस्माच्च भवतीति १, अत्रोच्यते, पुर्यावेपयन्नाद् दण्टादिन्य-

तस्येति किमर्थमिति १, अत्रोच्यते, तद्विगमनत्वादयोः, तस्यैवंगुणस्य धर्मस्य सारमुपलभ्य कः सकर्णः प्रमादी भवेच्चारित्रधर्म
 इति, यतश्चेवमतः 'सिद्धे भो पयओ नमो जिणमये' इत्यादि, सिद्धे-प्रतिष्ठिते प्रख्याते भो इत्येतदतिशयिनाममन्त्रणं पश्यन्तु
 भवन्तः प्रयतोऽहं-यथाशक्तयोऽतः प्रकर्षेण यतः, इत्थं परसाक्षिकं भू(कृ)त्वा पुनर्नमस्करोति-'नमो जिनमते' अर्थाद् विभ-
 क्तिपरिणामो नमो जिनमताय, तथा चास्मिन् सति जिनमते नन्दिः-समृद्धिः सदा-सर्वकालं, क १-संयमे-चारित्रे,
 यथोक्तं-‘पदमं पाणं तओ दये’त्यादि, किंभूते संयमे १-देवनागमुचर्णकिन्नरगणैः सद्भूतभावेनार्चिते, तथा च संयम-
 वन्तः अर्च्यन्त एव देवादिभिः, किंभूते जिनमते १-ओक्यतेऽनेनेति लोकः-ज्ञानमेव स यत्र प्रतिष्ठितः, तथा जगदिदं
 ज्ञापयता, केचित् मनुष्यलोकमेव जगत् मन्यन्ते इत्यत आह-त्रैलोक्यमनुग्यासुरं, आधाराधेयरूपमित्यर्थः, अयमित्यंभूतः
 श्रुतधर्मो पद्वतां-पृच्छिमुपयातु दाभ्यतः-द्रव्यार्थादेयाहित्यः, तथा चोक्तं-‘द्रव्यार्थादेयात् इत्येया द्वादशाङ्गी न कदाचिद्
 नासीदित्यादि, अन्ये पठन्ति-धर्मो पद्वतां दाभ्यतं इति, अस्मिन् पक्षे क्रियाविशेषणमेतत्, शाश्वतं वर्द्धतां अमञ्जु-
 त्येति भावना, पित्रपतां कर्मपरम्पादिविजयेनेति हृदयं, तथा धर्मोत्तरं-चारित्रधर्मोत्तरं वर्द्धतु, पुनर्वृत्त्यभिधानं मोक्षा-
 धिना प्रत्यहं ज्ञानपृद्धिः कार्येति प्रदर्शनार्थं, तथा च तीर्थकरनामकर्महेतुन् प्रतिपादयतोक्तं-“अपुत्रपाणगहणे”ति,
 ‘सुपरस भगवओ करेमि काउरसमागं वंदणयत्तिपाप’ इत्यादि प्रागवत्, यावद्भोसिरामि । एवं सुतं पठित्वा पणुवी-
 सुत्तासमेव काउरसमागं करेमि, आह च-‘सुयणाणरस चउत्थो’ति, तओ नमोक्कारेण पारित्ता विमुद्धचरणदंसणसुयाइ-
 यात्ता मंगटनिमित्तं चरणदंसणमुयदेसगाणं सिद्धाणं शुई कहुँति, भणियं च-‘सिद्धाण शुई य’ति, सा चेयं स्तुतिः-

श्रुतधर्मस्य प्रोच्यते-‘तमतिमिरपटलविद्धंसणस्य सुरगणे’त्यादि, तमः-अज्ञानं तदेव तिमिरं अथवा तमः-भ्रष्टरूपनि-
धत्तं ज्ञानावरणीयं निकाचितं तिमिरं तस्य पटलं-धुन्दं तमस्तिमिरपटलं तद् विध्यंसयति नादायतीति तमस्तिमिरपट-
लविध्यंसनः तस्य, तथा चाज्ञाननिरासेनेवास्य प्रवृत्तिः, तथा सुरगणनरेन्द्रमहितस्य, तथा चाणममहिमानं धुर्यन्त्येव
सुरादयः, तथा सीमां-मर्यादां धारयतीति सीमाधरः, सीमि वा धारयतीति तस्येति, तृतीयाधौ पट्टी, तं धन्दे, तस्य वा
यत् मादात्म्यं तद् धन्दे, अथवा तस्य धन्दे इति धन्दनं करोमि, तथाहि-आगमयन्त एव मर्यादां धारयन्ति, किं-
भूतस्य ?-प्रकर्षेण रकोटितं मोहजालं-मिथ्यात्यादि येन स तथोच्यते तस्य, तथा चास्मिन् सति विधेकिनो मोहजालं
विलयमुपयात्येव, इत्थं श्रुतधर्ममभिवन्द्याधुना तस्यैव गुणोपदर्शनद्वारेण प्रमादागोचरतां प्रतिपादयन्नाह-‘जार्जरामर-
णे’त्यादि, जातिः-उत्पत्तिः जरा-वयोशक्तिः मरणं-प्राणत्यागः शोकः-मानसो दुःखविशेषः, जातिश्च जरा च मरणं च शोक-
श्चेति द्वन्द्वः, जातिजरामरणशोकान् प्रणाशयति-अपनयति जातिजरामरणशोकप्रणाशनस्तस्य, तथा च श्रुतधर्मोक्तानु-
ष्ठानाज्जात्यादयः प्रणश्यन्त्येव, अनेन चास्त्वन्धर्मप्रतिपातित्यमाह, कल्पम्-आरोग्यं कल्पमणवीति कल्याणं, कल्पं शब्द-
यतीत्यर्थः, पुष्कलं-सम्पूर्णं न च तदल्पं किं तु विशालं-विस्तीर्णं सुखं-प्रतीतं कल्याणं पुष्कलं विशालं सुखमायदति-
प्रापयतीति कल्याणपुष्कलविशालसुखायहस्तस्य, तथा च श्रुतधर्मोक्तानुष्ठानानु कलक्षणमप्यगसुखमवाप्यत एव, अनेन चास्य
विशिष्टार्धप्रसाधकत्वमाह, कःप्राणी देवदानवनरेन्द्रगणार्चितस्य श्रुतधर्मस्य सारं-सामर्थ्यमुपलभ्य-दृष्ट्वा विज्ञाय दुर्यात् प्रमादं
सचेतनतः ? चारित्रधर्मे प्रमादः कर्तुं न युक्त इति हृदयम्, आह-सुरगणनरेन्द्रमहितस्येष्टुक्तं पुनर्देवदानवनरेन्द्रगणाव-
-

तस्येति किमर्थमिति ?, अत्रोच्यते, तज्जिगमनत्वाददोषः, तस्यैवंगुणस्य धर्मस्य सारमुपलभ्य कः सकर्षः प्रमादी भवेच्चारित्रधर्म इति, यतर्भवमतः 'सिद्धे भो पयओ नमो जिणमये' इत्यादि, सिद्धे-प्रतिष्ठिते प्रत्याते भो इत्येतदतिशयिनामामन्त्रणं पश्यन्तु भवन्तः प्रयतोऽहं-यथादात्तयोषतः प्रकर्षेण यतः, इत्थं परसाक्षिकं भू(कृ)त्वा पुनर्नमस्करोति- 'नमो जिगमते' अर्थाद् विभ-
 क्रियरिणामो नमो जिगमताय, तथा चास्मिन् सति जिगमते नन्दिः-समृद्धिः सदा-सर्वकालं, क ?-संयमे-चारित्रे,
 यथोप्यं- 'पदमं पाणं तओ द्ये'त्यादि, किंभूते संयमे ?-देवतागमुपवर्णनकिन्नरगणैः सद्भूतभावेनाचिंते, तथा च संयम-
 यन्तः अर्चयन्त एव देवादिभिः, किंभूते जिगमते ?-ओक्थतेऽनेनेति लोकः-ज्ञानमेव स यत्र प्रतिष्ठितः, तथा जगादिदं
 ज्ञेयतया, केचित् मनुष्यलोकमेव जगत् मन्यन्ते इत्यत आह-त्रैलोक्यमनुव्यासुरं, आधाराधेयरूपमित्यर्थः, अयमिदंभूतः
 भूतधर्मो यद्धर्ता-मृद्धिमुपयातु दाभ्यतः-द्रव्यार्थादेवास्तित्यः, तथा चोक्तं- 'द्रव्यार्थादेवात् इत्येपा द्वादशाङ्गी न कदाचिद्
 नास्तीदित्यादि, अन्ये पठन्ति-धर्मो यद्धर्तां दाभ्यतं इति, अस्मिन् पक्षे क्रियाविशेषणमेतत्, दाभ्यतं यद्धर्तां अमच्यु-
 त्येति भावना, विजयतां कर्मपरमवादिविजयेनेति हृदयं, तथा धर्मोत्तरं-चारित्रधर्मोत्तरं यद्धेतु, पुनर्वृत्त्यभिधानं मोक्षा-
 भिना प्रत्यहं ज्ञानशुद्धिः कार्येति प्रदर्शनार्थं, तथा च तीर्थकरनामकर्महेतून् प्रतिपादयतोक्तं- "अपुषणाणगहणे"ति,
 'सुयरस भगवओ करेमि काउरसगं वंदणवत्तियाए' इत्यादि प्रागवत्, यावद्वोस्मिरामि । एयं सुतं पढित्ता पणुयी-
 सुस्सासमेव काउरसगं करेमि, आह च- 'सुयणाणरस चउरयो'ति, तओ नमोकारेण पारित्ता विसुद्धचरणदंसणमुयाइ-
 यारा मंगलनिमित्तं चरणदंसणमुयदेसणाणं सिद्धाणं शुई कहुँति, भणियं च- 'सिद्धाण शुई य'ति, सा चेयं स्तुतिः-

ततस्त्वावेव कस्माद्न क्रियेते ? उच्यते, द्रव्यसंवत्वादंप्रधानत्वाद्, उक्तं च—‘देवतयं भावतयं’ इत्यादि, अतः धावकाः पूज-
नसत्कारायपि कुर्वन्त्येव, सार्धवस्तुं प्रशस्तां च वसायनिमित्तमेवमभिदधति, तथा ‘सर्ममाणवत्तिथाए’ चि सन्मानप्रत्ययं—सन्मान-
नितिसिं, तत्र स्तुत्यादिभिर्गुणोच्चातिकरणं सन्मानः, तथा मानसः प्रीतिविशेष इत्यन्ये, अथ वन्दनपूजनसत्कारसन्माना एव
किंनिमित्तमित्यत आह—‘बोहिलाभप्रत्ययं—बोहिलाभनिमित्तं मेत्य जिनप्रणीतधर्मपासिर्बोधिंलाभो
भण्यते, अथ बोधिलाभ एव. किंनिमित्तमित्यत आहं ‘निरुपसर्गप्रत्ययं—निरुपसर्गनिमित्तं, निरुप-
सर्गो—भोक्षः, अथ च कायोत्सर्गः क्रियमाणोऽपि श्रद्धा(दि)विकलस्य नाभिलषितार्थप्रसाधनायात्मित्यत आहं—‘सद्भाए मेदाए
धिईए धारणाए अणुपेदाए वद्धमाणीए ठामि काउत्सर्गं’ति श्रद्धया हेतुभूतया तिष्ठामि कायोत्सर्गं न वलाभियोगा-
दिनां श्रद्धा—निजोऽभिलाषः, एवं मेधया—पटुत्वेन, न जडतया, अन्ये तु व्याचक्षते—मेधयेति मर्यादावर्जितत्वेन नास्ममञ्जसत-
येति, एवं धृत्या—मनःप्रणिधानलक्षणया न पुना रागद्वेषाकुलतया, धारणया—अहंइगुणाविष्करणरूपया न तद्गुण्यतया,
अनुप्रेक्षया—अहंइगुणानामेवं मुहुर्मुहुरविच्युतिरूपेणानुचिन्तनया न तद्वैकल्येन, वर्द्धमानयेति प्रत्येकमभिसम्बध्यते, श्रद्धया
वर्द्धमानया एवं मेधयेत्यादि, एवं तिष्ठामि कायोत्सर्गम्, आह—उक्तमेव प्राक्करोमि कायोत्सर्गं सारप्रतं तिष्ठामीति किमर्थ-
मिति ? उच्यते, ‘वर्त्तमानसंभीष्ये वर्त्तमानवद्वा (पार् ० ३-३-१३१) इति कृत्या करोमि कसिप्यामीति क्रियाभिमुख्यमुक्तमिदानीं
त्यासन्नतरत्वात् क्रियाकालनिष्ठाकालयोः कथञ्चिदभेदात् तिष्ठाम्येव, आह—किं सर्वथा ? नेत्याह—‘अद्ययूसासिएणमित्यादि
पूर्ववत् यावद्बोसिरामि चि; एयं च सुतं पठित्वा पणवीसुसासंपरिमाणं काउत्सर्गं करोति, ‘दंसंणविमुद्धीय तइउ’ति,

तृतीयत्वं चास्यातीचांरालोचनं विषयप्रथमकायोत्सर्गापेक्षयेति, तत्रो नमोकारेण पारोक्षां सुयण्णपरिवुद्धिनिमित्तं अतिशयवि-
सोदणरंयं च सुयधर्मस्य भगवञ्चो पराप असीए तप्यंस्त्वगनमोकारपुण्यं पुंर पदंति, तज्जोहो—

पुक्खरवरदीवहे पाप्मरसंदे य जंजुदीवे यं । भरहरचयविदेहे धम्मोहंगरे नमसामि ॥ १ ॥ तंमतिमिरपडलं
विक्खसणस्स सुरगणनरिंदमहिअस्स । सीमांयरस्स वंदे पक्कोडियमोहजालस्स ॥ २ ॥ जोहजोरामरणसोणंवि-
णासणस्स, कट्ठाणपुवखलविसालसुहंयहरस । को देवदानवनरिंदगणच्चिअस्स, धम्मस्स सारसुवल्लभ करे
पमायं ॥ ३ ॥ सिद्धे भो ! पयञ्चो णमो जिणमए नंदी सया संजमे; देवानगसुवणकिण्णरगणस्संमूर्जंभावं
विण्ण । लोको जल्य पइडिओ जगमिणं मेलुकमयासुरं, धम्मो वहुव सासञ्चो विजयजं धम्मसुरं वहुव ॥ ४ ॥
सुअरस भगवञ्चो करेमि काउरसगं वंदणं अद्यत्थं । (सूत्रम्)

अस्य व्याख्या—पुक्कराणि—पञ्चानि दीवरः—प्रधानः पुक्करवरः २ आसी द्वीपश्चेति समांसः, तस्यार्धं मानुषीत्तराचलाधर्मं
यसि तस्मिन्, तथा पातकीनां खण्डानि यस्मिन् स पातकीखण्डो द्वीपस्तस्मिन्; तथा जम्बोपलक्षितंस्तत्प्रधानो वा द्वीपो
जम्बूद्वीपस्तस्मिन्, एतेष्वर्द्धतृतीयेषु द्वीपेषु महत्तरक्षेत्रमाधान्याग्नीकरणतः पश्चानुपूर्व्योपन्यस्येति धानि भरतीरावतविदेहानि
प्राकृतदीप्त्या त्येकपञ्चननिर्देशः द्वन्द्वैकवद्भावात् भरतीरावतविदेह इत्यपि भवति; तत्र धर्मादिकरणाक्षमस्यामि—‘वुर्गति-
प्रयतान् जीयान्, यस्माद् धारयते ततः । पत्ते चैतान् शुभस्याने, तस्माद् धर्म इति स्मृतः ॥ १ ॥’ स च द्विभेदः—
श्रुतधर्मश्चात्रिधर्मश्च, श्रुतधर्मेणैवाधिकारः, तस्य भरतादिप्यादौ करणशीलास्तीर्थकरा एवातस्तेषां स्तुतिरुक्ता; साम्प्रतं

ततस्तावेव कस्मान्न क्रियेते ? उच्यते, द्रव्यसंवेत्तादंप्रधानत्वाद्, उक्तं च—‘दृष्टव्यं च भावत्वं’ इत्यादि, अतः ध्यायकाः पूज-
नसत्कारावपि कुर्वन्त्येव, सार्धवस्तु प्रशंसाध्यवसायनिमित्तमेवमभिदधति, तथा ‘सर्ममाणवर्त्तिषाए’ चि सन्मानप्रत्ययं—सन्मान-
निमित्तं, तत्र स्तुत्यादिभिर्गुणोन्नतिकरणं सन्मानः, तथा मानसः प्रीतिविशेष इत्यन्ये, अथ यन्दनपूजनसत्कारसन्माना एव
किंनिमित्तमित्यतं आह—‘बोहिलाभवर्त्तिषाए’ बोधिलाभप्रत्ययं—बोधिलाभनिमित्तं प्रेत्य जिनप्रणीतधर्मप्राप्तिसिद्धिर्बोधिंलाभो
भण्यते, अथ बोधिलाभ एव किंनिमित्तमित्यतं आह ‘निरुपसर्गप्रत्ययं—निरुपसर्गनिमित्तं, निरुप-
सर्गो—मोक्षः, अयं च कायोत्सर्गः क्रियमाणोऽपि शब्दा(दि)विकलस्य नाभिलषितार्थप्रसाधनायालमित्यत आह—‘सद्भाए मेहाए
धिईए धारणाए अणुप्येहाए वद्धमाणीए ठामि काउत्सर्गं’ति शब्दया हेतुभूतया तिष्ठामि कायोत्सर्गं न पछाभियोगा-
दिनां शब्दां—निजोऽभिलाषः, एवं मेधया—पटुत्वेन, न जडतया, अन्ये तु व्याचक्षते—मेधयेति मर्यादायर्त्तिर्येन नासमञ्जसतः
येति, एवं धृत्यां—मनःप्रणिधानलक्षणया न पुना रागद्वेषाकुलतया, धारणया—अर्हद्गुणाधिकरणरूपया न तच्छृङ्खलतया,
अनुपेक्षया—अर्हद्गुणानामेव मुहुर्मुहुरविच्युतिरूपेणानुचिन्तनया न तद्वैकल्येन, वद्धमानयेति प्रत्येकमभिसम्बध्यते, शब्दया
वद्धमानया एवं मेधयेत्यादि, एवं तिष्ठामि कायोत्सर्गम्, आह—उक्तमेव प्राक्करोमि कायोत्सर्गं साम्प्रतं सिद्धामीति किमर्थ-
मिति ? उच्यते, ‘वर्त्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा’ (पा० ३-३-१३१) इति कृत्वा करोमि करिष्यामीति क्रियाभिमुख्यमुक्तमिदानीं
त्वासंज्ञतरत्वात् क्रियाकालनिष्ठाकालयोः कथञ्चिदभेदात् तिष्ठाम्येव, आह—किं सर्वथा ? नेत्याह—‘अद्वयसिद्धिपणमित्यादि
पूर्ववत् प्रागद्वोसिरामि’ति, एयं च सूचं पठित्वा पणवीसूसासपरिमोणं काउत्सर्गं करोति, ‘दंसंणविमुद्धीय तइ’ति,

अस्य व्याख्या—सर्वलोकेऽर्हच्चैत्यानां करोमि कायोत्सर्गमिति, तत्र लोकयते—दृश्यते केवलज्ञानभास्वतेति लोकः—चतु-
 र्दशरज्ज्वात्मकः परियुह्यते इति, उक्तं च—“धर्मादीनां घृत्तिर्द्रव्याणां भवति यत्र तत् क्षेत्रम् । तैर्द्रव्यैः सह लोकस्तद्वि-
 परीतं ह्यलोकाख्यम् ॥ १ ॥” सर्वः खल्वयस्तिर्यग्धूर्ध्वमदभिन्नः, सर्वश्चासौ लोकश्च २ तस्मिन् सर्वलोके, त्रैलोक्ये इत्यर्थः,
 तथाहि—अधोलोके चमरादिभयनेषु तिर्यग्लोके द्वीपाचलज्योतिष्कविमानादिषु सन्त्येवार्हच्चैत्यानि ऊर्ध्वलोके सौधर्मा-
 दिषु सन्त्येवार्हच्चैत्यानि, तत्राशोकाष्टमहाप्रातिहार्यरूपां पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तः—तीर्थकरालेपां चैत्यानि—प्रतिमालक्ष-
 णानि अर्हच्चैत्यानि, इयमत्र भावना—चित्तम्—अन्तःकरणं तस्य भावे कर्मणि वा वर्णहृदादिलक्षणे व्यभिजि कृते चैतत् भवति,
 तत्रार्हतां प्रतिमाः प्रशस्तसमाधिचित्तोत्पादनादर्हच्चैत्यानि भण्यन्ते, तेषां किं ?—करोमीत्युत्तमपुरुषैकवचननिर्देशोत्तरमाऽ-
 भ्युपगमं दर्शयति, किमित्याह—कायः—शरीरं तस्योत्सर्गः—कृताकारस्य स्थानमौनध्यानक्रियाव्यतिरेकेण क्रियान्तराध्या-
 समधिकृत्य परित्याग इत्यर्थः, तं कायोत्सर्गं, आह—कायस्योत्सर्ग इति पष्ठ्या समासः कृतः, अर्हच्चैत्यानामिति प्राशुकं,
 तद् किमर्हच्चैत्यानां कायोत्सर्गं करोति ?, नेत्युच्यते, पृथीनिर्दिष्टं तत्पदं पदद्वयमतिक्रम्य मण्डूकगुल्या वन्दनप्रत्ययमित्या-
 दिभिः सम्प्रपद्यते, ततोऽर्हच्चैत्यानां वन्दनप्रत्ययं करोमि कायोत्सर्गमिति द्रष्टव्यम्, तत्र वन्दनम्—अभिवादनं प्रशस्तका-
 ययाज्यनःप्रयुत्तिरित्यर्थः, तत्प्रत्ययं—तन्निमित्तं, तत्फलं मे कथं नाम कायोत्सर्गादित्यतोऽर्थमित्येवं सर्वत्र भावना कार्यो,
 तथा ‘पूषणयत्तिपाए’त्ति पूजनप्रत्ययं—पूजानिमित्तं, तत्र पूजनं—गन्धमाल्यादिभिरभ्यर्चनं, तथा ‘सकारवत्तिपाए’त्ति सत्कार-
 प्रत्ययं—तत्कारनिमित्तं, तत्र प्रत्ययस्वाभरणादिभिरभ्यर्चनं सत्कारः, आह—यदि पूजनसत्कारप्रत्ययः कायोत्सर्गः क्रियते

स्वमामि सवरस अहयंपि ॥ ३ ॥” इत्यादि ‘दुरालोदयदुष्पडिंकते य उस्सगो’ति एवं स्वामित्ता आयरियमादी ततो दुरालो-
दयं वा होज्जा दुष्पडिंकते वा होज्जा अणामोगादिकरणेण ततो पुणोवि कयसामादया चरित्तविसोहणत्थमेव कावस्सगं
करेति ॥ गार्थः ॥ १५२२ ॥ ‘एस चरित्तुस्सगो’ गाहा व्याख्या—एस चरित्तुस्सगोति चरित्तातिपारविसुद्धिनिमि-
त्तोत्ति भणियं होइ, अयं च पंचासुस्ससप्परिमाणो ॥ १५२३ ॥ ततो नमोकारेण पारेत्ता विशुद्धचरित्ता विशुद्धदेसयाणं दंसण-
विसुद्धिनिमित्तं नामुक्किस्सणं करेति, चरित्तं विसोहियमियाणिं दंसणं विसोहियज्जित्तिकहु, तं पुण णामुक्किस्सणमेवं फरति,
‘लोगस्सुज्जोयगरे’त्यादि, अयं चतुर्विंशतित्तवे न्यक्षेण व्याख्यात इति नेह पुनर्व्याख्यायते, चतुर्विंशतित्तवं चाभिधाय
दर्शनविसुद्धिनिमित्तमेव कायोत्सर्गं चिकीर्षवः पुनरिदं सूत्रं पठन्ति—

सव्वलोए अरिहंतचेइयाणं करेमि काउरसगं वंदणयत्तिपाए पूअणयत्तिपाए सक्कारयत्तिपाए सम्माणयत्ति-
पाए षोहिलाभवत्तिपाए निरुयसगयत्तिपाए सद्धाए मेहाए धिइए धारणाए अणुप्पेहाए चहुमाणीए ठामि
काउरसगं (सूत्रं) ॥

१ क्षमे सर्वंसाहसयि ॥ ३ ॥ एवं क्षमस्मिन्नाऽऽचार्यादीन् सतो दुरालोचितं वा भवेत् दुष्पक्षिग्रस्तं वा भवेत् भद्राभोगादिकरणेन ततः पुनरपि ह्य-
सामादिकाभारिविशदोपनयनेन कायोत्सर्गं कुर्वन्ति । एवं चारियोत्सर्गं इति चारियातिचारविशुद्धिनिमित्तं इति भवितुं भवति, अयं च पञ्चासुष्प-
रिसाणः, ततो नमस्कारेण पारवित्ता विशुद्धचारिया विशुद्धदेसकानां दर्शनशुद्धिनिमित्तं नामोक्कीकृतं कुर्वन्ति, चारियं विसोधिदमिदानीं दर्शनं विशु-
चित्तकृत्या, तदुत्तर्नामोक्कीकृतमेवं कुर्वन्ति ।

आलोइव निंदित गुरुसयासे । होइ अहरेगलहओ ओहरियभरोष भारवहो ॥ २ ॥ तथा-उपपणानुपपन्ना माया अणुम-
नाओ निहंतवा । आलोपणनिंदणगरहणाहिं ण पुणो सिया वितियं ॥ ३ ॥ तरस य पायच्छित्तं जं मगाविकु गुरु उव-
इसंति । तं तह अणुचरियं अणवत्थपसंगभीपुणं ॥ ४ ॥ 'पडिकमणं'ति- 'आलोइकण दोसे गुरुणा पडिदिणपायच्छित्ता
व । सानाइयपुपगं समभा(या)वठिया पडिकमंति ॥ १ ॥ सममुवउत्ता पयंपण पडिकमणं कहुंति, अणवत्थपसंगभीया,
अणवत्थाए पुण उदाहरणं तिलहारगकप्पट्ठगोत्ति, 'कितिकम्मं'ति तओ पडिकमिस्ता खामणानिमित्तं पडिकंतायवत्तनि-
वेयणत्थं च पंदंति, तओ आयरियमादी पडिकमणत्थमेव दंसमाण। खामेति, उकं च-आयरिववउद्गाए सीसे साहंमिए
कुलगणे य । जे मे केडधि फसाया सपे तिविहेण खामेमि ॥ १ ॥ सवस्स समणसंपरस भगवओ अंजलिं करिय सीसे । सवं
समावइत्ता लमामि सपस्स अदयंपि ॥ २ ॥ सपस्स जीवरासिस्स भावओ धम्मनिहियनियच्चित्तो । सवं खमावइत्ता

१ आलोइव निंदितया गुरुमकरो । अयलतितवेन कमुट्ठवभर इव आरवाहः ॥ २ ॥ तेषां उतुपपन्ना माया प्रतिमार्गे निहन्तव्या । आलोचनामिन्वना-
लार्थमभिवं स्याद् द्वितीयपादम् ॥ ३ ॥ तस्य च प्रायश्चित्तं धर्ममार्गवित्तो गुरुय उपदिशन्ति । तद्यथाऽनुचरितव्यमनवस्थायसद्वर्त्तनेन ॥ ४ ॥ आलोइय दोषान् गुरुणा
प्रतिदृष्ट्वा यस्मिन्नास्ति । सामान्यिकपूरं समभावायस्थिताः प्रतिक्रमयन्ति ॥ १ ॥ सम्यगुपपुष्टाः पदंपदेन प्रतिक्रमणसूत्रं कथयन्मनवस्थायसद्वर्त्तनीताः, अन-
वसयानां पुनरुदाहरणं विवद्वारकतियुक्तिः । यतः प्रतिक्रम्य क्षामणानिमित्तं प्रतिक्रान्ताभासमवृत्तिवेदनार्थं च यन्मुक्तं, यत आचार्यादीन् प्रतिक्रमणार्थमेव दर्श-
यन्तुः क्षमयन्ति । भाषार्थोपाध्यान् विध्यान् सार्थमैकान् मुक्कणान् । ये मया केडपि कथयिताः सर्वान् प्रविशयेन क्षमयामि ॥ १ ॥ सर्वक्षमणसद्वत्स
भगवतोऽर्थोऽसि द्वावा सीसे । सवं क्षमयिष्या क्षमे सर्वस्याहमपि ॥ २ ॥ सर्वस्मिन् जीवराशी भावतो धर्मनिहियनियच्चित्तः । सर्वं क्षमयिष्या

आचार्ये स्थिते दैवसिकमित्युक्तं तद्गतं विधिमभिधित्सुराह—‘जा देवसियं दुगुणं चित्द’ गाहा व्याख्या—निगदसिद्धा, नवरं चेष्टा व्यापाररूपाऽवगन्तव्या ॥१५२१॥ ‘नमोकारचञ्चवीसग’ गाहा व्याख्या—‘नमोकारे’ति कांउरसगसमतीए नमोकारेण पारंति नमो अरहंताणंति, ‘चञ्चवीसग’चि पुणो जेहि इमं तित्थं देसियं तेसिं तित्थगाराणं उसभादीणं चञ्चवीसत्थएणं उक्कित्ताणं करंति, लोगस्सुज्जोयगरेणंति भणियं होति, ‘कितिकम्मे’ति तओ वंदित्कामा गुरुं संढासयं पडिलेहिता वययि-संति, ताहे मुहणंतगं पडिलेहिय ससीसोवरियं कायं एमज्जंति, एमज्जिता परेण विणएण तिकरणविसुद्धं कितिकम्मे करंति, वन्दनकमित्यर्थः, उक्तं च—“आलोयणवागारणासंपुच्छणपूयणाए सज्झाए । अवरहेय गुरुणं विणओ मूलं च वंदणग ॥१॥” मित्यादि ‘आलोयणं’ति एवं च वंदित्ता उत्थाय उभयकरगहियरओहरणाद्धावणयकाया पुणपरिचितिए दोसे जहारायणि-याए संजयभासाए जहा गुरु सुणेइ तहा पवहुमाणसंवेगा भयविप्पमुक्का अप्पणो विसुद्धिनिमित्तमालोपंति, उक्तं च—“विणएण विणयमूलं गंतूणायरियपायमूलंमि । जाणाविज्ज सुविहिओ जह अप्पाणं तह परंपि ॥ १ ॥ कयपायोवि मणुरसो

१ कायोत्सर्गसमाहं नमस्कारेण पारयंति नमोऽर्द्धं नम इति, चतुर्विधाविहिति, पुनर्यदिदं वीथं देशितं सेषा वीथंहरणाकुरभारीनां चतुर्विधाविष्टावेनोक्ती-संनं कुर्वन्ति, लोकोत्सोषोत्तकरेणोति भणितं भवति, कृतिकर्मोति ततो चन्द्रिगुकाभा गुरुं संदंशकाद् प्रमात्त्योपविशतिष्ठ, ततो मुखानन्तरं प्रनिष्ठित्वा सतीवमु-परितनं कायं प्रमाजंयन्ति, प्रभुजय परेण विनयेन त्रिकरणविसुद्धं कृतिकर्मं कुर्वन्ति । आलोचनारय्यकरणसंप्रभुवनाशु स्थाप्याये । अरताये च गुरुणा विनयो मूलं च वन्दनकं । एवं च चन्द्रिगोरायायोभयकरगृहीतरजोहरणा अर्थावनतकायाः पूर्वमतिचिन्तिताद् दोषान् यथास्तथाधिकं संयतभाषया यथा गुरुः शृणोति तथा प्रवर्धमानसंवेगा भयविप्पमुक्का आरामनो विशुद्धिनिमित्तमालोचयन्ति-विनयेन विनयमूलं गत्वाऽऽर्थावपादमूलं । आरयेय सुनिदितो यथाऽऽभ्यस्तानं तथा परमपि ॥ १ ॥ कृतपापोऽपि मनुष्य

आलोइव निंदिव गुरुसयासे । होइ अइरेगठहओ ओहरियभरोष भारवहो ॥ २ ॥ तथा-उधण्णाणुप्पत्ता माया अणुम-
 गाओ निहंतवा । आलोपणनिंदणगरहणाहिं ण पुणो सिया वितियं ॥ ३ ॥ तरस य पायच्छित्तं जं मग्गविक्र गुरु उव-
 दसंति । तं तह अणुचरियपं अणवत्थपसंगभीएणं ॥ ४ ॥ 'पडिकमणं'ति- 'आलोइकण दोसे गुरुणा पडिदिणपायच्छित्ता
 व । सामाइयपुपगं समभा(वा)यटिया पडिकमंति ॥ १ ॥ सममुववत्ता पयंपएण पडिकमणं कहुंति, अणवत्थपसंगभीया,
 अणवत्थाए पुण उदाहरणं तिलहारगकप्पट्ठगोत्ति, 'कतिकम्मं'ति तओ पडिकमिच्चा खामणानिमित्तं पडिकंतायवत्तनि-
 येयणत्थं च वंदंति, तओ आयरियमादी पडिकमणत्थमेव दंसेमाणा खामोति, उकं च-अयरिवयउक्षाए सीसे साहंमिए
 फुल्लणो य । जे मे केडवि कसाया सये तिविहेण खामेमि ॥ १ ॥ सघस्स समणसंपरस भगवओ अंजलिं करिय सीसे । सबं
 खमायइत्ता खाममि सघस्स अदयंपि ॥ २ ॥ सघस्स जीवरासिस्स भावओ धम्मनिहियनियच्चित्तो । सबं खमायइत्ता

१ आलोइव निंदिवा गुरुसयासे । भगवत्तितायेन कपुरन्दुतभर इव भारवाहः ॥ १ ॥ तल्पघाट्ठुएखा माया प्रतिभर्तौ लिहन्तव्या । आलोचनानिन्दना-
 न्दंनानिभं स्वाहृ द्विदोषवात् ॥ ३ ॥ तस्य च प्रायश्चित्तं परमार्थविदो गुरव उपदिशन्ति । तत्तथाऽनुषाहितव्यमनसस्याप्रसङ्गपीतेन ॥ ४ ॥ आलोइव दोषान् गुरुणा
 प्रतिदण्डयामिच्छासु । सामासिकपूर्व समभाषावस्थिताः प्रतिक्रमयन्ति ॥ १ ॥ सम्यगुपपुच्छाः पदंपदेन प्रतिकमणसूत्रं कथयन्त्यतस्तस्याप्रसङ्गगीताः, भग-
 वत्प्राप्तौ पुनरुदाहरणं तिलहारगकपिण्डुमिति । ततः प्रतिक्रम्य क्षामणानिमित्तं प्रतिकल्ताभारमयुच्चनिवेदनार्थं च वन्दन्ते, यत आचार्यादीन् प्रतिक्रमणार्थमेव द्रवं
 वन्दः क्षमयन्ति । आचार्योपायवान् शिष्यान् सार्धमिक्काद् फुल्लणांश्च । ये मया केडपि कथयित्वाः सर्वान् त्रिविधेन क्षमयामि ॥ १ ॥ सर्वक्षमणसहस्र
 भगवतोऽग्रेस्र इवावा सीसे । सर्वं क्षमयिष्या क्षमे सर्वस्यादयपि ॥ २ ॥ सर्वकिन्तु जीवराशी भावतो धर्मनिहिताभिप्रायिचः । सर्वं क्षमयिष्या

भक्त्यापोरस-
गर्भय०
प्रतिष्ठा-
नितिविधिः

आलोहज निदिज गुरुसयासे । होइ अइरेगलहओ ओहरियभरोब भारवहो ॥ २ ॥ तथा-उपपणानुपपन्ना माया अणुम-
 नाओ निहंतया । आलोपणनिंदणगरहणाहिं ण पुणो सिया वितिपं ॥ ३ ॥ तस्स य पायच्छित्तं जं मगविऊ गुरु उय-
 इसंति । तं तह अणुचरियपं अणवरथपसंगभीपणं ॥ ४ ॥ 'पडिकमणं'ति-आलोहऊण दोसे गुरुणा पडिदिणपायच्छित्ता
 उ । सामाइयपुण्यं समभा(वा)यठिया पडिकमंति ॥ १ ॥ सममुववत्ता पयंपएण पडिकमणं कहुंति, अणवरथपसंगभीया,
 अणवरथाए पुण उदाहरणं तिलहारगकपट्टगोत्ति, 'कतिकम्मं'ति तओ पडिकमित्ता खामणानिमित्तं पडिकंतायवत्तनि-
 देयणरथं च वंदंति, तओ आयरियमादी पडिकमणरथमेय दंसेमाणा खामेति, उकं च-आयरिउयउद्गाए सीसे साहंमिए
 कुलगणे य । जं मे केडवि कसाया सपे तिविहेण खामेमि ॥ १ ॥ सयस्स समणसंघस्स भगवओ अंजलिं करिय सीसे । सवं
 खमावइत्ता खमाभि सपस्स अहयंपि ॥ २ ॥ सपस्स जीवरसितस्स भावओ धम्मनिहियनियच्चित्तो । सवं खमावइत्ता

१ आलोहय निदिजया गुरुसयासे । भयलतितायेन कमुदनुवभर इव भारवाहः ॥ २ ॥ तस्य द्वाऽनुपपन्ना माया प्रतिमातं लिहन्तव्या । आलोचनालिहन्ता-
 नाहंमभिर्न स्याद् द्वितीययासु ॥ ३ ॥ तस्य च मायभिर्च यन्मार्गविदो गुरव उपदिशन्ति । तस्य द्वाऽनुचरितव्यमनवस्थाप्रसङ्गभीतेन ॥ ४ ॥ आलोहय दोषाद् गुरुणा
 प्रतिदूषयामिषासु । सामाधिकरं समभाषावस्थिताः प्रतिकल्पन्ति ॥ १ ॥ समग्रपुण्यपुण्याः पदंपदेन प्रतिकल्पसूयं कथयन्त्यनवस्थाप्रसङ्गभीताः, अन-
 वस्थायां पुनरुदाहरणं विक्रमकथिशुनरिति । ततः प्रतिकल्प क्षामणानिमित्तं प्रतिकल्पताभारमनुचरित्वेद्वयार्थं च वन्दन्ते, ॥ आचार्यादीन् प्रतिकल्पनायमेव द्रष्टुं
 यन्तः क्षमयन्ति १ आचार्योपाध्यायान् शिष्यान् साधर्मिकान् कुलगणान् । ये माया केडवि कथायिताः सर्वान् त्रिविधेन क्षमयामि ॥ १ ॥ सर्वेक्षणसद्व्यस्य
 भगवतेऽर्पित इवावा दीपं । सर्वं क्षमयित्वा क्षमे सर्वंसाहमपि ॥ २ ॥ सर्वकिन्तु जीवतादौ भावतो परमसिद्धिनिर्वाधतः । सर्वं क्षमयित्वा

आचार्ये स्थिते देवसिकमित्युक्तं तद्गतं विधिमभिधित्सुराह—‘आ देवसियं द्रुगुणं चित्तद्’ गाहा व्याख्या—निगदसिद्धा, नवरं चेष्टा व्यापाररूपाऽवगन्तव्या ॥१५२१॥ ‘नमोकारचञ्चीसर्ग’ गाहा व्याख्या—‘नमोकारे’ति काङ्क्षसर्गसमसीए नमोकारेण पारंति नमो अरहंताणंति, ‘चञ्चीसर्ग’ति पुणो जेहिं इमं तित्थं देसियं तेसिं तित्थगराणं उत्सभादीणं चञ्चीसत्यएणं उक्त्तिपणं करोति, लोगस्सुज्जोयगरेणंति भणियं होति, ‘कितिकम्मे’ति तओ वंदिङ्कामा गुरुं संडसयं पडिलेहिता उवयि-
संति, ताहे मुहणंतगं पडिलेहिय ससीसोवरियं कायं पमज्जंति, पमज्जिता परेण विणएण सिकरणविसुद्धं कितिकम्मं करोति, वन्दनकमित्थर्थः, उक्तं च—“आलोयणवागरणासंपुच्छणपूयणाए सज्झाए । अवरहेय गुरुणं विणओ मूळं च वंदणग ॥१॥” मित्यादि ‘आलोयणं’ति एवं च वंदित्ता । उरथाय उभयकरगहियरओहरणाद्धायणयकाया पुणपरिचिंतिए दोसे जहारायणि-
याए संजयभासाए जहा गुरु सुणेइ तहा पवहुमाणसंवेगा भयविष्यमुक्का अप्पणो विशुद्धिनिमित्तमाळोयंति, उक्तं च—
“विणएण विणयमूळं गंतूणायरियपायमूलंमि । जाणाविज्ज सुचिहिओ जह अप्पाणं तह परंपि ॥ १ ॥ कयपायोवि मणुरसो

१ कायोत्सर्गसमासा नमस्कारेण पारयंति नमोऽर्हं रूप इति, चतुर्विधाविधिति, पुनर्देहिदं दीधं देहितं तेषां दीधंकरणाद्युपमादीनां चतुर्विधाविधिवोदी-
संनं कुर्वन्ति, लोकसोद्योतकरेणोति भणितं भयति, कृतिकर्मोति ततो वन्दिशुकामा गुरुं संदंशकाद् प्रमान्योपविशान्ति, ततो गुलानन्तकं प्रतिलिख्य सर्वापंगु-
परितनं कायं प्रमार्जयन्ति, प्रमृश्य परेण विनयेन त्रिकरणविशुद्धं कृतिकर्मं कुर्वन्ति । आलोचनारथाकरणसंप्रभूतनामु स्याप्यादे । अयथाये च गुरुणां शिष्यो
मूलं च वन्दनकं । एवं च वन्दिशोभयायोभयकरगृहीतरजोहरणा भयांवनतकायाः पूर्वजतिचित्ताद् दोषान् यथारथाधिकं संप्रवभायथा यथा गुरुः शुणोति
तथा प्रवर्धमानसंवेगा भयविप्रमुक्का आत्मनो विशुद्धिनिमित्तमाळोचयन्ति—शिष्येन विनयमूलं यथाऽऽर्थाप्यारमूले । जापयेए, मुदिदिपो यथाऽऽस्तानं यथा
परमपि ॥ १ ॥ कृतपायोऽपि मनुष्य

आलोहव निदिच गुरुसयासे । होइ अइरेगलहओ ओहरियभरोष भारवहो ॥ २ ॥ तथा-उषण्णाणुप्पन्ना माया अणुम-
 नाओ निहंतवा । आलोयणनिंदणगरहणाहिं ण पुणो सिंया चितियं ॥ ३ ॥ तरस य पायच्छित्तं जं मगगिक्क गुरु उव-
 हसंति । तं तह अणुयसियं अणवरथपसंगभीपणं ॥ ४ ॥ 'पडिक्कमणं'ति-'आलोहकण दोसे गुरुणा पडिदिणपायच्छित्ता
 व । सामाइयपुयं समभा(धा)वठिया पडिक्कमंति ॥ १ ॥ सममुवउत्ता पयंपण पडिक्कमणं कहंति, अणवरथपसंगभीया,
 अणवरथाए पुण उदाहरणं तिलहारगकप्पट्ठगोसि, 'कितिकम्मं'ति तओ पडिक्कमिच्चा खामणानिमित्तं पडिक्कंतायवत्तनि-
 येयणरथं च वंदंति, तओ आयसियमादी पडिक्कमणरथमेव दंसेमाणा खामंति, उक्तं च-आयरिडवज्झाए सीसे साहंमिए
 छुळणणे य । जं मे केडधि कसाया सये तिविदेण खामेमि ॥ १ ॥ सवस्स समणसंपरस भगवओ अंजलिं करिय सीसे । सर्वं
 खमायइत्ता एमामि सपस्स अदयंपि ॥ २ ॥ सवस्स जीयरसिस्स भावओ धम्मनिहियनियच्चित्तो । सर्वं खमायइत्ता

१ आलोहव निदिचवा गुरुसकयो । भयस्यतितायेन कमुदन्तभर इय भारवाहः ॥ २ ॥ तत्पक्षादुत्तरवा माया प्रतिमार्गे निहंतव्या । आलोचनानिन्दना-
 गंदवाभिन्नं स्याद् द्वितीयवारम् ॥ ३ ॥ तस्य च प्रायश्चित्तं धम्मार्गविदो गुरव उपदिशन्ति । तद्यथाऽनुचरितव्यमनवस्थाप्रसन्नभीतेन ॥ ४ ॥ आलोच्य दोषान् गुरुणा
 दर्शयित्वा दास्यिष्यात् १ । सामाधिक्येन समभाषायस्थिताः प्रतिक्रामयन्ति ॥ १ ॥ सम्यगुपयुक्ताः पदंपदेन प्रतिक्रमणसूत्रं कथयन्त्यनवस्थामप्रसन्नभीताः, भव-
 न्नसयापी पुनरुदाहृत्यं तिलहारकथिगुरोर्ति । सतः प्रतिक्रम्य क्षामणानिमित्तं प्रतिक्रमन्ता आत्मवृत्तिनिवेदनार्थं च वन्दन्ते, सत आचार्यादीन् प्रतिक्रमणार्थमेव पदं
 पन्थः क्षमयन्ति । आचार्योपायान् शिष्यान् साधर्मिकान् कुलकर्णान् । ये मया केडधि करायिताः सर्वान् त्रिविधेन क्षमयामि ॥ १ ॥ सर्वप्रमणसहस्र
 भगवतोऽग्राह्य इवावा सीसे । सर्वं क्षमयिच्चा क्षमे सर्वस्याहमपि ॥ २ ॥ सर्वस्मिन् जीवराज्ञो भावतो धर्मनिहिवनिप्रचित्तः । सर्वं क्षमयिच्चा

आचार्ये स्थिते दैवसिकमित्युक्तं तद्गतं विधिमभिधित्सुराह—‘जा देवसियं द्रुणं चित्तद’ गाहा व्याख्या—निगदसिद्धा,
नवरं चेष्टा व्यापारख्याऽवगन्तव्या ॥१५२१॥ ‘नमोकारचञ्चीसग’ गाहा व्याख्या—‘नमोकारे’ति कांउरसगसमचीए नमोका-
रेण पारंति नमो अरहंताणंति, ‘चञ्चीसग’ति पुणो जेहिं इमं तित्थं देसियं तेसं तित्थगाराणं उसभादीणं चञ्चीसत्थपणं
उक्कित्थणं करंति, लोगस्सुज्जोयणरेणंति भणियं होति, ‘कितिकम्म’ति तओ चंदित्थकामा गुरुं संडासयं पटिलेहिंसा उववि-
संति, ताहे सुहणंतगं पडिलेहिय ससीसोवरियं कायं पमज्जंति, पमज्जिता परेण विणएण तिकरणविसुद्धं कितिकम्मं करंति,
यन्दनकमित्थर्थः, उक्तं च—“आलोयणवागारणासंपुच्छणपूयणाए सज्जाए । अवरहे य गुरुणं विणओ मूलं च धंदणग ॥१॥”
मित्थादि ‘आलोयणं’ति एवं च वंदित्ता उरथाय उभयकरगहियरओहरणाद्वावणयकाया पुप्रपरिचिंतिए दोसे जदारायणि-
याए संजयभासाए जहा गुरु सुणेइ तहा पवहुमाणसंवेगा भययिप्यमुक्का अप्पणो विशुद्धिनिमित्तमालोयंति, उक्तं च—
“विणएण विणयमूलं नंतूणायरियपायमूलंमि । जाणाविज्जा सुविहिओ जह अप्पाणं तह परंवि ॥ १ ॥ कयपायोवि मणुरसो

१ कायोत्तरसंगमार्गं नमस्कारेण पारयंति नमोऽर्द्धद्रव इति, चतुर्विंशतिरिति, पुनर्वैरिदं तीर्थं देसितं तेषां तीर्थं कलापयुग्मभरतीनां चतुर्विंशतिछात्रवोर्की-
र्त्तनं कुर्वन्ति, लोकस्थोद्योतकरोति भणितं भवति, कृतिकर्ममिति ततो चन्द्रिगुकामा गुरुं संदंशकान् प्रमाद्व्योपविशन्ति, ततो गुह्यान्तरं मर्तिष्ठिष्य सतीषंगु-
परितनं कायं प्रमत्तं दन्ति, मयुज्य परेण विनयेन प्रिकरणविशुद्धं कृतिकर्मं कुर्वन्ति । आलोचनाप्राकरणसंगमपूजनसु स्वाध्याये । भयगाथे च गुरुणा विनयो
मूलं च यन्दनकं । एवं च चन्द्रिगोत्तराद्योभयकरगुहीतरबोहरणा अर्थावगतकायाः पूर्वपरिविचिन्तवान् दीपान् सयस्समिधं संवत्तभाषया यथा गुरुः शृणोति
तथा प्रवर्धमानसंवेगा भयविपमुक्का आत्मनो विशुद्धिनिमित्तमालोचयन्ति-विनयेन विनयमूलं गत्वाऽऽर्थावगतमूलं । जाययेव सुविहो यथाऽऽत्मानं पथा
परमपि ॥ १ ॥ कवपायोऽपि मनुष्य

आलोहव निंदिव गुरुसयासे । होह अहरेगलहूओ ओहरियभरोष भारवहो ॥ २ ॥ तथा-उपपन्नाणुपपन्ना माया अणुम-
नाओ निहंतवा । आलोपणनिंदणगरहणादि ण पुणो सिया वितिपं ॥ ३ ॥ तस्स य पायच्छित्तं जं मगगिक्क गुरु उव-
इसंति । तं तह अणुषरियपं अणवत्थपसंगभीएणं ॥ ४ ॥ 'पडिक्कमणं'ति-आलोहऊण दोसे गुरुणा पडिदिणपायच्छित्ता
व । सामाइयपुणं समभा(पा)यठिया पडिक्कमंति ॥ १ ॥ सममुवउत्ता पयंपएण पडिक्कमणं कहुंति, अणवत्थपसंगभीया,
अणवरथाए पुण उदाहरणं तिउहारगकप्पट्ठगोसि, 'कितिकम्मं'ति तओ पडिक्कमिच्चा खामणानिमित्तं पडिक्कंतायवच्चनि-
येयणत्थं च पंदंति, तओ आयरियमादी पडिक्कमणत्थमेव दंसेमाणा सांमेति, उक्कं च-आयरिउवउत्ताए सीसे साहंमिए
फुल्लणे य । जं मे केडपि कसाया सपं तिविदेण र्तामेमि ॥ १ ॥ सपस्स समणसंपरस भगवओ अंजलिं करिय सीसे । सपं
रत्तामायइत्ता रत्तामि सपस्स अदयंपि ॥ २ ॥ सपस्स जीवरासिस्स भावथो धम्मनिहियनियच्चित्तो । सपं रत्तामायइत्ता

१ आलोहव निंदिव गुरुसयासे । भवसतिनायेन कपुटवृक्षभर इव भारवाहः ॥ २ ॥ तत्पक्षादुत्पन्ना माया प्रतिमार्गे निहन्तव्या । आलोचनानिन्दना-
गदंशभिर्न स्ताद् द्वितीयवर्गाम् ॥ ३ ॥ तस्य च प्रायश्चित्तं धम्मार्गेन्द्रो गुरव उपदिशति । उच्यतेऽनुचरितव्यमनवस्थाप्रसङ्गभीतेन ॥ ४ ॥ आलोहव दोषान् गुरुणा
दर्शयित्वा तन्निवारय । सामादिकरुं समभावावस्थिताः प्रतिष्ठाभ्यनिति ॥ १ ॥ सम्यगुत्पुण्याः पदंपदेन प्रतिष्ठाभ्यसूत्रं कथयन्त्यनवस्थाप्रसङ्गभीताः, भव-
वृत्तादीन् पुनरुदाहृत्य शिक्काकसिमुदिन । ततः प्रतिष्ठाभ्यक्षामणानिमित्तं प्रतिष्ठाभ्यामात्मयुचिनिवेदनायै च यन्दन्ते, तत आचार्यादीन् प्रतिष्ठाभ्यापयंमेव दत्तं
वन्दः क्षमयन्ति । आचार्याद्याद्यान् विध्यान् सार्धार्थकान् कृत्वाजीव । ये सया केडपि कथायिताः सर्वान् विधिधेन क्षमयामि ॥ १ ॥ सर्वप्रमणसहस्र
भगवतः भोक्ता ह्येष । सर्व क्षमयित्वा धेने सर्वसाहसमपि ॥ २ ॥ सर्वेभिर जीवरासो भावतो धर्मनिहितिनिष्पद्यः । सर्व क्षमयित्वा

आचार्ये स्थिते देवसिकमित्युक्तं तद्गतं विधिमभिधित्सुराह—“जा देवसियं द्रुगुणं चित्तद्” गाहा व्याख्या—निगदसिद्धा,
नवरंचेष्टा व्यापाररूपाऽवगन्तव्या ॥१५२१॥“नमोकारचञ्चवीसगं गाहा व्याख्या—‘नमोकारे’ति कौत्तरसगसमत्तीए नमोफा-
रेण पारंति नमो अरहंताणंति, ‘चञ्चवीसगं’ति पुणो जेहिं इमं तित्वं देसियं तेसिं तित्थगराणं उसभादीणं चञ्चवीसरथएणं
उक्कित्थणं करंति, लोगसुज्जोयगरेणंति भणियं होति, ‘कित्तिकम्मो’ति तओ वंदिउकामा गुरुं संडासयं पडिडेहिस्सा उववि-
संति, ताहे सुहणंतणं पडिडेहिस्स ससीसोवरियं कायं पमज्जंति, पमज्जिस्सा परेण विणएण तिकरणायिसुद्धं कित्तिकम्मं करंति,
यन्दनकमित्थर्थः, उक्तं च—“आलोयणयागरणासंपुच्छणपूयणाए सज्झाए । अयरहेय गुरुणं विणओ मूलं च पंदण ॥१॥”
मित्थादि ‘आलोयणं’ति एवं च वंदित्ता उत्थाय उभयकरगहियरओहरणाद्धावणयकाया पुवपरिचिंतिए दोसे जहारायणि-
याए संजयभासाए जहा गुरु सुणेइ तहा पवहुमाणसंवेगा भयविषमुक्का अप्पणो विशुद्धिनिमित्तमाढोयंति, उक्तं च—
“विणएण विणयमूलं नंतूणायरियपायमूलंमि । जाणाविज्ज सुविहिओ जह अप्पाणं तह परंपि ॥ १ ॥ कयपायोवि मणुरतो

१ कायोरसंगसमासी नमस्कारेण पारयंति नमोऽर्हत्रय इति, चतुर्विधविरिति, पुनर्येहिदं तीर्थं देशितं तेषां तीर्थं कालावृत्तमादीनां चतुर्विधविरतिरनोकी-
र्त्तनं कुर्वन्ति, लोकस्योद्योतकरेणेति भणितं भवति, कृतिकर्मैति ततो चन्द्रियुक्तामा गुरुं संदंताकान् प्रमान्योपविशन्ति, ततो मुखाभ्यन्तरं प्रविशित्वा सतीर्थं पु-
नरितनं कायं प्रमान्योपनित, प्रमृदय परेण धियनेन त्रिकरणविशुद्धं कृतिकर्मं कुर्वन्ति । आलोचनारूपकरणसंप्रभारुत्तमासु स्वाप्याये । भयताये च पुत्थनां धिनयो
मूलं च यन्दनकं । एवं च चन्द्रियोपायोभयकरगहियरओहरणा भयार्थानतकायाः पूर्ववर्तिचिन्तितान् दोषान् पयात्तयाधिकं संपवभाषया यथा गुरुः पूजोति
तथा प्रवर्धमानसंवेगा भयविषमुक्का आरामनो विशुद्धिनिमित्तमालोचयन्ति-विनयेन विनयमूलं गत्वाऽऽर्चयन्तमूलं । नारयए सुदिदियो यथाऽऽमानं तथा
परमपि ॥ १ ॥ कृतपापोऽपि मनुष्य

सए ठाणो'सि उकमन्यथा यस्य यदेव व्यापारपरिसमाप्तिर्भवति स तदेव सामयिकं कृत्वा तिष्ठतीति गाथार्थः ॥ १५१७ ॥
अयं च विधिः केनचित् कारणान्तरेण गुरोर्व्यापाते सति । 'जइ पुण निषायाओ' व्याख्या—यदि पुनर्निर्व्यापात एव सर्वे-
षामावश्यकं—प्रतिक्रमणं ततः कुर्यन्ति सर्वेऽपि सर्वे गुरुणा 'सट्ठादिकहणवाधाते पच्छा गुरु ठंति'सि निगदसिद्धमिति
गाथार्थः ॥ १५१८ ॥ यदा च पश्चाद् गुरवस्तिष्ठन्ति तदा—'सेसा उ जहासत्ती' गाहा व्याख्या—शेपारहु सायवो यथा-
दाकि—दास्यगुरुरूपं यो हि यायन्तं कालं स्यातुं समर्थः 'आपुछिचा गुरु ठंति सट्ठाणे सामायिकं काकण, किंनिमित्तं'—'सुत्त-
'धसरणहेवं' सूत्रार्थस्सरणत्तिमित्तं—'आयरिए ठियंमि देवसियं' आयरिए पुरओ ठिए तस्स सामाहयावसाणे देवसियं अइ-
पारं चित्तेति, अयणे भणंति—जाहे आयरिओ सामाहयं कहइ ताहे तेवि तयट्ठिया केव सामाहयसुत्तमणुपेहंति गुरुणा
सह पच्छा देवसियं'ति गाथार्थः ॥ १५१९ ॥ योपाध्ययथा अकिरिपुकं, यस्य कायोत्सर्गेण स्यातुं शक्तिरेव नास्ति स किं
कुर्यादिति तद्गतं विधिभभिधित्सुराह—'जो हुज्जाव असमर्थो' गाहा व्याख्या—यः कश्चित् साधुर्भवेदसमर्थः कार्यो-
त्सर्गेण स्यातुं, स किंभूत इत्याह—याटो पूज्जो गलनः 'परिततो'ति परिश्रान्तो गुरुर्वेयावृत्त्यकरणादिना असाधपि
विक्रपादिविरहितः सन् भयापेव सूत्रार्थे 'जा गुरु ठंति'चि यावद् गुरवस्तिष्ठन्ति कायोत्सर्गमिति गाथार्थः ॥ १५२० ॥

१ आरब्धप गुरुम् विहास्य स्वस्थाने सामायिकं हावा, किमिति १, सूत्रार्थस्सरणहेतोः । आचार्यं स्थिते देवसिकं—आचार्यं गुरातः स्थिते तस्य सामा-
निकारसाभं देवसिकमविवक्षारं विन्यासयिष्य, भन्ते भणन्ति—यद्वाऽऽधायाः सामायिकं कथयन्ति तदा तेऽपि तदेवस्थित्वा एव सामायिकसूत्रमनुपेक्षन्ते गुरुणा
सह पश्चादेवसिकं

कायोत्सर्गभङ्गो 'दीहृदको वे'ति सर्पदंष्ट्रे चात्मनि परे वा सहसा-अकाण्ड एवोच्चारयतः, तथैव आक्रियन्त इत्याकारा-
स्तराकारैरभङ्गः स्यात् कायोत्सर्ग एवमादिभिरिति गार्थः ॥ १५१६ ॥ अधुनोपतः कायोत्सर्गविधिप्रतिपादनायाद-
ते पुण सस्वरिण चिय पासवणुचारकालभूमिओ । पेहिता अत्यमिण ठंतुस्सगं सण ठाणे ॥ १५१७ ॥
जइ पुण निव्वायाए आवासं तो करिंति सव्वेवि । सट्ठाहकहणयायाययाइ पञ्जा गुरु ठंति ॥ १५१८ ॥
सेसा ज जहासत्ति आपुछित्ताण ठंति सट्ठाणे । सुत्तयसरणहेजं आयरिणं ठियंमि देयसियं ॥ १५१९ ॥
जो हुज्ज ज असमत्थो चालो बुद्धो गिलाण परितंतो । सो विकहाइयिरहिओ झाहज्जा जा गुरु ठंति ॥ १५२० ॥
जा देवसिअं हुगुणं चित्तइ गुरु अहिंजओडचिदं । वहुवायारा इअरे एगगुणं ताव चिंतंति ॥ १५२१ ॥
पव्वइयाण य चिदं नाज्जण गुरु वहुं बहुविदीअं । कालेण तदुच्चिएणं पारेइ भोयचिद्वोडचि ॥ (प्र०१) ॥
नसुक्कारचजवीसगकिहकम्मालोअणं पडिक्कमणं । किहकम्मदुरालोइअ दुप्पडिक्कंते य उस्सगगो ॥ १५२२ ॥
एस चरिसुस्सगगो दंसणसुद्धीइ तइयओ होइ । सुअनाणरस चउत्थो सिद्धाण भुई अ किहकम्मं ॥ १५२३ ॥
व्याख्या—ते पुनः—कायोत्सर्गकर्तारः ससूर्य एव दिवसे प्रश्रवणोच्चारकालभूमयः (मीः) प्रत्युपेक्षन्ते, द्वादश प्रश्रवण-
भूमयः आलयपरिभोगान्तः पद् पद् वहिः, एवमुच्चारभूमयो द्वादश, प्रमाणं चासां तिर्यग् जपन्त्येन हस्तमात्रमथश्चत्वार्यहु-
लानि यावत् अचेतनं, उत्कृष्टतस्तु स्थण्डिलं द्वादश योजनमानं, न च तेनेहाधिकारः, तिस्रस्तु कालभूमयः—कालमण्डलाख्याः,
यावच्चैनमन्यं च श्रमणयोगं कुर्वन्ति कालवेलायां तावत् प्रायसोऽस्तमुपयात्येव सविता ततश्च 'अत्यमिण ठंति उस्सगगं

सए ठाणे'ति उक्तमन्यथा यस्य यदैव न्यापारयसिमाधिर्भवति स तदैव सामयिकं कृत्वा सिधतीति गाथार्थः ॥ १५१७ ॥
अयं च विधिः केनचित् कारणान्तरेण गुरोर्व्यापाते सति । 'जइ पुण निबाधाथो' व्याख्या—यदि पुनर्निर्वाप्यात एव सर्वे-
यामावश्यकं-प्रतिक्रमणं ततः कुर्वन्ति सर्वेऽपि सदैव गुरुणा 'सद्वादिकहणयापाते पच्छा गुरु ठंति'ति निगदसिद्धमिति
गाथार्थः ॥ १५१८ ॥ यदा च पश्चाद् गुरवस्तिष्ठन्ति तदा—'सेसा उ जहासर्ची' गाहा व्याख्या—यैपारुनु साधवो यथा-
दाकि-राक्षस्यनुरूपं यो हि यायन्तं कालं स्यातुं समर्थः 'आपुछिसा गुरु ठंति सद्वाणे सामायिकं काऊण, किंनिमित्तं?'-सुस-
रथसरणहेतुं सूत्रार्थस्मरणनिमित्तं-'आयरिए ठियंमि देवसियं' आयरिए पुरओ तिप् तस्स सामादयायसाणे देवसियं अइ-
यारं धित्वेति, अण्णे भणंति-जाहे आयरिओ सामादयं कहइ ताहे तेवि तयद्धिया धेव सामादयसुत्तमणुपेहंति गुरुणा
सह पच्छा देवसियं'ति गाथार्थः ॥ १५१९ ॥ येषाश्च यथा दाकिरियुकं, यस्य कायोत्सर्गेण स्यातुं दाकिरेव नास्ति स किं
कुर्यादिति तद्गातं विधिभिर्भित्तिसुराह—'जो हुज्ज उ असमरथो' गाहा व्याख्या—यः कश्चित् साधुर्भवेद्समर्थः कायो-
त्सर्गेण स्यातुं, स किञ्चूत इत्याह-याओ धुद्धो गहनः 'परित्तो'ति परिश्रान्तो गुरुदेवाधृत्यकरणदिना असायपि
विकथादिविरहितः सन् व्यापेत् सूत्रार्थे 'जा गुरु ठंति'ति यावद् गुरवस्तिष्ठन्ति कायोत्सर्गमिति गाथार्थः ॥ १५२० ॥

१ आरुप्य गुरुं विहन्ति स्वस्थाने सामायिकं कृत्वा, किमिति ?, सूत्रार्थस्मरणहेतोः । आचार्यं स्थिते दैवसिद्ध-आचार्ये गुरतः स्थिते तस्य सामा-
निकारसत्ताने दैवसिद्धमिति चार्त्तं विद्वत्पण्डित, अन्त्यं भणन्ति-यदाऽऽचार्याः सामायिकं कथयन्ति यदा तेऽपि वदन्ति स्थिता एव सामायिकसूत्रमनुवेक्षन्ते गुरवः
सह पश्चादेवसिद्धं

पीत्यर्थः, 'किमुत चेद्वा उ'ति किं पुनश्चेष्टाकायोत्सर्गकारी, स तु सुतरां न निरुणद्धि इत्यर्थः, किमित्यत आह—'सज्जनमरणं निरोहे'ति सद्योमरणं निरोधे उच्युत्सस्य, ततश्च 'सुहृमुत्ससं तु जयणाए'ति सूक्ष्मोच्युत्समेव यतनया मुच्यति, नोत्थणं, मा भूत् सत्त्वधात इति गाथार्थः ॥ १५१० ॥ अधुना 'कासिते'त्यादिसूत्रार्धमचिकटिपदेदमाह—'कासपुयजंभिप' गाढा व्याख्या—इह कायोत्सर्गो कासश्रुतजृम्भितादीनि यतनया क्रियन्ते, किमिति ?—'मा ह सत्त्वमणिजोऽणितरस तिष्ठुहो'ति मा शस्त्रं भविष्यति कासितादिसमुद्भवोऽनिलो—यायुरनिलस्य—चाह्यस्य यायोः, किंभूतः ?—तीमोष्णः, पाद्यानि- लापेक्षया अत्युष्ण इत्यर्थः । न च न क्रियन्ते न च निरुध्यन्त एव न 'असमाही य निरोहे'ति (सर्वधारीधे) असमाधिश्च चद्राव्दात् मरणमपि सन्भाव्यते कासितादिनिरोधे सति, 'मा मसगाई'ति मा मसकादयश्च कासितादिसमुद्भवपषणभ्ये- न्माभिहता मरिष्यन्ति जृम्भिते च वदनमवेक्षं करिष्यन्ति ततो हस्तोऽप्रतो दीयत इति यतनेयमिति गाथार्थः ॥ १५११ ॥ आह—निःश्वसितेनेति सूत्रावयवो न व्याख्यायते इति किमत्र कारणम् ? उच्यते, उच्युत्सितेन तुल्ययोगक्षेमत्वादिति, इदानीम् 'उद्गागरितेने'त्यादिसूत्रावयवव्याचिख्यासयाऽऽह—यातनिसर्गः—उक्तस्वरूप उद्गागारोऽपि, तत्रायं विधिः—यतना द्यब्दस्य क्रियते न निस्पृष्टं मुच्यत इति, 'नेव य निरोहो'ति नेव च निरोधः क्रियते, असमाधिभाषादेव, उद्गागरे णा हस्तोऽन्तरे दीयत इति 'भमलीमुच्छासु य निवेसो' मा सहसापतितस्यात्मविराधना भविष्यतीति गाथार्थः ॥ १५१२ ॥ साम्प्रतं 'सूक्ष्मेरङ्गसञ्चार'रित्यादिसूत्रावयवव्याचिख्यासयाऽऽह—वीर्यसयोगतया कारणेन संचाराः सूक्ष्मवाद्रा देहं अवश्यं भाविनो, वीर्यं वीर्यान्तरायक्षयोपशमक्षयजं खत्वात्मपरिणामो भण्यते योगासु—मनोवाङ्मकायास्तत्र वीर्यसयोग-

तथैवातिषारः। सूक्ष्मवादरा भवन्ति न केवलत्वर्यादिति देह एव च भवति नादेहस्य, तत्र वही रोमश्चादय आदि-
रादादुरक्रमप्रहः 'अन्तो खेतानिलादीया' अन्तः-मध्ये भेद्वानिलादयो विचरन्तीत्यर्थः, इति गाथार्थः ॥१५१३॥ अधुना
'सूक्ष्मदृष्टिसम्भार' इति सूत्राययवं व्याख्यानयति—अवलोकनमालोकस्तस्मिन्नवलोकं धलं अवलोकचलं दर्शनलाभसमि-
त्यर्थः, किं ?—चक्षुः-मयनं, यतश्चेयमतो मनोवद्-अन्तःकरणमिव तच्चक्षुर्दुर्करं स्थिरं कर्तुं, न शक्यत इत्यर्थः, यतो रूपै-
स्तादक्षिप्यते स्वभावतो या-स्वभावेन या नैसर्गिकेण स्वयं चलति, आरमर्नैव चलतीति गाथार्थः ॥१५१४॥ यस्मादेवं तस्मात्
न करोति निमेष(रोध)यत्नं कायोत्सर्गकारी, किमिति ?—'तत्पुत्रयोगे ण ह्याण ह्याएज्ज' इति तत्र-निनिमेषयत्ने य उपयोग-
स्त्वेन सता मा न ध्यानं ध्यायेत् अभिप्रेतमिति, 'एगनिमं तु पयन्नो ह्यायइ साह् अणिमिसच्छोडवि' एकरान्त्रिकी तु प्रतिमां
प्रतिपन्नो मदात्तस्यो ध्यायति समर्थः अनिमेषाक्षोऽपि-अनिमिषे अक्षिणी यस्य सः अनिमिषाक्षः निश्चलनयन इति गाथार्थः
॥१५१५॥ अधुना एवमादिभिराकारैरित्यादिसूत्रप्रवयवव्याधिरित्यासयाह—'अगणि' इति यदा ज्योतिः स्पृशति तदा प्रावर-
णाय कल्पप्रदणं कुर्वतां न कायोत्सर्गभङ्गः, आह-नेमस्कारमेवाभिधाय किमिति तद्ग्रहणं न करोति ? येन तद्भङ्गो न भवति,
तस्येव, नात्र नमस्कारपारणमेवायिच्छितं कायोत्सर्गमानं क्रियते, किं तु यो यत्परिमाणो यत्र कायोत्सर्ग उकलत ऊर्ध्व-
परिसमासेऽपि तस्मिन्नमस्कारमपठतो भङ्ग इत्यादि, अपरिसमासेऽपि च पठतो भङ्ग एव, स चात्र न भवतीति, एवं सर्वत्र
भावनीयं, 'दृष्टिद्वयं च' इति मार्जारामूषकादिभिर्वा पुरतो यायात्, अत्राप्यप्रतः सरतो न कायोत्सर्गभङ्गः, 'बोहियसोभाइ' इति
मोषिकाः—स्तेनकास्तेभ्यः क्षोभः—संभ्रमः, आदिशब्दाद्राजादिक्षोभः परिगृह्यते, तत्रास्यानेऽप्युच्चारयतो(ऽनुच्चारयतो)ना न

पीत्यर्थः, 'किमुत चेद्वा उ'ति किं पुनश्चेष्टाकायोत्सर्गाकारी, स तु सुतरां न निरुणद्धि इत्यर्थः, किमित्यत आह—'सज्जमरणं निरोहे'ति सद्योमरणं निरोधे उच्छ्वासस्य, ततश्च 'सुहृमुत्सासं तु जयणाप'ति सूक्ष्मोच्छ्वासमेव यतनया मुञ्चति, नोत्थणं, मा भूत् सत्त्वघात इति गाथार्थः ॥ १५१० ॥ अधुना 'कासिते'त्यादिसूत्रार्थप्रचिकटिष्येदमाह—'काससुयजंभिर्' गाढा व्याख्या—इह कायोत्सर्गे कासश्रुतजृम्भितादीनि यतनया क्रियन्ते, किमिति १—'मा हु सत्त्वमणिजोऽनिलस्त तिष्ठुहो'ति मा शब्दं भविष्यति कासितादिसमुद्भवोऽनिलो—यायुरनिलस्य—वायस्य 'वायोः, किंभूतः १—तीव्रोष्णः, वायानि- लापेक्षया अत्युष्ण इत्यर्थः । न च न क्रियन्ते न च निरुध्यन्त एव न 'असमाही य निरोहे'ति (सर्वधारीधे) असमाधिश्च चशब्दात् सरणमपि सम्भाव्यते कासितादितिरोधे सति, 'मा मसगाई'ति मा मसकादयश्च कासितादिसमुद्भवपवनभ्ये- ऽस्माभिहता मरिष्यन्ति जृम्भिते च वदनप्रवेशं करिष्यन्ति ततो हस्तोऽमृतो दीयत इति यतनेयमिति गाथार्थः ॥ १५११ ॥ आह—निःश्वसितेनेति सूत्रावयवो न व्याख्यायते इति किमत्र कारणम् १, उच्यते, उच्छ्वसितेन तुल्ययोगक्षेमत्वादिति, इदानीम् 'उद्गारितेने'त्यादिसूत्रावयवव्याचिख्यासयाऽऽह—यातनिसर्गः—उक्स्वरूप उद्गारोऽपि, तत्राप्यं विधिः—यतना शब्दस्य क्रियते न निःसृष्टं मुच्यत इति, 'नेव य निरोहो'ति नेव च निरोधः क्रियते, असमाधिभावादय, उद्गारे वा हस्तोऽन्तरे दीयत इति 'भमलीमुच्छासु य निवेसो' मा सहसापतितस्यात्मविराधना भविष्यतीति गाथार्थः ॥ १५१२ ॥ साम्प्रतं 'सूक्ष्मैरङ्गसञ्चार'रित्यादिसूत्रावयवव्याचिख्यासयाऽऽह—वीर्यसयोगतया कारणेन संघाताः सूक्ष्मवादरा देहे अवश्यंभाविनो, वीर्यं वीर्यान्तरायक्षयोपशमक्षयजं सत्त्वात्मपरिणामो भण्यते योगासु—मनोवाङ्मयास्तत्र वीर्यसयोग-

द्विधा, साध्यमपीत्यर्थः । तत्र द्रव्यशुद्धिः रूपादिना वस्त्रादेर्भावशुद्धिः प्रायश्चित्तादिनाऽऽत्मन एव, द्रव्यशाल्यं कण्टक-
 सिंहीमुखकलादि, भावशाल्यं तु भाषादि, सर्वं ज्ञानावरणीयादि कर्म पापं वर्त्तते, किमिति ?—आप्यते येन कारणेन तेन
 कर्णेणा जीवः संसारे-तिर्यग्गजारकामरभयानुभवलक्षणे, तथा च दग्धरज्जुकल्पेन भयोपग्राहिणाऽल्पेनापि सत्ता केवलिनो-
 ऽपि न शुक्तिमासादयन्तीति दाशुणं संसारव्यमणनिमित्तं कर्मेति गाथार्थः ॥ १५०९ ॥ साम्प्रतम् 'अन्यत्रोच्युत्तिरेने'-
 त्यपयं विवृणोति—

उरसासं न निरुंभइ आभिगगहिओवि किमुअ चिह्वा उ ? । सज्जमरणं निरोहे सुद्धुत्तसासं तु जयणाए ॥ १५१० ॥
 कासखुअजंभिग मा ह्नु सत्थमणिलोऽनिलस्स तिच्युण्हो । असमाहीय निरोहे मा मसगाहं अतो हत्थो ॥ १५११ ॥
 पायनिसग्गुहोए जयणासस्स नेव य निरोहो । उहोए था हत्थो भमलीसुच्छासु अ निवेसो ॥ १५१२ ॥
 पीरियसजोगयाए संयारा सुद्धमपाया देहे । पाहि रोमंचाहे अंतो खेलाणिलाहेया ॥ १५१३ ॥
 आ(अय)लोअयलं थयस्स मणुज्य तं दुक्करं थिरं काडं । रूयहे तयं खिप्पइ सभावओ था सयं चलइ ॥ १५१४ ॥
 न दुणइ निमंसजुत्तं मत्तुयओगे ण क्षाण द्वाहज्जा । पगनिसिं तु पयवओ क्षापइ साह्वा अणिमिसच्छोऽपि ॥ १५१५ ॥
 जगणाओ षिट्ठिच्च य पोहियसोमाइ दीहत्थो था । आगारेहिं अभग्गो उत्सग्गो एवमाहेहिं ॥ १५१६ ॥
 ऊर्ध्वं प्रपट्टः आस तच्चासः तं न निरुंभइ'ति न निरुणद्धि, 'आभिगगहिओवि' अभिपृच्छत इति अभिप्रष्टुः अभि-
 प्रष्टुः निर्पुंष आभिप्रष्टिकः—कापोत्सर्गस्तदव्यतिरेकात् तद्वर्त्तार्थाऽप्याभिप्रष्टिको भव्यते, अस्मावप्यभिभवकायोत्सर्गकार्य-

इत्थं(दं) गाथायुगलं यथा सामायिकाध्ययने व्याख्यातं तथैव द्रष्टव्यमिति, साम्प्रतं 'तस्मोत्तरीकरणेने'ति सूत्रावयवं विवृण्वन्नाह—

खण्डियविराहियाणं मूलगुणाणं सत्तरगुणाणं । उत्तरकरणं कीरह जह सगहरहंगोहाणं ॥ १५०७ ॥
पावं छिंदह जन्हा पायच्छित्तं तु भन्नह तेणं । पाएण चाधि चित्तं विसोहए तेण पच्छित्तं ॥ १५०८ ॥
दव्वे भावे य दुहा सोही सल्लं च इक्कमिक्कं तु । सव्वं पावं कम्मं भागिज्जह जेण संसारे ॥ १५०९ ॥

व्याख्या—'खण्डितविराधितानां' खण्डिताः—सर्वथा भग्ना विराधिताः—देशतो भग्ना मूलगुणानां—प्राणातिपातादिवि-
निवृत्तिरूपाणां सह उत्तरगुणैः—विण्डविशुध्यादिभिर्वर्तत इति सोत्तरगुणास्तेषामुत्तरकरणं क्रियते, आलोचनादिना पुनः
संस्करणमित्यर्थः, दृष्टान्तमाह—यथा शकटरथाङ्गोहानां—गन्धोच्चक्रगृहाणामित्यर्थः, तथा च शकटानां खण्डितविराधि-
तानां अक्षावलकादिनोत्तरकरणं क्रियत इति गाथार्थः ॥ १५०७ ॥ अधुना 'प्रायश्चित्तकरणेने'ति सूत्रावयवं व्याख्येया-
सुराह—'पावं' गाहा, व्याख्या—पापं—कर्मोच्यते तत् पापं छिनत्ति यस्मात् कारणात् प्राकृतशैल्या 'पायच्छित्तं'ति भण्यते, तेन
कारणेन, संस्कृते तु पापं छिनत्तीति पापच्छिदुच्यते, प्रायसो वा चित्तं—जीवं शोधयति—कर्ममलिनं धिमलीकरोति तेन
कारणेन प्रायश्चित्तमुच्यते, प्रायो वा—बाहुल्येन चित्तं स्वेन स्वरूपेण अस्मिन् सतीति प्रायश्चित्तं, प्रायोप्रहणं संपरादेरपि
तथाविधचित्तसद्भावादिति गाथार्थः ॥ १५०८ ॥ अधुना 'वियोधिकरणे'त्यादिसूत्रावयवव्याखिल्यासयाऽऽह—'दपे भावे
य दुहा सोही' गाहा—द्रव्यतो भावतश्च द्विविधा विशुद्धिः, शल्यं च, 'एक्कमेक्कं तु'ति एक्कं शुद्धिरपि द्रव्यभावाभेदेन

आरमकाउस्सग्गे पडिक्कमणे ताव काउ सामहयं । तो किं करेह बीयं तइअं च पुणोऽवि उस्सग्गे ? ॥ १५०२ ॥
समभावंसि ठियप्पा उस्सग्गं करिय तो पडिक्कमइ । एमेव य समभावे ठियस्स तइयं तु उस्सग्गे ॥ १५०३ ॥
सज्जापस्साणत्तवओसहेसु उवप्पसुइययाणेसु । संतयुणकित्तणेसु अ न हुंति पुणरुत्तदोसा उ ॥ १५०४ ॥

व्याख्या—‘आदिमकायोत्सर्गे’ इति प्रथमकायोत्सर्गे कृत्वा सामायिकमिति योगः ‘पडिक्कमणे ताव वितिवं काइं सामा-
वयं’ति योगः, ता किं करेह तइयं च सामाहयं पुणोऽवि उस्सग्गे’ यः प्रतिक्रान्तोपरीति गार्थार्थः ॥ १५०२ ॥ चालना
भावे—रागद्वेषमाप्यासिनि स्थित आत्मा यस्यासौ स्थितात्मा, ‘उस्सग्गं काउ (करिय) तो पडिक्कमति’ दिवसातिचारपरिज्ञानाय
कायोत्सर्गे कृत्वा गुरोरतिचारं निषेध तत्प्रदत्तप्रायश्चित्तं समभावापूर्वकमेव प्रपद्य ततः प्रतिक्रामति, ‘एमेव य समभावे
विवरस तवियं तु उस्सग्गे’ एवमेव च समभावे व्यवस्थितस्य सतधारित्रिशुद्धिरपि भवतीति कृत्वा तृतीयं सामायिकं कायो-
त्सर्गे प्रतिप्रान्तोत्तरकाळभाषिनि क्रियत इति गार्थार्थः ॥ १५०३ ॥ प्रत्ययस्थानमिदम्—‘सज्जायस्साण’ गाहा व्याख्या नि-
गदसिद्धा, इदानीं ‘ओ मे देवसिओ अइयारो कओ’ इत्यादि सूत्रमधो व्याख्यातत्वादनारब्ध ‘तस्स मिच्छामि दुक्कडं’ति
सूत्राप्रथमं व्याधिरुपाधुराह—

मिप्पि मिउमइयत्तं छत्ति अ दोसाण छायाणं हेह । मिप्पि य भेराइ ठिओ दुत्ति दुयुंछामि अप्पाणं ॥ १५०५ ॥
कत्ति कटं मे पायं दत्तिय देवसि तं उवसमणं । एसो मिच्छाउक्कडपयक्खरत्थो समासेणं ॥ १५०६ ॥

कादौ विषये 'आलोए देसिए य अतिचारे'ति अवलोकयेत्—निरिक्षेत दैवसिकानतिचारान्—अविधिप्रत्युपेक्षिताप्रत्युपेक्षिता-
दीनिति, ततः 'सवे समणाइत्ता' सर्वानतिचारान् मुखवस्त्रिकाप्रत्युपेक्षणादारभ्य यावत् कायोत्सर्गावस्थानमत्रान्तरे य इति
'समाणइत्ता' समाप्य बुद्ध्यवलीकनेन समाप्तिं नीत्वा एतावन्त एत इति, नातः परमतिचारोऽस्ति ततो 'हृदये' चेवसि दोषान्—
प्रतिषिद्धकरणादिलक्षणान् आलोचनीयानित्यर्थः, स्थापयेदिति गाथार्थः ॥ १४९९ ॥ कृत्वा हृदये दोषान् यथाक्रममिति
प्रतिसेवनानुलोभ्येन आलोचनानुलोभ्येन च, प्रतिसेवनानुलोभ्यं नाम ये यथाऽऽसेविता इति, आलोचनानुलोभ्यं तु पूर्व
लघव आलोच्यन्ते पश्चाद् गुरव इति, 'जा न ताव पारेति'ति यावन्न तावत् पारयति गुरुर्नमस्कारेण, 'ताव सुदूमाणु-
पाणु'ति तावदिति कालावधारणं, सूक्ष्मप्राणापानः, सूक्ष्मोच्छ्वासनिश्वास इत्यर्थः, किं ?—'धम्मं सुकं च स्माएज्जा' धर्मेयानं
प्रतिक्रमणाध्ययनोक्तस्वरूपं शुद्धं ध्यानं च ध्यायेदिति गाथार्थः ॥ १५०० ॥ एवं—

देसिय राइय पक्खिय चाउम्मासे नहेव वरिसे य । हक्खिके तिवि गमा नायव्वा पंचसेएसु ॥ १५०१ ॥

व्याख्या—'देवसिय'ति दैवसिके प्रतिक्रमणे दिवसेन निर्वृत्तं दैवसिकं, 'राइय'ति रात्रिके, 'पक्खिय'ति पाक्षिकं
'चाउम्मासे'ति चातुर्मासिके तथैव 'वरिसे'ति तथैव वार्षिके च, वर्षेण निर्वृत्तं वार्षिकं—सांघस्यसंक्रामिति भावना, एके-
कस्मिन् प्रतिक्रमणे दैवसिकादौ त्रयो गमा ज्ञातव्याः, पञ्चस्वेतेषु दैवसिकादिषु, कथं त्रयो गमाः ?, सामापिकं कृत्वा
कायोत्सर्गकरणं, सामापिकमेव कृत्वा प्रतिक्रमणं, सामापिकमेव कृत्वा पुनः कायोत्सर्गम्, इह च यस्माद् दिवसादि तीर्थं
दिवसप्रधानं च तस्माद् दैवसिकमादाविति गाथार्थः ॥ १५०१ ॥ अत्राह चोदकः—

आत्मकाउत्सर्गो षड्विक्रमणे ताव काउ सामहयं । तो किं करेह बीषं तद्वर्जं च पुणोऽपि उत्सर्गो ? ॥ १५०२ ॥
समभावमि धियप्य उत्सर्गं करिय तो षड्विक्रमह । एमेव य समभावे धियस्स तद्वयं तु उत्सर्गो ॥ १५०३ ॥
सज्जापक्षाणत्तवओसहेसु उवणसुहृद्वयाणेसु । संतयुणकित्तणेसु अ न ह्वंति पुणरुत्तदोसा उ ॥ १५०४ ॥

व्याख्या—‘आदिमकायोत्सर्गो’ इति प्रथमकायोत्सर्गं कृत्वा सामाधिकमिति योगः ‘षड्विक्रमणे ताव चित्तियं काउं सामा-
हयं’ति योगः, ता किं करेह तद्वयं च सामाहयं पुणोऽपि उत्सर्गो’ यः प्रतिक्रान्तोपरीति भायार्थः ॥ १५०२ ॥ चालना
चेयम्, अत्रोच्यते—‘समभावमि’ गाहा व्याख्या—इह समभावस्थितस्य भावप्रतिक्रमणं भवति नान्यथा, ततश्च सम-
भावे—रागद्वेषमभयसंतिनि स्थित आत्मा यस्यातो स्थितात्मा, ‘उत्सर्गं काउ (करिय) तो षड्विक्रमति’ दिवसातिचारपरिज्ञानाय
कायोत्सर्गं कृत्वा गुरोरतिघातं निषेध तत्प्रदत्तप्रायश्चित्तं समभावपूर्वकमेव प्रपद्य ततः प्रतिक्रमति, ‘एमेव य समभावे
विवरस तत्तिपं तु उत्सर्गो’ एवमेव च समभावे व्यवस्थितस्य सतश्चारित्र्यशुद्धिरपि भवतीति कृत्वा तृतीयं सामाधिकं कायो-
त्सर्गं प्रतिप्रान्तोत्तरकाउभाविनि क्रियत इति गाथार्थः ॥ १५०३ ॥ प्रत्यवस्थानमिदम्—‘सज्जायक्षाण’ गाहा व्याख्या नि-
गदसिद्धा, इदानीं ‘ओ मे देवसिओ अरयारो कओ’ इत्यादि सूत्रमधो व्याख्यातत्वाद्नादस्य ‘तस्स मिच्छानि दुक्कडं’ति
सूत्राद्यप्यं व्याधित्वागुराह—

मिप्पि मिम्मद्वसं पत्ति अ दोसाण छापणं दोह । मिप्पि य मेराह ठिओ इत्ति दुगुंछामि अप्पाणं ॥ १५०५ ॥
कत्ति कटं मे पायं दत्तिप देवमि तं उवसमणं । एसो मिच्छाउक्कडपक्खरत्थो समासेणं ॥ १५०६ ॥

सन् निरेजकायो-निष्प्रकम्पदेह इति भावना, निरुद्धवाक्प्रसरः-मौनव्यवस्थितः सन् ज्ञानीते सुखमेकमना-एकामचिच्च, सन् कोऽसौ ?-मुनिः-साधुः, किं ?-दैवसिकातिचारं आदिशब्दप्रात्रिकमह इति गार्थार्थः ॥ ततः किमित्याह-यस्मात् कारणात् सम्यग्-अशठभावेन गुरुजनप्रकाशनेन-गुरुजननिवेदनेनेति हृदयं, तुशब्दात् तदादिअष्टप्रायश्चित्सकरणेन चः शोधयत्यात्मानमसौ, अतिचारमलिनं क्षालयतीत्यर्थः, तच्चातिचारपरिज्ञानमविकलं कायोत्सर्गव्यवस्थितस्य भवत्यतः कायो-त्सर्गस्थानं कार्यमिति, किंच-यस्माज्जिनैर्भगवद्भिरयं कायोत्सर्गो भणित-उक्तः, तस्मात् कायोत्सर्गस्थानं कार्यमिति गार्थार्थः ॥ १-२ ॥ यतश्चैवमतः 'काउत्सर्गं मुक्त्वपहर्देसियं'ति मोक्षपन्थास्तीर्थकर एव भण्यते तत्प्रदर्शकत्वात्, कारणे कार्योपचारात्, तेन मोक्षपथेन देहितः-उपदिष्टः मोक्षपथदेशितस्तं, 'जाणिऊणं'ति दिवसाद्यतिचारपरिज्ञानो-पायतया विज्ञाय ततो धीराः-साधवः, दिवसातिचारज्ञानार्थञ्जिरुपलक्षणं राऽयतिचारज्ञानार्थमपि, 'ढायंति उरसणं'ति तिष्ठन्ति कायोत्सर्गमित्यर्थः, ततश्च कायोत्सर्गस्थानं कार्यमेव, स्वप्रयोजनत्वात्, तथाविधैवयत्पुल्यवादिति गार्थार्थः ॥ १४९७॥ साम्प्रतं यदुक्तं 'दिवसातिचारज्ञानार्थमिति, तत्रोपतो विषयद्वारेण तमतिचारमुपदर्शयन्नाह-

स्यपणासणणपाणे चेइय जइ सेल्ल काय उच्चारे । समितीभायणशुत्ती चितहायरणंमि अइयारो ॥ १४९८ ॥

उपाख्या-शयनीयवितथाचरणे सत्यतिचारः, एतदुक्तं भवति-संस्तारकादेरविधिना ग्रहणादौ अतिचार इति, 'आसणं'सि आसनवितथाचरणे सत्यतिचारः पीठकादेरविधिना ग्रहणादतिचार इति भावना, 'उण्णपाणं'सि अन्नपानवितथाचरणे सत्यतिचारः अन्नपानस्याविधिना ग्रहणादावतिचार इत्यर्थः, 'चेतियं'सि चैत्यवितथाचरणे सत्यतिचारः, चैत्यविषयं

वितथाचरणमधिभिना वन्दने अकरणे चेत्यादि, 'जह' चि यतिवितथाचरणे सत्यतिचारः, भतिविषयं च वितथाचरणं यथार्हं
 चिनयाष्टकरणमिति, 'सेज' चि शय्यावितथाचरणे सत्यतिचारः, शय्या वसतिरुच्यते, तद्विषयं वितथाचरणमधिभिना
 प्रमार्जनादौ रुपादिसंस्काराणां वा वसत इत्यादि, 'काय' इति कायिकवितथाचरणे सत्यतिचारः, वितथाचरणं चास्थण्डिले
 कायिकं व्युत्पन्नतः स्थण्डिले षाड्भूतपेक्षितादावित्यादि, 'उच्चार' चि उच्चारवितथाचरणे सत्यतिचारः उच्चारः-पुरीषं
 भण्यते वितथाचरणं चेतद्विषयं यथा कायिकायां, 'समिति' चि समितिवितथाचरणे सत्यतिचारः, समितयश्चेर्यासमिति-
 प्रमुखाः पृष्टा यथा प्रतिक्रमणे, वितथाचरणं चासामयिधिनाऽऽसेवनेऽनासेवने चेत्यादि, 'भावना' चि भावनावितथाचरणे
 सत्यतिचारः, भावनाध्यानित्यथादिगोचराद्वादयः, तथा चोक्तम्- 'भावयितव्यमनित्यत्वमश्रणत्वं तथैकतान्यत्वे । अशुचित्वं
 संसारः कर्माध्वयसंवरविधिश्च ॥ १ ॥ निर्जराणलोकवित्तरधर्मस्वाख्याततत्त्वचिन्ताश्च । बोधेः सुदुर्लभत्वं च भावना द्वादश
 विदुज्जाः ॥ २ ॥' अथवा पञ्चविंशतिभावना यथा प्रतिक्रमणे, वितथाचरणं चासामयिधिसेवनेनेत्यादि, 'गुप्ति' चि गुप्ति-
 वितथाचरणे सत्यतिचारः, तत्र मनोगुप्तिप्रमुखास्तिष्ठो गुप्तयः यथा प्रतिक्रमणे, वितथाचरणमपि गुप्तिविषयं यथा समिति-
 चि चित्ति गार्धार्थः ॥ १४६८ ॥ इत्थं सामान्येन विषयद्वारेणातिचारमभिधायाधुना कायोत्सर्गगतस्य मुनेः क्रियामभिधित्सुराह-
 गोसमुद्रणंतगार्ह आलोणं दंसिणं य अइपरि । सन्वे समणइत्ता हियण् दीसे ठविज्जाहि ॥ १४६९ ॥
 फाडं हिअण् दीसे जइफमं जा न ताव पारेइ । ताव सुहुमाणुपाणू वप्पमं रुक्कं च द्वाइज्जा ॥ १५०० ॥
 गोपः प्रत्युपो भण्यते, 'मुद्रणंतगं' मुखचस्त्रिका आदिवाच्चाच्छेपोपकरणग्रहः, ततश्चैतदुक्तं भवति-गोपादारभ्य मुखचस्त्रि-

सन् निरेजकायो-निष्प्रकम्पदेह इति भावना, निरुद्धवाक्प्रसरः-भौनव्यवस्थितः सन् जानीते सुखमेकमना-एकामचिच्च, सन् कोऽसौ १-मुनिः-साधुः, किं १-दैवसिकातिचारं आदिशब्दद्रात्रिकमह इति भाथार्थः ॥ ततः किमित्याह-यस्मात् कारणात् सम्यग्-अशठभावेन गुरुजनप्रकाशनेन-गुरुजननिवेदनेनेति हृदयं, तुल्यदात् तदादिअष्टप्रायश्चित्सकरणेन चः शोधयत्यात्मानमसौ, अतिचारमलिर्न क्षालयतीत्यर्थः, तच्चातिचारपरिज्ञानमविकलं कायोत्सर्गव्यवस्थितस्य भवत्यतः कायो-त्सर्गस्थानं कार्यमिति, किञ्च-यस्माज्जिनैर्भगवद्भिरयं कायोत्सर्गो भणित-उक्तः, तस्मात् कायोत्सर्गस्थानं कार्यमिति गार्थार्थः ॥ १-२ ॥ यतश्चैवमतः 'काउत्सर्गं मुक्त्वपहृदसिधुं'ति मोक्षपन्थास्तीधंकर एव भण्यते तत्प्रदर्शकत्वात्, कारणे कार्योपचारात्, तेन मोक्षपथेन देशितः-उपदिष्टः मोक्षपथदेशितस्तं, 'जाणिकणं'ति दिवसाद्यतिचारपरिज्ञानो-पायतया विज्ञाय ततो धीराः-साधवः, दिवसातिचारज्ञानार्थमित्युपलक्षणं राज्यतिचारज्ञानार्थमपि, 'दायंति उरसगं'ति तिष्ठन्ति कायोत्सर्गमित्यर्थः, ततश्च कायोत्सर्गस्थानं कार्यमेव, सम्योजनत्वात्, तथाविधयेयावृत्त्यदिदि गार्थार्थः ॥ १४९७॥ साम्प्रतं यदुक्तं 'दिवसातिचारज्ञानार्थमिति, तत्रोपतो विषयद्वारेण तमतिचारमुपदर्शयन्नाह-

स्यपणासणपाणे वेइय जइ सेज्ज काय उच्चारे । समितीभावणगुत्ती चितहारापरणंमि अइयारो ॥ १४९८ ॥
व्याख्या-शयनीयवितथाचरणे सत्यतिचारः, एतदुक्तं भवति-संसारकादेरविधिना ग्रहणादौ अतिचार इति, 'आसण'ति आसनवितथाचरणे सत्यतिचारः पीठकादेरविधिना ग्रहणादतिचार इति भावना, 'उणपाण'ति अन्नपानवितथाचरणे सत्यतिचारः अन्नपानस्याविधिना ग्रहणादावतिचार इत्यर्थः, 'चेत्तिय'ति चैत्यवितथाचरणे सत्यतिचारः, चैत्यविषयं

सम कायोःसर्गः, क्रियन्तं काळं यावदित्याह—‘जाव अरहंताणं भगवंताणं नमोकारेणं न पारेमि’ यावदहंतां भगवतां नमस्कारेण न पारयामि, यावदिति काळावधारणं, अशोकाष्टमहापातिहार्यादिरूपां पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तस्तोषामर्हतां भगः—ऐश्वर्यादिदक्षणाः स विद्यते येषां ते भगवन्तस्तेषां भगवतां सम्यग्निधना नमस्कारेण ‘नमो अरहंताणं’ इत्यनेन न पारयामि—न पारं गच्छामि, तावत् क्रिमित्याह—‘ताव कायं ठाणेणं मोणेणं क्षाणेणं अप्पाणं वोसिरामि’ इति तावच्छब्देन कालनिर्देशमाह, कायं—देहं स्थानेन—ऊर्ध्वस्थानेन तथा मौनेन—याग्निरोधलक्षणेन, तथा ध्यानेन शुभेन, ‘अप्पाणं’ इति माकृतशैल्या आरमियं, अन्ये न पठन्त्येवमालापकं, ब्युरसुजामि—परित्यजामि, इयमत्र भावना—कायं स्थानमीनध्यानक्रियाव्यतिरेकेण क्रियान्तराभ्यासद्वारेण ब्युरसुजामि, नमस्कारपाठं यावत् मलम्यमुजो निरुद्धवाक्प्रसरः प्रशस्तध्यानानुगतस्तिष्ठामीति, तथाच कायोःसर्गपरिसमाप्तौ नमस्कारमपठतस्तद्भङ्ग एव द्रष्टव्य इत्येव तावत् समासार्थः, अवयवार्थं तु भाष्यकारो वक्ष्यति, तत्रेच्छामि स्थातुं कायोःसर्गमित्याद्यं सूत्रावयवमधिकृत्याह—‘कायोःसर्गस्थानं न कार्यं, प्रयोजनरहितत्वात्, तथापिधपर्यटनवदिति, अत्रोच्यते, प्रयोजनरहितत्वमसिद्धं, यतः—

काउस्सन्गंमि ठिओ निरेयकाओ निरुद्धवहपसरो । जाणइ सुहमेगसणो मुणि देवसियाहअहयारं ॥ १ ॥ (प्र०)
परिजाणिरुण य जओ समं गुरज्जणपगासणेणं तु । सोहेइ अप्पगं सो जन्हा य जिणेहिं सो भणिओ ॥ २ ॥ (प्र०)
काउस्सन्गं मुयल्लपहदसिपं जाणिरुण नो धीरा । दिवसाइयारजाणणट्ठयाह ठायंति उस्सन्गं ॥ १४९७ ॥
व्याख्या—इह च सम्यग्द्रग्गाधादयमन्यकर्तृकं तथापि सोपयोगमिति कृत्या व्याख्यायते, कायोःसर्ग उक्तस्वरूपे स्थितः

मित्यर्थः तस्याः करणं तेन हेतुभूतेन, विशुद्धिकरणं च विशल्यकरणद्वारेण भवत्यत आह—‘विसङ्गीकरणेणं’ विगताति
शल्यानि—सायादीनि यस्यासौ विशल्यकरणं तेन हेतुभूतेन, ‘पायाणं कम्माणं णिग्गायणद्वारेण ठामि
काउरससगं’ पायानां संसारनिबन्धनानां कर्मणां—ज्ञानावरणीयादीनां निर्घातार्थ—निर्घातननिमित्तं व्यापत्तिनिमित्तमित्यर्थः,
किं ?—‘तिष्ठामि कायोत्सर्गं’ कायस्योत्सर्गः—कायपरित्याग इत्यर्थः तं, एतदुक्तं भवति—अनेकार्थत्वाद् धातूनां तिष्ठामोति—
करोमि कायोत्सर्गं, व्यापारवतः कायस्य परित्यागमिति भावना, किं सर्वथा ? नेत्याह—‘अत्राधूससिष्णं’ति अन्यत्रोद्भू-
तितेन, उद्भूतिसत् मुक्ता योऽन्यो व्यापारस्तेन व्यापारवत इत्यर्थः, एवं सर्वत्र भावनीयं, तत्रोर्ध्वं प्रचलं वा भवसितमुद्भूतिसत्
तेन, ‘नीससिष्णं’ति अधःभवसितं निःश्वसितं तेन निःश्वसितेन, ‘खासिष्णं’ति कासितं प्रतीतं, ‘छोष्णं’ति शुतं प्रतीतमेव तेन-
तदपि, ‘जंभाइष्णं’ति जृम्भितेन, विहृतवदनस्य प्रचलपवननिर्गमो जृम्भितमुच्यते, ‘उद्गुष्णं’ति उद्गारितं प्रतीतं, ‘पायनिसर्गो-
णं’ति अपानेन पवननिर्गमो वातनिसर्गो भण्यते तेन, ‘भमलीष्’ति भ्रमल्या, इयमाकस्मिकी शरीरभ्रमिलक्षणा प्रतीतैव ‘पित्तसं-
मूर्च्छया’ पित्तमूर्च्छयाऽपि, पित्तप्रावल्यात् मनाग्रमूर्च्छा भवति, ‘सुहुमेहि अंगसंचालेहि’ सूक्ष्मेन्द्रसञ्चारैर्लक्ष्यलक्ष्यगर्वापि-
चलनप्रकारै रोमोद्गमादिभिः, ‘सुहुमेहि खेलसंचालेहि’ सूक्ष्मेः खेलसञ्चारैस्मात् सयोगिवीर्यसद्व्यतया ते खल्वन्तर्भवन्ति
‘सुहुमेहि दिद्विसंचालेहि’ सूक्ष्मेर्द्विसञ्चारैः—निमेयादिभिः, ‘एवमाइएहि आगारेहि’अभयगो अविरादिओ होज्ज मे काउरससगो’
एवमादिभिरित्यादिशब्दं वक्ष्यामः, आक्रियन्त इत्याकारा आगृह्यन्त इति भावना, सर्वथा कायोत्सर्गापवादप्रकारा इत्यर्थः,
तैराकारैर्विद्यमानैरपि न भद्रोऽभद्राः, भद्राः सर्वथा नाशितः, न विराधितोऽविराधितो, विराधितो द्वाभद्रोऽभिधीयते, भवेद्

मम कायोत्सर्गः, कियन्तं कालं यावदित्याह—‘जाव अरहंताणं भगवंताणं नमोक्कारेणं न पारेमि’ यावदहंतां भगवतां नमस्कारेण न पारयामि, यावदिति कालावधारणं, अशोकाष्टमहाप्रातिहार्यादिरूपां पूजामहन्तीत्यहन्तलोपामहंतां भगः—ऐश्वर्यादिलक्षणः स विद्यते येषां ते भगवन्तस्तेषां भगवतां सम्बन्धिना नमस्कारेण ‘नमो अरहंताणं’ इत्यनेन न पारयामि—न पारं गच्छामि, तावत् किमित्याह—‘ताव कायं ठाणेणं मोणेणं झाणेणं अप्पाणं वोसिरामि’ सि तावच्छब्देन कालनिर्देशमाह, कायं—देहं स्थानेन—ऊर्ध्वस्थानेन तथा मौनेन—यागनिरोधलक्षणं, तथा ध्यानेन शुभेन, ‘अप्पाणं’ ति प्राकृतशैल्या अरर्मायं, अन्ये न पठन्त्येवेनमात्रापके, न्युरसुजामि—परित्यजामि, इयमत्र भावना—कायं स्थानमौनध्यानक्रियान्वयतिरेकेण क्रियान्तराभ्यासद्वारेण न्युरसुजामि, नमस्कारपाठं यावत् प्रलम्बशुभो निरुद्धवाक्प्रसरः प्रशस्तध्यानानुगतस्तिष्ठामीति, तथाच कायोत्सर्गपरिसमाप्तौ नमस्कारमपठत्तत्तद्भङ्ग एव द्रष्टव्य इत्येव तावत् समासार्थः, अवयवार्थं तु भाष्यकारो यद्व्यति, तत्रेच्छामि स्यातुं कायोत्सर्गमित्याद्यं सूत्रावयवमधिकृत्याह—‘कायोत्सर्गस्थानं न कार्यं, प्रयोजनरहितत्वात्, तथाचिधपर्यटनपदिति, अत्रोच्यते, प्रयोजनरहितत्वमसिद्धं, यतः—

काउत्सर्गमि ठिओ निरेयकाओ निरुद्धवहूपसरो । जाणइ सुहमेगमणो मुणि देवसियइअहपारं ॥ १ ॥ (प्र०)
परिजाणिज्जप य जओ समं शुरुजणपगासणं तु । सोहेइ अप्पणं सो जम्हा म जिणेहिं सो भणिओ ॥ २ ॥ (प्र०)
काउत्सर्गं सुयस्यपहदंसिपं जाणिज्जप तो धीरा । दिवसाहपारजाणणट्ठपाह टापंति उत्सर्गं ॥ १४९७ ॥
न्याल्या—इह य सम्बद्धगाथाद्वयमन्यकर्तृकं तथापि सोपयोगमिति कृत्वा न्याल्यायते, कायोत्सर्गो उक्तस्वरूपे स्थितः

अत्रान्तरे अथयनशब्दाथो निरूपणीयः, स चान्यत्र न्यक्षेण निरूपितत्वाच्चेहाधिकृतः, गतो नामनिष्पन्नो निर्क्षेपः, साम्प्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्य निक्षेपस्यावसरः, स च सूत्रे सति भवति, सूत्रं च सूत्रानुगम इत्यादिप्रपञ्चो यत्तद्व्यः यावत् तच्चेदं सूत्रं—‘करेमि भंते । सामादयमित्यादि यावत् अप्पाणं योसिरामि’ अस्य संहितादिलक्षणा व्याख्या यथा सामादिकाभयने तथा मन्तव्या पुनरभिधाने च प्रयोजनं यद्ग्रामः, इदमपरं सूत्रं—
इच्छामि ठाडं काडस्सगं जो मे देवसिओ अइआरो कओ काइओ वाइओ माणसिओ उस्सुत्तो उन्मगो अकप्पो अकरणिज्जो इउद्दाओ इव्विचित्तिओ अणायारो अणिच्छिअव्यो असमणपाउगो नाणं दंसणे चरित्ते सुए सामादए तिण्हं गुत्तीणं चउण्हं कसायाणं पंचण्हं महवयाणं छण्हं जीयनिकायाणं सत्ताण्हं पिंडेसणाणं अट्ठण्हं पवयणमाऊणं नवण्हं वंभचेरगुत्तीणं दसविहे समणधम्मं समणाणं जोगाणं जं खंदिअं जं विराहिअं तरस मिच्छामि इक्कं ॥ (सूत्रम्)

अस्य व्याख्या—तल्लक्षणं चेदं—संहितेत्यादि, तत्र इच्छामि स्थातुं कायोत्सर्गो यो मे देवसिकोडतिचारः कृत इत्यादि संहिता, पदानि तु इच्छामि स्थातुं कायोत्सर्गं मया देवसिकोडतिचारः कृत इत्यादीनि, पदार्थस्तु ‘इए इच्छाया’मित्यस्योत्तमपुरुषस्यैकवचनान्तस्य ‘इष्टुगमिष्यमांछ’ इति (पा० ७-३-७७) छत्वे इच्छामि भवति, इच्छामि-अभिष्टयामि स्थातुमिति ‘घा गतिनिवृत्तौ’ इत्यस्य तुम्प्रत्ययान्तस्य स्थातुमिति भवति, ‘कायोत्सर्ग’मिति ‘चिब् चयने’ अस्य षमन्तस्य ‘निवासस-मिति (चित्ति)दारीरोपसमाधानेव्यादेश्च क इति (पा० ३-३-४१) चीयते इति कायः देह इत्यर्थः ‘सूत्र विसर्गो’ इत्यस्य उत्पूर्यस्य

षञ्जि उत्तर्ग इति भवति, शेषपदार्थो यथा प्रतिक्रमणे तथैव, पदविग्रहस्तु यानि सभासभाञ्जि पदानि तेषामेव भवति नान्येषामिति, तत्र इच्छामि स्थातुं, कं १-कायोत्तर्ग-कायस्योत्तर्गः कायोत्तर्गः तमिति, शेषपदविग्रहो यथा प्रतिक्रमणे, एवं चालना प्रत्यवस्थानं च यथासम्भवमुपरिष्टाद् वक्ष्यामः । तथेदमन्यत्तु सूत्र—

तस्तुत्तरीकरणेण पापच्छिन्नाकरणेण विसोदीकरणेण विसह्यीकरणेण पायाणं क्रममाणं निगमापणद्वारेण तामि पित्तमुच्छ्राणं सुहृमेहि अंगसंचालेहि सुहृमेहि स्तलसंचालेहि सुहृमेहि दिदिसंचालेहि एवमाहर्षेहि आगारेहि अभंगो अविरादिभ्यो ह्रज्जमे कावत्सन्गो जाय अरिहंसाणं भगवत्ताणं नमुक्कारेणं न पारेमि ताव कायं ठारणेणं मोणेणं क्षाणेणं अप्पाणं पोसिरामि ॥ (सूत्रम्) ॥

अस्य व्याख्या—‘तस्योत्तरीकरणेन’ तस्येति तस्य-अनन्तरं प्रस्तुतस्य श्रामण्ययोगसङ्घातस्य कथञ्चित् प्रमादात् खण्डितस्य विराधितस्य वीत्तरीकरणेन हेतुभूतेन ‘तामि कावत्सन्गमिति योगः, तत्रोत्तरकरणं पुनः संस्कारद्वारेणोपरिकरण-मुख्यत्वे, उत्तरं च तत्करणं च इत्युत्तरकरणं अनुत्तरमुत्तरं क्रियत इत्युत्तरीकरणं, कृतिः-करणमिति, तच्च प्रायश्चित्तद्वारेण भवति अत्र आह—‘पापच्छिन्नाकरणेण’ प्रायश्चित्तद्वारादर्थं वक्ष्यामः तस्य करणं प्रायश्चित्तकरणं तेन, अथवा सामायिकदीपनि प्रतिक्रमणायसानानि विद्युद्धो कर्तव्यायां मूलकरणं, इदं पुनरुत्तरकरणमतस्तेनोत्तरकरणेन-प्रायश्चित्तकरणेनेति, क्रिया पूर्व-वत्, प्रायश्चित्तकरणं च विद्युद्धिद्वारेण भवत्यत आह—‘विसोदीकरणेण’ विनाशने विद्युद्धिः अपराधमलिनस्यात्मनः प्रक्षालन-

अत्रान्तरे अध्ययनशब्दार्थो निरूपणीयः, स चान्यत्र न्यक्षेण निरूपितत्वाद्वाधिकृतः, गतो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, साम्प्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्य निक्षेपस्यावसरः, स च सूत्रे सति भवति, सूत्रं च सूत्रानुगम इत्यादिप्रपञ्चो वक्तव्यः यावत् तथेदं सूत्रं—‘करेमि भंते ! सामादयमित्यादि यावत् अप्पाणं वोसिरामि’ अस्य संहितादिदृक्षणा व्याख्या यथा सामापिकाभ्ययने तथा मन्तव्या पुनरभिधाने च प्रयोजनं वक्ष्यामः, इदमपरं सूत्रं—

इच्छामि ठाहं काउरसन्नं जो मे देवसिओ अइआरो कओ काइओ चाइओ माणसिओ वस्तुत्तो उन्नमगो अकप्पो अकरणिज्जो हुज्झाओ हुव्विचिंतिओ अणायारो अणिच्छिअव्वो असमणपाउगो नाणं दंसणे चरित्ते सुए सामाहए तिण्हं गुत्तीणं चउण्हं कसायाणं पंचण्हं महव्वयाणं छण्हं जीयनिकायाणं सत्तण्हं पिंडेसणाणं अट्टण्हं पव्वणमाऊणं नवण्हं वंभचेरगुत्तीणं दसविहे समणधम्मं समणाणं जोगाणं जं खंदिअं जं विराहिअं तरस मिच्छामि हुक्कं ॥ (सूत्रम्)

अस्य व्याख्या—तद्वक्षणं वेदं—संहितेत्यादि, तत्र इच्छामि स्थातुं कायोत्सर्गं यो मे देवसिकोऽतिचारः कृत इत्यादि संहिता, पदानि तु इच्छामि स्थातुं कायोत्सर्गं मया दैवसिकोऽतिचारः कृत इत्यादीनि, पदार्थस्तु ‘इधु इच्छाया’मित्यस्यो-
त्समपुरुषस्यैकवचनान्तस्य ‘इधुगमिष्यमांछ’ इति (पा० ७-३-७७) छत्वे इच्छामि भवति, इच्छामि-अभिडयामि स्थातुमिति
‘घा गतिनिवृत्तौ’ इत्यस्य तुम्प्रत्ययान्तस्य स्थातुमिति भवति, ‘कायोत्सर्ग’मिति ‘चिञ् चयने’ अस्य घञन्तस्य ‘नियासस-
मिति (चिति) दरीरोपसमाधानेप्यादेशश्च क इति (पा० ३-३-४१) चीयते इति कायः देह इत्यर्थः ‘युज विसर्गो’ इत्यस्य जट्पूर्वस्य

यञि उत्सर्ग इति भवति, शेषपदार्थो यथा प्रतिक्रमणे तथैव, पदविग्रहस्तु यानि समासमाञ्जि पदानि तेषामेव भवति नान्येषामिति, तत्र इच्छामि स्थातुं, कं १-कायोत्सर्ग-कायस्योत्सर्गः कायोत्सर्गः वमिति, शेषपदविग्रहो यथा प्रति क्रमणे, एवं चालना प्रत्ययस्थानं च यथासम्भवमुपरिष्टाद् दक्ष्यामः । तथेदमन्यत्तु सूत्रं—

तत्सुसारीकरणं पायच्छित्ताकरणेण विसोदीकरणेण विसह्यीकरणेण पावाणं क्रममाणं निगयापणद्वयं ढामि काउत्सर्गं अत्रत्य उत्ससिपुणं नीससिपुणं खासिपुणं छीपुणं जंभाहपुणं जडपुणं वायनिसर्गणे भ्रमलिपु पिससुच्छाप सुद्रुमेहि अंगसंचालेहि सुद्रुमेहि खलसंचालेहि सुद्रुमेहि दिदिसंचालेहि एवमाहपुहि आगारेहि अभ्रगो अधिरादिभ्यो रुज्ज मे काउत्सर्गो जाव अरिहंताणं भ्रगयंताणं नसुक्षारेणं न पारेमि नाव कायं ढाणेणं मोणेणं क्षाणेणं अच्पाणं योसिरामि ॥ (सूत्रम्) ॥

अस्य व्याख्या—‘तस्योत्तरीकरणेन’ तस्येति तस्य-अनन्तरं प्रस्तुतस्य श्रामण्ययोगसङ्घातस्य कथञ्चित् प्रमादात् खण्डितस्य धिराधितस्य योत्तरीकरणेन हेतुभूतेन ‘ढामि काउत्सर्गमिमिति योगः, तत्रोत्तरकरणं पुनः संस्कारद्वारेणोपरिकरणमुच्यते, उत्तरं च तत् करणं च इत्युत्तरकरणं अनुत्तरमुत्तरं क्रियते इत्युत्तरीकरणं, कृतिः-करणीमिति, तच्च प्रायश्चित्तद्वारेण भवति अत्र आह—‘पायच्छित्ताकरणेण’ प्रायश्चित्तवत्तद्वार्थं वक्ष्यामः तस्य करणं प्रायश्चित्तकरणं तेन, अथवा सामायिकादीनि प्रतिक्रमणावसानानि विशुद्धौ कर्तव्यायां भूतकरणं, इदं पुनरुत्तरकरणमतस्तनोत्तरकरणेन-प्रायश्चित्तकरणेनेति, क्रिया पूर्ववत्, प्रायश्चित्तकरणं च विशुद्धिद्वारेण भवत्यत्र आह—‘विसोदीकरणेण’ विशोधनं विशुद्धिः अपराधमलिनस्यात्मनः प्रक्षालन-

अत्रान्तरे अथयनशब्दार्थो निरूपणीयः, स चान्यत्र न्यक्षेण निरूपितत्वाद्येहाधिकृतः, गतो नामनिष्पद्यो निक्षेपः, साम्प्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्य निक्षेपस्यावसरः, स च सूत्रे सति भवति, सूत्रं च सूत्रानुगम इत्यादिप्रपञ्चो वक्तव्यः यावत् तद्येदं सूत्रं—‘करेमि भंते । सामादयमित्यादि यावत् अप्याणं योसिरामि’ अस्य संहितादिलक्षणा व्याख्या यथा सामादिकाप्ययने तथा सन्तव्या पुनरभिधाने च प्रयोजनं वक्ष्यामः, इदमपरं सूत्रं—

इच्छामि ठाहउं काउस्सगं जो मे देवसिओ अइआरो कओ काहओ वाहओ माणसिओ वस्सुत्तो उन्मग्गो अकप्पो अकरणिज्जो दुज्झाओ दुच्चिचित्तिओ अणायारो अणिच्छिअब्बो असमणपाउग्गो नाणं दंसणे चरिस्से सुए सामादए तिण्हं गुत्तीणं चउण्हं कसायाणं पंचण्हं मदव्यपाणं छण्हं जीयनिकायाणं सत्ताण्हं पिण्डेसणाणं अट्ठण्हं पयणमाऊणं नवण्हं वंमचेरगुत्तीणं दसविहे समणधम्मो समणाणं जोगाणं जं खंहिअं जं विराहिअं तस्स मिच्छामि हुक्कं ॥ (सूत्रम्)

अस्य व्याख्या—तल्लक्षणं चेदं—संहितेत्यादि, तत्र इच्छामि स्थातुं कायोत्सर्गो यो मे देवसिकोऽतिचारः कृत इत्यादि संहिता, पदानि तु इच्छामि स्थातुं कायोत्सर्गो मया दैवसिकोऽतिचारः कृत इत्यादीनि, पदार्थस्तु ‘इयु इच्छाया’मित्यस्यो-त्तमपुरुषस्यैकवचनान्तस्य ‘इयुगमित्यमां छ’ इति (पा० ७-३-७७) छत्वे इच्छामि भवति, इच्छामि-अभिधायामि स्थातुमिति ‘छा गतिनिवृत्तौ’ इत्यस्य तुभ्यप्रत्ययान्तस्य स्थातुमिति भवति, ‘कायोत्सर्ग’मिति ‘चिञ् चयने’ अस्य पञ्चत्वस्य ‘निवासस-मिति (चित्ति) शरीरोपसमाधाने व्यादेश्च क इति (पा० ३-३-४१) चीयते इति कायः देह इत्यर्थः ‘यञ् चिसर्गो’ इत्यस्य उत्पृष्टस्य

अखदरो वा' यथा खदिरो भवति द्रुम एव, द्रुमस्तु खदिरः अखदिरो वा—यथादिर्वैल्यं गाथार्थः ॥ १४८८ ॥ अन्ये पु-
 नरिदं गाथाद्वयमतिक्रान्तगाथावयवक्षेपद्वारेणान्यथा व्याचक्षते, यदुक्तं 'चित्तं चिय तं न तं क्षाणंती' त्येतदसत्, कथं?,
 यदि ते 'चित्तं क्षाणं एवं क्षाणमवि चिचमावक्षं' सामान्येन 'तेन र चित्तं क्षाणं' किमुच्यते 'चित्तं चित्तं न क्षाणं'ति
 'अह नैयं क्षाणमक्षं तं' चिन्तात्, अत्र पाठान्तरेणोत्तरगाथा 'नियमा चित्तं क्षाणं क्षाणं चित्तं न यावि भइयव' यतोऽप्यकादि-
 चित्तं न 'यानमिति, 'अह खदिरो' इत्यादि निदर्शनं पूर्वं, अहं प्रसङ्गेन, प्रकृतं प्रस्तुतम्, प्रकृतश्च द्वितीयः उच्छ्रिताभि-
 धानः कायोत्सर्गभेद इति, स च व्याख्यात एव, नवरं तत्र ध्यानचतुष्टयाध्यायी लेख्यापरिगतो वेदितव्य इति, अयेदानीं
 तृतीयः कायोत्सर्गभेदः प्रतिपाद्यते—निगदसिद्धेय, अधुना चतुर्थः कायोत्सर्गभेदः प्रदर्श्यते तत्रेयं गाथा—निगदसिद्धेय,
 नवरं कारणिक एव ग्लानस्थयिरादिनिष्पण्णकारी वेदितव्यः, यक्ष्यते च—'अतरतो उ' इत्यादि, अधुना पञ्चमः कायोत्स-
 र्गभेदः प्रदर्श्यते, तत्रेयं गाथा—निगदसिद्धा, नवरं प्रकरणास्त्रिपण्णः स धर्मादीनि न ध्यायतीत्यवगन्तव्यम्, अधुना षष्ठः
 कायोत्सर्गभेदः प्रदर्श्यते, तत्रेयं गाथा—निगदसिद्धा, अधुना सप्तमः कायोत्सर्गभेदः प्रतिपाद्यते, इह च—निगदसिद्धा, नवरं
 कारणिक एव ग्लानस्थयिरादियौ निष्पण्णोऽपि कर्तुमसमर्थः स निष्(व)ण्णकारी गृह्यते, साम्प्रतमष्टमः कायोत्सर्गभेदः प्रदर्श्यते,
 निगदसिद्धा, इहापि च प्रकरणास्त्रिप(व)ण्णः, स च धर्मादीनि न ध्यायतीत्यवगन्तव्यम्, अधुना नवमः कायोत्सर्गभेदः प्रदर्श्यते,
 इह च—'अहं रुहं च रुचं' गाथा निगदसिद्धा। 'अतरतो' गाथा निगदसिद्धेय, नवरं 'कारणियसद्विविध निसण्णो'ति यो हि
 मुरुचंवायुत्पादिना व्यापृतः कारणिकः स समर्थोऽपि निष्पण्णः करोतीति ॥ १४८९—१४९६ ॥ इदं तावत् कायोत्सर्गउक्तं,

भावश्चक-
हारिभ-
द्वीया

॥७७७॥

त्रिविधे ध्याने सति पूर्वं यदुक्तं चित्तस्यैकाग्रता भवति ध्यानं 'अन्तोमुहुत्तकालं चित्तस्सेगगया भवति ज्ञाणं'ति वचनात्
चशब्दाद्यच्च तदुद्धर्धमुक्तं-'भंगियसुयं गुणतो वद्वद्वि विविधे वि ज्ञाणंभि' तदेतत् परस्परविरुद्धं कथयतस्त्रिविधे ध्याने सति
आपन्नमनेकविषयं ध्यानमिति, तथा च मनसा किञ्चिद्ध्ययति वाचाऽभिधत्ते कायेन क्रियां करोतीति अनेकाग्रता
आचार्य इदमनाहृत्य सामान्येनैकाग्रं चित्तं हृदि कृत्वा काकाऽह-'चित्तं चिय तं न तं ज्ञाणं' यदनेकाग्रं तच्चित्तमेव न
ध्यानमिति गाथार्थः ॥ १४८५ ॥ आह-उक्तन्यायादनेकाग्रं त्रिविधं ध्यानं तस्य तर्हि ध्यानत्वानुपपत्तिः, न, अभिप्रायापरि-
ज्ञानात्, तथाहि-आ०-'मणसहिण्ण' मनःसहितेनैव. कायेन करोति, यदिति सम्यज्यते, उपयुक्तो यत् करोतीत्यर्थः,
वाचा भाषते यच्च मनःसहितया, तदेव भावकरणं वर्तते, भावकरणं च ध्यानं, मनोरहितं तु द्रव्यकरणं भवति, ततश्च
तदुक्तं भवति-इहानेकाग्रतैव नास्ति सर्वेषामेव मनःप्रभृतीनामेकविषयत्वात्, तथाहि-स यत् मनसा ध्यायति तदेव
वाचाऽभिधत्ते तन्नैव च कायक्रियेति गाथार्थः ॥ १४८६ ॥ इत्थं प्रतिपादिते सत्यपरस्याह-'जह ते चित्तं ज्ञाणं'यदि ते-तव
वाचाऽभिधत्ते तन्नैव च कायक्रियेति गाथार्थः ॥ १४८६ ॥ इत्थं प्रतिपादिते सत्यपरस्याह-'जह ते चित्तं ज्ञाणं'यदि ते-तव
चित्तं ध्यानं 'अन्तोमुहुत्तकालं चित्तस्सेगगया हवइ ज्ञाणं'ति वचनात्, एवं ध्यानमपि चित्तमापन्नं, ततश्च कायिकयाचिक-
ध्यानासम्भव इत्यभिप्रायः, तेन किञ्च चित्तमेव ध्यानं नान्यदिति इदं, अथ नैवमिष्यते-मा भूत्, कायिकयाचिके ध्याने न
भविष्यत इति, इत्थं तर्हि ध्यानमन्यते-तव चित्तादिति गम्यते, यस्माद्भावश्च ध्यानं चित्तमिति गाथार्थः ॥ १४८७ ॥ प्रप्र चाचार्य
आह-अभ्युपगमाद्दीपः, तथाहि-'नियमा चित्तं ज्ञाणं' नियमात्-नियमेन उक्तलक्षणं चित्तं ध्यानमेव, 'ज्ञाणं चित्तं न
यावि भइयवं' ध्यानं तु चित्तं न चाप्येवं भक्तव्यं-विकल्पनीयं, अत्रैवार्थे दृष्टान्तमाह-'जह खइरो होइ इमो इमो य खइरो

शुभं व्यायति व्यानं नाशुभमिति गाथार्थः ॥ १४८१ ॥ किंच—‘अचिरोपपन्नकार्णं’ न चिरोपपन्नकां अचिरोपपन्नकाः
 तेषामचिरोपपन्नकानामचिरज्जातानामित्यर्थः, मूर्च्छिताव्यकमत्तसुप्तानां—मूर्च्छितानामभिधातादिना अव्यकानाम्—अव्यक-
 चेतसां मत्तानां मदिरादिना सुप्तानां निद्रया, इहाव्यकानामिति यदुक्तं तत्राव्यकचेतसः अव्यकाः, तत् पुनरव्यकं
 कीदृशित्याह—‘ओहाडियमयत्तं च होइ पाएण चित्तं तु’ ‘ओहाडिय’न्ति स्थणितं विषादिना तिरस्कृतस्वभावं अव्यकं च-
 अव्यकमेव चरादोऽप्यपारणे भवति प्रायश्चित्तमपि, प्रायोग्रहणादन्यथाऽपि सम्भवमाहेति गाथार्थः ॥ १४८२ ॥ स्यादे-
 तत्—एवंभूतस्यापि चेतसो व्यानताऽस्तु को विरोध इति १, अत्रोच्यते, नैतदेवं, यस्मात्—आलम्बने लभं २ गाढमाल-
 म्बने लभं २ एकात्म्येने स्थिरतया व्यवस्थितमित्यर्थः, चित्तं—अन्तःकरणं उक्तं—भणितं, निरेजनं—निष्प्रकम्पं व्यानं,
 यतर्ध्वमतः क्षेपं—यदस्मादन्यत् तन्न भवति व्यानं, किंभूतं १—‘मदुयमयत्तं भमन्तं वा’ मदु—भावनायामकठोरं अव्यकं
 पुर्याकं भ्रमन्त्या—भ्रमयस्थितं चेति गाथार्थः ॥ १४८३ ॥ आह—यदि सुदयादि चित्तं व्यानं न भवति यस्तुतः अव्यकत्वात् तत्
 कथमस्य पश्चादपि न्यक्तव्येति १, अत्रोच्यते—‘उम्हासेसोवि’उप्मायशेषो मनागपि उष्णमात्र इत्यर्थः, शिखी—अग्निर्भूत्वा
 लब्धेन्यतः—प्राप्तकाष्ठादिः सन् पुनर्नलति, ‘इयं’ एवं अव्यकं चित्तं मदिरादिसम्पर्कादिना भूत्वा व्यक्तं पुनर्भवत्यप्रिवदिति
 गाथार्थः ॥ १४८४ ॥ इत्थं प्राप्तद्विकं कियदप्युक्तं, अपुना प्रकान्तवस्तुशुद्धिः क्रियते, किंच प्रकान्तं १, कायिकादि त्रिविधं
 व्यानं, यत् उक्तं—‘भंगियसुयं गुणतो यदइ तिविहेडवि क्षाणंमि’ इत्यादि, एवं च व्यवस्थिते ‘अन्तोमुहुत्तकाळं चित्तरसेग-
 नाया भवति क्षाणं’ यदुक्तमस्माद् विनेयस्य विरोधशङ्कया सम्मोहः स्यादतस्तदपनोदाय शङ्कामाह—‘पुवं च जं तदुत्तं’ ननु

अदं रुदं च दुवे क्षायइ क्षाणाइं जो ठिओ संतो । एसो काउरसगो वचुसिओ भावउ निसवो ॥ १४८० ॥
धम्मं सुकं च दुवे क्षायइ क्षाणाइं जो निसवो अ । एसो काउरसगो निसनुसिओ होइ नायव्यो ॥ १४८१ ॥
धम्मं सुकं च दुवे नवि क्षायइ नवि य अदरुदाइं । एसो काउरसगो निसणओ होइ नायव्यो ॥ १४८२ ॥
अदं रुदं च दुवे क्षायइ क्षाणाइं जो निसवो य । एसो काउरसगो निसवगनिसवओ नामं ॥ १४८३ ॥
धम्मं सुकं च दुवे क्षायइ क्षाणाइं जो निववो उ । एसो काउरसगो निवनुसिओ होइ नायव्यो ॥ १४८४ ॥
धम्मं सुकं च दुवे नवि क्षायइ नवि य अदरुदाइं । एसो काउरसगो निवणओ होइ नायव्यो ॥ १४८५ ॥
अदं रुदं च दुवे क्षायइ क्षाणाइं जो निववो उ । एसो काउरसगो निववगनिववओ नाम ॥ १४८६ ॥
अतरंतो उ निसवो करिज नदवि य सह निववो उ । संवाहुवसए वा कारणिपसदवि य निसवो ॥ १४८७ ॥

धर्मं च शुक्लं च प्राकृप्रतिपादितस्वरूपे ते एव द्वे ध्यायति ध्याने यः कश्चित् स्थितः सन् एव कायोत्सर्गं वरयुतोत्सवो
भवति ज्ञातव्यः, यस्मादिह शरीरमुत्सवं भावोऽपि धर्मशुक्लध्यायित्वाहुत्सव एवेति गाथार्थः ॥ गतः खल्वेको भेदोऽधुना
द्वितीयः प्रतिपाद्यते—‘धम्मं सुकं’ धर्मं शुक्लं च द्वे नापि ध्यायति नापि आर्त्तरीदे एव कायोत्सर्गो द्रव्योत्सवो भवतीति
ज्ञातव्य इति गाथार्थः ॥ १४७९—१४८० ॥ आह—कस्यां पुनरवस्थायां न शुभं ध्यानं ध्यायति नाप्यशुभमिति १, अत्रो-
च्यते—‘पयलायंतं प्रचलायमान इषत् स्वपन्नित्यर्थः’, ‘सुसुत्तंति सुषु सुषः स खलु नैव शुभं ध्यायति ध्यानं—धर्मशुक्ल-
लक्षणं अशुभं वा—आर्त्तरीदलक्षणं न व्यापारितं कचिद् वस्तुनि चित्तं येन सोऽव्यापारितचित्तः ज्ञाप्यपि एवमेव—नैव

शुभं भवति. भवानं नाशुभमिति गार्थः ॥ १४८१ ॥ किंच—‘अचिरोपपन्नगणं’ ‘न चिरोपपन्नका अचिरोपपन्नकाः
 तेषामचिरोपपन्नकानामचिरजातानामित्यर्थः, मूर्च्छितान्यकमत्तसुप्तानां—मूर्च्छितानामभिधातादिना अव्यकानाम्—अव्यक्त-
 चेतसां मत्तानां मदिरादिना सुप्तानां निद्रया, इहान्यकानामिति यदुक्तं तत्राव्यक्तचेतसः अव्यक्ताः, तत् पुनरव्यक्तं
 कीदृमित्याह—‘ओहाडियमपत्तं च होइ पाएण चित्तं तु’ ‘ओहाडिय’ नित स्थितं विधादिना तिरस्कृतस्वभावं अव्यक्तं च-
 अव्यक्तमेव चक्षुदोऽप्यधारेण भवति प्रायश्चित्तमपि, प्रायोग्रहणादन्यथाऽपि सन्भवमाहेति गार्थः ॥ १४८२ ॥ स्यादे-
 तत्—एवंभूतस्यापि चेतसो भवानताऽस्तु को विरोध इति ?, अत्रोच्यते, नैतदेवं, यस्मात्—आलम्बने लभं २ गाढमाल-
 म्बने लभं २ एकात्मने स्थिरतया व्यवस्थितमित्यर्थः, चित्तं—अन्तःकरणं उक्तं—मणितं, निरैजने—निष्प्रकरणं भवानं,
 यतर्ध्वमतः दोष—यदस्मादन्यत् तत्र भवति भवानं, किंभूतं ?—‘मदुश्मयत्तं भमन्तं वा’ मदु—भावनायामकठोरं अव्यक्तं
 पुरोक्तं भ्रमन्त्या—अनवस्थितं वेति गार्थः ॥ १४८३ ॥ आह—यदि मृदुवादि चित्तं भवानं न भवति वस्तुतः अव्यक्तत्वात् तत्
 कथमस्य पश्चादपि व्यक्तवेति ?, अत्रोच्यते—‘उम्हासेसोवि’ उम्हायेषो मनस्यपि उष्णमात्र इत्यर्थः, शिखी—अग्निर्भूत्वा
 लब्धेभ्यनः—प्रासकाष्ठादिः सन् पुनर्जलति, ‘इय’ एवं अव्यक्तं चित्तं मदिरादिसम्पर्कादिना भूत्वा व्यक्तं पुनर्भवत्यग्निवदिति
 गार्थः ॥ १४८४ ॥ इत्थं प्रासङ्गिकं कियदप्युक्तं, अधुना प्रकान्तवस्तुशुद्धिः क्रियते, किंच प्रकान्तं?, कायिकादि त्रिविधं
 भवानं, यत्त उक्तं—‘भगियसुयं गुणतो चट्टइ तिविहेडवि क्षाणंमि’ इत्यादि, एवं च व्यवस्थिते ‘अन्तोमुहुत्तकालं चित्तस्सेग-
 राया भवति क्षाणं’ यदुक्तमस्माद् विनयेस्य विरोधशङ्कया सम्मोहः स्यादतस्तदपनोदाय शङ्कामाह—‘पुवं च जं तदुत्तं’ ननु

‘तदेयं पि’ तथा एतदपि अधिकृतं वेदितव्यमिति गाथार्थः ॥ १४७६ ॥ अधुना स्वरूपतः कायिकं मानसं च ध्यानमावेदय-
न्नाह—‘मा मे एज्ज काउ’ति एज्ज—कम्पतां ‘कायो’ देह इति, एवं अचलत एकाग्रतया स्थितस्येति भावना, किं?, कायेन
निर्वृत्तं कायिकं भवति ध्यानं, एवमेव मानसं निरुद्धमनसो भवति ध्यानमिति गाथार्थः ॥ १४७४ ॥ इत्थं प्रतिपादिते
सत्याह चोदकः—‘जह कायमणनिरोहे’ ननु यथा कायमनसो निर्रोधे ध्यानं प्रतिपादितं भवता ‘वापाह जुज्जह न एयं’ति
वाचि युज्यते नैवेति, कदाचिदप्रवृत्त्यैव निरोधाभावात्, तथाहि—न कायमनसी यथा सदा प्रवृत्ते तथा यागिति ‘सग्गहा पत्तो
उ ज्ञाणं न होइ’ तस्माद् वाग् ध्यानं न भवत्येव, तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् व्यवहितप्रयोगाच्च, ‘को वा चित्तसोऽन्ध’ति
को वा विज्ञेयोऽन्ध? येनेत्यमपि व्यवस्थिते सति वाग् ध्यानं भवतीति गाथार्थः ॥ १४७५ ॥ इत्थं चोदकेनोके सत्याह गुरुः—
‘मा मे चलउ’ति मा मे चलतु—कम्पतामिति शब्दस्य व्यवहितः प्रयोगः तं च दर्शयिष्यामः, तनुः—शरीरमिति—एवं चलन-
क्रियानिरोधेन यथा तद् ध्यानं कायिकं ‘निरेइणो’ निरेजिनो—निष्कम्पस्य भवति ‘अज्ञताभासविविज्जिस्स पाइयं ज्ञाण-
मेवं तु’ अयताभापाविवर्जिनो—दृष्ट्वाकपरिहर्तुरित्यर्थः, वाचिकं ध्यानमेव यथा कायिकं, तुशब्दोऽवधारणार्थ इति गाथार्थः
॥ १४७६ ॥ साग्रप्रतं स्वरूपत एव वाचिकध्यानमुपदर्शयन्नाह—‘एवंविहा गिरा’ एवंविधेति निरवद्या गीः—यापुच्यते
‘मे’ति मया वक्तव्या ‘एरिस्’ति ईदृशी सावधान वक्तव्या, एवमेकाग्रतया विचारितवाक्यस्य सतो भागमाणस्य वाचिकं
ध्यानमिति गाथार्थः ॥ १४७७ ॥ एवं तावद् व्यवहारतो भेदेन त्रिविधमपि ध्यानमावेदितं, अधुनेकदेव एकत्रैव त्रिवि-
धमपि दर्शयते—‘मणसा चावारतो’ मनसा—अन्तःकरणेनोपयुक्तः सन् व्यापारयन् कायं—देहं वाचं—भारतो च ‘तप्परी-

णामो' सत्परिणामो विवक्षितश्रुतपरीणामः, अथवा तत्परिणामो—योगत्रयपरिणामः स तथाविधः शान्तो योगत्रयपरिणामो यस्मासी तत्परिणामः, भक्तिश्रुतं—दृष्टिवादान्तर्गतमन्यद् वा तथाविधं 'गुणान्तो'ति गुणयन् वर्त्तते त्रिविधेऽपि ध्याने मनोवाङ्कायन्यापारलक्षणे इति गार्थः ॥ १४७८ ॥ अवसितमानुषङ्गिकं, साम्प्रतं भेदपरिमाणं प्रतिपादयताऽथ जस्रतोद्भिदादिभेदो यो नयथा कायोत्सर्ग उपन्यस्तः ए यथायोगं व्याख्यायत इति, तत्र—

यम्मं सुक्कं च इवे स्थायइ स्थाणहं जो ठिओ संतो । एसो काउरसगो जसिजसिओ होइ नायव्वो ॥ १४७९ ॥
यम्मं सुक्कं च इवे नयि स्थायइ नयि य अट्ठइहं । एसो काउरसगो दब्बुसिओ होइ नायव्वो ॥ १४८० ॥
पयलायत सुसुत्तो नेव सुहं स्थाइ स्थाणमसुहं वा । अव्यायारियचित्तो जागरमाणोवि एमेव ॥ १४८१ ॥
अभिरोषयसगाणं मुत्थियअव्यत्तामत्तासुत्ताणं । ओहाडिपमव्वत्तं च होइ पाएण चित्तंति ॥ १४८२ ॥
गाहात्तंयल्लगं चित्तं गुत्तं निरेयणं स्थाणं । सेत्तं न होइ स्थाणं मज्जअमवत्तं भमंतं वा ॥ १४८३ ॥
उन्हात्तंसोपि सिद्धो होउं दट्ठियणो पुणो जलइ । इय अयत्तं चित्तं होउं वत्तं पुणो होइ ॥ १४८४ ॥
पुब्बं च जं तदुत्तं चित्तात्सेगगया इयइ स्थाणं । आवसमणेगगं चित्तं चिय तं न तं स्थाणं ॥ १४८५ ॥
आ० मणसट्ठिण उ काण्णकुणइ वायाइ भासई जं च । एयं च भावकरणं मणरहिपं दव्वकरणं च ॥ १४८६ ॥
सो० जइ ते चित्तं स्थाणं एयं स्थाणमपि चित्तमायत्तं । तेन र चित्तं स्थाणं अह नेवं स्थाणमत्तं ते ॥ १४८७ ॥
आ० नियमा चित्तं स्थाणं स्थाणं चित्तं न याधि अइयव्वं । जइ सहरो होइ इमो इमो य सहरो अत्तयरो वा ॥ १४८८ ॥

‘तदेयं पि’ तथा एतदपि अधिकृतं वेदितव्यमिति गाथार्थः ॥ १४७३ ॥ अधुना स्वरूपतः कायिकं मानसं च ध्यानमावेदय-
न्नाह—‘मा मे एज्ज काज’स्ति एज्जतु—कम्पतां ‘कायो’ देह इति, एवं अचलत एकाम्रतया स्थितस्येति भावना, किं?, कायेन
निर्वृत्तं कायिकं भवति ध्यानं, एवमेव मानसं निरुद्धमनसो भवति ध्यानमिति गाथार्थः ॥ १४७४ ॥ इत्थं प्रतिपादिते
सत्याह चोदकः—‘जह कायमणनिरोहे’ ननु यथा कायमनसो निरोधे ध्यानं प्रतिपादितं भवता ‘यायाह जुज्झइ न एयं’ति
वाचि युज्यते नैवेति, कदाचिदप्रवृत्त्यैव निरोधाभावात्, तथाहि—न कायमनसी यथा सदा प्रवृत्ते तथा वागिति ‘सन्हा यतो
उ ज्ञाणं न होइ’ तस्माद् वाग् ध्यानं न भवत्येव, तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् व्यवहितप्रयोगाच्च, ‘को वा विसेसोऽय’स्ति
को वा विशेषोऽत्र? येनेतन्मपि व्यवस्थिते सति वाग् ध्यानं भवतीति गाथार्थः ॥ १४७५ ॥ इत्थं चोदकेनोक्ते सत्याह गुरुः—
‘मा मे च्छलइ’स्ति मा मे च्छलतु—कम्पतामिति शब्दस्य व्यवहितः प्रयोगः तं च दर्शयित्वा मः, तनुः—शरीरमिति—एयं च्छलन-
क्रियानिरोधेन यथा तद् ध्यानं कायिकं ‘निरेइणो’ निरेज्जिनो—निष्प्रकम्पस्य भवति ‘अज्जताभासविज्जिस्स वाइयं’ ज्ञाण-
मेवं तु’ अयताभासाविर्जिनो—दृष्टवाक्यपरिहर्तुरित्यर्थः, वाचिकं ध्यानमेव यथा कायिकं, तुशब्दोऽत्रधारणार्थ इति गाथार्थः
॥ १४७६ ॥ साम्प्रतं स्वरूपत एव वाचिकध्यानमुपदर्शयन्नाह—‘एयंविहा गिरा’ एवंविधेति निरयद्या गीः—न्यागुच्यते
‘मे’स्ति मया वक्तव्या ‘एरिस’स्ति ईदृशी सावद्या न वक्तव्या, एवमेकाम्रतया विचारितवाक्यस्य सतो भाषमाणस्य वाचिकं
ध्यानमिति गाथार्थः ॥ १४७७ ॥ एवं तावद् व्यवहारतो भेदेन त्रिविधमपि ध्यानमावेदितं, अधुनेकदैव एकत्रैव त्रिवि-
धमपि दर्शयते—‘मणसा वाचारतो’ मनसा—अन्तःकरणेनोपयुक्तः सन् व्यापारयन् कायं—देहं वाचं—भारतो च ‘तत्परी-

स्तीर्यकरा गणधराश्च, वक्ष्यते च—‘भंगिअसुतं गुणंतो वट्टति तिविदेवि झाणंमि’ति गाथार्थः ॥ १४७० ॥ पराभ्युपगतध्या-
नसाम्यप्रदर्शनेनानभ्युपगतयोरपि ध्यानतां प्रदर्शयन्नाह—‘जइ एगगं’ गाथा, हे आयुष्मन् ! यदप्येकप्रं चित्तं क्वचिद्
वस्तुनि धारयतो वा स्थिरतया देहव्यापिविषयत्वं कं हति ‘निरंभओ चावि’ति निरुन्धानस्य वा तदपि योगनिरोध
इव केवलिनः किमित्याह—‘ध्यानं भवति मानसं यथा ननु तथा इतरयोरपि द्वयोर्वाक्काययोः, एवमेव—एकामधारणा-
दिर्नैव प्रकारेण तत्तत्क्षणयोगाद् ध्यानं भवतीति गाथार्थः ॥ १४७१ ॥ इत्थं त्रिविधे ध्याने सति यस्य यदोक्तत्वं
तस्य तदेतरसद्भावेऽपि प्राधान्याद् व्यपदेश इति, लोकलोकोत्तरानुगतत्वाय न्यायो वर्तते, तथा चाह—‘देसिय’
गाथा, देशयतीति देशिकः—अप्रयायी देशिकेन दर्शितो मार्गः—पन्था यस्य स तथोच्यते ब्रजन्—गच्छन् नरपती—राजा
लभते शब्द—प्राप्नोति शब्दं, किंभूतमित्याह—‘रायत्ति एस वच्चति’ राजा एष ब्रजतीति, न चासी केवलः, प्रभूवलोकानुगत-
त्वात्, न च तदन्यव्यपदेशः, तेषामप्राधान्यात्, तथा चाह—‘सेसा अणुगासिणो तरस’ति शेषाः—अमात्यादयः अनुगामिनः—
अनुयातारस्तस्य—राज्ञ इत्यतः प्राधान्याद्वाजोतिव्यपदेश इति गाथार्थः ॥ १४७२ ॥ अयं लोकानुगतो न्यायः, अयं पुनर्लोकोत्तरा-
नुगतः—‘पढमिठु’ प्रथम एव प्रथमिठुकः, प्राथम्यं चास्य सम्यग्दर्शनाख्यप्रथमगुणधातित्वात् तस्य प्रथमिठुकस्य उदये, कस्य,
क्रोधस्य अनन्तानुयन्निन इत्यर्थः ‘इतरेवि तिणि तरयत्थि’ शेषा अपि त्रयः—अप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानारणसञ्चलनादय-
स्तत्र—जीवद्रव्ये सन्ति, न चातीताद्यपेक्षया तत्सद्भावः प्रतिपाद्यते, यत आह—‘न य तेण संति तहियं’ न च ते—अप्र-
त्याख्यानप्रत्याख्यानारणादयो न सन्ति, किंतु सन्त्येव, न च प्राधान्यं तेषामतो न व्यपदेशः, आद्यस्यैव व्यपदेशः—

न भवति जिघदिदं ज्ञाणं तिविहेवि जोगंभि' तदेतन्न भवति यत् परेणाम्यधापि, कुतः^१, यस्माज्जि-
 नैदृष्टं ध्यानं त्रिविधेऽपि योगे-मनोवाक्याव्यापारलक्षण इति गार्थः ॥ १४६७ ॥ किं तु^२, कस्यचित्
 कदाचित् प्राधान्यमाश्रित्य भेदेन व्यपदेशः प्रवर्तते, तथा चासुमेव न्यायं प्रदर्शयन्नाह—'वायार्द्रधाऊर्णं'
 वातादिधातूनां आदिशब्दात् पित्तश्लेष्मणोर्यो यदा भवत्युत्कटः-प्रचुरो धातुः कुपित इति स प्रोच्यते
 उत्कटत्वेन प्राधान्यात्, 'न य इतरे तस्य दो नरिधि'ति न चेत्तरो तत्र द्वौ न ना इति गार्थः ॥ १४६८ ॥ 'एमेव
 य जोगाणं' एवमेव च योगानां-मनोवाक्कायानां त्रयाणामपि यो यदा उत्कटो योगस्तस्य योगस्य तदा-तस्मिन्
 काले निर्देशः, 'इयरे तथेक दो व णवा' इतरस्तत्रैको भवति द्वौ वा भवतः, न वा भवत्येव, इयमत्र भावना-केवलिनः
 वार्त्तिं उत्कटायां कायोऽप्यस्ति अस्मदादीनां तु मनः कायो न वेति, केवलिनः शैलेइयवस्यायां काययोगनिरोधकार्ठे स एव
 केवल इति, अनेन च शुभयोगोत्कटत्वं तथा निरोधश्च द्वयमिति(मपि) ध्यानमित्यावेदित[व्य]मिति गार्थः ॥ १४६९ ॥ इत्थं
 य उत्कटो योगः तस्यैवेतरसदृशत्वेऽपि प्राधान्यात् सामान्येन ध्यान[त्वा]मभिधायाधुना विक्षेपेण त्रिप्रकारमप्युपदर्शयन्नाह—
 'काएवि य' कायेऽपि च अध्यात्मं अधि आत्मनि वर्तते इति अध्यात्मं ध्यानमित्यर्थः, एकाग्रतया एजनादिनिरोधात्,
 'वायाए'ति तथा वाचि अध्यात्मं एकाग्रतयैवायतभाषानिरोधात्, 'मणस्स चेव जह होइ'ति मनसश्चैव यथा भवत्यध्यात्मं एवं
 कायेऽपि वाचि चेत्यर्थः, एवं भेदेनाभिधायाधुनैकादावपि दर्शयन्नाह-कायवाङ्मनोयुक्तं त्रिविधं अध्यात्ममाख्यातयन्त-

स्तीर्धकरा गणधराश्च, वक्ष्यते च—'भंगिअसुतं गुणंतो चट्टति तिविहेवि क्षाणंमि'ति गाथार्थः ॥ १४७० ॥ पराभ्युपगतव्या-
नसाभ्यप्रदर्शनेनानभ्युपगतयोरपि ध्याततां प्रदर्शयन्नाह—'जइ एगगं' गाहा, हे आयुष्मन् ! यदप्येकाग्रं चित्तं क्वचिद्
वस्तुनि धारयतो वा स्थिरतया देहव्यापिविषयवत् ङकं इति 'निरुभओ चावि'ति निरुन्धानस्य वा तदपि योगनिरोध
इय केवलिनः किमित्याह—ध्यानं भवति मानसं यथा ननु तथा इत्तरयोरपि द्वयोर्वाङ्काययोः, एवमेव—एकामप्यारणा-
दिर्नैव प्रकारेण तद्वक्षणयोगाद् ध्यानं भवतीति गाथार्थः ॥ १४७१ ॥ इत्थं त्रिविधे ध्याने सति यस्य यदौत्कट्यं
तस्य तदेतरसद्भावेऽपि प्राधान्याद् व्यपदेश इति, लोकलोकोत्तरानुगतध्यायं न्यायो वर्तते, तथा चाह—'देसिय'
गाहा, देशयतीति देशिकः—अप्रयायी देशिकेन दर्शितो मार्गः—न्याया यस्य स तथोच्यते ब्रजन्-गच्छन् नरपती—राजा
लभते शब्द—प्राप्नोति शब्दं, किंभूतमित्याह—'रायसि एस वच्चति' राजा एव ब्रजतीति, न चासौ केवलः, प्रभूवलोकानुगत-
त्वाद्, न च तदन्यव्यपदेशः, तेषामप्राधान्याद्, तथा चाह—'सेसा अणुगामिणो तरस'ति शेषाः—अमात्यादयः अनुगामिनः-
अनुयातारस्तस्य—राज्ञ इत्यतः प्राधान्याद्वाजेतिव्यपदेश इति गाथार्थः ॥ १४७२ ॥ अयं लोकानुगतो न्यायः, अयं पुनर्लोकोत्तरा-
नुगतः—'पढमिहु' प्रथम एव प्रथमिहुकः, प्राथम्यं चास्य सम्यग्दर्शनार्थप्रथमगुणयातित्वात् तस्य प्रथमिहुकस्य उदये, कस्य,
क्रोधस्य अनन्तानुवन्धिन इत्यर्थः 'इतरेवि तिणिण तयथि' शेषा अपि त्रयः—अप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानावरणसञ्चलनादय-
स्तत्र—जीवद्रव्ये सन्ति, न धातीवाद्यपेक्षया तत्सद्भावः प्रतिपाद्यते, यत आह—'न म ते ण संति तहियं' न च ते—अप्र-
त्याख्यानप्रत्याख्यानावरणादयो न सन्ति, किंतु सन्त्येव, न च प्राधान्यं तेषामतो न व्यपदेशः, आद्यस्यैव व्यपदेशः—

न भवति जिणदिदं ज्ञाणं तिविहेवि जोगंभि' तदेतन्न भवति यत् परेणान्यथापि, कुतः १, यस्माज्जि-
 नेदं ध्यानं त्रिविधेऽपि योगे-मनोवाक्कायव्यापारलक्षण इति गार्थः ॥ १४६७ ॥ किं तु १, कस्यचित्
 कदाचित् प्राधान्यमाश्रित्य भेदेन व्यपदेशः प्रवर्तते, तथा चायमेव न्यायं प्रदर्शयन्नाह—'वार्थार्थभाऊणं'
 वातादिधातूनां आदिशब्दात् पित्तश्लेष्मणोर्यो यदा भवत्युक्तः-प्रचुरो धातुः कुपित इति स प्रोच्यते
 उत्कटत्वेन प्राधान्यात्, 'न य इतरे तस्य दो नरि'ति न चेतरो तत्र द्वौ न स्त इति गार्थः ॥ १४६८ ॥ 'एमेव
 य जोगाणं' एवमेव च योगानां-मनोवाक्कायानां त्रयाणामपि यो यदा उत्कटो योगस्तस्य योगस्य तदा-तस्मिन्
 काले निर्देशः, 'इयरे तथेक दो व णया' इतरस्तत्रैको भवति द्वौ वा भवतः, न वा भवत्येव, इयमत्र भावना-केवलिनः
 वाचि उत्कटायां कायोऽप्यस्ति अस्मदादीनां तु मनः कायो न वेति, केवलिनः शैलेत्यवस्थायां काययोगनिरोधकाले स एव
 केवल इति, अनेन च शुभयोगोत्कटत्वं तथा निरोधश्च द्वयमिति (मपि) ध्यानमित्याद्येदित् [व्य]मिति गार्थः ॥ १४६९ ॥ इत्थं
 य उत्कटो योगः तस्यैवतरसद्भावोऽपि प्राधान्यात् सामान्येन ध्यान [त्व]मभिधायानुना विशेषेण त्रिप्रकारमव्युपदर्शयन्नाह—
 'काएवि य' कायेऽपि च अध्यात्मं अधिआत्मनि वर्तत इति अध्यात्मं ध्यानमित्यर्थः, एकाग्रतया एजनादिनिरोधात्,
 'वायाए'ति तथा वाचि अध्यात्मं एकाग्रतया वायवतभापानिरोधात्, 'मणस्स चेव जह होइ'ति मनसश्चैव यथा भवत्यभ्यात्मं एवं
 कायेऽपि वाचि चेत्यर्थः, एवं भेदेनाभिधायानुनैकादावपि दर्शयन्नाह—कायवाङ्मनोयुक्तं त्रिविधं अध्यात्ममाख्यातवन्त-

इहानुपेक्षा ध्यानादौ ध्यानोपरमे भवतीति कृत्वा भेदेनोपन्यस्येति गाथार्थः ॥ १४६२ ॥ इह ध्यायति च शुभं ध्यानमि-
 रयुक्तं, तत्र किमिदं ध्यानमित्यत आह—‘अतोमुहुत्तकालं’ द्विषट्कौ मुहूर्तः मिश्रो मुहूर्तोऽन्तर्मुहूर्त इत्युच्यते, अन्तर्मु-
 हूर्तकालं चित्तसंस्कारप्रता भवति ध्यानं ‘एकपञ्चित्तिरोधो ध्यानं’ (तत्रार्थे अ० सूत्र ९२७) मिति कृत्वा, तत् पुनराहं रीदं
 धर्मे सुहृत् च ज्ञातव्यमित्येषां च स्वरूपं यथा प्रतिक्रमणाध्ययने प्रतिपादितं तथैव द्रष्टव्यमिति गाथार्थः ॥ १४६२-१४६३ ॥
 ‘तरथ च दो आइता’ गाथा निगदसिद्धा । साम्प्रतं यथाभूतो यत्र यथावस्थितो यच्च ध्यायति तदेतदभिधिरसुराह—
 ‘संवरियासवदारंति संयुतानि—स्थगितानि आश्रयद्वाराणि—प्राणातिपातादीनि येन स तथाविधः, क ध्यायति ?—
 ‘अन्यायाधे अकंटए देसेसि’ अन्यायाधे—गान्धर्वादिलक्षणभावव्यायाधे विकले अकण्टके—पाषाणकण्टकादिद्रव्यकण्टक-
 विकले ‘देसे’ भूभागे, कथं न्ययस्थितो ध्यायति ?—‘काऊण धिरं ठाणं ठितो निसण्णो नियन्नो धा’ कुर्यात् स्थिरं—निष्कम्पं
 [अथ] स्थानं—अवस्थितिविशेषलक्षणं स्थितो निषण्णो नियण्णो वेति प्रकटार्थः, वेतनं—पुरुषादि अचेतनं—प्रतिमादि वस्तु
 अवलम्ब्य—विषयीकृत्या (त्य) पत्नं—दृढं मनसा—अन्तःकरणेन यत् ध्यायति, किं ? तदाह—‘झायति सुयमरथं धा’ ध्यायतीति
 सन्प्रभवते, सूत्रं—गणधरादिभिर्मेढ्रं अर्थं धा—तद्गोचरं, किंभूतमर्थमत आह—‘दविथं तप्पज्जे धाधि’ द्रव्यं तत्पर्यायात्
 धा, इह च यदा सूत्रं ध्यायति तदा तदेव स्वगतधर्मराजोचयति, न त्वर्थः, यदा त्वर्थं न तदा सूत्रमिति गाथार्थः
 ॥ १४६४-१४६६ ॥ अधुना प्रागुक्तचोद्यपरिहारायाह—‘तत्र भणेत्—श्रूयात् कथित्, किं द्रूयादित्याह—‘झाणं ज्ञो
 माणसो परीणामो’ ध्यानं यो मानसः परीणामः, ‘धे चिन्ताया’ मित्यस्य चिन्तार्थत्वात्, इत्थमसादृश्योत्तरमाह—‘तं

वायार्थपाऊणं जो जाहे होइ उकडो पाऊ । कुविओत्ति सो पणुवह न य हअरे तत्थ दो नत्थि ॥ १४६८ ॥
 एमेव य जोगाणं तिण्हवि जो जाहि उकडो जोगो । तस्स तर्हि निहेसो हअरे तत्थिक्क दो व नया ॥ १४६९ ॥
 काएचिय अज्झप्पं वायाह मणस्स चेव जह होइ । कायवयमणोजुत्तं तिचिहं अज्झप्पमाहंसु ॥ १४७० ॥
 जह एगगं चित्तं थारयओ वा निरुंभओ वावि । झाणं होइ नणु तहा हअरेसुवि दोसु एमेव ॥ १४७१ ॥
 देसियदंसियमगो वचंतो नरवई लहइ सव्हं । रायत्ति एस वचइ सेसा अणुगामिणो तस्स ॥ १४७२ ॥
 पढमिहुअस्स उदए कोहस्सिअरे वि तिचि तत्थत्थि । नय ते ण संति तहियं न य पाहव्हं तहंयंमि ॥ १४७३ ॥
 मा मे एजउ काउत्ति अवलओ काहअं हवइ झाणं । एमेव य माणसियं निरुद्धमणसो हयइ झाणं ॥ १४७४ ॥
 जह कायमणनिरोहे झाणं वायाह जुज्जइ न एवं । तत्था वई उ झाणं न होइ फो वा चित्तंसुत्थ ॥ १४७५ ॥
 मा मे चलउत्ति तणू जह तं झाणं निरेइणो होइ । अजयाभासविचज्जस्स वाहअं झाणत्तं वं तु ॥ १४७६ ॥
 एवंविहा गिरा मे वत्तव्वा एरिसा न वत्तव्वा । हय वेणालियवक्कस्स भासओ वाइयं झाणं ॥ १४७७ ॥
 मणसा वाचारंतो कायं वायं च तत्परीणामो । भंगिअसुअं गुणंतो वटइ तिविहेवि झाणंमि ॥ १४७८ ॥

‘देहमतिजहुसुद्धी’ति देहजाज्यशुद्धिः—अथेवमादिप्रहाणतः मतिजाज्यशुद्धिः तथावस्थितस्योपयोगविशेषतः, ‘सुहृदुक्कयत्ति-
 त्तिक्कयत्ति’ सुखदुःखतितिक्षा सुखदुःखातिसहनमित्यर्थः, ‘अणुप्पेहा’ अनित्यत्वाद्यनुपेक्षा च तथाऽवस्थितस्य भवति, तथा
 ‘झायइ य सुहं झाणं’ ध्यायति च शुभं ध्यानं धर्मशुक्लक्षणं, एकाग्रः—एकचित्तः प्रेयन्यापाराभावात् कायोत्सर्ग इति,

दद्यानुपेक्षा भ्यानादी भ्यानोपरमे भवतीति कृत्वा भेदेनोपन्यस्तेति गाथार्थः ॥ १४६२ ॥ ब्रह्म ध्यायति च शुभं भ्यानमि-
 र्युकं, तत्र किमिदं भ्यानमित्यत आह—‘अंतोमुहुत्तकालं’ द्विषट्को मुहूर्तः भिक्षो मुहूर्तोऽन्तर्मुहूर्त इत्युच्यते, अन्तर्मु-
 हूर्तकालं चित्तसंक्रामता भवति भ्यानं ‘एकाग्रचित्तनिरोधो भ्यान’ (तत्त्वार्थे अ० सूत्र १२७) मितिकृत्या, तत् पुनरात्तं रौद्रं
 धर्मे शुद्धं च ज्ञातव्यमित्येषां च स्वरूपं यथा प्रतिक्रमणाध्ययने प्रतिपादितं तथैव द्रष्टव्यमिति गाथार्थः ॥ १४६२-१४६३ ॥
 ‘तत्तथ च दो आहता’ गाथा निगदसिद्धा । साम्प्रतं यथाभूतो यत्र यथावस्थितो यच्च ध्यायति तदेतदभिधिससुराह—
 ‘संवदियासयदार’ चि संपृक्तानि—स्थानितानि आश्रयद्वाराणि—प्राणातिपात्तादीनि येन ॥ तथापि धिः, क ध्यायति ?—
 ‘अभ्यासाधे अकंटेष्ट देसे’ ति’ अभ्यासाधे—गान्धर्वादित्थं क्षणमायव्यावाधाविकले अकण्टके—पापाणकण्टकादिद्रव्यकण्टक-
 निकले ‘देसे’ भूभागे, कथं न्ययस्थितो ध्यायति ?—‘काङ्क्षा धिरं ठाणं ठितो निसण्णो निवधो धा’ कृत्वा स्थिरं—निराकम्पं
 [अव]स्थानं—भवस्थितिविशेषलक्षणं स्थितो निवण्णो निवण्णो वेति प्रकटार्थः, वेतनं—गुरुयादि अचेतनं—प्रतिमादि वस्तु
 अवलम्ब्य—विषयो कृत्वा (त्य) पनं—दृढं मनसा—अन्तःकरणेन यत् ध्यायति, किं ? तदाह—‘ज्ञायति सुयमरथं धा’ ध्यायतीति
 समप्रयत्ने, सूत्रं—गणभरादिभिर्मेढ्रं अर्थं वा—तद्गोचरं, किंभूतमर्थमत आह—‘द्वियं तत्पज्जे वाधि’ द्रव्यं तत्पर्यायान्
 धा, ॥ १४६४-१४६६ ॥ ॥ सूत्रं ध्यायति तदा तदेव स्वगतधर्मराजोच्यति, न त्वर्थः, यदा त्वर्थं न तदा सूत्रमिति गाथार्थः
 ॥ १४६४-१४६६ ॥ ॥ अभुना प्राणुक्चोद्यपरिधारायाह—‘तत्र भणेत—भूयात् कश्चित्, किं भूयादित्याह—‘ज्ञाणं जो
 मायासो पराणामो’ ध्यानं यो मानसः परीणामः, ‘धे’ चिन्ताया’ मित्यस्य चिन्तार्थत्वात्, इत्यप्रमादाद्भ्योत्तरमाह—‘तं

‘अद्विविहंपि य कम्मं’ अष्टविधं-अष्टप्रकारमपि, चक्षुदो विशेषणार्थः तस्य च व्यवहितः सम्वन्धः, अद्विविहंपि य कम्मं अरिभूतं च, ततश्चायमर्थः-यस्मात् ज्ञानावरणीयादि अरिभूतं-शत्रुभूतं वर्तते भवनिवन्धनत्याद्यादादधेवनं य तेन कारणेन तज्जयार्थ-कर्मजयनिमित्तं ‘अवमुद्धिया उ’त्ति अभिमुख्येन उच्यता एव एकान्तगर्वविकल अपि तपो द्वादश प्रकारं संयमं च सप्तदशप्रकारं कुर्वन्ति निर्धन्याः-साधव इत्यतः कर्मधयार्थमेव तदभिभवनाय कायोत्सर्गः कार्य एवेति गाथार्थः ॥ १४५६ ॥ तथा चाह-तरस कसाया इति ‘तस्य’ प्रकान्तशत्रुसैन्यस्य कपायाः प्रागनिरूपितशब्दार्थाश्चत्वारः क्रोधादयो नायकाः-प्रधानाः, ‘काउरसगमभगं कर्तेति सो तज्जयद्वाप’त्ति काउरसगर्ग-अभिभवकायोत्सर्गो अभगं-अपीडितं कुर्वन्ति साधवस्ततस्तज्जयार्थ-कर्मजयनिमित्तं तपःसंयमवदिति गाथार्थः ॥ १४५७ ॥ गतं मूलद्वारागाथायां विधानमार्गणाद्वारम्, अधुना कालपरिमाणद्वारावसरः, तत्रेयं गाथा-संवत्सरमुत्कृष्टं कालप्रमाणं, तथा च पाहुचलिना संवत्सरं कायोत्सर्गः कृत इति, ‘अन्तोमुहुरतं च’ अभिभवकायोत्सर्गो अन्त्यं-जघन्यं कालपरिमाणं, चेष्टाकायोत्सर्गस्य तु कालपरिमाणमनेकभेदभिन्नं ‘उयरि योच्छं’ति उपरिष्टाद् वक्ष्याम इति गाथार्थः ॥ १४५८ ॥ उक्तं तावदोषतः कालपरिमाणद्वारं, अधुना भेदपरिमाणद्वारमपि कृत्याह-उसिउरिसिओ अ तह उरिसिओ अ उरिसयनिसन्नओ चेव। निसनुस्सिओ निसन्नो निससन्नगनिसन्नओ चेव १४५९ ॥ निवणुस्सिओ निवन्नो निवन्ननिवन्नगो अ नायव्वो। एएस्सि तु पयाणं पत्तेय परूयणं वुच्छं ॥ १४६० ॥ उरिसअनिसन्नग निवन्नगो य इप्पिकगंमि उ पयंमि। दब्बेण य भावण य चउक्कअपणा ण कायव्व्या ॥ १४६१ ॥

‘वस्मिन्नस्मिन्नो’ वशिष्ठतोच्छ्रितः उत्सृतश्च उत्सृतनिपण्णश्चैव निपण्णोत्सृतः निपण्णो निपण्णनिपण्णश्चैवेति गायार्थः ॥
‘निसण्णरिसओ निवओ’ निषण्णोत्सृतः निष(ष)ण्णः निपण्ण निपण्णश्च ज्ञातव्यः, एतेषां तु पदानां प्रत्येकं प्ररूपणां वक्ष्य इति
गाथासमासार्थः, अथययार्थे ॥ उपरिष्टादस्यामः ‘उस्मिन्’ उत्सृतो निपण्णः निपण्णनिपण्णेषु एकैकस्मिन्नेव पदे ‘द्वयेण य
भायेण य च्चवक्रभयणा च कायपा’ द्रव्यत उत्सृत ऊर्ध्वस्थानस्यः भावत उत्सृत धर्मध्यानशुक्लध्यायी, अन्यस्तु द्रव्यत उत्सृतः
ऊर्ध्वस्थानस्यः न भावतः उत्सृतः ध्यानचतुष्टयरहितः कृष्णादिदेश्यागतपरिणाम इत्यर्थः, अन्यस्तु न द्रव्यत उत्सृतः नोर्ध्व-
स्थानस्यः भावत उत्सृतः, शुक्लध्यायी अन्यस्तु न द्रव्यतो नापि भावत इत्ययं प्रतीतिार्थ एवमन्यपदचतुर्भङ्गिका अपि वक्तव्याः
॥ १४५९-१४६१ ॥ इत्थं सामान्येन भेदपरिमाणे दर्शितं सत्याह चोदकः, ननु कार्योत्सर्गकरणे कः पुनर्गुण इत्याहोचार्थः-
‘ददमदजडसुदी’ सुहृद्वयत्वमितिपत्रया अणुर्भूता । द्वापह य सुहं द्वाणं एवमगो काजसगंसि ॥ १४६२ ॥
अतोमुष्टकाकालं चित्तस्संगमया हयह द्वाणं । तं पुण अहं रुदं यम्मं सुकं च नायव्वं ॥ १४६३ ॥

तस्य य दो आहृद्वा द्वाणा संसारचट्टणा भणिपा ।

दुद्धि य चिमुयज्जहंज तंसिद्धिगारो न हयरेसि ॥ १४६४ ॥

संपरिपासयदारा अव्यापारं अकंठं देसे । काज्ज थिरं ठाणं ठिओ निसन्नो निवन्नो वा ॥ १४६५ ॥
संपणमचयणं वा यत्तुं अवलंभिडं षणं मणसा । द्वापह सुअमत्तं वा दविपं तप्पज्जए वाचि ॥ १४६६ ॥
तत्थ उ भणिज्ज केहं द्वाणं जो मणसो परीणामो । तं न हवह जिणदिट्ठं द्वाणं तिचिहेचि जोगंसि ॥ १४६७ ॥

धावश्यक-

हारिभ-

द्वीया

॥७७२॥

‘अद्विविहंपि य कर्म’ अष्टविधं-अष्टप्रकारमपि, चशब्दो विशेषणार्थः तस्य च व्यवहितः सम्बन्धः, अद्विविहंपि य कर्म अस्मिन् च, ततश्चायमर्थः-यस्मात् ज्ञानावरणीयादि अस्मिन्-अशुभृतं वर्तते भवनिबन्धनत्वाच्चशब्दादचेतनं च तेन कारणेन तज्जयार्थ-कर्मजयनिमित्तं ‘अव्युद्विद्या उ’ति अभिमुख्येन उच्यता एव एकान्तगर्वाविकला अपि तपो द्वादश-प्रकारं संयमं च सप्तदशप्रकारं कुर्वन्ति निर्भन्धाः-साधव इत्यतः कर्मक्षयार्थमेव तदभिभवनाय कायोत्सर्गः फलं एवेति गार्थार्थः ॥ १४५६ ॥ तथा चाह-तस्व कसाया इति ‘तस्य’ प्रकान्तशशुसैन्यस्य कपायाः प्रागुक्त-पितृशब्दार्थाश्चत्वारः क्रोधादयो नायकाः-प्रधानाः, ‘कावस्सगमभगं करोति तो तज्जयद्वाप’सि कावस्सगं-अभिभवकायोत्सर्गं अभगं-अपीडितं कुर्वन्ति साधवस्ततस्तज्जयार्थ-कर्मजयनिमित्तं तपःसंयमवदिति गार्थार्थः ॥ १४५७ ॥ गतं मूलद्वारगाथायां विधानमार्गाद्वारम्, अथुना कालपरिमाणद्वारावसरः, तत्रेयं गाथा-संवत्सरमुत्कृष्टं कालप्रमाणं, तथा च बाहुयलिना संवत्सरं कार्योत्सर्गः कृत इति, ‘अन्तोमुहृतं च’ अभिभवकायो-त्सर्गं अन्त्यं-जघन्यं कालपरिमाणं, चोष्टाकायोत्सर्गस्य तु कालपरिमाणमनेकभेदभिन्नं ‘उचरि योच्छंति उपरिष्टाद्-वक्ष्याम इति गार्थार्थः ॥ १४५८ ॥ उक्तं तावदोषतः कालपरिमाणद्वारं, अथुना भेदपरिमाणद्वारमधिकृत्याह-उत्सिउत्सिओ अतह उत्सिओ अ उत्सियानिसन्नओ च्वेव। निसनुत्सिओ निसन्नो निससन्नगानिसन्नओ च्वेव १४६१ ॥ निवणुत्सिओ निवन्नो निवन्ननिवन्नगो अ नायव्वो। एएत्सि तु पपाणं पत्तेय पत्त्वणं तुच्छं ॥ १४६० ॥ उत्सिअनिसन्नग निवन्नगो य इक्किक्कगंमि ञ पयंमि। दव्वेण य भावण य चउक्कमपणा ञ फायव्वा ॥ १४६१ ॥

उत्सर्गश्चिदुत्सर्गमुत्सर्गश्च अथगिरण उज्जुण विवेको । कज्जण चपणुमुत्सर्गणा परिसाहण साहणा चैव ॥१४५१॥
उत्सर्गो निक्खलेवो चउत्सर्गो उज्जुओ अ कायव्वो । निक्खलेवं काउणं परुवणा तस्स कायव्वो ॥ १ ॥

सो उत्सर्गो बुधिर्रो चिद्धाए अभिभवे य नायव्वो ।

निक्खलापरियाए पदमो उत्सर्गभिजुंजणे धिहओ ॥ १४५२ ॥

‘नामंठयणादपिण्’ अर्थमधिकृत्य निगदसिद्धा, विशेषार्थं तु प्रतिद्वारं प्रपञ्चेन वक्ष्यामः, तत्रापि नामस्थापने गतार्थं,
द्रव्योत्सर्गाभिधिरसया पुनराह—‘दुपुज्झणा उ जं जेण’ द्रव्योत्सर्गः स्वयमेव ‘जं’ति यद् द्रव्यमनेपणीयं
‘अपकिरति’ति योगः अपकिरति—उत्सृजति ‘जेण’ति येन करणभूतेन पात्रादिनोत्सृजति, ‘जत्थ’ति यत्र द्रव्ये उत्सृजति
द्रव्यभूतो वा—अनुपयुक्तो वा उत्सृजति एव द्रव्योत्सर्गोऽभिधीयते । क्षेत्रोत्सर्ग उच्यते ‘जं जत्थ यानि खेत्ते’ति यत्क्षेत्रं
दक्षिणदशाद्युत्सृजति यत्र पाटपि क्षेत्रे उत्सर्गो व्यापयते एव क्षेत्रोत्सर्गः, कालोत्सर्ग उच्यते—‘जं जच्चिर
ज्जमि वा काले’ति यत्कालमुत्सृजति यथा भोजनमधिकृत्य रजनीं साधवः ‘जच्चिर’ति यावन्तं कालमुत्सर्गः,
यस्मिन् वा काले उत्सर्गो व्यापयते एव कालोत्सर्ग इति गार्थार्थः ॥ १४४८ ॥ भावोत्सर्गमतिपादनायाह—
‘भावे पसत्थमिपरं’ ‘भावे’ति द्वारपरामर्शः, भावोत्सर्गो द्विधा—प्रशस्तं—शोभनं वस्तुवधिकृत्य ‘इतरं’ति अप्रशस्तमशो-
भनं च, तथा येन भावेनोत्सर्जनीयवस्तुगतेन खरादिना ‘अपकिरति जन्तु’ उत्सृजति यत् तत्र भावेनोत्सर्ग इति तृती-
यासमासः, तत्र असंयमं प्रशस्ते भावोत्सर्गो त्यजति, अप्रशस्ते तु संयमं त्यजतीति गार्थार्थः ॥ १४४९ ॥ यदुक्तं येन वा

एको काओ दुहा जाओ' एकः कायः-क्षीरकायः द्विधा जातः, षट्द्वये न्मासात्, तत्र एकस्तिष्ठति, एको भारितः, जीवन् मृतेन मारितस्तदेतद्वेति-ब्रूहि हे मानव ! केन कारणेन ?, कथानकं यथा प्रतिश्रमणाध्ययने परिहरणायामिति गाथार्थः, भारकायश्च क्षीरभृतकुम्भदयोपेता कापोती भण्यते, भारश्चासौ कायश्च भारकायः, अणो भणति-भारकायः कापोत्येवोच्यते इति ॥ १४४५ ॥ भावकायप्रतिपादनायाह-

‘हुगतिगचवरो’ द्वौ त्रयश्चत्वारः पञ्च वा भावा-औदयिकद्वयः प्रभूता वाऽन्येऽपि ‘यत्र’ सचेतनाचेतने परस्परिनिषिध्यन्ते स भवति भावकायः, भावानां कायो भावकाय इति, ‘जीवमजीवे विभासा उ’ जीवाजीवयोर्विभाषा स्वव्यागमानुसारेण कार्येति गाथार्थः ॥ १४४६ ॥ मूलद्वारगाथायां कायमधिकृत्य गतं निक्षेपद्वारम्, अधुनैकार्थिकानुच्यन्ते, तत्र गाथा-कायः शरीरं देहः बौन्दी चय उपचयश्च सङ्घात उद्भूतः समुद्भूतश्च कञ्चरं भस्त्रा तनुः पाणुरिति गाथार्थः ॥ २३१ ॥ मूलद्वारगाथायां कायमधिकृत्योक्तान्येकार्थिकानि, अधुना उत्तर्गमधिकृत्य निक्षेपः एकार्थिकानि चोच्यन्ते, तत्र निक्षेपमधिकृत्याह-

नामंठवणादविष् खित्ते काले तद्देव भावे य । एसो उत्सगारस व निक्लेवो छन्विहो होइ ॥ १४४७ ॥ दब्बुजझणा उ जं जेण जत्थ अवकिरइ दब्बभूओ वा । जं जत्थ वाचि खित्ते जं जचिर जंमि वा काले ॥ १४४८ ॥ भावे पस्तथमियरं जेण व भावेण अवकिरइ जं तु । अस्संजमं पस्तथे अपस्तथे संजमं चयइ ॥ १४४९ ॥ खरफरसाइस्सेचपणमचेयणं इुरभिगंघविरसाइ । दविपमवि चयइ दोसेण जेण भावुजझणा सा उ ॥ १४५० ॥

उत्सर्गविउत्सरणुजझणा य अवगिरण छट्ठण विवेगो । वज्जण चणुमुअणा परिसाहण साहणा चेव ॥ १४६१ ॥
उत्सर्गे निक्खेवो चउक्कओ उक्कओ अ कायव्वो । निक्खेवं काऊणं परव्वणा तस्स कायव्वो ॥ १ ॥

सो उत्सर्गो इविहो चिट्ठाए अभिभवे य नायव्वो ।

भिवत्तापरियाह पढमो उत्सर्गभिजुंजणे विहओ ॥ १४६२ ॥

‘नामंठवणादविष्ट’ अर्थमधिकृत्य निगदसिद्धा, विशेषार्थं तु प्रतिद्वारं प्रपञ्चेन वक्ष्यामः, तत्रापि नामस्थापने गतार्थे, द्रव्योत्सर्गाभिधिरसया पुनराह—‘द्रव्यजझणा उ जं जेण’ द्रव्योजझना तु द्रव्योत्सर्गः स्वयमेव ‘ज’न्ति यद् द्रव्यमनेपणीयं ‘अवकिरति’त्ति योगः अवकिरति—उत्सृजति ‘जेण’ति येन करणभूतेन पात्रादिनोत्सृजति, ‘जरथ’त्ति यत्र द्रव्यं उत्सृजति द्रव्यभूतो वा—अनुपयुक्तो वा उत्सृजति एष द्रव्योत्सर्गोऽभिधीयते । धेज्जोत्सर्ग उच्यते ‘जं जरथ वावि खेसे’त्ति परधेनं दक्षिणदेशाधुरसृजति यत्र वाऽपि क्षेत्रे उत्सर्गो व्यावर्ण्यते एष क्षेत्रोत्सर्गः, कालोत्सर्ग उच्यते—‘जं जच्चिर जमि वा काले’त्ति यत्कालमुत्सृजति यथा भोजनमधिकृत्य रजनीं साधवः ‘जच्चिर’ति व्यावर्तं कालमुत्सर्गः, यस्मिन् वा काले उत्सर्गो व्यावर्ण्यते एष कालोत्सर्ग इति गार्थः ॥ १४४८ ॥ भावोत्सर्गप्रतिपादनायाह—
‘भावे पसत्थमियरं’ ‘भावे’त्ति द्वात्परामर्शः, भावोत्सर्गो द्विधा—प्रशस्तं—शोभनं वस्तुवधिकृत्य ‘इतरं’ति अप्रशस्तमशो-
भनं च, तथा येन भावेनोत्सर्जनीयवस्तुगतेन खरादिना ‘अवकिरति जन्तु’ उत्सृजति यत् तत्र भावेनोत्सर्ग इति तृती-
यासमासः, तत्र असंयमं प्रशस्ते भावोत्सर्गे त्यजति, अप्रशस्ते तु संयमं त्यजतीति गार्थः ॥ १४४९ ॥ यदुक्तं येन वा

एको काओ दुहा जाओ' एकः कायः-क्षीरकायः द्विधा जातः, घटद्वये न्नासात्, तत्र एकस्तिष्ठति, एको मारितः, जीवन् मृतेन मारितस्तदेतद्व्येति-ब्रूहि हे मानव ! केन कारणेन ?, कथानकं यथा प्रतिक्रमणाध्ययने परिहरणायामिति गार्थार्थः, भारकायश्चात्र क्षीरभृतकुम्भद्वयोपेता कापोती भण्यते, भारश्चासौ कायश्च भारकायः, अणो भणंति-भारकायः कापोत्येवोच्यते इति ॥ १४४५ ॥ भावकायप्रतिपादनायाह-

'दुर्गतगचउरो' द्वौ त्रयश्चत्वारः पञ्च वा भावा-औदयिकादयः प्रभूता वाऽन्येऽपि 'यत्र' सचेतनाधेवने परबुनि धिष्यन्ते स भवति भावकायः, भावानां कापो भावकाय इति, 'जीवमजीवे विभासा ष' जीवाजीवयोर्विभाषा खल्यागमानुसारेण कार्येति गार्थार्थः ॥ १४४६ ॥ मूलद्वारगाथायां कायमधिकृत्य गतं निक्षेपद्वारम्, अपुनैकाधिकान्युच्यन्ते, तत्र गाथा-कायः शरीरं देहः बोन्दी चय उपचयश्च सङ्घात उच्छ्रयः समुच्छ्रयश्च कडेवरं भस्वा तनुः पाणुरिति गार्थार्थः ॥ २३१ ॥ मूलद्वारगाथायां कायमधिकृत्योक्तान्येकार्थिकानि, अपुना उत्सर्गमधिकृत्य निक्षेपः एकार्थिकानि चोच्यन्ते, तत्र निक्षेपमधिकृत्याह-

नामंठवणादधिष्ण्विस्ते काले तहेव भावे य । एसो वस्सगस्स ष निक्खेयो छविहो होइ ॥ १४४७ ॥
दव्वुडक्षणा ष जं जेण जत्थ अवकिरइ दव्वभूओ वा । जं जत्थ वावि विस्ते जं जधिर जंमि वा काले ॥ १४४८ ॥
भावे पस्सत्थमिपरं जेण व भावेण अवकिरइ जं तु । अस्संजमं पस्सत्थे अपस्सत्थे संजमं चयइ ॥ १४४९ ॥
खरफरसाइस्सचेपणमचेपणं दुरभिगंघविरसाइ । दवियमवि चयइ दोसेण जेण भावुज्झणा सा उ ॥ १४५० ॥

यमिति, एतदुक्तं भवति—वर्त्तमानभवे स्थितः पुरस्कृतभवं पश्चात्कृतभवं च आशुष्ककर्म सद्रूपतया स्मृयति, प्रकाशेना-
दित्यवदिति गाथार्थः ॥ १४४२ ॥ अधुना मातृकाकायः प्रतिपाद्यते, [मातृकेऽपि] मातृकापदानि ‘उष्णोति वे’त्या-
दोनि तत्समूहे मातृकाकायः, अन्योऽपि तथाविधपदसमूहो बह्वर्थ इति, तथाचाह भाष्यकारः—‘मात्र-
यप्यं’ति मातृकापदमिति ‘णेयं’ ‘णेयं’ति चिह्नं, नवरमन्योऽपि यः पदसमूहः—पदसङ्घातः स पदकायो भण्यते
मातृकापदकाय इति भायता, चिशिष्टः पदसमूहः, किं०—‘जे एगए बहू अरथा’ यस्मिन्नेकपदे बहवः अर्थस्तेषां पदानां
यः समूह इति, पाठान्तरं वा ‘जस्सेकपदे बहू अरथ’सि गाथार्थः ॥ १४४३ ॥ संग्रहकायप्रतिपादनायाह—
‘संग्रहकाओ णेगा’ संग्रहणं संग्रहः स एव कायः, स किंचिशिष्टः ? इत्याह—‘णेगावि जरय एगवयणेण वेप्पंति’सि प्रभूता
अपि यन्त्रकवचनेन दिश्यन्तो गृह्यन्ते, यथा शालिर्मांसः सेना जातो वसति निविद्धसि, यथासङ्घं, प्रभूतेष्वपि स्तन्त्रेषु
सरसु जातः शालिरिति न्यपदेशः, प्रभूतेष्वपि पुरयविलयादिषु वसति ग्रामः, प्रभूतेष्वपि हस्त्यादिषु निविद्धा
सेनेति, अयं दाहयादिरर्थः सङ्ग्रहकायो भण्यते इति गाथार्थः ॥ १४४४ ॥ साम्प्रतं पर्यायकायं दर्शयति—
‘पञ्चकाओ’ पर्यायकायः पुनर्भवति, पर्याया—वस्तुधर्मो यत्र—परमाण्वादौ पिण्डिता बहवः, तथा च परमाण्वायपि
कस्मिंश्चित् सांन्यपदारिके यथा वर्णनपरसरपरी अनन्तगुणाः अन्धापेक्षया, तथा चोक्तम्—‘कारणमेव तदन्त्यं सूक्ष्मो
नित्यश्च भवति परमाणुः । एकरसवर्णगन्धो दिश्यरीः कार्यलिङ्गश्च ॥ १ ॥’ स चैकस्तिक्कादिरसस्तदन्यापेक्षया तिकतर-
विक्रतमादिभेदादानन्त्यं प्रतिपद्यते, पञ्चवर्णादिव्यपि विभाषेत्यं गाथार्थः ॥ अधुना भारकायस्तत्र गाथा—

याह चोदकः—‘दुहओऽणंतररहिया’ दुहउं चि वर्त्तमानभावस्थितस्य उभयत एष्यकालेऽती तकाले च ‘अणंतररहियं’ चि अन-
 न्तरौ एष्यातीतौ अनन्तरौ च तौ रहितौ च वर्त्तमानभवभावेनेति प्रकरणाद् गम्यते अनन्तररहितौ तावपि ‘जइ’ चि यदि तस्यो-
 च्यते ‘एवं तो भया अणंतगुणं’ चि एवं सति ततो भया अनन्तगुणाः, तद् भवद्वयव्यतिरिक्ता वर्त्तमानभवभावेन रहिता एष्या-
 अतिक्रान्ताश्च तेऽप्युच्येरंस्ततश्च तदपेक्षयापि द्रव्यत्वकल्पना स्यात्, अथोच्येत—अथत्वेवमेव का नो हानिरिति ? उच्यते,
 एकस्य—पुरुषादरेककाले—पुरुषादिकाले भया न युज्यन्ते—न घटन्ते अनेके—बहव इति गाथार्थः ॥१४६९॥ इदं चोदकेनोक्तं
 गुरुराह—‘दुहओऽणंतररभिविधं’ दुहउं चि वर्त्तमानभवे वर्त्तमानस्य उभयतः एत्थेऽतीते चानन्तरभविकं, पुरस्कृतपश्चात्कृतभव-
 सन्वन्धीर्युक्तं भवति, यथा तिष्ठति आयुष्कमेव तुदावदस्यावधारणार्थत्वात्, न चोप कर्म विवक्षितं यद् यद्धमयं गाथार्थः ॥१४४०॥
 पुरस्कृतभवसन्वन्धि त्रिभागावधेयायुक्तः सामान्येन तस्मिन्नेव भवे वर्त्तमानो यस्माति, पश्चात्कृतसन्वन्धि पुनस्तस्मिन्नेव
 भवे वेदयति । अतिप्रसङ्गनिवृत्त्यर्थमाह—‘होजियरेसुवि जइ तं दवभया होज ता तेऽवि’ भवेत् इतरव्यपि—प्रभूत्वेनर्वावेऽ
 यद् यद्धमनागतेषु च यद् भोक्ष्यते यदि तस्मिन्नेव भवे वर्त्तमानस्य द्रव्यभवा भवेदंस्ततस्तेऽपि, तदायुक्तकर्मसन्वन्धादिति
 हृदयं, न चैतदस्ति, तस्मादसचोदकवचनमिति गाथार्थः ॥१४४१॥ अस्तेवार्थस्य प्रसाधकं लोकप्रतीतं निर्दर्शनमभिधातुकाम
 आह—‘संझासु दोसु सूरौ’ सन्ध्या च सन्ध्या च सन्धये तयोः सन्धयोर्द्वयोः प्रत्युपप्रदोषप्रतिबद्धयोः सूर्य—आदित्यः अदृश्य-
 मानोऽपि—अनुपलभ्यमानोऽपि प्रापणीयं—प्राप्यं समतिक्रान्तं—समतीतं च यथाऽत्रभासते—प्रकाशयति क्षेत्रं, तद्यथा—प्रत्युप-
 सन्ध्यायां पूर्वविदेहं भरतं च, प्रदोषसन्ध्यायां तु भरतप्रपरविदेहं च, तथैव—यथा सूर्यः इदमपि प्रक्रान्तं ज्ञातव्यं—विज्ञे-

यमिति, एतदुक्तं भवति—वर्तमानभवे स्थितः पुरस्कृतभवं पश्चात्कृतभवं च आशुष्ककर्म सद्रूपतया स्पृशति, प्रकाशेना-
दित्यवदिति गाथार्थः ॥ १४४२ ॥ अनुना मातृकाकायः प्रतिपाद्यते, [मातृकेऽपि] मातृकापदानि 'जृप्पणोति वे'त्या-
दीनि तत्समूहो मातृकाकायः, अन्योऽपि तथाविधपदसमूहो बह्वर्थ इति, तथाचाह भाष्यकारः—'माह-
यपयं'ति मातृकापदमिति 'जेमं' 'जेमं'ति चिह्नं, नवरमन्पोऽपि यः पदसमूहः—पदसङ्घातः स पदकायो भण्यते
मातृकापदकाय इति भावना, विशिष्टः पदसमूहः, किं०—'जे एगपय बह्व अरथा' यस्मिन्नेकपदे बह्वयः अर्थोस्तेषां पदानां
यः समूह इति, पाठान्तरं वा 'जस्सेकपदे बह्व अरथ'ति गाथार्थः ॥ १४४३ ॥ संप्रहकायप्रतिपादनायाह—
'संगहकाभो णेगा' संप्रहणं संप्रहः स एव कायः, स किंविशिष्टः ? इत्याह—'णेगावि जरय एगवयणेण वेप्यंति'ति प्रभूता
अपि यन्नेकवचनेन दिश्यन्तो गृह्यन्ते, यथा दालिर्मासः सेना जातो वसति निविद्वधि, यथासङ्ख्यं, प्रभूतेष्वपि स्तम्भेषु
सत्सु जातः दालिरिति व्यपदेशः, प्रभूतेष्वपि पुरुषवित्त्यादिषु वसति ग्रामः, प्रभूतेष्वपि हस्त्यादिषु निविदा
सेनेति, अप्यं दारय्यादिरर्थः संप्रहकायो भण्यते इति गाथार्थः ॥ १४४४ ॥ साम्प्रतं पर्यायकायं दर्शयति—
'पञ्चयकाभो' पर्यायकायः पुनर्भवति, पर्याया—वस्तुधर्मो यत्र—परमाण्वादी पिण्डिता बहवः, तथा च परमाण्वावपि
कस्मिंश्चित् सांख्यपदार्थिके यथा वर्णगन्धरसस्पर्शा अनन्तगुणाः अन्यापेक्षया, तथा चोक्तम्—"कारणमेव तदन्त्यं सूक्ष्मो
नित्यश्च भवति परमाणुः । एकरसवर्णगन्धो द्विस्पर्शः कार्यलिङ्गश्च ॥ १ ॥" स चैकस्मिकादिरसस्तदन्यापेक्षया तिकतर-
विकवमादिभेदादानन्त्यं प्रतिपद्यते, पञ्चवर्णादिष्वपि विभाषेत्ययं गाथार्थः ॥ अनुना भारकायस्तत्र गाथा—

तत्रेदं गाथाशकलं 'अस्थितिबहुपदसा सेषं पंथस्थिकाया च' अस्तीत्ययं विकालवचनो निपातः, अभूवन् भवन्ति भविष्यन्ति चेति भावना, बहुप्रदेशास्तु यतस्तेन पञ्चशास्तिकायाः सुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् न्यूना नाप्यधिका इति, अनेन च धर्माधर्मकाराशानामेकद्रव्यत्वादलिकायस्यानुपपत्तिरभ्यासमयस्य च ए (अने) कत्वादलिकायत्वापत्तिरित्येतत् परिहृतमयान-
न्तव्यं, ते चामी पद्म, तद्यथा-धर्मास्तिकायोऽधर्मास्तिकायः आकाशास्तिकायः जीवास्तिकायः पुद्गलास्तिकायश्चेत्यस्ति-
काया इति हृदयमयं गाथार्थः ॥ साभ्यतं द्रव्यकायावसरस्तत्तत्प्रतिपादनायाह—

‘जं तु पुरक्खळं’ति यद् द्रव्यमिति योगः तुशब्दो विशेषणार्थः किं विशिनष्टि?—जीवपुद्गलद्रव्यं, न धर्मास्तिकायादि-
तत्तच्चैतदुक्तं भवति—यद् द्रव्यं—यद् वस्तु पुरस्कृतभावमिति—पुरः—अभ्यतः कृतो भावो येनेति समासः, भाविनो भावस्य
योग्यमभिमुखमित्यर्थः। ‘पच्छाकडं च भायाओ’ति वाशब्दस्य व्यवहितः सम्बन्धः, ततश्चैवं प्रयोगः—पश्चात्कृतभावं, घातशब्दो
विकल्पवचनः पश्चात् कृतः प्राप्नोविह्वलो भावः—पर्यायविशेषलक्षणो येन स तथोच्यते, एतदुक्तं भवति—यस्मिन् भावे वर्तते
द्रव्यं ततो यः पूर्वमासीद् भावः तस्मादप्येतं पश्चात्कृतभावमुच्यते, ‘तं हेति दपदवियं’ तादित्यंभूतं द्विप्रकारमपि भाविनो
भूतस्य च भावस्य योग्यं ‘दवं’ति वस्तु वस्तुवचनो हेको द्रव्यशब्दः, किं?—भवति द्रव्यं, भवतिशब्दस्य इयवहितः सम्बन्धः,
इत्थं द्रव्यलक्षणमभिधायाधुनोदाहरणमाह—‘जह भविओ दवदेवादि’ यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः अय्यो—योग्यः द्रव्यदेवा-
दिरिति, इयमत्र भावना—यो हि पुरुषादिर्पुत्या देवत्वं प्राप्स्यति वक्ष्यायुक्तः अभिमुखनामगोत्रो वा स योग्यतनाद् द्रव्य-
देवोऽभिधीयते, एवमनुभूतदेवभावोऽपि, आदिशब्दाद् द्रव्यनारकादिप्रहः परमाणुप्रदक्ष, तथाहि—असावपि द्व्यणुकादि-

काययोगो भवत्येष, सतश्चेत्यंभृतं द्रव्यं कायो भण्यत इति गार्थार्थः ॥१४३६॥ आह-किमिति तुशब्दविशेषणाज्जीवपु-
 ष्कालद्रव्यमङ्गीकृत्य धर्मास्तिकायादीनामिह व्यवच्छेदः कृत इति १, अत्रोच्यते, तेषां यथोक्तप्रकारद्रव्यलक्षणा-
 योगात्, सर्वदेवास्तिकायत्वलक्षणभावोपेतत्वाद्, आह च भाष्यकारः—'जह् अथिकायभावो' यद्यस्तिकाय-
 भावः—अस्तिकायत्वलक्षणाः, 'इय एसो होज्ज अथिकायाणं' 'इय' एवं यथा जीवपुष्कालद्रव्ये विशिष्टपर्याय इति
 एवम्—आगामी भवेत्, केणम् १—अस्तिकायानां—धर्मास्तिकायादीनामिति, व्याख्यानाद् विशेषप्रतिपत्तिः, तथा
 पक्षात्कृतो वा यदि भवेत् 'तो ते हविज्ज दयथिकाय'ति तत्तस्मै भवेयुरिति द्रव्यास्तिकाया इति गार्थार्थः यतश्च—
 'वीयमणागय' जतीतम्—अतिक्रान्तमनागतं भावं यद्—यस्मात् कारणादस्तिकायानां—धर्मास्तिकायादीनां नास्ति—न विद्यते
 अस्तित्वं—विद्यमानत्वं, कायत्वापेक्षया सर्वत्र योगादिति हृदयं, 'तेण र'ति तेन किल केवलं—शुद्धं 'तेषु' धर्मास्तिकायादिषु
 नास्ति—न विद्यते, किं १—'दयथिकाय'ति द्रव्यास्तिकायत्वं, सर्वत्र तद्भावयोगादिति गार्थार्थः ॥ १४३७॥ आह—यद्येवं
 द्रव्यदेवापुदाहरणोक्तमपि द्रव्यं न प्राप्तोति, सर्वत्र तद्भावयोगात्, तथाहि—स एव तस्य भावो यस्मिन् वर्तते इति । अत्र
 गुरुराह—'कामं भवियसुरादि' काममित्यनुमतं यथा 'भवियसुरादिषु' भव्याश्च ते सुरादयश्चेति विप्रहः आदिशब्दात् द्रव्यना-
 रकादिप्रहः तेषु—तद्विषयये विद्यारं भावः ॥ एव यत्र वर्तते तदानीं मनुष्यादिभाव इति, किंतु एवयो—भावी न तावज्जा-
 यते तदा, 'तेण र ते दयदेव'ति तेन ते किल द्रव्यदेवा इति, योग्यत्वाद्, योग्यस्य च द्रव्यत्वात्, न चैतद् धर्मास्तिकायादी-
 नामिति, एव्यकालेऽपि तद्भावपुष्कलादेवेति गार्थार्थः ॥१४३८॥ यथोक्तं द्रव्यलक्षणमवगम्य तद्भावेऽतिप्रसङ्गं च मनस्याधा-

तत्रेदं गाथाशकलं 'अथितिवहुपदेसा तेषं पंचथिकाया उ' अस्तीत्ययं त्रिकालवचनो निपातः, अभूयन् भवन्ति भवित्यन्ति चेति भावना, बहुप्रदेशास्तु यतस्तेन पञ्चैवास्तिकायाः तुशब्दस्यावधारणार्थत्वाच्च न्यूना नाप्यधिका इति, अनेन च धर्माधर्माकाशानामेकद्रव्यत्वादस्तिकायत्वानुपपत्तिरङ्गासमयस्य च ए (अने) कत्वादस्तिकायत्वापत्तिरित्येतत् परिहृतमयान्तव्यं, ते चामी पञ्चा, तद्यथा-धर्मास्तिकायोऽधर्मास्तिकायः आकाशास्तिकायः जीवास्तिकायः पुद्गलास्तिकायश्चेत्यस्तिकाया इति हृदयमयं गाथार्थः ॥ साभ्रतं द्रव्यकायावसरस्तत्त्वमतिपादनायाह—

‘जं तु पुरक्खडंति यद् द्रव्यमिति योगः तुशब्दो विशेषणार्थः किं विद्विनटि?—जीवपुद्गलद्रव्यं, न धर्मास्तिकायादि, ततश्चैतद्वक्तुं भवति—यद् द्रव्यं—यद् वस्तु पुरस्कृतभावमिति—पुरः—अम्रतः कृतो भावो येनेति समासः, भाविनो भावस्य योग्यमभिमुखमित्यर्थः। ‘पच्छाकडं व भावाओ’ति वाशब्दस्य व्ययहितः सन्वन्धः, ततश्चैवं प्रयोगः—पश्चात्कृतभावं, वाशब्दो विकल्पवचनः पश्चात् कृतः प्राग्योक्षितो भावः—पर्यायविशेषलक्षणो येन स तथोच्यते, एतद्वक्तुं भवति—यस्मिन् भावे यत्तत् द्रव्यं ततो यः पूर्वमासीद् भावः तस्मादपेतं पश्चात्कृतभावमुच्यते, ‘तं होति दयदविचं’ तदित्यंभूतं द्विप्रकारमपि भाविनो भूतस्य च भावस्य योग्यं ‘दयं’ति वस्तु वस्तुवचनो ह्येको द्रव्यशब्दः, किं?—भवति द्रव्यं, भवतिशब्दस्य व्ययहितः। सन्वन्धः, इत्थं द्रव्यलक्षणमभिधायाधुनोदाहरणमाह—‘जह भविओ दयदेवादि’ यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः भव्यो—योग्यः द्रव्यदेवादिरिति, इयमत्र भावना—यो हि पुरुषादिर्मृत्वा देवत्वं प्राप्स्यति वद्वायुष्कः अभिमुखनामगोत्रो वा स योग्यत्वाद् द्रव्यदेवोऽभिधीयते, एवमनुभूतदेवभावोऽपि, आदिशब्दाद् द्रव्यनारकादिग्रहः परमाणुग्रहश्च, तथाहि—असावपि ह्यणुकादि-

काययोगो भवत्येष, ततश्चेत्थंभूतं द्रव्यं कायो भण्यत इति गाथार्थः ॥१४३६॥ आह-किमिति तुशब्दविशेषणाजीवपु-
 द्गलद्रव्यमङ्गीकृत्य धर्मास्तिकायादीनामिह व्यवच्छेदः कृत इति १, अत्रोच्यते, तेषां यथोक्तप्रकारद्रव्यलक्षणा-
 योगात्, सर्वदेवास्तिकायत्वलक्षणभावोपेतत्वाद्, आह च भाष्यकारः—‘जइ अत्थिकायभावो’ यद्यस्तिकाय-
 भावः- अस्तिकायत्वलक्षणः, ‘इय एसो होज्ज अत्थिकायाणं’ ‘इय’ एवं यथा जीवपुद्गलद्रव्ये विशिष्टपर्याय इति
 एव्यन्-आगामी भवेत्, केयम् १-अस्तिकायानां-धर्मास्तिकायादीनामिति, व्याख्यानान् विशेषप्रतिपत्तिः, तथा
 पञ्चात्कृतो पा यदि भवेत् ‘तो ते हविज्ज द्वात्थिकाय’चि तत्तत्ते भवेयुरिति द्रव्यास्तिकाया इति गाथार्थः यतश्च—
 ‘तीपमणाणय’ अतीतम्-अतिकान्तमनागतं भावं यद्-यस्मात् कारणादस्तिकायानां-धर्मास्तिकायादीनां नास्ति-न विद्यते
 अस्तित्वं-विद्यमानत्वं, कायत्वापेक्षया सर्वय योगादिति इदयं, ‘तेण र’चि तेन किल केवलं-शुद्धं ‘तेपु’ धर्मास्तिकायादिषु
 नास्ति-न विद्यते, किं १-‘द्वयत्थिकाय’चि द्रव्यास्तिकायत्वं, सर्वेष तद्भावयोगादिति गाथार्थः ॥ १४३७ ॥ आह-यद्येवं
 द्रव्यदेवापुदाहरणोक्तमपि द्रव्यं न प्राप्तोति, सर्वय तद्भावयोगात्, तथाहि-स एव तस्य भावो यस्मिन् वर्तते इति । अत्र
 श्रुताह—‘कामं भवियसुरादि’ काममित्यनुमतं यथा ‘भवियसुरादिषु’ भव्याश्च ते सुरादयश्चेति विग्रहः आदिशब्दात् द्रव्यना-
 रकादिग्रहः तेषु-तद्विषये विचारे भावः स एव यत्र वर्तते तदानीं मनुष्यादिभाव इति, किंतु एव्यो-भावो न तावज्जा-
 यते तदा, ‘तेण र ते द्वापदेय’चि तेन ते किल द्रव्यदेवा इति, योग्यत्वाद्, योग्यस्य च द्रव्यत्वात्, न चैतद् धर्मास्तिकायादी-
 नामस्ति, एव्यकाळंडपि तद्भावयुक्तत्वादित्येति गाथार्थः ॥१४३८॥ यथोक्तं द्रव्यलक्षणमवगम्य तद्भावेऽतिप्रसङ्गं च मनस्याधा-

तत्रेदं गाथाशकलं 'अतिथितिवहुपदेसा तेषं पंचथिकाया उ' अस्तीत्ययं त्रिकालवचनो निपातः, अभूयन् भवन्ति भविष्यन्ति चेति भावना, बहुप्रदेशास्तु यतस्तेन पञ्चवास्तिकायाः तुशब्दस्यावधारणार्थत्वाच्च न्यूना नाप्यधिका इति, अनेन च धर्माधर्माकाशानामेकद्रव्यत्वादस्तिकायत्वानुपपत्तिरङ्गसमयस्य च ए (अने)कत्वादस्तिकायत्वापत्तिरित्येतत् परिहृतमयमन्तव्यं, ते चामी पञ्च, तद्यथा-धर्मास्तिकायोऽधर्मास्तिकायः आकाशास्तिकायः जीवास्तिकायः पुद्गलास्तिकायश्चेत्यस्ति-काया इति हृदयमयं गाथार्थः ॥ साम्प्रतं द्रव्यकायावसरस्तत्प्रतिपादनायाह—

‘जं तु पुरक्खड्धं चि यद् द्रव्यमिति योगः तुशब्दो विशेषणार्थः किं विशिनष्टि?—जीवपुद्गलद्रव्यं, न धर्मास्तिकायादि, ततश्चैतदुक्तं भवति—यद् द्रव्यं—यद् वस्तु पुरस्कृतभावमिति—पुरः—अप्रतः कृतो भावो येनेति समासः, भाविनो भावस्य योग्यमभिमुखमित्यर्थः। ‘पञ्छाकडं व भावाओ चि याशब्दस्य व्यवहितः सम्बन्धः, ततश्चैवं प्रयोगः—पञ्चात्कृतभावं, याशब्दो विकल्पवचनः पञ्चात् कृतः प्राप्योक्षितो भावः—पर्यायविशेषलक्षणो येन स तथोच्यते, एतदुक्तं भवति—यस्मिन् भावे पर्वतं द्रव्यं ततो वा पूर्वमासीद् भावः तस्मादपेतं पञ्चात्कृतभावमुच्यते, ‘तं होति दयदवियं’ तदित्यंभूतं द्विप्रकारमपि भाविनो भूतस्य च भावस्य योग्यं ‘दयं’ति वस्तु वस्तुवचनो लोको द्रव्यशब्दः, किं?—भवति द्रव्यं, भवतिशब्दस्य व्यवहितः सम्बन्धः, इत्थं द्रव्यलक्षणमभिधायायुनोदाहरणमाह—‘जह भविओ दयदेवादि’ यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः भव्यो—योग्यः द्रव्यदेवादिदिरिति, इयमत्र भावना—यो हि पुरुषादिर्नृत्वा देवत्वं प्राप्स्यति चक्रायुष्कः अभिमुखनामगोत्रो वा स योग्यतयाद् द्रव्यदेवोऽभिधीयते, एवमनुभूतदेवभावोऽपि, आदिशब्दाद् द्रव्यनारकादिप्रहः परमाणुप्रहश्च, तथाहि—असावपि द्व्यणुकादि-

काययोगो भवत्येष, एतश्चेत्थंभूतं द्रव्यं कायो भव्यत इति गार्थः ॥१४३६॥ आह—किमिति तुशब्दविशेषणाज्जीविपु-
 द्गलद्रव्यमङ्गीकृत्य धर्मास्तिकायादीनामिह व्यवच्छेदः कृत इति १, अत्रोच्यते, तेषां यथोक्तप्रकारद्रव्यलक्षणा-
 योगात्, सर्वदेवास्तिकायत्वलक्षणभावोपेतत्वाद्, आहं च भाष्यकारः—‘अहं अस्थिकायभावो’, यथास्तिकाय-
 भावः—अस्तिकायत्वलक्षणः, ‘इय एसो होज्ज अस्थिकायाणं’ ‘इय’ एवं यथा जीवपुद्गलद्रव्ये विशिष्टपर्याय इति
 एएएन्—आगामी भवेत्, केयम् १—अस्तिकायानां—धर्मास्तिकायादीनामिति, व्याख्यानम् विशेषप्रतिपत्तिः, तथा
 पश्चात्कृतो पा यदि भवेत् ‘तो ते हयिज्ज द्वायिकायं’ च तत्तस्मै भवेयुरिति द्रव्यास्तिकाया इति गार्थः यतश्च—
 ‘वीचमणागय’ अतीतम्—अतिक्रान्तमनागतं भावं यद्—यस्मात् कारणादस्तिकायानां—धर्मास्तिकायादीनां नास्ति—न विद्यते
 अस्तित्वं—विद्यमानत्वं, कायत्वापेक्षया सर्वत्र योगादिति हृदयं, ‘तेण र’ चि तेन किल केवलं—शुद्धं ‘तेषु’ धर्मास्तिकायादिषु
 नास्ति—न विद्यते, किं १—‘द्वयस्थिकायं’ चि द्रव्यास्तिकायत्वं, सर्वत्र तद्भावयोगादिति गार्थः ॥ १४३७॥ आह—यद्येवं
 द्रव्यदेवापुदाहरणोक्तमपि द्रव्यं न प्राप्तोति, सर्वत्र तद्भावयोगात्, तथाहि—स एव तस्य भावो यस्मिन् वर्तते इति । अत्र
 गुरुराह—‘कामं भविष्यसुरादि’ काममि त्यनुमतं यथा ‘भविष्यसुरादिषु’ भव्याश्च ते सुरादयश्चेति विग्रहः आदिशब्दात् द्रव्यता-
 रकादिप्रहः तेषु—चेद्विषये विचारे भावः स एव यत्र वर्तते तदानीं मनुष्यादिभाव इति, किंतु एव्यो—भावी न तावज्जा-
 यतं तदा, ‘तेण र तं द्वादयं’ चि तेन ते किल द्रव्यदेवा इति, योग्यत्वाद्, योग्यस्य च द्रव्यत्वात्, न चैतद् धर्मास्तिकायादी-
 नामिति, एव्यकाटंऽपि तद्भावयुक्तत्वादित्येति गार्थः ॥१४३८॥ यथोक्तं द्रव्यलक्षणमवगम्य तद्भावेऽतिप्रसङ्गं च मनस्याधा-

कायः तथा भावकायश्चेति गाथासमासार्थः ॥ व्यासार्थं तु प्रतिद्वारमेव व्याख्यास्यामः, तत्र नामकायप्रतिपादनायाह—
'काओ कस्सवि'ति कायः कस्यचित् पदार्थस्य सचेतनाचेतनस्य वा नाम क्रियते स नामकायः, नामाश्रित्य कायो नाम-
कायः, तथा देहोऽपि—शरीरसमुच्छ्रयोऽपि उच्यते कायः, तथा काचमणिरपि कायो भण्यते, प्राकृते तु कायः । तथा वद-
मपि किञ्चिद्वेत्त्यादि 'निकायमाहंसु'ति निकाचितमाख्यातवन्तः, प्राकृतश्चैत्या निकायेति गार्थार्थः, गतं नामद्वारं,
अधुना स्थापनाद्वारं व्याख्यायते—'अकले वराडण्' अक्षे—चन्दनके वराटके वा—कपर्दके वा काष्ठे—कुट्टिभे पुक्ते वा—
यस्त्रकृते चित्रकर्मणि वा प्रतीते, किमित्याह—सतो भावः सद्भावः तथ्य इत्यर्थः तमाश्रित्य, तथा असतोभावः असद्भावः अतथ्य
इत्यर्थः, तं चाश्रित्य, किं ?—स्थापनाकायं विजानांहीति गार्थार्थः ॥ १४३१ ॥ सामान्येन सद्भावासद्भावस्यापनो-
दाहरणमाह—'लेभ्यगहत्थी' यदिह लेभ्यकहस्ती हस्तीति स्थापनायां निवेद्यते 'एस सवभाविधा भये दयण'ति
एषा सद्भावस्थापना भवतीति, भवत्यसद्भावे पुनहस्तीति निराकृतिः—हस्त्याकृतिश्चन्य एष चतुरङ्गादायिसि ।
तदेवं स्थापनाकायोऽपि भावनीय इति गार्थार्थः ॥ १४३२ ॥ शरीरकायप्रतिपादनायाह—'ओराखियपेजपिये' उदारैः
पुद्गलैर्निर्वृत्तमौदारिकं विविधा क्रिया विक्रिया तस्यां भवं वैक्रियं प्रयोजनाधिना आह्रियत इत्याहारकं तेजोमयं तेजसं
कर्मणा निर्वृत्तं कान्तर्मणं, औदारिकं वैक्रियं आहारकं तेजसं कान्तर्मणं चैव एष पञ्चविधः खलु शीर्यन्त इति शरीराणि
शरीराण्येव पुद्गलसङ्घातरूपत्वात् कायः शरीरकायः विज्ञातव्य इति गार्थार्थः ॥ गतिकायप्रतिपादनायाह—
'चउसुवि गइ' इयमध्यन्यकर्तृकी गाथा सोपयोगेति च व्याख्यायते—चतसृष्वपि गतिषु—नारकतिर्यग्नरामरलक्षणासु

'देशो'सि शरीरसमुच्छ्रयो नारकादीनां यः स गतौ काय इतिकृत्वा गतिकार्यो भण्यते, अत्रान्तरे आह चोदकः—'एसो
 सरीरकाव'सि नन्वेव शरीरकाय उक्तः, तथाहि—नौदारिकादिव्यतिरिक्ता नारकतिर्यगादिदेहा इति, आचार्य आह—'विसे-
 सणा इति गतिकाओ'विशेषणाद्—विशेषणसामर्थ्याद् भवति गतिकायः, विशेषणं चात्र गतौ कार्यो गतिकायः, यथा द्विवि-
 धाः संसारिणः—त्रसाः स्वावराध्य, पुनस्त एव स्त्रीपुंनपुंसकविशेषेण भिद्यन्त इत्येवमत्रापीति गाथार्थः ॥ अथवा सर्वसत्त्वानाम-
 पान्तरालगतौ यः कायः स गतिकायो भण्यते, तथा चाह—'जेणुगगदिओ' येनोपगृहीत—उपकृतो प्रजति—गच्छति भवादन्वो
 भयः भवान्तरं तत्, एतदुक्तं भवति—मनुष्यादिर्मनुष्यमवात् द्युतः येनाश्रयेणा(श्रितोऽ)पान्तराले देवादिभवं गच्छति स ग-
 तिकायो भण्यते, तं कालमानतो दर्शयति—यच्चिरेण 'कालेण'ति स यथावता कालेन समयादिना प्रजति तावन्तमेव कालमसौ
 गतिकायो भण्यते एव सत्तु गतिकायः, स्वरूपेणैव दर्शयताह—'सतेयगं कममसरिरं' कार्येणस्य प्राधान्यात् सह तैजसेन धर्तव्यं
 इति सतञ्जसं कर्मणशरीरं गतिकायस्तदाश्रयेणापान्तरालगतौ जीवगतेरिति भायनी(यम)यं गाथार्थः ॥ निकायकायः प्रतिपा-
 द्यते तत्र—'नियय'सि गाथार्द्धं व्यख्यायते 'निययमहिओ य काओ जीवनिकाय'सि नियतो—नित्यः कायो निकायः, नित्यता
 चास्य त्रिव्यपि कालेषु भावात् अधिको वा कायो निकायः, यथा अधिको दाहो निदाह इति, आधिक्यं चास्य धर्माधर्मास्ति-
 कायापेक्षया स्वभेदापेक्षया वा, तथाहि—एकादयो यावत्सत्त्वैयाः पृथिवीकायिकास्तावत् कायस्त एव स्वजातीयान्यप्रक्षेपापेक्षया
 निकाय इति, एवमन्येव्यपि विभाषेत्येवं जीवनिकायसामान्येन निकायकायो भण्यते, अथवा जीवनिकायः पृथिव्यादिभेदभिन्नः
 पृथिव्योऽपि निकायो भण्यते तत्समुदायः, एवं च निकायकाय इति, गतं निकायकायद्वारं। अमुनाऽस्त्रिकायः प्रतिपाद्यते,

कायः तथा भावकायश्चेति गाथासमासार्थः ॥ व्यासार्थं तु प्रतिद्वारमेव व्याख्यास्यामः, तत्र नामकायप्रतिपादनायाह—
'काओ कस्सवि'ति कायः कस्यचित् पदार्थस्य सचेतनाचेतनस्य वा नाम क्रियते स नामकायः, नामाश्रित्य कायो नाम-
कायः, तथा देहोऽपि—शरीरसमुद्भयोऽपि उच्यते कायः, तथा काचमणिरपि कायो भण्यते, प्राकृते तु कायः । तथा मद्-
मपि किञ्चिद्वेत्तादि 'निकायमाहं'सु'ति निकाचितमाख्यातवन्तः, प्राकृतयैत्या निकायेति गार्थार्थः, गतं नामद्वारं,
अधुना स्थापनाद्वारं व्याख्यायते—'अखे वराडए' अक्षे—चन्दनके वराटके वा—फर्षके वा फांठं—जुहिमे पुस्ते पा-
वस्त्रकृते चित्रकर्मणि वा मतीते, किमित्याह—सतो भावः सद्भावः तथ्य इत्यर्थः तमाश्रित्य, तथा असतोभावः असद्भावः अवय-
इत्यर्थः, तं चाश्रित्य, किं?—स्थापनाकायं विजानाहीति गार्थार्थः ॥ १४३१ ॥ सामान्येन सद्भावायासद्भावस्थापनो-
दाहरणमाह—'लेपगहस्थी' यदिह लेप्यकहस्ती हस्तीति स्थापनायां निवेदयते 'एस सव्भाविद्या भये टयण'सि
एषा सद्भावस्थापना भवतीति, भवत्सद्भावे पुनहस्तीति निराकृतिः—हस्याकृतिशून्य एष चतुरादाविति ।
तदेवं स्थापनाकायोऽपि भावनीय इति गार्थार्थः ॥ १४३२ ॥ शरीरकायप्रतिपादनायाह—'ओराळिययेजपिय' उदारः
पुद्गलैर्निर्वृत्तमौदारिकं विविधा क्रिया विक्रिया तस्यां भवं वैक्रियं प्रयोजनार्थिना आद्रियत इत्याहारकं तेजोमयं तेजसं
कर्मणा निर्वृत्तं कर्मणं, औदारिकं वैक्रियं आहारकं तेजसं कर्मणं चैव एष पद्मविधः खलु दीर्यन्त इति शरीराणि
शरीराण्येव पुद्गलसङ्घातरूपत्वात् कायः शरीरकायः विज्ञातव्य इति गार्थार्थः ॥ गतिकायप्रतिपादनायाह—
'चउसुवि गइ' इयमप्यन्यकर्तुकी गाथा सोपयोगेति च व्याख्यायते—चतसृष्वपि गतिषु—नारकतिर्यग्नरामरलक्षणासु

नीपमणानपभावं जमस्थिकायाण नस्थि अस्थिस्तं । तेन र केवलएसुं नत्थी दब्बत्थिकायस्तं ॥ १४३७ ॥
 कामं भविपसुराइसु भावो सो वेव जत्थ वटंति । एस्सो न ताव जायइ तेन र ते दब्बदेवुत्ति ॥ १४३८ ॥
 इहओडणंतररहिपा जइ एवं तो भवा अणंतगुणा । एगस्स एगकाले भवा न जुज्जंति उ अणेगा ॥ १४३९ ॥
 इहओडणंतरभविपं जइ चिट्ठइ आजअं तु जं वटं । इल्लियरेसुचि जइ तं दब्बभवा इल्ल तो नेडचि ॥ १४४० ॥
 सभासु दोसु खरो अदिस्समाणोडचि पच्च समर्हयं । जइ ओभासइ खिस्तं तहेव एयंपि नायव्वं ॥ १४४१ ॥
 माउपपयंति नेयं नवरं अयोचि जो पयसमूहो । सो पयकाओ भन्नइ जं एगएण वट्ट अत्था २३१ ॥ (आ०) ॥
 संगहकाओडणंगावि जत्थ एगयपणेण थिप्पंति । जइ सालिगामसेणा जाओ वसही (ति) निविट्ठस्सि ॥ १४४२ ॥
 पच्चकाओ पुण इंति पच्चका जत्थ थिंठिया पट्टे । परमाजुंमिचिक्कंपिचि जइ वन्नार्इ अणंतगुणा ॥ १४४३ ॥
 एगो काओ इहा जाओ एगो चिट्ठइ एगो मारिओ । जीवतो अ मएण मारिओ ते लवमाणव ! केण हेजणा ? ॥ १४४४ ॥
 इग तिग चउरा पंच य भावा पट्टआ य जत्थ वटंति । सो होइ भावकाओ जीवमजीवे विभासा उ ॥ १४४५ ॥
 काण सररि देहे जुंदी य चय उवचण य संघाण । उरसय समुस्सए वा कलेवरे भत्थ तण पाणू ॥ १४४६ ॥
 तत्र 'कायस्स उ निरुदेवो' कायस्य तु निक्षेपः कार्य इति 'वारसव'ति द्वादशप्रकारः । 'उक्कओ य उरसगो' पट्टक-
 लासगविषयः पट्टप्रकार इत्यर्थः, पञ्चार्द्धे निगदसिद्धं तत्र कायनिक्षेपयत्तिपादनायाह—'नामं ठवणा' नामकायः
 स्थापनाकायः दारारकायः गतिकायः निकायकायः अस्तिकायः द्रव्यकायश्च मातृकायः संग्रहकायः पर्यायकायः भार-

काए उरसगंगमि य निक्खेवे हुंति हुंति उ विगप्पा । एएसिं दुण्हंपी पत्तेयं परुवणं जुच्चं ॥ २२८ ॥ (भा०) ॥

‘काए उरसगंगमि य’ काये कायविषयः उत्तमो च-उत्तमगविषयश्च एवं निक्षेपे-निक्षेपविषयो भवतः द्वौ एव विकल्पा-
द्वावेव भेदौ, अनयोर्द्वयोरपि कायेत्सर्गविकल्पयोः प्रत्येकं प्ररूपणां वक्ष्य इति गाथार्थः ॥ २२८ ॥

कायस्स उ निक्खेवो पारस्सओ छक्खो अ उत्तमगे । एएसिं तु पयाणं पत्तेय परुवणं जुच्चं ॥ १४२९ ॥
नामं ठवणंस्सीरे भंई निकोपेत्थिकायं दवियं य । माउय संगेह पज्जवं भंरे तह भावकांण म ॥ १४३० ॥
काओ कस्सइ नामं कीरइ देहोचि जुचइ काओ । कायमणिओचि जुचइ षट्ठमचि निकायमाहंसु ॥ १४३१ ॥
अक्खे चराट्ठए वा कइं पुत्थे य चित्तकम्मे य । सवभावमसवभावं ठवणाकायं विपाणाहि ॥ १४३२ ॥
लिट्ठगहत्थी हत्थित्ति एस सवभाविया भवे ठवणा । होइ असवभावे पुण हत्थित्ति निराणिहं अक्खो ॥ १४३३ ॥
ओरालियवेडवियआहारगतेपकम्मए चेव । एसो पंचविहो खलु सरीरकाओ सुणेयव्वो ॥ १४३४ ॥
वडसुचि गहंसु देहो नेरइयाहंण जो स गइकाओ । एसो सरीरकाओ वित्सेसणा होइ गइकाओ ॥ १४३५ ॥
जेणुवगाहिओ वचह भवंतरं जचिरेण कालेण । एसो खलु गइकाओ सतेपगं कम्मगसरीरं ॥ १४३६ ॥
निययमहिओ व काओ जीवनिकाओ निकायकाओ य । अत्थित्तिधट्ठपणसा तेणं पंचत्थिकाया उ ॥ १४३७ ॥
जं तु पुरववडभावं दवियं पच्छाकडं व भावाओ । तं होइ दव्वदवियंजइ भविओ दव्वदेवार्ह ॥ २२९ ॥ (भा०)
जइ अत्थिकायाभावो अपएसो ह्रज्ज अत्थिकायाणं । पच्छाकडुव्वतो ते हविज्ज दव्वत्थिकाया व ॥ २३० ॥ (भा०) ॥

नीयमणागपभावं अमरिपकायाण नरिष अरिपत्तं । तेन र केवलएत्तुं नरपी दव्वरिपकायत्तं ॥ १४३७ ॥
 कामं अविपसुसुराहसु भावो सो वेव जत्थ वटंति । एस्सो न ताव जापह तेन र ते दव्वदेवुत्ति ॥ १४३८ ॥
 दुरओडणंतररहिपा जह एवं तो भवा अणंतगुणा । एगस्स एगकाले भवा न जुज्जंति उ अणेगा ॥ १४३९ ॥
 दुरओडणंतररविपं जह चिट्ठह आउअं तु जं वटं । वुज्जियेरसुवि जह तं दव्वभवा वुज्ज तो तेडवि ॥ १४४० ॥
 सस्मासु दोसु सरो अदिस्समाणोडवि पप्प समईपं । जह ओभासइ खित्तं तहैव एयं पि नायव्वं ॥ १४४१ ॥
 माउयपयंति नेपं नवरं अन्नोचि जो पपसमूहो । सो पपकाओ भन्नह जे एगएण वट्ट अरथा २३१ ॥ (भा०) ॥
 संगहकाओडणेगापि जत्थ एगवपणेण विप्यंति । जह सालिगामसेणा जाओ वसही (ति) निविट्ठत्ति ॥ १४४२ ॥
 पञ्चकाओ पुण वुंति पञ्चवा जत्थ पिट्ठिपा यह्ये । परमाणुमिचिकमिचि जह वन्नार्ह अणंतगुणा ॥ १४४३ ॥
 एगो काओ दुरा जाओ एगो चिट्ठह एगो मारिओ । जीवतो अ मएण मारिओ तं लवमाणव । केण हेजणा ॥ १४४४ ॥
 इग तिग चउरा पंच प भाया यहुआ य जत्थ यटंति । सो होह भावकाओ जीवमजीवे विभासा उ ॥ १४४५ ॥
 काण सररि देहं दुंदी य चप उयवप य संघाण । उस्सय समुस्सण वा कलेवरे भत्थ तण पाणू ॥ १४४६ ॥
 सन्न 'कायस्स व निरुत्थो' कायस्स तु निक्षेपः कार्य इति 'वारसव'ति द्वादशप्रकारः । 'उक्कओ य उस्सणो' पट्ठक-
 धातसर्गविषयः पट्ठप्रकार इत्यर्थः, पञ्चाह निगदसिद्धं तत्र कायनिक्षेपप्रतिपादनायाह—'नामं ठवणा' नामकायः
 स्थापनाकायः धरारकायः गतिकायः निकायकायः अलिकायः द्रव्यकायश्च मातृकायः संप्रहकायः पर्यायकायः भार-

काए उत्सर्गांमि य निक्खवेवे इति दुखि उ विगप्पा । एएस्सिं दुण्हंपी पत्तेयं परूवणं बुच्छं ॥ २२८ ॥ (भा०) ॥
'काए उत्सर्गांमि य' काये कायविषयः उत्सर्गे च-उत्सर्गाविषयश्च एवं निक्षेपे-निक्षेपविषयो भवतः द्वौ एव विकल्पा-
द्वौवेव भेदौ, अनयोर्द्वयोरपि कायोत्सर्गाविकल्पयोः प्रत्येकं प्ररूपणां वक्ष्य इति गार्थार्थः ॥ २२८ ॥

कायस्स उ निक्खवेवो वारस्सओ छक्कओ अ उत्सर्गो । एएस्सिं तु पयाणं पत्तेय परूवणं बुच्छं ॥ १४६० ॥
नामं ठवणोत्सरेरे गेहं निकोयत्थिकायं दवियं य । मीउय संगेह पज्जदं भारे तह भायकाणं य ॥ १४६१ ॥
काओ कस्सह नामं कीरह देहोयि बुचइ काओ । कायमणिओवि बुचइ पद्धमयि निकायमाहंसु ॥ १४६२ ॥
अक्खे वराडए वा कडे पुत्थे य चित्तकम्मे य । सन्भावमसन्भावं ठवणाकायं यियाणाहि ॥ १४६३ ॥
लिप्पगाहत्थी हत्थिस्सि एस सन्भाविया भवे ठवणा । होइ असन्भावे पुण हत्थिस्सि निरागिहं अक्खो ॥ १४६४ ॥
ओराळियवेउठियअआहारगतयेकम्मए वेव । एसो पंचविहो खलु सरिरकाओ सुणेपव्वो ॥ १४६५ ॥
चउसुयि गहंसु देहो नेरइयार्हण जो स गहकाओ । एसो सरिरकाओ विसंस्सणा होइ गहकाओ ॥ १४६६ ॥
जेणुवगाहिओ वचइ भवन्तरं जञ्जिरेण कालेण । एसो खलु गहकाओ सत्तेयगं कम्मगसरीरं ॥ १४६७ ॥
निययमहिओ व काओ जीवनिकाओ निकायकाओ य । अत्थिस्सिपहुएसा तेणं पंचत्थिकाया उ ॥ १४६८ ॥
जं तु पुरक्खड्ढभावं दवियं पच्छाकडं व भावाओ । तं होइ दव्वदवियं जह भविओ दव्वदेवार्ह ॥ १४६९ ॥ (भा०)
जइ अत्थिकायभावो अपएसो ह्रज्ज अत्थिकायाणं । पच्छाकडुव्व तो ते हविज्ज दव्वत्थिकाया य ॥ १४७० ॥ (भा०) ॥

तपसा दृढिन्प्रादिसंपद्वनादिजन्यो निर्णिगत्तिकादिना पण्मासान्तेन, तेनाभ्यशुद्ध्यमानस्तथाभूतं गुरुतरं छेदविशेषा
 विसोपयन्तीति भाषार्थः ॥ १४१९-१४२७ ॥ एवं सप्तप्रकारभावप्रणचिकित्सापि प्रदर्शिता, मूलादीनि तु विषयनिरूप-
 णद्वारेण स्वस्थानादपसेयानि, नेद वितन्यन्ते, इत्युक्तमानुषङ्गिकं, प्रस्तुतं प्रस्तुतः—एवमनेनानेकस्वरूपेण—सम्बन्धेनायातस्य
 कायोत्सर्गाभ्ययनस्य चरवार्थानुयोगद्वाराणि सप्तप्रकारानि वक्तव्यानि, तत्र नामनिष्पन्ने निक्षेपे कायोत्सर्गाभ्ययनमिति
 वायोत्सर्गः अभ्ययने च, तत्र कायोत्सर्गमधिकृत्य द्वारगाथामाह निर्युक्तिकारः—

निर्युक्तेषु १ गड २ विहाणमगणा ३ काल ४ अेषपरिमाणे ५ ।
 असद ६ सदे ७ विहि ८ दोसा ९ कस्सत्ति १० फलं च ११ दाराइ ॥ १४२८ ॥

‘निर्युक्तेषु गडविहाण’ निर्युक्तेषुति कायोत्सर्गस्य नामादिलक्षणो निक्षेपः कार्यः ‘गड’ति एकार्थिकानि वक्तव्यानि

‘विहाणमगणा’ ति विधानं भेदोऽभिधीयते भेदमार्गणा कार्या ‘कालभेदपरिमाणे’ति कालपरिमाणमभिभवकायोत्सर्गादीनां
 वक्तव्यं, भेदपरिमाणमुत्तरादिकायोत्सर्गभेदानां वक्तव्यं यावन्तस्त इति, ‘असदसदे’ति अशुद्धः शब्दश्च कायोत्सर्गकर्त्ता
 वक्तव्यः ‘विहि’ति कायोत्सर्गकरणविधिर्याव्यः ‘दोस’ति कायोत्सर्गदोषा वक्तव्याः ‘कस्सत्ति’ कस्य कायोत्सर्ग इति
 वक्तव्यं ‘फट’ति पेटिकासुष्मिकभेदं फटं वक्तव्यं ‘दाराइ’ति एतावन्ति द्वाराणीति गायकसासार्थः ॥ १४२८ ॥ व्यासार्थं
 तु प्रातिद्वारं आप्यजुदेयाभिधास्यति । तत्र कायस्योत्सर्गः कायोत्सर्ग इति द्विपदं नामोत्कृत्वा कायस्य उत्सर्गस्य च निक्षेपः
 काय इति । तथा चाह आप्यकारः—

स्वप्ननादिलक्षणा चार्थते-निषिध्यते, पञ्चमे शब्दे उच्यते व्रणोऽस्यास्तीति व्रणी तस्य व्रणिनः रसद्रवत्वाच्छल्यस्येति गाथार्थः ॥
‘रोहेद् वणं छट्टे’ इति रोहयति व्रणं पष्ठे शब्दे उच्यते सति हितमितभोजी हितं-पथं मितं-स्तोकं अभुञ्जन्त्येति, याव-
च्छल्येन दूषितं ‘तत्तियमितं’ति तावन्मात्रं छिद्यते, सप्तमे शब्दे उच्यते किं ?-पूतिमांसादीति गाथार्थः ॥ ‘तद्विषय अत्रा-
येति तथापि च ‘अद्वयमाणे’ति अतिष्ठति सति विसर्पतीत्यर्थः, गोनसभक्षितादा रक्क(रुक्क)क्यापि क्रियते, तद्वच्छेदः
सहास्थिकः, श्वेपरक्षार्थमिति गाथार्थः ॥ एवं तावद् द्रव्यव्रणस्तच्चिकिरसा च प्रतिपादिता, अधुना भावव्रणः प्रतिपाद्यते-
‘मुल्लत्तरगुणरूपसं’ गाथा, इयमन्यकर्तृकी सोपयोगा चेति व्याख्यायते, मूलगुणाः-माणातिपातादिविरमणलक्षणाः पिण्ड-
विशुद्ध्यादयस्तु उत्तरगुणाः, एते एव रूपं यस्य स मूलगुणोत्तरगुणरूपस्तस्य, तापिनः, परमश्वासौ चरणपुरषथेति समासः
तस्य अपराधाः-गोचरादिगोचराः त एव शल्यानि तेभ्यः प्रभवः-सम्भवो यस्य स तथाविधः भावव्रणो भवति ज्ञातव्य
इति गाथार्थः ॥ सारप्रतमस्यानेकभेदभिन्नस्य भावव्रणस्य विचित्रप्रायश्चित्तभेदजनं चिकिरसा प्रतिपाद्यते, तत्र-
‘भिक्षवापरियाद्’ भिक्षाचर्यादिः शुष्यत्यतिचारः कश्चिद्विकटनयैव-आलोचनयैवेत्यर्थः, आदिदादाद् विचारभूम्यादिना-
मनजो गृह्यते, इह चातिचार एव व्रणः २, एवं सर्वत्र योज्यं, ‘वितिड’स्ति द्वितीयो व्रणः अप्रत्युपेक्षितं स्वेष्टविषयकार्दा-
हा असमितोऽस्मीति सहसा अगुप्तो वा मिथ्यादुष्कृतमिति विचिकित्सित्ययं गाथार्थः ॥ ‘शब्दादिषु इष्टानिष्टेषु रागं द्वेषं वा
मनसा(मनाक)गतः अत्र ‘तद्वचो’ तृतीयो व्रणः मिश्रभेदपञ्चचिकिरस्यः, आलोचनाप्रतिक्रमणशोध्य इत्यर्थः, ज्ञात्वा अनेपणीयं
भक्तादि विगिञ्चना चतुर्थ इति गाथार्थः ॥ ‘उत्सर्गणेपि सुहृद्’ कायोत्सर्गेणापि शुद्ध्यति अतिचारः कश्चिद्, कश्चिद्

तपसा पृथिव्यादिसंपद्भ्यो निर्दिशति कादिना षण्मासान्तेन, तेनाप्यशुद्ध्यमानस्तथाभूतं गुरुतरं हेदविशेषा
विशेषयन्तीति गाथार्थः ॥ १४१९-१४२७ ॥ एवं सप्तप्रकारभावप्रणचिकित्सापि प्रदर्शिता, मूलादीनि तु विषयनिरूप-
णद्वारेण स्वस्थानादपसेयानि, नोद चित्तन्यन्ते, इत्युक्तमानुषङ्गिकं, प्रस्तुतं प्रस्तुतमः-यवमनेनानेकस्वरूपेण-सम्बन्धेनापातस्य
कायोत्सर्गाभ्ययनस्य धर्तार्यनुयोगद्वाराणि सम्प्रधानि वक्तव्यानि, तत्र नामनिरूपणे निक्षेपे कायोत्सर्गाभ्ययनमिति
वायोत्सर्गः अभ्ययने च, तत्र कायोत्सर्गमधिकृत्य द्वारगाथामाह निर्मुक्तिकारः—

निरूपयेवे १ गद २ विहाणमन्नाणा ३ काल ४ भेषपरिमाणे ५ ।
असद ६ सदे ७ विहि ८ दोसा ९ कस्सत्ति १० फलं च ११ दाराहं ॥ १४२८ ॥

‘निरूपयेगद्विहाण’ निरूपयेति कायोत्सर्गस्य नामादिलक्षणो निक्षेपः कार्यः ‘एगद’ति एकार्थिकानि वक्तव्यानि
‘विहाणमन्नाणा’ इति विधानं भेदोऽभिधीयते भेदमार्गणाकार्या ‘कालभेदपरिमाणे’ति कालपरिमाणमभिभवकायोत्सर्गादीनां
वक्तव्यं, भेषपरिमाणमुत्पत्तादिकायोत्सर्गभेदानां वक्तव्यं यावन्तस्त इति, ‘असदसदे’ति अनादः शब्दश्च कायोत्सर्गकर्त्ता
वक्तव्यः ‘विहि’ति कायोत्सर्गवर्तणविधिराद्यः ‘दोस’ति कायोत्सर्गदोषा वक्तव्याः ‘कस्सत्ति’ कस्य कायोत्सर्ग इति
वक्तव्यं ‘कल’ति पेटिकाशुष्मिकभेदं फलं वक्तव्यं ‘दाराहं’ति एतावन्ति द्वाराणीति गाथासमासार्थः ॥ १४२८ ॥ व्यासार्थ
तु प्रातिद्वारं नाप्यद्वेयाभिधास्यति । तत्र कामस्योत्सर्गः कायोत्सर्ग इति द्विपदं नामनिकृत्वा कायस्य उत्सर्गस्य च निक्षेपः
कार्य इति । तथा पाद नाप्यकारः—

मूलाक्षरगुणस्वरस्य नादणो परमस्वरणपुरिसस्य । अथराहसल्लपमधो भाववर्णो होह नायन्वो ॥ १ ॥ (प्र०) ॥
 भिक्कसापरिपाद् सुजस्रह अहआरो कोह विषट्ठणाए उ । पीओ असमिओमिति कीस सहसा अशुत्तो वा ? ॥ १४२६
 सदाहसु रागं दोसं च मणा गओ तदयगंसि । नाडं अणेसणिज्जं भत्ताहविणिञ्चण चउत्थे ॥ १४२६
 उस्सग्गणायि सुजस्रह अहआरो कोह कोह उ तवेणं । नेणधि असुजस्रमाणं छेयवित्तेसा वित्तोदित्ति ॥ १४२६ ॥

द्विविधो-द्विप्रकारः 'कायंमि यणो'ति शीघ्रत इति कायः-शरीरमित्यर्थः तस्मिन् प्रणः-क्षतलक्षणः, द्विविधं दर्शयति ॥ १४२७ ॥

तस्मादुद्भवोऽस्येति तदुद्भवो-गण्टादिः आगन्तुकश्च दातव्यः, आगन्तुकः कण्टकादिप्रभवः, तत्रागन्तुकस्य क्रियते शल्यो-
 चरणं नेतरस्य-तदुद्भवस्यति गाथार्थः ॥ यद्यस्य यथोद्भूयते-उत्तरपरिकर्म क्रियते द्रव्यप्रण एव तदेतदभिधिसुराह-'तणुओ
 अतिक्खमुंदो' इति तनुरेव तनुकं फुयमित्यर्थः, न तीक्ष्णतुण्डमतीक्ष्णमुखमिति भावना, नास्मिन् शोणितं विद्यत इत्यशोणितं
 कण्डं नवरं स्वगलप्रं, वृत्त्य 'अयवज्जसि सत्तो'ति परित्यज्यते शल्यं प्राकृतशैल्या तु पुच्छिहनिर्देशः, 'सत्तो न मल्लिज्जइ
 यणो य' न य मृष्टते प्रणा, अल्पत्वात् शल्यस्येति गाथार्थः ॥ प्रथमशल्यज्जे अयं विधिः, द्वितीयादिशल्यज्जे पुनरयं-'लणु-
 च्चियंमि' लप्रमुद्भूतं लप्रोद्भूतं तस्मिन् द्वितीये कस्मिन्-अदूरगते शल्य इति योगः; मत्ताए दढलप्र इति भावना, अत्र
 'मल्लिज्जइ परं'ति मृष्टते यदि परं प्रण इति उद्धरणं शल्यस्य, मर्दनं प्रणस्य, पूरणं कर्णमलादिना तत्सर्वैतानि क्रियन्ते
 दूरगतं सुर्वोपं शल्य इति गाथार्थः ॥ 'मा पेयणा उ तो उद्धरेत्तु गालंति सोणिय चउत्थे । रुज्जउ लहुंति चिद्धा वारिज्जइ'
 इति मा पंदना भविष्यतीति तत्र उद्धृत्य शल्यं गालयन्ति शोणितं चतुर्थं शल्य इति, तथा रुह्यतां शीघ्रमिति चेष्टा-पुति-

अथ कायोत्सर्गाध्ययनं

द्याव्यातं प्रतिक्रमणाध्ययनमपुना कायोत्सर्गाध्ययनमारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—अनन्तराध्ययने वन्दनाद्य-
करणादिना रत्नलितस्य निन्दा प्रतिपादिता, इह तु स्वलितविशेषतोऽपराधव्रणविशेषसंभवादेतावताऽशुद्धस्य सतः प्राय-
श्चित्तभेषजेनापराधव्रणचिकित्सा प्रतिपाद्यते, यद्वा प्रतिक्रमणाध्ययने मिथ्यात्वादिप्रतिक्रमणद्वारेण कर्मनिदानप्रतिषेधः
प्रतिपादितः, यथोक्तं—‘मिच्छुत्तपडिक्रमण’ मित्यादि, इह तु कायोत्सर्गकरणतः प्रागुपात्तकर्मक्षयः प्रतिपाद्यते, वक्ष्यते
च—“जहं करागभो निकंतइ दारं जंतो पुणोऽवि यच्चंतो । इय किंतंति सुविहिया काउस्सगेण कम्माइ ॥ १ ॥ काउ-
स्सगे जह सुद्धियस्स भजंति अंगमंगाइ । इय भिंदंति सुविहिया अट्ठविहं कम्मसंघायं ॥ २ ॥” इत्यादि, अथवा सामा-
यिके चारित्रमुपवर्णितं, चतुर्विंशतिस्तये त्यर्हतां गुणस्तुतिः, सा च ज्ञानदर्शनरूपा, एवमिदं त्रितयमुक्तं, अस्य च वित-
धासेयनमहिंका मुदिमकापायपरिजिहीर्षुणा गुरोर्निवेदनीयं, तच्च वन्दनपूर्वरुमित्यतस्तन्निरूपितं, निवेद्य च भूयः शुभे-
ष्वेव स्थानेषु प्रतीपं क्रमणमासेयनीयमित्यनन्तराध्ययने तन्निरूपितं, इह तु तथाप्यशुद्धस्यापराधव्रणचिकित्सा प्रायश्चित्त-
भेषजात् प्रतिपाद्यते, तत्र प्रायश्चित्तभेषजमेव तावद्विचित्रं प्रतिपादयन्नाह—

आलोयण पडिक्रमणे मीस विवेगे तथा विउस्सगे । तव छेय मूल अणवट्ठया य पारंचिए चेव ॥ १४१८ ॥
‘आलोयणं’ति आलोचना प्रयोजनतो हस्तशताद् वहिर्गमनागमनादौ गुरोर्विकटना, ‘पडिक्रमणे’ति प्रतीपं क्रमणं

१ यथा दृक्बो निवृत्तति राह याव पुनरपि प्रजन् । एवं कृन्तन्ति सुविहिताः कायोत्सर्गेण कर्माणि ॥ १ ॥ कायोत्सर्गे यथा सुस्थितस्य भज्यन्ते भज्जो-
पात्रानि । एवं भिज्जन्ति सुविहिता भट्ठविधं कर्मसंघातम् ॥ २ ॥

मृच्छरात्रगुणरुचसस तादृणो परमस्वरणपुरिससस । अवराहसहस्रभयो भाववर्णो द्रोह नायव्यो ॥ १ ॥ (प्र०) ॥
 भिषक्खायरियाह सुजस्रह अहआरो कोह विषदणाय उ । वीओ असमिओमिति कीस सहसा अगुत्तो वा ॥ १४२५
 सदाहएसु रागं दोसं च मणा गओ तदपगंमि । नाडं अणेसणिज्जं भत्ताहविगिंचण चउत्थे ॥ १४२६
 उस्सरागणपि सुजस्रह अहआरो कोह कोह उ तथेणं । तेणपि असुजस्रमाणं छेयविसेसा विसोहिंति ॥ १४२७ ॥

द्विविधो-द्विप्रकारः 'कायंमि यणो'ति वीयत इति कायः-शरीरमित्यर्थः तस्मिन् प्रणः-क्षतलक्षणः, द्विविध्यं दर्शयति-
 तस्मादुद्भवोऽस्येति तदुद्भवो-गणशब्दः आगन्तुकश्च ज्ञातव्यः, आगन्तुकः कण्टकादिप्रभवः, तत्रागन्तुकस्य क्रियते शल्यो-
 न्तरणं नंतरस्य-तदुद्भवस्येति गाथार्थः ॥ ययस्य यथोद्विश्यते-उत्तरपरिकर्म क्रियते द्रव्यप्रण एव तदेतदभिधित्सुराह-'तणुओ
 अतिक्खनुंदो' इति तनुरेव तनुकं कृदामित्यर्थः, न तीक्ष्णगुण्डमतीक्ष्णमुखमिति भावना, नास्मिन् शोणितं विद्यत इत्यशोणितं
 केषलं नयनं स्यात्कृत्तं, चन्दस्य 'अयउज्झसि सत्तो'ति परित्यज्यते शल्यं प्राकृतशल्या तु पुल्लिङ्गनिर्देशः, 'सत्तो न मल्लिज्जह
 यणो य' न य मृष्यते प्रणः, अल्पत्वात् शल्यस्येति गाथार्थः ॥ प्रथमशल्यजे अयं विधिः, द्वितीयादिशल्यजे पुनरयं-'लगु-
 द्वियंमि' लघुमुच्यते लघोच्यते तस्मिन् द्वितीये कस्मिन्?-अदूरगते शल्य इति योगः; मनार्ग दृढलघ्न इति भावना, अत्र
 'मटिज्जह परं'ति मृष्यते यदि परं प्रण इति चङ्करणं शल्यस्य, मर्दनं प्रणस्य, पूरणं कर्णमज्जादिना तस्यैवतानि क्रियन्ते
 दूरगतं तृतीये शल्य इति गाथार्थः ॥ 'मा धेयणा उ तो चङ्करेसु गालंति सोणिय चउत्थे । रुज्झव लुहुंति चिद्धा वारिज्जह'
 इति मा धेदना भविष्यतीति तत्र चन्दस्य शल्यं गालयन्ति शोणितं चतुर्थे शल्य इति, तथा रुद्धतां शीघ्रमिति धेया-परि-

अथ कायोत्सर्गाध्ययनं

व्याख्यातं प्रतिक्रमणाध्ययनमधुना कायोत्सर्गाध्ययनमारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—अनन्तराध्ययने वन्दनाद्य-
करणादिना रललितस्य निन्दा प्रतिपादिता, इह तु स्वलितविशेषतोऽपराधव्रणविशेषसंभवादेतावताऽशुद्धस्य सतः प्राय-
श्चित्तभेजेनापराधव्रणचिकित्सा प्रतिपाद्यते, यद्वा प्रतिक्रमणाध्ययने मिथ्यात्वादिप्रतिक्रमणद्वारेण कर्मनिदानप्रतिषेधः
प्रतिपादितः, यथोक्तं—‘मिच्छुत्तपडिक्कमण’ मित्यादि, इह तु कायोत्सर्गकरणतः प्रागुपात्तकर्मक्षयः प्रतिपाद्यते, वक्ष्यते
च—“जहं करगओ निकंतइ दाहं जंतो पुणोऽवि यच्चंतो । इय किंतंति सुविहिया काउस्सगेण कम्मइ ॥ १ ॥ काउ-
रसग्गे जहं सुद्धियस्स भजंति अंगमंगाइ । इय भिंदंति सुविहिया अट्ठविहं कम्मसंघायं ॥ २ ॥” इत्यादि, अथवा सामा-
यिके चारित्रमुपवर्णितं, चतुर्दशतिस्तये त्वहंतां गुणस्तुतिः, सा च ज्ञानदर्शनरूपा, एवमिदं त्रितयमुक्तं, अस्य च वित-
धासेयनर्महिकामुदिमरूपायपरिजिहीर्षुणा गुरोर्निवेदनीयं, तच्च वन्दनपूर्वकमित्यतस्तन्निरूपितं, निवेद्य च भूयः शुभे-
त्येव स्थानेषु प्रतीपं क्रमणमासेयनीयमित्यनन्तराध्ययने तन्निरूपितं, इह तु तथाप्यशुद्धस्यापराधव्रणचिकित्सा प्रायश्चित्त-
भेजजातु प्रतिपाद्यते, तत्र प्रायश्चित्तभेजमेव तावद्विचित्रं प्रतिपादयन्नाह—

आलोयण पडिक्कमणे मीस विवेगे तथा चित्तस्सगे । तव छेय मूल अणवट्ठया य पारंचिए चेव ॥ १४१८ ॥
‘आलोयणं’ति आलोचना प्रयोजनतो हस्तशताद् वहिर्गमनागमनादौ गुरोर्विकटना, ‘पडिक्कमणे’ति प्रतीपं क्रमणं

१ यथा ऋकचो निवृत्तन्ति दाहं यान् पुनापि प्रजन् । एवं कृत्तन्ति सुविहिताः कायोत्सर्गेण कर्माणि ॥ १ ॥ कायोत्सर्गे यथा सुस्थितस्य भगवन्ते भङ्गो-
पाप्मानि । एवं भिन्दन्ति सुविहिता अष्टविपं कर्मसंघातम् ॥ २ ॥

प्रतिक्रमणं, सहसाऽसमितादौ मिथ्याबुद्धवत्करणमित्यर्थः, 'मीस'ति मिश्रं दृष्ट्यादिषु रागादिकरणे, विरुटना मिथ्याबुद्धौ चेत्यर्थः, 'विवेगे'ति विवेकः अनेपणीयस्य भक्तादेः कथयितुं गृहीतस्य परित्याग इत्यर्थः, तथा 'यितरमगे'ति तथा व्युत्सर्गः कुस्वभादौ कायोत्सर्ग इति भावना, 'तवे'ति कर्म तापयतीति तपः-वृथिव्यादिमंघटनादौ निमिग(कृ)निरादि, 'छेदे'ति तपसा दुर्दमस्य श्रमणपर्यायिच्छेदनमिति हृदयं, 'मूल'ति प्राणातिपातादौ पुनर्प्रतारोपणमित्यर्थः, 'अणयद्वया य'ति हस्ततालादिप्रदानदोषात् दुष्टतरपरिणामत्वाद् ग्रतेषु नायस्याप्यते इत्यनयस्थाप्यः तन्नायोऽनयस्याप्यता, 'पारंषिप चेन'ति पुरुषविशेषस्य स्वलिङ्गराजपक्षयाद्यासेयनायां पारश्चिकं भयति, पारं-प्रायश्चित्तान्तमश्रयति-गच्छतीति पारश्चिकं, न तत् ऊर्ध्वं प्रायश्चित्तमस्तीति गार्थार्थः ॥ १४१८ ॥ एवं प्रायश्चित्तभेदजमुक्तं, साम्प्रतं ग्रणः प्रतिपाद्यते, स च द्विभेदः-द्रव्यग्रणो भावग्रणश्च, द्रव्यग्रणः दारीरक्षतलक्षणः, असावपि द्विविध एव, तथा चाह—

दुविहो कायंमि वणो तदुभयागंतुओ अ णायब्बो । आगंतुयस्स कारइ सहुद्धरणं न इयररस्स ॥ १४१९ ॥
तणुओ अतिवत्तुंडो असोणिओ केवलं तए लग्गो । अवउज्झत्ति सद्धो न मलिज्जइ वणो उ ॥ १४२० ॥
लग्गुद्धियंमि धीण मलिज्जइ परं अदूरगे सद्धे । उद्धरणमलणपूरण दूरयरगणं तइयगंमि ॥ १४२१ ॥

मा वेअणा उ तो उद्धरित्तु गालंति सोणिय चउत्थे । रुज्झइ लहंति चिद्धा वारिज्जइ पंचमे वणिणो ॥ १४२२ ॥
रोहेइ वणं छट्ठे हियमियमोई अमुंजमाणो वा । तित्तिअमित्तं छिज्जइ सस्सपए पूइमंसाई ॥ १४२३ ॥
तहविय अठायमाणो गोणसत्त्वइयाइ रुक्कए वावि । कीरइ तयंगछेओ सअद्धिओ सेसरक्कव्वाडा ॥ १४२४ ॥

अजीवेणु दस भेदा, एते संतिपयं अमुयंतेण लद्धा । एवं मद्वादिसु एक्केके दस २ लब्धमति, एवं सतं, एते सोतिदियममुयं-
तेण लद्धा, एवं चण्डिखदियादियेसुवि एक्केके संयं २ जाता सता ५००, एतेवि आहारसण्णाऽपरिच्चायेण लद्धा, भयादि-
सण्णादियुवि पत्तयं २ पंच सया, जाता दो सहस्सा, एते न करेति एतेण लद्धा न कारवेदि एतेणवि दो करंते पाणु-
जाणति एतेणवि दो सहस्सा २०००, जाता ६ सहस्सा, एते मणेण लद्धा ६०००, वायाएवि ६०००, काएणवि छत्ति ६०००,
जाता अट्टारसत्ति १६००० । 'अक्षताचारचारित्रिणः' अक्षताचार एव चारित्रं, तान् 'सर्वान्' गच्छगतनिर्गतभेदान्
'शिरसा' उत्तमानेन मनसा-अन्तःकरणेन मस्तकेन वन्दत(वन्दे) इति वाचा, इत्थमभिवन्द्य साधून् पुनरोपतः सकल-

मत्त्यक्षामणमैत्रीप्रदर्शनायाह—

वेरं मज्झं न केणइ ॥ १ ॥

न्यामेमि सख्य जीये, सख्ये जीया खमंतु मे । मेत्ती मे सख्यमूएसु, वेरं मज्झं न केणइ ॥ २ ॥ (सूत्रं)
गयमहं आलोदय निन्दिय गरहिय दुगुच्छियं सम्मं । तिचिहेण पडिक्कंतो वंदामि जिणे चउवीसं ॥ ३ ॥ (सूत्रं)
निगदमिद्धा एयेयं, सये जीया खमंतु मेत्ति, मा तेपामध्यक्षान्तिप्रत्ययः कर्मवन्धो भवत्विति करुणयेदमाह । समाप्तौ
स्वरूपप्रदर्शनपुरःसरं मद्भलगाहा-एवेत्यादि निगदसिद्धा, एवं दैवसिकं प्रतिक्रमणमुक्तं, रात्रिक्रमप्येवम्भूतमेव, नवरं यत्रैव
दैवसिकातिचारोऽभिहितस्तत्र रात्रिकातिचारो वक्तव्यः । आह-यद्येवं 'इच्छामि पडिक्कमिडं गोयरचरियाए' इत्यादि
सूत्रमनर्थकं, रात्रायस्य असंभवादिति, उच्यते, स्वप्नादौ संभवादित्यदोषः । इत्युक्तोऽनुगमः, नयाः प्राग्वत् ॥
इत्याचार्यश्रीमद्भरिभद्रमृशक्रविहितायां आवश्यकवृत्तौ शिष्यहितायां प्रतिक्रमणाध्ययनं समाप्तं ॥

इति श्रीमत्सूरिपुरन्दरभवविरहोपाधिशोभितश्रीमद्दरिभद्र-
सूरिविहितविधृतियुतं श्रीआवश्यकसूत्रीयं चतुर्थं प्रति-
क्रमणाल्पमध्ययनं संपूर्णतामगमत् उत्तरार्धे पूर्वविभागः

अह्नाइज्जेसु दीवससुधेसु पनरससु कम्मभूमीसु जावंति केइ साह् रयहरणगुच्छपटिगादधारा पंचमह-
 न्वयधारार । अह्मारसहस्ससीलंगधारार अकलयाधारचरित्ता ते सन्वे सिरसा मणसा मरथपण वंदाभि । (सुधं)
 अर्द्धतृतीयेषु द्वीपसमुद्रेषु-जम्बूद्वीपघातकीखण्डगुल्फकार्द्धेषु पञ्चदशसु कर्मभूमिषु-पञ्चभरतपर्धारावतपञ्चादिदेहा-
 भिधानासु यावन्तः केचन साधवः रजोहरणगुच्छप्रतिग्रहधारिणः, निह्वादिन्वयच्छेदायाह-पद्ममहाप्रतधारिणः,
 पद्म महाव्रतानि-प्रतीतानि, अतस्तदेकाद्रविकल्पप्रत्येकबुद्धसङ्गहायाह-अष्टादशशीलाङ्गसहस्रधारिणः, तथाहि-कैचिद्
 भगवन्तो रजोहरणादिधारिणो न भयन्त्यपि, तानि चाष्टादशशीलाङ्गसहस्राणि ददर्शन्ते, तत्रयं करुणाया-जोए करुण
 सद्वा इंदिय भोमाइ समणधम्मे य । सीलंगसहस्साणं अह्मारसगरस निष्फत्ती ॥ १ ॥

स्थापना विषयं-

मं०	व०	का०
ण क०	ण का०	ण अ०
आ०	भ०	मै०
सो०	च०	धा०
पु०	आ०	ते०
ख०	मा०	आ०

प०	फा०
र०	वा०
वा०	व०
मु०	त०

वे०	ते०	च०	पं०	अ०
सं०	सं०	सो०	आ०	वं०

इयं भावना—मणेण ण करेइ आहार-
 सण्णाविप्पज्जटो सोत्तिंदियसंबुटो संतिसंपप्पो
 पुटवीकायसंस्कलओ १, मणेण ण करेइ आ-
 हारसण्णाविप्पज्जटो सोत्तिंदियसंबुटो संति-
 संपन्नो आउक्कायसंस्कलओ २ एवं तेउ ३ पाउ
 ४ वणरससति ५ वि० ६ ति० ७ च० ८ पं० ९

जे नो करित्ति मणसा निज्जियआहारसन्नसोइदि पुटवीकायारंभे खंतिजुआ ते मुणि वन्दे ॥ १ ॥

अज्ञानभेदपरिहरणायैवाह—‘अकिरियं परियाणामि क्रिरियं उवसंपज्जामि’ अक्रिया-ज्ञातिवाद्ः क्रिया-सम्यग्वाद्ः ।
तृतीयं बन्धकारणमाश्रित्याह—‘मिच्छत्तं परियाणामि सम्मत्तं उवसंपज्जामि’ मिथ्यात्वं-पूर्वोक्तं सम्यक्त्वमपि, एतदङ्गत्वादवाह—
‘अवोहिं परियाणामि वोहिं उवसंपज्जामि’ अवोधिः-मिथ्यात्वकार्यं वोधिसु सम्यक्त्वस्येति, इदानीं सामान्येनाह—‘अमरागं
परियाणामि मरागं उवसंपज्जामि’ अमरागो-मिथ्यात्वादिः मार्गस्तु सम्यग्दर्शनादिरिति । इदानीं छद्मस्यत्वाद्दशेषशुद्ध्यर्थमाह—
‘जं संभरामि जं च न संभरामि जं पडिक्कमामि जं च न पडिक्कमामि नरस सव्वरस देवसियस्स अहयारस्स पडि-
क्कमामि समणोऽहं संजयविरयपडिहयपवयस्सायपावकम्मो अनियाणो दिट्ठिसंपणो मायामोसविज्जिओ’ (सूत्रं)
यत् किञ्चित् स्मरामि यच्च छद्मस्थानभोगाक्षेति, तथा ‘जं पडिक्कमामि जं च न पडिक्कमामि’ यत् प्रतिक्रमामि
आभोगादिवित्तं यच्च न प्रतिक्रमामि सूक्ष्ममादित्तं, अनेन प्रकारेण यः कश्चिदतिचारः कृतः ‘तरस सव्वरस देवसि-
यस्स अविचारस्स पडिक्कमामि’ चि कण्ठ्यं, इत्थं प्रतिक्रम्य पुनरकुशलप्रवृत्तिपरिहरायात्मानमालोचयन्नाह—‘समणोऽहं
संजयविरयपडिहयपवयस्सायपावकम्मो अनियाणो दिट्ठिसंपणो मायामोसविज्जिओ’ चि भ्रमणोऽहं तत्रापि न चरकादि,
किं तर्हि ? संयतः सामरस्येन यतः इदानीं, विरतो-निवृत्तः अतीतस्यैष्यस्य च निन्दासंवरणद्वारेण अत एवाह—प्रतिवृत्त-
प्रत्याख्यातपापकर्म, प्रतिवृत्तम्-इदानीमकरणतया प्रत्याख्यातमतीतं निन्दया एष्यमकरणतयेति, प्रधानोऽयं दोष
इति कृत्या तत्तदुत्पत्तामात्मनो भेदेन प्रतिपादयन्नाह—‘अनिदानो’ निदानरहितः, सकलगुणमूलभूतगुणयुक्तां दर्शय-
न्नाह—‘दृष्टिसंपद्यः’ सम्यग्दर्शनयुक्त इत्यर्थः । यद्यप्यमाणद्रव्यवन्दनपरिहरायाह—मायामुद्राविज्जकः (विवर्जितः)—
मायागमनुर्या यादपरिहारीत्युक्तं भवति । एवंभूतः सन् किं ?—

अण्णाणं परिआणामि नाणं उवसंपज्जामि अकिरियं परियाणामि किरियं उवसंपज्जामि मिच्छत्तं परियाणामि सममत्तं उवसंपज्जामि अथोहिं परियाणामि योहिं उवसंपज्जामि अमग्गं परियाणामि मग्गं उवसंपज्जामि (सुप्रं)

य एष नैर्ग्रन्थप्रावचनलक्षणो धर्म उक्तः तं धर्मं श्रद्धामहे (घे) सामान्येनैवमयमिति 'पत्तिपामि'ति प्रविष-
द्यामहे (घे) प्रीतिकरणद्वारेण 'रोपमि'ति रीचयामि, अभिलाषातिरेकेणासेवनाभिमुखतया, तथा भीती रुचिश्च
भिन्ने एव, यतः कचिद्भयादौ प्रीतिसद्भावेऽपि न सर्वदा रुचिः, 'कासेमि'ति स्पृशामि आसेवनाद्वारेणोति
'अणुपालेमि' अनुपालयामि पौनःपुन्यकरणेन 'तं धम्मं सदहंतो' इत्यादि, तं धर्मं श्रद्धावानः प्रतिपद्यमानः रीचयन्
स्पृशन् अनुपालयन् 'तस्स धम्मस्स अभ्युद्धिओमि आराधनाए'ति तस्य धर्मस्य प्राणुकस्य अभ्युद्धितोऽस्मि आराधना-
याम्-आराधनविषये 'विरतोमि विराधनाए'ति विरतोऽस्मि-निवृत्तोऽस्मि विराधनायां-विराधनाविषये, एतदेव भेदे-
नाह-'असंजमं परियाणामि, संजमं उवसंपज्जामि' असंयमं-प्राणातिपातादिरूपं प्रतिजानामीति क्षपरिज्ञया विज्ञाय प्रत्या-
ख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्यामीत्यर्थः, तथा संयमं-प्राणुकस्वरूपं उवसंपद्यामहे(घे),प्रतिपद्याम(हे)इत्यर्थः, तथा 'अयंमं परिया-
णामि वंमं उवसंपज्जामि' अन्नस्त्र-वस्तुनियमलक्षणं विपरीतं ब्रह्म, श्रेयं पूर्ववत्, प्रधानासंयमाद्विद्याद्यामन्नप्रणो-
निदानपरिहारार्थमनन्तरमिदमाह, असंयमाङ्गत्वादेवाह-'अकप्पं परियाणामि कप्पं उवसंपज्जामि' अकल्पोऽकृत्यमा-
ख्यायते कल्पस्तु कृत्यं इति, इदानीं द्वितीयं वन्धकारणमाश्रित्याह, यत उक्तं [च]-"असंजमो य एक्को अण्णाणं अवि-
रहे य दुविहे" इत्यादि । 'अण्णाणं परियाणामि नाणं उवसंपज्जामि' अज्ञानं सम्यग्ज्ञानादन्यत् ज्ञानं तु भागवद्वचनमं,

अज्ञानभेदपरिहरणायेवाह—‘अकिरियं परियाणामि किरियं उवसंपज्जामि’ अकिम्य-नास्तिवादः क्रिया-सम्यग्वाद्ः ।
तृतीयं बन्धकारणमाधित्वाह—‘मिच्छसं परियाणामि सम्मसं उवसंपज्जामि’ मिथ्यात्वं-पूर्वोक्तं सम्यक्त्वमपि, एतदङ्गत्वादवाह—
‘अवोहिं परियाणामि वोहिं उवसंपज्जामि’ अवोधिः—मिथ्यात्वकार्यं वोधिरतु सम्यक्त्वस्येति, इदानीं सामान्येनाह—‘अमरगं
परियाणामि मरगं उवसंपज्जामि’ अमरगो—मिथ्यात्वादिः मार्गस्तु सम्यग्दर्शनादिरिति । इदानीं छद्मस्यत्वादशेषमुक्त्वार्थमाह—
‘जं संभरामि जं च न संभरामि जं पडिक्कमामि जं च न पडिक्कमामि तस्स सव्वरस्स देवसिपस्स अइयारस्स पडि-
क्कमामि समणोऽहं संजयविरयपडिहपययत्तायपावकम्मो अनियाणो दिट्ठिसंपणो मायामोसविबज्जिओ’ (सूत्रं)
यत् किञ्चित् स्मरामि यच्च छद्मस्थानाभोगाञ्चेति, तथा ‘जं पडिक्कमामि जं च न पडिक्कमामि’ यत् प्रतिक्रमामि
आभोगादियदितं यच्च न प्रतिक्रमामि सूक्ष्ममवित्तं, अनेन प्रकारेण यः कश्चिदतिचारः कृतः ‘तस्स सव्वरस्स देवसि-
पस्स अविपारस्स पडिक्कमामि’ चि कण्ठ्यं, इत्थं प्रतिक्रम्य नुनरकुशलप्रवृत्तिपरिहारायात्मानमालोचयन्नाह—‘समणोऽहं
संजयविरयपडिहपययत्तायपावकम्मो अनियाणो दिट्ठिसंपणो मायामोसविबज्जिओ’ चि श्रमणोऽहं तच्चापि न चरकादिः,
किं तर्हि ?, संयतः सामरत्येन यतः इदानीं, विरतो-निवृत्तः अतीतस्येप्यस्य च निन्दासंवरणपदारेण भूत एवाह—‘यतिहव-
प्रत्याख्यातपापकम्मो, प्रविहवम्-इदानीमकरणतया प्रत्याख्यातमतीतं निन्दया एवमकरणतयेति, प्रधानोऽयं दोष
इति कृत्वा तत्तदुन्मत्तामात्मनो भेदेन प्रतिपादयन्नाह—‘अनिदानो’ निदानरहितः, सकलगुणमूलभूतगुणयुक्ततां दर्शय-
न्नाह—‘एट्ठिसंपपप्प’ सम्मग्दर्शनेयुक्त इत्यर्थः । यक्ष्यमाणद्रव्यवन्दनपरिहारायाह—‘मायामुयाधिवज्जकः (विवर्जितः)—
मायानभनन्तुर्वा मोदपरिहासीत्युक्तं भवति । एवंभूतः सन् किं ?—

‘इदमेवे’ति सामायिकादि प्रत्याख्यानपर्यन्तं द्वादशाङ्गं वा गणिषिटकं, निर्मन्थाः-चाष्टाभ्यन्तरमन्थनिर्गताः साधयः निर्मन्थानामिदं निर्मन्थ्यं ‘प्रावचन’मिति प्रकर्षेणाभिविधिनोच्यन्ते जीवादयो यस्मिन् तत्प्रावचनम्, इदमेव निर्मन्थ्यं प्रावचनं किमत आह-सतां हितं सत्यं, सन्तो-मुनयो गुणाः पदार्था वा सद्भूतं वा सत्यमिति, नयदर्शनमपि स्वविषये सत्यं भवत्यत आह-‘अणुत्तरं’ति नारयोत्तरं विद्यत इत्यनुत्तरं, यथावस्थितसमस्तपरतुप्रतिपादकरयावत् उत्तममित्यर्थः, यदि नामेदसीत्थभूतमन्यदप्येवभूतं भविष्यतीत्यत आह-‘केवलियं’ केवलमद्वितीयं नापरमित्यर्थः भूतमित्यर्थः यदि नामेदमित्यर्थः तथाप्यन्यस्याप्यसंभवादपवर्गप्रापकैर्गुणैः प्रतिपूर्णं न भविष्यतीत्यत आह-‘पण्डितुषं’ति प्रतिपूर्णमपवर्गप्रापकैर्गुणैर्भूतमित्यर्थः, न्यूनमपि कदाचिदात्मंभरितया न तन्नयनशीलं भविष्यतीत्यत आह-‘नैयाजयं’ति नयनशीलं नैयायिकं, मोक्षगमकमित्यर्थः, नैयायिकमप्यसंशुद्धं-संकीर्णं नाक्षेपेण नैयायिकं भविष्यति इत्यत आह-‘संसुद्धं’ति सामस्येन शुद्धं संशुद्धं, एकान्ताकलङ्कमित्यर्थः, एवम्भूतमपि कथञ्चित्त्वास्वाभावात्त्राहंभवति वन्धननिवृत्तनाथ (इदमपि तथा) भविष्यतीत्यत आह-‘सहजान्ताणं’ति कृतवतीति कर्तनं शक्यानि-मायादीनि तेषां कर्तनं, भवनिवन्धनमायादिशक्त्यच्छेदकमित्यर्थः, परमतनियेपार्थ स्याद-‘सिद्धिमगं मुक्तिमगं’ सेधनं सिद्धिः-हितार्थप्राप्तिः सिद्धेमार्गः सिद्धिमार्गः, मोचनं मुक्तिः-अहितार्थकर्मविच्युतिसत्ता मार्गो मुक्तिमार्ग इति, मुक्तिमार्ग-केवलज्ञानादिहितार्थप्राप्तिद्वारेणाहितकर्मविच्युतिद्वारेण च मोक्षसाधकमिति भावना, अनेन च केवलज्ञानादिविकलाः सकर्मकाश्च मुक्ता इति दुर्नयनिरासमाह, यिप्रतिपत्तिनिरा-

सार्धमाह—‘निआणमगं निआणमगं’ यान्ति तदिति यानं ‘कुलल्युटो बहुलं’ (पा० ३-३-११३) इति वचनात् कर्मणि ल्युट्, निरुपमं यानं निर्वानं, ईषत्प्रानभाराख्यं मोक्षपदमित्यर्थः, तस्य मार्गो निर्वानमार्ग इति, निर्वानमार्गः—विशिष्टानि आणप्राप्तिकारणमित्यर्थः, अनेनानियतसिद्धिक्षेत्रप्रतिपादनपरदुर्णयनिरासमाह, निर्धुतिनिर्वानं—सकलकर्मक्षयज-मात्यन्तिकं सुखमित्यर्थः, निर्वानस्य मार्गो निर्वानमार्ग इति, निर्वानमार्गः परमनिर्वृत्तिकारणमिति हृदयं, अनेन च निःसुखदुःखा मुक्तास्मान इति प्रतिपादनपरदुर्णयनिरासमाह, निगमयन्नाह—इदं च “अवितहमविसंधिं सबहुक्कन्नप्पही-णमगं” अविशेषं—सत्यं अविशेषनिध—अव्ययविरुद्धं, सर्वदा अवरविदेहादिषु भावात्, सर्वदुःखमहीणमार्ग—सर्वदुःख-महीणो—मोक्षसत्कारणमित्यर्थः, सामप्रतं परार्थकरणद्वारेणास्य चिन्तामणित्वमुपदर्शयन्नाह—“एतथि (इत्थं) या जीवा ‘सिज्झंति’ति ‘अज’ नैर्मन्थे प्रयचने स्थिता जीवाः सिध्यन्तीत्यणिमादिसंयमफलं प्राप्नुवन्ति ‘बुज्झंती’ति बुध्यन्ते केवलिनो भवन्ति ‘मुचंति’ति मुच्यन्ते भयोपप्रादिकर्मणा ‘परिनिब्बायंति’ति परि—समन्तात् निर्वाणं, किमुक्तं भवति ?—‘सय-दुक्कलाणमंतं करिंति’ति सर्वदुःखानां द्वारीरमानसभेदानां अन्तं—विनाशं कुर्वन्ति—निर्वर्त्तयन्ति । इत्थमभिधायाधुनाऽत्र चिन्तामणिकल्पे कर्ममलप्रधातनसलिलार्थं श्रद्धानमाधिक्यवन्नाह—

तं धम्मं सदाहमि पत्तिपाप्मि रोएमि फासेमि अणुपालेमि, तं धम्मं सद्वहंतो पत्तिअंतो रोपंतो फासेंतो अणुपालंतो तत्स धम्मस्स अब्भुट्ठिओमि आराहणाए विरओमि विराहणाए असंजमं परिआणामि संजमं उवसंपज्जामि अपमं परिआणामि ममं उवसंपज्जामि अकप्पं परियाणामि कप्पं उवसंपज्जामि

पगाडीओ धंधति हस्सतितियाओ य दीहठितियाओ केरइ मंदणुभाया य तियाणुभायाओ केरइ, अप्पदेसाओ बहुपदेसाओ केरइ । एवंकारी य नियमा दीहकालं संसारं निवत्तेइ । अहवा नाणायावरिराहणाए दंसणविराहणा, णाण-दंसणविराहणाहिं नियमा चरणविराहणा, एवं तिण्ह विराहणाए अमोक्खे, अमोक्खे नियमा संसारो, तन्हा असज्झाइए ण सज्झाइयमिति गाथार्थः ॥ १४१५ ॥

असज्झाइयनिज्जुत्ती कहिया भे धीरपुरिसपन्नत्ता । संजमनवहुगाणं निगंथाणं महरिसीणं ॥ १४१६ ॥ असज्झाइयनिज्जुत्ति जुंजंता चरणकरणमाजत्ता । साह् खवेंति कम्मं अणेगभवसंचियमणंतं ॥ १४१७ ॥

असज्झाइयनिज्जुत्ती समत्ता ॥

व्याख्या—गाथाद्वयं निगदसिद्धं ॥ १४१६—१४१७ ॥ अस्वाध्यायिकनिर्द्युक्तिः समाप्ता ॥

तथा सज्झाए न सज्झाइयं 'नस्स मिच्छामिदुक्कडं' तथा स्वाध्यायिके—अस्वाध्यायिकविपर्ययलक्षणे न स्वाध्यायितं । इदमभाषातनया योऽतिचारः कृतस्तस्य मिथ्यादुष्कृतमिति पूर्ववत् ।

एयं सुत्तनिबद्धं अर्थेणऽणपि हेति विण्णेयं । तं गुण अव्यामोहत्थमोहओ संपवक्खामि ॥ १ ॥ तेत्तोसाए उर्परि चोत्तीसं बुद्धवयणअतिसेसा । पणतीस वयणअतिसय छत्तीसं उत्तरज्झयणा ॥ २ ॥ एवं जह समयाए जा सयभिसरिक्ख

१ मज्झिमेवमाति इत्थस्थितिकाय धीर्यस्थितिकाः करोति मत्तदनुभावाच्च धीमदनुभावाः कर्तोति अत्यमर्दसाया बहुमर्दसायाः कर्तोति, एवंकारि च नियमात् धीर्यकालिकं संसारं निर्वर्त्तयति, अथवा ज्ञायाद्यारक्षितान्नायां दर्शनविराधना ज्ञानदर्शनविराधनयोर्नियमाद्यारण्यविराधना, एवं यदाप्या विराध-नयाऽमोक्षः, अमोक्षे नियमात् संसारः, यत्कादृशः प्यायिके न स्वार्थेयमिति

धगडीओ बंधति हस्ततितियाओ करेइ मंदानुभावा य तियाणुभावाओ करेइ, अप्पदेसाओ बहुपदेसाओ करेइ । एवंकारी य नियमा दीहकालं संसारं निवत्तेइ । अहवा नाणायारविराहणाए दंसणविराहणा, णाण-दंसणविराहणाहिं नियमा चरणविराहणा, एवं तिण्ह विराहणाए अमोक्खे, अमोक्खे नियमा संसारो, तन्हा असज्झाए ण सज्झाइयमिति गाथार्थः ॥ १४१५ ॥

असज्झाइयनिज्जुत्ती कहिया भे धीरपुरिस्सपन्नत्ता । संजमनवहुणाणं निगंथाणं महरिस्सीणं ॥ १४१६ ॥
असज्झाइयनिज्जुत्तिं जुंजंता चरणकरणमाजत्ता । साह् खवेंति करुमं अणोगभवसंचियमणंतं ॥ १४१७ ॥

असज्झाइयनिज्जुत्ती समत्ता ॥

व्याख्या—गाथाद्वयं निगदसिद्धं ॥ १४१६-१४१७ ॥ अस्वाभ्यायिकनिर्युक्तिः समाप्ता ॥

तथा सज्झाए न सज्झाइयं तस्स मिच्छामिदुक्कडं तथा स्वाभ्यायिके—अस्वाभ्यायिकविर्ययलक्षणं न स्वाभ्यायितं । इदमभाषासनया योऽतिचारः कृतस्तस्य मिथ्यादुक्कृतमिति पूर्ववत् ।

एवं सुत्तनिधद्वं अर्थेणऽण्णं चि होति विण्णेयं । तं पुण अन्वामोहत्थमोहओ संपयक्खामि ॥ १ ॥ तं तांसाए उपरिं खोत्तीसं बुद्धवयणअतिसेसा । पणतीस वयणअतिसय छत्तीसं उत्तरज्झयणा ॥ २ ॥ एवं जह समयाए जा सयभिसरिक्ख

१ महुतीवंसाति प्रसस्तिविकाष दीर्घस्थितिकाः करोति मन्दानुभावाः सीयानुभावाः करोति अत्यपदेसाया बहुपदेसायाः करोति, एवंकारि नियमाए दीर्घकालिकं संसारं निर्वर्त्यति, अथवा नाणाचारविराधनायां दर्शनाविराधना या न दर्शवसिणायनयोर्नयमाचारयविराधना, एवं प्रवर्णा विराध-नयाऽमोक्षः, अमोक्षे क्षियमाए संसारः, तन्हाइस्वाभ्यायिके न स्वप्नेयमिति

गणिस्त्वमाहमहिओ रागे दोसंमि न सहए सहं । सव्वमसज्झायमयं एमाहं ह्वंति मोहाओ ॥ १४१३ ॥

व्याख्या—‘महितो’सि दृष्टसुष्टो नन्दितो वा धरेण गणिवायगो वाहरिजंतो वा भवति, तदभिलाषी असज्झापएवि सज्झायं करोह, एवं रागे, दोसे किं वा गणी वाहरिजति वायगो वा, अहंपि अहिज्जामि जेण एयस्स पडिसवत्तीभूओ भवामि, जग्गहा जीवसरीरावययो असज्झाहयं तग्गहा असज्झाहयमयं—न श्रद्धवासीत्यर्थः ॥ १४१३ ॥ इमे य दोसा— उन्मसायं च सत्तेज्जा रोगायकं य पाउणे दीहं । तित्थयरथासियाओ भस्सह सो संजमाओ वा ॥ १४१४ ॥

व्याख्या—‘लेखादिगो उन्माओ चिरकालिओ रोगो, आसुयाती आयंको, एतेण वा पावेज्जा, धम्ममाओ भंसेज्जा—मिच्छु- दिद्धी वा भवति, चरिक्काओ वा परिचहइ ॥ १४१४ ॥

इहलोए फलमेयं परलोए फलं न दित्ति विज्जाओ । आसायणा सुयरस उ कुव्वइ दीहं च संसारं ॥ १४१५ ॥

व्याख्या—सुयणाणायारविपरीयकारी जो सो पाणायरणिज्जं कम्मं वंधति, तदुदया य विज्जाओ कओवयारा- ओयि फलं न दित्ति, न सिव्यन्ति इत्यर्थः । विहीए अकरणं परिभवो, एवं सुयासायणा, अविहीए वट्ठंतो नियमा अट्ठ

१ परंत्त लभो वाचको इकारियमाणो वा भवति । अस्साअयधिकंअपि स्ताअ्यायं करोति, एवं रागे, द्वेये किं वा गणी व्याहिइयसे वाचको वा, अहमप्यज्जेइये दंनत्तस्स माठिपरयोभूगो भवामि, वक्काए जीवतारायवयोअस्साअ्यायिकं वक्काइस्साअ्यायिकमयं । इमे च दोसा.—धिससिधियादिक वन्मादः चिरकालिको रोग आहुतागो आउट्ठः, पुणेन वा मन्नुपाए, यमाए अरंसेइ—सिअ्याएट्टियां भवेए, चारिआट्टा परिपसेए । सुतअ्जानाचाविनरीतकरी यः स ज्ञानाचरणीयं कम्मं वन्माउ, एउइचाए सिद्धाः इतोएवाता अपि फलं न ददन्ति, विषेअकरणं परिभयः पुवं भुतासातना, अधियां वर्त्तमानो नियमाए अट्ठ

व्याख्या—अभ्यन्तरा मूत्रपुरीषादयः, 'तेहिं चैव बाहिरे उचलितो न कुणइ, अणुचलितो पुण अविभतरगतमुधि तेसु अह अच्चणं करेइ ॥ १४१० ॥ किं चान्यत्—

आजहियाऽवरहं संनिहिया न खमए जहा पडिमा । इह परलोण दंडो पमत्तछलणा इह सिआ उ ॥ १४११ ॥ व्याख्या—जा पडिमा 'सन्निहिय'ति देवयाहिद्विया सा जइ कोइ अणादिण 'आजहिय'ति जाणतो पाहिरमल-
लितो तं पडिमं छिवइ अच्चणं व से कुणइ तो ण खमए-खित्तादि करेइ रोगं वा जणेइ मारइ वा, 'इय'ति एयं जो असज्झाइए सज्झायं करेइ तस्स पाणायारविराहणाए कम्मबंधो, एसो से परलोए उ दंडो, इहलोए पमत्तं देवया छलेजा, स्यात् आणाइ विराहणा भुवा चैव ॥ १४११ ॥ कोइ इमेहिं अप्यसत्यकारणेहिं असज्झाइए सज्झायं करेजा—
रामेण व दोसेण वऽसज्झाए जो करेइ सज्झायं । आसायणा व का से ? को वा भणिओ अणायारो ? ॥ १४१२ ॥ व्याख्या—रामेण वा दोसेण वा करेजा, अहवा दरिसणमोहमोहिओ भणेजा—का अमुत्तरस पाणरस आसायणा ?

को वा तस्स अणायारो ? नास्तीत्यर्थः ॥ १४१२ ॥ तेसिमा विभासा—

१ तेरेव बहिरपल्लसो न करोति, अनुपल्लिप्तः पुनरभ्यन्तरगतोऽपि तेवधार्यना करोति, वा प्रतिमा देवताधिष्ठिता सा यदि कोऽपि भगवदरेण जायानो वाह्यमल्लिप्तस्तां प्रतिमां रटयति अर्धनं ना तस्याः करोति तर्हि न क्षमते-क्षित्वधिष्ठादि करोति रोगं वा ज्ञायति मारयति वा, एवं योऽस्याप्यादिदं स्वाध्यायं करोति तस्य ज्ञानाचारविशेषनया कर्मवन्धः, पूए तस्य पारलौकिकस्तु दृष्टः, इहलौके प्रपन्नं देवता पुरुषं, आग्नादिविराधना भुव्यं । कथिदं भिरप्रदास्तकारणैरस्याध्यायिके स्वाध्यायं कुर्यात् । रामेण वा देवेण वा कुर्यात्, अथवा दर्शनमोहमोहितो भवेत्-अमृषंस्त ज्ञानस्य काऽऽत्तावता ? को वा तस्यानाचारः ? तेयामिदं विभाषा

दृक्पक्षो एव, अत्रि लोचधम्मविरुद्धं च तं न कायधं, अविदीए पमसो लब्धइ, तं देवया छलेज्जा, जहा विज्जासाहणवइ-
 पुण्णयाए विज्जा न सिग्गइ तहा इदं पि कम्मवसओ न होइ । वैगुण्यं-वैघर्म्यं विपरीतभाव इत्यर्थः । धम्ममयाते सुय-
 धम्मस एव धम्मो जं असज्झाए सज्झाएवज्जाणं, करंतो ए सुयणाणायां विराहेइ, तमहा मा कुणसु ॥ १४०८ ॥
 चोदक आह-अइ दंतमेससोणियाए असज्झाओ नणु देहो एयमओ एव, कहं तेषं सज्झायं कुणइ ? आचार्य आह—
 कामं देहावयवा दंतारं अवज्जुआ, तद्वि वज्जा । अणवज्जुआ न वज्जा लोए तह उत्तरे चेव ॥ १४०९ ॥

व्याख्या—कामं चोदकाभिप्रायअणुवयधं सखं तम्मओ देहो, तद्वि जे सरीराओ अयज्जुत्तसि-पुधमूत्ताः ते वज्ज-
 लिज्जा । जे पुण अणवज्जुत्ता-तथाया ते नो वज्जलिज्जा, इत्युपदर्शने । एवं लोके इदं लोकोत्तरेऽप्येवमेवेत्यर्थः ॥ १४०९ ॥
 किं चान्यत्—
 अरिभत्तरमल्लित्तोयि कुणइ देवाणा अचणं लोए । पादिरमल्लित्तो पुण न कुणइ अवयोइ ए तओ णं ॥ १४१० ॥

१ उरंदत्त पुरः, यदा कौन्धमंविहत्त्वं च तत्र कथं, अत्रिथो प्रमथो जायते, तं देवता उचयेए, यथा विद्यासाधनैर्गुणयत्तया विद्या न सिध्यति
 तदेवार्थं कर्मभरो न भवति । अर्मत्तया-गुणधर्मस्य धर्मो यद्व्याप्यसिद्धे स्वाध्यायस्य धर्मं, कुर्वन् भुक्तमात्राचारं शिरावयति, वक्ताव मा कार्यः । यदि
 रत्नमालाप्रोक्षिताम्रंस्वस्याप्यादिहं मनु देह एवमय एव, कथं तेन स्वाध्यायं कुरु ? चोदकाभिप्रायअणुवयधं, सखं तम्मओ देहः, तयापि ये सरीराव
 दवापूज्याः । कर्मवीराः, ये पुनः तवस्यासे न कर्मवीराः ।

व्याख्या—यणं धोवंमि निष्पगले हृथसय बाहिरओ पट्टगं दाउं बाएइ, परिगलमाणेणं भिन्ने तंमि पट्टगे तत्तस उवरिं छरं दाउं पुणो पट्टगं देइ बाएइ य, एवं तइयंपि पट्टगं वंधेज्ज वायणं देज्जा, तओ परं गलमाणे हृथसय बाहिरं गंतुं मण-
पट्टगे य धोविष पुनरत्तेनेय क्रमेण बाएइ । अहवा अणत्थ पटंति ॥ १४०५ ॥

एमेव य समणीणं वणंमि इअरंमि सत्त वंधा उ । तहंविष अठायमाणे धोएउं अट्ठ अन्नत्थ ॥ १४०६ ॥

व्याख्या—इयरं तु-उत्तुतं, तत्थवि एयं चेव नवरं सत्त वंधा उकोसेणं कायया, तहवि अट्ठायंते हृथसय बाहिरओ धोवेउं पुणो बाएति । अहवा अणत्थ पटंति ॥ १४०६ ॥

एयसांमन्नयरेऽसज्झाप अण्णो उ सज्झायं । जो कुणइ अजयणाए सो पावइ आणमहिणि ॥ १४०७ ॥

व्याख्या—निगदसिद्धा ॥ १४०७ ॥ न केवलमाज्ञाभङ्गादयो क्षेया भवन्ति, इमे य—

सुअनाणंमि अभस्सी लोअविरुद्धं पमत्तछलणा य । विज्जासाहणयइशुसयम्मया एव मा कुणसु ॥ १४०८ ॥

व्याख्या—सुयणाणे अणुपयारओ अभस्सी भवति, अहवा सुयणाणभत्तिराएण असज्झाप सज्झायं मा कुणसु,

१ मणे धावे निष्पगले हृथसय बाहिरओ पट्टगं दाउं बाएइ, परिगलमाणे भिन्ने तंमि पट्टगे तत्तस उवरिं छरं दाउं पुणो पट्टगं देइ बाएइ य, एवं तइयंपि पट्टगं वंधेज्ज वायणं देज्जा, तओ परं गलमाणे हृथसय बाहिरं गंतुं मण-
पट्टगे य धोविष पुनरत्तेनेय क्रमेण बाएइ । अहवा अणत्थ पटंति ॥ १४०५ ॥
एमेव य समणीणं वणंमि इअरंमि सत्त वंधा उ । तहंविष अठायमाणे धोएउं अट्ठ अन्नत्थ ॥ १४०६ ॥
व्याख्या—इयरं तु-उत्तुतं, तत्थवि एयं चेव नवरं सत्त वंधा उकोसेणं कायया, तहवि अट्ठायंते हृथसय बाहिरओ धोवेउं पुणो बाएति । अहवा अणत्थ पटंति ॥ १४०६ ॥
एयसांमन्नयरेऽसज्झाप अण्णो उ सज्झायं । जो कुणइ अजयणाए सो पावइ आणमहिणि ॥ १४०७ ॥
व्याख्या—निगदसिद्धा ॥ १४०७ ॥ न केवलमाज्ञाभङ्गादयो क्षेया भवन्ति, इमे य—
सुअनाणंमि अभस्सी लोअविरुद्धं पमत्तछलणा य । विज्जासाहणयइशुसयम्मया एव मा कुणसु ॥ १४०८ ॥
व्याख्या—सुयणाणे अणुपयारओ अभस्सी भवति, अहवा सुयणाणभत्तिराएण असज्झाप सज्झायं मा कुणसु,

देवपत्नी पत्नः, अत्रि खोचधम्मविकरं च तं न कायधं, अविहीय पमत्तो लभमह, तं देवया छलेज्जा, जहा विज्जासाहणवद्-
 गुणवाए विज्जा न सिग्गह सहा इहंवि कम्मकलओ न होइ । वैगुण्यं-वैधर्म्यं विपरीतभाव इत्यर्थः । धम्मयोत्ते सुय-
 धम्मस्स एस धम्मो जं असग्गाए सग्गाइयवज्जणं, करंतो य सुयणाणापारं विराहेइ, तन्हा मा कुणसु ॥ १४०८ ॥
 चोदक आह-अइ दंतमससोणियाए असग्गाओ नणु देहो एयमओ एव, कहं तेण सन्न्यायं कुणह १, आचार्य आह-
 कामं देहावयवा दंतार्दे अवज्जुआ, तद्वि यज्जा । अणवज्जुआ न यज्जा लोए तह उत्तरे वेव ॥ १४०९ ॥
 इयास्या-कामं चोदकाभिमायअणुमयधे सच्चं तन्मओ देहो, तद्वि जे सरीराओ अवज्जुत्तत्ति-पृथग्भूताः ते यज्ज-
 णिज्जा । जे पुण अणवज्जुत्ता-साधया ते नो यज्जणिज्जा, इत्युपदर्शने । एवं लोके इहं लोकोत्तरेऽप्येवमेवेत्यर्थः ॥ १४०९ ॥
 किं चान्यद्-

अरिभनरमल्लित्तोपि कुणह देवाण अणणं लोए । पाहिरमल्लित्तो पुण न कुणह अवणोइ य तओ पां ॥ १४१० ॥

१ नररस पत्नः, सर्पार कोकधर्मविरुद्धं च तत्र कथां, अत्रिधो प्रमथो जायते, तं देवता छलेय, यथा सिधासायनवैगुण्यतया विद्या न सिध्यति
 अयं दर्पित कर्मभयो न भवति । अयं तथा-भुजधर्मस्त्वि ययोः सदस्याप्याधिकं स्वाध्यायस्य यत्नं, कुर्वन् भुजवाताचारं विराजयति, तस्मात् मा कर्थाः । यदि
 रश्मनीषयोर्मिश्रार्थस्वाध्यायिकं कृत्वा देहं पृथग्भूतं पृथ, कथं तेन स्वाध्यायं कुरुत १, चोदकाभिमायायुगलपयं, सत्तं तन्मयो देहः, तथापि ये सरीरात्
 दृष्ट्वाभुजसं । यत्नं यथा, ये पुनः स्वध्यायते न यत्नं यथाः ।

पृथ्व्येति, जह सुद्धं तो करेति सज्जायं, नववारहए सुताइणा णियमा हओ, (ततो)पटमाए पोरिसीए न करेति सज्जायमिति
गाथार्थः ॥ १३९९ ॥

पट्टविचंमि सिलोगे डीए पडिलेह तिच्चि अन्नत्थ । सोणिय मुत्तपुरीसे घाणालोअं परिवरिज्जा ॥ १४०० ॥

व्याख्या—जदा पट्टवणाए तिच्चि अज्जयणा समत्ता, तदा उवरिमेगे सिलोगे कहिययो, तंमि समसे पट्टवणं सम-
एह, वितियपादो गयत्थो 'सोणिय'सि अस्य व्याख्या—

आलोअंमि चिलमिणी गंधे अन्नत्थ गंतु पकरंति । वाघाहयकालंभी दंडग मरुआ नवरि नरिथ ॥ १४०१ ॥

व्याख्या—जरथ सज्जायं करेतेहिं सोणियवच्चिगा दीसंति तत्थ न करेति सज्जायं, कडगं चिलिमिडिं या अंतरे
दातुं करेति, जरथ पुण सज्जायं चेव करेन्ताण मुत्तपुरीसकलेवरदीयाण गंधे अणंमि या अहुमगंधे आगच्छंते तरथ
सज्जायं न करेति, अण्णंमि वंधणसेहणादिआलोयं परिहरेज्जा, एवं सधं निघायाए काले भणिंयं ॥ वाघाहमकालोऽपि
एवं चेव, नवरं गंडगमरुगदिट्ठंता न संभवति ॥ १४०२ ॥

१ प्रस्थापयन्ति, यदि शुद्धं तर्हि कुर्वन्ति स्थाप्यायं, नववारहते सुतादिना नियमात् हवस्ततः प्रथमायां पौरुषां न कुर्वन्ति स्थाप्यायं । यदि प्रस्थारणे
ग्रीवपथ्ययनानि समासाणि तदोपर्येकः श्लोकः कथयितव्यः, तस्मिन् समासे प्रस्थापनं समाप्यते, द्वितीयपादो गतायं, यत्र स्थाप्यायं कुर्वन्तिः णोमिदवर्षिका
हवन्ते तत्र न कुर्वन्ति स्थाप्यायं, कटकं चिलिमिडिं वाञ्छता वृत्ता कुर्वन्ति, यत्र पुनः स्थाप्यायमेव कुर्वन्तं मूयपुरीयादिदृष्टव्यादिकानां गरुडोऽप्यो-
क्ता गन्धोऽप्युभ आगच्छति तत्र स्थाप्यायं न कुर्वन्ति, अन्यमपि यन्त्यनेषेयनायालोकं परिहरेत्, एतत् सर्वं निर्यायाते काले भन्ति, व्यापाठकाद्योऽप्येष-
मेव, नवरं गण्डगमरुकट्यान्तो न संभवतः ।

एतस्मान्नयरेऽसज्जमाए जो करेह सज्जमायं । सो आणाअणवत्थं मिच्छन्त विराहणं पावे ॥ १४०२ ॥

व्याख्या—निगदसिद्धा ॥ १४०२ ॥ 'असज्जमादयं तु दुविहं' इत्यादिमूलद्वारागाथायां परसमुत्थमस्वाध्यायिकद्वारं सप्रपञ्चं गतं, इदानीमात्मसमुत्थास्वाध्यायिकद्वारावयवाध्वप्रतिपादनायाह—

आपसमुत्थमसज्जमादयं तु एगविध होह दुविहं वा । एगविहं समणाणं दुविहं पुण होह समणीणं ॥ १४०३ ॥

व्याख्या—पूर्वार्द्धे कण्ठ्यं, पश्चार्द्धे व्याख्या । स्थियं—एगविहं समणाणं तच्च व्रणे भवति, समणीणं दुविहं—व्रणे ऋतुसंभवे चेति गाथार्थः ॥ १४०३ ॥ एवं व्रणे विधानं—

धोपंमि उ निव्वगले वंधा सिंघेय हुंति उक्कोसं । परिगल्लमाणे जयणा दुविहंमि य होह कायव्वा ॥ १४०४ ॥

व्याख्या—पट्टमं चिय वणो हत्थसय चाहिं धोविचु निव्वगलो कओ, ततो परिगलंते तिणि वंधा जाव उक्कोसेण गालंते चाएह, तत्थ जयणा यक्खमाणलक्खणा, 'दुविह'मिति दुविहं वणसंभवं उचयं च । दुविहेऽपि एवं पट्टग-जयणा कायवा ॥ १४०४ ॥

समणो उ वणिब्ब भगंदरिव्व वंधं करिचु चाएह । तहवि गलंते छारं दाउं दो तिस्सि वंधा उ ॥ १४०५ ॥

१ पुरुषिधं भगवान्नां वध्वं मर्धनं, भगवोनां द्विविधं । एवं मयो विधानं—प्रथममेव व्रणो हस्तसत्ताए बहिः प्रक्षाल्य निव्वगळः कृतः, ततः परिग-
लंते वंधाः दावदुगुरेन गल्लनपिद्वो बाधयति, सद्य एतन्ना महेवमाणलक्खणा, द्विविधं वणसंभवंमार्त्तवं च, द्विविधेऽप्येवं पट्टकपतना कर्त्तव्या,

पृष्ठवैति, जइ सुद्धं तौ करैति सज्जायं, नववारहए सुवाइणा णियमा हओ, (तवो) पढमाए पोरिसीए न करैति सज्जायमिति
गाथार्थः ॥ १३९९ ॥

पढवियंमि सिल्लोगे छीए पडिलेह तिनि अबत्थ । सोणिय मुत्तपुरीसे घाणालोअं परिहरिजा ॥ १४०० ॥
व्याख्या—जदा पढवणाए तिनि अज्झयणा समचा, तदा जवरिमेगो सिल्लोगे कहियथो, तंमि समत्ते पढवणं सम-

प्पह, वितियपादो गयरथो 'सोणिय'त्ति अस्य व्याख्या—
आलोअंमि चिल्लमिणी गंधे अबत्थ गंतु पकरंति । वायाहयकालंभी दंडग मरुआ नवरि नरिय ॥ १४०१ ॥
व्याख्या—जत्थ सज्जायं करैतेहिं सोणियवच्चिगा दीसंति तरथ न करैति सज्जायं, कडगं चिल्लिमिळि पा अंतरे
दातुं करैति, जत्थ पुण सज्जायं वेव करेन्ताण मुत्तपुरीसकलेवरदीयाण गंधे अण्णंमि वा असुभगंधे आगच्छंते तरथ
सज्जायं न करैति, अण्णंमि पंधणसेहणादिआलोयं परिहरेजा, एयं सवं निवायाए काले भणियं ॥ वायाहमकालोऽपि
एवं वेव, नवरं गंडगमरुगादिडंता न संभवंति ॥ १४०१ ॥

१ प्रस्थापयन्ति, यदि शुद्धं तर्हि कुर्वन्ति स्थाप्यायं, नववारहते शुवादिना नियमाए हवकतः प्रथमायां पोरिष्यां न कुर्वन्ति स्थाप्यायं । यदि प्रस्थापने
शीघ्रप्ययनानि समाप्तानि तदोपर्येकः श्लोकः कथयितव्यः, यस्मिन् समासे प्रस्थापनं समाप्यते, द्वितीयपादो गायार्थः, यत्र स्थाप्यायं कुर्वन्तिः श्रोत्रिणैर्वादिना
दशम्ये तत्र न कुर्वन्ति स्थाप्यायं, कटकं चिल्लिमिळि वाप्पत्ता दावा कुर्वन्ति, यत्र पुनः स्थाप्यायमेव कुर्वन्तां मुत्तपुरीयादिक्खेवरदिक्खानां गरथोऽप्यो
वा गन्धोऽशुभ आगच्छति यत्र स्थाप्यायं न कुर्वन्ति, अन्यमपि वन्धनसेवनायालोके परिहरेत्, एतत् सवं निष्पाद्याते काले भन्ति, व्याघातकाद्योऽप्येव-
मेव, नवरं गण्डगमरुकादिडंतो न संभवतः ।

एतस्मान्नपरेऽसज्ज्ञाप्य जी करेह सज्ज्ञाप्यं । सो आणाअणवत्थं मिच्छन्त विराहणं पावे ॥ १४०२ ॥

व्याख्या—निगदसिद्धा ॥ १४०२ ॥ 'असज्ज्ञादयं तु दुविहं' इत्यादिमूलद्वारागाधारां परसमुत्थमस्वाध्यायिकद्वारं समप्रबं गतं, इदानीमात्मसमुत्थात्वाध्यायिकद्वारावयवाधप्रतिपादनायाह—

आपसमुत्थमसज्ज्ञादयं तु एगविध होह दुविहं वा । एगविहं समणाणं दुविहं पुण होह समणीणं ॥ १४०३ ॥

व्याख्या—पूर्वार्द्धे कण्ठ्यं, पश्चार्द्धे व्याख्या त्रिययं—एगविहं समणाणं तच्च प्रणे भवति, समणीणं दुविहं—प्रणे ऋतुसंभवे चेति गाधार्थः ॥ १४०३ ॥ एवं प्रणे विधानं—

धोयंसि च निष्पगले वंधा तिलेव ह्रंति उक्कोसं । परिगल्लमाणे जयणा दुविहंसि य होह कायच्चा ॥ १४०४ ॥
व्याख्या—पटनं चिय यणो हत्थसय चाहिं धोयित्तु निष्पगलो कओ, ततो परिगलंते त्रिणि वंधा जाव उक्कोसेण गाळतो पाएइ, तत्थ जयणा यक्खमाणलक्खणा, 'दुविह'मिति दुविहं वणसंभवं उजयं ॥ १ । दुविहेऽपि एवं पटन-जयणा कायया ॥ १४०४ ॥

समणो उ यणिञ्च भगंदरिञ्च वंधं करित्तु याएइ । सहवि गलंते छारं दाडं दो तिल्लि वंधा च ॥ १४०५ ॥

१ पुरुषिषं भयणानां लब्ध प्रणे भवति, भयणानां द्विविधं । एवं प्रणे विधानं—प्रथममेव प्रणो हत्थसत्वात् अहिः प्रक्षाल्य निष्पगाकः कृतः, ततः परितो-
र्द्धात् प्रयो वन्धाः पावदुर्गद्वेन गल्लनाभिवतो वाचयति, एव यतना पट्टवमाणलक्खणा, द्विविधं प्रणसंभवमात्तवं च, द्विविधेऽप्येवं पट्टकयतना कर्तव्या,

पृष्ठवैति, जइ सुद्धं तो कर्तेति सज्जायं, नववारहए सुताइणा णियमा हओ, (ततो) पढमाए पोरिसीए न कर्तेति सज्जायमिति
गाथार्थः ॥ १३९९ ॥

पढविषमि सिलोगे छीए पडिलेह तिखि अन्नत्थ । सोणिय मुत्तपुरीसे घाणालोअं परिहरिज्जा ॥ १४०० ॥

व्याख्या—जइ पढवणाए तिखि अज्जायणा समत्ता, तदा उवरिमेगो सिलोगो कहिययो, तंमि समत्ते पढवणं सम-
पइ, वितियपादो गयरथो 'सोणिय'ति अस्य व्याख्या—

आलोअंमि चिलिमिणी गंधे अन्नत्थ गंतु पकरंति । चाघाइयकालंमी दंडग मरुआ नयरि नरिय ॥ १४०१ ॥

व्याख्या—जरथ सज्जायं कर्तेतेहिं सोणियवधिगा दीसंति तरथ न कर्तेति सज्जायं, कहंगं चिलिमिडिं या अंतरे
दातुं कर्तेति, जरथ पुण सज्जायं चैव करेन्ताण मुत्तपुरीसकलेवरदीयाण गंधे अण्णंसि या असुभगंधं आगच्छंते तरथ
सज्जायं न कर्तेति, अण्णंपि बंधणसेहणादिआलोयं परिहरेज्जा, एयं सवं निघापाए काले भणियं ॥ यापाइमकालोऽपि
एवं चैव, नवरं गंडगमरुगदिठंता न संभवंति ॥ १४०१ ॥

१ प्रस्थापयन्ति, यदि शुद्धं तर्हि कुर्वन्ति स्थापयं, नववारहए सुताइणा णियमा हओ, तस्मात् प्रथमायां पोरिसी न कुर्वन्ति स्थापयं । यदि प्रस्थापने
श्रियप्ययनादि समासादि तदोपदेकः श्लोकः कथयितव्यः, तस्मिन् समासे प्रस्थापनं समाप्यते, द्वितीयपादो यथायथं, यत्र स्थापयं कुर्वन्तिः प्रोक्षितवर्षिका
इत्यन्ते तत्र न कुर्वन्ति स्थापयं, कटकं चिलिमिडिं वाञ्छता दद्या कुर्वन्ति, यत्र पुनः स्थापयमेव कुर्वन्ते मूत्रपुरीयादिष्वेवतादिकानां गन्धोऽप्यो-
वा गन्धोऽशुभ आगच्छति सत्र स्थापयं न कुर्वन्ति, अन्यथापि यत्रनसेधनायाश्लोकं परिहरेत्, एतत् सर्वं निर्याधाते काले भवितुं, व्यापारकाशोऽप्येव-
मेव, नवरं गण्डगमरुगदिठान्तौ न संभवतः ।

तामबलं, तं अर्घ्येणचि वीसरेण चवहणइ, महंतं उत्सुंभरोवणेण चवहणइ, पाभाइयकालगहणविही गया, इयाणि पाभाइयपट्टवणविही, 'गोसे दर' पच्छदं, 'गोसि'त्ति, उदितमादिच्चं, दिसालोयं करेचा पट्टवति, 'दरपट्टविप'त्ति अङ्क-
पट्टविप जइ छीतादिणा भगं पट्टवणं अण्णो दिसालोयं करेचा तत्थेव पट्टवेति, एवं ततिववाराए । दिसावल्लोयकरणे
इमं कारणं—

आइस पिसिय महिया पेहिता तिप्पि तिप्पि ठाणाइं । भववारहए काले हउत्ति पट्टमाइ न पवन्ति ॥ १३२९ ॥
नपास्या—'आइण्णा पिसिय'त्ति आइणं—योगलं तं कागमादीहिं आणियं होजा, महिया वा पट्टिहमारज्जा, एवमाई
एगठाणे ततो पारा चवहए हत्थसयपाहिं अण्णं ठाणं गंतुं पेहंति—पट्टिलेहंति, पट्टिवित्ति जुत्तं भवति, तत्थवि पुब्बुत्त-
विहिणा तिप्पि पारा पट्टवेत्ति, एवं पितियठाणेवि असुद्धे तओयि हत्थसयं अन्नं ठाणं गंतुं तिप्पि वारा पुब्बुत्तविहाणेण

१ ठावरएवकं, वरुणेनावि भित्तेणेपवन्ति, महत्तं इदमुभरोवनेणेवहन्ति, प्रामातिककालमहणविधिगतं, इदानीं प्रामातिकप्रस्थापनविधिः—
उदितं भादित्ते दिगवळोके दृष्ट्वा प्रस्थापयन्ति, अर्धप्रस्थापिते पविं झुतादिना भगं प्रस्थापनं भव्यो दिगवल्लोके दृष्ट्वा तत्रैव प्रस्थापयति, एवं धूनीपवराया-
मवि, दिगवल्लोकेकाये इवं पुनः काणं । भाकीणं—पुद्गलं सत् काकादिभिरानीतं भवेत् महिका वा पतितुमारब्धं, पुनर्मादिभिरैकस्थाने जपहते श्रीन् वारात्
दृष्ट्वात्ताद् कर्त्तव्यास्मिन् स्थाने गत्वा प्रतिवेष्टयन्ति प्रस्थापयन्ति इत्युक्तं भवति, सप्तादि पूर्वोक्तविधिना तिप्पो वाराः प्रस्थापयन्ति, एवं द्वितीयस्थाने-
नपट्टुदे ततोऽपि इज्जगठापातोऽभ्यस्मिन् स्थाने गत्वा श्रीन् पारात् पूर्वोक्तविधानेन

एकंमि वा गिण्हंतीति ॥ २२५ ॥ 'परवयणे खरमाई' अस्य व्याख्या 'चोएइ खरो पच्छळं' चोदक आह—जदि रुदतिमणिदे काल-
वहो ततो खरेण रडिते चारह वरिसे उवहंमउ, अण्णेषुवि अणिद्धइंदियविसएसु एवं चेव कालवहो भवतु^१, आचार्य आह—
चोअग माणुसऽणिदे कालवहो सेसगाण उ पहारो । पाचासुआइ पुर्वि पन्नवणमणिउळ उपादे ॥ २२६ (भा०) ॥
व्याख्या—माणुससरे अणिदे कालवहो 'सेसग'ति तिरिया तेसिं जइ अणिठो पहारसहो सुएइ तो कालवधो, 'पाचा-
सिय'सि मूळगाथायां योऽवयवः अस्य व्याख्या—'पाचासुयाय' पच्छळं, जइ पाभाइयकालगहणवेलाए पाचासियभज्जा
पइणो गुणे संभरंती दिवे दिवे रोएती, रुवणवेलाए पुषयरो कालो पेचधो, अहवा सावि पइसे रोयेज्जा ताहे दिपा गंतुं
पण्णविज्जइ, पण्णवणमनिउळाए उपाडणकाउरसगो कीरइ ॥ २२६ ॥ 'एवमादीणि'सि अस्यावयवस्य व्याख्या—
वीसरसइरअंते अव्वत्तागहिंभगंमि मा गिण्हे । गोसे दरपट्टविए छीण छीण तिगी पंदे ॥ २२७ (भा०) ॥
व्याख्या—अच्चायासेण रुयंतं वीरसं भञ्जइ, तं उवहणए, जं पुण महुरसइं पोळमाणं च तं न उवहणति, जायमजंपिरं

१ एकस्मिन् वा गृह्णन्ति । चोदयति खरः पञ्चार्थं, यदि रोदस्यनिदे कालवधो रडिते ततः खरेण द्वारसमयां पण्यहरयतां, (काल) भ्रंशेप्यपि भनिदेभियविषये
व्यत्येवमेव कालवधो भवतु । मनुष्यस्त्रेऽनिदे कालवधः शेषाः—तिर्यञ्चयेयां यदि भनिदः प्रदाराकन्दः भूयते तर्हि कालवधः, यदि प्रामादिकदाहप्रदणवेकाया
प्रोपितपत्तिका स्त्री पशुगुणान् स्मरन्ती दिवसे २ रीदिति, रोदन्वेकायाः पूर्वमेव कालो प्रदीतव्यः, अथ च साऽपि प्रायुषसि रद्याए वरः । दिवसे गत्वा
प्रज्ञाप्यते, प्रज्ञापनामनिउळस्य वदधाटनकायोसर्गः क्रियते । अलयासेन रोदनं तत् विरसं भवत्ये, तदुपदिष्टं, यत् पुनर्पोषमानं मयुरासइं च उवहोवहंभ्य
यावदजहयत्कं

तामबसं, तं अल्पेणच वीसरेण उवहणइ, महंतं तस्सुभरोवणेण उवहणइ, पाभाइयकालमाहणविही गया, इयाणिं पाभाइयपट्टवणविही, 'गोसे दर' पच्छदं, 'गोसि'चि, उदित्वाविचे, दिसालोयं करोत्ता पट्टवेति, 'दरपट्टविए'त्ति अक्क पट्टविए जइ छीतादिणा भगं पट्टवणं अण्णो दिसालोयं करोत्ता तत्थेव पट्टवेति, एवं तत्तिववाराए । दिसावलोककरणे इमं कारणं—

आइस पिंसिप महिया पेहिसा तित्ति तित्ति ठाणाइं । नववारइए काले हउत्ति पट्टमाइ न पढंति ॥ १३९९ ॥
 इपाल्या—'आइण्णा पिसिप'त्ति आइण्णं—योगलं तं कागमादीहिं आणियं होज्जा, महिया वा पडित्तमारज्जा, एवमाइ एगठाणे ततो वारा उवहए हयसयवाहिं अण्णं ठाणं गंतुं पेहंति—पडित्तंहेति, पट्टवित्तिस्ति जुत्तं भवति, तथपि पुणुत्त-
 चिदिणा तित्ति वारा पट्टवेति, एवं चित्तिवठाणेवि असुद्धे तओवि हयसयं अन्नं ठाणं गंतुं तित्ति वारा पुणुत्तविहाणेण

१ धावरुएवकं, लहरोनापि विसरोणोवहत्ति, महत्तं वदसुभरोवनेवहत्ति, प्राभातिककालमहाविधित्तं, इदानीं प्राभातिकप्रस्थापनविधिः—
 उदितं भादित्ते दिगावकोकं कृत्वा प्रस्थापयन्ति, भयं प्रस्थापिते यदि क्षुतादिना भयं प्रस्थापनं भय्यो दिगावकोकं कृत्वा सर्वैव प्रस्थापयन्ति, एवं पृथीयवारावा-
 म्नि, दिगावकोककाले इदं पुनः कारणं । भादीर्घं—पुनरुत्तं सत्तं काकादिभिरानीतं भवेत् महिका वा पत्तिगुमात्तया, एवमादिभिरेकस्थाने उपहतं व्रीत्तं वारात्
 इष्टमाताए धर्माव्यक्लिन् स्थाने गत्वा प्रतिलेखयन्ति प्रस्थापयन्ति द्वायुक्तं भवति, सन्नापि पूर्वोक्तविधित्ता विधौ वरातः प्रस्थापयन्ति, एवं द्वितीयस्थाने-
 उपपुद्धे ततोऽपि इष्टमातावरातोऽप्यक्लिन् स्थाने गत्वा व्रीत्तं वारात् पूर्वोक्तविधित्तेन

कारणतो ँ सुज्झति वा पाओसिएण ॥ सुपडियणिण्ण पढंति न गेण्हंति, वेरत्तियं कारणओ न णिण्हंति न सुज्झइ वा, पाओसिय अहुरत्तेण वा पढंति, तिज्जि वा णो गेण्हंति, पाभाइयं कारणओ न णिण्हइ न सुज्झइ वा वेरत्तिएणोय दिव-
सओ पढंति ॥ १३९७ ॥ इयाणिं पाभाइयकालगहणविहिं पत्तेयं भणामि—

पाभाइयकालंमि उ संचिक्खे तित्थि ङीयरुत्ताणि । परवयणे खरमाई पावासुय एवमादीणि ॥ १३९८ ॥

व्याख्या तस्या भाष्यकारः स्वयमेव करिव्यति । तस्य पाभाइयंमि काले गहणविही पढयणविही य, तस्य

गहणविही इमा—

नवकालवेलसेसे उवगगहियअट्टया पडिक्कमइ । न पडिक्कमइ वेगो नवधारहए युवमसज्जाओ ! ॥ (भा० ६३४) ॥

व्याख्या—दिवसओ सज्जायविरहियाण देसादिकहासंभवज्जाणहा मेहावीतराण य पळिभंगवज्जाणहा, एवं संप-
सिमणुगहहा नवकालगहणकाला पाभाइए अणुणया, अओ नवकालगहणवेलाहिं सेसाहिं पाभाइयकालगगादी

१ कारणतो न शुभ्यति वा, प्रादोषिकेण ॥ सुप्रतिज्जागहितेन पठन्ति न गृह्णन्ति, वेरात्रिकं कारणतो न गृह्णन्ति न शुभ्यति वा, प्रादोषिकार्थादि कारणाभेद-
पठन्ति, श्रीन् वा न गृह्णन्ति, प्राभातिकं कारणतो न गृह्णाति न शुभ्यति वा, धंरात्रिकेणैव दिवसे पठन्ति । इयानीं प्राभातिककालप्रदण्यविधिं दृश्य-
भणामि—तत्र प्राभातिके काले प्रदण्यविधिः प्रस्थापनविधिश्च—तत्र प्रदण्यविधिरयं—दिवसे स्थापयविरहिवानां देवादीक्यासंभववर्जनाय भयानिनामिदंरथा-
च विप्रवर्जनाय, एवं सर्वेषामनुभूतार्याय नवकालप्रदण्यकालाः प्राभातिकेऽनुज्ञाताः, अतो नवकालप्रदण्यवेलासु दोषासु प्राभातिककालप्रादी

कालस्स पडिक्कमत्ति, सेसावि सं वेळं पडिक्कमत्ति वा न वा, एमो नियमा न पडिक्कमह, जह छीयरुदिदादीहिं न सुज्झइ तो सो चेव वेरत्थिओ सुपडियगिओ दोहत्तित्थि । सोवि पडिक्कंतेसु गुरुणो काळं निवेदिता अणुदिए सूरिए कालस्स पडिक्कमत्ति, जइ पेप्पंतो नववारो उवहओ काळो तो नज्झइ धुवमसज्झाइयमरिधत्ति न करेत्ति सज्झायं ॥ २२४ ॥

नववारगहणविही इमो—‘संचिकस्से तिण्णि छीवरुण्णाणि’त्ति अस्य ज्वालया—

इक्किक्क त्तिप्पि वारे छीयाइइयंमि निण्हए काळं ।
 सोएइ खरो वारस अणिट्टविसए अ कालवहो ॥ २२५ ॥ (भा०) ॥

ज्वालया—एक्कस्स निण्हओ छीयरुदादिहए संचिकस्सइत्ति ग्रहणाद्विरमसीत्यर्थः, पुणो निण्हइ, एवं तिण्णि वारा,

सओ परं अण्णो अण्णंमि थंढिले तिण्णि वाराव, तरसवि उवहए अण्णो अण्णंमि थंढिले तिण्णि वारा, तिण्हं असई दोण्णि ज्जणा णव वाराओ पूरेइ, दोण्हवि असतीए एक्को चेव णववाराराओ पूरेइ, थंढिलेसुवि अववाओ, तिसु दोसु वा

। कालस्स प्रतिक्कमत्ति, तंथाए लला वेळायां प्रतिक्कमत्ति वा न वा, एक्को नियमाय प्रतिक्कमत्ति, यस्मिं क्षुत्तरोदनादिभिर्न शुभमि सदा स एव वेत्तादिभूः सुमन्तिजागरितो भविष्यतीति । सोऽपि प्रतिक्कम्य गुरोः काळं निवेद्यानुक्षिते सुये काळाए प्रतिक्कमत्ति, यस्मिं गुरुयानो नववारानुपहवः काळ-
 म्मेव सादते धुवमसाप्याधिकमथा इति न कुर्वन्ति साध्यायं । अथयामग्रहणविधिरयं—एकस्मिन् गृह्णति क्षुत्तरीवादिभिर्दत्ते प्रतीक्षते । पुनरुद्भूति, एवं श्रीर वागाद्, लघः परमम्योऽप्यस्मिन् स्थित्वेव श्रीर वागाद्, लघानुपहवतेऽप्योऽप्यस्मिन् स्थित्वेव श्रीर वागाद्, अथ्यससु द्वौ जतौ नव वाराव प्रपततः,
 इत्योत्पत्तयोरैक एव नव वाराव प्रपततः, स्थित्वेवप्यलसु अथवाद्, त्रिषु द्वयोवां

कारणतो षं सुञ्जति वा पाओसिएण वा सुण्डियणिणण पढंति न गेण्हंति, वेरत्तियं कारणओ न णिण्हंति न सुञ्जइ वा, पाओसिय अहुरस्तेण मा पढंति, तत्ति वा णो गेण्हंति, पाभाइयं कारणओ न णिण्हइ न सुञ्जइ वा वेरत्तिएणेव दिव-
सओ पढंति ॥ १३९७ ॥ इयाणि पाभाइयकालगहणविहिं पत्तेयं भणामि—

पाभाइयकालंसि उ संचिक्खे तत्ति डीयरुत्ताणि । परवयणे खरमाई पावासुय एवमादीणि ॥ १३९८ ॥

इयाख्या त्वस्या भाव्यकारः स्वयमेव करिष्यति । तस्य पाभाइयंसि काले गहणविही पट्टयणविही य, तस्य

गहणविही इमा—

नवकालवेलसेसे उवग्गहियअट्टया पडिक्कमइ । न पडिक्कमइ वेगो नवचारहए भुवमसज्जाओ । ॥ (भा० २२४) ॥

व्याख्या—दिवसओ सज्जायविरहियाण देसादिकहासंभववज्जणट्टा मेहावीतराण य पलिभंगयज्जणट्टा, एवं सपे-
सिमणुग्गहट्टा नवकालगहणकाला पाभाइए अणुणया, अओ नवकालगहणवेलाहिं सेसाहिं पाभाइयकालगहणी

१ कारणतो न शुष्यति वा, प्रादोषिकेण वा सुमतिजागरितेन पठन्ति न शुक्लन्ति, वैरात्रिकं कारणतो न शुक्लन्ति न शुष्यति वा, प्रादोषिकार्धरात्रिश्चान्धमेव

पठन्ति, श्रीन् वा न शुक्लन्ति, प्राभातिकं कारणतो न शुक्लति न शुष्यति वा, वैरात्रिकेर्णव दिवसे पठन्ति । इत्यानी प्राभातिककालप्रत्यक्षिं दृश्य
भणामि—तत्र प्राभातिके काले गहणविधिः प्रस्थापनविधिश्च—तत्र गहणविधिरयं—दिवसे स्यात्पायविरहिवानां देसादिकयासंभवयमं नाप भेषादिनामिदरेषां
च विप्रवर्जनाय, एवं सर्वेषामनुग्रहार्थाय नवकालगहणकालाः प्राभातिकेऽनुज्ञाताः, अतो नवकालगहणवेलासु देशासु प्राभातिककालमाह ।

पञ्चिजनिगपंसि पदमे षीयविषजा दधति तिषेव । पाञ्चोसिप वंरसिप अइउवओगा उ इणिण भवे ॥ १३९७ ॥
गाभाद्वयस्यापि व्यास्या—वेरंरिण् अगादिण् सेसेस तिस गहिणस जिणिण अटंरजिण न नरिणि

गामाद्वयस्यापि व्याख्या—वेरसि ए अगाहि ए सेसेसु तिसु गहि एसु तिणि, अहंरसि ए वा अगाहि ए. तिणि, दोणि कदं !, उच्यते, पावसिय अहंरसि एसु गहि एसु सेसेसु अगाहि एसु दोणि भवे, अहंवा पावसिय वेरसि ए गहि ए य दोन्नि, अहंवा पावसिय पाभा इ एसु अगाहि एसु दोणि, एरय वि कथे पावसि ए चेष अणुवह एण उवओगओ सुपडिय गिण एण सव कालेण पदंति न दोओ, अहंवा येरति य अहंरसिये डगहि ए दोणि अहंवा अहंरसिय पाभा इ य गहि एसु दोणि अहंवा येरसिय पाभा इ एसु गहि एसु, जदा एकां सदा अण्णतरं गेणह इ । काल च उक्क कारणा इमे काल च उक्के गहणं उरसग विही चेष, अहंवा पाओसि ए गहि ए उवह ए अहंरसं पेषुं सजसायं करोति, पाभा इ ओ दिवस द्वा पेतपो चेष, एवं काल च उक्कं दिहं, अणुवह ए पाओसि ए सुपडिय- गिण ए सपं राइ पदंति, अहंरसि एण वि येरसियं पदंति, येरसि एण वि अणुवह एण सुपडिय गिण एण पाभा इ य असुक्के उदिहं दिवस- ओपि पदंति । काल च उक्क अगहण कारणा इमे—पावसियं न पिणहंति असि गट्टिकारणा ओ उरसग वि ही चेष ।

[illegible]

भवति, एकंमि अगहिण इत्यर्थः, वितिए हाणिपदे कए दुगं भवति, द्वयोरग्रहणत इत्यर्थः, एवममायाविणो तिमिं पा
अणिण्हंतस्स एक्को भवति, अहवा मायाविमुकस्स कारणे एकमपि कालमगृह्णतो न दोषः, प्रायश्चित्तं न भवतीति
गाथार्थः ॥ १३९४ ॥ कदं पुण कालचवकं?, उच्यते—

फिडियंमि अहुरत्ते कालं धित्तुं सुवंति जागरिया । ताहे गुरु गुणंती चउरिथ सव्वे गुरु सुअइ ॥ १३९५ ॥
व्याख्या—पादोसियं कालं धेतुं सवे सुत्तपोरिसिं काढं पुत्तपोरिसीए सुत्तपाढी सुवंति, अर्थाधितया उक्तालिपपाढिणो
य जागरंति, जाय अहुरत्तो, ततो फिडिए अहुरत्ते कालं धेतुं जागरिया सुवंति, ताहे गुरु उठेत्ता गुणंति, जाय चरिमो
पत्तो, चरिमजामे सवे उठित्ता वेरत्तियं धेतुं सच्चायं करंति, ताहे गुरु सुवंति । पत्ते पाभाइयकाले जो पाभाइयं काढं
धेच्छिहिति सो कालस्स पडिक्कमिडं पाभाइयकालं गेण्हइ, सेसा कालवेलाए पाभाइयकालस्स पडिक्कमंति, ततो आवरसयं
करंति, एवं चउरो काला भवंति ॥ १३९५ ॥ तिणिण कदं?, उच्यते, पाभाइए अगहिए सेसा तिमि, अहवा—

गहियंमि अहुरत्ते वेरत्तिय अगहिए भवइ तिमि । वेरत्तिय अहुरत्ते अइ उवओगा भवे दुणिण ॥ १३९६ ॥

१ भवति, एकस्मिन्गृहीते । द्वितीयस्मिन् क्षान्तिपदे कृते द्विकं भवति, एवममायाविनयोद् वाऽप्युक्त एको भवति, अथवा, कथं पुनः काष्ठगुरुकं ? ।
प्रादोपिकं कालं गृहीत्वा सर्वे सूत्रपौर्ण्यं कृत्वा पूर्णोपां पौरुष्यां सूत्रपाठिनः स्वपन्ति, अर्थवित्तका वरकालिकपाठकाम अगारंति यावदर्थगतः, यतः
स्फुटितेऽर्थरात्रे कालं गृहीत्वा जागरिताः स्वपन्ति, यदा गुरुव अथाथ गुणयन्ति यावच्चरमः प्राप्तिः, चरमे यासे सर्वं वराय वेरदिकं गृहीत्वा स्वात्थाय
कुर्वन्ति, तदा गुरुवः स्वपन्ति, प्राप्ते प्राभातिककाले यः प्राभातिकं कालं प्रदीप्यति स कालं प्रतिक्रम्य प्राभातिककालं गृह्णाति, दोषाः काष्ठदेकायां प्राभा-
तिककालस्य प्रतिक्रामयन्ति, तत आवरद्वयकं कुर्वन्ति, एवं चत्वारः काला भवन्ति, प्रयः कथं?, उच्यते, प्राभातिकेऽप्युदीते दोषास्तथा, अथवा—

निष्ठेह, तस्यैव चक्रेद्विभो निसृज्णो वा, नवरं पट्टियरगोवि अंतो तिभो चैव पट्टियरह, एस पाभाइए गच्छुवगहट्टा अववायविही, सेसा काला ठाणासति न पेत्तवा, आइण्णतो वा जाणियवं ॥ १३९२ ॥ कस्स कालस्स कं दिसमभि-
मुहेहिं टायवमिति भाव्यते—

पाओसि अहरस्स उत्तरदिसि पुब्ब पेहए कालं । वेरत्तिपंमि भयणा पुब्बंदिसा पच्छिमे काले ॥ १३९३ ॥

व्याख्या—पाओसिए अहरत्तिए नियमा उत्तराभिमुहो ठाह, 'वेरत्तिए भयणं'ति इच्छा उत्तराभिमुहो पुष्पाभिमुहो वा, पाभाइए नियमा पुष्पामुहो ॥ १३९३ ॥ इयाणिं कालगहणपरिमाणं भण्णइ—

कालचउक्कं उक्कोसण्ण जहल तियं तु पोक्खवं । वीपपएणं तु दुगं मायामयविप्पमुक्काणं ॥ १३९४ ॥

व्याख्या—उत्सर्गो उक्कोसेणं चत्तारि काला पेप्पंति, उत्सर्गो चैव जहण्णेण तियं भवति, 'वितियपए'ति अववाओ, तेषां कालदुगं भवति, अमायापिनः कारणे अणुह्यमाणस्येत्यर्थः, अहवा उक्कोसेणं चउक्कं भवति, जहण्णेण ह्यणिपदे तियं

१ गृहार्थ, एवाप्यूर्ध्वस्थितो नियमो वा, मवरं प्रविष्टाकोऽपि अन्तःस्थित एव प्रविष्टाति, एष माभातिके सच्छेदप्रद्वार्यापपवादविधिः, शेषाः कालाः स्वान्नेऽर्थाद भवन्तीत्यर्थः, आवागतातो वा श्रावणं । कस्मिन् काले कं दिसमभिमुहः स्यात्तद्व्यभिचि । प्रादोदिके अर्धरात्रिके नियमादुत्तरोन्मुखस्तिष्ठति, दक्षिणदिक् भवन्नेति इत्यादिवाभिमुहः पूर्वोन्मुखो वा, माभातिके नियमात् पूर्वोन्मुखः । इदानीं कालगहणपरिमाणं भवत्येव—उत्सर्गो उक्कोसणं चउक्कं भवत्येव, तासाम् एव उत्सर्गं विभक्तं भवति, द्वितीयापपदमिति भवत्वादः, तेन कालद्विकं भवति । भवत्येव उक्कोसणं चउक्कं भवति, जहण्येन ह्यणिपदे त्रिकं

व्याख्या—अथ ठिओ वासाकाले तिनिवि दिसा पेक्खइ तत्थ ठिओ पाभाइयं कालं गेण्हइ, सेसेसु तिसुवि कांटेसु वासासु (उडुवद्धे सवेसु) जत्थ ठिओ चउरोवि दिसाभागे पेच्छइ तत्थ ठिओऽवि गेण्हइ ॥ १३९० ॥ ‘उडुवद्धे तारणा तिमि’ अस्य व्याख्या—

तिसु तिमि तारणाओ उडुमि पाभाति ए अदिद्धेऽवि । वासासु [य] तारणाओ चउरो छन्ने निविट्ठोऽपि ॥ १३९१ ॥ व्याख्या—तिसु कालेसु पाओसिए अहरत्तिए वेरत्तिए, जति तिमि तारणाओ जहणणेण पेच्छंति ते गिण्हंति, उडुवद्धे चैव अब्भादिसंघे जइवि एक्कंवि तारं न पिच्छंति तहावि पाभाइयं कालं गेण्हंति, वासाकाले पुण चउरोवि फाला अब्भाइसंघे तारासु अदीसंत्तासुवि गेण्हंति ॥ १३९१ ॥ ‘छन्ने निविट्ठो’ति अस्य व्याख्या—

ठाणासइ विंदूसु अ गिण्हं चिट्ठोवि पण्डिमं कालं । पडियरइ यहि एक्को एक्को [य] अंतद्विओ गिण्हं ॥ १३९२ ॥ व्याख्या—जदिवि वसहिस्स पाहिं कालग्गाहिस्स ठाओ नरिथ ताहे अंतो छण्णे उद्धट्ठिओ गेण्हंति, अह उद्धट्ठियस्सपि अंतो ठाओ नरिथ ताहे छण्णे चैव निविट्ठो गिण्हइ, वाहिट्ठिओवि एक्को पडियरइ, वासासु पडतीसु नियमा अंतोठिओ

१ यत्र स्थितो यथात्राप्रकाले तिथोऽपि दिवाः प्रेक्षते तत्र स्थितः प्राभातिकं कालं गृह्णाति, क्षेत्रेयु अत्रापि कालं यथासु यत्र स्थितमनुरो दिविभभा-
नान् प्रेक्षते तत्र स्थितोऽपि गृह्णाति । ऋतुष्वे तारकाखिद्यः । यियु कालेसु प्रादोषिके अयंताधिके यथाधिके यदि विद्यद्यारका अयमेव प्रेक्षेत् तदा गृहीयात्,
ऋतुष्वे पृथ अत्रायाच्छादिते यथापि एकामपि तादिकां न पश्यति तथापि प्राभातिकं कालं गृह्णाति, यथाकाले पुनश्चायातोऽपि काका अत्रायाच्छादिते तात्स-
द्वयमाणास्त्वपि गृह्णाति । छन्ने निविट्ठ इति । यथापि वसतेर्वाहः कालमादिष्टः स्थानं नास्ति तदाऽन्तःछन्ने अर्धस्थितो गृह्णाति, अयोर्धस्थितस्तथाप्यन्तः स्थानं
नास्ति तदा छन्ने पृथ निविट्ठो गृह्णाति, यदिःस्थितोऽप्येकः प्रतिपद्यति, यथापिन्दुसु पतसु नियमापन्तःस्थितो

वाओसिधं द्दधरं एकं मोर्षुं सेसा सधे जुगयं पठ्वेति, सेसेसु तिसु अद्धरत्त वेरत्तिव पाभाइए य समं वा विसमं वा पठ्वेति ॥ १३८७ ॥ किं चान्यत्—

इदियमाउत्ताणं ह्णंति कणगा इ तिप्पि उक्कोसं । वासासु य तिप्पि दिसा उवपद्धे तारगा तिप्पि ॥ १३८८ ॥

व्याख्या—सुहु इदियउवओगउवउत्तहिं सधकाला पटिज्जाणियवा—येत्तवा, कणमेसु कालसंखाकओ विसेसो भण्णइ— तिप्पि गिग्गे उवह्णंतित्ति, तेण उक्कोसं भण्णइ, चिरेण उवपावत्ति, तेण सत्त(तिप्पि)अहण्णं सेसं मडिप्पमं, अस्य व्याख्या— कणगा ह्णंति कालं ति पंच सत्तेव गिग्गेह् सिस्सिरयासे । उक्का इ सरेह्णागा रेहारहितो भवे कणओ ॥ १३८९ ॥
 व्याख्या—कणगा गिग्गे तिप्पि सिस्सिरे पंच वासासु सत्त उवह्णंति, उक्का पुणेगावि, अयं चास्मिं विसेसो—कणगो सण्हरेहो पणासरहिओ य, उक्का मद्धरेह्णा एकासकारिणी य, अद्या रेहारहिओ विष्फुल्लिगो पभाकरो उक्का वेव ॥ १३९० ॥
 'वासासु तिप्पि दिसा' अस्य व्याख्या—

वासासु य तिप्पि दिसा ह्णंति पाभाह्णंमि कालंमि । सेसेसु तीसु चउरो उट्ठंमि चउरो चउदिस्सिपि ॥ १३९० ॥

१ पातेतिहं एउउपारभेहं मुत्तावा दोषाः सर्वे शुणधर प्रत्यापयन्ति, दोषेषु प्रियु अयंरत्तिमेकं देवरत्तिके माभासिके च समं वा विषुक्का वा प्रत्यापयन्ति ।
 मुत्ता इति दोषोत्तरो गोचरुत्तः सर्वे काकाः प्रमिन्नापतिवन्ना—मदीयावाः, कनकविषये काककुलः संख्याविदेशो भण्यते—अथो मीरमे वपन्नन्तीति तेनोत्कृष्टं भण्यते
 विरेयोत्तारा इति, तेन सत्त उवपन्नायः दोषं प्रत्यपमं । कनका मीरमे प्रयः तिप्पिरे पया वर्णमु ससोपपन्ति, वत्तका शुनरेकापि, अयं चानयोविदेशः—कनकः
 भत्तरेयः उक्कागरेत्तव, वत्तका मद्धरेह्णा एकासकारिणी य, अथवा रेखागदितो विष्फुल्लिगः प्रभाकर उक्केव । वर्णमु तिप्पि दिसाः

दंडधरो पुच्छइ अणो वा, तेवि सच्चं(वं)कहेति, जति सवेहिवि भणियं—न किंचि सुयंदिदं वा, तो सुद्धे करेति सज्झायं । अह एणेणवि किंचि विज्जुमादि कुडं दिदं गज्जियादि वा सुयं तो असुद्धे न करेतिचि गाथार्थः ॥ १३८५ ॥ अह संकिपं—इक्कस्स दोणह च संकिपंमि कीरइ न कीरती तिण्हं । सगणंमि संकिए परगणं तु गंतुं न पुच्छंति ॥ १३८६ ॥

व्याख्या—जदि एणेण संदिद्धं—दिदं सुयं वा, तो कीरइ सज्झाओ, दोणहवि संदिद्धे कीरति, तिण्हं विज्जुमादि एग-संदहे ण कीरइ सज्झाओ, तिण्हं अणणसंदहे कीरइ, सगणंमि संकिए परवयणाओऽसज्झाओ न कीरइ । खेत्तविभागेण तेसिं व्वेय असज्झाइयसंभवो ॥ १३८६ ॥ ‘जं एयं णाणत्तं तमहं वोच्छं समासेणं’ति—अस्यार्थः

कालचउक्के णाणत्संगं तु पाओसियंमि सव्वेवि । समयं पढवयंती सेसेसु समं च विसमं वा ॥ १३८७ ॥

व्याख्या—एयं सव्वं पाओसियकाले भणियं, इयाणि चउसु कालेसु किंचि सामण्यं किंचि विसंसियं भणामि

१ वृषटधरः धृच्छति भन्वो वा, सेऽपि सत्यं कथयन्ति, यद्दि सर्वेऽपि भणितं—न किमिदं इदं भुवं वा, तदा शुदे कुवंति स्वात्पायं, अयंकेणपि किमिदिपुरादि स्फुटं इदं गतितादि वा श्रुतं सदाश्रुदे न कुर्वन्ति । अथ दाडितं—यथेकेन संदिधं—इदं भुवं वा, सदि क्रियते स्वात्पायः, इयोऽपि मंदहे क्रियते, यथाग। विद्युदादिके एक (समान) संदेहे न क्रियते स्वात्पायः, यथागामनयन्यसंदेहे क्रियते, स्वगणे दाडिते परवचनत्वा अस्वत्पायो न क्रियते, श्रेयश्चिमागो न तेषामं-वास्वात्पायिकसंभवः । यद्यप्य नानात्वं तदहं वदये समासेनेति । एतत् सव्वं प्रादोषिककाले भणितं, इदानीं चपुरंधपि कालेऽपि किमिदं सामान्यं किमिदं विरोपितं भणामि—

मेवैकादश वरसग्नं करोति, उरुवारिण्डवि वंशमंगलयं कर्तुंति, ताहे वंदणं दावं निवेपंति—सुद्धो पाओसिओ कालोत्ति, ताहे वंदधरं मोयुं सेसा सबे जुगवं पढवेति, किं कारणम्?, उच्यते, सुद्धुत्तं जं मरुगदिठंतोत्ति ॥ १३८३ ॥

सन्निहिषाण बहारो पढविष पमादि णो दण कालं । बाहि ठिए पढिपरए विसई ताण्डवि दंडधरो ॥ १३८४ ॥

व्याख्या—बढो वंटगो चिभागो एगडं, आरिओ आगारिओ सारिओ वा एगडं, बडेण आरिओ बहारो, जहा सो बहारो सन्निहिषाण मरुगाण लब्धइ न परोक्खस्स तहा देसकहादिपमादिस्स पच्छा कालं न देति, 'दारो'ति अस्य व्याख्या 'पाहि ठिए' पच्छद्धं कंठं ॥ १३८४ ॥ सवेहिवि पच्छद्धं अस्य व्याख्या—

पढविष वंदिण वा ताहे पुच्छंति किं सुयं ? भंते । तंवि य कहेति सव्वं जं जेण सुयं य दिठं वा ॥ १३८५ ॥

व्याख्या—दंडधरेण पढविष वंदिए, एवं सवेहि वि पढविष वंदिए पुच्छा भवइ—अज्जो ! केण किं दिठं सुयं वा ?

१ भाष्यहासुसर्गे सुवेंधि, भागारिओऽपि पद्ममहत्तं कथयन्ति, सवो वन्दयं दावा निवेदयतः—प्रादेशिकः कालः शुद्ध इति, तदा दण्डधरं सुवधा रेषाः सर्वे जुगपरं स्वाभ्यां प्रस्थापयन्ति, किं कारणं?, उच्यते, पूर्वमुक्तं यस्मात् मरुगदृष्टम् इति । वाटो वण्टको विभक्ताः एकाधाः, भारिक आगारिकः सारिक इति एकाधाः । वाटंभारिको वाटासः, यथा स वाटासः सन्निहिर्वर्मरैः संभ्रयते न परोक्षेण, तथा देसादिविद्वयाप्रमादयतः पश्चात् कालं न ददति । द्वार-निस्स व्याक्ता—भाष्यस्थिताः पश्चात्, कालं । सर्वेऽपि पश्चात् । दण्डधरेण प्रस्थापिते वन्दिन्ते, एवं सर्वेऽपि प्रस्थापिते वन्दिन्ते पृच्छा भवति—आर्य ! केनचित् किं पृच्छंति त्वं भुवं वा !,

आसज्जं न करोइ । कालभूमीव गुरुसमीवं पट्टधियस्स (पट्टियस्स) जइ अंतरेण साणमज्जारो छिंदति, सेसपदा पुणमणिपा,
एएसु सवेसु कालवधो भवति ॥ १ ॥

गोणाइ कालभूमीइ हुज्ज संसप्पगा व उट्ठिज्जा ।

कविहसिअ विज्जुपंमी गज्जिय उक्काइ कालवहो ॥ २ ॥ (प्र० सिद्ध०) ॥

व्याख्या—पट्टमयाए आपुच्छित्ता गुरु कालभूमिं गओ, जइ कालभूमिए गोणं नित्तवं संसप्पगादि वा उट्ठि(ट्ठि)यादि
पेच्छेज्ज तो निपत्तए, जइ कालं पडिउहंतस्स गिण्हंतस्स वा निवेयणाए वा गच्छंतस्स कविहसियादि, तेहिं कालवहो
भवति, कविहसियं नाम आगासे विकृतं मुखं वानरसरिसं हासं करोज्जा । सेसा पया गतापार्थ इति गायार्थः ॥ २ ॥
कालगगादी नृणां पातेण गुरुसमीवंमागतो—

हरियावहिया हृत्थंतरेऽवि मंगल निवेयणा दारे । सव्वेहि वि पट्टविए पच्छा करणं अकरणं वा ॥ १ इह ॥

व्याख्या—अदियि गुरुस्स हृत्थंतरमेत्ते कालो गहिओ तहावि कालपेयणाए हरियावहिया पडिक्कनियपा, पंचुरसास-

१—आगतयं न करोति कालप्रदणभूमेः प्रस्थितस्य गुरुसमीवं यद्यन्तरा भवात्तारादि छिन्दति, दोषात्तं यदापि पूर्वं भवितादि, एतेषु सर्वेषु काळवधो
भवति । प्रथमतया आपुच्छय गुरुं कालभूमिं गतः यदि काळभूमौ गी निष्पन्नं संसर्कदि वा वयिवा(द्रा)दि पदेषु सर्वे निवर्तन्ते, यदि काळं प्रविशितो
गुरुतः निवेदने वा गच्छतः कविहसितादि, तैः कालवधो भवति, कविहसितं नामाकतो वानरसदृशं विकृतं मुखं हासं कुर्यात्, दोषाणि यदापि गतापार्थि ।
काळमाहरी गुरुसमीवे निष्पन्नापातेनागतः । यद्यपि गुरोर्हन्तास्तरसावे कालो गृहीतस्तथापि कालवधेने ईर्ष्यायिही प्रतिकल्पन्त्या, एषोऽप्युक्तः—

मेरेलकाळ वरसागे करेलि, उरसारिपडवि पचमंगळयं कहुंति, ताहे वंदणं दावं निवेयंति-सुद्धो पाओसिओ कालोत्ति, ताहे वंदधर मोयुं सेसा सवे जुगवं पद्वयेति, किं कारणम्?, उच्यते, पुष्टं जं मरुगादिद्वंद्वोत्ति ॥ १३८३ ॥

सन्निहियाण बहारो पद्विय पमादि जो दए कालं । बाहि ठिए पद्वियरए विसई ताएडवि दंडधरौ ॥ १३८४ ॥

व्याख्या—बहो वंदणो विभागो एगंडं, आरिओ आगारिओ सारिओ वा एगंडं, वंदेण आरिओ बहारो, जहा सो बहारो सन्निहियाण मरुगाण ठरुभर न परोक्खस्स तहा देसकहादिपमादिस्स पच्छा कालं न देति, 'दारै'ति अस्य व्याख्या 'बाहि ठिए' पच्छद्वे कंडं ॥ १३८४ ॥ सयेदिवि पच्छद्वं अस्य व्याख्या—

पद्विय वंदिए वा ताहे पुच्छंति किं सुयं ? भवे । तेवि य कहेति सव्वं जं जेण सुयं व दिदं वा ॥ १३८५ ॥

व्याख्या—दंडधरेण पद्वियए वंदिए, एवं सयेदि वि पद्वियए वंदिए पुच्छा भवइ-अज्जो । केण किं दिदं सुयं वा ?

१ भाष्यकाळमुत्तमं कुर्वन्नि, उरसारिपडवि पचमंगळयं कथयन्नि, छवो वरुनं दावा निवेदयतः-आदोषिकः काकः शुद्ध इति, सदा दण्डधरं सुखवा देवाः सर्वे दुःखपरं व्याप्यायं प्रस्थापयन्नि, किं कारणं?, उच्यते, पूर्वमुक्तं वसाव मरुकरुणान्त इति । बाहो वण्टको विमलाः पूकायाः, भारिक आगारिकः सार्भक इति पूकायाः । बाटं-सार्भको बाटारः, यथा स बाटारः सविदित्तमं रूढं भवते न परोक्षेण, तथा देवादिदिव्यव्याप्तमादवतः पश्चात् कालं न ददति । द्वार-निचस्स वसाव्या-बाटारिस्सः पश्चात्, कचमं । सयेदिवि पश्चात् । दण्डधरेण प्रस्थापिते वन्दिते, एवं सर्वेदिव प्रस्थापिते वन्दिते पच्छा भवति-आयं । केनचित् वन्दिद एव भुगं वा ।

विंदु छीए [य] परिणय सगणे वा संकिए भवे तिणहं । भासंत मूढ संकिए हंदिपचिसए प अमणुणे ॥१३८०॥
व्याख्या—गेण्हंतस अंगे जइ उदगविंदु पडेजा, अहवा अंगे पासओ वा रुधिरविंदु, अपणा परेण वा जदि छीयं,
अज्झयणं वा करंतस जइ अन्नओ भावो परिणओ, अनुपयुक्त इत्यर्थः, 'सगणे'सि सगच्छे तिणहं साहणं गजिए संका,
एवं विज्जुच्छीयाइसुवि, ॥ १३८० ॥ 'भासंत' पच्छक्कस पूर्वन्वसस्य वा विभासा—
मूढो व दिसिज्झयणे भासंतो याचि गिण्हति न सुज्झे । अन्नं च दिसज्झयणे संकंतोऽनिट्ठयिसए वा ॥ १३८१ ॥
व्याख्या—दिसामोहो से जाओ अहवा मूढो दिसं पडुवा अज्झयणं वा, कहं?, उच्यते, पढमे उत्तराहुत्तेण ठायं
सो पुण पुवहुत्तो ठायति, अज्झयणेसुवि पढमं चतुथीसरथओ सो पुण मूढत्तणओ दुमपुक्कियं सामण्यपुपयं कट्टति ।
फुडमेव वंजणाभिलाषेण भासंतो वा कट्टति, उडुडुत्तो वा गिण्हइ, एवं न सुज्झति, 'संकंतो'सि पुपं उत्तराहुत्तेण ठातिपयं,
ततो पुवहुत्तेण ठातयं, सो पुण उत्तराउ अवरहुत्तो ठायति, अज्झयणेसु वि चतुथीसरथयाउ अन्नं चैव सुडुवियायारगादि

१ गृहलोड्ढे यपुदकविन्दुः पतेत् अथवाड्ढे पार्श्वयोर्वा रुधिरविन्दुः, भासन्ता परेण वा यदि शुनं, अपयनं वा करंतो यद्यन्यतो भावः
परिणतः, स्वाच्छे प्रयाणां साधूनां गर्जिते शब्दा, एवं विपुल्युतादिष्वपि, भावमाण-पञ्चाशं विभाषा । शिमोहनस्य जालोऽयथा गृहो रिसं
प्रतीत्यापयनं वा, कयं?, उच्यते, अथममुषरोन्मुसेन स्वातथ्यं स पुनः पूर्वोन्मुपस्तिष्ठति, अपयनेष्वपि अथमं चतुर्थीसतिष्ठथः स पुनर्भूतायाए दुमपु-
रिक्कं कामप्यपुक्कं वा कययति । सुण्टमेव कयअनाभिलाषेण भावमाणो वा कययति, मूढमूढायमानो वा गृह्णाति, एवं न शुचति, एवमान इति एवं-
मुत्तरोन्मुखेन स्वातन्त्र्यं ततः पूर्वोन्मुसेन स्वातथ्यं स पुनरुत्तराया अपरोन्मुपस्तिष्ठति, अपयनेष्वपि चतुर्थीसतिष्ठथादन्यदेव शुल्लकाचारः।दि-

अजस्रपणं संकमर, अद्वया संकर किं अमुषिण, दिक्षाप ठिओ ण चत्ति, अजस्रपणेवि किं कट्ठियं णविस्ति । 'इंदिय-
 विसप प अमणुणो'त्ति अणिटो पत्तो, जट्टा सोदंदिपण रुद्धं वंतरेण वा अट्टट्ठासं कपं, ल्वे विभीसिणादि विक्कतरूपं
 एदं, गंधे कठंवरदिगनयो रसस्तत्रैव स्वयोऽग्निश्वाद्यादि, अद्वया इद्वेसु रागं गच्छइ, अणिद्वेसु इंदियविसप्पु दोसन्ति
 गाभार्यः ॥ १३८१ ॥ एवमादिजवपायवज्जियं काठं पेजुं कालनियेयणाप गुरुसमीवं गच्छंतस्स इमं भणणइ—
 ओ गच्छंतंमि विहरि आगच्छंतंमि होइ सो पेव । जं एत्थं णाणसं तमहं योच्छं समासेणं ॥ १३८२ ॥
 इयाह्या—एसा अएपाहुकया गाढा-वीसे अतिदेसे कएवि सिद्धसेणस्वमासमणो पुव्वकभणियं अतिदेसं
 पकराणोइ—

निसीहिआ आसज्जं अकरणे खल्लिय पट्ठिय पायाए ।
 अपमज्जिप भीण पा छीण छिये प फालवहो ॥ १ ॥ (प्र० सिद्ध०) ॥

इयाह्या—अदि णितो आवरिसयं न करेइ, पविसंतो निसीहियं करेइ अद्वया करणमिति (आसज्जं अकरणे इति)

१ अकरकं संकायति, अथवा कावे किममुकत्वा निशि स्थितो भवेति, अथवेगसि किं कठं नवेति, इदिदयविपक्षामनोज इत्यनिष्टः मासः यथा
 भोवति इत्येव दर्शितं सदस्येन वाऽपरासं कृतं करे विभीषिकादि विरुतं रूपं एवं गन्धे कठेवरादिपन्थाः । अपवेदेषु रागं गच्छति अग्निदेवविदिपयेषु
 इत्यन्ति । एवमापुनरावर्धितं काठं गूणिना बाह्यविदेवमाप गुरुसमीवं गच्छत इत् भवत्ये । एषा भद्रपाहुकत्वा भाषा पृतस्तं अतिदेसे कृतेऽपि सिद्धसेन-
 उनाप्रत्ययः एवार्थो धर्मश्च अतिदेसं व्याख्यायत्यपि । यदि निर्गच्छन्त आवरिषकी न कुर्वन्ति प्रविशन्तो नवेषिकी (च) कुर्वन्ति अथवाऽन्यथायमकरणे

विंदु छीए [य] परिणय सगणे वा संकिए भवे तिणहं । भासंत मूढ संकिय हंदिपविसण य अमणुणे ॥१३८०॥
व्याख्या—गोहंतस्स अंगे जइ उदगविंदु पडेजा, अहवा अंगे पासओ वा रुधिरविंदु, अप्पणा परेण वा जदि छीयं,
अज्झयणं वा करेतस्स जइ अन्नओ भावो परिणओ, अनुपयुक्त इत्यर्थः, 'सगणे'ति सगच्छे तिणहं साह्रणं गज्जिए संया,
एवं विज्जुच्छीयाइसुवि, ॥ १३८० ॥ 'भासंत' पच्छद्भस्स पूर्वन्वत्तस्य वा विभासा—
मूढो व दिसिज्झयणे भासंतो यावि मिण्हति न सुज्झं । अन्नं च दिसिज्झयणे संकंतोऽनिद्वयिसए वा ॥ १३८१ ॥
व्याख्या—दिसामोहो से जाओ अहवा मूढो दिसं पडुच्च अज्झयणं वा, कहं ?, उच्यते, पढमे उत्तराहुत्तेण ठायवं
सो पुण पुषहुत्तो ठायति, अज्झयणेसुवि पढमं चतुवीसत्थओ सो पुण मूढत्तणओ दुमपुक्कियं सामण्यपुपयं कट्ठति ।
फुडमेव वंजणाभिलाषेण भासंतो वा कहति, दुडुवुडंतो मा मिण्हइ, एवं न सुज्झति, 'संकंतो'ति पुपं उत्तराहुत्तेण ठातिपयं,
ततो पुषहुत्तेण ठातवं, सो पुण उत्तराड अवराहुत्तो ठायति, अज्झयणेसु वि चतुवीसत्थयाड अन्नं चैव खुड्डियायरागादि

१ गृह्णतोऽङ्गे यमुदकविन्दुः पतेत् भयवाङ्गे पार्श्वयोर्वा रुधिरविन्दुः, आसन्नाना परेण वा यदि शुभं, अप्ययनं वा कयंनो यद्ययतो भावः
परिणतः, स्वगच्छे श्रमाणां साधूनां मार्गिते शब्दा, एवं विपुल्यतादिष्वपि, भाषमाण-यन्मार्थस्य विभाषा । दिग्मोदकस्य जालोऽप्यथ गृहो रित्य
प्रतीत्याभ्ययनं वा, कयं ?, उच्यते, प्रथममुत्तरोन्मुखेन स्यात्तन्मं स पुनः पूर्वोन्मुखमिति, अत्ययनेष्वपि प्रथमं चतुर्विंशतिक्रमः स पुनर्मुखापारं प्रमथु-
त्तिकं श्रामप्यपूजकं वा कययति । स्फुटमेव न्यअनाभिलाषेन भाषमाणो वा कययति, मूढप्रवृत्तमात्रो वा गृह्णाति, एवं न शुभमिति, नष्टमान इति एवं-
मुत्तरोन्मुखेन स्यात्तन्मं ततः पूर्वोन्मुखेन स्यात्तन्मं स पुनरुत्तरस्या अपरोन्मुखमिति, अत्ययनेष्वपि चतुर्विंशतिक्रमपूजकं शुभं वाप्यारोपि-

निस्सीदिद्या अनुकारे काञ्चरसर्गो य पंचमंगलय । किङ्कर्मं च करिन्ता भीमो कांलं तु पट्टिपरदं ॥ १३७८ ॥
 स्वास्या—यविसंते लिप्पि निस्सीदिद्याओ करेइ नमोत्तमासमणार्णं च नमुकारं करेइ, इरियावाहिद्याए पंचवत्ससांसा-
 लिपं चरसर्गा करेइ, चत्सारिए नमोअरदंताणं पंचमंगलं चैव कहइ, ताहे 'कितिकर्मं'ति चारसावत्तं वंदणं देइ, अणइ
 य—संदिसइ पावसियं कांलं गेण्डामो, गुरुवयणं गेण्डहत्ति, एवं जाव काळंगाही संदिसावेत्ता आगच्छइ ताव वित्तिओ
 दंथरो सो कांलं पट्टिपरद, गाथार्थः ॥ १३७८ ॥ पुणो पुंजुत्तेण चिदिणा निगार्थो काळंगाही—

धोवावसेसियाए संसाए ठाति उत्तराहुत्तो । चउवीसगाहुमपुत्तिपयुत्तवगमेक्कोकि अ दिसाए ॥ १३७९ ॥
 दयास्या—'उत्तराहुत्तो' उत्तरामुत्ताः दंथरायीपि यामपासे क्रजुतिरियदंथरायी पुवाभिमुहो ठाति, काळगाहणनिमित्तं

च अहुत्सासकात्तिपं काञ्चरसर्गा करेइ, अण्णे पंचुत्सासियं करेइ, चरसारिते चउवीसत्तययं हुमपुत्तिकयं सांमणपुवं च,
 एवं लिप्पि अस्तलिष्ट अणुपेदेसा पच्छा पुपाए एते चैव अणुपेदेत्ति, एवं दक्खिणाए अवराए इति गाथार्थः ॥ १३७९ ॥
 गेण्डवत्स इमे उपपाया जाणिपया—

१ ममंयत् तिक्को भेरेंदवीः करोति क्षमाप्रमत्ताय ममस्कोति ईवापियया एवोभूतसकात्तिकमुत्तार्णं करोति, वात्सारिते यमोभंदंनयः (कथयित्वा)
 एवमन्तस्मैव कथयति, एता कृत्तिकर्मणि द्वाएसाययं चरयं चराति, अण्णत्ति च—संदियाव भावोत्तिकं काळं भुक्तामि, गुरुवचनं पृ॥ जेतुं, एवं पावत् काळमाही
 मंदिराजगच्छति तावाहुत्तो इत्येवमः स कांलं ममंयत्तामि, पुनः पूर्वोक्तेन विधिया भित्तः काळमाही । दण्डयार्थेयि यामपासे क्रजुतिरियदंथरायी पूर्वभि-
 न्नुयः तिष्ठति, अण्णत्ति चउवीससासकात्तिकं कथोत्तार्णं करोति, अन्ते (अण्णत्ति)—एवोभूतसकं करोति, जात्तारिते चउवीसयत्तिस्त्वं हुमपुत्तिकं
 क्षमाचरयंतं च, एतामि धीवरसकित्याममुपेव एवमत्तं पूर्वसावेत्तान्तेवाहुपेदेत्ते एवं दक्खिणस्यामपरत्ता । गृह्णव इमे उपपाया ज्ञातव्याः—

कालवेलं तुलंति, अहवा तिसु जचरादियासु संझाप गिण्हंति 'चरिभं'ति अवराप अवगपसंझापयि गेण्हंति वहायि न दोसोत्ति गाथार्थः ॥ १३७६ ॥ सो कालगगही वेलं तुलेचा कालभूमीओ संदिसावणनिमिचं गुरुपायमूलं गच्छति । तथेमा विही—

आजस्सपुढवभणिचं अणपुच्छा खलियपडियवाथाओ । भासंत मूढसंकिप इंदियविसए तु अमणुणो ॥ १३७७ ॥
व्याख्या—जहा निगच्छमाणो आजसो निगतो तहा पविसंतोपि आजसो पविसति, पुयनिगाओ धेय अइ अणा-
पुच्छाप कालं गेण्हति, पविसंतोपि जइ खलइ पढइ जम्हा एथयि कालुप जन्माओ, अहवा पावति लेहुइंगालादिणा ।
'भासंत मूढसंकिप इंदियविसए अमणुणो' इत्यादि पच्छदं सांन्यासिकमुपरि वक्ष्यमाणं । अहवा इथयि इमो अरथो
भाणिपवो—चंदणं देतो अन्नं भासंतो देइ चंदणवुगं छवओगेण उ न ददाति किरियासु वा मूढो आपसादीसु वा संका कया
न कयत्ति चंदणं देतरस इंदियविसओ वा अमणुणमागओ ॥ १३७७ ॥

१ कालवेलं लोकमतः, अथवोचतादिषु तिष्ठतु सम्भवायां गृह्णन्ति चरमाभिदि अपरस्मान्पयससम्भवायामपि गृह्णन्ति, यथापि न दोष इति । स काल-
गगही वेलं लोकविवा कालभूमिसंदिगाननिमिचं गुरुपायमूलं गच्छति, सत्रायं विधिः यथा निर्गच्छन्नायुको निर्गच्छत्तथा प्रविसन्नपि आयुः कः प्रविसति, पूर्वनिर्ग-
पुव यथानापुच्छप कालं गृह्णाति प्रविशन्नपि यदि स्वकति पतति यथाइत्यादि काल इवोद्यातः, अथवा यत्त इति लेहुइंगालादिना, अथवाऽपान-
व्ययमयो भणितव्यः—चन्दं ददइ अन्वए मायमाणो ददाति चन्दनदिकमुपयोवेव ए इति क्रियासु वा मूढ आपसादीषु वा साहा कया न कया वेति
चन्दनं ददतोऽपानोयो वेदिदयविषय आगतः

निरसीहिषा नमुकारे कावस्सगो य पंचमंगलए । किइकम्मं च करिन्ता भीओ कांलं तु पडियरइ ॥ १३७८ ॥
 न्यास्या—पंचिस्तो तिणि निसीहिषाओ करेइ नमोलमासमणायं च नमुकारं करेइ, इरियावहिषाए पंचवस्ससंको-
 लियं वस्सगं करेइ, वस्सारिए नमोअरहंताणं पंचमंगलं चैव कहइ, तादे ‘कितिकम्मं’ति भारसोवत्तं वंदणं देइ, भणइ
 य—संदिसइ पावसियं कांठं भेण्हामो, गुरुवयणं भेण्हइति, एवं जाय कालगगाही संदिसावेत्ता आगच्छइ ताव वित्तिओ
 दंढधरो सो कांठं पडियरइ, गाथार्थः ॥ १३७८ ॥ पुणो पुंभुत्तेण विहिणा निगओ कालगगाही—
 पोवावसेसियाए संसाए ताति उत्तराहुत्तो । चउवीसगइमपुत्तिकयपुठवगमकेकि अ दिसाए ॥ १३७९ ॥
 न्यास्या—‘उत्तराहुत्तो’ उत्तरामुखः दंढधारीयि वामपासे ऋजुतिरियदंढधारी पुयाभिमुहो ताति, कालगहणनिमित्तं
 च अहुत्सासकातिपं कावस्सगं करेइ, अणो पंचुत्सासियं करेइ, वस्सारिते चउवीसरथयं हुमपुत्तिकयं सामणपुवं च,
 एते तिणि नक्खसिए अणुपेदंसा पच्छा पुयाए एते चैव अणुपेदंति, एवं दक्खिणाए अवरए इति गाथार्थः ॥ १३७९ ॥
 गेण्दंतस्स इमे उवपाया जाणियथा—

१. इमं च उक्त्वा विष्णो वैराजकीः करोति अमाश्रमगोत्रं नमस्करोति ईश्वरपिथरा एवोपुपासककिमुत्सर्गं करोति, वस्सारिते नमोअरहंताः (कथयित्वा)
 एवमहं कमेव कदवांठं, चरा इति कमेति इराणावयं चरयं इति, भणति च—संदिसाव मादोपिकं कांठं गृह्णामि, गुरुवचनं गृह्णोति, एवं पावए कालगगाही
 स्मरित्वापुच्छं तावहुत्तो एवमवराः स कांठं मल्लं चरति, पुनः पूर्वोक्तेन विधिना निर्गतः कालगगाही । दंढधारीयि वामपासे ऋजुतिरियदंढधारी पूर्वाभि-
 मुहः तिर्हति, कालगगाहीयज्जल्लोपुपासकादिकं कायोत्सर्गं करोति, अन्ये (भणन्ति)—एवोपुपासिकं करोति, वस्सारिते चउवीसवित्तयं हुमपुत्तिकयं
 कालगगाही इमे उवपाया जाणियथा—

कालवेलं तुलति, अहवा तिसु उत्तरादियासु संज्ञाप निहंति 'चरिमंति' अवराप अवगयसंज्ञापधि गेहंति तथावि न दोसोति गाथार्थः ॥ १३७६ ॥ सो कालगाही वेलं तुलेत्ता कालभूमीओ संदिसावणनिमित्तं गुरुपापमूलं गच्छति । तथेमा विही—

आउत्तपुण्वभणियं अणपुच्छा खलियपडियवायाओ । भासंत मूढसंक्रिय इंदियविसए तु अमणुण्णे ॥ १३७७ ॥
आख्या—जहा निगण्डुमाणो आवत्तो निगतो तथा पविसंतोवि आउत्तो पविसति, पुयनिगओ चेष जइ अणा-
पुच्छाप कालं गेहति, पविसंतोवि जइ खलइ पडइ जम्हा एथवि काउव उग्याओ, अहवा पाउत्ति सेहुइंगालादिणा ।
'भासंत मूढसंक्रिय इंदियविसए अमणुण्णे' इत्यादि पच्छदं सांन्यासिकमुपरि यक्ष्यमाणं । अहवा इथवि इमो अत्थो
भाणियवो—यंदणं देंतो अजं भासंतो देइ वंदणवुगं ववओगेण व न ददाति किरियासु वा मूढो आवत्तादीसु वा संका कया
न कयत्ति वंदणं देंतरस इंदियविसओ वा अमणुणमागओ ॥ १३७७ ॥

१ कालवेला लोकगतः, अथबोत्तरादिषु तिसु सभायाषु गृह्णन्ति परमास्मिन् अपरस्यानयमसंभाषायामपि गृह्णन्ति, तथापि न दोष इति । स काल-
गाही वेलां लोकापित्वा कालभूमिसंक्रियानभिधत्तं गुरुपापमूलं गच्छति, तत्रायं विधिः यथा शिरोच्छ्रितायुक्तो शिरोतलायां प्रविशन्नपि आयुक्तः प्रविशति, पूर्वशिरंत-
प्रादी वेलां लोकापित्वा कालं गृह्णाति प्रविशन्नपि यदि स्वलज्जिव एतत्ति यस्यादयापि काळ इवोत्पातः, अथवा पात इति सेहुइंगारादिव, भावमानेलादि, अथवा उच्च-
पुव यथानाट्यवय कालं गृह्णाति प्रविशन्नपि यदि स्वलज्जिव एतत्ति यस्यादयापि काळ इवोत्पातः, अथवा पात इति सेहुइंगारादिव, भावमानेलादि, अथवा उच्च-
व्ययमयो भजितवयः—चन्दनं ददद् अन्यद् भाषमाणो ददाति चन्दनद्विकमुपयोतेव वा ददाति क्रियासु वा मूढ आवत्तादीसु वा साक्षात् कृत्या न कृत्या देति
चन्दनं ददतोऽमनोभ्यो वेदिभ्यवधिचय भाषणः

आपोसि ए बह्विं सुयमि सेसेसु निवद ए दंडो । अह तं बह्विं न सुयं दंडिज्जह गंडओ ताहे ॥ १३७४ ॥
 व्याख्या—अहा लो ए गामादिदंडोण आपोसि ए बह्विं सु ए धेवेहिं असु ए गामादिठिदं अकरोत्तस्स दंडो भवति,
 बह्विं असु ए गंडस्स दंडो भवति, तथा इदं ए उवसंहारयेयं । ततो दंडधरे निगए कालगही उद्देहति गाथार्थः ॥ १३७४ ॥
 सो य इमेरिसो—

पियधम्मो ददपम्मो संविग्गो चेव वज्जभीरु य । खेअण्णो य अभीरु कालं पडिलेहए साह ॥ १३७५ ॥

व्याख्या—पियधम्मो ददपम्मो य, एथ वज्जभंगो, तयिमी पढमभंगो, निच्चं संसारभजविग्गो संविग्गो, वज्ज—पावं
 तस्स भीरु—जहा तं न भयति तथा जयइ, एथ कालविहीजाण्णो खेदण्णो, सत्तवंतो अभीरु । एरिसो साह कालपडि-
 लेहओ, प्रतिजागरकश्च माहकथंति गाथार्थः ॥ १३७५ ॥ ते य तं वेलं पडियरंता इमेरिसं कालं तुल्लंति
 फालो संझा य तहा दोवि समप्पंति जह समं चेव । तह तं तुल्लंति कालं चरिसं च दिसं असकझाय ॥ १३७६ ॥
 व्याख्या—संझा ए धरतीए कालगहणमादत्तं तं कालगहणं सज्झाए य जं सेसं एते दोवि समं जहा समप्पंति तथा तं

१ एवा सोढं मामादिदण्डेनावोषिसे वहुभिः भुते लोकेभुते मामादिस्थितिमकुर्वतो दण्डे भवति, वहुभिरभुते गण्डकस्स दण्डो भवति तथे-
 वापुवसंतादिवत्तं, ततो दण्डधरे निर्गते कासमाप्नुविद्वति । स च ईदसा—पियधर्मा ददपमां च, अथ चत्वारो भद्राः, तन्नायं प्रथमो भद्रः, नित्यं संसार-
 भयोदिदमः संविग्गः, वज्ज—पावं सकार् अभीरुः—यथा सप्त भवति तथा यवते, अथ कालविधियोगकः खेदणः, सत्त्वयत्नभीरुः, ईदसाः साधुः कालप्रतिचरकः, तौ च
 तां वेदो मज्झिमान्तां ईदसां कालं सोखयतः, सन्ध्याया विषमालयां कालमहणमादत्तं, त्व कालग्रहणं सन्ध्यायाम् यत् दोषं एते द्वे अवि समं यथा समानुवत्तया तां

वा इंदियविसओ 'दिस'ति दिसामोहो दिसाओ वा तारगाओ वा न दोसंति वासं वा पडह, असउझाहयं वा जायं तो कालवहोति गाथार्थः ॥ १३७१ ॥ किं च—

जइ पुण गच्छंतणं छीयं जोइं ततो नियत्तंति । निव्वायाए दोणिण उ अच्छंति दिसा निरिक्खंतं ॥ १३७२ ॥
अथाहया—तेसिं चैव गुरुसमीया कालभूमी गच्छंतणं अंतरे जइ छीतं जोति वा फुसइ तो नियत्तंति । एवमाइका-
रणोहिं अवाहया ते दोवि निवायाएण कालभूमी गया, संझासगादिविहीए पमाज्जिता निससा उच्छट्ठिया वा एएणो दो-
दिसाओ निरिक्खंतो अच्छइसि गाथार्थः ॥ १३७२ ॥ किं च—तरथ कालभूमिए ठिया—

सउझायमच्चिंतता कणगं ददूण पड्डिनियत्तंति । पत्ते य दंढयारी मा योलं गंटए उवमा ॥ १३७३ ॥
अथाहया—तरथ सउझायं (अ) करंता अच्छन्ति, कालवेलं च पड्डियरेइ, जइ गिरहे तिणिण सिसिरे पंच वासासु सत्त कणाग-
रंति (पडंति) पेच्छेज तहा विनियत्तंति, अइ निवायाएणं पत्ता काल गहणयेलो ताहे जो दंढयारी सो अंतो पयिसिता

भणइ—बहुपड्डिपुण्णा कालवेलो मा योलं करेह, एथ गंडगोवमा पुवभणिया कज्जइसि गाथार्थः ॥ १३७३ ॥

१ चेन्द्रियविषयो विगिति विमोहो दिशो वा तारका वा न दृश्यन्ते येषां वा पतति अस्मादपि के वा जातं तदि कावचयः । सर्वत्रैव गुरुमर्मण्यय-
कालभूमिं गच्छतोऽन्तरा यदि क्षुतं ज्योतिर्वा स्पृशति तदा निवर्त्तते, पूर्वमादिकारणोन्माहृतं तं द्रावयि निर्व्याघातेन कालभूमिं पततं संश्लक्ष्णं विधायः प्रपुन्य-
निपुण्यो कर्त्तव्यस्तौ वा एकैको द्वे दिशे निरीक्षमाणोऽस्ति, तत्र कालभूमौ स्थितौ । तत्र स्थाप्यायं कुर्वन्तौ तिष्ठतः कावचं च प्रतिचालयन्, यदि प्रीत्य-
शीलं दिशिरे पञ्च वर्षासु सप्त कणकान् पश्येतां पततस्तदा विनिवर्त्तते, अप विमर्षाघातेन प्राप्ता कालप्रदणयेलो तदा यो दृश्यतः सोऽन्तः प्रतिरूप भगति-
चतुर्मतिपुणं कालवेलो मा योलं करेह, अत्र गण्डकोपमा पूर्वमणिता क्रियते ।

आपोसिए बहहिं सुयंमि सेसेसु निवहए दंडो । अह तं बहहिं न सुयं दंडिज्जह गंडओ ताहे ॥ १३७४ ॥
 व्याख्या—जहा लोए गामादिदंडगेण आपोसिए बहहिं सुए धेयोहिं असुए गामादिठिईं अकरंतरस दंडो भवति,
 बहहिं असुए गंडरस दंडो भवति, तथा इहंपि जयसंहारेयवं । ततो दंडधरे निगाए कालगगही जहेइति नाथार्थः ॥ १३७४ ॥
 सो य इमेरिसो—

पियपम्मो ददथम्मो संघिगो चोव वज्जभीरु य । खेअणो य अभीरु कालं पडिलेहए साह ॥ १३७५ ॥
 व्याख्या—पियपम्मो ददथम्मो य, एरथ चउभंगो, तथियमो पढमभंगो, निचं संसारभवधिगो संघिगो, वज्जं—पावं

तरस भीरु—जहा तं न भवति तथा जयह, एरथ कालविहीजाणगो खेदणो, सचवंतो अभीरु । एरिसो साह कालपडि-
 लेहओ, प्रतिजागरकथ्य प्राहकथ्येति नाथार्थः ॥ १३७५ ॥ ते य तं वेले पडियरता इमेरिसं कालं तुलेंति
 काळो संझा य तथा दोवि समव्यंति जह समं चोव । तह तं तुलेंति कालं चरिमं च दिसं असउझाए ॥ १३७६ ॥

व्याख्या—संझाए परीए कालगगहणमादत्तं तं कालगगहणं सञ्ज्ञाए य जं सेसं एते दोवि समं जहा समव्यंति तथा तं

१ यथा सोढ मासादिदण्डेनावोपि ते बहुभिः भुते स्वीकृत्युते प्रामादस्थितिमकुर्वतो दण्डो भवति, बहुभिर्भुते गणदकल दण्डो भवति सहे-
 दासुरसंहादिवत्तं, ततो दण्डधरे भ्रियते काळमायुषिष्ठति । ॥ य इरसः—पियपमां ददथमां च, अत्र यायासो भद्राः, तत्रायं प्रथमो भद्रः, नित्यं संसार-
 भयोदिसः संविमः, जलं—पावं सझाए भीरुः—यथा सध भवति तथा यवते, भद्र कालविधियजायकः खेदणः, सचवन्तभीरुः, इरसः साधुः कालप्रतिघरकः, सो च
 यो वंछां मज्जिचान्तो इरसं काळं सोखयतः, सन्ध्यायां विप्रमानायां कालप्रहणमादत्तं, तए कालप्रहणं सन्ध्यायास्तत्र दौवं एते द्वे अरि समं यथा समानुवस्यतां तां

आवासगं तु काठं जिणोवहदं गुरुवएसेणं । तिणिण-सुई पडिलेहा कालस्स इमा चिही तरथ ॥ १३६८ ॥
व्याख्या—जिणेहिं गणहराणं उवहदं ततो परंपरएण जाव अमहं गुरुवएसेण आगयं तं काठं आयसयं अण्णे तिणिण
धुतीओ करिंति, अहवा एणा एणसिलोणिया, वितिया विसिलोइया ततिया [तु] तियसिलोणिया, तेसिं समचीए षाऊप-
डिलेहणविही कायद्या ॥ १३६८ ॥ अच्छउ ताव चिही इमो, कालभेओ ताव चुच्चइ
हुचिही उ होइ कालो बाघाइन एतरो य नायवो । बाघातो घंघसालाएँ घट्टणं सहकहणं या ॥ १३६९ ॥
व्याख्या—पुबद्धं कंठं, पच्छद्धस्स व्याख्या—जा अतिरिक्ता वसही कप्पडिगसेविया य सा घंघसाला, ताए अतिताणं
घट्टणपडणाइ बाघायदोसो, सहकहणेण य वेलाइकमणदोसोत्ति । एवमादि ॥ १३६९ ॥
बाघाय तइओ सिं दिज्जइ तरसेव ते निवेयंति । इयरे पुच्छंति हुवे जीमं कालस्स वेच्छामी ॥ १३७० ॥
व्याख्या—तंसि बाघातिसे दोणिण जे कालपडियरगा ते निगच्छंति, तेसिं ततिओ चयन्नायादि दिज्जइ ते काल-

१ त्रिनेत्रेणपरेभ्य इयदिष्टं सतः परम्परकेन भावदसाकं गुरुपदेनेन आगतं तत् कृत्वाऽऽवसदं अन्ये लिखः सुतीः कुर्वन्ति, अथवा एका एकभौटिका
द्वितीया द्विसौकिका सुतीया त्रिसौकिका, तासां समासी कालप्रतिलेखनाधिधिः कर्तव्या । तिल्लु सावत् विधित्वं, कालमेवकायपुरवत् । एतां कालं,
पञ्चावस्य व्याख्या—याउतिरिक्ता वसतिः कार्यटिकासेविता य सा घट्टणाला तसां गच्छती घट्टणपडणादिप्यांघतयोए, आदकवनेव य वेलाठिइमणयोए इति,
एवमादि । तस्मिन् व्याख्यातवति ईर यो कालप्रतिधारको तौ निर्णयतः, तयोस्तुतीय व्याख्यायादिदीपते, तौ काल-

भाषिणी आगुच्छण संदितावण कालपथेवणं च सर्वं तस्सेव करोति, एत्थ गंदगादिहत्तो न भवह, इयरे उवज्जत्ता चिद्धंति, सुद्धे काले तत्थेव उवज्जायस्स पवेयंति । ताहे दंढधरो चाहि कालपट्टिचरणो चिद्धह, इयरे दुयगावि अंतो. पंविंसंति, ताहे उवज्जायस्स समीये सबे जुगवं पट्टवेति, पट्टहा एगो नीति दंढधरो अतीति, तेण पट्टविप संज्झायं करोति, ॥ १३७० ॥ निवापाय पच्छदं असार्थः—

आगुच्छण किरकम्मे आवासिय पट्टियसिप वाधाते । इंदिय दिसा य तारा वासमसज्झाहयं वेव ॥ १३७१ ॥
 इयास्या—निवापाते योषि जणा गुहं आगुच्छंति काळं वेच्छामो, गुहणा अगुण्णाया 'कितिकम्मं'ति वंदणं काळं दंदणं पेपुं उपवत्ता आपासियमासज्झं करोन्ता पमज्जन्ता य निगच्छंति, अंतरे य जइ पक्खलंति पट्टंति वा वत्थादि पा चित्तगतिं कितिकम्मादि किंचि पित्तहं करोति ततो कालवाधाओ, इमा काल भूमीपट्टियरणविही, इंदियहि उवज्जत्ता पट्टियरंति, 'दिस'सि जत्थ चउरोवि दिसा दीसंति, चडुंमि जइ तिसि तारा दीसंति, जइ पुण न उवजत्ता अणिट्टो

१ भाषिणी आगुच्छासंदितावणकालपथेवणानि सर्वं तस्मै एव कुरुतः, अत्र गणदण्डादित्यो न भवति, इतरे वपुष्कास्त्रिहति, शुद्धे काले सर्वयोगाज्यायाप प्रवेष्टवतः, एता एतदर्थो वद्विः काळं मर्त्यवत् लिखति, इतरो द्वावपि भक्तः प्रविशतः, वदोपायस्य समीये सर्वे शुगण प्रस्थापयन्ति, यथादेको सिरंठति एतदथा अगच्छन्ति, तत्र प्रस्थापिते स्थाप्यायं कुर्वन्ति । निम्नोपाते द्वौ जगो गुहमागुच्छेते काळं प्रहीष्याथः, गुहणागुच्छातो कृतिकर्मंति वन्दनं कृत्वा वपुष्कं पुरीषोरगुच्छं आसीदकीमा एतथा कुर्वन्तो प्रज्ञानं पन्तो च भिरंछतः, भन्तंरा च यदि प्रसखलतः पवतो वा वज्रादि वा विजगति कृतिकर्मादि वा विजगद्भवं वृत्तासा काळ व्यापाताः, अपं काळमभिमर्शितवत्प्रविधिः, इतिद्वयेप्यपुको प्रतिचरतः, दिश इति यत्र चतयोऽपि दिशो दृश्यन्ते, कतौ यदि त्रिषक्ताका दृश्यन्ते, यदि पुनर्नोरगुच्छं अभिदो

आवासगं तु काडं जिणोवइदं गुरुवएसेणं । तिणिण-शुई पडिलेहा कालस्स इमा विही तरथ ॥ १३६८ ॥

व्याख्या—जिणेहिं गणहराणं उवइदं ततो परंपरएण जाव अहं गुरुवएसेण आगयं तं काडं आवरसयं अण्णे तिणिण शुतीओ करिति, अहया एणा एसिलोगिया, वितिया विसिलोइया ततिया [त] तियसिलोगिया, तेसिं समत्तीए कालप-डिलेहणविही कायवा ॥ १३६८ ॥ अच्छउ ताव विही इमो, कालभेओ ताव जुच्चइ

इविहो उ होइ कालो वायाइम एतरो य नायवो । वायातो पंयसालाएँ घट्टणं सहकहणं था ॥ १३६९ ॥

व्याख्या—पुषद्धं कंठं, पच्छद्धस्स व्याख्या—जा अतिरित्ता वसही कप्पडिगसेविया य सा पंयसाला, ताए अतिताणं घट्टणपडणाइ वायायदोसो, सहकहणेण य वेलाइकमणदोसोति । एवमादि ॥ १३६९ ॥

वायाए तइओ सिं दिज्जइ तरसेव ते निवेएंति । इयरे पुच्छंति इवे जोगं कालस्स पेच्छामो ॥ १३७० ॥

व्याख्या—तंमि वायातिमे दोणिण जे कालपडियरागा ते निगच्छंति, तेसिं ततियो वयन्नायादि दिज्जइ, ते काल-

१ त्रिनैर्गणधरेभ्यः वपदिष्टं सतः परम्परकेण वाचदत्ताकं गुरुरपदेशेन आगतं तत् कुर्यादभ्यवहकं अन्ये विधाः स्युर्वाः कुर्वन्ति, अथवा एता एकश्लोका द्वितीया द्विश्लोका तृतीया त्रिश्लोका, तासां समासो कालप्रतिखेयनासिधिः कर्तव्या । तिष्ठणं साधय विधिरयं, काकभेदलावपुष्यते । पूर्वाय कालम्, एवाधेयस्य व्याख्या—याऽतिरिका वसतिः कार्यटिकासेवित्ता य सा यद्धज्जाला तस्यां गच्छतीं यदनपवनादिप्यायातवोयः, आदक्यनेन य वेकाठिम्मयदोव इति, एवमादि । तस्मिन् व्याख्यातवति ह्यै यं कालप्रतिधारको तौ निर्गच्छतः, तयोस्तृतीया व्याख्यायादिदीयते, तौ काल-

भाद्रिणी आनुच्छाण संदिशावण कालपथेयणं च सबं तस्सेव करोति, एत्थ गंडगादिठंठो न भवइ, इयरे उवउत्ता चिठ्ठति, सुद्धे काले तथेय उवज्झायसस पथेयंति । ताहे दंढधरो चाहि कालपडिचरणो चिठ्ठइ, इयरे दुंयगावि अंतो, पंविंसति, ताहे उवज्झायसस समीचे सबे जुगवं पड्ठवेति, पच्छा एगो नीति दंढधरो अतीति, तेण पड्ठविण सज्झायं करोति, ॥ १३७० ॥ निवायाए पच्छुद्धं अस्यार्थः—

आनुच्छाण किइ कम्मं आवासिय पडियरिय वापति । इंदियं दिसा य तारा वासंमसज्झाहं चैव ॥ १३७१ ॥
 इयाह्या—निवायाते दोसि जणा शुठं आनुच्छंति कांठं धेच्छामो, शुठणा अणुण्णया 'कितिकम्मं'ति वंदणं काठं दंढगं धेयुं चयउत्ता आवासियमासज्झं करेन्ता पमज्जन्ता य निमाच्छंति, अंतरे य जइ पक्खलंति पड्ठंति वा धयादि वा चिलंगतिं कितिकम्ममादि किंचि वितवहं करोति ततो कालवायाओ, इमा काल भूमीपडियरणविही, इंदियहिं उवउत्ता पडियरंति, 'दिसं'चि जअथ चउरोवि दिसा दीसंति, उड्ठमि जइ तिसि तारा दीसंति, जइ पुण न उवउत्ता अणिट्ठो

१ भाद्रिणी आनुच्छासंदिशानकालमथेयनादि सर्वं तस्मै पूर कुरुतः, अथ गण्डगादिठगतो न भवति, इतरे वपुष्कास्त्रिष्टुभित, शुद्धे काले सर्वत्रेणाभ्यासाय प्रवेदयतः, तदा इन्द्रधरो यद्दिः काळं प्रतिपद्यत् विवृति, इतरो द्वावपि भन्तः प्रविशतः, सद्योपाध्यायस्य समीपे सर्वे शुणपत् प्रस्थापयति, पश्चादेको तिरोच्यति इन्द्रधरा भागच्छति, तेन प्रस्थापिते स्थाप्यायं कुर्वन्ति । निम्नोवाते द्वौ अथो गुरुमापृच्छते काळं प्रादीप्यावः, शुठणाऽनुयातो कृतिकर्मोति वन्दनं कृत्वा द्वादकं पुरीतोयपुच्छं आवादिपकीमा कथय कुर्वन्तौ प्रमार्जयन्तौ च निर्गच्छतः, भन्तरा च यदि प्रसज्जतः एततो वा वज्रादि वा विक्रगतिं कृतिकर्मादि वा किञ्चिद्दत्तं कुरुत्वादा काळं मयागतः, अयं कालभूमिप्रतिचरणविधिः, इन्द्रियेयपुच्छी प्रतिचरतः, दिश इति यत्र चतस्रोऽपि दिशो ररयन्ते, ऋतो यदि विषयकारका ररयन्ते, यदि पुनर्वोयपुच्छं भविष्ये

आवासगं तु काठं जिणोवहटं गुरुवएसेणं । तिणिण-शुई पडिलेहा कालस्स इमा विही तरथ ॥ १३६८ ॥

व्याख्या—जिणेहिं गणहराणं उवहटं ततो परंपरएण जाव अहं गुरुवएसेण आगयं तं काठं आवससयं अण्णे तिणिण शुतीओ करिंति, अहवा एगा एगसिलोगिया, चितिया चिसिलोइया ततिया [त] तियसिलोगिया, तेसिं समत्तीए कालप-डिलेहणविही कायवा ॥ १३६८ ॥ अच्छव ताव विही इमो, कालभेओ ताव बुच्चइ

दुविहो उ होइ कालो वायाइम एतरो य नायव्वो । वायातो वंचसालाएँ घट्टणं सहकहणं वा ॥ १३६९ ॥

व्याख्या—पुषधं कंठं, पच्छलस्स व्याख्या—जा अतिरिसा वसही कप्पडिगसेविया य सा वंचसाला, ताए अतिताणं घट्टणपडणाइ वायायदोसो, सहकहणेण य वेलाइक्रमणदोसोसि । एवमादि ॥ १३६९ ॥

वायाए तहओ सिं दिज्जइ तरसेव ते निवेएंति । इयरे पुच्छंति दुवे जोगं कालस्स वेच्छामो ॥ १३७० ॥

व्याख्या—तंमि वायातिमे दोणिण जे कालपडियरगा ते निगच्छंति, तेसिं ततिओ वयस्सायादि दिज्जइ, ते काल-

१ जिनैर्गणचरैभ्य स्वपदिष्टं ततः परम्परकेण वाचदसाकं गुरुपदेशेन आगतं तत् कृत्याऽऽवश्यकं भव्ये सिधः स्तुतीः कुर्वन्ति, अथवा एका एकलौकिका द्वितीया द्विसौकेका श्रुतीया त्रिसौकेका, तस्मां समासी कालप्रतिवेक्षणविधिः कर्तव्यः । तिष्ठतु साध्व विधिरयं, कालभेदलावदुपपत्ते । एवमेव कालं, पञ्चार्थस्य व्याख्या—याऽतिरिक्ता वसतिः कर्मादिकासेविता य सा वहुंभाला तस्यां गच्छती घट्टणवन्मादिभ्यांघट्टणोप, आदकथनेन च वेकानिक्कमणदोव इति, एवमादि । तस्मिन् भवाघातवति द्वौ यौ काठमविधारकौ तौ निर्गच्छतः, तत्रोरुत्तरीय वपाप्यायादिदीप्यते, तौ काठ-

मगादिणो आणुच्छण संदितावण कालपवेवणं च सबं तस्सेव करेति, एत्थ मंडगादिठ्ठो न भवइ, इयरे उवउत्ता चिठ्ठति, सुद्धे काले तत्थेव उवउत्तायस्स पवेएति । तादे दंडधरो चाहि कालपडिचरणो चिठ्ठइ, इयरे दुयगावि अंतो, पंचिसंति, तादे उवउत्तायस्स समीवे सबे जुगवं पड्ढवेति, पच्छा एगो नीति दंडधरो अतीति, तेण पड्ढविप संज्झायं करेति, ॥ १३७० ॥ निवापाए पच्छदं अत्थार्थः—

आणुच्छण किइ कम्मं आवासिय पडियरिपं वांवाते । इंदियं दिसा य तारा वासमसज्झादपं वेव ॥ १३७१ ॥
 इयात्था—निवापाते दोवि जणा गुठं आणुच्छंति कालं वेच्छामो, गुरुणा अणुणाया 'कितिकम्मं'ति वंदणं कालं दंडगं वेणुं उवउत्ता आवासियमासज्झं करेन्ता एमज्जनत्ता य निगच्छंति, अंतरे य जइ एक्खलंति पडंति वा वेत्थादि वा विलगतिं कितिकम्मादि किंचि वितवं करेति ततो कालवायाओ, इमा काल भूमीपडियरणविही, इंदियहि उवउत्ता पडियरंति, 'दिस'चि जत्थ चउरोवि दिसा दीसंति, उडुमि जइ तिसि तारा दीसंति, जइ पुण न उवउत्ता अणिट्ठो

१ मादिणो आणुच्छासंदिताकालपवेवनानि सर्वं तस्मै एव कुलः, अत्र गणदण्डान्तो न भवति, इतरे वपयुक्तास्तिष्ठन्ति, शुद्धे काले तत्रैवोपाध्यायाय प्रवेदयन्, अत्र दण्डयो वदिः भावं प्रतिपन्नं तिष्ठति, इतरो द्वावपि भन्तः प्रविशतः, अतोपाध्यायस्य समीपे सर्वे गुणएव प्रस्थापयन्ति, एषादेको निर्दिष्टोति एतथा आगच्छति, तेन प्रस्थापिते स्वाध्यायं कुर्वन्ति । निर्यायते द्वौ जनेौ गुरुमापृच्छेते कालं प्रदीव्यावः, गुरुणाऽनुमतिं कृतिकर्मेति वन्दनं कृत्वा दण्डकं गुरोरोपगुच्छं आश्रित्यहीमा एतयो कुर्वन्तौ प्रभार्तपन्तौ च निरप्यतः, अन्तरा च यदि प्रसज्यतः एततो वा वज्रादि वा विलगतिं कृतिकर्मादि वा क्रियन्ति तपं इत्याद्या काल इयापातः, अयं कालभूमिप्रतिचरणविधिः, इतिद्वेषूपगुच्छो प्रतिचरतः, दिश इति यत्र चलद्योऽपि दिशो दृश्यन्ते, अतो यदि विषयकारका दृश्यन्ते, यदि गुनर्तोपगुच्छं अनिष्टो

एमेव य पासवणे चारस चववीसतिं तु पेहेत्ता । कालस्स य तिसि भवे अह सरो अत्थमुवपाई ॥ १३६४ ॥

न्याख्या—पासवणे एएणेव कमेणं चारस एवं चववीसं अतुरियमसंभंतं उववत्तो पडिलेहेत्ता पच्छा तिसि फाल-
गहणधंडिले पडिलेहेति । जहण्णेणं हत्थंतरिए, 'अह' चि अनंतरं धंडिलपडिलेहाजोगाणंतरमेव सरो अत्थमेति, ततो
आवस्सगं करेइ ॥ १३६४ ॥ तस्सिमो विही—

अह पुण निववायाओ आवासं तो करंति सव्वेडवि । सहाइ कहणयायापयाइ पच्छा गुरु ठंति ॥ १३६५ ॥
न्याख्या—अथेत्यानन्तरं सूख्यमणाणंतरमेव आवस्सयं करंति, पुनर्विशेषणे, दुविहमावस्सगकरणं विससेइ—निपा-
यायं वायाइमं च, जदि निवायायं ततो सवे गुरुसहिया आवस्सयं करंति, अह गुरु सहंसु धम्मं कहंति तो आयरसगरस
साहहिं सह करणिज्जस्स वायाओ भवति, जंमि वा काले तं करणिज्जं तं रासेत्तस्स वायाओ भवइ, तओ गुरु निसिज्ज-
हरो ष पच्छा चरित्तारजाणणट्ठा काउरसगं ठाहिंति ॥ १३६५ ॥

१ प्रथवणेऽनेनैव क्रमेण इत्यत्र, एवं चतुर्विंशतिमावहितसं संयममुपयुक्तः प्रसिद्धिपथ एवाह श्रीनि कालप्रदण्यपि इत्यादि प्रतिलिख्यभिन्न, जयसंय-
हस्ताभ्यस्यते, अथेत्यानन्तरं स्पष्टिद्वयप्रतिलिखनायोगानन्तरमेव सुखोऽस्त्वमेति, तत्र आयरयकं कुर्वन्ति । तस्यायं विधिः—सुखोऽस्त्वमेति—आयरयकं कुर्वन्ति, अथ गुरुः आवातां धम्मं उपयति
द्विविधमावश्यककरणं विशेषयति—निर्वायातं व्याघातवच्च, यदि निर्व्यायातं ततः सर्वे गुरुसहिताः आयरयकं कुर्वन्ति, अथ गुरुः आवातां धम्मं उपयति
तदाऽऽवश्यकस्य साधुभिः सह करणीयस्य व्याघातो भवति, यस्मिन् वा काले तत् कर्तव्यं तं प्राप्तयतो व्याघातो भवत्येति, ततो गुरुर्नियमप्राप्त्यर्थं पथान् चार्ति-
प्रातिचारशानां च कायोत्सर्गं स्थास्यतः ।

सेसा च जहाससिं आपुच्छिन्नाण ठंति सद्धाणे । सुत्तत्थकरणहेजं आयसिणं ठियंमि देवसियं ॥ १३६६ ॥
 व्याख्या—सेसा साह गुरुं आपुच्छिता गुरुगणस्स मगाओ आसन्ने दूरे आधाराहणियाए जं जस्स ठाणं तं सठाणं,
 तस्य पडिकमेताणं इमा ठयणा । गुरु पच्छा ठायंतो मज्जेण गंतुं सठाणे ठायइ, जे यामओ ते अणंतर सवेण गंतुं सठाणे
 ठायन्ति, जे दाहिणओ अणंतरसवेण भंतुं ठायंति, तं च अणागयं ठायंति सुत्तत्थसरणहेजं, तस्य य पुब्बामेव ठायंता
 करेमि भंतं । सामाइयमिति सुत्तं करेति, पच्छा जाहे गुरु सामाइयं करेत्ता योस्सिरामिसिं भणिता ठिया जरसनं, ताहे
 देवसियाइयारं चितंति, अस्से भणंति—जाहे गुरु सामाइयं करेति ताहे पुब्बट्ठियावि तं सामाइयं करेति, सेसं कंठं ॥ १३६६ ॥

जो इत्थं च असमत्थो पात्तो बुद्धो नित्ताण परितंतो । सो विकहाइ विरहिओ अच्छिज्जा निज्जरपेही ॥ १३६७ ॥
 व्याख्या—परिस्संतो—पाहुणगादि सोवि सज्झायक्काणपरो अच्छति, जाहे गुरु ठंति ताहे तेवि घालादिया ठायंति
 एएण विहिणा ॥ १३६७ ॥

१ टीका: सत्थो गुरुमाहूयय गुरुस्यानस्य पूढा आसन्ने दूरे यथातादिकतया यस्य यत् स्थानं तत् स्वस्थानं, तत्र प्रतिकाम्यतामियं स्थापना—गुरुः
 पद्माद् भिद्वद् सभ्येन गावा स्वस्थाने निवर्ति, ये भामतवष्टेनन्तं सभ्येन गावा स्वस्थाने तिष्ठन्ति, ये दक्षिणतोऽनन्तरापसभ्येन गावा तिष्ठन्ति, तत्र चानागतं
 भिद्वन्ति सुवायंकारमदंतोः, तत्र य पूयंमेव तिष्ठन्तेः करोमि भदन्त ! सामाधिकमिति सूयं करयन्ति, यथायदा गुरुयः सामाधिकं कृद्वा भुत्तुजामीति
 भन्ति—ता स्तिता दासगं तदा देवासिकार्तिवारं चिन्तयन्ति, अन्ये भणन्ति—यदा गुरुयः सामाधिकं कुर्वन्ति तदा पूर्व स्थिता अपि तत् सामाधिकं कुर्वन्ति
 तेषं कथयाम् । परिभाष्यः—यापूनांकादिः सोऽपि स्थापयपच्यतपरिच्छिन्ति, यदा गुरुवच्छिन्ति तदा तेऽपि घालाद्याच्छिन्ति यत्नेन विधिना ।

उक्तार्थेयं, चोदक आह—सांहुवसहिसमीयेण मयसरीरस्स निज्जमाणस्स जइ पुष्पवत्थादि पडइ असज्झादयं, आचार्य आह—

निज्जंतं सुत्तुणं परवयणे पुष्पमाइपडिसेहो । जग्गहा चउप्पगारं सारीरमओ न वज्जति ॥ १३६० ॥

व्याख्या—मयसरीरं जभओ वसहीए हृथसतजभंतरं जाव निज्जइ ताव तं असज्झादयं, सेसा परवयणभणिया पुष्पाइ पडिसेहियवा—असज्झादयं न भवति, जग्गहा सारीरमसज्झादयं चउधिहं—सोणियं मंसं चम्मं अट्ठियं च तओ तेसु सज्झाओ न वज्जणिज्जो इति गाथार्थः ॥ १३६० ॥

एसो च असज्झाओ तव्वज्जिउड्झाउ तत्थिमा मेरा । कालपडिलेहणाए मंडगमरुएहिं दिट्ठंतो ॥ १३६१ ॥

व्याख्या—एसो संजमपाताइओ पंचविहो असज्झाओ भणिओ, तेहिं चैव पंचाहिं वज्जिओ सज्झाओ भवति, 'तत्थ'ति तंमि सज्झायकाले 'इमा' वक्ष्यमाणा 'मेर'ति सामाचारी—पडिकमिणु जाय वेला न भवति ताव कालपडिलेहणाए कयाए

१ सांहुवसतेः समीपे मृतकशरीरस्य वीयमानस्य यदि पुष्पवत्थादि पतेत् अस्ताभ्याधिकं, मृतकशरीरं वसतेरुभयतः दृष्टासाताभ्यन्तरं वायवीयते वाय-
सदस्ताभ्याधिकं, दोषाः परवचनमणिताः पुष्पादयः प्रतिपेद्व्याः—अस्ताभ्याधिकं न भवति, यस्मात् शरीरमस्ताभ्याधिकं चतुर्विधं—सोमितं मांसं यमं भक्ष्य-
च, ततस्तेषु स्थाभ्यापो न वज्जंवीयः ॥ पृतव संयमपातादिकं पञ्चविधमस्ताभ्याधिकं मणितं, तैरेव पद्मभिर्बन्धितः स्थाभ्यापो भवति, यत्रेति वस्मिन् स्थाभ्याय-
काले हृदय—वक्ष्यमाणा मेरेति—समाचारी—प्रतिक्रम्य यावदेका न भवति तावत् कालमपटिलेहनायार्थं कृतायार्थं

भाह्वणकाले पक्षे भङ्गनादिकृतो भविस्सह, गहिण् सुद्धे काले पट्टवणवेलाए मरुवणदिहंतो भविस्सतित्ति गाथार्थः ॥ १३६१ ॥
 स्वाधुद्धिः—किमर्थं कालप्रहणम् ?, अत्रोच्यते—

पञ्चविहज्जसज्झायरस ज्ञाणणद्वाय वेहए कालं । अरिमा चउभागवसेसियाइ भूमिं तओं पेहे ॥ १३६२ ॥

व्याख्या—पञ्चविधः संप्रमथातादिकोऽस्याध्यायः तत्परिज्ञानार्थं प्रेष्यते (कालं) कालवेलां, निरूपयतीत्यर्थः । कालो निरूपणीयः, कालनिरूपणमन्तरेण न ज्ञायते पञ्चविधसंप्रमथातादिकं । अह अर्थे तुं करोति ता चउल्लुगां, तन्हा कालपेडि ठेहणाए इमा सामाचारी—दिवसचरिमयोरिसीए चउभागावसेसाए कालगहणभूमिओ ततो पडिलेहियवा, अहवा तओ चउवारपासवणकालभूमियत्ति गाथार्थः ॥ १३६२ ॥

अहियासियाइ अंतो भाससे चेष मज्झि दूरे य । तितेव अण्हियासी अंतो ॥ छव वाहिरओ ॥ १३६३ ॥

व्याख्या—‘अंतो’ति निवेसणसस तिसि-उचारअहियासियधंडिले आसण्णे मन्ने दूरे य पडिलेहेइ, अणहियासिया-धंडिलेवि अंतो एव चेष तिणिणपडिलेहेति, एवं अंतो धंडिछा छ, वाहिं पि निवेसणरस एवं चेष छ भवंति, एरध अहिया-सिया दूरयेर अणहियासिया आसन्नयेर कायया ॥ १३६३ ॥

१ एरधकाले प्राप्ते गणहट्टहान्तो भविष्यति, भूदीते भुद्धे च काले प्रसापनवेलाया मरुवरणन्तो भविष्यतीति । यद्यप्युद्देखा कुर्वन्ति ताहिं चउल्ले-
 पुहं, सक्काए काउमन्टिरानाथामिंयं सामाचारी-दिवसचरमयोदयां चउभागावसेययां कालप्रहणभूमयस्तिष्ठः प्रतिलेखितव्याः, अथवा तिस्रः-उचार-
 यमवन्नकाळभूमयः । अन्धविनि-निवेशनस धीणि उचारसाध्यासितस्सिद्धिद्वानि भाससे मन्ने दूरे च प्रतिलेखयति, अनन्धासितस्सिद्धलान्यपि अन्त-
 रङ्गमेव धीनिं प्रतिलेखयन्ति, पुरनन्धःस्सिद्धिद्वानि पट्ट, चट्टिणि निवेशनादेवमेव पट्ट मचन्ति, अन्धायासितानि दूरतरे अनन्धासितानि भासन्नयेर कर्तव्यानि ।

भावश्चक-
हारिभ-
द्वीया
॥७४३॥

तो उन्मादकाजरसर्गं कावं सञ्ज्ञायं करोति । सेसद्विष्टसु जीवमुक्तादिणाऽऽरम्भे च हृत्पसतन्भन्तरद्विष्टसु चारसपरिसे
असञ्ज्ञाद्वयं, गाथापूर्वाद्धै, पश्चाद्धैस्य तु भाष्यकार एव व्याख्यां कुर्वन्नाह,—

सीयाणे जं दिद्वं तं तं मुत्तूणऽनाहनिहयाणि । आडंघरे य रुहे माइसु दिद्वद्विया पारे ॥ २२२ ॥ (भा०) ॥

व्याख्या—‘सीयाणे’ति सुसणे जाणिऽद्वियाणि दह्वाणि उदग्गवाहेण वृद्धाणि न ताणि अद्वियाणि असञ्ज्ञाद्वयं करोति,
जाणि पुण तत्थ अणत्थ वा अणाहकडेवरणि परिद्विवियाणि सणाहाणि वा इधणादिअभावे ‘निद्वय’ति निक्खित्ताणि
ते असञ्ज्ञाद्वयं करोति । पाणत्ति मायंगा, तेसिं आडंघरो जक्खो हिरिमेक्कोऽवि अण्णइ, तस्स हेवा सज्जोमयद्वीणि ठपि-
ज्जति, एवं रुहघरे मादिघरे य, ते कालओ चारस वरिसा, खेतओ हरथसयं परिहरणिज्जा इति गाथार्थः ॥ २२२ ॥
आवात्तियं च वूढं सेसे दिद्वंमि मग्गण विवेगो । सारीरगाम यादग्ग साहीइ न नीणिमं जाव ॥ १३५८ ॥

एताए पुषद्धरस इमा विभासा—

अस्सिवोमाययणेसुं चारस अविस्सोदियंमि न करंति । क्षामिय वूढे कीरइ आवात्तिय सोहिए चेव ॥ १३५९ ॥

१ सादोद्भाटकायोत्सर्गं कृत्वा स्वाध्यायं कुर्वन्ति । दोषस्थिषु जीवमोचनदिनादारभ्य ॥ हस्तलक्षणवन्तरस्थितेषु द्वारस कर्षाण्यस्त्रायाधिकं, सीयान्-
मिति श्मशाने यान्यस्त्रीनि दग्धाणि उदकवाहेन न्यूनाणि न तान्यस्त्रीनि भस्त्राध्यायिकं कुर्वन्ति, यानि पुनस्तथाप्यत्र याऽन्यायकहेतवानि परित्वावितामि सभायामि
या इत्यनन्तरभावे निश्चिन्तानि तान्यस्त्राध्यायिकं कुर्वन्ति । यथा इति मातृदातोयान्तरघरो यशो श्रीमंकोऽवि भवते, यस्याप्यष्टाव सद्यो मृतास्यामि
स्याप्यन्ते, एवं रुहघरे मातृघरे च, तानि कालतो द्वाद्वा वयोमि, शेषयो हस्तगतं परित्वाणीयानि । एवमस्याः पूर्वार्थस्यैव विभासा ।

४ प्रतिक
सणा
अस्व
पिर्का,
रोगास्त्रो

॥७४३॥

अस्य गाथाद्वयस्य व्याख्या— जं सीयाणं जत्थ वा असिचोमे मताणि बहूणि छड्डियाणि, 'आघातणं'ति जत्थ वा महान्-
संगामे मया बहू, एएसु ठाणेसु अविसेहिएसु कालओ चारस चरिसे, सेत्तओ हत्थसयं परिहरंति, सज्झायं न करंती-
त्यर्थः । अह एए ठाणा दयगिमाइणा दह्हा उदगवाहो वा तेणंतेण चूढो गामनगरेण वा आवासंतेण अप्पणो परट्ठाणा
सोदिया, सेसंवि जं गिदीहिं न सोदियं, पच्छा तत्थ साह् ठिया अप्पणो वसही समंतेण मग्गिगन्ता जं दिडं तं विगिंखित्ता
अदिहे वा तिणिण दिणा चग्पाडणकाजस्सगं करेसा असत्तभावा सज्झायं करंति । 'सारीरगाम' पच्छच्चं, इमा विभासा
सरीरेत्ति मयस्स सरीरयं जाय दहरगामे ण निक्खिडियं ताव सज्झायं ण करंति, अह नगरे महंते मा गामे तत्थ वाड-
गसाहीव जाय न निक्खिडियं ताव सज्झायं परिहरंति, मा लोणो निहुक्खत्ति भणेज्जा ॥ तथा च्वाह भाव्यकारः—
दहरगगाममए वा न करंति जाय ण नीणिणं होइ । पुरगामे व महंते वाडगसाही परिहरंती ॥ २२३ ॥ (आ०) ॥

१ यद्दमसत्तायं यद्द वाऽतिधावमपोद्धतकानि बहूनि लकानि, आघातनमिति यद्द वा महासङ्घासे मृताणि बहूनि, एतेषु स्थानेष्वविशोभितेषु कालत्रो-
द्धारणार्थं निक्षेपणो दृष्टान्तं परिरक्षित-स्वाध्यायं न कुर्वन्तीत्यर्थः । अथैतानि स्थानानि दृष्टान्त्यादिना दृष्टान्ति वदकवाहो वा तेनाप्यना न्यूनः प्राप्त-
नगरेषु वाऽऽवसत्ताऽऽमनो गृहस्थानानि कोपितानि शेषमपि बहूदर्थेन कोपितं पश्चात् तत्र साधयः स्थिताः, अस्मन्नो वसतिः समन्तात् मागंयन्तो यदुदं तत्
लवचान्तरं वा घातं दिवसान् वरुणानकापोसां कृत्वाऽस्तदभावाः स्वाध्यायं कुर्वन्ति । दारिद्र्यमात्रं पश्चार्थं, इयं विभाषा-दारिद्र्यमिति मृतस्य शरीरं यावच्छ-
दुष्टाने न निष्कारात् तद्वत् स्वाध्यायं न कुर्वन्ति, अथ नगरे महति वा प्राप्ते तत्र वाटकात् वाटाया वा यावच्च निष्कारात् तत्राव स्वाध्यायं परिहरन्ति, मा
होको भिदुंछा इति भवेत् ।

आवश्यक-
हारिभ-
क्षीया
॥७४३॥

तो उपाडकाउरसर्ग काउं सञ्ज्ञायं करोति । सेसद्विष्टसु जीवमुक्कदिणाऽऽरन्ध्रं च हृत्यसतन्भंतरिष्टिषु चारसवरिसे
असञ्ज्ञाद्वयं, गाथापूर्वाद्धं, पश्चाद्धंस्तु भाष्यकार एव व्याख्यां कुर्वन्नाह,—

सीयाणे जं दिट्ठं तं तं सुत्तुणऽनाहनिहयाणि । आहंवरं य रुहे माइसु हिट्ठद्विष्टा चारे ॥ २२२ ॥ (भा०) ॥

व्याख्या—‘सीयाणे’ति सुसणे जाणिऽद्विष्टाणि दह्वाणि उदगवाहेण दूढाणि न ताणि अद्विष्टाणि असञ्ज्ञाद्वयं करोति,
जाणि पुन तत्थ अपणत्थ वा अणाहकडेवरणि पस्सिद्वियाणि सणाहाणि वा इंधणादिअभावे ‘निहय’ति निमित्त्यत्ताणि
ते असञ्ज्ञाद्वयं करोति । पाणत्ति भायंगा, तेसिं आहंवरं जक्खो हिरिमेकोऽयि भण्णइ, तस्स हेह्वा सज्जोमयदीणि ठयि-
ज्जति, एवं रुद्धघरे मादिघरे य, ते कालओ चारस वरिसा, खेत्तओ हत्थसयं परिहरणिज्जा इति गाथार्थः ॥ २२२ ॥
आवासियं च दूढं सेसे दिट्ठमि मग्गण चियेगो । सारीरगाम चाद्धा साहीइ न नीणियं जाय ॥ १३६८ ॥

एताप पुषद्धरस इमा विभासा—

असिचोमाययणेसुं चारस अविसोहियंमि न करंति । क्षानिय दूढे कीरइ आवासिय सोहिए चोव ॥ १३६९ ॥

१ सादोवूषाटकायोत्सवं कृत्वा स्वाध्यायं कुर्वन्ति । शेषास्त्रिषु जीवमोचनविनाशरभ्य ॥ हल्लसत्तान्यन्तरस्थितेषु द्वारस यथावत्साध्याधिकं, शीघ्रान्-
मिति इमशाने यान्यस्थीनि धूषाणि उदकवाहेन व्यूढानि न तान्यस्थीनि अस्वाध्यायिकं कुर्वन्ति, यानि पुनस्तान्यत्र यान्नायकत्वेवराणि परित्वापिगानि एतयाभि
वा इन्धनाद्यभावे निक्षिप्तानि तान्यस्वाध्यायिकं कुर्वन्ति । यणा इति मातृप्राप्तेयमाद्यन्तरो यक्षो हीमंकोऽयि भवते, वस्यापछाद सवो यथास्थोभि
स्याप्यन्ते, एवं रद्धगृहे मातृगृहे च, तानि कालवो द्वादश वर्षाणि, क्षेत्रवो द्वादशवं परित्तरणीयानि । पुनस्तान् पूर्वार्थस्येवं विभासा ।

‘तं असज्जमादयं न होति, परियावणं जहा रुहिरं चैव पूयपरिणामेणं ठियं, विचण्णं खहरककसमाणं रसिगादयं, सेसं असज्जमादयं हवइ । अद्या सेसं अगारीउ संभवति तिणिण्णि दिणा, वियाए वा जो सावो सो सत्त वा अट्ठ वा दिणे असज्जमाओ भवतिस्सि । पुरुसपय्याए सत्त, जेण सुक्कुट्टा तेण तस्स सत्त, जं पुणं इत्थीए अट्ठ एत्थ उच्यते ॥ १३५५ ॥

रत्तुक्कट्टा उ इत्थी अट्ठ दिणा सेण सत्त सुक्कट्टिए । तिव्वि दिणाण परेणं अपोउगं तं महोरत्तं ॥ १३५६ ॥

व्याख्या—निसेगकाळे रत्तुक्कट्टयाए इत्थि पसवइ, तेण तस्स अट्ठ दिणा परिहरणिज्जा, सुक्काहियत्तणओ पुरुसं पसवइ तेण तस्स सत्त दिणा । जं पुण इत्थीए तिण्हं रिउदिणाणं परओ भवइ तं सरोगजोणित्थीए अणोउवयं तं महोरत्तं परओ भवणइ, तस्सुत्तनां काउं सज्जमायं करोति । एस रुहिरं विट्ठित्ति गाथार्थः ॥ १३५६ ॥ जं पुणुत्तं ‘अट्ठि मोत्तुणं’ ति तस्सेदाणी विही भणइ—
दंते दिट्ठि विणिग्यण सेसट्ठी पारसेव वासाइ । झामिप वूढे सीआण पाणरुइ य मायहरे ॥ १३५७ ॥
व्याख्या—जइ दंतो पटिओ सो पयत्तओ गवेसियवो, जइ दिट्ठो वो हत्थसया उपरि विणिग्विज्जइ, अइ न दिट्ठो

१ एव अस्तावादिहं न भवति, पर्यायं यथा दधिरं पूयपरिणामेन स्थितं, विषणं सदिक्ककसमानं रसिकादिकं, शेषमस्याध्यायिकं भवति, अथवा शेष-
मगार्थयोः संभवति यान् दिवसान् प्रयुगाया वा यः प्रातः स सप्तार्था वा दिनात् अस्ताव्याधिकं (करोतीति) । पुरे प्रवृत्ते सप्त, येन शुकोरुट्टा तेन वल्ल सप्त,
वयं पुनः विद्या भव, अथोप्यते-स्मिन्ककाटं रज्जोभट्टायां हि प्रयुते, तेन वल्ल भट्टो दिनाः परिगृह्यन्ते, शुक्राधिकत्वात् पुरुषं प्रवृत्ते तेन वल्ल सप्त दिनाः । यत्
पुनः विद्याभट्टः कर्तुर्दिनेभ्यः परतो भवति एव सारोपयोभिरायाः विद्या भट्टादिकं वत् भट्टोरायं परतो भव्यते सत्योत्तमं कृत्वा स्वाध्यायं कुर्वति, एव
दधिरं रसिग्विज्जि । व्याख्येयं ‘अस्ति शुक्रं’ इति वल्लेदानीं विविधः—यदि इन्द्रः पतिवतः स प्रयत्नेन गवेयणीयो यदि दृष्टवर्हि दृष्टवतात् उपरि स्तयते, अथ न दृष्ट-

जह फुसह तहिं तुंडं अहवा लिच्छारिण संचिक्खे ।

इहरा न होइ चोयग ! वंतं वा परिणयं जम्हा ॥ २२१ ॥ (भा०)

व्याख्या—संतापो भोक्तुं मंसं लिच्छारिण मुहेण वसहिआसणेण गच्छंतो तस्स जह तोंडं रुहिरेण त्तिं लोडादिस्स फुसति तो असज्झादयं, अहवा लेच्छारियतुंडो वसहिआसन्नो चिद्ध तहवि असज्झादयं, 'इयरह' ति आहारिण चोयग ! असज्झादयं ण भवति, जम्हा तं आहारियं वंतं अवंतं वा आहारपरिणामेण परिणयं, आहारपरिणयं च असज्झादयं न भवइ, अणपरिणामओ, मुत्तपुरीसादिवत्ति गार्थः ॥ २२१ ॥ तेरिच्छसारीरयं गयं, इयानिं माणुससरीरं, तस्य—
माणुससयं चउद्धा अडिं मुत्तण सयमहोरत्तं । परिआवन्नविवन्ने सेसे तियसत्त अट्टेय ॥ १३५५ ॥

व्याख्या—तं माणुससरीरं असज्झादयं चउविटं वंसं मंसं रुहिरं अडियं च, (तस्य अडियं) मोक्तुं सेसरस तिविहरस इमो परिहारो—खेत्तओ हस्यसयं, कालओ अहोरत्तं, जं पुण सरीराओ खेव वणादिसु आगच्छइ परियायणं विवण्णं वा

१ भा मुक्कया मांसं किंहेन मुत्तेन वसत्तासन्नेन गच्छन् (स्वाद), तस्य मुत्तं यदि रुधरेण त्तिं खम्मकोणादिषु रदसादि वरुणस्साभ्याधिकं, अथवा तिसमुत्तो वसत्तासन्ने तिवत्ति तथापि अस्साभ्यायः, इतरयेति आहारितेन बोधक ! अस्साभ्याधिकं न भवति, यस्मात् वरादादितं वास्तवमर्थं वाऽऽहारपरिणामेन परिणतं, आहारपरिणामपरिणयं चास्साभ्याधिकं न भवति, अन्यपरिणामात्, मूयपुरीयादिवत् । तेरत्तं वारात्तं गतं, इयानिं माणुससरीरं, तस्य पुनः माणुससरीरमस्साभ्याधिकं चउविटं—वसे मांसं रुधिरं अस्ति च, तथास्ति मुक्कया दोपस विरियसय्यं परिहारः—खेत्तवो इच्छायां काकपोन्दरोत्तमं, यद् युवः वरीरादेव मणादिप्पगच्छति पर्यायघं विवण्णं वा

अजराज निशि पोरिसि जराजआणं जरे पढे तिथि । रायपह विंदु पडिए कप्पह वुडे पुणऽक्षरथ ॥ २२० ॥ (अ०)
 व्याख्या—अरे जेसिं न भवति तेसिं पसूयाणं वगुलिमाइयाणं, तासिं पसूइकालाओ आरब्भ तिथि पोरसीओ
 असज्झाओ सुत्तमदोरसं छेदं, आसज्झपसूयाएवि अहोरत्तछेदेण सुज्झइ, गोमादिजराजआणं पुण जाय अरं उंचइ ताव
 पढ धूढ सुजे'चि अस्या व्याख्या—'रायपह विंदु' पच्छदं साहुवसही आसणेण गच्छमाणस्स तिरियस्स जदि रहिरविंदु
 गळिया ते जइ रायपहंहरिया तो सुद्धा, अह रायपहे चंच विंदु पडिओ तहावि सज्झाओ कप्पतित्तिकावं, अह अण्णपहे
 अण्णरथ या पटियं तो जइ उदगबुहयाहेण हियं तो सुद्धो, 'पुणो'चि विदेशार्थप्रतिपादकः, पळीवणणेण या दहे सुज्झ-
 इति गाथार्थः ॥ २२० ॥ मूल गाथायां 'परवयणं साणमादीणि'चि परोचि चोयगो तस्स पपणं जइ साणो पीगालं समु-
 द्दिस्सिचा जाय साहुपसहीसमीपे धिद्धइ ताव असज्झाइयं, आदिसइओ मंजारादी । आचार्य आह—

१ जरापुदेवा न भवति तेषां प्रपुमाना वरगुण्यादीनां, तासां प्रवृत्तिकारणात् भगवन्म विद्यः परीरयेत्स्वाध्यायः, मुक्कयाइहेराप्रच्छेदं—आसज्झमसूतानामपि अहो-
 रात्र्युदंरथ सुप्पठि, गजानीनां जागुआनी पुनयोअर जरापुळंइते तावइस्वाध्यायिकं जरायी पठिते इति यदा जरापुः पठितो भवति तदा तस्मात् पवनकाळात्
 भगवन्म प्रदः मरताः परिद्रियमंठं । रात्रयपपूहे सुद्धमिठि रात्रयये विन्दवः । पथार्थ । साहुवसतेरासज्झेन गच्छतास्सिआओ यदि स्थिरयिन्दवो गळितावे यदि
 रात्रयपपूहितास्सोइ मुत्ताः अथ रात्रयप पूव विन्दुः पठितः तथापि स्वाध्यायः कर्त्तव्ये इतिहेत्वा, भयान्मपयेअन्मय भा पठितः छदिं पपुदकवेतेन वपूदं तर्हि सुद्धः,
 इहेररत्तं न भा एते सुप्पठिठि । या इति मोरुः एतत्त यचनं परि भा सुद्धं मुत्ता यायए साहुवसतिसमीपे तिष्ठति तावइस्वाध्यायिकं, आदिदादात्तमाज्जात्तदयः ।

मूसाइ महाकायं मज्जारार्हण्यावयण केई । अविभिन्ने निणहेउं पढंति एगे जइउपलोओरे ॥ २१८ ॥ (आ०) ॥

गताथेयेयं ॥ तिरियमसज्झाइयाहियागार एव इमं भन्नाइ—

अंतो बहिं च भिन्नं अंडग विंदू तहा विआया य । रायपह वूढ सुद्धे परचयणे साणमादीणं ॥ १३५४ ॥ दारं ॥
न्याख्या त्वस्या भाष्यकार एव प्रतिपदं करिष्यति । लाघवार्थं त्विह न न्याख्यायते 'अंतो बहिं च भिन्नं अंडग

विंदु'सि अस्य गाथाशकलस्य न्याख्या—

अंडगमुज्झियकर्त्तुं न य भूमि खणंति इहरहा तिन्नि । असज्झाइयपमाणं मच्छियपाओ जहि न पुहु ॥ २१९ ॥ (आ०)
साहुवसहीए सट्ठीए हत्थाणंतो भिन्ने अंडए असज्झाइयं यहिभिन्ने न भवइ । अहवा साहुसस वसहिए अंतो बहिं च अंडयं
भिन्नंति वा उज्झियंति वा एगडं, तं च कथे वा उज्झियं भूमीए वा, जइ कथे तो कथं सट्ठीए हत्थाणं पाहिं नीणेऊण
धोवंति तओ सुद्धं, अह भूमीए भिन्नं तो भूमी खणेउं ण छड्डिज्जाइ, न भुध्यतोत्यर्थः । 'इयरह'सि तत्त्वर्थे सट्ठिरथा
तिन्नि य पोरुसीओ परिहरिज्जाइ, 'असज्झाइयसस पमाणं'ति, किं विंदुपरिमाणमेतेण हीणेण अहियवरेण वा असज्झाओ
भवइ ? पुच्छा, उच्यते, मच्छियपाए पाओ जहि [न] पुहुइ तं असज्झाइयपमाणं । 'इयाणिं चियायसि' तत्त्व—

१ तैरध्यास्याभ्यायिकाधिकार पुरेदं भव्यते । साधुवसतेः पण्डितेभ्योऽर्वाए भिन्नेऽण्डेऽस्याभ्यायिकं बहिर्भिन्ने न भवति, अथवा साधोर्वसतेरन्वर्हदि-
चांऽण्डं भिन्नमिति योऽस्मिन्तं वेकार्थं, एष कल्पे योऽस्मिन्तं भूमौ वा, यदि कल्पे चाहिं कल्पं पण्डितेभ्यो बहिः नीत्वा धोयन्ति ततः शुद्धं, अथ भूमौ भिन्नं चाहिं
भूमिः खनिवा न सन्त्यते । इतरथेति सप्तस्ये यदिहस्ताः तिस्रस्य पोरुस्यः परिह्रियन्ते, अस्याभ्यायिकस्य प्रमाणमिति—किं विन्दुमात्रपरिमाणेन हीनेनापि इतरं
वाऽस्याभ्यायो भवति ? पुच्छा, उच्यते, मक्षिकानां पादो यत्र न भूयते तदस्याभ्यायिकप्रमाणं । इदानीं प्रयुतेति, तत्र ।

अजराज तिक्षिपोरिसि जराजआणं जरे पढे तिक्षि । रायपह विंदु पडिण कप्पह वूढे पुणअरत्थ ॥ २२० ॥ (भा०)
 न्याख्या—जरे जेसिं न भवति तेसिं पसूयाणं चगुलिमाइयाणं, तासिं पसूइकालाओ आरत्तम विणिण पोत्सीओ
 असज्झाओ मुत्तमदोरत्तं छेदं, आसन्नपसूयाएवि अहोरत्तछेदेण सुज्झइ, गोमादिजरावजाणं पुण जाय जरे लंघइ ताव
 असज्झाइयं 'जरे पडिण'ति जाहे जरे पडियं भवइ ताहे ताओ पडणकालाओ आरत्तम तिक्षि पहरा परिहरिजंति । 'राय-
 पह वूढ सुद्धे'ति अस्या न्याख्या—'रायपह विंदु' पच्छच्चं साहुवसही आसण्णेण गच्छमाणस्स तिरियस्स जदि रुहिरविंदु
 गलिया ते जइ रायपहंवरिया तो सुद्धा, अह रायपहे चंय विंदु पडिओ तहावि सज्झाओ कप्पतित्तिकाव, अह अण्णपहे
 अण्णत्थ वा पडियं तो जइ उदगगुहवाहेण हियं तो सुद्धो, 'पुणो'ति विशेषार्थप्रतिपादकः, पत्तीवण्णेण वा दहे सुज्झ-
 इत्ति गाथार्थः ॥ २२० ॥ मूल गाथायां 'परवयणं साणमादीणि'ति परोत्ति चोयगो तस्स वयणं जइ साणो पोम्मलं समु-
 दित्तिचा जाय साहुवसहीसमीये चिद्धइ ताव असज्झाइयं, आदिसद्वाओ मंजारादी । आचार्य आह—

१ अराहुवंचो न भवति तेथा प्रसूयानां पदगुत्सार्धानां, तासां प्रवृत्तिकालात् आरम्भ तिस्रः पौरुषोत्साराध्यायः, मुक्कवाउहेराप्रच्छेदं—आसन्नपसूयाणामपि अहो-
 रात्र्यभ्यन्तरेन शुच्यदि, गकारादीनां आगुत्सार्थो पुनर्योऽयं अराहुवंचो वावदत्तान्यादिकं अरायो यत्तिवे इति मत्वा अरायुः यत्तिवो भवति सदा सत्ताव पत्तनकालात्
 आरम्भ प्रथः प्रदाः परिद्रियन्ते । रात्र्यप्यप्युदे शुद्धमिति रात्र्यये विन्दयः । पथार्थः । साहुवसवोरससन्नेन पच्छवत्तिराओ यदि रुधिरविन्दवो यत्तितास्ते यदि
 रात्र्यप्यप्युदि शुद्धाः अप रात्र्यप्य पुन विन्दुः पत्तनः सथापि स्थाप्यायः कन्वते इति क्त्वा, अधान्यपयेऽन्यत्र वा पत्तितः तर्हि पपुदकेणेन न्यूढं तर्हि शुद्धः
 मदीरनकेन वा दगये शुच्यर्थादि । पाद्वि नोदकः यस्य वचनं यति आ शुद्धं शुच्यं यावत् साहुवसविसमीये तिष्ठति तावदत्साराध्यादिकं, आदिसद्वात् मार्जारादयः ।

मूसाइ महाकायं मज्जारहंयापयण केई । अविभिन्ने निणहेडं पढंति एगे जइऽपलोओ ॥ २१८ ॥ (भा०) ॥
गतार्थेयेयं ॥ 'तिरियमसज्झाइयाहियानार एव इमं भन्नाइ—

अंतो चाहिं च भिन्नं अंडग विंदु तहा विआया य । रायपह दूद सुद्धे परवयणे साणमादीणिं ॥ १३५४ ॥ दारं ॥
न्याख्या त्वस्या भाष्यकार एव प्रतिपदं करियति । लाघवार्थं स्थिह न न्याख्यायते 'अंतो चाहिं च भिन्नं अंडग विंदु'ति अस्य गाथाशकलस्य न्याख्या—

अंडगमुज्झियकप्पे न य भूमि खणंति इहरहा तिभि । असज्झाइयपमाणं मच्छियपाओ जहि न मुहु ॥ २१९ ॥ (भा०)
साहुवसहीए सट्ठीए हथाणंतो भिन्ने अंडए असज्झाइयं वहिभिन्ने न भवइ । अहवा साहुस वसहिए अंतो चाहिं च अंडयं भिन्नंति वा उज्झियंति वा एगडं, तं च कप्पे वा उज्झियं भूमीए वा, जइ कप्पे तो कप्पं सट्ठीए हथाणं चाहिं नीणेऊण धोयंति तओ सुद्धं, अह भूमीए भिन्नं तो भूमी खणें ण छड्डिज्जाइ, न मुध्यतीत्यर्थः । 'इयरह'सि तरयये सट्ठिरया तिस्सि य पोत्तसीओ परिहरिज्जाइ, 'असज्झाइयरस पमाणं'ति, किं विंदुपरिमाणमेत्तेण हीणेण अहिययेण वा असज्झाओ भवइ १, पुच्छा, उच्यते, मच्छियपाए पाओ जहिं [न] मुहुइ तं असज्झाइयपमाणं । 'इयाणिं चियायसि' तरय—

१ तैरज्जास्याप्याधिकारिणार एयेदं भवयते । सायुवसतोः षष्ठेहंस्तेभ्योऽर्चाय भिन्नेऽण्डेऽस्याप्याधिकं वहिभिन्ने न भवति, अथवा सायोरुसवेत्सर्वहं-
वांऽण्डं भिन्नमिति यो निसतं वैकार्यं, तत्र कल्पे यो निसतं भूमी वा, यदि कल्पे तर्हि कल्पं षष्ठेहंस्तेभ्यो वहिः सीत्वा धोयन्ति तत्रः शुद्धं, अथ भूमी भिन्नं तर्हि भूमिः खलित्वा न लज्यते । इतरयेति तत्रस्थं षट्ठिरहंकाः हितव्य परव्यः परिस्रियन्ते, अस्याप्याधिकस्य प्रमाणमिति—किं विन्दुमात्रपरिमाणेन हीनेनाधिकपरेण वाऽस्याप्यापरे भवति १, पुच्छा, उच्यते, मच्छिकपायाः पादो यत्र न मूढते तदस्याप्याधिकप्रमाणं । इदानीं प्रयुतेति, तत्र ।

अजराज निधि पोरिसि जराजआणं जरे पढे तिथि । रायपह विंदु पडिण कप्पइ वूढे पुणऽजत्थ ॥ २२० ॥ (भा०)
 व्याख्या—जरे जेसिं न भवति तेसिं पसूयाणं वगुलिमाइयाणं, तासिं पसूइकालाओ आरम्भ तिणिण पोरसीओ
 असज्झाओ मुत्तमहोरत्तं छेदं, आसन्नपसूयापवि अहोरत्तछेदं सुज्झइ, गोमादिजराजजाणं पुण जाव जरे लंबइ ताव
 पढ वूढ सुजेत्ति अस्या व्याख्या—‘रायपह विंदु’ पच्छदं साहुवसही आसण्णेण गच्छमाणस्स तिरियस्स जदि रहिरविंदु
 गलिया ते जइ रायपहंवरिया तो सुज्जा, अह रायपहे चैव विंदु पडिओ तहावि सज्झाओ कप्पत्तित्ति कावं, अह अण्णपहे
 अण्णत्थ या पडियं तो जइ तदगुहयाहेण हियं तो सुज्जो, ‘पुणो’त्ति विक्षेपार्थमतिपादकः, पलीवणणेण या दहे सुज्झ-
 इत्ति गाथार्थः ॥ २२० ॥ मूल गाथायां ‘परवपणं साणमादीणि’त्ति परोत्ति चोयगो तस्स वयणं जइ साणो पोत्तलं समु-
 द्दिस्सिता जाप साहुपसहीसमीये चिहइ ताव असज्झाइयं, आदिसद्दाओ मंजारादी । आचार्य आह—

१ अरापुद्वेषा न भवति तेषां मरुतानां परगुत्यादीनां, तासां प्रवृत्तिकाळात् आरम्भ तिथः पौरुषीरस्ताभ्याम्, मुक्त्वाऽहोरात्रछेदं—आसन्नपसूतानामपि अहो-
 रात्रछेदेन मुत्तमि, गाथादीनां अरापुदानां पुनर्यापत् अरापुद्वेषे तावदस्ताभ्यापिकं अरायी पतिते इति यदा अरायुः पतितो भवति तदा तस्मात् पवनकाळात्
 आरम्भ प्रदः मरुताः परिपूर्यन्ते । रात्र्यप्यभूदे शुद्धमिति रात्र्यपे विन्दवः । पञ्चार्थः । साहुवसतेरासन्नेन गच्छवस्तिरभ्यो यदि रुचिरविन्दवो गलितान्ते यदि
 रात्र्यपान्तादितादाह शुद्धाः अप रात्र्यप्य पुन विन्दुः पतितः तस्मादि स्ताभ्याम् कन्तते इति क्त्वा, अथान्यपयेऽन्यत्र वा पतितः तर्हि यदुदकवेगेन व्यूढं तर्हि शुद्धः,
 मदीरन केन वा द्वापे मुत्तमोति । या इति मोदकः तस्य वचनं यमि आ मुत्तलं शुचमा यावत् साहुवसतिसमीये तिष्ठति तावदस्ताभ्यापिकं, आदिसद्दात् माजारादयः ।

मृसाइ महाकायं मज्जारार्हयापयण केई । अविभिन्ने निष्ठेइं पढंति एगे जइउपलोओ ॥ २१८ ॥ (आ०) ॥

गार्थयेयं ॥ तिरियमसज्झाइयाहियागार एव इमं भजइ—

अंतो चाहिं च भिन्नं अंडग विंदू तथा विआया य । रायपह वूढ सुद्धे परवयणे साणमादीणं ॥ १३५४ ॥ दारं ॥
व्याख्या स्वस्या भाष्यकार एव प्रतिपदं करिष्यति । लाघवार्थं त्विह न व्याख्यायते 'अंतो चाहिं च भिन्नं अंडग

विंदु'सि अस्य गाथाशकलस्य व्याख्या—

अंडगमुज्झयकल्पे न य भूमि खणंति इहरहा तिन्नि । असज्झाइयपमाणं मच्छिपपाओ जदि न बुद्धे ॥ २१९ ॥ (आ०)
साहुवसहीए सट्ठीए हरथाणंतो भिन्ने अंडए असज्झाइयं वहिभिन्ने न भवइ । अहवा साहुस्स वसहिए अंतो चाहिं च अंडयं
भिन्नंति वा उज्झयंति वा एगंडं, तं च कल्पे वा उज्झयं भूमीए वा, जइ कल्पे तो कल्पं सट्ठीए हरथाणं चाहिं नीणेऊण
धोवंति तओ सुद्धं, अह भूमीए भिन्नं तो भूमी खणें ण छड्डिज्जइ, न सुध्यतीत्यर्थः । 'इयरह'सि तदर्थधे सद्धिहरया
तिन्नि य पोरुसीओ परिहरिज्जइ, 'असज्झाइयस्स पमाणं'ति, किं विंदुपरिमाणमेत्तेण हीणेण अहिययेण वा असज्झाओ
भवइ १, पुच्छा, उच्यते, मच्छिपपाए पाओ जहिं [न] बुद्धइ तं असज्झाइयपमाणं । 'इयाणिं विपायसि' तदर्थ—

१ तैरज्जास्याप्याधिकारिभार एवेदं भवत्ये । साधुवसतोः पदेर्होत्सोऽर्थात् भिन्नेऽन्धेऽस्ताप्याधिकं वहिर्भिन्ने न भवति, अपवा साधोर्वसतैस्तार्थदि-
वाऽण्डं भिन्नमिति चोक्तिस्तं वैकार्यं, तत्र कल्पे योजितं भूमी वा, यदि कल्पे वदि कल्पं पदेर्होत्सोऽर्थो वदिः नीत्या योवति ततः शुद्धं, अप भूमी भिन्नं चाहिं
भूमिः स्वतिरवा न लज्यते । इतरयेति तत्रस्थे पट्टिर्हस्ताः तिष्ठन्त्ययोरप्यः परिक्षिपन्ते, अस्ताप्याधिकस्य भ्रमणमिति—किं विंदुमात्रपरिमाणेन हीनेनापि वृत्तेषां
वाऽस्ताप्यापरे भवति १, पुच्छा, उच्यते, मच्छिपपाः पाओ यत्र न दृश्यते तदस्ताप्याधिकप्रमाणं । इदानीं यदुच्यते, तत्र ।

अंतो धोविजु तीए रद्धे वा तंमि ठाणे अवयवा पडंति तेण असज्झादयं, तइयभंगे बहिं धोविजु अंतो पणीए मंसमेव असज्झादयंति, तं च उक्खित्तमंसं आइण्णपोगलं न भवइ, जं कालसाणादीहिं अणिवारियविप्पइत्तं निज्झइ तं आइत्त-
पोगलं भाणियवं । 'महाकाए'त्ति, अस्या व्याख्या-जो पंचिंदिओ जत्थ हओ तं आघायठाणं वज्जेयवं, खेत्तओ सट्ठि-
हरथा, कालओ अहोरत्तं, एत्थ अहोरत्तल्लओ सूरुदएण, रद्धं पक्कं वा मंसं असज्झादयं न हवइ, जत्थ य धोयं तेण एएसेण
मदंतो च्चत्तावाहो प्पदो तं तियोरित्तिकाले अनुत्तेवि सुद्धं, आघायणं न सुज्झइ, 'महाकाए'त्ति अस्य व्याख्या-महा-
काएत्ति पच्छद्दं, मूसगादि महाकाओ सोऽपि विराज्जाइणा आहओ, जदि तं अभिन्नं चैव गळितं धेत्तुं वा सट्ठीए हरथाणं
माहिं गच्छइ तं केइ आयरिया असज्झादयं नेच्छंति । गाघायां तु यदुक्कं केइ इच्छंति, तन्न स्वाध्यायोऽभिसंवध्यते, धेर-
पक्खो पुण असज्झादयं चैवत्ति गाघार्थः ॥ १३५३ ॥ अस्संवार्यस्य प्रकटनार्थमाह भाव्यकारः—

१ धोरत्तः प्रक्षाल्य सप्त शब्दे वा वकिन्त् स्थानेऽवयवाः पठन्ति तेनास्ताव्याधिकं, तृतीयभङ्गे बहिः प्रक्षाल्याभ्यन्तरासीते मांसमेवास्ताव्याधिकमिति,
उज्जोप्पसमासं भादीणंपुद्गलं न भवति, एए काळवादिभिरतिवारीतं विप्रकीर्णं भीयते एए भाकीर्णपुद्गलं भवितव्यं । महाकाय इति, यः पक्षेद्रियो यत्र
हनस्य भाषावत्स्थानं वर्तयितव्यं, क्षेत्रतः पदेर्द्वेभ्यः काळवोऽहोरत्तं, अत्राहोरत्तप्रपञ्चेदः सूर्योदयेन, रात्रं पक्कं वा मांसं अस्ताव्याधिकं न भवति, यत्र च
धीयं तेन मंदरोन मदान् तद्वद्वयाहो मूरुत्तहिं त्रिरीत्योकाळेऽर्जोऽपि शुद्धं, आघावनं न शुष्यति, महाकाय इत्यस्य व्याख्या-महाकाय इति पञ्चार्थं, दूए
काइमंदाकायः सोऽपि मात्तासादिनाऽऽहृतः यदि समभिन्नमेव गृहीत्वा विच्छित्त्वा वा पदेर्द्वेभ्यो बहिर्गच्छति तए केविदाचार्या अस्ताव्याधिकं नेच्छन्ति ।
केविदएत्तमिदं स्थितेपसः पुनरस्ताव्याधिकमेवेति ।

वेपालियं चंदगविज्झयं पोरुसिमंडलमादी, अहवा असज्झायं चवधिदं इमं-भंसं सोणियं चम्मं अट्टि यत्ति गाथार्थः
॥ १३५१ ॥ मंसास्तिणा उक्खित्ते मंसे इमा विही—

अंतो वहिं च धोअं सट्ठीहत्थाउ पोरिसी तिज्जि । महकाएँ अहोरत्तं रद्धे जुहे अ सुद्धं तु ॥ १३६३ ॥

व्याख्यानागाथा—

वहिधोपरद्धपक्के अंतो धोए उ अवयवा हुंति । महकाय पिरालाई अयिभिन्ने केह इच्छंति ॥ १३५३ ॥

इमीणं वक्खाणं—साहुवसहीओ सट्ठीहत्थाणं अंतो वहिं च धोअन्ति भंगदर्शनमेतत्, अंतोधोयं अंतो पक्कं, अंतोधोयं पट्टिपक्कं
वाहिं धोयं अंतो पक्कं, अंतमगहणाउ पट्टमवित्तिया भंगा वहिगहणाउ सतिओ भंगो, एएसु तिसुवि असज्झायं, जंमि एएसं
धोयं आणोत्तु वा रद्धं सो पएसो सट्ठीहत्थेहिं पट्टिहत्थिओ, काळओ तिज्जि पोरुसिओ । तथा द्वितीयगाथायां पूर्वार्द्धेन पट्टकं 'व-
हिधोपरद्धपक्के' एस चउत्तरधम्मंगो, एरिसं जइ सट्ठीए हत्थाणं अन्नमंतरे आणीयं तहवित्तं असज्झायं न भवइ, पट्टमवित्तियमंगोत्तु

१ वैचारिकं सन्नायेकं पौरुषीमण्डलादि, भयमा अस्वाभ्याधिकं चतुर्विधमिदं—मांसं क्षोणितं चर्मं भस्मि चेति । मांसाशितोपिष्ठे मांसेभ्यं क्षिभिः,
अनयोर्भाक्ष्यान्—सायु वसन्तेः पट्टिहत्थानामन्तर्बहिष्म धीवमिति, अन्तर्धौतं अन्तःपक्कं अन्तर्धौतं बहिः पक्कं बहिर्धौतमन्तः पक्कं, अन्तमगहणात् प्रथमद्वितीयो
भङ्गो गृहीतो बहिर्मगहणात् तृतीयो भङ्गः । एतेषु त्रिवचनस्थान्याधिकं, यस्मिन् प्रदेशे धौतं भागीय वा रद्धं स प्रदेशः बहिहत्थान्यखरे परिहर्तव्यः, काळव-
स्तिष्ठः परिधीः, बहिर्धौतपक्कं, एव चतुर्थो भङ्गः, इदं यदि पट्टेर्हस्तेभ्योऽन्तरमात्मीयं घृण्णी तदुत्साभ्याधिकं न भवति, प्रथमद्वितीयभङ्ग-
॥

व्याख्या—'पञ्चदियाण रुदिरादद्वयं असञ्ज्ञाद्वयं, खेत्तओ सद्धिद्वयन्मंतरे असञ्ज्ञाद्वयं, परओ न भवइ, अहवा खेत्तओ योगलादिण्णं-योगलं मंसं तेण सव्वं आकिण्णं-व्यासं, तस्सिमो परिहारो-तिहिं कुरत्थाहिं अंतरियं सुञ्झइ, आरओ न सुञ्झइ, अणंतरं कुरद्वियं न सुञ्झइ । महत्तरथा-रायमगो जेण राया चत्तसमगो गच्छइ देवजाणरहो वा विविहा य आसवाहणा गच्छंति, सेसा कुरत्था, एसा नगरे विही, गामस्स नियमा चाहिं, एत्थ गामो अविमुद्धणेगमनयदस्सिणेण सीमापजंतो, परगामे सीमाए सुञ्झइति गायार्थः ॥ १३५० ॥

काले तिपोरस्सिद्ध च भावे सुत्तं तु नंदिमाद्वयं । सोणिय मंसं चम्मं अही विप हुंति चत्तारि ॥ १३५१ ॥
व्याख्या—तिरियमसञ्ज्ञायं संभवकालओ जाय तइया पोक्सी ताव असञ्ज्ञाद्वयं परओ सुञ्झइ, अहवा अट्ट जामा

असञ्ज्ञाद्वयंति-ते जत्थापायणट्ठाणं तत्थ भवंति । भावओ पुण परिहरंति सुत्तं, तं च नंदिमणुओगदारं नंदुल-

१ पञ्चदियाणां शिषादिद्वयं अस्याप्याधिकं, शेषतः षड्विष्टान्मन्तरेऽस्याप्याधिकं, परतो न भवति, अथवा शेषतः पुत्रलाकीर्ण-मुद्रकं-मांसं तेन छेदमाकीर्णं, तस्यायं वर्गद्वारः-शिवभिः कुराप्याभिरत्यरितं शुच्यति, अत्रापि न शुच्यति, अतन्वरे कुरस्सितेऽपि न शुच्यति, माहद्वया-राजकर्माः येन राजा ब्रह्मसमो गच्छति देवयानयो वा विविधोऽन्यथाद्वयानि गच्छन्ति, दोषाः कुराप्याः, पूय नगरे विधिः, प्रामाद्य नियमतो दहिः, अत्र प्रामोऽविमुद्धनेगमनयद्वयंनेय सीमापदन्तः, परामो सीमामि शुच्यति । वैरमसस्याप्याधिकं संभवकालात् यावच्छीया पीकयी तावत्स्याप्याधिकं परतः शुच्यति, अथवा अष्ट दामाद् अस्याप्याधिकमिति-से यथावातस्यानं तत्र भवन्ति, भावतः पुनः परितरितं सूयं, तथ नन्दी अनुयोगद्वाराणि तन्तुल-

संज्ञाओ न सुज्ञाद, जदि तेहिं छड्डिओ सुद्धो, अह न छड्डुति ताहे अणं वसहिं मगंति, अह अण्णा वसही न लब्ध
ताहे वसहा अप्पसागारिए विगिंचंति । एस अभिण्णे विही, अह भिन्नं ढंक्मादिएहिं समंता विक्किणं दिद्धंमि विचि-
त्तंमि सुद्धा, अदिद्धे ताव गवेसेतेहिं जं दिद्धं तं सबं विविचंति छड्डियं, इयरंमि अदिद्धंमि तत्थयेवि सुद्धा-संज्ञाय करे-
त्ताणवि न पच्छित्तं, एत्थ एयं पसंगओ भणियंति गाथार्यः ॥ १३४८ ॥ जुगहेत्ति गयं, इयाणि सारीरेत्ति दारं, तत्थ-
सारीरेपिय दुविहं माणुस तेरिच्छियं समासेणं । तेरिच्छं तत्थ तिहा जलथलखहजं चउद्धा न ॥ १३४९ ॥
व्याख्या—सारीरमवि असंज्ञादयं दुविहं—माणुससरीररुहिरादि, तेरिच्छं असंज्ञादयं च । एत्थ माणुसं ताप चिच्छं,
तेरिच्छं ताव भणामि, तं तिविहं—मच्छादियाण जलजं गवाइयाण थलजं मयूराइयाण खहयरं । एएसिं एकेकं दयाइयं
चउविहं, एकेकस्स वा दयादिओ इमो चउद्धा परिहारोत्ति गाथार्यः ॥ १३४९ ॥
पांचदियाण दब्बे खेत्ते सद्विहत्य पुग्गलाइत्तं । तिक्कुरत्थ महंतेगा नगरे पाहिं तु गामस्स ॥ १३५० ॥

१ स्वाध्यायो न शुभ्यति, यदि तैरसकः शुद्धः, अथ न स्वयन्ति तदाऽन्या वसतिं मार्गयन्ति, अथान्धा वसतिने कथ्यते तदा दृग्भा भस्मसात्कारे
स्वयन्ति, एषोऽभिज्ञे विधिः, अथ भिन्नं ढंक्मादिभिः समन्तात् विकीर्णं दृष्टे विधिके शुद्धाः अदृष्टे तावद् गवेयवद्विर्यदृष्टं तत् सर्वं परित्यजितं, इतरास्मिन्-अदृष्टे
तत्रस्येऽपि शुद्धाः—स्वाध्यायं कुर्वन्नामपि न प्रायश्चित्तं, अथैतत् प्रसक्तो भवितं । द्युद्ध इति गतं, इदानीं सारीरमिति द्वारं चन्द्र-सारीरमपि भस्माप्यादिकं
द्विविधं—मानुष्यसरीररुपितरि तैरभ्यस्तस्वाध्यायं च, अथ मानुष्यं तावच्छिद्यतु तैरभं तावद्वज्रपाणि-तमिविधं—मत्स्यादीनां जलजं गवादीनां स्थलजं मयूरादीनां
खचरजं, एतेषामेकेकं दृग्भादिकं वस्तुविधं, एकेकस्स वा दृग्भादिकोऽयं चतुर्धा परिहार इति ।

निवृत्तो बहुसम्भओ य पणओ बहुपक्खिउत्ति-च्चहुसयणो, भाट्टगरहिण् अहिंसे ज्ञापरे अणंमि वा अणययराओ
 आरम्भ जाव सत्तपरंतरं एएसु मएसु अहोरत्तं सञ्ज्ञाओ न कीरइ, अह करेति निहुक्खत्तिककळं जणो गरहति अक्को-
 सेज्ज वा निच्छुब्भेज्ज वा, अप्पसदेण वा सणियं करेति अणुपेहंति वा, जो पुण अणाहो मरति तं जइ उडिभण्णं हत्थ-
 सयं वज्जेयधं, अणुभिभन्नं असज्झायं न हवइ तहवि कुच्छियंतिकाळं आयरणाओऽवड्ढियं हत्थसयं वज्जिज्जइ । विवित्तिंमि-
 परिट्ठिययंमि 'सुद्धं तु' तं ठाणं सुद्धं भवइ, तत्थ सञ्ज्ञाओ कीरइ, जइ य तस्स न कोइ परिट्ठेयतओ ताहे ॥ १३४७ ॥

सागारियाह कट्ठणं अणिच्छ रत्ति वसहा विनिंचन्ति ।

विपिञ्जे य समन्ता नं दिट्ठ सदेपरे सुद्धा ॥ १३४८ ॥

व्याख्या—जदि नदिध परिट्ठेयतओ ताहे सागारियस आइसहाओ पुराणसहसस अहाभद्गसस इमं छड्डेइ अनइ

१ भिपुच्छो बहुसंमवस महुत्तः, बहुपाथिक इति बहुसन्नो, पाटकरहितेऽर्थे वा शब्दावरे अन्यस्मिन् वा अन्यतरपुद्गाधारभ्य पाचद् सप्तपुद्गान्तरे
 पदेषु सुतेषु भद्रोत्पायं स्वाध्यायो न क्रियते, अथ कुर्वन्मि स्मिन्ःत्ता इतिहत्ता अन्नो गहते भाद्रोसेद्वा सिक्कोसेद्वा, अल्पसन्धेन वा दार्ढ्यैः कुर्वन्ति भद्रुपेक्षन्ते
 वा, यः पुनरन्नाथो प्रियते तस्य पदि पुनस्तीक्ष्णं हस्तगतं पयोपित्तयं, भद्रुद्रियं अस्याध्यायिकं न भवति तयापि कुत्सितमिति कृत्वा आचरणातोऽपस्थितं हस्त-
 सत्कारं वर्धयित्वा, विविधै-परिष्कारिते शुद्धमिति तद् स्थानं शुद्धं भवति-तत्र साध्यायः क्रियते, यदि च तस्य न कोऽपि परिष्ठापकलदा-दीदि नास्ति
 परिहारकस्य ॥ सागारिकस्य आदिष्वन्तर्गत् पुराणभाट्टस्य यथाभद्रकरयेमं सन्न भस्माकं

धुरिसाणं दोणहं इति यथाणं दोणहं मज्झाणं वा जुद्धं, पिट्ठायाणलोदभं डणे वा, आदिसद्दाओ विसयप्पसिद्धासु भंसळासु । विमहाः प्रायो व्यन्तरवहुलाः । तस्य पमत्तं देवया छलेज्जा, चड्डाहो निहुक्खत्ति, जणो भणेज्जा-अमहं आवइपत्ताणं इमे सज्झायं करेति, अचियत्तं हवेज्जा, विसहसंस्वोहो परचक्कागमे, दंडिओ कालगओ भवति, 'अणरायए'त्ति रण्णा फालगए निवमएवि जाव अन्नो राया न दविज्जइ, 'समए'त्ति जीवंतस्सवि रण्णो वोहिगेहिं समंतओ अभिदुयं, जच्चिरं भयं तच्चियं कालं सज्झायं न करेति, जहियसं सुयं निहोच्चं तस्स परओ अहोरत्तं परिहरइ । एस दंडिए कालगए विहित्ति गायार्थः ॥ १३४५ ॥

सेसेसु इमो विही-

तद्विवसभोइअहं अंतो सत्तणह जाव सज्झाओ । अणहरस य हत्थसयं दिडि विवित्तंमि सुद्धं तु ॥ १३४६ ॥

अस्या एव व्याख्यानगाथा-

मयहरपणए बहुपक्खिए प सत्तायर अंतरमए वा । निहुक्खत्ति य गरिहा न पटंति सणीयनं घाचि ॥ १३४७ ॥

इमीण दोणहवि वक्खाणं-गामभोइए कालगए तद्विवसंति-अहोरत्तं परिहरंति, आदिसद्दाओ गामरद्धमयहरो अदिगार-

१ पुरययोदंयोः क्रियोदंयोर्मलयोर्वा शुद्धं, पृष्ठायाणलोदभण्डने वा, आदिशरदादिप्रययसिद्धासु भंसळासु (कलहवितोपेयु) । तत्र समत्तं देवता उक्ता येव । चड्डाहो निर्दुःखा इति, जतो भणेव-अस्मासु आपयासेयु इमे स्वाप्यायं कुर्वन्ति, अभीतिकं भवेय, सुपभसंक्षोभः परचक्कागमे, दविज्जइः कलहगतो भवति, रासि कालगते निर्भेदेऽपि यावत् अन्यो रात्रा न स्थाप्यते, समय इति जीवतोऽपि रात्रो वेधिकेः समन्ततोऽभिदुयं, यावदिदं भयं तावत्तं कालं स्वाप्यायं न कुर्वन्ति, यदिवसे सुत्तं निर्दोषं वस्त्रापरलोड्ढोरात्रं परिहरियते । एय दण्डिके कालगते विधिः । दोरेप्पयं विधिः । अन्त्योदंयोऽप्यायं-ग्राम-भोत्रिके कालगते तद्विवसंति अहोरत्तं परिहरन्ति, आदिशरदाद्यं ग्रामरात्रमहत्तरतोऽधिकार-

निवेद्यो बहुसम्भयो य पणो बहुपक्वित्तञ्चि-बहुसयणो, बाढगरहिण् अहिने सेज्जायरे अण्णंमि वा अण्णयरपराओ
 आरम्भ जाय ससपरसरं एएसु मएसु अहोरत्तं सज्जाओ न कीरइ, अह करेति निहुक्खत्तिकारं जणो गरहति अक्को-
 सेज्जा वा निच्छुब्भेज्जा वा, अप्पसदेण वा सणियं करेति अणुपेहति वा, जो पुण अणाहो मरति तं जइ चडिभण्णं हत्थ-
 सयं पज्जेयवं, अणुनिभञ्जं असज्जायं न हवइ तद्वयि कुट्टियंतिकावं आयरणाओऽवड्डियं हत्थसयं वज्जिजइ । विवित्तांसि-
 परिद्वयियंमि 'सुद्धं सु' तं ठाणं सुद्धं भवइ, तस्य सज्जाओ कीरइ, जइ य तस्स न कोइ परिद्वयंतओ ताहे ॥ १३४७ ॥

सागारियाह कट्ठणं अणिच्छ रस्सि वसहा विनिवत्ति ।
 यिकिस्से य समंता जं दिह सदेपरं सुद्धा ॥ १३४८ ॥

न्याहया—अदि नयिथ परिद्वयंतओ ताहे सागारियस्स आइसदाओ पुराणसहस्स अहाभदगरस्स इमं छड्डेइ अन्ह

१ भिपुद्यो बहुसंभवस मरुहः, बहुप्राधिक इति बहुस्त्वग्नौ, पादकरहितेऽन्विरे वा दारयावरे भस्वस्मिन् वा अल्पतरुदायारम्य यावत् सप्तपुष्पभरं
 पूर्वतु पूर्वतु भद्रोत्पायं स्वाभ्याघो न द्विपतं, भय कुर्वन्ति निर्मुःषा इति ह्यथा मनो गहंते भाक्रोरोदा सिकाशेदा, भस्वयादेन वा दानैः कुर्वन्ति अमुपेक्षन्ते
 वा, यः दुर्भगायो भिषते वस यदि पुनरीनेषं दद्यात्तं यदंविषयं, अनुभिषं अस्त्राभ्यापिकं न भवति तथापि कुत्सितमिति कृत्वा आचरणातोऽवस्थितं दस्त-
 सगारं यदंविषयं, विविक्ते-परिष्ठातं शुचिभिर्निष्ठं तत् स्थानं शुद्धं भवति-तत्र स्थापयः क्रियते, यदि च तस्य न कोऽपि परिष्ठापकस्तदा—यदि नास्ति
 परिष्ठापकस्तदा स्थापयितुं न्यादिस्त्रमाणं पुण्यभादस्य यथाभद्रकरयेनं तत्र भजार्कं

आवश्यक-
हारिभ-
द्वीया

॥७३८॥

धुरिसाणं दोषहं इति यथाणं दोषहं महानां वा जुष्टं, पिढावगलोद्भेदणे वा, आदिसद्वाओ विसयप्यसिद्धासु भंसलासु ।
विमहाः प्रायो व्यन्तरवहुलाः । तस्य प्रमत्तं देव्या लुलेजा, उद्वाहो निहुक्खत्ति, जणो भणेजा-अणं आयइपत्ताणं इमे
सज्जायं करेति, अच्चियत्तं हवेजा, विसहसंलोहो परचक्काणे, दंडिओ कालणओ भवति, 'अणरायए'सि रण्णा फालगए
निव्वमएवि जाव अन्नो राया न ठविज्जइ, 'समए'सि जीवंतससवि रण्णो घोहिणेहिं समंतओ अभिदुयं, जच्चिरं भयं तत्तियं
कालं सज्जायं न करेति, जच्चिवसं सुयं निदोच्चं तस्स परओ अहोरत्तं परिहरइ । एस दंडिए कालगए विहिस्सि गाथार्यः ॥१३४५॥
सेसेसु इमो विही-

तच्चिवसंभोहआहं अंतो सत्ताणह जाव सज्जाओ । अणहस्स य हत्थसयं दिहि विचिस्संमि सुद्धं तु ॥ १३४६ ॥

अस्या एव व्याख्यानगाथा-

मयहरपगए बहुपक्खिए य सत्तावर अंतरमए वा । निहुक्खत्ति य गरिहा न पठंति सणीयं यायि ॥ १३४७ ॥

इमीण दोषहवि वक्खाणं-गामभोइए कालगए तच्चिवसंति-अहोरत्तं परिहरंति, आदिसद्वाओ गामरद्धमयहरो अहिगार-

१ पुरवयोर्द्वयोः छियोर्द्वयोर्महयोर्धं युद्धं, दुष्टावगलोद्भेदने वा, आदिसद्वादिपयप्यसिद्धासु भंसलासु (कलविदोषेण) । एत ममत्तं देवता एत-
देव । उद्वाहो निहुक्खा इति, जलो मणोव-अक्खासु आयत्तासु इमे स्याप्यत्तं कुर्वन्ति, अभीतिकं मणोव, एवमसंक्षेपः परचक्काणे, दंडिओः कालगतो
भवति, राशि कालगते निर्भयेऽपि यावत् अन्यो राज्ञा न स्याप्यते, समय इति जीवतोऽपि तस्यो वीथिकेः समन्ततोऽभिदुयं, वाचिहरे भयं तत्तियं काळ-
स्याप्यार्थं न कुर्वन्ति, यच्चिवसे सुत्तं निर्दोषं वक्खाणरतोऽहोरात्रं परिहरते । एव दण्डिके कालगते सिद्धिः । दोषेऽप्यं विधिः । भद्रयोर्द्वयोर्धं व्याप्तं-गाम-
भौतिके कास्माते तच्चिवसंति अहोरत्तं परिहरन्ति, आदिसद्वाए गामराद्धमयहरो अहिगार-

चेव मुक्को तीसे रार्हइ सेसं वज्जणीयं, जम्हा आगामिसूरुदए अहोरत्तसमची, सूरस्सवि दिपागहिओ दिपा चेव मुक्को तरसेव दिवसरस मुक्कसेसं रार्ह य वज्जणिज्जा । अहया सगहनिवुडे एवं विही भणिओ, तओ सी सो पुच्छइ—कंहं चंदे दुवा-
लस सूर सोलस जामा ।, आचार्य आह—सूरादी जेण होंतिऽहोरत्ता, चंदस्स नियमा अहोरत्तद्धे गए गहणसंभवो, अण्णं च अहोरत्तं, एवं दुवालस, सूरस्स पुण अहोरत्तादीए संटुसिएयरं अहोरत्तं परिहरिज्जइ एए सोलसत्ति गायार्थः ॥१३४३॥
सादेवच्चि मयं, इयाणिं जुगहेत्ति दारं, तरथ—

वोन्नाह दंढियमादी संखोभे दंढिए य कालगए । अणरापए य सभए जच्चि निदोच्चऽहोरत्तं ॥ १३४४ ॥
अस्या एव इयालयानान्तरगाथा—

सेणाहियेइ ओइए मपररुंसिसिथिमहजुद्धे य । लोटाहभंढणे चा गुज्झग उट्ठाहमच्चिपत्तं ॥ १३४५ ॥
इमाण दोणहपि यक्खाणं—दंढियस्स जुगहो, आदिसदाओ सेणाहिवरस, दोणहं ओइयाणं दोणहं मयहराणं दोणहं

१ वेव मुक्कमा तांशेः दोषं कर्त्तव्यं, यथादणामिनि सुर्वेद्वेभ्योऽप्यसमाधिः, सुर्वस्यापि दिवा गृहीतो दिवेव मुक्कल्लेव दिवसस्य मुक्कदोषं तांशे कर्त्तव्यः । अथवा समदे मूर्द्धिते एवं विधिर्भवेत्तः, यथा शिष्यः गृह्यति—कथं चन्द्रे द्वादश सूर्ये चोदस यामाः ।, सूर्यादीनि येनाहोरात्राणि भवन्ति, चन्द्रस्य भिन्नमाहोरात्रेभ्य एते मन्वसंभवः अन्यथाहोरात्रमेवं द्वादश, सूर्यस्य पुनराहोरात्रादिवत् संदृष्येतेवरे अहोरात्रे वसिष्ठेते, एते चोदस । सादि व्यमिति मयं, एतामीं वज्जरा एहि दारं, तत्र-अनयोद्वयोऽपि व्याख्यातं—दंढिकस्य वज्जरा, आदिवान्दए सेनाधिपतेः, द्वयोर्मैत्रिकयोर्द्वयोर्महत्तरयोर्द्वयोः

अब्जच्छणे संकाए न नज्जइ, केवलं ग्रहणं, परिहरिया राई पहाए दिठं सगहो निबुद्धो अण्णं च अहोरत्तं एवं दुवाळस । एवं चंदरस, सूररस अरथमणगहणे सगहनिबुद्धो, उवहयरादीए चउरो अण्णं च अहोरत्तं एवं वारस । अह उदयंतो गहिओ तो संदूसिए अहोरत्ते अह् अण्णं च अहोरत्तं परिहरइ एवं सोलस, अहन्ना उदयवेलाए गहिओ छप्पाइयगहणेण सबं दिणं गहणं होउं सगहो चेव निबुद्धो, संदूसियरस अहोरत्तरस अह् अण्णं च अहोरत्तं एवं सोलस । अहया अब्भच्छने न नज्जइ, केवलं होहिति गहणं, दिवसओ संकाए न पडियं, अरथमणवेलाए दिठं गहणं सगहो निबुद्धो, संदूसियरस अह् अण्णं च अहोरत्तं एवं सोलमसि गाथार्थः ॥ १३४२ ॥

सगहनिबुद्ध एवं सूरारई जेण हुंतिऽहोरत्ता । आइअं दिणसुक्के सुचिय दिवसो अ राई य ॥ १३४३ ॥

व्याख्या—सगहनिबुद्धे एगं अहोरत्तं उवहयं, कहं ? उच्यते, सूररादी जेण होतिऽहोरत्तं, सूरउदयकालाओ जेण अहोरत्तस्स आदी भवति तं परिहरितुं संदूसिअं अण्णंपि अहोरत्तं परिहरियव । इमं पुण आइअं-चंदो रातीए गहिओ राई

१ अब्जच्छने साक्षात् न ज्ञायते, केवलं ग्रहणं, परिहृता रात्रिः, प्रभाते इदं, समहो भूदिवः, अन्यथाहोरात्रमेवं द्वादश, एवं चान्नस, पूर्वस ए अलमय-नग्रहणे समहो भूदिवः, उपरुत्तराज्याश्रयावरोऽन्यथाहोरात्रमेवं द्वादश, अयोद्वच्छन् गृहीतः ततः संदूषिताहोरात्रस्याहो अन्यथाहोरात्रं परिदूषिते एवं पोडरा, अथचोदयवेलायां गृहीतः औत्पत्तिकग्रहणेन, सर्वे दिने ग्रहणं भूत्वा समग्र एव भूदिवः, संदूषितस्याहोरात्रस्याहो अन्यथाहोरात्रमेवं पोडरा, अथवाऽब्रच्छन्ने न ज्ञायते केवलं भविष्यति ग्रहणं, दिवसे साक्ष्या न पठितं, अस्मदयनवेलायां इदं ग्रहणं समहो भूदिवः, संदूषितस्याह् अन्यथाहोरात्रमेवं पोडरोति । समहो भूदिवे एकमहोरात्रमुपहृतं, कथं ? उच्यते, सूर्योदीनि येन भयन्त्याहोरात्राणि-सूर्योदयकालाए येनाहोरात्रस्यादिभं पठि, तद् परिहरा संदूषितमन्यदप्यहोरात्रं परिहर्त्तव्यं, इदं पुनराचीर्णं-चन्दो रात्रौ गृहीतो रात्रा-

अणुदिष्टसूरिर्मज्झणहे अत्यमणे अदुरत्ते य, एयासु चवसु सज्झायं न करेति पुपुत्तं, 'पाडियए'ति चउण्हं महामहाणं चउसु पाडियएसु सज्झायं न करेति, एवं अन्नापि जंति-महं जाणेज्जा अदिंति-गामनगरादिसु तंपि तथ पज्जेज्जा, सुनिमहए पुण सवत्थ नियमा असज्झाओ भवति, एत्थ अणगाढजोगा निक्खिवंति नियमा आपाढा न निक्खियंति, न पढंति ति गाथार्थः ॥ १३३७ ॥ के य ते पुण महामहाः ? उच्यन्ते—

आसाढी इंदमहो कत्तिय सुगिरहण य बोद्धवे । एण महामहा खलु एणसिं येय पाटियपा ॥ १३३८ ॥

व्याख्या—आसाहो—आसाहपुञ्जिमा, इह लाङ्गण सावणपुञ्जिमाए भयात्, इदमहो आसापुञ्जिमाए भयात्, 'काव-
य'त्ति कत्तियपुञ्जिमाए चैव सुणिमहओ—चेत्तपुणिमा, एए अंतिमदिवसा गहिया, आई च पुण जत्थ जाथ विसए जओ
दिवसाओ महमहा पवत्तत्ति तओ दिवसाओ आरम्भ जाव अंतदिवसो ताव सज्जाओ न काययो, एएसि चैव पुणिमा-
एत्तरं जे बहुलपडिवया चउरो तेवि वज्जियत्ति गायार्थः ॥ १३३८ ॥ पडिसिक्काले करेत्तरस इमे दोषा—

१ अत्रुदिते सूर्ये मन्वाह्ने अन्नजनयने अर्धरात्रौ च, एतासु चतसृषु स्वाध्यायं न कुर्वन्ति पूर्वोक्तं, 'वतिषद्' इति ऋतुर्गो मद्रामद्वान्। चतसृषु मतिषद्गु स्वाध्यायं न कुर्वन्तीति, एवमन्यमपि यमिति महं ज्ञानीयात् यत्रोति प्रामत्तगारादिषु तमपि तत्र वर्मयेत्, शुभीभक्तं युवा सर्वत्र नियमादस्वाध्यायो भवति, अत्रानागावयोरा निक्षिप्यन्ते नियमात् अगावाद् न निक्षिपन्ति, न पठन्तीति । के च पुनरत्र महामदाः? यज्यन्ते-आयादी आयादपूर्णमा इह छटा न धाव्यपूर्णमायां भवति, इन्द्रमह अश्वयुक्पूर्णमायां भवति, कार्तिक इति कार्तिकपूर्णमायानेव शुभीभक्तः-वैश्वपूर्णमा, एतेभ्यस्त्रिवसा गृहीताः आदिस्तु पुनर्यत्र यत्र देहे यतो दिवसात् महामदाः प्रवर्तन्ते ततो दिवसादारभ्य यावन्नस्यो दिवसत्वात् स्वाध्यायो न कर्ष्यः, एतासानेव पूर्वमात्राम- नन्तरा याः कृष्णप्रतिपदश्चतसरा अपि वर्जिता इति । प्रतिपिदकाले कुर्वेव इमे दोषाः—

कामं सुओषओगो तवोषहणं अनुत्तरं भणियं । पठिसेहिपंमि काले तद्वाचि खलु कम्मवंधाप ॥ १३३९ ॥
 छलया च सेसएणं पाहिष्वासुं छणाणुसज्जंति । महवाजलत्तणेणं असारिआणं च संमाणो ॥ १३४० ॥
 अन्नयरपभापजुयं छलिज्ज अप्पिहिओ न एण जुत्तं । अन्नोदहिद्धिइ पुण छलिज्ज जयणोवउत्तंपि ॥ १३४१ ॥

व्याख्या—सैरागसंजओ सरागसंजयत्तणओ इंदियविसयाअन्नयरपभापजुत्तो हविज्ज स विसेसओ महामहेसु तं

पभापजुत्तं पटणीया देयया छलेज्ज । अप्पिहिया खेचादि छत्तणं करेज्ज, जयणाजुत्तं पुण साहुं जो अप्पिहिओ देवो
 अन्नोदहोओ कणठिर्दोओ न चए छलेदं, अन्नसागरोवमठितीओ पुणं जयणाजुत्तंपि छलेज्जा । अरिप से सामर्थं जं तंपि
 पुपायरसंघपसरणओ कोइ छलेज्जति गायार्थः ॥ १३३९-१३४०-१३४१ ॥ 'वंदिमसूकररागत्ति' अस्या व्याख्या—

उक्रोसेण दुपासस चंदु जह्मेण पोरिसी अह । सरो जह्म पारस पोरिसि उक्रोस दो अह ॥ १३४२ ॥

व्याख्या—चंदो चदयकाले गहिओ संदूसियरार्हए चउरो अण्णं च अहोरत्तं एवं दुवालस, अहया च्छपायगहणे
 छपारपं गहणं, सगाहो चोय निवुद्धो संदूसियरार्हए चउरो अण्णं च अहोरत्तं एवं वारस । अहया अजाणओ,

१ सतागभं वदः सतागसंघज्जादिदिवविपपापउदरयमावुत्तो अवेए स विरोपतो माहमहेसु वं प्रमादयुक्तं मत्तनीका देवता छलेज्ज-अत्तदिक्का
 डिक्कादिक्कमा दुवांइ, उदरयपुक्तं पुपाः साहुं चोम्मादिक्को वेवोअर्थादधिक उदस्थितिको च चक्रोति कळयितुं, अर्थसागरोवमठितिकः पुनर्वतनायुक्तमपि
 पटंइ, अर्थ सत्त सामर्थं चउमोहि वृथायसाहयकात्तलतः कथिए छलेदिति । चउइ चदयकाले गृहीतः संदूषितायेअत्तातः अन्यच्च/होरायमेवं दादित, अयया
 उदरउदरपं संदूषिकं मरुत्तं, उदर एव मूढितः संदूषितायेअत्तातः अन्यच्च/होरायमेवं दादित, अयया अमानतः—

काउस्सगं करेति तेरसिमादीसु वा तिसु दिणेषु तो साभाविगे पडंतेऽवि संवच्छरं सञ्ज्ञायं करोति, अह वरसगं न करेति तो साभाविए य पडंते सञ्ज्ञायं न करोतिचि गाथार्थः ॥ १३३३ ॥ उप्यायत्ति गयं, इदाणि सादिपेत्ति दारं, तद्य-
गंधव्वदिसाविज्जुफगज्जिए जूअजक्खआलित्ते । इक्किक्क पोरिसी गज्जियं तु दो पोरसी हणइ ॥ १३३४ ॥
इयाहया—गंधर्व—नगरविजयणं, दिसादाहकरणं विज्जुभयणं उक्कापडणं गज्जियकरणं, जूअगो वक्खमाणउक्खणो, जमरा-
दित्तं—जक्खुदित्तं आगासे भवइ । तस्य गंधवनगरं जक्खुदित्तं च एए नियमा दिक्कया, संसा भयणिज्जा, जेण फुदं
न नज्जंति तेण तेसिं परिहारो, एए पुण गंधवाइया सवे एक्केकं पोरिसिं उवहणंति, गज्जियं तु दो पोरिसी उवहण-
इत्ति गाथार्थः ॥ १३३४ ॥

दिसिदाह छिन्नमूलो उक्क सेरहा पगासजुत्ता वा । संक्षाडेयावरणो च जूअओ सुक्कि दिण निदि ॥ १३३५ ॥
इयाहया—अन्यसमदिनन्तरविभागे महानगरप्रदीप्तमियोद्योतः किन्तूपरि प्रकाशोऽधस्तादन्यकारः ईदृक् छिन्न-
मूलो दिग्दाहः, उक्कालक्खणं—संदेहवणं रेहं करेती जा पडइ सा उक्का, रेहविरहिया वा उज्जोयं करेती पटइ सावि उक्का ।

१ कायोऽसगं कुर्वन्ति त्रयोदश्यादिषु वा त्रिषु दिवसेषु तदा साभाविक्कयोः पवतोरसि संवत्सरं स्थापयं कुर्वन्ति, अयोऽसगं न कुर्वन्ति तदा स्थाभाविक्कं
पवति स्थाप्यायं न करोति । औपधातिकमिति भातं, इदानीं सादिन्यमिति दारं, सद्य-गान्धवं यणरविर्गुर्वणं दिग्दाहकरणं विगुमयनं वदकायणनं गार्द्रितकरणं
यूपको—यदपमाणलक्षणः यक्षादीप्तं—यक्षोदीप्तमाकाशे भवति, तत्र गान्धर्वनगरं यक्षोरीप्तं च पृते नियमाए दयहते, सेयाणि भद्रनीयाणि, येन एतदं न यायभं
तेन तेषां परिहारः । पृते गान्धर्वादिकाः पुनः सर्वे पृक्केकां दीक्षीयुषमन्ति, गार्द्रितं तु दे दीक्षय्यजुषहन्ति । उक्कालक्षयं—स्वदेहवर्ज्यो रेतो कुर्वन्ती वा पवति
सोक्का रेखाविरहिता पोद्योतं कुर्वन्ती पवति साप्युक्का ।

जुव गो०सि संस्पष्टा चंदप्यहा य जेणं जुगवं भवंति तेण जूत्रगो, सा य संस्पष्टा चंदप्यभावरिवा निष्किडंती न नज्जइ सुक्कपक्खपडिवगादिसु दिणेसु, संस्पाडेयए अणज्जमाणे कालवेळं न मुणंति तथो तिन्नि दिणे पावसियं कालं न नेणदंति-तिसु दिणेसु पावसियसुत्तपोरिसिं न करंति सि गाथार्थः ॥ १३३५ ॥

केसिसि धुंतिजमोहा ज जूवओ ता य धुंति आहवा । जेसिं तु अणाहवा तेसिं किर पोरिसी तिन्नि ॥ १३३६ ॥
 क्याख्या—जगरस सुभासुभकम्मनिमित्तुथाओ अमोहो—आइच्चकिरणविकारजणिओ, आइच्चमुदयधमआयंतो(वो) किण्हसामो मा सगहुच्चिसंतिओ दंढो अमोहसि स एव जुवगो, सेसं कंठं ॥ १३३६ ॥ किं चानयत्—
 चंदिमखरूपरागे निगपाए गुंजिए अहोरत्तं । संझा चउ पाडिगपा जं जहि सुगिम्हए निपमा ॥ १३३७ ॥

व्याख्या—चंदखरूपरागो गहणं भवद्—एयं वक्खमाणं, साखे निरञ्जे वा गगने व्यन्तरहृतो महागार्जितसमो भवति-
 निर्धोवः, वस्सय वा विकारो गुञ्जावहुच्चित्तो महाव्यनिर्गुञ्जितं । सामण्णओ एएसु चउसुवि अहोरत्तं सज्झाओ न कीरइ,
 निगपाएगुंजिएसु धिसंसेओ—धितिपदिणं जाय सा वेळा णो अहोरत्तलेण छिज्जइ जहा अन्नेसु असज्झाएसु, 'संझा चउ'सि

१ पूरक इति सम्प्रसादभावात् अत्र प्रसादं यत्तु गुरुपदं भवत्वेन पूरकः, सा च सम्प्रसादभावात् अन्तर्गता गच्छन्ती य आयेते शुक्लपक्षमतिपदादिषु,
 दिनेषु, सम्प्रसादोद्देश्यप्रमाणे कालवेळा न जानन्ति कलकोप्, दिवसान् प्रदीपिकं कालं न गृह्णन्ति त्रिषु दिवसेषु प्रादोपिकसूत्रयोर्वी न कुर्वन्तीति । जगतः
 सुभासुभकम्मनिमित्तं वरागोऽमोहः—आदित्यकिरणविकारशक्तिः आदित्योद्गमनालमपदे आलम्बः कृष्णप्रमाणो वा एकदोर्दिसंस्थितो दृढोऽमोघ इति स
 दृढ पूरक इति, सेसं कंठं । अत्रार्थोपपत्तौ प्रदत्तं भवत्वे, एतत् पदप्रमाणं, सामान्यत एतेषु चतुर्दशिवि अहोरात्रं स्वाध्यायो न क्रियते, निर्धोवगुञ्जितयोर्वि-
 संसः—इदोर्वीर्षदेन यावत् सा वेळा गहोरात्रोद्देशेन विद्यते यथाऽन्येभ्यस्तथापिषेयु, 'सम्प्रसादगुञ्जितयोर्वि-

संज्ञं न करोति, अरणे भणंति-बुबुयवसिसे बुबुयवज्जिए य अहोरत्ता पंच, फुसियवरिसे सच, अभी परं आउपाय-
भाविए सघा चेद्वा निरुंभंतिति गाथार्थः ॥ २१७ ॥ कहं ?—

वासत्ताणावरिया निष्कारण ठंति कज्जि जयणाए । हत्थयंमुलिसत्ता पुत्तावरिया च भासंति ॥ १३३० ॥
व्याख्या—निष्कारणे वासाकर्षं-कंचली(ता)ए पाउया निहुया सवन्भंतरे चिद्धंति, अयस्सकावये वत्तपे वा फज्जे इमा
जयणा—हरथेण भमुहादिअच्छिवियारेण अंगुलीए मा सन्नत्ति-इमं करोहिति, अह एवं जावगच्छइ, मुहपोत्तीयअंत-
रियाए जयणाए भासंति, गिलाणादिकज्जे वासाकर्षपाउया गच्छंति सि ॥ १३३० ॥ संजमयाएत्ति दारं गयं । इयाणि
उत्पाएत्ति, तत्थ—

पंस अ मंसरुहिरे केससिलायुट्टि तह रउजपाए । मंसरुहिरे अहोरत्ता अवसेसे जयिरं सुत्तं ॥ १३३१ ॥
व्याख्या—धूलीवरिसं मंसवरिसं रुहिरवरिसं 'केस'सि केसवरिसं करणादि सिलावरिसं रगुपायपडणं च, एएत्ति इमो

१ सर्व न करोति, अन्ये भणन्ति-बुबुयवसे बुबुयवज्जिए य अहोरत्तायाणि पञ्च विन्दुपर्यं सप्त, अतः परमकायभावितायाए सर्वांमेव निरुण्ढि । कथं । निष्का-
रणे सर्पाकल्पः-कम्बलः तेन प्रायुता निशुताः सर्वाभ्यन्तरे तिष्ठन्ति, अवश्यकर्षये अवश्यवक्तव्ये वा कार्ये इयं यतना-इत्येव भद्रव्यापिभित्तिकरेणापुत्र्या
॥ संज्ञयन्ति-इदं कुर्वन्ति, अर्थेयं नावगच्छन्ति मुख्यविक्षेपान्तरितया यतनया आपन्ते, क्लानादिकार्ये सर्पाकल्पमायुता गच्छन्तीति । संजमयातक इति
दारं गतं । इदानीमाप्यात्तिकमिति, तत्र धूलिवर्या मांसवर्या रविवर्याः केनेति केनार्याः करकादिः शिलावर्याः रत्नवर्यातपतनं च, एतेषामयं

परिहारो—मंसरुहरे अहोरथं सञ्ज्ञाओ न कीरइ, अवसेसा पंसुमाइया अच्चिरं कालं पडंति तत्तिथं कालं सुत्तं नंदिमाइयं न पडंति ति गाथार्थः ॥ १३३१ ॥ पंसुरयुत्थायाण इमं पक्खणं—

पंख अच्चिरओ रयस्सिखाओ दिसा रजयाओ । तत्थ सवाए निव्वायए य सुत्तं परिहरंति ॥ १३३२ ॥

व्याख्या—धूमागारो आपंडुरो रओ अच्चिओ य पंख भणइ, महारकन्धावारगमनसमुद्भूत इव विश्रसापरिणामतः समन्ताद्गुपतनं रजजडूपावो भणयते, अहयां एस रओ जयाडड पुण पंसुरिया भणइ । एएसु पायसहिएसु निबाएसु या सुत्तपोरिसिं न करेत्ति ति गाथार्थः ॥ १३३२ ॥ किं चान्यत्—

साभापिप तिसि दिणा सुगिन्हए निक्खिखवंति जइ जोगं । तो तंमि पडंतंमी करंति संवण्डरज्झायं ॥ १३३३ ॥
व्याख्या—एए पंसुरजजयाया साभापिया हवेज्जा असाभापिया या, तत्थ असन्भापिया जे णिययायभूमिकंपक्कं दोपरागादिदपसहिपा, एसिसेसु असाभापिएसु कएवि उरसगो न करेत्ति सज्झायं, 'सुगिन्हए'त्ति यदि पुण चित्तसुखपक्खं दसमीए अवरणइ जोगं निक्खिखवंति दसमीओ परेण जाय पुण्णिमा एत्थंतरे तिणि दिणा उवरयारिं अच्चिरजजयाहावणं

१. परिहारः—मंसरुहरेदोरादं स्थापयो न क्रियते, अवसेसाः पंसुमादिका यावच्चिरं कालं पठन्ति तावन्तं कालं सूत्रं-सन्धादिकं न पठन्तीति । पांडुरादरुकाजधोमिदं रथावधानं—धूमाकार भाषाबहुल राज्ञः अविषय पांडुभणयते अथवेव राज वदन्तास्तु पुनः पांडुरिका भणयते, एतेषु पातसहितेषु ध्वजेषु वा एवमार्था न करोतीति । पुनः पांडुरादरुकाजं स्थापयिषी भवेतामस्याभाषिकी वा, तत्रास्तामाषिकी यी निर्धातभूमि कणचन्दोपरलागति-रिपक्षप्रतिज्ञां, इत्येवोत्सामार्तिकयोः कृतंयपि कावोत्सार्गं न कुर्वन्ति स्थापयामं, सुमीप्सक इति यदि पुनश्चग्रमुद्रपक्षदशाया अपराद्धे योतं निक्षिपन्तिव रजसोऽयः परतः सादर पूर्वमेवा अग्राज्जरे प्रीन् दिवसान् तपयुषति अविषयनरदृपातनायं

सेहंगति, जहा मेच्छो तहा असज्जाओ महिगादि, जहा रयणधणाइ तहा णाणादीणि महिगादीहि अविहीकारिणो होरति गाथार्थः ॥ १३२५ ॥

धोवावसेसपोरिसिमज्झयणं वाचि जो कुणह सो उ । णाणाइसाररहियस्स तस्स छलणा उ संसारो ॥ १३२६ ॥
व्याख्या—‘धोवावसेसपोरिसि’ कालवेळसि जं भणियं होइ, एवं सो उचि संबंधो, अजस्रयणं-पाढो अयिसइओ वक्खाणं वाचि जो कुणह आणादिलंघणे णाणाइसाररहियस्स तस्स छलणा उ संसारोचि-णाणादिपेफलत्तणओ चेय गाथार्थः ॥ १३२६ ॥ तत्राऽऽद्यद्वारावयवार्थप्रतिपादनायाह—

महिपा य भिन्नवासं सच्चित्तरए य संजमे निविहं । दन्वे खित्ते फाले जहियं वा जघिरं सव्वं ॥ १३२७ ॥
व्याख्या—‘महिप’सि धूमिगा ‘भिन्नवासे य’सि दुहुदादौ ‘सच्चित्तरए’सि अरण्णे वाउज्जुयपुढविरएसि भणियं होइ, संजमपाइयं एवं तिविहं होइ, इमं च ‘द्वे’सि तं चेव दधं महिगादि ‘खेत्ते फाले जहिं ये’ति जहिं रंत्ते महिगादि पयइ

१ पेषकमिति, यथा मण्डेच्छसायाऽस्याप्यायो महिकदि, यथा रसयनादि तथा ज्ञानादीनि महिकदिभिरविधिकारीणो द्वियन्ते । खोद्यायोरपि दौर्ध-
यीति कालवेळेति यन्नमितं भवति, एवं स विवतिसाधन-यः, अध्ययनं पाठः अपिनादत्त व्याख्यानं वाचि यः करोति आञ्जापुण्ड्रने ज्ञानार्तसारदिवस-
छलना उ संसार इति ज्ञानार्तद्वैकल्यादेव । महिकेति धूमिका भिन्नवर्त्मनिति दुहुदादौ सति सचित्तं रत्न इति अरण्ये पातोद्भूतं दुष्परीत इति भयिनं भवति,
संयममावकमेव प्रविश्यं भवति, इदं च दधय इति वदेव दधं महिकदि क्षेत्रे काले यन्नेवेति-यत्र क्षेत्रे महिकदि पठति

अचिरं कालं 'सर्वं'ति भावओ ठाणभासादि परिहरिअइ इति गाथासमुदायार्थः ॥ १३२७ ॥ अवयवार्थं तु भाष्यकारः स्वयमेव व्याचष्टे, इह पञ्चविधासत्त्वाइयस्स, तं कइं परिहरियवमिति १, तत्पसाहगो इमो दिट्ठो-

इज्जाइतोसियनिवो पंचण्हं देइ इच्छियपयारं । गहिण प देइ मुहं जणस्स आहारवत्थार्ह ॥ १३२८ ॥

व्याख्या—एतास्स रण्णो पंच पुरिसा, ते बहुसमरल्लविजया, अण्णया तेहि अच्चंविमसं दुगं गहिणं, तेसिं तुट्ठो राया इच्छियं नगरे पयारं देइ, जं ते किंचि असणाइ या परयाइगं च जणस्स निहंति तस्स वेयण्यं सर्वं राया पय-
च्छइ इति गाथार्थः ॥ १३२८ ॥

इकेण तोसियपत्तरो गिहमगिहं तस्स सन्वहिं विपरे । रत्थार्हसु चउण्हं एवं पढमं तु सन्वत्थ ॥ १३२९ ॥

व्याख्या—तेसिं पंचण्हं पुरिसाणं एगेण तोसिययरो तस्स गिहावणट्ठाणेसु सवत्थ इच्छियपयारं पयच्छइ, जो एते दिण्णपयारे आसाएज्जा तस्स राया दंढं करेइ, एस दिट्ठो, इमो जवसंहारो—जहा पंच पुरिसा तहा पंचविहासज्झाइयं, जहा सो एगो अन्नमहितवरो पुरिसो एवं पढमं संजमोवपाइयं सर्वं तत्थ ठाणासणादि, तंमि पट्टमाणे ण सज्झाओ नेव

१ वाच्यं कालं (वा पठति) सर्वंमिति भावतः स्थानभाषादि परिह्रियते । इह पञ्चविधासत्त्वाव्याधिकस्य, तत्र कथं परिहर्यव्यमिति १, ताम्रसायकोऽयं दृष्टान्तः—दुरुस रायः पञ्च पुरुषाः, ते बहुसमाकल्पविजयाः, अन्परा तैरसत्त्वविषमो दुर्गो गृहीतः, तेन्यस्तुष्टो राजा ईप्सितं नगरे प्रचारं ददाति, यत्ते किञ्चि-
द्वानार्थं वा वार्जार्थं वा जनस्य गृहीतं सत्त्वं वेतनं सर्वं राजा प्रयच्छति । तेन पञ्चानां पुरुषाणां यैकेन तोसितवरः, तस्मै गृहाणस्यन्तेषु सर्वेभिरसितं प्रचारं प्रयच्छति, य एगान् पञ्चनकारान् भाषातयैव सत्त्वं राजा दण्डं करोति, एव दृष्टान्तोऽयमुपसंहारः—यथा पञ्च पुरुषास्तथा पञ्चविधासत्त्वाव्याधिकं, यथा, त-
द्देवोऽन्वदिक्यतां पुरुष पृथं प्रथमं सर्वमोपपादितं सर्वं एव स्थानासनादि, तस्मिन् पचमं न स्थाप्यापो नैव

सेहंगति, जहा मेच्छो तहा असज्जाओ महिगादि, जहा रयणपणाइ तहा पाणादीणि महिगादीहि अविहीकारिणो हीरति गाथार्थः ॥ १३२५ ॥

थोवावसेसपोरिसिमज्जपणं चावि जो कुणइ सो उ । पाणाइसाररहियस्स तस्स छलणा उ संसारो ॥ १३२६ ॥

व्याख्या—‘थोवावसेसपोरिसि’ कालवेलत्ति जं भणियं होइ, एवं सो उत्ति संवंधो, अज्जपणं-पाठो अयिसहाओ वक्खाणं चावि जो कुणइ आणादिलंघणे पाणाइसाररहियस्स तस्स छलणा उ संसारोत्ति-पाणादिवेफलत्तणओ चैव गाथार्थः ॥ १३२६ ॥ तत्राऽऽद्यद्वारावयवार्थमतिपादनायाह—

महिंया य भिन्नवासे सच्चित्तरए य संजमे तिविहं । दव्वे खिस्से काले जहियं या जचिरं सव्वं ॥ १३२७ ॥

व्याख्या—‘महिंय’त्ति धूमिगा ‘भिन्नवासे य’त्ति बुहुदादो ‘सच्चित्तरए’त्ति अरणे वाउज्जुयपुटविरएत्ति भणियं होइ, संजमपाइयं एवं तिविहं होइ, इमं च ‘दव्वे’त्ति तं चैव दपं महिगादि ‘खेस्से काले जहिं वे’त्ति जहिं खेस्से महिगादि पटइ

१ देवकमिति, यथा महेच्छसपाऽस्ताभ्यापो महिकारिः, यथा रस्यत्रादि यथा ज्ञानादीनि महिकारिभिरविधिकाणि द्वयन्ते । कोदापरोषा दांश-
वीति कालवेलत्ति यन्नणितं भवति, एवं स विवतिसमयन्धः, अप्ययनं पाठः अपितान्द्राव प्याययानं चापि यः करोति आणानुष्ठाने ज्ञानार्थसाररहियस्स वल्ल-
उकना तु संसार इति ज्ञानार्थैकत्वादेव । महिकेति धूमिका भिन्नवर्धमिति बुहुदादो सति सच्चित्तं राज इति अरण्ये पाठोक्तं दृग्धीराय इति भस्मिन् भवति,
संयमपातकमेवं त्रिविधं भवति, इदं च द्रव्य इति सर्वत्र द्रव्यं महिकारि क्षेत्रे काले यत्रैवेति-यत्र क्षेत्रे महिकारि पठति

तस्य दिदंतो, घोसणयमिच्छ इत्यादेर्गाथाशकलस्यार्थः कथानकादयसेष इति गाथासमुदायार्थः, अधुना गाथापञ्चार्थव-
यवार्थप्रतिपादनायाह—

मिच्छभयघोसण निवे हियसेसा ते उ दंडिया रण्णा । एवं दुहओ दंडो सुरपच्छित्ते हह परे य ॥ १३२४ ॥
व्याख्या—स्त्रिह्रस्वद्विधं णयरं, त्रियसत्त् राया, तेण सविसए घोसावियं जहा मेच्छो राया आगच्छह, तो गामकूल-
णयराणि सोत्तुं समाससं जुगो ठायह, मा विणरिसहिह, जे ठिया रण्णो वयणेण जुगादिसु ते ण विणहा, जे पुण ण
ठिया ते मिच्छया(पार्ह)हि चित्तुत्ता, ते पुणो रण्णा आणाभंगो मम कओत्ति जंवि कंपि हियसेसं तंपि दंडिया, एवमसज्झाप
सज्झायं कर्त्तरस उभओ दंडो, सुरत्ति देवया पछउह पच्छित्तेत्ति—पापच्छित्तं च पावह 'इह'त्ति हहलोए 'परे'त्ति परलोए
णाणादि विकलत्ति गाथार्थः ॥ १३२४ ॥ (१९५००) इमो दिदंतोवणओ—

राया हह तित्थयरो जाणवया साह घोसणं सुत्तं । मेच्छो य असज्झओ रयणवणाहं च नाणाहं ॥ १३२५ ॥
व्याख्या—जहा राया तहा तित्थयरो, जहा जाणवया तहा साह जहा घोसणं तहा सुत्तं—असज्झाहए सज्झापपडि-

१ वय दद्यान्तः । धिठिमतिद्वितं भगतं प्रियसत्त् राया, तेन स्ववियये घोषितं यथा म्देच्छो राजा आगच्छति ततो प्राप्तकृतमगारादीनि मुच्यते । समासश्च
दुर्गे तिष्ठत, मा विनष्टुत, ये स्थिता राज्ञो यत्नेन दुर्गादियु तेन विनष्टाः, ये पुनर्न स्थितास्ते म्देच्छयचित्तिभिर्विजृम्भिताः, ते पुनः राज्ञा आयात्मज्ञो मम कृत इति
दर्शने किमपि कृतार्थं यदपि दर्शितव्यम्, एवमसज्झापयिके स्थापयं कुरुष्व वयवतो वयवः, सुर इति देवता मच्छकति, मायमित्तमिति मायमित्तं च प्राप्तोति,
इदं हि दृष्टव्यं पर इति पावोक्तं ज्ञानादीनि विकलानीति । अयं दद्यान्त्योपनयः यथा राज्ञा तथा तीर्थकरो यथा जलपदास्त्रया साववो यथा घोषणं तथा
यथा भस्माभ्यामिदं स्थापयामासीत्—

व्ययनकाल उक्त इति, अस्याध्यायिके स्वाध्यायितं ॥ किमिदमस्याध्यायिकमित्यनेन प्रस्तावेनाऽऽयाताऽस्वाध्यायिकनिर्यु-
क्तिरित्यस्यार्मेवाऽऽद्यद्वारागाथा—

असञ्ज्ञादयनिज्जुत्ती वुच्छामी धीरगुरिसपणत्तं । जं नाऊण सुविहिया पवपणसारं उवलहंति ॥ १३२१ ॥
असञ्ज्ञायं तु वुयिहं आयसमुत्थं च परसमुत्थं च । जं तत्थ परसमुत्थं तं पंचविहं तु नायव्वं ॥ १३२२ ॥

व्याख्या—आ अव्ययनमाध्वयनमाध्यायः शोभन आध्यायः स्वाध्यायः स एव स्वाध्यायिकं न स्वाध्यायिकमस्याध्यायिकं
तत्कारणमपि च रुधिरादि कारणे कार्योपचारात् अस्याध्यायिकमुच्यते, तदस्याध्यायिकं द्विविधं—द्विप्रकारं, मूलभेदापे-
क्षया द्विविधमेव, द्वैविध्यं प्रदर्शयति—‘आयसमुत्थं च परसमुत्थं च’ आत्मनः समुत्थं—स्वप्नोद्भवं रुधिरादि, यदाब्दः
स्वगतानेकभेदप्रदर्शकः, परसमुत्थं—संयमघातकादि, चः पूर्ववत्, तत्थ जं परसमुत्थं—परोद्भवं तं पञ्चविधं तु—पञ्चप्रकारं
‘मुणोयधं’ ज्ञातव्यमिति गाथार्थः ॥ १३२१—१३२२ ॥ तत्र बहुवचन्यत्वात् परसमुत्थमेव पञ्चविधमादाहुपदर्शयति—
संजमघातवधाए सादिव्वे वुग्गहे य सारीरे । घोसणयमिच्छरणो कोहं उलिओ पमाएणं ॥ १३२३ ॥

व्याख्या—‘संयमघातकं’ संयमविनाशकमित्यर्थः, तच्च महिकादि, उत्पत्तेन निर्धुत्तमीत्यातिकं, तच्च पांशुपातादि, सह
दिव्यैः सादिव्वं तच्च गन्धर्वनगरादि दिव्यकृतं सादिव्वं वेत्यर्थः, वुग्गहश्चेति वुग्गहः—सद्ग्रामः, असावप्यस्याध्यायिकनि-
मित्तत्वात् तथोच्यते, सारीरं तिर्यग्मनुष्यपुद्गलादि, एयंमि पंचविहे असञ्ज्ञाप सञ्ज्ञायं कर्त्तव्य आसंजमविरादणा,

असवसो ह्येह कायधो ॥ २ ॥ प्राण धर्मद्वारेण श्रुताशातनोक्ता इह तु स्वतन्त्रविषयेति न पुनरुक्तं । श्रुतदेवताया आशा-
तनया, क्रिया पूर्ववत्, आशातना तु श्रुतदेवता न विद्यतेऽकिञ्चित्करी वा, उत्तरं—न ह्यनधिष्ठितो मीनीन्द्रः स्वव्यागमः
अतोऽसावस्ति, न चाकिञ्चित्करी, तामालम्ब्य प्रशस्तमनसः कर्मध्वयदर्शनात् । वाचनाचार्यस्याऽऽशातनया, क्रिया पूर्व-
वत्, तत्र वाचनाचार्यो एवाध्यायसंदिष्टो य उद्देशादि करोति, आशातना रियं—निर्दुःखसुखः प्रभूतान् वारान् वन्दनं
दाययति, उत्तरं—श्रुतोपचार एवः क इव तस्यात्र दोष इति—

जं वाहदं वषामलियं क्षीणत्वरियं अचक्खरियं पयहीणं विणपहीणं योसहीणं जोगहीणं सुद्धुदिसं दुद्धु
पट्टिच्छिपं अकालं कओ सज्झाओ काले न कओ सज्झाओ असज्झाप सज्झाहयं सज्झाप न सज्झाहयं तस्स
मिच्छामि दुक्कदं (सूत्रं)

एव चोदस सुता पुविट्ठिया य एण्णयीसंति एव तेसीसमासायणसुत्तसि । एताति चतुर्दश सूत्राणि श्रुतक्रियाकाल-
गोचरत्वान्न पुनरुक्तभास्मिन्ति, तथा दोषदृष्टपदं श्रुतं यदधीतं, तद्यथा—व्यापिदं विपर्यस्तरत्नमात्रावद्, अनेन प्रकारेण
याऽऽशातना तथा हेतुभूतया योऽतिचारः कृतस्तस्य मिथ्यादुक्कतमिति क्रिया, एवमन्यत्रापि योज्या, व्यत्याषेडितं
कोटिकपायसवत्, क्षीनाक्षरम्—अक्षरान्यूनम्, अत्यक्षरम्—अधिकाक्षरं, पदहीनं—पदेनैवोनं, विनयहीनम्—अकृतोचितवि-
नयं, पोषर्दानम्—उदात्तादिपोषरहितं, योगरहितं—सम्यग्कृतयोगोपचारं, सुद्धुदत्तं गुरुणा दुष्टु प्रतीच्छित्तं कलुषितानतरा-
त्मनेति, अकालं कृतः स्वाध्यायो—यो यस्य श्रुतस्य कालिकोदरकाल इति, कालं न कृतः स्वाध्यायः—यो यस्याऽऽत्मियोऽ-

रातीतभेदाः, एकार्थिका वा ध्वनय इति, आशातना तु विपरीतप्ररूपणादिर्नैव, तथाहि-अहुष्वर्षमात्रो द्वीन्द्रियाघारभेति, पृथिव्यादयस्त्वजीवा एव, रपन्दनादिचैतन्यकार्यानुपलब्धेः, जीवाः क्षणिका इति, सत्त्वाः संसारिणोऽहुष्वर्षमात्रा एव भवन्ति, संसारातीता न सन्त्येव, अपि तु प्रध्यातदीपकल्पोपमो मोक्ष इति, उत्तरं-देहमात्र एवात्मना, तत्रैव सुखदुःखादितत्कार्योपलब्धेः, पृथिव्यादीनां त्वल्पचैतन्यत्वात् कार्यानुपलब्धिर्नाजीवत्वादिति, जीवा अप्येकान्तक्षणिका न भवन्ति, निरन्वयनाशो उत्तरक्षणस्यानुरपत्तेर्निर्हेतुकत्वादेकान्तनष्टत्वासदविशेषत्वात्, सत्त्वाः संसारिणः (देहप्रमाणाः), प्रत्युक्ता एव संसारातीता अपि विद्यन्त एवेति, जीवस्य सर्वथा विनाशाभावात्, तथाऽन्यैरप्युक्तं-“नासतो विद्यते भावो, नाभाभो विद्यते सतः । उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १ ॥” इत्यादि । कालस्याऽऽद्यातनया, क्रिया पूर्ववत्, आद्यातना तु नारत्येव काल इति कालपरिणतिर्वा विभवमिति, तथा च दुर्नेयः-“कालः पचति भूतानि, कालः संहरते प्रजाः । कालः सुषेष्टु जागर्ति, कालो हि दुरतिक्रमः ॥ १ ॥” इत्यादि, उत्तरं-कालोऽस्ति, तमन्तरेण बहुलचरकादीनां नियतः पुण्यादिप्रदानभावो न स्यात्, न च तत्परिणतिर्विभवं, एकान्तनित्यस्य परिणामानुपपत्तेः । श्रुतस्याऽऽद्यातनया, क्रिया पूर्ववत्, आद्यातना तु-को अजरस कालो ? मइलंवरभोषणे य को कालो ? । जइ मोक्षदेह नाणं को कालो तरसऽकालो वा ? ॥ १ ॥ इत्यादि, उत्तरं-जोगो जोगो जिणसासणंमि दुक्खक्खया पवंजतो । अणोणमवादाए

१ क आतुरस्य (औपधादने) कालो मलिनारवरप्रशाकने च कः कालः । यदि मोक्षदेहस्योक्तं कलस कालोऽकालो वा ? ॥ १ ॥ २ दः श्रुतपकारणात् प्रमुनयमानो योगो जिननासने योग्यः । अन्योऽन्यायापया

असवलो होइ कायबो ॥ २ ॥ प्राग् धर्मद्वारेण श्रुतायातनोका इह तु स्वतन्त्रविषयेति न पुनरुक्तं । श्रुतदेवताया आशा-
तनया, क्रिया पूर्ववत्, आशातना तु श्रुतदेवता न विद्यतेऽकिञ्चित्करी वा, उत्तरं—न ह्यनधिष्ठितो मीनीन्द्रः खल्वानामः
अतोऽसावस्ति, न चाकिञ्चित्करी, तामालम्ब्य प्रयत्नमनसः कर्मध्वदर्थनात् । वाचनाचार्यस्याऽऽशातनया, क्रिया पूर्व-
वत्, तत्र वाचनाचार्यो ह्युपाध्यायसंदिष्टो य उद्देशादि करोति, आशातना विषयं-निर्दुःखसुखः प्रभूतान् वारान् वन्दनं
दापयति, उत्तरं—श्रुतोपचार एषः क इय तस्यात्र दोष इति—

जं चाहदं वषामलियं दीणयत्वरियं अचयत्वरियं पपहीणं विणयहीणं घोसहीणं जोगहीणं सुहुदिषं हुहु
पदिच्छिपं अकाले कओ सज्जमाओ काले न कओ सज्जमाओ असज्जाए सज्जाइयं सज्जाए न सज्जाइयं तस्स
मिच्छामि हुफदं (सूत्रं)

एए चोदस सुत्ता पुप्पित्थिया य एणूणवीसंति एए तेसीसमासायणसुत्तत्ति । एतानि चतुर्दश सूत्राणि श्रुतक्रियाकाल-
गोचरत्वात् पुनरुक्तभास्मिन्ति, तथा दोषदुष्टपदं श्रुतं यदधीतं, तद्यथा-व्यापिदं विपर्यस्तरत्नमालायद्, अनेन प्रकारेण
याऽऽशातना तथा हेतुभूतया योऽतिचारः कृतस्तस्य मिथ्यादुष्कृतमिति क्रिया, एयमन्यत्रापि योग्या, व्यत्यासोद्धितं
कोटिकपायसपत्, दानाक्षरम्—अक्षरन्पूनम्, अत्यक्षरम्—अधिकाक्षरं, पदहीनं—पदेनैवोनं, विनयहीनम्—अकृतोचितवि-
नयं, पोषर्दानम्—उदात्तादिषोषरहितं, योगरहितं—सम्यगकृतयोगोपचारं, सुषुद्धं गुरुणा तुष्टु मतीच्छितं कलुषितान्तरा-
त्मनेति, अकाले कृतः स्वाध्यायो—यो यस्य श्रुतस्य कालिकोदरकाल इति, काले न कृतः स्वाध्यायः—यो यस्याऽऽस्मीयोऽ-

संममणुसरंताणं । आगमविहिं महत्वं जिणवयणसमाहियप्पाणं ॥ ४ ॥ श्रावकाणामाशातनया, क्रिया तथैव, जिनवासन-
भक्ता गृहस्थाः श्रावका उच्यन्ते, आशातना तु-लङ्घूण माणुसत्वं नाकृण्वि जिणमयं न जे विरइ । पड्वियज्जंति फहं ते
धण्णा जुच्चंति लोगेमि १ ॥ १ ॥ सावगसुत्तासायणमरुत्तरं कम्मपरिणद्वसाओ । जइवि पयज्जंति न तं तदापि धण्णात्ति
मगाद्विया ॥ २ ॥ सभयरदर्शनमार्गस्थितत्वेन गुणयुक्तत्वादित्यर्थः, श्राविकाणामाशातनया, क्रियाऽऽशेषपरिहारो पूर्येव,
देवानामाशातनया, क्रिया तथैव, आशातना तु-कामपसत्ता विरइए यज्जिया अणिमिसया (३) निच्छिद्धा । देवा सामर्थ्यमिवि
न य तितथस्सुन्नइकरा य ॥ १ ॥ एत्थ पसिद्धी मोहणियत्तायवेयणियकम्मउदयाओ । कामपसत्ता विरइ कम्मोदयउ चिय
न तेसिं ॥ २ ॥ अणिमिस देवसहावा णिच्छिद्धाणुत्तरा उ कयकिच्चा । कालाणुभावा तिरुत्तइवि अक्षत्थ पुयंति ॥ ३ ॥
देवीनामाशातनया, क्रियाशेषपरिहारो प्राग्वत् । इहलोकस्याऽऽशातनया, क्रिया प्राग्वत् । इहलोको-मनुष्यलोकाः, आशा-
तना तस्य वितथप्ररूपणादिना, परलोकस्याऽऽशातनया, प्राग्वत्, परलोकः-नारकतिर्यगमराः, आशातना तस्य वितथप्र-
रूपणादिनैव, द्वितयेऽप्याक्षेपपरिहारौ स्वमत्या कारौ । केवलप्रज्ञसस्य धर्मस्याऽऽशातनया, क्रिया प्राग्वत्, स धर्मो

१ सम्यागनुसर्ता । आगमविधिं महार्थं जिनवयणसमाहितान्ता ॥ ४ ॥ कृत्या मातुप्यं ज्ञात्वापरि जिनवयनं य दे विरति । प्रतिपद्यन्ते कथं ते यथा
वदयन्ते कोके १ ॥ १ ॥ श्रावकानावनासूयमयोचरं कर्मवर्णितवशात् । यद्यपि न तं प्रतिपद्यन्ते तथापि यथा मार्गस्थिता इति ॥ २ ॥ कामप्रसङ्गः शिला-
पार्श्वे वा भस्मिने वा निषेधात् । देवाः सामर्थ्येऽपि न य तीर्थोद्यतिकारकाश्च ॥ ३ ॥ अयोचरं मोहनीयसादृश्यकर्मोदयात् । कामप्रसङ्गा विविध कर्मोदयत
पूर्व न तेयात् ॥ २ ॥ अभिनेया देवस्याभावात् निषेधा अनुष्ठासु कृतकस्याः । कालानुभावात् तीर्थोद्यतिमपि अन्यथा कुर्वन्ति ॥ ३ ॥

द्विविधः—श्रुतधर्मश्च। रित्रधर्मश्च, आशातना तु—पाययसुत्तनिबद्धं को वा जाणेइ पणीय केणेयं १ । किं वा चरणेणं वू दाणेण विणा न हवइसि ॥१॥ उत्तरं—“वाल्लखीमूढ(मन्द)मूर्खानां, नृणां चारित्रिकाङ्क्षिणाम्। अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः ॥ १ ॥” निपुणधर्मप्रतिपादकत्वाच्च सर्वज्ञप्रणीतत्वमिति, चरणमाश्रित्याह—‘दानमौरधिकेणापि, चाण्डालेनापि दीयते । येन वा तेन वा शीलं, न तत्कथमभिरक्षितुम् ॥ १ ॥ दानेन भोगानामोति, यत्र यत्रोपपद्यते । शीलेन भोगान् स्वर्गं च, निर्वर्णं चाधिगच्छति ॥ २ ॥ तथाऽभयदानदाता चारित्र्याश्रित एवेति । सदेवमनुष्यासुरस्य लोकस्याऽऽशा-
तनया, क्रिया प्राप्तवत्, आशातना तु वितथप्ररूपणादिना, आह च भाष्यकारः—

देवादीषं लोपं धिवरीषं भणइ सत्तादीबुदही । तह कइ पयावईणं पयईपुरिसाण जोगो वा ॥ २१३ ॥

उत्तरं—सत्तसु परिमियसत्ता भोगलो सुणत्ताणं पयायइ य । केण कउत्ताऽणवत्था पयडीएँ कइ पविन्तिस्सि ? ॥ २१४ ॥
जमच्चयणत्ति पुरिसत्तयनिमित्तं किल पयत्तानी सा य । तीसे चिय अपवित्ती परोस्सि सव्वं चिय विकट्ठं ॥ २१५ ॥ (आ०)

सर्वप्राणभूतजीवसत्त्वानामाशातनया, क्रिया प्राप्तवत्, तत्र प्राणिनः—द्वीन्द्रियादयः व्यकोच्छ्वासनिःश्वासा अभूवन् भव-
न्ति भवित्व्यन्ति चेति भूतानि—शुधिरयादयः जीयन्ति जीवा—आयुःकर्मानुभवयुक्ताः सर्व एवेत्यर्थः सत्त्वाः—सांसारिकसंसा-

१ प्राकृतः सुप्रतिबन्ध इति को वा जानाति केनेइ प्रणीतमिति । किं वा चारित्र्येणैव दानेन विना भवति तु ॥ १ ॥ देवादिक कोकं धिवरीतं घटति सस
दोतोइयथः । तथा इतिः प्रजागतेः प्रकृतिगुरावोः संयोगो वा ॥ १ ॥ उषट्—सप्तसु परिमितः सप्तय भ्रमोक्षः शून्यत्वं ॥ प्रजापतिश्च । केन कृत इत्यन्वयस्या
प्रत्ययः कथं प्रविर्तिरिति ॥ २ ॥ यद्येवमेवैति पुनराबन्धमिति किं प्रपद्यते सा च । सत्या पूयाप्रयुजावितरोऽपि सर्वमेवैवं विद्वत् ॥ ३ ॥

धा सद्व्यावी अहव ज्वओगे ॥ १ ॥ रागहोसधुवत्ता तहैव अणलकालमुवओगे । दंसणणाणाणं तु दोह असवणुया
चेव ॥ २ ॥ अणोणवारणभ(ता)वा एणत्तं वावि णाणदंसणओ । अणइ नवि एएसिं दोसो एगोवि संभवइ ॥ ३ ॥
अत्थित्ति नियम सिद्धा सदाओ खेव गम्मए एवं । निच्चिद्धावि भवंतो वीरियकूखयओ न दोसो हु ॥ ४ ॥ रागहोसो न भवे
सवक्रसायाण निरवसेसलया । जियसाभवा ण जुगवमुवओगे नयमयाओ य ॥ ५ ॥ न विहुआवरणाओ दवद्धिजयस्स
वा मयेणं तु । एणत्तं वा भवई दंसणणाणाण दोण्हंवि ॥ ६ ॥ णाणणय दंसणणए पडुया णाणं तु सयमेयेयं । सयं च दंस-
णंती एवमसवणुया काव ॥ ७ ॥ पासणयं य पडुया जुगवं ज्वओग होइ दोण्हंवि । एवमसवणुया एसो दोसो न संभ-
वइ ॥ ८ ॥ आचार्याणामाशातना, क्रिया पूर्ववत्, आशातना तु-इहरो अकुलीणोत्ति य हुममेहो दमगमंदुत्ति । अवि-
यरपलाभलद्धी सीसो परिभवइ आयरिए ॥ ९ ॥ अहवावि वए एवं ज्वएस परस्स देति एवं तु । दसविहयेयाययं काययं

१ वा सदा वाडवि वययोओडयवा ॥ १ ॥ शुवरागदेयवासीवास्यात्काल वरयोगाव । दसोन्नानयोस भवससवंयतेव ॥ २ ॥ भयोऽप्यावारकडा वा
एकत्वं वाडवि ज्ञानदंसनयोः । भवते नैवेत्तेया दोष एकोडवि संभवति ॥ ३ ॥ सस्योति नियमवः सिद्धाः सन्नादेव सवयवे एवइ । भिन्नेहा भवि भवन्ति
वीर्यसवतो नैव दोषः ॥ ४ ॥ रागदेयो न सतां सवकयावाणो न्निायतोयसयाव । जीवसाभायाव वोन्नयोवीयरवं वदन्ताव ॥ ५ ॥ न दुष्पावरागाद
(दुष्पं) दन्पायिकनयस वा मतेन ॥ ६ ॥ एकरं वा भवति ज्ञानदंसनयोर्दयोत्ति ॥ ६ ॥ ज्ञानवयं प्रतीस सवनेषेदयानं दंसनवयं प्रतीस सवनेषेद
न्निति एवमसवज्जला कागु ॥ ७ ॥ वरवसां वा प्रतीस शुगपदुययोगो सवति द्योत्ति । एवमसवज्जला पूर दोषो न संभवति ॥ ८ ॥ वासोऽकुलीन इति च दुर्मेया
दमको मन्दबुद्धिरिति । अवि वासलाभलब्धिः शिष्यः परिभवत्ताचार्यान् ॥ ९ ॥ भयवाडवि वइतेवं-उपदेयं परस्मै द्रवति एवं तु । दसविं वैवायुसं कसेयं

स्रवं न कुर्वन्ति ॥ २ ॥ दहरोचि पाणवृद्धो अकुलीणोस्ति य गुणालओ किह पु । दुर्भमेहार्दीणिचि एवं भर्णतऽसंताह दुर्भमेहो
 ॥ ३ ॥ जाणन्ति नविष एवं निद्रमा भोक्त्वकारणं णाणं । निच्चं पणासर्थता वेयावच्चाह कुर्वन्ति ॥ ४ ॥ उपाध्यायानामा-
 सातनया, क्रिया पूर्ववत्, आसातनाडपि साक्षेपपरिहारा यथाऽऽचार्याणां नवरं सूत्रप्रदा उपाध्याया इति, साधूनामाशा-
 तनया, क्रिया पूर्ववत्, जोऽमुणिपसमयसारो साहसमुद्दिस् भासए एवं । अघिसहणातुरियगई भंडणमाभुंडणा च्वेव ॥ १ ॥
 पाणसुणया य भुंजंति एगओ तह चिक्खनेवग्धा । एमाह ययदयणं भूढो न सुणेइ एवं तु ॥ २ ॥ अघिसहणादिसमेया
 संसारसहायजाणणा च्वेव । साह च्वेवऽकसाया जओ पभुंजंति ते तहवि ॥ ३ ॥ साध्वीनामासातनया, क्रिया पूर्ववत्,
 कलहणिया घटुडयदो अहवायि समणुयद्वो समणी । गणियाण पुत्तभण्डा दुमवेहि जलस्स सेयालो ॥ १ ॥ अत्रोत्तरं-
 कलहंति नेव नाऊण कसाए कम्मपंधपीए उ । संजलणाणमुदयओ ईसिं कलहेवि को दोसो ॥ २ ॥ उवही य घटुविगग्घो
 पंभपयरकखणारथमेयासिं । भणिओ जिणेहि जग्धा तग्धा उवहिंमि नो दोसो ॥ ३ ॥ समणाण नेव एया उवद्वो

१ स्वयं न कुर्वन्ति ॥ २ ॥ दहरोचि पाणवृद्धो अकुलीणोस्ति गुणालयः कथं तु । दुर्भेवभादीन्यपि एवं भवति असति दुर्भेवः ॥ ३ ॥ जानति नापि
 किं च भिर्भेवन्तो भोक्त्वाकारणं शानं । नित्यं भक्तायनो वेपाद्यादि कुर्वन्ति ॥ ४ ॥ योऽज्ञातसमयसारः साधून् समुद्दिश्य भाषते पूर्वम् । भविष्यणा अव्यहितगतप
 भवद्वन्मातुनं च्वेव ॥ १ ॥ याना इव खान इव शुभ्रति पुरुषस्या विरुनेपग्धाः । पूर्वमादि बद्व्यवर्णे सूत्रो न जानासेतु ॥ २ ॥ भविष्यणादिसमेताः
 संनारस्सभादजाना इव । सायव पुराकथाया यदोऽतः प्रभुभ्रति ते तथेव ॥ ३ ॥ कठककारिका खट्टपथिका अवयाऽपि भ्रमणोपद्वयः भ्रमणो । गणिकानां
 दुष्यभावा दुमस्य यतो नकस्स देशाकः ॥ १ ॥ कथापाद् कर्मकयबीजानि जगता नैव कठकयन्ति । संजलनानामुदयात् ईवत् कलहेऽपि को दोषः । ॥ २ ॥
 नरपिभ्यः घटुविगग्घो मकनऽभ्रजापंधेतासाय् । भन्तिओ विनेपंसाए सक्कादुपयो न दोषः ॥ ३ ॥ भ्रमणात् नैता उवद्वयः

या सहयावी अहव उवओगे ॥ १ ॥ रागहोसधुवत्ता तहेव अणनकालमुवओगो । दंसणणाणाणं नू होइ असपणुया
चेव ॥ २ ॥ अणणेणावरणभ(ता)वा एगत्तं यावि णाणदंसणओ । भणइ नवि एएसिं दोसो एगोपि संभवइ ॥ ३ ॥
अरिथत्ति नियम सिद्धा सदाओ चेव गममए एवं । निच्चिद्धावि भवंती वीरियकस्यओ न दोसो हु ॥ ४ ॥ रागहोसो न भवे
सयकसायाण निरवसेसस्यया । जियसाभवा ण जुगवमुवओगो नयमयाओ य ॥ ५ ॥ न पिह्णआयरणाओ दयद्धिनयरस
या मयेणं तु । एगत्तं वा भवइ दंसणणाणाण दोण्हंवि ॥ ६ ॥ णाणणय दंसणणए पडुव्वा णाणं तु सयमेवेयं । सयं प दंस-
णोती एवमसयणुया काउ ? ॥ ७ ॥ पासणयं व पडुव्वा जुगवं उवओग होइ दोण्हंवि । एवमसयणुत्ता एसो दोसो न संभ-
वइ ॥ ८ ॥ आच्चार्याणामाशातना, क्रिया पूर्ववत्, आशातना तु-हहरो अकुलीणोत्ति य वुग्गेहो दमगमंदुद्धिसि । अपि-
यव्वलाभलद्धी सीसो परिभवइ आयरिए ॥ ९ ॥ अहयावि यए एवं उवएस परस्स दंसि एवं तु । दसविहयेयाययं काययं

१ या सदा पाडपि वययोगेऽयथा ॥ १ ॥ धुयरागदेवलासदीयाभ्याम्वकाल वययोगात् । दर्शनशानयोस्तु भवत्सर्वज्ज्ञेय ॥ २ ॥ भवयोगेऽप्यारकता या
एकत्वं पाडपि ज्ञानदर्शनयोः । अथयते नैवेतेषां दोष एकोऽपि संभवति ॥ ३ ॥ सम्तीति नियमतः सिद्धाः सान्दोदेव तस्यन्ते एवम् । भिन्नेष्टा अपि भवन्ति
वीर्यक्षयतो नैव दोषः ॥ ४ ॥ रागदेव्या न स्वादा सर्वकथायाणां निरयतोपश्रयात् । जीवस्ताभाभवात् बोधयोगयोगयत्तं नयमताम् ॥ ५ ॥ न दूयगावरणात्
(देव्यं) द्रव्याधिकनयस्य या मतेन तु । एकत्वं वा भवति ज्ञानदर्शनयोर्दोषोऽपि ॥ ६ ॥ ज्ञाननयं प्रतीत्य सर्वनेवेदं ज्ञानं दर्शननयं प्रतीत्य सर्वसंवेदं दर्शन-
मिति एवमसर्वज्ञता का तु ? ॥ ७ ॥ परस्वचां या प्रतीत्य युगपदुपयोगो भवति द्रव्योऽपि । एवमसर्वज्ञता एव दोषो न संभवति ॥ ८ ॥ बाह्योऽङ्गुलीन इति य वुग्गेया
द्रमको मन्दबुद्धिरिति । अपि चात्मलाभलब्धिः शिष्यः परिभवत्साचार्यात् ॥ ९ ॥ अथ पाडपि यद्वत्त्वे-उपदेतो परस्मै द्रव्येति एवं तु । दयादिभेदे वाप्यसं कथं एवं

अरिहंताणं आसायणाए सिद्धाणं आसायणाए आयरियाणं आसायणाए उवज्झापाणं आसायणाए
साङ्ख्यमासायणाए साङ्ख्यीणं आसायणाए सावगाणं आसायणाए सावियाणं आसायणाए देवाणं
आसायणाए देवीणं आसायणाए इहलोगस्सासायणाए परलोगस्स आसायणाए केवलिपन्नस्स धम्मस्स
आसायणाए सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स आसायणाए सच्चपाणमूयजीवसत्ताणं आसायणाए कालस्स
आसायणाए सुपस्स आसायणाए सुपदेवपाए आसायणाए वायणायरियस्स आसायणाए (सूत्रं)

अर्हतां—आमिरुपितदग्गार्धानां सम्यन्धिन्याड्ज्ञातनया यो मया दंवसिकोडत्तिचारः कृतस्सत्त मिथ्या दुक्कृतमिवि
क्रिया, एवं सिद्धादिपदेष्वपि योजयते, इत्थं चाभिदधतोऽर्हतामाज्ञातना भवति—नरथी अरहंतसी जाणंतो कीस
भुंजई भोए । पाहुडियं जवजीये एव वयंतुत्तरं इणमो ॥ १ ॥ भोगफलं निवसत्तिपुण्णपगढीणमुदयवाहज्जा । भुंजइ
भोए एवं पाहुडियाए इमं सुणसु ॥ २ ॥ णाणाइअणयरोहकअपात्तिमुहपायवस्स वेयाए । तिरथंकरनामाए उदया तह
वीयरायत्ता ॥ ३ ॥ सिद्धानामाज्ञातनया, प्रिया पूर्ववत्-सिद्धाणं आसायण एव भणंतस्स होइ मूढस्स । नरथी निश्चेष्टा

१ म सन्धि अर्हत्स इति जानातो वा कथं भुनक्ति भोगात् ? प्रायुतिकं (समयसंज्ञादिकं) उपजीवयति कथं ? एवं कदा तत्राभिरुह्य ॥ १ ॥ निवे-
दितव्यमात्रं कुरुष्वन्तर्हतामुदयवाहज्ज्याए । भुनक्ति भोगात् एवं प्रायुतिकया इदं शृणु ॥ २ ॥ ज्ञानायनवरोधकपात्तिमुहपादस्य वेदनाय । तीर्थंकरनाम
वदसात् तथा वीरतायाच्चात् ॥ ३ ॥ सिद्धानामाज्ञातना एवं भणतो भवति मूढस्य । न सन्धि निश्चेष्टा

टाणे अचछद् संधारे चिदलकद्वमओ वा, अहवा सेज्जा एव संधारओ तं पाएण संघट्टेइ, णाणुज्जाणावेइ-न लामेइ, भणियं च-‘संघट्टेत्ताण काएणो’ त्यादि ३०, ‘चेट्ठ’त्ति सेहे राइणियस्स सेज्जाए संधारे वा चिद्धित्ता वा निसिइत्ता वा तुय-
द्धित्ता वा भवइ आसायणा सेहस्स ३१, ‘उच्च’त्ति सेहे राइणियस्स उच्चासणं चिद्धित्ता वा निसिइत्ता वा भवइ आसायणा
सेहस्स ३२, ‘समासणे याधि’त्ति सेहे राइणियस्स समासणं चिद्धित्ता वा निसिइत्ता वा तुयद्धित्ता वा भवइ आसायणा
सेहस्सत्ति ३३ गाथात्रितयार्थः ॥ सूत्रोक्ताशातनासम्बन्धाभिधित्सयाह सप्तद्वणिकारः—

अहवा-अरहंताणं आसायणादि सज्जाए किंविणादीयं । जा कंठसमुद्दिहा सेवीसासायणा एवा ॥ १ ॥ प्रतिक्कमणसद्गदधी समासा ॥

व्याख्या—अथवा-अयमन्यः प्रकारः, ‘अर्हेतां’ तीर्थकृतामाशातना, आदिशब्दातिसिद्धादिप्रहः यावरत्वाभ्याये किञ्चि-
न्नाधीतं ‘सज्जाए ण सज्जाइयंति जुत्तं भवइ,’ एताः ‘कण्ठसिद्धाः’ निगदसिद्धा एवेत्यर्थः, अयच्चिदादाशातना इति
गाथार्थः ॥ सान्प्रतं सूत्रोक्ता एव त्रयच्चिदादाख्यायन्ते, तत्र—

१ स्थाने विवृति संस्कारको द्विदलकाधमयो वा, अथवा शब्दीय संस्कारकः तं पादेन संघट्टयति, नाजुशाययति-अ क्षमयति, भणितं च ‘कायेन संघट्टयि-
त्येत्यादि ३०, स्थानेति शैक्षो राधिकस्य शब्दायां संस्कारके वा स्थाना वा भिधीदधिता वा एवमर्थयिता वा भवत्याशातना शैक्षस्य ३१, उच्च इति शैक्षो राधिकस-
नात् उच्च भासने स्थाना निधीदधिता वा भवत्याशातना शैक्षस्य ३२, समासने चापीति शैक्षो राधिकस्य सम भासने स्थाना वा भिधीदधिता वा
एवमर्थयिता वा भवत्याशातना शैक्षस्येति ।

न एव एवं भवद् २६, कहे छेत्त'त्ति रायणियस्स कहे कहेमाणस्स तं कहे अचिंछदिच्चा भवद् आसायणा सेहस्स, अचिंछ-
दिच्चा भवद्दत्ति भणद् अहं कहेमि २७, 'परिसं भेत्ते'ति रायणियस्स कहे कहेमाणस्स परिसं भेत्ता भवति आसायणा।
सेहस्स, इह च परिसं भेत्तस्ति एवं भणद्-भिक्षवावेला समुद्दिमणवेला सुत्तरयपोरिसिबेला, भिंदद् वा परिसं २८, 'अणु-
द्वियाए कहेद्' रादणियस्स कहे कहेमाणस्स तीए परिसाए अणुद्वियाए अबोच्छिन्नाए अबोगडाए दोच्चांणि तच्चांणि कहे
कहेत्ता भवद् आसायणा। सेहस्स, इह तीसे परिसाए अणुद्वियाएत्ति-निविट्ठाए चेत्त अबोच्छिन्नाएत्ति-ज्जावेगोवि अच्छद्
अपोगडाएत्ति अपिसंसारियत्ति भणियं होद्, दोच्चांणि तच्चांणि-विहिं तिहिं चउहिं तमेवत्ति ज्जो आयरिएण कहिओ अरथो
तमेवाहिगारं विगएद्, अयमवि पणारो अयमवि पणारो तस्सेवेगस्स सुत्तरस्स २९, 'संधारपायवट्ठण'त्ति सेज्जासंधारनं पाएण
संपट्टेत्ता दूरपेण ण अणुणविच्चा। भवद् आसायणा सेहस्स, इह च सेज्जा-संधगिया संधारो-अट्ठाद्ज्जहदथो जत्तथ वा

१. 'एव एवं भवति २६, कथा छेत्तेति रायिके कथा कथयति ता कथा छेदयति आयातना सैस्स, अट्टेत्ता भवतीति भणति-भहं कथयामि २७'
एवं भेत्तेति रायिके कथा कथयति एवंतो भेत्ता भवति आयातना सैस्स, इह च एवंतो भेत्तेति एवं भणदि-भिक्षावेला भोजनवेला सूत्रार्थदीक्षणीवेला,
विदत्ति वा एवं २८, अनुविपत्ताया कथयति रायिके कथा कथयति तस्यां पुरंदि अनुविपत्तायामनुविट्ठवायासम्पादतायां (असंविप्रकीर्णायां) द्विरपि धिरपि
कथायाः कथयिता भवत्तायाऽना दीक्षस्य, इह तस्यां पुरंदि अनुविपत्तायामिति निविट्ठायासेव अशुचिज्जायासमिति यावदेकोऽपि तिष्ठति, अथाकृतायामिति
अस्मिन्पुनरायामिति अस्मिन् भवति, द्विरपि धिरपि-द्विरुपविट्ठवायाः चतुर्थः तमेवेति च आचार्येण कथितोऽर्थस्तमेवाधिकारं विरुद्वयति, अयमपि प्रकारः
अवदत्ति प्रकारः तस्मिन्कस्य सूत्रस्य २९, संज्जारपायवट्ठनमिति दारपासंसारको पादेन संबट्टयित्वा हस्तेन नानुज्ञापयित्वा भवति आयातना सैस्स, इह च
एव-एवंविद्दीर्घा संज्जारकः-अर्थपूर्णावदस्यः एव वा

खड्गं वत्ता भवइ आसायणा सेहस्स, इमं च खड्गं-वड्डुसद्वेणं खरकफसनिद्वरं भणइ २०, 'तत्थ गए'त्ति सेहे राइणिए पादरिए जत्थ गए सुणइ तत्थ गए चैव चह्मवं देइ आसायणा सेहस्स २१, 'किंत्ति'त्ति सेहे राइणिएण आइए किंत्ति वत्ता भवइ आसायणा सेहस्स, किंत्ति-किं भणसित्ति भणइ, मत्थएण वंदासोत्ति भणियधं २२, 'तुमं'त्ति सेहे राइणियं तुमंत्ति वत्ता भवइ आसायणा सेहस्स, को तुमंत्ति चोएत्तए, २३ 'तज्जाए'त्ति सेहे राइणियं तज्जाएणं पडिदणित्ता भवति आसायणा सेहस्स, 'तज्जाएणं'त्ति कोस अज्जो ! गिलाणरस न करेसि ?, भणइ-तुमं कीस न करेसि ?, आयरिओ भणइ-तुमं आलसिओ, सो भणइ-तुमं चैव आलसिओ इत्यादि २४, 'णो सुमणो'त्ति सेहे राइणियरस कदं कहेमाणरस नो सुमणसो भवइ आसायणा सेहस्स, इह नो सुमणसेत्ति ओहयमणसंक्खे अच्छइ न अणुवुहइ कदं अहो सोहणं कहियंत्ति २५, 'णो सरसि'त्ति सेहे राइ-णियरस कदं कहेमाणरस णो समरसित्ति वत्ता भवइ आसायणा सेहस्स, इह च 'णो सुमरसि'त्ति न सुमरसि तुमं एयं अरधं,

१ सत्तं एका भवति आसायणा दौषस्य, इदं च सत्तं-सुहृच्छन्देन खरककसनिद्वरं भणति २०, 'तत्थ गते' इति दौषो रात्रिकेन भवत्येवम गतः भणति तत्र गत पृथोखापं ददाति आसायणा दौषस्य २१, 'किं' मितीति दौषो रात्रिकेनादृतः किमिति यथा भवत्यासायणा दौषस्य, किमिति न भणसीति भणति, मत्तकेन चन्द इति भणितव्यं २२, 'च'मिति दौषो रात्रिकं एवमिति यथा भवति आसायणा दौषस्य, कस्यमिति बोधयित्वा २३, 'वत्ताव' इति दौषो रात्रिकं तज्जातेन प्रतिहन्ता भवत्यासायणा दौषस्य, तज्जातेनेति कथमर्थ ! खानस्य न करोषि ?, भणति-एवं कथं न करोषि ?, आचार्यो भणति-एवमवसः, स भणति-एवमेवास्स इत्यादि २४, 'न सुमना' इति दौषो रात्रिके कथां कथयति नो सुमना भवत्यासायणा दौषस्य, इह न सुमना इति अथवमनःसंकरादिद्वि नानुवृहति कथां अहो दोषनं कथयामिति २५, न करसीति दौषो रात्रिके कथां कथयति न करसीति यथा भवति आसायणा दौषस्य, इह च न करसीति न करसि एवेनमर्थ

पुष्पाभेव सेहतरागरस आलोपति पच्छा रायणियस्स आसायणा सेहस्स १४, 'उवदंसे'त्ति सेहे असणं वा ४ पडिगाहेत्ता। तं पुष्पाभेव सेहतरागरस उवदंसेइ पच्छा रायणियस्स आसायणा सेहस्स १५, निमंतणेत्ति सेहे असणं वा ४ पडिगाहेत्ता पुष्पाभेव सेहतरागं निमंतरे पच्छा राइणिपं आसायणा सेहस्स १६, खद्धचि सेहे राइणिपण सच्चि असणं वा ४ पडिगाहेत्ता राइणिपं जणापुच्छित्ता जरस जरस इच्छइ तरस्स २ खद्धं खद्धं दल्लयइ आसायणा सेहस्स १७, 'आइयण'त्ति सेहे असणं वा ४ पडिगाहेत्ता राइणिपण सच्चि भुंजमाणे तथ सेहे खद्धं २ दायं २ कसदं २ रसियं २ मणुणं २ मणामं २ णिद्धं २ लुक्खं २ आहरेत्ता भवइ आसायणा सेहस्स, इहे च खद्धंति पड्डुवहुणं लंघणेणं डायं डायंति पन्नशाकः वाइंगणच्चिन्नेइ गएत्तिगादि कसदंति यद्वांधरसकरिसोवयेयं रसियंति रसालं रसियं दाडिमंवादि 'मणुणं'त्ति मणसो इहं, 'मणामं'त्ति २ मणसा मणं मणामं 'निद्धं'त्ति २ नेहायणादं 'लुक्खं'त्ति नेहयज्जियं १८, 'अप्पडिसुणणे'त्ति सेहे राइणियस्स वाहरमाणस्स अप-
टिसुणोत्ता भवइ आसायणा सेहस्स, सामान्येन दिवसओ अपटिसुणोत्ता भवइ १९, 'खद्धंति य'त्ति सेहे राइणियस्स खद्धं

१ पूर्वमेवाद्वयाधिकृत भाष्येष्वपि पश्चादात्रिंशत्तमागतना दीक्षस्त १४, 'उवदंसे'मिति दीक्षोऽस्तं वा ४ प्रतिगृह्य तत् पूर्वमेवाद्वयमराधिकारयो-
पर्याप्तविद्यमानाधिकारागतना दीक्षस्त १५, विमप्रजननेति दीक्षोऽस्तं वा ४ प्रतिगृह्य पूर्वमेवाद्वयमराधिकं विमप्रजयते पश्चाद् राधिकं आद्यातना दीक्षस्त १६
'खद्ध'मिति दीक्षां राधिकेन साधर्मणानं वा ४ प्रतिगृह्य तत् रातिक्रमनापुच्छय यो य इच्छति सं सं प्रचुरं प्रचुरं ददाति आद्यातना दीक्षस्त १७,
'मणु'मिति दीक्षोऽस्तं वा ४ प्रतिगृह्य राधिकेन साधं भुञ्जानत्यादीक्षः प्रचुरं २ दाकं २ संस्कृतं रसं मनोरं मानभावं छिनत्यं रुक्षं २ आहारयिता भवति
आद्यातना दीक्षस्त, इह च पर्याप्तं गृह्यता गृह्यता सम्यगेन क्रमविविधि पूर्णगन्धारसरसराशिपेतं रसितमिति रसयुक्तं दाडिमाप्रादि 'मनोऽ'मिति मनस इहं
'मनोऽम्'मिति मनसा मनसं मनसं, क्षिपयमिति घेरावणादं 'रूपमिति स्फेदर्वर्जितं, १८ अग्रप्रतिप्रवणमिति शैलकाः राधिके व्याहारति अग्रप्रतिप्रोक्ता भवति
भगवताऽना दीक्षस्त, सामान्येन दिवसेऽग्रप्रतिप्रोक्ता भवति १९, एवेति चेति दीक्षो राधिकं एव

१ पूर्वमेवावसाधिकृत आर्षोचरिति पश्चाद्भाषिकस्यागाधना। शैशस्य १७, 'उपर्युक्तं'मिति शैशोऽगतं वा ४ प्रतिशुद्ध तत् पूर्वमेवावसाधिकृतयोः
 एतादृशिव पश्चाद्भाषिकस्यागाधना। शैशस्य १५, निमग्नजलेति शैशोऽगतं वा ४ प्रतिशुद्ध पूर्वमेवावसाधिकृतं निमग्नयते पश्चाद् रात्रिकं आगाधना। शैशस्य १६
 'उद'मिति शैशो रात्रिकेन सार्धंभाषनं वा ४ प्रतिशुद्ध तत् रात्रिकमनापुच्छय यो य इच्छति सं तं प्रचुरं प्रचुरं ददाति आगाधना। शैशस्य १६
 'अद्व'मिति शैशोऽगतं वा ४ प्रतिशुद्ध रात्रिकेन सार्धं भुजानक्षय शैशः प्रचुरं २ दाकं २ संस्कृतं तस्य मनोऽर्थं मनभयं क्रियं रूक्षं २ आहारयिता भवति
 आगाधना। शैशस्य, इदं य एतादृशं शुद्धता शुद्धता एवमेव न क्रयदमिति पर्वणत्यारसत्यस्येति रक्षितमिति रसशुक्तं दाद्विमात्रादि 'मनोऽर्थ'मिति मनस इदं
 'मनोऽर्थ'मिति मनसा मनसं मनसं, विषयमिति चेद्वर्णितं, १८ अप्रतिभयजमिति शैशकः रात्रिके १५ इति भयप्रतिभोता भवति
 आगाधना। शैशस्य, सामान्येन दिवसेऽप्यभिभोता भवति १५, एतादृशं चेति शैशो रात्रिकं एतादृशं

आसन्नं गंता भवइ आसायणा सेहस्स ३, चिद्धत्ति सेहे रायणियस्स पुरओ चिद्धेत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ४, सेहे राइणि-
यस्स पक्खं चिद्धेत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ५, सेहे राइणियस्स आसणं चिद्धेत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ६, निसीयणत्ति सेहे
रायणियस्स पुरओ निसीइत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ७, सेहे राइणियस्स सपक्खं निसीइत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ८,
सेहे राइणियस्स आसणं निसीयित्ता भवइ आसायणा सेहस्स ९, 'आयमणे'त्ति सेहे राइणिणं सार्द्धं वहिया विचारभूमी
निकळंते समाणे तत्थ सेहे पुषत्तरायं आयामत्ति पच्छा रायणिए आसायणा सेहस्स १०, 'आलोयणे'त्ति सेहे रायणिणं
सार्द्धं वहिया विचारभूमी निकळंते समाणे तत्थ सेहं पुषत्तरायं आलोएइ आसायणा सेहस्स, 'गमणागमणे'त्ति भायणा
११ 'अपडिमुणणे'त्ति सेहे राइणियस्स राओ वा वियाले वा वाहरमाणस्स अज्जो ! के सुत्ते के जागरइ १, तत्थ सेहे
जागरमाणे रायणियस्स अपडिमुणोत्ता भवइ आसायणा सेहस्स १२, 'पुषालवणे'त्ति केइ रायणियस्स पुषसंलसए
सिया नं सेहे पुषत्तरायं आलवइ पच्छा रायणिए आसायणा सेहस्स १३, आलोएइत्ति असणं वा ४ पडिगाहत्ता वं

१ आसन्नं गन्ता भवति आशातना दैक्षस्य ३, 'विट्'ति दैक्षो रत्नाधिकस्य पुरतः स्यात् भवति आशातना दैक्षस्य ४, दैक्षो रत्नाधिकस्य पार्श्वे स्यात् भवत्याशातना दैक्षस्य ५, दैक्षो रत्नाधिकस्यासन्नं स्यात् भवत्याशातना दैक्षस्य ६, 'निषदन्'मिति दैक्षो रत्नाधिकस्य पुरतो निषीदयिषा भवत्याशातना दैक्षस्य ७, दैक्षो रत्नाधिकस्य पार्श्वे निषीदयिता भवत्याशातना दैक्षस्य ८, दैक्षो रत्नाधिकस्यासन्नं निषीदयिता भवत्याशातना दैक्षस्य ९, 'आद्यमन्'मिति दैक्षो रत्नाधिकेन सार्धं यद्विर्वाचारभूमिं निष्कान्तः सन् तत्र दैक्षः पूर्वमेवाचामति पश्चाद् रात्रिकः आशातना दैक्षस्य १०, 'आलोचने'ति दैक्षो रात्रिकेन सार्धं यद्विर्वाचारभूमिं निष्कान्तः सन् तत्र दैक्षः पूर्वमेवालोचयति आशातना दैक्षस्य, गमनागमनमिति भावना ११, अमर्तिभ्रमणमिति दैक्षो रत्नाधिकेन सार्धं यद्विर्वाचारभूमिं निष्कान्तः सन् तत्र दैक्षः पूर्वमेवालोचयति पश्चात् रात्रिकः आशातना दैक्षस्य १२, 'पूर्वाङ्गन'मिति कश्चिद् रत्नाधिकस्य विकाले वा न्याहति आर्षं ! कः सुप्तो कः जागर्ति ? तत्र दैक्षो जागदन् रात्रिकस्यापतिषोता भवत्याशातना दैक्षस्य १३, 'पूर्वाङ्गन'मिति कश्चिद् रत्नाधिकस्य पूर्वसंज्ञसः स्यात् तं दैक्षः पूर्वमेवालोचयति पश्चात् रात्रिकः आशातना दैक्षस्य १४, 'आलोचयती'ति भवानं या ४ प्रतिगृह्य तद्

तत्त्वीसाप आसायणहिं (सूत्रं)

त्रयस्त्रिंशच्चिराशातताभिः, क्रिया पूर्ववत्, आयः—समदर्शनायवासितुक्षणः तस्या ज्ञातना, तदुपदर्शनायाह सप्तद-
शिकाः—

दुरभो परकासये गंठा चिद्वनमितीयणायमणे । आलोपणपरिमुण्णा पुत्राववणे य आलोप ॥ १ ॥
एह उपरंसमिंमंमण सदाईयण सइ अपरिमुण्णे । एदंति य सत्य मए किं पुस तज्जाइ जो सुमणे ॥ २ ॥
जो सत्ति कदं ठेजा परिसं भिजा अणुदिपाइ कदे । संघारयाययइण विहे वेवासणाईसु ॥ ३ ॥

आसां व्याख्या—इहाकारणे रक्षाधिकस्याऽऽघायादेः शिक्षकेणाऽऽज्ञातनाभीरुणा सामान्येन पुरतो गमनादि न कार्यं,
कारणे नु मार्गादिपरिज्ञानादौ व्यामलदर्शनादौ च विपर्ययः अत्र सामाचार्यनुसारेण स्वबुद्ध्याऽऽलोचनीयः, तत्र पुरतः—
अप्रतो गन्ताऽऽज्ञातनायानेव, तथाहि—अप्रतो न गन्तव्यमेव, विनयभङ्गादिदोषात्, 'एकस्मिंश्चि पक्षाभ्यामपि गन्ताऽऽज्ञात-
नायानेव, अतः पक्षाभ्यामपि न गन्तव्यमुक्तदोषप्रसङ्गादेव, आसन्नः पृष्ठतोऽप्यासन्नं गन्तव्यमेव षक्तव्यः, तत्र निःश्वासकु-
तश्चेक्यकणपातादयो दोषाः, ततश्च यायता भूभागेन गरुडत एते न भवन्ति तावता गन्तव्यमिति, एवमक्षरगमनिका-
कार्या, असन्मोहार्थं नु दशास्त्ररेष प्रकटाधैर्यारुण्यायन्ते, तद्यथा—'पुरओ'त्ति सेहे रायणियस्स पुरओ गंता भयइ आसा-
यणा सेहस्स १, एकस्मिंश्चि सेहे राइणियस्स एकस्मे गंता भयइ आसायणा सेहस्स २, आसण्णत्ति सेहे राइणियस्स णिसीययस्स

१ दुराव इति दोषो रात्रिकस्य दुरातो गमना भवत्याज्ञातना दीक्षस्य १, यथेति दोषो रात्रिकस्य पक्षयोर्गन्ता भवत्याज्ञातना दीक्षस्य, २ आसन्नमिति दोषो
रात्रिकस्य निधीय

आराहणाएँ मरुदेवा ओसपिणीए पदम सिद्धो ॥ १३२० ॥

अस्य व्याख्या—विंणीयाए णयरीए भरहो राया, उसहसामिणो समोसरणं, प्राकारादिः सर्वः समयसरणपर्यकोऽभिधा-
तव्यो यथा कल्पे,—सा मरुदेवा भरहं विभूतियं ददूण भणइ—तुञ्ज पिया एरिसिं विभूतं चइत्ता एणो समणो हिंदइ, भरहो
भणइ—कत्तो मम तारिसा विभूई जारिसा तात्तसइ, जइ न पत्तियसि तो एहि पेच्छामो, भरहो निगओ सपपटेण, मरुदे-
वावि निगया, एणंसि हरिंमि थिलगा, जाव पेच्छइ छत्ताइछत्तं सुरसमूहं च ओवयंतं, भरहरस वयाभरणाणि ओमिछायं-
ताणि दिट्ठाणि, दिट्ठा पुत्तविभूई ? कओ मम एरिससि, सा तोसेण चित्तिवमारइ, अपुवकरणमणुपविट्ठा, जातो नरिभ,
जेण वणस्सइकाएहिंतो उवट्ठित्ता, तत्थेव हरिधवरगयाए केवलनाणं उत्तरणं, सिद्धा, इमीए ओसपिणीए पदमसिद्धो ।
एवमारधनां प्रति योगसद्ग्रहः कर्तव्य इति ३२ ।

१ विनीतायां नगर्यां भरतो राजा, ऋषभस्वामिनः समवसरणं, सा मरुदेवी भरतं विभूतं ददूा भणति—वयं विभूतं स्वयमेकः भग्नो दिवदंतं,
भरतो भणति—कुतो मम तारदी विभूतियंरही तात्तसइ, वदि न प्रत्येहि तदेहि प्रेषावहे, भरतो निगंतः सर्ववदेन, मरुदेवावि निगता, एकास्मिद् दलानि
विक्रमा, यावत् प्रेषते छत्ताइछत्तं सुरसमूहं चावयतंतं, भरतस वयाभरणावकायमानानि दट्ठानि, दट्ठा पुत्रविभूतः ? कुतो समोदसी ? इति, सा तोसेण
चिन्तयितुमारब्धा, भूपुरेकरणमणुपविट्ठा, जातिस्सुविनीति येन वनरपतिकपिकानुदूया, तथैव वाहिरिकमपयतायाः केवलजगत्सुपब्रं, सिद्धा, अस्माव-
सर्पिण्यां प्रथमः सिद्धः ।

भाऊण सयमेव भावलिङ्गं पञ्चवज्जिता कयसामाद्दओ पडिमं ठिओ, सावण्हिं खइओ, सिद्धो, एवं संगपरिणणए जोगा संगहिंया भवंति ३० । संगणं च परिणत्ति गयं, इयाणिं पायच्छित्तकरणन्ति, जहाविहीए दत्तस्स, विही नाम जहा सुत्ते भणिंयं जो जित्तिण्ण सुस्सर तं सुहु चवञ्जितं देत्तेण जोगा संगहिंया भवंति दोण्हवि करेत्तदेत्तयाणं, तत्थोदाहरणं प्रति गाथापूर्वार्धमाह—

पायच्छित्तपरुवण आहरणं तत्थ होइ यणगुत्ता ।

इमस्स पक्खणं—एगथ णयरे यणगुत्ता आयरिया, ते किर पायच्छित्तं जाणंति दाडं छउमत्थगावि होत्तगा जहा एत्तिण्ण सुस्सर वा नयत्ति, इतिण्ण जाणइ, जो ताण मूत्ते यहइ ताहे सो सुहेण णिरयइ तं चाइयारं ठिओ य सो होइ अब्भहिंयं च निज्जरं पावेइ, तहा काययं, एवं दाणं य करणे य जोगा संगहिंया भवंति, पायच्छित्तकरणेत्ति गयं ३१ । इयाणिं आराहणा य मारणत्तित्ति, आराहणाए मरणकाले योगाः सङ्गृह्यन्ते, तत्रोदाहरणं प्रसि गाथापश्चार्धमाह—

१ छायाः स्वयमेव भावलिङ्गं मण्डिप कृतसामाधिकः प्रथिमा स्थितः, भावदेः साक्षिः, सिद्धः, एवं सन्नयरीयया योगाः संगृहीता भवन्ति । सन्नयनी च परितोष्ठि गयं । इत्यादी प्रायश्चित्तकरणाभिधि यथाविधि कृतत्वा, सिध्निमां यथा सूत्रे मणितं यो यावत्ता शुच्यत्वे सं ॥॥ वयुन्य दत्ता योगाः संगृहीता भवन्ति इत्येतादृशं, कथोदाहरणं । अतः व्याख्यानं—पुत्र्य नगरे यत्रगुणा आचार्याः, ते किञ्च प्रायश्चित्तं जानन्ति दातुं छप्रस्या अपि सन्तो यदेयता सुच्यति वा यदेति, इतिदेव जानाते, कथेषां मूत्रे यहति यथा स सुखेन सिद्धाति तं धातिवारं, स्थिराव भवन्ति ॥ अभ्यधिकं च प्राप्तोति सिद्धतां, तथा कर्तव्यं, एवं दानं कराये च योगाः संगृहीता भवन्ति, प्रायश्चित्तकरणाभिधि गयं । इत्यादीप्रायश्चया च मारणाभिवकीति, आराधनया मरणकाले योगाः संगृह्यन्ते,

‘विगिंचेहिसि, सो तं गहाय अडविं गओ, एगत्थ रुक्खदह्छायाए विगिंचामि, पत्ताथंथं मुयंतस्स हत्थो लिच्चो, सो तेण एगत्थ फुसिओ, तेण गंधेण कीडियाओ अगायाओ, जा जा खाइ सा सा मरइ, तेण चित्तिथं-मए एगेण समप्पव मा जीवपाओ होउत्ति एगत्थ थंडिले आलोइयपडिकेतेणं मुहाणंतं पडिलेहिंसा अण्णिंदतेण आहारियं, येयणा य तिया जाया अहियासिया, सिद्धो, एवं अहियासेयवं, उदए मारणंतियत्तिगयं २९ । इयाणि संगणं च परिहरणंति, संगो नाम ‘वज्जी सङ्गे’ भावतोऽभिव्यङ्गः स्नेहेगुणतो रागः भावो च अभिसंगो येनास्य सङ्गेन भयमुत्पद्यते तं जाणणापरिण्णाए णाऊण पच्चक्खाणपरिण्णाए पच्चक्खाएयवं, तत्थोदाहरणगाहा—

नयरी य चंपनामा जिणदेवो सत्थवाहअहिछत्ता । अडवी य तेण अगणी सायपसंगाण वोसिरणा ॥१३१॥
इमीए वक्खणं—चंपाए जिणदेवो नाम सावगो सत्थवाहो जगोसेत्ता अहिछत्तं यच्चइ, सो सत्थो पुल्लिदएहिं पिछो-
लिओ, सो सावगो नासंतो अडविं पविट्ठो जाव पुरओ अगिगभयं मगओ वगपभयं दुहओ पयायं, सो भीओ, असरणं

१ सजेति, स सं गृहीतश्चाऽऽर्था गतः, एकत्र दम्भबुद्ध्यायायां लज्जाभीति, पात्रबन्धं मुञ्चतो हस्तो लिप्तः, स तेनैकत्र ररहः, तेन गन्धेन कीटिका आगतः, या या स्यादति सा सा भिष्यते, तेन धितितं-मयेकेन समाप्यतां मा जीवयातो भूद्विष्टि एकत्र स्थितिले मुत्तान्तकं पत्तिष्ठिय आलोचिदमविरागतेनाभिपद्य-
ताहारितं, वेदना च तीया जाताऽऽप्यासिता, सिद्धः, एवमव्यासितव्यं, उरयो मारणान्तिक्क इति गतं, इदानीं सङ्गानां य परिहरणमिति, सङ्गो नाम, भावसङ्-
गिभ्वङ्गः स ज्ञानपरित्यागात्तावा मत्ताक्यानपरित्यागा मत्ताएयावत्थः, ततोदाहरणगाथा । अस्या व्याकथनं-चमगायां भिन्देवो नाम भावकः सायंवाह वरूपो-
प्याहिच्छन्तां नमति, स सायः पुल्लिन्देर्विलोकितः, स भावको नमयद् अदर्थो मविट्ठो पावप गुत्तोऽभिभयं दुहत्तो वयापभयं दिप्तातः प्रयातं, स भीतिः, अतएव

णाऊण सयमेव भावलिङ्गं पट्टिवज्जिप्ता कयसामाहओ पडिमं ठिओ, सावएहिं खइओ, सिद्धो, एवं संगपरिणाप जोगा संगहिवा भवन्ति ३० । संगणं च परिणत्ति मयं, इयाणिं पायच्छित्तकरणन्ति, जहाविहीए दत्तरस, विही नाम जहा सुचे भणियं जो जित्तिएण सुअइ तं सुहु उववज्जिउं देतेण जोगा संगहिवा भवन्ति दोणहवि करेत्तदेवयाणं, तत्थोदाहरणं प्रति गाथापूर्वार्धमाह—

पायच्छित्तपरुवण आहरणं तत्थ होइ पणगुत्ता ।

इमरस पक्खणं—एतत्थ णये पणगुत्ता आयरिया, ते किं पायच्छित्तं जाणन्ति दाउं छउमरथगावि होंतगा जहा एत्तिएण सुअइ वा नयत्ति, इतिएण जाणइ, जो ताण मूले वहइ ताहे सो सुहेण णित्थइ तं चाइयारं ठिओ य सो होइ अकमहियं च निज्जरं पावेइ, तहा कायधं, एवं दाणे य करणे य जोगा संगहिवा भवन्ति, पायच्छित्तकरणेत्ति नयं ३१ । इयाणिं आराहणा य मारणत्तित्ति, आराहणाए मरणकाले योगाः सङ्गृह्यन्ते, तन्नोदाहरणं प्रति गाथापश्चार्धमाह—

१ गाथा। सयमेव भावलिङ्गं प्रतिपद्य कृतसामाधिकः प्रतिमा स्थितः, भावदेः साक्षितः, सिद्धः, एवं सन्नपरिचया योगाः संप्रदीता भवन्ति । सङ्गानां च परिकल्पितं गतं । इदानीं प्रायश्चित्तकराप्रति पयविधिं दृष्ट्वा, विचिन्त्य यथा सूत्रे भणितं यो यावता शुच्यति तं मृदु वयमुभय दत्त्वा योगाः संप्रदीता भवन्ति इदोतीर कुर्वन्त्योः, धर्मोदाहरणं । अस्य व्याख्यानं—पुण्य नगरे पनगुआ आचार्याः, ते किञ्च प्रायश्चित्तं जानन्ति दातुं छन्नस्या अपि सन्तो यथेयता सुच्यति वा न चर्चन्ति, इतिवेन जानन्ति, वदेत्तां मूले पदति वदा स सुखेन निष्ठाति तं चातिघारं, स्थिरस्य भवति सः अन्त्यधिकं च प्राप्नोति सिद्धं, तथा कर्त्तव्यं, एवं दाने काये च योगाः संप्रदीता भवन्ति, प्रायश्चित्तकराप्रति पतं । इदानींमात्राधवा च मारणाभितकीति, आराधनका मरणकाले योगाः संप्रह्यन्ते,

देह, भणइ-एत्तो ठियगा वंदह, आयरिया वाउला, अणया ते अवरोधरं मंतंति-किं मण्णे होजा गयेसामोधि, एणो ओवरगावारे ठिओ निवसेइ, चिरं च ठिओ, आयरिओ न चलइ न भासइ न फंदइ ऊसासनिसासोवि नरिध, सुहुमो किर तेसिं भवइ, सो गंतुण कहेइ अणोसिं, ते रुद्धा, अज्जो ! तुमं आयरिए कालगएवि न कहेसि !, सो भणइ-न कालग-यत्ति, ज्ञाणं ज्ञायइत्ति, मा यायायं करेहत्ति, अणो भणंति-एवइओ एसो लिंणी मझे येयाळं साहेउकामो लययणजुसा आयरिया तेण ण कहेइ, अज्ज रत्तिं पेच्छहिइ, ते आरद्धा तेण समं भंडिउं, तेण यारिया, ताहे ते राया ऊरसारऊण कहित्ता आणीओ, आयरिया कालगया सो लिंणी न देइ नीणेंउं, सोवि राया पिच्छइ, तेणवि पत्तीयं कालगओत्ति, पूसमिसरस ण पत्तिवइ, सीया सज्जीया, ताहे णिच्छयो णायो, यिणासिया होहत्ति, पुवं भणिओ सो आयरिएहि-जाहे अगणी अन्नो वा अन्नओ होज्जत्ति ताहे मम अंगुठए छियेज्जाहि, छिन्नो, पडिउद्धो भणइ-किं अज्जो ! यायाओ कओ !, पिच्छइ

१ ददाति, भणति-अथ स्थिता वन्दध्वं, आचार्या न्यायुताः, अभयदा ते परस्परं मद्रयन्ते-किं मन्थे भवेत् गणेषाम इति, एकोऽप्यवरकद्वारे स्थिता भिभाकयति, चिरं च स्थितः, आचार्यो न चलति न भासते न स्पर्शते इच्छासन्निःधासावपि न ह्यः, सुहृमो किर तेषां भवतः, स गत्वा कथयति भावेण, वे रुद्धा, आर्य ! एवमाचार्यान् कालं भगवन्पुत्रे च कथयसि, स भयति-न कालगता इति, य्वानं न्यायनिष्ठ, मा न्यायात्तं काहेति, भगवन् भगवन्-मन्थिष्व पूर लिङ्गी मन्थे वेवाळं साययिजुकामो लक्षणयुक्ता आचार्यास्तेन न कथयति, अथ रात्रौ मेक्षन्त्वं, ते भगवन्नास्तेन समं भवन्पुत्रे, तेन वारिस्ताः, तदा ते रात्राद्-मपसार्य कथयित्वाऽऽनीतवन्तः, आचार्याः कालगताः स लिङ्गी न ददाति निष्काययितुं, सोऽपि रात्रा मेक्षते, तेनापि मत्पुत्रितं काकगत इति, पुत्रपुत्रियाव न प्रत्यायति शिथिका सज्जिता, तदा निश्चयो ज्ञातो, विनाशिता भविष्यति, एवं भणितः स आचार्यः-न्यायऽग्निरनयो वाऽल्लयो भवेत् तदा ममाहुः एवमप्य-स्पष्टः, प्रतिबुद्धो भणति-किमर्थ ! न्यायातः कृतः !, मेक्षन्त्वमेते-

पृथ्विं सीसेहिं गुग्गुलु कथंति, अंघाद्विषा, परिसयं किर क्षाणं पविस्त्रियं, तो जोगा संगहिषा भवंति २८ । क्षाणसंवरजोगे यस्मिं नयं, इषाणि उदप मारणंतिपत्ति, उदप जइ किर उदओ मारणंतिओ मारणंती वेयणा वा तो अधियासेयं, तथोदाहरणगाहा—

रोहीद्वयं च नपरं ललिआ गुह्री अ रोहिणो गणिआ । यन्मरुह कहुअहुद्धियदाणाययणे अ कंसुदप ॥ १३१८ ॥

इमीए यक्खणं—रोहिद्वय णपरे ललियागोही रोहिणी जुणगणिया अणं जीवणिउवायं अलभंती तीसे गोहीए भसं परंपिया, एयं काओ पच्चइ, अणया तीए कहुयदोद्धियं गहियं, तं च यहुसंभारसंभियं उवक्खडियं विण्णसइ जाय मुहे ण तीरइ कावं, तीए चित्तियं—रिंसीया होमि गोहीएत्ति अणं उवक्खवेइ, एयं भिक्खवराण दिज्जहिस्सि, मा दधमेवं वेइ णासइ, जाय यम्मरुई णाम जणगारो भासक्खमणपारणए पविट्ठी, तस्स दिक्कं, सो गओ उवस्सयं, अलोपइ गुक्कणं, तेहि भायणं गहियं, रारगंथो य णाओ, अंगुलिए विण्णसियं, तेहि चित्तियं—जो एयं आहारइ सो मरइ, भणिओ

१ पुष्पाकं पिथं कृत्स्नं, निर्भस्मिन्, ईरसं किं प्यानं प्रवेष्टव्यं, ततो योगाः संपृहीता भवन्ति । प्यानसंवरयोगा इति गतं, इक्षानीमुदयो मातृकाभिः ६ इति, वरि किंओरसो मातृकाभिः ६ मातृकाभिः ६ वेदना वा तदाऽऽप्यासितव्यं तथोदाहरणगाया । अस्मा यथाकथानं—रोहिद्वके नगरे ललितगोही रोहिणी जीवन्ति का भवन्ति आलोहिओपायमलभमाना तस्मा गोहया भक्तं प्राप्नुवन्ती, एयं काओ पच्चति, अन्यथा तथा कहुकं दीपिकं गृहीतं, तच्च यहुसंभारसंभारगुह्यं निरवधि यावए सुभे न सावये क्खुं, तथा चित्तित्वं—मिद्धिदा भविष्यामि गोहया इति, अन्यगुह्यकरोति, एतए भिक्षाचरेभ्यो दीयते इति, मा दधमेवं वेइ विट्ठी, पावए यर्मवित्तनगारो भासक्खमणपारणके प्रविष्टः, तस्मै दत्तं, स गत वपाययं, आलोचयति गुह्यं, तैर्मात्रं गृहीतं, विपानयञ्च यातः, अहुस्मा भिक्षासिद्धं, तैर्भविष्यतं—य पुनमाहारयति स भिष्यते, भविष्यतः—

देह, भणइ-एत्तो ठियगा वंदह, आयरिया वाउला, अणया ते अवरोधरं मंतंति-किं मणो होजा गयेसामोचि, एगो ओवरगावारे ठिओ निवझेइ, चिरं च ठिओ, आयरिओ न चलइ न भासइ न फंदइ कसासनिसासोवि नदिप, सुटुमो किर तेसिं भवइ, सो मंतूण कहेइ अणोसिं, ते रुद्धा, अज्जो ! तुमं आयरिए कालगएवि न कहेसिं !, सो भणइ-न कालग-यत्ति, झाणं झायइत्ति, मा यापायं करेहित्ति, अणो भणंति-पवइओ एसो लिंणी मझे येयालं साहेउकामो छयलणजुसा आयरिया तेण ण कहेइ, अज्ज रत्तिं पेच्छहिइ, ते आरक्का तेण समं भंदिउं, तेण यारिया, ताहे ते राया ऊरसारऊण कहिंसा आणीओ, आयरिया कालगया सो लिंणी न देइ नीणेउं, सोवि राया पिच्छइ, तेणवि पसीयं कालगओत्ति, पूसमित्तरस ण पत्तिपइ, सीया सज्जीया, ताहे णिच्छयो णायो, विणासिया होहिंति, पुयं भणिओ सो आयरिएहिं-जाहे अगणी अन्नो वा अन्नओ होज्जत्ति ताहे मम अंगुट्टए छिवेज्जाहि, छिओ, पडिउज्जो भणइ-किं अज्जो ! यापाओ फओ !, पिच्छइ

१ ददाति, भणति-अथ स्थिता यदुच्यं, आचार्यो ब्रह्मायुताः, अथयदा ते परस्परं मन्त्रयन्ते-किं मन्ये भवेद् गयेयमान इति, एकोऽथपरकद्रारे स्थितो निभाकयति, धिरं च स्थितः, आचार्यो न चलति न भासते न रूपदत्ते दृच्छासन्निःधासावपि न स्तः, सूक्ष्मो किञ्च तेन भवतः, स गात्रा कथयति भावेन, ते रुद्धा, आर्य ! एवमाचार्यान् कालं गतानादपि न कथयसि, स भगति-न कालगता इति, यत्रां दयायति, मा ब्रह्मायतं काहेति, अथयद् भगवन्-प्रसीधेय एव लिङ्गी मन्ये वैतालं साययितुकामो लक्षणयुक्ता आचार्यान्तेन न कथयति, अथ रात्रौ प्रेक्षयन्, ते आरन्धरास्तेन समं भवदपिदुं, तेन यारिवाः, तादा ते रात्रान-मयसायं कथयित्वाऽऽनीतवन्तः, आचार्योः कालगताः स लिङ्गी न ददाति निष्काशयितुं, सोऽपि राज्ञा प्रेक्षते, तेनापि मन्त्रयितं काङ्कगत इति, पुनरभिप्राय न प्रत्यापति शिविका सज्जिता, तदा शिष्यो ज्ञातो, विनाशिता भवित्यपि, पूर्वं मन्त्रितः स आचार्यः-यदाऽभिरुच्यो वाऽस्य भवेद् तदा समानुष्ठः प्रदृश्यः, प्रतिबुद्धो भणति-किमायं ! ब्रह्मायतः कृतः ?, प्रेक्षयन्ते-
रदृष्टः, प्रतिबुद्धो भणति-किमायं ! ब्रह्मायतः कृतः ?, प्रेक्षयन्ते-

चित्तेर्-गुरुकुलवासी न जाओ, इदं हि करोमि ज्ञो ज्ञवएसो, तेण ठवणायरिओ कओ, एवमावासगमादीचक्रवालसासायरी
 सवा विभासियवा, एवं किंल सो सवथ न चुको, खणे २ जवजुअइ-किं मे कयं?, एवं किं साहुणा कायवं, एवं तेण
 जोगा संगहिया भवंति २७ । लवालवेहि गयं, इयणिं क्षाणसंवरजोगेहि, क्षाणेण जोगा संगहिया, तथोदाहरणं—
 णपरं च सिंघववज्जण मुंदिमयअज्जएसभूई य । आपाणएसमिसे सुहुमे क्षाणे विवादो य ॥ १३१७ ॥

इसीए ववखाणं—सिंघववज्जणे णयरे मुंदिमवगो राया, तथ एसभूई आयरिया बहुसुया, तेहिं सो राया जवसामिओ सहु
 जाओ, ताण सीसो एसमिसो पहुसुओ ओसणो अणथ अचलइ, अणया तेसिं आयरियाणं चित्ता-सुहुमं क्षाणं पवि-
 स्सामि, तं महापाणसमं, सं पुण जाहे पविसइ ताहे एवं जोगसंतिरोहं करइ ज न किंचिह चेएइ, तेसिं च जे मूले ते अगीयरथा,
 तेसिं एसमिसो सइयिओ, आगओ, कहियं, स तेण पडिवसं, ताहे एगथ जवयरए निवायाए क्षाएति, सो तेसिं दोयं न

१ धिययथि-गुरुकुलवासी न जातः, इदं हि करोमि य उपदेष्टाः, तेन स्थानाचार्यः कृतः, एवमावसगमादीचक्रवालसासायरी सर्वा विभावितव्या, एवं
 किंच स सर्वत्र न रक्षितः, भजे कते उपगुपये-किं मे कृतं?, एवं किं साधुना कृतंयं, एवं तेन योगाः संगृहीता भवन्ति । लवालव इति गतं, इदानीं
 उक्तसंबन्धोऽस्ति, उक्तं न योगाः संगृहीताः, सवोदाहरणं । अस्या व्याख्यानं-शिरयावर्धने नगरे मुष्टिकामको राजा, यत्र पुत्रभूतए आचार्यो बहुश्रुताः,
 तैः ॥ राजोत्पत्तिः भावो जातः, तेषां धियः पुत्रमियो बहुश्रुतोऽसमोऽन्यत्र तिष्ठति, अन्यदा तेषासाचार्याणां चित्ता-सुहृत्सं व्यानं प्रविशामि, तत्
 मदान्ताभयं, यद् उपदेष्टा प्रोवापि तदेवं योगसंशोधः कियते यथा न किञ्चित् धित्वे, तेषां च ये पार्थ तेऽगीयार्थाः, तैः पुण्यमित्रः शक्तिवतः, आगतः,
 कथितं, स (यद्) तेन प्रोचितं, तदेकप्रकारे निर्वाचते व्याप्यते, स सेवामाण्यं य

नूणं सदोसाणि पुष्काणि, जइ य भणीदामि एएहिं पुष्केहिं अच्चणिया अचोक्खा विसभायियाणि वा ता भासेछगत्तणं होहिति जयाएणं वारेमिति, सा य रंगओइणिया, अणया मंगलं गिजइ, सा इमं गीतियं पगीया—

एत्ते वसंतमासे आमोअ पमोअए पवत्तंमि । मुत्तूण कणिआए भमरा सेवंति चूअकुसुमाहं ॥ १३१५ ॥

गीति, इमा निगदसिद्धेव, सो चित्तेइ—अण्णा गीतिया, तीए णायं—सदोसा कणियारत्ति परिहरतीए गीयं नच्चियं च सविलासं, न य तस्य छलिया, परिहरिया अप्पमत्ता नहुं गीयं न कीर चुक्का, एवं साटुणावि पंचविहे पमाए रक्कसंतणं जोगा संगहिया २६ । इयाणि लयालवेत्ति, सो य अप्पमाओ लवे अद्धलवे या पमायं न जाइययं, तत्थोदाहरणगादा—
भरुयच्छंसि य विजए नडं पिडए चासवासनागधरे । ठवणा आयरियरस (उ) सामापारीपडंजणया ॥१३१६॥

इमीए वक्खाणं—भरुअच्छे णयरे एगो आयरिओ, तेण विजओ नाम सीसो लज्जेणी कज्जेण पेसिओ, सो जाइ, तस गिलाणकज्जेण केणइ वक्खेवो, सो अंतरा अकालवासेण रुद्धो, अंडगतणज्जियंति नडपिडए नामे वासायासं तिओ, सो

१ नूनं सदोसाणि पुष्काणि, यदि चाभणिप्यं पृथैः पुष्पैरर्धनिकाऽवोक्षा विपमवितानि वा वदा प्राप्तेरकरममविषयमिति वयायेन यापयामि इति, सा च रत्नावतीणांऽभ्यदा सङ्गलं गायति, तेषां गीतं प्रगीतवती—गीतिः इयं, स चिन्तयति—अपूर्वं गीतिः, यथा ज्ञातं—सदोसाणि कर्णेन कानानि इति परिहरत्या गीतं नर्तितं च सविलासं, न च तस्य छलित्वा, परिकल्प (वाचि), अप्रमत्ता नुल्ले गीतं च न किञ्च स्वीकित्वा, पूर्व साधुनाऽपि पद्मविधाद् प्रमादतद् रक्षयता योगाः संगृहीताः । इदानीं लयालव इति, ॥ चाप्रमादः छवेऽर्धलवे वा प्रमादं न यातव्यं, तत्रोदाहरणगाथा—अस्या वयायानं—अनुकण्टे णयरे पुरु भाचार्यः, तेन विजयो नाम शिष्य उज्जयिनीं कर्त्तव्यं प्रेषितः, स याति, तस्य गतानकर्त्तव्यं केनचिद् वयायेन, सोऽभ्युदासोऽष्टादशैव ददः, भरुकरुणो- विमलमिति नटपेटके प्राप्ते यथायासं स्थितः, स

चित्तेदे-गुरुकुलवासी न आओ, इदंवि करोमि जो उवएसो, तेण ठवणापरिओ कओ, एवमावासागमादीचक्रवालसामायारी
 सभा विभासिपवा, एवं किठ सो सवय न चुओ, खणे २ उवजुअइ-किं मे कयं १, एवं किर साहुणा कायबं, एवं तेण
 जोगा संगहिया भवंति २७ । उवालवेचि गयं, इयाणि क्षाणसंवरजोगेचि, क्षाणेण जोगा संगहिया, तयोदाहरणं—
 णपरं च सिंखवरण मुंदिन्धयअज्जपूस्तमूरे य । आयाणपूसमिसे सुद्धमे क्षाणे विवादो य ॥ १३१७ ॥
 इमीए वक्खाणं—सिंखवरणे णपरे मुंदिन्धवगो राया, तय पूसभूई आयरिया बहुसुपा, तेहिं सो राया उवसानिओ सहु
 जाओ, ताण सीसो पूसमिचो षहुसुओ ओसणो अणय अच्छइ, अणया तेसिं आयरियाणं चिता-सुद्धमं क्षाणं पवि-
 रसामि, तं महापाणसमं, तं पुण जाहे पविसइ ताहे एवं जोगसंनिरोहं करइ ज न किंचिह वेएइ, तेसिं च जे मूले ते अगीयरथा-
 तेसिं पूसमिचो सदाविओ, आगओ, कहियं, स तेण पडिवसं, ताहे एगए उवयरए निवाषाए क्षाएंति, सो तेसिं दोयं न

१ विषयवि-गुरुकुलवासी न जाय; इरादि कटोमि य उपदेसा, तेन स्थानार्थः कृतः, एवमावरणकक्षि चक्रवालसामायारी सयं विमतिवत्त्वा, एवं
 किं स सर्वं न रसादिः, शणे शणे उपपुण्यते-किं मे कयं १, एवं किं साहुणा कयंयं, एवं तेन योगाः संगृहीता भवन्ति । उवाचइ इति गतं, इदानीं
 द्वावसंशयोः इति, एतेन दोषाः संगृहीताः, सवोदाहरणं । अस्या व्याख्यानं-शिमयावर्धने वगरे सुनिद्राप्रको रात्रा, सत्र पुण्यभूतय आचार्यो षट्श्रुताः
 तैः स रात्रोरुपमिषः धावो जाय; तेषां विषयः पुनर्मिथो षट्श्रुतोऽवसथोऽन्यत्र विवृति, अन्यदा तेषामाचार्योणां चिन्ता-सूक्ष्मं ध्यानं प्रविशामि, तत्
 महाभाषणं, तत् पुनर्दरा मीरगनि वदेवं योगसंविशेषः कियते यथा न किञ्चिद् विषयते, तेषां च यो धर्मं संजिहायोः, तैः पुण्यमित्रः कश्चिदतः, आगतः,
 कश्चिं, स (उद्) तेन मतिरसं, तदेकयावरके निष्कर्षावते व्यापृष्टि, स वेगमापन्नं च

कण्ठ्या । एवं सो विहरइ । ते वत्तारि विहरमाणा लिङ्गद्वयिण्यायरमञ्जे चउद्धारं देवउलं, पुयेण करकंइ पयिद्दो, दक्खि-
 णेणं दुग्गमुद्दो, एवं सेसावि, किद्द साहुस्स अक्खामुद्दो अच्छामिप्पि तेण दक्खिणोणावि मुद्दं कयं, नमी अवरेण, तभो-
 वि मुद्दं, गंधारो उत्तरेण, तओ वि मुद्दं कयंति । तस्स य करकंइस्स चउत्तो कंइ, सा अयि येव तेण कंइयणं गहाय
 मसिणं मसिणं कण्णो कंइइओ, तं तेण एगएय संगोवियं, तं दुग्गमुद्दो पेच्छइ, 'जया रज्जं च रद्धं च, पुरं अंतेउरं तदा ।
 सयमेयं परिच्चज्ज, संचयं किं करेसिमं ? ॥ १ ॥ सिलोगो कंठो जाय करकंइ पडिययणं न देइ साय नमी ययणमिमं अणइ-
 जया ते पेइए रज्जे, कया किच्चकरा यइ । तेसिं किच्चं परिच्चज्ज, अक्खकिच्चकरो भवं ? ॥ २ ॥ सिलोगो कंठो, किं तुमं एयरस
 आउत्तिगोत्ति । गंधारो अणइ-जया सयं परिच्चज्ज मोक्खाय यइसी भवं । परं गरिहसी कीस ?, अत्तनीसेसकारए ॥ ३ ॥
 सिलोगो कंठो, तं करकंइ अणइ-मोक्खममं पवण्णाणं, साहुणं वंभयारिणं । अहियरयं निवारन्ते, न दोसं यत्तुमरिहसि ॥ ४ ॥
 सिलोगो-रुत्तउं वा परो मा वा, विसं वा परिअत्तउ । भासियया हिया भास, सययल्लगुणकारिणी ॥ ५ ॥ सिलोगो,
 भ्त्तो कद्वयमपि कण्ठ्यं । तथा—

१ एवं स विहरति । ते वत्तारो विहरन्तः क्षिप्रप्रतिष्ठितनगरमध्ये चउद्धारं देवकुलं (तस्य) पुयेण करकंइः प्रविष्टः, दक्षिणेन दुर्युताः, एवं तं
 यवि, कयं साधोरन्यतो मुखोच्छिष्टासीति तेन दक्षिणस्यामपि मुखं कृतं, मसिणरेण, तस्यामपि मुखं, गान्धार उचरेत्, तस्यामपि मुखं कृतमिति । तस्य य
 करकण्ठोर्मदी कण्ठः, साउरसेव, तेन कण्ठयनं गृहीतवा मधुणं मधुणं कर्षः कण्ठयितवः, तए तेनैकय संगोवितं, तए दुग्गुंयः प्रेक्षते, श्लोकः कण्ठ्या यावत्
 करकण्ठः प्रतिपचनं न ददाति तावत् नमिर्बचनमिदं अणति । श्लोकः कण्ठ्यः, किं त्वमेतस्मादमुकक इति ?, गान्धारो अणति-श्लोकः कण्ठ्यः, तं करकंइभ-
 णति-श्लोकः, श्लोकः,

जहा जलंताइ(न) कडाइं, उवेहाइं न चिरं जले । घटिया घटिया झत्ति, तमहा सहह घटणं ॥ १३१२ ॥
सुधिरंवि वंजुवाइं होहिंति अनुपमज्जमाणार्इं । करमहिदांरुयाइं गयंजुसागारवेटाइं ॥ १३१३ ॥

इदमपि गाथादयं कण्ठ्यमेव, ताणं सवाण दधविजरसगो, जं रज्जाणि जजिझयाणि, भावविजरसगो कोहादीणं, विज-
रसगोसि गयं २५, इयाणिं अप्पमाएत्ति, ण पमाओ अप्पमाओ, तत्थोदाहरणगाथा—

रायगिहमगाहसुंदरि मगाहसिरी पजमसत्थपक्खेवो । परिहरियअप्पमत्ता नटं गीयं नवि य जुक्का ॥ १३१४ ॥
इमीए पक्खणं—रायगिहे णयरे जरासंघो राया, तस्स सपप्पहाणाओ दो गणिथाओ—मगाहसुंदरी मगाहसिरी य, मग-
हासिरी चित्तेइ—जइ एस न होज्जा ता भम अन्नो माणं न खंडेज्जा, राया य करयलत्थो होज्जत्ति, सा य तीसे छिद्वाणि
मगाइ, ताहे मगाहासिरी नट्टदियसंमि कणिणयारेसु सोयन्नियाओ संयल्लियाओ विसधूवियाओ सूचीओ केसरसरिसियाओ
लिखाओ, ताओ पुण तीसे मगाहसुंदरीए भयहरियाए जइयाओ, कहं भमरा कणिणयाराणि न अहियंति चूपसु निलेंति ?

१ तेषा संघेषा श्रम्यगुत्सर्गः, यए राज्यागुत्सर्गः कोषादीना । श्रुत्सवं इति शतं, इदावीमयमाइ इति, न प्रमादोऽप्रमादः, सप्रो-
दाहरन्नाया । अस्ता इदाइयत्तं—राजगुरे नगरे जरासन्धो राजा, एस सर्वप्रधाने दे मल्लिके—मगाधसुन्दरी मगाधभीक्ष, मगाधभीक्षित्तवति, यथेया न भवेत्तदा
भम भाग्यो मानं धरादयेत्, शास्त्रा य करावकस्यो भवेत्ति, सा य सत्यान्दिद्वानि मांयति, वदा मगाधभीर्द्वन्दिवसे कर्णिकारेणु सोयर्णिका मभयंः दिववा-
मेवताः एवदः कंठारसदयाः संविषयवर्गः, साः शुनस्यसा मगाधसुन्दरी मदचरिकया ज्ञाताः, कयं भमराः कर्णिकारेणु नागच्छन्ति ? चूत्तेणु छगन्ति

कण्ठ्या । एवं सो विहरइ । ते वसति विहरमाणा खिदपइद्विषणयरमञ्जे चउदारं देवउलं, पुण्ण करकंइ पविट्ठो, दप्पिस-
णेणं दुम्मुहो, एवं सेसपवि, किह् साहुस्स अन्नहामुहो अच्छामित्ति तेण दक्खिणोणावि मुहं कयं, नमी अवरण, तओ-
वि मुहं, गंधारो उत्तरेण, तओ वि मुहं कयंति । तस्स य करकंइस्स बहुसो कंइ, सा अधि येव तेण कंइयणं गइय
मसिणं मसिणं कण्णो कंइइओ, तं तेण एणय संगोवियं, तं दुम्मुहो पेच्छइ,—‘जया रज्जं च रद्धं च, पुरं अंतेउरं तदा ।
सयमेयं परिच्चज्ज, संचयं किं करेस्सिमं ? ॥ १ ॥ सिलोगो कंठो जाय करकंइ पडिक्कयणं न देइ ताव नमी पयणमिमं भणइ-
जया ते पेइए रज्जे, कया किच्चकरा यइ । तेसिं किच्चं परिच्चज्ज, अन्नकिच्चकरो भवं ? ॥ २ ॥ सिलोगो कंठो, किं तुमं एयरस
आउत्तिगोत्ति । गंधारो भणइ—जया सयं परिच्चज्ज मोक्कसाय पडसी भवं । परं गरिहसी कीस ?, अत्तणीसेत्तकारए ॥ ३ ॥
सिलोगो कंठो, तं करकंइ भणइ—मोक्कसमगं पवण्णाणं, साह्णं वंभयारिणं । अहियरयं निवारन्ते, न दोसं पत्तुमरिहसि ॥ ४ ॥
सिलोगो—‘रुसउं या परो मा या, विसं या परिअत्तउ । भासियया हिया भासा, सययरसगुणकारिणी ॥ ५ ॥ सिलोगो,
श्लोकद्वयमपि कण्ठ्यं । तथा—

१ एवं स विहरति । ते वाधातो विहरन्तः क्षितिमतिष्ठितनगरमन्थे चतुर्द्वारं देवउलं (तत्र) पूर्वेण करकद्वारः प्रविष्टः, दक्षिणेन दुर्गुणः, एवं धोषा-
वधि, कयं साधोरन्मतोमुखसिद्धिप्राप्तीति तेन दक्षिणस्यामसि मुखं कृतं, नमिरपरेण, तस्यामसि मुखं, गाभ्या अवरण, तस्यामसि मुखं इत्यभिधत्ति । तस्य य
करकण्ठोर्ध्वो कण्ठः, साउस्सेव, तेन कण्ठपर्यन्तं गृहीत्वा मधुणं मधुणं कर्णः कण्ठमित्तः, एव सेनेक्य संगोपितं, तव दुर्गुणः प्रेक्षते, श्लोकः कण्ठ्या यावए
करकण्ठः प्रतियचनं न ददाति तावए नमिर्वचनमिदं भवति । श्लोकः कण्ठ्यः, किं त्वमेतस्याभ्युक्त इति ?, गाभ्यातो भवति—श्लोकः कण्ठ्यः, तं करकद्वार-
णति—श्लोकः, श्लोकः,

जहा जलंनार(न) कडाहं, उवेहाहं न चिरं जले । घटिया घटिया सस्ति, तमहा सहह घटणं ॥ १३१२ ॥
सुचिरंषि वंकुडाहं होहिति अणुपमज्जमाणाहं । करमदिदांकपाहं गयंकुसागारवेटाहं ॥ १३१३ ॥

इदमपि गाथादयं कण्ठ्यमेव, तार्णं सवाण दधचिवरसगो, जं रज्जानि चङ्घियाणि, भावचिवरसगो कोहादीणं, चिव-
रसगोसि गयं २५, इयाणिं अप्पमाएत्ति, ण पमाओ अप्पमाओ, तरयोदाहरणगाहा—

रायगिहमगाहसुंदरि मगाहसिरी पडमसरपयक्खेवो । परिहरियअप्पमत्ता नटं गीयं नवि य जुक्का ॥ १३१४ ॥

इमीए पक्खणं—रायगिहे णयरे जरासंधो राया, तरस सपप्पहाणाओ दो गणियाओ—मगाहसुंदरी मगाहसिरी य, मगा-
हासिरी धितेइ—जइ एस न होज्जा ता मम अओ माणं न खंडेज्जा, राया य करयजरंधो होज्जत्ति, सा य तीसे छिद्धानि
मगाह, ताहं मगाहासिरी जइदियसंमि कणिणयारेसु सोयस्सियाओ संयलियाओ विसधूवियाओ सूचीओ केसरसरसियियाओ
स्त्रिचाओ, साओ पुण तीसे मगाहसुंदरीए मयहरियाए ऊहियाओ, कइं भमरा कणिणयाराणि न अहियंति चूपएसु निलेति १,

१ तेषां सर्वेषां मन्त्रमुत्सर्गः, एव रान्थान्मुत्तिसवामि, भाषणुत्सर्गः कोषादीन्तः । मुत्सर्गं दूति पत्ते, इदानीमप्यसाह दूति, न ममादोऽप्यसाह, अश्रो-
ताहस्तगाथा । भस्मा ह्दावधानं—मनगुरे मनरे जरासन्धो राज्ञा, एस सर्वप्रधाने दे णम्भिके—मगाधमुन्दरी मगाधभीष्ट, मगाधभीष्टित्वपत्ति, यथेपा न भवेत्तदा
नम वास्यो मानं एतदर्थे, राज्ञा च कदाचन्यो भवेत्तदिति, सा च तस्मान्निन्द्याणि मार्गयति, तदा मगाधभीष्टेतिवसे कर्णिकारेषु सौवर्णिका मन्त्रयः विपचा-
मिताः एष्वरः कंठारसरताः धेरिवचनी, ताः पुनस्तस्मा मगाधमुन्ध्यां मरुचरिण्या ज्ञाताः, कयं भमराः कर्णिकारेषु नागच्छन्ति १ चूलेषु कगन्ति

वन्तः, के ?—दीप्ता अपि—रोपणा अपीत्यर्थः, दर्पितवृषभा—चलोन्मत्तवलीयर्दा इत्यर्थः, सुतीक्ष्णभृङ्गा अपि दारारेण वलेन । पौराणः गतदर्थः गलन्नयनः चलद्वृषभोष्ठः, स एवायं वृषभोऽधुना पटुगपरिघट्टणं सहद, धिगसारः संसार इति, सर्वप्राणभृतां चवेयं वार्तति तस्मादलभनेनेति, एवं सन्बुद्धो, जातीसरणं, निगओ, विहरद । इओ पंचाट्टेसु जणयएसु कंप्पिहे णयरे दुम्मुहो राया, सोवि इंदकेडं पासइ लोएण महिज्जंतं अणेयकुडभीसहरसपडिमंडियाभिरामं, पुणोयि नुप्पंतं, पडियं च अमेजझमुत्ताणमुवरिं, सो संबुद्धो, तथाऽऽह भाष्यकारः—

जो इंदकेडं समलंकियं तु, दइं पडंतं पविलुप्पमाणं ।

सिद्धिं अरिद्धिं समुपेहिपा णं, पंचालराया वि समिक्ख वधम्मं ॥ २१० ॥ (भा०)

निगदसिद्धेय, विहरद । इओ य विदेहाजणयए महिलाए णयरीए नमी राया, गिलाणो जाओ, देवीओ चंदणं यमंति तस्स दाहपसमणनिमित्तं, वलयाणि खलखलंति, सो भणइ—कन्नापाओ, न सहामि, एक्केअयणीए जाय एक्केओ अएछद,

१ एवं संबुद्धः, ज्ञातेः स्मरणं, नियंतः, विहरति । इतश्च पाप्माणेषु जनपदेषु कामीत्ये नगरे दुर्मुखा राया, सोऽपि इन्द्रदेवदं परपति कोदं न मलमानं अनेकलघुपताकासहस्रपरिमण्डिताभिरामं, पुनरपि लुप्यमानं, पतितं धामेभ्यमूज्जणागुपरि, स संबुद्धः, विहरति । इतश्च विदेहजनपदे मिथिकाया भगवा भमी राजा, मलानो ज्ञातः, देव्यध्वान्दनं वर्धयन्ति तस्य दाहप्रवसननिमित्तं, पलयाणि खलखलंति, न सहामि, एक्केअयणीए जाय एक्केओ अएछद, कैकसिद्धति,

सदो नरिध, राधा भणइ—ताणि बलयाणि न खलखलैसि ।, अक्णीयाणि, सो तेण दुक्खेण अब्भाहओ परलोगाभिमुहो
 चित्तेइ—बहुयाण दोसो एवस्स न दोसो, संवुद्धो, तथा चाह—

बहुयाण सदयं सोचा, एवस्स प असदयं । बलयाणं ममीरापा, निक्खंतो मिहिलाहिओ ॥ २११ ॥ (भा०)

कण्ठा, विहरइ । इओ य गंधाराविसए पुरिमपुरे णयरे नगई राधा, सो अक्खा अणुजसं निगओ, पेच्छइ चूयं
 कुसुमियं, तेण एगा मंजरी गहिया, एवं खंधावारेण लयंतेण कट्ठावसेसो कओ, पडिनियसो पुच्छइ—कहिं सो चूयलक्खो ।,
 अमघेण कहियं—एस सोसि, कटं कट्ठाणि कओ ।, तओ भणइ—जं तुभमेहिं मंजरी गहिया पच्छा सघेण खंधावारेण
 गहिया, सो चित्तेइ—एवं रज्जसिरिति, जाव कट्ठी ताव सोहेइ, अळाहि एवाए, संवुद्धो । तथा चाह—

जो चूयलक्खं तु मणाहिरामं, समंजरिं पल्लवपुच्छचिंतं ।

रिद्धि अरिद्धि समुपेहिया णं, गंधारापावि समिक्ख धम्मं ॥ २१२ ॥ (भा०) ॥

१ एतरो नासि, रात्रा भगवि—णानि पल्लवादि न धारयन्ति ।, अक्णीयाणि, स तेव दुःखेनाग्गहातः परलोकाभिमुखाभिलपति—पट्टना दोषो
 भूत्स दोषः, संवुद्धः । विहरति, इवम गान्धारविषये पुरिमपुरे नगरे नगरी राधा, सोऽन्यदाऽनुपादाय निर्गतः, मेक्षते चूयं कुसुमितं, तेनैका म भरी पुरीता,
 एवं रज्ज्यावारेण मुक्ता काष्ठवदोषः कृतः, प्रविभिरुधः पृच्छति—क । पूयलक्खः ।, अमात्येन कथितं—स पूय इति, कथं कधीकृतः ।, ततो भगानि—परवधा
 म भरी पुरीता समाप् सर्वेन रज्ज्यावारेण पुरीता, स चित्तवधि—पूयं राज्यभीरिति, यावद्विज्ञावत् सोमते, अलमनपा, संवुद्धः ।

वन्तः, के ?-दीसा अपि-रोपणा अपीलार्थः, दर्पितवृषभा-बलोन्मत्तबलीवर्दी इत्यर्थः, सुतीक्ष्णभृद्ग्रा अपि दारीरेण वलेन । पौराणः गतदर्पः गलजयनः चलद्दृषभोष्ठः, स एवायं वृषभोऽधुना पटुगपरिपटुणं सहर्द, धिगसारः संसार इति, सर्वप्राणभृतां चैवेयं वार्तेति तस्मादलमनेनेति, एवं सन्बुद्धो, जातीसरणं, निगओ, विहरइ । इओ पंचालेसु जणयएसु कं पिह्ने णयरे दुन्मुहो राया, सोवि इंदकेउं पासइ लोएण महिजंतं अणेयकुडभीसहरसपडिमंडियाभिरामं, पुणोयि लुप्पंतं, पडियं च अमेज्झमुत्ताणमुयरिं, सो संबुद्धो, तथाऽऽह भाव्यकारः—

जो इंदकेउं समलंकिपं तु, द्दुं पडंतं पविलुप्पमाणं ।

रिद्धिं अरिद्धिं ससुपेहिया णं, पंचालराया वि समिकख धम्मं ॥ २१० ॥ (भा०)

निगदसिद्धैव, विहरइ । इओ य विदेहाजणयए महिलाए णयरीए नमी राया, गिलाणो जाओ, देवीओ चंदणं घमंति तरस दाहपसमणनिमित्तं, बलयाणि खलखलंति, सो भणइ-कक्षायाओ, न सहामि, एकेके अवर्णोए जाव एएणो अरुइइ,

१ एवं संबुद्धः, जातेः स्मरणं, निर्गतः, विहरति । इत्यत्र पाश्चात्येषु अवपदेषु कायस्थे नगरे दुर्गुयो राज्ञा, सोऽपि इन्द्रदेवः परमवि ब्रह्मन् सप्रमानं अनेकलघुपताकासहस्रपरिमिडिताभिरामं, पुनरपि लुप्पमानं, पवितं धामोपयमृद्राणामुपरि, स संबुद्धः, विहरति । इत्यत्र मिदेहजननदे मिपिद्याया नगरा नमी राजा, गलानो जातः, देव्यश्चन्द्रनं पर्ययन्ति तस्य दाहप्रसमननिमित्तं, बलयाणि दाहयन्ति, स भणति-कृष्णोपातः, न सह, एकेकेस्मिन्नवर्षानि यावदे-केकसिद्धति,

सदो नदिध, राया भणइ-ताणि वलयाणि न खलखर्तेति ।, अचणीयाणि, सो तेण दुक्खेण अन्माहओ परल्लोणभिमुहो
 चित्तेइ-बहुयाण दोसो एगस्स न दोसो, संवुद्धो, तथा चाह—

बहुयाण सदयं सोचा, एगस्स य असदयं । वलयाणं नमीराया, निक्खंतो मिहिलाहियो ॥ २११ ॥ (भा०)
 कण्ठा, विहरइ । इओ य गंधारविषय पुरिमपुरे णयरे नगई राया, सो अन्नया अणुजसं निगओ, पेच्छइ चूयं
 कुमुमियं, तेण एगा मंजरी गहिया, एवं संघावारेण लयंतेण कट्ठावसेसो कओ, पडितियसो पुच्छइ-कहिं सो चूयक्खओ ।,
 अमयेण कदियं-एस सोचि, कइं कट्ठाणि कओ ।, तओ भणइ-जं तुवभेहिं मंजरी गहिया पच्छा सवेण खंधावारेण
 गहिया, सो चित्तेइ-एवं रज्जसिरिचि, जाय कद्धी ताव सोहेइ, अलाहि एयाए, संवुद्धो । तथा चाह—

जो चूयक्खलं तु भणाहिरामं, समंजरिं पल्लवपुष्पचिंतं ।
 सिद्धिं अरिद्धिं समुपेहिया णं, गंधाररायाचि समिक्ख भम्मं ॥ २१२ ॥ (भा०) ॥

१ एगरो भासि, ताया भगति-कामि वलयाणि न खलखर्तेति ।, अचणीयाणि, स तेव दुक्खेणान्माहवः परल्लोणभिमुखाधित्ययति-बहुता दोषो
 नैकस्स दोषः, संवुद्धः । विहरति, इत्यथ गान्धारविषये पुरिमपुरे नगरे नगरी ताया, सोऽन्यदाऽनुयाज्यायै नियतः, प्रेक्षते चूयं कुमुमियं, तेनैका न भर्ता पुरीता,
 एवं रज्जवावारेण मूलका कट्ठावसेषः कृतः, पडितिरिदृशः पृच्छति-क स पूयवृक्षः ।, अमात्येन कथितं-स पूय इति, कथं काशीकृतः ।, ततो भगति-परावया
 न भर्ता पुरीता पमाए सर्वेन रज्जवावारेण पुरीता, ॥ चित्तवयति-एवं रज्जवसीरिति, यावद्विस्वाय दौमते, अलमनया, संवुद्धः ।

मम गामंति, भणइ-जं ते रुचइ तं गेण्ह, सो भणइ-ममं चंपाए परं तहिं देहि, ताहे दहियादणस लेहं देइ, देहि मम
एगं गामं अहं तुज्झ जं रुचइ गामं चाणयरं वा तं देमि, सो रुद्धो-दुद्धमायंगो न जाणइ अप्पयंतो मम लेहं देइसि, दूएण
पट्टियाणएण कहियं, करकंडुओ रुद्धो, गओ रोहिज्झइ, जुद्धं च वट्टइ, तीए संजतीए सुयं, मा जणवलओ होजसि कर-
कंडुं ओसारेत्ता रहस्सं भिंदइ-एस तव पियसि, तेण ताणि अम्मापियराणि पुच्छियाणि, तेहिं सन्भावो कदिओ, नाम-
मुदा कंवलरयणं च दावियं, भणइ, माणेण-ण ओसरामि, ताहे सा चंपं अइयाया, रण्णो परमत्तेतो णाया, पायवट्टियाओ
दासीओ परुण्णाओ, रायाएवि सुयं, सोवि आमओ वंदित्ता आसणं दाऊण तं गढं पुच्छइ, सा भणइ-एस तुभं जेण
रोहिओसि, तुद्धो निग्गओ, मिलिओ, दोवि रज्जाइं दहियाहणो तस्स दाऊण पयइओ, करकंडु महासासणो जाओ, सो
य किर गोउलपिओ, तस्स अणेगाणि गोउलाणि, अणया सरयकाले एगं गोवच्छणं गोरगतं सयं पेच्छइ, भणइ-एसस्स

१ सदां प्राममिति, भणति-यत्ने रोचते सं गृहण, स भणति-मम धर्म्याया गृहं तव देहि, तदा दहियादणस लेहं ददाति, देहि मे पुं प्रामं अहं तव
यो रोचते प्रामो वा नगरं वा तं ददामि, स रुद्धः-दुद्धमात्रो न जानाति आत्मानं ततो मदां लेहं ददातीति, दूतेन प्रत्यागत्येन कथितं, करकंडु रुद्धः, गणो
रोधयति, मुद्धं च वट्टते, तथा संयस्या शुद्धं, मा जनक्षयो भूयति करकंडुसयसायं रहस्यं भिन्वति-एव तव पितेति, तेन वो मातापितरौ गृहं, ताम्बां सदाया
कथितः, नाममुद्रा कम्पलरयं च दर्शिते, भणति सानेन-वायसतामि, तदा सा चायमातिथया, ततो गृहमायायवी गता, पादयतिवा दास्यो रोहिं जगाः,
रायाऽपि शुतं, सोऽपि आगतो वट्टित्वाऽऽसनं दत्वा तं गर्भे पृच्छति, सा भणति-एव त्वं येन रुद्ध इति, मुद्रो निर्गतः, मिलितो, मे भवि तावे दहियादण-
सस्यो दयाया प्रमजितः, करकंडुर्महासासनो जातः, स च किञ्च गोवृक्षप्रियः, तस्यानेकानि गोवृक्षानि, अन्यदा शरकाळे पुं गोवत्तकं गोरगात्रं स्वयं मेधते,
भणति-पुतस

मायरं मा पुहेज्जह, जया वहिओ होइ तथा अजाणं गावीणं दुळं पाएज्जह, तो गोवाला पडिसुणोति, सोवि उच्चतविसाणो
 खंभवसहो जाओ, राया पेच्छइ, सो जुद्धिक्कओ कओ, पुणो कालेण आगओ पेच्छइ महाकायं वसहं पडुएहिं पडिजंतं,
 गोवं पुच्छइ—कहिं सो वसहोसिं ? तेहिं दाविओ, पेच्छंतो तओ विसण्णो चित्तंतो संबुद्धो, तथा चाह भाय्यकारः—
 सेयं सुजायं सुविमत्तासिं, जो पासिया वसभं गोहमज्जे ।

रिद्धिं अकद्धिं समुपेहिंया णं, कलिंगरायावि समिक्ख धम्मं ॥ २०७ ॥ (भा०) ॥

गोहंगणरस मज्जे देकिंयसरेण जसस भज्जंति । दित्तावि दरियवसहा सुतिक्खसिंगा संसीरेण ॥ २०८ ॥ (भा०) ॥
 पोरणायगयदप्पो गलंतनयणो चलंतवसभोहो । सो येव हमो वसहो पडुपपरिषट्ठणं सहइ ॥ २०९ ॥ (भा०) ॥

गाथात्रयस्य चत्वारया—भेतं—शुक्लं सुजातं—गर्भदोषविकलं (सुविभक्त) शृङ्गं—विभागस्य समशृङ्गं यं राजा दृष्ट्वा—
 अभिसमीक्ष्य धृपभं—प्रतीतं गोष्ठमभ्ये—गोकुलान्तः पुनश्च तेनैवानुमानेन कद्धिं—समृद्धिं सम्पदं विभूतिमित्यर्थः, तद्विप-
 रीतां च्वाकद्धिं च संप्रेक्ष्य—असारतयाऽऽलोच्य कलिङ्गा—जनपदास्तेषु राजा कलिङ्गराजः, असावपि समीक्ष्य धर्म—पर्या-
 लोच्य धर्मं सम्युद्धं इति यापयतोपः । किं चिन्तयन् ?—‘गोहंगणरस मज्जे’ चि गोष्ठाङ्गणस्यान्तः देकितशब्दस्य यस्य भद्र-

१ मातरं मा द्वाप, यदा धर्मितो भवेत् सदाऽप्यासां गवां दुग्धं पापयेत्, एतो गोपाळाः भवितुं शक्यन्ति, सोऽप्युच्चतमविषाणः स्कन्धदृपभो जातः, राजा
 संभवति, स सुवर्षः ५०, पुनः कालेनागतः भवेत्ते महाकायं धृपभं मद्विषावसंप्रेक्ष्यमानं, गोपात्रं पृच्छति—क प धृपय इति, तेदं दत्तः, प्रेक्षमाणस्ततो विप-
 र्यालोक्य धर्मं सम्युद्धं १ • समयाद् प्र०

मम गामंति, भणइ-जं ते रुच्चइ तं गेण्ह, सो भणइ-ममं चंपाए परं ताहिं देहि, ताहे दहिवाहणस्स उहं देइ, देहि मम
एयं गामं अहं तुज्झजं रुच्चइ गामं वा णयरं वा तं देमि, सो रुद्धो-दुद्धमायंगो न जाणइ अप्पयं तो मम उहं देइत्ति, दूएण
पडियागएण कहियं, करकंडुओ रुद्धो, गओ रोहिज्झइ, जुद्धं च वट्टइ, तीए संजतीए सुयं, मा जणयस्सओ होवत्ति कर-
कंडुं ओसारेत्ता रहस्सं भिंदइ-एस तव पियत्ति, तेण ताणि अम्मपियराणि पुच्छियाणि, तेहिं सन्भावो कहिओ, नाम-
मुहा कंचलरयणं च दायियं, भणइ, माणेण-ण ओसरामि, ताहे सा चंपं अइगया, रण्णो परमत्तेती णाया, पाययदियाओ
दासीओ परुणाओ, रायाएवि सुयं, सोवि आगओ वंदित्ता आसणं दाऊण तं गढमं पुच्छइ, सा भणइ-एस तुभं जेण
रोहिओत्ति, तुद्धो निगओ, मिळिओ, दोवि रज्जाइं दहिवाहणो तस्स दाऊण पयइओ, करकंडू महासासणो जाओ, सो
य किर गोवळप्पिओ, तस्स अणेगाणि गोवळाणि, अणया सरयकाळे एयं गोवच्छगं गोरगात्तं सयं पेच्छइ, भणइ-एसस्स

१ मयं प्राप्तमिति, भणति-यत्ने रोचते तं गृहण, ॥ भणति-मम चंपायां गृहं तत्र देहि, तदा दहिवाहणाय स्तेनं ददाति, देहि मे पृकं प्रामं अहं तव
यो रोचते प्रामो वा नगरं वा तं ददामि, स कष्टः-दुष्टमात्रतो न जानाति आत्मानं ततो मयं स्तेनं ददातीति, दूतेन प्रत्यागतो न कथितं, करकण्डू वट्टः, गयो
रोचयति, जुद्धं च वर्त्तते, क्षया संयसा श्रुतं, मा जनक्षयो भूदिति करकण्डूमपसार्य रहसं भिनत्ति-पूय तव विवेति, तेन वो साक्षाद्विदो गृहं, ताम्बां सन्नाभः
कथितः, नाममुद्रा कंचलरसं च दर्शिते, भणति मानेन-नायसरामि, तदा सा चंपायमतिगता, रायो गृहमायान्ती जाता, पादयतिव दास्यो रोपिं ब्रूमाः,
राजाऽपि श्रुतं, सोऽपि भगवतो वन्दित्वाऽऽसनं दत्त्वा तं गर्भं पृच्छति, सा भणति-पूय त्वं येन रुद्ध इति, तुद्धो निगंतः, मिळितो, दे भवि रात्रे दधिवाहन-
स्वकीं दद्या प्रयचितः, करकण्डूर्महासासणो जातः, स च किर गोवळप्रियः, तस्यानेकानि गोवळानि, भगवदा शारकाळे पृकं गोवत्सकं गोरगात्रं स्वयं प्रेक्षते,
भणति-पूतस्स

भायरं मा रुहेज्जह, जया वह्निओ होइ तथा अन्नाणं गावीणं दुद्धं पाएज्जह, तो गोवाला पढिसुणेंति, सोवि उच्चत्तविसाणो
 संधवसहो जाओ, राया पेच्छइ, सो जुद्धिक्कओ कओ, पुणो कालेण आगओ पेच्छइ महाकायं वसहं पडुएहिं षड्जितं,
 गोवे पुच्छइ—कहिं सो वसहोति ? तोहिं दाविओ, पेच्छंतो तओ विसण्णो चित्तो संबुद्धो, तथा चाह भाष्यकारः—
 सेयं सुजायं सुविभत्तसिगं, जो पासिया वसभं गोदमज्जे ।

रिद्धिं अरुद्धिं समुपेहि या णं, कलिंगरायावि समिक्ख धम्मं ॥ २०७ ॥ (आ०) ॥

गोटिंगणरस मज्जे देक्कियसहेण जरस भज्जति । दित्तावि दरियवसदा सुतिक्खसिगा संरीरेण ॥ २०८ ॥ (आ०) ॥
 पोरणापगएदप्पो गलंतनयणो चलंतवसभोहो । सो येव हमो वसहो पडुएपरिघट्ठणं सहइ ॥ २०९ ॥ (आ०) ॥

गाथात्रयस द्याख्या—भेतं—शुक्लं सुजातं—गर्भदोषविकलं (सुविभक्त) शुद्धं—विभागस्थसमशुद्धं यं राजा दद्या-
 अभिसमीक्ष्य धृपभं—प्रतीतं गोष्ठमभ्ये—गोकुलान्तः पुनश्च तेनैवानुमानेन क्कद्धिं—समृद्धिं सम्पदं विभूतिमित्यर्थः, तद्विप-
 रीतां चाक्कद्धि यं संप्रेक्ष्य—असारतयाऽऽलोच्य कलिङ्गा—जनपदास्तेषु राजा कलिङ्गराजः, असावपि समीक्ष्य धर्मै—पर्या-
 लोच्य धर्म सम्युद्ध इति यावयतोपः । किं चिन्तयन् ?—‘गोटिंगणरस मज्जे’ ति गोष्ठाङ्गणस्यान्तः देक्कितशब्दस्य यस्य भद्र-

१ मातरं मा रुहेज्ज, यदा धर्मितो भवेत् सदाऽन्यासी गवां दुग्धं पापयेत्, ततो गोपालाः प्रतिशुश्रूषन्ति, सोऽप्युच्चतमविद्याणः स्कन्धगुणभो जातः, राजा
 भवेत्, स सुवीर्यः दृढः, पुनः कालेनागतः प्रेयते महाकायं धृपभं मक्षिणीयसंभ्रममानं, गोपान् पृच्छति—क स वृषभ इति, तैर्दीक्षितः, प्रेक्षमाणस्ततो विप-
 न्निश्चयान् संयुजः । ० सामायाद् प्र०

मम गामंति, भणइ-जं ते रुच्चइ तं गेण्ह, सो भणइ-ममं चंपए परं तहिं देहि, ताहे दहिवाहणरस छेहं देइ, देहि मम एगं गामं अहं तुज्झ जं रुच्चइ गामं वाणयरं वा तं देमि, सो रुठो-दुट्टमायंगो न जाणइ अप्पयं सो मम छेहं देइसि, दूएण पडियगएण कहियं, करकंडुओ रुठो, गओ रोहिज्झइ, जुळं च वट्टइ, तीए संजतीए सुयं, मा जणकरओ होजसि कर-कंडु ओसारत्ता रहस्सं भिंदइ-एस तव पियसि, तेण ताणि अम्मापियराणि पुच्छियाणि, तेहिं सन्भावो कहिओ, नाम-मुद्दा कंवलरयणं च दावियं, भणइ, माणेण-ण ओसरामि, ताहे सा चंपं अइगया, रण्णो परमत्तेतो णाया, पायवटियाओ दासीओ परुण्णाओ, रायाएवि सुयं, सोवि आगओ वंदित्ता आत्थणं दाऊण तं गन्धं पुच्छइ, सा भणइ-एस तुमं जेण रोहिओसि, तुठो निमओ, मिलिओ, दोयि रज्जाइं दहिवाहणो तस्स दाऊण पवइओ, करकंडु महासासणो जाओ, सो य किर गोवल्हपिओ, तस्स अणेगाणि गोवल्हाणि, अणया सरयकाले एगं गोवच्छगं गोरगासं सयं पेच्छइ, भणइ-एसस्स

१ मयं प्राममिति, भणति-यस्ते रोचते तं गृहण, स भणति-मम वन्यायां गृहं मयं देहि, तदा शिष्यादनाय छेवं ददाति, देहि मे पुत्रं प्रामं अहं यद्य रोचते प्रामो वा नगरं वा तं ददामि, स ददः-दुष्टमातनो न जानाति आत्मानं ततो मयं छेवं ददातीति, दूतेन प्रत्यागतेन कथितं, करकण्ड ददः, गवो रोचयति, युद्धं च वर्त्तते, तथा संयया श्रुतं, मा जनस्यो भूदिति करकण्डमपसार्य रहस्यं प्रिनक्षि-पूय सद्य पितेति, तेन हो मत्ताविशरी दृष्टो, ताभ्यां सन्नाभः कथितः, नाममुद्दा कंवलरायं च ददामि, भणति मत्तेन-मायसामि, तदा सा वन्यामतिवता, रामो गृहमायन्ती जाता, पादपठिता दान्त्यो रोरिपुं कप्रामः राज्ञाऽपि श्रुतं, सोऽपि आगतो वन्दित्वाऽऽसनं पृथा तं गर्भं पृच्छति, सा भणति-पूय एवं येन रुद्ध इति, दुष्टो निर्गतः, मिच्छिती, दे अयि रात्रये शिष्यादन-द्वस्ते दद्या प्रमद्वितः, करकण्डमहाशासनो जातः, स य किर गोकुलप्रियः, तस्यानेकानि गोकुलानि, अन्यथा शास्त्रादे पुत्रं गोवत्सकं गीतगायं स्वयं प्रेषते, भणति-पूतस्य

देरओ पुच्छओ-किं न देसि !, भणइ-अहं एयरस दंडगरस पहोवेणं राया भयिरसामि, ताहे कारणिया हसिऊण
 अणंति-जया तुयं राया भयिजासि तथा एयरस मरुयरस गामं देजाहि, पडिवणं तेण, मरुएण अणो मरुया वितिजा
 गहिआ जहा मारेमो तं, तरस पिवणा सुयं, ताणि तिणिवि नट्टाणि जाव कंचणपुरं गयाणि, तत्थ राया मरइ, रजासिहो
 अणो नरिथ, आसो अहिवासिओ, सो तरस सुत्तगरस मूलमानओ पयाहिणं काऊण ठिओ, जाव लक्खणपाटएहि दिट्ठो
 लक्खणजुत्तोत्ति जयसहो कओ, नंदिवूराणि आहयाणि, इमोयि विथंभंतो वीसरथो जडिओ, आसे विखगो, मायंगोत्ति
 थिजाइया न देति पयंसं, साहे तेण दंडरयणं गहिपं, जळिउमारुद्धं, भीया ठिया, ताहे तेण वाडहाणगा हरिएसा थिजा-
 इया कया, उकं च-दधियाहनपुवेण, रासा तु करकण्डुना । वाटहानकवास्सव्याधाण्डाला चाहाणीकसाः ॥ १ ॥ तरस
 पिरपरनामं अयइखगोत्ति, पच्छा से तं चेदगारुवकयं नामं पइडियं, करकंडुत्ति, ताहे सो मरुगो आगओ, भणइ-देइ

१ दारकः दृष्टः-किं न ददासि !, भणति-अहं मरुयस दण्डकस मरुयवेण राया भयिरसामि, तदा कारणिका हसित्वा भणन्ति-यदा एवं राया भयेस्त्वै-
 चकं माकनाय मामं दयाः, प्रविरुद्धं तेन, मरुदेन भये माहणाः सादारयका गृहीता यया मारयामसं, तस्य पित्रा भुतं, से प्रयोऽपि नष्टाः यावत् काञ्चनपुरं
 गताः, तत्र राया दृष्टः, राज्याहंभ्यो भाति, अलोऽभियासितः, स तस्य सुसल पार्श्वमागतः प्रदक्षिणां कृत्वा स्थितो, यावत्तदक्षपार्श्वकंद्यो लक्ष्मणयुक्त इति जयमानन्दः
 दृष्टः, मरुदाहंभ्योपादयामि, भयमपि विवृणममाणो विषयं वयिषतः, भये विवृणः, मातइ इति थिवादीया न ददति प्रयेसं, तदा तेन दण्डरसं गृहीतं,
 नरडिजुनारसं, भीजाः स्थिताः, तदा तेन पाटयानवाज्जया हरिकेना पियमार्तयाः कृताः । तस्य पिरपुइनामावकीर्णक इति, पञ्चाक्षस त्व चेदकइतं नाम
 मरिडिहं, करकण्डुमरिडि, तदा ए माकनाय भागतः, भणति-देइ

तेण अप्पणो भज्जाए समप्पिओ, सा अज्जा तीए पाणीए सह मेत्तियं षडेइ, सा य अज्जा संजतीहिं पुच्छिपा-किं गन्धो !, भणइ-मयगो जाओ, तो मए चञ्चिओत्ति, सोवि संवहइ, ताहे दारगेहिं समं रमतो डिंभाणि भणइ-अहं तुब्भं राया मम तुब्भे करं देइ, सो सुक्कच्छूए गहिए, ताणि भणइ-ममं कंडुयह, ताहे करकंडुत्ति नामं कयं, सो य तीए संजतोए अपुरत्तो, सा से मोदगे देइ, जं वा भिक्खं लहइ, संवहिओ मसाणं रक्खइ, तत्थ य दो संजया केणइ कारणेण तं मसाणं गया, जाव एगत्थ वंसीकुडंगे दंडगं पेच्छंति, तथेगो दंडलक्खणं जाणइ, सो भणइ-ओ एयं दंडगं गेणहइ सो राया हवइ, किंतु पडिच्छियमो जाव अण्णाणि चत्तारि अंगुलाणि वहइ, ताहे जोगोत्ति, तेण मायंगेण एगेण य धिज्जाइएण सुयं, ताहे सो मरुगो अप्पसागारिए तं चउरंगुलं खणिकण छिंदइ, तेण य खेडेण दिट्ठो, चट्ठात्तिओ, सो तेण मरुएण करणं पीओ, भणइ-देहि मे दंडगं, सो भणइ-न देमि, मम मसाणे, धिज्जाइओ भणइ-अण्णं गिणह, सो नेच्छइ, मम एएण कज्जां, सो

१ तेनात्मनो भार्यायै समर्पितः, सा भार्या तया पालया सह मैत्री पटयति, सा चार्या संवर्तभिः पृष्टा-क गमः !, भगवि-युवको जातजतो मयो-
विम्वत इति, सोऽपि संवर्धते, तदा दारकैः समं रममाणो द्विभ्यान् भगवि-अहं भयतां राजा मलं यूयं करं दध, स शुक्कद्वयुः पृष्टति, तान् भगवि-मां कइ-
यत, तदा करकण्डूरीति भाम कृतं, स च सखा संयसां भञ्जुरकः, सा तस्यै मोदकान् ददाति, यो वा भिक्षं क्षमते, संयुदः इमत्तानं रक्षति, तत्र च दं ताप-
केतचिक्कारणेन सह इमशानं गतो, यावदेकत्र वंसीकुडङ्गे दण्डं भेषेते, तत्रको दण्डलक्षणं जानाति, स भगवि-य एतं दण्डकं पृच्छति न राजा भवति, किं नु
प्रतीक्षितन्धो यावदन्यान् चतुरोऽङ्गुलान् वर्धते, तदा योग्य इति, तथेन मातङ्गेनेकेन च धित्तार्तायेन भुवं, तदा स प्राज्ञोऽन्यसागारिके तं चपुट्टकं धमि-
छिनत्ति, तेन च चेदेन दृष्टः, उदाकितः, स तेन प्राज्ञेन करणं (न्यायालयं) नोतः, भगवि-देहि ममं दण्डकं, स भगवि-न ददामि, मम इमत्तानं, विराजा-
तीयो भगवि-भन्यं गृह्ण, स नेच्छति, भगवेन कार्यं, स

निराणयो गओ भवं णयदि, सावि इत्थिगा नीया णिग्माणुसं अटविं जाव तिसाइओ पेच्छइ दहं महइमहालयं, तत्थ
 उइण्णो, अभिरमइ इत्थी, इमावि सणिइमोइसा उत्तिण्णा, दहाओ दिसा अयाणंती एगाए दिसाए सागारं भत्तं पच्च-
 कओ अम्मो ! इहागया !, ताह कहेइ सम्भावं, वेडगस्स पूया, जाव इत्थिणा आणिया, सो य तावसो वेडगस्स नियहओ-
 तेण. आसासिया-मा भीदिहिच्चि, ताहे वणकलाहं देइ, अच्छावेचा कइयि दियहे अटवीए निष्केडिसा एसोहिंत्तो अट्ठाणं-
 अगाइविसओ, एसो परं इलयाहिया भूमी, तं न कएइ मम अतिकमिडं, जाहि एस दंतपुरस्स विसओ, दंतवक्को राया,
 निगया तओ अटवीओ, दंतपुरे अजाण मूले पयइया, पुच्छियाए गन्धो नाइविसओ, पच्छा नाए मयहारियाए आलो-
 पेइ, सा वियाता समाणी सह णाममुदियाए कंचलरयणेण य वेटिडं सुसाणे उच्छेइ, पच्छा मसाणपालो पाणो, तेण गहिओ,

१ भिगान्त्यो गवधम्यो वल्ली, साऽपि की श्रीवा निर्मातृयामतवीं यावत्पुर्णादेवः प्रेक्षते इदं महाविमहाकयं, तयावतीर्णः, अभिरमते इत्थी, इयमपि
 समीहमुज्जोषीन्, इसा भिगोऽज्जनन्ती एकस्मां विदिता साकारं मणं प्रसाक्यपय प्रयादित्वा, यावद्दूरं गता सावसायसो दृष्टः, तस्य मूलं गत्वा, अभिवादितः, यत्र ग-
 व्पुर्न, तेन दृष्टा-मुतोऽभव ! इहागता !, तदा कथयति सत्तावं, वेडकस्स बुद्धिवा, यावद्वह्निनाऽऽसीता, स य वापसवेडकस्स निन्नकः, तेनावासिता-मा भैयीसिति
 तदा वनककामि इत्थी, रयापमिया कठिथिद्विसात् अटवीतो निष्कारयेतोऽस्माकमविवयो गतोः अतः परं इलहेटा भूमिः, तत् न कइयतेऽस्माकमतिकान्तुं
 दमिं दण्डुतात्त निवपएसः, इच्छवडो तावा, निर्गता वतोऽभ्यन्ताः, एस्सपुरे भार्याणं मूले प्रमादित्वा, दृष्टया भर्ता नालयत्तः, माते एवमान्मदत्तिकाया भावो-
 वपदि, सा मन्नदन्ती सन्ती साह नाममुदया एवकन्नदेन य वेदमित्ता इयमाने वयसति, एवमात् इमयानपत्तः पाणत्तेन दृहीतः,

पंत्ता, भिक्खं गहिंयं, एवं उत्तरगुणा न भग्गा । एवं उत्तरगुणपञ्चस्त्राणं २३, पञ्चस्त्राणिस्ति गयं २३ । इयाणिं विउत्ता
गोत्ति, विउत्तागो दुविहो-द्वयो भावयो य, तत्थ दवविउत्तागो करकंदादओ उदाहरणं, तथाऽऽह भाव्यकारः—
करकंद्दु कलिंगोसु, पंचालेसु य दुम्भुहो । नमीराया विदेहेसु, गंधारेसु य जगती ॥ २०५ ॥ ('भा० ') ॥
वसभे य इंदकेऊ बलए अंवे य पुष्किण्योही । करकंद्दुम्भुहस्सा, नमिरस गंधाररत्तो य ॥ २०६ ॥ ('भा० ') ॥
इमीए वक्खाणं-चंपाए दहिवाहणो राया, चेडगधूया पजमावई देवी, तीसे डोहलो-किहडहं रायनंपरथेण नंवाधिया
उज्जाणकाणणाणि विहरेज्जा ^१, ओलुग्गा, रायापुच्छा, ताहे राया य सा य देवी जयहरेयमि, राया एत्तं भरेइ, राया
उज्जाणं, पढमपाउसो य वट्टइ, सो हरथी सीयलएण महियागंथेण अन्भाहओ वणंसंभरिऊण विवट्टो वणाभिमुहं पयाओ,
जणो न तरइ ओलुगिगडं, दोवि अडविं पयसियाणि, राया वडरुक्खं पासिऊण देविं भणइ-एयस्म वट्टरस हंठेण जाहिनि तो
तुमं सालं गोहिज्जासिस्ति, सुसंजुत्ता अच्छ, तहस्ति पड्डिसुणेइ, राया दच्छो तेण साला गहिंया, इदरी हिंया, सो उइण्णो,

१ प्राप्ती, अक्षं गृहीतं, एकमुत्तरगुणा न भग्गा, एतदुत्तरगुणप्रत्ययानं । प्रत्याख्यानमिति गतं, इदानीं श्रुतसंगं इति, श्रुतसंगं द्विविधः-प्रथमं
भावतत्त्व, तत्र द्वावमुत्तरगो करकंद्दादय उदाहरणं, तथाह-अनयोव्याख्यानं-चंपाया दधिवाहनो राजा, चेडकदुहितः पद्मावती देवी, तस्या देवद-कथमई
राजनेपथ्येन नैपथ्यतोषानकान्तानि विहरेयं, क्षीणा, राजपुच्छा, तदा राजा सा च देवी जयदक्षिणि, राजा एतं पारयति, गोपानं, प्रथममाहुद य वथंते,
स हस्ती सीतलेन दृष्टिकान्धेनाभ्याहतो यनं स्पृष्ट्वा मघो वनाभिमुखं प्रयातः, जनो न दाडोत्तवत्तमितुं, द्वावपि अटवी प्रवेतिषी, राजा वट्टरुक्खं पद्मा
देवीं भणति-एतस्य पदस्यापेक्षाए यास्यति तत्तत्त्वं शाब्दं गृहीया इति, सुसंजुक्ता तिष्ठ, तथेति प्रतिश्रुतेति, राजा दक्षसेन नाम्ना गृहीता, इदरा ह्वा,
सोऽवतीर्णः,

निराणं दो गओ भवं णयति, सावि इत्थिणा नीया णिम्माणुसं अट्ठविं जाव तिसादओ पेच्छइ दहं महइमहालयं, तत्थ उइण्णो, अभिरमइ हत्थी, इमावि सणिइमोइत्ता उत्तिण्णा, दहाओ दिसा अयाणंती एणाए दिसाए सागारं भत्तं पच्च-
 कखाइत्ता पहाविथा, जाव दूरं पत्ता ताव तावसो दिट्ठो, तस्स मूलं गया, अभियादिओ, तत्थ गच्छइ, तेण पुच्छिया-
 कओ अम्मो ! इहागया !, ताहं कहेइ सन्भावं, चेइगस्स घूया, जाव इत्थिणा आणिया, सो य तावसो चेइगस्स निपल्लओ-
 तेण आसासिया--मा धीहिदिहि, ताहे यणकळाइं देइ, अच्छायेचा कइवि दिवहे अट्ठवीए निष्कोटिच्चा एत्तोहिंतो अन्हाणं
 अगइविअओ, एत्तो परं हलयाहिया भूमी, तं न करपइ मम अतिकमिउं, जाहि एस दंतपुरस्स विसओ, दंतवक्को राया,
 निगया तओ अट्ठवीओ, दंतपुरे अजाण मूले पयइया, पुच्छियाए गन्धो नाइक्खिओ, पच्छा नाए मयहारियाए आळो-
 वेइ, सा यियात्ता समाणी सह णाममुदियाए कंवलरयणेण य वेट्ठिउं सुसाणे उज्जेइ, पच्छा मसाणपालो पाणो, तेण गहिओ,

१ भित्तमवुरो गत्तमप्या भणी, साधि की भीणा भिमांजुत्तामट्ठवी थावएणादित्तः प्रेक्षते इदं महतिमहालयं, तत्रावतीर्णः, अभिरमते हत्थी, इयमपि
 यथैवंमुच्योपीषां, इयमिहोऽन्नामयो एकस्मादिधि साकारं भक्तं मयापयय मयाविता, यावद् गत्ता तावचापलो दट्ठः, तस्य मूलं गया, अभियादिः, तत्र न
 क्कथं, तेन पुरा--जुतोऽम्भ ! इहागता !, तादा कथयति सत्तावं, चेटकस्स बुद्धिं, यावद्धित्ताऽऽजोत्ता, स य चापसयेत्तकस्स भिन्नकः, सेनायसिता--मा भेदीरिति
 तदा वनकळाभि इदंति, स्यायभित्ता क्कथिथिइत्तात् अट्ठवीओ भिन्नायेतोऽस्माकमपिययो भवेः अतः परं हलकटा भूमिः, तत् न कश्यतेऽस्माकमतिकान्तं
 दान्दं दन्तपुरात् निवपय्यः, दन्तवक्को राया, निर्गता वतोऽम्भ्याः, दन्तपुरे भार्याणां मूले प्रयात्रिता, पुरया भार्यो नाकयातः, ज्ञाते पश्चात्सहस्ररिकाया आळो-
 वदति, सा मदनयन्त्री सभ्या सह नाममुदया लज्जमन्देन च वेदयित्वा इत्यन्ताने वयसति, यस्मात् इमसान्तायाळः पालसेन गृहीतः,

कोडीचरिसचिलाए जिणदेवे रयणपुच्छ कहणा य । साएए सत्तुंजे वीरकहणा य संयोही ॥ १३१० ॥

व्याख्या कथानकादवसेया, तच्चेदं—साएए सत्तुंजए राया, जिणदेवो सावगो, सो दिसाजत्ताए गओ कोटीचरिसं, ते मिच्छा, तत्थ चिलाओ राया, तेण तस्स रयणाणि अण्णाणारे पोत्ताणि मणी य जाणि तत्थ नरिथ ताणि दोइयाणि, सो चिलाओ पुच्छइ—अहो रयणाणि रुवियाणि, कहिं एयाणि रयणाणि ?, साहइ—अह रज्जे, चिंतेइ—जइ नाम मंतुगंझा, सो राया भणइ—अहंपि जामि रयणाणि पेच्छामि, तुज्झं तणगरस रण्णो वीहेमि, जिणदेवो भणइ—मा योहंदि, ताहं तस्स रण्णो लेहं पेसेइ, तेण भणिओ—एउत्ति, आणिओ सावगेण, सामी समोसढो, सेत्तुंजओ निगओ सपरिवारो महया इट्ठीए, सयणसमूहो निगओ, चिलाओ पुच्छइ—जिणदेवो ! कहिं जणो जाइ !, सो भणइ—एस सो रयणयाणियओ, भणइ—तो जामो पेच्छामोसि, दोवि जणा निगया, पेच्छंति सामिस्स छत्ताइछत्तं सीहासणं, विभासा, पुच्छइ—कहं रयणाइं, ताहं

१ साकेते शत्रुक्षयो राजा, जिनदेवः श्रावकः, स दिग्गजगया गतः कोटीचर्य, ते महेच्छाः, तत्र विहाराते राया, तेन सर्वं रयानि स्थिप्राकारानि यद्यानि सणयश्च यानि तत्र न सन्ति तानि दीकिताणि, स चिलातः दृष्टवति—अहो रत्नानि मुरुषाणि, केतानि रयानि ?, कथयति—भस्माकं रायं, विन्तावर्तन—यदि नाम संतुज्येत, स राजा भणति—अहमप्यायामि रत्नानि मेक्षे, परं त्वदीयात् रायो विभेमि, जिनदेवो भणति—मा भेषोः, तदा वस्त्रं रायं लेपं ददर्शित, तेन भणित—आपावित्ति, आनीतः श्रावकेण, स्वामी समवसृतः, शत्रुक्षयो निर्यतः सपरीवारो महत्या कृत्या, स्वागतसमूहो निर्यतः, विहारातः दृष्टवति—शत्रुदेव ! क ज्ञानो यानि ?, स भणति—पुष्य रत्नवणिक् सः, भणति—ताहिं यावः मेक्षारवे, द्वावपि जनो निर्यतौ, मेक्षेत—स्वामिनश्चन्द्रगार्तिकायं सिंहासनं, विभासा, दृष्टवति—कथं रत्नानि ?, तदा

साम्ये भावरयणाणि द्वावरयणाणि य एणवेह, चित्ताओ भणइ-मम भावरयणाणि देहिदित्ति भणिओ रयहरणगोच्छगाह
साहिज्झंति, पवइओ, एयं भूतगुणपञ्चकक्षाणं, इयाणि उत्तरगुणपञ्चकक्षाणं, तन्नोदाहरणगाहा—
षाणारसी य नपरी अणगारे धम्मयोस धम्मजसे । मासस्स य पारणए गोवलंगंगा च अणुकंपा ॥ १३११ ॥

इपास्या कथानकादवसेया, तच्चेदं-याणारसीए दुवे अणगारा वासापासं ठिया-धम्मयोसो धम्मजसो य, ते मासे लम्भणेण
अच्छंति, चउत्थपारणाए मा णियायासो देहिदित्ति पढमाए सज्झायं दीयाए अरथपोरिसी लइयाए जगगाहेत्ता पहाविपा,
सारइएयं चउद्वेणं अजसाइया तिसाइया गंगं चउत्तरंता मणसावि पाणियं न दय्यंति, उत्तिण्णा, गंगादेवया आवड्ढा, गोव-

लाणि चित्तवित्ता सपाणीया गोवगा दधियिमासा, ताहे सइवेइ-एह साह भिक्खं मेणह, से जववत्ता दड्ढेण ताण रुवं,
सा वेहिं पटित्तिच्चा पहाविपा, पच्छा ताए अणुकंपाए वासवइलं चित्तवियं, भूमी उज्झा, सियलेण पाएण अयाइया नामं
—

१ साम्ये भावरयणाणि द्वावरयणाणि च मणायवेहि, चित्ताओ भणति-मम भावरयान्त्वर्पव इति भणितो रसोदरल्लोपणकारिं वर्तयन्ति, प्रशंसितः, एतद्व

मूढगुणनिराकरणं, इदानीमुपलभ्यमानकथनं, यथोदाहरणगाथा-व्याख्यायां द्वावरयणयो वर्तयमानो वर्तयमानो स्थितौ-धर्मचोपो धर्मवलाज, सौ मासक्षय्यमासक्षय्येन
मिहः, चउत्थपारणाए मा भित्तवतिन्तो भूयेहि मयमाया स्थायायं द्वितीयल्लम्भवेहेइसी (इत्थं) द्वितीयल्लम्भकस्य प्रयासितो, सारदिकेनोत्पयेमानपइतो
पुज्जितो गङ्गागुणयो मयसादधि दानोयं न प्रायंवतः, उदीयो, गङ्गादेवताउपसंगत, गोवलादि विदुषं सयादीयान् दीयि विभाया, तदा
एतदर्थि-भाषावं ताए। भिष्सा गृहीतं, वायुपुच्छो दट्ठा वेवा रुवं, ता साम्यो प्रसिद्धिदा प्रयासिता, एताए जयाभ्युत्थयया वर्तद्वेदकं सिद्धिंकेतं, सुमित्तादीं
(माता), दीवर्तनं वायुनाऽऽप्यादिनो प्रायं

अत्तदोसोवसंहारो कथो, मरामिति सयं सावज्जं पच्चक्खायं, कहवि कम्मपत्तओवसमेणं पउणो, तदावि पप्पमत्तायं चय,
पवज्जं कयाइओ, सुहज्जवसाणस्स णाणमुप्पणं जाव सिद्धो। अत्तदोसोवसंहारोति गयं, २१। इयाणिं सयकामविरत्तयत्ति,
सयकामेसु विरंचियवं, तत्रोदाहरणगाथा—

उज्जेणिदेवत्तासुय अपुरत्ता लोपणा य पउमरदो। संगयओ मणुमइया असियगिरी अक्कसंकासा ॥ १३०९ ॥

इयाख्या कथानकादवसेया, तच्चेदं—उज्जेणीए नयरीए देवत्तासुओ राया, तस्स भज्जा अपुरत्ता लोपणा नाम, अत्ताया
सो राया सेज्जाए अच्छइ, देवी वाले वीयरइ, पत्थियं दिठ्ठं, भणइ—भट्टारगा। इओ आगओ, सो ससंभमं भयहरिताइओ
उट्ठिओ, कहिं सो?, पच्छा सा भणइ—धम्मदूओत्ति, सणियं अंगुलीए वेदित्ताउक्खयं, सोवणं धाले लोमजुयट्ठण वेदित्ता
णयरं हिंढाविओ, पच्छा अधितिं करेइ—अजाए पत्थिए अन्ह पुयया पययंति, अहं पुण नं पपइओ, पउमरदं रज्जे ठपेउण
पवइओ, देवीवि, संगओ दासो मणुमइया दासी ताणिवि अपुरागेण पवइयाणि, सयाणिवि असियगिरित्तापसासमं तत्थ

१ आत्मदोषोपसंहारः कुलः, प्रिय इति सर्वं सावयं प्रत्याख्यातं, कथमपि कर्मक्षयोपशमनेन प्रणुणः तथापि प्रत्याख्यातमेव, प्रमत्तो ह्यवबान्, एभाप,
प्रसापस्य ज्ञानमुत्पक्षं पापवृत्तिः। आत्मदोषोपसंहार इति गतं, इदानीं सर्वकामाधिरक्तोति, सर्वकामेषु विरक्तत्वं,। इत्यपिभ्यो मगयो देवकाणुगो रामा
तस्य भार्याऽनुरक्ता कोपना नाप्ती, अन्यदा स रात्रा शयनार्थां तिष्ठति, देवी वाकान् वीणयति (शोचयति), देव्या वाहे पकितं पटं, भणति—भट्टारक ! इत्
भगतः, स ससंभमं भयदर्पवान् उचिषतः, क सः?, धम्माए सा भणति—धर्मदूए इति, धनैरहुस्या वेदियवोत्पातं, सोवणं रपाठे लोमजुयट्ठेन वेदियावा मगरे
दिठ्ठित्तः, पश्चादधत्ति करोति—अजाते पठितेऽस्माकं पूर्वजाः प्राप्ताविपुः, अहं पुनर्न प्रमत्तिवः, पप्पमत्तायं रात्रे स्थापयित्वा प्रमत्तिवः, देववि, संगतो द्वाप्तो
मनुमत्तिका दासी तावयनुरागेण प्रमत्तिवती, सर्वेऽप्यसितगणिषाणसाधमस्तथ

गैयाणि, संगयओ मणुमतिगा य केणइ काळंतरेण उप्पवइयाणि, देवीएवि गन्धो नक्खाओ पुढं रण्णो, चट्ठिममारद्धो,
 राया अधिति परओ-अयसो जाओसि अहं, तावसओ पच्छन्नं सारवेइ, सुज्जमाला देवी वियायंती मया, तीए दासिया
 जाया, सा अस्माणं तावसोणं धणयं पियइ, संवट्ठिया, ताहे से अद्धसंकासत्ति नामं कयं, सा लोचणत्था जाया, सा पियरं
 अट्ठवीओ अगायं विरसामेइ, सो तीए लोचणे अज्झोववओ, अज्जं हिज्जो लएमिस्ति अंच्छइ, अण्णया पहावियओ गिण्हामिस्ति
 उहगकट्ठे आवडिओ, पटिओ चिंतेइ-धिद्धी इहलोए कलं परलोए न नज्जइ किं होतिस्ति संजुद्धो, ओहिनाणं, भणइ-
 भविययं ओ खलु सबकामविरसेणं अज्झयणं भासइ, धूया विरत्तेण संजटीण दिण्णा, सोवि सिद्धो । एवं सबकामविर-
 ज्जिएण लोणा संगदिया भवंति । सबकामविरत्तयत्ति गयं २२, इयाणिं पच्चक्खाणिस्ति, पच्चक्खाणं च दुविहं-मूलगुणपच्च-
 क्खाणं उत्तरगुणपच्चराणं च, मूलगुणपच्चक्खाणे उदाहरणगाहा—

१ गगाः, संगतो मनुमतिक्का य केन विट्ठाक्कात्तरेणोपममिद्धो, देव्याधियगमो नावयातः पूरं राशः, धर्मदुमएत्थः, राताऽयुतं प्रागतः भवया जालोऽई,
 तावसाए मण्णयं संवट्ठि, पुग्गमाळा देवी मज्जनयन्ती कृता, तस्या दासिका जाता, साऽन्यासां तावसोनां स्ननं पियवि, संवर्धेतान्, तदा तस्या भर्तृसंकाशेति नाम
 कृतं, सा धारनस्या जाता, सा पितरामदयोश्च भागतं धिक्कमयति, तस्यसा योग्येऽरुणयसः, भव ओ कास्सामीहि तिष्ठति, भन्नुदा प्रभावितो गृह्णामीहि उदक्कवि-
 ज्जारविज्जः, पालिस्सिस्सयति-यिए पिए एरओके कलं परलोके न जायते किं भविस्सयीहि संजुद्धः, अवधिज्जानं, भगति-भविसस्यं ओः खलु सर्वकामवि-
 रत्तेन भावयनं भावते, पुट्ठिणा शिरस्सेन संवर्धोभ्यो कृता, सोऽपि सिद्धः । पूरं सर्वकामविरत्तेन योपाः संगदोत्तरा भवन्ति । सर्वकामविरत्तेति गतं,
 एरादी प्रसाक्यानिर्दिष्ट, प्रसाक्याने च द्विविधं-मूलगुणमस्यापयानगुणपच्चक्खाणं च, मूलगुणप्रसाक्याने उदाहरणगाहा—

साह जाया, एसा भावपणिहिसि । पणिहिसि गयं १८ । जहा इयाणिं सुविहिसि, सुविहीए जोगा संगदिया, विधिरनुसा विधी जसस इटा, शोभनो विधिः सुविधिः, तत्रोदाहरणं जहा सामाहयनिज्जुसीए अणुकपाए अकसाणणं—
वारचई वेयरणी धवततरि भविप अभविप विज्जे । कहणा य शुच्छियंभि य गहनिहेसे य संयोही ॥ १३०६ ॥
सो वानरज्जहवई कंतारे सुविहियाणुकपाए । भासुरवरयोदिधरो देवो वेमाणिओ जाओ (८४७) ॥ १३०६ ॥
जाय साह हारिओ साहण समीवं । सुविहिसि गयं १९ । इयाणिं संवरेसि, संवरेण जोगा संगदिज्जति, तस्य पडियक्खेणं उदाहरणाहा—
वाणारसी य कोट्टे पासो गोवालभइसेणे य । नंदसिरी पजमसिरी रायणिहे सेणिए धीरो ॥ १३०७ ॥
व्याख्या कथानकादवसेया, तच्चेदं—रायणिहे सेणिएण वद्धमाणसामी शुच्छिओ, एगा देवी णट्टियहिं वयदंसेसा गया का एसा !, सामी भणइ—वाणारसीए भइसेणो जुअंसेही, तसस भज्जा नंदा, तीए धूया नंदसिरी परगवियज्जिया,

१ साधू जातौ, एया भावपणिधिरिति । प्रणिधिरिति गतं, इयती। सुविधिरिति, सुविधिना योगाः संयुक्तन्ते, सिधियंया यस्येष्टः, यया सामाधिक-
निर्युक्तौ अनुकमपयामापयानकं—द्वारवती धैतरमिः धन्यस्तारिभंयोऽभयपक्ष धैर्यौ । कथनं च दृष्टे च भविसिर्दशम संवोधिः ॥ १३ स वानरपूषपतिः
कान्तारे सुविहिसाणुकपाया । भासुरवरयोन्दीधरो देवो वेमाणिको जायः ॥ १३ यथावत् साधुः संवृतः साधुर्नो समीवं सुविधिरिति गतं । १३०६ संव
इति, संवरेण योगाः संयुक्तन्ते, तत्र प्रविपक्षेणोदाहरणाया । रात्रयुद्धे श्रेष्ठिकेन वर्यमानस्तामी दृष्टः, एका देवी. युद्धविधियुरारवं गता देवा !, सामी
भणति—वाणारसां भइसेनो जीणंसेही, तस्य भाषां नन्द्य, तस्या इतिहा नन्दधीरिति, परविपक्षेणा

तत्र कोट्टप वेदए पासस्सामी समोत्तरो, नंदसिरी पवइया, गोवालीए सिमिसणिया दिण्णा, पुवं जग्गेण विहरित्ता पच्छा ओससा जाया, इधे पाए भोवेइ, जहा दोवती विभासा, चारिज्जंती उट्टअणं विभत्ताए वसहीते ठिया, तस्स दाणस्स अणालोइयपरिक्कत्ता जुल्लहिमवंते पवमवहे सिरी जाया नेवमणिया, यतीए संवरो न कओ, पढिवक्खो सो न कायवो, अण्णे भणंति—इयिणिचारुवेण वातक्काएइ, ताहे सेणिएण पुच्छिओ, संवरेसि गयं २० । इयाणि 'अत्तदोसोव-
संहारे'सि अत्तदोसोवसंहारो कायवो, जइ किंचि कहासि तो दुज्जणो वंधो होइति, तत्र उदाहरणगाथा—
वारवइ अरइमिस्से अणुद्धरी खेव तइय जिणदेवो । रोगस्स ए जप्पत्ती पढिसेहो अत्तसंहारो ॥ १६०८ ॥

इयारुया कभानकादवसेया, तखेदं—पारवतीए अरइमित्तो सेही, अणुद्धरी भज्जा, सावयाणि, जिणदेवो पुत्तो, तस्स रोगा जप्पण्णा, न तीएर तिमिच्छिदं, वेज्जो भणइ—मंसं खादि, नेच्छइ, सयणपरियणो अस्मापियरो य पुत्तणेहेणानुजा-

पंति, निबंधेति कदं सुचिरं रक्खियं पयं भंजामि, उक्कं च—“वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं, न चापि भग्नं चिरसंखितं प्रवम्” ।

। एव कोट्टे वेसे पांअंजामो एमवएयइ, मरुभीः मयामिठ, गोपास्से मिय्या इत्ता, एवंमुपेण थिइस एआदवससा आता, इही। पाथी मआकपति, एवा शीएरी विभासा, पारवमानोपाय विमक्काया वसतो शिवता, एस स्थानस्थानाणोविचयवतिक्रान्ता झुल्लहिमवति पयइदे भीआत्ता देवतालिका, एतया संवरो य इत्तः, मडिअणः स य कवंअः, अये मज्झिमे-इसिमीकवेण वातजुदिरति, (रावाए करोवि), एवा येणिकेव एएः, संवर इति गयं, इदानीमात्म-
रसेत्तसंसारं वि भावरोचोवसंहारः कथंएव, एरि किण्डि कथियासि कर्हि दिज्जणे कथ्यो अस्मिन्वतीति, उओदाएण्णराया—हारावखो भदंमिअः ओही, अनुद्धरी भादी, भावको, निवदेवः दुयः, एस रोगा वरणाः, य एारयन्ते थिअिसिणं, वेयो भणवि—भासं खादय, नेच्छति, स्वयनपरिज्वरो मत्ताथितरी य पुत्तवेदेना-
पुमावपिठ, रिदंअेअेइ कथं झुल्लि रक्खितं पयं भंजामि,

भरुयच्छे जिणदेवो भयंतिमिच्छे कुलाण भिक्खू य । पइठाण सालवाहण गुगुल भगवं च णट्ठाणे ॥ १३०४ ॥
 व्याख्या कथानकादवसेया, तच्चेदं-भरुयच्छे णयरे नहवाहणो राया कोससमिद्धो, इओ य पइठाणे सालवाहणो राया
 बलसमिद्धो, सो नहवाणं रोहेइ, सो कोससमिद्धो जो हत्थं वा सीसं वा आणेइ तस्स सयसरसगं विसं देइ, ताहे तेण
 नहवाहणमणूसा दिवे २ मारंति, सालवाहणमणुस्सावि केवि मारिस्सा आणेति, सो तेसिं न किंचि देइ, सो लीणजणो
 पडिजाइ, नासिस्सा पुणोवि चित्तियवरिसे एइ, तंथवि तहेव नासइ, एवं कालो वच्छइ, अणया अमचो भणइ-ममं अय-
 राहेत्ता निविसवं आपवेह माणुसगाणि य वंधाहि, तेण तहेव कयं, सोयि निगंतूण गुगुलभारं गहाय भरुयच्छमागओ,
 एगारथ देवउले अच्छइ, सामंतस्सोसु फुट्टं-सालवाहणेणं अमचो निच्छुदो, भरुयच्छे णओ, केणति पुच्छिओ को सोत्ति,
 भणइ-गुगुलभगवं नाम अहंति, जेहिं णओ ताण केहेइ जेण विहाणेण निच्छुदो, अहा लहु से गणत्ति, पच्छा नहवाहणेण

१ भृगुच्छे मारं भयोवाहनो राया कोससमृद्धः, इतश्च प्रतिष्ठाने शाळवाहनो राया बलसमृद्धः, स भयोवाहनं यच्छि, स कोससमृद्धो यो हत्थं वा
 दीपं पाडयत्यति सकौ दातसहस्रद्रव्यं ददाति, वदा तेन भयोवाहनमनुष्या दिवसे २ मारयन्ति, शाळवाहनमनुष्या भवि कालनावि मारयित्वाऽऽनयन्ति, स
 तेभ्यः किञ्चिदपि न ददाति, स क्षीणजन्तः प्रतिपाति, तंष्ट्वा पुनरपि द्वितीयवर्षे भाषाति, सन्नापि तथैव भवयति, एवं कालो भवति, भव्यदाऽमासो भगवि-
 मासपराय निर्विषयमाश्रययत मनुष्यांश्च वधान्, तेन तथैव फलं, सोऽपि निर्गल गुगुलभारं गृहीत्वा भृगुच्छमागतः, एवमयं देवइति तिष्ठति, सामभ्यरात्रे
 विचं-शाळवाहनेनामासो निष्कान्तिवतः, भृगुच्छे ज्ञातः, केनचित् पृष्टः, कः स इति, भवति-गुगुलभगवाद् नामाहमिति, येजोवद्याद् वयवति येन सिधि-
 ना निष्कान्तिवतः, यथा लघुं (अपराधं) ते गणयन्ति, पञ्चाशद्वयोवाहनेन

सुभं, मणुरसा विसज्जिया नेच्छइ कुमारासञ्चत्तणस गंधंणि सोढं, सो य राया सयं आगओ, ठविओ अमच्चो, वीसंभं
 जाणिकुण भणइ-पुण्णेण रज्जं उब्भइ, पुणोवि अण्णस जन्मस पययणं करोहि, ताहे देवकुलाणि भूभवलागवावीण
 खणावणादिपहिं दवं खइयं, सालवाहणो आवाहिओ, पुणोवि ताविज्जइ, अमच्चं भणइ-तुमं पंडिओसि, सो भणइ-
 सइमि अंतवरियाण आभरणेणंति, पुणो गओ पइहाणंति, पच्छा पुणो संतेवरिओ णिच्चाहेइ, तमि णिद्धिए सालवाहणो
 आवाहिओ, नरिथ दायवं, सो चिण्हो, नढं नयरंणि गहिंयं, एसा दसपणिही भायपणिहीए उदाहरणं-भरुयच्छे जिणदेवो
 नाम आयरिओ, भदंतमिन्नो कुणालो य तच्चणिगया दोवि भायरो चार्द, वेहिं पइहओ निक्कालिओ, जिणदेवो चेइयं
 वंदणो गओ सुणेइ, पारिओ, रावले पादो जाओ, पराजिया दोवि, पच्छा ते विचिंतइ-यिण पएसिं सिद्धंतेण न सीरइ
 एएसिं उत्तरं दाढं, पच्छा साइठाणेण ताण मूढे पयइया, विभासा गोविन्दवत्, पच्छा पढंताण उयगयं, भायओ पडिक्खा,

१ सुढं, मणुप्पा विषुटा नेच्छति कुमारासञ्चत्तणमपि भोतुं, स य राया सयमगातः, स्थायितोऽमात्यः, विधममं ज्ञात्वा भगति-पुण्येन राज्यं
 कुर्यादे, पुनरप्यस्य जन्मनः पश्यदमं कुद, यदा देवकुलाणि सूर्यवटाकयपीनां खानमादिभिः सर्वे प्रभवं स्थासितं, साञ्चवाहनं भाइत्तं, पुनरपि साप्यते,
 भवासं भगति-एवं परिहरोऽसि, स भगति-एवयमप्यस्य पुरिकयाभासत्पानि, पुनर्यतः प्रविष्टानमिति, पश्चात् पुनः सान्तःपुरिको निर्वाहयति, यस्मिन्नि-
 दिते साञ्चवाहनं भाइत्तं, सासि दातव्यं, स विनष्टः, सटं नययमपि शुहीतं, एवा प्रभवमितिः । भावमणिगयाउदाहरणं-युगुक्कडे भिनदेवो वामाचार्यः, भद-
 न्मसिमायः कुलाञ्जल उचमिको दावपि भारती चार्त्तनी, सारया पट्टको निष्कासितः, भिन्नदेवः वीर्यवन्दनार्थं यतः श्रुणोति, पारितः, राजकुले पादो जातः, परा-
 न्तिता दावपि, पश्चात् परिचिन्त्यतः-दिनेषां सिद्धान्तेन न पुरेवायुधं दत्तं कुर्यादे, पश्चात् मातृस्त्वानेन तेषां पार्थे प्रमदितो, विभासा पश्चात्
 पट्टोदागतं, भावतः प्रविष्यते, स साञ्चवाहणो • पडिक्कोति

‘विदेत्ता आगया, महासमरसंघाओ जाओ, पच्छा वारत्तगो चितेइ-एएण कारणेण भगवं नेच्छइत्ति, सोदणं अग्रयसाणं उवगओ, जाई संभरिया, संबुद्धो, देवयाए भंडां उवणीयं, सो वारत्तरिसी विहरंतो सुसमारपुरं गओ, तस्य धुंभुमारो राया, तस्स अंगारवई धूया, साविया, तस्य परिवायगा उवागया, वाए पराजिया, पदोसमावधा से सावत्तप पाटमिच्छि चित्तं फलए जिह्दिता उज्जेणीए पज्जोयस्स दंसेइ, पज्जोएण पुच्छियं, कहियं चणाए, पज्जोओ तस्स दूयं पेसइ, सो धुंभुमारोण असक्कारिओ निच्छुद्धो, भणइ पिवासाए-विणएणं घरिज्जइ, दूएण पडियाणएण बहुतरणं पज्जोयस्स कहियं, आसु-रत्तो, सव्ववलेणं निगओ, सुंसुमारपुरं वेदेइ, धुंभुमारो अंतो अच्छइ, सो य वारत्तगरिसी एगरय नागपरं चत्थरमूले तिप्पगो, सो राया भीओ एस महावलवगोत्ति, नेमित्तां पुच्छइ, सो भणइ-जाह-जाय नेमित्तं गेणहामि, चंडगरुयाणि रमंति ताणि भेसावियाणि, तस्स वारत्तगरस मूलं आगयाणि रोवंताणि, ताणि भणियाणि-मा दीहंदिच्चि, सो आगंदूण भणइ-मा

१ विण्हियिवा भागताः, महासमरसंघावो जातः, पश्चाद्धारप्रकथितव्यति-पूतेन कारणेन भगवादेपीदृति, द्योभनमप्यवसानमुपगतः, जातिः एतत्, संबुद्धः, देवतयोपकरणमुपनीतं, स वारप्रकथिर्बिहत् शिशुमारपुरं गतः, तस्य पुन्यमारो राया, वल्लाहारवर्ता दुर्दिता, भाविका, इष परिवाधिका भागता, पादे (सपा) पराजिता, वल्लाः मदेयमापन्ना सापश्ये पातयामीति विधं कळके किरित्योज्ज्वियन्मा प्रयोवाय दर्शयति, प्रयोतेन दृष्टं, कथितं धानपा, प्रयोत-सस्त्री कृतं प्रेषयति, स पुन्यमारोणासकृतो निष्काशितः, भणितः पिवासाय-विनयेन विचरो, दूतेन प्रलयातेन बहुतरं प्रयोतस्य कथितं, मुद्धः, सर्ववदेन निर्गतः, शिशुमारपुरं वेदयति, पुन्यमारोऽन्तः तिष्ठति, स य वारप्रकर्षिकप्र चत्थरमूले स्थितोऽस्ति, स राया भीत एव महावल इति, भेमिषिर्बं दृच्छती, स भणति-यात यावद्विमित्तं शुद्धामि, चेदा रमन्ते ते भावितास्तस्य वारप्रकस्य पार्थमापता एवञ्च, ते भणित्वा-मा भेदेति, स भागस भणति-मा

भवेद्विहित, शुभं जन्मो, साहे मज्झमेव ओत्तण्णजाणं वचरिं पव्हिओ, पज्जोओ वेदित्ता गहिओ, णयरिं आणिओ, चाराणि
 वज्जाणि, वज्जोओ भजिओ-ऊओमुओ से वाओ वाइ १, भणइ-अं आणसि तं करेइ, भणइ-किं सुमे म्हासासणेण वहि-
 पण १, साहे से भवविभूरेए अंगारवर् पव्हिणा, दाराणि मुक्काणि, वरय अच्छइ, अण्णे अणंसि-हेण भुभुमारेण देवयाए
 वववाओ ऊओ, सीए चरकयाणि विवविद्या णिमिचं गहियंति, ताहे पज्जोओ णयरे हिइइ, पेच्छइ अप्पसाइणं रायणं,
 अंगारवर्त्तिं पुच्छइ-ऊइ अइ गहिओ १, सा साभुययणं करेइ, सो वरस मूळं गओ, धंदासि निमित्तिगल्लमणंति, सो चव-
 वणो जाय पव्ज्जाव, चेरकयाणि संभरियाणि १ चंदजसाए सुजायस्स धम्मयोसरस यारत्तगस्स सयेसि संवेगेणं जोगा संग-
 रिपा भवंति, केइं तु सुत्तरं जाय भियावर् पवइया परंपरओ एयंति करेइ १७ १ संवेगसि गयं, इयाणि पणिहिंसि, पणिही
 नाम माया, सा सुविदा-स्वपणिही य भावपणिही य, इयपणिहीए वदाहरणगाहा—

१ धेदि, मव मव, एया मज्जाहे ताववदागमुत्तरिं पठित्तं, मयोओ वेदधित्ता पुरीसा, मयतीमानीत्ता, दाराणि पव्ज्जाणि, मयोओ भजित्तं-ऊओमुओ

एतेरे वादि १, मयवि-वज्जादग्गि कइइ, मयवि-ईं पया म्हासासणेण भियामित्तेण १, एया लसे भुभुमारेण म्हाविभूयादग्गवही इका, दाराणि मुक्कलित्तमि,
 मव भिग्गि, मन्हे भव्वाभ-वेव भुभुमारेण वेवतावे वववासा इका, ववा येदा भिग्गिवा भिमिचं पुरीत्तमि, एदा मयोओ मयरे विववमानं मेवते
 एववमववववव, म्हागवही पुच्छति-अइ कयं पुरीत्तं, सा साभुययणं कयपति, स वरस पायं गतं, मन्हे वैमिचिकस्यपयकमिदि, स वववुको यावत्
 ववव्वो वेदा १८१ १ चरकयाणि सुजायस्स धर्मयोसरस यारत्तकस्स लसेवा संवेगेण योणा संयुहोवा मयन्ति, केविए सुत्तरं पायव सुगायति: मयन्तिवा
 (१८१) वागवव: इवमग्गि कयन्ति १ लसेव इति गी, इती मयन्तिमि, मयन्तिमोका, सा द्विदिपा-वृष्यमणिमिध भावमयोपिध, इवपपणिवा-
 इतीमवववव—

'पिहेत्ता आगया, महासमरसंघाओ जाओ, पच्छा चारत्तगो चित्तेइ-एएण कारणेण भगवं नेच्छइत्ति, सोदणं अज्झयसाणं जवगओ, जाई संभरिया, संजुद्धो, देवयाए भंडगं जवणीयं, सो चारत्तरिसी विहरंतो सुसुमारपुरं गओ, तथ धुंभुमारो राया, तस्स अंगारवई धूया, साविया, तत्थ परिवायणा जवागया, याए पराजिया, पदोसमायथा से सायत्तए पाटमिचित्ति सं फलए लिहित्ता जज्जेणीए पज्जोयस्स दंसेइ, पज्जोएण पुच्छियं, कहियं चणाए, पज्जोओ तस्स दूयं पेसइ, सो धुंभुमार-रेण असक्कारिओ निच्छइओ, भणइ पियासाए-विणएणं वरिज्जइ, दूएण पडियागएण बहुतरां पज्जोयस्स कहियं, आसु-रत्तो, सववलेणं निगओ, सुंसुमारपुरं पेदेइ, धुंभुमारो अंतो अच्छइ, सो य चारत्तगारिसी एगत्थ नागयरे चचारमूले ठिय्यागो, सो राया भीओ एस महावलवगोत्ति, नेमित्तगं पुच्छइ, सो भणइ-जाह-जाव नेमित्तं मेणहामि, वेडगल्लयाणि रमंति ताणि भेसावियाणि, तस्स चारत्तगस्स मूलं आगयाणि रोवंताणि, ताणि भणियाणि-मा वीदेहित्ति, सो आगांत्तुण भणइ-मा

१ पियवधिया आगताः, महासमरसंघातो जातः, पश्चाद्धारयकमिश्रयति-एतेन कारणेन भगवाधैरीरिदं, सोभनमव्यवसानमुपागतः, जातिः एतत्, संजुद्धः, देवतयोपकरणमुपनीतं, स चारत्तकम्परिधिहरत् शिशुमारपुरं गतः, तत्र धुंभुमारो राजा, तस्याङ्गारयतो दुहित्ता, भादिका, तत्र परिव्राजिका आगता, यादे (सया) पराजिता, तस्याः भद्रैरभाषया सायत्तये पातयामीति धियं कर्त्तुं विविक्षित्वोन्नायिकायां प्रद्योताय दशयति, प्रद्योतेन दूरं, कथितं चानया, प्रद्योत-स्वस्य दूरं प्रेषयति, स धुंभुमारोणासाङ्गतो भिष्कासितः, भणितः पियासया-विनयेन धियते, दूतेन प्रत्यगमेन बहुतरं प्रद्योतस्व कथितं, सुद्धः, सदेवदेव निर्गतः, शिशुमारपुरं वेष्टयति, धुंभुमारोऽन्तां तिष्ठति, स य चारत्तकदिरेव्य एगत्थमूले स्थितोऽस्ति, स राजा भीव एव महाबल इति, नेमित्तिकं पृच्छति, स भणति-यात् यावधिमित्तं गृह्णामि, चेदा रमन्ते ते भादिकास्तस्य चारत्तकस्य पार्श्वमागता इदन्तः, ते भणित्वा-मा धीदेति, स आगत्य भणति-मा

ङ्गानो, सणायरो राया निगओ खामिओ, अम्मापियरो रायाणं च आपुच्छिता पवइओ, अम्मापियरोवि अणुपवइयाणि,
 ताणि सिद्धाणि, सोऽपि धम्मपोसो निविसओ आणतो जेणं तस्स गुणा लोए पयरंति, यथा नेत्रे तथा शीलं, यथा नासा
 तथाऽऽर्जवम् । यथा रूपं तथा धितं, यथा शीलं तथा गुणाः ॥ १ ॥ अथवा-विषमसमैर्विषमसमाः, विषमैर्विषमाः समैः
 समाचाराः । करवरणकर्णनासिकदन्तोष्ठनिरीक्षणेः पुरुषाः ॥ २ ॥ पच्छा सो य निवेयमाधणो सच्चं मए भोगलोभेण
 धिणासिभोसि निगओ, हिंदतो रायणिहे णयरे थेराणं अंतिए पवइओ, विहरंतो बहुस्सुओ वारत्तपुरं गओ, तथ अम-
 यसेणो राया, पारत्तओ अमच्चो, भिक्खं हिंदतो परत्तगस्स परं गओ धम्मपोसो, तथ महुपयसंजुत्तं पायसधालं नीणीयं,
 तओ विट्ठ पटिओ, सो पारिसाट्ठित्ति निच्छइ, वारत्तओ ओलोयणगओ पेच्छइ, किं मत्ते नेच्छइ ?, एवं चित्तेइ जाव
 (जाव) तथ मट्ठिया चलीणा, ताओ परकोइलिया पेच्छइ, तं पि सरडो, सरडं पि मज्जारो, तं पि पच्चंतियसुणओ, तं पि
 परधपणसुणओ, ते दोपि भंडणं लभा, सुणपसामी जयट्ठिया, भंडणं जायं, मारामारी, चाहिं निगया पाहुणागा वलं

१ कणाने, समारो राया निगंठः क्षामितः, मातापितरौ राजानं वारुहद्वयप्रभितः, मातापितरावपि अनुप्रभितौ, ते सिद्धाः । सोऽपि धर्मयोगो निर्वप्य
 भाज्यो देव तस्य गुणा लोके प्रचरन्ति, यथा स य धर्मप्रपापयः सर्वं मया भोगलोभेन विनाशित इति धर्मतः, हिन्दमानो राजपुत्रे नगरे स्थिताणामन्तिके
 दमस्त्रिवः, विहरत् बहुभुजो वारप्रकटुरं गतः, तयाप्रयत्नेनो राजा, वारप्रकोऽमालः, भिक्षां हिन्दमानो वारप्रकस्य गृहं गतो धर्मयोगः, तत्र पृतमपुसंजुक्तं
 पायसस्यारामाभीष्टं, ततो विट्ठुः परितः, स परिसाट्ठित्ति नेच्छति, वारप्रकोऽयकोऽन्यगतः पश्यति, किं मत्ते नेच्छति, एवं पावचित्तयति तावत्तत्र मक्षिक
 भयागतः ततो (ताः) गृहकोक्षिका तामारे सरटः सरटमपि मायोरं वसपि प्रस्थानिकः यः तमपि चाकलयः अयं, तौ द्वावपि भवदयिषुं कर्मो, भस्माग्निनाशु
 पयित्वौ, पुत्रं दातु, दण्डारद्वयादि, चर्दिर्मर्त्याः मायुर्गताः वलं

अच्छद वीसत्थो मारिज्जिह्मित्ति दिणे २ एणद्धा अभिरमंति, तस्स रुवं सीलं समुदायारं दद्वुणं धितेइ-नवरं अंतवरियाहिं
समं विणट्ठोत्ति तेण मारिज्जइ, किह वा एरिसं रुवं विणसंमिच्चि उत्तरारिचा सधं परिकहेइ, लेहं च दरिसेइ, तेण मुजा-
एण भणइ-जं जाणसि तं करेइ, तेण भणियं-तुमं न मारिमिच्चि, नवरं पच्छण्णं अच्छाहि, तेण चंदजसा भणिणीं दिण्णा,
सा य तज्जाइणी तीए सह अच्छइ, परिभोगदोसेण तं वट्ठइ सुजायस्स ईसि संकंतं, सावि तेण साविपा कया, धितेइ-मम
कएण एसो विणट्ठोत्ति संवेगमावण्णा भत्तं पच्चक्खाइ, तेणं चवे निज्जामिया, देवो जाओ, ओहि पवंजइ, दद्वुणागओ,
वंदित्ता भणइ-किं करेमि १, सोवि संवेगमावण्णो धितेइ-जहा अम्मापियरो पेच्छिज्जामि तो पप्पयामि, तेण देवेण सिट्ठा
विट्ठद्विया नगरस्सुवरिं, नागरा राया य धूवपडिगहहत्था पायवडिया विण्णवेंति, देवो तासेइ-हा ! दासस्सि मुजाओ समणो-
यासओ अमच्चेण अकज्जे टुस्सिओ, अज्ज भे चूरेमि, तो नयरि मुयामि जइ तं आणेह पसादेह णं, कहिं १, सो भणइ-एस

१ लिट्ठ विवस्सो मार्यसे इति दिने २ एकस्यां अभिरसेते, तस्य रूपं शीलं समुदायारं दद्वुणं विन्ययति-नवरमस्तःपुरिकाभिः समं विनट्ठ इति तेन
मायते, कथं वेत्तां रूपं विनाशायामीति १, उत्सार्य सर्वं परिकथयति, लेहं च दर्शयति, तेन मुजातेन भव्यते-मज्जात्वासि सट्ठु, तेन मज्जितं-मवां न मार-
यामीति, नवरं पच्छज्जं तिष्ठ, तेन चन्द्रयन्ता भणिनी दक्षा, ता च तज्जातीया (एवमेवदुष्टा) तथा सह विद्यति, परिभोगदोरेण सट्ठु पयते मुजातस्तेष्व
संक्रान्तं, साऽपि तेन धाविकीकृता, चिन्तयति मम कुतेनैव विनट्ठ इति संवेगमावणा भक्तं प्रत्याश्रयति, तेनैव निर्यामिता, देवो जातः, अस्मि यमुपदिष्ट,
दद्वुा भागतः, चन्द्रिवा भणति-किं करोमि १, सोऽपि संवेगमावण्णिविन्त्ययति-मया माताधितरी मेक्षेयं सदा प्रयत्नेयं, तेन देवेन शिखा विट्ठिंटा नगरस्योरि,
नागरा राजा च भूप्रतिप्रदृक्काः पादपक्षिता विन्ययन्ति, देव्यासयति-हा दासा इति, मुजातः भ्रमणोपासकोऽमात्येनाकार्यं दूयितः, भव भवदभूयामि,
सहिं परं मुद्यामि यदि त्वमात्यत प्रसादयतेनं, ॥ १, स भणति-पुनः.

वैज्जाने, सणायरो राया निगओ, अम्मापियरो रायाणं च आपुच्छिता पवइओ, अम्मापियरोवि अणुपवइयाणि,
 ताणि सिज्जाणि, सोडवि धम्मपोसो निविसओ आपत्तो जेणं तस्स गुणा लोए पयरंति, यथा नेत्रे तथा शीलं, यथा नासा
 तथा डड्जैवम् । यथा रूपं तथा वित्तं, यथा शीलं तथा गुणाः ॥ १ ॥ अथवा-विपमसमैर्विपमसमाः, विपमविपमाः समैः
 समाचाराः । करवरणकर्णनासिकदन्तोष्ठनिरसीसर्षीः पुक्थाः ॥ २ ॥ पच्छा सो य निवेयमायवणो सच्चं मए भोगलोभेण
 विणासिभोसि निगओ, हिंदंतो रायणिहे णयरे थेराणं अंतिए पवइओ, विहरंतो बहुसुओ वारसपुरं गओ, तस्य अंभ-
 यसेणो राया, वारसओ अमघो, भिक्खं हिंदंतो वरसगस्स घरं गओ धम्मपोसो, तस्य महुपयसंजुत्तं पायसधाळं नीणीयं,
 तओ विट्ठ पटिओ, सो पारिसादित्ति निच्छइ, वारसओ ओलोयणगओ पेच्छइ, किं मत्ते नेच्छइ ?, एवं चित्तेइ जाय
 (ताव) तस्य मरिछया वडीणा, ताओ परफोइलिया पेच्छइ, तंवि सरडो, सरडंवि मज्जारो, तंवि पक्कत्तियसुणओ, तंवि
 परथपगसुणओ, ते दोवि भंटणं लग्गा, सुणयसामी ववट्ठिया, भंडणं जायं, मारामारी, याहिं निगया पाहुणगा धलं

१ इयानं, सणायरो राया निगओ; अस्मिन्; आवापिवरो रायानं पाण्डुपय प्रमथितः, सायापितरावपि अनुप्रमथितो, ते सिद्धाः । सोऽपि धर्मवोषो निर्विषय
 आज्ञो देव एव गुणा षोडशमपरिध, एवाय स य निर्वेदमायवः सत्यं मया भोगव्योभेन विनाशित इति विवृतः, हिन्दमानो रायपुहे नगरे स्थविराणामतिवे
 मयाद्रुतः, विहरत् बहुभुजो पाण्डुरगुर मघः, वज्रमयसेनो राया, वारसकोऽभ्यासः, भिक्षो हिन्दमानो वारसकस्य पुहं गतो धर्मवोषः, तत्र धृतमनुसंजुक्तं
 पायसस्याद्यमादीवं, ततो विट्ठुः पतिवः, स पतिगाटिभित्ति नेच्छति, वारसकोऽप्यकोकनगतः पश्यति, किं मत्ते नेच्छति, एवं धावचित्तवति तावद्यय मक्षिक
 आगताः ततो (ताः) पुरकोटिका कामरि सरटः सरटमपि मार्जारः समपि मलयन्ति कः वा तमपि वाहयः वा, तौ द्रावपि भरदियुं कसौ, भस्माभिनाजु
 दलितो, सुदं नाय, एतदप्यज्जहि, धर्मान्तेनाः मायुंकाः वलं

अस्या न्याय्या कथानकादवसेया तच्चैदं—चंपार्प मित्तप्यभो राया, धारिणी देवी, धणमित्तो सत्त्ववाद्यो, धणसिसी भज्जा, तीसे ओवाइयलद्धओ पुत्तो जाओ, लोगो भणइ—जो एत्थ धणसमिद्धे सत्त्ववाहकुले जाओ तस्स सुजायंति, निमित्ते वारसाहे सुजाओत्ति से नामं कयं, सो य किर देवकुमारो जारिसो तस्स ललियमण्णे अणुसिक्खति, ताणि य सावगाणि, तत्थेव पायरे धम्मघोसो अमच्चो, तस्स पियंगू भज्जा, सा सुणोइ—जहा एरिसो सुजाओत्ति, अणया दासीओ भणइ—जाहे सुजाओ इओ वोलेज्जा ताहे मम कहेज्जाह जाव तं णं पेच्छेज्जामित्ति, अणया सो मित्तवदपरियारिओ तेणंतेण एत्ति, दासीए पियंगूए कहियं, सा निमगा, अण्णाहि य सवसीहिं दिट्ठो, ताए भणइ—धणा सा जीसे भागावडिओ, अणया ताओ परोप्परं भणंति—अहो लीला तस्स, पियंगू सुजायस्स वेसं करेइ, आभरणविभूषणेहिं विभूसिया रमइ, एवं पद्यइ सविलासं, एवं हृदयसोहा विभासा, एवं मित्तेहि समं पि भासइ, अमच्चो अइगओ, नीसट्ठं अंतवर्तति पाए सण्णियं निक्खियंवा

१ चरपायां सिद्धमभो राजा, धारिणी देवी धनमित्रः सायंवाहः, धनभीर्भार्या, तस्या वयपाविर्तलंभ्यः पुत्रो जातः, कोको भणति—योऽय धनसपुत्रे सायंवाहकुले जातस्तस्य सुजातमिति, निर्दुचे द्वादशाहे सुजात इति तस्य नाम कृतं, स च किञ्च देवकुमारो धारताः तस्य कश्चित्तमन्येऽनुत्तिभन्ते, ते भावकाः तत्रैव नगरे धर्मघोषोऽमालः, तस्य प्रियङ्गुः भार्या, सा भृणोति यथेष्टाः सुजात इति, अन्यदा दासीभ्रमति—यदा सुजातोऽनेन धर्मना रयतिस्त्रायेर पदा मम कथयेत यावत्तं प्रेक्षयिष्ये इति, अन्यदा स मित्रवृन्दपरिचारितस्तेनापचना याति, दास्या प्रियङ्गवे कथितं, सा निर्यता, भन्याभिन्न सपत्नीभिर्दृष्टः, तथा सपयते—यन्या सा यस्या भाग्ये भाषति, अन्यदा ताः परस्परं भणन्ति—अहो लीला तस्य, प्रियङ्गुः सुजातस्य वेसं करोति, आभरणविभूषणीर्धभूयिषा रमते, एवं प्रजति सविलासं, एवं हृदयसोभा विभाषा, एवं मित्रैः सममपि भाषते, अमासोऽतिगतः, विनष्टमन्तःपुरमिति पादौ सन्तः निश्चिपत्र

भारविदेणं पञ्चोपर, विद्वा विबुधंसी, सो विवेर-विनडं अंवेउरंति, भणइ-पच्छणं होउ, मा भिण्णो रहस्से सइरा-
 याराउ होहिंति, मारेउं मणार सुजायं, बीहेइ य, पिया य से रण्णो निरायं अचिछओ, मा तओ विणासं होहिंति, उवायं
 विवेर, उवओ उवाओहि, अणया कूटलेहेहिं पुरिसा कया, जो भित्त्पहस्स विवकखो, तेण लेहा विसज्जिया तेणंति,
 सुजाओ वचओ-भित्त्पभरायाणं मारेहि, सुयं पणओ राउले, तओ अकरज्जियं करेमि, तेण लेहा रण्णो पुरओ वारया,
 जहा सुमं मारेयवोसि, राया कुचिओ, सेचि लेहारिया वउहा आणत्ता, तेणं ते पच्छणया कया, भित्त्पभो विवेर-जइ
 उोगनायं कज्जिहि तो पउरे खोभो होहिंति, ममं च तस्स रण्णो अयसो दिज्ज, तओ उवाएण मारेमि, तस्स भित्त्पहस्स
 एणं पच्छंतणपउरं अरवसुरी नाम, तथ तस्स मणूसो चंदउअओ नाम, तस्स लेहंदेइ (अं० १९०००) जहा सुजायं पेसेमि तं
 मारेहिंति, पेसिओ, सुजायं सदावेत्ता भणइ-यए अरवसुरी, तथ रायकज्जाणि पेच्छाहि तओ तं णयदिं अरवसुरिं नाम, दिद्वो

१ भारविदेण मकोकपडि, एहा ओउन्नी, स भित्त्पयदि-विनडमन्तःपुरमिति, भणति-पच्छणं भवदु, मा भिदं रहस्से खैरावारा भूयधिति, नारायिदुं
 मार्गधमि सुजायं, विवेरि च, पिय च तस राओ भित्ता भित्ता, मा तवो विवाओ भूयति, उवायं भित्त्पयति, एउय वयाय इति, भन्महा कूटलेहीः
 (पुच्छाः) पुच्छाः कथाः, ओ भिन्नमन्त विपक्षः तेन द्वेय विपक्षस्ये इति, सुजाओ वचभयः-भिन्नमन्तं मारय, एवं मणतो एउकुले, तव भार्याधिकं
 करोमि, तेन से देवा रायः पुराणे वाचिता यथा एवं माराधितव्य इति, राजा कुपितः, ते लेखहरका वप्या भाजसाः, तेन ते पच्छन्नाः कृताः, भिन्नमन्तभित्तवयति-
 नदि कोक्यायं द्विपते एहापुरे भोभो मदिप्यदीति, ममं च तस राओभयसो दास्यति, तव जयतेन नारायमि, तस भिन्नमन्तस्यैकं मखन्तनगरमारपुरं नाम,
 एउ तस मनुष्यभान्मन्तो मान, तस्यै एउं एहाई-यथा सुजायं प्रेषयामि तं मारेयेमिति, पेसिदः, सुजायं सदावेत्ता भणति-मकारपुरं, तथ रायकायोनि
 मंजुल, एउः तौ वपमिनापुरी मान, एउ.

नं लभामि, न य यद्दृढ उष्णघटवं, तस्मैवि अधिती जाया, भणद-खंता । एकासिं कहिंचि ठाहिं मग्गाहि, भणद-मग्गामि जइ विणोओ होसि एकसि नवरं जइ, पयइयाणं मूलं गया, पयइयगा खुहिया, सो भणद-न्न करेहिसि, तदयि निच्छंति, आयरिया भणंति-मा अज्जो ! एवं होह, पाहुणगा भये, अज्जकलं जाहिंति, ठिया, ताहे खुछओ तिणि २ उच्चारयास-यणाणं चारस भूमीओ पडिलेहिता सया सामायरी, विभासियपा अचित्ता, साह्र तुद्धा, सो निवओ अमयसुद्धुगो जाओ, तरसमजोगेण पंचवि पडिस्सगसयाणि ताणि संमाणियाणि आराहियाणि, निगंतुं न दिसि, एवं पच्छा सो विणओपगो जाओ, एवं काययं १५ । विणओवएचि गयं, इयाणिं धिइमईयत्ति, धितीए जो मत्ति करेइ तस्य योगाः सद्गुदीवा भवन्ति, तथोदाहरणगाहा—

नयरी य पंडुमहुरा पंडववंसे मई य सुमई य । चारीषस्मारुणे उष्णइय सुद्धियिभासा ॥ १३०१ ॥
व्याख्या कथानकादयसेया, तच्चेदं—णयरी य पंडुमहुरा, तस्य पंच पंडवा, तेहिं पययंतेहिं पुत्तो रज्जो ठयिओ,

१ न छमे, न य पतंते दधमजिहुं, तस्याप्यएतितांत, भणति-यूद्ध !, एकराः पुत्रावि स्थितिमयेव, भणति-मार्गयामि वर्तं विनीतो भयस्वकाः, पर यदि, प्रमजितानां मूलं गती, प्रमजिताः क्षुब्धाः, स भणति-न करिष्यसीति, तथावि नेच्छन्ति, आचार्यो भणन्ति-मैवं भवतापः, प्राप्तेको भवता, अय कदमे यास्तव इति, स्थिती, तदा क्षुब्धकः तिलाः २ उच्चारमभवणयोद्गंदस भूमीः प्रतिदिश्य सयाः समाचारीः (करोति), विभासितयाः अविद्ययाः, साध-यस्तुष्टाः, स निम्बकोऽस्तुतस्तुष्टको जातः, ततमयमेव यस्मादि प्रतिभ्रष्टतमनि सानि मयीहतानि आरादयि, निगंतुं न ददति, एवं स पभाय स दिनयो-पगो जातः, एवं कचंभयं । विनयोपग इति गतं, इदानीं एतिमतिरीति, एतो यो मत्ति करोति तस्य-उद्योदाहरणमाया । यतः च पाण्डुमधुरा, तद पय पाण्डवाः, तैः प्रमजिभिः पुत्रो रान्धवे स्थापितः-

४ प्रतिक्-
मणाप्य०
योगसं०
विनयोपरं
१५ निम्ब
१६ पुतिम
तां मति
सुमरयो

ते अट्टिनेमिरस पायमूले पट्टिया, हृष्यकप्ये भिक्खं दिंडिता मुणोति-ज्झहा सामी कालगओ, गहियं भत्तपाणं विणिच्चिता सेत्तजे पवए भत्तपक्खसायं करेति, पाणुप्पची, सिद्धा य । ताण वंसे अण्णो राया पंडुसेणो नाम, तस्स दो धूयाओ-मई सुमई य ताओ उज्जंतं चेदययंदियाओ सुखं यास्विसमेण [यास्विसमो नाम वहणं तेण] समुद्वेण एइ, उप्पाइयं वट्ठियं, लोणो खंदखे नमंसइ, इमाहि धणियतराणं अप्पा संजमे जोइओ, एसो सो कालोत्ति, भित्तं वहणं, संजयत्तंवि सिणायगसंपि कालगयाओ सिद्धाओ, एगारथ सरीराणि उच्छद्धियाणि, सुट्ठियण लयणाहिवइणा महिमा कया, देवुज्जोए ताहे तं पभासं तिरथं जायं, दोहिवि ताहे धीतीए मत्तिं करेतीहि जोगा संगहिया, भिरमई यत्ति गयं १६, इयाणि संवेगेत्ति, सन्न्यगू वेगाः संवेगाः तेण संवेगेण जोगा संगहिया भवंति, तन्नोदाहरणगाथाद्वयं—

चंपाए भित्तापभे धणमित्ते धणसिरी सुजाते य । पियंगू यम्मपोसे य अरक्खुरी चेव चंदपोसे य ॥ १३०२ ॥
चंदजसा रायगिदे वारत्तापुरे अभयसेण वारत्ते । सुसुमार भुंभुमारो अंगारवई य पज्जोए ॥ १३०३ ॥

१. वेःरिट्ठेमेः पाएपूळं मत्थिजाः, एत्थिक्खे दिट्ठमावाः म्भुवन्ति-यथा स्वामी कालगतः, गुरीतं भक्कयानं स्वक्का राजुभये पवते भक्कमत्ताकयानं इत्थंभि, यामोत्थिः सिद्धाय । तेया वंसे भग्गो राया पाण्डुसेणो नाम, तस्स हे इहिवरी-मत्तिः सुयत्थिभ, ते उच्चयन्ते वैल्लवन्दिक्के सुताहं वाहतेन सज्जुदे-न्नायावः ज्ञायाव वत्थिठः, कोटः १३०२२दो भमत्थिठि, भाग्यो वाहतामात्ताया संयमे योत्थितः, पुय ए काळ इति, भित्तं मवहणं, संयत्तावमपि जालकमपि काळ्यावे मीदं, एक्कय एतीरे जाल्ठिठे, गुत्थियेन कट्ठ्याभियत्थितना मदिसा कुलः, देवोपोवे जन्न मभासाक्यं त्व् वीर्यं जालं, द्वाभ्यामपि तदा एवी मत्तिं इत्थंतावता योगाः संगुरीवाः । एत्थमत्थिठेति गयं, इदानीं संवेग इति, तेन संवेगेन योगाः संगुरीवा भवन्ति ।

संजमे समाहिततरो जाओ, णाणमुप्पणं, जाव सिद्धो १३ । समाहिति गयं, आयारेत्ति इयाणि, आयारववणच्छणयाए
योगाः सहस्रन्ते, एत्थोदाहरणगाहा—

पाडलित्तुत्त ह्ययासण जलणसिद्धा चेव जलणडहणे प । सोहम्मपलित्तपणए आमलकप्पाइ णट्ठियिदी ॥ १२९९ ॥

इयारया कथानकादवसेया, तच्चेदं—पाडलित्तुत्त ह्ययासणो माहणो, तस्स भज्जा जलणसिद्धा, सावगाणि, तेसिंदो पुत्ता-
जलणो डहणो प, चत्तारिवि पयइयाणि, जलणो जज्जुसंपण्णो, डहणो मायापडुलो, एदित्ति यच्चइ, यच्चाहि एइ, सो तस्स
ठाणरस अणालोइयपडिक्कंतो कालगओ, दोवि सोधम्मं उववत्ता सकस्स अडिभत्तरपरिसाए, पंच पल्लिओयमात्ति ठिती, सामी
समोसदो आमलकप्पाए अंवसालवणे चेइए, दोवि देवा आगया, नट्टविहिं दाएत्ति दोवि जणा, एणो जज्जुगं विवयिरसामित्ति
जज्जुगं विज्जघइ, इस्सस्स विवरीयं, तं च दद्धण गोयमसामिणा सामी पुत्तिछओ, ताहे सामी तेसिं पुयभयं फहेइ—मायादोत्तोत्ति,

१ संयमे समाहिततरो जातः, ज्ञानमुत्पन्नं पावद सिद्धः । समाधिरिति गतं, आचार इतीदानीं, आचारेणपततया योगः, भद्रोदाहरणगाथा । पाट-
लित्तुत्त ह्ययासणो माहणः, तस्य भार्या उववन्तिषत्ता, भावद्वी, तयोर्दो पुत्री-उववन्तो वट्टनम, यत्तयोश्चि मयमित्रताः, गणकव कटुतासंखः, एतन्तो माया-
पडुलः, मायादीति मयति मयेल्यायाति, स तस्य स्थानस्थानलोचितप्रतिमान्तः कालगतः, द्वायवि सौयर्थं वरपत्नी कारुसायभयपर्यंति, पञ्च पल्लवो-
पमानि स्थितिः, स्वामी समवसतः आमलकस्यायामामानालयने क्षेत्ते, द्वायवि देवायागतो नृत्तविहिं यदीयतः द्वायवि जनी, एक कटु विदुर्विषयमीति
कटुकं विदुर्विति, अस्व विपरीतं, तच्च दृष्ट्वा यौतमस्याभित्ता स्वामी पृष्टः, यदा स्वामी तयोः पूर्वभयं कवयति-मायादोष इति.

एवं आचारोपपत्तयेन जोगा संग्रहिया भवति १४ । आचारोच्योति गयं, इयार्णि विणओचयत्तणेन जोगा संग्रहिया भवति, तस्य उदाहरणगाथा—

उज्जेणी अंवरिसी माळुगा तरु निवए य पज्वज्जा । संक्रमणं च परगणे अविणय विणए य पडिवत्ती ॥ १३०० ॥

इयाख्या कथानकादवसेया, तच्चेदं—उज्जेणीए अंवरिसी माहणो, माळुगा से भज्जा, सट्ठाणि, निवगो पुत्तो, माळुगा कालगया, सो पुत्तेण समं पयइओ, सो खुविणीओ काइयभूमीए कंटए निविस्सवइ सज्झायं पट्टविनत्ताणं छीयइ, असज्झायं करेइ, सर्वं च सामायारी वितहं करेइ, काठं उवहणइ, ताहे पयइया आयरियं भणति—अथवा एसो अच्छइ अइया अग्नेत्ति, निच्छूदो, पिपावि से पिट्ठओ जाइ, अन्नस्स आयरियस्स मूलं गओ, तस्यवि निच्छूदो, एवं किर उज्जेणीए एवं पडिस्सगसयाणि सयाणि हिंदियाणि, निच्छूदो य सो खंतो सज्जाभूमीए रोयइ, सो भणइ—किं खंतो । रोयसित्ति !, तुमं नामं कयं निवओत्ति एयं न अण्णहत्ति, एएहिमणभागेहिं आचारेहि तुज्जेतेण एणिं च अइपि तायं

१ पुरमाज्जाओचयत्तया योगाः संप्रदीता भवन्ति । आचारोपग इति पदं, इयार्णि विनयोपगतत्वेन योगाः संप्रदीता भवन्ति, तत्रोदाहरणगाथा । इयार्णि विनयानुसारेणानुसारेण, माळुका तस्य भाषा, आदी, भिन्नका पुत्रः, माळुका कालगता, स पुत्तेण समं प्रयत्नितः, स तुर्विनीतः काथिकीभूमी कण्टकाय भिन्नवत्ति स्थापयं प्रस्थापयानु (सायानु) धीति, अस्ताप्यायं करोति, सार्थं च सामायादी वितर्कं करोति, कालमुपदमित, तदा प्रयत्नित आचारं भणन्ति—अथ येव नित्तु अथवा यपमिति, भिन्नवित्तः, पितामहि तस्य पुत्रे याति, अन्त्यस्थाषादस्य मूलं गतः, तत्रापि निष्काशितः, एवं किञ्चोन्मयिन्या पञ्च प्रति-अवसत्ताभि सार्थानि हिंदित्वं, निष्काशितस्य न हृदः संज्ञाभूयं रोदिति, स भणति—किं पृच्छ ! रोदिवीति !, तव नाम कृतं निम्बक इति पल्लवान्ययेति, पृत्तेर-भावेदाचारोचयत्तयानुनान्दनवि स्थिति

ताहे सो तं भणइ-सोयंति, भणइ-सच्चंति, पुच्छिओ किं सच्चं?, पुणो ओहासइ, वासुदेवेण भणियं-जहिं ते एयं पुच्छियं ताहिं एयंवि पुच्छियं हंतंति खिसिओ, तेण भणियं-सच्चं भट्टारओ न पुच्छिओ, विविंतेवमारद्धो, जार्ह सरिया, पच्छा अतीव सोयवंतो पत्तेयवुद्धो जाओ, पढममज्झयणं सो चैव वदइ, एवं सोएण जोगा समाहिया भवंति ११। सोएसि गयं, इयाणिं सम्मदिद्विसि, संमदंसणविसुद्धीएवि किल योगाः सङ्गहन्ते, तत्थ उदाहरणादा-—

सागेयन्मि महापल विमलपहे चैव चित्तकम्मे य । निष्फत्ति छट्मासे भुमीकम्मस्स करणं च ॥ १२०७ ॥

अस्या वयाख्या कथानकादवसेया, साएए महबलो राया, अरयाणीए दूओ पुच्छिओ-किं नरिय मम जं अग्नेसिं रायाणं अरियत्ति?, चित्तसभत्ति, कारिया, तत्थ दोवि चित्तकरावप्रतिर्मा विख्याता विमलः प्रभाकरश्च, तैसि अद्धद्धेणं अरिया, जवणियंतरिया चित्तेइ, एणेण निम्मवियं, एणेण भूमी कया, राया तरस तुद्धो, पुइयो य पुच्छिओ य, -प्रभाकरो पुच्छिओ भणइ-भूमी कया, न ताव चित्तमिति, राया भणइ-केरिसया भूमी कयत्ति?, जवणिया अयणीया, इपरं चित्त कम्मं

१ तदा स तं भणति-दांशमिति, भणति सत्यमिति, पुष्टः किं सत्त्वं?, पुनरप्यभ्यासे, वासुदेवेन भणितं-यत्र १४५४८८ पुष्टं तदेवदरि पुष्टमभिव्यक्तिं निर्भरिंस्ततः, तेन भणितं-सत्त्वं भट्टारको न पुष्टः, विविन्तवियुमारद्वयः, जार्हिः रस्यता, पश्चादर्थव सोयवाद् प्रत्येकबुद्धो जातः, प्रथममप्यवनेन पुष्ट (१४५४८८) यद्वति । पुष्टं दोचेन योगाः संगृहीता भवन्ति । दांशमिति गतं, इदानीं सम्यग्दर्शित्वेति, सम्यग्दर्शनं बहिर्गुणायि, यत्रोदाहरणमाया । साकेवे महाबलो राज्ञा, आस्थान्यां ब्रूतः पुष्टः-किं नास्ति मम यदन्वेषां राज्ञां आस्ति?, चित्रसमेति, कारिता, तत्र द्वे चित्रकले, साम्यासाम्योर्मयो अर्थवशात्, यद्विक्रमवर्तनी चित्रयत्तः, एकेन निर्मितं, एकेन भूमी कृता, राज्ञा तस्मै पुष्टः, पूर्ववत्तव पुष्टश्च प्रभाकरः पुष्टो भणति-भूमी कृता, न तावद् चित्रयामेति, राज्ञा भगवि-कीरसी भूमिः कृतेति, यवन्निकाशयनीता, इतराचित्रकमे

४ प्रतिभ
मणा १५०
योगसं०
१२ सम्म-
गट्टो म-
भासोदा०

निष्कल्पयं दीसद्, राया कुविओ, विन्नविओ—पभा. एत्थ संकवत्ति, वं छाइयं, नवरं कुहुं, तुष्टेण एवं वेव अचुत्त
भणिओ, एवं संमतं विसुद्धं कायवं, तेनेव योगाः सङ्गहीता भवन्ति १२ । सम्यग्दट्टिरिति गतं, इयाणि समाहिति
समाधानं, तत्थोदाहरणगाहा—

णयरं सुदंसणपुरं सुसुणाए सुजस सुव्वए वेव । पव्वज्ज सिक्खमादी एगविहरे य फासणया ॥ १२१८ ॥

व्याख्या—कथानकादयसेया, तच्चेदम्—सुदंसणपुरे सुसुनागो गाहावर्ह, सुजसा से भज्जा, सङ्गानि, ताण पुत्तो सुव्वओ

नाम सुहेण गन्धे अचिओ सुहेण वड्ढिओ एवं जाव जोषणरथो संयुद्धो आपुच्छित्ता पव्वइओ पटिओ, एकलविहारपट्टि-
मापट्टिवण्णो, सकपसंसा, देवेहि परिकिखओ अणुकुल्लेण, धण्णो कुमारवंभचारी एणेण, वीएण को एयाओ कुलसंताणच्छे-
दगाओ अपपणोत्ति, सो भगवं समो, एवं मायायित्ताणि सविसयपसत्ताणि दंसियाणि, पच्छा मारिज्जंतगाणि, कल्लुणं
कुत्तेति, तद्वापि समो, पच्छा सपेयि चक विवपिता दिपाए इत्थियाए सविग्भमं पलोइयं मुक्कदीहनीसासमवपूढो, तद्वापि

१ भिमंजतर इत्येते, राजा कुविओ, विज्जसः—प्रभाश्य संक्रान्तेति, तच्छादितं, नवरं कुल्लं, तुष्टेनैव विवपितं भणितं, एवं सम्यक्त्वं विमुद्धं
कथंयं । इयानी समान्वितानि, यथोदाहरणगाया । सुदंसंनपुरे शिशुनागः धंही, सुयताकल भायां, भावो, तयोः पुत्रः सुमहो काम सुलेव गर्भे स्थितः सुले-
व वृद्धः एवं यावत् जीवनस्यः संयुद्धः, आपुच्छ्य प्रपञ्चितः पठितः, एकाकिविहारप्रतिमां प्रतिपद्यः, शक्रप्रदांसा, देवैः परीक्षितोऽनुकूल्येन, धन्यः कुमारप्रदायाटी
एवेन, दिदीयेन क एवन्ताए कुलसन्तानच्छेदकादयस्य इति, स भगवान् समः, एवं मातापितरौ स्वविययप्रसक्तौ दंसित्वे, पश्चात् मायंमानी, कल्पं कृततः,
मथान्तरं समः, पश्चात् सर्वा कृतवो विमुक्त्वैता ईत्येता विद्या सविभ्रमं प्रलोकितं मुक्कदीर्घनिःशासमुपगूहः तथाऽपि.

अण्णे भणंति-वएहिं सँण्हिएहिं मणिओ, दयाए न देइ, निपसरीरसपसंडपयज्जणेण कतिवयसंडेसु कएसु सेही धितेर-
अहोऽहं धण्णे ! जेण इमाए वेयणाए पाणिणो ण जोइयत्ति, सत्तं परिकिल्लज्जण सुरयो सयं चेष पडिनुद्धो, पिट्ठमपा पा
कया, एए देशशुचिः आवकत्वं, सर्वशुची सामिस्स दो सीसा-धम्मयोसो धम्मजसो य, एगस्स असो गयरपायवरस देहा
गुणंति, ते पुषण्हे ठिया अवरण्हंवि छाया ण परावत्तइ, एणो भणइ-जुअ सिद्धी, वीओ भणइ-जुअ लद्धी, एणो कारग-
भूमीए गओ, वित्तिओवि तहेव, नायं जहा एगस्सवि न होइ एस लद्धी, पुच्छिओ सामी-कहेइ तरस उप्पत्ती-
सोरियस्ससुवविजए जन्नजसे चेष जन्नदत्ते य । सोमिन्ता सोमजसा उंछविही नारदुप्पत्ती ॥ १६९५ ॥
अणुकंपा वेयहो मणिकंचण वासुदेव पुच्छा य । सीमंधरजुगपाह् जुगंधरे चेष मइपाह् ॥ १६९६ ॥
गाथा द्वितयम्, अस्य व्याख्या-सोरियपुरे समुद्विजओ जया राया आसि तया जण्णजसो तापसो आसी, तस्स भज्जा
सोमिन्ता, तीसे पुत्तो जन्नदत्तो, सोमजसा सुण्हा, ताण पुत्तो नारदो, ताणि उंछवित्तीणि, एगदियसं जेमंति एगदियसं

१ अन्त्ये मणन्ति-मतेषु सन्निहितेषु मार्गितः, दयया न ददाति, निजगतीरसपसंडः भवयमाने कतिपयेषु स्वर्गेषु कृतेषु भेदी विस्मयति-अहो अहं
धन्यो येन मयाऽनया वेदनया प्राप्तिनो न योनिता इति, सत्तं परीक्ष्य सुरवरः स्वयमेव प्रातिदुदः, पिट्ठमपा वा इताः । स्तामिनो द्वी निव्यो-धर्मयोषो
धर्मयशाश्च, एकस्व वराशो कपादपस्याधस्ताद् गुणयन्ती वो पुरांके स्थितो अपरांकेऽपि छाया न परायथंते, एको भणति-वयसिद्धिः, द्वितीयो मज्झि-जय कथिः,
एकः कापिकीभूतिं गतः, द्वितीयोऽपि सधेव, ज्ञातं यथा नैकस्याप्येषा कथिपरकि, गृहः स्वामी कययति जस्योत्तरात् । योयंपुरे भगरे सगुद्विजयो यरा
राजाऽऽसीत् तदा यज्जयशास्तायस आसीत्, तस्य भार्या सोमिन्त्री आसीत्, तस्याः पुत्रो मइपाहः, सोमयशाः पुत्रा, तयोः पुत्रो नारदः, तादुप्पत्ती, एक-
स्मिन् दिवसे जेमत्त एकस्मिन् । २ गार्हपदि

देववाचं करोति, ताणि तं नारदं असो गुरुवस्त्रदेहे पुष्येहे दधिकण दिवसं चंछंति, इओ य वेपथुहाए वेसमणकाइया देवा
 अंभगा तेणं २ धीवीवयंति, पेच्छंति दारगं, ओहिणा आभोपंति, सो ताणं देवनि कायाओ सुओ तो तं अणुकेपाए तं
 छाहिं धंभेति—इवस्त्रं छण्हे अच्छइचि, पडि नियचेहिं नीसीहिओ सिकखाविओ य—मद्युअवत्, केइ भणंति—एसा असो ग-
 पुच्छा, नारदुप्पसी य, सो जम्मुकवालभावो तेहिं देवेहिं पुष्यभवपिययाए विज्जालंभएहि पअत्तिमादियाओ सिकखाविओ,
 सो मणिपालआहिं कंचणकुंडियाए आगासेण हिंइइ, अणया वारवइमागओ, वासुदेवेण पुच्छिओ—किं शौचं इति १, सो
 ण वरति पिबेदेवं, पक्खेवो कओ, अणगाए कराए चडेचा पुष्यविदेहे सीमंघरसामिं जुगवाइयासुदेवो पुच्छइ—किं शौचं १,
 तिरथगरो भणइ—सखं सोयंति, तेण एणेण पएण सखं पज्जाएहि ओवहारियं, पुणो अवसरविदेहं गओ, जुगंघरत्तिरथगरं
 महापाइ नाम वासुदेवो पुच्छइ तं चेव, तस्सवि सखं चवगयं, पच्छा वारवइमागओ वासुदेवं भणइ—किं ते तथा पुच्छियं १,

१ दिवसे वरयासं कृतः, सो वं नारदमणिकवस्त्रस्यायच्छत् पूर्वाह्ने स्थापयित्वोन्मत्तः, इत्यत्र वैराग्ये वैश्रमण्यकार्यिका देवा जृम्भकाद्येनाश्रयना भवति-
 मन्मथि, मेभान्ते दारकं, अधश्चिताऽऽभोगयन्ति, स तेषां देवनि कायासुतः, तवस्त्रद्वज्जम्भया वा छायां क्त्रभययित्—दुःखमुत्तो विवधीति, मर्तिनिवृत्तेः निशीष्यः
 (पुष्ठा विद्याः) प्राप्तिः, कश्चिद् भणन्ति—एसाओ कपुष्ठा नारदेवपिथिअ, स जम्मुकवालभाववर्धेदेवः पूर्वभवप्रियतया विद्याजृम्भकैः मयइयादिकाः
 सिद्धिः, स मणिपालकाम्बलं काञ्चनकुण्डिकयाऽऽभ्यर्च्यो न दिवदेवे, अन्मया द्वावधीमागतो, वासुदेवेन पुष्यः—स न धम्मोत्तुल्लं द्वात्तुं, यथेयः कृतः, अन्यथा
 कथयोरथाप पूर्वभित्तदेवो सीमन्धारास्वामिन् जुगवाइयासुदेवः पुच्छति—कीयेकरो भणति—सखं दौघमिदं, तेनैकेन पदेन सखं पयोवैरवयगतिं,
 पुनरपराभित्तदेवो जुगन्घरत्तियं कर्त मदावाहु नाम वासुदेवः पुच्छति सर्वेन, वस्त्रादपि साक्षादुत्पन्नं, पश्चाद् द्वावधीमागतो वासुदेवं भजति—किं त्वया सदा पुष्टी,

धृत्तारि कसाया जहा ते चावीसं कुमारा तहा चावीसं परीसदा जहा ते दो मणूसा तहा रागदोसा जहा धितिगा विषेयया
तहा आराहणा जहा निवुचीदारिया तहा सिद्धी । तितिकवत्ति गयं ९, इयानिं अज्जयत्ति, अज्जयं नाम उज्जुयत्तणं,
तरयुदाहरणगाहा—

चंपाप कोसियज्जो अंगरिसी रुदए प आणत्ते । पंथा जोइजसायिप अन्भयत्ताणे प संघोदी ॥ १२९३ ॥

इमीए वयत्ताणं—चंपाप कोसियज्जो नाम जयज्जाओ, तस्स दो सीसा—अंगरिसी रुदओ य, अंगओ भदओ,
तेण से अंगरिसी नामं कयं, रुदओ सो गंठिछेदओ, ते दोवि तेण जयज्जाएण दाकाणं पट्टविपा, अंगरिसी अटवीओ
भारं गहाय पट्टिपत्ति, रुदओ दिवसे रमिन्ता विवाले संभरियं ताहे पहायिओ अटविं, तं य पेच्छइ दाकाभारएण पत्तणं,
चित्तेइ य—निच्छूदोमि चयज्जाएणंति, इओ य जोइजसा नाम यच्छयाली पुत्तस्स पंथास्स भवं नेऊण दाकाभार-
एण एइ, रुदएण सा एगाए खड्डाए मारिया, तं दाकाभारं गहाय अणणेण मरणेण पुरओ आगओ जयज्जायस्स दएये

१ यत्तारः कथाया यथा ते द्वार्थवर्तितः कुमाराख्या द्वाविंशतिः परियदा यथा वो दो पुरयो तथा रागदो दो यथा पुच्छिका वेदाया तथाऽऽराधना यथा
सिद्धित्वादरिका तथा सिद्धिः । तितिक्षेति गतं, इदानीमात्रंयमिति, आर्जयं नाम कट्टरयं, तत्रोदाहरणगाथा, अस्मा एवावधानं—चामाया कोपिकायां मामोरा-
यायः, सस्य दो शिट्ठी—अभार्योः रम्य, अभको अत्रकसेन सत्याहार्योः नाम कृतं, रुदः स प्रविष्टोदकः, सो द्वाविं तेनोपाययेन दादकेनः प्रत्यक्षितो,
अन्नर्पितदीप्तो भारं गृहीत्या प्रत्येति, रुदको विषसे रत्नया विकाले रस्युतं पदा तथा प्रयासितोऽऽधी, तं य प्रेषते दादकभारेणयायत्तं, पिउयवति च भिन्नासि-
तोऽस्मि उपारयायेनेति, इतश्च उपोतिर्धना नाम धारसपाळिका पुत्तस्स पन्थकस्स भवं नीयसा दादकभारेणयायति, सा रुदकेनेकसा गतायां मारिया, तं दादक-
भारं गृहीत्याऽन्येन मार्गेण पुरात आगत वयायायस्य इत्ये

धुणमाणो कहेइ—जहा णेण तुज्झ सुंदरसीसेण जोइजसा मारिया, रमणविभासा, सो आगओ, धाडिओ वणसेहे चितेइ—सुह-
जसवसाणेण जाती सरिया संजमो केवलनाणं देवा महिमं करोति, देवेहिं कहियं, जहा एएण अन्भवखाणं दिखं, रुद्गो लोणेण
दीलिज्जइ, सो चितेइ—सखं मए अन्भवखाणं दिखं, सो चितेवो संबुद्धो पत्तेयबुद्धो, इयरो वंभणो वंभणी य दोवि पवइ-
याणि, जप्पणणाणाणि सिद्धाणि चत्तारिवि, एवं कायधं या न कायधं वेति १० । अज्जवत्ति नयं, इयाणिं सुइत्ति, सुइ-
नाम सखं, सखं च संजमो, सो चेव सोयं, सत्यं प्रति योगाः सद्गृहीता भवन्ति, तत्रोदाहरणगाथा—
सोरिअ सुरंयरेवि अ सिद्धी अ धणंजए सुभहा य । चीरे अ धम्मयोसे धम्मजसेऽसोगणुच्छा य ॥ १२९४ ॥

सोरियपुरं णयरं, तत्र सुरधरो जक्खो, तत्थ सेद्धी धणंजओ नाम, तस्स भज्जा सुभहा, तेहिं सुरधरो नमंसिओ, पुत्तका-
मेहिं वयाइयं सुरयरस्स कयं—जइ पुत्तो जायइ तो महिससएणं जणणं करेमि, ताणं संपत्ती जाया, ताणि संबुज्जेहिन्ति
सामी समोसदो, सेद्धी निगओ, संबुद्धो, अणुययाणि गिण्हासिसि जइ जक्खो अणुजाणइ, सोवि जक्खो ववसामिओ,

१ इयइ कथयति—यथाग्नेन एव मुन्दरमित्येव उद्योतिषंसा मारिता, रमणविभासा, स आगताः, शिवादिभो वनपर्वदे धिन्त्ययति—शुभाध्यवसानेन
जातिः रघुषा संयमः केवलनाणं महिमानं देवाः दुर्बन्धित, देवेः कथितं पथेतेनागवासयणं दृढं, रद्गो कोकेन दीर्यते, स धिन्त्ययति—सत्यं भयाऽऽयाक्यान्
दृढं, स धिन्त्ययन् संजुद्धः प्रसन्नजुद्धः, इयरो भाइणो भाइणी य दे अवि प्रमत्तिवे, यत्तययानायावतोऽपि सिद्धाः । एवं कर्त्तव्यं वा न कर्त्तव्यं वेति ।
आर्त्तवर्त्तिगं, इयानीं दुधिविदि, दुधिनोम सखं, सखं च संयमः स पुव बोधं, बोधेपुरं नगरं, तत्र सुरधरो यक्खो, तत्र धेद्धी धनजओ नाम, तस्स मायो
सुभहा, साम्यां सुरधरो नमस्कृतः, पुत्रकामानपमुरयाधिवं सुरयास कृतं—यदि पुत्रो भविष्यति तदि महिषसत्तेन यत्तं करिष्यामि, तयोः संपत्तिर्ज्ञाता, तानि
संभोसन्ते इति सामी समवयवः, भेद्धो निर्यतः, संबुद्धः, अणुययाणि गृह्णामीति पदि यक्खोऽनुयातीवे, सोऽपि यक्ख ववसान्तिः ।

क्षत्तारि कसाया जहा ते वावीसं कुमारा तहा वावीसं परोसहा जहा ते दो मणूसा तहा रागदोसा जहा धित्तिगा विधेयया
तहा आराहणा जहा तिवुत्तीदारिया तहा सिद्धी । तितिव्वत्ति गयं ९, इयानिं अज्जवत्ति, अज्जवं नाम उज्जुयत्तणं,
तरुदाहरणाहा—

४ प्रतिक-
मणाप्य
योगसं०
१० आर्ज-
वेदप्रार्थिः

चंपाए कोसियज्जो अंगरिसी रुदए य आणत्ते । पंधग जोइजसाविय अन्भक्खाणे य संघोदी ॥ १२९३ ॥
इमोए वक्खणं—चंपाए कोसियज्जो नाम उवज्झाओ, तरस दो सीसा—अंगरिसी रुदओ य, अंगओ अदओ,
तेण से अंगरिसी नामं कयं, रुदओ सो गंठिदेदओ, से दोवि तेण उवज्झाएण दारुणं पट्टविया, अंगरिसी अदवीओ
भारं गहाय पडिपत्ति, रुदओ दिवसे रमिस्ता वियाले संभरियं ताहे पहाविओ अदविं, तं च वेच्छइ दारुणभारएण पन्तगं,
चित्तेइ य—निच्छुदोमि सवज्झाएणंति, इओ य जोइजसा नाम वच्छवाली पुत्तरस पंधगस्स भसं नेउण दारुणभार-
एण एइ, रुदएण सा एगाए खड्डाए मारिया, तं दारुणभारं गहाय अणणेण मग्गेण पुरओ आगओ उवज्झाएस्स इअं

१ चरवारः कपाया यथा ते द्वाविंशतिः कुमारास्तथा द्वाविंशतिः परियद्वा यथा ते द्वौ पुरवौ यथा रागद्वौ यथा पुच्छिका वेदभाषा तथाऽऽप्यथा यथा
निर्धुतिदारिका तथा सिद्धिः । तितिव्वत्ति गयं, इदानीमाजंघमिठि, आर्जवं नाम अज्जुयं, सयोदहरणगाथा, अस्सा एवावपादे—अवावा कीपिकावां नामोवा-
एवायं, तस्य द्वौ शिष्यौ—अद्विपिः रुदस्य, अद्वको भद्रकक्षेन तस्याद्विपिः नाम कृतं, रुदः स प्रविशयेरुदः, सो द्वावि तेनोपावपादेन दारुणः प्रत्यारिती,
अद्विपरदवीतो भारं गृहीत्वा प्रत्येति, रुदको दिवसे रन्त्वा विकाले स्मृतं यदा सदा प्रयाधितोऽद्वी, तं च प्रेक्षते दारुणभारेणायम्बं, धित्वसति च शिष्याति-
तोऽक्षि तपावपादेनेति, इदमत्र उपोतिर्यथा नाम वल्लयादिका पुत्रस्य एत्यक्तस्य भक्तं नोत्वा दारुणभारकेनापादितं, सा रुदकं गैकस्यां गतांवा मारिया, तं दारुण-
भारं गृहीत्वाऽन्येन मार्गेण पुरत आगत तपावपायस्य इत्ये

धुणमाणो कहेइ-जहा येण तुज्ज सुंदरसीसेण जोइजसा मारिया, रमणविभासा, सो आगओ, पाहिओ वणसंडे चितेइ-सुह-
जसवसाणेण जाती सरिया संजमो केवलजाणं देवा महिमं करेति, देवहिं कहियं, जहा एएण अबभकखाणं दिखं, रुइगो जोगेण
हीलिज्जइ, सो चितेइ-सखं मए अबभकखाणं दिखं, सो चितेतो संजुद्धो पचेयजुद्धो, इयरो वंभणो वंभणी य दोवि पवइ-
याणि, उप्पय्यायाणाणि सिद्धाणि वत्तारिवि, एवं कायधं वा न कायधं वेति १० । अज्जयत्ति नयं, इयाणि सुइवि, सुई
सोरिअ सुरंघरेवि अ सिद्धी अ धणंजए सुभद्दा य । वीरे अ धम्मघोसे धम्मजसेडसोगुच्छा य ॥ १२९४ ॥

सोरियपुरं णयरं, तत्र सुरघरो जक्खो, तरय सेट्ठी धणंजओ नाम, सरस भज्जा सुभद्दा, तेहिं सुरघरो नमंसिओ, पुत्तका-

मेहिं उपाइयं सुरघरस्स कयं-जइ, पुत्तो जायइ तो महिससएणं जणणं करेमि, ताणं संपत्ती जाया, ताणि संजुद्धोहन्ति
सामी समोसट्ठी, सेट्ठी निग्गओ, संजुद्धो, अणुययाणि निण्हामिसि जइ जक्खो अणुजाणइ, सोवि जक्खो उवसामिओ,

१. एइए कथयति-यथाऽनेन एव सुवर्गादिभ्येण उचोतिर्यथा मारिया, रमणविभासा, स आगतः, निर्वाटितो धनपण्डे विम्वयति-शुभाभयवसानेन
जातिः रसुता संपमः केवलजाणं महिमानं देवाः कुर्वन्ति, देवैः कथितं यथैतन्नामयावधानं कृतं, रुइगो कोकेन हीनत्वे, स विम्वयति-सखं मयाऽअपायमानं
रत्नं, स विम्वयन् संजुद्धः प्रत्येकजुद्धः, इत्यहो माहाणो माहाणी च द्वे भवि प्रधाजिते, उपाययानाआचारोऽपि सिद्धाः । एवं कर्त्तव्यं वा न कर्त्तव्यं वेति ।
आभयमिति गतं, इदानीं दुर्विरिति, दुर्विनाम सखं, सखं च संपमः स एव दौघं, दौघपुरं नगरं, तत्र सुरघरो यक्षः, तत्र धेही धनजघो नाम, तस्य मायां
सुभद्दा, तायां सुरघरो नमस्कृतः, उपकामान्प्राप्तयधितं सुरघरस कृतं-वर्द्धं पुत्रो भविष्यति चेदि महियज्जतेन यजं करिष्यामि, तयोः संपचिज्जाता, तानि
संमोस्तन्ते इति सामी समवयवः, धेही निर्गतः, संजुद्धः, अनुवतामि शुद्धमीति यद्धि यक्षोऽनुजानीते, सोऽपि यक्ष उवयान्तिः, ॥

जंहा सा एइ, हठतुद्धो, जस्सियपडागं णयरं कयं, रंगो कओ, तत्थ चकं, एत्थ एगंमि अक्खे अठ चक्काणि, तेसिं पुरओ धीया ठविया, सा पुण विंधियवा, राया सज्जओ निगओ सह पुत्तेहिं, ताहे सा कण्णा सयालंकारविहसिया एगंमि पासं अच्छइ, सो रंगो रायाणो य ते य डंडभटभोइया जारिसो दोवतीए, तत्थ रण्णो जेद्धुत्तो सिरिमाठी कुमारो, एसा दारिया रज्जं च भोत्तवं, सो तुद्धो, अहं नूणं अणोहिंतो राईहिं अन्नमहिओ, ताहे सो भणिओ-विंधयहिं, ताहे सो अकयकरणो तस्स समूहस्स मज्झे तं धणुं वेत्तुण चैव न चाएइ, किद्वि अणोण गहिंयं, तेण जत्तो पद्याइ तत्तो यद्यदसि कंडं मुक्कं, एवं कस्सइ एगं अरयं वोत्थियं कस्स दो तिणिण अणोसिं वाहिरेण चैव निंति, तेणवि अमखेण सो नत्तुगो पसाहिं तद्वियसमाणीओ तत्थडच्छइ, ताहे सो राया ओहयमणसंकप्पो करयत्तपट्ठयमुद्धो-अद्धो अहं पुत्तेहिं छोगमरसे विगोविओत्ति अच्छइ, ताहे सो अमच्चो पुच्छइ-किं तुद्धो देवाणुप्पिया ओहय जाय झियायह !, ताहे सो भणइ-

१ यथा सैति, हठतुद्धः, तद्विधुतपताकं मगारं कृतं, रङ्गः कृतः, तत्र चकं, भवेद्यस्मिन् चक्रेऽह चक्काणि तेषां पुरताः पुच्छिका स्थापिताः, ॥७०३॥ पुनर्देव्या, राजा सज्जओ निर्गतः सह पुत्रैः, तदा सा कन्या सर्वालङ्कारविभूषिता एकस्मिन् पार्श्वे तिष्ठति, स राज्ञः ते राज्ञात्तो पण्डितकमठमोदिकः। पादगो मीषणा, तत्र राज्ञो ज्येष्ठः पुत्रः श्रीमाली कुमारः, एषा दारिका राज्ञं च ओच्छ्रयं, स तुद्धः, अहं पूज्यमन्त्रराजन्वयोऽभ्यधिकः, तदा स भणिताः-विंधयेहि, तदा सोऽहं कट-पाकस्य समूहस्य मध्ये तद्वज्रमुदीतुमेव न शक्नोति, कथमप्यनेन मुदीतं, तेन यत्तो मज्जति यत्तो मज्जति किं कण्ठं मुक्कं, एवं कस्याचिदेकमरकं यदातिमगारं कस्याचिदे प्रीणि भन्त्येषां बहिरेव निर्गच्छति, तेनाप्यमालेन च तस्या मसाल्य तद्वियसमाणीतवत्य विष्ठति, तदा स राजोपहृतमन्यः संकराः करतकस्त्राविधुषाः अहं पुत्रैर्लोकमप्ये विगोपित इति तिष्ठति, तदा सोऽमाल्यः पुच्छति-किं यूयं देवाणुप्पिया इत्यहमनासंकटया बाधय भ्यायत !, तदा स भणति-

४ मतिरू-
नगाप-
योगसं० ९
वित्तव्यापं

धृष्टिर्हि अहं सधुर्देकभो, ताहे भणइ-अरिथ पुखो तुळमं अण्णोवि, कहिं १, सुरिंदरचो नाम कुमारो, तं सोवि ता विण्णा-
 सउ भे, ताहे तं राया पुच्छइ-कओ मम एस पुखो १, ताहे ताणि सिद्धाणि रहससाणि, ताहे राया तुटो भणइ-सेयं तव
 पुखा १ एए अह चक्रे भेषूण रज्जसोकखं निवृत्तिदारियं पाविसए, ताहे सो कुमारो ठाणं आलीढं ठाइऊण निणइइ धणू,
 तक्खाभिमुहं सरं संधेइ, ताणि वेढरुखाणि ते य कुमारा सवओ रोटंति, अण्णो य दोण्णि पुरिसा असिंयमहसी, ताहे सो
 पणामं रण्णो चवउसायस य करेइ, सोवि से चवउसाओ भयं दावेइ-एए दोण्णि पुरिसा जइ किडिसि सीसं ते फिइइ (हिस्संति)
 तेसिं दोणइवि पुरिसाण ते य चचारि ते य पावीसं जगणंतो ताण अट्ठणं रहचक्काणं छिहं जाणिऊण एसंमि छिहुं नाऊण
 अक्किट्टियाए दिट्ठीए संमि तक्खे तेषं अण्णंमि य मणं अकुणमाणेण सा धीतीगा अट्ठिमि विद्धा, तएय उक्खुट्ठिसीहनाय-
 साहुकारो दिण्णो, एसा दपठितिकसा, एसा चोय विभासा भावे, चवसंहारो जहा कुमारो तहा साह जहा ते चचारि तहा

१ पुरेतरं कुरुकथाः, एषा भर्गव-अष्टि दुयो पुष्पाकमन्योमसि, क १, सुरेन्द्रचो नाम कुमारः, एव सोमय सावय परीक्ष्यतां मन, तेषां तं राया पुच्छति-
 इवो मम पुष धृष्टः, एषा तस्मिं सिद्धाणि रहसाणि, ताहे राया तुटो भणति-भेषूणा पुष १ एवामि अह चक्रामि भिरवा राजपसौख्यं निवृत्तिं दारिकां च प्राप्तुं, तहा स
 इमाः रसावमाकीर्त्तित्वा य इच्छामि धनुः, एवमभिमुखां धारं संदधामि, ते वेदारते य कुमाराः सर्वतो योक्तं कुर्वन्ति, जन्मो य द्वौ पुत्रौ, एषा स भणामं राज
 इवासावस्य च कोटि, सोऽपि वसोपायपावो भवं दत्तापति-पुत्रौ द्वौ पुत्रौ यद्वि रघवमसि दीपं ते यतदिव्यतः, तौ द्वावपि पुत्रौ ताम्र चतुरक्षांश्च द्वाविंशति
 भगवदन् वेदानताम् रायचक्रान् पितुं यातुर्देवाकिञ्चिदने याताः उपविता य रज्जा वस्त्रास्तेष्वप्य अन्वयिन्न् मनोऽङ्कुरं तां तेन सा पुष्पकिंकाडश्रेण विद्धा,
 तयोर्देवदेविदभारपुत्रास्तापुभ्यो वृत्तः, पुत्रा द्रव्यवर्तिता यः, पुरेव विभासा भावे, तवसंहारो यथा कुमारस्तथा सायुः यथा ते चत्वारस्तथा

ताए सो दिवसो सिद्धो मुहुत्तो वेला जं च राएण उल्लवियं साइतंकारो तेण तं पंचए छिहियं, सो य सारवेइ, नवण्हं मासाणं दारओ जाओ, तरस दासवेडाणि तदियसं जायाणि, तं०-अगियओ पञ्चओ बहुलिगो सागरगो, ताणि सहजायाणि, तेण कलायत्तियस उवणीओ, तेण लेहाइयाओ चावत्तरि कलाओ गहियाओ, जाहे ताओ गाहेइ आय-रिओ ताहे ताणि कुट्टंति चिकटंति य, पुवपरिच्चएण ताणि रोढंति सोचि ताणि न गणेइ, गहियाओ कलाओ, ते अन्ने गादिज्जंति बायीसंपि कुमारा, जरस अरिज्जंति आयत्तियस तं पिट्ठंति मयएहि य हणंति, अह उवञ्जाओ ते पिट्ठइ अपटंते ताहे साहेति माइमिस्सिगाणं, ताहे ताओ भणंति-किं सुलभाणि पुत्तज्जमाणि ?, ताहे न सिक्खियाइ । इओ य महुताए जियसत्तू राया, तरस सुया निबुइ नाम कणया, सा अलंकिया एणो उवणीया, राया भणइ-जो रोयइ सो ते भत्ता, ताहे ताए णायं-जो सूरु पीरो विकंतो सो पुण रज्जं दिज्जा, ताहे सा य बलं बाहणं गहाय गया इंदपुरं णयरं, रायसस सहये पुत्ता सुएहिआ, दूओ पयटो, ताहे आयाहिया सवे रायाणो, ताहे तेण रायाणएण सुयं-

१ यथा स दिवसो मुहुत्तो वेला य ए राजोत्तमं समहरतः (तद् सचमुक्तं) तेन तद् पत्रके क्रियितं, स च संरक्षति, नवमु मासेषु दारको बलः, तस्य दासवेडाएवमेव जाताः, तस्यपा-मभिः पर्वतकः बहुलिङ्गः सायाः, ते सद्व्यजाताः, तेन कलावायांपोषणीयः, तेन छेडादिका दाससतिः कला गृहीताः, यदा एता मादयस्यायांपेक्षाद् यदा ते कुट्टयन्ति चिकट्ययन्ति य, एवंपरिचयेन ते सुश्रूयन्ति, सोऽपि ताव गणयति, गृहीताः कलाः, तेभ्ये प्रादन्ते द्वाविंशतिरिष्टमासाः, यदाभ्यन्ते भाषायां यं पिट्टयन्ति मल्लकेन य मन्ति, भयोघारयायस्यान् पिट्टयति अयत्तवः सदा कपयन्ति मात्तमभ्युत्तीनां, सदा ता भगवित-किं सुलभाणि पुववन्मसि, तदा(वे) न शिखिताः । इवम महुतायां पित्तवत्तू राजा, तस्य सुया निर्दितीयेण कन्या, साऽऽकुरुता राज उवणीया, राजा भगवित-यो रोचते स ये भत्ता, यदा यदा जातं-यः सूरु पीरो विकन्तः स पुना राजं ययाए, यदा सा बलं बाहणं च गृहीत्वा पर्वतपुरं नगरं, राजो बहवः सुताः सुवपराः, दूतः पर्वपटः, यदाऽऽहुता भवित्वा राजानः, यदा तेन राजा सुतं.

भारेह वत्ति, भणंति ते तहा करेहिति भणिवा नेच्छंति, खुहुगकुमारस्स मग्गेण लग्गा पयइया, सदेहिं लोभो परिचत्तो, एयं अलोभया कायवा, अलोभेत्ति गयं ८ । इयाणि तित्तिक्खत्ति दारं, तित्तिक्खा कायवा-परीसदोवसग्गाणं अत्तिस्सदणं भणियं होइ, तन्नोदाहरणगाथादयम्—

इंदपुर इंददत्ते पावीस सुया सुरिंददत्ते य । महुराए जियसत्तु सयंवरो निव्वुर्हिए उ ॥ १२९१ ॥
अग्गिणयए पव्वयए बहुली तह सागरे य चोद्धव्वे । एग्गदिवसेण जाया तत्थेव सुरिंददत्ते य ॥ १२९२ ॥

अस्स वयालया कथानकादवसेया, तच्चेदम्—इंदपुरं णयरं, इंददत्तो राया, तस्स इहाण वराण देवीणं पार्वासं पुत्ता, अण्णे भणंति—एगाए देवीए, ते सधे रण्णे पाणसमा, अहेगा धूया अमच्चस्स, सा जं परं परिणंतेण दिट्ठा, सा अण्णया कयाइ पहाया समाणी अच्छइ, ताहे रायाए दिट्ठा, कस्सेसा १, तेहिं भणियं—तुब्भं देवी, ताहे सो ताए समं एफं रत्तिं तुच्छो, सा य रिउपहाया, तीसे गन्धो लग्गो, सा अमच्चेण भणिएत्थिया—जया तुब्भं गन्धो लग्गइ तथा समं साहेज्जाहि,

१ सारय वेत्ति, भणन्ति ते तथा कुर्वन्ति, भणिता नेच्छन्ति, खुहुककुमारस्स मार्गेण कप्पाः प्रमन्विताः, सर्वलोभः परित्यक्तः, एवमलोभया कर्त्तव्यः, अलोभ इति गतं । इदानीं तित्तिक्खेतिद्वारं, तित्तिक्खा कर्त्तव्या-परीसदोवसग्गाणो अधिसद्वर्त्तनं भणितं भवति । इंदपुरं नगरं, इंददत्तो राजा, एत्थेइत्ता वराणां देवीनां द्वारिचरितः पुत्राः, अन्ये भणन्ति—एकस्या देव्याः, ते सर्वे राज्ञः प्राणसमाः, अथैकाऽमात्यस्य इद्वित्ता, सा यत्परं परिणयत्ता इहा, सा भवदा ऋणयत्ता । सती तिष्ठति, तदा राज्ञा इहा, कस्सेसा १, तैर्मणितं-गुप्ताकं देवी, तदा स तथा सममेकां रात्रिमुचितः, सा च ऋणयत्ता, तस्मात्तस्मात् कप्पाः, साऽमात्येन भणितपूर्वा—यदा तव गर्भो भवेत्तदा तस्मात् कथयेः—

ताए सो दिवसो सिद्धो मुहुत्तो वेला जं च राएण जलविषं साइतंकारो तेण तं पत्तए लिहियं, सो य सारवेइ, नवण्हं
 मासाणं दारओ जाओ, तरस दासवेइणि तदियसं जायाणि, तं०-अणियओ पवयओ बहुलिणो सागरणो, ताणि
 सहजायाणि, तेण कलायरियसस जवणीओ, तेण ठेहाइयाओ वावत्तरिं कलाओ गहियाओ, जाहे ताओ गाहेइ आय-
 रिओ ताहे ताणि कुट्टंति विकटंति य, पुषपरिच्चएण ताणि रोडंति सोवि ताणि न गणेइ, गहियाओ कलाओ, ते अन्ने
 गाहिज्जंति बावीसंपि कुमारा, जरस अरिज्जंति आयरियसस तं पिट्ठंति मयएहि य हणंति, अह जवज्झाओ ते
 पिट्ठइ अपटंते ताहे साहंति माइसिरिणिणाणं, ताहे ताओ भणंति-किं सुलभाणि पुत्तज्जभाणि ?, ताहे न सिक्खियाइं ।
 इओ य महुराए जियसत्त राया, तरस सुया निजुई नाम कणया, सा अलंकेया रण्णो जवणीया, राया भणइ-जो रोपइ
 सो ते भजा, ताहे ताए णायं-जो सूरुो पीरो विकंतो सो पुण रज्जं दिज्जा, ताहे सा य बलं चाहणं गहाय गया इंदपुरं
 णयरं, रायरस वहवे पुत्ता सुएहिआ, दूओ पयट्ठो, ताहे आवाहिया सवे रायाणो, साहे तेण रायाणएण सुयं-

१ तथा स दिवसो मुहुत्तो वेला पय रापोठसं सत्तकारः (तद् सर्वमुक्तं) तेन तद् पयके क्लिप्तं, स य संरक्षति, नवसु मासेषु दारको जातः, तस्य
 दासयेताच्छरित्वे जाताः, तथया-भूमिः पर्वतकः यदुल्लिखः सायाः, ते सद्भावाः, तेन कलाधार्यापोपनीतः, तेन खेलादिका दाससतिः कथा गृहीताः,
 यदा सा माहयत्ताचार्येणात् स्वयां ते इदमस्ति विकर्षयन्ति य, पूर्वपरिवयेन ते लुब्धन्ति, सोऽपि तावत् गणयति, गृहीतः कलाः, तेऽभ्ये प्राक्यन्ते दार्बिस्तस्मिन्
 कुमारा, यस्मै भर्षन्ते भाचार्याय संपिदयन्ति मल्लकेन यमन्ति, अयोपाध्यायकान् पिटयति अयततः तदा कथयन्ति मातृपशुलीनां, तदा ता भयन्ति-किं सुलभाणि
 पुत्रजन्मानि, यदा(सि) न दिशिषाः । इतश्च महुरायां भित्तवात् राजा, तस्य सुता सिंहविर्नाम कन्या, साऽकहुत्वा राज्ञ उपनीता, राजा भणति-यो रोचते
 स ते भर्षां, सदा तथा ज्ञातं-यः एषो पीरो विकान्तः स पुत्ता रागं दधात्, यदा सा बलं चाहन् य गृहीत्वा पतेन्द्रपुरं नगरं, राज्ञो बहवः सुताः श्रुतपराः,
 दूतः पर्वततः, यदाऽऽहूता भस्मिका राजानः, यदा तेन राजा सुतं.

१. मारेह वत्ति, भणंति ते तहा करेहिचि भणिया नेच्छंति, खुहुगकुमारस्स मणेण लग्गा पयइया, सपेहिं लोभो परिचत्तो, एयं अलोभया कायवा, अलोभेस्ति गयं ८ । इयाणि तितिकव्वचि दां, तितिकव्वा कायवा—परीसहोयसग्गाणं अतिसदणं भणियं होइ, तन्नोदाहरणगाथाद्वयम्—

इंदपुर इंददत्ते घायीस सुया सुरिंददत्ते य । महुराए जियसत्तु सपंचरो निवुईए उ ॥ १६११ ॥
अनिगयए पववयए बहुली तह सागरे य बोद्धव्वे । एगदिवसेण जाया तत्थेय सुरिंददत्ते य ॥ १६१२ ॥

अस्य व्याख्या कथानकादयसेया, तच्चेदम्—इंद्रपुरं णयरं, इंद्रदत्तो राया, तस्मै इच्छाया यथाया देवीणां यायास पुत्रा, अण्णे भणंति—एगाए देवीए, ते सधे रण्णे पाणसमा, अहेगा धूया अमच्चस्स, सा जं परं परिणंतेण दिक्षा, सा अण्णया कयाइ पहाया समाणी अच्छइ, ताहे रायाए दिक्षा, कस्सेसा !, तेहिं भणियं—तुभं देवी, ताहे सो ताए समं एकं रत्तिं तुच्छो, सा य रिहपुहाया, तीसे गम्भो लग्गो, सा अमच्चेण भणिपुच्छिया—जया तुभं गम्भो लग्गइ तथा ममं साहेजादि,

१ नारायणेति, भगवन्ति ते तथा कुर्वन्ति, भगिवा नेच्छन्ति, शुद्धकटुभारस्य मार्गेण कर्माः प्रवन्तिताः, सर्वेर्कोभः परित्यक्तः, पृथमकोभता कर्त्तव्या, भलोभ इति गतं । इदानीं तितिक्षेतिद्वारं, तितिक्षा कर्त्तव्या-परीषद्वेपसर्गाणां अधिसह्यं भणितं भवति । इन्द्रपुरं नगरं, इन्द्रश्चो राजा, छन्देष्टानां पराणां देवीनां द्वाविंशतिः पुत्राः, अन्ये भगन्ति-पृकस्या देव्याः, ते सर्वे राघुः प्राणसमाः, अयैकाऽमात्यस्य दुहितः, सा धरपरं परिणयता दद्या, सा भगवता ऋणुष्याता । सती तिष्ठति, तदा राज्ञा दद्या, कर्त्तव्या ।, तैर्मणितं-युष्माकं देवी, तदा स तथा सममेकी राघिमुषितः, सा च ऋणुष्याता, सत्यो गमो कर्मः, साऽमात्येन भजितपूर्वा-यदा तद्य गमो भवेत्तदा मर्त्यं कथयेः.

इयं त्रिगादसिद्धैव, धैर्यंतरे सुहृदपण कंचलरयणं छुटं, जसभदेण जुवराइणा कुंडलं सयसहस्समोहं, सिरिकंताए सत्थवा-
हिणीए हारो सयसहस्समोहो, जयसंधिणा अमच्चेण कडगो सयसहस्समोहो, कणवालो मिठो तेण अंकुसो सयसहस्सो,
कंचलं कुंडलं (कडयं) हारेगावलि अंकुसोत्ति एयाइ सयसहस्समोहो, जो य किर तत्थ तूसइ या देइ या सो सबो
लिखिज्जइ, अइ जाणइ तो तुहो अइ न याणइ तो दंढो तेसंति सबे लिहिया, पभाए सबे सद्वाविया, पुच्छिया, सुहृगो !
तुम्हे कीस दिक्कं ? सो जहा पियामारिओ तं सयं परिकहेइ जाय न समत्थो संजमणुपालेइ, तुम्हं मूलमागओ रज्जं अहि-
लसाभित्ति, सो भणइ-देमि, सो सुहृगो भणइ-अलाहि, सुमिणंतयं घट्टइ, मरिज्जा, शुक्कओवि संजमो नासिहिति, जुवराया
भणइ-तुमं मारेवं मग्गामि धेरो राया रज्जं न देइत्ति, सोवि दिज्जंतं नेच्छइ, सत्थयाहमज्जा भणइ-मारस वरिसाणि पवत्थरस,
पहं पट्टइ, अन्नं पयेसेमि वीमंसा घट्टइ, अमच्चो-अणरायाणएहिं समं पडामि, पच्चंतरायाणो हरियमेठं भणंति-हरिं आपोहि

१ भयान्तरे सुहृदुमारेण कम्भकायं भित्तं, वसोभदेण जुवराजेन कुण्डलं हातसहस्रमूल्यं, श्रीकान्तया सायंवाद्या हारः हातसहस्रमूल्यः, जयसंधिना-
मासंन कटकं हातसहस्रमूल्यं, कर्णवाको मेघदन्तनाडुताः हातसहस्रमूल्यः, कम्भकं कुण्डलं (कटकं) हारं पृथक्कलिकः भद्रुस इत्येतानि हातसहस्रमूल्यानि, यच्च
किञ्च लयं पुष्पानि द्दराणि वा स सर्वान् क्रियते, यदि जानाति तदा पुटः अथ न जानाति तदा दण्डलेयमिव सर्वं लिखितं, प्रभाते सर्वं घट्टितं : पुटः,
सुहृ ! रत्तया किं दत्तं ? स यथा विष्ठा मासिष्ठः तत् सर्वं परिक्रययति यावच्च समर्थः संयममनुपालयितुं, सुव्याकं पार्थमागतः राज्ञ्यमभिज्जयामीति, स
अमच्चि-द्दरामि, स सुहृको भणति अहं, स्समान्चो वत्तंते, भिये, पूयंत्तोऽपि संयमो नश्येदिति, जुवराजो भणति-स्वर्वा मारीयतुं भृगये स्वन्नितो राजा राज्यं
द्दरादीनि सोऽपि दीपमानं नेच्छति, सायंवाद्भायां अमच्चि-द्दरान् वर्याणि प्रोचितत्थ, पयि वत्तंते, अन्त्यं प्रवेत्तायामीति विमत्तोऽप्युत्, अमासः-
अम्यराजानः समं मग्गयामि, मग्गत्तावातो हस्तिमेठं मणित्तं-हस्तिनयानय

तीए मूले तेणेव कमेण पवइया जहा धारिणी तहा विभासियवा, नवरं तीए दारओ न छडिओ सुदुगहुमारोति से नांमं
कयं, सो जोषणटयो जाओ, चिंतेइ-पवज्जं न तरामि काठं, मायरं आपुच्छइ-जामि, सा अणुसासइ तहयि न ठाइ, सा
भणइ-तो खाइ मज्झिमित्तं वारस वरिसाणि करेहि, भणइ-कोमि, पुजेसु आपुच्छइ, सा भणइ-मयदरियं आपुञ्जामि,
तीसेवि वारस वरिसाणि, ताहे आयरियस्सवि वयणेण वारस, उक्कंझायस्स वारस, एवं अइयालीसं वरिसाणि अच्छा
विओ तह वि न ठाइ, विसज्जिओ, पच्छा मायाए भणइ-मा जाहिं वा ताहिं वा यथाहि, महइपिया नुक्क पुंढरीओ
राया, इमा ते पितिसंतिया मुदिया कंवलरयणं च मए नितीए नीणीयं पयाणि गहाय यच्चहिति, गओणयरं, रणणे जाण-
सालाए आवासिओ कळे रायाणं पेच्छिहामिति, अठभंतरपरिसाए पेच्छणयं पेच्छइ, सा नट्टिया सयरत्तिं नच्चिऊण पभा-
यकाले निदाइया, ताहे सा धोरिणिणी चिंतेइ-तोसिया एरिसा यहुयं च लद्धं जइ एत्थ पियइइ तो धरिसियामोत्ति, ताहे
इमं गीतियं पगाइया-‘सुद्धं गाइयं सुद्धं नच्चियं सुद्धं दाइयं साम सुंदरि । अणुपालिय दीहराइयओ सुमिणंते मा पमायए ॥ १ ॥

१ तस्या मूले तेनैव क्रमेण प्रमज्जिता यथा धारिणी तथा विभासितव्या, नवरं तया दारओ न त्यक्तः शुलङ्कुमार इति सत्य नाम इतं, स र्धावनस्यो ज्ञाता,
चिन्तयति-प्रमज्जयां न शक्नोमि कर्तुं, मातरमापुच्छते-यामि, सा अनुशासित संधायि न विवृति, सा भणति-तदा मविभिचं दारता यथांगि नुद, भणति-कोमि,
पूर्वेषु आपुच्छते, सा भणति-महच्चरिकामापुच्छे, तस्या अपि द्वादश वर्षाणि, तत आचार्यस्यापि वधनेन द्वादश वषाण्यापस्य द्वादश, एवमष्टषावार्ताप यथांगि
स्यापितस्तथापि न तिष्ठति, विसृष्टः पश्चाद् मात्रा अव्यक्ते-मा यत्र वा तत्र वा प्राचीः, पिण्डपक्ष्ण पुच्छरीको राज्ञा, इयं च ते विदुषाणा मुद्रिका
कम्बलरत्नं मया निर्गन्तव्याऽऽनीतं, एते मुद्दीत्वा मज्ज, गतो नयरं, राज्ञो यानयालभयमुपितः कस्ये राजानं प्रेषिष्य इति, अस्मन्त्वारपथंदि प्रेषणकं प्रेषयं, सा
नट्टी सयंराजं नर्तित्वा प्रभातकाले निद्राप्यिता, तदा सा नर्चकी चिन्तयति-तोप्यिता पर्यट् बहू च लट्ठयं यद्यनुना ममाद्यति ताहिं भयमाश्रिताः स्म इति, तदमा
गीतिकं प्रगीतवती-सुप्रगीतं सुप्रु नर्तितं सुप्रु वार्दितं इयमायां सुन्दरि ! अनुपालितं दीयताम् स्वमान्ते मा प्रमायीः ॥ १ ॥

ताओ भणंति—भतं पञ्चक्लायओ एरुधं साह् अम्हे अच्छामो, दोवि रायाणो ठिया, दिवसे २ महिमं करेति, कालगओ, एवं ते य गया रायाणो, एवं तरस अनिच्छमाणस्सवि जाओ इयरस्स इच्छमाणस्सवि न जाओ पूयासकारो, जहा धम्मजसेण तहा कायबं । अण्णाययत्तिगयं ७ इयाणिं अलोभेत्ति, लोभविवेगयाए जोगा संगहिया भवंति अलोभया तेण कायबा, कहं ? तत्थोदाहरणमाह—

साएए पुंडरीए कंडरिए चेव देविजसभदा । सावरियअजियसेणे कित्तिमर्हं खुहुगकुमारो ॥ १२८८ ॥

जसभदे सिरिकंता जयसंधी चेव कण्णपाले य । नदविही परिओसे दाणं पुच्छा य पव्वज्जा ॥ १२८९ ॥

सुहु वाइयं सुहु गाइयं सुहु नचियं साम सुंदरि । अणुपालिय दीहराइयओ सुमिणंते मा पमायए ॥ १२९० ॥

द्वारागाधानपम्, अस्य व्याख्या कथानकादयसेया, तच्चेदं—सागेयं णयरं, पुंडरिओ राया, कंडरिओ जुवराया, जुवराओ देवी जसभदा, तं पुंडरीओ चंकमंती दक्ष्ण अङ्गोववओ, नेच्छइ, तहेव जुवराया मारिओ, सावि सत्थेण समं पलाया, अहुणोववन्नगन्मा पत्ता य सावरिध, तत्थ य सावरधीए अजियसेणो आयरिओ, कित्तिमती मयहरिया, सा

१ सा भणन्ति—प्रश्नाकथावमकोटय सायुः एवो वयं विप्रभः द्वावपि राजानौ शिष्यौ, दिवसे २ महिमानं कुरुतः, कालगतः, एवं ते राजानौ च गयाः । एवं सस्यानिष्ठतोऽपि जात भूतिसाकारः, इतरस्येच्छतोऽपि न जातः पूजासकारः, यथा धर्मयथासा तथा कर्तव्यं । अज्ञातकमिति गतं, इदानीं भलोभ इति, लोभविशंकिवया योगाः संप्रदीवा भवन्ति, भलोभता तेन कर्तव्या, कयं ?, सप्रोदाहरणमाह । साकेवं नगरं, पुण्डरीको राजा, कण्डरीको जुवराजः, जुवराजस्य देवी पद्मोभद्रा, एतं चङ्क्रमन्ती इदं पुण्डरीकोऽव्युपपन्नः, नेच्छति, एतेव जुवराजो मारितः, साऽपि सार्येन समं पलायिता, अहुणोववन्नगन्मा मासा च धावन्ती, तत्र च धावरस्यामित्रसेन भाषार्यः, कीर्तिमतिर्मद्वरिका, सा.

चित्तेह-मा जणकलओ होउत्ति रहस्सं भिंदामि, अंतैरमइगया, मणिप्यहं ओसारेत्ता भणइ-किं भाउणेण समं कलहेसि !, सो भणइ-कहन्ति, ताहे तं सबं संवंधं अक्खायं, जइ न पत्तिपसि तो मायरं पुच्छाहि, पुच्छइ, तीए णायं अवरसं रट-सभेओ, कहियं जहावत्तं रट्ठवज्जणसंतगाणि आभरणगाणि नाममुदाइ दाइयाइ, पत्तीओ भणइ-जइ एत्ताहे ओसरामि तो ममं अयसो, अज्जा भणइ-अहं तं पडिवोहेमि, एवं होउत्ति, निगया, अयंतिसेणस्स निवेइयं, पयइया दहुमिच्छइ, अइ-यया, पाए दहुण णया अंगपाडिहारियाहि, पाययडियाओ परुत्ताओ, कहियं तरस तव मायत्ति, सो य पाययटिओ परुत्तो, तरसवि कहेइ-एस भे भाया, दोवि घाहिं मिलिया, अवरौप्परमवयासेऊणं परुण्णा, किंचि क्काळं कोसंयीए अचिछत्ता दोवि उज्जेणि पाविया, मायावि सह मयहारियाए पणीया, जहे य वच्छयातीरे पययं पत्ता, ताहे जे तंमि जणयए साहुणो ते पयए ओरुभंते चडंते य दहुण पुच्छया, ताहे ताओवि घंदिउं गयाओ, वितियदियसे राया पट्ठायिओ,

१ धिस्सपत्ति-मा जनक्षयो भूदिति रहस्सं भिन्नाभि, अन्तःपुरमतिगता, मणिप्यमपरायं भगति-किं भाया समं कलहेसि !, स भगति-कथमिति, तदा तं सर्वं सन्नायमाययातयती, यद्दि न प्रत्येयि ताहिं मातरं दृष्ट्वा, दृष्ट्वाति, तया ज्ञातं-भवइयं रहस्सनेदः, कथितं यथाहुयं तादृशं वसंताकानि आभरणाणि नाममुदादीति दर्शिताति, प्रत्ययितो भगति-यप्रयुवाएसराणि ताहिं नेडवसाः, आयां भगति-अहं तं प्रविशेययामि, एवं भवति-वि, निगता, भवन्तीरेणाय निवेदितं, प्रमोदितो द्रष्टुमिच्छति, अतिगता, पादौ दृष्ट्वा ज्ञाताः-सः-पुरमतिहारिणीभिः, पादयन्तिताः प्रदीयताः, कथितं तस्य च भगति, स य पारयतिव. प्रदीयतः, तस्यापि कथयति, पुन तव भाता, दावपि यहिमिलितो परस्परमाळिज्ज प्रदीयतां, कथि-काळं कीत्ताम्पया स्थिरा इत्यप्युप्रायनी प्राप्ता, मातापि सह सहसरिकया नीता, यदा च वासकतीरे पर्वतं प्राप्ता तदा ये समिन् जनपदे सायवत्तात् पर्वतादयताव आरोहवत् दृष्ट्वा दृष्टवती, यदा ता अपि घटिदत्तं गताः, द्वितीयादिवसे रात्रा प्रस्थिताः-

अनामहितीयं विप्रो अणुजाप, सो य पुत्रो, सा य संजतीहिं पुच्छिष्या अणु-उद्गाणनं जायं तं मए विणिंच्चियं, खइयं
 होविति, ताहे अंतोवरं णीइ अतीइ य, अंतोवरियाहिं समं मिसिया जाया, तस्स मणिप्पहोत्ति णामं कयं, सो राया मओ,
 मणिप्पओ राया जाओ, सो य तीए संजईए निरायं अणुरत्तो, सो य अवंतिवद्धणो पच्छायावेण भायावि मारिओ सावि
 देवी ण आयत्ति भावनेहेण अवंतिसेणस्स रज्जं दाऊण पव्वइओ, सो य मणिप्पहं कप्पागं मगाइ, सो न देइ, ताहे सब-
 वडंण कोसंघिं पद्दाधिको । ते य दोयि अणगाता परिकमसे समसे एणो भणइ-जहा विणयवतीए इहुी तहा ममवि होउ,
 णयरे भयं पव्वरत्तायं, धीओ धम्मजसो विभूतं नेच्छंओ कोसंघीए उज्जेणीए य अंतरा वच्छगातीरे पव्वकंदराए भत्तं
 पव्वक्त्तायं । ताहे तंण आयंतिसेणंण कोसंघी रोहिद्या, तरय जणो अप्पणो अदण्णो, न कोइ धम्मपोसस्स समीवं अत्थिपइ,
 सो य चित्तिपमसधम्मलभमाणो काउगाओ, धारेण निरुद्धो न उज्जइ पागास्स ववरिएण अहिकिस्सत्तो । सा पव्वइय

१ अममहिंयं अणुजापे इत्थं, स य पुत्रः, सा य संजतीभिः पुष्टा भणति-पुष्टं भावं भस्मया स्वर्कं, मसिदं (विशदं ?) भक्षिष्यतीति, उद्गाणनं गच्छ-
 साधारं य, अममहिंकारिभिः समं दीधी जाण, तस्य मसिपम इति नाम कृतं, स राज्ञा सुतः, मणिप्रयो राजा जातः, स य तस्मां संयथां निहतामनुका,
 स जादियत्थेयः वसाचारं न भागाउरि मारितः सावि देवी य प्रपेत्ति अणुवेदेनापन्तीरेणस्य राजवं दत्त्वा मयित्तः, स य मणिप्रमं इवमं मार्गपति, स
 य इत्थं, एता मदेवडं कंटाभ्यां मयावित्तः । कां य द्वाधरि अत्तागो परिक्कमणि समसे (अवसन्नोपयो) एको मणति-यथा विनपवत्ता अदिस्साया
 मन्नारि भएत्तु, यपरं भवमं मयावपाणं, दुक्कोओ भ्मंयथा विभूयादभियुत्तम् । कीत्तमया वन्दिप्याप्ताभवा एतत्कर्तरे एवंवक्कन्दायां मर्कं मत्ताएयाववान् । तद्
 वंयावर्त्तायेनेन कीत्तामी इत्ता, एव स्वयं वनः पीरितः, य वसिद्धमंयोरस्य समीपयागच्छति, स य चित्तिवमसधम्मलभमायः काउगातः, हारेण निरुद्धायेन य
 वानवे (६१३) माकास्तेरसंख्या वदिः पिठः । सा मयित्ता

रद्वयद्धणो य, पालगो अयंतिवद्धणं रायाणं रद्वयद्धणं जुवरायाणं ठवित्ता पयइओ, रद्वयद्धणस्स भज्जा धारिणी, तीसे पुत्तो अयंतित्सेणो । अन्नया उज्जाणे राइणा धारिणी सयंगे वीसत्ता अचंडती दिद्धा, अज्जोयवत्तो, दूत्तो पेसिया, सा नेच्छइ, पुणो २ पेसइ, तीए अधोभावेण भणियं-भाउस्सवि न लज्जसि ?, ताहे तेण सो मारिओ, विभासा, तंमि वियाले सयाणि आभरणगाणि गहाय कोसंविं सरथो वच्चइ, तस्य एगस्स जुहुस्स याणियगरस्स उयद्वीणा, गया कोसंविं, संजइओ पुच्छित्ता रण्णो जाणसालाए ठियाओ तस्य गया, वंदित्ता साविया पयइया, तीए गन्भो अहुणोयवत्तो साट्ठणो माण पयाविहिंति(त्ति) तं न अक्खियं, पच्छा णाए मयहरियाए पुच्छिया-सवभावेण कहिओ जहा रद्वयद्धणभज्जाडहुं, संजती-मज्जेउसागारियं अच्छाविया, वियाया रत्तिं, मा साहणं उहुहो होहितित्ति णामसुहा आभरणाणि य उक्खियणित्ता रण्णो अंगणए ठवित्ता पच्छत्ता अच्छइ, अजियसेणेणागासतलगणं पमा मणीण दिद्या दिद्धा, दिट्ठो य, गहिओ, णेण

१ राष्ट्रवर्धनश्च, पालकोऽवन्तीवर्धनं राजानं राष्ट्रवर्धनं जुवराजं स्थापयित्वा प्रवक्षितः, राष्ट्रवर्धनस्य भार्यो धारिणी, तस्याः पुत्रोऽवन्तीवर्धनः । भग्यदो-
याने राया धारिणी सर्वांगेषु विश्वस्त्वा तिष्ठती इष्टा, अप्युपपद्यः, दूती प्रेषिता, सा नेच्छति, पुनः २ प्रेषते, तथा तिरस्कारपुट्या भवित-भाटुरादि न कथ्यते ?
तथा तेन न मारितः, विभाषा, तस्मिन् विक्रान्ते स्वकान्याभरणाणि गृहीत्वा क्रीडामभ्यां सार्धं प्रव्रति सर्वकस्य दृढस्य यत्निनाः पार्थसारिध्या, यथा क्रीडायां,
संयत्यः दृष्ट्वा राज्ञो यानशालायां स्थिताः तत्र गता, वदित्राया आक्षिका प्रयत्निता, तथा गर्भोऽनुजोरपद्यः सायवो मा प्रविप्रवर्चिनि यथावधानं, यथात् ज्ञाते
महत्तारिकया दृष्टा-सन्नायः कथितः यथा राष्ट्रवर्धनस्य भार्योऽहं, संयतीमप्येउसागारिकं स्थापिता, प्रवक्षितवती राज्ञे, मा सायानुगृहो भूदिव नाममुद्रा-
माभरणानि चोक्षिष्य राज्ञोऽद्धणे स्थापयित्वा पच्छत्ता तिष्ठति, भवितसेनेनाकाशतलगतो न मणीनां प्रभा दिव्या इष्टा, इष्टश्च, गृहीतः, भवेत्

साह पेषिष्या, आणिओ, देवयाए अणिपं-विह्णिणं दिज्जहिंसि दिवं, ठियं, सिक्खविओ य-न य एवं कायवं । निष्पडि-
कंससि गयं द । इयाणिं अस्सायएत्ति, कोडर्थः १-पुर्विं परीसहसमयाणं जं उवहाणं कीरइ तं जहा लोणो न याणाइ तहा
कायवंति, नायं या कयं न नज्जेज्जा पच्छजं वा कयं नज्जेज्जा, तन्नोदाहरणगाहा—
कोसंविप जियसेणे धम्मवत्त धम्मपोस धम्मजसे । विगयमया विणयवर्ह इहिविप्पसा य परिकम्ममे ॥ १३८६ ॥

इमीए पक्खाणं—कोसंवीए अजियसेणो राया, धारिणी तस्स देवी, तत्थवि धम्मवत्तु आयरिया, ताणं दो सीसा-धम्म-
पोसो धम्मजसो य, विणयवर्ह मयहरिया, विगयमया तीए सिसिणोया, तीए भत्तं पक्खज्जायं, संवेण महया इहिसका-
रेण निज्जामिया, विभासा, ते धम्मयमुसीसा दोवि परिकम्मं करोत्ति, इओ य—
उज्जेणिवंतिवद्धणापालगसुपरद्वयवृत्ते च । धारिया(णि) अवतित्तिसेणे मणिप्पभा वच्छगातीरे ॥ १३८७ ॥

कपालया—उज्जेणीए पज्जोयसुया दो भायरो पालओ य, गोपालओ पवइओ, पालगस्स दो पुत्ता-अवतित्तिपक्खणी

१ सायवः प्रेषिताः, भगवताः, देवताया भणितः—वीजपूतत्वे दृष्ट, दृष्टः, स्थितः, शिथिलत्व-न वेदं कथंनं । निष्प्रतिकर्मेति गवं । इयानीमयात
इति, पूर्वं परीषदसमर्थपुत्रपानं क्रियते इत् यथा कोवो न आयासि तथा कर्तव्यमिति, ज्ञातं वा कृतं न ज्ञायेत प्रच्छदं वा कृतं ज्ञायेत । अस्मा व्यापयानं—
कोशाग्रपामनिवृत्तंनो राया धारिणी तस्य देवी, तन्नावि धर्मवत्तव आचार्योः, तेषां दो विगया-यत्तंवेपो धर्मवत्तात्, विनयमतिर्मेहत्तरिक, विगतमया तस्सा-
सिप्पा, तथा भत्तं प्रस्थापयानं, सद्धं न मददा क्रुद्धिस्सकरोण धियामित्ता, विधाया, तौ धर्मवसुधित्त्वा दाववि परिकर्मे कुर्वतः, इत्तव-वत्तविधियां प्रयोत-
मुवो दो भावती—पाकवो गोसाककल, गोसाककः प्रवर्धितः, पाककस्य दो पुत्रो-भवन्वीवर्धन्तो

देस पुत्राणि अणुसज्जंति ॥ एवं त्रिधां प्रति योगाः सङ्गृहीता भवन्ति यथा स्थूलभद्रस्याभिन्नः । त्रिशेति गतं ५ । इयाणि
निष्पडिकंमयत्ति, निष्पडिकमत्तणेण योगाः सङ्गृह्यन्ते, तत्र वैषम्योदाहरणमाह—

पट्टाणे नागवत्स नागसिरी नागदत्त पञ्चज्वा । एगविहा सट्टाणे देवय साहू य चिह्नगिरे ॥ १२८५ ॥

अस्याश्वार्धः कथानकादवसेयः, तच्चेदम्—पट्टाणे णयरे नागवत्स सेट्टी णागसिरी भज्जा, सट्टाणि दोवि, तेषं पुत्तां
नागदत्तो निधिणकामभोगो पयइओ, सो य पेच्छइ जिणकप्पियाण पूयासक्कारे, विभासा जहा वयहारे पट्टिमापट्टिय
ज्ञाण य पड्डिनियत्ताणं पूयाविभासा, सो भणइ—अहंवि जिणकप्पं पड्डियज्जामि, आयरिएहि यारिओ, न ठाह, सयं चंय-
पड्डियज्जइ, निगओ, एगत्थ याणमंतरयरे पड्डिमं ठिओ, देवयाए सम्महिट्टियाए मा विणिहिसिहितिस्ति इत्थिरूपेण उयहारं
गहाय आगया, याणमंतरं अच्चित्ता भणइ—णिह लवणत्ति, पल्लभूयं कूरं भक्खरूवाणि नाणापगाररूवाणि गट्टियाणि,
खाइत्ता रत्तिं पड्डिमं ठिओ, जिणकप्पियत्तं न मुंचति, पोइसरणी जाया, देवयाए आयरियाण कहियं, सो सीसो अनुगत्थ,

१ दस पृक्षाणि अनुसज्जन्ते । प्रतिष्ठाते नगरे नागवत्सुः श्रेष्ठी नागभोगांशं, भादे दे भवि, तयोः पुत्रो नागदत्तो निर्दिष्टकालमोगः समभिधः, स च
प्रेक्षते जिनकहिरकालं पूजासक्कारे, विभासा यथा स्ववहारे प्रतिमाप्रतिरक्षतां च प्रतिविष्टातां पूजयिष्यात्, स भगवि-भट्टमवि मिन्नकटं प्रतिरयं,
आचार्यवोरितः, य तिष्ठति, स्वयमेव प्रतिपद्यते, निर्गतः, एकत्र भन्तरयुरे प्रतिमया स्थितः, देवता सम्पदरहिः मा विनयुद्वि वीरुणेगेभदां पुरीषाः
गता, स्वन्तरमर्चयिष्या भणति—गुहण सपक इति, पल्लभूयं (मिष्टं) कूरं भद्ररूपाणि नानाप्रकारस्वरूपाणि यद्दीतादि, यार्गया रार्द्रां प्रतिमां स्थि, त,
जिनकहिरकालं न मुञ्चति, भवितव्यो ज्ञातः, देवतयाऽऽचार्याणां कथितं, स त्रिचरोऽमुत्र,

भूळभद्रस य ताओ सत्तवि भणिणीओ पवइयाओ, आयरिए भाजंगं च वंदितं निगयाओ, उज्जाणे किर ठविएह्मणा
 आयरिया, वंदित्ता पुच्छंति-काहि जेठज्जो !, एयाए देवळियाए गुणेइत्ति, तेणं ताओ दिट्ठाओ, तेण चित्तिपं-भणिणीणं
 इहिं दरिसेमिस्ति सीहरूपं विजयइ, ताओ सीहं पेच्छंति, ताओ नट्ठाओ, भणंति-सीहेण खइओ, आयरिया भणंति-न सो
 सीहो भूळभद्रो सो, ता जाइ एसाहे, आगयाओ वंदिओ, खेमं कुसलं पुच्छइ, जहा सिरियओ पवइओ अठभत्तट्ठेण काल-
 गओ, महाविदेहे य पुच्छिया तिरथयरा, देवयाए नीया, अज्जा ! दो अउसयणाणि भावणाविमुत्तो आणियाणि, एवं
 वंदित्ता गयाओ, विइयदियसे चहेसकाले जयट्ठिओ, न जइसंति, किं कारणं !, जवजत्तो, तेण जाणिपं, कल्लत्तणगेण,
 भणइ, न पुणो काइमि, ते भणंति-न तुमं काहिसि, अग्रे काहिति, पच्छा महया किलेसेण पाडिवणा, जयरिह्मणा चत्तारि
 पुपाणि पटाहि, मा पुण अण्णसस दाहिसि, ते चत्तारि तओ वोच्छिण्णा, दसमसस दो पच्छिमाणि वरयूणि योच्छिण्णाणि,

१ भूळभद्रस य ताः सत्तावि भणिण्यः प्रप्रवित्ताः, आचार्यान् आवरं च वदिदुं निर्गताः, यथाने किं स्थिता आचार्याः, वदिद्या पृच्छन्ति-क
 रंदापं !, एतस्मां देवकुट्टिकाया गुणयति, तेन ता एताः, तेन विनिवृतं-भणिनीनां कटिं दर्शयामीति सिंह रूपं विदुर्वति, ताः सिंहं पश्यन्ति, ता नट्टाः,
 भवन्ति-सिंहं चार्त्तः, आचार्या भवन्ति-न स सिंहः भूळभद्रः सः त्वं यातापुता, भागताः वदिदुः, श्वेमं कुसलं च पृच्छति, यथा श्रीयकः प्रवदितोऽयमका
 रंदा कालादः, महाविदेहे य एटासीपंकराः, देववया नीता, आर्त्त ! दे भवयने मायनाविमुक्ती आनीते, एवं वदिद्वत्ता गते, द्वितीयदिवसे जहेसकाले जयस्थिताः,
 नोद्विन्ति, किं कारणं !, वरयुजः, तेन ज्ञातं, कलानीयेन, भवन्ति-न पुनः करिष्यामि, ते भणन्ति-न एवं करिष्यसि, अन्ये करिष्यन्ति, पश्चात् महा हा हेसेन-
 नोद्विन्त्यः, वरमिदमस्मि ज्ञायामि पृथीणि पठ मा पुनरन्यको वा !, तांनि ज्ञायामि ततो ष्टुभिह्मन्ति, दसमसस द्वे पश्चिमे वरयुनी व्यपच्छिन्ते,

अनो सिंघाडओ विसज्जिओ, जो संघस्स आणं वइक्कमइ तस्स को दंडो?, ते गया, कहियं, भणइ-ओपाटिज्जइ, ते भणंति, मा जग्घाडेहपेसेह मेहावी सत्तपडियाओ देमि, भिक्खायरियाए आगओ १ काल्वेलाए २ सण्णाए आगओ ३ वेयालियाए ४ पडिपुच्छा आवस्सए तिणि ७, महापाणं किर जया अइयओ होइ तया उप्पण्णे कज्जे अंतोमुहत्तेण चउदस पुयाणि अणुपेदइ, उक्कइओवक्कइयाणि करेइ, ताहे थूलभइप्पमुहाणं पंच मेहावीणं सयाणि गयाणि, ते प (प)टिया पायणं, मासेणं एणेणं दोहिं तिहिं सवे ऊसरिया न तरंति पडिपुच्छएण पटिवं, नयरं थूलभइसामी ठिओ, धेवायसेसे महापाणे पुच्छिओ-न हु किलंमसि?, भणइ-न किलामामि, खमाहि कंचि कालं तो दिवसं सधं यायणं देमि, पुच्छइ-किं पटियं कित्तियं या संसं?, आयरिया भणंति-अट्टासी य सुत्ताणि, सिद्धथगमंदरे जयमाणं भणिओ, एत्तो ऊणतरेणं कालेणं पटिहिसि मा पिसायं वच्च, समत्ते महापाणे पटियाणि नव पुद्याणि दसमं च दोहिं वरयूहिं ऊणं, एयंमि अंतरे विहरंता गया पाटलिपुत्तं,

१ तैरन्यः संघाटको विसृष्टः, यः संघस्याज्ञामतिक्रामयति तस्य को दण्डः?, ते गताः, कथितं, भणति-वदथाव्यते, ते भणति, मा इमीयतः प्रेषय मेधाविनाः सस्य वाचना दद्यामि, भिक्षाचर्याया आगतः काष्ठवेकायां संज्ञाया आगतो विकटो भावदशके कृते तिस्रः, महाप्राज्ञं किंल यदातिगतो भवति तदोत्तरं कार्येऽन्तर्मुहत्तेन चतुर्दश पूर्वाणि अनुपेक्ष्यते, उक्कमिकापक्रमिकानि करोति, तदा थूलभदपमुयाणां पच मेधाविनां सत्तावि गठानि, ते वाचनाः पटिमुमा-रत्थाः, मासेनेकेन द्वाभ्यां त्रिभिः सर्वेऽपसृता न शक्नुवन्ति प्रतिपुच्छेन (जिना) पठितुं, नयरं थूलभदस्यामी स्थितः, सोकाधरोये महाप्राज्ञं पृष्टः-यं ह्यभ्यसि?, भणति-न ह्यभ्यामि, प्रतीक्षस्व कश्चिद् कालं ततो दिवसं सर्वे वाचनां दास्यामि, पुच्छति-किं पठितं स्थिरं स्तेयं?, आचार्या भणन्ति-भट्टादीनिः सूत्राणि, सिद्धार्थकमन्दरोपमानं भणितं, इत ऊनतरेण कालेन पठिष्यसि मा विचारं मावीः, समासे महापाणे पठितामि नव पूर्वाणि दसमं च द्वाभ्यां वस्तुभ्यामृतं, एतस्मिन्नन्तरे विहरन्तो गताः पाटलिपुत्तं.

पूलभद्रस य ताओ सप्तवि भणिणीओ पवइयाओ, आयरिए भाउमं च वंदिहं निगयाओ, उज्जाणे किर ठविएछणा
 आयरिया, वंदिसा पुच्छंति-कहि जेहज्जो !, एयाए देउळियाए गुणेइसि, तेणं ताओ दिह्हाओ, तेण चित्तियं-भणिणीणं
 इहुं दरिसेमिस्सि सीहरूपं विउवइ, ताओ सीहं पेच्छंति, ताओ नद्धाओ, भणंति-सीहेण खइओ, आयरिया भणंति-न सो
 सीहो पूलभद्रो सो, ता जाह एत्ताहे, आगयाओ वंदिओ, सेमं कुसलं पुच्छइ, जहा सिरियओ पवइओ अउभत्तदंण काल-
 गओ, सहाविदेहे य पुच्छिया तिरययरा, देवयाए नीया, अज्जा ! दो अउभयणाणि भावणाविमुत्तो आणियाणि, एवं
 वंदिसा गयाओ, पियइदियसे वदेसकाळे उवट्ठिओ, न उदिसंति, किं कारणं !, उववत्तो, तेण जाणियं, कल्लसणणेण,
 भणइ, न पुणो कादासि, ते भणंति-न तुमं काहिसि, अग्रे काहिति, एच्छा महया किलेसेण पडिवण्णा, उवरिल्लानि चत्तारि
 पुयाणि पटाहि, मा पुण अण्णस दाहिसि, ते चत्तारि तओ वोच्छिण्णा, दसमस दो पच्छिमाणि यरधूणि वोच्छिण्णाणि,

१ पूलभद्रस य ताः सप्तावि भणिण्यः पवभिक्ताः, आचार्यान् भातरं च वदिदुं शिराः, उपाये किञ्च स्थिता आचार्याः, वदिदुमा एच्छन्ति-क
 जंयथायं !, एतस्मा देवकुलिकाया गुणपति, तेन ता एताः, तेन चित्तित्तं-भणिनीना कदि दत्तायामीहि सिहरूपं विवुवंति, ताः सिहं पवयन्ति, ता नद्धाः,
 भवन्ति-सदेन पार्श्वतः, आचार्या भवन्ति-म स सिहः पूलभद्रः सः सत् पाठाश्रुता, आपताः वदिदतः, सेमं कुसलं च पुच्छति, यथा भीषकः मग्नावेतोऽपमग्ना
 येन काळगतः, सहाविदेहेयु च टट्टासीयंकराः, देवतया नोका, आर्य ! दे अययने मायनाविमुत्तो भावते, एवं वदिदयार मते, दिदीयदियसे वदेसकाळे उवट्ठितः,
 मोरिराभि, किं कारणं !, यरधूणः, तेन ज्ञातं, पण्यनीयेन, भवन्ति-न पुनः करिष्यामि, ते भवन्ति-न एवं करिष्यामि, अन्त्ये करिष्यामि, पश्चात् महता कुशेन-
 पठिष्यमन्त्यः, उपातिवनामि चत्तारि पुर्वाणि पट मा पुनरन्त्यमं दाः, तादि चत्तारि ततो वुच्छिज्जानि, दसमस दो पश्चिमे पसरुनी व्यचच्छिज्जे,

नेच्छइ, भणइ-जइ नवरि किंचि देसि, किं देमि ? सयसहसं, सो मणिउमारजो, नेपालविसए सावगो राया, जो तदिं जाइ तस्स सयसहसमोछं कंचलं देइ, सो तं गओ, दिन्नो रायाणएण, एइ, एणत्थ चोरेंहि पंधो धज्जो, सज्जणो वासइ-सयसहसं एइ, सो चोरसेणावई जाणइ, नवरं एज्जंतं संजयं पेच्छइ, बोलीणो, पुणोवि वासइ-सयसहसं गयं, तेण संणावइणा गंतूण पलोइओ, भणइ-अरिह कंचलो गणियाए नेमि, मुक्को, गओ, तीसे दिन्नो, ताए चंदणियाए इदो, सो वारेइ-सा विणासेहि, सा भणइ-तुमं एयं सोयसि अप्पयं न सोयसि, तुमंपि परिसो चेर होहिंसि, जयसामिओ, लज्जा हुज्जी, इच्छामिसि मिच्छामिदुक्कडं, गओ, पुणोवि आलोएसा विहरइ, आयरिएण भणियं-एवं अद्रुणरदुणरकारणो धूलभदो, पुवपरिचिया असाविया य धूलभद्रेण अहियासिया य, इयाणिं सट्ठा तुमे अदिदोसा पयियसि जयलज्जो, एवं ते विहरंति, एवं सा गणिया रहियस्स दिण्णा नंदेण, धूलभदसामिणो अभियखणं गुणगहणं करेइ, न सहो जयपरइ,

१ नेच्छति, भणति-यदि परं किञ्चिददासि, किं ददामि ? सयसहसं, स मणिं गुमारजः, नेपालविषये भावको राजा, यः सद्यः पार्थिवं कार्यं कृतसहस्रमुत्सं कन्यकं ददाति, स तं गतः, इतो राजा, भाषाति, एकत्र चरिः स्थानं यदं, दातुनो रदति-दातसहस्रमायाति, स चोरसेनाविज्जोनाति, मयारमायानं संयतं पइयति, पश्चाद्गतं, पुनरपि रदति-दातसहसं गतं, तेन सेनावतिना गवा मलोकिताः, भणति-अस्मि कन्यको गणिनायं ययामि, मुक्को, गतः, तस्मै इयः, तथा यचोपुदे शिसः, स चारयति-मा धिन्नाय, सा भणति-स्वमेवं सोयसे आत्मानं न सोयसे, एवमपीरसो भविष्यति यैव, इयान्ताः, छत्था गुदिः, इत्थामि-तिमे मिथ्यादुक्कटमिति, गतः, पुनरपि आलोच्य विहरति, भाषायेण भणितं-एवमपिदुक्करदुक्करकतकः रघूलभद्रेण, पूर्वपरिवता अभाविक्का य रघूलभद्रेण अपयसिता य, ददानीं श्राद्धा स्वयादृष्टदोषा प्राप्यतेति ज्ञातव्यः, एवं ते विहरन्ति, एवं सा गणिना रहिकाय दद्या नन्देन, रघूलभद्रेण मित्रोऽभिरगं गुणग्रहणं करोति, न तथोपचरति

सो तीए अपणो विण्णाणं दरिसिउकामो असो गवणियं नेइ, भूमीगएण अंगणिपिंडी पाडिया, कंडपुंखे अप्पोणं लायं-
 सेण हउधउभासं आणेत्ता अउउंदेण छिजा गहिया, तहवि न तूसइ, भणइ-किं सिक्खियरस दुक्करं^१, सा भणइ-पेच्छ
 ममंति, सिद्धधगरासिंमि नच्चिया सूर्देणं अगयंमि य, सो आवट्ठी, सा भणइ-‘न दुक्करं तोडिय अंवळुंविद्या न दुक्करं
 नच्चिउ सिक्खियाए । तं दुक्करं तं च महाणुभावं, जं सो मुणी पमयवणंमि दुच्छो ॥ १ ॥ तीए सोवि सावओ कओ ।
 तंमि य काले चारयरिसिओ दुक्कालो जाओ, संजयाइ तओ समुइतीरे अच्छिता पुणरवि पाडलिपुत्ते मिळिया, तेसिं
 अप्परस उइंसो अप्परस खंडं एयं संपाततेहि एकारस अंगाणि संघाइयाणि, दिड्डियाओ नत्थि, नेपाळवत्तिणीए य
 भइयाइ अउउंति चोइसपुपी, तेसिं संयेण संघाडओ पट्ठविओ दिड्डियायं याएहिति, मंतुण निवेइयं संयकज्जं, ते भणं-
 दि-‘दुक्कालनिमित्तं महापाणं न पविट्ठोमि, इयाणि पविट्ठो, तो ण जाइ वायणं दाउं, पडिणियसेहि संयरस अकखायं, तेहि

१ स वस्त्राधामनो विद्यायं यथापिदुक्कामोऽसोऽकथनिकं नपथि, भूमिगतानाग्रपिण्डी पातित, याणपुटेऽभ्योऽभ्यं काला हत्तेनानीयार्थचन्द्रेण छिन्ना गृहीता,
 वयाधि न तुष्यति, भगवति-किं शिथिलस्य दुक्करं^१, सा भगवि-परए समेतं, सिद्धार्थकदासीं वसित्वा सूचीनां चामे, ॥ आधर्मेतः, सा भगवि-न दुक्करं
 प्रोडिआयामाप्रशिष्यत्वा न दुक्करं सर्ववचने(निमित्ततायाः) । वपुक्करं एव महापुत्रायं यत्स मुनिः प्रमदावने वपितः ॥ १॥ तथा सोऽपि भावकः कृतः । तस्मिन्
 कांछे द्वाएवार्थयो दुक्कालो जातः, संयवार्थिकाः एतः समुद्रतीरे स्थाया पुनरपी पाटलिपुत्रे मिळिताः, तेषामनपस्योहेतोऽन्यस्य खण्डमेवं संघातवद्भिरेकादशा-
 दानि संघाठितानि, एहिचारो नास्ति, नेसाउइंसो य भइयाइवत्तिष्ठन्ति चतुर्नपुर्ववताः, तेषां सत्वेन संघाटकः प्रेषितो एहिचारं वाचयेत्ति, एतथा निवेदितं
 संयकायं, तं भगवि-दुक्कालनिमित्तं महापाणं न पविट्ठोऽस्मि, इत्यादीं पविट्ठवतो न वाचनो द्वाणं समर्थः, प्रतिलिङ्गैः संघापादयातं,

नेच्छइ, भणइ-जइ नवरि किंचि देसि, किं देमि ?, सयसहस्सं, सो मणिजमारज्जो, नेपालविसए सावगो राया, जो ताहि जाइ तस्स सयसहस्समोहं कंचलं देइ, सो तं गओ, दिज्जो रायाणएण, एइ, एगत्य चोरैहि पंधो वज्जो, सवणो वासइ-सयसहस्सं एइ, सो चोरसेणावई जाणइ, नवरं एज्जंतं संजयं पेच्छइ, योलीणो, पुणोवि वासइ-सयसहस्सं गयं, तेण संणावइणा गंतूण पल्लोइओ, भणइ-अथि कंचलो गणियाए नेमि, सुक्को, गओ, तीसे दिस्सो, ताए चंदणियाए इट्ठो, सो घारेइ-मा विणासेहि, सा भणइ-तुमं एयं सोयसि अप्पयं न सोयसि, तुसंवि एरिसो चय द्दोहिंसि, जयसामिओ, उज्जा बुद्धी, इच्छामिच्चि मिच्छामिहुक्कडं, गओ, पुणोवि आलोएत्ता विहरइ, आयरिएण भणियं-एवं अइहुकरदुकरकारगो धूलभदो, पुवपरिच्चिया असाविया य धूलभद्रेण अहियासिया य, इयाणिं सट्ठा तुमे अदिट्ठदोसा पथियसि दयालज्जो, एवं ते विहरंति, एवं सा गणिया रहियरस दिण्णा नंदेण, धूलभदसामिणो अभियखणं गुणगहणं करेइ, न तद्वा जयचरइ,

१ नेच्छति, भणति-यदि परं किञ्चिद्दासि, किं दद्यामि ?, दातसहस्रं, स मार्गितुमारुह्यः, नेपालविषयं भावको राजा, यः तत्र याति तस्मै लघुसहस्रमुप्य कल्पकं ददाति, स तं गतः, दत्तो राज्ञा, आयाति, एकत्र चरतिः स्थानं धत्वं, शत्रुनो रदति-दातसहस्रमायाति, स चोरसेनापतिर्जोभाति, नवरमायायनं संयमं पश्यति, पञ्चाङ्गलं, पुनरपि रदति-दातसहस्रं गतं, तेन सेनापतिना गत्वा प्रलोभितः, भणति-अस्मि कल्पको गतिर्दायं नयामि, सुक्को, गतः, तस्मै दद्याः, तथा पचोयुद्दे क्षिप्तः, स वारयति-मा विनानाय, हा भणति-स्वमेवं द्योचसे आम्हानं न द्योचसे, त्वमपीदृशो भविरदसि शैर, वपतास्सः, उज्जा बुद्धिः, इच्छामी-तिसे मिथ्यादुष्कृतमिति, गतः, पुनरपि आलोच्य विहरति, आचार्येण भणितं-पूर्वमातिदुष्करदुष्करकारकः स्पृकभदः, पूर्वपरिचित्ता अभाक्षिका य स्पृकभद्रेण अभ्यासिता च, इदानीं भ्रात्रा स्वयाऽददोषा प्राथितेति उपालब्धः, एवं ते विहरन्ति, एवं सा गणिता रहिकाय दद्या नन्देन, स्पृकभदस्तामिनोऽभीरग गुणग्रहणं करोति, न तयोपचरति

तुद्धा परीसहपरजिओ आगओत्ति, भणइ-कें करेमि !, छज्जाण धरे ठाणं देहि, दिण्णो, रात्तिं सव्वालंकारविहसिया आगया, चाहुयं पक्या, सो मंदरो इव निक्कणो न सकए खोहेवं, ताहे धम्मं पडिसुणइ, साधिया जाया, भणइ-जइ रायावसेणं अण्णेण सभं वसेज्जा इयरहा वंभचारिणियावयं सा निण्हइ, ताहे सीहगुहाओ आगओ चत्तारि मासे जववासं काऊण, आयरिएहि ईसिस्ति अमुद्धिओ, भणियं-सागयं दुकरकारगससि !, एवं सप्पइत्तो कुवफलइत्तोचि, थूलभइ-सामीवि तत्थेय गणियापरे भिक्खं गेण्हइ, सोचि चउमासेसु पुण्णेसु आगओ, आयरिया संभमेण अउमुद्धिया, भणियं-सागयं ते अइदुकर २ कारगत्ति !, ते भणंति तिण्णिवि-पेच्छइ आयरिया रागं वहंति अमच्छपुत्तोत्ति, चित्तियवरिसारत्ते सीहगुहाइमओ गणियापरं पच्चाप्पि अभिमाहं गेण्हइ, आयरिया ज्वजत्ता, वारिओ, अपडिसुणोत्तो गओ, वत्तही मणिगया, दिक्षा, सा सभावेणं उरालियसरीरा विभूत्तिया अविभूत्तियावि, धम्मं सुणोइ, तीसे सरीरे जो अउहोववन्नो, ओभासइ, सा

१ एउ। परीसहपरजितं भागव इति, भणति-कि कसोमि !, उयाने गृहे स्थानं देहि, वत्तं, राट्ठी सर्वाङ्गहारविभूषिता भागता, चाहु मक्कता, स भेक्खिय निष्पकणो न दावयते सोमयिदं, सदा धर्मे शृणोति, साधिका जाता, भणति-यदि रात्रवसेनाग्नेन सभं वत्तामि इतरथा मक्कावारिणीयते सा गृह्णाति, सदा सिंहगुहाया भागतमनुतो मासानुपयासं कृत्वा, आचार्यरीषदिदि अगुग्गियतः, भणितं-स्वानातं दुक्करकारकसेति !, एवं सर्वविक्रतकः कूरफळकसक्कोअपि, रूक्कभदोअपि स्वार्मा सर्वेय गणिकागृहे भिक्षां गृह्णाति, सोअपि चतुर्मासां पूर्णायामागतः, आचार्योः संभवेणोरियताः, भणितं-स्वानातं तेअतिदुक्करदुक्करकार-कस्सति !, ते भणन्ति प्रयोअपि-पयवत आचार्या एतां घटन्ति अमासगुय इति, दिट्ठीयवपर्याएवे सिंहगुहाक्षपको गणिकागृहं मज्झामीति अभिमाहं गृह्णाति, आचार्यो वपपुक्काः, वारिओअपिचिउत्थवन् गत्तः, वत्तत्तिमांरिया, दत्ता, सा स्वभावेनोदागत्तरीरा विभूषिता अविभूषिताअपि, धर्मे शृणोति, तस्माः सरीरे सोअप्युपपद्यः, पाचते, ॥

जाओ, एवं सुरं पाएहि, तीए भणिणी भणिया-तुमं मत्तिया एस अमत्तओ जं वा तं वा भणिदिसि, एवंपि पाएहि, सा पपाइया, सो नेच्छइ, अलाहि ममं तुमे, ताहे सो तीए अविओगं मगंतो चंदप्पभं सुरं पियइ, लोणो जाणाइ रीरंति, कोसाए सिरियस्स कहियं, राया सिरियं भणइ-एरिसो मम हिओ तव पियाऽसी, सिरिओ भणइ-सयं सामी !, एएण मत्तवालएण एवंअमह कयं, राया भणइ-किं मज्जं पियइ ?, पियइ, कहं ?, तो पेच्छइ, सो राउलं गओ, तेणुप्पलं भापियं मणुरसहरथे दिण्णं, एवं वररइस्स दिज्जाहि, इमाणि अणोसिं, सो अथाणीए पहाइओ, तं वररइस्स दिदं, तेणुरिसपियं, भिंगारेण आगयं निच्छइ, चाउवेज्जेण पायच्छित्तं से तत्तं तउयं पेज्जायिओ, मओ ! धूलभइसामीपि संभ्रयविजयाणं सगासे पोराकारं तयं करेइ, विहरंतो पाडलिपुत्तमागओ, तिणिण अणगारा अभिमाहं निणदंति-एगो सीदगुदाए, तं पेच्छंतो सीहो जवसंतो, अणो सप्पवसहीए, सोचि दिट्ठीविसो जवसंतो, अणो धूलभइ कोसाए परं, ना

१ जातः, पुनं सुरं पायय, सया भणिणी भणित्ता-सवं मत्ता एयोऽमसो यद्वा सद्वा भणिव्यसि, एनमपि पायय, सा प्रपायित्ता, स नेच्छति, भक्ष मम त्वयं सदा स तस्या भवियोगं मृगयमाणश्चाद्रपभां सुरां पियसि, लोके जातानि-धीरिमिति, कोराया धोयकाय कथितं, राजा धीयुहं भणति-ईदृशो मम दिव्याव दित्ताऽसीए, धीयको भणति-सत्वं स्थामिन् ! एतेन पुनर्मृगययित्वा पृतदत्ताकं कृतं, राजा भणति-किं मयं पियसि ?, पियसि, कयं ?, तदिं प्रक्षय, स राजकुलं गतः, तेनोपलं भावितं मनुष्यदत्तो दत्तं, एतत् वररचये दद्याः, इमान्यन्येभ्यः, स आस्थानार्थं प्रधायितः, सत् वररचये दत्तं, तेनाप्राप्तं, कष्टोभागा समुद्दीर्णं, चातुर्वेदेन प्रायश्चित्ते स तसं प्रभुः पायितः, सूतः ! स्थूलभद्रस्त्वामयपि संभ्रूतिविजयानां सक्कंतो पोराकारं तयः करोति, विहरद् पादलिपुत्रमागतः प्रयोऽनगारा अभिप्रदं गृह्णति-एकः सिंहगुहायां, तं मेक्षमाणः सिंह उपगच्छति, अन्यः सर्वयसवी, सोऽपि दृष्टिवि वरराजतः, अन्यः धूलभद्रं, रघुभद्रः कोराया गृहे, सा।

तुष्ठा परीसहपराजिओ आगओत्ति, भणइ-किं करेमि !, उज्जाण घरे ठाणं देहि, दिण्णो, रत्तिं सवालंकारविहसिया आगया, चाडुयं पकया, सो मंदरो इव निक्कणो न सक्कए खोहेवं, ताहे धम्मं पडिसुणइ, साविद्या जाया, भणइ-जइ रायावसेणं अण्णेण समं वसेज्जा इयरहा वंमचारिणिपावयं सा गिणइ, ताहे सीहगुहाओ आगओ चत्तारि मासे उववासं काऊण, आयरिएहि ईसित्ति अमुट्ठिओ, भणियं-सागयं हुक्करकारगरसत्ति !, एवं सप्पइत्तो कूयफलइत्तोयि, भूलभइ-साम्मायि तरथेव गणिपापरे भिक्खं गेणइ, सोयि चउमासेसु पुण्णेसु आगओ, आयरिया संभमेण अइमुट्ठिया, भणियं-सागयं ते अइहुक्कर २ कारगत्ति !, ते भणंति तिण्णिपि-पेच्छइ आयरिया रागं वहंति अमच्चपुत्तोत्ति, यित्तिववरिसारत्ते सीहगुहाखमओ गणिपापरं पक्खामि अभिगहं गेणइ, आयरिया उवजत्ता, वारिओ, अपडिसुणोत्तो गओ, वसही मग्गिया, दिक्षा, सा सभवेणं उरालियसरीरा विभूत्तिया अविभूत्तियायि, धम्मं सुणेइ, तीसे सरीरे सो अउओववओ, ओभासइ, सा

१ तुष्ठा परीसहपराजितं भागत इति, भणति-किं करोमि !, उद्याने गृहे स्थानं देहि, वृत्तं, रात्रौ सथांलङ्कारविभूयिता भागता, चाट्ट मक्खता, स मेहरिब निष्पकन्यो न दास्यते क्षोभायितुं, सदा धर्मे दृग्गोति, आत्तिका जाता, भणति-यदि रात्रवनेनान्येन समं वसामि इतरथा मक्खचारिणीमत्तं सा गृह्णाति, तदा सिंहगुहाया भागतद्धतुरो मासाजुपयसं कृत्वा, आचार्यरीपदिठि अभ्युत्थितः, भणितं-स्वागतं हुक्करकारकस्येति !, एवं सपंचितसरकः कूपफलकसङ्कोडयि, रघुकभद्रोऽपि स्वामी तथैव गणिकागृहे भिक्षां गृह्णाति, सोऽपि चतुर्मास्या पूर्णायामागतः, आचार्यः संभवेणोरिधत्ताः, भणितं-स्वागतं तेऽतिदुष्करदुष्करकारकस्येति !, ते भणन्ति प्रयोऽपि-प्रसूत आचार्यो रत्तं वहन्ति अमात्यपुत्र इति, द्वितीयवर्षांतरात् सिंहगुहाक्षपको गणिकागृहं प्रजामीति अभिप्रहं गृह्णाति, आचार्यो वयपुक्ताः, यारितोऽप्रतिशुच्यन् गतः, वसतिमार्गित्वा, दत्त्वा, सा स्वभावेनोदारदारीया विभूयिता अविभूयिताभयि, धर्मे दृग्गोति, तस्याः सरीरे सोऽद्वयपपद्धः, याचते, सा

दैरिसेइ, ओहामिओ गओ, पुणोवि छिद्वाणि मगइ सगडालस्स एएण सयं खोडियंति, अणया सिरिपरस्स विचादो, रण्णो
अणुओगो सज्जिज्जइ, वररुइणा तस्स दासी ओलमिया, तीए कहियं-रण्णो भत्तं सज्जिज्जइ आजोगो य, ताहे तेण
चिंतियं-एयं छिड्डुं, डिंभरूवाणि मोयगे दाऊण इमं पाढेइ-‘रायनंदु नवि जणइ जं सगडालो काहिइ । रायनंदं मारेसा
तो सिरियं रज्जे ठवेहिस्ति ॥ १ ॥’ ताइ पढंति, रायाए सुयं, गवेसामि, तं दिदं, कुविओ राया, जओ जओ सगडालो
पाएसु पढइ तओ तओ पराहुत्तो ठाइ, सगडालो घरं गओ, सिरिओ नंदस्स पडिहारो, तं भणइ-किमदं मरामि सपा-
णिवि मरंतु?, तुमं ममं रण्णो पायवडियं मारेहि, सो कस्से ठएइ, सगडालो भणइ-अहं तालवडं विसं खामि, पायवडिओ
य पमओ, तुमं ममं पायवडियं मारेहिसि, तेण पडिस्सुयं, ताहे मारिओ, राया वडिओ, दाहा अकज्जं!, सिरियसि,
भणइ-जो तुज्झ पावो सो अन्हवि पावो, सकारिओ सिरियओ, भणिओ, कुमारामच्चत्तणं पडियज्जसु, सो भणइ-ममं जेट्ठो

१ इदंयति, भवभ्राजिओ गतः, पुनरपि छिद्वाणि मागंयति शकटालस्स घृतेन सयं विनाशितमिति, अन्यथा भीषकस्य विषाहः, राष्ट्रो नियोगः सारयत्, यरक्षिना तस्य दासी भवलमिता, तया कथितं-राष्ट्रो भक्तं सन्त्यते आयोगश्च, तदा तेन धिन्वितं-घृतव छिद्रं, द्विभात् मोदकान् दधेयत् पादवति-‘नमो’ राज्ञा नैव जानाति यत् शकटालः करिष्यति । नन्दराजं मारयित्वा ततः भीषकं रात्रे स्थापयित्वा ‘हि, ते पठन्ति, शशा भुवं, गवेयमामि, वरुहं, कुविओ राज्ञा, यतो यतः शकटालः पादयोः पतति तत्रस्ततः पराद्भुस्तस्त्रिष्टुति, शकटालो गृहं गतः, भीषको बन्दस्य प्रतीहाराः, सं भणति-‘किमदं प्रिये संयंवि प्रियन्ता?’, एवं मां राज्ञः पदोः पतितं मापय, स कर्णो स्थगयति, शकटालो भणति-अहं तालवुटं विषं खादामि, पादपतितः प्रपुतः, एवं मां पादपतितं मारयेः, येन प्रविष्टुग, तदा मारितः, राज्ञोरित्यतः-‘हा हा अकार्यं शीयक इति, भणन्ति-परं वरयेच पापः सोऽस्माकमपि पापः, सखुस्तः भीषकः, भविष्यः-कुमारामास्त्यायं मर्तिरयस्स, म भणति-मम जेयेछो

भाया धूलभदो वारसमं वरिसं गणियाए धरं पविद्धस्स, सो सदाविओ भणइ—चिंतेमि, सो भणइ—असोगवणियाए चिंतेहि,
 सो तए अइयओ चिंतेइ—केरिसया भोगा रज्जवन्निस्सत्ताणं^१, पुणरवि णरयं ज्ञाइवं होहितित्ति, एते णामेरिसया भोगा
 तओ पंचमुट्ठियं लोयं काज्ज कंचलरयणं छिंदित्ता रयहरणं करेत्ता रणो पासमाणओ धम्मणेण वट्ठाहि एयं चित्तिं, राया
 भणइ—सुचिंत्तिं, निगओ, राया भणइ—पेच्छइ कवद्धत्तणेण गणियाधरं पविसइ नविसि, आगासतल्लणओ पेच्छइ, जहा
 सतकडेयरस्स जणो अवसरइ मुहाणि य ठएइ, सो भगवं तहेव ज्ञाइ, राया भणइ—निव्विणकामभोगो भगवंति, सिरिओ
 ठविओ, सो संभूयविजयस्स पासे पवइओ, सिरियओवि किर भाइनेहेण कोसाए गणियाए धरं अछियइ, सा य अणुरत्ता
 धूलभदो अण्णं मणुस्सं नेच्छइ, तीसे कोसाए जहरिया भगिणी जयकोसा, तीए सह वररुई चिद्धइ, सो सिरिओ तस्स
 छिद्दाणि मगइ, भाज्जायाए मूले भणइ—एयरस्स निमित्तेण अरुहे पितिमरणं पत्ता, भाइविओणं च पत्ता, तुज्ज विओओ

१ भावा स्फुलभद्रः द्वादशं वर्षे गणिकागृहं प्रविष्टस्य, स धात्रित्वो भणति—विन्तयामि, स भणति—असोकान्तिकायां विन्तय, स तदातिगन्धिवन्तयात्
 कीदृशा भोगा रागपण्याधिसूतानां^१ पुनरपि नरकं यावन्मं भविष्यतीति, एते नामेरिया भोगास्तथाः पद्ममुट्टिकं लोचं कृत्वा कभवल्लसं छिन्ना राजोहरणं कृत्वा राज्ञः
 पार्श्वभागस्य धर्मेण वर्षस्त्वेवं चिन्तितं, राज्ञा भणति—सुचिन्तितं, निर्गतो, राज्ञा भणति—पदयामि कपटेन गणिकागृहं प्रविशति नयेति, आक्रान्ततल्लगतः प्रेक्षते,
 यथा मूलकण्डेयराट् जनोऽपसरति मुक्तामि च स्वगयाति स भगवान् तथैव याति, राज्ञा भणति—निर्विण्णकामभोगो भगवानिति, श्रीपकः स्थापितः, स संभूति-
 विजयस्य पार्श्वे प्रमादितः, श्रीपकोऽपि किल अभ्युद्येन कोजाया गृहभाषयति, सा चाणुरत्ता स्फुलभद्रेभ्यं मणुरभं नेच्छति, तस्याः कोजाया लब्धो भगि-
 न्युपकोजा, तया सह धारश्चिक्षिपति, स भीषकस्य छिद्दाणि मार्गयति, भाट्टयायाया मूले भणति—पूतस्य निमित्तेन अस्माकं पिता मरणं प्राप्तः, भाट्टविपोगं
 च (पथे) प्राप्ताः, तत्र विपोगो

पंडिनियत्तो, इयरोवि विळक्खो नियत्तो पुच्छिओ लज्जइ अक्खिअं, पळयइ वड्डुगोत्ति अक्खायं, नट्ठा, नंदोवि कप्पण
भणिओ-स्सणह, पच्छा आसहत्थी य गहिया, पुणोवि ठविओ तंमि ठाणं, सो य निओगामच्चो विणासिओ, तस्स कप्प-
गस्स वंसो णंदवंसेण समं अणुवत्तइ, नवमए नंदे कप्पगवंसपसूओ सगडालो, धूलभदो से पुत्तो सिरिओ य, सत्त धीयरी
य जक्खल जक्खदिक्ख भूया भूयदिष्णा सेणा वेणा रेणा, इओ य वररइ धिज्जाइओ नंदं अट्ठसएणं सिलोणणमोलगाइ,
सो राया तुट्ठो सगडालमुहं पळोएइ, सो मिच्छत्तंत्तिकअं न पसंसइ, तेष भज्जा से ओळ्ळियया, पुच्छिओ भणइ-भत्ता
ते ण पसंसइ, तीए भणियं-अहं पसंसावेमि, तओ सो तीए भणिओ, पच्छा भणइ-किइ मिच्छत्तं पसंसाभिचि १, एयं
दिवसे २ महिलाए करणिं कारिओ अणया भणइ-सुभासियंति, ताहे दीणाराणं अट्ठसयं दिष्णं, पच्छा दिणे २ पदिष्णां,
सगडालो चित्तेइ-निट्ठिओ रायकोत्तोत्ति, नंदं भणइ-भट्टारगा १ किं तुभंमे एयस्स देह १, तुभंमे पसंसिओत्ति, भणइ-अहं

१ प्रतिनिपुत्तः, इतरोऽपि विळक्षो निपुत्तः पृथो लज्जते आह्वयतुं, प्रकयति बहुत इति आह्वयतुं, नट्याः, नन्दोऽपि कर्त्तव्येन भणितः-तत्रापि, पक्षराया
इल्लिनस गृहीताः, पुनरपि स्थापितस्तस्मिन् स्थाने, स च नियोगामात्रो विनाशितः, तस्य कर्त्तव्यस्य वंसो नन्दयसेन सममनुपपीते, नवमे नन्दे कर्त्तव्यस्य
प्रसूतः शकटालः, रथूलभद्रस्तस्य पुत्रः भीषकश्च, सप्त इहितरश्च यथा यक्षदत्ता भूता भूतदत्ता सेना वेणा रेणा, इतश्च वरदत्तियंभार्त्तयो मन्त्रमष्टातेन क्षो-
कानां सेवते, स राजा तुष्टः शकटालमुखं प्रलोकयति, स मित्वावभित्तिष्ठाया न प्रशंसति, तेन भार्या तस्याभावात्, पृथो भणति-भत्तां एय न प्रशंसति, तथा
भणितं-अहं प्रशंसयामि, ततः स तथा भणितः, पश्चात् भणति-कयं मित्वात्वं प्रशंसामि १ इति, एयं दिवसे दिवसे महिलया वायं (प्रशंसामिक्व) प्रादि-
सोऽन्यदा भणति-सुभाषितमिति, तदा दीनाराणामष्टयत्वं दत्तं, पश्चादिने दिने प्रदनुसारन्धः, शकटालभित्तयति-मिष्टिओ राजकोश इति, नन्दं भणति-अहं
रकाः १ किं यूयमेतस्मै दत्त १, त्वया प्रशंसित इति, भणति-अहं

पंसंतामि लोइयकवाणि अनद्धाणि पढइ, राया भणइ-कहे लोइयकवाणि !, सगडाळो भणइ-मम धूयाओवि पढंति, किमंग पुण अण्णो लोणो !, जक्खा एंगंणि सुयं गिण्हइ, विविचा दोहि तइया तिहि वाराहि, ताओ अण्णया पविसंति अंतवरं, ज्वणियंतरियाओ ठवियाओ, वरुई अगओ शुणइ, पच्छा जक्खाए पढियं वित्तियाए दोण्णि तइयाए तिण्णि वारा सुयं पढियं एवं सत्तहिदि, रायाए पत्तियं, वरुईरस दाणं वारियं, पच्छा सो ते दीणारे रत्ति गंगाजळे जंते ठवेइ, ताहे दिवसओ शुणइ गंगं, पच्छा पाएण आहणइ, गंगा देइस्ति एवं लोणो भणइ, कालंतरेण रायाए सुयं, सगडालस्स कहेइ-तरस भिर गंगा देइ, सगडाळो भणइ-जइ मए गए देइ तो देइ, कलं वच्चांमि, तेण पच्चइणो पुरिसो पेसिओ विणाले पच्छन्नं अच्छसु जं वरुई ठवेइ तं आपेज्जासि, गएण आपिया पोदलिया सगडालस्स दिण्णा, गोसे नंदोवि गओ, पंचइ शुणंतं, शुए निच्चुडो, हस्येहि पाएहि य जंतं मभगइ, नरिय, विलक्खो जाओ, ताहे सगडाळो पोदलियं रण्णो

१ प्रसंतामि लौकिककाम्यानि अनर्थकानि पठति, राजा भणति-कथं लौकिककाम्यानि !, शकटाखो भणति-मम इहिवरोऽपि पठन्ति किमत्र पुनरन्यो लोकः !, यथा एकदाः भुतं पृच्छति द्वितीयः पृच्छति तृतीयः, ता अन्यदा प्रवेशयति अन्तःपुरं, पवनिकास्थिताः स्थापिताः, वरुचिरगतः स्त्रीवि, पश्चात् यक्षया एकदाः द्वितीयया द्विकुवरपुत्रीयया श्रिः भुतं परितं एवं सप्तिभारि, राजा प्रत्ययितं, वरुचये दानं वारितं, पश्चात्स ताद् दीनाराद् रात्रौ गङ्गा-जले यन्त्रे स्थापयति, तदा दिवसे स्त्रीति गङ्गा पश्चात्पादेनाहन्ति, गङ्गा दृढतीलेवं लोको भणति, कालान्तरेण राजा भुतं, शकटालाय कथयति-तस्मै किल गङ्गा ददाति, शकटाखो भणति-यदि मयि गते ददाति तर्हि ददाति, कस्य प्रयावः, तेन प्रत्ययितः पुरुषः प्रेक्षितो विकाले पच्छन्नं तिष्ठ यद्दरविः स्थापयति तदानयेः, गतेनानीता पोदलिका शकटालाय दद्या, प्रापूयसि नन्दोऽपि गतः, मेघते सुचलन्तं, स्त्रिया मग्नः दृष्टान्तर्या पादान्तर्या च यन्त्रं मार्गयति, नास्ति, विलक्षो जातः, तदा शकटाखः पोदलिकं राजे

पंडितनियत्तो, इयरोवि विलकखो नियत्तो पुच्छिओ लज्जइ अकिसुत्तं, पलवइ चहुगोसि अक्खायं, नट्ठा, नंदोवि कप्पण भणिओ-सण्णह, पच्छा आसहत्थी य गहिया, पुणोवि ठविओ तंमि ठाणे, सो य निओगामच्चो विणासिओ, तरस कप्प- गरस वंसो पांदवंसेण समं अणुवत्तइ, नवमए नंदे कप्पगवंसपसूओ सगडालो, धूलभदो से पुत्तो सिरिओय, सत्त धीयरी य जक्खा जक्खादिखा भूया भूयदिण्णा सेणा वेणा रेणा, इओ य घरइ धिज्जाइओ नंदं अट्टसएणं सिछोगाणमोळगइ, सो राया तुट्ठो सगडालमुहं पलोएइ, सो मिच्छत्तंतिकात्तं न पसंसइ, तेण भज्जा से ओलभिगया, पुच्छिओ भणइ-भत्ता ते ण पसंसइ, तीए भणियं-अहं पसंसावेमि, तओ सो तीए भणिओ, पच्छा भणइ-किह मिच्छत्तं पसंसामिसि !, एवं दिवसे २ महिलाए करणिं कारिओ अणया भणइ-सुभासियंति, ताहे दीणाराणं अट्टसयं दिण्णं, पच्छा दिणे २ पदिण्णो, सगडालो चित्तेइ-निट्ठिओ रायकोसोत्ति, नंदं भणइ-अट्टारगा ! किं तुत्थे एयरस देह !, तुत्थे पसंसिओसि, भणइ-अहं

१ मसिनिवृत्तः, इतरोऽपि विवक्षो निवृत्तः पृष्टो लज्जते आख्यातं, प्रलयति बहुक इति भावयत्तं, नट्ठाः, नन्दोऽपि कपराकेन भणितः-सप्तपथ, पञ्चाशत्वा दलितश्च गृहीताः, पुनरपि स्थापितस्तस्मिन् स्थाने, स च नियोगमात्रो विनाशितः, तस्य कपराकस्य वंसो नन्दवंसेन सममनुवर्तते, नयमे नन्दे कट्टकयंता- प्रसूतः शकटालः, रघूलभद्रस्य पुत्रः धीयकश्च, सप्त तुहितरश्च यथा यक्षदत्ता भूता भूतदत्ता सेना वेणा रेणा, इतश्च परदधिर्धम्मणीयो नन्दमदरातेन भो- कानां सेवते, ॥ राजा तुष्टः शकटालमुत्तं प्रलोभयति, स मिथ्यावसितिकृत्या न प्रशंसति, तेन भार्या तस्यारादा, पृष्टो भणति-भत्तां यय म प्रशंसति, यथा भणितं-अहं प्रशंसयामि, ततः स तथा भणितः, पञ्चाव भणति-कथं मिथ्यात्वं प्रशंसामि ! इति, एवं दिवसे दिवसे महिलया पापं (प्रतापक्रियं) प्रादि- तोऽन्यदा भणति-सुभाषितमिति, तदा दीनारामदत्तं दत्तं, पञ्चादिने दिने प्रदातुमागच्छः, शकटालश्चिन्तयति-मिथिओ राज्ञेय इति, नन्दं भणति-भद्रा- रकाः ! किं यूयमेतस्मै दत्तं !, त्वया प्रशंसित इति, भणति-अहं

सो जेमेइ, ताणि भणंति-अग्ने असमयाणि, भत्तं पञ्चक्खामो, पञ्चक्खायं, गयाणि देवल्लोणं, कप्पगो जेमेइ, पञ्चतरा-
तीहि य सुयं जहा कप्पगो विणासिओ, जामो गेण्हामोत्ति, आगएहि पाडलिपुत्तं रोहिंयं, नंदो चित्तेइ-जइ कप्पगो होतो
न एवं अभिद्वंतो, पुच्छिया वारवाला-अथि तत्थ कोइ भत्तं पडिच्छइ ?, जो तस्स दासो सोवि महामंत्ति, तेहिं
भणियं-अथि, ताहे आसंदएण जक्खत्ता नीणिओ, पिह्वकिओ विज्जेहिं संघुकिओ आउसे कारिए पागारे दरिसिओ
कप्पगो, दरिसिओ कप्पगोत्ति ते भीया दंडा सासंकिया जाया, नंदं परिहीणं णाऊण सुहुतरं अभिद्वंति, ताहे लेहो
विसज्जिओ, जो तुज्झ सवोसिं अभिमओ सो एउ तो संधी धा जं तुभे भणिहिह तं करेहित्ति, तेहिं दूओ विसज्जिओ,
कप्पओ विनिगाओ, नदीमज्जे मिलिया, कप्पगो नायाए हत्थसण्णाहिं लवइ, उच्छुकलावरस हेढा जवरिं च छिन्नस्स मज्जे
किं होहि, दहिहुंडस्स हेढा जवरिं च छिन्नस्स धत्तत्ति पडियस्स किं होहिइत्ति ?, एवं भणित्ता तं पयाहिणं करंतो

१ स जेमहु, ते भणन्ति-वयमसमयाः, भक्तं प्रत्यापयामः, प्रत्यापयान्तं, गता देवल्लोकं, कल्पको जेमस्ति, प्रत्यभ्वरात्रमिष श्रुतं यथा कल्पको विनाशितः,
यामो गृहीत इति, आगतैः पाटलिपुत्रं दत्तं, नन्दश्चिन्तयति-यदि कल्पकोऽसविष्यद्यदा वैवभन्त्यदोष्यं, पुष्टा दारपाकाः-अस्ति तत्र कश्चिद् ?, भक्तं प्रतीच्छति ?
यस्स दासः सोऽपि महामन्थीति, तेभंणितं-अथि, तदाऽऽस्सन्देकोत्तिष्य विष्काधितः, पूटुत्तो वैथीः (योविमान्वितः), पटी आते प्राकारे दर्शितः
कल्पकः, दाशोतः सन् कल्पक इति ते भीताः दण्डाः सायाद्वा आताः, नन्दं परिहीणं शात्वा सुसुतरागमिद्वन्ति, तदा लेखो विसृष्टः-यो युष्माकं सर्वेषामभिमतः
स भाषातु, ततः सन्धिं कायपूर्यं भणियथ तत् करिष्याम इति, वेदंतो विसृष्टः, कल्पको विनिर्गतः, नदीमज्जे मिलितः, कल्पको नास्ति हत्तसंज्ञाभिलंघति, ॥
कलापसाधलादुपरि च छिन्नस्स मज्जे किं भवति ?, दधिहुण्डसाधलादुपरि च छिन्नस्स धत्तगिति पतितस किं भवतीति, एवं भणित्वा तान् प्रदक्षिणां जुवंन्

भणइ-महाराय ! जं भणसि तं करेभि, रयगसेणी आगया, रायाए समं उरुवेतं दहूण नद्या, कुमारामचो ठिओ, एवं सयं रज्जं तदायत्तं ठियं, पुत्तावि से जाया, तीसे अण्णाणं च ईसरधूयाणं, अणया कप्पणुत्तरस विवाहे, तेण चित्तिं-संते-उरसर रण्णो भत्तं दायवं, आहरणाणि रण्णो निजोगो घडिज्जइ, जो नंदेण कुमारामचो फेडिओ सो तरस छिद्दाणि मगगइ, कप्पगदासी दाणमाणसंगहिया कया, जो य तव सामिसस दिवसोदत्तो तं कहेह दिवे २, तीए पडियणं, अणया भणइ-रण्णो निजोगो घडिज्जइ, पुषामचो य जो फेडिओ तेण छिदं लब्धं, रायाए पायवडिओ विण्णवेइ-जइयि अग्गे तुन्ह अविगणिया सहायि तुब्भं संसिगाणि सिस्थाणि धरंति अज्जयि तेण अवरसं कहेयवं जहा किर कप्पओ तुज्झं अहियं चित्तिन्तो पुत्तं रज्जं ठविककामो, रज्जनिजोगो सज्जिज्जइ, पेसविया रायपुरिसा, सहुडुवो कूवे हूदो, कोदयोदणसेइया पाणियगलंतिया य दिज्जइ, सबं ताहे सो भणइ-एएण सयेहिंवि मारियवं, जो णे एगो कुल्लारयं करेइ येरनिज्जायणं च

१ भणति-महाराज ! यन्नणसि तत् करोमि, रज्जकेषिभिरागतं, राज्ञा सममुखापयन्तं दह्वा नद्या, कुमारामासःस्थितः, एवं सर्वं रातवं तदायत्तं स्थितं, पुत्रा अपि तस्य जाताः, तस्या भत्यानां येभरदुहिदृणाश्च, अन्यदा कल्पकपुत्रस्य विवाहो (जातः), तेन विनित्त-सान्त्वःपुरस राज्ञो भक्तं दातव्यं, भाभरणाभि राज्ञो निर्वोगो पठ्यते, यो नन्देन कुमारामासः स्फोटितः स तस्य छिद्राणि मार्गयति, कल्पकदासो दानमात्रसंप्रदीताः कृताः, यश्च तव स्वामिनो दिवसोदत्तस्य कथयेः दिवा दिवा, तथा प्रतिपन्नं, अन्यदा भणति-राज्ञो निर्वोगो पठ्यते, पूर्वामासश्च यः स्फोटितस्तेन छिदं लब्धं, राज्ञे पादपठितो विश्रययति-यद्यपि यं युष्माकमधिमतस्त्रयापि युष्मासत्कामि सिचयूनि धियन्तेऽद्यापि तेनावश्यं कथयितव्यं यथा किञ्च कल्पको युष्माकमर्हितं विन्तयन् पुत्रं राज्ञे स्वपापिपुङ्गवः, राजानियोगाः प्रगुणीक्रियते, प्रेषिता राजपुरुषाः, सहुडुभ्यः कूवे शिसः, कोदयोदणसेतिका पानीयस्य गलन्तिका (मार्गं) च दीयते, सर्वाद् यदा स भणति-एतेन सर्वेऽपि मारयितव्याः, योऽस्माकमेकः कुलोद्धारं करोति यैरनियान्तनं च

कल्पगत्स पोत्ताइं धोवसि नवत्ति^१, भणइ-भोचामि, ताहे रायाए भणिओ-जइ एत्ताहे अप्पेइ तो मा दिज्जासित्ति, अण्णया इदमहे से भणइ भज्जा-से ममवेत्ताइं पोत्ताइं रयाचिहि, सो नेच्छइ, सा अभिक्खणं वह्इइ, तेण पडिवण्णं, तेण पीयाणि रयगहरं, सो भणइ-अहं विणा मोक्षेण रयामि, सो छणदिवसे पयग्निओ, अज्जहिज्जोत्ति कालं हरइ, सो छणो वोलीणो, तहवि न देइ, बीए वरिसे न दिण्णाणि, तइएवि वरिसे दिवे २ मगइ न देइ, तस्स रोसो जाओ, भणइ-कप्पणो न होमि जइ तव रुहारेण न रयामि, अग्निं पविसामि, अण्णदिवसे गओ छुरियं पेत्तण, सो रयओ भज्जं भणइ-आणोहित्ति, दिण्णाणि, तस्स पोट्टं फालिच्चा रुहारेण रयाणि, रयगभज्जा भणइ-रायाए एसो चारिओ किमेएण अवरत्तं^१, कप्पस्स चित्ता जाया-एस रण्णो माया, तया मए कुमारासच्चत्तणं नेच्छियंत्ति, जइ पवइओ होतो किमेयं होयंत्ति, वज्जामि सयं मा गोहेहि नेज्जीहामित्ति गओ रायकुलं, राया लड्डिओ, भणइ-संदिसइ किं करेमि^१, तं मम वित्तत्वं चित्तियंत्ति, सो

^१ कल्पकस्य यद्यापि प्रक्षाक्यसि नयेति^१, भणति-प्रक्षाक्यामि, सदा राज्ञा भणितः-पयपुनाउर्ध्वयति तर्हि सा द्रवा इति, भक्ष्यदेन्द्रमहे तं भणति भार्या-भय मम तामि यद्यापि रक्षयत, स नेच्छति, साऽभीष्टं कष्टदयति, तेन प्रलेशवं, तेन मीर्यानि रत्नकटुहं, स भणति-भई विना सूदयेन रतामि, स क्षण-दिवसे प्रमार्गितः, भय दः (यः) इति काट्यमुल्लङ्घते, स क्षणो प्यतिप्रान्तः, तयसि न ददाति, द्वितीये वर्षे न दद्यामि, तृतीयेऽपि वर्षे दिवसे २ मार्गयति न ददाति, तस्य रोषो जातः, भणति-कल्पको न भवामि यदि सव रुधारेण न रयामि, अग्निं प्रविशामि, अन्त्यदिवसे गतः छुरिक्कं गृहीत्वा, स रत्नको भार्या भणति-भानयेति, दद्यामि, तस्मोदरं पाटयित्वा रुधारेण रक्तामि, रत्नकभार्या भणति-रात्रौ पक्षितः किमेतेन पयरात्तं, कल्पस्य धित्ता जाता एषा राज्ञो माया, तदा मया कुमारमासत्वं नेष्टमिति, यदि प्रमात्रतोऽभक्षित्वं किमिदमभक्षित्वमिति, मयामि स्वयं मा दण्डिद्वेर्नायिपि इति गतो राजकुलं, राजोत्थितः, भणति-संदिश किं करोमि, तं मम विकल्पं चित्तिवत्, स

नैश्चन्द्र, दारियाओ लभमाणीओ नैच्छइ, अणेगेहिं खांडिगसपुहिं पस्वारिओ हिंडइ, इओ य तरस अइगमणनिगमणपुहं
एगो मरुओ, तरस धूया जल्लसतवाहिणा गहिया, लाघवं सरीरस्स नत्थि अतीवरूपिणित्ति न कोइ यरेइ, महती जाया,
रुहिरं से आगयं, तरस कहियं मायाए, सो चित्तेइ-वंभवज्झा एसा, कप्पगो सच्चसंधो तरस उवाएण देमि, तेण दार
अगडे खओ, तरथ ठविया, तेणंतेण य कप्पगोडतीति, महया सव्हेण पकुविओ-भो भो कविला ! अगडे पटिया जो
निरथारेइ तस्सेवेसा, तं सोऊण कप्पगो क्रियाए धाविओ उत्तारिया यडणेण, भणिओ य-सच्चसंधो होजासि पुत्तगत्ति,
ताहे तेण जणवायभएण पडिवण्णा, तेण पच्छा ओसहसंजोएण लट्ठी कया, रायाए सुयं-कप्पओ पंडिओत्ति, सदाविओ
विण्णविओ य रायाणं भणइ-अहं प्रासाच्छादनं विनिर्मुच्य परिग्रहं न करेमि, कह इमं किंचं संपडिवज्जामि !, न तीरइ
निरवराहस्स किंची काउं, ताहे सो राया छिइइ भगइ, अण्णया रायाए जायाए साहीए निछेवगो सो सदाविओ, तुमं

१ नैच्छति, दारिका लभमाना नैच्छति, अनेकेभ्याम्रसातैः परिप्लुतो हिण्वते, इतथ तस्य प्रवेशनिर्गमवशे एको मरुकः, तस्य शुद्धिना जलोदरवाधित्वा
शुद्धीना, लाघवं सरीरस्य वाळीति अतीवरूपिणीति न कोऽपि शृणुते, महती जाता, क्रतुल्लस्य आतः, तस्मै कथितं माया, स धिमत्तयाति-मसहसंया, कयकः
सत्सत्तन्मल्लस्यै उपायेन ददामि, तेन द्वारि अवटः स्वातः, तत्र स्थापित्वा, तेनपयया च कयक आयाति, महता धरदेन प्रवृत्तिवतः-भो भोः ! कथिह अवटे पलित्ता
यो निष्कारयति तस्यैवेधा, तच्छ्रुत्वा कयकः कृपया धावितः, उत्तारिता धानेन, भणितश्च सत्सत्तन्मलो भव पुत्रक इति, तदा तेन जन्मपायादभीतेन प्रतिपद्या, तेन
पश्चादोपयसंयोगेन लघा कृता, राज्ञा श्रुतं-कयकः पठित्व इति, चान्दितो विज्जस्य राजानं भणति न करोमि, कयमिदं कृतं संप्रतिपस्ये !, न सारयते निर-
राधस्य किञ्चिद् कर्तुं, तदा स राज्ञा छिद्राणि मार्गयति, अन्यदा राज्ञा पाटके (तस्य) जायाया निक्षेपकः स प्रविशतः, एवं

अथाणीओ उट्टिता निगओ, पुणो पविट्ठो, ते ण उट्ठेत्ति, तेण भणियं-गेण्हह एए गोहेत्ति, ते अवरोप्परं दइण हसंति,
तेण अमरिसेण अथाणिमंडलियाए लिप्पकम्मनिमियं पडिहारजुवलं पलोइयं, ताहे तेण सरम्मसुद्धाएण असिहत्थेण
मारिया केइ नट्ठा, पच्छा विणयं उचट्ठिया, स्वासिओ राया, तस्स कुमारामच्चा नत्थि, सो मगगह । इओ य कविलो नाम
वंभणो णयरवाहिरियाए वसइ, वेयालियं च साहुणो आगया हुक्खं वियाले अतियंतुमिस्ति तस्स अग्निहोत्तस्स परए
ठिया, सो वंभणो चित्तेइ-पुच्छामि ता णे किंचि जाणंति नवत्ति ?, पुच्छिया, परिकट्ठियं आयरिएहिं, सट्ठो जाओ तं
वेव रयणिं, एवं काले वच्चंते अणया अणो साहुणो तस्स धरे वासारत्तिं ठिया, तस्स य पुत्तो जायमेत्तओ अंबारेवइहिं
गाहिओ, सो साह्ण आयणाणि कर्पेत्ताणं हेट्ठा ठविओ, नट्ठा याणमंतरी, तीसे पया थिरा जाया, कप्पओत्ति से नामं कयं,
ताणि दोवि कालगयाणि, इमोवि चोइससु विज्जाट्ठाणेसु सुपरिणिट्ठिओ णाम लभइ पाइलिपुत्ते, सो य संतोसेण दाणं

। भास्यानिकाया वरापाय निर्गठः पुनः प्रविष्टः, ते बोधिवन्ति, तेन भगिनं-गृहीतेतरत् भयमाप्तिस्ति, ते परस्परं दट्ठा हसन्ति, तेनामर्षेणस्थानमभ्यर्चि-
काया लेभ्यकर्मनिर्मितं प्रतीदारयुगलं प्रलोकितं, यथा तेन सरम्भसोदाधितेन भगिहत्थेन मारिताः केषिद्यथाः, यथाहि नममुपस्थिताः, क्षामित्वो राजा, तस्य
कुमारमास्या न सन्ति, स मार्गपति । इत्यथ कथिलो नाम प्राज्ञाणो नगरयाहिरिकायां वसति, विकाले च सायन आगत्य दुःखं विकालेऽस्तिगन्तुमिति तस्मान्नि-
दोयस गृहे स्थिताः, स प्राज्ञाणश्चिन्तयति-गृह्यामि तावत् पूते किञ्चिज्जातन्ति नयेति ?, पृष्ट्वाः, परिकथितमाचार्यैः, आद्यो जातकालात्तमेव रजन्यां, पूर्वं मज्जति
काले अन्यदाऽन्ये सायनस्य गृहे पर्याराम्ये स्थिताः, तस्य च पुत्रः जातमात्रोऽभ्यारेवतीत्यर्थं गृहीतः, स सायुग्य कथययसु भान्नानामधकालं स्थापितः, मदे
रयन्त्यर्थे, तस्याः प्रजा स्थिरा जाता, कथय इति सस्य नाम दत्तं, तौ द्वाभ्यां कालपत्नी, भयमापि चतुर्दशसु विद्यास्थानेषु सुपरिनिष्ठितो नाम (देवता) कथ्यते
पाटलीपुत्रे, स च संतोषेण दातॄं

रायावि पसुत्तो, तेण उट्ठित्ता रण्णो सीसे निवेसिया, तथेव अट्ठित्तगो निगओ, धाणइल्लगावि न वारिति पणइओत्ति,
रुहारेण आयरिया पच्चालिया, उट्ठिया, पेच्छंति रायाणं वायाइयं, मा पयणस्स उट्ठुहो होहिइत्ति अलोइपपट्ठिफंतो
अप्पणो सीसं छिंदेइ, कालगओ सो एवं । इओ य ष्हावियसालिणए नावियदुयकस्सरओ उयइयायस्स फेहेइ-जहा
ममज्जज्जतेण णयरं वेढियं, पहाए विडं, सो सुमिणस्सयं जाणइ, साहे घरं नेऊण मयओ धोओ धूया य से दिण्णा,
दिप्पिउमारद्धो, सीयाए णयरं हिंहाविज्जइ, सोवि राया अंतोउरसेज्जायलीहिं दिट्ठो सहसा, कुवियं, नायओ,
अजत्तोत्ति अप्पणेण दारेणं नीणिओ सकारिओ, आसो अहियासिओ, अमिस्तरा हिंहाविओ मज्जे हिंहाविओ पाहिं
निगओ रायकुलओ तस्स ष्हावियदास्सस पट्ठिं अडेइ पेच्छइ य णं तेयसा जत्तंतं, रायाभिसेएण अहिस्सितो राया
जाओ, ते य डंडभइभोइया दासोत्ति तहा विणयं न करेत्ति, सो चित्तेइ जइ विणयं ण करेत्ति कस्स अहं रायस्सि

१ राजाऽपि मसुसः, तेनोत्थाय राज्ञः शीर्षं निवेशित्वा, तथैव क्षममुष्टिः (१) निर्गतः, प्रातोहारिका भवि य यायन्ति ममद्वित इति, यथिरेणा-
चार्याः प्रसाद्रेतः, उचियताः, श्रेष्ठन्ते राजानं व्यापादितं, मा प्रवचनसोद्गृहो भूदित्यालोचितवतिमान्ता. भगवन्तः शीर्षं छिन्दन्ति, कालगतता एव । इयम
नापित्तनालायां नापित्तदास उपाय्यायाय कथयति-यथा ममाद्यायेण नगरं वेष्टितं, प्रभाते एहं, स स्वप्नसाधं जानाति, सदा गृहं भीषा मष्टके धृतं नृदिवा
व तस्यै दत्ता, दीपितुमारब्धः, शिविकया नगरं दिव्यते, सोऽपि राजा अन्तःपुरिकाशरयापालिकाभिर्दृष्टः सहसा, भूद्वितं, जातः, अयुय इत्यन्येन द्राष्टा
नीतः सकारितः, अभोऽधिवसितः, अस्मन्तरे हिन्दितो मये हिन्दितः यद्भिर्निर्गतो राजकुलत्वं नावितदारकं दृष्टो ह्यगयति मेधते य यं तेदत्ता उच्यन्तं,
राज्याभिषेकेणान्निधिको राजा जातः, ते च दिन्दकमुभयभौतिका दास इति तथा विनयं न कुर्वन्ति, स विन्ययति-यद्भि विनयं न कुर्वन्ति इत्यारं राज्ञेति

पादलिपुत्तरस उपपत्ती । सो उदाई तरथ ठिओ रज्जं भुंजइ, सो य राया ते डंडे अभिकल्पणं ओलगावेइ, ते चित्तेंति-
 कहमहो एयाए धाडीए मुच्चिजामो ? इओ य एगस्स रायाणस्स कइहि वि अवराहे रज्जं हियं, सो राया नद्धो, तस्स
 पुत्तो भमंतो उज्जेणिमागओ, एगं रायायं ओलगइ, सो य बहुसो २ परिभवइ उदाइस्स, ताहे सो रायपुत्तो पायवहिओ
 विण्णवेइ-अहं तस्स पीइं पियामि नवरं मम चित्तिज्जिओ होज्जासि, तेण पडिस्सुयं, गओ पादलिपुत्तं, बाहिरिगमज्झमि-
 गपरिस्तासु ओलरिगउण छिइमलभमाणो साहणो अतिंति, ते अतीतमाणे पेच्छइ, ताहे एगस्स आयरियस्स मूले पव्वइओ,
 सबा परिसा अराहिया तस्स पजाया, सो राया अट्ठमिच्चइसीसु पोसहं करेइ, तरथायरिया अतिंति धम्मकहानिमित्तं,
 अणया वेयालियं, आयरिया भणंति-गेणहइ उवगरणं राजलमतीसो, ताहे सो झडिस्सि जडिओ, गहियं उवगरणं, पुब-
 संगोविया कंकलोहकत्तिया सावि गहिया, पच्छणं कया, अतिगया राजलं, चिरं धम्मो कहिओ, आयरिया पसुत्ता,

१ पादलिपुत्तसोपपत्तिः । स उदायो तथ स्थितो राज्यं भुनक्ति, स च राजा तान् (स्त्रोकात्) दण्डान् अभीक्ष्णं अवकलयति, ते चिन्तयन्ति-कथमहो
 पुत्रस्तथा धाढ्या मुच्येनेति, इत्येकस राज्ञः कस्मिंश्चिदपि भवति राज्ये हतं, स राजा नद्धः, तस्य पुत्रो भगवन् उज्जयिनीमगात्, एकं राजानमवकलयति, स च
 बहुधाः २ परिभूयते उदायिना, सदा स राजपुत्रः पादपतिवो विज्ञापयति-अहं तस्य जीवितं पियामि परं मम द्वितीयो भव, तेन प्रतिभूतं, एतः पादलिपुत्रं,
 यस्मिन्ममपुत्रापर्यासु अवलप्य छिद्रमलभमानः सायव आयान्ति तान् आयतः प्रेक्षते, तदैकस्याचार्यस्य मूले प्रसन्नितः, सर्वो पर्यट आराद्धा तस्य प्रजाता, ■
 राजाऽऽस्मीषतुर्द्वयोः पोष्यं करोति, तत्राचार्यो आयान्ति पर्येकधा निमित्तं, अन्यदा कैकालिकं, आचार्यो भणन्ति-गृहलोपकरणं राजकुलमतिपच्छमः,
 तदा ■ सति वि वरियतः, गृहीतमुपकरणं पूर्वसंयोपिता कङ्कलोहकचर्मिका सापि गृहीता, पच्छन्ना कृता, अतिगतौ राजकुलं, चिरं धर्मो कथितः,
 आचार्योः प्रमुखाः,

अइसएण, खामेइ, अद्धितं पगओ, ताहे सो केवली भणइ-तुब्भेवि चरमसरीरा सिद्धिहिह गंगं उत्तरंता, तो ताहे घेय पवत्तिणो, पावावि जेण २ पासेणउवल्लगाइ तं तं निवुड्डइ मग्गे उट्ठिया सवावि निवुड्डा, तोहि पाणीए हूढो, नाणं उप्प-
ण्णं, देवेहिं महिमा कया, पयागं तत्थ तित्थं पवत्तं, से सीसकरोडी मच्छकच्छभेहिं खज्जंती एगरथ उच्छलिया पुलिणे, सा
इओ तओ छुब्भमाणा एगरथ लभगा, तत्थ पाडलिवीयं कहवि पविट्ठं, दाहिणाओ हणुगाओ करोहिं भिदंतो पायगो
उट्ठिओ, वित्तालो पायवो जाओ, तत्थ तं चासं पासंति, चित्तंति-एत्थ णयरे रायस्स सयमेव रयणाणि एहिंति तं णयरं
नियंसंति, तत्थ सुत्ताणि पसारिज्जंति, नेमिस्सिओ भणइ-त्ताय जाहि जाय सिवा यासंति तओ नियत्तेज्जासिस्ति, ताहे
पुद्याओ अंताओ अवरामुहो गओ तत्थ सिवा उट्ठिया नियत्तो, उत्तराहुत्तो तत्थवि, पुणोवि पुद्याहुत्तो गओ तत्थवि, दक्खि-
णहुत्तो तत्थवि सिवाए वासियं, तं किर वीयणगसंठियं नयरं, णयरणाप्पिए य उदाइणा वेइहरं कारावियं, एसा

१ भवितायेन, क्षमयति, अयस्ति मगतः, सदा स केवली भणति-भूयमपि चरमसरीराः सेरस्य गङ्गासुखरन्तः, वल्लदेव मोक्षीनः, औपि यस्मिन् १
पासंउवल्लगतिं तेन २ मूदति मध्ये उपस्थापिताः सर्वापि मूढता, तैः पानीये क्षिप्तः, ज्ञानमुत्पद्यं, देवैर्महिमा कृतः, प्रयागं वयं वीथं जातं, वल्ल वीथं करोटिका
मस्सकरादयैः स्नायमानैकग्रोहल्लिता पुलिने, सेवस्सतः क्षिप्प्यमानैकग्र लभगा, तत्र पाटलावीथं कथमपि प्रविष्टं, दक्षिणाद्वयोः करोटि भिरद्द पादव ब्रथिवः,
पादपो विद्यालो जातः, तत्र तं चापं पश्यन्ति, चिन्तयन्ति-अथ नगरे राज्ञः स्वयमेव रत्नान्येष्यन्ति तत्र नगरं सिंचयिष्यमिति, तत्र पृथानि प्रसायन्ते, दीप्तिपिण्डो
भणति-त्तापयात यावच्छिन्ना वासयति ततो निवर्त्तयन्मिति, तदा पूर्वस्मादन्तादपराभिमुखो गतस्त्रय दिवा रसिता निरुधः, उचताभिमुखस्त्रयागि, पुनरपि
पूर्वाभिमुखो गतस्त्रयापि, दक्षिणासुखस्त्रयापि शिवया यासितं, तस्मिन् षड्यनकसंस्थितं नगरं, नगरनाभी चोद्यायिना धूल्युदं कालं, पूया

एवं गओ, कालेणं देवो देवलोयं दरिसेइ, तत्थवि तदेव पासंढिणो पुच्छियां जाहे न याणंति ताहे अणिंपपुत्ता पुच्छि-
या, तहिं कहिया देवलोगा, सा भणइ-किह नरगा न गंमंति !, तेण साहुधम्मो कहिओ, रायाणं च आपुच्छइ, तेण
भणियं-सुएमि जइ इहं चेव मम गिहे भिक्खं गिण्हइत्ति, तीए पडिस्सुयं, पवइया, तत्थ य ते आयरिया जंपावलपदि-
हीणा ओमे पवइयगे विसज्जेत्ता तत्थेव विहरंति, ताहे सा भिक्खं अंतवराओ आणेइ, एवं कालो वज्जइ, अणया तीसे
भगवईए सोभणेणउत्तमससाणेण केवलणाणमुपपणं, केवली किर पुषपवत्तं विणयं न लंघेइ, अणया जं आयरियाण हिय-
इच्छियं तं आणेइ, सिंभकाले य जेण सिंभो ण लप्पज्जइ, एवं सेसेहिवि, ताहे ते भणंति-जं मए चित्तियं तं चेव आणीयं,
भणइ-जाणामि, किह !, अइसएण, केण !, केवलेण, केवली आसाइओत्ति लामिओ, अण्णे भणंति-चासे पडंते आणियं, ताहे
भणंति-किह अज्जे ! चासे पडंते आणेसि !, सा भणइ-जेण २ अंतरेण अच्चित्तो तेण २ अन्तरेण आराया, कह जाणसि !,

१ एवं एताः, कालेन देवो देवलोके दर्शयति, तस्यापि सर्वथ पापविद्वयः पृष्टा यदा न जानन्ति तदाऽऽचार्याः पृष्टाः, तैः कथिता देवलोकाः, सा
भणति-कथं गरका न गमयन्ते !, तेन साहुधर्मैः कथितः, रायातं साहुधर्मो, तेव भणितं-सुक्कामि पदीईव मम गृहे भिक्षां गृह्णासि, यथा प्रविशुतं,
प्रव्रजितो, तद्य च ते आचार्याः परिहीणञ्चट्ठायका भयमे प्रव्रजितान् विस्तृत्य सर्वथ विहरन्ति, तदा सा भिक्षामान्तःपुरादानयति, एवं कालो व्रजति, अन्यदा
तस्मा भगवत्पाः शोभेनाप्यपसानेन केवलानामुपपन्नं, केवली किञ्च पूर्वप्रवृत्तं जिनयं न लङ्घयति, अन्यदा यदाचार्याणां वृद्धिस्ततं तदानयति, सुत्त-
काले च येन सुत्तमा नोत्पद्यते, एवं दोषैरपि, तदा ते भणन्ति-मन्यया चित्तिवत् तदेवानीतं, भणति-जानामि, कथं !, भतिचार्येन, केन !, केवलेन, क्षमिताः
केवलपाशास्ति इति, अन्त्ये भणन्ति-यथायां पतन्त्या जानीतं, तदा भणन्ति-कथमार्थ ! चर्यायां पतन्त्यामानयसि !, सा भणति-येन येन मार्गेणाचिसत्तेन २
मार्गेणागता, कथं जानीये !,

नं पइद्विहिति, ताहे सो अणियपुत्तो जम्मुकवालभावो भोगे अवहाय पवइओ, धेरत्तणे चिहरमाणो गंगापडे पुक्कभंदं नामं णयरं गओ ससीसपरिचारो, पुक्ककैऊ राया पुक्कवती देवी, तीसे जमलगणि दारगो दारिगा य जायाणि पुक्कचूलो पुक्कचूला य अणमणमणुरत्ताणि, तेण रायाए चित्तिरं-जइ विओइज्जंति तो मरंति, ता एयाणि खेय सिहुणमं करेमि, मेलिस्ता नागरा पुच्छिया-एत्थं जं रयणमुप्पज्जइ तरस को ववसाइ राया णयेदा अंतरे दा १, एवं पत्तियावेइ, मायाए वारंतीए संजोगो घडाविओ, अभिरसंति, सा देवी साविद्या तेण नियेण पयइदा, देवो जाओ, ओट्टिणा वेच्छइ धूयं, तओ से अज्झहिओ नेहो, मा नरयं गच्छिहिस्सि सुमिणए नरए दंसेइ, सा भीया रायाणं अवयासेइ, एवं रत्तिं २, ताहे पासंडिणो सदाविद्या, कहेइ केरिसा नरया १, ते कहिंति, ते अणारिसगा, पच्छा अणियपुत्ता पुच्छिया, ते कहेइमारज्जा-‘निचंधयारत्तमसा०, सा भणइ-किं तुन्भेहि वि सुमिणओ दिट्ठो १, आयरिया भणंति-तिरधमरोवपसोसि,

१ न प्रत्यासत्तीति, तदा सोऽर्णिकापुत्र उन्मुक्तबालभावो भोगानपहाय प्रयत्नितः, स्वयिरथे सिधरन् मार्गाददे दुष्पथमं नाम मार्गं गतः सति त्वयर्थाभारः पुष्पकैव राजा पुष्पवती देवी, तस्या युग्मं द्वाको द्वाकिा च आते-दुष्पचूलः पुष्पचूला धान्योऽप्यममुरकं, तेन राजा धिन्जितं-यदि विद्योतयते तर्हि ध्रियेते, तदेतावेव सिधुनं करोमि, मेलयित्वा भागताः दृष्टाः-अथ यद्वयमुपपद्यते तस्य को व्यवस्यति राया नगरं वा भन्तः पुरं वा १, एवं प्रत्यापयति, मातरी काय-न्यां संयोगो घटितः, अभिरमेते, सा देवी श्राविका तेन निर्वेदनं प्रयत्नित्वा, देवो जातः, अवधिया प्रेक्षते दुर्दितं, तदवस्थापयिहः धेइः, मा नरकं गार्हिव स्वप्ने नरकान् दर्शयति, सा भीता राजानं कथयति, एवं रात्रौ रात्रौ, तदा पापविह्वलः दन्दिताः, कथयत धीरता नरकाः १, ते कथयन्ति, येऽप्यारताः, पश्चा-दर्णिकापुत्राः दृष्टाः, ते कथयितुमारब्धाः-नित्यान्वकातमिद्याः०, सा भणति-किं युष्माभिरपि स्वप्ने दृष्टः, आचार्या भणन्ति-सर्वपदरोपदेस इति,

सो मंडुराओ-दक्खिणा उत्तरा य, उत्तरमंडुराओ वाणिगदारगो दक्खिणमंडुरं दिसाजत्ताए गओ, तस्स तथ एणेण वाणिय-
 नेण सह मिसया, तस्स भगिणी अणिया, तेण भत्तं कयं, सा य जेमंतस्स वीयणं धरेइ, सो तं पाएसु आरंभ
 निवण्णोति अउमोववमो, मग्गाविया, ताणि भणंति-जइ इहं चेव अच्छसि जाव एकंपि ता दारगरुवं जायंतो देमो, पडि-
 वण्णं, दिण्णा, एवं काठो वच्चइ, अणया तस्स दारगरुस अंमापितीहिं लेहो विसज्जिओ-अभे अंधलीभूयाणि जइ
 जीवंताणि पेच्छसि तो एहि, सो लेहो वयणीओ, सो तं वाएइ अंसुणि मुयमाणो, तीए दिट्ठो, पुच्छइ, न किंचि साइइ,
 तीए लेहो गहिओ, वाइत्ता भणइ-मा अधितिं करेहि, आयुच्छामि, ताए कहियं सबं अभइपिऊणं, कहिए विसज्जि-
 याणि, निगयाणि दक्खिणमंडुराओ, सा य अणिया गुणिणी, सा अंतरा पंधे वियाया, सो चित्तेइ-अम्मापियरो नामं
 कहित्तिचि न कयं, ताहे रमायंतो परियणो भणेइ-अणियाए पुत्तोत्ति, कालेण पसाणि, तेहिंवि से तं चेव नामं कयं अणं

१ हे मपुरे-दक्षिणा उत्तरा य, उत्तरमपुराया वणिगदारको दक्षिणमपुरां दिव्यायाए गतः, तत्र तस्य पूरुव वणिजा सह मैत्री, तस्य भगिनी भर्तिका,
 तेन भक्तं कृतं, सा य जेमंतो भयन्नकं धारयति, ॥ तं पादादारभ्य परयति अय्युयपद्धः, मार्गंवा, ते भणन्ति-यदीदेव स्यात्ससि पावदेकमपि पावद् दारकत्वं
 जातं (भवेद्य) तदा दद्याः, प्रतियत्तं, दृष्ट्वा, एवं काष्ठो मन्वति, भग्यदा तस्य दारकस्य मातापितृभ्यां लेखो विसृष्टः वयमभ्योच्यते यस्मिं जीवन्तो मैत्रितुभि-
 ष्णुसि तदाऽऽधाः, स लेख उपनीतः, स तं वाचयति मुच्यमर्थेण, तथा दद्याः, पुच्छति, न किञ्चिदपि कथयति, तथा लेखो पुरीतो, वाचयित्वा भणति-
 माभूयंतं कर्त्तुः, आटुये, तथा कथितं सर्वं मातापितृभ्यां, कथिते विसृष्टं, निर्गतो दक्षिणमपुरातः, सा घातिका गुर्वी, साऽन्तरा पथः मन्वतिवती, स
 पितृवपति-मातापितरं नाम करिष्यतीति न कृतं, तदा रमयन् परित्नो भणति-भर्तिकायाः ॥ इति, कालेन मासो, ताभ्यामपि तस्य तदेव नाम
 दत्तमभ्यव

संगमाओ (मं० १७५००) एति नवत्ति जहा निरयावलियाए ताहे पवइयाओ, ताहे कोणिओ चंपं आगओ, तत्थ
सामी समोसढो, ताहे कोणिओ चित्तेइ-चहुया मम हत्थी चक्कवट्टीओ एवं आसरहाओ जामि पुच्छामि सामी अहं चक्कवट्टी
होमि नहोमिसि तिगओ सव्ववलसमुदएण, वंदित्ता भणइ-केवइया चक्कवट्टी एरसा !, सामी भणइ-सपे अतीता, पुणो
भणइ-कोहिं उववज्जिस्सामि!, छट्ठीए पुढवीए, तमसदहंतो सवाणि एगिंदियाणि लोहमयाणि रयणाणि करेइ, ताहे सप-
वलेणं तिमिसगुहं गओ अट्ठमेणं भत्तेणं, भणइ कयमालगो-अतीता चारस चक्कवट्टिणो जाहिति, नेच्छइ, हत्थियिद्वगो
मणीं हत्थिमंथए काऊण दंडेण हुवारं आहणइ, ताहे कयमालगोण आहओ मओ छट्ठि गओ, ताहे रायाणो उदाइ
ठावंति, उदाइस्स चित्ता जाया-एत्थ णयरे मम पिया आसि, अट्ठितीए अणं णयरं कारावेइ, मागइ वरुंति पेसिया,
तेवि एगाए पाड्ढाए उवरिं अवदारिएण तुंडेण चासं पासंति, कीडगा से अप्पणा चेंव मुहं अत्ति, किह सा पाडलित्ति,

१ संगमात् आगमिष्यति नयेति !, यथा निरयावट्टिकायां तदा प्रयजिताः, तदा कोणिक्कमपासतातः, यत्र स्वामी समवाहः, तदा कोणिक्कमित्थ-
यति-महवो मम हत्थिनश्चक्कवत्तिनः (यथा) एवमश्वरथाः यामि पुच्छामि स्वामिनं अहं चक्कवत्तिं भवामि न भवामीति ! निर्गतः सर्ववत्समुद्देन, वदिस्वा-
भणत्ति-किंयन्तश्चक्कवत्तिनं पृच्छाः !, स्वामी भणत्ति-सर्वेऽतीताः, पुनर्भणत्ति-कोत्तरास्ते !, यद्वयां शुभ्भयां, तदभयानः सर्वोदेदेन्द्रियाणि रक्काणि ओहमयाणि
करोति, तदा सर्ववलेन तमिसगुहं गतः अष्टमभकेन, भणत्ति कृतमाटकः-अतीता द्वादश चक्कवत्तिनो यादीति, नेच्छति, हत्थिक्कमो मणिं हत्थिमच्छेदं इति
दण्डेन द्वारमाहति, तदा कृतमाट्ठकेनाहवो मुतः यहीं गतः, तदा राज्ञान् वदयित्वं स्थापयन्ति, उदायिनश्चित्ता जाला-अथ मगरे मम पियाऽऽसीए, अणु-
त्ताऽन्यज्जगत् कारयति, मार्गवत् वास्तु इति मेधितः, तेऽप्येकस्याः पाटलयाः उवर्ययदारितेन गुण्डेन चापं पश्यन्ति, कीटिकास्साम्पदैव मुपमायान्ति,
कपं सा पाटलेति !,

यो मंहुराओ-दक्खिणा उत्तरा य, उत्तरमहुराओ वाणिगदारगो दक्खिणमहुरं दिसाजत्ताएगओ, तस्स तत्थ एगेण वाणिअ-
गेण सह मिअया, तरस्स भणिणी अणिण्या, तेण भत्तं कयं, सा य जेमत्तस्स वीयणं धरेइ, सो तं पाएसु आरंभ
णिअण्णेति अउओववओ, मग्गाविया, ताणि भणंति-जइ इहं च्वेव अच्छसि जाव एकंपि ता दारगळ्वं जायं तो देओ, पडि-
वणं, दिण्णा, एवं कालो वच्चइ, अणया तरस्स दारगस्स अंभापितीहिं लेहो विसज्जिओ-अभहे अंधलीभूयाणि जइ
जीवंताणि देख्छसि तो एहि, सो लेहो उवणीओ, सो तं वाएइ अंसूणि सुयमाणो, तीए दिहो, पुच्छइ, न किंचि साहइ,
तीए लेहो गहिओ, वाइत्ता भणइ-मा अधितं करेहि, आपुच्छामि, ताए कहियं सबं अन्हापिऊणं, कहिए विसज्जि-
याणि, निग्गयाणि दक्खिणमहुराओ, सा य अणिण्या गुणिणी, सा अंतरा पंथे वियाया, सो चित्तेइ-अम्भापियरो नामं
कहित्तिसि न कयं, ताहे रमावत्तो पयिणो भणेइ-अणिण्याए पुत्तोत्ति, कालेण पत्ताणि, तेहिहि से तं च्वेव नामं कयं अप्पं

१ हे मयुरे-दक्षिणा उत्तरा य, उत्तरमयुराया यण्णिगदारगो दक्षिणमयुरं दिव्याश्रायं गतः, तत्र तस्य पूरुकेन वणिना सह मैत्री, तस्य भगिनी भर्तिका,
तेन भक्तं कृतं, सा य जेमत्तो वयन्नकं पारयति, सा यो पादाधारमय पश्यति अभ्युपपन्नः, मार्तिवा, ते भणन्ति-यदीहैव स्थालसि पावदेकमपि तावद् दारककयं
ज्जातं (भवेद्) सदा दयः, प्रतिपन्नं, दयः, पुवं कालो प्रवर्ति, अन्यदा तस्य दारकस्य भावापितृभ्यां लेखो विष्टः वयमनधीभूतो यद्दि औवन्तो मेक्षितुमि-
च्छामि तदाऽऽपाः, स लेख उवनीतः, स तं वाचयति सुमधधूणि, तथा इटः, पुच्छति, न किञ्चिदपि कययति, तथा लेखो गृहीतो, वाचयित्वा भणति-
माऽभूतं कार्वाः, आपुच्छे, तथा कयितं सर्वं मातापितृभ्यां कथिते विष्टेऽ, निर्गतो दक्षिणमयुरातः, सा चार्त्तिका गुर्वी, साऽन्तरा पथः प्रवन्तिवती, स
चिन्तयति-मातरपितरं नाम करिष्यतीति न कृतं, सदा रमयन् परित्रनो भणति-भार्त्तिकायाः पुत्र इति, कालेन मासौ, ताभ्यामपि तस्य सदैव नाम
कृतमभ्यवद्

दिष्टो, पलाओ, मगओ लगइ, एवं हेहा उवरिं च नासइ, कालसंदीयेण तिष्ठि पुराणि विउपिता, सामिपायमूलं
अच्छइ, ताणि देवयाणि पहओ, ताहे ताणि भणंति-अग्हे विज्जाओ, सो भट्टारगपायमूलं गओत्ति तत्थ गओ, एफमेकं
खामिओ, अण्णे भणंति-खण्णे महापायाले मारिओ, पच्छा सो विज्जाचक्रवट्ठी तिसंखं सयत्तिथणरे वंदिता णट्ठं च
दाइत्ता पच्छा अभिरमइ, तेण इंदेण नामं कयं महेसरोत्ति, सोवि किर धेज्जाइयाण पओससायणो भिज्जाइयकगण
सयं २ विणासेइ, अस्सेसु अंतरेसु अभिरमइ, तस्स य भणंति दो सीसा-नंदीसरो नंदी य, एवं पुक्कण विमाणेण अभि-
रमइ, एवं कालो वच्चाइ, अन्नया जज्जेणीए पज्जोयरस अंतरे सिंयं मोत्तूणं सेसाओ विद्धंसेइ, पज्जोओ धितेइ-नो जयाओ
होज्जा जेण एसो विणासेज्जा !, तत्थेगा जमा नाम गणिया ख्वरिसणी, सा किर धूवमगट्ठणं गेणइ जाहे तेंणतेण एइ, एवं
वच्चाइ काले जइण्णो, ताए दोणिण पुक्काणि वियसियं मउलियं च, मउलियं पणामियं, महेसरेण वियसियरस एत्थो पसारिओ,

१ इइ; पलायितः, पृथगे लगति, पृथगपस्त्रादुपरि च नश्यति, कालसंदीयेन प्रीणि पुराणि विउपिताभि, सामिपुराणिइति, ता देवताः महताः, तदा ता
भणन्ति-ययं विद्याः, स भट्टारकपायमूलं गत इति गतः, तत्र पूर्वकेन क्षमिताः, अन्ये भणन्ति-ऊयणे मद्यागाले मारितः, एभाए स विद्याचक्रवर्ती विलम्बं एवं
सीयंकरात् पन्दित्रवा नृपयं च दर्शयित्वा पश्चादभिरमते, तेनेन्द्रेण नाम कृतं महेश्वर इति, सोऽपि किञ्च भिज्जातीयानां मदेयमायवो भिज्जातीयकगणानां एतत् २
विनाशयति, अन्ये प्वन्तःपुरेसु अभिरमते, तस्य च भव्यते इह शिखी-नन्दीधरो नन्दी य, एवं पुक्कण केन विमानेन अभिरमते, एवं कालो मन्दिन, भव्यदोमविष्य
प्रयोत्तस्त्रान्तःपुरे शिवायं मुक्कवा दोषा विषयंसयति, प्रयोत्तभिनतयति-क वयायो भवेत् येन पूय विनाशयेत् !. तत्रैकोमानाधी गणिना रुयिणी, सा बिद्ध पूय
प्रहणं गृह्णाति यदा तेन मार्गेणति, एवं यवति काले अयतीर्णः, तथा हे पुत्रे विकसितं मुकुलितं च, मुकुलितमयंप्रति, महेश्वरेण विकसिताय इच्छाः प्रसारितः,

सां मज्जलं पणामेइ एयस्स तुज्झे अरहसिस्सि, कहं !, ताहे भणइ-एरिसिओ कण्णाओ ममं ताय पेच्छह, तीए सह संवसइ हियहियओ कओ, एवं वच्चइ कालो, सा पुच्छइ-काए वेलाए देवयाओ ओसरंति !, तेण सिद्धं-आहे मेहुणं सेवामि, तीए रण्णो सिद्धं मा ममं मारेहिसि, पुरिसेहि अंगस्स उवरिं जोगा दरिसिया, एवं रक्खलामो, ते य पज्जोएण भणिया-सह एयाए मारेह मा य दुरारब्बं करेह्हि, ताहे मणुरसा पच्छण्णं गया, तेहिं संसद्धो मारिओ सह तीए, ताहे नंदीसरो ताहिं विज्जाहिं अहिद्धिओ आणासे सिलं पिउविचा भणइ-हा दास ! मओसिस्सि, ताहे सनारो राया उल्लपडसाडगो खमाहि एगावराहंति, सो भणइ-एयस्स जइ तवत्थं अच्चेह तो मुयामि, एवं च णयरे २ एवं अवाउड्डियं ठांवेह्हि तो मुयामि, तो पड्डियण्णो, ताहे आययणणि कारावियाणि, एसा महेसरस्स उप्पत्ती ! ताहे नगरिं सुण्णियं कोणिओ अइ-गओ गइभनंगलेण गाहाविया, एत्थंतरे सेणियभज्जाओ कालियादिमादियाओ पुच्छंति भगवं तिरथयरं-अनहं पुत्ता

१ सा मुइल्लनंदयवेतल १५मईसीति, कथं !, तदा भणति-ईरस्यः कथया मां तावत् पेक्षस्व, तथा सह संवसति इतदस्यः श्रुत्वा, पूर्वं प्रव्रतति कालः, सा पुच्छति-कस्मां वेलायां देयत्वा भयसरन्ति, तेनोक्तं-यदा भैशुवं सेवे, तथा राज्ञे कथितं मा मां मारयतेति, पुरुषैरद्रस्योपरि योगा दर्शिताः, एवं रक्षयामः, ते च प्रयोतेन भविता-सदैवया मारयव मा दुरारब्धं काहं, तदा मनुज्याः प्रच्छन्नं भवताः, तैः संश्लिष्टो मारितः सह तथा, तदा-नन्दीयरसाभिर्धियाभिरधिष्ठित आकाशो शिखं विजुष्यं भणति-हा दास ! मृतोऽसीति, तदा सनारो राज्ञाऽऽर्धसादिकपटः क्षमस्वैकमपराधमिति, स भणति यद्दि पुनमेतदयस्य भवंत, तदा मुयामि, पुनं च नगरे २ एवमप्राप्तं स्थापयतेति तदा मुयामि, तदा प्रतिपद्यः, तदाऽऽयतनानि कारितामि, पुन महेयर-स्तोषयतिः । तदा भगवीं पूज्यां कोणिकोऽतिगतः गर्दभलाङ्गुलेन श्रुत्वा, अद्यान्तरे धैषिकभाषाः काकिकादिकाः पुच्छन्ति भगवन्तं तीर्थकरं-अस्माकं पुत्राः

दिद्वी, पलाओ, मगओ लगद, एवं हेद्वा उवरिं च नासद, कालसंदीवेण तन्नि पुराणि विजपिता, सामिपायमूलं
अच्छद, ताणि देवयाणि पदओ, ताहे ताणि भणंति-अमहे विज्जाओ, सो भट्टारगपायमूलं गओत्ति तथ गओ, एफमेफं
खामिओ, अण्णे भणंति-खवणे महापायाले मारिओ, पच्छा सो विज्जाचक्रवट्ठी विसंझं सपत्तिधगरे वंदिसा णटं च
दाइत्ता पच्छा अभिरमद, तेण इंदेण नामं कयं महेसरोत्ति, सोवि किर धेज्जाइयाण पओसमावण्णो धिज्जादयकत्तगाण
सयं २ विणासेइ, अञ्जेसु अंतरेसु अभिरमद, तरसय भणंति दो सीसा-नंदीसरो नंदी य, एवं पुफएण विमाणेण अभि-
रमद, एवं कालो वच्चद, अञ्जया च्छेणीए पज्जोयरस अंतरे सिवं मोत्तणं सेसाओ विद्धंसेइ, पज्जोओ धितेइ-को जयाओ
होज्जा जेण एसो विणासेज्जा !, तथेगा जमा नाम गणिया रुवसिणी, सा किर धूवगहणं गेणदइ जाहे तेणंतेण एइ, एवं
वच्चद काले जइण्णो, ताए दोणिण पुफाणि वियसियं मज्झियं च, मज्झियं पणामियं, महेसरेण वियसियरस हरथो पसारिओ,

१ ६८; पलापितः, प्रपतो लगति, एवमथस्त्रादुपरि च मरयति, कालसंदीवेन प्रीणि पुराणि विजुर्धत्तानि, सामिपुरास्त्रावति, ता देवताः प्रहताः, तया ता
भणति-वयं विद्याः, स भट्टारकपादमूलं गत इति गतः, तत्र पूर्वकेन क्षमिंतः, अन्ये भणन्ति-खवणे महापायाले मारितः, पलाय स विद्याचक्रवर्था विसर्गं एवं
तीर्थंकरान् यन्निद्रवा नृपं च दर्शयित्वा पश्चादभिरमते, तेनेन्द्रेण नाम कृतं महेभर इति, सोऽपि किञ्चिज्जातीयानां प्रदेशमारयो जिज्जातीयकचक्रानां शतं २
विनाशयति, अन्येष्वन्तःपुरेषु अभिरमते, तस्य च भवते द्वौ धिप्यो-नन्दीधरो मन्दी च, एवं पुष्पकेण विमानेन अभिरमते, एवं काळो मज्झति, अन्येष्वपि
प्रयोतस्त्रातःपुरे शिष्यां मुक्तावा शेषा विच्यंसयति, प्रयोतस्त्रिन्त्यति-क जपायो भवेत् येन पूय विनाशयेत् १. सर्वत्रोमान्नामी गतिक्का रुपिणी, ता दिव्य पूय
प्रहणं गृह्णाति यदा तेन मार्गेण्यति, एवं प्रवति काले अवतीर्णः, तया द्वे पुत्रे विकसितं मुकुटितं च, मुकुटितमयं पति, महेभरेण विकसिताय दद्याः प्रतापितः,

कामविकारो जाओ, सहयकुले घट्टावियो, समोसरणं गओ साहुणीहिं सह, तत्थ य कालसंदीवो वंदित्ता सामिं पुच्छइ-
 कओ मे भयं ? , सामिणा भणियं-एयाओ सच्चतीओ, ताहे तस्स भूलं गओ, अवण्णाए भणइ-अरे तुमं ममं मारेहि-
 सित्ति पाएसु बला पाडिओ, संवट्ठिओ, परिवायणेण तेण संजतीणं हिओ, विज्जाओ सिकखावियो, महारोहिणिं च साहेइ,
 इमं सत्तमं भवं, पंचसु मारिओ, छट्ठे छभमासावसेसावएण नेच्छिया, अहं साहेत्तुमारद्धो अणाहमइए चितियं काऊण
 उज्जालेत्ता अल्लवंमं वियडित्ता यामेण अंगुष्ठएण ताव चंकमइ जाय कट्ठाणि जलंति, एत्थंतरे कालसंदीवो आगओ कट्ठाणि
 हुन्मइ, सत्तरसें गए देवया सयं जवट्ठिया-मा विमयं करेहि, अहं एयस्स सिद्धिमुक्कामा, सिद्धा भणइ-एगं अंगं परिच्चय
 जेण पविसामि सरीरं, तेण निळाडेण पडिच्छिया, तेण अइयया, तत्थ विलं जायं, देवयाए से तुट्ठाए तइयं अडिंछ कयं,
 तेण पेढालो मारिओ, कीसणेणं मम माया रायधूयसि विद्धंसिया, तेण से रुदो नामं जायं, पच्छा कालसंदीवं आभोएइ,

१ कामविकारो जाओ, भद्रकुले धरितः, समवसरणं गतः साध्वीभित्सइ, तत्र च कालसंदीपको धरित्वा स्वामिनं पृच्छति-कुतो मे भयं ? ,
 स्वामिना भणितं-एतस्माद् सत्यकेः, सदा सत्यं पार्थ गतः, भवन्त्या भणति-अरे एवं मां मारयिष्यसीति पादयोर्दंकाए पातितः, संदुष्टः, परिमाणकेन तेन संवतीनां
 पार्थाए हतः, विद्याः शिक्षिताः, महारोहिणी च साधयति, अयं सत्यमो भवः, पञ्चसु भवितः, षष्ठे ध्वंसरासावसेयायुर्कृतया नेष्ट, अयं साधयितुमारब्धः अथाप-
 द्यतेकेन धितिकी छाया मन्यास्य भार्गवमं प्रावृत्त्य यामेनाहुतेन तावत् चट्ठाभ्यसि यावत् काष्ठानि ज्वलन्ति, अत्रान्तरे कालसंदीपक आगतः काष्ठानि क्षिपति,
 सप्तमाय गते देवता स्वयमुपस्थिता-मा विमं कार्षीः, अहमेतस्य सेधियुक्कामा, सिद्धा भणति-एकमात्रं परित्यज येन प्रविशामि शरीरं, तेन कळटेन प्रतीष्टा,
 तेनार्तिगता, तत्र विलं जातं, देवतया चक्रे शुद्धया पृतीयमाक्षि हवं, तेन पेढालो मारितः, कयं मम माया राजदुहितेति विप्रच्छा, तेन सत्य रुदो नाम जातं,
 पश्चाद् कालसंदीपमाभोगयति,

ध्याणण्या ॥ २ ॥ पडिचरणोभासण्या कोणियगणिपत्ति गमणनिगमणं । वेसालि जहा येप्यइ उदिसस जओ गवे-
सामि ॥ ३ ॥ वेसालिगमण मगण साईकारावणे य आवट्टा । धूम नरिंदनियारण इट्टगनिकाळणविणासो ॥ ४ ॥ पडि-
यागमणे रोहण गद्दभहलवाहणापइण्णाय । चेडगनिगम वहपरिणओ य माया च्चालद्धो ॥ ५ ॥” कोणिओ भणइ-
चेडग ? किं करोमि !, जाव पुक्खरिणीओ उट्टेमि ताव मा नगरी अतीहि, तेण पडिवण्णं, चेडगो सयलोहिदं पडिमं गळए
बंधिऊण उइण्णो, धरणेण सभवणं नीओ कालगओ देवलोगं गओ, वेसालिजणो सवो महेसरेण नीलवंतंमि सादरिओ ।
को महेसरोत्ति ?, तस्सेव चेडगरस धूया सुजेट्टा वेरगा पवइया, सा उवरसयस्संतो आयायेइ, इओ य पेढाळगो नाम परि-
वायओ विज्जासिद्धो विज्जाड दाउकामो पुरिसं मगाइ, जइ वंभचारिणीए पुत्तो होज्जा तो ससरथो होज्जा, तं आयायेत्ती
दइणं धूमिगावामोहं काऊण विज्जाविवज्जासो तरथ सेरित्तु काले जाए गव्भे अतिसयणाणीहिं कहियंन्त एयाए

१ भालयनं ॥ २ ॥ प्रतिचरणमवभासनं कोणिकगणिकेति गमनं निर्गमनं । वैशाखी यथा शुद्धते वदीश्वर प्रयतो गवेचयामि ॥ ३ ॥ पैसाकीगमनं मागंय
सलकारकरणमावजिता । स्वयः नेरन्दनियारणं इट्टिकानिकासनं विनासः ॥ ४ ॥ पतिते गमनं रोपः (पुरितः) गरंभइकयाहनप्रतिष्ठायाः । चेटकनि-
गंमो वधपरिणतश्च माद्रोपालब्धः ॥ ५ ॥ कोणिको भणणि-चेटक ! किं करोमि ?, यावद् पुक्खरिण्या आगच्छामि तावन्मा नगरीं यासीः, सेव प्रथिवधं, चेटकः
सकळलोहमयी प्रतिमां गळे वद्धा अवतीर्णः, धरणेन स्वभवनं नीतः कालगतो देवलोकं गतः, वैशाखीचरतः सर्वो मदेभरेण नीलवर्तित संवतः । को मदेभर
इति ?, तस्यैव चेटकस्य इति वा सुज्येष्ठा वेरगायाप्रयचित्ता, सोपाश्वस्यस्तन्तरतापयति, इतश्च पेढाळको नाम परिवाद विद्यासिद्धो विद्या दगुक्कामः पुरं
मागेयति, यदि प्रश्नचारिण्याः पुत्रो भवेत् सार्द्धं समर्थो भवेत्, तामावापयन्ती इष्टा धूमिकावामोहं कृत्वा विद्याविवर्णसः तत्र शुश्रूष्य (पठः) कांठि
जाते गर्भेऽतिशयज्ञानिभिः कथितं-नैतस्याः

मारिज्जइ, अमरिसिओ भणइ-मारिज्जइ, ताहे इंगालखड्डा कया, ताहे सेयणओ ओहिणा पेच्छइ न वोलेइ खड्डु, कु-
 मारा भणंति-सुज्झ निमित्तं इमं आवइं पत्ता तोवि निच्छसि ?, ताहे सेयणएण खंघाओ ओयारिया, सो य ताए
 खड्डाए पडिओ मओ रयणप्पहाए नेरइओ उववण्णो, तेवि कुमारा सामिस्स सीसत्ति वोसिरंति देवयाए साहरिया जत्थ
 भयवं तित्थयरो विहरइ, तहवि णयरी न पडइ, कोणियस्स चिंता, ताहे कूलवालनस्स रुद्धा देवया आगासे भणइ-
 'समणे जइ कूलवालए मागहिंयं गणियं लगेहिती । लाया य असोगचंदए, वेसालिं नगरिं गहिस्सइ ॥ १ ॥ सुणेतओ
 चैव चंपं गओ कूलवालयं पुच्छइ, कहियं, मागहिया सदाविया विडसाविया जाया, पहाविया, का तीसे उप्पसी जहा
 णमोकारे पारिणामियवुद्धीए धूभेत्ति-'सिद्धसिलायलगमणं खुड्डुगसिललोइणा य विकसंभो । सावो मिच्छावाइत्ति
 निगओ कूलवालतयो ॥ १ ॥ तावसपल्ली नइवारणं च कोहे य कोणिए कहणं । मागहिगमणं वंदण मोदगअइसार

१ मायेठ, अमरिचतो भणति-मायेठा, तदाऽङ्गरागतां हत्वा, तदा सेवककोऽवधित्ता पश्यति, नातिकामसि गतीं, कुमारी भणतः-तव निमित्तमियमा-
 पत्तिः प्राप्ता सभापि नेच्छसि, तदा सेवकेन स्तब्धादवतारितौ, स च तस्या गत्वायां पतितो मृतो रत्नप्रभायो भैरविक दासकः, तावपि कुमारी स्वामिनः
 दिव्याविति मृगस्तुन्वी देवतया संवृता यत्र भगवान् तीर्थकरो विहरति, तथापि नगरी न पतति, कोणिकस्य धिन्ता, तदा कूलवालकस्य रुद्धा देवताऽऽक्रान्ते
 भणति-धमणः कूलवालको यदि मागधिकं वेदयां लपिष्यति । राज्ञा चायोकचन्दो वैशालीं नयरीं महीष्यति ॥ १ ॥ भृषवक्षेव चम्पां गतः कूलवालकं
 पुच्छति, कथितं, मागधिका शब्दिता विटधाविका जाता, प्रधाविता, का तस्या उपचिर्वया नमस्कारे पारिणामिकीजुद्धां स्तुय इति, सिद्धसिलातलगमनं
 झुञ्जेन दिलालोठनं च विकम्भः (पादप्रसारिका) । तापो मिथ्यावादीति निर्गन्धः कूलवालकतपः ॥ १ ॥ तावसपल्ली नदीवारणं च कोये कोणिकस्य
 (देवतया) कथितं । मागधिकागमनं वन्दनं मोदकाः अतीसारः

संज्ञावर्णं, ताहे जुद्धं संपन्नं, कोणियस्स कालो दंडणायगो, दो वूहा काया, कोणियस्स गरुडवूहो चंडगस्स सागर-
वूहो, सो जुद्धंतो कालो ताव गओ जाव चंडगो, चंडएण य एणस्स य सरस्स अभिगहो कओ, सो य अमोहो, तेण
सो कालो मारिओ, भगं कोणियवलं, पड्नियत्ता सए २ आवासे गया, एवं दसहि दिवसेहिं दसवि मारिया चंडएण
कालादीया, एकारसमे दिवसे कोणिओ अद्धमभत्तं णिहइ, सकच्चमरा आगया, सको भणइ-चंडगो सावगोत्ति अएं न
पहरासि नवरं सारक्खामि, एत्थ दो संगामा महासिखाकंडओ रहमुसलो भाणियवो जहा पणत्तीए, ते किर चमरेण
विजविया, ताहे चंडगरस्स सरो वहरपडिक्खगे अफिडिओ, गणरायाणो नद्धा सणयरेसु गया, चंडगोवि वेसालिं गओ,
रोहणसज्जो ठिओ, एवं वारस वरिसा जाया रोहिजंतरस, एत्थ य रोहए हल्लविहल्ला सेयणएण निगाया वलं मारोति दिवे
दिवे, कोणिओवि परिखिज्जइ हरिथणा, चिंतेइ-को उवाओ जेण मारिज्जोआ !, कुमारामच्चा भणोति-जइ नवरं हरयी

१ सप्तपद्माशाल, तदा मुक्तं मयुतं, कोणिकस कालो दण्डनायकः, दो भूहो कृतो, कोणिकस गरुडवूहभेदकस सागरवूहः, स पुष्पमानः कालजा-
वहतो यावचेदकः, चेटकेन चैकस शरस्याभिप्रहः कृतः, स चासोषः, तेन स काष्ठो मारितः, भगं कोणिकवलं, मतिनिद्रताः स्वके २ आवासे गताः, एवं
दशभिर्दिवसैर्दृष्टावि मारिताश्चेदकेन कालादयः, एकदशे दिवसे कोणिकोऽद्धमभक्तं मुक्ताति, शरच्चमरायागतो, शक्नो भणति-चेदकः भायक इत्यहं न मद्राभि
नवरं संरक्षयामि, भग्न द्वौ संप्राप्तौ महाशिलाकण्टकपमुसलो भणितव्यो यथा प्रप्राप्तौ, तौ किल चमरेण विजुर्वीर्यौ, तदा चेटकस शाले वपन्यविरूपके रस-
लितः, गणराजा नष्टाः स्वनगरेषु गताः, चेटकोऽपि वैशालीं गतः, रोषकसन्नः स्थितः, एवं द्वादश वर्षाणि जातानि रुष्यमाने, भग्न य रोषके एतुमिहो संघ-
नकेन निर्गतौ बलं भारयतः दिवसे दिवसे, कोणिकोऽपि परिखिद्यते हरिचना, चिन्तयति-क वपायो येन मार्यते, कुमारामत्या भणन्ति-मारि नवरं इत्यो

एवं बहुसो २ अर्णवीए चित्तं उत्पण्णं, अण्णया हल्लविहल्ले अणइ-रज्जं अल्लं अल्लेण विणिच्चामो सेयणं भम देह, ते हि मा सुरक्खं चित्तियं देमोत्ति अर्णति गया सभवणं, एक्काए रचीए सअत्तेउरपरिवारा वेसालिं अज्जमूलं गया, कोणियस्स कहियं-नद्धा कुमारा, तेण चित्तियं-तेवि न जाया हत्थीवि नत्थि, चेडयस्स दुयं वेसइ, अमरिसिओ, जइ गया कुमारा गया नाम, हत्थि वेसेह, चेडगो अणइ-जहा तुमं भम नत्तुओ तहा एएवि, कह इयाणिं सरणागयाण हरामि, न देमिच्चि द्दुओ पडिगओ, कहियं च, पुणोवि दुयं पड्येइ-देह, न देह तो जुग्गसज्जा होह एमिच्चि, अणइ-जहा ते रुक्कइ, ताहे कौणिएण कालाइया कुमारा दसवि आयाहिया, तरयेक्केस्स तित्थि २ हत्थिसहस्सा तित्थि २ आससहस्सा तित्थि २ रह-सहस्सा तित्थि २ मणुरसकोडिओ कोणियस्सवि एत्थियं सयाणिवि तित्थीसं ३३, तं सोऊण चेडएण अट्टारसगणरायाणो मेलिया, एवं ते चेडएण समं एण्णयीसं रायाणो, तेसिंवि तित्थि २ हत्थिसहस्साणि तह वैव नवरं सबं संखेवेण

१ एवं बहुसो १ अर्णत्सा विस्समुत्पादितं, अन्यदा हल्लविहली अणत्ति-राज्यमर्थमर्थं विमज्जामः सेचनकं मरुं द्रुवं, ती ए मा सुरक्षं चिन्तितं दायेति भगन्तो गतौ स्वभयनं, एकया शाया सान्तःपुरपरिधौ वैशाख्यमार्गं (मातामह) पादयूकं गतौ, कोणिकाय कथितं-नष्टो कुमारो, तेन चिन्तितं-दाववि न जातो हस्त्यपि भाक्षि, चेटकाय द्रुवं प्रेषयति, भगवितो, यदि गतौ कुमारो गतौ नाम हस्तिनं प्रेषय, चेटको अणत्ति-यथा रवं नसा तथेतावपि, कथमिदानीं दारणागतयोर्हरामि, न दद्यामीति द्रुतः प्रतिगतः, कथितं च, पुनरपि द्रुतं प्रस्थापयति-देहि, न दद्याच्छदा युद्धसज्जो भवेमीति, अणत्ति-यथा ते रोचते, तदा क्रोमिकेन काकादिकाः कुमारा दद्याप्याह्वानः, तथैकेकस्य ग्रीणि २ हस्तिसहस्राणि ग्रीणि २ अथसहस्राणि ग्रीणि २ रपसहस्राणि तित्थो २ मनुष्यकोटयः कोटिकस्याप्येतावद् सयोन्यपि प्रयक्षितव्यं, एवं भुत्वा चेटकेनाष्टादश गणानां मेलित्वा, द्रुवं ते चेटकेन सममेकोनविंशतीं राजानः, तेषामपि हस्तिनां त्रिस-हस्री २ सार्धं नवरं सर्वं संक्षेपेण

भावश्चक-
हारिभ-
द्रीया

॥६८३॥

मुणेतओ चैव उट्ठाय लोहदंडं गहाय नियलाणि भंजामिति पट्ठाधि
दंडं गहाय एइत्ति, सेणिएण चितियं—न नज्जइ कुमारेण मारेइत्तिचि ८
अधिती जाया ताहे ड्हिकण धरमागओ रज्जधुरामुक्कत्तीओ तं चैव चि ८
होइत्ति तंवि ए सासणे छिहत्ति अक्खराणि जुणं काळण राइणो उवणीयं, ८ पिउणो कीरइ पिंडदाणादी, निरधारि-
ज्जइ, तत्पभित्ति पिंडनिवेयणा पवत्ता, एवं कालेण चित्तो गो जाओ, पुणरयि सयणपरिभोए य पियसंति ए द्दूण अद्धिती
होइत्ति तओ निगओ चंपारायहाणी करेइ, ते हल्लविहत्ता सेयणएण गंधहत्थिणा समं सभयणंसु य उज्जाणंसु य पुक्कस-
रिणीएसु अभिरमंति, सोवि हत्थी अंतैवरियाए अभिरमावेइ, ते य पउमायई वेच्छइ, णयरमग्गेण य ते हल्लविहत्ता हारेण
कुंडलेहि य देवदुसेण विभूसिया हत्थिखंधवरगया द्दइण अद्धिती पयाया कोणियं विण्णवेइ, सो नेच्छइ पिउणा दिण्णंति,

१ भुवश्चैवोत्थाय लोहदण्डं गृहीत्वा निगदन् भवन्मि इति प्रमादितः, येनैव रत्नपाककाः भवन्ति—एव स पापो लोहदण्डं गृहीत्वाऽऽयाति, भंजित्वैव वि-
भित्तंन ज्ञायते (केन) कुमारेण नाराधिव्यतीति तालपुटं विषं सादितं यावदेति तावन्मृतः, सुष्ठुतथायतिर्वाता, यदा दूरया गृहमागतो मुक्तागभ्युद्विष्टदेव
चिन्तयन् तिष्ठति, कुमारामात्यं विभित्तं—राज्यं नङ्गयतीति ताधिकं ज्ञासन् छित्तिरयाऽस्मराणि जीर्णानि कृत्वा राज्ञ वयनीतं, एवं विदुः द्वियते विद्वद्गतादि,
निष्ठाप्यते, तत्पभृति पिण्डनिवेदना प्रवृत्ता, एवं कालेन वित्तोको जातः, पुनरपि स्वाननपरिभोगांश्च पितृसत्कान् दद्यादयतिर्भवेत्पतीति निर्गतछत्रभर्या राज्यात्मा
करोति, तौ हल्लविहत्तौ स्वेचनकेन हस्तिना समं स्वमन्येण वयानेयु पुक्करीणीयु चाभिरमंते, सोऽपि हस्ती अन्तःपुरिका भभिरमयते, तौ य पयायती प्रपद्यते,
नगरमभ्येन च तौ हल्लविहत्तौ हारेण कुण्डलान्यां देवदुष्येण य विभूषितौ परहस्तिरकन्ययातौ दद्यादयतिं प्रमाता कोणिकं विप्रपयति, स नेच्छति यिया वयमिति,

४ प्रतिम-
मणाभ्य-
योगसं-
भ शिक्षाय
नयस्यान्यु-
धंढकको-
णिकयुद्ध

॥६८३॥

एवं बहुसो २ भणंतीए चित्तं तेष्यणं, अणया हृद्यविहसे भणइ-स्ज्जं अद्धं अद्धेण विणिच्चामो सेयणं मम देह, ते हि मा सुरक्खं चित्तियं देमोत्ति भणंति गया सभवणं, एक्काए रत्तीए सअंतेवरपरिवारा वेसाहिं अज्जमूलं गया, कोणियस्स कहियं-नट्ठा कुमारा, तेण चित्तियं—तेवि न जाया हृथीवि नरिथ, चेडयस्स दुयं पेसइ, अमरित्तिओ, जइ गया कुमारा गया नाम, हरिथ पेसेह, चेडगो भणइ-ज्जहा तुमं मम नत्तुओ तट्ठा एएवि, कहइ इयाणिं सरणागयाण हराभि, न देमिस्सि दूओ पडिगओ, कहियं च, पुणोवि दुयं पट्ठेइ-देह, न देह तो जुज्जसज्जा होह एमिस्सि, भणइ-ज्जहा ते रुच्चइ, साहे कोणिएण कालाइया कुमारा दसवि आवाहिया, तथेक्केकस्स तिस्सि २ हरिथसहरसा तिस्सि २ आससहरसा तिस्सि २ रइ-सहरसा तिस्सि २ मणुरसकोडिओ कोणियस्सवि एत्थियं सयाणिवि तिस्सीसं ३३, तं सोऊण चेडएण अट्ठारसगणरायाणो मेत्थिया, एवं ते चेडएण समं एणूणयीसं रायाणो, तेस्सिपि तिस्सि २ हरिथसहरसाणि तट्ठ चेव नयरं सयं संखेवेण

१ एवं बहुसो २ भणन्त्या विषयमुत्पादितं, अन्यथा हृद्यविहसो भणति-गन्धर्ममयं विषयव्याप्तः शेषवत्कं मयं दत्तं, ही ए मा सुरक्षं चिन्तितं दयेति भणन्ती गती। स्वभवनं, एकया श्रमया सान्धःपुरविधारी। वैशाख्यसामर्थं (मातामह) पादमूलं गती, कोणिकाय कथितं-नटो कुमारी, तेन चिन्तितं-तावदपि य जातं इस्सवि नास्ति, चेटकाय दूतं प्रेषयति, भवति, यदि गतो कुमारो गतो नाम हस्तिनं प्रेषय, चेटको भणति-मया एवं नत्ता तथैतावधि, कथमिदानीं दारणागतयोर्हराभि, न दद्यामीति दूतः प्रतिगतः, कथितं च, पुनरपि दूतं प्रस्थापयति-देहि, न दद्यात्तदा शुद्धसज्जो भवेमीति, भणति-मया ते रोचते, तदा कोणिकेन काकारिकाः कुमारा दद्याप्यादूताः, तत्रैकेकस्स ग्रीणि २ हस्तिसहस्राणि ग्रीणि २ अजसहस्राणि ग्रीणि २ रम्यसहस्राणि तिस्सो २ मज्जुप्यकोटयः कोसिकसाप्येतावत् सचांएपि प्रयच्छितात्, सत् शुखा चेटकेनाष्टादश गणराज्या मेत्थिताः, एवं ते चेटकेन सममेकेनयस्सती राजावः, तेयामपि हस्तिनां त्रिस-दसी २ तथैव नयरं सर्वं संखेवेण

मुणेतओ चेव उट्ठाय लोहदंडं गहाय नियलाणि भंजामिति पहाविओ, रक्खवालागा नेहेणं भणंति-एस सो पायो लोह-
दंडं गहाय एइत्ति, सेणिएण चितियं-न नज्जइ कुमारेण मारेहित्ति तालवडं विसं खइयं जाव एइ ताव मओ, सुद्धुरं
अधित्ती जाया ताहे ड्हिरुण धरमागओ रज्जधुरामुक्कतत्तीओ तं चेव चितंतो अच्छइ, कुमारासच्चेहिं चितियं-नहं रज्जं
होइत्ति तंविए सासणे लिहित्ता अक्खराणि जुणं काऊण राइणो जवणीयं, एवं पिउणो कीरइ पिंडदाणादी, निरधारि-
ज्जइ, तत्पभित्ति पिंडनिवेयणा पयत्ता, एवं कालेण विसोगो जाओ, पुणरवि सयणपरिभोए य पियसंतिए दइण अद्धित्ती
होहित्ति तओ निगओ चंपारायहाणी करेइ, ते हज्जविहज्जा सेयणएण गंधहधिया समं सभवणंसु य उज्जाणंसु य पुक्ख-
रिणीएसु अभिरमंति, सोवि हइथी अंतैडरियाए अभिरमावेइ, ते य पउमावई पेच्छइ, णयरमज्जेण य ते हज्जविहज्जा हारेण
कुंडलेहि य देवदुसेण विभूसिया हइथिखंधवरगया दइण अद्धित्ति पगया कोणियं विण्णवेइ, सो नेच्छइ पिउणा दिण्णीत्ति,

१ गृध्रवधेयोत्थाय लोहदण्डं गृहीत्वा निगट्वा भनज्म इति प्रयासितः, खेरेन रक्षयाळकाः भणन्ति-एष सो पायो लोहदण्डं गृहीत्वाऽऽयाति, भंजयेन्न वि-
नितंतं ज्ञायते (केन) कुमारेण मारयिष्यतीति तालपुटं विषं खादितं यावदेति तावन्मृतः, सुष्ठुराथयित्रांवा, वरा दयाया गृहमागतो मुक्करादपूलाक्षिण्णवेव
चिन्तयन् तिष्ठति, कुमारासांश्विनितंतं-राज्यं नज्जयतीति तादृशकं शासनं लिखित्वाऽऽराणि जीर्णानि कृत्वा राज्ञ वचनीयं, एवं विप्रः क्रियते पिण्डदानादि,
निष्कार्यते, तत्पश्रुति पिण्डनिवेदना प्रवृत्ता, एवं कालेन शिशोको जातः, पुनरपि स्वजनपरिभोगांश्च पितृसत्कान् दद्यादप्यतिर्भविष्यतीति निर्गतवदभयः (राज्याभां-
करोति, सौ हज्जविहज्जो सेवककेन हस्तिना समं स्वभवनेषु उद्यानेषु पुष्करिणीषु चाभिरमंते, सोऽपि हस्ती भन्तःपुरिका अभिरमयते, सो च पश्याचक्षी प्रेक्षते,
नगरमभ्येन च तौ हज्जविहज्जौ हारेण कुण्डलाभ्यां देवदुल्लेण च विभूषितौ परहस्त्रिरुक्तयगती दद्यादप्यति प्रगता कोणिकं विजययति, स नेच्छति यिया पयमिति,

कोणिओ कालादीहि. दसहिं कुमारेहिं समं मंतेइ-सेणियं वंधेत्ता एकारसभाए रज्जं करेमोत्ति, तेहिं पडिसुयं, सेणिओ वद्धो, पुषण्हे अवरण्हे य कससयं दवावेइ, चेह्णहाइ कयाइ ढोयं न देइ, भत्तं वारियं, पाणियं न देइ, ताहे चेह्णहा कहवि कुम्भासे घालेहिं वंधित्ता सयात्तं च सुत्तं पयेसेइ, सा किर धोवइ-सयवारे सुरा पाणियं सधं होइ । अणया तरस पज्जमावइए देवीए पुत्तो ज्जायितकुमारो जेमंतस्स उच्छंणे ठिओ, सो धाले मुत्तेवि, न वालेइ मा दूमिज्जिहित्ति (जत्तिए) मुत्तिपं तत्तिपं कूरं अवणेइ, मायं भणति-अम्मो ! अणस्सवि कस्सवि पुत्तो एत्थिओ अरिथि ! मायाए सो भणिओ-हुरात्तमन् तव अंगुली किमिए वमंती पिया मुहे काऊण अच्छिआइओ, इयरहा तुमं रोवंतो अच्छिआइओ, ताहे चित्तं मवयं जायं, भणइ-किह !, तो खाइ पुण मम गुलमोयए पेसेइ !, देवी भणइ-मए ते कया, जं तुमं सदा पिइवेरिओ उदरे आरद्धोत्ति सयं कहेइ, तहाविं तुज्झ पिया न विरज्जइ, सो तुमे पिया एवं वसणं पाविओ, तरस अरती जाया,

१ कोणिकः कालादिभिर्दशभिः कुमारीः समं मन्त्रयन्ति-श्रेणिकं बद्धा एकादश भागान् राश्यस्य कुर्म इति, शैः प्रतिष्ठुतं, श्रेणिको बद्धः, देवाहे भयात्ते च कलावात्तं दापयति, चेह्णहायाः कदाचिदपि गमनं (कर्तुं) न ददाति, भक्तं वारितं, पानीयं न ददाति, सदा चेह्णहा कथमपि कुलमापान् घालेयु बद्धा सयं च सुरा प्रवेशयति, सा किर प्रक्षालयति दातुं शक्यः सुरा पानीयं सर्वं भवति । अन्यदा तस्य पद्मावल्या देव्याः पुत्रं वदन्ति कुम्भातो जेमन्तं वस्सोहे स्थितः, स स्थाले भूययति, न घालयति मा दीपीदिति (यायति) मूर्ध्नि तावन्तं कूरमपनयति, मातारं भणति-अम्म ! अन्यस्यापि कस्यापि पुत्र इयमिदोऽस्ति !, माया स भणितः-तयाहुकी कमीन् वमन्ती पित्ता (तव) मुखे कृत्वा स्थितवान्, इतायात्वं रुदन् स्थितवान्, तदा चित्तं मृदु जातं, भणति-कयं ? किं पुनस्सहिं ममं गुहमोदकान् भूमीयि ?, देवी भणति-मया ते कृताः, यत्वं सदा पितृवैरिणः, उदरे (आगमनात्) आरभ्येति सवं कथितं, तथापि तव पिता न भयं ह्रीत्, स त्वया पितृवं भयसन् प्रपितः, तस्मादतिर्वाता,

तावसड्डया भग्ना तेहिं तावसेहिं रुद्धेहिं सेणियस्स रण्णो कहियं, ताहे सेणिण्ण गहिओ, एसा सेयणगस्स उत्पत्ती । पुव्वभवो तस्स-एगो धिज्जाइओ जन्नं जयइ, तस्स दासो तेण जन्नवाडे ठवियो, सो भणइ-अइ सेसं मम देहि तो ठामि इयरहा ण, एवं होवत्ति सोवि ठिओ, सेसं साहण देइ, देवाउयं निवद्धं देवलोगाओ चुओ सेणियस्स पुत्तो नंदिसेणो जाओ, धिज्जाइओऽवि संसारं हिंइत्ता सेयणगो जाओ, जाहे किर नंदिसेणो विलगइ ताहे ओहयमणसंक्कप्पो भवइ, विमणो होइ, ओहिणा जाणइ, सामी पुच्छिओ, एवं सवं कहेइ, एस सेयणगस्स पुप्पभवो । अभओ किर सामिं पुच्छइ-को अपच्छिमो रायरिस्सिस्ति ?, सामिणा उदायणो यागरिओ, अओ परं वल्लमवड्डा न पययंति, ताहे अभएण रज्जं दिज्जमाणां न इच्छियं, पच्छा सेणिओ चित्तेइ-कोणियस्स रज्जं दिज्जिह्मिस्ति हत्तस्स हत्थी दिन्नो विहत्तस्स देवदिन्नो हारो, अभएण पव्वयंतेण नंदए य खोमजुयलं कुंडलजुयलं हत्तविहत्तणं दिण्णाणि, महया विभयेण अभओ समाउओ पयइओ, अणया।

१ साएसोऽज्जा भमाहोत्ताएसै रुद्धेः श्रेणिकस्स राज्ञः कथितं, तदा श्रेणिडेन गुरीतः, एया सेयनकस्सोपयसिः । तस्य पूर्वभवः-एको चित्रादीपो यत्तं यत्तं, तस्य दासो यज्जपाटे तेन स्थापितः, स भणति-यदि दीवं मया दास्यसि तर्हि विद्यामि इत्यथा न, एवं भवति इति सोऽपि स्थितः, इत्थं सायुभवो पयाति, देवा-युर्निवद्धं, देवलोकोऽदभुतः श्रेणिकस्स पुप्पो नन्दिपेणो जातः, चित्रादीपोऽपि संसारं हिंइत्वा सेयनको जातः, यदा किर यदियेण भागेदति तयोपरतमनः संकटपो भवति विमनस्को भवति, भवधिना (विभदेन) जानाति, स्वामी दृष्टः पृथक् सर्वे कथयहि, एय सेयनकस्स पूर्वभवा । अभयः निष्ठ स्सामिन्नं दृच्छति-कोऽप्यधिमो राजर्षिरिति ?, स्वामिनोदायनो व्यलुत्तः, भतः परं यदमुकुटा य प्रयत्तिप्यन्ति, तदाऽभयेन राजवं दीपमात्रं नेहं, पण्ण श्रेणिक्कभि न्तयति-कोपिकाय राज्यं दास्यते इति हत्थाय हत्ती दत्तः विहत्थाय देवदत्तो हारो दत्तः, अभयेन प्रयत्ता नन्दायाः धर्मयुगलं पुण्डरकुपलं य एउविहत्ताया दत्ते, महता विभवेनाभयः समावृत्तः प्रयत्तितः, अन्यदा

तैरथ एगमि कुंडलजुयलं एगमि देवदूसजुयलं, तुझाप गहियाणि, एवं हारस्स जण्णसी । सेयणगस्स का जण्णसी ?, एणत्थ वणे हथियजुहं परियसइ, तंमि जुहे एगो हत्थी जाए जाए हथियचेछए मारेइ, एगा गुविणी हथियणिगा, सा य ओसरित्ता एकहियया चरइ, अण्णया कयाइ तण्णिण्डियं सीसे काऊण तावसासमं गया, तेंसि तावसाणं पाएसु पडिया, तेहिं पायं-सरणागया चरार्इ, अण्णया तत्थ चरंती वियाया पुत्तं, हत्थियजुहेण समं चरंती छिहेण आगंतूण थणं देइ, एवं संवहुइ, तत्थ तावसपुत्ता पुप्फजार्ओ सिंचंति, सोवि सोंहाए पाणियं नेऊण सिंचइ, ताहे नामं कयं सेयणओत्ति, संवहुओ मय-गलो जाओ, ताहे णेण जहुवर्इ मारिओ, अण्णया जुहं पडियणो, अण्णया तेहिं तावसेहिं राया गामं दाहितिसि मोय-गेहि लोभित्ता रायगिहं नीओ, णयरं पवेसेत्ता चद्धो सालाए, अण्णया कुलवती तेण चैव पुवन्भासेण हुक्को किं पुत्ता ! सेयणग ओच्छगं च से णणामेइ, तेण सो मारिओ, अण्णे भणंति—जुहवइत्तणे टिएणं मा अण्णायि वियातिसि ते

! तथैकस्मिन् कुण्डलजुयलमेकस्मिन् देवदुसजुयलं, एवम् हारस्सोत्पत्तिः । सेचनकस्य कोरपत्तिः ? , एकत्र यने हस्तिपूयं परिवसति, तस्मिन् पूये एको हत्थी जातान् जातान् हस्तिरुभयान् मारयति, एका शुद्धीं हस्तिनी, सा चापयत्यैकस्मिन् चरति, अन्यदा कदाचित् एणवित्ठकां गीयं कृत्वा सापसाधनं गत्वा, तेषां वापसानां पादयोः पतित्वा, तैर्योतं-सारणात्ता चरती, अन्यदा तत्र चरन्ती प्रभनितवती पुत्रं, हस्तिपूयेन समं चरन्ती भव-सरे भाग्यस्य स्थानं ददाति, एवं संवर्धते, यत्र वापसपुत्राः पुष्पजातः सिद्ध्यन्ति, सोऽपि शुद्धपा पानीयमानीय सिद्ध्यति, तदा भग्नं कृतं सेचनक इति, संवृद्धो मद्भक्तो जातः, तदाऽनेन पूयपविर्माणाः, भाग्यनां पूर्णं प्रतिपन्नं, अन्यदा वैष्ठापसे राजा प्राप्तं दास्यतीति कोभयित्वा मोदके राजजुहं नीतः, नगरं प्रवेश्य बद्धः बाळगो, अन्यदा कुलपतिसेनेन पूर्वान्धासेनागतः, किं पुत्रं सेचनक ! वत्सं च तस्मै क्षिपति, तेन स मारितः, अन्ये अणनित-पूयपवतिसे स्थितेन माभ्यगादि प्रतीजनदिति से

पेचगं, अणया महिससयाणि पंच पुत्तेण से पलावियाणि, तेण विभंगेण दिट्ठाणि मारियाणि य, सोत्तस य रोगायंका पाउव्हया विचरीया इंदियत्था जाया जं हुगंघं जं सुगंघं मज्झइ, पुत्तेण य से अभयस्स कहियं, ताहे चंदणिउदगं दिज्झइ, भणइ-अहो मिट्ठं चिट्ठेण आलिप्पइ पूइमंसं आहारो, एवं किसिक्कण मओ अहे सत्तमं गओ, ताहे सयणेण पुत्तो से ठवि-ज्झइ सो नेच्छइ, मा नरगं जाइस्सामित्ति सो नेच्छइ, ताइं भणंति-अग्गे विगिंचिस्सामो तुमं नयरं एणं मोरेदि संसए सवे परियणो मोरेहिति, इत्थीए महिसओ विइए जुहावो य रत्तचंदणेणं रत्तकणवीरोहिं, दोवि दंडीया मा तेण कुहाटएण अया हओ पडिओ विलवइ, सयणं भणइ-एयं दुक्खं अवणेह, भणंती-न तीरंति, तो कहं भणइ-अग्गे विगिंचामोत्ति?, एवं पसंगेण भणियं, तेण देवेणं सेणियस्स तुट्ठेण अट्टारसवंको हारो दिण्णो दोणिण य अक्खलिययट्ठा दिण्णा, सो हारो वेह-णाए दिण्णो पियत्ति काउं, वट्ठा नंदाए, ताए रुट्ठाए किमहं वेडक्खत्तिकोऊण अनिरक्खया खंभे आपट्टिया भग्गा,

१ प्रायोपयं, अन्यदा मरियपय्यासी पुत्तेण तस पळावित्ता, तेन विभंगेन एवा मारिता च, पोहस रोगावहाम प्रादुर्भूताः विपरीता इन्द्रियाणां जाला पर-
दुर्गोपयं सत्तुगणिय मन्थते, पुत्तेण च तस्याभयाय कथितं, तदा धर्मेणुदोदकं दीयते, भणति-अहो मिट्ठं विट्ठयोविल्लयते पूत्तिमासमाहारः, एवं छिट्ठा पुत्तो-
उयः सत्तमं गतः, तदा स्वजनेन तस पुत्रः स्थाप्यते स नेच्छति, मा वरकं गममिदि स नेच्छति, से भणन्ति-एयं विभग्गामसयं परमेकं माय पोचाइ
सर्वान् परिजनो मारियत्ति, विट्ठा महियो द्वितीयया कुहासी एकचन्दनेन एककणवीरैः (मारिहो), दाधवि मा इतिहता भूय तेन कुट्टारेणमा हवा
पवितो विट्ठवति, स्वजनं भणति-पूतहुःसमपनयत, भणन्ति-न दावयते, एवं कयं भणइ-एयं विभग्गाम इति?, पुत्तयसनेन भणितं, तेन दुपेन पंलिहाय
पुटेनाट्टादासरिको हारो दवाः दो चारिहल्लयवुत्तो दत्तो, स द्वारावेहणाय दवाः प्रियेतिहत्वा, वुत्तो नन्दायै, तथा रुट्ठा इमहं चेट्ठयेदिहत्वा पूरं धितो,
सग्गमे आपट्टितो भग्गो,

तंओ सेहुगवसंतं सामी कहेइ, जाव देवो जाओ, ता तुन्मेहिं छीए किं एवं भणइ ?, भगवं ममं भणइ-किं संसारे अचछइ निषाणं गच्छेति, तुमं पुण जाव जीवसि ताव सुहं मओ नरयं जाहिसित्ति, अभओ इहवि चेइयसाहुपूयाए पुणं समजिणइ मओ देवजोगं जाहिति, कालो जइ जीवइ दिवसे २ पंच महिससयाइं यावाएइ मओ नरए गच्छइ, राया भणइ-अहं तुन्मेहिं नाहेहिं कीस नरयं जामि ? केण उवाएण वा न गच्छेज्जा ?, सामी भणइ-जइ कविळं माहणिं भि-
 कखं दावेसि कालसुरियं सृणं मोएसि तो न गच्छसि नरयं, धीमंसियाणि सवणगारेण नेच्छंति, सो य किर अभवसिद्धीओ कालो, धिज्जाइयाणिया कविला न पडिवज्जइ जिणवयणं, सेणिएण धिज्जाइणी भणिया सामेण-साइ वंदाहि, सा नेच्छइ, मारेमि ते, तहावि नेच्छइ, कालोवि नेच्छइत्ति, भणइ-मम गुणेण एसिओ जणो सुहिओ नगरं व, एएय को दोसो ?, तस्स पुत्तो पालागो नाम सो अभएण उवसामिओ, कालो मरिउमारद्धो, तस्स पंचमहिसासवयातेहिं से ऊणं अहे सत्तमया

१ उक्तः सेट्टकपुणामं सामी कथयति, पायइवो जावः, वरिं गुप्पामिभः सुते किमेवं भणति ?, आइ भगवान् मां भणति-किं संसारे तिष्ठत निषाणं गच्छतेति, त्वं पुनर्यावजीयसि तावसुखितो भूतो नरकं पाससीति, अभय इहापि वैसयसाहुपूयाए पुणं समुणावेयसि भूतो देवकोकं पाससि, काळिको यदि जीवेइ दिवसे २ महिएयसावलीं मयायादवतिं भूतो नरकं गमिष्यसि, राजा भणति-अहं गुप्पामु जायेयु कथं नरकं गमिष्यामि ?, केन वोपायेन न गच्छेयं ?, सामी भणति-यदि कएिकां माइणीं भिक्षां दापयसि कालदौकरिकाए सूयां मोचयसि तदा न गच्छसे नरकं, मज्जापट्ठो सर्वेप्रकारेण नेच्छतः, स किलामन्य सिद्धिः काळिकः, धिज्जातीया कएिका न प्रतिपद्यते विनवचनं, धेणिकेव धिज्जातीया मणित्ता साझा-साएन् वन्दस्स, सा नेच्छति, मारयामि इयं, तयावि-
 न प्रतिपद्यते, काळिकोअपि नेच्छतीति, भणति-मम गुणेवेयान् जनः सुखी नगरं व, अय को दोषः, तस्स पुत्रः पालको नामाभयेन स उपसमितः, काळिको मरुमारुच्यः, तस्स महिएयज्जनाला पावेयापोनमयः समसी-

जंणो भणइ-किह ते नद्धं, भणइ-देवेहि मे नासियं, ताणि पेच्छइ-सहसडिंताणि, किह तो तुब्भेवि मम खिसाह^१, ताहे ताणि भणंति-किं तुमे पावियाणि^१, भणइ-चाटंति, सो जंणेण खिसिओ, ताहे नद्धो गओ रायणिहं दारवालिएण समं दारे वसइ, तस्य चारजक्खणीए सो मरओ भुंजइ, अण्णया वह्न वंडेरया खइया, सामिसस समोसरणं, सो पारवालिओ तं ठवेत्ता भगवओ वंदओ एइ, सो चारं न छड्डेइ, तिसाहओ मओ वावीए मंडुको जाओ, पुणभवं संभरइ, उत्तिण्णो वावीए पहाइओ सामियंदओ, सेणिओ य नीति, तस्येणेण चारवालिओ कित्तोरेण अकंठो मओ देवो जाओ, सणो सेणिं पसंनइ, सो समोसरणे सेणियस्स मूले कोटियक्येणं निविट्ठो तं चित्ठिका फोडिंता सिंचइ, तस्य सामिणा छियं, भणइ-मर, सेणियं जीव, अमयं जीव वा मर या, कालसोरियं मा मर मा जीव, सेणिओ कुविओ भट्टारओ मर भणिओ, मणुस्सा स-णिण्या, उट्ठिए समोसरणे पलोइओ, न तीरइ णाडं देवोत्ति, गओ परं, विइयदिवसे पए आगओ, पुच्छइ-सो कोत्ति^१,

^१ जने भणति-कथं सय नष्टं^१, भणति-देवमे नाशितं, ते पश्यन्ति-नशितस्तद्वानि (एतानि स्वप्नानि), कथं सय पूयमपि मां निन्दतां, यदा मे भणन्ति-किं त्वया प्राप्ताः^१, भणति-यादृमिति, स जनेन निर्भर्त्सितः, तदा नष्टो गतो राजगृहं द्वाराण्डकेन समं द्वारे वसति, ॥ द्वाराण्डाभासे न म-रको भुङ्क्ते, भगवदा यदयो वटका शुक्राः, स्वामिनः समवसरणं, स द्वाराण्डकं स्वाधीयवा भगवद्भट्टको गताः, स द्वारं न त्यजति, गृध्रादिनो एतौ पाप्या रुको भुङ्क्ते, पूर्वमयं कसति, भवतीर्णो पाप्याः प्रपादितः स्वामिन्दकः, श्रेणिकस्य सिरेच्यति, द्वाराण्डः सर्वदेन किन्नोरेणाद्यास्तो यदो देवो जाताः, सः भर्त्सकं मण्डूको जातः, पूर्वमयं कसति, भवतीर्णो पाप्याः प्रपादितः स्वामिन्दकः, श्रेणिकस्य सिरेच्यति, द्वाराण्डः सर्वदेन किन्नोरेणाद्यास्तो यदो देवो जाताः, सः भर्त्सकं प्रदांसति, स समवसरणे श्रेणिकस्य मूले (भवितके) कुष्ठिरूपेण निविष्टः तं स्फोटकान् स्फोटयित्वा सिप्रति, तस्य स्वामिना धुनं, भणति-प्रियस्व, भवित जीव, भवयं जीव या प्रियस्व या, कालसोरियं मा जीव, श्रेणिकः कुपितः भट्टारकं (प्रति) प्रियसेति भणितं, मनुष्याः संश्रिताः, वपियं समवसरणे प्रलोकिताः, न दावयते ध्यातुं देव इति, गतो गृहं, द्वितीयदिवसे प्रगे आगतः, पृच्छति-स क इति,

तंओ सेहुगवत्तंतं सामी कहेइ, जाव देवो जाओ, ता तुन्भेहिं छीए किं एवं भणइ १, भगवं ममं भणइ-किं संसारे अच्छइ निषाणं गच्छेति, तुमं पुण जाव जीवसि ताव सुइं मओ नरयं जाहिसिचि, अभओ इहवि चेइयसाहुपूयाए पुणं समज्जिणइ मओ देवलोमं जाहिति, काळो जइ जीवइ दिवसे २ पंच महिससयाइं चावाएइ मओ नरए गच्छइ, राया भणइ-अइं तुन्भेहिं नाहेहिं कीस नरयं जामि १ केण उवाएण वा न गच्छेज्जा १, सामी भणइ-जइ कविळं माहणिं भि-षखं दावेसि कालसूरियं सृणं मोएसि तो न गच्छसि नरयं, वीमंसियाणि सवय्यगारेण नेच्छंति, सो य किर अभवसिद्धीओ कालो, धिज्जाइयाणिया कविल्ला न पडिवज्जइ ज्जिणवययणं, सेणिएण धिज्जाइणी भणिया सासेण-साह दंदाहि, सा नेच्छइ, मारेमि ते, तहावि नेच्छइ, काळोचि नेच्छइसि, भणइ-मम गुणेण एत्तिओ जणो सुहिओ नगरं च, एरय को दोसो १, तस्स पुत्तो पाल्लो नाम सो अभएण उवसांमिओ, काळो मरिउमारद्धो, तस्स पंचमहिसगत्तयपातेहिं से ऊणं अहे सत्तमया

१ उक्तः सेटुकपुत्रान्तं स्वामी कथयति, पापदेवो जातः, तर्हि दुष्माभिः श्रुते किमेवं भवति १, आह भगवाद् मां भवति-किं संसारं तिष्ठत निर्वाणं गच्छतेति, एवं पुनर्योषजीवासं तावत्सुखितो सुतो नरकं याससीति, अभय इहापि कैवल्यसाधुत्वया पुनरं समुद्यामेवति सुतो देवलोके यासति, काळिको यदि जीवेद् दिवसे २ महिषपञ्चशतीं व्यापादयति सुतो नरकं गमिष्यति, राजा भवति-अइं दुष्मासु नायेषु कथं नरकं गमिष्यामि १, केन योपायेन न गच्छेवं १, स्वामी भवति-यदि कपिर्कां माह्वणीं भिक्षां दापयति कालशोकदिकाश्च सूत्रां मोषयति तदा न गच्छसे नरकं, प्रज्ञाविहीनं सर्वप्रकरेण नेच्छतः, स किल्लामय सिद्धिः कालिकः, धिज्जातीया कथित्वा न प्रतिपद्यते विनयचनं, धेणुकेन धिज्जातीया भणित्वा साक्षा-स्माद् चन्दस, सा नेच्छति, मारयामि त्वां, तथापि न प्रतिपद्यते, काळिकोऽपि नेच्छतीति, भवति-मम गुणेनेयाद् जनः सुदी नगरं च, भय को दोषः, तस्य पुत्रः पालको नामाभयेन स वपयामितः, काळिको मनुमारब्धः, तस्य गदिषपञ्चशत्या पातेनाथोन्मथः सप्तमी-

भुविणी पदं भणइ-प्रथमोक्तं विदवेहि, कं मगगामि १, भणइ-रायाणं पुफ्फेहि ओलगाहि, न य वारिज्जिहिसि, सो य उल्लगिओ पुफ्फफलादीहि, एवं कालो वच्चइ, पज्जोओ य कोसंविं आगच्छइ, सो य सयाणिओ तरस भएण जउणाए दाहिणं कूलं उट्ठवित्ता उत्तरकूलं एइ, सो य पज्जोओ न तरइ जउणं उत्तरिदं, कोसंयोए दक्खिणपासे खंभावारं निवे-
स्सित्ता च्चिदइ, ता वेइ-जे य तस्स तण्हारिगाई तेसिं चायस्सिओ गहियओ कज्जनासादि छिंदइ सयाणि य मणुरसा एवं परिलीणा, एगाए रत्तं ए पलाओ, तं च तेण पुफ्फपुड्डियागएण दिदं, रण्णो य निवेइयं, राया सुद्धो भणइ-किं दोमि १, भणति-वंभणिं पुच्छामि, पुच्छित्ता भणइ-अगगसणं कूरं मगगहिच्चि, एवं सो जेमेइ दिवसे २ दीणारं दंइ दक्खिणं, एवं ते कुमारासच्चा चित्तेति-एस रण्णो अगगसणिओ दाणमाणगिहीओ कीरउत्ति ते दीणारा दंति, खट्वादाणिओ जाओ, पुत्तावि से जाया, सो तं बहुयं जेमेयवं, न तीरइ, ताहे दक्खिणालोभेण वमेवं २ जिमिओ, पच्छा से कोटो

१ गुर्वी दति भणति-पुतमूढयमुपात्रंय, कं मागंयामि १, भणति-रात्रानमवकय पुत्तेः, न च वारंसे, स चायकयः पुत्तच्छादिभिः, एवं कालो मवति, प्रसोतस कोशाग्नीमागाच्छति, स च शतानीकस्तस भयेन यमुनाया दक्षिणं कूलं तयाप्योत्तरकूलं गच्छति, स च प्रसोतो न वरति यमुनामुखीतुं, कंतामया दक्षिणपात्रे रक्तंभावारं निवेदय तिष्ठति, तदा प्रवीति-ये च तस्य दण्हाकारकयस्त्रेणं चागामितो गृहीतः कृणोतासादि शिरवि रात्रानि च मनुष्याणां एवं परिलीणावि, एकस्मा रात्रौ पलायितः, तब तेन पुण्यपुटिकागतेन एव, रात्रौ च निवेदितं, रात्रा सुद्धो भणति-किं ददामि १, भणति-माद्वनीं दूयामि, यद्वा भणति-अप्रासनेन सह कूरं मार्गयेहि, एवं स जेमेति दिवसे २ ददति दीनारं दक्षिणा, एवं ते कुमारासयाभिन्त्यन्ति-पूव रात्रौप्रासनेको दानमानगृहीतः क्रियतामिति दीनारात् ददति, यद्वादीयो जातः, पुत्रा अपि तस्य जाताः, स तव यदुक्तं जेमिदयं, न यद्वयते, यदा दक्षिणाकोभेन दानया २ दिमिदः, पश्चात्तस्य ब्रुव

आओ, अभिमल्ललेन, ताहे कुमारामबा भणंति-पुत्ते ! विसज्जेह, ताहे से पुत्ता जेमेह, ताणवि तहेव, संतली काळंतरेण पिउणा लज्जितमारद्दा, पच्छिमे से निलओ कओ, ताओवि से सुण्हाओ न तथा वह्निउमारद्दाओ, पुत्तावि नाढायंति, तेण विंतिव-एयाणि मम दधेण वह्नियाणि मम च्वेव नाढायंति, तहा करेमि जहेयाणिवि वसणं पावेंति, अन्नया तेण पुत्ता सदाविवा, भणइ-पुत्ता ! किं मम जीविणं ? अन्ह कुलपरंपरागओ पसुवहो तं करेमि, तो अणसणं काहामि, तेहिं से काळगओ छाळओ दिण्णो, सो तेण अप्पयं लज्जितवेह, वड्डोलियाओ य सवावेह, जाहे नायं सुणहिओ एत्त कोट्ठेणंति ताहे लोमाणि जप्पादेह कुत्तिसि एत्ति, ताहे मारेत्ता भणइ-पुत्तमेहिं च्वेव एत्त खाएयथो, तेहिं लइओ, कोट्ठेण गहियाणि, सोवि वट्ठेत्ता नट्ठो, एगत्थ अड्ढीए पव्वयदरीए णाणाविहाणं रक्खणं तयापत्तफळाणि पटंताणि तिक्खा य पट्ठिया, सो सारएण चण्हेण कक्को जाओ, तं निविण्णो पियइ, तेणं पोटं भिण्णं, सोहिए सज्जो जाओ, आगओ सगिहं,

१ बाणं, वदा कुमारामात्ता भगन्ति-पुत्ताद् पियव, वदा तस्स पुत्ता जेयन्ति, वेणामपि ठेय, संततिः काळान्तरे पिठुंभिण्णुमारब्धा, पक्खिमे वस्स भिक्खा कूटः, ता भावि तस्स सुत्ता न तथा धम्मिणुमारब्धाः, पुत्ता भावि नादियन्ते, तेन विभित्तं-पूढे मम दधेण वृद्धा मामेव नादियन्ते, तथा करोमि पथैस्सेऽपि व्वसतं प्राप्नुयन्ति, अन्यदा तेन पुत्ताः धम्मिताः, भगन्ति-पुत्ताः ! मम किं जीवितेन ? भस्मात् कुलपरम्परागतः पशुवधः तं करोमि, ततोऽनन्तानं करिष्यामि, तेत्थमे कृत्वाभ्यासो दणः, स तेनाग्नीयं (वसुं) पुत्रयति, मत्तगुटिकाश्च खादयति, यदा म्मात्तं सुगृहीतं पूष कुट्ठेनेवि वदा रोमाभुत्पादयति म्मित्थाना-पान्ति, वदा माधिया भगन्ति-मुत्थानिरेवेव सादियन्तः, तेः सादितः, कुट्ठेन गृहीताः, सोऽभ्युत्थाय नष्टः, एकत्र अट्ठ्यां पर्वतदर्या नानाविधानां वृक्षानां एवहरयत्तमानि पठन्ति पिठ्ठ्या य पठित्ता, स एतदेन वज्जेन कट्ठो जातः, ततो निर्विण्णसं विवति, तेवोदरं भिण्णं, मुट्ठो सज्जो जातः, भागतः स्वगृहं,

भुविणी पदं भणइ-ययमोहं विदवेहि, कं मगगामि !, भणइ-रायाणं पुप्फेहि ओलगगहि, न य वारिज्जिहिसि, सो य उलरिगओ पुप्फफलादीहिं, एवं कालो वच्चाइ, पज्जोओ य कोसंवि आगच्छइ, सो य सयाणिओ तरस भएण जउणाए दाहिणं कूलं उट्ठविसा उत्तरकूलं एइ, सो य पज्जोओ न तरइ जउणं उत्तरिउं, कोसंवीए दक्खिणपासे खंयावारं निवे-
सिसा चिद्धइ, ता घेइ-जे य तरस तणहारिगाई तेसिं वायरिसओ गहियओ कज्जनासादि छिंदइ सयाणि य मणुरसा एवं परिलीणा, एगाए रत्तं ए पलाओ, तं च तेण पुप्फपुडियागएण दिट्ठं, रण्णो य निवेइयं, राया तुट्ठो भणइ-किं देमि !, भणति-वंभणिं पुच्छामि, पुच्छित्ता भणइ-अगासणं कूरं मगगहिस्ति, एवं सो जेमेइ दिवसे २ दीणारं देइ दक्खिणं, एवं ते कुमारामच्चा विंतेति-एस रण्णो अगासणिओ दाणमाणनिगहीओ कीरजत्ति ते दीणारा दैति, खट्ठादाणिओ जाओ, पुत्तावि से जाया, सो तं बहुयं जेमेयधं, न तीरइ, ताहे दक्खिणालोभेण धमेउं २ ज्जिमिओ, पच्छा से कोदो

१ गुर्वो पति भणति-पूतमूतयमुपात्तंय, कं मगगामि !, भणति-रावानमयत्तम पुत्तेः, न च धावसे, स वायकमः पुत्तफलादिभिः, एवं कालो मज्जति, प्रयोत्तम कोशान्धीमागच्छति, स च वीतानीकस्तस्य भवेन यमुनाया दक्षिणं कूलं उत्तराप्योत्तरकूलं गच्छति, स च प्रयोतो न तरति यमुनामुत्तरीयं, कोशान्धया दक्षिणपार्श्वे रङ्गवायारं निवेद्य तिष्ठति, तदा प्रयोति-ये च तस्य लृणहारकारयस्त्रेधां यागाभितो गृहीतः कृणोतासादि छिनविं सतामि च मनुत्पलाणं एवं परिलीणानि, मुकसा रात्रौ पलायितः, तच्च तेन पुष्पपुट्टिकागतेन दृष्टं, रात्रौ च निवेदितं, राजा श्रुष्टो भणति-किं ददासि !, भणति-मफणीं पृच्छामि, यद्वा मणति-अमासनेन सह कूरं मागंयेहि, एवं स जेमति दिवसे २ ददाति दीनारं दक्षिणा, एवं ते कुमारामायाभित्तयन्ति-एव रात्रौऽमासमिदो दानमनगृहीतः क्रियतामिति दीनारात् ददति, बहुदावीयो जातः, पुत्रा अपि तस्य जाताः, स तव षट्ठकं जेमिदत्तं, न षट्ठये, यदा दक्षिणाखोभेन धान्तया ३ श्रमिन्तः, पश्चात्तस्य ज्ञातं

जाओ, अभिमल्लस्तेन, ताहे कुमाराभवा भणंति-पुत्रे ! विसज्जेह, ताहे से पुत्ता जेमेइ, ताणवि तहेव, संतती कालंतरेण पिउण्णा लज्जिउमारद्धा, पच्छिमे से निलओ कओ, ताओवि से सुण्हाओ न तहा वट्ठिउमारद्धाओ, पुत्तावि नाढायंति, तेण चित्तियं-एयाणि मम देवण वह्मियाणि मम चेव नाढायंति, तहा करेमि जहेयाणिवि वसणं पावेंति, अन्नया तेण पुत्ता सद्भाविया, भणइ-पुत्ता ! किं मम जीविणं ? अन्ह कुलपरंपरागओ पमुवहो सं करोमि, तो अणसणं काहामि, तेहिं से कालगओ छगलओ दिण्णो, सो तेण अप्पगं चत्थिहावेइ, उल्लोलियाओ य खयावेइ, जाहे नायं सुगहिओ एस कोट्ठेणंति ताहे सोमाणि उप्पाडेइ कुसित्ति एतित, ताहे मारेत्ता भणइ-जुन्नेहिं चेव एस खाएयवो, तेहिं खइओ, कोट्ठेण गहियाणि, सोवि उट्ठत्ता नट्ठो, एगरथ अडवीए पवयदरीए णाणाविहाणं रुक्खाणं तयापत्तफलाणि पढंताणि तिकला य पट्टिया, सो सारएण उण्हेण कको जाओ, तं निविण्णो पियइ, तेणं पोटं भिण्णं, सोहिए सज्जो जाओ, आगओ सगिहं,

१ वातं, यदा कुमाराभवा भणन्ति-पुत्रात् पिबन्, यदा तस्य पुत्रा जेमन्ति, तेषामपि तथैव, संततिः कालान्तरे विपुर्लब्धिपुमारब्धा, पश्चिमे तस्य निकषा कृतः, अ। अरि तस्य एव न तथा धार्ष्ट्युत्पत्त्याः, पुत्रा अपि आदिपन्ते, तेन चिन्तितं-एते सप्त द्रव्येण वृद्धा मामेव नादिपन्ते, तथा करोमि यथैतेऽपि स्वसने प्राप्नुयन्ति, अन्यथा तेन पुत्राः नादित्वाः, भणन्ति-पुत्राः ! मम न जीवितेन !, भस्माकं कुलपरम्परागतः एतुवधः सं करोमि, एतोऽन्यत्नं करिष्यामि, तेऽस्मै कृत्वाभ्युत्थो दृष्टः, स तेनऽस्मीयं (सत्तुं) सुमययति, मलयुदिकालं खादयति, यदा ज्ञातं सुगृहीतं एव कुठेनेति तदा रोमाण्युत्पादयति सटिला-यान्ति, यदा मादिता भणन्ति-सुप्माभिरेवैव खादितव्यः, तैः खादितः, कुठेन गृहीताः, सोऽप्युत्पाय नष्टः, एकत्र अट्ठयां पर्वतदर्या दानाविधानां वृक्षाणां एव एतदृच्छाणि पठन्ति प्रियेष्टा य पतिता, स दारदेन वप्येन वस्त्रो जातः, ततो निर्विष्यकं पिबति, तेनोदरं भिन्नं, शुद्धी सज्जो जातः, भागतः स्वगृहं,

आगओ हुवारपालेहिं पिट्ठिओ, जह्वारा एइ तह्वारा राया पडिलगइ, सो निगओ, अह अधितीए निगओ पवइओ एइणा परिसिओ, नियाणं करेइ-एयस्स वहाए उववज्जामित्ति, कालगओ, अप्पिहुओ वाणमंतरो जाओ, सोडवि राया तावसभत्तो तावसो पवइओ सोवि वाणमंतरो जाओ, पुंढी-समणो कोणिओ, जं च्वेव च्छेणए पोटे उववण्णो तं च्वेव चित्तेइ-कहं रायाणं अक्खीहिं न पेक्खज्जा^१, तीए चित्तिं-एयस्स गढभस्स दोसोत्ति गढं, साहणेहिंवि न पडइ, डोहलकाले दोहलो, किइ^२, सेणियस्स उदरयल्लिमंसाणि स्यायज्जा, अपूरंते परिहायइ, न य अक्खाइ, णिवंधे सवहसायियाए कहियं, तओ अभयस्स कहियं, ससगच्चंसेण समं मंसं कप्पेत्ता वल्लीए उवरिं दिस्सं, तीसे ओलोयणगयाए पिच्छभाणीए दिज्जइ, राया अट्ठियप-मुच्छियाणि करेइ, चेह्णणा जाहे सेणियं चित्तेइ ताहे अद्धितीय उप्पज्जइ, जाहे गढं चित्तेइ ताहे कटं सर्वं साएज्जसि^३, एवं विणीओ दोहलो, णवहिं मात्तेहिं दारगो जाओ, रण्णो णिवेइयं, तुट्ठो, दासीए छड्ढाविओ असोणयणियाए, कहियं

^१ भगवतो द्वात्तपालेः पिट्ठितः, यतिवारा आयासि वसिचारा राज्ञा प्रथिभयते, स नियंतः, भस्मापला नितंतः प्रवर्धित एतेन धर्षितः, विधानं करोति-
एतस्य वयायोपपद्ये इति, कालात्तः, अण्पट्ठिको व्यन्तरो जातः, सोऽपि राज्ञा वायसभक्तः, वायसः प्रमदितः सोऽपि व्यन्तरो जातः, पूर्व राज्ञा भूयिष्यो जातः, कुण्ढोपमणः कोलिकः, यदैव चेष्टणाया तदुरे शरणव्रतदैव चिन्तयति-कथं राजानमभिरथां न प्रक्षेप, तथा चिन्तितं-एतस्य गभंस्स दोष इति गभं, दातनैरपि न एतति, दोहदकाले दोहदः, कथं^१, भोक्तृस्योदरचिकित्सांशानि सार्धेयं, अण्पट्ठमाणे परिहोयते, न चावयाति, सिबंन्धे वायपताधितया कथितं, ततोऽभयाय कथितं, शाशकचर्मणा समं मांसं कल्पयित्वा बन्ध्या उपरि दत्तं, तस्यायचलोक्तमतायां प्रेक्षमाणायै दीयते, राज्ञा भट्टीकमपूरुंशानि करोति, चेष्टणा यदा शैलिकं चिन्तयति सदाऽऽपत्तिरुपपद्यते, यदा गर्भे चिन्तयति यदा कथं सर्वं सार्धेयमिति, एवं व्यपनीतो दोहदः, मयसु मासेषु द्वावो जातः, राज्यं सिधेदितं, सुष्टः, दास्या स्याच्चित्तोऽन्तोक्चनिकायां, कथितं

‘सेणियस्स, आगओ, अंवाडिया, किं से पढमपुत्तो उज्झिओत्ति ?, गओ असोणवणियं, तेणं सो उज्झिविओ, असोणचंदो से नामं कयं, तत्थवि कुक्कुटिपिंछणं कोणंगुलीडहिविच्चा, सुकुमालिया सा न पञ्चइ, कूणिया जाया, ताहे से दाएहि नामं कयं कूणिओत्ति, जाहे य तं अंगुलिं पूइ गलंति सेणिओ मुहे करेइ ताहे ठाति, इयरहा रोवइ, सो य संवहुइ, इओ य अण्णे दो पुत्ता चेह्णए जाया—हत्थो विहत्थो य, अण्णे सेणियस्स बह्वे पुत्ता अण्णासिं देयीणं, जाहे य किर उज्जाणियाखंभावारो जाओ, ताहे चेह्णए कोणियस्स गुलमोयए पंसेइ हत्थविहत्थाणं संहकए, तेण घेरेण कोणिओ चित्तेइएए सेणिओ मम देइत्ति पओसं बहइ, अण्णया कोणियस्स अट्ठहिं रायकजाहिं समं विवाहो जाओ, जाव उल्लिं पासा-यवरगाओ विहरइ, एसा कोणियस्स उप्पत्ती परिकहिया । सेणियस्स किर रण्णो जावत्तियं रज्जरस मोल्लं तावत्तियं देव-दिक्खस्स हारस्स सेयणगस्स गंधहत्थिस्स, एएसिं उट्ठाणं परिकहेयवं, हारस्स का उप्पत्ती—कोसंवीए णयसी धिज्जाइणी

१ भेणिकाय, भागलः, लघाटकथा, किं यथा प्रथमपुत्र उन्मिश्र इति?, गतोऽशोकवसिष्ठा, तेन स उन्मीलितः, असोकचन्द्रालस नाम कृतं, तथापि कुक्कुट-पिच्छेन कोणेऽंगुलिभिर्विद्या, सुकुमासिका सा न प्रमुणीभवति, वक्का जाता, तदा तस्य दारकैर्नाम कृतं कूणिक इति, यदा च तस्या अद्भुतयाः पुतिः जयति भेणिको मुखे करोति तदा चरचरवदितो भवति, हत्तरया रोदिति, स य संवयेते, इत्यन्त्यो दो पुत्रो चेह्णया जातो, हत्थो विहत्थ, अन्त्ये भेणिकस्य बह्वः पुत्रा अन्त्यासां देवीनां, यदा च क्लिष्ट उपाधिकारकन्यावारो जातस्तदा चेह्णए कोणिकाय गुदमोदकात् प्रेयते हत्थविहत्थान्यां खण्डाकृतात्, तेन घेरेण कोणि-कश्चिन्तयति, पुत्तात् भेणिको ममं ददातीति प्रदेयं बहति, अन्त्या कोणिकस्यापिभिः राजकन्याभिः समं विवाहो जातः, यावत् वयदि प्राप्तादवारस्य गतो विहरति, पुत्रा कोणिकस्योत्पत्तिं परिकथितः । भेणिकस्य क्लिष्टं भावत् राजयस्य मूल्यं तावत् देवदत्तस्य हारस्य सेवनकस्य गन्धहत्थितः, पुत्रयोस्तु यानं परिकथयितव्यं, हारस्य कोत्यधिः १—कोषाम्भ्यां धित्तातीया

रुवं ? , अभओ भणइ-को समत्थो तस्स रुवं कावं ? , जं वा तं वा छिहियं, दासचेडोहिं कण्णंतउरे कहियं, ताओ भणि-
याओ-आणेह ताव तं पइयं, दासीहि मस्मिओ न देइ, मा मच्च साप्पिअ अवन्नं काहिहि, बहुयाहि जाघणियाहिं दिण्णो,
पच्छण्णं पवेसिओ, दिट्ठो सुजेड्ढाए, दासीओ विभिण्णरहस्साओ कयाओ, सो याणियओ भणिओ-कटं सेणिओ भत्ता भयि-
ज्जइ ? , सो भणइ-जइ एवं तो इहं चेव सेणियं आणेमि, आणिओ सेणिओ, पच्छन्ना सुरंगा खया, जाव कण्णंतउरं,
सुजेड्ढा चेळ्ळणं आपुच्छइ-जामि सेणिएण समंति, दोवि पहावियाओ, जाव सुजेड्ढा आभरणणं गया ताव मणुरसा सुरं-
गाए उव्वुडा चेळ्ळणं गहाय गया, सुजेड्ढाए आराही मुक्का, चेडगो संनद्धो, वीरंगओ रहिओ भणइ-भट्टारगा ! मा तुभं
वच्चेह, अहं आपोमिस्सि निभओ, पच्छओ लभइ, तस्य दरीए एयो रहमसो, तस्य ते वत्तीसंप्पि सुळसापुसा ठिता, ते
वीरंगएण एक्केण सरेण मारिया, जाव सो ते रहे ओसारेइ ताव सेणिओ पत्ताओ, सोवि नियत्तो, सेणिओ सुजेडं संळयइ,

१ रूपं ? , अभयो भणति-कः समर्थस्तस्य रूपं कैरुं ? , यदा ददा किञ्चित्, दासचेटीभिः कन्याऽन्तःपुरे कथितं, ॥ भणितः-मानयव सायव यं पदं,
दासीभिर्मांतितो न ददाति, मा मम स्वाग्निनोऽवज्ञां कार्यात्, बहुकामियां वनाभिर्दत्तः, पच्छन्नं प्रवेक्षितः, इष्टः सुन्देयया, दास्यो विभिन्नरहस्यः कृतः, ॥
वणिग् भणितः-कथं श्रेणिको भर्त्ता भवेत् ? , स भणति-यदेवं तदेहैव श्रेणिकमानयामि, आनीतः श्रेणिकः, पच्छन्ना सुरङ्गा खया, यावत्तुयाऽन्ताःपुरे, सु-
न्देया चेष्टणामापुच्छति-यामि श्रेणिकेन सममिति, द्वे अपि प्रयाचिते, यावत् सुन्देया आभरणेभ्यो यदा तावत् मणुरसाः सुरङ्गायां वपाताभेष्टेण। पुरिषः
गताः, सुन्देययाऽऽराटिर्मुक्ता, चेटकः सन्नद्धः, वीरङ्गदो रथिको भणति-भट्टारका ! मा यूयं प्रविष्ट, अहयानयामीति श्रियतः, पृष्ठतो व्रणति, घ्न्य द्वांसंको
रथमार्गः, तत्र ते द्वात्रिंशदपि सुळसापुत्राः स्थिताः, ते वीरङ्गदेवैकेन दारेण मारिताः, ॥ यावत्तावत् रयात् भयसायति तावत् श्रेणिकः पृष्ठाधियः, सोऽपि
निवृत्तः श्रेणिकः सुन्देयां संकपति,

सा भणइ-अहं चेछणा, सेणिओ भणइ-सुजेठ्ठुरिया तुमं चेव, सेणियस्स हरिसोवि विसाओवि विसाओ रहियमारणेण हरिसो चेछणालंभेण, चेछणाएवि हरिसो तस्स रुवेणं विसादो भणिणीवंचणेण, सुजिह्वावि धिरत्थु कामभोगाणांति पव-
तिया, चेछणाएवि पुत्तो जाओ कोणिओ नाम, तस्स का उप्पत्ती?, एणं पच्चंतणयरं, तत्थ जियसत्थुरण्णो पुत्तो सुमंगलो,
अमच्चपुत्तो सेणगोत्ति पोद्धिओ, सो हसिज्जइ, पाणिए उच्चोलएहिं मारिज्जइ सो हुक्खाविज्जइ सुमंगलेण, सो तेण निब-
एण बालतवस्सी पवइओ, सुमंगलोवि राया जाओ, अणया सो तेण ओगासेण वोळेतो पेच्छइ तं बालतवरिंस, रण्णा
पुच्छियं-को एसत्ति?, छोगो भणइ-एस परिसं तवं करेत्ति, रायाए अणुकंया जाया, पुत्तिं हुक्खावियगो, निर्मतिओ, मम
धरे पारेहत्ति, मासक्खमणे पुण्णे गओ, राया पड्डिलगो न दिण्णं दारयाळेहिं दारं, पुणोवि उट्ठियं पविट्ठो, संभरिओ,
पुणो गओ निर्मतेइ, आगओ, पुणोवि पड्डिलगो राया, पुणोवि उट्ठियं पविट्ठो, पुणोवि निर्मतेइ तइयं, सो तइयाए

१ सा भणति-अहं चेछणा, भेणिको भणति-सुत्थेष्ठायासयतिता त्वमेव, भेणिकस्स हर्योऽपि विपादोऽपि, विपादो रथिकमारणेण हयंक्षेष्ठणाकाभेन, चेछ-
णाया भवि हयंछलस्स रुवेण विपादो भणिणीवचनेन, सुत्थेष्ठापि धिगत्तु कामभोगासिद्धिं प्रपन्निका चेछणाया भवि पुत्रो जाताः कोणिकनामा, तस्य कोत्थपिः ।
एकं प्रसन्ननगरं, तत्र निवस्यदुष्टास्स पुत्रः सुमङ्गलः, भगवत्पुत्रः सेनक इति मदीयः, स हसत्ये, पाणिभ्यां उच्चुल्लेखमादधे, स दुःखयते सुमङ्गलेन, स तेन
भियेदेन बाळतपत्नीं प्रपन्नितः, सुमङ्गलोऽपि राजा जाताः, अन्यथा स तेनावकाशेन न्यतिमवन् परयति तं बाळतपत्तिनं, राजा पटं-क पुण इति ।
छोको भणति-पुत्र ईदृशं तवः कोटि, राज्ञोऽनुकम्पा जाता, पूर्व दुःखितो, निमन्त्रितः मम गृहे पारयेति, माससप्तमे पूर्णे गतः, राजा प्रतिक्रमः (गतानो
जातः), न हयं दारयाळेद्गो, पुनरप्युत्थितं (पुट्टिकं) प्रविष्टः, संस्पृष्टः, पुनर्गो निमन्त्रयति, आगतः, पुनरपि प्रक्षिप्तो राजा, पुनरप्युट्टिकं प्रविष्टः,
पुनरपि निमन्त्रयति पृथीपयतं, स पृथीपयतरे

अन्नपक्कं गहाय निगया, तं पि भिण्णं, तदयं पि भिण्णं, तुद्धो य साहइ, जहायिहिं वत्तीसं गुलियाव देइ, कमेण साहि,
वत्तीसं पुत्ता होहिति, जया य ते किंचि पओयणं ताहे संभरिज्जासि एहामित्ति, ताए चित्तिंयं-केधिरं बालरुपाणं असु-
इयं महस्ससामि, एयाहिं सघाहिं वि एगो पुत्तो हुआ, खइयाओ, तओ णाहया वत्तीसं, पोहं यहुइ, अद्धितीए फाडस्सगं
ठिया, देवो आगओ, पुरछइ, साहइ-सघाओ खइयाओ, सो भणइ-तुद्धु ते कयं, एगाजया होहिति, देवेण वयसामियं
उ असायं, कालेणं वत्तीसं पुत्ता जाया, सेणियस्स सरिसवया धहुंति, तडविरहिया जाया, देयदित्ति विफसाया । इओ
य वेसालिओ चेडओ हेइयकुलसंभूओ तस्स देवीणं अन्नमज्जाणं सत्त धूयाओ, तंजहा-पभापर्द पवमापर्द मिपापर्द सिया
जेहा सुजेहा चेहणत्ति सो चेडओ सावओ परविवाहकारणस्स पक्कखयायं (ति) धूयाओ कस्सइ न देइ, ताओ मादि-
मिरस्सगहिं रायाणिं पुच्छिता अनेसिं इच्छियाणं सरिसयाणं देइ, पभायती धीर्भए णयरे उदायणस्स दिण्णा पवमापर्द

१ अन्यपक्कं गुहीया निर्गता, सदपि भिन्नं, तृतीयमपि भिन्नं, तृष्टम कथयति, यथाविधि द्वाप्रसङ्गद्विकः ददाति, क्रमेण सादयेः, द्वाप्रसङ्गं पुनः सवि-
रयन्तीति, यदा य ते किञ्चित् प्रयोजनं कदा संस्मरेः आयास्यामीति, तथा चिन्तितं-किञ्चित् यात्वरूपाणामनुवि सदैवित्वात्, यदाभिः सर्वाभिरपि एकः
पुत्रो भवतु, सादिताः, सा वत्सवा द्वात्रिंशत्, तदरं वर्धते, भएता कायोत्सवं स्थिता, देव आगतः, पृथुति, कथयति, सयं सार्द्धताः, स भगवि-तुहं खया
हुतं, एकायुक्ता भविष्यन्ति, देवेनोपशमिंतं खयातं, कालेन द्वात्रिंशत् पुत्राः जाताः, भेलकस्स सत्तवयसो वर्धन्ते, सेजिदिवा जाताः, देवदया इति वि-
ख्याताः, इत्तम पैतालिकभेटको हेइयकुलसंभूतो तस्य देवीनामन्याम्यासां सत्त दुहितरः, तया-पभायती पभायती खयायती सिवा नयेहा पुनयेहा चेहणत्ति,
स चेटकः भावकः परवीवाहकरणस्य प्रत्याख्यातमिति दुहिदः कसंविद न ददाति, ता मावमिधकादिभिः साजानं पट्टाउयेमय इहेम्यः सहेम्यो धीयन्ते,
प्रभायती वीतभये वदायनाय दत्ता पभायती

चंपाए दहिषायणस्स भियावई कोसंचीए सयाणियस्स सिवा उज्जेणीए पज्जोयस्स जेद्धा कुंडगामे वद्धमाणसामिणो जेद्धस्स णादिवद्धणस्स दिण्णा, मुजेद्धा चेह्णणा य कण्णयाओ अच्छंति, तं अंतरे परिषायणा अइयया ससमयं तासिं कहेइ, मुजेद्धाए निष्पिद्धपसिणवागारणा कया मुहमकहियाहिं निच्छुद्धा पओसमावण्णा निगया, अमरिसेण मुजेद्धारुवं चित्तफलहे काऊण सेणिपरमागया, दिद्धा सेणिण्ण, पुच्छिया, कहियं, अधितिं करेइ, दूओ विसज्जिओ वरगो, तं भणइ चेद्धगो—किहहं वाहियकुले देमिति पडिसिद्धो, घोरतरा अधिती जाया, अभयागमो जहा णाए, पुच्छिए कहियं—अच्छह वीसथा, आणेमिति, अतिगओ नितयभवणं उवायं चित्ततो वाणियरुवं करेइ, सरभेयवणभेयाव काऊण वेसालिं गओ, कण्णंते-उरसमीधे आवणं गिण्हइ, चित्तपट्टए सेणियस्स रुयं लिहइ, जाहे ताओ कण्णंतेउरवासीओ केज्जगरस्स एइ ताहे सुवहुं देइ, ताओधि य दाणमाणसंगहियाओ करेइ, पुच्छंति—किमेयं चित्तपट्टए !, भणइ—सेणिओ अन्ह सामी, किं एरिसं तरस्स

१ चमपायां दधिपाहनाय मृगावती कीयाभस्यां घातातीकाय शिवोन्माधिन्यां प्रयोवाय ज्येष्ठा कुण्डग्रामे वर्षमानस्त्रामिनो ज्येष्ठस्य गमिद्वर्धनस्य दृष्टा, सुज्येष्ठा चेह्णणा य कण्णे तिष्ठतः, उदन्तःपुर्त प्रमाथिकाऽतिगता स्वसमयं ताभ्यां कथयति, सुज्येष्ठया भिरुद्वयप्रसन्नया करुणा कृता सुखमर्कटिकाभिर्निष्काशिता प्रद्वेषमापन्ना निर्गता, भ्रमयेण सुज्येष्ठारुवं चित्रफले कृत्वा श्रेणिकुट्टमागतं, दृष्ट्वा श्रेणिकेन, दृष्ट्वा, कथितं, अधर्तं करोति, दूतो विसृष्टो वरकः, तं भणति येदकः—कथमहं बाहिकुट्टयाय ददामीति प्रतिपिदः, घोरतराऽदृष्टिः जाता, अभयागमो यथा ज्ञाते, एदं कथितं—तिष्ठत विषयः, आनयामीति अतिगतं निव्रभयनं, दयायं चित्तपट्टं वर्णिमूर्त्तं करोति, स्वरभेदवर्णभेदो कृत्वा विद्याळां गतः, कन्याऽन्तःपुरसमीधे आपणं नुल्लप्ति, चित्रपट्टके श्रेणिकस्य रूपं लिखति, यदा ता भन्तःपुरवासिन्यः कथ्यायायान्ति तदा सुवहुं ददाति, ता अपिच दानमानसंगृहीताः करोति, दृच्छन्ति—किमेतत् चित्रपट्टके !, भणति—श्रेणिकोऽस्माकं स्वामी, किमीदृशं तस्य

द्वारुणहिं चियगा कीरु, तत्थ पविसामि, राया विसन्नो, तुट्ठो सक्करेउं विसज्जिओ, ताहे अभओ भणइ-अहं तुळभेहिं छलेणं आणिओ, तुळभे दिवसओ आइच्चं दीवियं काऊण रडंतं णयरमज्झेण जइ न हरामि तो अग्गिं अतीमिस्सि, तं भज्जं गहाय गओ, किंचि कालं रायणिहे अच्छित्ता दो गणियादारियाओ अप्पडिस्सयाओ गहाय याणियगवसेण उज्जेणीए रायसगोगाढं आचारिं नेणहइ, अणया दिट्ठाउ पज्जोएण, ताहिं विसविल्लासाहिं दिट्ठीहिं निवभाइओ अंजली य से कया, अइयओ नियगभवणं, दूतीं पेसेइ, ताहिं परिकुवियाहिं धाडिया, भणइ-राया ण होहिस्सि, वीयदिवसे सणियगं आरुसियाउ, तइयदिवसे भणिया-सत्तमे दिवसे देवकुले अन्ह देवजणगो तरथ विरहो, इयरहा भाया रक्खइ, तेण य सरिसगो मणूसो पज्जोउत्ति नाम काऊण उम्मत्तओ कओ, भणइ-मम एस भाया सारवेमि णं, किं करोमि ? एसो भाइ-णेहो, सो रुट्ठो रुट्ठो नासइ, पुणो हक्कविऊण रडंतो पुणो २ आणिजइ उट्ठेह रे अमुगा अमुगा अहं पज्जोओ हीरामिस्सि,

१ द्वादिभिश्चितिका क्रियतां, सध प्रविशामि, राजा विषण्णः, शुष्टः सक्कस्य विषष्टः, वडाअभयो भणति-अहं युष्माभिन्नपुट्टेनामीतः, पुष्पाद् भिषस आदित्यं दीपिकां कृत्वा रटन्तं नगरमभ्येन हारामि न यदि वडाअग्निं प्रविशामीति, तां भार्यां गृहीत्या गतः, कश्चिक्कालं राजगृहे स्थित्वा द्वे गणि द्वादिभिरुपप्रतिरूपे गृहीत्वा वणिगवेणेज्जियन्त्यां राजभार्गावगाढमासदं गृह्णाति, अन्यथा इदं प्रयोतेन, साम्यं विषविल्लासाभिर्द्विदिभिर्नृपासः अप्रतिष्ठित्वा तर्कं कृतः, भतिगतो निमभवन्तं, दूतीं प्रेषते, साम्यां परिकुवित्वाभ्यां धाटित्वा, भणति-राजा न भवतीति, द्वितीयदिवसे दानेराष्ट्रे, पुर्यादिवसे भगिना-सत्तमे दिवसे देवकुलेऽस्माकं देवयज्ञस्तत्र विरहः, इतरथा आता रक्षति, तेन च सदसो मनुष्यः प्रयोत इति नाम कृत्योन्मथः कृतः, भणति-ममैव भावा रक्षामि पुनं, करोमि आवुत्थेह इदंताः, स दयो दयो नरयति, पुनः दहतायित्वा रटन् पुनः २ आनीयते उचिच्चउ रे अमुकाः ! २ अहं प्रयोतो द्विये इति,

तेषां सत्त्वमे विषसे दूती मेसिया, एव एकत्रवसि भणिओ आगओ, गवक्खए विलगो, मणुस्सेहिं पडिक्खो पङ्केण समं, हीरर दिवसओ णयरमज्जेण, विहीकरणमूलेण पुच्छिज्जर, भणइ-विज्जपरं णेज्जर, अगओ आसरहेहिं उक्खित्तो पाविओ रायगिहं, सेणियस्स कहियं, आसिं अछिआ आगओ, अभएण. वारिओ, किं कज्जइ ?, सकारिआ विमज्जिओ, पीई आया परोप्परं, एवं ताव अभयस्स उट्ठाणपरियावणिया, तस्स सेणियस्स चेहणा देवी, तीसे उट्ठाणपारियावणिया कहिज्जर, तस्य रायगिहं पसेणइसंतिओ नागनामा रहिओ, तस्स सुलसा भज्जा, सो अपुत्तओ इंदक्खंदादी णमंसइ, सा साविद्या नेच्छइ, अन्नं परिण्हि, सो भणइ-त्त्व पुत्तो तेण कज्जं, तेण वेज्जोवपसेण तिहिं सयसइरसेहिं तिणि तेल-कुलपा पक्का, सकालए संलायो-एरिसा सुलसा सावियत्ति, देवो आगओ साइ, तज्जातियरुक्केण निसीहिया कया, उट्ठिआ पंदइ, भणइ-किमागमणं तुज्झं ?, सयसइस्सपायतेहं तं देहि, वेज्जेण जयइहं, देमिस्सि अतिगया, उत्तारंतीए भिन्नं,

१ तेन सत्त्वमे दिवसे दूतां मेसिया, एकओ भायावित्ति भल्लित भागतः, गवाक्षे विहसः, मनुष्यैः प्रतिबद्धः पश्यद्देन समं, द्विपते दिवसे नगरमभ्येत, श्रीपद्ममूर्तेन दृष्टवसे, भगति-व्यस्यण्डं भीषते, भगवोऽभ्यरमेदीक्षतः प्रापितो राजपूहं, श्रेयिकाए कपितं, भस्मिमाह्वयगतः, भस्मयेन धारितः, किं क्रिच्छा !, सत्कारिणा विपुहः, श्रीशिवोता धारयत्, पुवं सावए भयस्योपायानपर्यापनिका, तस्य श्रेयिकस्य विहृण्णादेवी, तस्या ज्ञानान्तर्यामिका कथ्यते, तस्य राजपूहे मूर्तेनोत्साहो भागनामा रयिकः, तस्य भाषां सुलसा, सोऽपुत्र इन्द्रस्कन्ददीप् नमस्तस्मिन्, सा श्राविका नेच्छति, अय्यं परिणय, स मणवित्त-एव पुत्रयेन कायं, तेन वैपोपदेशेन शिशिः दातसरुदीक्षयः वैलकुष्याः पक्का, एकदा शक्रावये संलापः-इदंवी सुलसा श्राविकेति, देव भागतः साधुः, त-जार्थपरकरोन मेधविही इता, इत्याथ वन्दते, भगति-किमर्थनागमनं पुष्पाकं !, दातसइधपाकदीलं सदेहि, देवेनोपदिष्टं, इदमोत्सविगता, भवतारयन्त्या भिन्नं

एतस वीओ वरो, अभएण भणियं-एसोवि तुब्भं चेव पासे अच्छव, अण्णे भणंति-उज्जाणियगओ पज्जोओ इमा दारिया।
णिग्गमाया तत्थ गाविज्जिहित्ति, तस्स य जोगंधरायणो अमच्चो, सो उम्मत्तगवेसेण पट्ठ-यदि तां धंव तां धंव, तां धंया-
उडयत्तलोचनाम् । न हराभि नृपस्यार्थे, नाहं योगंधरायणः ॥ १ ॥ सो य पज्जोएण दिट्ठो, ठिओ काइयं पयोसरिउं, णाय-
रो य कओ पिसावत्ति, सा य कंचणमाला विभिन्नरहरसा, यसंतमंठेणवि चत्तारि मुत्तपट्टियाओ पिलइयाओ पोसवती
वीणा, कच्छाए वज्झंतीए सक्खुरओ नाम मंतीए अंधलो भणइ-कक्षायां पथ्यमानायां, यथा रसति दस्तिनी । योजनानां
दातं गत्वा, प्राणत्यागं करिव्यति ॥ १ ॥ ताहे सयजणसमुदओ, मग्गे उदयणो, भणइ-एव प्रयाति सार्थः कायानमाला
वसन्तकक्षेत्रे । भद्रवती घोषवती वासवदत्ता उदयनश्च ॥१॥ पहविद्या हस्तिणी, अनलगिरी जाव संनरहर साय पणयोसं
जोयणाणि गयाणि संनट्ठो, ममलगो, अट्टरागए पट्टिया भग्गा, जाव तं उरिंसपइ ताव अण्णाणिवि पंचवीसं, एवं तिणिवि,

१ एव द्वितीयो वरः, अभयेन भणितं-एवोऽपि युष्माकमेव पाथं तिष्ठतु, अन्ये भणन्ति-उद्यानिकगतः प्रयोत इयं च दारिकाः भिज्जाता वथ गाल्लर्थात्।
सस्य च योगेन्यरायणोऽमालाः, स उन्मत्तकक्षेत्रेण पठति-स च प्रयोतेन पट्ठः, स्थितः कापिर्ध्वं प्रचुरस्यदं, शालाश्च कुतः पिलाव रति, सा च कायानमाला
विभिन्नरहसा, वसन्तमेष्टेनावि चतयो मूयघटिका विलगिताः, घोषवती वीणा, कक्षायां वप्यमानायां सक्खुरतो नाम मन्त्री (सरकोरको रथो नाम), यन्त्रिया-
उन्त्यो भण्यते, तदा सर्वजनसमुद्यो, मध्ये उदायनो वर्धते, भणति-अथाविद्या हस्तिनी अनलगिरियावद संनरपते सायए पणधियांथं योन्नतानां गथा भद्र-
मार्गलसः, भद्ररागते घटिका भग्गा, यावत्तामुज्जिगतिं सावदन्त्याप्यपि पणधिवर्धति, एवं धीन् पारात्,

नगरं च अङ्गओ । अण्णया उज्जेणीए अग्गी उट्ठिओ, णयरं लुङ्गइ, अभओ पुच्छिओ, सो भणइ-विषस्य विषमौषधं
अप्पेरप्पिरेव, ताहे अग्गीउ अण्णो अग्गी कओ, ताहे ठिओ, तइओ वरो, एसवि अच्छइ । अण्णया उज्जेणीए असिंव
उट्ठियं, अभओ पुच्छिओ भणइ-अग्गिभतरियाए अत्थाणीए देवीओ विद्धिसियाओ एज्जंतु, जा तुब्भे रायालंकारविभूसिए
जिणइ तं मम कहेज्जइ, तहेव कयं, राया पलोएति, सबा हेट्ठाहुत्ती ठायंति, सिवाए राया जिओ, कहियं तव जुल्लमाड-
गाए, भणइ-एत्ति अवसण्णा कुंभवलिए अच्छणियं करेव, जं भूयं उट्ठइ तस्स मुहे कूरं छुब्भइ, तहेव कयंति, तियचवकं
अट्ठालए य जाहे सा देवया सिवारुत्थेणं वासइ ताहे कूरं छुब्भइ, भणइ य-अहं सिवा गोपालगमायति, एवं सबाणिवि
निज्जियाणि, संती जाया, तथ चवत्थो वरो । ताहे अभओ चित्तेइ-केच्चिरं अच्छामो !, जामोत्ति, भणइ-मट्ठारगा । वरा
दिज्जंतु, वरेहि पुत्ता !, भणइ-नलगिरिमि हरिधमि तुब्भेहि मिण्ठेहि सियाए उच्छंगे निवत्तो (अग्गिसाहंमि) अग्गिभीरुस्स रहस्स

१ नगरं चादितातः । भग्नयोद्धयिभ्यामभिरुचिषतः, नगरं दृष्ट्वा, भग्नयः दृष्टः, स भगति-तदाऽप्पेरत्त्योऽग्निः कृतकदा स्थितः, दृष्टीयो वरा, एयोऽपि
विद्वतु । भग्नयोद्धयिभ्यामभिरुचिषतं, भग्नयः दृष्टो भगति-भग्न्यत्तरिकायागास्याभ्यां देव्यो विभूयिता आयाभ्यु, या युष्मान् रागाळङ्कारविभूयिताम् जयति
ता ममं कयवत्, तथैव कृतं, रागा ममोक्तयति, सर्वो भग्न्याए विद्वन्ति (हीन्या इत्यन्ते), सिवया रागा मितः, कथितं तव लघुमाया, भगति-रागावव-
सद्याः कुम्भबटिकपाञ्चनिकां कुम्भन्तु, यो भूत्वा बलिष्ठति सस्य मुखं कूरं क्षिप्यते, तथैव कृतमिति, त्रिके चतुष्केऽष्टाकके च वरा सा देवता शिवाकूपेण ररति
वरा कूरः क्षिप्यते, भगति च-अहं तिवा गोपालकमतेति, पूर्वं सर्वेऽपि निर्वृताः, चान्तिर्जाता, तव चतुर्थी वराः । तदाऽभयश्चिन्तयति-किमिदं तिष्ठतः ?,
याम इति, भगति-मट्ठारकाः याम् ददतु, एणुप्य पुत्र !, भगति-भनलगिरी इति शिष्यासु सेप्येण तिवाया उत्सन्ने निवत्त्योऽग्निं प्रविशामि, भग्निभीरुपस्य

उद्धृता पहाविओ, पुणो दूरं गंतुं पक्खाइओ, तथवि वारिओ तइयंपि वारिओ, तेण चितियं-भविष्यं कंर्रेणोति पज्जो-
वरस मूलं गओ, निवेइयं रायकज्जं, तं च से परिकहिंयं, अभओ विषक्खणोत्ति सहाविओ, तं च से परिकहिंयं, अभओ
तं अग्गाइवं संवलं भणइ-एरथ दयसंजोएण दिट्ठीविसो सत्थो सम्मुच्छिमो जाओ, जइ उग्गाहिंयं हंतं तो दिट्ठीविसेण सत्थेण
खाइओ होइ(न्तो), तो किं कज्जइ ?, वणनिउंजे मुएज्जइ, परंमुहो मुफो, वणाणि दहाणि, सो अन्तोमुहुत्तेण मओ, मुट्ठो
राया, भणिओ-बंधणविमोक्खवज्जं वरं वरेहिंति, भणइ-तुन्धं वेव हत्थं अउउइ, अण्णयाउत्तळगिरी विवट्ठो न तीरइ पेंहुं,
अभओ पुच्छिओ, भणइ-उदायणो गायवत्ति, तो उदायणो कइं वद्धोत्ति-तरस य पज्जोयरस धूया पासवदसा नाम,
सा बहुयाउ कळाउ सिक्खाविद्या, गंधेण उदायणो पहाणो सो पेप्पवत्ति, केण उवाएणांति ?, सो किर जं हरिं पेंउइ
तरथ गायइ जाय बंधपि न याणइ, एवं कालो वच्चाइ, इमेण जंतमओ हरयी काराविओ, तं सिक्खलायेइ, तरस विसयए

१ इत्थाय प्रधायितं, पुनरुं गत्वा प्रज्जादितल्लयापि पारितः गृहीयमपि पारितः, तेन चितितं-भवितव्यं कारणेनेति प्रयोक्तव्यं मूढे गते, भिषेर्धनं शास्त्रकार्यं,
तथ तस्मै परिकथितं, अभयो विषक्षण इति शब्दितः, तथ तस्मै परिकथितं, अभयस्तत् आत्माय शरणं भणति-अथ नृपसंयोगेन दृष्टिविषयः सर्वः संयुक्तोऽसौ
जातः, यमुद्घाटितमभिव्यक्तया दृष्टिविषेण सर्वेण पारितोऽभिव्यक्त्यत् तत् किं क्रियतां ?, वनविभ्रं मुञ्चत, पराह्मुतो मुक्तः, वनानि दृष्टानि, सोऽभ्युद्भूतं
सुतः, मुष्टो राजा, अशितः-बन्धनविमोक्षवर्जं वरं दृणुष्यति, भणति-मुक्ताकमेव हस्ते तिष्ठतु, अन्यदाउत्तळगिरिर्विक्रमो न नश्यति मदीयं, अभयः दृष्टः, भगति-
उदायनो गायविवति, तत् उदायनः कथं वद इति, तस्य च प्रणीतस्य दुष्टिणा यासवदसा नाम्नी, सा षड्रुकाः कळाः शिक्षिता, गान्धर्वेणोदायनः प्रधातः स
गृह्यतामिति, केनोपायेनेति, स किंल यं दक्षिणं प्रेक्षते तत्र गायति पायइ चन्ध (चय) मपि य ज्ञानादि, एवं कळो वच्चादि, अन्येन यन्त्रसदो दृष्टी कालिः
तं शिक्षयति, तस्य विषये

भारिज्जइ, तस्स यणक्खरेण कट्ठियं, सो गओ तत्थ, संधावारो पेरंतोहिं अच्छइ, सो गायइ दूथी ठिओ दुक्को गहिओ य
 आणिओ य, भणिओ-मम धूया काणा तं सिक्खावेहि मा तं पेच्छु मा सा तुमं दट्ठण लज्जिहिति, तीसेवि कहियं-
 जयज्झाओ कोटिजसि मा दच्छिदिसि, सो य जवणियंतरिओ तं सिक्खावेइ, सा तस्स सेरेण हीरइ कोटिओत्ति न
 जेयति, अणया धितेइ-जइ पेच्छामि, तं चित्तेन्ती अणहा पटइ, तेण रुद्धेण भणिया-किं काणे ! धिणासेहि !, सा
 भणइ-कोटिया ! न याणसि अप्पाणयं, तेण चित्तियं जारिसो अहं कोटिओ तारिसा एसवि काणसि, जवणिया कालिया, दिट्ठा,
 अयरोप्परं संजोगो जाओ, नवरं कंषणयाळा दासी जाणइ अम्मधारं य सा वेव, अणया आलाणखंभाओडनलगिरी
 फिटिओ, रायाए अम्मओ पुच्छिओ-उदायणो निगायउत्ति, ताहे उदायणो भणिओ, सो भणइ-भइयतिं हरियणिं आरु-
 हिरुणं अहं दारिगा य गायामो, जवणियंतरियाणि गार्णि गीयंति, दूथी गेएण अक्खित्तो गहिओ, इमाणिवि पलायाणि,

१ चादंते, तस्स यणक्खरेण कट्ठियं, स गणक्खइ, इच्छयाकारः यदन्तेषु विवर्ति, स गायति इती स्थितः आसन्नोभूतो गृहीतस्त्रातलक्ष, भणिओ-मम
 दुट्ठया कान्ता यी सिमम मा सं ग्राणीः मा सा । यो एवाम्भ्यसीदति, तस्यापि कथितं-उपायः कुटीति मा दासीरिति, स य ववत्तिकान्तवर्तितत्वां विज्ञेयति, सा
 उस्स सरेजायपीभूता कुटीति न पश्यति, अन्तरा चित्तवत्ति-यदि पश्यामि, तच्चित्तवन्ती अन्तरा पयति, तेन रदेव भणित्ता-किं काणे ! विनासयसि !, सा
 भन्ति-कुटिन् ! य जानास्सामां, तेन चित्तितं-पारतोऽहं कुटो कारसी पुर्यादि कायेति, ववत्तिका पाटिता दट्ठा, परस्परं संयोगो जातः, नवरं काञ्चनमाळा
 दापी जायति, अम्मधारो य तेष, अन्तराऽऽम्भान्तराभादनवर्तयितव्युचितः, तस्याऽभयः दट्ठः-उदायरो नियोजयामि, वदोदायरो भणितः, स भयति-भद-
 वती दृष्टिदीनारकारं दृष्टिमा य गायायः, ववत्तिकान्तरिते पानं गायतः, इतो गेयेनाक्षिणो गृहीतः, इमे अपि पलायित्वे,

जन्मभूमीऽ णिकलमणणाणिद्याणभूमीओ वंदावेति, पुच्छइ-कओ ? ताओ कहेंति-उज्जणीए अमुगो पाणिपयुत्तो तरस य भज्जा, सो कालगओ, तस्स भज्जाओ अभ्हे पवइउंकाभाओ, न तीरंति पवइएहिं चेइयाहिं वंदिउं पट्टियए, भणिपाओ पाहुणियाउ होइ, भणंति-अवभत्तट्टियाओ अभ्हे, सुचिरं अच्छित्ता गयाओ, वितियदिवसे अभओ एएगो आसोणं पगे पगओ, एह मम घरे पारेधत्ति, भणंति-इमं पारगं सुब्भे पारेह, चित्तेइ-मा मम परं न जाहिंति भणइ-एयं होइ, पज्जि-सिओ, संजोइउं महुं पाइओ सुत्तो, ताहे आसरहेण पळाविओ, अंतरा अणोवि रहा पुवट्टिया, एयं परंपरेण उज्जोणि पाविओ, उवणीओ पज्जोयरस, भणिओ-कहिं ते पंडिकं ? धम्मच्छलेण वंविओ, वट्ठो, पुणणीया से भज्जा सा उवणीया, तीसे का उवत्ती-सेणियरस विज्जाहारो मित्तो तेण मित्तया धिरा होउत्ति सेणिएण से सेणा नाम भगिणी दिदा निधंये कए, साविय विज्जाहररस इट्ठा, एसा धरणिगोपरा अभं पवहाएत्ति विज्जाहरिहिं मारिया, तीसे धूया सा तेण मा एसावि

१ जन्मभूमीनिंक्कमणणानिघाणभूमीवंदयति, पुरएति-मुत्तः ? ताः कथयन्ति-वज्जियन्याममुक्थो पणिद्रुयाः सस्य च भाषाः, सा कालगतः, तस्य भाषाः पयं प्रप्रजितुंकाभाः, न दावयते प्रप्रजितवभिर्भाषादि पन्दिउं प्रस्थातुं, भणितः-प्रपणुणिका भवत, भणित-अभवाधिय्यो पयं, पुचिरं रियावा गताः, द्वितीयदिवसे अभयः एकाकी अथेन प्रभाते प्रगतः, आयात मम गृहे पारयतेहि, भणति-इदं पारणकं पूवं पारयत, णिवयति-मा मम गृह मायातिह, भणति-पूवं भवतु, प्रजिमितः, सांयोगिकं मनु पावयित्वा स्वधितः, तदाअधरयेन परिसाधितः, अन्तरा अन्त्येऽपि रथाः पूर्वस्याधितः, पूवं पारयतकणोमदिवसी प्रसितः, प्रघोतापोपनीतः, भणितः-ए ते पाण्डित्यं ? धर्मच्छलेन वधितो, वट्ठः, पूर्वानीता तस्य भाषा सोपनीता, तस्याः कोत्थिः ? भेदिक्कस्य दिवाप्यो सिधं, ततो भेदो स्थिरा भवतिवति भेज्जिकेन तस्यो सेनानाही भगिनी दद्या निर्धन्यं इतरा, साविच विद्यावरसेट्ठा, पूया धरणीगोपराऽद्याकं प्रवधावेति सिधा-धरीभिर्मारिता, तस्या इदिवा सा तेन मेपाऽपि

भारिज्जिह्वितिसि सेणियस्स उवणीया खिज्जिओ (उज्झया) य, सा जोषणत्था अभयस्स दिण्णा, सा विज्जाहरी अभयस्स इहा, सेसाहिं महिजाहिं मायंगी उलगिया, ताहिं विज्जाहिं जहा नमोकारे चर्क्खिदियउदाहरणे जाव पच्चंतेहिं उज्झया तावसेहिं दिद्वा पुच्छिया कओसित्ति?, तीए कहियं, ते य सेणियस्स पच्चया तावसा, तेहिं अन्ह नजुगित्ति सारवि-या, अन्नया पट्टविद्या सिवाए उज्जेणी नेज्जण दिण्णा, एवं तीए समं अभओ वसइ, तस्स पज्जोयस्स चत्तारि रयणाणि—लोहजंघो सेहारओ अतिगभीररहोऽनलगिरी हत्थि सिवा देवित्ति, अन्नया सो लोहजंघो भरुयच्छं विसज्जिओ, ते लोका य चित्तेनित्त—एस एगदिवसेण एइ पंचयीसजोयणाणि, पुणो २ सव्वाविज्जामो, एवं मारेमो, जो अण्णो होहिति सो गणि-एहिं दिवसेहिं एहिति, एच्चिरंणि कालं सुहिया होमो, तस्स संवलं पदिण्णं, सो नेच्छइ, ताहे विहीए से दवावियं, तत्थवि-से यिससंजोइया मोयणा दिण्णा, सेसगं संवलं हरियं, सो कइवि जोयणाणि गंतुं नदीतीरे खामित्ति जाव सज्जो वारेइ,

१ मायंतामिति भेज्जिकायोपनीता, रट्ठ (भयरोषाय), सा यौवनस्थाऽभयाय दत्ता, सा विद्यायर्चयसेहा, होयाभिर्महेकाभिर्मातङ्गी अवकगिता, तामिर्महकाभिर्दया नमस्कारे ऋगुदिन्द्रियोपाहारेण यावत् प्रब्रह्मन्नेहसिद्धा तत्पदैर्दया दृष्टा—कुतोऽभीतिः १, तया कथितं, ते च भेज्जिकस्य पर्वणास्त्रापसाः, तैर-क्काकं भवेति संक्षिप्ता, अन्यथा प्रत्याविता ब्रह्मविनी नीत्या शिष्यायै दत्ता, एवं तथा सममभयो वसति, तस्य प्रयोक्तव्य चात्वारि रक्ताग्नि—कोहजंघो लेख-हारोऽभिभीरु रयोऽनलगिर्दरेष्ठी शिष्या देवीति, अन्यथा स कोहजंघो शृगुकच्छं प्रति विषयः, ते लोकाश्च चिन्तयन्ति—एष एकदिवसेनायाति पञ्चविंशति-योद्धनाभि, पुनः पुनः शब्दापथिष्यमानो, पुनं मातापामः, योऽन्यो मलियति स बहुभिर्दिनैरायास्यति, इयच्चिरं कालं सुखिनो भविष्यामः, तस्मै शत्रुबलं मरुतं, स नेच्छति, सदा विजिना (वीर्या) सर्वं श्रुतिं, सद्यापि विषयंयुक्ता मोदकास्त्राग्ने दत्ताः, होयं क्षम्यकं इतं, स कतिचिद्योजनानि गत्वा नदीतीरे खादामीति यावच्छृणो यावदति,

सेणिओ पुच्छिओ-भंभा, ताहे राया भणइ सेणियं-एस ते तथ सारो भंभिचि ?, सेणिओ भणइ-आमं, सो य रण्णो
अब्बत्तपिओ, तेण से णामं कयं-भंभिसारोत्ति, सो रण्णो पिओ लक्खणजुत्तोत्ति, मा अप्णेहि मारिज्जिहित्ति न किंचिवि
देह, सेसा पुमारो भड्चड्ढगरेण निति, सेणिओ ते दद्धण अधितिं करेति, सो तओ निक्किडिओ वेण्णायदं गओ,
जाला नमोपारे-अच्चियत्त भोगड्ढाणं निगम विण्णायडे य कासवए । लाभ परनयण नत्तुग धूया सुस्सुसिया दिण्णा ॥१॥
येसण आणुच्छणया पंडरकुत्तुत्ति नमणसभित्तेओ । दोहल णाम निरुत्ती कहं पिया मेत्ति रायनिहे ॥ २ ॥ आगमणडमब्ब-
रागण लुक्कुर छगणे य कत्तस तं ? तुज्झं । कहणं माऊआणण विभूसणा वारणा माऊ ॥ ३ ॥ तं च सेणियं उज्जेणिओ
पज्जोओ रोएओ जाइ, सो य उइण्णो, सेणिओ धीहेइ, अभओ भणइ-मा संकह, नासेमि से वार्यंति, तेण खंधावार-
जियेरज्जाणएण भूमीगया दिणारा लोहसंपाडएस निकखाया दंडवासरथाणोसु, सो जालओ रोहइ, जुज्झिया कईवि दिवसें,

१ भेलिकः दृष्टः-भंभा, तदा राजा भणति भेलिकं-एव ते सारो अभोति १, भेलिको भणति-भीष्, स च राजोऽस्य नमिष्य, तेन सस नाम इतं-
भगवत्सार इति, स राजा भिषो कक्षण्युक्त इति, मा अर्धैर्मसीति न किञ्चिदपि ददाति, देवाः कुमारा भद्रसमूहेन निर्गच्छन्ति, भेलिकेच्छाद् दण्डाद्वृत्ति
करोति, स सतः निर्गतो वेकाशदं गतः, यथा नमस्करे-अपीतिर्मोहादातं सिर्गो वेकाशदे च छेदहारः । काओ धुत्तयनं ससा दुदित्ता पुर्थावका दत्ता ग १ ॥
प्रेषणं आणुच्छा पाण्डुरपुट्या इति गमनसभित्तेकः । दोहदः नाम निरक्तिः ॥ पिता मे इति राजपुत्रे ॥ २ ॥ आगमनं आगत्यमाणं सुद्रिक गोमयं च कल
रवं ? तस्य । कथनं माधुरानयनं विभूषणं वारणं मातुः ॥ ३ ॥ तं च भेलिकं उज्जयिनीतः प्रद्योतो रोपक आयाति, स चोदितः, भेलिको विभेति, अभयो भणति-
मा द्रव्यं, नास्त्वस्मि सस्य यादमिति, तेन स्कन्धावतनिषेधस्यापकेन शुभ्रगता दीनारा कोट्यद्रादकेषु सिताता दण्डवासरथाण्ये, स आगतो दण्डि-
योपिषताः कतिचिद्विषसात्.

पंचछा अभओ लोहं देह, जहा तव दंढिया सधे सेणिण्ण भिण्णा णास माडप्पिहिसि, अहव ण पच्चओ अमुगस्स दंडस्स
 अमुगं पप्पसं खण्ह, तेण सधं, दिट्ठो, जट्ठो य, पच्चञ्च सेणिण्ण चलं विळोल्लिपं, ते य रायाणो सधे पकहिति-न एयस्स
 कारी अभहे, अभएण एसा माया कया, तेण पत्तीयं । आणया सो अत्थाणीए भणइ-सो मम नरिय ? जो तं आपेज्ज,
 आपया एगा गणिया भणइ-अहं आपेमि, नवरं मम वित्तिज्जिगा दिज्जंतु, दिण्णाओ से सत्त वित्तिज्जिगाओ जाओ से
 रुद्धंति मग्गिसमयाओ, मणुरस्सायि धेरा, तेहिं समं पयहणेसु बहुएण य भत्तयाणेण य पुयं य संजइमूले कयडसहुत्तणं
 गहेक्कण गयाओ, अस्सेसु य गामणयेसु जत्थ संजया सट्ठा य ठाहे २ अइंतिओ सुहुयरं बहुसुयाओ जायाओ, रायनिहं
 गयाओ, पाहिं उज्जाणे ठियाव चंदयाणि पंदंतीव घरचेइयपरिवाडीए अभययरमइगयाओ निसीहियत्ति, अभओ
 दह्वणं उरमुक्कभूसाणव उट्ठिओ सागयं निसीहियाएत्ति?, चेइयाणि दरिसियाणि पंदियाणि य, अभयं वंदिक्कण निविट्ठाओ,

१ एसादभओ हेवं दराति, यया छव दणिक्काः सर्वे धेयिक्केन ओदित्ता नदय माडप्पेयाः, अय य द प्रत्ययोऽमुक्कस्स दणिरकस्सामुक्कं प्रदेवं ज्ञान, तेन
 खातं, एहे, नदय, एसाप्पेणिक्केन पक्कं विळोल्लितं, ते य राजानः सर्वे प्रकथयन्ति-वैतस्स कथोरो वयं, अभयेरंया माया कृता, तेन प्रत्ययितं । अन्यथा ॥
 भासात्ता भवति-स मम नासि ? पच्छमानंयए, भगवदेका गयिका भवति-अहं मानयासि, नवरं मम साहायिका दीयन्ता, इच्छास्सयाः सस द्वीपीयिका पाखलै
 रोचन्ते भव्यवयसः, मनुष्या अपि स्थिताः, तेः समं प्रवरणेणु य पडुक्केन भक्कपत्तेन य पूर्वमेव संयतीमूले कपटआद्धत्तं गृहीया गताः, अन्येणु य मामनगरेणु
 दय संयताः भासात्ता वप्रातिमच्छन्तः सुष्ठुतरं पडुष्ठुता जाताः, रायणुं गताः, परिस्थाने स्थितार्थंल्लानि चन्दमाना सुहृत्स्यदीपाख्याऽभयगृहं मतिगता नैवे-
 यिदीति (भन्तिस्वरसः), अभयो एणे-मुक्कभूषणा वयिततः स्वागतं चेयेयिचीनामिति, वंल्लानि दासेव्वानि वन्दितानि च, अभयं वन्दित्वा निविट्ठाः,

कालेण तस्स वरधूणि स्त्रीणाणि, पुणोवि वरधुं मणिज्झइ, तत्थ एगो वसहो अणोहिं पारल्लो एगंसि रण्णे अच्छइ, न तीरइ अक्खहिं वसह्हिं पराजिणिउं, तत्थ उस्सभपुरं निवेसियं, पुणरवि कालेण उच्छन्नं, पुणोवि मग्गंति, कुसयंघो दिट्ठो अतीवपमाणाकित्तिसिद्धो, तत्थ कुसगपुरं जायं, तंमि य काले पसेणई राया, तं च णयरं पुणो २ अग्निणा उच्छइ, ताहे लोगभयजणणनिमित्तं पोसावेइ-जस्स परे अग्गी उट्ठइ सो णगराओ निच्छुब्भइ, तत्थ महाणसियाणं पमाएण रण्णो च्चेव पराओ अग्गी उट्ठिओ, ते सच्चपइण्णा रायाणो-जइ अप्पमं ण सासयामि तो फहं अन्नंति निग्गओ पायराओ, तस्स गाउयमित्ते ठिओ, ताहे दंडभडभोइया वाणियगा य तत्थ वच्चांति भणंति-कहिं वच्चाइ?, आह-रायणिहंति, कओ एह? रायणिहाओ, एवं णयरं रायणिहं जायं, जया यं राइणो गिहे अग्गी उट्ठिओ तओ कुमारो जं जस्स पियं आसो हत्थी वा तं सेण णीणिए सेणिएण भंभा णीणिया, राया पुच्छइ-केण किं णीणियंति?, अण्णो भणइ-मए हत्थी आसो पयमाइ,

१ कालेन सस्स वरधूणि स्त्रीणाणि, पुनरवि वासु मार्गंयति, तत्रैको गुरभोऽभ्यैः प्रारब्ध एकस्मिन्नरण्ये तिष्ठति, न दास्यतेऽन्यैर्गुरभैः पराजोतुं, सद्य वृषभपुरं निवेष्टितं, पुनरपि कालेनोत्प्लुतं, पुनरपि मार्गंयति, कुसलेश्वरो दृष्टोऽतीवप्रमाणकृतिविशेषः, सद्य कुलाप्रपुरं जातं, तस्मिन् काले प्रसेनजिब राजा, सद्य नगरं पुनः २ भस्मिना दह्यते, सदा लोकभयजननमिमित्तं घोषयति-यस्य गृहेऽग्निरविध्वति स नगरात् सिक्कारयते, सद्य महायत्तिकानां प्रमादेन राज पुन गृहाए भस्मिरप्यतः, ते सत्प्रमत्तिना राजानः-यथायानं न क्षामि तदा कथमन्यमिति निर्गतो नगरात्, तस्मात् पश्यत्वमात्रे स्थितः, तदा दृष्टि-कभटभोजिका यन्निजस्य तत्र प्रवृत्तः अण्वित्त-क मन्य १, आह राजगृहमिति, कुत आयाय १, राजगृहात्, एवं नगरं राजगृहं जातं, यदा च राज्ञो गृहेऽग्नि-रपिघट्टतः कुमारो यद्यस्य प्रियमश्वो हत्थी वा तत्रेन निष्काशिते धेणिकेन दह्या नीता, राजा पुच्छति-केन किं नीतमिति?, अन्यो भणति-मया हत्थी भवः पुरमादिः,

पाएहिं लोहियगंधेण सिवाए सपेछियाए आगमणं, सिवा एगं पायं खायइ, एगं चिछाणाणि, पढमे जामे जणुयाणि धीए
ऊरु तइए पोदं कालगओ, गंधोदगपुष्कवासं, आयरियाणं आलोयणा, भज्जाणं परंपरं पुच्छा, आयरिएहिं फटियं, सपि-
ड्डीए सुण्हाहिं समं गया मसाणं, पवइयाओ य, एगा गुविणी नियत्ता, तेसिं पुत्तो तस्य देवकुलं कोइ, तं इयाणिं महा-
कालं जायं, लोएण परिग्गहिंयं, उत्तरचूलियाए भणियं पाडलिपुत्तेसि, समत्तं अणिस्सियतयो महागिरीणं ४ । इयाणिं सि-
क्खसि पयं, सा दुविहा-गहणसिक्खा आसेवणासिक्खा य, तस्य—

खित्तिवणजसभकुसगं रायगिहं चंपपाडलीपुत्तं । नंदे सगढाले धूलभइसिरि पारुची प ॥ १२८४ ॥

एईए वक्खाणं—अतीतअक्खाए खिइपइट्टियं णयरं, जियसत्तू राया, तसस णयरस्स पयूणि उस्सणणाणि, अण्णं णयर-
हाणं पयुपाटएहिं मग्गावेइ, तेहिं एगं चणयक्सेत्तं अतीव पुप्फेहिं फलेहि न उवयेयं दहं, चणयणयरं निवेसियं,

१ पादयोः क्षिप्रतन्त्रेन शिवायाः सतिशुक्राया भागमनं, पूरुं पादं शिवादादति, पूरुं शिवायः, प्रथमे पासे जाजुवी द्वितीये करणी तृतीये बद्धं काकगतं,
गन्धोदकपुष्पवर्षं, आचार्येभ्य आलोचनां, आचार्याणां परम्परकेण पृच्छा, आचार्यैः कथितं, सर्वेषां सुपात्रिः समं गत्वा समत्तानं, प्रयाजित्वा, पूजा गार्भणी निवृत्ता,
तेषां पुत्रस्तत्र देवकुलं करोति, तस्मिन्नाती महाकालं जातं, लोकेन परिगृहीतं, वत्तरचूलिकाया भर्णितं पाटलिपुत्रमिति, समत्तं भविष्यतोपधानं महागिरीणां ४ ।
इदानीं शिखेति पदं, सा द्विविधा-महणशिक्षाभासेवनाशिक्षा च, तत्र-भस्मा न्याहयानं-भर्तृतादायां स्थितिप्रतिष्ठितं नगदं, त्रिवत्तपू राया, एस भगारस
वस्तुन्युसस्मानि, अन्यप्रकारस्थानं चारुपाठकर्मार्गवति, तैरेकं चणकक्षेत्रं भतीव पुत्तैः फलेभ्योपेतं दृष्ट्वा चणकत्वारं स्थितितं,

एसा गयगणपयस्स उप्पसी, तत्थ महागिरीहिं भत्तं पच्चक्खायं देवत्तं गया, सुहत्थीवि उज्जेणिं जियपडिमं वंदया गया,
उज्जाणे ठिया, भणिया य साहुणो-यसहिं मगाहत्ति, तत्थ एणो संघाडगो सुभदाए सिद्धिमजाए धरं भिक्खस्स अइगओ,
पुच्छिया ताए-कओ भगवंतो ? तेहिं भणियं-सुहत्थिस्स, वसहिं मगामो, जाणसालाव दरिसियाड, तत्थ ठिया, अन्न-
या पओसकाले आयरिया नलिणिगुम्मं अज्झयणं परियट्ठति, तीसे पुत्तो अवंतिसुकुमालो सत्तले पासाए वसीसाहिं
भज्जाहिं समं उवल्लहइ, तेण सुत्तयिवुज्जेण सुयं, न एयं नाडगंति भूमीओ भूमीयं सुणंती २ उदिण्णो, बाहिं निगाओ,
करथ एसिंत्ति जार्ह सरिया, तेसि मूळं गओ, साहइ-अहं अवंतिसुकुमालोत्ति नलिणिगुम्मे देवो आसि, तस्स उरसुगो
पव्वयामि, असमरयो य अहं सामजपरियागं पालेवं, इंगिणिं साहेमि, तेवि मोयाविस्सा, तेणं पुच्छियत्ति, नेच्छति, सयमेव
छोयं करेत्ति, मा सयंगिहीयहिं गो हववत्ति हिं गं दिण्णं, मसाणे कंधरे कुंडगं, तत्थ भत्तं पच्चक्खायं, सुकुमालएहिं

१ एया गजामपदकस्स वयत्ति, तत्र महागिरीभिर्भक्तं प्रत्याख्यातं देवत्वं गताः, सुहस्तिमोऽपि उज्जयिनीं क्षीयप्रतिमावन्दुका गताः, वृषाने स्थिताः।
भनितव्यं सापथः वसतिं मार्गेयतेति, वयैकः संघाटकः सुभद्रायाः श्रेष्ठिभार्याया शृहं भिक्षायातिगतः, पुष्टालया-दुत्तो भगवन्तः ? तैर्भणितं-सुहस्तिनः,
यसतिं मार्गेयामः, यानदाष्टा ददितताः, यत्र स्थिता, अन्यदा प्रदोषकाले आचार्या नलिनीगुत्तममध्ययनं परित्यज्यन्ति, तस्याः, पुत्रोऽवन्तीसुकुमाळः सत्तले
पासादे द्वात्रिंशता भार्याभिः समगुण्डलति, तेन सुहावबुद्धेन श्रुतं, नैतच्छाटकमिष्टि भूमेर्भूमिसुचीर्णः शृण्वन्, वहिर्निर्गतः, वेदशक्तित्वात् जातिः स्मृता, तेषां
मूळं गतः, कथयति-अहं भवन्तिसुकुमाळ इति नलिनीगुत्तमे देवोऽभवत्, तस्याशुश्रूकः प्रव्रजामि, असमर्थत्वाद् आश्रयं पालयितुं इद्भिर्नी करोमि, तेऽपि
(भणन्ति-) मातुर्मोक्षयित्वा, तेन शृण्वति, नेच्छति, स्वयमेव छोयं करोति, मा स्वयंशृहीतलिङ्गे भूदिति लिङ्गं दत्तं, क्कमाने कंधेरकुंडगं, तत्र भक्तं प्रत्या-
ख्यातं, सुकुमाळयोः

कंओ एसि !, जत्थ सो एलकच्छओ, अण्णे अणंति-सो चेव राया, ताहे दसण्णपुरस्स एलकच्छं नामं जायं, तत्थ गय-
मापयओ पयओ, तस्स जप्पत्ती, तत्थेव दसण्णपुरे दसण्णभद्दो राया, तस्स पंचसयाणि देवीणोरोहो, एवं सो जोपणंण
रुवेण य पडिवद्धो एरिसं अण्णस्स नत्थित्ति, तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवओ महावीरस्स दसण्णकूडे समोसरणं, ताहे
सो चित्तेइ-तहा कल्ले वंदामि जहा केणइ न अण्णेण वंदियुयो, तं च अज्झत्थियं सक्को णाऊण एइ, इमोयि महया इट्ठिए
निग्गओ वंदिओ य सव्विड्ढीए, सक्कोचि एरावणं विलगो, तत्थ अट्ट दंतं विजवेइ, एक्केकं दंतं अट्ट यावीओ एक्केकाए यावीए
अट्ट पडमाइ एक्केकं पडमं अट्टपत्तं पत्ते य २ वत्तीसइवद्धनाडगं, एवं सो सव्विड्ढीए एरावणविलगो आयाहिणं पयाट्ठिण
करेइ, ताहे तरस्स हत्थिस्स दसण्णकूडे पप्प य पयाणि देवप्पहावेण जट्ठियाणि, तेण णामं कयं गयगपदगोत्ति, ताहे सो
दसन्नभद्दो तं पेच्छिऊण एरिसा कओ अम्हारिसाणमिद्धी !, अहो कएलओडणेण धम्मो, अहमयि केरमि, ताहे सो पपयइ,

१ कुल भायासि !, यय स पुरकासः, अन्ये अणन्ति-स एव राजा, तदा दशार्णपुरस्यैवकासं नाम जातं, तत्र गन्नाप्रपदः पर्वतः, तस्योत्पत्तिः-दशार्ण-
पुरे दशार्णभद्रो राजा, सस्य पञ्चशताभि देवीनामवरोधः, एवं स यौवनेन रुवेण च प्रतिबद्धोऽप्यखेरतं मावीति, तस्मिन् काळे वस्मिन् समये भगवतो
महावीरस्य दशार्णकूटे समवसरणं, तदा स चिन्तयति-तथा कल्पे वदिताहे यथा केनचिद्वानेन वदिताएवं, सत्प्यवसितं च एक्को यायाऽभ्याति, भवमसि
महत्या झुज्या निर्गतो वन्दितश्च सर्वार्था, एक्कोऽप्यैरावणं विलगः, सत्राष्ट दन्तान् विवुर्वति, एक्केकस्मिन् दन्ते अष्टाष्ट यावीः एक्कस्ता याप्यामष्टाष्ट पयाणि
एक्केक पद्ममष्टपदं पद्मे पद्मे च द्वात्रिंशददं नाटकं, एवं स सर्वार्था एरावणविलग आदक्षिणं प्रदक्षिणं करोति, तदा सस्य इतिवो दशार्णकूटे पदंते च यादा
देवताप्रभावोत्थिताः, तेन नाम कृतं गजप्रपदक (दाम) इति, तदा स दशार्णभद्रकां शेरप ईदती कुलोऽव्याडट्ठिदिः !, अहो इतोऽनेन धर्मः, अहमसि
करोमि, तदा स प्रमज्जति,

नैयगापदगं वंदया, तस्स कहं एलगाच्छं नामं !, तं पुवं दसण्णपुरं नगरमासी, तथ साविचा एणस्स मिच्छदिद्विस्स दिण्णा,
वेयालियं आवरसयं करोति पच्चक्खाइ य, सो भणइ-किं रत्तिं उट्ठिआ कोइ जेमेइ !, एवं उवहसइ, अणया सो भणइ-
अहंपि पच्चक्खामि, सा भणइ-भंजिहिसि, सो भणइ-किं अणयावि अहं रत्तिं उट्ठेत्ता जेमेमि !, दिन्नं, देवया चित्तेइ-
साविधं उवासेइ अज्ज णं उवालभामि, तस्स भणिणी तथेव वसइ, तीसे रुवेण रत्तिं पहेणयं गहाय आगया, पच्चक्खइओ,
साविचाए पारिओ भणइ-तुवभच्चएहिं आलपालेहिं किं !, देवयाए पहारो दिण्णो, दोवि अच्छिगोलंगा भूमीए पडिया,
सा मम अयसो होहिस्सि कावरसमगं ठिया, अहरत्ते देवया आगया भणइ-किं साविए !, सा भणइ-मम एस अजसोत्ति
ताहे अणस्स एलगस्स अच्छीणि सप्पएसणि तक्खणमारियस्स आणेत्ता लाइयाणि, तओ से सयणो भणइ-तुवभं
अच्छीणि एलगस्स जारिसाणिस्सि, तेण सवं कहियं, सहुो जाओ, जणो कोउहल्लेण एत्ति पेच्छगो, सवरज्जे फुडं भणइ-

१ गजामपदकपन्दकाः, तस्य कथमेवकाशं नाम !, तत् पूर्वं दद्यात्पुनरं नगरमासीय, सय आसिका एकसै मियारहये दत्ता, विकाले आवदयकं
करोति प्रत्याययाति च, ॥ भणति-किं रात्राणुत्थाय कोऽपि जेमेमि !, पूवमुपहसति, अन्यदा स भणति-भइमपि प्रत्याययामि, सा भणति-अहुं पसि, स
भणति-किमन्यदाऽप्यहं रात्राणुत्थाय जेमामि, दत्तं, देवता चित्तयति-आविकामुक्तावते अयेनमुपाख्ये, तस्य भणिनी तथैव वसति, तस्या रुवेण रात्रौ प्रहे-
णकं गृहीत्वाऽगता, प्रत्याययायकः आविकया धारितो भणति-त्वदीयेः प्रलपः किं !, देवतया प्रहारो दत्तः, द्वावप्यक्षिगोलको भूमी पतितौ, सा ममापयो
भविष्यतीति कापोत्सर्गं स्थिता, अर्धरात्रे देवताऽगता भणति-किं आसिके !, सा भणति-ममैतदयथा हसि, तदाऽन्यत्पेदकस्याक्षिणी सप्तदेशे तत्क्षणमारित-
स्थानीय योजितानि, सप्तस्य स्वयनो भणति-तथाधिणी पृदकस्य यारयो इति, तेन सर्वं कथितं, आदौ जातः, जनः कुतूहलेनायाति प्रेक्षकः, सर्वरात्रये

करंति, ते विहरंता पाडलिपुत्तं गया, तथ वसुभूती सेद्वी, तेसिं अंतियं धम्मं सोच्चा सावगो जाओ, सो अण्णया भणइ
अज्जसुहरिथिं-भयवं ! मज्झ दिन्नो संसारतित्थरणोवाओ, मए सयणस्स परिकहियं तं न तद्वा लग्गई, तुन्भेयि ता अण-
भिजोएणं गंतूणं कहेहिच्चि, सो गंतूण पकहिओ, तथ य महागिरी पविट्ठो, ते दद्वण सहसा जट्टिओ, वसुभूती भणइ-
तुन्भवि अन्ने आयरिया !, ताहे सुहरथी तेसिं गुणसंयवं करेइ, जहा-जिणकप्पो अतीवो तद्वायि एए एवं परिकम्मं करंति,
एवं तेसिं चिरं कहिंसा अणुययाणि य दाऊण गओ सुहरथी, तेण वसुभूइणा जेमिंसा ते भणिपा-जइ एरिसो साद्र एज्ज
तो से तुन्भे उज्झंतगाणि एवं करेज्ज, एवं दिण्णे महाफलं भविरसइ, वीयदिवसे महागिरी भिक्खस्स पविट्ठा, तं अनुप-
करणं दद्वण चित्तेइ-द्वयओ ४, णायं जहा णाओ अहंति तहेव अन्नममिते नियत्ता भणंति-अज्जो ! अणोसणा कया,
केण ? तुमे जेणसि कहं अभुट्ठिओ, दोवि जणा वतितिसं गया, तथ जियपडिमं वंदित्ता अज्जमहागिरी एउकफळं गया।

१ कुर्वन्ति, ते (सुदस्तिनः) विहरन्तः पाटलीपुत्रं गताः, तत्र वसुभूतिः श्रेष्ठी, तेषामन्तिके धर्मं श्रुत्वा भायको जातः, सोऽन्वदा भगवति भावंगुर-
स्तिनं-भगवन् ! मह्यं दत्तः संसारनिस्सारणोपायः, मया स्वन्नाय परिकथितं तत्र तथा लग्गतिं, पूयमां त्व ए भगवित्थोनेन गावा कयवसेति, स गावा प्रकथितः,
तत्र य महगिरीः प्रविष्टः, तात् दद्वा सहस्रोपिठः, वसुभूतिर्भणति-सुप्पाकमव्यन्ते आवायोः !, तदा सुदस्तिनस्येवं गुणसंख्यं कुर्वन्ति, यथा दिनकरगोऽङ्गी-
तल्लपात्तेते एवं परिकर्मं कुर्वन्ति, एवं तेभ्यश्चिरं कथयित्वाऽनुवताभि य दत्ता गतः सुदस्ती, तेन वसुभूतिना विस्रिया से भणितः-ययेताइताः तागुताया-
याइ तदा तस्मै यूपमुसितकान्त्येवं कुर्यात्, एवं इत्ते महाफलं भवित्थति, द्वितीयदिवसे महागिरिर्भिक्षाये प्रविष्टः, तदप्यंकरणं दद्व्वा पित्तयति-द्वयत्त ४,
ज्ञातं यथा ज्ञातोऽहमिति तथैवाभान्ता निगंता भणन्ति-आयं ! भनेपणा एता, कयं !, एवं येनासि कट्ठेऽग्रुपिठः, द्वावपि पत्तो दिद्वयं गतं, यत्र जीव-
प्रतिमां यद्विद्या आपंमहागिरय एउकाक्षं गता।

संक्रान्तमणं पाल्पणं विमानेण, तस्सवि य रण्णो अधिती जाया, दज्जेण भेसिओ सकेण—जइ पवइसितो मुच्चसि, पवइओ, येराण अंतिए अभिगगहं गेण्हइ—जइ भिक्खागओ संभरामि ण जेमेभि, जइ दरजिमिओ ता सेसगं विगिंचामि, एवं तेण किर भगवया एगमवि दिवसं नाऽऽहारियं, तस्सवि दवावई, दंडस्स भावावई, आवईसु दढधम्मत्तसि गयं इ । इयाणं अणिसिओवहाणेत्ति, न निश्चितमनिश्चितं, द्रव्योपधानं उपधानकमेव भावोपधानं तपः, सो किर अणिसिओ कायवो इह परप य, जहा केण कओ ? , एरथोदाहरणादा—

पाहल्लिपुत्ता महागिरि अज्जसुहत्थी य सेट्ठि वसुम्हती । चइदिस उज्जेणीए जियपडिमा एलकच्छं च ॥ १२८३ ॥

इमीए यक्खाणं—अज्जधूलभइस्स दो सीसा—अज्जमहागिरी अज्जसुहत्थी य, महागिरी अज्जसुहत्थिस्स जवज्झाया, महा-
गिरी गणं सुहत्थिस्स दाऊण घोच्छिण्णो जिणकप्पोत्ति, तहवि अपडिवद्धया होउत्ति गच्छपडिवद्धा जिणकप्पपरिकम्मं

१ हाङ्गागमनं पाह्णेन विमानेन, सत्यादि च राशोऽवतिर्गता, यन्नेण भाषितः शब्देण—यदि प्रसज्जसि तर्हि मुख्यत्वे, प्रसजितः, स्वविराणामभिवर्केऽभि-
मदं गृह्णाति—यदि भिक्षुगणतः क्खामि न जेमांमि, यदि भयंविमितवत्तदा दोषं लज्जामि, एवं तेन किं भगवत्तकस्मिन्नपि दिवसे नाहृतं, तस्यापि द्रव्यापद-
दुवदस्स भावावद्, भावायु इवधर्मवति गतं इ । इदानीमनिश्चितोपधानमिति, तत् किंनानिश्चितं कर्त्तव्यं इह परप च, यथा केन कृतं ? , अवोदाहरणगाथा-
र भस्सा व्याख्याने—आदर्सपूजभइस्स द्वा तिप्प्यो—भयंमहागिरिरायंसुहत्थी च, महागिरिरायंसुहत्थिन व्याख्यातः, महागिरिगणं सुहत्थिने दत्त्वा द्युच्छिओ
दिनइत्त इति, यथायमपिबद्धता भवत्यिति गच्छतिवत्तदाः दिनकल्पपरिकर्मणां

अस्या द्याख्या कथानकादवसेया, तच्चेदं-उज्जोणी णयरी, तस्य वसू वाणियओ, सो चंपं जातुकामो उभयोसणं फोरद जह [नाए] धन्नो, एयं अणुन्नवेइ धम्मपोसो नामणगारो, तेसु दूरं अहविमइणएसु पुलिंदेहिं विलोत्तिओ सत्थो इओ तइओ नद्धो, सो अणगारो अण्णेण लोएण ससं अहविं पविद्धो, ते मूलाणि खायंति पाणियं च पियंति, सो निमंतिजइ, नेच्छइ आहारज्जाए, एगतथ सित्तायले भत्तं पच्चकखायं, अदीणस्स अहियासेमाणस्स केवलणामुत्पण्णं सिद्धो, ददधम्मयाए जोगा संगहिया, एसा दद्यावई, खेत्तावई खेत्ताणं असईए कालावई ओमोदरियाइ, भायावईए उदाहरणगादा—

महुराए जउण राया जउणावंकेण दंहुमणगारे । वहणं च कालकरणं सफागमणं च पट्टज्जा ॥ १२८२ ॥

द्याख्या कथानकादवसेया, तच्चेदं-महुराए णयरीए जउणो राया, जउणावंके जज्जाणं अयरेण, तस्य जउणाए फोपरो दिण्णो, तस्य दंडो अणगारो आयावेइ, सो रायाए नित्तेण दिद्धो, तंण रोसेण असिणा सीसं छिन्नं, अन्ने भणंति-फउणं आहओ, सवेहिंवि मणुरसेहिं पथररासी कओ, कोवोदयं पइ तस्स आवई, कालगओ सिद्धो, देयागमणं महिमाकरणं

१ उज्जयिनी नगरी, तत्र वसुर्धनिह, स वर्षा वातुकाम तद्वधोपणां कारयति, यथा धन्यः, एतन्मनुष्यावदति धर्मयोरो मामागताः, तेषु दूरमदीभ-
तिगतेषु पुलिन्दैर्विलोत्तिहः सार्धः इतच्छतो भटः, सोऽनगरोऽभ्येन लोकेन सममदर्थी प्रविष्टः, ते मूलाणि पारिवि फावीयं च पिबन्ति, स निमग्नयते, मेण्ड-
वि आद्याज्जातं, एकत्र शिलातले भक्तं प्रत्याख्यातं, अदीनस्याध्यासीनस्य केवलज्ञानमुत्पन्नं सिद्धः, ददधर्मवया योगाः संगृहीताः, एषा दद्यावई, क्षेद्राण्य
क्षेद्राणामसति कालापत् अवमोदरिकदि भावापयुदाहरणगाया । २ मणुरायां भगवो यमुनो राजा यमुनावरमुद्रानमपरस्वते, तत्र यमुनायां स्नानायानो दप,
तत्र दण्डोऽनगार आतापयति, ॥ राया निर्गच्छता भटः, तेन रोपणासिना धीपं छिन्नं, अन्ने भणन्ति-बीजपूजादतः, सर्वेसि मनुष्यः प्रज्जाताः दतः,
कोपोदयं प्रति तस्य भावत्, कालगतः सिद्धः, देवागमनं महिमकरणं

भेणीयमलत्तां कंकणं च गहाय अडविं गओ, दंता लद्धा पुंजो कओ, तेण तणपिंढिगाण मज्झे वंधिता सगडं भरेत्ता आणीया, णयरे पवेसिज्जतेसु वसहेण तणपिंढगा कट्टिया, तओ खड्दत्ति दंतो पडिओ, नगरगोत्तिएहिं दिट्ठो गहिओ रायाए उवणीओ, वज्झो णीणिज्जद, धणमिस्सो सोऊण आगओ, रायाए पायवडिओ विज्जवेइ, जहा एए मए आणाविया, सो पुच्छिओ भणइ—अहमेयं न याणामि कोत्ति, एवं ते अचरोप्परं भणंति, रायाए सवहसाविया पुच्छिया, अभओ दिण्णो, परिकट्टियं, पूएत्ता विसज्जिया, एवं निरवलावेण होयवं आयरिणं । धितिओ—एणेण एगरस हरेये भाणं या किंचि पणामियं, अंतारा पडियं, तरय भाणियधं—मम दोसो इयरेणाचि ममंति । निरवलावेत्ति गयं २ । इयाणि आव-ईसु ददधम्मत्तणं कायधं, एवं जोगा संगहिया भवंति, ताओ य आवइओ चत्तरि, तं०—दधावहं ४, वदाहरणगाहा—

उज्जेणीए धणवसु अणगारे धम्मपोस चंपाए । अडवीए सत्यविभम वोसिरणं सिज्झणा चैव ॥ १२८१ ॥

१ मणिर्का अडककं कट्टणानि च गृहीयाऽर्थो गतः, दन्ता छायाः पुष्पः कृतः, तेन मृणषिन्दीना मध्ये बद्धा सकटं भूषाऽऽसीताः, नगरे मधिवसना, नेपु वृषभेण मृणपरिकृतः इन्द्राः, ततः स्रटादित्ति दन्तः पठितः, नगरगुहिनैर्दंष्ट्रो गृहीतश्च, रात्रौ उपवीतः, बन्धो निष्काश्यते, धम्ममित्रः भूषाऽऽगतः, राज्ञा पादयोः पलितो नियपयति—यथा मयैवे आनाविताः, स पृष्टो भणति—अहमेनं न आनामि क इति, एवं तौ परस्परं भणतः, रात्रौ माययरासौ पृष्टौ, अभयं दत्तं, परिकथितं, पूजयित्वा मियदौ । एवं निरपलायेन भवितव्यं आचार्येण । द्वितीयः—एकेनैकस्य दस्से भाजनं वा किञ्चिद्वयं, अन्तरा पठितं, तत्र भजितव्यं—मम दोषः, इत्येवमादि ममेति । निरपलायमिति गतम् २ । इदानीमाणसु एवमर्था कथंभ्या, एवं योगाः संगृहीता भवन्ति, ताभ्यापद्वयतयः, तद्यथा—द्रव्यापद् ४, वदाहरणगाया—

अस्या व्याख्या—कथानकादवसेया, तच्चेदं-दंतपुरे णयरे दंतचक्रो राया, सच्चयई देवी, तीसे दोहलो-कहं दंतमए पासाए अभिरमिजइ ? रायाए पुच्छियं, दंतनिमित्तं पोसावियं रण्णा ? जहा-जचियं मोछं देमि, जो न देइ तस्स राया सररिनिगाहं करेइ, तथेव णयरे धणमित्तो वाणियओ, तस्स दो भारियाओ, धणसिरी महंती पउमसिरी नु दहरिया पीययरी यत्ति, अणया सयत्तीणं भंण्णं, धणसिरी भणइ-किं तुमं एवं गणिया ? किं तुज्झ महाओ अदियं, जहा सच्च-वइए तहा ते किं पासाओ कीरेज्जा ? सा भणइ-जइ न कीरइ तो अहं नेवत्ति जयरए (यरए) पारं वंषित्ता ठिया, वाणियओ आगओ पुच्छइ-कहिं पउमसिरी ? दासीहिं कहियं, तथेव अइयओ, पसाएइ, न पसीयइत्ति, जइ नरिय न जीयामि, तस्स मित्तो दहूमित्तो नाम, सो आगओ, तेण पुच्छियं, सवं कहेइ, भणइ-कीरइ, मा इमाए मरंतीए तुमं पि मरिज्जासि, तुमंमि मरंते अहं, रायाए य पोसावियं, तो पच्छन्नं कायवं ताहे सो दहमित्तो पुच्छिदग्गपावग्गाणि

१ दन्तपुरे नगरे दन्तचक्रो राजा, सत्यवती देवी, तस्या दोहलः कथं दन्तमये प्रासादेभिरभ्यसे, राजा दृष्टं, दन्तनिमित्तं पोषितं राज्ञा यथा शिवं मूल्यं वृदासि, यो न दास्यति तस्य राज्ञा शरीरमभिप्रादं करोति, तत्रैव नगरे धनमित्रो बणिह, तस्य द्वे भार्ये, धनधीर्नहती यद्यधीरसु कल्पीति यतः कोटि, भयपरा सपथयोर्भण्डनं, धनधीर्भणति-किं एवमेवं गर्विता ? किं तस्य मत् अतिकं ? यथा सत्यवत्याख्ये किं प्रासादः क्रियते ? सा भवति-यदि न क्रियते तदाऽहं नंद-स्यपयरेके द्वारं बद्धा स्थिता, यणिगागतः दृच्छति-एक पद्मधोः ? दासीभिः कथितं, तत्रैवाभिगतः, प्रसादयति, न प्रसादयति, यदि मति न जीयामि, तस्य मित्रं दहमित्रो नाम, स आगतः, तेन दृष्टं, सर्वं कथयति, भवति-क्रियतां, माऽस्यां श्रियमाणायां रत्नमयि स्यात्, एवमि श्रियमाणेऽहं, राजा य पोषितं, तयाः प्रच्छन्नं कथयं, तदा स दहमित्रः पुच्छिदग्गपावग्गाणि

अद्वयेण फलहिदयमद्यो भणिओ-कहेहि पुचा । जं ते दुक्खाविद्यं, तेण कहियं, मक्खिखत्ताऽवखेवेणं पुणणयोकयं, मच्छि-
यस्सवि रण्णा संमद्दया पेसिया, भणइ-अहं तस्स पिवपि ण विभेमि, को सो चराओ ? , वित्तियदिवसे समजुद्दया, तत्तिय-
दिवसे अंविद्यपहारो चइसाहं ठिओ मच्छिओ, अद्वयेण भणिओ फलहिदित्ति, तेण फलहिग्गाहेण गहिओ सीसे, तं कुंदि-
यनालगंपिव परांते पदियं, सकारिओ गओ उज्जोणिं, पंचलक्खणाण भोगाण आभागी जाओ, इयरो मओ, एवं जहा
पदागा तहा अराहणपडागा, जहा अद्वयो तहा आयरिओ, जहा मद्यो तहा साह, पदारा अवराहा, जो ते गुरुणो
अलोपइ सो निस्सओ निषाणपडागं तेलोकरंगमज्जे हरइ, एवं आलोयणं प्रति योगसद्दहो भवति । एए सीस गुणा,
निरवलावस्स जो अन्नरस न कहेइ परित्तमेतेण पडिसेवियंति, एत्थ चदाहरणगाहा—

दंतपुरदन्तवधो सखपदी दोहले य चणपरए । णणिमिस्स धणसिरी य पजमसिरी वेव ददमिस्सो ॥ १२८० ॥

१ अद्वयेन कर्पासमष्टो भणिताः—कथय ॥१॥ । एते दुःखितं, तेन कथितं, प्रक्षिप्त्वा भक्षेयेण पुनर्नवीकृतं, मारिस्सकायापि रज्जा संमर्दकाः प्रेषिताः,
भन्नादि—अहं तस्स विगुरापि न विभेमि, कः स पराहः, विर्तीयदिवसे समजुदो एवीयदिवसे मद्दाराधो वैशाखं स्थितो मारिस्सका, अद्वयेन भणिताः—फल-
हिदि, तेन फलहिन्मादेण गृहीताः सीसं, तद् मुक्तिदत्तालक्ष्मिर्भैरवसे पठितं, सकारिओ गव वज्जिथली, पञ्चलक्षणा मोगानाम्भग्गीआदा, हवरो दृढा,
एवं यथा यदाका यथाऽऽराधनापताका, यथाऽद्वयस्या भावार्थः, यथा मल्लज्जा साधुः, मद्दारा अयराधाः, यतज्जान् गुरुज्जाआलोचयति स निवत्तावधो निवी-
न्यसाका प्रबोसपादसपदे हरति, एवमाखोचना प्रति योगसंपदो भवति । एते शिष्यगुणाः, निरवलावस्स—मोऽन्वयसौ न कथयति—दृढाभैतेन प्रतिसेधितमिति,
अयोदाहरणगाथा ।

प्रवृत्तत्वावदितरस्तं प्रतीदमवोचत ॥ ३७४ ॥ कृतं कृतं ममानेत, तावकीनेन मित्रकः । शिक्षणेन निजस्थानं, गच्छ शीघ्रं निराकुलः
॥ ३७५ ॥ सदाकण्यं निजे चित्ते, चारणा परिचितितम् । नैवास्य शिक्षणं कर्तुं, मूढस्य यत् पर्यते ॥ ३७६ ॥ इतश्च—उपदेशं सदा
तस्य, चारोः कुर्वाणयोर्मुदा । ते भूते रत्नबोहित्ये, तयोर्योग्यद्वित्तययोः ॥ ३७७ ॥ ततश्चारः परित्यज्य, तं मूढं कृतनिश्चयः । सार्धं
योग्यद्वित्तभाभ्यां, गतः स्वस्थानमुच्चकैः ॥ ३७८ ॥ रत्नानां विनियोगं च, कुर्वाणस्तत्र ते त्रयः । अनन्तानन्दसन्दीहपूरिताः सुखमासते
॥ ३७९ ॥ मूढस्तु दुःखदारिद्र्यभाजनं समजायत । निष्कासितस्ततो द्वीपात्, केनचित्कुट्टभूमुजा ॥ ३८० ॥ प्रक्षिप्तः सागरे धीरे,
यादोभिः परिपूरिते । अट्टतलपर्यन्ते, दुरन्तावर्तभीषणे ॥ ३८१ ॥ तदिदं ते मयाऽऽख्यातं, सूर्योक्तं कथानकम् । यत्तवा मम सं-
जातं, भद्रः । वैराग्यकारणम् ॥ ३८२ ॥ ततो दृढितभातार्थः प्रोत्कुलमुखपङ्कजः । सोऽकलङ्को मुनिं तत्त्वा, प्रवृत्तोऽन्यमुत्तिं प्रति ॥ ३८३ ॥
मयोक्तं—आख्याहि मित्र ! भावार्थं, पृष्टे वैराग्यकारणे । असंयतं किमाख्यातं, मुनिनेदं कथानकम् ॥ ३८४ ॥ अकलङ्केनोक्तं—
भद्र ! यनवाहन नेदमसंयतमुदाहरणं, आकर्ण्य त्वमस्य भावार्थं मयोक्तं, एष दत्तावधानोऽस्मि, अकलङ्केनोक्तं—वसन्तपुरस्थानीयोऽ-
प्रासांध्यवहारिको जीपराशिः बाणिजकाः पुनर्यथार्थनामानस्ततो निर्गताञ्जतुर्विधा जीवाः, समुद्रः पुनरत्र जन्मज्जरामरणसलिलो मिथ्या-
दर्शनाविरतिगन्भीरो महानीपणकथापयातालः सुदुर्लभमहामोहावर्तरीदो विचित्रदुःखौपदुष्टजलचरपूरितो रागद्वेषजनपवनविक्षोभितः
संयोगवियोगवीचीनिचयचटुलः प्रबलमनोरथवेलाकुलोऽनवलोकितपरपापरारः संसारविस्तारो विक्षेपः, रक्षद्वीपस्थानीयोऽयं मनुष्यभवो
मन्तव्यः कान्तनादिकृतहलं तु विषयाभिजापो द्रष्टव्यः अक्षरशब्दकपर्दककाचशकलादिकल्पः सर्वज्ञप्रणीतधर्मविपरीताः कुपमा बोद्धव्याः
धूर्तलोकः कुतूषिकवर्गो स्नातव्यः, बोहित्यस्थानीयानि पुनरत्र जीवस्वरूपाणि वर्तन्ते, स्वस्थानगमनं मोक्षावाप्तिर्नवव्या आत्मलाभरूप-

त्वात्तस्याः, यस्तु मूढस्योपरि क्रुद्धो नरेन्द्रः स स्वकर्मपरिणामो विज्ञेयः, समुद्रमव्यप्रक्षेपस्तु मूढस्यानन्तभवभ्रमणं द्रष्टव्यमिति । एवं च स्थिते भो भो पतवाहनः!—सर्वैः कथानकस्यास्य, भावार्थैः सुपरिरुष्टः । तथापि ते प्रबोधाय, विशेषेणाभिधीयते ॥ ३८५ ॥ तत्र यथा तेन चारुणा निर्गत्य वसन्तपुराद्वह्नीयत्वा समुद्रं समासाय रत्नद्वीपं विज्ञातः कृत्रिमाकृत्रिमरत्नविशेषः न कृतं काननादिषु कौतुकं लक्षित्वा पूर्वलोकाः न गृहीतानि कृत्रिमरत्नानि कृतं विशिष्टरत्नमहणवाणिज्यं चपाचः सुन्दररत्नविचयः आवाञ्जिता विशिष्टलोकाः पूर्वितं बोहित्यं संजातः स्वार्थसाधक इति, तथा भद्रः ! भव्यतया सुन्दरतमा जीवा निष्कम्पासांन्यवहारिकजीवराशेरतीत्यानन्तं संसारविस्मारं संप्राप्य मनुष्यभावं लघुकर्मतया विजानन्ति हेयोपादेयविभागं चिन्तयन्ति च ते—“यथाऽतिदुर्लभमिदं मानुष्यमाकरो भायरत्नानां का-
“र्यं निर्वाणसुखस्य संप्राप्तमिदमधुनाऽस्माभिः समारुढा क्वयं महत्तरां कोटिं तप्त शुद्धोऽस्माकमधुना विधादसि विधमवरो विपाक्रेषु विप-
“ययतादियु प्रतिपन्नयः, समासादयन्ति च ते सर्वज्ञोपहं धर्ममार्गं, ततो न विप्रलभ्यन्ते कुतारिदैः न प्रवर्तन्ते कुपर्ममहणे कुर्वन्ति
“साधुधर्माग्रीकरणलक्षणं वाणिज्यं गृह्णन्ति क्षान्तिमार्दवाजंयमुक्तिवयःसंयमसत्यदौचाकिञ्चनरत्नप्रसवयेसन्तोपप्रशमादिकं प्रतिक्षणं गुण-
“रत्ननिचयं आवजंयन्ति सदुक्तसाधुसाधर्मिकजनं पूरयन्ति सदुणानामात्मानं संजायन्ते स्वकार्यनिष्पादका” इति १ । यथा च योग्येन सत्र रत्नद्वीपे विज्ञातं गुणदोषविचारणं कृतं किञ्चित्द्रवणार्थं वाणिज्यं केवलं संजातमस्य काननादिदर्शनव्यसनं सत्परायत्वेन गमिष्योऽन-
र्थको यद्गुः कालो भीतिवानि कालेन भूयसा कियन्त्यापि रत्नकानि न विदितो विशिष्टरत्नसंचय इति, तथा भद्रः ! धनवाहन भव्यतया सुन्दरतरा जीवाः संप्राप्य मनुष्यजन्म लघुकर्मतया जानन्ति गुणगुणपरीक्षणं कुर्वन्ति सर्वप्रदर्शनमवाप्य भावकोचितं क्रियदसि सदुण-
महणवाणिज्यं केवलं दुर्जयत्वेन लोभस्य चटुलवयेन्द्रियप्राप्तस्य संजायते तेषां धनविषयादिषु ममत्स्वव्यसनं सत्परायत्ताश्च ते गमयन्ति

निरर्थकं भूयांसं कालं तथापि मीलयन्ति ते भूयसा कलेन श्रावकधर्मोचितानि किञ्चनस्यपि गुणरत्नकानि न विदधति साधुधर्मसाध्यं विशिष्टगुणरत्नसम्बन्धमिति २ । यथा च तेन हितत्वेन प्राप्तेनापि रत्नद्वीपे विहाय स्वयं रत्नपरीक्षणं धारिता परोपदेशयोग्यता कृतं विहारामादिषु महत्तरं कौतुकं न विहितं सुराजप्रदणं न लक्षितारते वञ्चका धूर्तलोकाः गृहीतानि चिकिचिकायमानानि काचशकलादीनि जनिता तेषु सुन्दराणीति बुद्धिः यच्चित्तधारूपदेशात्पूर्वमात्मेति, तथा भद्र धनवाहन ! भव्यतया सुन्दरा जीवाः समासाद्य मनुष्यभावं मनागुहकर्मतया न विजानन्ति स्वयं कर्तुं धर्मगुणदोषपरीक्षणं धारयन्ति परोपदेशयोग्यतां कुर्वन्ति विषययत्नादिषु महत्तरं प्रतिबन्धं न विदधति सर्वज्ञप्रणीतसद्वर्मापेक्षानं न लक्षयन्ति कुतूहिकवञ्चकां गृह्णन्ति प्रशमदयादमादिसाररहितानि दम्भप्रधानतया पृथिवि-किचिकायमानकृत्रिमरत्नतुल्यानि कुपमार्तुष्टानानि जनयन्ति तेषु सुन्दराणीति बुद्धिं वञ्चयन्ति च सद्गुरुपदेशात्पूर्वमात्मानमिति ३ । यथा च तेन भूदेन रत्नद्वीपगतेनापि न विहितं स्वयं रत्नगुणदोषपरीक्षणं नापि प्रतिपन्नं परोपदेशेन अनुशीलितं वनदेवकुलादिगोचरमत्यन्तकौतुकं विद्विष्टानि सत्यरत्नानि गृहीतानि काचशकलादीनि कुतस्तेषु सद्गताभिविशेषः मोषितो धूर्तलोकेन वञ्चितो नितान्तमात्मेति, तथा भद्र ! धनवाहन लब्ध्यापि मनुष्यभवमभव्यतया वाऽतिछिद्यतमा जीवाः गुरुतरकर्मभराक्रान्ततया न विदन्त्येव स्वयं कर्तुं धर्मगुणदोषपरीक्षणं नापि प्रतिपद्यन्ते परोपदेशेन अनुशीलयन्ति विषययत्नादिषु गाढलौट्यं विद्विषन्ति प्रशमदयादीनि सद्गुतानुष्ठानानि गृह्णन्ति धर्मबुद्ध्या ज्ञानदोषमयागादीनि जीवघातोपमर्दकारीणि कद्गुष्टानानि कुर्वन्ति तेषु तत्त्वाभिविशेषं मोषयन्ति कुतूहिकैः सर्वेषां वञ्चयन्ति ते नितान्तमात्मानमिति ४ । यथा च स चारुः पूरयित्वा बोहित्यं कुतःकुतः स्वयं गन्तुकामः स्वस्थाने योग्यं प्रत्याह—यथाऽहं गमिष्यामि मित्र ! किं वर्तते त्वेति, योग्येनोक्तं—न पूर्वते समाद्यापि बोहित्यं स्लोकाभ्येव मयोपाज्जितानि रत्नानि, चारु-

त्वात्सः, यत्तु मूढसोयसि कुट्टो चरेन्द्रः स स्वकर्मपरिणामो विज्ञेयः, समुद्रमध्यप्रक्षेपस्तु मूढस्नानत्वप्रवभ्रमणं द्रष्टव्यमिति । एवं च स्थिते भो भो घनवाहनः!—सर्वः कथानकस्यास्य, भावार्थः सुपरिरुष्टः । तथापि ते प्रबोधाय, विज्ञेयेणाभिधीयते ॥ ३८५ ॥ तत्र यथा तेन चारुणा निर्यस्य वसन्त्वपुराद्वह्यित्वा समुद्रं सभासाय रत्नद्वीपं विज्ञातः कृत्रिमाकृत्रिमरत्नविशेषः न कृतं काननादिषु कौतुकं छ-
क्षिता धूर्तलोकाः न गृहीतानि कृत्रिमरत्नानि कृतं विशिष्टरत्नमहणवाणिज्यं उपातः सुन्दररत्नविषयः आवाञ्जिता विशिष्टलोकाः पुरितं बोद्धित्वं संजातः स्वार्थसाधक इति, तथा भद्र ! भव्यतया सुन्दररत्ना जीवा निष्कन्धासांन्यवद्भारिकजीवपाशे रतीत्यानन्तं संसारविस्मयं संप्राप्य मनुष्यभावं लघुकर्मतया विजानन्ति ह्येषादेयविभागं चिन्तयन्ति य ते—“यथाऽतिदुर्लभमिदं मानुष्यमाकरो भावरत्नातां का-
“र्यं निर्वाणसुखस्य संप्राप्तमिदमधुनाऽस्माभिः समारुढा वयं महत्तरां कोटिं तन्न शुकोऽस्माकमधुना विपादसि विषमवरो विपाकेषु विष-
“यधनाविषु प्रतिबन्धः, समासादयन्ति य ते सर्वज्ञोपहं धर्ममार्गं, वतो न विप्रलभ्यन्ते कुतार्थिकैः न प्रवर्तन्ते कुपर्ममहणे कुर्वन्ति
“साधुधर्मोद्गीकरणादक्षरं वाणिज्यं गृह्णन्ति क्षान्तिमार्दवाज्यमुक्तितयःसंयमसत्यशौचाकिञ्चनत्वप्रभवाच्यसन्तोषप्रशमादिकं प्रतिक्षणं गुण-
“रत्नविषयं आवर्जयन्ति सद्गुरुसाधुसाधर्मिकजनं पूरयन्ति सद्गुणानामात्मानं संजायन्ते स्वकार्यनिष्पादका” इति १ । यथा च योमयेन
तत्र रत्नद्वीपे विज्ञातं गुणदोषविचारणं कृतं किञ्चिच्छब्दगणार्थं वाणिज्यं केवलं संजातमस्य काननादिरसैर्नव्यसत्तं तत्परायत्तेन गमितोऽन-
र्थको ददुः कालो मीलितानि कालेन भूयसा कियन्त्यापि रत्नकानि न विहितो विशिष्टरत्नसंचय इति, तथा भद्र ! घनवाहन भव्यतया
सुन्दरतरा जीवाः संप्राप्य मनुष्यजनस्य लघुकर्मतया जानन्ति गुणागुणपरीक्षणं कुर्वन्ति सर्वसद्दर्शनमवाप्य भावकोचितं कियदसि सद्गुण-
महणवाणिज्यं केवलं दुर्जयत्वेन लोभस्य चटुलतथेन्द्रियप्रभमस्य संजायते तेषां धनविषयादिषु भ्रमत्वव्यसत्तं तदपरायत्ताश्च ते गमयन्ति

तपसितो

स. ७-अ.

॥ ६३७ ॥

“यत्नां अनादिवचसमलक्षालनसलिलं तपो दायकं निःसङ्गादिसन्दीहानामनागतकर्मकचरनिवारकः संयमो भावको भयभ्रमणभया-
 “भावितभूरिभावदर्पाणां, तदेवमपि ज्ञानतां भवतां भो भद्राः ! केयमाविद्या कोऽयं मोहः केयमात्मवञ्चनता केयमात्मवैरिकाता केन यूयं
 “गृह्यथ विषयेषु मुख्यं कलत्रेषु लुभ्यथ धनेषु स्त्रियं स्वजनेषु हृष्यथ यौवनेषु तुल्यं निजस्वेषु पुण्यं प्रियसङ्गतेषु रुष्यथ हितोप-
 “देशेषु द्रव्यं गुणेषु नश्यथ सन्मार्गास्तस्त्वल्पस्मादशेषु सहायेषु प्रीयथ सांसारिकसुरेषु न पुनर्युयमन्यस्य ज्ञानं नातुशील्यथ दर्शनं
 “नातुतिष्ठथ चारित्रं नाचरथ तपः न कुरुथ संयमं न संपादयथ सङ्गवगुणसन्धारभाजलमात्मानसिति, एवं च तिष्ठतां भवतां भो
 “भद्रा ! निरर्थकोऽयं मनुष्यभवो निष्फलमस्मादशसन्निधानं निष्प्रयोजनो भवतां परिज्ञानाभिमानोऽकिंचित्करमिव भगवद्दर्शनासादनं, एवं
 “हि स्वार्थभ्रंशः परमवदिष्यते, स च भवताममृतत्वमालक्षयसि, न पुनश्चिरादपि विषयादिषु सन्तोषः, तन्न शुक्लमेयमासितुं भवादृशां,
 “अतो शुश्रूत विषयप्रतिबन्धं परिहरत स्वजनकोदादिकं विरहयत धनभवनममत्वव्यसनं परित्यजत निःशेषं सांसारिकमलजान्म्यालं शु-
 “द्धीत भागवतीं भावदीक्षां विषय सञ्ज्ञानादिगुणगणसञ्चयं पूरयत तेनात्मानं भवत स्वार्थसाधका यावत्सन्निहिता भवतां धयं । अन्य-
 “थाऽस्मदुपदेशाभावे सद्बुद्धिविकला यूयं स्वार्थभ्रष्टा एव सर्वथा भविष्यथेति” । तदिदं भगवतां सन्मुनीनामुपदेशवचनामृतमुपालम्भगर्भ-
 सुफलं ते योग्यकल्पा देशविरता निवरां लज्जन्ते स्वचरितेन न ददती वष्टोत्तराणि न कुर्वन्ति मनोदुष्प्रणिधानं, किं तर्हि ? , प्रतिप-
 दन्ते हितमिति तत्साधुवचनं आचरन्ति यथोक्तविधानेन स्वीकुर्वन्ति पारमेश्वरं महाज्वरं विषन्ति पूरयन्तो गुणरत्नैरात्मयानपात्रमिति
 २ । यथा च स चार्तातो हितज्ञाभ्यर्णं विहितं स्वस्थानगमनार्थं तदामयणं ततो दार्ढ्यं तस्यै हितज्ञेन स्वयमुपाजितं तत्काचशकलादिकं
 निवेदितं काननादिकैस्तुक्सारमात्मचेष्टितं, तथा भद्र धनवाहन ! भद्रकेभ्यो भव्यमिष्यादृष्टिभ्यः संपूर्णगुणाः सुसाधवो यदत्र सद्धर्मक-

णोक्तं—किं पुनरत्र कारणं?, ततो योगयेत कथितं तदुपार्जनविप्रभूतमात्मनः काननादिकुलहलं, तथा भद्र! धनवाहन चारुगुल्या भग-
वन्तो मुनयो भूत्वाऽऽत्मानं तपःसंयमप्रशमसन्तोपज्ञानदर्शनादीनां भावरत्नानां निष्ठितार्थाः स्वयं जिगमिषवो मोक्षलक्षणे स्वस्थाने यो-
स्यरूपाणां देशविरत्नानां मोक्षराजन्यार्थमाप्तव्यामिव कुर्याणाः कुर्वन्ति धर्मदेशनां, ते तु निवेदयन्त्यात्मनः स्त्रोकगुणत्वं, ततः साधयो
मुच्यते भो भद्रा! मनुष्यभावे स्वाधीनं सर्वेषां सद्गुणार्जनं तर्हि न संपूर्णगुणा ज्ञात्वा यूयं यथा धयं?, ततः कथयन्ति ते देशविरत्नाः संपू-
र्णगुणोपार्जनविप्रभूतमात्मनो धनविषयानिषु ममत्त्वव्यसतं, ततो यथा चारुणा योग्यं प्रत्युक्तं—यथा भद्र! न युक्तं ते प्राप्तस्य रत्नदीपे
काननादिकुलहलं कर्तुं बभ्रन्मिदमात्मनो महगविप्रः सुरत्नमदणस्य ज्ञानासि च त्वं सुरत्नानां सुरदेहेतुतां तथाप्यनादरमेवं तेषु कुर्याणः
किमात्मनो वैरिकायसे?, न च चिरेणापि ते कौतुकपरिपूर्तिस्तद्वरं स्वार्थे यतितमितरथा निरर्थकं रत्नदीपानमनं, ततो भद्र! सुख्य धना-
धिकौतुकं कुरु मयि सन्निहिते सुरलोपार्जनमन्यथा स्वार्थभद्रो भविष्यसि, ततोऽत्यन्तलज्जितो योग्यः प्रतिपन्नं चारुवचनमनुष्ठितं विधा-
नेन संजातः सुरत्नानां पोहित्यभरणेन स्वार्थसाधक इति, तथा भद्र! धनवाहन मुनयोऽपि देशविरत्नानेवमाचक्षते, यथा “भो भद्रा! न
“युक्तं युष्मादृशमवामे मनुष्यभावे ज्ञानतां जिनवचनमृतरसं लक्षयतां भवर्तैर्गुण्यमाकलयतां क्वायकलितमलयाविलतां वेदयतां यौवनस्य
“सन्ध्याभरागमङ्कुरतां पश्यतां जीवितस्य पर्शोपवस्त्रसुकुनिगलचञ्चलतां भावयतां स्वजनवर्गलोहादेरचिरगुतिविलसिवट्टनद्वतां कर्तुं नी-
“दृशं धनविषयाविमलसत्त्वसनं बभ्रन्मिदमात्मनो महान्वरायो ज्ञानादिसाधनस्य ज्ञानन्ति च भद्राः यथा परिष्णामदारुणा विषयाः
“कारणं चित्तविभ्रवतां वरलहदया योषितोऽपूभिः सद्भावसुराभां हेतुभूतमार्तवैद्रेष्यानानां सुगतिमार्गप्रदीपो ज्ञानं जनकं मानसाढा-
“दानां कुयोनिगर्तातिपावहस्तावलम्ब्यो दर्शयन् सम्पादनमनन्तमनःप्रमोदानां सुक्षेमाक्षेपमोक्षनिक्षेपणं पारित्रं समर्पकं निरन्तरचिचोत्स-

॥ वानां अनादिविवक्षमलक्षालनसलिलं तपो दायकं निःसङ्गादिसन्दोहानामनागतकर्मेकचरनिवारकः संयमो भावको भवधमणभया-
 “भावितभूरिभावहराणां, तदेवमपि जानतां भवतां भो भद्राः ! केयमविद्या कोऽयं मोहः केयमात्मवञ्चनता केयमात्मवैरिक्ता केन यूयं
 “गृह्यथ विषयेषु मुह्यथ कलत्रेषु लुब्धथ घनेषु स्त्रिह्यथ स्वजनेषु हृह्यथ औघनेषु तुल्यथ निजरूपेषु पुल्यथ प्रियसङ्गतेषु रुह्यथ हितोप-
 “देशेषु दूह्यथ गुणेषु नश्यथ सन्मार्गोत्सस्तस्यस्मादशेषु सहायेषु प्रीयथ सांसारिकसुतेषु न पुनर्युयमभ्यस्य ज्ञानं नातुशील्यथ दर्शने
 “नातुतिष्ठथ चारित्रं नाचरथ तपः न कुरुथ संयमं न संपादयथ सङ्गुणसन्भारभाजनभारमानमिति, एवं च तिष्ठतां भवतां भो
 “भद्रा ! निरर्थकोऽयं मनुष्यभवो निष्कलमस्मादशसन्निधानं निष्प्रयोजनो भवतां परिज्ञानाभिमानोऽकिंचित्करमिव भगवद्दर्शनासादनं, एवं
 “हि स्वार्धभ्रंशः परमवशिष्यते, स च भवतामहात्ममालक्षयति, न पुनश्चिरादपि विषयादिषु सन्तोषः, तत्र युक्मेवमासितुं भवादृशां,
 “अतो मुञ्चत विषयप्रतिबन्धं परिहरत स्वजनलोहादिकं विरहयत धनभवनममलव्यसनं परित्यजत निःशेषं सांसारिकमलजान्मालं गृ-
 “हीत भागवतीं भावरीक्षां विषस सञ्ज्ञानादिगुणगणसञ्चयं पूरयत तेनात्मानं भवत स्वार्थसाधका यावत्सन्निहिता भवतां धयं । अन्य-
 “थाऽस्मदुपदेशाभावे सद्बुद्धिविकला यूयं स्वार्धभ्रष्टा एव सर्वथा भविष्यथेति” । तदिदं भगवतां सन्मुतीनामुपदेशवचनामृतमुपालम्भगर्भ-
 मुपलभ्य ते योग्यकरणा देशविरता निवरां लज्जन्ते स्वचरितेन न ददती वष्टोचराणि न कुर्वन्ति मनोदुष्प्रणिधानं, किं तर्हि ?, प्रतिप-
 दन्ते हितमिति तत्साधुवचनं आचरन्ति यथोक्तविधानेन स्वीकुर्वन्ति पारमेधरं महाव्रतं तिष्ठन्ति पूरयन्तो गुणरक्षैरारमयानपात्रमिति
 २ । यथा च स चार्हातो हितज्ञाभ्यर्णं विहितं स्वस्थानगमनार्थं तदामक्षणं ततो दक्षितं तस्यै हितज्ञेन स्वयमुपाजितं तत्काचशकलादिकं
 निवेदितं काननादिकौटुकसारमात्मचेष्टितं, तथा भद्र घनवाहन ! भद्रकेभ्यो भव्यमिध्यादृष्टिभ्यः संपूर्णगुणाः सुसाधवो यदत्र सद्धर्मेक-

धनायाभिमुदीभवन्ति तद्यारुणा हितक्षरमीपगमनमभिधीयते, ततः कुर्वन्ति ते साधवस्तेषां भद्रकमन्यमिध्यादृष्टीनां धर्मदेयनया मोक्ष-
गमनं प्रत्यामन्नपणं, तेऽपि च तेभ्यो दर्शयन्ति यथा वयमपि कुर्म एव धर्म यतोऽनुतिष्ठामो नित्यदानं जुहुमोऽप्रिद्वेवं ददामस्त्रिलसमिधः
प्रयच्छामो गोभूमिहिरण्यादीनि कारयामो वापीक्षुपवद्वागप्रभृतीनि परिणयामः कन्यका इत्यादिकं काचशकलादिदर्शनं, अन्यच्च—ते
सुसाधुभ्यो निवेदयन्ति यथा—भो भद्रारकाः ! सुखेन वयमासहे यतो भक्षयामो मांसं पिबामो मद्यं आस्तादयामो विविचं सुरसं भोजनं
रमयामो वरक्षिपः परिद्वभ्यः सुकुमारोज्ज्वलवसनानि मानयामः पञ्चसुगन्धिकोन्मिश्रं घान्यूतं विलसामो विविधमात्यविलेपनैः मीढ-
यामो धननिधयं विचरामो यथेष्टचेष्टया न सहामो रिपुगणं वृद्धासयामो निजकीर्तिं दर्शयामः स्वस्य देवरूपतां अनुभवामो मनुष्यम-
वसारमित्यादि, तदिदं काननादिकौतुकसारमात्मचेष्टितकथनं, ततो यथा तेन चारुणा कृपापरितगवद्भवेन हितक्षं प्रत्यभिहितं यदुत—
वयस्य ! धिञ्चितोऽसि त्वं पापिना धूर्तलोकेन सुगयतया न जानीये विधातुं रत्नगुणदोषपरीक्षां, अन्यच्च न युक्तं तव कर्तुं रत्नद्वीपमाग-
तस्य काननादिकुतूहलं विप्रलम्भस्तथैव परमार्थेन, ततो हितक्षेन निश्चित तदीयवत्सलतां लक्षितः परिक्षानातिरेकः, ततो निवर्तितं का-
ननादिकौतुकं, दृष्टश्च स चारु रत्नलक्षणं दर्शितः सिध्यमावः, चारुपि रञ्जितस्तदुपैः निवेदितं रत्नलक्षणं प्राहितस्तदुपार्जनोपायं हि-
तक्षारुणा संजातो विचक्षणः परीक्षको रत्नानां, ततः परिद्वल्य कृत्रिमरत्नानि संपन्नः सत्त्वरत्नप्रदणोपाय इति, यथा भद्र ! पतनवाहन
सन्मुनयोऽपि करुणापरिगतमानसास्त्रानेवं वदतो भद्रकमन्यमिध्यादृष्टीनित्यमाप्यक्षते, यदुत—भो भद्राः सत्यं धर्मशीला यूयं कुरुष्व
धर्ममात्मजुल्लाह केवलं सुगयतया न जानीय तद्विशेषं चञ्चिता यूयं कुर्यमस्माककारैः, न सल्लु हितकर्मोपि धर्मसाधनानि भवन्ति, सर्व-
मूढदयाप्रधानो हि भगवान् विशुद्धधर्मः, तद्विशेषीनि च यागहोमादीनि, तत्र युक्तं धर्मजुल्लाह भवतामधर्मोत्सेवनं, यत्पुनर्नृप यूयं यथा

चारयोग्य-
हितक्षमू-
दकथा

—सुरेन वयं तिष्ठामो यतो भक्षयामो मांसमित्यादि, तदपि मुपधाविजृम्भितमेव भवतां हासप्रायं विवेकिनां, यतः “सन्निहिताशेषपापाये
“काये बल्लारसु विविधरोगेषु त्वरागाक्षिन्यां जरायां मगःशरीरसन्तापकारिषु राज्ञाद्युपद्रवेषु यायावरे यौवने सर्वव्यसनकारिणीषु स-
“न्यत्सु मनोदाहिनीष्टवियोगे चित्तवैषुर्यकारिणि विप्रियसन्प्रयोगे सततमागामुक्ते मरणे सर्वथाऽशुचिनिधाने शरीरे पुद्गलपरिणाममात्र-
“निःसारसु विषयेषु असंख्यदुःखलक्षपरिपूरिते जगति वर्तमानानामसुमतां कीदृशं नाम सुखं ? , परमार्थतो दुःखेऽपि सुखविपर्ययस एव
“भवतां, कर्मजनितः रसवेष विभ्रमः कारणमनन्तभवभ्रमणस्य, ततो भो भद्राः ! कुच्छ्रेण प्राप्ते मनुष्यभवे सन्निहितायां धर्मसामग्र्यां
“सत्यसमुपदेशे स्थाधीने गुणाधाने प्रकटे ज्ञानादिमोक्षमार्गे अनन्तानन्दरूपे जीवे सस्य स्वरूपलभलक्षणे मोक्षे ज्ञानश्रद्धानुष्ठानमात्रायत्ते
“तज्ज्ञाने न मुक्तं भवतामीदृशमात्मवञ्चनं कर्तुं” तदिदं सन्मुनिवचनमाकर्ण्य ते हितज्ञातुल्या भद्रकभव्यमिष्यादृष्टयो जीवा निश्चिन्वन्ति
तेषां भगवतां सन्मुनीनां वत्सलतां लक्षयन्ति परिज्ञानातिरेकं, ततो निवर्तयन्ति तदुपदेशेनावामशुभवासनाविशेषाः सन्तो धनविषय-
शुद्धिप्रतिबन्धं पृच्छन्ति च विशेषतो मुनिजनं ते धर्ममार्गं दर्शयन्ति शिष्यभावं रञ्जयति गुरुनापि विनयादिगुणैः, ततः प्रसन्नहृदया
गुरुवत्तेभ्यो गृहस्थावस्योचितं साधुदशायोग्यं च प्रतिपादयन्ति धर्ममार्गं प्राहयन्ति तदुपार्जनीयायं महायत्नेन यदुत—भो भद्राः ! सद्धर्म-
साधनयोग्यत्वमात्मनोऽभिलषद्भिर्मवद्भिस्तावद्विमादौ कर्तव्यं भवति यदुत “सेवनीया दयालुता न विधेयः परपरिभवः सोक्तव्या को-
“पनता वर्जनीयो दुर्जनसंसर्गः विरहितव्याऽलीकवादित्ता अभ्यसनीयो गुणानुरागः न कार्या चौर्यबुद्धिः त्यजनीयो सिध्याभिमानः
“चारणीयः परदाराभिलाषः परिहर्तव्यो धनादिगर्वः निधेया दुःखितदुःखत्राणेच्छा पूजनीया गुरवः वन्दनीया देवसङ्घाः सन्माननीयः
“परिजितः पूरणीयः प्रणयिलोकः अनुवर्तनीयो मित्रवर्गः न भाषणीयः परावर्णावादो प्रहीतव्याः परगुणाः लज्जनीयं निजगुणविकल्पनेन

धनायभिमुदीभवन्ति तस्माद्विद्वत्समीपगतमभिधीयते, ततः कुर्वन्ति ते साधवस्तेषां भद्रकभञ्जमिध्यादृष्टीनां धर्मदेनानया मोक्ष-
गमनं प्रत्यामन्त्रणं, तेऽपि च तेभ्यो दर्शयन्ति यथा वयमपि कुर्म एव धर्मं यतोऽनुविद्यामो नित्यस्थानं जुहुमोऽभिदोत्रं दृष्ट्वाभस्त्रिलसमिधः
प्रयच्छामो गोभूमिदिरथ्यादीनि कारयामो बापीकृपतद्वगप्रभृतीनि परिणयामः कन्यका इत्यादिकं काचराकलादिदर्शनं, अन्यच्च—ते
मुसायुभ्यो निवेदयन्ति यथा—भो भद्रारकाः ! मुरेन वयमासहे यतो भक्षयामो मांसं पिबामो मद्यं आस्तादयामो विचित्रं मुरसं भोजनं
रमयामो वरक्षियः परिदम्भः सुकुमारोऽब्जलवसनानि मानयामः पञ्चसुगन्धिकोन्मिधं तान्मूलं विलसामो विविधमात्म्यविलेपनैः मील-
यामो धननिचयं विचरामो यथेष्टचेष्टया न सहामो रिपुगन्धं जह्यासयामो निजकीर्तिं दर्शयामः स्वस्य देवरूपतां अनुभवामो मनुष्यभ-
वसारमित्यादि, तद्विदं काननादिकौतुकसारमात्मचेष्टितकथनं, ततो यथा तेन चारुणा कृपापरिगावहृदयेन दिवसं प्रत्यभिहितं यदुव—
ययस्य ! वञ्चितोऽसि त्वं पापिना धूर्तलोकेन मुग्धतया न जानीये विधातुं रत्नगुणदोषपरीक्षां, अन्यच्च न युक्तं तव कर्तुं रत्नदीपमाग-
सस्य काननादिशृङ्खलं विप्रलम्भस्तवैव परमार्थेन, ततो द्वित्वेन निश्चित्य तदीयवत्सलतां लक्षितः परिरक्षानातिरेकः, ततो निवर्तितं का-
ननादिकौतुकं, दृष्टश्च स चारु रत्नलक्षणं दर्शितः सिध्यमावः, चारुरपि रश्चितस्तदुपैः निवेदितं रत्नलक्षणं प्राद्वितस्तदुपार्जनोपायं हि-
तस्तस्माद्विद्या संजातो विचक्षणः परीक्षको रत्नानां, ततः परिरक्ष्य कृत्रिमरत्नानि संपन्नः सत्वरत्नप्रदणोपाय इति, तथा भद्र ! धनवाहन
सन्मुनयोऽपि करुणापरिगतमानसास्त्रातेवं वदसो भद्रकभञ्जमिध्यादृष्टीनित्यमाचक्षते, यदुव—भो भद्राः सत्यं धर्मशीला यूयं कुरुष्व
धर्ममात्मजुह्या केवलं सुग्धतया न जानीय तद्विशेषं वञ्चिता यूयं कुपधर्मशास्त्रकारैः, न सखु द्विस्रकर्माणि धर्मसाधनानि भवन्ति, सर्व-
भूतदयाप्रधानो हि भगवान् विशुद्धधर्मः, तद्विरोधीनि च यागहोमादीनि, तन्न युक्तं धर्मजुह्या भवतामधर्मासेवनं, यत्पुनर्मूय यूयं यथा

वपमिता
स. ७-प्र.

॥ ६३९ ॥

—मुलेन वयं विद्यामो यतो भक्षयामो मांसमित्यादि, वदपि मुख्यताविजृम्भितमेव भवतां ह्यसम्प्राप्यं विवेकिनां, यतः “सन्निहिताशेषापाये
“काये षत्तात्सु विविधरोगेषु त्वरागामिन्यां जरायां मनःशरीरसन्तापकारिषु राजाद्युपद्रवेषु याथावरे यौवने सर्वव्यसनकारिणीषु स-
“न्पत्सु मनोदाहिनीष्टवियोगे चित्तवैधुर्यकारिणि विप्रियसम्प्रयोगे सततमागामुक्ते मरणे सर्वथाऽशुचिनिधाने शरीरे पुद्गलपरिणाममात्र-
“निःसारेषु विषयेषु असंख्यदुःखलक्षपरिपूरिते जगति वर्तमानानाममुमतां कीदृशं नाम सुखं ?, परमार्थतो दुःखेऽपि सुखविपर्योस एष
“भवतां, कर्मजनितः रसत्वेप विभ्रमः कारणमनन्तभवभ्रमणस्य, ततो भो भद्राः ! कृच्छ्रेण प्राप्तो मनुष्यमवे सन्निहितायां धर्मसामग्र्यां
“सत्यसमुपदेशे स्थाधीने गुणाधाने प्रकटे ज्ञानादिमोक्षमार्गे अनन्तानन्दरूपे जीवे तस्य स्वरूपलभलक्षणे मोक्षे ज्ञानश्रद्धानुष्ठानमात्रापत्ते
“सद्भाभे न युक्तं भवतामीदृशमात्मवश्वनं कर्तुं” तदिदं सन्मुनिवचनमाकर्ष्य ते हितस्रजुल्या भद्रकमव्यसिध्यादृष्टयो जीवा निश्चिन्वन्ति
तेषां भगवतां सन्मुनीनां षत्सल्लवां लक्षयन्ति परिष्कानातिरेकं, ततो निवर्तयन्ति तदुपदेशेनावप्रशुभवासनाविशेषाः सन्तो धनविषय-
एद्विप्रतिबन्धं पृच्छन्ति च विशेषतो मुनिजनं ते धर्ममार्गं दर्शयन्ति शिष्यभावं रञ्जयति गुरुनपि विनयादिगुणैः, ततः प्रसन्नहृदया
गुरुवस्तेभ्यो गृहस्थावस्योचितं साधुदशायोग्यं च प्रतिपादयन्ति धर्ममार्गं प्राहयन्ति तदुपार्जनोपायं महायत्नेन यदुत—भो भद्राः ! सद्धर्म-
साधनयोग्यत्वमात्मनोऽभिलषद्भिर्भवेन्निस्सावहिदसादौ कर्तव्यं भवति यदुत “सेवनीया दयालुता न विधेयः परपरिभवः मोक्तव्या को-
“पनता वर्जनीयो दुर्जनसंसर्गः विरहितव्याऽलीकवादित्वा अभ्यसनीयो गुणानुपगः न कार्या चौर्यबुद्धिः त्यजनीयो सिध्याभिमानः
“धारणीयः परदारामिलापः परिहर्तव्यो धनादिगर्वः निधेया दुःखितदुःखत्राणेच्छा पूजनीया गुरवः वन्दनीया देवसद्भाः सन्माननीयः
“परिजतः पूरणीयः प्रणयिलोकः अनुवर्तनीयो मित्रवर्गः न भाषणीयः परावर्णवादो प्रदीतव्याः परगुणाः लज्जनीयं निजगुणविकरथनेन

चारुयोग्य-
हितज्ञम्-
ढकथा

॥ ६३९ ॥

“सर्वव्यमणीयोऽपि सुकृतं यदितव्यं परार्थे संभाषणीयः प्रथमं विशिष्टलोकः अनुभोदनीयो धार्मिकजनः न विधेयं परममोक्षपट्टनं भवि-
“तव्यं सुवेपाचारैः”, ततो भविष्यति भवतां सर्वज्ञोपसङ्गसद्भावोद्धानयोग्यता, तत्र च “गृहस्थैः सद्भिः परिहर्तव्योऽकल्पाणमित्रयोगः
“सेवितव्यानि कल्पाणमित्राणि न लङ्घनीयोचितस्थितिः अपेक्षितव्यो लोकमार्गः माननीया गुरुसंहतिः भवितव्यमेव तत्रैः प्रवर्तितव्यं
“दानादौ कर्तव्योदारपूजा भगवतां निरुपणीयः साधुविशेषः श्रोतव्यं विधिना धर्मशास्त्रं भावनीयं महायज्ञेन अनुष्ठेयस्तदर्थो विधानेन
“अवलम्बनीयं धैर्यं पर्यालोचनीयाऽऽयत्तिः अवलोकनीयो मृत्युः भवितव्यं परलोकप्रधानीः सेवितव्यो गुरुजनः कर्तव्यं योगपट्टद्वयं
“स्वापनीयं वदूपादि मानसे निरुपयितव्या धारणा परिहर्तव्यो विशेषमार्गः प्रयतितव्यं योगशुद्धौ कारयितव्यं भगवदुपनिषत्प्रादिकं
“लेखनीयं भुवनेशप्रथमं कर्तव्यो मङ्गलजपः प्रतिपत्तव्यं चतुःशरणं गृहितव्यानि दुष्कृतानि अनुभोदयितव्यं कुशलं पूजनीया मन्त्रदेवताः
“श्रोतव्यानि सधेट्टिवानि भावनीयमौदार्यं वर्तितव्यमुत्तमज्ञातेन” ततो भविष्यति भवतां साधुधर्मांनुष्ठानभाजनता । ततः “कृतयद्दिर-
“नवरक्तसङ्गत्यागैः परवृत्तभोजिभिर्भावमुनिभिः सद्भिर्भवद्भिरासेवनीया प्रहणशिक्षा विधेया वस्तुतत्त्वजिज्ञासा मृगणीयः स्वपरवत्त्वये-
“दिना परहितनिरतेन पराश्रयवेदिना यथार्थभिमानेन गुरुणा सम्यक् सम्बन्धः प्रयोक्तव्यो गुरुवित्तयः अनुष्ठेया विधिपरता कर्तव्यो
“मण्डलानिपद्याश्चादौ यज्ञः अनुपालनीयो ज्येष्ठक्रमो भजनीयोचितज्ञानक्रिया द्वयो विकथादिविशेषः शीलनीया भावसारुपयोगप्रथा-
“नता शिक्षणीयोऽयं श्रवणविधिः आचरणीया बोधपरिणतिः यदितव्यं सम्यग्ज्ञानस्थिरतायां कार्यं मनःस्थैर्यं न विधेयो स्नानर्जुरत्सेकः
“नोपहसनीयास्तद्वक्ताः परित्याज्यो विचारः परिहार्यमनुद्विष्टभेदकरणं न विधेयः कृपात्रे शास्त्रनियोगः” ततो भविष्यति भवतां पात्रता
बहुमता गुणज्ञानां विमद्वयवी द्रामधीः स्वाश्रयो भावसम्पदां, ततः संजनिष्यन्ते भवतामुपरि सप्रसादा गुरुषः संप्रदायविष्यन्ति सिद्धा-

न्तसारणि प्रवर्धयन्ते भवतां शुश्रूषाश्रवणमहणधारणोद्वापोहवत्त्वाभिनिवेशाः प्रज्ञागुणा इति । तथा “अनुशीलनीया भवन्निरासेवना-
 “शिक्षा समाचरणीया प्रत्युपेक्षणा भजनीया प्रमार्जना सात्त्विकभावमानोत्पन्ना भिक्षाचर्या प्रतिक्रमणीयेर्यापयिका द्वातव्याऽऽलोचना
 “शिक्षणीया निर्दोषभोजनता विधेया भोजनपरिकर्मणा अनुष्ठेयाऽऽगमिकी विचारचर्या निरीक्षणीयाः स्थण्डिलभूमयः कर्तव्यं समस्तो-
 “पाधिशिशुद्वमायदयकं प्रवर्तितव्यं यथागमं कालमहणे आभ्यातव्यः पञ्चविधः स्थाभ्यायः तदेवमभ्यसनीया प्रतिदिनक्रिया पालनीयः पञ्च-
 “विधोऽप्याचारः आसेवनीये चरणकरणे अङ्गाङ्गीभावमानेयोऽप्रमादः स्थातव्यमत्युपविहारितया” ततो भविष्यति भवतां मोक्षगमनम-
 यणो गुणसन्देशः, तदेवं ते भगवन्तः सन्मुनयो दर्शयन्ति तेभ्यः सद्गुणार्जनीपायं, तवस्ते तद्गुपदेशेन भद्रकमव्यमिष्यादृष्टयः संजा-
 यन्ते विचक्षणाः भवन्ति परीक्षका भावरत्नानां विद्वायन्ति कुप्यर्मासेवतं रमन्ते सद्गुणोपादाने वदन्ति च—यथा भो भो भट्टारकाः !—
 अपायहेतुभिर्भोगैर्धूर्तकारैश्च तीर्थकैः । एतावन्तं वयं कालं, वञ्चिता मोहदोषतः ॥ ३८६ ॥ अथुता बोधिता धन्यैर्भवन्कि-
 रतिवत्सलैः । यथाऽऽदिष्टं करिष्यामो, नाथाः ! सर्वं पुरोदितम् ॥ ३८७ ॥ अथोपबृंहिता वाक्यैः, साधुभिस्ते मनोहरैः । यथोपदिष्टं
 कुर्याणा, जायन्ते स्वार्थसाधकाः ॥ ३८८ ॥ ३। यथा च स चार्कतो मूढसमीपं कृतं गमनार्थमामन्त्रणं, मूढेनोक्तं—वयस्य ! किं गतेन
 करिष्यसि ? रमणीयतमसिद्धं द्वीपं, तथाहि—पश्य पश्य भूषितसिद्धं पद्मसङ्घट्टैर्विराजितं गृहोद्यानैर्मण्डितं सरोवरैः कमनीयं विहार-
 रामैः रघुवर्णीयं सुगन्धिपुष्पभरयन्धुराभिर्वनराजिभिरभिलषणीयं सुन्दरलोकयोगेन वदन्न मानयित्वा सुचिरं सुखं पश्चात्स्वस्थानगमनं
 करिष्यामो, न च मे गमनं रोचते, भृतं च मयाऽपि बोहित्वं वर्तते, ततो दर्शितं तत्काचशकलादिपूरितं चारोः, अनेन संजाता चारोः
 करुणा, दत्तस्तस्योपदेशो यथा—न युक्तं ते काननादिकौतुकं कुरत्वानि च त्वया गृहीतानि रत्नकुल्या तत्परित्यज्य मित्राभूनि गृह्याण

“सर्वव्यमणीयोऽपि सुकृतं यद्विवक्ष्यं परार्थं संभाषणीयः प्रथमं विशिष्टलोकः अनुमोदनीयो धार्मिकजनः न विधेयं परममोक्षपट्टनं भवि-
“तव्यं सुवेयाचारैः”, ततो भविष्यति भवतां सर्वस्रोतसद्वर्माणुष्ठानयोगत्वा, तत्र च “गृहस्थैः सद्भिः परिहर्तव्योऽक्त्याणमित्रयोगः
“सेवितव्यानि कल्याणमित्राणि न लङ्घनीयोचितस्थितिः अपेक्षितव्यो लोकमार्गः माननीया गुरुसंहतिः भवितव्यमेतत्तत्रैः प्रवर्तितव्यं
“दानादौ कर्तव्योदारपूजा भगवतां निरूपणीयः साधुविशेषः श्रोतव्यं विधिना धर्मशास्त्रं भावनीयं महायत्नेन अनुष्ठेयस्तदर्थो विधानेन
“अवलम्बनीयं धैर्यं पर्यालोचनीयाऽऽप्यतिः अवलोकनीयो मृत्युः भवितव्यं परलोकप्रयानैः सेवितव्यो गुरुजनः कर्तव्यं योगपट्टदर्शनं
“क्षापनीयं वद्रूपादि मानसे निरूपयितव्या धारणा परिहर्तव्यो विशेषमार्गः प्रयतितव्यं योगशुद्धौ कारयितव्यं भगवन्पुण्यनिधिन्यादिकं
“लेखनीयं भुवनेशवचनं कर्तव्यो मङ्गलजपः प्रतिपत्तव्यं चतुःशरणं गार्हस्थ्यानि शुक्लानि अनुमोदयितव्यं कुरुतलं पूजनीया मन्त्रदेवताः
“श्रोतव्यानि सञ्चेष्टितानि भावनीयमौदार्यं वर्तितव्यमुत्तमज्ञातेन” ततो भविष्यति भवतां साधुधर्मानुष्ठानमाजनता । ततः “कृतप्रहिर-
“न्तरङ्गसङ्गत्यागैः परदत्तभोजिभिर्भावमुनिभिः सद्भिर्भवन्निरासेवनीया प्रहणशिक्षा विधेया वस्तुतत्त्वजिज्ञासा युगणीयः स्वपरतत्त्ववे-
“दिना परहितनिरतेन पराशयवेदिना यथार्थाभिमानेन गुरुणा सम्यक् सम्बन्धः प्रयोक्तव्यो गुरुचिन्तयः अनुष्ठेया विधिपरत्वा कर्तव्यो
“मण्डलीनिपद्याक्षादौ यत्नः अनुपालनीयो ज्येष्ठक्रमो भजनीयोचितवादनक्रिया द्वयो विक्रमादिविशेषः शीलनीया भावसारमुपयोगप्रथा-
“नत्वा शिक्षणीयोऽयं भवणविधिः आचरणीया बोधपरिणतिः यद्विवक्ष्यं सम्यग्ज्ञानस्मिरत्वायां कार्यं सन्तःस्थैर्यं न विधेयो ज्ञानन्दुर्लभसकः
“नोपहसनीयास्तदज्ञाः परित्याज्यो विवादः परिहार्यमनुबुद्धिभेदकरणं न विधेयः कृपात्रे ज्ञातनियोगः” ततो भविष्यति भवतां पात्रत्वा
यद्गुणत्वा गुणज्ञानां विग्रहवती दामधीः स्वाश्रयो भावसम्पदां, ततः संजनीप्यन्ते भवतामुपरि सप्रसादा गुरवः संप्रदायविव्यन्ति सिद्धा-

न्तसारणि प्रयर्थित्यन्ते भवतां शुश्रूषाश्रयमहणधारणोद्वापोहृत्स्वाभिनिवेद्याः प्रज्ञागुणा इति । तथा “अनुशीलनीया भवन्निरासेयना-
 “शिक्षा समाचरणीया प्रत्युपेक्षणा भजनीया प्रमार्जना सात्स्व्यभावमानेवञ्चा मिथाचर्या प्रतिक्रमणीयेर्यापधिका दातव्याऽऽलोचना
 “शिक्षणीया निर्दोषभोजनता विधेया भाजनपरिकर्मणा अनुष्ठेयाऽऽगमिकी विचारचर्या निरीक्षणीयाः स्थण्डिलभूमयः कर्तव्यं समस्तो-
 “पाधिविशुद्धमाचर्यकं प्रवर्तितव्यं यथागतं कालमहर्णे आश्नातव्यः पञ्चविधः स्वाध्यायः तदेवमभ्यसनीया प्रतिदिनक्रिया पालनीयः पञ्च-
 “विधोऽव्याचारः आसेवनीये चरणकरणे अङ्गाङ्गीभावमानेयोऽप्रमादः स्थातव्यमत्युपविहारितया” सतो भविष्यति भवतां मोक्षगमनप्र-
 वणो गुणसन्बोद्धः, तदेवं ते भगवन्तः सन्मुनयो दर्शयन्ति तेभ्यः सदगुणार्जोपायं, सतस्ते तदुपदेशेन भद्रकमव्यमिथ्यादृष्टयः संजा-
 यन्ते विचक्षणाः भवन्ति परीक्षका भावरत्नानां विरहयन्ति कुथर्मासेवन् रमन्ते सदगुणोपादाने वदन्ति च—यथा भो भो भट्टारकाः !—
 अपायहेतुभिर्भोगैर्धूर्तार्कारैश्च तीर्थिकैः । एतावन्तं वयं कालं, वञ्चिता मोहदोषतः ॥ ३८६ ॥ अधुना बोधिता धन्यैर्भयङ्कि-
 रत्विक्तसहैः । यथाऽऽदिष्टं करिष्यामो, नाथाः ! सर्वं पुरोहितम् ॥ ३८७ ॥ अधोपद्वहिता वाक्यैः, साधुभिस्ते मनोहरैः । यथोपदिष्टं
 शुद्धानां जायन्ते स्वार्थसाधकाः ॥ ३८८ ॥ ३। यथा च स चार्तावो मूढसमीपं कृतं गमनार्थमामन्त्रणं, मूढेनोक्तं—वयस्स ! किं गतेन
 करिष्यासि ? रमणीयत्वमभिदं द्वीपं, तथाहि—पश्य पश्य भूपितमिदं पद्मखण्डैर्विराजितं गृहोद्यानैर्मोण्डितं सरोवरैः कमनीयं विहार-
 रामैः रघुहणीयं सुगन्धिपुष्पभरयधुराभिर्वनराजिभिरभिलषणीयं सुन्दरलोकयोगेन वदन्न मानयित्वा सुचिरं सुखं पश्चात्स्वस्थानगमनं
 करिष्यामो, न च मे गमनं रोचते, भूतं च मयाऽपि बोहित्यं वर्तते, सतो दर्शितं तत्काचशकलादिपूरितं चारोः, अनेन संजाया चारोः
 करुणा, दत्तस्तस्योपदेशो यथा—न युक्तं ते काननादिकौतुकं कुरत्नानि च त्वया गृहीतानि रत्नशुक्ला तत्परित्यज मित्रामृनि गृह्णाण

“स्मर्तव्यमणीयोऽपि सुकृतं यतिवच्यं परार्थे संभाषणीयः प्रथमं विशिष्टलोकः अनुभोदनीयो धार्मिकजनः न विधेयं परममोक्षपटनं भवि-
“तव्यं सुवेयाचारैः”, ततो भविष्यति भवतां सर्वशोषस्तस्मिन्नुद्घातयोग्यता, तत्र च “गृहस्थैः सद्भिः परिहर्तव्योऽकल्याणमित्रयोगः
“सेवितव्यमिति कल्याणमित्राणि न लङ्घनीयोचितस्थितिः अपेक्षितव्यो लोकमार्गः माननीया गुरुसंहतिः भवितव्यमेव चतुर्धैः प्रवर्तितव्यं
“दानादौ कर्तव्योदारपूजा भगवतां निरूपणीयः साधुविशेषः श्रोतव्यं विधिना धर्मशास्त्रं भावनीयं महायन्त्रेन अनुष्ठेयस्तदर्थो विधानेन
“अवलम्बनीयं धैर्यं पर्यालोचनीयाऽऽयतिः अवलोकनीयो मृत्युः भवितव्यं परलोकप्रधानैः सेवितव्यो गुरुजनः कर्तव्यं योगपटुदर्शनं
“स्वाधर्मीयं वद्रूपादि मातसे निरूपयितव्या धारणा परिहर्तव्यो विशेषमार्गः प्रयतितव्यं योगशुद्धौ कारयितव्यं भगवद्गुणनिष्पत्तिकं
“लेखनीयं भुवनेशवचनं कर्तव्यो मङ्गलजपः प्रतिपत्तव्यं चतुःशरणं गार्हितव्यमिति शुक्लवाति अनुभोदयितव्यं कुशलं पूजनीया मन्त्रदेवताः
“श्रोतव्यानि सचेष्टितानि भावनीयमौदार्यं वर्तितव्यमुत्तमज्ञातेन” ततो भविष्यति भवतां साधुधर्मानुद्घातभाजनता । ततः “कृतपट्टि-
“न्तराग्नसङ्गत्यागैः परदत्तभोजिभिर्भावमुनिभिः सद्भिर्भवद्भिरासेवनीया प्रवृत्तिशिक्षा विधेया वस्तुतत्त्वजिज्ञासा मृगणीयः स्वपरवचन-
“दिना परादिवनितेन पराशयवेदिना यथार्थाभिमानेन गुरुणा सम्पक् सम्बन्धः प्रयोक्तव्यो गुरुवित्तयः अनुष्ठेया विधिपरवा कर्तव्यो
“मण्डलीनिपद्याक्षादौ यत्नः अनुपालनीयो ज्येष्ठक्रमो भजनीयोचितवादानक्रिया हेयो विक्रमादिविशेषः शीलनीया भावसारसुप्रयोगप्रधा-
“नता शिक्षणीयोऽयं श्रवणविधिः आधारणीया बोधपरिणतिः यतिवच्यं सम्बन्धानस्थिरतायां कार्यं मनःस्थैर्यं न विधेयो ज्ञानर्तुरत्सेकः
“नोपहसनीयास्तदशाः परित्याज्यो विचारः परिहर्तव्यमनुष्ठेयमेदकरणं न विधेयः कुप्याये शास्त्रनियोगः” ततो भविष्यति भवतां पात्रता
यद्भुमता गुणज्ञानां विमहवती दामधीः स्वाध्यागो भावसम्पदां, ततः संजतिव्यन्ते भवतामुपरि सप्रसादा गुरुः संप्रदापयिष्यन्ति सिद्धा-

उपमिता

स. ७-प्र.

॥ ६४१ ॥

न्तसाराणि प्रवर्धयन्ते भवतां शुश्रूषाश्रवणप्रहणधारणोद्वापोहृत्वाभिनिवेशाः प्रज्ञाशुणा इति । तथा “अनुशीलनीया भवन्निरासेयना-
 “शिक्षा समाचरणीया प्रत्युपेक्षणा भजनीया प्रमार्जना सात्त्विकीभावमानेतव्या भिक्षाचार्या प्रतिक्रमणीयेर्यापथिका दातव्याऽऽलोचना-
 “शिक्षणीया निर्दोषभोजनता विधेया भाजनपरिकर्मणा अनुष्ठेयाऽऽगमिकी विचारचर्या निरीक्षणीयाः स्थण्डिलभूमयः कर्तव्यं समस्तो-
 “पाथिविशुद्धमायश्चकं प्रवर्तितव्यं यथागमं कालप्रहणे आन्नातव्यः पञ्चविधः स्वाध्यायः तदेवमभ्यसनीया प्रविदिनाक्रिया पालनीयः पञ्च-
 “विधोऽप्याचारः आसेवनीये चरणकरणे अङ्गाङ्गीभावमानेयोऽप्रमादः स्वातन्त्र्यमत्युपविहारितया” ततो भविष्यति भवतां मोक्षगमनप्र-
 वणो गुणसन्दोहः, तदेवं ते भगवन्तः सन्तुनयो दक्षयन्ति तेभ्यः सदुपाजर्जोपायं, सतस्ते सदुपदेशेन भद्रकमव्यमिथ्यादृष्टयः संजा-
 यन्ते विचक्षणाः भवन्ति परीक्षका भावरक्षानां विरहयन्ति कुपमार्सेवनं रमन्ते सदुपोपादाने वदन्ति च—यथा भो भो भद्रारकाः !—
 अपायहेतुभिर्भोगैर्धूर्तकारैश्च तीर्थिकैः । एतावन्तं धर्मं कालं, वाञ्छिता मोहदोषतः ॥ ३८६ ॥ अनुत्ता बोधिता धन्यैर्भवन्नि-
 रतिवत्सलैः । यथाऽऽदिष्टं करिष्यामो, नाथाः ! सर्वं पुरोदितम् ॥ ३८७ ॥ अथोपबृंहिता वाक्यैः, साधुभिस्ते मनोहरैः । यथोपदिष्टं
 कुर्वाणा, जायन्ते स्वार्थसाधकाः ॥ ३८८ ॥ ३। यथा च स चारुगोरो मूढसमीपं कृतं गमनार्थमाप्तप्राप्यं, मूढेनोक्तं—यस्य ! किं गतेन
 करिष्यासि ? रमणीयत्वमसिद्धं द्वीपं, तथाहि—यस्य पश्य भूयितमिदं पद्मखण्डैर्विराजितं गृहोद्यानैर्मण्डितं सरोवरैः कमनीयं विहारा-
 रमैः सृष्टणीयं सुगन्धिपुष्पभरन्धुराभिर्वनराजिभिरभिलषणीयं सुन्दरलोकयोगेन तद्वन्न मानयित्वा सुचिरं सुखं पश्चात्स्वस्थानगमनं
 करिष्यामो, न च मे गमनं रोचते, भूतं च मयाऽपि बोहित्यं वर्तते, ततो दर्शितं वत्काचयकलादिपूरितं चारोः, अनेन संजाता चारोः
 करुणा, दत्तस्तस्योपदेशो यथा—न युक्तं ते काननादिकौतुकं कुरन्तानि च त्वया गृहीतानि रत्नयुक्ता वत्सरित्यञ्ज मित्रामूर्ति गृहाण

चारुयोग्य-
 हितज्ञान-
 दकथा

॥ ६४१ ॥

उपमितौ
स. ७-प्र.

॥ ६४२ ॥

सुरात्राणि तेषां चेदं लक्षणं, ततः प्रद्विष्टो मूढः प्राह च—नाहं यास्यामि गच्छ त्वं यत्र प्रवृत्तोऽसि, मित्रमेव न भवसि त्वं मे यत्त्वं
मासक्रीनानि भास्वरत्नानि दूषयसि अलं मे तावकरत्नैः पुनः कृपयोपदेशदानोद्यतो निराकृतव्याकः, अनेन संजातव्यारोरप्रप्रापनीयो-
ऽयमिति निश्चयः, तथा भद्र ! धनवाहन चारुक्त्वा भगवन्तो मुनयो मूढस्थानीयेभ्यो दूरप्रव्येभ्योऽप्रव्येभ्यो वा यदा धर्मोपदेशार्थम-
भिमुरगीभवन्ति तदा तेषां तत्तत्समीपगमनमभिधीयते, ततः कुर्वन्ति ते सद्धर्मदेशनया मोक्षयामनं प्रति सदाप्रसन्नं, वतस्ते मूढकल्पा
जन्तवः एतत्वेवमाचक्षीरन्—यदुत भो भोः श्रमणकाः ! किं तेन यौष्माकीणेन मोक्षेण नः प्रयोजनं ? भयतामप्यलभेयं तत्र गमनेन,
तथाहि—न तत्र स्थायं नो पेयं, न विलासा न भूतयः । न द्विन्द्वः प्रियसंयोगो, न कान्ताः कर्मलेशणाः ॥ ३८९ ॥ न भाषणं सवि-
श्रम्भं, न गीतं नापि नर्तनम् । न ह्यस्त्रं हन्त यौष्माकः, स मोक्षो ननु वन्द्यतम् ॥ ३९० ॥ अत्यन्तरमणीयोऽयमत्याकं प्रतिभासते ।
सदा संसारविस्तारध्विच्छाकादविषायकः ॥ ३९१ ॥ यतोऽत्र सन्ति संसारे, एताद्यं पेयं विभूतयः । विलासा भूषणं नार्यः, कामदाः
पद्मलोचनाः ॥ ३९२ ॥ यथेष्टचेष्टाचारित्वं, गीतं नृत्यं विलेपनम् । विद्यते सर्वमेवात्र, संपूर्णं सुरसाधनम् ॥ ३९३ ॥ अतो विमुच्य
संसारं, सुखसन्भारपूरितम् । भो भोः श्रमणका ! यूयं, न मोक्षं गन्तुमर्हथ ॥ ३९४ ॥ तदलं मोक्षवादेन, संसारे सुन्दरा स्थितिः ।
मानयित्वा सुखं दिव्यं, पद्मान्मोक्षे गमित्यथ ॥ ३९५ ॥ यथा सद्धर्मवादीऽयं, भवतां मन्तसि स्थितः । अत्याकमपि सोऽस्त्येव, किं
यूयं धर्मगर्विताः ? ॥ ३९६ ॥ तथाहि—भूरिभिर्महिषैश्चलागैः, शूकरीभ्य निपातितैः । कुर्महे चण्डिकदाहिनां, वयं कथितरत्नपणम् ॥ ३९७ ॥
गोमेधमश्वमेधं च, नरमेधं तथाऽऽजकैः । कुर्मो यागं चतुर्मेदं, भूतसङ्घातमर्दनम् ॥ ३९८ ॥ कुर्योनिवर्तिनः सत्त्वान्, निःशेषान् दुःस-
धीद्वितान् । हत्वा हत्वा चयं दुःरान्मोचयामः कृपापराः ॥ ३९९ ॥ पापद्व्यां जीवसङ्घातं, मारयित्वा दिने दिने । मांसावारितसयं च,

चारयोग्य-
द्वितज्ञम्-
तकया

॥ ६४२ ॥

सपमिता

स. ७-प्र.

॥ ६४३ ॥

प्रयच्छामो यथेच्छया ॥ ४०० ॥ इत्येवमादिभिर्धर्मैः, क्वचक्यतया वयम् । भावत्कस्यास्य धर्मस्य, न तस्मिं चत कुर्महे ॥ ४०१ ॥ त-
दिदं मूढकल्याणमभव्यानां प्रभाषितम् । आकर्ष्य मुनयो धीरा, जायन्ते करुणापराः ॥ ४०२ ॥ तत्रास्ते तत्प्रयोधार्धमित्यभाचक्षते
तदा । भो भद्रा ! नैव युक्तोऽयं, भवतां भवविश्रमः ॥ ४०३ ॥ “एते हि भोगा नागानां, भोगा इव सुदारुणाः । पर्यन्तकटुकाः प-
“पास्तीप्रसंक्षेपशवर्धनाः ॥ ४०४ ॥ नार्योऽनार्याः कृताकार्याः, सर्वमायाकरण्डिकाः । विलासतृप्तसङ्गीतविब्व्योकाया विडम्बनाः ॥ ४०५ ॥
“मोक्षस्तु भद्राः सततमनन्तानन्दसुन्दरः । जीवस्यात्मज्यवस्थानं, निःशेषेणैश्वर्यजितः ॥ ४०६ ॥ मनुष्यभवमासाद्य, वन्न युक्तं भवा-
“दृशाम् । राधापेयविलासादिकौतुकेनात्मवञ्चनम् ॥ ४०७ ॥ एतेषु सक्ता भोगेषु, कतिचिदिनमाविषु । मा मोक्षमार्गमुत्सृज्य, गच्छ-
“सानन्तके भवे ॥ ४०८ ॥ धर्मानुष्ठानमुच्छ्राय, यत्तिदं मारणादिकम् । यूयं कुरुथ तत्पापं, सर्वं संसारवर्धनम् ॥ ४०९ ॥ कुशाख-
“कारमोहेन, मा कुरुध्वमथेदृशम् । अहिंसायात्मकं धर्मं, कुरुध्वं दोषसूदनम् ॥ ४१० ॥” अथेदं मुनीनां ते, वाक्यमाकर्ण्य देशलम् ।
मूढकल्याण जनारतूर्ण, प्रद्वेपं यान्ति पापिनः ॥ ४११ ॥ वदन्ति च ततो रुष्टा, भो भोः श्रमणका ! वयम् । शिक्षणीया न युष्माभिर्ध्यात
यात यथाऽऽगताः ॥ ४१२ ॥ भोगाग्निन्दय पापिष्ठा, धर्म चास्मभिरेवितम् । ततो नो वैरिका यूयं, नेत्यामोऽन्तकमन्दिदम् ॥ ४१३ ॥
ईदृशोऽपीह सद्धर्मो, यद्ययं वो न रोचते । ततोऽलं युष्मदीयेन, धर्मेण पुरुषाधमाः ! ॥ ४१४ ॥ निवेदयत सद्धर्मं, निजेभ्यः श्रमणा-
धमाः । आत्मीयजनकेभ्यो भो, न त्वस्माकं प्रयोजनम् ॥ ४१५ ॥ तदिदं मूढजन्तूनां, वाक्यमाकर्ण्य साधवः । त्र्ययुः करुणया याव-
द्भूयो धर्मस्य लक्षणम् ॥ ४१६ ॥ तावत्ते नितरां क्रुद्धा, दृष्टौष्ठा रक्त्वोचनाः । गाढप्रहारदानादौ, प्रवर्तन्ते न संशयः ॥ ४१७ ॥ तत-
स्तत्तादृशं वीक्ष्य, मुनयो मूढचेष्टितम् । निश्चिन्वन्ति निजे चित्ते, नैते साध्याः कथंचन ॥ ४१८ ॥ ततस्ते साधवस्तेषामुपेक्षां कुर्वते

चारुयोग्य-
हितज्ञमू-
ढकथा

॥ ६४३ ॥

सुराजानि तेषां धेदं लक्षणं, सतः प्रद्विष्टो मूढः प्राह च—नाहं यास्यामि गच्छ त्वं यत्र प्रवृत्तोऽसि, मित्रमेव न भवसि त्वं मे यत्त्वं
नामकीनानि भास्वरानि दूषयसि अलं मे तावकस्त्रीः पुनः कृपयोपदेशदानोद्यतो निराकृतव्यारः, अनेन संजातश्चारोत्प्रसापनीयो-
ऽयमिति निश्चयः, तथा भद्र ! पत्नवाहन चारुकल्पा भगवन्तो मुनयो मूढस्यानीयेभ्यो दूरमन्वेभ्योऽमन्वेभ्यो वा यदा धर्मोपदेशार्थम-
भिमुरीभवन्ति तदा तेषां तत्तत्समीपगमनमभिधीयते, ततः कुर्वन्ति ते सद्धर्मोदानया मोक्षगमनं प्रति तदामन्त्रणं, तवस्ते मूढकल्पा
जन्तवः रत्नैवमावक्षीरन्—यदुत भो भोः भ्रमणकाः ! किं तेन यौष्माकीणेन मोक्षेण नः प्रयोजनं ? भवतामप्यलमेव तत्र गमनेन,
तथाहि—न तत्र रायं नो देयं, न विलासा न भूतयः । न दिव्यः प्रियसंयोगो, न कान्ताः कमलेश्वराः ॥ ३८९ ॥ न भाष्यं सवि-
श्रम्भं, न गीतं नासि नर्तनम् । न हास्यं हन्त यौष्माकः, स मोक्षो ननु पन्थनम् ॥ ३९० ॥ अत्यन्तरमणीयोऽयमस्माकं प्रतिभासते ।
सदा संसारविलारश्चिन्ताहारविषाणकः ॥ ३९१ ॥ यतोऽयं सन्नि संसारे, रायं देयं विभूतयः । विलासा भूषणं नार्थः, कामदाः
पद्मलोचनाः ॥ ३९२ ॥ यथेष्टचेष्टाचारित्यं, गीतं मृदं विलेपनम् । विद्यते सर्वमेवात्र, संपूर्णं सुरसाधनम् ॥ ३९३ ॥ अतो विमुच्य
संसारं, सुखसन्भारपूरितम् । भो भोः भ्रमणका ! दूयं, न मोक्षं गन्तुमर्हथ ॥ ३९४ ॥ तदलं मोक्षवादेन, संसारे मुन्दरा स्थितिः ।
मानयित्वा सुखं दिव्यं, पद्मान्मोक्षे गमित्यथ ॥ ३९५ ॥ यद्य सद्धर्मोपादोऽयं, भवतां मनसि स्थितः । अस्माकमपि सोऽस्त्येव, किं
दूयं धर्मगर्विताः ? ॥ ३९६ ॥ तथाहि—भूरिभिर्महिषैश्छातोः, शूकरैश्च निपातितैः । कुर्महे पण्डिकादीनां, वयं रुधिरतर्पणम् ॥ ३९७ ॥
गोभेषमश्वमेधं च, नरमेधं तथाऽऽज्यकैः । कुर्मो यागं चतुर्मेधं, भूतसङ्घातमर्दनम् ॥ ३९८ ॥ कुयोनिर्यतिनः सत्त्वान्, निःशेषान् दुःस्व-
पीडितान् । हत्वा हत्वा वयं दुःखान्मोचयामः कृपापराः ॥ ३९९ ॥ पापद्व्यां जीवसङ्घातं, मारयित्वा दिने दिने । मांसाचारितसदं च,

सपत्नितो
स. ७-प्र.

॥ ६४३ ॥

प्रयच्छामो यथेच्छया ॥ ४०० ॥ इत्येवमादिभिर्धर्मैः, कृत्वह्यतया वयम् । भावत्कस्यास्य धर्मस्य, न तस्मिं वयं कुर्महे ॥ ४०१ ॥ त-
दिदं मूढकल्याणामयव्यानां प्रभाषितम् । आकर्ष्य मुनयो धीरा, जायन्ते करुणापराः ॥ ४०२ ॥ तवस्ते तत्प्रबोधार्थमिदमवाचक्षते
तदा । भो भद्रा ! नैव युक्तोऽयं, भवतां भवविभ्रमः ॥ ४०३ ॥ “एते हि भोगा नागानां, भोगा इव सुदारुणाः । पर्यन्तकटुकाः पा-
“पास्तीव्रसंश्लेशवर्धनाः ॥ ४०४ ॥ नार्थोऽनार्थः कृताकार्याः, सर्वमायाकरण्डिकाः । विलासनृत्तसङ्गीतविद्योकाद्या विद्वन्मनाः ॥ ४०५ ॥
“मोक्षस्तु भद्राः सततमनन्तानन्दसुन्दरः । प्रीवत्स्यात्मव्यवस्थानं, निःशेषश्लेशवर्जितः ॥ ४०६ ॥ मनुष्यभवमासाद्य, तत्र युक्तं भवा-
“दृशाम् । द्वाद्यपेयविलासादिकौतुकेनात्मवञ्चनम् ॥ ४०७ ॥ एतेषु सत्ता भोगेषु, कतिचिद्विभ्रमाविषु । मा मोक्षमार्गमुत्सृज्य, गच्छ-
“सानन्तके भवे ॥ ४०८ ॥ धर्मानुष्ठानयुद्धा प, यदिदं मारणादिकम् । यूयं कुरुष्व सत्तापं, सर्वं संसारवर्धनम् ॥ ४०९ ॥ कुशाख-
“कारमोहेन, मा कुरुष्वमथेदृशम् । अहिंसायात्मकं धर्मं, कुरुष्वं दीपसूदनम् ॥ ४१० ॥” अथेदृशं मुनीनां ते, वाक्यमाकर्ण्य देशलम् ।
मूढकल्याण जनस्तूर्ण, प्रद्वेयं यान्ति पापिनः ॥ ४११ ॥ वदन्ति च ततो रष्टा, भो भोः श्रमणका ! वयम् । शिक्षणीया न युष्माभिर्यात
यात यथाऽऽगताः ॥ ४१२ ॥ भोगाभिनन्दय पापिष्ठा, धर्मं चास्माभिप्रेषितम् । ततो नो वैरिका यूयं, नेयामोऽन्तकमन्दिदम् ॥ ४१३ ॥
ईदृशोऽपीदृ सद्धर्मो, यद्ययं यो न रोचते । ततोऽलं युष्मदीयेन, धर्मेण पुरुषाधमाः ! ॥ ४१४ ॥ निवेदयत सद्धर्मं, निजेभ्यः श्रमणा-
धमाः । आरमीयजनकेभ्यो भो, न त्वस्माकं प्रयोजनम् ॥ ४१५ ॥ तदिदं मूढजन्तूनां, वाक्यमाकर्ण्य साधवः । ब्रूयुः करुणया याव-
द्भूयो धर्मस्य लक्षणम् ॥ ४१६ ॥ तावत्ते नितरां क्रुद्धा, दृष्टौष्ठा रक्त्वोचनाः । गाढप्रहारदानादौ, प्रवर्तन्ते न संशयः ॥ ४१७ ॥ तत-
स्तत्तादृशं वीक्ष्य, मुनयो मूढचेष्टितम् । निश्चिन्वन्ति निजे चित्ते, नैते साध्याः कथंचन ॥ ४१८ ॥ तवस्ते साधवस्तेषामुपदेशं कुर्वते

चारुयोग्य-
हितज्ञम्-
तकथा

॥ ६४३ ॥

यतः । न भवेद्दोहने चित्तं, वन्ध्याभावे विनिश्चिते ॥ ४१९ ॥ ४ । ततो यथा चारुपदं कुर्वतोऽस्योयोर्यथाहितप्रयोभृते रत्नानां दो-
ह्निरे ते तौ च पृथीत्या गतव्यारुः सस्यानं जाताख्योऽपि रत्नविनियोगेन सततमनन्तानन्दभाजनं, मूढसु दुश्चरितकुन्देन नरपतिना निष्का-
सितस्ततो धीपात् प्रक्षिप्तः समुद्रे संजातोऽनन्तदुःसमरमाजनमिति, तथा भद्रः । घनवाहन मुनीनामुपदेशं पूर्वोक्तं कुर्वतां तेषां देशवि-
रत्नानां भद्रकमव्यसिभ्यादृष्टीनां च क्रमेण कृते पारमेधरे प्रवप्रदणे वर्तन्ते ज्ञानादयो गुणाः भिद्यन्ते तेषामात्मानः ततः सर्वेऽपि ग-
च्छन्ति परमपदे जायन्ते सततमनन्तानन्दसन्दोहभाजो ज्ञानदशनचादिप्रविनियोगेन, मूढजनवस्तु कुर्वन्ति पापमरपूरणं, ततः कुर्वन्तैव
स्वकर्मपरिणामभूजानां निर्वाह्यन्ते मनुष्यमवरत्नद्वीपान् पात्यन्ते संसारसागरे भवन्ति निरन्तरदुःखसम्भारभाजनमिति । तत्राप्य—एवं
कथानकस्यास्य, दास्य भाषार्थमीदृशम् । अयं प्रपञ्चितो जातः, साधुर्भो घनवाहन ! ॥ ४२० ॥ एवंविधविवेकस्य, कारणं कर्मदारणे ।
को वा कथानके क्षम्य, श्रुते नो मुनिवां भजेत् ॥ ४२१ ॥ रत्नद्वीपसमे प्राप्तो, मानुष्ये भद्रः ! भाविकैः । रत्नैर्भुत्वाऽऽत्मवोदित्यं, को न
गच्छेच्छिञ्चालयम् ? ॥ ४२२ ॥ ततो भद्रेऽपृथीवसङ्कते ! तदिदमीदृशमकलङ्कवचनमाकर्णयतो मे ऋषिणा यद्गी कर्मस्थितिः संजातो भद्र-
कभावः सुखायितं सनागाकलङ्कं वचनं तथापि क्षितोऽहं मौनेनैव, १/ प्राप्नोऽकलङ्कः सद्ब्रितो मया पृथगुनिसमीपं धन्दिवो मुनिवरः धर्म-
लाभितोऽनेन कृता प्रस्तावना पृष्टः सोऽपि वैराग्यकारणं, मुनितोक्तं—नगटी संसृतिर्नाम, अस्त्वनादिरत्ननिका । घदीयो हृदभागो मे,
जातो वैराग्यकारणम् ॥ ४२३ ॥ अकलङ्केन चिन्तितं—अरघटः पुरा यादृक्, मुनिना मे निवेदितः । नूनं भो हृदभागोऽपि, तादृशो-
ऽयं भविष्यति ॥ ४२४ ॥ ततः प्रोक्तमकलङ्केन—निवेदय महाभाग !, महाभनें सुटाक्षरैः । हृदमार्गः स संजातो, यस्ते वैराग्यकार-
णम् ॥ ४२५ ॥ मुनिराह महाभागो, योऽयं व्यानस्थितो मुनिः । अनेन जन्मसत्त्वानः, स हृदो मम दर्शितः ॥ ४२६ ॥ चिराजितः

सुदीर्घाभिर्मवावपनपंक्तिभिः । भूरिभिः सुरदुःखाल्यैः, न पण्यैः परिपूरितः ॥ ४२७ ॥ आकुलैः सन्धयोद्युक्तैः, क्रयविक्रयतत्परैः । जीवघाणिजकैर्निर्दयं, स्वार्थनिष्ठैर्निपेयितः ॥ ४२८ ॥ गुण्यागुण्याभिघानैश्च, स्त्रोकोत्कृष्टविमर्शयैः । मूर्त्यैः पण्यानि लभ्यन्ते, स्वागुरुपाणि स्रग्भोः ! ॥ ४२९ ॥ नित्यं व्यवहरत्येव, सदैवोद्घाटितापणः । अगुण्यजीवरोरैश्च, भूरिभिः परिपूरितः ॥ ४३० ॥ महाभोहाभिघानोऽत्र, बलाधिकृत उच्यते । कामकोपादयस्तस्य, पुरुषाः परिचारकाः ॥ ४३१ ॥ घोरैर्जीवाधमर्णानां, कर्मोद्धैर्धनिकैः सदा । नित्यते धरणकं तत्र, दुर्मोचमतिदारुणम् ॥ ४३२ ॥ सदा कलकलायन्ते, लोकोद्देशविधायिनः । मत्ताः कपायनामानस्तात्र दुर्दान्ताङ्घ्रिभ्रमकाः ॥ ४३३ ॥ अनेकाश्चर्यभूयिष्ठो, विचित्रः सत्ताकुलः । नान्यो जगति चादृक्षो, हृदमार्गो नरोत्तमः ! ॥ ४३४ ॥ केवलं ते मया लोका, यावत्सन्मद्व निरीक्षिताः । हृदे सर्वेऽपि विज्ञातास्तावदत्यन्तदुःखिताः ॥ ४३५ ॥ अथानेन महाभाग !, मुनिना मम लोचने । अस्मिन्ने कृपया भद्र !, ज्ञानाखनशलाकया ॥ ४३६ ॥ ततो विमलदृष्टिचादृष्टो दूरे ज्ययस्मिन्तः । मया हृदात्समुत्तीर्णो, मठो नाम शिवालयेः ॥ ४३७ ॥ तत्रानन्ता मया दृष्टाः, सत्तानन्दसुन्दराः । सद्बुद्धिदृष्टा भो लोका !, मुकाल्या बाधवर्जिताः ॥ ४३८ ॥ ततो मे तत्र संपन्नो, हृदमार्गो बृहत्तमः । पसतो भद्र ! निर्वेदो, मठोन्माधक एव च ॥ ४३९ ॥ ततश्चायं महाभागो, मुनिः प्रोक्तस्तदा मया । हृदमेतं परित्यज्य, मठे यामः शिवालये ॥ ४४० ॥ यतः—नास्ति मे क्षणमप्यत्र, रतिर्नाथ ! सुदारुणे । हृदमार्गो ब्रजामोऽतस्त्वया सार्धं शिवालये ॥ ४४१ ॥ मुनिनोक्तं यदीच्छा ते, मठे गन्तुं नरोत्तमः ! । गृहाण मामिकां दीक्षां, ततोऽस्य प्रापिकामरम् ॥ ४४२ ॥ मयोक्तं दीयतां नाथ !, सा विलम्बो विधीयताम् । ततो दत्ता ममानेन, दीक्षेयं पारमेथरी ॥ ४४३ ॥ उपदिष्टं च कर्तव्यं, मठप्रापणकारणम् । अहं तदेव कुर्वाणो, भद्र ! विद्यामि साम्प्रतम् ॥ ४४४ ॥ अकलङ्केनोक्तं—कीदृशं नाथ ! कर्तव्यं, गुरुणा ते निवेदितम् ।

यद्वलेन मते तत्र, भगवन्तनुमिच्छसि ? ॥ ४४५ ॥ मुनिनोक्तं—आकर्ण्य—अभिहितोऽहं भगवता तदाऽनेन गुरुणा यथा सौम्य ! अस्मि तावद्भवतः परिप्रदे कायाभिधानः पञ्चाक्षनाभगवाक्षो निवासार्थमपवरकः, तत्र च कर्मणश्चरीरनामकमपवरकमावाक्षाभिमुखश्चोपसमाभिधानरन्ध्रं गर्भगृहकं, तत्र च चित्ताभिधानमतिरलं धानरलीवरूपं ?, मयोक्तं—यादं समस्तमस्ति, गुरुणोक्तं—यथेवं तवो गृहीतेनैव तेन सर्वेण तावद्भवता प्रव्रजितव्यं यतो न शक्यते तदकाण्ड एव विरहयितुं, मयोक्तं—यदाप्रापयति नाथः, ततः प्रव्रजितोऽहं गुरुणोक्तं—भद्र ! त्वयेदं धानरलीवरूपं सुरक्षितं कर्तव्यं, मयोक्तं—यदाद्रिहति नाथः, केवलं युवो भयमिति कथयन्तु भगवन्तः, ततोऽभिहितमनेन मुनिना—यथा “सौम्य ! विद्यन्ते तत्र गर्भगृहके वसतोऽस्य भूयांसः सद्यप्यद्रव्यकारिणो यतो भद्रयते वराकनिर्दं “कथायनामकैश्चदुलभूयकैः तरलतरटीक्रियते नोकपायाख्यैर्वेषपटुभिर्दुष्टपृथ्विकैः स्नायते संस्कारपाभिः क्रूरमार्जारीभिः विलुप्यते रागद्वेष- “नामकाभ्यां भीषणकोलोनदुराभ्यां प्रसूते महामोहसंशेनातिरौद्रमार्जारेण वषटाप्यते परीषदोपसर्गाद्वैः सततं श्रोतृष्विद्भ्रमशकैः पिब- “लीक्रियते दुष्टाभिसन्निधिवितर्कोट्यैर्वज्रगुणैर्भक्षयन्निर्मलुण्णैः वषद्रयतेऽलीकचिन्तासंज्ञाभिर्गृहकोकिलिकाभिः अभिभूयते दारुणाकारैः “प्रमादकलसैः सुषतेऽनवरतमविरतिजान्म्यालनामकेन पट्पत्रिकाजालेन अन्याक्रियते मिथ्यादर्शनसंशेनातिपोरेण तमसा” तदेवमेते भद्र ! तत्र गर्भगृहके सततस्त्रायिनोऽस्य वराकस्योपद्रवविशेषाः, तद्विदमेवमादिभिरपद्रवैरुपहृतं चित्ताभिधानं धानरलीवरूपं वेदनाभर- निःसहत्या निपतति रौद्रध्वनाभिधाने सुञ्चलिवस्त्राद्विराड्गारकुण्डे कचिद्युनः प्रविशत्यनेककुविकल्पारम्यद्यत्तातन्तुजालावनद्धमुखे भीषणे गाढमार्तध्वनाभिधाने महाधिले, तद्विदमप्रमत्तेन भवता सततं रक्षणीयं, मयोक्तं—भद्रन्त ! कः पुनरस्य रक्षणोपायः, गुरुराह—भद्र ! ये ते विद्यन्ते तत्रापवरके पञ्च गवाक्षास्तेषां द्वाष्टु विषयनामानः पञ्चैव विषयश्चा विद्यन्ते, ते चास्तिदारुणाः स्वरूपेण, यवस्ते नाम्ना-

दृष्टमार्ग-
तोदिति-
भवस्य

चित्तवान-
रलीयरक्षा

षपमिती

स. ७-प्र.

॥ ६४७ ॥

ऽपीदं वानरलीवरूपं विह्वलयन्ति गन्धेनापि घूर्णयन्ति दर्शनेनापि वरलयन्ति स्मरणेनापि मारयन्ति स्वर्शनेनास्त्रादनेन च पुनर्यदिदं निपातयन्ति तत्र किमाश्चर्यं?, ते चास्माभीभिरुपद्रवैरुपद्रुतस्य विह्वलतया सहकाराश्रका इति प्रतिभासन्ते, ततो निर्गेच्छति तदभिमुखं तैर्गवाश्वकैर्गाढाभिलाषेण रज्यते सुन्दराणीति बुद्ध्या केपुचिचत्फलेषु विद्वेष्टि न सुन्दराणीति बुद्ध्या कानिचित्फलानि वंशमीति लौ-
स्यातिरेकेणानवरतं वच्छास्यान्तरेषु लुठति निवारामर्थनिचयसंज्ञे तदयोर्वर्तिनि पत्रफलकुसुमरजःकचवरे, तवस्तेषु परिभ्रमदिवसु-
दुण्डव्य कर्मपरमाणुनिचयसंज्ञेन तदीयफलकुसुमरेणुना आर्शीक्रियते भोगक्रोहनामकेन मकरन्दविन्दुनिसन्दसन्दोहवर्षेण, ततो मया गृही-
तवचनभावायेन चिन्तितं—अये! दृक्षास्त्रावदेते सामान्यरूपाः शब्दरूपरसगन्धस्पर्शा भविष्यन्ति कुसुमानि पुनरपरिरुक्तास्त्राद्विशेषाः
फलानि तु परिरुक्तास्त्राद्विशेषा एव शास्यान्तराणि पुनस्तदाधारवस्तुस्थानानि, तेषु च सञ्चरणं चित्तवानरलीवरूपस्य लोकोपचारेणाभि-
हितं, यदाहुर्लौकिकाः ‘अमुत्र गतं मे चित्तमिति, एवं च स्थिते बुद्धं मयेदं तावत्समस्तं मुनिना भाषितं भोत्स्यते चेति विचिन्त्य मया-
ऽभिहितं—भदन्त! तत्तत्ततः?, गुरुराह—ततो भद्र! भोगक्रोहार्दीभूते कर्मपरमाणुप्रचयरजोगुण्डिते तत्र चित्तवानरलीवरूपशरीरे विक-
लतया स्वैर्यस्य भेदकतया विपरुपरवात्तस्य रजसः संजायन्ते क्षतानि संपद्यते जर्जरीभावः व्याप्यते समन्तान्मध्यदेशः दह्यते विपरुपेण
तेन रजसा, ततो भजते कुण्ठरूपतां तच्छरीरं कश्चित्संपद्यते रक्षीभावः, तत्तत्तत्र गर्भगृहके वर्तमानं तत्तेषां सर्वेषां पूर्वोक्तानामुपद्रव-
विशेषाणां गम्यं भवति ततो बाध्यते नानाविधं तैरिति, तदेव भद्र! तस्य चित्तवानरलीवरूपस्य संरक्षणोपायो यदुत—गृहीत्वा स्वधी-
र्यसंज्ञेनात्महस्तेन दृढमग्रमादनामकं वज्रदण्डं तच्चित्तवानरलीवरूपं तैरक्षनामकैर्वाक्षैर्विषयवृक्षफलभक्षणसहया निर्गेच्छदारफोट्य निषा-
रणीयं तत्रापि चटुलतया निस्सरस्तुनः पुनराक्रोशनीयं, ततो निषिद्धवर्हिर्गमनस्य निवृत्तसहकाराश्रकामिलापस्य तस्य शोषमुपयास्यत्सौ

चित्तवान-
रलीवरक्षा

॥ ६४७ ॥

उपमिता
स. ७-प्र.

॥ ६४६ ॥

यद्वलेन मठे तत्र, भगवन्गानुमिच्छसि ? ॥ ४४५ ॥ मुनिनोक्तं—आकर्ण्य—अभिहितोऽहं भगवता तदाऽनेन गुरुणा यथा सौम्य ! अस्ति तावद्भवतः परिग्रहे कायाभिधानः पञ्चाशन्नामगाक्षो निवासार्यमपवरकः, तत्र च कर्मणस्तीरनामकमपवरकगाक्षाभिमुखस्थोपशमाभिधानरन्ध्रं गर्भगृहकं, तत्र च चित्ताभिधानमवितरलं वानरलीवरूपं^१, मयोक्तं—यादं समस्तमस्ति, गुरुणोक्तं—यथेवं तवो गृहीतं नैव तेन सर्वेण तावद्भवता प्रपञ्जितव्यं यतो न शक्यते तदकाण्ड एव विरहयितुं, मयोक्तं—यदाप्तापयति नाथः, ततः प्रपञ्जितोऽहं गुरुणोक्तं—भद्र ! त्वयेदं वानरलीवरूपं सुरक्षितं कर्तव्यं, मयोक्तं—यदादिशति नाथः, केवलं मुक्तो भयमिति कथयन्तु भगवन्तः, ततोऽभिहितमनेन मुनिना—यथा “सौम्य ! विद्यन्ते तत्र गर्भगृहके वसतोऽस्य भूयांसः रत्नपद्मकारिणो यतो भद्रयते वरकमिदं “कथायनामकैश्चटुलमूपकैः वरलतरीक्रियते नोकपायाख्यैर्वेधपटुभिर्दुष्टदृष्टिकैः स्नायते संस्नाह्याभिः क्रूरमार्जारीभिः विलुप्यते रागद्वेष-
“नामकाभ्यां भीषणफोलोन्दुराभ्यां प्रसृते महामोहसंक्षेनातिरौद्रमार्जारेण उपताप्यते परीषदोपसर्गाक्षैः सततं श्रोतयान्निर्दशमशकैः विह्व-
“लीक्रियते दुष्टाभिसन्धिवितर्काख्यैर्वज्रतुण्डैर्भक्षयन्निर्मलकुणैः उपद्रवतेऽलीकचिन्तासंस्माभिर्गृहकोकलिकाभिः अभिभूयते दारुणाकारैः
“प्रमादकचलासैः हुषतेऽनवरतमविरतिजान्धालनामकेन पट्पट्टिकाजालेन अन्धीक्रियते मिथ्यादर्शनसंक्षेनातिपोरेण समसा” सर्वमेते
भद्र ! तत्र गर्भगृहके सततस्थायिनोऽस्य वराकस्योपद्रवविशेषाः, वदिदमेवमादिभिरुपद्रवैरुपहृतं चित्ताभिधानं वानरलीवरूपं वेदनाभर-
निःसह्यता निपतति रौद्रध्यानाभिधाने सुन्यलितरादिस्त्राज्ञारकुण्डे कचित्पुनः प्रविशत्यनेकशुक्लित्पात्यव्यवृतावनुजालावनद्धुक्ते भीषणे
गाढमार्तध्यानाभिधाने महाबिले, वदिदमप्रमत्तेन भवता सततं रक्षणीयं, मयोक्तं—भद्रन्त ! कः पुनरस्य रक्षणोपायः, गुरुराह—भद्र !
ये ते विद्यन्ते वत्रापवरके पञ्च गवाक्षास्तेषां द्वाष्टे विषयनामानः पञ्चैव विषयश्चा विद्यन्ते, ते च्चातिदारुणाः स्वरूपेण, यतस्ते नामा-

दृष्टमार्ग-
तोदिति-
भवत्स

चित्तयान-
रलीवरक्षा

॥ ६४६ ॥

अङ्गाङ्गीभावमाधत्ते, सा भोगकोहवासना । ततः संसारसंस्काराः, संजायन्ते क्षतोपमाः ॥ ४५७ ॥ ततोऽत्र प्रभवन्त्येव,
 सर्वे रागाद्युपद्रवाः । मूषकादिसमास्ते च, विवर्धन्ते प्रतिक्षणम् ॥ ४५८ ॥ भूयश्च प्रेर्यमाणं तैर्विषयेष्वेव धावति । पुनः
 कर्म पुनः स्नेहः, पुनः सर्वोऽप्युपद्रवाः ॥ ४५९ ॥ अट्टवलपर्यन्ते, तदेवंविषयक्रके । निमग्नं दुःखकोटीभिश्चितमेतन्न मुच्यते
 ॥ ४६० ॥ वयदण्डः समाख्यातो, गुरुणाज्जेन रक्षकः । गृहीतो वीर्यहरतेन, सोऽप्रमादोऽस्य सत्तमः ॥ ४६१ ॥ सतश्चैवं करिष्यामि,
 सततं सुसमाहितः । गुरुदिष्टाप्रमादस्य, तस्याहमनुशीलनम् ॥ ४६२ ॥ यदुत—“स्वप्नोऽयमिन्द्रजालं वा, हरिश्चन्द्रपुरं तथा । शरीरं
 “भूतयो भोगा, यथान्यत्सज्जनाविकम् ॥ ४६३ ॥ एवं निश्चित्य सदुक्त्या, भावयिष्यामि सत्त्वतः । ततः संसारजालान्मे, चित्तयन्यो
 “निवर्त्सयिष्ये ॥ ४६४ ॥ अनापान्यासयोगेन, निरसराय पुनः पुनः । आत्मन्येवाऽऽहितं चित्तं, धारयिष्यामि यत्नतः ॥ ४६५ ॥ तथेदं
 “शिक्षयिष्यामि, चित्तं किं निर्गतेन ते ? । वह्निः स्वरूपे तिष्ठ त्वं, येनानन्दे निलीयसे ॥ ४६६ ॥ संसारस्ते वह्निष्धारः, स च दुःखभ-
 “राकरः । मोक्षः स्वरूपेऽवस्थानं, स पानन्दभराकरः ॥ ४६७ ॥ ततो वह्निर्न शुक्रं ते, निर्गन्तुं सुखलिप्सया । शुक्तमात्मन्यवस्थानं,
 “चित्त ! हिरवा वह्निर्भस्मम् ॥ ४६८ ॥ आत्मन्यवस्थितस्नेह, जन्मन्येव सुखं तव । वह्निर्निःसरतोऽप्येव, दुःखं तयादि बुध्यसे ॥ ४६९ ॥
 “तथाहि—सर्वे दुःखं परायत्तं, सर्वमात्मवशं सुखम् । वह्निश्च ते पराधीनं, स्वाधीनं सुखमात्मनि ॥ ४७० ॥ अन्यथा—य-
 “दात्मनो वह्निर्भूतं, वस्तुजातं तव प्रियम् । तत्सर्वं नभ्वरं दुःखं, निःस्वभावं मलाविलम् ॥ ४७१ ॥ अतस्तदर्थं हे चित्त ! किं
 “पृथा परितान्यसि । किं वाऽऽत्मानं विमुच्येत्यं, वंशमीषि पुनः पुनः ॥ ४७२ ॥ यदि स्यात्सुन्दरं किञ्चिद्बहिःस्वस्य निवारणम् । संभवेत्तव
 “दुःखा (सौख्या)य, तस्य चित्त ! न विद्यते ॥ ४७३ ॥ इक्ष्माणं पुनर्घोरैर्मोगाङ्गारैर्निवारितम् । आत्मन्यानन्दरूपे त्वं, मुया तान्यसि धारि-

भोगक्रेहसंपादितः शरीरार्द्रभावाः, ततः शुष्कशरीरात्परिश्रितिरप्यति प्रतिक्षणं तद्रजो रोक्ष्यन्ति क्षतानि अपयास्यति ज्वरं वा न भवि-
ष्यति कृष्णता विनश्यति रक्तीभावाः आविर्भविष्यति धवलता संपत्स्यते शरीरस्थैर्यं संजनिष्यते दर्शनीयता, ततो न प्रभवविष्यन्ति ते
प्रागुपवर्णिताः तत्रापि गर्भगृहके वर्तमानस्य तस्योपद्रवविशेषाः, किं च तेऽपि मार्जारमूषककोलोन्दुपादयस्यस्य वानरलीवरूपस्योपद्रव-
कारिणः समस्तारतेनैवाप्रमादनामकेन यत्नदण्डेन भवता चूर्णीनीयाः, तवस्तेषु संचूर्णितेषु तद्रभंगृहकमार्गं संश्रित्य वानरलीवरूपं निर्वाप्य
भविष्यति, तदयं भद्र ! तस्य संरक्षणोपायः, मयोक्तं—भद्रन्त ! तर्हि पुनस्तत्तेत्यं संरक्षितेन मम सेत्स्यति प्रयोजनं ? भगवताऽभिहितं
—ननु भद्र ! यद्भवतोऽभिप्रेतं शिवालयमठगमनं तस्यैवदेव चित्तवानरलीवरूपं सुसंरक्षितमुपायभूतं वर्तते ॥ एतद्वि रक्षितं सन्त्यक्,
संभवत्येव कारणम् । निर्वापं गमनस्योच्चैः, पुरुषस्य शिवालये ॥ ४४६ ॥ तवश्चेत्तत्र वे भद्र !, विद्यते गमने मतिः । अस्य संरक्षणेऽ-
प्येवं, ततो यत्नं समाचर ॥ ४४७ ॥ किं च—यत्नकं बहुकालीनं, वर्तते भद्र ! दुस्तरम् । अस्य वानरलीवस्य, यत्निदं ते मयोदितम्
॥ ४४८ ॥ तथाहि—तत्रैरुपद्रवैर्गाढं, पीडितं मूषकादिभिः । वेदनाविद्वलं मोहादाप्रकेषु प्रवर्तते ॥ ४४९ ॥ ततश्च—गुण्डयते रजसा
भूयो, भिद्यते स्यन्दयिन्दुभिः । ततः क्षतानि जायन्ते, वाध्यते मूषिकादिभिः ॥ ४५० ॥ ततस्तद्भक्षणसक्ता, वर्धन्ते मूषिकादयः ।
भूयश्च वाभ्यमानं वैराग्यकेप्येव धावति ॥ ४५१ ॥ पुनर्गुण्डनमेवास्, दैहेन पुनराद्रंता । पुनश्च क्षतसन्त्यचिः, पुनः सर्वेऽप्युपद्रवाः
॥ ४५२ ॥ तदेवं चक्रके भद्र !, गतमेतदनिष्ठिते । न मुक्त्वा चावर्का रक्षां, निर्वापं हन्त जायते ॥ ४५३ ॥ ततो योऽयं मया प्रोक्तो,
हेतुः संरक्षणे यतः । स एव भवता नित्यमनुष्ठेयो नरोत्तम ! ॥ ४५४ ॥ ततो गृहीतभावार्यस्त्रदाऽहं पर्यचिन्तयम् । इदं माहं भद्रन्तेन,
प्रपञ्चेन निवेदितम् ॥ ४५५ ॥ यदुक्तं—रागाद्युपहृतं चित्तं, विषयेषु प्रवर्तते । तेषु चास्य प्रवृत्तस्य, वर्धते कर्मसम्राट् ॥ ४५६ ॥

॥ ४९० ॥ तच्चितं नियमाज्जीवो, जीवधितं न वा भवेत् । यतः केवलिनो जीवा, भावचित्तविवर्जिताः ॥ ४९१ ॥ एवं च स्थिते—
निरयाज्ञानविपर्ययाज्जीवो रागादिसंगतः । सततं दुःस्वरूपेण, सुखबुद्ध्या प्रवर्तते ॥ ४९२ ॥ ततः कर्माणुसहस्रादसादत्ते स्नेह-
तन्तुभिः । ततो जन्मान्तरारम्भं, विधत्ते तद्वशादयम् ॥ ४९३ ॥ पुनस्तत्र विपर्ययाः, पुनः रागादिसन्ततिः । पुनश्च विपयाकांक्षा,
पुनस्तस्नेहस्तन्तवः ॥ ४९४ ॥ पुनश्च कर्मप्रदणं, पुनर्जन्मसमुद्भवः । पुनस्तत्र विपर्ययाः, पुनः रागादिकः क्रमः ॥ ४९५ ॥ एवं या-
वद्विच्छिन्नं, विपर्ययासाविचक्रकम् । जीवस्य वर्तते तावदनिष्टा भवपद्धतिः ॥ ४९६ ॥ इदमभ्यूहितं नाथ !, मया चक्रकमजसा । शु-
कमेतदयुक्तं वा, यूयं विशादुमर्हथ ॥ ४९७ ॥ मुनिनोक्तं महाभाग !, युक्मेतन्न संशयः । कथं वाऽयुक्तेत्तारो, भवन्तीह भवादशाः ?
॥ ४९८ ॥ मयाऽपीदं ततो ज्ञातं, गुरुभिश्च समर्थितम् । अतिष्ठितमवे हेतुर्विपर्ययासाविचक्रकम् ॥ ४९९ ॥ अत एव परित्याज्यो, वि-
पर्ययासो विवेकिना । तदुच्छेदे प्रतीयन्ते, निर्मूलत्वेन शेषकाः ॥ ५०० ॥ अयमेव विवेकोऽयम्, तत्त्वज्ञानमिदं मतम् । अयं निराकरो
धर्मो, यद्विपर्ययासवर्जनम् ॥ ५०१ ॥ अविपर्ययासविज्ञातुः, पुरुषस्याप्रमादिनः । मनोविकारजालं हि, स्वस्माच्चिन्नं प्रकाशयते
॥ ५०२ ॥ ततो विविक्रमात्मानं, सदातनदं प्रपश्यतः । नास्य संजायते द्वेषो, दुःखे नापि सुखे रदृष्टा ॥ ५०३ ॥ निरभिष्वङ्ग-
चित्तोऽसौ, सतः कर्माणुसञ्चयम् । विषयलोहमुक्तत्वात् विधत्ते कदाचन ॥ ५०४ ॥ ततोऽसौ क्षीजविरहाभिः रदृष्टत्वाद्भवान्तरम् । सु-
क्वक्षारमेवातश्चक्रकं विनिवर्तते ॥ ५०५ ॥ एवं च स्थिते—यत्कर्मवन्धनं प्रोक्तं, यच्चैदं भवचक्रकम् । अनयोर्यो विजानाति, प्रवर्त-
ननिवर्तते ॥ ५०६ ॥ स किं शरीरे भोगेषु, घने वा भवभाविनि । अन्यच्च वा पदार्थे भो !, रागं कुर्यात्कदाचन ? ॥ ५०७ ॥ युगम् ।
यश्च सांसारिके कुर्यात्पदार्थे चित्तनिर्वृतिम् । नाद्यापि तत्त्वतो ज्ञातं, तेनेदं चक्रकद्वयम् ॥ ५०८ ॥ यतः—फलं ज्ञानक्रियायोगो,

विपर्ययास-
रागविप-
याकाङ्क्षा-
स्नेहकर्म-
चक्रकं

विवेकः

॥ ६५१ ॥

“तम् ॥ ४७४ ॥ अनन्तदर्शनज्ञानवीर्यानन्दप्रपूरिते । चित् । कृत्वाऽऽत्मनि स्थानं, भव दीपं निराकुलः ॥ ४७५ ॥ अत्र
 “ते विष्टतो नित्यं, भोगद्वेदस्य शोषणे । संजाते जायतेऽवश्यं, रजःपातो न संशयः ॥ ४७६ ॥ तत्रथ—संक्षिप्तवासनाजन्या, प्रजा
 “रोदन्ति वारुणाः । तत्सद्वापनिर्मुक्तं, न त्वं भोगेषु रजसे ॥ ४७७ ॥ पिण्डीप्राया मुधैः प्रोक्ता, भोगाधिचक्षतेषु ते । अत्र एव मु-
 “हूर्त्वं ते, भासन्ते स्वारथ्यकारिणः ॥ ४७८ ॥ मुहूर्त्तमुखमाधाय, ते भुक्ताः सत्त्ववर्धनम् । संक्षिप्तवासनाध्यानाज्जनयन्ति मुदा-
 “रुणम् ॥ ४७९ ॥ इतरथा—संक्षिप्तवासनोन्मुक्ते, रुद्धे तत्र दरीरके । निर्वाधे सत्त्वानन्दे, वदिच्छेद न जायते ॥ ४८० ॥ तदेवं
 “संस्थिते चित् । हित्वा सर्वं बहिर्भ्रमम् । स्वरूपे सत्त्वं सिद्ध, कीनं हन्त निराश्रयम् ॥ ४८१ ॥” एवं च शिक्षयित्वेदं, चित्तं सन्त्याग-
 विधानतः । अस्यैव रक्षणोद्युक्तो, भविष्यामि समाहितः ॥ ४८२ ॥ वषाऽनुशिष्टमप्येवमलयेव दुरात्मकम् । यन्नाभिराकरिष्यामि, बहिर्भा-
 वत्युतः पुनः ॥ ४८३ ॥ कपयन्नो कपायाद्या, ये चोपद्रव्यकारिणः । अस्य सान्निधि निःशेषान्, हन्तिष्याम्यप्रमादतः ॥ ४८४ ॥ विद्योदयेन
 ध्यानेन, प्रतिपक्षनिषेवया । यास्यन्ति प्रलयं सर्वे, तूर्णं रागाद्युपद्रवाः ॥ ४८५ ॥ तत्रतेषु प्रलीनेषु, भविष्यन्ति न धापकाः ।
 परीषद्भोषसर्गाद्या, बहिस्त्यास्तु उपद्रवाः ॥ ४८६ ॥ आत्मारामं सतो भूत्वा, भविष्यन्मवहिष्मरम् । रागाद्युपद्रवैर्मुक्तं, मोक्षायेव पटिष्यते
 ॥ ४८७ ॥ एवं परिकल्प्याहं, हृदये सुविनिश्चितः । सदेव कुर्वन्नियमेप विद्यामि साम्प्रतम् ॥ ४८८ ॥ अकलङ्केनोक्तं—साधु भ-
 दन्तः । साधु सन्त्यागं युद्धं भदन्तेन गुरुवचनं सन्त्यक् चारब्धं तदाचार्यं मयाऽपीदं चक्रं भगवन्निवेदितमाकर्ण्यान्यदपि पक्वकर्मभू-
 द्वितं तद्युक्तमयुक्तं वाऽऽकर्णयतु भगवान्, सुनिर्नोक्तं—निवेदयतु भद्रः, अकलङ्केनोक्तं—चित्तमेतद् द्विधा चावद्रन्यतो भावतस्तथा ।
 आद्यं पर्याप्तियुक्तात्माऽऽहृतिं मुद्रलात्मकम् ॥ ४८९ ॥ तत्र प्रयुक्तो जीवस्तु, भावचित्तं निगमते । तत्कर्मोपशरीरस्यं, तेन भिन्नं निवेद्यते

चित्तानु-
दासनं

विपर्यास-
रागविष-
याकाक्षा-
खेदकर्म-
चक्रं

॥ ४९० ॥ तच्चिं नियमाज्जीवो, जीवश्चितं न वा भवेत् । यतः केवलिनो जीवा, भावचित्तविवर्जिताः ॥ ४९१ ॥ एवं च स्थिते—
सिध्याज्ञानविपर्ययाज्जीवो रागादिसंगतः । सततं दुःस्वरूपेषु, सुखदुःखा प्रवर्तते ॥ ४९२ ॥ ततः कर्माणुसद्भावमादत्ते क्लेश-
तन्तुभिः । ततो जन्मान्तरारम्भं, विषत्ते तद्वशादयम् ॥ ४९३ ॥ पुनस्तत्र विपर्ययः, पुना रागादिसन्ततिः । पुनश्च विषयाकांक्षा,
पुनस्ते क्लेशतन्तवः ॥ ४९४ ॥ पुनश्च कर्मप्रदणं, पुनर्जन्मसमुद्भवः । पुनस्तत्र विपर्ययः, पुना रागादिकः क्रमः ॥ ४९५ ॥ एवं या-
वदविच्छिन्नं, विपर्ययादिचक्रकम् । जीवस्य वर्तते तावदनिष्टा भवपद्धतिः ॥ ४९६ ॥ इदमभ्यूहितं नायं, मया चक्रकमप्यसा । पु-
नस्तेतदयुक्तं वा, यूयं विश्वाहुमर्हथ ॥ ४९७ ॥ मुनिनोक्तं महाभाग !, युक्तमेतन्न संशयः । कथं वाऽयुक्तेत्यारो, भवन्तीह भवादृशाः ?
॥ ४९८ ॥ मयाऽपीदं ततो ह्यतः, गुरुभिश्च समर्थितम् । अनिष्टितभवे हेतुर्विपर्ययादिचक्रकम् ॥ ४९९ ॥ अत एव परित्याज्यो, वि-
पर्ययो विवेकिना । तदुच्छेदे प्रलीयन्ते, निर्मूलत्वेन शेषकाः ॥ ५०० ॥ अयमेव विवेकोऽत्र, तत्त्वज्ञानमिदं मतम् । अयं निरासवो
धर्मो, यद्विपर्ययसर्वजनम् ॥ ५०१ ॥ अविपर्ययविज्ञातुः, पुरुषस्याप्रमादिनः । मनोविकारजालं हि, स्वस्मान्निर्धनं प्रकाशयते
॥ ५०२ ॥ ततो विवेकिमात्मानं, सदानन्दं प्रप्रयतः । नास्य संजायते द्वेषो, दुःखे नापि सुखे स्पृहा ॥ ५०३ ॥ निरभिभवज्ञ-
चित्तोऽसौ, ततः कर्माणुसंश्रयम् । विषयक्लेशमुक्तत्वात् विषत्ते कदाचन ॥ ५०४ ॥ ततोऽसौ वीजविरहाग्निःस्पृहत्वाङ्गवान्तरम् । मु-
क्त्वभारभेतावश्रकं विनिवर्तते ॥ ५०५ ॥ एवं च स्थिते—यत्कर्मबन्धनं प्रोक्तं, यद्येदं भवचक्रकम् । अतयोषो विजानाति, प्रवर्त-
ननिवर्तने ॥ ५०६ ॥ स किं शरीरे भोगेषु, धने वा भवभाषिनि । अन्यत्र वा पदार्थे भो !, रागं कुर्यात्कदाचन ? ॥ ५०७ ॥ युग्मम् ।
यश्च सांसारिके कुर्यात्पदार्थे चित्तनिर्वृतिम् । नाद्यापि तत्त्वतो ह्यतः, तेनेदं चक्रकद्वयम् ॥ ५०८ ॥ यतः—फलं ज्ञानक्रियायोगे,

विपर्यय-
रागविप-
याकाङ्क्षा-
स्नेहकर्म-
चक्रकं

विवेकः

॥ ६५१ ॥

“तम् ॥ ४७४ ॥ अनन्तदर्शनज्ञानवीर्यानिन्दप्रपूरिते । चित्त । कृत्वाऽऽत्मनि स्थानं, भय दीप्तिं निराश्रुतः ॥ ४७५ ॥ भय
 “ते विष्टवो नित्यं, भोगक्षेत्रस्य शोषणे । संजाते जायतेऽवश्यं, रजःपावो न संशयः ॥ ४७६ ॥ वरुध—संहिष्टशालानाञ्जया, भग्या
 “रोहन्ति दारुणाः । तवस्तद्वाधनिर्मुक्तं, न त्वं भोगेषु रज्यसे ॥ ४७७ ॥ पिष्टोपाया मुधैः प्रोक्ता, भोगाभिष्वस्रवेषु वं । भव एव तु-
 “हृतं ते, भासन्ते स्वास्थ्यकारिणः ॥ ४७८ ॥ मुद्रतमुल्लभाधाय, ते मुक्ताः स्वतयर्पनम् । संहिष्टयासनध्यानाञ्जनयन्ति मुद्रा-
 “रुणम् ॥ ४७९ ॥ इतरथा—संहिष्टयासनोन्मुक्ते, रुढे वय दरीरुके । निर्वाधे सवचानन्दे, वरिष्ठेय न जायते ॥ ४८० ॥ वरेषं
 “संस्थिते चित्तं, हित्वा सर्वं यहिर्भ्रमम् । स्वरूपे सवयं विष्ट, लीने दत्त निराश्रुत् ॥ ४८१ ॥” एतं च शिष्यसिष्येयं, चित्तं सन्ध्या-
 विधानतः । अस्मैव रक्षणोद्युक्तो, भविष्यामि समाहितः ॥ ४८२ ॥ वषाऽनुशिष्टमप्येवमलसं व हुरात्मकम् । यन्मांसिष्टकरिष्यामि, बहिर्धा-
 वस्तुतः पुनः ॥ ४८३ ॥ कथायनोक्तपायाद्या, ये चोपद्रवकारिणः । अस्य शानति निःशेषान्, दक्षिष्याम्यप्रमादवः ॥ ४८४ ॥ विद्योदयेन
 ध्यानं, प्रतिपक्षनिषेधया । यास्यन्ति प्रलयं सर्वे, तूर्णे रागाद्युपद्रवाः ॥ ४८५ ॥ ववस्तेषु प्रलीनेषु, भविष्यन्ति न पापकाः ।
 परीपक्षोपसर्गाद्या, बहिःसास्त्रदुपद्रवाः ॥ ४८६ ॥ आत्मायामं ववो भूत्वा, मन्त्रिष्वमयहिभरम् । रागाद्युपद्रवैर्मुक्तं, मोक्षार्थेय पटिष्यते
 ॥ ४८७ ॥ एवं परिकल्प्याहं, हृदये सुविनिश्चितः । तदेव क्लृप्तनिश्चयेय सिद्धाति साधनम् ॥ ४८८ ॥ अकलहेनोक्तं—साधु भ-
 दन्त ! साधु सन्ध्यां बुद्धं भदन्तेन गुरुवचनं सन्ध्यां चारुत्वं तदाचरणं मयाऽपीदं चक्रं भगवन्निवेदितमाकर्ष्यान्यदपि चक्रकमन्त्र-
 हितं तद्युक्तमयुक्तं वाऽऽकर्षणाय भगवान्, मुनिनोक्तं—निवेदयतु भद्रं, अकलहेनोक्तं—चित्तमेतद् द्विधा साधनव्यती भाववस्तुभा ।
 आद्यं पर्याप्तियुक्तमाऽऽहृदितं पुद्गलात्मकम् ॥ ४८९ ॥ तत्र प्रयुक्तो जीवस्तु, भावचित्तं निगायते । वत्कार्मणशरीरसं, तेन भिन्नं निवेद्यते

विद्यानु-
शासनं

विपर्यास-
रागविष-
याकाङ्क्षा-
लोदकमे-
वचकं

॥ ६५० ॥

कमसंख्येयाः समस्ता अप्यसंख्येया विद्यन्ते उपपद्यवसायस्थानाभिधानाः पदिकाः, तथा प्रथमया विरचितास्तावदसंख्येयाः प्रथमाः कृष्ण-
वर्णाः एवं द्वितीयया द्वितीया नीलावभासाः तृतीयया तृतीयाः कपोताभाः चतुर्थ्या च चतुर्थ्यस्तेजोभास्तराः पञ्चम्या पञ्चम्यो धवल-
पद्मच्छायाः षष्ठया षष्ठ्यो विशुद्धरक्तदिकनिर्मलास्ताः पदिका इति, तत्राचर्योपिञ्चितयनिर्मितासु पदिकासु वर्तमानं तद्वानरलीवरूपमुद्भूत्यो-
रमुल्य प्रलम्भावाति गवाक्षकैरतेष्वाम्रकेषु लुठति तत्र रजःकचवरे गुण्डयते तेन रजसा भिद्यते दैः स्नेहनिष्यन्दपिन्दुभिः, ततस्तथा
क्षतशतेर्जरीभूतं तेषां मूषकमार्जारकोलोन्दुरादीनां सर्वेषामुपद्रवविशेषाणामभिभवनीयं भवति, सतः कचिज्जटमिव लक्ष्यते कचिद् धू-
र्णितमवतिष्ठते कचिरकूरातां धारयति सर्वथा सततसततं तदास्त इति सवापि चानन्तदुःखपरम्पराकारणं संपद्यते, तस्मान्नवता तद्वानर-
लीवं ताभ्यः पदिकाभ्यो निःसारणीयमुपयारोहणीयं, ततश्चतुर्थ्योपिञ्चिमितासु चासु पदिकासु प्रतिक्षणमारोहत्वास्तस्मानरलीवरूपस्य
स्तोकोमविष्यति सन्तापः प्रतनुतां यास्यति बाधाकारिणस्ते मूषकादयः शुद्रोपद्रवाः मनाक् स्तन्यीमविष्यताम्रकाभिलापः ततः शोप-
मीपदुपयास्यति सा मकरन्दनिष्यन्दार्द्रता परिशटिष्यति किञ्चिद्रजः सतो लप्स्यते मनाक् सुलासिकां भविष्यति तदपि तेजोभास्तरं
वर्धेत, सतः पञ्चमाङ्गनायटितपदिकासु भवता तदारोहणीयं, चासु चारोहत्वास्तस्मान्नोक्तवरीमविष्यति संतापः प्रतनुतरा भवि-
ष्यन्त्युपद्रवाः स्तत्पतरः संप्रत्यतेऽपयाम्रकाभिलापः शुष्कतरं भविष्यति शरीरकं निषतिष्यति तस्माद् षडुतरो रेणुनिचयः, ततो
मनागस्त रोक्ष्यन्ति क्षतविशेषाः आस्कन्दिष्यतीदं महालादं धारयिष्यति घबलतां वर्धिष्यति शरीरेण भविष्यति विशालतरं, ततः पद्मल-
लनाविरचितपदिकासु भवता तदारोहणीयं, चासु चारोहत्वास्तस्मान्नोक्तवरीमविष्यति दुःखासिका प्रलयं यास्यन्त्युपद्रवविशेषाः अत्यन्तं
स्तत्पतमीमविष्यताम्रकाभिलापः शुटिष्यति रजःकचवरलोठनेच्छा सर्वथा शोपमुपयास्यति मकरन्दरसार्द्रता, ततः शुष्कतरशरीरादि-

सर्वमेवोपपद्यते । तथोरपि च तद्भाष्यं; परमार्थेन नान्यथा ॥ ५०९ ॥ साध्यमर्थं परिज्ञाय, यदि सन्त्यक् प्रवर्तते । तवस्तत्साध्यमत्येव,
 तथा चाह महामतिः ॥ ५१० ॥ सन्त्यक्प्रवृत्तिः साध्यास्य, प्राप्तुपायोऽभिधीयते । तद्व्याप्त्यनुपायत्वं, न तस्य उपपद्यते ॥ ५११ ॥
 असाध्यारन्निष्पत्तेन, सन्त्यक्ज्ञानं न जातुचित् । साध्यानारन्निष्पत्त्येति, द्वयमन्योऽन्यसंश्रयम् ॥ ५१२ ॥ अत एवागमज्ञस्य, या क्रिया
 सा क्रियोच्यते । आगमस्योऽपि यस्तस्यां, यथाशक्त्या प्रवर्तते ॥ ५१३ ॥ चिन्तामणिस्वरूपज्ञो, दीर्घत्योपहतो न हि । तत्प्राप्तु-
 पायवैचित्र्ये, सत्यन्यत्र प्रवर्तते ॥ ५१४ ॥ न चासौ तत्स्वरूपज्ञो, योऽन्यत्रापि प्रवर्तते । मालतीगन्धगुणविदर्भे न रमते झलिः ॥ ५१५ ॥
 तदेवं स भवाम्बान्मुक्तिमाप्नोति सन्नरः । अलमत्र प्रसङ्गेन, सन्त्यगभ्यूहितं त्वया ॥ ५१६ ॥ तदिदं गुरुभिर्भद्रः, कर्तव्यं मे निवेदि-
 तम् । तस्य वानरलीवस्य, सततं परिरक्षणम् ॥ ५१७ ॥ अकलङ्कनोक्तं—केनोपायेन तन्नायः, वानरं नयनक्षमम् । शिवाल्यमठं तत्र,
 गुरुणा प्रतिपादितम् ॥ ५१८ ॥ मुनिनोक्तं—आकर्णयतु भद्रः, प्रोक्तोऽहं तदाऽनेन भगवता यथा—सौम्य ! तत्र गर्भगृहके लेख्या इति
 गोत्रेण प्रसिद्धाः कृष्णनीलकपोततैजसीपद्मशुक्लनामानः पङ्कजाः परिपालिका विद्यन्ते, ताश्च तथैव गर्भगृहके समुत्पन्नास्त्येव समृद्ध्या
 संवर्धितास्त्येव चोपचयकारिण्यो वर्तन्ते, तासां च मध्ये प्रथमास्त्रिषो नार्यो यथाक्रमं क्रूरतमक्रूरतरक्रूराः स्वरूपेण कारणमनर्थपरम्पराणां
 शशुभूतास्तस्य वानरलीवरूपसाशुभवृद्धिहेतुभूतास्तस्य गर्भगृहकस्य धारिकास्तवाप्यत्रैव दुःस्वसङ्कुले दृष्टमार्गे निवारिकाः मठगमनस्य,
 उपरितनाः पुनर्भद्र ! तिस्रो नार्यो यथाक्रमं शुद्धशुद्धतरशुद्धतमाः स्वरूपेण कारणमादादपरम्पराणां वन्धुभूतास्तस्य वानरलीवरूपस्य शुद्धदृ-
 ष्ढिहेतुभूतास्तस्य गर्भगृहकस्य निःसारिकास्तवाप्यसादसातसन्वतिप्रतिवाद्धमार्गादनुबूलकारिका मठगमनस्य, ताभिश्च पद्मिरपि नासीभिर्वि-
 रचितस्तत्र गर्भगृहके स्वसामर्थ्यादुत्पद्युपर्योद्विगार्थं परिणामो नाम दर्दरः, तत्राप्येव नासीभिर्यथानुपूर्वं उपपद्युपरि विरचितवाः प्रत्ये-

कमसंख्येयाः समस्ता अयसंख्येया विद्यन्ते अध्यवसायस्थानाभिधानाः पदिकाः, तथा प्रथमया विरचितास्त्वादसंख्येयाः प्रथमाः कृष्ण-
वर्णाः एवं द्वितीयया द्वितीया नीलावभासाः तृतीयया तृतीयाः कपोताभाः चतुर्थ्या च चतुर्थ्यस्तेजोमासराः पञ्चम्या पञ्चम्यो धवल-
पद्मच्छायाः षष्ठया षष्ठ्यो विशुद्धरक्तिकनिर्मलास्ताः पदिका इति, तन्नाथयोपिञ्चितयनिर्मितासु पदिकासु वर्तमानं तद्वानरलीवरूपमुत्तुसो-
दुल्य षळात् धावति गवाक्षकैस्तेष्वाम्रकेषु छुठति तत्र रजःकचवरे गुण्ड्यते तेन रजसा भिद्यते दैः स्नेहनिष्यन्दयिन्दुभिः, ततस्तथा
क्षतशतैर्जरीभूतं तेषां मूयकमार्जोरकोलोन्दुरादीनां सर्वेषामुपद्रवविशेषाणामभिभवनीयं भवति, ततः क्वचिन्नष्टमिव लक्ष्यते क्विद् धू-
र्णितमवतिष्ठते क्वचित्कूतं धारयति सर्वथा सततसंतप्तं तदास्त इति तवापि चानन्वदुःखपरम्पराकारणं संपद्यते, तस्मान्भवता तद्वानर-
लीवं ताभ्यः पदिकाभ्यो निःसारणीयमुपयारोहणीयं, ततश्चतुर्थयोपिनिर्मितासु तासु पदिकासु प्रतिक्षणमारोहतस्तस्य वानरलीवरूपस्य
स्त्रीक्रीमविव्यति सन्तापः प्रतनुतां यास्यन्ति याधाकारिणस्ते मूयकादयः क्षुद्रोपद्रवाः मनाक् सत्यमीमविव्यत्याम्रकाभिलापः ततः शोप-
मीपदुपयास्यति सा मकरन्दनिष्यन्दार्द्रता परिशटिष्यति किञ्चिद्रजः ततो लप्सते मनाक् सुखासिकां भविव्यति तदपि तेजोमासरं
वर्णेत, ततः पञ्चमाङ्गनाथटितपदिकासु भवता तदारोहणीयं, तासु चारोहतस्तस्य स्त्रोकवरीमविव्यति संतापः प्रतनुतरा भवि-
ष्यन्त्युपद्रवाः सत्यतरः संपत्स्यतेऽपय्याम्रकाभिलापः शुष्कतरं भविव्यति शरीरकं निपतिष्यति तस्माद् बहुतरौ रेणुनिचयः, ततो
मनागस्य रोक्ष्यन्ति क्षतविशेषाः आस्कन्दिव्यतीदं महाह्लादं धारयिष्यति धवलतां वर्धिष्यति शरीरेण भविव्यति विशालतरं, ततः पद्मल-
लनाविरचितपदिकासु भवता तदारोहणीयं, तासु चारोहतस्तस्य स्त्रोकवरीमविव्यति दुःखासिका प्रलयं यास्यन्त्युपद्रवविशेषाः अत्यन्तं
सत्यतमीमविव्यत्याम्रकाभिलापः शुटिष्यति रजःकचवरलोठनेच्छा सर्वथा शोषमुपयास्यति मकरन्दरसार्द्रता, ततः शुष्कतरशरीरादि-

श्रेयमनुभवप्यति भूयिष्ठो रेणुनिचयः संज्ञाप्यते तत्सत्ताह्लादं भविष्यति शुद्धस्फटिकनिर्मलता । अन्यथा—तत्र योषिष्वितयसंपादि-
तपदिकामार्गेऽनुक्षणमारोहवत्तस्य लगिष्यति मन्दः सुरकारितया दीतः सन्तापहारितया सुरभिः सद्भूतगुणगणकमलवनमकरन्दरेणु-
धारितया धर्मध्यानाभिधानः पवनः, हारसम्बन्धे भविष्यति तत्सत्तवं प्रमुदितं, इवञ्च भीतमिव तेभ्योऽप्यस्त्रनेभ्यो मूषकमार्जारकोटोऽनु-
रयुश्चिककल्लासगृहकोकिलिकादिभ्यो नानाविधोपद्रवेभ्यः समुद्विग्नमिव तेन चिततेन षड्ढान्यकारेण आद्यनारीत्रयविरचितं पदिकाना-
र्गमपहाय तत्र पञ्चिमयोपिप्रयविनिर्मिते भयविरहिते सत्तवमकाशे पदिकामार्गे निलीनमास्ते वस्य यानरलीवरूपस्य सन्मन्त्रिय यानरयूथं,
तत्सन्नारोहवत्तस्य तद्देशेपमधिष्ठितं प्रशमदमसन्तोषसंयमसद्गोधादिनामकयानरपरियारेण विशुद्धयर्ममहायानरेण समन्वितं धृतिभद्रामु-
दासिकाविविदिय।विश्वमिस्तृतिपुद्बिधारणामेधाक्षानिवनिःस्पृहत्वादिसंज्ञाभिधेवंरवानरीभिः सङ्कुलं धैर्यवीर्योदायगगनभीर्यदीण्ढीर्यशानददान-
वपःसत्यवैराग्याकिञ्चन्यमार्दवाजंवमस्यदोषादिनामकेवंरवानरलीवरूपैराविर्मविष्यति किञ्चिरक्दाचित्कस्यांचित्पदिकायां, वञ्च वस्य भव-
दीयवानरलीवरूपस्य शरीरे जीवितं सर्वस्य सहजमतिहितकरणशीलं वर्तते, किञ्च—वद्वानरयूपमपि स्थिरं स्वरूपेण दिनकरमास्तरं य-
र्धेनाह्लादहेतुर्जागृतो निरभिहापुकं तेषु गवाक्षद्वारस्थितेषु सहकाराग्नरूपतया फलितेषु विषयपृक्षेषु चिगतस्पृहं वयमार्धेनिचयसम्पत्फलङ्गमु-
मरजःकचवरलोठने, तवस्तेनात्मीययानरयूथेन सह मीलितं तच्चावकं चित्तवानरलीवमलन्तप्रमुदितं दीपं यास्तस्युपयुषरिपदिकामु-
यावत्पर्यन्तवारीविरचितपदिकामार्गं, तत्र च करिष्यति वस्य वद्वानरयूथं शुष्कध्यानाभिधानेन गोशीर्षेधन्दनरसेन सेचनं, ततोऽतिष्का-
न्तेऽर्धमार्गभावे गाढानन्दनिर्भरे भविष्यति वज्रिःसहं, ततो नारोक्ष्यत्युपरितनपदिकामु, तस्मिन्धारुदे भद्रः ! त्वत्प्यारुढो भविष्यसि
यत्तस्ते जीवितमन्तर्धनमात्मभूतं च वद्वानरकं, ततो निःसहीभूतं वद्विपुच्य भवतोपरितनपदिकामु स्वयमेवारोहणीयं, ततः पर्यन्ते पदि-

कामार्गमपि परित्यज्य स्वसामर्थ्येन स्थित्वा पञ्चदशाक्षरोद्विगमात्रकालं निरालम्बनतया गगने ततो विमुक्त्यापवरकमवरुज्य गर्भगृहकं परित्यज्य वानरकं विधायोत्प्लवनं लङ्घयित्वा हृदमार्गं गन्तव्यमेकक्रमेणोद्गीय तत्र मठे स्थातव्यमनन्तकालं पूर्वागतलोकमन्येऽनुभाव्योऽनन्तानन्द इति, मयोक्तं—यदाज्ञापयति नाथः, तदेवमनेनोपायेन भद्र ! तद्वानरकं तत्र मठे नयनक्षमं गुरुभिर्मो निवेदितमिति—अथ मिश्रित्य मौनीन्द्रं, समावार्थमिदं वचः । ततोऽकलङ्कलं नत्वा, मुनिभिरयमवोचत ॥ ५१९ ॥ चारु चारुपदिष्टं ते, गुरुणा मुनिस-सम् ! । सुन्दरं भवताऽऽरम्भ, युक्तेवतद्गुणादृशाम् ॥ ५२० ॥ ततोऽगृहीतसङ्केतेः, सन्यायोधविधिरसया । सोऽकलङ्को महाभागो, मां प्रतीदमभाषत ॥ ५२१ ॥ एवं सुग्राक्षरैः सर्वं, यदनेन निवेदितम् । तत्रया विदितं भद्र !, किं वा नो ? वनवाहन ! ॥ ५२२ ॥ अनेन हि समाख्यातं, हे शनिर्मुक्तमञ्जसा । चित्तमेवास्मनो मुख्यं, संसारोत्तारकारणम् ॥ ५२३ ॥ तद्वैरयापरिणामेन, हे शनिर्मोचनक्षमम् । विशुद्धाभ्यवसायेषु, गच्छदेवोपपद्यते ॥ ५२४ ॥ किञ्च—न केवलं शिवस्योर्ध्वक्षित्तमेवैव कारणम् । भवस्यापि सदेवेति, मुनयः संप्र-चक्षते ॥ ५२५ ॥ यतोऽपवरको योऽयं, यथेदं गर्भगोहकम् । यच्च वानरकं भद्र !, तत्सर्वं प्राणिनां समम् ॥ ५२६ ॥ ततश्च—यस्मात्ताभो वर्णिताः पूर्वं, पद्विकालत्रयं दर्दरे । तद्वानरं तदाकृतं, विधित्रयमवकारणम् ॥ ५२७ ॥ यस्यां यस्यां तदाकृता, करोत्युत्प्लवनं किल । शीघ्रं तत्पद्विकाशेषु, दृष्टे नयति देहिनिः ॥ ५२८ ॥ मयोक्तं—वयस्य ! कोऽस्य भविष्यत्यर्थः ?, अकलङ्केनोक्तं—आकर्णय—यज्ञेदया-भ्यवसायेषु, त्रियन्ते किल देहिनिः । आकृतचित्तास्मादृक्षु, जायन्ते ते भवान्तरे ॥ ५२९ ॥ असह्याभ्यवसायेषु, तथितं वर्तमानकम् । त्वित्रयोलिरूपस्य, भवस्यास्य विधायकम् ॥ ५३० ॥ सद्योपं भवदेतुस्ते, ममान्येषां च देहिनाम् । निर्दोषं मोक्षदेतुस्ते, चित्तं भो वनवाहन ! ॥ ५३१ ॥ रक्षेदं चित्तसद्गुणं, तस्मादन्तर्वर्तनं परम् । धर्मोऽधर्मः सुखं दुःखं, यत्र सर्वं प्रतीष्ठितम् ॥ ५३२ ॥ त्रीयाच

भावचित्ताच्च, नास्ति भेदः परस्परम् । आत्माऽतो रक्षितस्तेन, चित्तं येनेह रक्षितम् ॥ ५३३ ॥ अर्थाय भोगलौक्येन, यामदायति सर्वतः । चित्तं कुतस्तस्य ते तावत्सुखगन्धोऽपि विद्यते ? ॥ ५३४ ॥ “यदेदं निःस्पृहं भूत्वा, परित्यज्य यदिर्भ्रमम् । स्थिरं संप्रपश्यते चित्तं, “तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३५ ॥ भर्के स्तोत्ररि कोपान्धे, निन्दाकर्तारि चोत्थिते । यदा समं भवेच्चित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३६ ॥ “स्वजने क्रोहस्तन्मये, त्रिषुर्वोऽप्यकारिणि । स्वासुख्यं ते यदा चित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३७ ॥ सत्पदादिविषयमाभे, सुन्दरेऽमु- “न्दरेऽपि च । एकाकारं यदा चित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३८ ॥ गोशीर्षचन्द्रनालेपियासीच्छेदकयोर्यदा । अभिप्रविष्टपृथ्विः “स्नातवा ते परमं सुखम् ॥ ५३९ ॥ सांसारिकपदार्थेषु, जलकल्पेषु ते यदा । अस्मिद्दं चित्तपद्मं स्थापदा ते परमं सुखम् ॥ ५४० ॥ “दृष्टेपूरामलावण्यवन्युराक्षेण योपिताम् । निर्विकारं यदा चित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५४१ ॥ यदा सत्त्वैकसारतवादर्थकाममराक्षु- “खम् । धर्मो रतं भवेच्चित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५४२ ॥ राजसमोविनिर्मुक्तं, स्थितिदोदधिसन्निभम् । निष्कलोलं यदा चित्तं, तदा “ते परमं सुखम् ॥ ५४३ ॥ मैत्रीकारुण्यमान्यरप्यप्रमोदोद्दामभावनाम् । यदा मोक्षैकवानं तदा ते परमं सुखम् ॥ ५४४ ॥” इति चित्तं विहायान्यो, नास्ति भो घनबाहन् ! । नरस्य सुखसन्दोहे, सिद्धो हेतुर्जगत्त्रये ॥ ५४५ ॥ ततोद्भ्रमकलहस्त, साटशैर्बघनामृतैः । सिक्तोऽणुहीतसङ्केतैः, मनाक् प्रह्लादमागधः ॥ ५४६ ॥ यतः—निविह्वाऽपीह ताटक्षैर्मम दृष्टान्तसुन्दरैः । विदारिताऽकलह्नेन, भूयसी कर्मपद्मतिः ॥ ५४७ ॥ कर्मस्थितिमतीत्याहं, भूयिष्ठां पूर्ववर्तिनीम् । अभ्यर्प्यः संस्थितो भद्रे !, कर्मप्रत्येः सुदुर्भेदः ॥ ५४८ ॥ इवम— यद्दामदेवप्रस्तावे, मया पूर्वं निवेदितम् । सायसि त्वं विशालाक्षि !, दुग्धसुरिवचस्तदा ॥ ५४९ ॥ ततोऽणुहीतसङ्केता, वं प्रतीदमभा- पत । न स्मरामि विदोषेण, स्मारयावत्स्वमेव मे ॥ ५५० ॥ ततः संसारिजीवेन, सा प्रोक्ता तारलोचना । इदं निवेदितं भद्रे !, स्पष्टत्वं

शुभस्मरिणा ॥ ५५१ ॥ यथा मण्डपकः पूर्वं, देवकालिकया गतः । आगतश्च बहोः कालाद्विचारो नाम दारकः ॥ ५५२ ॥ मार्गानु-
सारितानुको, भवचक्रं निरीक्ष्य सः । समागतो रक्षसस्यो, महामेतज्यवेदयत् ॥ ५५३ ॥ यदुत—चारित्र्यधर्मराजेन, महामोहनरेश्वरः ।
सबलो पलपुकेन, शुभ्यमानो मयेक्षितः ॥ ५५४ ॥ सतश्चारित्र्यधर्मीयं, सैन्यं निर्जित्य दर्वितः । घेष्टयित्वा स्थितत्वात्, महामोहन-
राधिपः ॥ ५५५ ॥ अथ तत्सादृशं वीक्ष्य, निरुद्धं तेन दर्पिणा । पलं चारित्र्यधर्मीयमागतोऽहं त्वान्तिके ॥ ५५६ ॥ अगृहीतसङ्केत-
योक्त—स्मृतं स्मृतं मया गातः, सर्वमेतन्निवेदितम् । पूर्वमेव त्वया प्राणदोषदर्शनकान्यया ॥ ५५७ ॥ अतः परं पुनर्यथा, गातः । किं-
चिद्विपक्षितम् । तन्मह्यं स्मृतपूर्वमेव, सर्वमाख्यातुमर्हसि ॥ ५५८ ॥ ततः संसारिजीवेन, सा प्रोक्ता शृगवीक्षणा । एषोऽहं कथयि-
ष्यामि, समाकर्ण्य सान्प्रवत् ॥ ५५९ ॥ चित्तवृत्तिमहादव्यां, तन्निरुद्धं समन्ततः । स्थितं चारित्र्यधर्मस्य, सैन्यं कालमनन्तकम् ॥ ५६० ॥
सतस्तदाऽकलङ्कस्य, समीपे माम तिष्ठतः । सैन्ये यस्मात्प्रवृत्तान्तः, संपन्नस्यं निषोष मे ॥ ५६१ ॥ सर्वं विपण्यमालोक्य, सद्रुलं रिपुपी-
डितम् । चारित्र्यधर्ममुद्दिश्य, सद्रोषः समभाषत ॥ ५६२ ॥ न कर्तव्यो विषादोऽत्र, देवास्माभिर्वतोऽधुना । मन्मनोरथपृथक्स्य, दृश्यते
कुलुमोद्वसः ॥ ५६३ ॥ सधाहि—यावत्संसारिजीवोऽस्मान्, न ज्ञानीते मह्यप्रभुः । विषदत्तावदेवैता, देवास्माकं रिपून्नुवाः ॥ ५६४ ॥
यदा तु स विजानीयादस्माकं रूपमञ्जसा । तदा संपोषितास्तेन, भवामो रिपुघातकाः ॥ ५६५ ॥ इयं च दृश्यते देवः, चित्तवृत्तिम-
हादधी । यथाऽधुना मनाक् शुभा, गाढतामसवर्जिता ॥ ५६६ ॥ तथाऽहं वर्क्यामीदं, देवोऽसौ सर्वनायकः । अस्माद्विशेषविज्ञानसमीपे
ननु वर्तते ॥ ५६७ ॥ शुभम् । यथं हि तामसे मन्ना, न दृष्टास्तेन जातुचित् । अधुना दर्शनस्यास्ति, वैमल्यं तस्य कारणम् ॥ ५६८ ॥
एवं च स्थिते—सं कर्मपरिणामाख्यं, यद्वा राजानमुत्तमम् । पार्थ संसारिजीवस्य, प्रेक्ष्यतां कोऽपि मानवः ॥ ५६९ ॥ ततोऽनुकूलित-

धनवाह-
नस्य सदा-
गमेन सं-
नसः
॥ ६५७ ॥

भावचित्ताच्च, नास्ति भेदः परस्परम् । आत्माऽतो रक्षितस्तेन, चित्तं येनेह रक्षितम् ॥ ५३३ ॥ अर्थाय भोगलीत्येन, यावद्वायसि सर्वतः । चित्तं कुतस्तस्ते तावत्सुखगन्धोऽपि विद्यते ? ॥ ५३४ ॥ “यदेदं निःस्पृहं भूत्वा, परित्यज्य बहिर्भ्रमम् । स्थिरं संप्रप्यते चित्तं, “तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३५ ॥ भक्ते स्तोत्ररि कोपान्धे, निन्दाकर्तारि चोत्थिते । यदा समं भवेचित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३६ ॥ “स्वजने कोहसन्बद्धे, रिपुवर्गेऽपकारिणि । स्वास्तुत्यं ते यदा चित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३७ ॥ शत्रुदादिविषयभामे, सुन्दरेऽमु- “न्दरेऽपि च । एकाकारं यदा चित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३८ ॥ गोशीर्षचन्दनालेपिवासीन्देदकयोर्वदा । अभिप्रायित्तपुष्टिः “स्वात्तदा ते परमं सुखम् ॥ ५३९ ॥ सांसारिकपदार्थेषु, जलकल्पेषु ते यदा । अश्लिष्टं चित्तपदं स्याद्यदा ते परमं सुखम् ॥ ५४० ॥ “दृष्टेष्ट्राभलावप्यवनष्टुटाक्षेण योषिताम् । निर्विकारं यदा चित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५४१ ॥ यदा सरयैकसारमादर्भकामपरानु- “खम् । धर्मे रतं भवेचित्तं, तदा ते परमं सुखम् ॥ ५४२ ॥ रजस्तमोषिनिर्मुक्तं, स्तिमितोदधिसन्निभम् । निष्कलोलं यदा चित्तं, तदा “ते परमं सुखम् ॥ ५४३ ॥ भैत्रीकारण्यमाप्यरथ्यप्रमोदोद्गमभावनम् । यदा मोक्षैकतानं तदा ते परमं सुखम् ॥ ५४४ ॥” इति चित्तं विहायान्यो, नास्ति भो पन्नाहन् । नरस्य सुखसन्दोहे, सिद्धो हेतुर्जगत्त्रये ॥ ५४५ ॥ सत्वोद्धमकलहस्य, सादृशैर्बचनामृतैः । सिक्तोऽणुहीतसङ्केतैः, मनाक् प्रह्लादमागतः ॥ ५४६ ॥ यतः—निविद्धाऽपीह तादृशैर्मम दृष्टान्तमुद्रैः । विदारिताऽकलहनेन, भूयसी कर्मपद्धतिः ॥ ५४७ ॥ कर्मोत्थितमतीत्याहं, मूयिष्ठां पूर्ववर्तिनीम् । अभ्यर्णः संस्थितो भद्रे, कर्मपन्थेः सुदुर्भिदः ॥ ५४८ ॥ इत्यथ— यद्गामदेवप्रस्तावे, मया पूर्वं निवेदितम् । स्मरसि त्वं विशालाक्षि, दुषसूरिवचस्तदा ॥ ५४९ ॥ ततोऽणुहीतसङ्केता, सं प्रतीदमन्मा- यत । न स्मरसि विशेषेण, स्मारायावत्स्वमेव मे ॥ ५५० ॥ ततः संसारिजीवेन, सा प्रोक्ता वारलोचना । इदं निवेदितं भद्रे, स्वयुक्तं

वपमिती
स. ७-प्र.

॥ ६५६ ॥

सन्निधौ । गुरोस्तस्य मया सार्धं, विहितं पादवन्दनम् ॥ ५८८ ॥ समाप्तव्यातयोगेन, धर्मलभपुरःसरम् । सूरिणा कीविदाह्वयेन, तेन
सम्भाषणं कृतम् ॥ ५८९ ॥ अथाकलङ्कष्टृष्टस्य, कुर्वतो धर्मदेशनाम् । तस्य पार्श्वे महात्मैष, मया दृष्टः सदागमः ॥ ५९० ॥ ज्ञापित-
श्चाकलङ्केन, यथा भो पतयाह्वन ! । आराधनीयः साधूनामेषामेष सदागमः ॥ ५९१ ॥ एते ह्यस्य सदाऽऽदेशं, कुर्वन्ति नतमस्तकाः ।
एषोऽस्य सूरिर्जानीते, गुणसम्भारगौरवम् ॥ ५९२ ॥ तदेष ते हितो भद्रः, धर्मार्थमविवेचकः । अतः सदुपदेशार्थमेनं विज्ञातुमर्हसि
॥ ५९३ ॥ ममामीषां च साधूनां, सूर्यास्य परिरुष्टम् । पञ्ज्ञानं भद्रः ! तज्ज्ञातमस्मादेव सदागमात् ॥ ५९४ ॥ अतोऽयं कीविदा-
चार्यः, सन्मन्यं ते करिष्यति । सार्धं सदागमेनोर्ध्वरुणा हितकारिणा ॥ ५९५ ॥ तत्तत्त्वमस्य सन्मन्यधातसर्वमात्महिताहितम् । क्रमेण
ज्ञास्यसे तात !, तदेनं शीघ्रमाश्रय ॥ ५९६ ॥ तत्तत्सदुपरोधेन, मया भद्रे ! सदागमः । प्रतिपन्नस्तदा किञ्चितुष्टेनैवान्वतरात्मना ॥ ५९७ ॥
ज्ञापिताश्च गुणाः केचित्तेन कीविदसूरिणा । दर्शितं चास्य विज्ञानं, भद्रानं मम नामवत् ॥ ५९८ ॥ केवलं—अकलङ्कोपरोधेन, विदधे
धैत्यवन्दनम् । इदामि दानं साधुभ्यो, भावशून्यमहं तदा ॥ ५९९ ॥ एवं च भद्रकः किञ्चिदकलङ्काजुरोधतः । संजातोऽहं तदा भद्रे !,
नमस्कारादिपाठकः ॥ ६०० ॥ अकलङ्कस्तु संभात्य, मातापित्रादिकं जनम् । प्रतिपन्नस्तदा दीक्षां, कीविदाचार्यसन्निधौ ॥ ६०१ ॥
ततश्च—सुसाधुपरिवारेण, तेन कीविदसूरिणा । सार्धं गतो विद्वाराय, सोऽन्यत्र मुनिचर्याया ॥ ६०२ ॥ इतश्च—यावत्सदागमस्तत्र,
मत्समीपमुपगतः । महामोहबले तावज्जातं यत्तन्निवोष मे ॥ ६०३ ॥ ज्ञानसंवरणं ज्ञात्वा, सदागममयातुरम् । ततः प्रोक्तो महामोहो,
रागकेसरिम्बिजिणा ॥ ६०४ ॥ एतावन्तं वयं कालं, निश्चिन्ता देव ! संस्थिताः । यद्वलेन स विवस्त्रो, ज्ञानसंवरणो नृपः ॥ ६०५ ॥
यतः—चष्टः सदागमस्तत्र, गत्वाऽभ्यर्णे न्यवस्थितः । देव ! संसारिणीवस्य, विकटः ॥ च भूपतेः ॥ ६०६ ॥ नोपेक्षणीयं देवेन, त-

यनयाह-
नस्य सदा-
गमेन सं-
गमः

मोहपरि-
ग्रहागमः
॥ ६५६ ॥

सपमिती
स. ७-प्र.

॥ ६५८ ॥

स्तेन, देव ! कालेन भूयसा । भविष्यत्येव निर्भिद्यं, सोऽस्मदर्शनलालसः ॥ ५७० ॥ तवभारित्रयधर्मेण, सद्बोधं प्रति भाषितम् । साधु
भो गदितं साधु, ब्रूहि कः प्रेषणोचितः । ॥ ५७१ ॥ तवभारित्रयधर्माय, सद्बोधेन निवेदितम् । अयं सदागमस्तत्र, देव ! प्रस्थापनोचितः
॥ ५७२ ॥ बहुशः परिचयस्तस्य, यदाऽनेन भविष्यति । तदाऽस्मदर्शनाकांक्षा, तस्य संपत्स्यते भुवम् ॥ ५७३ ॥ सा कर्मपरिणामा-
त्यस्ततोऽस्मान् प्रापयिष्यति । तस्मै ययं भविष्यामस्तवः शत्रुविघातुकाः ॥ ५७४ ॥ तवभारित्रयधर्मेण, प्रपन्नं भस्त्रिभाषितम् । प्रवर्तितो
यथादिष्टं, मां प्रत्येय सदागमः ॥ ५७५ ॥ उक्तञ्च राज्ञा सद्बोधः, किमेयोऽपि प्रदीयताम् । सत्पददर्शनसन्नामा, तस्य पार्श्वे महत्तमः ।
॥ ५७६ ॥ सद्बोधेनोदितं देव !, चारद्रेय महत्तमः । तस्य संसारिजीवस्य, गतः पार्श्वे न संशयः ॥ ५७७ ॥ किं च—सदागमोऽपि
सकलो, युक्तोऽनेनोपपद्यते । अनेन सहितः सोऽस्मान्, सर्वानप्यवभोतस्यते ॥ ५७८ ॥ किं तु नावसरोऽप्यापि, तेन नैय प्रदीयते ।
प्रस्तावरहितं कार्यं, न कुर्वन्ति विचक्षणः ॥ ५७९ ॥ नृपतिनोक्तं—कदा पुनरहो मस्मिन् !, प्रस्तावोऽस्य भविष्यति । सद्बोधेनो-
दितं देव !, समाकर्णय कथ्यते ॥ ५८० ॥ यदा सदागमेनोषे, रक्षितोऽसौ भविष्यति । पार्श्वे तस्य तदा देव !, प्रेषणीयो महत्तमः
॥ ५८१ ॥ भूयो भूयो युतोऽनेन, वीर्यमासादयेद्यदा । संसारिजीवः प्रस्तावस्तदाऽस्याप्युपपत्स्यते ॥ ५८२ ॥ सर्वोऽन्युपगतो धाक्ये,
मञ्जिणस्तेन भूभुजा । समागतः क्रमेणायं, मत्समीपे सदागमः ॥ ५८३ ॥ इत्यञ्च—प्रयुक्तः पूर्वमेवासीन्महामोहादिभिर्बली । ज्ञानसं-
वरणो नाम, मत्समीपे नराधिपः ॥ ५८४ ॥ स हि चारित्र्यधर्मायं, तिर्यगच्चे सदा बलम् । महामोहमहानीकं, सर्वदा पोषयत्यलम्
॥ ५८५ ॥ एवं च स्थिते—वृद्धलेनैव निश्चिन्ता, निर्नोष्ठमयकारणाः । स्थिता रिपूषिराकृत्य, महामोहादयः सदा ॥ ५८६ ॥ ततः
सदागमं वीक्ष्य, प्रस्तासन्नं समागतम् । ज्ञानसंवरणः दीप्तं, लीनलीनो व्यथस्थितः ॥ ५८७ ॥ अथाकलङ्कः संप्राप्तो, प्यानारुढस्त

एतथाह-
नस्य सदा-
गमेन सं-
गमः
॥ ६५८ ॥

भूतयः । यद्यपौद्रलिकं किञ्चिच्चित्ताव्यविधायकम् ॥ ६२५ ॥ सदागमस्तदाचष्टे, यथेदं क्षणमङ्कुरम् । दुःखात्मकं मल्लिङ्गं, निःस्वभावं
यद्विभ्रम् ॥ ६२६ ॥ तदथ मूर्च्छा मा कार्षीमो कार्षीर्वनवाहन ! । आत्मा ते ज्ञानसद्वीर्यदर्शनानन्दपूरितः ॥ ६२७ ॥ ततस्तत्रैव युक्तस्ते,
चिसायन्यो नरोत्तम ! । येन त्वं निर्दुतिं यासि, सतताह्लादमुत्तराम् ॥ ६२८ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । महाभोदस्तु मे सर्व, तद्राज्यं ताश्च
सम्पदः । गात्रं शब्दादिभोगांश्च, यच्चान्यदपि तादृशम् ॥ ६२९ ॥ स्थिरं सुखात्मकं चारु, निर्मलं हितमुत्तमम् । इत्येवं कथयत्युधैरुपदेशं
य यच्छति ॥ ६३० ॥ शुभम् । यदुत—नास्ति जीवो न वा देवो, न मोक्षो न पुनर्मेव । न पुण्यपापे सद्भूते, भूतमात्रमिदं जगत्
॥ ६३१ ॥ अतो यावदयं देहो, विषये घनवाहन ! । यथेष्टचेष्टया तावत्पिब स्वाद दिवानिशम् ॥ ६३२ ॥ सङ्क्रोशः प्रीणयाऽऽत्मानं,
मानयामल्लोचनाः । सुखं भुङ्क्ष्व यथाकामं, मा मूढवचनं कथाः ॥ ६३३ ॥ परिग्रहस्तु मां भूते, यथा भो घनवाहन ! । हिरण्यधा-
न्यस्त्रादिसम्भारं कुरु यत्नतः ॥ ६३४ ॥ यः प्राप्तं पालयत्यर्थमप्राप्तं दौकयत्यलम् । न च सन्तोषमादत्ते, तस्य सौख्यम-
नारतम् ॥ ६३५ ॥ अहं तु त्रितयस्यापि, वाक्यमाकर्ण्य तादृशम् । इषंदोलयितव्यश्चित्ते, यावज्जातः सुलोचने ! ॥ ६३६ ॥ महाभोह-
यलेनासौ, ज्ञानसंवरणो नृपः । तावद्भयं परित्यज्य, मम पार्श्वे व्यवस्थितः ॥ ६३७ ॥ ततः सदागमेनोक्तं, यत्तद्वाक्यं मनोहरम् ।
तस्यार्थो न मया ज्ञातस्तेन चित्तं न रश्चितम् ॥ ६३८ ॥ यदाहुः पुनर्भेदे, महाभोहपरिग्रहौ । तद्वन्नं मामके चित्ते, यथा रत्नः
सुषासिते ॥ ६३९ ॥ ततोऽहं तत्परित्यज्य, देववन्दनपूजितम् । नमस्करादिषाठं च, संजातो भोगमूर्च्छितः ॥ ६४० ॥ दानं च साधु-
वर्गादिर्विनिवार्य ततः परम् । घनसङ्ग्रहणे रक्तः, पीडयामि कैरेर्जनम् ॥ ६४१ ॥ सर्वसांसारिकार्थेषु, मूर्च्छो गाढं विवर्धते । स महा-
भोदधीर्येण, रोचते न सदागमः ॥ ६४२ ॥ तथाऽपि—परिग्रहस्य वीर्येण, सर्वथा न्यूनचेतसः । न ममेच्छा तदा पूर्णा, प्राप्तिः सर्वघनै-

स्मादेतत्प्रयोजनम् । कुठारच्येद्यतां कुर्यान्नखच्येद्यं न पण्डितः ॥ ६०७ ॥ अथामात्यवचः सुत्वा, महाभोही महासभा । सा स-
दागमरोपेण, सर्वा क्षोभमुपगता ॥ ६०८ ॥ कृत्तुक्कुटिद्विहारा, दृष्टोष्ठा भूमिवाहिनः । एककालं महायोधाः, सर्वे भाषितुमुद्यताः
॥ ६०९ ॥ कथं!—मया स देव ! हन्तव्यो, गत्वा पापः सदागमः । इत्येकेको महायोधो, महाभोहमभाषत ॥ ६१० ॥ तेनासि
गदितं वरसाः!, कुर्वन्तीदं भवादृशाः । किं तु स्वयं न हन्तव्यो, मया गत्वा दुरात्मकः ॥ ६११ ॥ येनाभिभूतः पापेन, ज्ञानसंपरपो
दपः । मत्प्रयुक्तः स्वहस्तेन, स मे वर्धेणमर्हति ॥ ६१२ ॥ अन्यथ—समुदायात्मको वत्सा!, वर्तेऽहं भो भवादृशाम् । अतो मया ह्यः
सर्वैर्युष्माभिर्हृत एव सः ॥ ६१३ ॥ तथा—गते मयि गताः सर्वे, यूयं पातार्थमर्थवतः । अतो गच्छान्यहं वरसाः!, यूयमत्रैव विधुव
॥ ६१४ ॥ किं तु—प्रविजगतरणीयोऽहं, गतस्तान्तरान्तरा । सर्वैरेव यथायोगं, भवन्निः स्तामिवत्सलैः ॥ ६१५ ॥ अन्यथ—योऽयं
परिग्रहो वरसाः!, वक्त्रभो मे विप्रोपतः । रागकेसरिपुत्रस्य, सागरस्य वयस्यकः ॥ ६१६ ॥ नाहमेतं परित्यज्य, तत्र गन्तुं समुत्सहं ।
अयमेव महावीर्यः, सहायो मम सुन्दरः ॥ ६१७ ॥ युगमम् । सतत—अहमेकं गृहीत्स्वितं, सतसहायं परिग्रहम् । गच्छासि त्वरितं तत्र, सदाग-
मजिपांसया ॥ ६१८ ॥ ततो विज्ञाय निर्वन्धं, सर्वैः प्रणतमस्तकैः । एवं विधीयतां देव!, तद्वचः परिपूरितम् ॥ ६१९ ॥ ततः समा-
गतौ भद्रे!, महाभोहपरिग्रहौ । भक्तसमीपं कृतोत्साहौ, मया चेमौ विलोकितौ ॥ ६२० ॥ ततो मे क्रोहसन्धनपक्षाभ्यां सार्धं सुनिर्भरः ।
अनाद्यभ्यासयोगेन, संजातस्तरलोचने! ॥ ६२१ ॥ इतश्चोपरतस्त्वातः, स जीमूतो नरेश्वरः । अहं च स्यावितो राज्ञे, धनुश्चमस्त्रिमह-
त्तमैः ॥ ६२२ ॥ प्रणवाः सर्वसामन्त्रा, सिपवो मृत्यवां गताः । ततः परिणतं राज्यं, भूरिभूतिमनोहरम् ॥ ६२३ ॥ न च पुण्योदय-
स्तस्य, मम राज्यस्य फारणम् । महाभोहयुतेनासौ, किं तु नो लक्षितो मया ॥ ६२४ ॥ इतश्च—शरीरं विषया राज्यं, चित्तिषाभ्य वि-

वपमिता
स. ७-प्र.

॥ ६६३ ॥

तुष्टः स बालिशः । ततश्च चिन्तयत्येवं, महाहर्षवशं गतः ॥ ६५९ ॥ धन्योऽहं कृतकलोऽहं, यस्येयं मम सुन्दरी । मनोहरा श्रुति-
भार्या, संपन्ना पुण्यकर्मणः ॥ ६५२ ॥ ततस्तं वादयं मत्वा, श्रुतौ स्नेहपरायणम् । बालिशं मधुरैर्वाक्यैः, न सङ्गः समभाषत ॥ ६५३ ॥
अत्यन्तसुन्दरो देवः, देवेन हितकारिण । देवेन सार्धं स्थाग्निन्याः, संयोगो घटितो ह्ययम् ॥ ६५४ ॥ तथाहि—रूपं वयः कुलं शीलं,
लायण्यं च परस्परम् । दम्पत्योः प्रेमसहितमनुरूपं सुदुर्लभम् ॥ ६५५ ॥ एतच्च युवयोः सर्वं, संपन्नं पुण्यकर्मणा । केवलं वर्ध-
नीयोऽयं, प्रेमायन्धो मनोहरः ॥ ६५६ ॥ ततः स बालिशेनोक्तः, श्रुतात्मा दासदारकः । यथा कथं स वर्धेत?, स प्राह प्रियसेव-
नात् ॥ ६५७ ॥ बालिशः प्राह किं सत्याः, प्रियं? सङ्गः । निवेद्यताम् । सङ्गेनोक्तं यथा देवः, प्रियोऽस्या मधुरो ध्वनिः ॥ ६५८ ॥
बालिशः प्राह यद्येवं, ततस्तस्य निषेवणम् । अश्रान्तः कारयान्येनां, साधु साधु निवेदितम् ॥ ६५९ ॥ महाप्रसादं हर्षेवं, श्रुवाणः स
च दारकः । स्नेहान्निधेशितस्तेन, हृदये बालिशेन भोः! ॥ ६६० ॥ ततश्च काकलीगीतवेणुवीणाकलस्वनम् । तां श्रुतिं भावयन्नेव, बा-
लिशो हृदि मोदते ॥ ६६१ ॥ चिन्तयति य—अहो सुखमहो स्वर्गस्वयाऽहो मम धन्यता । यस्मैदृशी श्रुतिभार्या, सततानन्ददायिका
॥ ६६२ ॥ ततश्च—हृदये दारकं कृत्वा, तं सङ्गं स्नेहनिर्भरः । श्रुतेः स लालनं कुर्वन्नास्ते नित्यं कलस्वनैः ॥ ६६३ ॥ त्वत्कं तेनान्य-
कर्तव्यं, धर्मादरेण स स्थितः । पिङ्गप्रायतया जातो, हास्यधासौ विवेकिनाम् ॥ ६६४ ॥ इतश्च कोविदेनापि, प्रशितोऽयं सदागमः ।
महामेधा हिता भार्या, किं वा नेति? निवेद्यताम् ॥ ६६५ ॥ ततः सदागमेनोक्तं, न हिता ते नरोत्तमः । ससङ्गेयं श्रुतिभार्या, तत्रा-
कर्णय कारणम् ॥ ६६६ ॥ इयं हि प्रहिता पूर्व, रागकेसरिमञ्जिणा । इदं जगद्वशीकर्तुं, पञ्चमानुषमध्यगा ॥ ६६७ ॥ इतश्च—स
कर्मपरिणामस्य, भ्रातृज्यो रागकेसरी । प्रसिद्धश्चाटो लोके, तस्यामात्यो विशेषतः ॥ ६६८ ॥ स कर्मपरिणामाख्यः, सार्वभौमो नरा-

अकलङ्क-
युतकोवि-
दागमः
श्रुतिसङ्ग-
वृत्तान्तः

॥ ६६३ ॥

रसि ॥ ६४३ ॥ ततो मां तादृशं भत्वा, दूरीभूतः सदानामः । लज्जात्मलाभौ संतुष्टौ, महामोदपरिमहौ ॥ ६४४ ॥ अथान्वरा समान-
यातः, सोऽकलङ्कयुतः पुनः । सुसाधुभिः समाकीर्णः, सूरिः कोविदनामकः ॥ ६४५ ॥ ततोऽकलङ्कदाधिष्ण्याद्रतोऽहं सस्य धनदकः ।
दृष्टोऽकलङ्कः सूरिश्च, वन्दितो मुनिभिर्बुतः ॥ ६४६ ॥ इत्यथ—ज्ञानालोकेन विस्मृतं, तेन कोविदसूरिणा । मदीयं धरितं षोकाद-
कलङ्केन चालिलम् ॥ ६४७ ॥ ततः प्रोक्तोऽकलङ्केन, सूरिर्नार्यः । निवेद्यताम् । सदानामस्य माहात्म्यं, धनवादनभूनुजे ॥ ६४८ ॥
तथा दुर्जनसङ्गे च, ये दोषाः सन्ति देहिनाम् । निवेदनीयास्तेऽप्यस्मै, विक्षेपं येन बुध्यते ॥ ६४९ ॥ युगम् । ततः सदानामे भक्तौ, दृष्टस-
म्पर्कवर्जितः । इहामुत्र च येनार्यं, सुखसन्दोहमभूते ॥ ६५० ॥ कोविदसूरिणाऽभिहितं—एवं क्रियते, समाकर्णयतु महाराजः—ततो-
ऽकलङ्कोपरोधेन श्रवणाय शिवोऽहं सूरैः प्रह्वतरः, सूरिणाऽभिहितं—अस्मि क्षमातलं नाम नगरं तत्र स्वमलनिषयो नाम राजा
तस्य तदनुभूतिर्नाम महादेवी, तयोश्च कोविदवालिशाभिधानौ द्वौ जनयौ, इत्यथ जन्मान्तरे तस्य कोविदस्यासीदनेन सदानामेन सह
परिचयः, ततो यावत्पुनर्दृष्टोऽयं तावद्वीहापोदमार्गजगवेपथं कुर्वतः संजातं तस्य जातिसमरणं प्रवृद्धाभिज्ञानन्दः गृहीतोऽयं हितगुरुमुखा
निवेदितं बालिशाय यदस्य स्वरूपं न प्रतिपन्नं तेन पापात्मना, इत्यथ कर्मपरिणाममहायज्ञेन प्रहिता तयोः कोविदवालिशायोः स्वयंपरा
श्रुतिर्नाम कन्यका, तस्याश्च प्रहितोऽप्यगामी वष्टोऽतिचतुरः सम्बन्धघटनापटुः सद्गो नाम दासदारकः, आगत्य च पृथौ द्वापयि तौ
तथा आतारौ परिणीता सा ताभ्यां, अस्ति च तयोः कोविदवालिशयोः परिपदे निजदेहो नाम पर्वतः तस्यास्ति मूर्धोभिधानमुपरि
महादूटं तस्योभयपार्श्वयोर्विधेते सग्नरिक्षेपे श्रवणनामिके द्वे अपवरिके दृष्टे ते तथा अभिरुचिवत्सलस्यास्त्रयोर्निवासः ततः स्थिता तयो-
रेव सा भर्तृनुज्ञाता सती, तत्र च कृतनिवासा सा श्रुतिस्त्राभ्यां कोविदवालिशाभ्यां सार्धं विचरतीति ।—इत्यथ धां समासात्, परि-

अकलङ्क-
युतकोपि-
दानामः
श्रुतिसङ्ग-
वृत्तान्तः

तुष्टः स बालिशः । ततश्च चिन्तयत्येवं, महाहर्षवशं गतः ॥ ६५१ ॥ धन्योऽहं क्वकल्योऽहं, यत्सेयं मम सुन्दरी । मनोहरा श्रुति-
भार्या, संपन्ना पुण्यकर्मणः ॥ ६५२ ॥ ततस्तं तादृशं मत्वा, श्रुतौ स्नेहपरायणम् । बालिशं मधुरैर्वाक्यैः, स सङ्गः समभाषत ॥ ६५३ ॥
अलन्तसुन्दरो देव !, देवेन हितकारिणा । देवेन सार्धं स्नामिन्त्याः, संयोगो घटितो ह्ययम् ॥ ६५४ ॥ तथाहि—रूपं वयः कुलं शीलं,
लायण्यं च परस्परम् । दम्पत्योः प्रेमसहितमनुरूपं सुदुर्लभम् ॥ ६५५ ॥ एतच्च युवयोः सर्वं, संपन्नं पुण्यकर्मणा । केवलं वर्ष-
नीयोऽयं, प्रेमावन्धो मनोहरः ॥ ६५६ ॥ ततः स बालिशोक्तः, शठात्मा दासदातकः । यथा कथं स वर्धेत ?, स प्राह प्रियसेव-
नात् ॥ ६५७ ॥ बालिशः प्राह किं तस्याः, प्रियं ? सङ्ग ! निवेद्यताम् । सङ्गेनोक्तं यथा देव !, प्रियोऽस्या मधुरो ध्वनिः ॥ ६५८ ॥
बालिशः प्राह यद्येवं, ततस्तस्य निषेधणम् । अशान्तः कारयाम्येनां, साधु साधु निवेदितम् ॥ ६५९ ॥ महाप्रसाद इत्येवं, ह्रुवाणः स
च दातकः । स्नेहान्निवेशितस्तेन, हृदये बालिशेन भोः ! ॥ ६६० ॥ ततश्च काकलीगीतवेणुवीणाकलस्तनम् । तां श्रुतिं श्रावयन्नेव, वा-
लिशो हृदि मोदते ॥ ६६१ ॥ चिन्तयति च—अहो सुखमहो स्वर्गस्तथाऽहो मम धन्यता । यत्सेदृशी श्रुतिभार्या, सततानन्ददायिका
॥ ६६२ ॥ ततश्च—हृदये दातकं कुरुवा, तं सङ्गं स्नेहविर्भरः । श्रुतेः स लालनं कुर्वन्नास्ते नित्यं कलस्वदैः ॥ ६६३ ॥ त्यक्तं तेनान्य-
कर्तव्यं, धर्मादरेण स स्थितः । पिङ्गप्रायतया जातो, ह्यास्यश्चासौ विवेकिनाम् ॥ ६६४ ॥ इतश्च कोविदेनापि, प्रश्रितोऽयं सदागमः ।
महामेधा हिता भार्या, किं वा नेति ? निवेद्यताम् ॥ ६६५ ॥ ततः सदागमेनोक्तं, न हिता ते नरोत्तम ! । ससङ्गेयं श्रुतिभार्या, तन्ना-
कर्ण्य कारणम् ॥ ६६६ ॥ इयं हि प्रहिता पूर्व, रागकेसरिमञ्जिणा । इदं जगद्वशीकर्तुं, पञ्चमानुषमव्यगा ॥ ६६७ ॥ इतश्च—स
कर्मपरिणामस्य, भ्रातृन्यो रागकेसरी । प्रसिद्धश्चाटो लोके, तस्यामात्यो विशेषतः ॥ ६६८ ॥ स कर्मपरिणामाल्भ्यः, सार्वभौमो नरा-

रपि ॥ ६४३ ॥ ततो मां वाटसं मत्वा, दूरीभूतः सदागमः । लज्जात्मलाभौ संतुष्टौ, महामोदपरिमहौ ॥ ६४४ ॥ अयान्तरा सम-
यातः, सोऽकलङ्कयुतः पुनः । सुसाधुभिः समाकीर्णः, सूरिः कोविदनामकः ॥ ६४५ ॥ ततोऽकलङ्कदाशिष्याद्रतोऽहं सस्य पन्धकः ।
दृष्टोऽकलङ्कः सूरिश्च, बन्दिनो मुनिभिर्भुवः ॥ ६४६ ॥ इवञ्च—ज्ञानालोकेन विस्मातं, तेन कोविदसूरिणा । मदीयं धरितं षोकाद-
कलङ्केन बाहिलम् ॥ ६४७ ॥ ततः प्रोक्तोऽकलङ्केन, सूरिर्नाथ ! निवेद्यताम् । सदागमस्य माहात्म्यं, यतयादनभूनुजे ॥ ६४८ ॥
तथा दुर्जनसन्ने च, ये दोषाः सन्ति देहिनाम् । निवेदनीयास्तेऽप्यसौ, विशेषं येन शुष्यते ॥ ६४९ ॥ युगम् । ततः सदागमे भक्तो, दुष्टस-
म्पर्कवर्जितः । इहामुत्र च येनायं, सुखसन्तोदमभूते ॥ ६५० ॥ कोविदसूरिणाऽभिहितं—एवं क्रियते, समाकर्णयतु महाराजः—ततो-
ऽकलङ्कोपरोधेन भवणाय स्थितोऽहं सूरिः प्रह्वतरः, सूरिणाऽभिहितं—अस्मि क्षमातलं नाम नगरं तत्र स्वमलनिषयो नाम राजा
सस्य तदनुभूतिर्नाम महादेवी, तयोश्च कोविदवालिशामिधानौ द्वौ तनयौ, इवञ्च जन्मान्तरे तस्य कोविदस्यासीदनेन सदागमेन सह
परिचयः, ततो यावत्पुनर्दृष्टोऽयं तावदीहापोहमार्गणवेषणं कुर्वतः संजातं तस्य जातिस्मरणं प्रयुद्धाभितानन्दः । गृहीतोऽयं हि वरुणपुत्रस्तथा
निवेदितं बालिशाय यदस्य स्वरूपं न प्रतिपन्नं तेन पापात्मना, इवञ्च कर्मपरिणाममहायजेन प्रहिता वयोः कोविदवालिशयोः स्वयंवरता
श्रुतिर्नाम कन्यका, सस्याश्च प्रहितोऽप्रगामी दृष्टोऽतिचतुरः सन्ध्यायपटनापटुः सद्गो नाम दासदारकः, आगत्य च दृष्टौ द्वावपि धौ
तथा भ्रातरौ परिणीता सा ताभ्यां, अस्ति च तयोः कोविदवालिशयोः परिग्रहे निजदेहो नाम पर्वतः तस्यास्मि मूर्ध्यास्मिधानमुपरि
महाभूटं तस्योभयपार्श्वयोर्विद्येते सपरिच्छेपे श्रवणनामिके द्वे अपवर्तिके दृष्टे ते तथा अभिरुचिवस्तस्यास्त्रयोर्निवासः ततः स्थिता वयो-
रेव सा भर्तृनुज्ञावा सती, तत्र च कृतनिवासा सा श्रुतिस्त्राभ्यां कोविदवालिश्याभ्यां सायं विचरतीति ।—इवञ्च सां समासाय, परि-

उपमिता
स. ७-प्र.

॥ ६६५ ॥

॥ ६८७ ॥ अथ ताभ्यां समारब्धं, मधुरं कर्णपेशलम् । परस्परैर्ध्या गीतं, परिपाठ्या मनोरमम् ॥ ६८८ ॥ ततस्तौ शिखरारूढौ,
भूय ! कोविदवालिशौ । रत्नप्रसमिश्रुनोद्गीतश्रुत्या गाढं प्रबोधितौ ॥ ६८९ ॥ ततश्च—हृदयस्थितसङ्गेन, बालिशेन दुरात्मना । सा
भुतिः स्थापिता, द्वारे तस्याकर्णनतपरा ॥ ६९० ॥ तस्यामर्षितसद्भावः, सोऽपि तादात्म्यमागतः । रसेन निर्भरीभूतो, न चेत्तयति किं-
चन ॥ ६९१ ॥ ततः स तेन सङ्गेन, स्ववीर्येण तथा कृतः । गण्डशैलसमो रत्ने, द्राष्टृकृत्य पतितो यथा ॥ ६९२ ॥ शृङ्गारफोटपा-
नेन, तेन गान्धर्वकिम्पराः । गात्रपातादवष्टब्धा, बालिशे रोपमागताः ॥ ६९३ ॥ ततोऽभिहितमेवैस्त्रैः परस्परं अरे रे—कस्कोऽयं जात जा-
तेति, ततो वदश्च बालिशः । चूर्णितः समकं सर्वदुःखमारेण मारितः ॥ ६९४ ॥ इतश्च—सदागमोपदेशेन, त्यक्तसङ्गः स कोविदः ।
तत्र गीते तदा मूर्च्छा, श्रुत्या युक्तोऽपि नो गतः ॥ ६९५ ॥ ततस्त्वं पतितं दृष्ट्वा, बालिशं हन्यमानकम् । तस्मात्तूर्णमपक्रान्तो, निरे-
शुङ्गारस कोविदः ॥ ६९६ ॥ सद्धर्मपोषणामानं, सूरिमासाद्य सुन्दरम् । जातो बालिशवृत्तान्तं, दृष्ट्वा साधुः प्रमुदधीः ॥ ६९७ ॥
क्रमाद्य गुरुणा तेन, निजस्थाने निवेक्षितः । स एषोऽहं महाराज !, विज्ञेयः कोविदस्त्वया ॥ ६९८ ॥ तदेवं स कुमित्रेण, तेन सङ्गेन
नाक्षितः । महादुःखभराक्रान्तो, भ्राता मे भूय ! बालिशः ॥ ६९९ ॥ अहं तु मोचितोऽनेन, सर्वथा हितकारिणा । सदागमेन निःशे-
पात्तादृशादुःखजालकात् ॥ ७०० ॥ जातश्च सतवाहादः, सांप्रतं लब्धसंयमः । अत एवास्य निर्देशमधुनाऽपि करोम्यहम् ॥ ७०१ ॥
वदेपोऽलिलभूतानां, हितकारी सदागमः । दृष्टान्तरङ्गलोकेन, मैत्री पर्यन्तदारुणा ॥ ७०२ ॥ एवं स्थिते महाराज !, पुरुषेण हितै-
षिणा । त्यक्तव्यो दृष्टसम्पर्को, न च त्याज्यः सदागमः ॥ ७०३ ॥ ततश्चेदं गुरोर्वाक्यमाकर्ण्यालम्बनपेशलम् । भद्रेऽपृहीतसङ्केते !,
तदा मे हृदि संस्थितम् ॥ ७०४ ॥ अये ! मां त्याज्यत्येष, महामोहपरिप्रदी । तथैव कारयत्युभेयदरं च सदागमे ॥ ७०५ ॥ एवं च

श्रुतिसङ्गा-
भ्यां वा-
लिशमृतेः
कोविद-
दीक्षा च

॥ ६६५ ॥

धिपः । शुभाशुभकर्त्तृत्वेन, लोके विद्यास्वात् गतः ॥ ६६९ ॥ एवं च स्थिते—इयं चरटकन्येति, मत्वा नाह्नीकरिष्यति । अयं जनस्त-
वस्तेन, रागकेसरिमिषिण ॥ ६७० ॥ दासं दत्त्वाऽप्रतः स्वीयं, सङ्गं सन्धनपकारिणम् । महाराजमुवात्वेन, क्यापितेयं भुविः पुरा
॥ ६७१ ॥ युगम् । स कर्मपरिणामोऽस्या, जनकस्तेन गीयते । सुतेयं परमार्थेन, रागकेसरिमिषिणः ॥ ६७२ ॥ जगतो बन्धकत्वेन, या च
तेन दुरात्मना । प्रयुक्तं कृतस्तस्या, हितत्वं हन्त विद्यते ? ॥ ६७३ ॥ ततश्च—यद्यपीयं कृता भार्या, भवता भर्तृव्यभिका । मा कर्ष-
भद्र ! विभासं, तथाप्यस्यां कदाचन ॥ ६७४ ॥ न येयं शक्यतेऽद्यापि, विहातुं निजपत्निका । केवलं वर्जनीयोऽयं, सर्वथा दासदारकः
॥ ६७५ ॥ अनेन रहिताऽन्यत्, भुक्तिः सन्नेन पाणिना । इयं न विद्यमानापि, भद्र ! ते दोषकारिणी ॥ ६७६ ॥ यतः—अनिष्टशब्द-
विद्विष्टा, मधुरध्वनिलोलुपा । अस्मात्संजायते सङ्गाच्छ्रुतिरेषा न तु स्वयम् ॥ ६७७ ॥ यावच्च प्रेरयत्येषा, रागद्वेषपरायणा । त्वां सङ्गस-
हिता वात !, तावत्ते दुःखमालिका ॥ ६७८ ॥ अतोऽस्मिन् वर्जिते सङ्गे, शब्दभयणतत्परा । भवत्यपीयं मध्यस्ता, न ते वात ! विषा-
धिका ॥ ६७९ ॥ तदेव वष्टो द्रष्टारमा, सर्वथा दासदारकः । दुःखकारणभूतस्ते, सङ्गस्त्यजनमर्हति ॥ ६८० ॥ ततः प्रपद्य नन्वेण,
तत्सदागमभाषितम् । कोविदेन परित्यक्तः, स सङ्गः श्रुतिदारकः ॥ ६८१ ॥ ततः श्रुत्या युतोऽप्येष, शब्दोत्सुक्यविबर्जितः । भावय-
न्नापि वात् शब्दार्थोके स्थाप्योऽन्यत्सुखी ॥ ६८२ ॥ एवं च लज्जमानौ तौ, भ्रूया कोविदयातिशयो । सङ्गत्यागमहाज्जातौ, सुरतदुःखप्रपूरितौ
॥ ६८३ ॥ अथास्ति तुल्यशिवरो वहिराक्रो महागिरिः । तत्रान्यथा समाकृतौ, भूय ! कोविदयातिशयो ॥ ६८४ ॥ तत्रास्ति शिवसरे
रन्ध्रं, विशालं देवनिर्मितम् । अट्टमूलं मानुष्योर्गत्वा भूमौ प्रविष्टितम् ॥ ६८५ ॥ इतश्च—एकं गान्धर्वसिधुनं, किमर्तं च कथापरम् ।
तेषु परस्परसम्बद्धा, तदा जातान्धयोर्द्वयोः ॥ ६८६ ॥ ततः परीक्षकैर्युक्ते, ते रन्ध्रे तत्र दैविके । एकान्त्वमिवि विस्त्राय, परीक्षार्थमुपागतौ

कलङ्कः कृपया, मत्समीपमुपागतः ॥ ७१९ ॥ ततः स मां महाभागो, दृष्ट्वा शोकवशीकृतम् । विमुक्ताशेषसत्कृतं, दययेदमभाषत
॥ ७२० ॥ किमिदं भोः समारब्धं, भवता घनवाहनः । किं मे विसारितं वाक्यं, किं वा त्यक्तः सदागमः ? ॥ ७२१ ॥ किमेव दुष्ट-
लोकेन, भवानेवं खिलीकृतः । कृतं च ज्ञातवत्त्वेन, किमिदं बालचेष्टितम् ? ॥ ७२२ ॥ यां च ते स्मरतो नित्यं, देवीं मदनसुन्दरीम् ।
शोकोऽयं बाधते चित्तं, तत्कार्यं किं न बुभूयसे ? ॥ ७२३ ॥ तथाहि—सर्वेऽमी जन्तवो नित्यं, कृतान्तमुखकोटरे । वर्तन्तेऽतः क्षणं
भूय, यज्जीवन्ति सदद्भुतम् ॥ ७२४ ॥ स हि नापेक्षतेऽवस्थां, प्रेमावन्धनमुन्दराम् । हृल्यसेव भूतानि, मत्तवद्रन्धराणः ॥ ७२५ ॥
यद्यत्सज्जनसत्सभं, जननेत्रमनोहरम् । तत्तन्निपातयत्येव, कृतान्तहिमशीकरः ॥ ७२६ ॥ न मन्वा न धनं भूरि, न वैद्या न
च भेषजम् । न बान्धवा न देवेन्द्रा, मृत्यो रक्षन्ति देहिनाम् ॥ ७२७ ॥ हस्तदृष्टप्रतीकारे, जाते मरणविद्वरे । सिद्धोऽयं मार्ग इत्येवं,
ज्ञात्वा को विह्वलो भवेत् ? ॥ ७२८ ॥ तदेवं कुरुते नित्यमश्रान्तो धर्मदेवानाम् । सोऽकलङ्को महाभागो, मत्तः शोकगमेच्छया ॥ ७२९ ॥
अदं पुनर्महाभो हयशगतां न लक्षये । नष्टयुद्धिः प्रलापेन, तं शोकमनुवर्तयन् ॥ ७३० ॥ कथं!—हा बाले हा प्रिये सुगधे, हा चान-
येन्नि ! बरानने । हा पद्मनेत्रे हा सुभ्र, हा कान्ते वस्तुभाषिणि ! ॥ ७३१ ॥ हा भर्तृवत्सले देवि !, हा हा मदनसुन्दरि ! । क गताऽसि
विहायेनं, रुदन्तं घनवाहनम् ? ॥ ७३२ ॥ दीयतां दर्शनें पूर्णं, संभाषो मे विधीयताम् । लीयतां मामके देहे, वैकुण्ठमपनीयताम् ॥ ७३३ ॥
इत्येवं प्रलपन्बुधैरकलङ्कस्य धीमतः । भद्रे ! तच्चादृशं वाक्यं, न जानामि विचेतनः ॥ ७३४ ॥ दयापरीतचिन्तोऽसौ, सतो मां वीक्ष्य
तादृशम् । अकलङ्कस्तदा भद्रे !, पुनः प्राह महामतिः ॥ ७३५ ॥ यथा ‘भो भो महाराज घनवाहन ! न शुक्मीदृशं भवादृशं विधातुं
‘बालचरितं तत्परित्यज स्त्रीवतां उररीकुरु धीरतां स्वस्थतां नयान्तःकरणं स्मरात्मानं विहृद्येममेकान्तोनाहितं महाभोहं मुष्य शोकं शि-

स्थिते—अहं किं करवाणीति, यावन्निन्तामुपागतः । तावन्ममाशयसानादकलङ्घनेन जल्पितम् ॥ ७०६ ॥ यदुत—मुदं भगवतो धामयं,
किं वा नो धनवाहनः । मयोक्तं सुष्ठु भो बुद्धं, स प्राह क्रियतामिदम् ॥ ७०७ ॥ ततो गाढरुदवयाङ्कलङ्घनेन साधं प्रणयस्माधिन्त-
प्रभावतया भगवत्कोविदभूरिसिञ्जियानस्य प्रत्यासन्नवर्तितया कर्मप्रनियसानस्य प्रत्युत्तरदानसामर्थ्यविकलतया च प्रतिपन्नं वराङ्कलङ्घ-
चनं अभ्यर्णोभूतो भूयः सदानामः अनुशीलितं चैत्यवन्दनादिकं अनुगुणितं पूर्वपठित्वादिकं प्रवर्तितं पुनर्दानादिकं ईषरर्णभूतो मरानो-
हपरिमहो द्रव्यतोऽकलङ्कलजया न पुनर्भावसारतया, ततोऽहं विगतमूच्छं इव सांसारिकपदार्थेषु संतुष्टयित्व इव विभयनिचयेषु वरा क-
लितोऽकलङ्घनेन, वतो गतः सोऽन्यत्र विहाराय सह सूरिणा—वतसं दूरं गत्वा, महामोहपरिमहो । भूयोऽप्युद्यसितो भद्रेः, दूरभूतः
सदानामः ॥ ७०८ ॥ ततः क्षिथिलितं कृत्यं, विस्मृता धर्मदेवता । संजातोऽहं पशोस्तुल्यस्त्रदीर्घास्ते पलाशकाः ॥ ७०९ ॥ वतो विष-
यमूर्च्छार्णयो, धनसञ्चयतत्परः । भूरिकन्याहिरण्यार्थं, पीडयामि महीजनम् ॥ ७१० ॥ अन्तःपुरसदृशाणि, भूरिभोगपिपासया । हिरण्य-
भूतकूपानां, मीलितानि शतानि च ॥ ७११ ॥ अहिरण्योक्त्या गृध्वा, महामोहवसेन च । वरापं न जगत्पक्षि, यत्तदा न कृतं नया
॥ ७१२ ॥ स च पुण्योदयोऽभीष्टं, सर्वं दौकयते मम । मया तु तन्न विज्ञातं, वतोऽसौ कुपितो मनाक् ॥ ७१३ ॥ वतश्च मे मद्रा-
देवी, नास्मा मदनसुन्दरी । अलन्तवद्यत्माऽभूत्सा, मृदा मूलेन विह्वला ॥ ७१४ ॥ अथान्तरे समायातः, स्नामिमूढं विनीतकः । प्रति-
जगत्को भद्रेः, शोकनामा मनुष्यकः ॥ ७१५ ॥ स प्रणम्य महामोहं, स्नामिनं विहितावरः । ततश्चावसरं प्राप्त्या, भामालिङ्गति मा-
यया ॥ ७१६ ॥ ततोऽहं कृतपूजकरो, दैन्याकन्दनरोदनम् । स्मृत्वा स्मृत्वा करोम्युषैर्देवी मदनसुन्दरीम् ॥ ७१७ ॥ ततः शरीरसं-
स्कारो, राज्यकामं प्रमादितम् । जातो मद्रादेवीवामस्ततोऽहं दुःखपूरितः ॥ ७१८ ॥ अथ मामकृच्चान्तं, कथंचिज्जनवार्तया । भुत्वाऽ-

सागरः, दृष्टोऽनेन रागकेसरी, कृता तेनाशुशा, बहुलिकयोक्तं—ताव ! यत्र सागरो गच्छते तत्र मयापि यातव्यं, यतो विदितमेवेदं तातस्य न सत्येय सागरः क्षणमपि मया चिता वर्तते, रागकेसरिणोक्तं—वत्से ! यद्येवं ततो गच्छतु भवती, किं च—इयमपि कृपणता सागरस्य दारैरभूता जीवितभूता च वर्तते तदेयाऽपि गच्छतु येनास्य धृतिः संयद्यते, सागरेणोक्तं—ताव ! महाप्रसादः, ततः समागतानि तानि मन्त्रार्थो, हृष्टो तदर्थेनेन महामोहपरिमहो, समालिङ्गितोऽहं कृपणतया, ततः प्रवृत्ता ममेच्छा—यदुत किमनेन ममादृष्टपरलोकसाधनेच्छया दृष्टसुखहेतुना धनेन व्ययितेन प्रयोजनं !, अयं चाकलङ्कः प्रतिदिनं मासुत्साहयति यथा यदि भावस्त्वक्करणे नाथापि तवोरसाहः ततो महाराज धनबाहन ! द्रव्यस्त्वक्करणे तावदादरं कुरुवेति, व्ययितं च तद्वारेण बहुतमं धनं वर्तते तदत्र किं करवाणीति चिन्तयती मे विहितं पट्टलिकयाऽऽलिङ्गनं, ततः प्रादुर्भूता मे कुमुदिः—यथा प्रेयामीतः केनचिद्वचनयिन्यासेन तावदेतमकलङ्कं, ततो न भविष्यति ममायं धनव्ययः, ततोऽभिहितो मयाकलङ्कः—यथा भदन्त ! मनुपकारार्थमिहागता यूयं, अतः संपादितो समोपकारः संपूर्णो भवतां मासफलः तवस्ते शुभमर्थमुन्मनीभयिष्यन्ति भगवन्तः कोयिदाचार्याः संजनिष्यतेऽस्माकमुपालम्भः ततो विहरत यूयं वयं च करिष्यामो शुष्मदादेशं, न भगवद्विश्विन्ता कार्येति, तदाकर्ण्य विहतोऽकलङ्कः प्राप्नो गुरुसमीपं—ततो भूयोऽपि धर्मार्थं, विनिवार्य धनव्ययम् । संजातः सागरादेशादहं रक्तः परिग्रहे ॥ ७३६ ॥ ततः परिग्रहेणोक्तः, सागरो मित्रवत्सल ! । नीयमानः क्षयं साक्षादहं भो रक्षितस्त्वया ॥ ७३७ ॥ त्वत्तोऽपि मे विशेषेण, संपन्ना भ्रातृवत्सला । एषा कृपणता मित्र !, मम जीवितदायिका ॥ ७३८ ॥ गार्ढं बहुलिकार्येण, द्वेया मनुपकारिणी । सोऽकलङ्को महाशशुर्गाढं निर्वासितो यथा ॥ ७३९ ॥ तस्मात् विहितं चारु, यदागत्य नरोत्तम ! । संदर्शिताऽऽर्थके भक्तिः, पालितोऽयं त्वया जनः ॥ ७४० ॥ एवं च मापमाणं तं, महामोहः परिग्रहम् । प्रलुब्धत्वं यथा वत्स !, साधु

“धिलय परिषदं अनुवर्तय सदागमं समाचर तदुपदेशं ज्ञतय मम चित्तप्रभोदं, किं विस्मृतं भवतोऽपुनीव वत्साधुनिवेदितं भवप्रदीपनकं ?
“किं न स्मरसि तत्संसारपापनकं ? किं न चिन्तयसि तं भवारपटं ? किं न व्यायसि तं सकर्मकजीवचट्टमठवृत्तान्तं ? किं न पर्यालोच-
“यसि तां मनुष्यजनमरद्वीपदुलभतां ? किं न निर्विषसे वसंस्तत्र जन्मसन्तानहट्टमार्गे ? किं विस्मरयसि तां चित्तवानरलीयरूपवरलतां ?
“किं नातुशीलयसि तस्यैव सततं रक्षणं ? किं धंधमीपि तेषु विषयविषयश्रेषु ? किं लुठसि तस्मिन्ननर्थनिचयसंघे पद्मशुभमफलरजःकच्यरे किं
“निपातयसि ज्ञानत्रयि मोक्षमार्गमात्मानं पोरेषु महात्तरकेषु ? किं नारोहयसि तेनोपायेनात्मानं तत्र सतवानन्दे शिवालयमठे ?, संसारे
“हि निवसतां महाराज ! देहिनां फललस्यानि व्यसनानि मुलभाः प्रियजनविप्रयोगाः अदूरगा महाव्यापयः प्रत्यासम्मानि दुःखानि अय-
“श्यंभावीनि मरणाणि, ततः पुरुषस्य विमलविवेक एवात्र प्राणं नापरमिति” । ततोऽहं भट्टेऽगृहीतसङ्केते ! गाढप्रसुप्त इव प्रतिषोषकृष्य-
निपरन्परया विपर्ययित इव सस्फुरमन्त्रापमार्जनया मरिचामत्त इव शीघ्रमयदर्शनवया भूर्किञ्च इव सलिलशीकरव्यजनक्रियया वन्मत्तक-
इव सुवैद्यप्रयुक्तेष्वजमालिकया तयाऽकलङ्कयचनपद्धत्या संजातः प्रत्यागतचेतनः ॥ ततः शोकेन प्रणन्याभित्तो महामोहः—यथा देव !
प्रजान्यहं नायमकलङ्को मममिहासितुं ददाति, महामोहः प्राह—यत्स ! विषमोऽयमकलङ्कः प्रतारयति तमोऽयं पनयाहन्, आवयोरपि
यस्मिन्मत्तम भविष्यति तत्राद्यापि ज्ञानीमः तद्रच्छ तावदयं, केवलं पुनः प्रतिजागरणं विधेयं केनापि भवताऽऽययोरिति, शोकेनोक्तं—
यदास्मापयति देवः, ततो गतः शोकः प्रतिपन्नं भयाऽकलङ्कयचनं वक्ष्यमीकृतः सदागमः अवधीरितो मनाह् महामोहपरिषद्दौ वञ्जलितं
पूर्वपठितं विहितोऽपूर्वश्चतस्रहणादरः कारितानि जिनमवनविन्यादीनि प्रवर्तितानि यात्राक्यात्रयादानमप्युतीनि, ततः प्लुतो मया तावदेव
गुणभाजनमिति संतुष्टोऽकलङ्कः, अत्रान्तरे प्रियमित्रपरिषद्दोन्मायकेन विधुरितहृदयः प्रवृत्तौ मत्समीपगमनाय महामोहप्रतिजागरकः

सागरः, दृष्टोऽनेन रागकेसरी, कृता तेनानुज्ञा, बहुलिकयोक्तं—तात ! यत्र सागरो गच्छसि तत्र मयापि यातव्यं, यतो विदितमेवेदं तातस्य न रत्नेषु सागरः क्षणमपि मया चिना वर्तते, रागकेसरिणोक्तं—यत्से ! यथेवं ततो गच्छतु भवती, किं च—इयमपि कृपणता सागरस्य शरीरभूता जीवितभूता च वर्तते तदेवाऽपि गच्छतु येनास्य धृतिः संपद्यते, सागरेणोक्तं—तात ! महाप्रसादः, ततः समागतानि तानि मन्त्र्यणो, दृष्टो तदर्शनेन महामोहपरिमहौ, समातिङ्गितोऽहं कृपणतया, ततः प्रवृत्ता ममेच्छा—यदुत किमनेन ममादृष्टपरलोकसाधने-च्छया दृष्टसुखहेतुना धनेन व्ययितेन प्रयोजनं !, अयं चाकलङ्कः प्रतिदिनं मामुत्साहयति यथा यदि भावस्त्वकरणे नायापि तयोत्साहः ततो महाराज धनवाहन ! द्रव्यस्त्वकरणे तावदादरं कुरुष्वेति, व्ययितं च तद्द्वारेण बहुवमं धनं वर्तते तदत्र किं करवाणीति चिन्तयतो मे विहितं बहुलिकयाऽऽलिङ्गनं, ततः प्रादुर्भूता मे कुयुद्धिः—यथा प्रेषयामीतः केनचिद्भवनविन्यासेन तावदेतमकलङ्कं, ततो न भविष्यति ममायं धनव्ययः, ततोऽभिहितो मयाकलङ्कः—यथा भदन्त ! मदुपकारार्थमिहागता यूयं, अतः संपादितो ममोपकारः संपूर्णो भवतां मास-फलः ततस्ते युष्मदर्थमुत्तमनीभविष्यन्ति भगवन्तः कोविदाचार्याः संजनिष्यतेऽस्माकमुपालम्भः ततो विहरत यूयं वयं च करिष्यामो युष्मदादेशं, न भगवन्निश्चिन्ता कार्येति, तदाकर्ण्य विहतोऽकलङ्कः प्राप्तो गुरुसमीपं—ततो भूयोऽपि धर्मार्थं, विनिवार्य धनव्ययम् । संजातः सागरादेशादहं रक्तः परिग्रहे ॥ ७३६ ॥ ततः परिग्रहेणोक्तः, सागरो मित्रवत्सल ! । नीयमानः क्षयं साक्षादहं भो रक्षित-स्त्वया ॥ ७३७ ॥ त्वत्तोऽपि मे विक्षेपेण, संपन्ना भ्रातृवत्सला । एषा कृपणता मित्र !, मम जीवितदायिका ॥ ७३८ ॥ गाढं बहु-लिरूप्येषा, सेया मदुपकारिणी । सोऽकलङ्को महाशत्रुर्गाढं निर्वासितो यथा ॥ ७३९ ॥ तच्चार विहितं चारु, यदागत्य नरोत्तम ! । संदर्शिताऽऽर्थके भक्तिः, पालितोऽयं त्वया जनः ॥ ७४० ॥ एवं च भाषमाणं तं, महामोहः परिग्रहम् । प्रत्युवाच यथा वत्स !, साधु

“धित्य परिप्रहं अनुयतय सदागमं समाचर तदुपदेशं जनय मम चित्तप्रमोदं, किं विस्मृतं भवतोऽपुनीय तत्साधुनियेदितं भवप्रदीपनकं ?
 “किं न सारसि तत्संसारपापानकं ? किं न चिन्तयसि तं भवारघटं ? किं न ध्यायसि तं सत्कर्मकजीवचट्टमष्टुत्तान्तं ? किं न पर्यालोच-
 “यसि तां मनुष्यजन्मरद्वीपदुर्लभतां ? किं न निर्विषसे वसंस्तत्र जन्मसन्त्वानदृष्टमार्गे ? किं विस्मारयसि तां चित्तवानरलीपिरुपवरलतां ?
 “किं नानुशीलयसि तत्सर्व सततं रक्षणं ? किं वंजमीषि तेषु विषयविषयश्रेषु ? किं लुठसि वस्त्रिभ्रान्तार्थनिचयसंज्ञे पत्रदुसुमफलरजःकचधरे किं
 “निपातयसि ज्ञानक्रपि मोक्षप्राप्तमात्मानं चोरेषु महानरकेषु ? किं नारोहयसि वेनोपायेनात्मानं तत्र सवतानन्दं शिवालयमठं ?, संसारे
 “हि निवसतां महाराज ! देहिनां करतलस्यानि व्यसनानि सुलभाः प्रियजनविप्रयोगाः अदूरागा महाव्यापयः प्रत्यासन्नानि दुःस्थानि अर-
 “श्यंभावीनि मरणानि, ततः पुरुषस्य विमलविवेक एवात्र प्राणं नापरमिति” । ततोऽहं भद्रेऽगृहीतसद्वेते ! गाढप्रसुप्त इव प्रतिषोषकप्य-
 निपरम्परया विपथूर्णित इव सरसुरमन्त्रापमाजंनया मदिरामत्त इव शीघ्रभयदर्शनतया मूर्च्छित इव सलिलशीकरक्यजनक्रियया वन्मच्चक
 इव सुवैद्यप्रयुक्तेपज्जमालिकया तयाऽकलङ्कवचनपद्धत्या संजातः प्रत्यागतवेतनः ॥ ततः शोकैर्न प्रणम्याभिहितो महामोहः—यथा देव !
 प्रजान्महं नायमकलङ्को मममिहासितुं ददाति, महामोहः प्राह—यस्स ! विषमोऽयमकलङ्कः प्रचारयति लभोऽसुं पनवाहनं, आवयोपरि
 यत्किमप्यत्र भविष्यति तन्नाद्यापि जानीमः तद्रच्छ तावत्त्वं, केवलं पुनः प्रतिजागरणं विधेयं केनापि भवताऽऽवयोरिति, शोकैर्नोक्तं—
 यदाप्रापयति देवः, ततो गतः शोकः प्रतिपक्षं मयाऽकलङ्कवचनं वद्वभीष्टतः सदागमः अवधीरितो मनाह् महामोहपरिप्रहो वज्जलितं
 पूर्वपठितं विहितोऽपूर्वधृतमहणादरः कारितानि जिनभवनविभवादीनि प्रवर्तितानि यात्रायात्रापत्रदानप्रश्रुतीनि, ततः कृतो मया सावदेय
 शुणभाजनमिति संतुष्टोऽकलङ्कः, अत्रान्तरे प्रियमित्रपरिप्रहोन्मायकेन विधुरितवद्वदयः प्रवृत्तो मत्समीपागमनाय महामोहप्रतिजागरकः

च सा कन्या, सततोद्गमलीलया । संसारातीवलावण्या, मुनीनामपि वल्लभा ॥ ७६० ॥ सा सर्वसम्पदां मूलं, सा सर्वश्रेष्ठनाशनी ।
शिरन्तानन्दसन्दोहदायिका सा निगद्यते ॥ ७६१ ॥ अतस्तां कन्यकां विद्यां, यदाऽसौ घनवाहनः । लप्स्यते भोस्तदाऽमुष्मान्महामोहो
वियोहस्यते ॥ ७६२ ॥ यतः—सा कन्या निजवीर्येण, विरुद्धाऽनेन पाथिना । न विद्यते सहावस्था, अनयोस्तेन हेतुना ॥ ७६३ ॥ किं
य—यथा निरीहता ज्ञान, कन्याऽन्या विद्यतेऽनया । चारित्र्यधर्मराजस्य, दुहितृ सा मनोरमा ॥ ७६४ ॥ विरतेः कुक्षिसंभूता, आ-
श्रयत्यन्तपूजिता । चारित्र्यधर्मराजीये, राज्ये सा सर्वसारिका ॥ ७६५ ॥ महत्तमस्य साऽभीष्टा, सद्गोपस्यातिवल्लभा । सन्तोषतन्त्रपालेन,
स्वामिभक्तेन वर्धिता ॥ ७६६ ॥ स्वभावसुन्दरा भाला, संपूर्णेच्छा न बाञ्छति । वकालद्वारमात्यादिसंपाद्यं सा विभूषणम् ॥ ७६७ ॥
स्वर्गेन विविधैर्भोगैर्विचित्रै रत्नराशिभिः । न शक्या लोभमानेतुं, कन्यका सा निरीहता ॥ ७६८ ॥ सा निःशेषजगद्वन्या, सा मुनीनां
मनोहरा । सा दुःखोच्छेदिका धन्या, सा चिन्तानन्ददायिका ॥ ७६९ ॥ तां कन्यां चारुलावण्यां, यदाऽसौ घनवाहनः । लप्स्यते वि-
लस्यं यायात्तदा नूनं परिमहः ॥ ७७० ॥ वियोधोऽस्ति तया सार्धं, यतस्तस्य दुःखात्मनः । अतस्तां वीक्ष्य पापोऽसौ, गाढभीतो विलीयते
॥ ७७१ ॥ अकलङ्केनोक्तं—कदा पुनरसौ धन्यो, ते कन्ये परिणोष्यति । तयोर्दलनकारिण्यौ, भदन्तः । घनवाहनः ॥ ७७२ ॥ कौविद-
सूरिणोक्तं—भूयसाऽद्यापि कालेन, तयोर्लोभो नरोत्तमः । लब्धयोश्च भवेन्नूनं, स तयोः परिणायकः ॥ ७७३ ॥ अथाकलङ्कः प्रत्याह,
युष्मभ्यं यदि रोचते । तवोऽहं लभ्यमामीति, ते कन्ये घनवाहनम् ॥ ७७४ ॥ गुरुराह महाभागः, ताधिकारो भवादृशाम् । कन्ययोः
प्रापणेऽद्यापि, तयोरेतेन हेतुना ॥ ७७५ ॥ स कर्मपरिणामाल्पस्ते कन्ये दापयिष्यति । घनवाहनराजाय, नोऽपरो दायकस्तयोः ॥ ७७६ ॥
दाप्यमाने पुनस्तेन, ते स्वातां कन्यके यदा । हेतुभावं भजन्त्येव, तदा युष्मादृशा अपि ॥ ७७७ ॥ एवं च स्थिते—स एव योग्यतां

साधुदितं त्वया ॥ ७४१ ॥ अयं हि सागरो वत्सः, सर्वसं मम जीवितम् । मदीयवीर्यं निःशेषं, भावतोऽत्र प्रतिष्ठितम् ॥ ७४२ ॥
अयं निर्भिद्यभक्तो मे, सागरो मामके वले । मत्पुत्रो राज्ययोगोऽयमयं ते रक्षणक्षमः ॥ ७४३ ॥ एवं चोक्तासित्वेन, महामोहेन
सागरः । संजातो मां यदीकृत्य, स सदागमवाधकः ॥ ७४४ ॥ ततो विचार्यैवाकांक्षो, दूरीकृतसदागमः । संजातस्तच्छब्दतोऽहं, यथा
पूर्वं तथा पुनः ॥ ७४५ ॥ ततो मदीयपृच्छान्तं, समाकर्ष्य कृपापरः । भूयः प्रचलितो भद्रेः, सोऽबलद्वो मदन्विकम् ॥ ७४६ ॥ ततः
कृतप्रणामेन, तेन कोविदसूरयः । विज्ञापिता प्रजामीति, दीपयित्वा प्रयोजनम् ॥ ७४७ ॥ अथ निभित्य सक्रावं, प्राहुः कोविदसूरयः ।
निरर्थकोऽयं ते हेमस्ततो मा गस्तदन्विकम् ॥ ७४८ ॥ तथाहि—यावत्तस्य समीपस्थो, महामोहपरिमहो । तावन्मायासि कर्मण्यः, स
ततः ! पनवाहनः ॥ ७४९ ॥ यतः—आगच्छन्ति तयोः पार्श्वे, नियमात्सागरादयः । तेषामाभयभूतौ तौ, सर्वेषां मूलनायकौ ॥ ७५० ॥
ययो य धर्तमानस्य, सस्य तेषां दुरात्मनाम् । कोपदेशाः क वा धर्मः, क सदागमनीलकः ? ॥ ७५१ ॥ यधियरे कर्णजापोऽयमन्धे नृच-
प्रदर्शनम् । ऊपरे बीजनिक्षेपस्तस्य या धर्मदेशना ॥ ७५२ ॥ यतः—अत्यल्पस्य संस्कारस्वायकीनेन जायते । वचनेन क्षतिर्गुर्वो,
स्वाध्यायस्य भवाद्दशाम् ॥ ७५३ ॥ अन्यच्च—योधितो योधितो भूयः, स शेते भावनिद्रया । यावदेवौ समीपस्थौ, महामोहपरिमहौ
॥ ७५४ ॥ तद्वलं ते गतेनार्यः, पनवाहनसन्निधौ । स्वकार्यद्वानिदे कृत्ये, न धर्तन्ते . विचक्षणः ॥ ७५५ ॥ अकलहेनोक्तं—भ-
दन्वानर्थहेतुभ्यां, ताभ्यां सार्धं तपस्विनः । कदा पुनर्वियोगः स्याद्, पनवाहनभूजः ? ॥ ७५६ ॥ गुरुणोक्तं विजानन्ति, सं प्रायेण भवा-
दृशाः । चारित्रधर्मराजस्य, प्रसिद्धो यो महत्तमः ॥ ७५७ ॥ चारित्रधर्मणुकेन, स्ववीर्येण विनिर्मिता । तेनास्ति मानसी कन्या, विद्या
नाम मनोहरा ॥ ७५८ ॥ सा सुररूपा विशालाक्षी, जगदाह्लादकारिणी । विज्ञातविश्वभावाद्यां, सर्वोपयवमुन्दरी ॥ ७५९ ॥ विलसन्ती

तपसितो
स. ७-प्र.
॥ ६७३ ॥

तद्वशेन मया नैव, विद्याया भवदुष्टता ॥ ७९६ ॥ तथा द्वेषगजेन्द्रोऽपि, सनिमिच्छानिमिचकम् । कुर्वन्नप्रीतिसन्त्वापं, नितरां मे विजृ-
म्भितः ॥ ७९७ ॥ तथा—तस्याविवेकिता भार्या, कार्याकार्यविचारणम् । कुर्वन्तं वारयत्युच्चैस्त्वदा मां वशवर्तिनम् ॥ ७९८ ॥ तथाहि—
दाव्ये रूपे रसे गन्धे, स्पर्शे च्चात्यन्तलोलुपः । वशीकृतोऽहं संपन्नो, रागकेसरिमन्त्रिणा ॥ ७९९ ॥ प्राप्तेषु गाढमूर्च्छार्थोऽप्राप्ताकांक्षावि-
वर्णितः । कृतो भोगेषु तल्लैव, भार्यया भोगटुष्ण्याया ॥ ८०० ॥ तथा—निर्वर्धितमुखो ह्यहं, हासितोऽहं निरर्थकम् । हासेन बहुशो
भद्रे, सद्गान्भीर्यविरोधिना ॥ ८०१ ॥ मूत्राश्लेदजान्मालमलपूर्णेषु योषिताम् । गात्रेषु रमितो भद्रे, रत्याऽहं विषशस्त्रदा ॥ ८०२ ॥
अरस्यापि महोद्वेगसन्तपाक्रान्तमानसः । कृतोऽहं भूरिसो भद्रे, कारणैरपराधैः ॥ ८०३ ॥ मरिच्यामीति विश्रान्तो, राज्यं धा मे
हरिष्यते । इत्यादि कारणं प्राप्य, भवेनाहं विनाटितः ॥ ८०४ ॥ मरणं क्षिप्ययन्पूनामर्थनाशाधिकं तथा । हेतुं संप्राप्य शोकेन, भूयो
भूयो विवहन्वितः ॥ ८०५ ॥ सत्त्वमार्गविपुक्तात्मा, मिथ्याद्युक्त्या विरोहितः । विवेकिहास्यतां नीतस्तदाऽहं हि जुगुप्सया ॥ ८०६ ॥
तथा—रागकेसरिणः पुत्रा, येऽष्टौ पूर्वं विवर्णिताः । सुता द्वेषगजेन्द्रस्य, ये चाष्टौ परिकीर्तिताः ॥ ८०७ ॥ तैस्तदा मे कपायाख्यैर्म-
हामोहपितामहे । समीपस्थे कृतं यत्तु, तदाख्यातुं न पार्यते ॥ ८०८ ॥ गुणमम् । ज्ञानप्रकाशलेशेन, रहितो भावतस्तदा । ज्ञानसंवर-
णेनाहं, प्रबलेन कृतः पुनः ॥ ८०९ ॥ तथा—कुर्वन् पुरुषुरात्मा, काष्ठवन्नष्टचेतनः । दर्शनावरणेनाहं, स्थाषितो यतदर्शनः ॥ ८१० ॥
तथा—कचिदाह्लादितोऽत्यन्तं, कचिरसन्तापविह्वलः । कृतोऽहं तेन चार्वाङ्गि, वेदनीयेन भूभुजा ॥ ८११ ॥ तथा—आद्युक्तनामके-
नापि, नरेन्द्रेण सुलोचने । धनवाहनरूपेण, तदाऽहं धारितश्चिरम् ॥ ८१२ ॥ तथा—तेन नामाभिधानेन, भूभुजा वरवीक्षणे ! ।
शरीरे मामके चित्रं, निजवीर्यं निदर्शितम् ॥ ८१३ ॥ तथा गोत्रान्वययाभ्यां, स्वमाहात्म्यं वदान्ते ! । कृतमेव ममात्पर्यं, चरितार्थं

द. भ. ५७

मत्वा, कचिचे दापयिष्यति । कन्ये सुखप्रदे धन्ये, धनवाहनभूमुजे ॥ ७७८ ॥ अतो विहाय वधिन्यां, स्थाप्याप्यानतत्परः । विमु-
क्त्वस्तुनिर्धन्यस्तिष्ठाय त्वं निरङ्कुलः ॥ ७७९ ॥ तवस्येति भावेन, प्रविषय गुरोर्वचः । स्त्वितोऽकलङ्को निश्चिन्तस्तदा भद्रे ! निरागुरः
॥ ७८० ॥ अहं तु तौ समाश्रित्य, महामोहपरिमहौ । आगत्यागत्य वन्द्यैरेकेकेन कदर्शितः ॥ ७८१ ॥ तथाहि—एके गच्छन्ति त-
न्द्वयाः, प्रत्यागच्छन्ति चापरे । अन्ये विप्रन्ति मत्पार्थे, किञ्चिदासाय कारणम् ॥ ७८२ ॥ किं चात्र यदुनोकेन^१, समासाच्च निवेद्यते ।
भूरिभाषितया त्वं मां, वाचालं माऽवजीगणः ॥ ७८३ ॥ चित्तवृत्तिमहादव्यां, या नदी सा प्रमत्तता । वसद्विलसितं नाम, यत्तस्याः
पुलिनं पुरा ॥ ७८४ ॥ वर्णितं तत्र चोद्विष्टचित्तविक्षेपमण्डपः । वृष्णा च वेदिका तस्यां, विपर्ययाख्याविष्टरम् ॥ ७८५ ॥ वध्नियण्णो
महामोहस्तस्याविद्या वपुर्लता । विमर्शेन प्रकर्षाय, या सा पूर्वं निवेदिता ॥ ७८६ ॥ स्वरसि त्वं विशालाक्षि^२, चिचे सर्वनिर्दं न वा^३ ।
ततोऽगृहीतसङ्केता, प्राह धाढं स्मरामि भोः ॥ ७८७ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । संसारिवीवक्षां प्राह, यथेयं पाकलोचने ! । तवसते ये
विमर्शेन, प्रकर्षाय विवर्णिताः ॥ ७८८ ॥ मिथ्यादर्शनसंज्ञाया, भूयांसो वेदिकास्त्रिताः । अन्ये संज्ञापरस्तत्र, स्त्रिता मुत्कलमण्डपे
॥ ७८९ ॥ ते सर्वे भूभुजो भद्रे !, सकलज्वाः सवाग्न्यवाः । समुत्पपरिवाराभ्य, प्रत्येकं समुपागताः ॥ ७९० ॥ महामोहे सनीपस्थे,
तदा मे सर्वनायके । न सोऽस्ति कश्चित्तत्सैन्ये, वेनाहं न निषेधितः ॥ ७९१ ॥ तवभ—गृहो विभूर्दिश्वस्तेषु, भावेषु भवभावेषु ।
कुतोऽहं नष्टसन्मार्गो, महागूढतया तदा ॥ ७९२ ॥ सदागमं परित्यज्य, विषाय मविविधमम् । मिथ्यादर्शनसंज्ञेन, भूयोऽहं याधित-
स्तदा ॥ ७९३ ॥ तथा—पापानि धर्ममुद्धाड्य, दारुणानि पुनस्तदा । भूरिशः कारितो भद्रे !, कुटस्था वन्महेलय ॥ ७९४ ॥ सन्धादि-
विषयप्रभावे, निःसारे साधुनिन्दिते । विषापितो मनःप्रीतिं, दानकेसरिणा पुनः ॥ ७९५ ॥ तस्य भार्या पुनर्या सा, गूढता नाम विधुता ।

तपमिता
स. ७-प्र.
॥ ६७३ ॥

तद्वशेन मया नैव, विज्ञाता भवदुष्टता ॥ ७९६ ॥ तथा द्वेषगजेन्द्रोऽपि, सनिमिचानिमित्तकम् । कुर्वन्नप्रीतिसन्तापं, नितरां मे विजृ-
म्भितः ॥ ७९७ ॥ तथा—तस्यायिवेकिता भार्या, कार्यकार्यविचारणम् । कुर्वन्तं वारयत्युषैस्तदा मां वशवर्तिनम् ॥ ७९८ ॥ तथाहि—
शब्दे रूपे रसे गन्धे, स्पर्शे चात्यन्तलोलुपः । वशीकृतोऽहं संपन्नो, रागकेसरिमन्त्रिणा ॥ ७९९ ॥ प्रामेयु मादमूर्च्छान्धोऽप्राप्ताकांक्षावि-
द्विभवः । कृतो भोगेषु तत्सैव, भार्यया भोगतृष्णया ॥ ८०० ॥ तथा—निर्वाहितमुखो हा हा, हासितोऽहं निरर्थकम् । हासेन बहुशो
भद्रे !, सद्गन्भीर्यविरोधिना ॥ ८०१ ॥ मृगामृद्धेन्द्रजाम्बालमलपूर्णेषु योषिताम् । गात्रेषु रमिषो भद्रे !, रत्याऽहं विवशास्तदा ॥ ८०२ ॥
अस्त्राणि महोद्वेगसन्तापाकान्तमानसः । कृतोऽहं भूरिशो भद्रे !, कारणैरपरारैः ॥ ८०३ ॥ सरिय्यामीति विश्रान्तो, राज्ञ्यं वा मे
हरिष्यते । इत्यादि कारणं प्राप्य, भवेनाहं विनाटिवः ॥ ८०४ ॥ मरणं किमप्यनूनामर्थनाशादिकं तथा । हेतुं संप्राप्य शोकेन, भूयो
भूयो विद्विष्यतः ॥ ८०५ ॥ तत्त्वमार्गवियुक्तात्मा, मिथ्यायुद्धा विरोहितः । विवेकिहास्यतां नीतस्तदाऽहं हि जुगुप्सया ॥ ८०६ ॥
तथा—रागकेसरिणः पुत्रा, घेऽष्टौ पूर्वं विवर्णिताः । सुता द्वेषगजेन्द्रस्य, ये चाष्टौ परिकीर्तिताः ॥ ८०७ ॥ सैस्तदा मे कयायास्त्वैर्म-
हामोदपितामहं । समीपस्ते कृतं यत्तु, तदाख्यातुं न पार्यते ॥ ८०८ ॥ युगमम् । ज्ञानप्रकाशछेदेन, रहितो भावतस्तदा । ज्ञानसंवर-
णेनाहं, प्रयत्नेन कृतः पुनः ॥ ८०९ ॥ तथा—कुर्वन् पुरुषुराचार्यं, काष्ठवज्रद्वेननः । दर्शनावरणेनाहं, स्थापितो गतदर्शनः ॥ ८१० ॥
तथा—कचिदाहादितोऽत्यन्तं, कचिरसन्तापविह्वलः । कृतोऽहं तेन चार्वाङ्गि !, वेदनीयेन भूमुखा ॥ ८११ ॥ तथा—आयुष्कनामके-
नापि, नरेन्द्रेण सुलोचने ! । घनवाहनरूपेण, तदाऽहं धारितश्चिरम् ॥ ८१२ ॥ तथा—जेन नामाभिधानेन, भूमुखा वरवीक्षणे ! ।
शरीरे मासके चित्रं, निजवीर्यं निर्दिशितम् ॥ ८१३ ॥ तथा गोजान्तययाभ्यां, स्वमाहात्म्यं वयन्ते ! । कृतमेव ममात्मर्थं, चरितार्थं

तदा पुनः ॥ ८१४ ॥ तथा—तौद्वर्तव्यातसंयुक्तः, पापात्मा पापचेष्टिवः । विदितोऽहं विद्यालाक्षिः, तेन दुष्टाभिसन्निधना ॥ ८१५ ॥
 तथाऽप्येवमिदं वक्तुं, महाभोहे समीपगे । ममाविर्भावितं भद्रे, सं सं वीर्यं महाभट्टैः ॥ ८१६ ॥ अकलङ्कुन कुलचारनाम इव निर्भये ।
 इत्थं रत्नीकृतोऽलङ्घनं, वैरहं भावशत्रुभिः ॥ ८१७ ॥ अथान्यथा समायातो, मत्कदम्बनकाम्यया । भद्राभोदनेन्द्रस्त, सर्वापे मकरपञ्चः
 ॥ ८१८ ॥ स च स्त्रीयां रतिं भार्या, रागकेसरिमन्त्रिणम् । पञ्चभानुपसंयुक्तं, वष वस्य कुटुम्बकम् ॥ ८१९ ॥ एतां सर्वां समासाय,
 सामग्रीं कार्यसिद्धये । संनद्धवद्वक्त्रवत्सदा भासो मृगक्षणे ! ॥ ८२० ॥ ववस्तुष्टो महाभोदो, मकरपञ्चजर्मालनाम् । सोऽप्यासाय भद्रा-
 मोहं, परं हर्षमुपागतः ॥ ८२१ ॥ सतस्तेन युतः साक्षात्, संनद्धो गन्धकारणः । संप्रभोऽसौ भद्राभोदो, जातो मेऽप्यनवपापकः ॥ ८२२ ॥
 शब्दरूपरसस्पर्शगन्धषड्विधोऽन्धसन्निभः । गाढं निर्दृष्टसद्बोधः, संज्ञातोऽहं ववस्तदा ॥ ८२३ ॥ गतार्शूकरसङ्काशो, वि-
 पयाशुचिकर्दमे । रात्रिदिवं निमग्नात्मा, स्थितोऽहं विगतत्रयः ॥ ८२४ ॥ सुभूयसाऽपि कालेन, न भोगैस्तृप्तिमागतः । द्रुतपा-
 नेन किं जातः, पीनगण्डोऽत्र यानरः ? ॥ ८२५ ॥ भुञ्जानस्य च मे भोगान्, वधंते भोगवृष्णिना । सुतरामुत्तमसत्सव्यं, जलेन
 बह्वानलः ॥ ८२६ ॥ अकलङ्कोपदेनास्ते, शशाङ्करनिर्मलाः । वदा मे विस्मृताः सर्वे, भद्राभोदपनादृताः ॥ ८२७ ॥ वतो मां
 सादशं दृष्ट्वा, भान्नाशुचिचेष्टिवम् । न मेऽवसर इत्येवं, गतो दूरं सदागमः ॥ ८२८ ॥ यथाभिमतकामांश्च, संपादयति मे वदा । असौ
 पुण्योदयोऽहं तु, विमूढस्तं न लक्षये ॥ ८२९ ॥ वतो विमुक्तनिःशेषराज्यकार्यो दिवानिदाम् । अन्तःपुरगतः शैषं, मुखानोऽहमवस्थितः
 ॥ ८३० ॥ तथा—यां यां नारी प्रपन्नयामि, नगरे चाकविप्रदाम् । कुलजामकुलजां वा, यां वा कश्चिन्निवेदयेत् ॥ ८३१ ॥ तां तां सर्वां
 समाकृष्य, जनेभ्यो बलवत्तया । अन्तःपुरे प्रवेत्स्याहं, फलोमि निजपन्निकाम् ॥ ८३२ ॥ शुभम् ॥ न जानामि भद्रापापं, नापेक्षे कुलला-

वृहत्तम् । गणयामि न चापन्थो, चारकं मस्त्रिमण्डलम् ॥ ८३३ ॥ तवो विरक्ताः सामन्ताः, पुरं चोद्वेगमागतम् । तादृशाधमशीलेन,
लज्जिता मम दानधवाः ॥ ८३४ ॥ पदावयोऽपि संपन्ना, मम निन्दाविधायकाः । गुणाः सर्वत्र पूज्यन्ते, सम्बन्धो नात्र कारणम्
॥ ८३५ ॥ अहं तु तादृशी लोकाज्जानानोऽप्यात्मगर्हणाम् । महाभोद्वधशीभूयो, निन्द्यकर्मरतः स्थितः ॥ ८३६ ॥ या नीचकुलसंजाता,
याद्यागन्ध्याः क्षियो नृणाम् । सर्वाः सेऽन्तःपुरे क्षिप्तास्ता मया पापकर्मणा ॥ ८३७ ॥ अयासीष कनिष्ठो मे, भ्राता नीरदधाहनः ।
लज्जापरो विनीतारमा, प्रख्यातः सारपौरुषः ॥ ८३८ ॥ ततश्च—मत्तो विरक्तैः सामन्तैः, पौरमस्त्रिमहत्तमैः । एकवाक्यतया सर्वैः,
स प्रोक्तो रहसि स्थितः ॥ ८३९ ॥ यदुक्त—अगन्धगमनासक्तो, निर्मेर्योदो विमूढधीः । नष्टधर्मा पश्योस्तुल्यो, य एवं कुलदूषणः ॥ ८४० ॥
सोऽयं सिंहासनस्थेव, सारमेयो नराधमः । अस्य योग्यो न राज्यस्य, कुमार ! पतनवाहनः ॥ ८४१ ॥ अनेन हारितं राज्यं, वंशयानां
लाघवं कृतम् । न युज्यते ततोऽस्माकं, विनाशोऽयमुपेक्षितम् ॥ ८४२ ॥ अतोऽयं प्रतिराज्येषु, घृत्तान्तो नावगन्पते । यावत्तावत्कुमारोऽत्र,
राजा भवितुमर्हति ॥ ८४३ ॥ अन्यथा नैव ते भ्राता, न राज्यं न च भूतयः । न वयं न यशो नैव, नगरं भो भविष्यति ॥ ८४४ ॥
एवं चोक्तः स त्रैयुक्तियुक्तं नीरदधाहनः । तथैव दृष्टव्येष्टः, पर्यालोचयुष्पागतः ॥ ८४५ ॥ इतश्च मासको भद्रे !, वयस्यो दुष्टचेष्टितैः ।
गाढमुद्वेजितश्चित्ते, नष्टः पुण्योदयस्तदा ॥ ८४६ ॥ पापं चात्यर्णीभूतं, प्रवृद्धा भावशत्रवः । द्राघीयसी च संजाता, भूयः सा कर्मणः
स्थितिः ॥ ८४७ ॥ ततश्च यचनं तस्य, यज्ञोर्कर्मच्चितं पुरः । तच्चिते युक्तियुक्तत्वाद्यमं मे भ्रातुरुचकैः ॥ ८४८ ॥ ततश्च—एवं भवतु
तेनोक्तैस्तैर्लोकैर्वैरि कैरिव । आगत्याहं दृढं वद्वो, मदिरामदविह्वलः ॥ ८४९ ॥ तावतः परिवर्गस्य, मध्ये जातो न कश्चन । मत्पक्षे स
जतो भद्रे !, येन मा सेति जल्पितम् ॥ ८५० ॥ तवो नरकपालभैरवैर्वद्धा नरकोपमे । क्षिप्तोऽहं चारके सुभु !, क्षातिमस्त्रिमहत्तमैः

तदा पुनः ॥ ८१४ ॥ तथा—यैत्रर्तभ्यानसंयुक्तः, पापात्मा पापचेष्टितः । विदितोऽयं विज्ञाताभिः, तेन दृष्टाभिसन्निभना ॥ ८१५ ॥
तथाऽन्यैरपि कल्काले, महामोहे समीपगे । ममाविर्भावितं भद्रे, सं सं धीर्यं मद्रामटेः ॥ ८१६ ॥ अकलहेन कुलभारनाथ इव निर्भयैः ।
इत्थं स्तलीकरोऽलान्तं, तैरहं भावनाशुभिः ॥ ८१७ ॥ अथान्यदा समायातो, मत्करधनकाम्यया । मद्रामोदग्रेन्द्रस्य, समीपे मकरभ्यः
॥ ८१८ ॥ स च स्त्रीयां रतिं भार्या, रागकेसरिभिरधिगम्य । पञ्चमानुषसंयुक्तं, वष वस्य कुटुम्बकम् ॥ ८१९ ॥ एतां सर्वां समासाय,
सामयी कार्यसिद्धये । संनद्धपद्मकवचसदा प्राप्तो मृतोक्षणे ! ॥ ८२० ॥ तवस्तुष्टो मद्रामोदो, मकरभ्यजमालनाम् । सोऽप्यासाय मद्रा-
मोदं, परं हर्षमुपागतः ॥ ८२१ ॥ तवस्तेन युतः साक्षात्, संनद्धो गन्धधारणः । संप्रसोऽसौ मद्रामोदो, जातो मेऽप्यन्यथापकः ॥ ८२२ ॥
शब्दरूपरसस्पर्शगन्धबुधोऽन्धसन्निभः । गाढं निर्दसद्बोधः, संजातोऽहं तवसदा ॥ ८२३ ॥ गर्ताशक्ररसकूटारो, वि-
पयाशुचिकर्दमे । रात्रिदिवं निमग्नारमा, स्थितोऽहं विगतत्रयः ॥ ८२४ ॥ मुभूयसाऽपि कालेन, न भोगैस्त्वन्निमागतः । पृथुपा-
नेन किं जातः, पीनगण्डोऽन्न वानरः ? ॥ ८२५ ॥ मुष्मानस्य च मे भोगान्, वर्धते भोगवष्टिका । सुतरामुत्तसत्येय, जलेन
पृथ्व्यानलः ॥ ८२६ ॥ अकलङ्कोपदेनास्ते, दाशाद्वकरनिर्मलाः । वरा मे विस्मृताः सर्वे, मद्रामोदपनायुताः ॥ ८२७ ॥ खतो मां
तादृशं दृष्ट्वा, भावशशुविचेष्टितम् । न मेऽवसर इत्येवं, गतो दूरं सदागमः ॥ ८२८ ॥ यथाभिमवकामांभ, संपादयति मे वरा । असौ
पुण्योदयोऽहं तु, विमूढत्वं न लक्षये ॥ ८२९ ॥ तवो विमुक्तनिःशेषराज्यकार्यो दिवानिद्राम् । अन्तःपुरगतः सैन्यं, मुष्मानोऽयमवस्थितः
॥ ८३० ॥ तथा—यां यां नारीं प्रपदयामि, नगरे चारविमदाम् । कुलजामकुलजां वा, यां वा कथिभिर्वेदयेत् ॥ ८३१ ॥ सां सां सर्वां
समाश्रित्य, जनेभ्यो बलवत्तया । अन्तःपुरे प्रवेदयाहं, करोमि निजपत्निकाम् ॥ ८३२ ॥ गुप्ताम् ॥ न जानामि मद्रापायं, नापेक्षे कुलला-

उपमिता
स. ८-प्र.

॥ ६७७ ॥

व्यवहारस्य, विहाय नगरं परम् । प्रायः समस्तस्थानेषु, भ्रमिषोऽहं महेत्या ॥ ८७१ ॥ युक्तः सपरिवारेण, महामोहेन सुन्दरि ! ।
कुर्वाणो निजभार्याज्ञां, क क्वाहं न विनाटितः ? ॥ ८७२ ॥ तथा परिग्रहेणाहं, संज्ञया निजभार्याया । युक्तेन बहुस्रो भद्रे !, योनौ योनौ
विद्विभ्यतः ॥ ८७३ ॥ यतः—शृङ्गो किलिकासर्पभूषिकाकारधारकः । हृष्टो निधानमासाद्य, तन्नाशे विह्वलो भूतः ॥ ८७४ ॥ एवं
चानन्तकालं मे, भ्रमतो गजगामिनी । धर्षणाधूर्णनन्यायात्प्रसन्ना भवितव्यता ॥ ८७५ ॥ अन्यच्च—श्रान्ता इव मया सार्धं, भ्रमतो-
ऽनन्तवरमैनि । किञ्चित्ते दुर्बलीभूता, महामोहादयत्नदा ॥ ८७६ ॥ पापं च प्रवन्भूतमीपत्कर्मस्थितिरया । पुनर्मन्थिः समीपस्था, सं-
जाता मे वरानते ! ॥ ८७७ ॥ ततो मनुजगलन्धः, पाटके भरताभिधे । साकेतेऽहं पुरे नीतो, भवितव्यतया तथा ॥ ८७८ ॥ वणि-
जस्तत्र नन्दस्य, भार्याऽस्ति धनसुन्दरी । जनिवत्सुवत्वेन, शुद्धिकाद्यानयोगतः ॥ ८७९ ॥ प्रतिष्ठितं च मे नाम, यथाऽयममृतोदरः ।
अथ क्रमेण संप्राप्तो, दौवर्तं काममन्दिरम् ॥ ८८० ॥ दृष्टः सुदर्शनो नाम, सुसाधुः कान्ते मया । कृपापरीतचित्तेन, कृता मे तेन
देशना ॥ ८८१ ॥ ततो भूयो मया भद्रे !, महात्माऽयं सदागमः । विहोक्तिः समीपस्थस्य साधोर्महात्मनः ॥ ८८२ ॥ किञ्चिद्भद्र-
कमावत्याश्रमस्कारादिपाठकः । जातोऽहं भावकाकारधारको द्रव्यवस्तदा ॥ ८८३ ॥ तवस्तदनुभावेन, पुरेऽहं विबुधालये । भवचक्रस्थिते
नीतो, शुद्धिकायाः प्रभावतः ॥ ८८४ ॥ तत्र च—भावना व्यन्तरा ज्योतिश्चारिणः कल्पवासितः । पाटकेषु वसन्त्येते, विबुधाः कुल-
पुत्रकाः ॥ ८८५ ॥ दशाष्टपञ्चभेदास्ते, त्रयः पूर्वे यथाक्रमम् । कल्पस्यास्तद्वतीवाच्य, द्विभेदास्तुर्यपाटके ॥ ८८६ ॥ कल्पस्या द्वादशावा-
ससंस्थिताः समुदाहृताः । नवपञ्चनिवासस्यास्तद्वतीवाः प्रकीर्तिताः ॥ ८८७ ॥ तत्राद्ये पाटके भद्रे !, जातोऽहं भावनस्तदा । आद्यभेद-
स्थितेऽप्येव, विबुधः कुलपुत्रकः ॥ ८८८ ॥ तत्रश्च—गतस्य तत्र पद्माक्षि !, विसृज्यते मे सदागमः । स्थितोऽयमपि मां हित्वा, कुर्वाणः

अमृतोद-
रभवः भ-
वश्चमश्च

॥ ६७७ ॥

व्यसितो
स. ७-प्र.

॥ ६७६ ॥

॥ ८५१ ॥ स च संसारिवो राज्ये, राजा नीरदवाहनः । महाकलकलेनोच्चैर्तुल्यद्रिस्त्रोपनिर्भरैः ॥ ८५२ ॥ हृष्टाः सुखानिनारोह, तुष्टाः
सुखामिनो नृणः । ते पौरसैनिका लोकास्तवः किं किं न कुर्वते ॥ ८५३ ॥ अहं तु चारके वन, पुरीषमलपिच्छिले । मूत्राघटेरजान्पा-
लदुर्गन्धे गर्भसन्निभे ॥ ८५४ ॥ क्षुधा क्षामोदरो वद्धः, परिभूतो विगर्हितः । स्मृतदुश्चेष्टितैः क्रुद्धैर्वालकैरपि ताडितः ॥ ८५५ ॥ अने-
कयातनास्तले, स्वर्तोष्णावधीरितः । प्राप्ताः शारीरसंतापं, नरकेष्विव नारकः ॥ ८५६ ॥ महामोदवसीभूते, राज्यभ्रष्टे स्या मयि । यः
संजातो मनसापः, स त्वाक्यातुं न पार्यते ॥ ८५७ ॥ तथाहि—ममेवं विपुलं राज्यं, मामकीना विभूतयः । अधुनाऽप्ये प्रभोकार
इति शोकेन पीडितः ॥ ८५८ ॥ सुखलालितदेहोऽहमधुना त्वीदृशी गतिः । सर्वस्य परिभूतोऽहमितरस्या कदर्थितः ॥ ८५९ ॥ ह्युभ्य-
न्ति मामकमिदं, रत्नस्यार्णविकं जनाः । एते हा हा हवोऽस्मीति, धाधिवो धनमूच्छंया ॥ ८६० ॥ सर्वे नरकाकारे, चारके दुःखपूरितः ।
तत्राहं संसितो भद्रे, सुचिरं पापकर्मणा ॥ ८६१ ॥ परिचारसमेतस्य, महामोहस्य दोषतः । तथाप्यहं न निर्दिण्यः, संसारबाधलो-
चने ! ॥ ८६२ ॥ क्रोधान्धस्तेषु लोकेषु, चित्तकण्डोलदूषितः । रौद्रध्वानानुगो नित्यं, भूरिकालमवस्थितः ॥ ८६३ ॥ अथ र्जीर्णा क्रमे-
णैव, शुद्धिका मे चिरन्तनी । सर्वो वितीर्णा सा मह्यं, भवितव्यतयाऽपरा ॥ ८६४ ॥ गतः पापिष्ठबासायां, पुरि सप्तमपाटके । अहं
सत्सः प्रभावेण, जातः पापिष्ठरूपकः ॥ ८६५ ॥ गृहे तत्राप्रविष्टाने, निर्भिन्नो वस्त्रकण्टकैः । सागराणां प्रयत्निरासत्तन् कन्दुच्छलीलया
॥ ८६६ ॥ तदन्ते शुद्धिकादानाद्भवितव्यतया तया । पञ्चाक्षपशुसंस्थानमातीय द्रष्टरीकृतः ॥ ८६७ ॥ पुनर्नोतोऽप्रविष्टाने, समानी-
वस्तवोऽप्यहम् । कृतश्च शुद्धिकादानाच्छादूलाकारधारकः ॥ ८६८ ॥ भूयः पापिष्ठबासायां, नीवोऽहं तुर्यपाटके । तवोऽप्यानीय विहितो,
मार्जारकारधारकः ॥ ८६९ ॥ तदेवंविधरूपाणि, जनयन्त्या सुदुर्मुष्टः । दुःखसागरविकारं, दर्शयन्त्या क्षणे क्षणे ॥ ८७० ॥ तदसं-

रौद्रध्या-
नात् भूतिः
भयश्चमश्च

॥ ६७६ ॥

प्रस्तावो हन्त मादशाम् ॥ ९०८ ॥ सद्वोधेनोक्तं—चाक चारुदितं ताव !, सम्यक् संलक्षितोऽवधिः । ततो विज्ञापितस्तेन, सद्वोधेन नरेश्वरः ॥ ९०९ ॥ ततश्च—चारित्र्यधर्मराजेन, वचनात्तस्य मन्त्रिणः । ग्रहिवो मत्समीपेऽसौ, सम्यग्दर्शनात्मकः ॥ ९१० ॥ तेन चोक्तं—विद्येयं नीयतं देव !, प्राप्तुं कन्यकाऽनघा । तस्य संसारिजीवस्य, येन दोषोऽस्य जायते ॥ ९११ ॥ सद्वोधः प्राह नाद्यापि, प्रस्तावोऽस्या महत्तमः ! । नयने हन्त विद्यायास्तत्राकर्ण्य कारणम् ॥ ९१२ ॥ स हि संसारिजीवस्तां, मुग्धबुद्धिर्न भोत्स्यते । विशेषतस्तत्तावत्सामान्येन प्रपत्स्यते ॥ ९१३ ॥ एवं च स्थिते—यावन्न तात्त्विकं रूपं, तवनेनावधारितम् । तावन्न शुन्यवे दातुमेषा तस्मै सुकन्यका ॥ ९१४ ॥ अस्त्रावकुलशीलो हि, कुर्यादस्याः पराभवम् । ततः स्याच्चित्तसंतापो, मादशां तन्निमित्तकः ॥ ९१५ ॥ ततो गच्छतिना विद्यां, त्वं तावत्तस्य सन्निधौ । कालेन भूयसा रूपं, भोत्स्यते हि स तावकम् ॥ ९१६ ॥ ततश्च—यदा स्यात्तेन विज्ञातं, रूपं तव परिरुद्धम् । तदाऽहमागमिष्यामि, विद्याभावाय तेऽनित्ये ॥ ९१७ ॥ सदागमस्य सान्नाय्यं, महाभोहादितानवम् । तथा संसारिजीवस्य, सुतस्त्रादादिवेदनम् ॥ ९१८ ॥ देवे चाभिमुखीभावस्तस्य दर्शनकाम्यया । विद्यया रहितस्यापि, गच्छत्वस्तत्र वे शुणाः ॥ ९१९ ॥ शुनमम् ॥ ततो यदादिशलायौ, यथाऽऽज्ञापयसि प्रभुः । इत्युक्त्वा प्रस्थितस्पूर्ण, मत्समीपं महत्तमः ॥ ९२० ॥ इतश्चाहं तदा भद्रे !, नगरे जनमन्दिरे । सूत्रानन्दनन्दिन्योर्जातो नास्मा विरोचनः ॥ ९२१ ॥ ततः संप्राप्तवारुण्यः, कानने चित्तनन्दने । गतस्तत्र मया दृष्टो, धर्मदोषो मुनीश्वरः ॥ ९२२ ॥ इतश्च मे तदा हस्ता, वर्तते कर्मपद्धतिः । महाभोहादयो जातास्तनवो भावशत्रवः ॥ ९२३ ॥ ततश्च—प्रणम्य तं महाभागं, निपण्णः शुद्धभूतले । ज्ञातोऽहं भद्रकस्तेन, क्षानालोकेन धीमता ॥ ९२४ ॥ किं च—शुर्वेता मानसानन्दममृत-तश्चरणोपमम् । ततो मे कर्तुमात्स्या, मुनिना धर्मदेशना ॥ ९२५ ॥ कथम् ?—“मनुजजन्म जगत्सतिदुर्लभं, जितमतं पुनरत्र विशेषतः ।

विरोचन-

भवः

धर्मदोष-

मुनिदेशना

॥ ६७९ ॥

कालयापनाम् ॥ ८८९ ॥ ततो महर्दिसंश्रमः, सार्धं पत्न्येषमं सुरा । सुरं यथेष्टं जुञ्जानः, स्त्रियोऽयं पारश्वोऽयम् ॥ ८९० ॥ तदन्ते
शुद्धिकां दत्त्वा, भार्यया तुष्टचित्तया । पुरेऽहं मानवावासे, समर्नातः पुनस्तथा ॥ ८९१ ॥ यथाऽपि यन्पुनरुत्थम्, योऽनमः त्रिपदयोगो ।
भार्या तस्याः सुतस्तेन, जातोऽहं यन्पत्नामकः ॥ ८९२ ॥ संप्राप्तपुरुषभावेन, सुन्दराल्प्यो जुर्नोपरः । दृष्टो मया सार्धंरत्नस्त्वस्य भावं
सदागमः ॥ ८९३ ॥ शिक्षितं पुनरप्यस्य, सम्यग्निष ज्ञानमस्तकम् । जातस्मादं सदा भद्रं, अनन्यो भाववर्धितः ॥ ८९४ ॥ एतश्चरन्
भावेन, भूयोऽहं विबुधाख्ये । महर्दिविबुषस्तत्र, जातो ब्यन्तरपाटके ॥ ८९५ ॥ न नोवो दिसन्तन्त्रेन, मया भाषान्मियोगतः ॥ ८९६ ॥ तदंम
मानवावासे, पुनश्च प्रविलोकितः ॥ ८९६ ॥ एवं विचरताऽनन्ते, भवचक्रे पुनः पुनः । यथाऽनन्त्रेन काठेन, मया भाषान्मियोगतः ॥ ८९७ ॥
अयं सदागमो भद्रः, महात्मा प्रविलोकितः । अनन्तपाटा दृष्टोऽपि, विसृज्य पुनः पुनः ॥ ८९८ ॥ सुप्तम् ॥ त्रिपदं च पुन-
र्भूतं, भवचक्रं निरन्तकम् । आसादितः कथंचिच्च, पुनरेष सदागमः ॥ ८९९ ॥ यतः—अनन्तपाटाः संपन्नः, भाववोऽयं सुवोचने । ।
द्रव्यतो यतिरुपश्रव, सद्य दृष्टः सदागमः ॥ ९०० ॥ विमुच्येमं महाभागं, भूयो भूयोऽनन्तरावता । भान्तः सप्तस्तान्नेषु, कृता नाना
विह्वलनाः ॥ ९०१ ॥ कृतीर्थिक्यविश्राद्धं, सदागमविदूषकः । अनन्तपाटाः संपन्नो, भवचक्रे निरन्तके ॥ ९०२ ॥ अन्यच्च भवतस्तत्र,
भवचक्रे समाहिते । कथिर्षा कचिद्रक्षा, संजाता कर्मणः स्थितिः ॥ ९०३ ॥ कचिच्च प्रपत्ता जाता, महागोदारित्यप्रथः । कचिरास-
दागमो जातः, प्रपत्ताश्रितारकः ॥ ९०४ ॥ तत्तद्धानन्तवाताभिर्भावद्वयसमागतः । अयं सदागमस्त्वायन्मातं यत्तन्मिषोप मे ॥ ९०५ ॥
सा किंचिन्निर्मलीभूता, चित्तपुत्तिर्महादवी । तत्तद्भावसरं क्षात्वा, प्रस्थितः स महत्तमः ॥ ९०६ ॥ उच्छ्रान्तेन सद्रोषो, मत्सर्मापिगमो-
चटया । आर्यः विज्ञाप्यतां देवः, साम्प्रतं गन्तव्यं मया ॥ ९०७ ॥ यत्तवया पूर्वनिर्दिष्टो, देवस्यामे नरोत्तमः । सोऽपुना यत्तवे लभः,

यन्भयभद्रः
भयभयभद्र

सम्यग्दर्श-
नागमः

॥ ६७८ ॥

प्रस्तावो हन्त मादशाम् ॥ ९०८ ॥ सद्वोधेनोक्तं—चार चारुदितं ताव !, सम्यक् संलक्षितोऽयमिदं । तवो विद्यापितस्तेन, सद्वोधेन
नरेश्वरः ॥ ९०९ ॥ ततश्च—चारित्र्यधर्मराजेन, वचनात्तस्य मन्त्रिणः । प्रहितो मत्समीपेऽसौ, सम्यग्दर्शननामकः ॥ ९१० ॥ तेन
चोक्तं—विधेयं नीयतां देव !, प्राश्रुतं कन्यकाऽनया । तस्य संसारिजीवस्य, येन तोषोऽस्य जायते ॥ ९११ ॥ सद्वोधः प्राह नाद्यापि,
प्रस्तावोऽस्या महत्तमः ! नयने हन्त विद्यायास्तत्राकर्ण्य कारणम् ॥ ९१२ ॥ स हि संसारिजीवस्तां, मुन्यमुद्धिर्न भोत्स्यते । विशेषतस्त-
सस्तावत्सामान्येन प्रपत्स्यते ॥ ९१३ ॥ एवं च स्थिते—यावन्न तात्त्विकं रूपं, तवानेनावयारितम् । तावन्न मुच्यते दातुमेवा तस्मै सुक-
न्यका ॥ ९१४ ॥ अज्ञातकुलशीलो हि, कुर्यादस्याः परामयम् । ततः स्याच्चित्तसंतापो, मादशां तन्निमित्तकः ॥ ९१५ ॥ ततो गच्छ
यित्वा विद्यां, त्वं तावत्तस्य सन्निधौ । कालेन भूयसा रूपं, भोत्स्यते हि स तावकम् ॥ ९१६ ॥ ततश्च—यदा स्यात्तेन विज्ञातं, रूपं
तव परिपुष्टम् । तदाऽहन्नागमिष्यामि, विद्यामादाय तेऽनित्ये ॥ ९१७ ॥ सदागमस्य सात्ताय्यं, महामोहादितानवम् । तथा संसारि-
जीवस्य, सुतस्यादादिवेदनम् ॥ ९१८ ॥ देवे चाभिमुखीभावस्तस्य दर्शनकाम्यया । विद्यया रहितस्यापि, गच्छतस्तत्र ते गुणाः ॥ ९१९ ॥
युगम् ॥ ततो यदादिशक्त्यर्थो, यथाऽऽप्तापयति प्रभुः । इत्युक्त्वा प्रस्थितस्तूर्णं, मत्समीपं महत्तमः ॥ ९२० ॥ इतश्चाहं तदा भद्रे !, नगरे
जनमन्दिरे । सूरुरानन्दनन्दिन्योर्जातो नाभा विरोचनः ॥ ९२१ ॥ ततः संप्राप्तवारुण्यः, कानने चित्तनन्दने । गतस्तत्र मया दृष्टो,
धर्मघोषो मुनीश्वरः ॥ ९२२ ॥ इतश्च मे तदा ह्रस्वा, वर्तते कर्मपद्धतिः । महामोहादयो जातास्तनवो भावशत्रवः ॥ ९२३ ॥ ततश्च
—प्रणम्य तं महाभागं, निपण्णः शुद्धभूतले । ज्ञातोऽहं भद्रकस्तेन, ज्ञानालोकेन धीमता ॥ ९२४ ॥ किं च—कुर्वता मानसानन्दममृ-
तशरणोपमम् । ततो मे कर्तुमारब्धा, मुनिना धर्मदेशना ॥ ९२५ ॥ कथम् ?—“मनुजजन्म जगत्पतितुल्लभं, जिनमतं पुनरत्र विशेषतः ।

विरोचन-

भयः

धर्मघोष-

मुनिदेशना

॥ ६७९ ॥

कालयापनाम् ॥ ८८९ ॥ तवो महर्दिसंपन्नः, सार्धं पत्न्योपमं मुखा । मुसं मयेष्टं मुखानः, स्त्रिवोऽर्द्धं धराश्रोतसा ॥ ८९० ॥ भद्रं
गुहिकां दत्त्वा, भार्यया तुष्टचित्तया । पुरेऽर्द्धं मानवावासे, ममानातः पुनस्तथा ॥ ८९१ ॥ यथासि धनपुत्रात्मन्, धर्मिभ्यः प्रियदत्तना ।
भार्यो वत्साः सुवत्सेन, जातोऽर्द्धं वन्धनामकः ॥ ८९२ ॥ संप्राप्तशुभभावेन, सुन्दरात्प्यो मुनोपतः । दृष्टो मया कर्मगतस्तस्य धामं
सदागमः ॥ ८९३ ॥ शिक्षितं पुनरप्यस्य, सम्पन्निय ज्ञानमस्त्यकम् । जातभ्रातृ वरा भद्रं, भक्त्यो भारवर्धितः ॥ ८९४ ॥ गदस्तनु-
भावेन, भूयोऽर्द्धं विभुयाडये । महर्दिविभुषस्तत्र, जातो न्यन्तरयाटके ॥ ८९५ ॥ न नोतो रिसमृत्तेन, मया वद गदागमः । गदेन
मानवावासे, पुनश्च प्रविशोक्तिवः ॥ ८९६ ॥ एवं विचरताऽनन्ते, भवचक्रे पुनः पुनः । वयाऽनन्तेन कालेन, मया भार्यान्मयोगतः ॥ ८९७ ॥
भयं सदागमो भद्रं, महात्मा प्रविशोक्तिवः । अनन्तवारा दृष्टोऽपि, विसृज्य पुनः पुनः ॥ ८९८ ॥ मुनिम् ॥ शिशुर्देव ए पुन-
र्भूतं, भवचक्रे निरन्तकम् । आसादितः कथंचिच्च, पुनरेव सदागमः ॥ ८९९ ॥ यतः—अनन्तवाराः संपन्नः, भारकोऽर्द्धं गुहोपदेन ।
द्रव्यवो यतिरूपश्च, सत्र दृष्टः सदागमः ॥ ९०० ॥ विमुच्येमे महाभागां, भूयो भूयोऽनन्तरवरा । भान्तः समस्तस्यान्धु, कृता नाना
विद्वन्वनाः ॥ ९०१ ॥ कुलीधिर्ययतिश्चाहं, सदागमविदूषकः । अनन्तवाराः संपन्नो, भवचक्रे निरन्तके ॥ ९०२ ॥ अन्यच्च भववत्स्य,
भवचक्रे ममाश्रिते । कचिदीर्षा कचिद्भ्रष्टा, संजाता कर्मणः स्थितिः ॥ ९०३ ॥ कचिच्च प्रपला जाता, महाभोद्वारिरायवः । कचिस्त-
दागमो जातः, प्रपलस्तन्निकारकः ॥ ९०४ ॥ तवश्चानन्तवाराभिर्धियावद्भ्यासमागतः । अयं सदागमल्लावद्यातं यत्प्रतिषेध मे ॥ ९०५ ॥
सा किञ्चिन्निर्मलीभूता, चित्तवृत्तिर्महादवी । तवभावसरं स्नात्वा, प्रस्थितः स महत्समः ॥ ९०६ ॥ वक्रभानेन सद्वेषो, मत्सर्भपातमे-
च्छया । आर्यः विज्ञाप्यतां देवः, साम्प्रतं गम्यतां मया ॥ ९०७ ॥ यस्तवया पूर्वनिर्दिष्टो, देवस्यापि नरोत्तमः । सोऽपुना पतंते उत्तमः,

नज्ञानकारणम् । शुरचः केवलं तस्यां, भवन्ति सहकारिणः ॥ ९३३ ॥ तथाहि—अकलङ्के तथा लभे, योषार्थं मे सकोविदे । न श्रद्धानं
ममोरपन्नं, तदा यन्नशतैरपि ॥ ९३४ ॥ ततः परं पुनर्जातोऽन्ववाया वरानने ! । सदागमेन सन्बन्धः, श्रद्धाशून्यस्त्वयाप्यभूत् ॥ ९३५ ॥
अतो यदा यदा पुंसो, यावती योगयता भवेत् । तदा तदा भवत्यस्य, तावानेव गुणोद्भवः ॥ ९३६ ॥ अतः श्रद्धानन्मात्रं मे, सूक्ष्मज्ञा-
नविवर्जितम् । धर्मयोषोपदेशैस्त्रीः, संजातं योगयतानुगम् ॥ ९३७ ॥ अन्यच्च—पत्योपमपृथक्त्वे तु, क्षीणे कर्मस्थितेस्त्वदा । एहिधर्मो
मया दृष्टः, सामान्यान् विशेषतः ॥ ९३८ ॥ पालितानि तदादेशाद्भवानि नियमास्त्वया । केचित्तदा मया भद्रे !, श्रद्धासंशुद्धयुक्तिना
॥ ९३९ ॥ वतस्तदनुभावेन, सत्पुरे विबुधाख्ये । कल्पवासिषु नीतोऽहं, गुहिकादानपूर्वकम् ॥ ९४० ॥ अथ सौधर्मकल्पेऽहं, भास्व-
राकारधारकः । सन्नुदिधतः क्षणार्धेन, क्षयनास्तव कीदृशम् ? ॥ ९४१ ॥—दिव्यपत्न्यङ्कसत्तूलीरचितं स्पर्शपेशलम् । कोमलामलसर्बेलच्छा-
दितं चित्ततन्दनम् ॥ ९४२ ॥ सुमनोगन्धसद्गुणसदाभोदसुन्दरम् । दिव्यांशुकबरोहोच्चट्टिगोचरयन्धुरम् ॥ ९४३ ॥ युगम् । तत्र
चोद्वेक्षमानेन, पाहुयुगमेन विस्मितः । किरीटकटकेयूरहारकुण्डलभूषितः ॥ ९४४ ॥ भूपाङ्गागतात्पल्लवनमालाविराजितः । उपविष्टः
क्षणाज्जातो, योतिवाखिलदिकृपयः ॥ ९४५ ॥ ततोऽलं जय तन्देति, जय भद्रेति भाषिणः । सलेखा ललनालोका, लोललोचनचारवः
॥ ९४६ ॥ स्तुवन्तो मां मनोहारिवचनैः कर्णपेशलैः । देवोऽसि स्वामिकोऽस्माकमिति किङ्करतां गताः ॥ ९४७ ॥ युगम् ॥ ततोऽहं विस्मयो-
स्तुल्लोचनः पर्यचिन्तयम् । तां समुल्लिखिलोक्तेयं, किं मया सुकृतं कृतम् ? ॥ ९४८ ॥ ततः प्रादुरभूज्ज्ञानं, विमलं विमलेक्षणे ! ।
मया विरोचनावस्थाऽनेन सर्वोऽवधारिता ॥ ९४९ ॥ अत्रान्तरे समायातो, महत्तमसदागमौ । तौ च दृष्ट्वा मया ज्ञातं, माहात्म्यमन-
योरितम् ॥ ९५० ॥ तवस्त्री पूर्ववद्भद्रे !, प्रविषन्नौ स्वयान्वयौ । कृतं चोत्थाय निःशेषं, कर्तव्यं विबुधोचितम् ॥ ९५१ ॥ तथाहि—

सुन्दर-
स्थितिप्रा-
प्तिः सौध-
र्मभवः

“तदिदमाप्य नरेण सुमेधसा, विदपनीयमवोऽपि परं पदम् ॥ ९२६ ॥ इतरथा मुनेरिव निरन्वके, निषविवस्स सुभीमभवाप्यके । शुशाल-
“शम्बलमुत्कलस्रादत्तं, ननु विनाऽनुलङ्घ्यः सपरं परा ॥ ९२७ ॥ इदमेवेत्य जनेन विज्ञानत्वा, कुशलकर्म भवोदधिगारकम् । इह विधेयमदो
“विकलं मुधा, न करणीयमिदं नरजन्मकम् ॥ ९२८ ॥” अत्रान्तरे प्रत्यक्षीभूतो मे तस्य मुनेः समीपे भूयोऽपि भगवानयं सदागमः,
ततो बुद्धं मया तस्य मुनेर्वचनं, अभिहितं च—यन्मया कर्तव्यं सदादिस्तानु भगवन्तः, मुनिनोष्ठं—भद्राकर्णय “अवधार्णायो भवता
“भवप्रपञ्चः आराधनीयो धिलीनरागद्वेषमोहोऽनन्तज्ञानदर्शनवीर्यार्नन्दपरिपूर्णः परमात्मा बन्धनोपास्तदुपदिष्टमार्गवर्तिनो भगवन्तः
“साधवः प्रतिपत्तव्यानि जीवाजीवपुण्यपापास्रवसंवरनिर्जरायन्धमोक्षलक्षणाणि नव वस्त्रानि सर्वथा पेयं जिनवचनामृतं नैयं वदन्ना-
“ङ्गीभावेन भजुष्टेयमारमहितं वपचेयं कुशलानुयन्धि कुशलं विधेयं निष्कलङ्कमन्त्रःकरणं हेयं कुविकल्पजल्पजालं अवसेयं भगवद्वचनसारं
“विश्वेयं रागादिदोषपृष्ठं लेयं सुगुरुसदुपदेशमेपजं देयं सततं सदाचरणे मानसं अवगेषं दुर्जानप्रणीतकुलवचनं निमेषं महापुरुषवर्ग-
“मभ्ये स्वरूपं स्वेयं निद्रप्रकम्पचित्तेने”ति एवं चोपदिशति मधुरभाषिणि भगवति धर्मपोषतपस्त्रिणि संप्रामोऽसौ सन्ध्यादर्शनतामा मह-
त्तमः विलोकितो दुर्भेदकर्मप्रतिभेदद्वारेणासौ मया तवः संजातं मे तत्र मुनिवचने स्वरूपा भक्तानं प्रतिपमोऽसौ हितपन्नुबुद्ध्या मह-
त्तमः, अभिहितो मुनिवरः—यदाप्रापयति नाथस्त्वदेवाहं करिष्ये, ततोऽभिवन्द्य तं मुनिवरं गतोऽहं स्वभयने । तवः प्रभृति जातोऽहं,
सन्ध्यादर्शनसंयुतः । तत्त्वश्रद्धानपूजारत्ना, विशिष्टज्ञानवर्जितः ॥ ९२९ ॥ तदेव सत्वं निःशङ्कं, यन्निनेन्द्रेः प्रवेदितम् । एतावन्मात्रबुष्टो-
ऽहं, तदा जातो वरानने ! ॥ ९३० ॥ सदागमो हि विज्ञानं, स्वमावेदयते तदा । केवलं सूक्ष्मभावेषु, न मे योषः प्रवर्तते ॥ ९३१ ॥
न संजातास्तदा सूक्ष्मविविक्कजानिदेववः । शुरवः पटुवाचोऽपि, विना मे निजयोग्यताम् ॥ ९३२ ॥ यतः—स्वयोग्यतैव चार्थङ्गि, भक्ता-

नमानकारणम् । गुरवः केवलं तस्यां, भवन्ति सहकारिणः ॥ ९३३ ॥ तथाहि—अकलङ्के तथा लग्ने, बोधार्थं मे सकोविदे । न श्रद्धानं
ममोत्पन्नं, तदा यन्नदातीरसि ॥ ९३४ ॥ ततः परं पुनर्जावोऽनन्तवारा वरानने । सदागमेन सन्बन्धः, श्रद्धाशून्यस्त्वयाप्यभूत् ॥ ९३५ ॥
अतो यदा यदा पुंसो, यावती योग्यता भवेत् । तदा तदा भवत्यस्य, तावानेव गुणोद्भवः ॥ ९३६ ॥ अतः श्रद्धानमात्रं मे, सूक्ष्मज्ञा-
नविवर्जितम् । धर्मबोधोपदेशैस्तैः, संजातं योग्यतानुगम् ॥ ९३७ ॥ अन्यच्च—पत्योपमपृथक्त्वे तु, क्षीणे कर्मस्थितेस्तदा । गृहिधर्मो
मया दृष्टः, सामान्यान् विज्ञेयतः ॥ ९३८ ॥ पालितानि तदादेशाद्भ्रतानि नियमास्तथा । केचित्तवा मया भद्रे, श्रद्धासंशुद्धबुद्धिना
॥ ९३९ ॥ तत्तत्तदनुभावेन, सत्युरे विबुधालये । कल्पवासिषु नीतोऽहं, मुक्तिकादानपूर्वकम् ॥ ९४० ॥ अथ सौधर्मकत्वेऽहं, भास्व-
राकारधारकः । समुदिधयः क्षणार्धेन, शयनाच्च कीदृशम् ? ॥ ९४१ ॥—दिव्यपत्यद्वसत्तूलीरचितं स्पर्शपेशलम् । कोमलामलसर्बलच्छा-
दितं चित्तनन्दनम् ॥ ९४२ ॥ सुमनोगन्धसङ्कपलसदाभोदसुन्दरम् । दिव्यांशुकषरोल्लोचटट्टिगोचरबन्धुरम् ॥ ९४३ ॥ युगमम् । तत्र
बोद्धेहमानेन, बाहुयुग्मेन विसितः । किरीटकटकेयूरहारकुण्डलभूषितः ॥ ९४४ ॥ भूपाङ्गरागवान्मूलवनमालाधिराजितः । उपविष्टः
क्षणाज्जातो, द्योतिताखिलविक्रपयः ॥ ९४५ ॥ ततोऽलं जय नन्देति, जय भद्रेति भाषिणः । सलेखा ललनालोका, लोललोचनचारवः
॥ ९४६ ॥ स्तुवन्तो मां मनोहारिवचनैः कर्णपेशलैः । देवोऽसि स्वात्मिकोऽस्माकमिति किङ्करतां गताः ॥ ९४७ ॥ युगमम् ॥ ततोऽहं विस्रयो-
स्तुल्लोचनः पर्यचिन्तयम् । तां समृद्धिं विलोकयेदं, किं मया सुष्ठवं कृतम् ? ॥ ९४८ ॥ ततः प्रादुरभूच्चानं, विमलं विमलेक्षणे ! ।
मया विरोचनावस्थाऽनेन सर्वाऽवधारिता ॥ ९४९ ॥ अत्रान्तरे समायातौ, महत्तमसदागमौ । तौ च दृष्ट्वा मया ज्ञातं, माहात्म्यमन-
योदिदम् ॥ ९५० ॥ ततस्तौ पूर्ववद्भद्रे, प्रतिपन्नौ स्वगन्धर्वौ । कृतं चोत्थाय निःशेषं, कर्तव्यं विबुधोचितम् ॥ ९५१ ॥ तथाहि—

सुन्दर-
स्थितिप्रा-
प्तिः सौध-
र्मभवः

उपमितौ
स. ७-प्र.

॥ ६८० ॥

“तदिदमाप्य नरेण सुमेधसा, विद्वपनीयमतोऽपि परं पदम् ॥ ९२६ ॥ इतरथा पुनरेव निरन्वके, निषत्तिवस्य सुभीमभवाञ्चके । कुशल-
“शम्भलमुत्कलरादनं, ननु विनाऽनुलङ्घुःस्वपरंपरा ॥ ९२७ ॥ इदमवेत्य जनेन विज्ञानता, कुशलकर्म भयोदधिवारकम् । इह विधेयमदो
“विकलं मुधा, न करणीयमिदं नरजन्मकम् ॥ ९२८ ॥” अत्रान्तरे प्रत्यक्षीभूतो मे वस्य मुनेः समीपे भूयोऽपि भगवानयं सदागमः,
सतो बुद्धं मया तस्य मुनेर्वचनं, अभिहितं च—यन्मया कर्तव्यं तदादिशन्तु भगवन्तः, मुनिकेकं—भद्राकर्ण्य “अबधीरर्णायो भयवा
“भयप्रपञ्चः आराधनीयो विलीनरागद्वेषमोहोऽनन्तज्ञानदर्शनवीर्यानन्दपरिपूर्णः परमात्मा धन्दनीयास्तदुपदिष्टमार्गवर्तिनो भगवन्तः
“साधवः प्रतिपत्तव्यानि जीवाजीवपुण्यपापास्तवसंवरनिर्जरायन्मोक्षलक्षणाणि तव तत्त्वानि सर्वथा देयं जिनवचनामृतं नेयं तद्वद्वा-
“ह्रीमावेन क्षनुद्वेयमारमद्वितं वपचेयं कुशलानुचिन्धि कुशलं विधेयं निष्कलद्रुमन्तःकरणं देयं कृषिकल्पजल्पजालं अपसेयं भगवद्वचनसारं
“विश्वेयं रागाविदोपपुनदं लेयं सुगुरुसदुपदेशमेपजं देयं सततं सदापरणे मानसं अयोग्यं दुर्जनप्रणीतद्रुमवचनं निमेयं मद्यापुरुषवर्ग-
“मन्धे स्वरूपं स्वेयं निरुपकम्पचित्तेने”ति एवं चोपदिशति मधुरभाषिणि भगवति धर्मपोषणस्थिति संप्राप्तोऽसौ सन्यादर्शननामा मद्-
समः विलोकिता दुर्भेदकर्मप्रतिशेदद्वारेणासौ मया तवः संजातं मे तत्र मुनिवचने स्वरुप्या भक्तानं प्रतिपन्नोऽसौ द्विवचनपुद्गला मद्-
समः, अभिहितो मुनिवरः—यदास्त्रापयति नायस्त्रदेवाहं करित्वे, ततोऽभिवन्द्य तं मुनिवरं गतोऽहं स्वमयने । तवः प्रयुति जातोऽहं,
सन्यमदर्शनसंपुतः । तत्रवश्रदानपूर्वारात्मा, विशिष्टज्ञानवर्जितः ॥ ९२९ ॥ तदेव सत्यं निःशङ्कं, यज्जितेन्द्रैः प्रवेदितम् । एवायन्माप्रतुष्टो-
ऽहं, तदा जातो धरानने ! ॥ ९३० ॥ सदागमो हि विज्ञानं, स्वमावेदयते तदा । केवलं सूक्ष्मभावेषु, न मे दोषः प्रवर्तते ॥ ९३१ ॥
न संजातास्तदा सूक्ष्मविषयकज्ञानदेवतः । गुरवः पटुचाचोऽपि, विना मे निजयोग्यताम् ॥ ९३२ ॥ यतः—स्वयोग्यतैव चार्थं हि !, भद्रा-

बुद्धकर-
णीयं

॥ ६८० ॥

उपमितौ
स. ७-प्र.

॥ ६८३ ॥

स्यस्यापि संपन्नौ, ममेमौ स्मृतिगोचरौ । मुक्तं च सुचिरं दिव्यं, सुखं तत्र मयाऽतुलम् ॥ ९७० ॥ ततो मनुजगत्यन्तः, पाटके काञ्चने
पुरे । आगतस्य महामोहदोषतो विस्मृताभिर्भौ ॥ ९७१ ॥ इत्थं सङ्ख्याधिका वारा, दृष्टो दृष्टः पुनः पुनः । सदागमयुतो भद्रे !, नष्टो-
ऽसौ मे महत्तमः ॥ ९७२ ॥ यतः—विना विरतिभावेन, सङ्ख्यातीतेषु धामसु । श्रद्धानामात्रसंतुष्टो, जातोऽहं श्रावकः पुरा ॥ ९७३ ॥
तथा—ऋजुराहुपरोधाद्वा, कचिच्छ्रद्धानसंयुतः । जातः श्रमणधेयोऽहं, विरत्या रहितो हृदि ॥ ९७४ ॥ अन्यच्च—सङ्ख्यातीता मया
वारा, यत्र यत्र विलोकितः । महत्तमः पुनर्दृष्टस्तत्र तत्र सदागमः ॥ ९७५ ॥ गृहिधर्मोऽपि तन्मूले, दृष्टः सामान्यरूपतः । कचिरक-
चिन्न दृष्टोऽपि, स महत्तमपार्श्वगः ॥ ९७६ ॥ सम्यग्दर्शनयुक्तौ च, गृहिधर्मसदागमौ । सामान्यरूपौ तौ भद्रेऽसङ्ख्यावारा विलोकितौ
॥ ९७७ ॥ तदेते बहुदो दृष्टास्वयोऽपि वरदानधवाः । जाताश्च सुखदास्तत्र, विमुक्ताश्चान्तरान्तरा ॥ ९७८ ॥ अन्यच्च—दृष्टश्च केवलो-
ऽन्येपोऽनन्तवाराः सदागमः । न त्वनेन विना दृष्टः, स सम्यग्दर्शनः कचिन् ॥ ९७९ ॥ अन्यच्च—यत्र यत्र समीपस्थः, संजातो मे
महत्तमः । तत्र तत्र वयस्यो मे, जातः पुण्योदयः पुरा ॥ ९८० ॥ तेन चोत्पादिताः सर्वा, यथेष्टा भोगसम्पदः । वसतो मानवावासे,
पुरे च विबुधालये ॥ ९८१ ॥ तथा—स्थिता कर्मस्थितिर्लब्धी, भीतभीताश्च शत्रवः । अन्तर्लीनाः स्थिता भद्रे !, महामोहादयस्तथा
॥ ९८२ ॥ यत्र यत्र पुनर्जाताः, प्रबला भावशत्रवः । भूतः पुण्योदयो नष्टस्तत्र तत्र वरानने ! ॥ ९८३ ॥ नष्टे च तत्र जाता मे,
सर्वो दुःखपरंपरा । भूतितोऽनन्तकालं च, भवितव्यतया तथा ॥ ९८४ ॥ तथा—स्थितिर्द्रोषीयसी जाता, कर्मणः क्षिप्रतां गतम् ।
मानसं च पुनर्जातं, तत्त्वश्रद्धानवर्जितम् ॥ ९८५ ॥ अत एवोत्कटा जाता, यत्र यत्र महारयः । ते भूतस्तत्र तत्रैतौ, दूरीभूतौ सुवा-
न्धवौ ॥ ९८६ ॥ विशेषः पुनरेपोऽन, कथ्यते ते निराकृतः । स मिथ्यादर्शनाल्येन, सम्यग्दर्शनाभाकः ॥ ९८७ ॥ ज्ञानसंवरणेनापि,

शान्तिस्मृ-
त्वासवस्य
बोधः उ-
च्यता च

॥ ६८३ ॥

विधिवरसमुद्गीधितिरञ्जिते, विकचनीरजराण्डसुमण्डिते । गुरुनितम्नपयोधराकारभिः, सह षूभिःरमञ्जि सरोवरे ॥ ९५२ ॥ वदन्तु
निर्मलहटकनिर्मितं, विशदरत्नधिराजितकुट्टिमम् । लघु सलीलमवाप्य जिनालये, मुदटमच्छि कृतं जितवन्दनम् ॥ ९५३ ॥ अथ मुनि-
मंलयत्रकसञ्चयं, मणिमयं जितभाषितवन्दनुरम् । पुलककारि रसेन तु वाचितं, लघु विषादय मनोरमपुष्पकम् ॥ ९५४ ॥ वतो मधेष्ट-
शब्दादिसंभोगमुदिताराधयः । सागरद्वितयं तत्र, किञ्चिदूनं क्यवस्थितः ॥ ९५५ ॥ वदन्ते मानवायासमानीय विदितव्या । आभीरोऽयं
कलन्दाल्यः, सल्लभन्दनरेणयोः ॥ ९५६ ॥ इतश्च—उन्नायातस्य चार्थद्विः, मम तौ चारुणान्धयो । नागतौ विरम्यवर्त्तनं, महच्चमसदा-
गमौ ॥ ९५७ ॥ सुतरां विरम्यतो भद्रे, न दृष्टश्च सदा मया । गृह्यमो यवत्तान्ध्यां, स निर्मुक्तो न दृश्यते ॥ ९५८ ॥ प्रार्थनयास-
नावनधात्, केवलं पापभीरकः । स्थितो भद्रकभावेन, सत्राहं हंसगामिनि । ॥ ९५९ ॥ पुनस्तदनुभावेन, ससुरे विनुषालये । ज्योति-
श्चारितु नीतोऽहं, गुहिकादानपूर्वकम् ॥ ९६० ॥ स्थितस्तत्रापि सन्मोगसम्पत्तिमीषितोन्निद्रयः । सुचिरं हि तु तौ दृष्टौ, महाभोगद्वयारिमहौ
॥ ९६१ ॥ संजातश्च तयोर्भूयः, पक्षपातो बृहत्तरः । नितरां विरम्यतावेतौ, महच्चमसदागमौ ॥ ९६२ ॥ वतो र्जणांयसने वां, वितांयं
गुहिकां पुनः । पञ्चाक्षपशुसंस्थाने, नीतोऽहं रुष्टया तया ॥ ९६३ ॥ विदितो दर्दुराकारधारकः केलिसीलिया । तवः परं पुनर्भूति,
भ्रमिणोऽर्धवितर्कम् ॥ ९६४ ॥ नानाविधेषु स्थानेषु, भ्रमयित्वा स्वभार्यया । आनीय मानवावासें, पुरे कान्निपत्यनामके ॥ ९६५ ॥
धराया वसुवन्धोश्च, सल्लुर्वासवनामकः । कृतोऽहं कृतसत्कर्मां, राजपुत्रो मनोरमः ॥ ९६६ ॥ वय चासाद्य ज्ञानत्याल्यं, सूरि स-
द्वमंदेशकम् । दृष्टाविमौ पुनर्भेदे, महच्चमसदागमौ ॥ ९६७ ॥ सवः परिचयादाभ्यां, तनूभूताः पुनर्मम । दात्रयः सुदृष्टाभासा, महा-
मोहादयस्तादा ॥ ९६८ ॥ अथाहमनयोः प्राप्य, माहात्म्यं चारुभाषिणि । द्वितीयकल्पे संप्राप्तः, ससुरे विनुषालये ॥ ९६९ ॥ वय-

अभीर-
भयः

शान्तिवृ-
त्त्यासयस्य
योषः व-
द्यता च

॥ ६८२ ॥

उपमितौ
स. ७-प्र.

॥ ६८३ ॥

सस्यापि संपन्नौ, ममेमौ स्मृतिगोचरौ । भुक्तं च मुचिरं दिव्यं, सुखं तत्र मयाऽनुभूम् ॥ १७० ॥ ततो मनुजगत्यन्तः, पाटके काञ्चने
पुरे । अगतस्त्य महाभोहृदोपतो विस्मृताविभौ ॥ १७१ ॥ इत्थं सङ्ख्याधिका वारा, दृष्टो दृष्टः पुनः पुनः । सदागमयुतो भद्रे !, नष्टो-
ऽसौ मे महत्तमः ॥ १७२ ॥ यतः—विना विरतिभावेन, सङ्ख्यातीतेषु धामसु । श्रद्धानमात्रसंतुष्टो, जातोऽहं श्रावकः पुरा ॥ १७३ ॥
तथा—ऋजुत्वाद्दुपरोधाद्वा, कश्चिच्छ्रद्धानसंयुतः । जातः श्रमणवेयोऽहं, विरत्या रहितो हृदि ॥ १७४ ॥ अन्यथा—सङ्ख्यातीता मया
वारा, यत्र यत्र विलोकितः । महत्तमः पुनर्दृष्टस्तत्र तत्र सदागमः ॥ १७५ ॥ गृहिधर्मोऽपि तन्मूले, दृष्टः सामान्यरूपतः । कश्चित्क-
चिन्न दृष्टोऽपि, स महत्तमपार्थगः ॥ १७६ ॥ सम्यग्दर्शनयुक्तो च, गृहिधर्मसदागमौ । सामान्यरूपौ तौ भद्रेऽसङ्ख्यवारा विलोकितौ
॥ १७७ ॥ तदेते बहुशो दृष्टाक्षयोऽपि वरयान्वधाः । जाताश्च सुखदास्तत्र, विमुकाश्चान्तरान्तरा ॥ १७८ ॥ अन्यथा—दृष्टश्च केवलो-
ऽप्येषोऽनन्तवाराः सदागमः । न त्वनेन विना दृष्टः, स सम्यग्दर्शनः कश्चित् ॥ १७९ ॥ अन्यथा—यत्र यत्र समीपस्थः, संजातो मे
महत्तमः । तत्र तत्र वयस्यो मे, जातः पुण्योदयः पुरा ॥ १८० ॥ तेन चोत्पादिताः सर्वा, यथेष्टा भोगसम्पदः । वसतो मानवावासे,
पुरे च विबुधालये ॥ १८१ ॥ तथा—स्थिता कर्मस्थितिलेखी, भीतभीताश्च शत्रवः । अन्तर्लीनाः स्थिता भद्रे !, महाभोहादयस्त्वया
॥ १८२ ॥ यत्र यत्र पुनर्जाताः, प्रयत्ना भावशत्रवः । मत्तः पुण्योदयो नष्टस्तत्र तत्र वरानने ! ॥ १८३ ॥ नष्टे च तत्र जाता मे,
सर्वा दुःखपरंपरा । अमितोऽनन्तकालं च, भवितव्यतया तथा ॥ १८४ ॥ तथा—स्थितिर्द्रोषीयसी जाता, कर्मणः क्षिप्रतां गतम् ।
मानसं च पुनर्जातं, तत्त्वश्रद्धानवर्जितम् ॥ १८५ ॥ अत एवोत्कटा जाता, यत्र यत्र महारयः । ते मत्तस्तत्र तत्रैतौ, दूरीभूतौ सुधा-
न्धवौ ॥ १८६ ॥ विशेषः पुनरेषोऽत्र, कथ्यते ते निराकृतः । स मिथ्यादर्शनाल्येन, सम्यग्दर्शनात्मकः ॥ १८७ ॥ ज्ञानसंवरणेनापि,

ज्ञानितसू-
र्यार्सवस्य
बोधः उ-
च्चाता च

॥ ६८३ ॥

दूरं नीतः सदागमः । कचित्तावपि निर्वृत्य, ताभ्यामपि निराकृतौ ॥ ९८८ ॥ एवं चानन्वकालं ते, जयमङ्गपरायणाः । देवाद्यालवटं
प्राप्य, जाता भद्रे ! परस्परम् ॥ ९८९ ॥ अन्यथ—गामकः पक्षपातोऽभूद्ययोरेव विरोधतः । वयोरेव वदा जातो, जयो भद्रस्तदन्ययोः
॥ ९९० ॥ अन्यदा मानवायामप्यवर्तिनि सुन्दरे । पुरे सोपारके पत्न्या, नीतोऽहं नीरजेक्षणे ! ॥ ९९१ ॥ वनिजः द्यालिभद्रस्य,
भार्याऽस्ति कनकप्रभा । जातास्तस्याः सुतोऽस्मीति, तत्र नास्मा विभूषणाः ॥ ९९२ ॥ अथ सूरि सुधाभूतमासाय शुभकानने । पुन-
र्दृष्टौ मया भद्रे !, महत्तमसदागमौ ॥ ९९३ ॥ तवभ—तत्त्वश्रद्धानसंपन्नो, भावतो विरतिं विना । जातो गुरुपरोधेन, भमणोऽहं त-
दाऽनये । ॥ ९९४ ॥ तवो गृहीतलिङ्गस्य, साधुमध्येऽपि सिद्धतः । जातं मे कर्मदोषेण, वैभाष्यनिरतं मनः ॥ ९९५ ॥ ततः प्रपटतां
प्राप्ता, महामोहादयः पुनः । जातौ च भावतो दूरे, महत्तमसदागमौ ॥ ९९६ ॥ तवो निमिषमासाप, निमिषयिरहं षा । स्वभावादेव
सम्पन्नस्तदाऽहं परनिन्दकः ॥ ९९७ ॥ तपस्विनां सुशीलानां, सदगुष्ठानचारिणाम् । अन्येषामपि कुर्वाणो, निन्दां नो दाद्विस्तदा ॥ ९९८ ॥
किं पशुना ?—तीर्थेश्वराणां सङ्गस्य, श्रुतस्य गणधारिणाम् । आशातनां दधानेन, मया पृष्ठं न वीक्षितम् ॥ ९९९ ॥ एवं
च—गृहीतयतिवेषोऽपि, पापारमा गुणदूषकः । महामोहवशाज्जातो, मिथ्यादृष्टिः सुदारुणः ॥ १००० ॥ तवोऽतिषोरदु-
र्भेदकर्मसङ्घातपूरितः । संजातोऽहं पुनर्भद्रे !, तादस्या पापचेष्टया ॥ १००१ ॥ तवोऽनन्तं पुनः कालं, दुःससागरमभ्यगाः । प्रायः
समस्तस्त्रानेषु, भ्रमितीऽहं स्वभार्यया ॥ १००२ ॥ समस्तद्रव्यराशेश्च, भुवनोदरचारिणः । तदा स्पृष्टं मयोपार्धं, भ्रमता पर्यणेश्वया
॥ १००३ ॥ न सा विपन्न वदुःखं, न सा गाढविदग्धना । लोकेऽस्ति पश्यन्नाक्षि !, या न सोदा तदा मया ॥ १००४ ॥ एवं वदति
संसारिणीवै विस्मितामानसा । जाताऽगृहीतसङ्केता, किञ्चिद्भाषार्थकोविदा ॥ १००५ ॥ वया प्रज्ञाविशालापि, भुत्वा वतादतां वचः ।

सुधाभूता-
व विभूष-
णस्य दीक्षा
निन्दक-
ता च

चपमिति
स. ७-प्र.

॥ ६८५ ॥

असन्तजावसंवेगा, चिन्तयामास मानसे ॥ १००६ ॥ यदुत—अहो संसारिजीवस्य, महामोहपरिमहौ । मन्येऽहं सर्वपापेभ्यः, सका-
शादतिदारणौ ॥ १००७ ॥ तथा—क्रोधादिभ्यो यदा जातमस्यानर्थकदम्बकम् । तदा नानेन कथितः, सम्यग्दर्शनमीलकः ॥ १००८ ॥
ततस्तीर्तिगुणस्यास्य, यत्तादृशं विजृम्भितम् । आलोच्यमानं तन्मेऽद्य, नाश्वर्यं प्रतिभासते ॥ १००९ ॥ आभ्यां पुनरिदं सर्वं, सम्यग्दर्श-
नमीलके । संजातेऽपि कृतं दीर्घसंसारपतनादिकम् ॥ १०१० ॥ तदेतौ सगुणस्यापि, यावन्नर्थविधायकौ । तावेव दारुणौ नूनं, महामो-
हपरिमहौ ॥ १०११ ॥ अथवा—यत्रेभौ तत्र ते सर्वे, सन्ति क्रोधादयः स्फुटम् । समुदायारमकस्तेषां, महामोहो हि वर्णितः ॥ १०१२ ॥
परिमहोऽपि सर्वेषां, तेषामाधारतां गतः । स हि लोभसत्त्वो लाभो, महामोहवलाधिकः ॥ १०१३ ॥ तदेतौ गुणघाताय, सर्वेषां मूल-
नायकौ । जातौ संसारिजीवस्य, यत्तन्नाश्वर्यमीदृशम् ॥ १०१४ ॥ किं च—समूहगुणघाताय, सन्ति क्रोधादयोऽप्यलम् । अनयोस्तु
विशेषार्थमनेनेत्यमुदाहृतम् ॥ १०१५ ॥ अन्यच्च—तेऽप्याभ्यां हन्त निर्मुक्ता, न सन्त्येव कदाचन । किं तु प्रवर्तकावेतौ, ते तु नैयाः
पदातयः ॥ १०१६ ॥ अस्त्येव च विशेषस्य, सिद्ध्यर्थममुना कृता । दोषसन्दर्शिकाऽमीषां, क्रमेणैरयमुदाहृतिः ॥ १०१७ ॥ समस्तान-
र्थसार्थस्य, तदित्यं जनकाविमौ । अस्य संसारिजीवस्य, महामोहपरिमहौ ॥ १०१८ ॥ तथापि लोकः पापात्मा, गुरुवाक्यशतैरपि ।
नाघरत्नयोस्त्व्यागं, तत्र किं वत कुर्महे ? ॥ १०१९ ॥ एयापि दृष्टा ध्याख्याता, श्रुतिः क्रोचिदसूरिणा । तथापि रज्यतेऽत्यर्थमस्मात्मेप
जहो जनः ॥ १०२० ॥ अथ प्रज्ञाविशालां तां, गाढं संवीक्ष्य भाविताम् । स भव्यपुरुषोऽवादीदम्बः ! किं चिन्तितं त्वया ? ॥ १०२१ ॥
तयोक्तं पुनः ! ते सर्वे, कथयित्वे निराकुला । दत्तावधानस्त्वं तावदस्य चाक्यं निशामय ॥ १०२२ ॥ किं च—वरस ! मोत्तालतां कार्षीः,
किंलेदं न समाप्यते । कथितप्रायमेतेन, सर्वमात्मविचेष्टितम् ॥ १०२३ ॥ ततस्तूर्णो स्थिते तत्र, राजपुत्रे ससादरम् । संसारिजीवः

च. भ. ५८

महामोह-
परिमहद-
ष्टाचिन्-
न्ता प्रज्ञ-
विशाला
हृदि

॥ ६८५

दूरं नीवः सदागमः । कचिच्छावपि निर्जित्य, ताभ्यामपि निराकृतौ ॥ ९८८ ॥ एवं चानन्तकालं ते, जयमद्रपरायणाः । देवाकालपटं
प्राप्य, जाला भद्रे ! परस्परम् ॥ ९८९ ॥ अन्यच्च—गामकः पक्षपातोऽभूद्यथोरेव विद्योषवः । तयोरेव तदा जालो, जयो भद्रस्तदन्ययोः
॥ ९९० ॥ अन्यदा मानवावासमप्यवर्तिनि सुन्दरे । पुरे सोपारके पत्न्या, नीवोऽहं नीरजेष्वणे ! ॥ ९९१ ॥ वणिजः दालिभद्रस्य,
भार्याऽस्ति कनकप्रभा । जातस्तस्याः सुतोऽस्मीति, तत्र नाम्ना पितृपूजणः ॥ ९९२ ॥ अथ सूरिं सुधाभूतमासाय शुभकानने । पुन-
र्ह्यो मया भद्रे !, महत्तमसदागमौ ॥ ९९३ ॥ तवञ्च—तत्त्वश्रद्धानसंपन्नो, भावतो विरहितं पिना । जालो गुरुरपरोधेन, भ्रमणोऽहं स-
दाजनये ! ॥ ९९४ ॥ तवो गृहीतलिङ्गस्य, साधुमध्येऽपि विषयः । जातं मे कर्मदोषेण, वैभाष्यनिरतं मनः ॥ ९९५ ॥ तवः प्रपटवो
प्राप्ता, महामोहादयः पुनः । जालौ च भावतो दूरे, महत्तमसदागमौ ॥ ९९६ ॥ तवो निमिषमासाय, निमिषविरहेण वा । स्वभावादेव
सम्प्रभस्तदाऽहं परनिन्दकः ॥ ९९७ ॥ तपस्विनां सुशीलानां, सदनुष्ठानधारिणाम् । अन्येषामपि कुर्वाणो, निन्दां नो द्राष्टुं वस्तदा ॥ ९९८ ॥
किं बहुना ?—तीर्थेश्वराणां सङ्घस्य, श्रुतस्य गणधारिणाम् । आश्नातनां दधानेन, मया पृष्ठं न वीक्षितम् ॥ ९९९ ॥ एवं
य—गृहीतयतिवेयोऽपि, पापात्मा गुणदूषकः । महामोहवशाज्जातो, म्रिय्यादृष्टिः सुदारुणः ॥ १००० ॥ तवोऽतिपौरु-
षेदकर्मसहायपूरितः । संजातोऽहं पुनर्भद्रे !, तादृश्या पापचेष्टया ॥ १००१ ॥ तवोऽनन्तं पुनः कालं, दुःखसागरमभ्यगः । प्रायः
समस्तस्थानेषु, भ्रमिषोऽहं स्वमार्गया ॥ १००२ ॥ समस्तद्रव्यराशेश्च, भुवनोदरधारिणः । तदा रष्ट्रं मयोपार्थ, भ्रमता वर्णोऽभूया
॥ १००३ ॥ न सा विपन्न तदुःखं, न सा गाढविदम्बिता । लोकेऽस्ति पद्मप्रजाक्षि !, या न सोढा तदा मया ॥ १००४ ॥ एवं वदति
संसारिणीवे विस्मितमानसा । जालाऽगृहीतसङ्केता, किञ्चिन्नावार्थकोविदा ॥ १००५ ॥ तथा प्रज्ञाविशालापि, भुत्वा तत्तादरां वचः ।

सुधाभूता-
व चिभू-
णस्य दीक्षा
निन्दक-
ता च

अथ अष्टमः प्रस्तावः ।

अथास्ति मानवावासे, सत्पुरं सतवोत्सवम् । सप्तमोदसिति ख्यातमचिन्त्यगुणभूषितम् ॥ १ ॥ दानवारिकृताहादो, महैभगतिवि-
 भ्रमः । पुरंदरसमो यत्र, नरवर्गो वित्तजते ॥ २ ॥ रूपलावण्यनेपथ्यनिर्विघ्नोऽमरीजनैः । विलासिनीजनो यत्र, नेत्रोन्मेषैर्विशिष्यते
 ॥ ३ ॥ तत्रारिकरितस्त्रातविपाटितकटस्थलः । निर्व्याजपौरुषव्यातो, राजाऽस्ति मधुवारणः ॥ ४ ॥ सर्वसाधारणं कृत्वा, वितीर्णं येन
 नो धनम् । रूपरक्षितदारेण, सौविदह्या न धारिताः ॥ ५ ॥ तस्यास्ति पद्मपत्राक्षी, रूपलावण्यशालिनी । प्रधानवंशसंभूता, महादेवी
 सुमालिनी ॥ ६ ॥ या हृदि न्यस्त राजाऽपि, राज्ञो हृदयवर्तिनी । इत्थं दर्शितचित्रापि, विचित्रगुणयोजिनी ॥ ७ ॥ अथ पुण्योदये-
 नाहं, संयुक्तो निजभार्यया । भद्रेऽगृहीतसद्वृत्तेः, तस्याः कुक्षौ प्रवेशितः ॥ ८ ॥ निष्क्रान्तः कालपर्यायात्सर्वावयवसुन्दरः । छत्रः
 सोऽपि मया सार्य, जातः पुण्योदयोऽनये । ९ ॥ जाते च मयि संजातमानन्दरसनिर्भरम् । उदामनृत्तसंगीतं, मधुवारणमन्दि-
 ॥ १० ॥ तथा—विहितं च नरेभ्यस्तोपकरं, वराससलासविलासधरम् । बहुवादनसादनगानपरं, मदिरामदधूर्णितचारुनरम् ॥ ११ ॥
 विलयजनतर्पितवामनकं, कृतकुञ्जकक्षुकिहासनकम् । विदितार्थिभनोरथपूरणकं, कृतलोकचमत्कृतिं वर्धनकम् ॥ १२ ॥ ततः समु-
 चिते काले, महातन्दपुरःसरम् । जनकेनैव मे नाम, स्थापितं गुणधारणः ॥ १३ ॥ पञ्चभिश्चार्याजीभिर्ललितोऽमरवदिवि । तवोऽहं

प्रोवाच, शेषाभात्मकथानिकाम् ॥ १०२४ ॥ उक्तं च तेन—अन्यदा भार्या भद्रे, नोवोष्टं भद्रिते पुरे । सुतः स्मृतिकलत्रस,
जातोऽहं विशदस्तदा ॥ १०२५ ॥ विमलानन्दनश्चास्माकण्ये वर्तमानकः । सुप्रबुद्धमुनिं दृष्ट्वा, प्रबुद्धो विनयासने ॥ १०२६ ॥ अतो
भूयो मया दृष्टो, महत्तमसदागमौ । शृद्धिर्मयुवो भद्रे, पालिताश्च प्रतादयः ॥ १०२७ ॥ सत्त्वभक्ताननुद्यात्मा, स्थितश्चाहं चिरं तदा ।
किं तु सूक्ष्मपदार्थेषु, विविक्तज्ञानवर्जितः ॥ १०२८ ॥ तवस्तदनुभावेन, जातः पुण्योदयोऽन्यथः । नीतस्तर्थापकल्पेष्टं, सखरे विभुषा-
लये ॥ १०२९ ॥ तथाभिमतशब्दादिभोगसन्मर्दसुन्दरे । घातयित्वा मुदोनोषेस्तत्र सागरसप्तकम् ॥ १०३० ॥ ततोऽपि मानपापासे,
तवश्च विभुपालये । इत्थं च कारितो भद्रे, भूरिवाता गमागमम् ॥ १०३१ ॥ किं यदुना?—यान्यथप्रयपुकेन, द्वादशासि विवो-
किताः । प्रत्येकं ते मया कत्पाः, कचिन्मुक्तश्च यान्यथैः ॥ १०३२ ॥ यत्वं च स्थिते—तवो द्वादशकल्पसो, मानपापाससन्मुखम् ।
प्रस्थानं कारितो भद्रे, अविवक्ष्यतया तया ॥ १०३३ ॥ इति ॥ विमलमपि गुरुणां भाषितं भूरिमन्याः, प्रबलकलित्वहेतुर्यो महा-
मोहराजः । स्वगयति गुरुवीर्योऽनन्तसंसारकारी, मनुजभवमवाप्तास्तस्य मा भूत यदयाः ॥ १०३४ ॥ सकलदोषभवाण्यकारणं, तत्रैव
लोमससहं च परिग्रहम् । इह परत्र च दुःस्वभराकरे, सज्जत मा यत कर्णसुखे भ्यनौ ॥ १०३५ ॥ एतन्निवेदित्वमशेषवचोभिरग्र, प्रख्यावने
तदिदमात्मधिया विचिन्त्य । सदां हितं च यत्ति वो रुचिरं कथंचिच्छृणुं तदस्य करणे षट्पदां कुरुध्वम् ॥ १०३६ ॥

॥ इत्युपनिषिभवप्रपञ्चकथायां महाभोदपरिमहश्रवणेन्द्रियविपाकवर्णनो नाम सप्तमः प्रस्तावः समाप्तः ॥

तस्य पुनः पुनः । अपश्यतः परीक्षार्थं, तदाऽप्यर्थं निभालये ॥ ३३ ॥ अथ विज्ञातसम्भावः, कलाकौशलकोविदः । निगूढं काकलीं
 कृत्वा, मामाह स कुलंधरः ॥ ३४ ॥ कुमारः । किं स्थितेनात्र, गन्धतामसुना गृहे । क्रीडितं गृह्वतीं बेलामपराहो हि वर्तते ॥ ३५ ॥ मयोक्तं
 रोचते यत्ते, तदेव क्रियतामिति । तवो गृहे गतावावां, कृतं च दिवसोचितम् ॥ ३६ ॥ अथ राज्ञो विविक्तार्थां, शय्यायां मम तिष्ठतः ।
 सा चेत्तसि कुरङ्गाक्षी, स्यादकृत्य पुनरागता ॥ ३७ ॥ नाभविष्यन्नैदिष्टो, यदि पुण्योदयोऽनघः । तथा मे वर्तमानस्य, तदा भदे !
 सहायकः ॥ ३८ ॥ ततः—सा शल्यभूता मे चित्ते, विलगन्ती मुहुर्मुहुः । अकरिष्यदवस्थां यां, साऽऽख्यातुं नैव पार्यते ॥ ३९ ॥ केवलं
 निकटस्थायी, यतः पुण्योदयोऽनघः । ममाभूत्तेन सा जाता, नाल्यर्थं वत वाधिका ॥ ४० ॥ त्रिमिर्दिशेषकम् । अनघः स करोत्येव, यतः
 पुण्योदयो नृणाम् । सांसारिकपदार्थेषु, निरावाधमिदं मनः ॥ ४१ ॥ तथापि तामनुस्मृत्य, मनाक् चिन्तामहं गतः । यथा कस्य पुनः सा
 स्यान्नीलनीरजलोचना ! ॥ ४२ ॥ चिन्तायित्वा गतो निद्रां, विभावा च विभावरी । प्रभाते च समायातो, मत्समीपं कुलंधरः ॥ ४३ ॥
 ईप्सदर्शनलोभेन, तस्याः सोऽभिहितो मया । वयस्य ! किं प्रजायोऽय, पुनराह्लादमन्दिरे ? ॥ ४४ ॥ ततः कुलंधरेणोक्तं, स्मितबन्धुरया
 गिरा । किमिदं गन्धते ? किं ते, विस्मृता तत्र कुञ्चिका ? ॥ ४५ ॥ अये ! स्नातो ममानेन, भाव इत्यवधार्य च । मया सोऽभिहितो मित्र !,
 परिहासो विमुच्यताम् ॥ ४६ ॥ गन्धतां पुनरुधाने, का कस्येति च वीक्ष्यताम् । उचिता कन्यका चेति, नेति वा सा परीक्ष्यताम् ॥ ४७ ॥
 अन्यथा—परभार्या महीव्येऽहं, विकल्पमिति मा कृपाः । कन्यका चेन्न मुञ्चामि, तामिन्द्रस्यापि प्रावतः ॥ ४८ ॥ ततः कुलंधरः प्राह,
 मित्र ! मोचालतां ममः । गच्छावः क्रियते सर्वं, यद्वयस्याय रोचते ॥ ४९ ॥ तवो गतौ पुनस्तत्र, कानने तन्निरूपितम् । स्थानं यत्र
 पुरा दृष्टं, योषितोर्द्वितयं परम् ॥ ५० ॥ अथाट्टा पुनस्तत्र, तां कुरङ्गमवीक्षणाम् । अहं तद्विषया किञ्चिच्चित्तोद्वेगेन वीडितः ॥ ५१ ॥

दृढिमायावः, सुखसागरमध्याः ॥ १४ ॥ इवञ्च—सगोत्रो मरिचुभिर्ब्रं, जीवितादपि बह्वमः । नेत्रेन्द्रोऽस्त्रि विद्यालासस्त्रस्य स्रुतः
कुलंधरः ॥ १५ ॥ स सममोदे तत्रैव, वातक्रोदेन संस्थितः । तत्रो ममापि संपन्नः, ॥ वयस्यः कुलंधरः ॥ १६ ॥ ॥ च स्रज्याश्रयो
धन्यः, सुरूपः सुभगः कृती । समस्तगुणसंपन्नः, सत्य एव कुलंधरः ॥ १७ ॥ तवः संवर्धमानोऽहं, तेन सार्धं सुमेधसा । संजातोऽ-
पि तसन्नाथः, क्रोहनिर्भरमानसः ॥ १८ ॥ तवञ्च—समं कृतकलाभ्यासौ, क्रोधारसपरायणौ । संप्राप्तौ चारुत्वारुण्यमावां मदनमन्दिरम्
॥ १९ ॥ इवञ्च नन्दनाकारं, पुरादूरे मनोरमम् । आह्लादमन्दिरं नाम, वज्राक्षि वरकाननम् ॥ २० ॥ तव चित्तचमत्कारि, लोच-
नाह्लाददायकम् । अत्यन्तमावयोजीवितं, सेवितं च दिने दिने ॥ २१ ॥ अन्यथा गतयोस्त्रय, दूरवर्ति परिसुष्टम् । योषिवोद्विषयं किंचिदु-
ष्टिगोचरमागतम् ॥ २२ ॥ तत्रैका रूपलावण्यविलासैः कामगोहिनीम् । हसन्तीव विशालाक्षी, द्वितीया ननु वादशी ॥ २३ ॥ अथ सा
सुन्दरी दूराबल्लुगोचरचारिणम् । मां भूलतामनुमुर्कैर्दृष्टिघातैरवाहयत् ॥ २४ ॥ वया—चूतशारायं समात्मन्य, लीलयाह्लासिवत्सनी ।
आजिहीर्षद्विळासेन, चार्धक्षी नामकं मनः ॥ २५ ॥ तथा—चकितं विस्मितं क्षिण्यं, साकृत्वमलिज्जितम् । बहिर्लिङ्गैः क्षणाच्चित्तं,
वस्त्ररूपं मयोक्षितम् ॥ २६ ॥ तवत्वां वादशी वीक्ष्य, मनोनयननन्दनीम् । निर्भिध्यापि त्वसन्नाथं, रक्षितं मम मानसम् ॥ २७ ॥ तत्रो
मया चिन्तितं—किमियं सा रतिः साक्षात्किं पुरंदरकाशिनी ? । किं वा लक्ष्मीरमुन्नेत्यं, वर्तते वनुधारिणी ॥ २८ ॥ एवं च चिन्तय-
न्नीषदशरीरशरीरतः । भावद्विकारलोभेन, युक्तो जातः शुभानने ! ॥ २९ ॥ तावत्पिरीक्षितत्वेन, साकृत् प्रावचेवसा । वयसेन मयाऽप्यु-
क्षैराकारवणं कृतम् ॥ ३० ॥ शुभम् । चिन्तितं च मया हन्त्वा, लज्जाकारि विवेकिनाम् । इदं सकामया दृष्ट्या, यत्परक्षीनिरीक्षणम्
॥ ३१ ॥ तदस्यां दृष्टिगतं मे, दृष्ट्वा निर्मलचेवसा । अद्यो कुलंधरेणात्र, न जाने किं विचिन्तितम् ? ॥ ३२ ॥ तत्रो लज्जाभरेणाहं, मुखं

उपमिता
अ. ८-प्र.

॥ ६८९ ॥

तस्य पुनः पुनः । अपश्यतः परीक्षार्थं, तदाऽन्यं निमालये ॥ ३३ ॥ अथ विज्ञातसद्भावः, कलाकौशलकोविदः । निगूढं काकलीं
कृत्वा, मामाह स कुलं परः ॥ ३४ ॥ कुमार ! किं स्थितेनात्र, गन्धतामपुनः गृहे । क्रीडितं बृहतीं बेलामपराहो हि वर्तते ॥ ३५ ॥ मयोक्तं
रोचते यत्ते, तदेव क्रियतामिति । ततो गृहे गतावावां, कृतं च दिवसोचितम् ॥ ३६ ॥ अथ राज्ञौ विविक्तायां, शय्यायां भ्रमं तिष्ठतः ।
सा धेवसि कुरङ्गाक्षी, सादृश्यं पुनरागता ॥ ३७ ॥ नामविषयश्च नेदिषी, यदि पुण्योदयोऽनघः । तथा मे वर्तमानस्य, तदा भद्रे !
सहायकः ॥ ३८ ॥ ततः—सा शतयभूता मे चित्ते, विलगन्ती मुहुर्मुहुः । अकरिष्यदवस्थां यां, साऽऽख्यातुं नैव पार्यते ॥ ३९ ॥ केवलं
निकटस्थापी, यतः पुण्योदयोऽनघः । ममाभूत्तेन सा जाता, नात्यर्थं वत याधिका ॥ ४० ॥ त्रिमिविशेषकम् । अनघः स करोत्येव, यतः
पुण्योदयो नृणाम् । सांसारिकपदार्थेषु, निरायापमिदं मनः ॥ ४१ ॥ तथापि तामनुस्मृत्य, मनाक् चिन्तामहं गतः । यथा कस्य पुनः सा
स्याभीलनीरजलोचना ? ॥ ४२ ॥ चिन्तयित्वा गतो निद्रां, विभाता च विभावरी । प्रभाते च समायातो, मरसमीपं कुलं परः ॥ ४३ ॥
ईषदर्शनलोभेन, तस्याः सोऽभिहितो मया । वयस्य ! किं ब्रजार्थोऽयं, पुनराकादमन्दिरे ? ॥ ४४ ॥ ततः कुलं परेणोक्तं, स्मितवन्धुरया
गिरा । किमिदं गन्धते ? किं ते, विस्मृता तत्र कुञ्चिका ? ॥ ४५ ॥ अये ! ज्ञातो ममानेन, भाव इत्यवधार्यं च । मया सोऽभिहितो मित्र !,
परिहासो विमुच्यताम् ॥ ४६ ॥ गन्धतां पुनरुधाने, का कस्येति च वीक्ष्यताम् । दक्षिणा कन्यका चेति, नेति वा सा परीक्ष्यताम् ॥ ४७ ॥
अन्यथ—परभार्या प्रदीप्येऽहं, विकल्पमिति मा कृथाः । कन्यका चेन्न मुञ्चामि, तामिन्द्रस्यापि धावतः ॥ ४८ ॥ ततः कुलं परः ग्राह,
मित्र ! भोजालतां गमः । गच्छावः क्रियते सर्वं, यद्वयस्याय रोचते ॥ ४९ ॥ ततो गतौ पुनस्तत्र, कानने तन्निरुपितम् । स्थानं यत्र
पुन दृष्टं, योषितोर्द्वितयं परम् ॥ ५० ॥ अथादृष्टा पुनस्तत्र, तां कुरङ्गमधीक्षणाम् । अहं तद्विषया किञ्चिच्चित्तोद्वेगेन पीडितः ॥ ५१ ॥

मदनमंज-
रीसमा-
गमः

॥ ६८९ ॥

तत्र—ने पर्यन्त तां नूनं, वीक्षमाणो सुहृर्बुधः । कुलधरपुत्रो यावन्निष्पन्नस्तस्य भूतले ॥ ५२ ॥ तावत्पूर्वपदन्त्योः, धर्ममर्मस-
नम् । आकर्ष्य कस्यचित्पुत्रे, वलिता भम कल्पत ॥ ५३ ॥ अथैका मध्यमावस्था, दृष्टा नार्ति मुनिपदा । द्विर्वा सा सनाथा, साऽऽ-
सीतस्या द्वितीयिका ॥ ५४ ॥ ततः सकुलधरेण मया कृतमभ्युत्थानं नामिदमुत्तमाङ्गं, यतः सविद्येयं चिदोद्दिष्टं यथा प्रौढनाथं,
कृतमानन्दोदकचिदुपरिहृततयनयुगलं, अभिहितं य—वत्स ! चिरं जीव मदीयजीवितेनार्थि, इतथतोऽनुष्ठः—सुय ! र्दीपांशुर्ध्वं तं,
अस्ति भवन्त्यां सह किञ्चिद्वक्तव्यं अतो राजपुत्रमुपवेशयितुमर्हसि वत्सः, कुलधरेणोष्टं—यस्मिन्सन्त्या, यतः मध्यममनसं भूतलं वर-
विष्टानि वयं, ततो मासुरिरस्य तयाऽभिहितं—वत्साकर्ण्य—अस्ति विद्यापण्डयो र्वताड्यो नाम महातिरिः, सद्य गन्धसमृद्धं नाम
मगर्, तदापिपतिर्विद्याधरचक्रवर्ती कनकोदरो नाम राजा, वत्साहं कामलता नाम मदारयो, न यामूषस्तपस्वं गतो भूरिष्ठातः
वियण्णोऽसौ निरपस्ततयाऽहं य ततोऽप्यस्यार्थं प्रयुक्तानि भेषजानि विहिता मर्यान्वयः दद्यान्नुपयाचिवस्तवानि पृष्टा नैनिधिकाः वर्यारिताः
मन्त्रवादिनः विन्यासितानि सन्नापि पीवानि भूतजाडानि कृतानि कौतुकानि निःसारिता अवभृत्तयः दोग्धितानि जलकानि अयवारिताः
प्रभाः प्रार्थिताः मर्यास्तस्याः अभ्यर्थिता योगिन्यः कृतं सर्वं यदुक्तं किञ्चित्तेनापीति, यतो मध्यमे वयसि प्रादुर्भूतो मे गर्भः मर्या
राजा क्रमेण य मर्याऽहं जाता देहप्रभया त्रिक्वक्त्रबालमुक्तासयन्ती दारिका निवेदिता राक्षे परितुष्टोऽसौ कारितं मर्यापर्यन्तं मरि-
ष्टितं मर्यास्तदिने नाम मदनमञ्जरीति, धर्षिता सा सुखसन्दीर्हेन संजातेयमस्तन्यवपभीष्टा, जनकप्रियपरातिनरसंनवद्वारिकादुद्धिता
वत्साः प्रियसखो लवलिका, माहिता सार्धमनया सा सकलाः कलाः प्राप्ता यौवनं, यतः कलाधौष्ठेन रूपविरसेन य न मयोपिपः
पुरुषोऽस्तीति बुद्ध्या संजाता पुरुषद्वेषिणी सा वत्सा मदनमखटी, यच्च लवलिकावचनेन विस्त्राय यदापूर्वं विषय्याऽहं निवेदितं मर्यारा-

मदनमञ्ज-
रीसना-
गानः

जाय संजातोऽसौ सचिन्तः कथमित्यं करिष्यत इति, तवः समुत्पन्नाऽस्य बुद्धिः कारिवोऽनेन स्वयंवरामण्डपः समाहूताः सर्वे विद्याधर-
नरेन्द्राः समागता वेगेन कृतास्तप्रतिपत्तयः विरचिता मध्याः स्रिताः सर्वे यथास्थानं उपविष्टाः स्वयंवरामण्डपमध्ये सपरिकरो राजा
प्रविष्टाऽहं विरचितवरत्नेष्वभ्यालङ्काराङ्गरागागत्यादिविच्छिन्नचिचर्चनां गृहीत्वा वत्सां मदनमञ्जरीं सह लवलिकया, तां चापहसितामर-
सुन्दरीलावण्यां कन्यामुपलभ्य प्रयलचित्तकस्रोतैरलमुल्लभमाना अपि तस्यां विनिविष्टदृष्टिचेष्टाः श्रिताश्चिन्नन्यस्ता इव निश्चलाः सर्वेऽन्धर-
चराः, वर्णिता मया नामतो गोत्रतो विभवतो निवासतो रूपतो गुणतश्चिह्नवत्प्रत्येकमेवे, सयथा—वत्से मदनमञ्जरि !—एषोऽमित-
प्रभो नाम, विद्युदन्तस्य मन्दनः । अतुलार्द्धश्च वास्तव्यः, पुरे गगनवल्लभे ॥ ५५ ॥ सुराकारयरोऽशेषकलाकौशलकोविदः । केतौ
चारुमयूरेण, लसत्तालं विराजते ॥ ५६ ॥ तपा—एष भानुप्रभो नाम, नागकेसरिनन्दनः । महर्द्धिको महवीर्यो, गान्धर्वपुरना-
यकः ॥ ५७ ॥ कमनीयाकृतिर्वत्से ! भूरिविद्याविशारदः । आकरो गुणरत्नानां, प्रसिद्धो गरुडध्वजः ॥ ५८ ॥ तथा—अयमपि च
रतिविलासो रतिमित्रमुतो महर्द्धिसंपन्नः । तदधिपतिरेष निवसति रथनूपुरचक्रवालपुरे ॥ ५९ ॥ कनकावदातवपुरेय निखिल-
विमानगुणगणोपेतः । ननु पश्य मदनमञ्जरि ! वरवानरकेतुयष्टियुतः ॥ ६० ॥ तदेवं यावदेकैकं, वर्णयामि नरेभ्यस्त्वं । तावद्विषादमा-
पन्ना, वत्सा मदनमञ्जरी ॥ ६१ ॥ तथाहि—दृष्टा सा तदा मया दुर्भगनारीव सपत्नीगुणेषु विषद्वत्सुभट इव शत्रुवीर्येषु समत्सरवा-
दीय प्रतिवादिर्सौष्ठवेषु सेर्यवैद्य इव प्रतिवेद्यकौशलेषु सोत्सेकविज्ञानिक इव प्रतिविज्ञानिकैर्गुणेषु केनचित्सादरमुपवर्णयमानेषु तेषु वि-
द्याधरनरेभ्येषु मया तथा श्लाघ्यमानेषु दृष्टी अपातयन्ती संजाता गाढं विद्राणवदना वत्सा मदनमञ्जरी, ततो ह्य किमेतदिति विचिन्त्य
मयाऽभिहिता सा—यथा वत्से ! मदनमञ्जरि किमभिरुचितः कश्चिदेतेषां मध्ये वत्सायै विद्याधरनरेन्द्रः ? तयोक्तं—अन्व ! तूर्णमपक-

तत्र—चेने पर्यट्य तां नूनं, वीक्षमाणो मुहुर्मुहुः । कुलंपरुवो यावन्मिषण्मल्लस भूवते ॥ ५२ ॥ तावत्पुनरन्यासीः, यन्ननंररस-
नम् । आकष्यं कलसचित्तुष्टे, वल्लिता मम कन्या ॥ ५३ ॥ अपेका मयमावसा, एषा नार्थमुत्तिपरा । द्विर्वासा सा समायता, का-
सीतस्ता द्वितीयिका ॥ ५४ ॥ ततः सकुलंपरेण मया कृतमभ्युत्थानं नानिवमुत्तमाहं, ततः सविद्येयं विद्योर्द्वयोर्द्वं कथा दीरन्मयां,
कृतमानन्दोदकविन्दुपरिप्लवतयनमुगलं, अभिहितं च—वत्स ! चिरं जीव मदीयजीवितेनानि, शुलंपरोऽप्युष्टः—पुत्र ! दीपांशुर्भवं रतं,
अस्ति भवन्त्यां सह किञ्चिद्वक्तव्यं अतो राजपुत्रमुपयेदयितुमर्हसि वत्सः, कुलंपरेणोष्टं—यत्परिचलम्भा, ततः प्रपुष्टननं भूवतं इत-
विष्टानि वयं, ततो मासुरिरय तयाऽभिहितं—वत्साकष्यं—अस्ति विद्यापलजयो र्देवाऽप्यो नाम मदानिर्दिः, तत्र गन्धसमृद्धं नाम
नगरं, तदधिपतिर्विद्याधरचक्रवर्ती कनकोदरो नाम राजा, वत्साहं कामलता नाम मदानेयः, न यानूषल्लापनं ततो भूरिकातः
विपण्णोऽसौ निरपल्लवयाऽहं च ततोऽप्यलार्थं प्रयुक्तानि भेषजानि विदित्वा प्रदद्यान्वयः दद्यान्पुण्याश्चिवदावानि दृष्ट्वा नैर्निमित्तकाः उपचारिताः
मन्त्रवादिनः विन्यासितानि सन्नाणि पीवानि मूलआलानि कुवानि कौतुकानि निःसारिता अवधुतयः दोषिधर्मान् जातकार्मान् भयवार्तिताः
प्रभाः प्रार्थिताः प्रशस्त्यन्नाः अन्धार्थिता योगिन्यः कृतं सर्वं यदुक्तं किञ्चित्केनापीति, ततो मध्यमे पयसि प्रादुर्भूतो मे गर्भः प्रदृष्टो
राजा क्रमेण च प्रसूताऽहं जाता देहप्रमया स्त्रिकृच्छ्रबालमुन्नासयन्ती दारिका निवेष्टित्वा राक्षे परितुष्टोऽसौ कारितं सदायर्पनकं प्रसि-
ष्टितं प्रशस्त्यदिने नाम भद्रनमञ्जरीति, वर्धिता सा सुलसन्दोदेन संजातेयमलन्तमभीष्टा, जनकप्रियपदार्थिनरसनेनयद्दार्ष्टिकादुद्धित्वा
तस्याः प्रियसखी लवटिका, प्राहिता सार्पमनया सा सकलाः कलाः प्राप्ता यौवनं, ततः कलासौष्ठवेन रूपसितयेन च न ममोपेयवः
पुरुषोऽस्तीति दुह्या संजाता पुरुषद्वेषिणी सा वत्सा भद्रनमञ्जरी, तत्र लवटिकाप्रचनेन विहाय पद्यादूतं विपण्णाऽहं निधेदितं मद्यात-

भद्रनमंय-
रीसना-
गमः

तसा, पठितं फालनिवेदकेन—‘उद्गच्छन्नेष भो लोका !, भास्करः कथयत्यलम् । मा कुर्वं चित्तसन्तापं, मा हर्षं मा च विह्व-
यम् ॥ ६२ ॥ यथैषानादिसिद्धोऽयमस्माकं भो दिने दिने । उदयादिक्रमः सर्वस्वाया वोऽपि भवे भवे ॥ ६३ ॥’ एतच्चाकर्ष्य चिन्तितं
नरपतिना—अये शुक्रमुक्तमनेन समर्थितः स्वार्थः, तथाहि—यथा देवर्षेः पूर्वतिरुपिव एवास्माभिर्मदनमञ्जरीवर इत्युक्तं तथाऽनेनापि
पठता भास्करस्य प्रतिदिनमुदयप्रतापास्तमयादर्शनपुनरुदयादिवर्द्धिनां जन्मनि जन्मनि सुखदुःखलाभाधिकं सर्वं धिरतिरुपितमेवोपन-
मते तद्वत् तत्र विपदादिनेलाचेदिवर्धिति, अतः सुवञ्चितमेवेदं सर्वमास्ते किं नञ्चिन्त्येताकलय्य निराकुलीभूतो राजा । इतश्च किम-
शुना कर्तव्यमिति पृष्टा लवलिकया नदनमञ्जरी, तयोक्तं—यदि तातोऽन्वा च माशुतकंलयति ततोऽहं स्वयमेव पर्यट्य वसुन्धरामा-
त्माभिरुचितं वरं पुणोमीति, ततः कथितं मे लवलिकया तद्वचनं निवेदितं मया राज्ञे, चिन्तितमनेन—सुन्दरमेवेदं मञ्चितं वरसया,
अयमेव तस्य देवनिर्दिष्टस्य वरस्य लाभोपाय इति विचिन्त्यानुज्ञाता वत्सा नदनमञ्जरी, ततो गृहीत्वेमामात्मसहचरी लवलिकां निर्गता
सा वरार्थं सकलभूतलालोकनाय गतामि कतिचिद्दिनानि स्थितो राजाऽहं च वत्सास्नेहेन सोन्मायकौ विशो निभालयन्तौ, अन्यदा
समागतेयं सविपादा लवलिका, दृष्ट्वा चेमां द्राक्कुल्य पतितमावयोर्हृदयं हा किमितीयमेकाकिनी सविपादा चोपलभ्यत इति भावनया,
कुतोऽनया प्रणामः, मयोक्तं—अयि भद्रे ! लवलिके कुशलं वत्सायाः, अनयोक्तं—अन्व ! कुशलं, मयोक्तं क पुनरिदानीं वर्तते वरसा !,
अनयोक्तं—आकर्णयत्वन्या—अस्ति तावदितो निर्गल्य विलोकितमावाभ्यामनेकप्रामनगरादिविशृण्वितं विविधवृत्तान्तभूरि भूमण्डलं प्राप्ते
सप्रमोदपुरं दृष्टं ततो महिराह्वादमन्दिरमुद्यानं संजातमावयोस्त्वद्विलोकनकुतूहलं स्थिते वस्योपरिष्टात् दृष्टौ सुरवरकुमारकायारकौ
तत्र द्वौ राजपुरुषौ तयोश्चैकमवलोकयन्ती प्राप्ताऽत्यन्तमशरीरस्त्रप्रहारगोचरं प्रियसखी तवस्त्वद्देवानामरनिःसर्हचावतीर्णा मया सार्धं

मासो वयमितः स्नातात् अलमेतेषां दर्शनेन शिरो द्रुप्यति ममानेन युष्मदुपवर्णिवालीकृतद्रुणभरणेन, सदाकृष्यं विषय्याऽर्द्धं निर्धेयं रात्रे गतोऽसौ चिन्तां अभिहितमनेन नीयतां भवने वत्सा मा भूषिचतुःसासिक्याऽस्याः शरीरापाटवमिति, वत्सां पुरात्वा निर्गताऽर्द्धं स्वयं-वरमण्डपात् प्राप्ता स्वभवतं विषण्णेयं लवलिका, अभिहितमनया—यथाऽभ्य ! कः पुनर्भर्तृदारिकायाः परिणयोपायो भविष्यति ? , म-योक्तं—वत्से लवलिके ! वयमपि न जानीमः अस्तिदुष्करोचिकेयं सव प्रियसखी प्रष्टव्यमेव भवत्सा यद्यप्य करणीयं समानोऽन्नाक-निदानां मन्दभायानां पर्यालोचनोपर इति वदन्ती स्यूतमुष्णकटकलपकृत्यैर्नयनसलिलविन्दुसन्दोहे रोहितुं प्रयुष्माऽर्द्धं, दमलिकृषोक्तं—सामिति ! शुभं विषयं प्रश्रियिष्याम्यर्द्धं भर्तृदारिकां, न सत्येषा विनयसर्वस्वं स्वजननीजनकयोः सन्वायकारिणी भविष्यति कथ-यिष्यति यद्यप्य करणीयं, तत्तद्वैयं स्वस्तीकृताऽर्द्धमनया लवलिकया ॥ इवञ्च ते विद्याधराः स्वयंपरमण्डपाद्गृहवराभेव निर्गच्छन्तमप-लोक्ष्य तां वत्सां मदनमञ्जरीं हृतसर्वस्या इव नष्टरत्ननिधाना इव मुद्रताडिता इव लियलिविद्या इव सर्वथा भ्रष्टच्छाया विवर्धामूढाः सकोपाः सन्तः कनकोदरनरेन्द्रमसंभाष्य निर्गताः स्वयंपरमण्डपाद्गृहा पुरीतवैकां शिशं, वतो राजा प्रातः शोकातिरेकं लङ्घितं वयंनिव तदितं समानता रजनी न इत्तं च प्रादोषिकमास्थानं, सुप्तः केवलं तथा गमितवप्राया चिन्तया विनिद्रेणैव रात्रा विभायरी वतोऽतिभरेण लब्धोऽनेन निद्रालवः जातं सद्य स्वप्नदर्शनं, दृष्टानि जाग्रतेव चत्वारि मानुषाणि—द्वौ पुरुषौ द्वे लब्धने, वैरमिहितं—महाराज ! कुनको-दर किं सुप्तस्त्वं उव जागर्षि ? , दृपतिराह जागर्षि, वैकृष्टं—यद्येवं वतो शुभं विषयं निरुषितोऽस्याभिः पूर्वमेव यतो मदनमञ्जराः स एव भविष्यति अलं भवतामन्ययुरान्तेपणेन अस्माभिरेव च द्वेयाः संपादिताः सत्यस्मात्ते विद्याधरनरेन्द्राः यतो न प्रयच्छामो वय-मेतामन्यस्यै वरायेति श्रुवाणानि वानि गतान्यदर्शने, अत्रान्तरे संजातः प्रामादिकतूर्यनिर्घोषः प्रबुद्धो राजा स्वतः स्वप्रापः प्रष्टव्ये-

चतुर्नानु-

पः स्वप्नः

॥ ६९२ ॥

प्लुक्तमतया—सरित् ! त्वलिके नाहं गन्तुं पारयामि अस्वस्य मे शरीरं न च भोक्तव्यं मयेदमुद्यानं, ततो गच्छतु तूर्णं भवन्ती संपादयितुं तातान्मयोर्वातिमिति, ततो लक्षयित्वाऽनिवर्तकं तस्या निर्वन्धं स्थापयित्वा तां गुप्तवरुहद्वनमध्ये रचयित्वा क्षिशिरपह्वशयनीयं कारयित्वा न चलितव्यमित्यतः स्थानात्र विधेयमन्यदपि किञ्चिदसमश्रसमित्यत्रार्थे शपथशतानि समागताऽहं क्षणाभिर्भूतासिद्ध्यामलं गगनमुत्पतन्ती देगेन ह्येतदाकर्ण्य देवोऽभ्या च प्रमाणं, ततो रात्रौर्कं—देवि ! तावत् त्वं त्वरया गच्छ तत्समीपं संधीरय वत्सां मदन्मञ्जरी अहं तु साममीं विधायगामिष्यामि यतः साशङ्कं मे मनः सकोपा निर्गतास्ते विधायराः प्रयुक्तश्च तद्दृष्टान्तोपलम्भाय मया चटुलः सतः फुल्लसाममीकस्यैव मे तत्र गन्तुं युक्तं, नेतव्यं च तत्र गच्छद्भिः किञ्चित्प्राप्तुं अतस्सद्गद्वतो भविष्यति मे कालविलम्बः तत्तूर्णं गच्छतु देवी, मयोक्तं—यदाक्षापयत्यार्यपुत्रः, ततः पुरस्कृत्येतां लवलिकां गृहीत्वा चारुमवह्मनां दासदारिकां धवलिकां समागताऽहं देगेन, दृष्टा तत्रैव क्षिशिरपह्वशयनीये निपण्णा परमयोगिनीव निरालम्बतं किञ्चिद्व्यापन्ती यत्सा मदन्मञ्जरी, तथा तु न लक्षितमस्मदागमनं उपविष्टा वयं निकटे, लवलिकयोक्तं—भर्तृदारिके ! समागतयेममभ्या किमेवं तिष्ठसि ?, ततो लब्धा वत्सया चेतना भोटितमनया शरीरकं व्यापारिते लोचने विलोकित्वाऽहं, ततः ससम्भ्रममुत्थाय निपतिता सा मधरणयोः, मयोक्तं—वत्से ! मदीयजीवितेनापि चिरं जीव तूर्णमाप्नुहि हृदयवह्मं अविधया भव सुभगा संपद्यस्वति, ततश्चोत्थाप्य समालिङ्गिता सम्प्राप्ता मूर्धदेशे स्थापिता निजोत्सङ्गे चुम्बित्वा वदनकमले, अभिहित्वा च—वत्से ! मदन्मञ्जरि धीरा भव शुश्रूष विपादं सिद्धमेव पश्य समीहितं अयमागत एव वर्तते ते जनकः पटिकाः सत्त्वत्र प्रयोजने जल्पन्तीति, ततः कुतो ममेत्यन्ति भागधेयानीति शनैर्बदन्ती स्थिताऽधोमुखी वत्सा, अत्रान्तरे गतोऽस्तं दिनकरः समुल्लसितं तिमिरं विस्फुरितस्फारकानिकरः विपुष्पाश्चक्रवाकाः मुकुलितं कमलवनं निलीनाः शङ्कुनयः प्रसरिताः क्रीदिकाः प्रहृष्टा

भूतले स्मिता तयोर्दृष्टिगोचरे मनाद्द्रव्यवर्तिनि चूतवने तमेव राजकुमारमभिपिवाश्री निरीक्षमाणा ततः पान्तिवा तेनापि वदन्भिन्नुरं
दृष्टिः—ततः साऽप्युवसिच्छेय, क्षिमेव सुखसागरे । तस्मिन्नवसरे दृष्टा, मया यान्ती रसान्वरम् ॥ ६४ ॥ प्रादृष्टोऽप्येव यथाऽऽकृष्यं, मेय-
द्राव्यं मयूरिका । विजृम्भते तथा बाला, वं दृष्ट्वाऽप्यः ! विजृम्भिता ॥ ६५ ॥ विलासयन्धुरं यत्नं, सरसं च सर्पारम् । कश्चित्स्मदम्ब-
पुष्पाभं, धारयन्ती मयेक्षिता ॥ ६६ ॥ नृत्यवीच रसाक्षेपाहज्जवीच मुदुर्मेधुः । दसवीच विलासाश्री, दृष्टिं ददति यत्नमे ॥ ६७ ॥ स-
वसां तादृशी वीक्ष्य, तत्र निश्चिन्मनसा । कर्तुं प्रवृत्ता सहस्रमहं द्रव्यमुपागता ॥ ६८ ॥ यदुत—अदो विदया निर्विषयमदो दु-
ष्करोक्षिका । तथापि तोषिताऽनेन, सञ्जना भर्तृदारिका ॥ ६९ ॥ अदो अस्य मुरुपत्यमदो लायप्यपूर्णां । अदो मुष्मोऽनयोर्योगो,
रतिमन्मथयोरिव ॥ ७० ॥ अदो घटितमेवेदं, मिथुनं ननु वेधसा । सम्रावमीलनादेव, संपन्नं नः सर्मादितम् ॥ ७१ ॥ अथ श्रुत्वात्स-
केनापि, कारणेन ससम्भ्रमः । सार्धं तेन वयस्मेन, ततः स्थानाद्रवो युवा ॥ ७२ ॥ गते च तत्र सा बाला, दृष्ट्वा सरलचारिका । सं-
जाता विह्वलाऽत्यन्तं, यथा नष्टनिधानिका ॥ ७३ ॥ तवो मयोक्तं—भर्तृदारिके ! यद्यभिरक्षितस्तुभ्यमेव वरणस्तवो गन्धवां सावाभ्या-
समीपे निश्चितमेयोऽस्यैव सप्तमोदयुवाधिपतेर्मधुवारणराजस्य सृजुर्भविष्यति कस्यान्यस्येदमो रूपाविशयः ? , तवो दाप्यतामस्मै वाते-
नास्मा किमधुना विलम्बितेनेति, तयोक्तं—सति लवलिक्ते ! रुचितोऽयं मे जनः केवलं साक्षाद्दं मम हृदयं न रुचिता प्रायेणादमस्मै
कथमन्यथा तूर्णमपक्रमणं ? , मयोक्तं—स्वामिनि ! मा भैवं वोचः, तथाहि—किं न ते प्रदिता दृष्टिः, किं न जातः सवोपक्रः ? । एतज्ज-
पुत्रस्त्वं दृष्ट्वा, येनेत्यमभिधीयते ॥ ७४ ॥ अत्यर्थं रुचितासि त्वं, साक्षां मुञ्च यदान्ते ! । मयौ मधुकरायेव, सरसा चूतमच्छरी ॥ ७५ ॥
वैदग्ध्यदेव तेनेदं, हन्तापक्रमणं कृतम् । तवोऽन्तरीयतामेतत्स्वामिन्या मम अकिन्तम् ॥ ७६ ॥ ततः स्वधीभूता किञ्चिद्वाजदुहिता तथा-

मुखाधारणे
दातिः

उपमिति

अ. ८-प्र.

॥ ६९५ ॥

प्लुक्तमनया—सरि ! लवलिने नाहं गनुं पारयामि अस्वसं मे शरीरं न च भोक्तव्यं मयेदमुद्यानं, ततो गच्छतु तूर्णं भवती संपादयितुं ताताम्ययोर्वातामिति, ततो लक्षयित्वाऽनिवर्तकं तस्या निर्वन्धं स्थापयित्वा तां शुभतरगहनमध्ये रचयित्वा शिशिरपहवशयनीयं कारयित्वा न चलितव्यमितः स्थानात्र विधेयमन्यदपि किंचिदसमञ्जसमित्यत्रार्थे शपथशतानि समागताऽहं क्षणान्निर्धूतासिदयामलं गगनमुत्प-
सन्ती वेगेन इत्येतदाकर्ण्य देवोऽभ्या च प्रमाणं, ततो राक्षोक्तं—देवि ! तावत् त्वं त्वरया गच्छ तत्समीपं संधीरय वत्सां मदन्तमशरी-
अहं तु साममी विधायागमित्यामि यतः साशङ्कं मे मनः सकोपा निर्वास्ते विधायराः प्रयुक्तश्च बहुतान्वोपलभ्माय मया चटुलः सतः
कृतसाममीकस्यैव मे तत्र गनुं युक्तं, नेतव्यं च तत्र गच्छद्भिः किंचित्प्राप्तुं अवस्तद्बहवो भविष्यति मे कालविलम्बः सत्तूर्णं गच्छतु
देवी, मयोक्तं—यदाज्ञापयत्यार्यपुत्रः, ततः पुरस्कृत्येभं लवलिकां गृहीत्वा चारमवह्मं दासदारिकां धवलिकां समागताऽहं वेगेन, दृष्टा
सत्रैव शिशिरपहवशयनीये निपण्णा परमयोगिनीव निरालम्बनं किंचिद्व्यायन्ती वत्सा मदन्तमशरी, तथा तु न लक्षितमस्मदागमनं
उपविष्टा ययं निकटे, लवलिकयोक्तं—भर्तृदारिके ! समागतेयमन्या किमेवं तिष्ठसि ?, ततो लब्धा वत्सया चेतना मोदितमनया शरीरकं
व्यापारिते लोचने विलोकित्वाऽहं, ततः ससम्भ्रममुत्थाय निपतिता सा मधरणयोः, मयोक्तं—वत्से ! मदीयजीवितेनापि चिरं जीव
तूर्णमाप्नुहि हृदयवह्मं अपिपया भव शुभगा संपद्यसेति, तवश्चोत्थाप्य समालिङ्गिता समाप्राप्ता मूर्धदेशे स्थापिता निजोत्सङ्गे चुम्बित्वा
यदनकमले, अभिहित्वा च—वत्से ! मदन्तमशरि पीरा भव मुञ्च विषादं सिद्धमेव पश्य समीहितं अयमागत एव वर्तते ते जनकः प-
टिकाः सत्त्वत्र प्रयोजने जल्पन्तीति, ततः कुतो ममेत्यन्ति भागधेयानीति शनैर्बदन्ती स्थिताऽधोमुखी वत्सा, अत्रान्तरे गतोऽस्तं दिन-
करः समुल्लसितं तिमिरं विरक्षुरितस्कारकानिकरः विमुक्ताश्चक्रवाकाः मुकुलितं कमलवनं निलीनाः शङ्कुनयः प्रसरिताः कौशिकाः प्रहृष्टा

मधुवार-
णाद्यागमः

॥ ६९५ ॥

भूवेवालाः समुद्रतः शशधरः विलसिता चन्द्रिका, तवाश्रितप्रमोदकारिणीभिः कथाभिर्विनोदयन्तीभिस्तां वत्सां मदनमञ्जरीमन्त्रिणादि-
ताऽस्माभिः कथंचिद्रजनीं समुद्रतो दिनकरः, मयोक्तं—हले लवलिके ! सित्वा गगनमार्गे निरुपय निजस्वामिबर्तनीं किमसौ चिरयति ?,
ततो यदाज्ञापयति स्वामिनीति यदन्ती स्थितेयं नभस्तले लवलिका सित्वा च क्षणमात्रं समवतीर्णा सहर्षा, मयोक्तं—हले ! किं सहर्षा-
जसि किं समागतस्ते स्वामी ?, अनयोक्तं—अन्ध ! नाथापि समागतः स्वामी किं तु समागतौ वी राजकुमारी निरीक्षितं च ताभ्यां भर्तु-
दारिकादर्शनार्थं समस्तमुद्यानं केवलमतिगहनतयाऽस्य प्रवेशस्य न दृष्टा भर्तुदारिका, ततोऽसौ भर्तुदारिकाद्वयदयितः सविषादः सम्भु-
कस्तेन द्वितीयेन यथा—कुमार ! गुणधारण ! स्वीयतां तावत्त्रैव चूतवने तस्यैव च चूतस्थाधो यत्र दृष्टाऽऽसीन्नवता सा चटुलपवनचलित-
कुवलयदललोलोचना हृदयतस्करी किमन्यत्र पर्यटितेन ? कदाचिदैवयोगात्सुनस्तात्रैवोपलभ्यत इति, तेनोक्तं—एवं भवतु, ततो गतौ
तौ तदभिमुखं, इदमन्य मे हर्षकारणं, वत्सयोक्तं—भवतु मातः ! किमेवं मां प्रवारयसि ?, ततोऽनया वत्प्रत्यायनार्थं कृतानि शपथश-
क्तानि तथापि न प्रत्यायिता वत्सा मदनमञ्जरी, मयोक्तं—हले लवलिके ! किमनेन घटुना ?, दशैव तावन्मे कुमारं येन तं स्वयमेवेहा-
नीय वत्सामाह्वयामि, अनयोक्तं—एषा सज्जाऽस्मि प्रवर्तवामभ्या, ततो विमुच्य वत्सासमीपे तां पथलिकां प्रष्टुमाह्वं, तवभ्य नीताऽह-
मेवमनया लवलिकया भवतः समीपं, तदेवोऽत्र कुमार ! परमार्थः—वत्सां कण्ठागवभाषां, तां मे दुष्कररोचिकम् ! वत्स्यायानुग्रहं
कृत्वा, कुमारो द्रष्टुमर्हति ॥ ७७ ॥ ततो विलोकितं नया कुलंधरवदनं, तेनोक्तं—कुमार ! गन्धत्वां कोऽत्र विरोधः ?, ततः कुवमस्मा-
भिसत्र गगनं, दृष्टा यथानिर्विष्टा मदनमञ्जरी, ततोऽहं निमग्न इव सुलामृतमये महाहृदे अवतीर्ण इव रविरसमये महासमुद्रे वर्तमान
इव सर्वानन्दसन्दोहे परिपूर्ण इव सर्वमनोरथभरेण प्रीणिताशेषेन्द्रियभाष इव सर्वोत्सवसमुदये संजातस्वर्शने सतीप्ति, यथा सापि

मामचलोक्य प्राप्तः स एवायमिति हृष्टा चिरादृष्ट इत्युत्कण्ठिता कृतस्त्रागमनमिति सवितर्का स्वप्नोऽयं भवेदिति सविपादा स्थिरः प्र-
त्यय इति जातनिर्णया विरहेऽपि जीवितेति सलज्जा कथं मामेव प्रतिपद्यत इति सोद्वेगा निरीक्षते मामयमिति सप्रमोदेति संपन्ना संकी-
र्णरसनिर्भरहृदया, अत एव चालंछता पुलकजालकेन विगूयिता स्वेदबिन्दुभौतिकनिकरेण बन्धुरा समुत्तालधसितपवनेन हृदयहारिणी
सुललितलतेव कम्पमाना सर्वथा—अनाख्येयं रसं कंचिदत्यन्तप्रीतिनिर्भरा । मया सा क्षिप्यलोलाक्षी, भजन्ती प्रयिलोकिता ॥ ७८ ॥
ततोऽभिहिता कामलतया—वरसे ! किं जातस्तेऽयुना ल्यलिकावचने संप्रत्ययः ? , ततः स्मितेन रञ्जयन्ती मम हृदयमिव सुधाधवलं
नापि विमलकपोलौ श्लिता साऽधोमुखी, जातः सर्वेषां प्रमोदः, अत्रान्तरे—लसद्भूषणरत्नौघप्रभाजालैः समन्ततः । प्रकाशितनभोभा-
शीर्षवाकारानुकारिभिः ॥ ७९ ॥ भूरिविद्याधरैः सार्धं, शकवच्चाकलीलया । रत्नैर्मुत्ता विमानौघमागतः कनकोदरः ॥ ८० ॥ युगमम् ।
सप्रमोदपुरं वीक्ष्य, सोऽवतीर्णः सत्वेचरः । आह्लादमन्दिरं प्राप्नो, दृष्टोऽस्माभिः सविस्मयम् ॥ ८१ ॥ ततः कृतमस्माभिरभ्युदयानं
नामितमुत्तमाङ्गं विहिता प्रतिपत्तिः उपविष्टाः सर्वे यथास्थानं विलोकितोऽहं क्षिप्यदृष्ट्वा सुचिरं कनकोदरेण नूतं स एवायमिति निश्चित्य
सुदृष्ट्वेतसा दृष्ट्वा कामलता कथितोऽनया पृथान्तः, कनकोदरेणोक्तं—देवि ! निर्वहितमेव वरसाया दुष्करोचिकात्वमीदृशपुरुषरत्ने ययाऽ-
नया कृतो मनोनिर्वन्धः, न खलु शची पुरंदरादन्यत्र स्वचित्तं निवेशयते, कामलतयोक्तं—एवमेतन्नास्त्रम् सन्देहः ॥ अत्रान्तरे समा-
गतो वेगेन चटुलः, तेन च निवेदितं किमपि कनकोदराय कर्णाभ्यर्पणं, ततोऽलमत्र कालविलम्बेनेति कामलतां प्रति वदता समालोच्य
सह छलनधरेण तत्रैव स्थाने संक्षेपतः कारितोऽहं पाणिप्रहणं मदन्तमध्वर्याः कनकोदरेण निर्वातो विवाहानन्दः प्रकटितानि तानि वक्र-
वैङ्ग्येनलीलमहानीलकर्केतनपद्मरागसरकतचूडामणिपुष्परगचन्द्रकान्तरचक्रमेचकाद्यनर्घयरत्नाशिपिरिपूरितानि विमानानि, ततोऽभिहितः

भूवेतालाः समुद्रतः शशधरः विवसिता चन्द्रिका, तवप्रित्तप्रयोदकारिणीभिः कथाभिर्विनोदयन्तीभिस्तां वत्सां मदनमश्रीमविचाहि-
ताऽस्माभिः कथंचिद्रजनी समुद्रतो हिनकरः, मयोक्तं—हले लवलिके ! स्थिता गगनमार्गे निरुपय निजस्वामिबर्तनीं किमसौ चिरयति ?
ततो यदाज्ञापयति स्वाभिनीति वदन्ती स्थितेयं नमस्तले लवलिका स्थित्वा च क्षणमात्रं समवतीर्णां सहर्षां, मयोक्तं—हले ! किं सहर्षा-
ऽसि किं समागतस्ते स्वामी ? अनयोक्तं—अन्व ! नाद्यापि समागतः स्वामी किं तु समागतौ तौ राजकुमारौ निरीक्षितं च वाभ्यां भर्तु-
दारिकादर्शनायं समस्तमुद्यानं केवलमस्मिह्नतयाऽस्य प्रदेशस्य न दृष्टा भर्तुदारिका, ततोऽसौ भर्तुदारिकाह्रदयदयितवः सविपादः सञ्ज-
कस्तेन द्वितीयेन यथा—कुमार ! गुणधारण ! स्वीयतां तावन्तत्रैव धूतवने तस्यैव च धूतस्याधो यत्र दृष्टाऽऽसीद्भवता सा चटुलपवनचलित-
हुवलपदलोलोचना हृदयतरकरी किमन्यत्र पर्यटितेन ? कदाचिरैवयोगात्सुनस्तत्रैवोपलभ्यत इति, तेनोक्तं—एवं भवतु, ततो गतौ
तौ तदभिमुखं, इदमन्व मे हर्षकारणं, वत्सयोक्तं—भवतु मातः ! किमेवं मां प्रवारयसि ? ततोऽनया वत्प्रत्यायनायं कुवानि शपथश-
क्तानि तथापि न प्रत्यापिता वत्सा मदनमश्री, मयोक्तं—हले लवलिके ! किमनेन षडुना ? दशायं तावन्मे कुमारं येन तं स्वयमेवेहा-
नीय वत्सामाह्लादयामि, अनयोक्तं—एषा सज्जाऽसि प्रवर्ततामन्था, ततो विमुच्य वत्सामसीपे तां धवलिकां प्रष्टुवाऽहं, ततश्च नीताऽ-
नेवमनया लवलिकया भवतः समीपं, तदेयोऽत्र कुमार ! परमार्थः—वत्सां कण्ठगतप्रार्थां, तां मे हुक्करोचिक्राम् ! वत्थापानुग्रहं
कृत्वा, कुमारो द्रष्टुमर्हति ॥ ७७ ॥ ततो विलोकितां मया कुलंपरवदनं, तेनोक्तं—कुमार ! गन्धतां फोऽत्र विरोधः ? ततः कृतमस्मा-
भिस्तत्र गमनं, दृष्टा यथानिर्दिष्टा मदनमश्री, ततोऽहं निमग्न इव सुखायुतमये महाह्रदे अवतीर्णं नृप रविरसमये महासमुद्रे वर्तमान
इव सर्वानन्दसन्दोहं परिपूर्ण इव सर्वमनोरथभरेण प्रीणिताशेषेन्द्रियप्राप्त इव सर्वोत्सवसमुदये संजातस्वार्थोने सतीति, यथा सापि

वपमिता
अ. ८-प्र.

॥ ६९७ ॥

व. भ. ५१

मात्रयतोय प्राप्तः स एवायमिति हृष्टा चिराद्दृष्ट इत्युत्कण्ठिता कुलस्वागमनमिति सवितर्कं स्वप्नोऽयं भवेदिति सविपादा स्थिरः प्र-
त्यय इति जातनिर्णया विरहेऽपि जीवितेति सलज्जा कथं मामपेय प्रतिपद्यत इति सोद्वेगा निरीक्षते मामयमिति सप्रमोदेति संपन्ना संकी-
र्णरसनिर्भरद्वया, अत एव चालंक्रता पुलकजालकेन विभूयिता स्वेदविन्दुमौक्तिकनिकरेण वन्धुरा समुचालश्चितपवनेन हृदयहारिणी
सुललितलतेय कम्पमाना सर्वथा—अनाख्येयं रसं कंचिदत्यन्तप्रीतिनिर्भरा । मया सा स्निग्धलोलाक्षी, भजन्ती प्रविलोकिता ॥ ७८ ॥
ततोऽभिहिता कामलतया—वत्से ! किं जातस्तेऽधुना लबलिकावचने संप्रत्ययः ? ततः स्मितेन रञ्जयन्ती मम हृदयमिव सुधापयले
नापि विमलकपोलौ स्थिता साऽयोमुखी, जातः सर्वेषां प्रमोदः, अत्रान्तरे—लसद्भूषणरत्नौघप्रभाजालैः समन्ततः । प्रकाशितनभोभा-
गैर्दवाकारानुकारिभिः ॥ ७९ ॥ भूरिविद्याधरैः सार्धं, शक्रवच्चालीलया । रत्नैर्भुत्वा विमानौघमागतः कनकोदरः ॥ ८० ॥ युगमम् ।
सप्रमोदपुरं वीक्ष्य, सोऽवतीर्णः सत्वेचरः । आह्लादमन्दिरं प्राप्तो, दृष्टोऽस्माभिः सविस्मयम् ॥ ८१ ॥ ततः कुलमस्माभिरभ्युदधानं
नामितमुत्तमाङ्गं विहिता प्रतिपत्तिः उपविष्टाः सर्वे यथास्थानं विलोकितोऽहं स्निग्धदृष्ट्या सुचिरं कनकोदरेण नूनं स एवायमिति निश्चित्य
तुष्टधैवतसा दृष्टा कामलता कथितोऽनया वृत्तान्तः, कनकोदरेणोक्तं—देवि ! निर्वहितमेव वत्साया दुष्करयोचिकात्त्वमीदृशपुरुषरत्ने यथाऽ-
नया कृशो मनोनिर्वन्धः, न सख्यु शची पुरंदरादन्यत्र स्वचित्तं निवेशयते, कामलतयोक्तं—एवमेवशास्त्र्यत्र सन्देहः ॥ अत्रान्तरे समान-
गत्तो वेगेन पटुलः, तेन च निवेदितं किमपि कनकोदराय कर्णभ्यर्पणं, ततोऽलमत्र कालविलम्बेनेति कामलतां प्रति वदता समालोच्य
सह कुलन्धरेण तत्रैव स्थाने संक्षेपतः कारितोऽहं पाणिप्रहणं मदनमश्रुयाः कनकोदरेण निर्वातितो विवाहानन्दः प्रकटितानि तानि वक्त्र-
वैदूर्येन्द्रनीलमहानीलकर्केतवनपद्मरागमरकवचूडामणिपुष्परागचन्द्रकान्तरुचकभेषकाद्यनर्घयरत्नराशिपरिपूरितानि विमानानि, ततोऽभिहिताः

मदनमञ्ज-
याः पाणि-
प्रहणम्

॥ ६९७ ॥

कुलन्धरः कनकोदरेण—भद्र ! राजपुत्र कोशार्थमेवेयमिदानीयत्वं, ततो यथाऽस्माकं हर्षवृद्धये स्वीकृता मदनमञ्जरी वत्सा तथैवान्यत्रि-
स्तीकर्तुमर्हति राजपुत्रः, कुलधरेणोक्तं—युयमेव प्रमाणं किमत्र राजपुत्रस्य^१, न सख्यु गुरवो यथेष्टं कारयन्तो राजपुत्राभ्यर्थनां फलुर्नर्दन्ति,
ततः परितुष्टः कनकोदरः कृतकृत्योऽहमिदानीं निश्चिन्तीभूता वत्सा मदनमञ्जरीति भावनया गता परमपरिवोषं कान्तलता दृष्टो ह्यगस्ति-
कादिः परिचरन्, तथाहि—कन्या शोककरी जाता, चिन्ताकृद्धर्ममानिका । वितर्ककारिणी दाने, दागस्ये गाढदुःखदा ॥ ८३ ॥
सानुरूपाय रुच्याय, धार्मिकाय धनैर्युता । किल निश्चिन्तताहेतुः, सद्भवे प्रतिपादिता ॥ ८३ ॥ अतस्मां रत्नपूगान्यां, दद्या-
मदनमञ्जरीम् । महां स हृष्टः संपन्नः, सवन्धुः कनकोदरः ॥ ८४ ॥ अत्रान्तरे—सप्रमोदपुरस्ताप्ते, मेघमालनियानुलम् । विद्यापरपलं
दूरादृश्यते स्म नमस्तले ॥ ८५ ॥ तत्र चक्रासितूणीत्युत्तनाराचभीषणम् । शक्तिप्रासपनुदं वदताश्चलभयानकम् ॥ ८६ ॥ मेघदेतिप्रभावा-
लकरालं दर्पनिर्भरम् । असह्यवल्गादुदामयेचराधिपसङ्कुलम् ॥ ८७ ॥ सिंदनादमहोत्कटिनिश्चानभुवद्विष्णुपथम् । संनदपदकवचकोपा-
न्यभट्टदारुणम् ॥ ८८ ॥ त्रिनिर्विशेषकम् । अथ सङ्ग्रामशौण्डीरं, स्पर्धमानं तदुत्कर्षः । क्षणादागतमभ्यर्णे, दृष्टमस्माभिरनुसृतैः ॥ ८९ ॥ ततः
कनकोदरेणोक्तं—भो भो विद्याधरात्तूर्णं, सज्जीभवत सन्मुखाः । सोऽयं चटुलवृणान्वः, सान्प्रतं स्फुटतां गतः ॥ ९० ॥ तथाहि—सकोपा-
ये गताः पूर्वं, मामसंभाष्य मण्डपात् । स्थितास्ते भीलकेनैव, मत्सराभ्यावचेतसः ॥ ९१ ॥ त एते सेचराः सर्वे, पर्यालोच्य परस्परम् ।
समागताश्चैर्क्षात्वा, दत्तां मदनमञ्जरीम् ॥ ९२ ॥ एतेयमिदमाकृतं, किलायं गुणधारणः । हीनो भूगोचरोऽस्यतो, ययं विद्याधरो-
चमाः ॥ ९३ ॥ तदेते निपतन्सत्र, यावदाद्यादमन्दिरे । प्रेरयामः क्षणाचावद्रुद्धा इव वायसान् ॥ ९४ ॥ अपसारयत येनेन, भूनि-
गोचरश्चेत्यकाः । सन्तो यूयमभीषां हि, सिद्ध्याप्तानं स्वगोचरम् ॥ ९५ ॥ अथ वत्सामिनो वाक्यमाकण्यं रणदातिनः । समत्पक्षितमा-

पुत्रोदयेन
पलदय-
स्तपता

रव्यास्ते भूमिष्ठा नभश्चराः ॥ ९६ ॥ अत्रान्तरे मया चिन्तितं—अहो न सुन्दरं जातमिदमेतेन हेतुना । यतो मत्कारणेऽसीपां, प्रलयोऽत्र भवित्यति ॥ ९७ ॥ अथोत्पतितुकामेषु, तेषु तत्सम्मुखं तदा । नभःस्थिते परानीके, यज्ञातं तन्निबोध मे ॥ ९८ ॥ निर्व्यापारं गतादेषं, निःशब्दं स्थिरलोचनम् । केनचित्क्षेप्यतां नीतं, स्तम्भित्वा तद्वल्लब्धम् ॥ ९९ ॥ ततो निष्पन्दमन्दाक्षं, तत्सैन्यद्वितयं तदा । भूम्याकाशस्थमन्योऽन्यं, चित्रन्यस्तमिवेक्षते ॥ १०० ॥ अथ तेषां नभःस्थानां, गतोऽहं दृष्टिगोचरम् । समं मदन्मञ्जर्या, निविष्टो वरविष्टरे ॥ १०१ ॥ ततोऽस्मदर्शनात्तेषां, सर्वेषां मनसि स्थितम् । अहो रूपमहो मूर्तिरहो कान्तिरहो गुणाः ॥ १०२ ॥ अहो धैर्यमहो स्वैर्यं, नरस्यास्य महात्मनः । अहो मदन्मञ्जर्याः, पर्यालोचितकारिता ॥ १०३ ॥ यथाऽयमीदृशो भर्ता, गृहीतः स्वपरीक्षया । अमुनैव धयं नूनं, स्तम्भिता निजतेजसा ॥ १०४ ॥ तथाहि—समं मदन्मञ्जर्या, दृश्यते मुत्कलः स्वयम् । अयं सह वयस्येन, राजपुत्रो न शेषकाः ॥ १०५ ॥ तदुष्टं कृतमस्माभिर्नैरक्षं यदीदृशम् । जिघांसितं महापार्थैः, प्राप्तमेतद्वि तत्कलम् ॥ १०६ ॥ त्वेप स्तम्भिकोऽस्माकं, वयमस्य पदातयः । एवं चिन्तयतां तेषां, प्रशान्तो मत्सरानलः ॥ १०७ ॥ तवस्ते तत्क्षणादेव, केनचिन्मुत्कलीकृताः । आगत्य पादयो रूर्णं, पतित्वा मे नमश्चराः ॥ १०८ ॥ अयाभिप्रातुमारब्धा, ललाटे कुक्कुडमलाः । क्षन्तव्यं दुष्कृतं नाथः, भृत्यास्ते ह्यधुना वयम् ॥ १०९ ॥ तवस्तथेष्टितं दृष्ट्वा, संपन्नो गतमत्सरः । जातश्च मुत्कलो भद्रः, ससैन्यः कनकोदरः ॥ ११० ॥ ततो नमश्चराः सर्वे, क्षमयन्तः परस्परम् । आनन्दोदकपूर्णोक्षाः, संज्वाता धान्यवाधिकाः ॥ १११ ॥ तं च दृष्ट्वा नवमाकर्ण्य, स राजा मधुवारणः । जनको मे समायातस्तत्रैवालादमन्दिरे ॥ ११२ ॥ ततश्च—मयाऽभ्युत्थानमादरात् । समं मदन्मञ्जर्या, नतं तातांश्चिप-
दुजम् ॥ ११३ ॥ ततोऽभ्याऽन्तःपुरैः सार्धं, शेषलोकाश्च ते मया । स्वेचरैश्च प्रणामादिविधिना बहुमानिताः ॥ ११४ ॥ तदनन्तरं च—

आनन्दपुलकोद्भेदसुन्दरं दधता वपुः । हर्षनीरमुताश्लेष, तावेनालिङ्गनं कृतम् ॥ ११५ ॥ ततः शुल्परणासै, दृष्टान्तो निस्सिद्धसारा । एतुतो
चिन्तयन्तश्चेण, यथाष्टौ निवेदितः ॥ ११६ ॥ अथ ते सेचराः सर्वे, तावत्सामे प्रभाषिताः । देवोऽयं स्वात्मियोऽस्माकं, रत्नसुयो र्जाम-
दायकः ॥ ११७ ॥ अयं धन्यः कृतार्थोऽयं, भूषिताऽनेन मेदिनी । अचिन्त्यरत्नीर्योऽयं, नास्ति लोकेऽप्यमूढराः ॥ ११८ ॥ ततोऽ-
भ्यरक्षैरेव, स्तूयमानं विलोक्य माम् । ततः प्रकाशमापन्नो, जननी च सुमालिनी ॥ ११९ ॥ तथाहि—अन्तःपुरं पुरं सैन्यं, पाट-
द्वयैः समाकुलम् । मद्भक्तिं तादृशीं दृष्ट्वा, संजातं हर्षनिर्भरम् ॥ १२० ॥ ततः सर्वे प्रमोदेन, सप्रमोदे तथा पुरे । प्रप्रेतुकामास्तोषेण,
जनाः किं किं न कुर्वते ॥ १२१ ॥ तथाहि—गगनचारिण्ये वियति स्थिते, मयि च तावदुते जयमुच्चरे । करिष्यान्तरायावैश्वलभैर,
करिण्यकानिहिते दयित्वाजने ॥ १२२ ॥ विविपलासविहासपरायणे, प्रमदनिर्भरगायनयन्तुरे । परविभूषणमात्ममनोदरे, विपुषद्वन्द्वसमे-
निसिते जने ॥ १२३ ॥ ननु परिरुष्टमेव तदा नरैः, प्रमुदितारायसीक्यभरोद्भूतैः । अमरलोकसमाननिदं यत्नं, पुरपरं च मुदेति वि-
निश्चितम् ॥ १२४ ॥ द्रष्टुनितम्बपयोपरचारिभिः, प्रमदवृत्तपरैः प्रमदाजनेः । इति विहासरावैवंरलोचने, प्रविशति स्म ॥ सर्वजनः पुरे
॥ १२५ ॥ सर्वो विचारैः सार्धं, सयन्तुः कनकोदरः । तावेनाकादिवोऽसार्धं, दानसन्मानपूजनेः ॥ १२६ ॥ किं यदुना?—सर्व-
रत्नमयं किं वा, किं वाऽमृतविनिर्मितम् । किं वा सुरारसापूर्णं, किं वा वाग्योचराविगम् ॥ १२७ ॥ गाढाहादकरं पिप्पे, पूर्णसर्वमनो-
रथम् । मदेऽदृष्टीवसङ्केते, लङ्घितं मम तद्दिनम् ॥ १२८ ॥ तथाहि—संप्राप्तं कामसर्वस्वं, लब्ध्वा मदनमश्नती । लाभाय रत्नरातीनां, सं-
पूर्णोऽर्थमनोरथः ॥ १२९ ॥ तथा—ताताभ्याचिन्ततोषेण, वन्धुपौरसुखेन च । रिपूणां प्रतिघातेन, जातश्चित्तोरसयो मटान्
॥ १३० ॥ ततश्चाह्लादसन्दोहपरिरमानसः । स्थित्वा प्रदोषे तातादिसहितोऽदं यथेच्छया ॥ १३१ ॥ ततः सकलसामग्रीसन्नापे देव-

यदिति । सार्धं मदनमश्र्यां, स्थितः संवासरसद्धानि ॥ १३२ ॥ तत्रावगाहितो दिव्यः, सुरतामृतसागरः । केवलं लीत्यमुक्तवाजासञ्चि-
नितरां मया ॥ १३३ ॥ लब्धनिद्रासुखोऽत्यन्तं, प्रबुद्धः सह कान्तया । कृतं प्रभातकर्तव्यं, तातान्वाचन्दनादिकम् ॥ १३४ ॥ अथा-
यातः प्रभातेऽसौ, मत्समीपं कुलधरः । स मां प्रत्याह दृष्टोऽद्य, मया स्वप्नः स कीदृशः ? ॥ १३५ ॥ मानुषाणि मया पञ्च, भो दृ-
ष्टानि परिरुष्टम् । प्रयः पुमांसो द्वे नाथौ, तैश्चेदं तव भाषितम् ॥ १३६ ॥ यदुक्तं—य एष सुखसन्दीहसागरो गुणधारणे । संजातोऽयं
कृतोऽस्माभिः, स सर्वो नात्र संशयः ॥ १३७ ॥ यथाऽन्यदपि यदिकचिदस्य पूर्वं परत्र च । संपद्येत तदस्याभिस्त्वद्विदं भो कुलधरः
॥ १३८ ॥ एवं तानि शुवाणानि, मानुषाणि ममाप्रवतः । गतान्यदर्शनं बुद्धस्त्वोऽहं गुणधारण ! ॥ १३९ ॥ न जाने कानि तान्यत्र,
मानुषाणि विरोपतः । तद्वयन्ति सदा यानि, कार्याणि तव भावतः ॥ १४० ॥ मयोक्तं कथ्यतामेव, तातादिभ्यस्त्वयाऽधुना । स्वप्नो
विज्ञापते येन, भावार्थोऽस्य परिरुष्टः ॥ १४१ ॥ ततो निवेदितस्तेन, विद्वत्सङ्घातपूरिते । ताताऽऽस्थाने निजस्वप्नो, मद्वयस्तेन धीमता
॥ १४२ ॥ वतस्तातादिभिः सर्वैरकथाव्यतया तदा । निजबुद्ध्या विनिश्चित्य, स्वप्नार्थोऽयं प्रभावितः ॥ १४३ ॥—अनुकूलानि वर्तन्ते,
देवरूपाणि कानिचित् । वैरीदृशी कुमारस्य, कृता कल्याणमालिका ॥ १४४ ॥ तैरेव प्रियमित्राय, कुमारस्य निवेदितम् । तोषारस्वप्न-
न्तरे सर्वं, यथाऽस्माभिरिदं कृतम् ॥ १४५ ॥ एतथाकर्ण्य मे चित्ते, पूर्वापरविरोधतः । स्मृत्वा कामलतावाक्यं, सन्देहः समजायत
॥ १४६ ॥ यतो मया चिन्तितं—कनकोदरराजेन, किं चत्वारि पुरा तथा । किं वा कुलधरेणाद्य, पञ्च दृष्टानि तानि वै ? ॥ १४७ ॥
कानि वा देवरूपाणि, ममैवं कार्यचिन्तनम् । अनुकूलानि कुर्वन्ति, किं वीरीकृत्य कारणम् ? ॥ १४८ ॥ सर्वथा सर्वमेवेदं, गदतं प्रति-
भासते । ममाद्यापि न जानेऽहं, किमत्र यत कारणम् ? ॥ १४९ ॥ एवं च स्थिते—यद्यतीन्द्रियवेत्तारं, कंचित्पदयामि सन्मुनिम् ।

ततः पृष्ठाऽऽत्मसन्देहमेनं कुर्यां विनिर्णयम् ॥ १५० ॥ तदेवंविधसद्भूत्यात्मसन्देहकृतिवोऽप्यहम् । तदा यावदिर्निर्दिष्टं, स्वप्नायं तं न
दूषये ॥ १५१ ॥ अथ ते रचेचराः सर्वे, द्विनानि कतिचिच्चरा । क्वकोटरसंयुक्ताः, संस्थिता मम नन्दिरे ॥ १५२ ॥ अधालादप्यवधो-
दधीणितास्ते यथेच्छया । स्वस्थानमन्यदा प्राप्ता, भूत्यभावं प्रपद्य मे ॥ १५३ ॥ ततो मदननखर्या, सार्धं मे रतिगतरे । निमग्नान्न-
रस्तेष्व, लीलया यान्ति वासराः ॥ १५४ ॥ वर्धते च तथा सार्धमाद्यादोऽमृतदायकः । सद्भाषर्मलनासारः, प्रेमाकन्यो मनोहरः ॥ १५५ ॥
तावच्चिन्तितकार्यस्य, प्रणतास्त्रिलभूजः । न मे तदा विद्यालाक्षिः, चिन्तागन्योऽपि विद्यते ॥ १५६ ॥ हिं च—प्रियाभरोपनीतम्,
मालयभूषादिभिर्मम । संपूर्णसर्वकामत्वाज्जाता हृत्सिमुखास्तिका ॥ १५७ ॥ तदेवं छीत्स्यर्दानात्मा, प्रविष्टः सुखसागरे । स्थितोऽयं ॥ १५८ ॥
ततो चिन्तयन्नोऽहं, प्रणिपत्य यतीश्वरम् । तस्यापि भूतले शुद्धे, निषण्णो धर्मकाम्यया ॥ १६० ॥ अथ प्रह्लादजनार्ण, श्वेततः कर्णो-
दाला । चिह्निता मे यतीन्द्रेण, तेन सद्धर्मदेवता ॥ १६१ ॥ तां चार्कण्यवता भद्रेः, विजुद्धेनान्वरात्मना । आदिर्भूतो मया दृष्टो, पुनस्तौ
वरचान्वयो ॥ १६२ ॥ ततश्च प्रत्यभिधातौ, यथाऽयं स सदागमः । अयं चासौ मद्राभागाः, सन्यादत्तानतामकः ॥ १६३ ॥ अथ म-
पन्नौ भवेत्, तौ मया वरलोचने । शुरुवाक्यप्रयुद्धेन, द्वितकारितया नरो ॥ १६४ ॥ इतश्च—येदनीयनेरन्तरस्य, पदातिः परिष्ठी-
तितः । यः सातनामा राजेन्द्रः, सत्परे विद्युधालये ॥ १६५ ॥ सोऽत्यन्तं मयि रक्तात्मा, मित्रभावविधिसया । पूषंभेन मया सार्धं,
सप्तमोदेऽप्युपागतः ॥ १६६ ॥ प्राक् केवलं विरोधूतः, सोऽकार्पण्ये मुखास्तिकाम् । आविर्भूतत्वादा ज्ञातो, यदा ज्ञातौ सुधान्वयो
॥ १६७ ॥ ततश्च—या सरकलनरत्नौघभोगजन्या मुखास्तिका । तदानीं शुरुमूले मे, साऽनन्तगुणतां गता ॥ १६८ ॥ अन्यथ—यदा

कन्दमुनि-
समागमः

कुलधरेणापि, महत्तमसदागमौ । तथा मदन्मञ्जर्या, तौ प्रपन्नौ यथा मया ॥ १६९ ॥ ततोऽधिकवरं तुष्टस्तदाऽहं स च भे मुनिः ।
विशेषतः करोलेव, भूयः सद्धर्मदेशनाम् ॥ १७० ॥ अत्रान्तरे—चित्तवृत्तिमहाटव्यां, लीनलीनाः प्रकम्पिताः । भवेन रोषकं हित्वा,
महामोहादयः स्थिताः ॥ १७१ ॥ ततश्च—चारित्रधर्मराजेन, सन्नी सद्बोधनामकः । इदमुक्तस्तदा भद्रे, मनाक् संतुष्टचेतसा ॥ १७२ ॥
यदुत—सुन्दरोऽवसरो गन्तुं, विद्यामादाय तेऽधुना । आर्ये ! संसारिजीवस्य, पार्श्वे गाढं कलप्रदः ॥ १७३ ॥ तथाहि—शुभीभूताऽ-
धुना किञ्चिच्चित्तवृत्तिमहाटवी । निवृत्तो रोषकोऽस्माकमीषदूरे च शत्रवः ॥ १७४ ॥ तं कर्मपरिणामाख्यं, ततः शुद्धा नरेश्वरम् । गच्छ
स्वं शीघ्रमादाय, विद्यामेतां सुकन्यकाम् ॥ १७५ ॥ कन्दसाधुसमीपस्य, साम्प्रतं स चरैर्मया । विज्ञातस्त्रात्र चावश्यं, भवन्तं प्रतिप-
त्स्यते ॥ १७६ ॥ सद्बोधेनोदितं देव !, युक्तमेतन्न संशयः । किं तु कालविलम्बोऽत्र, युक्तोऽद्यापि प्रयोजने ॥ १७७ ॥ ॥ हि पुण्यो-
दयस्तस्य, स च सातो वयस्यकः । कियन्तमपि तत्कालमेतौ भोगफलप्रदौ ॥ १७८ ॥ अतोऽद्यापि बलादेतौ, गृहे सं गुणधारणम् ।
शब्दादिसुखसंपूर्णं, वात्सल्यद्वारयिष्यतः ॥ १७९ ॥ एवं च स्थिते—अध्यास्ते स गृहं यावदनुवर्तनया तयोः । शब्दादिविषयप्रामां,
सुखहेतुं च मन्यते ॥ १८० ॥ तापन्न युज्यते देव !, मम गन्तुं तदन्तिके । नयनं न च विद्याया, आपटीति कथंचन ॥ १८१ ॥ शुभम् ।
केवलं प्रेयतामेव, देवेन निजदारकः । तदन्तिकेऽधुना तूर्णं, गृहिधर्मः सभार्यकः ॥ १८२ ॥ प्रस्तावोऽस्याधुना देव !, तत्समीपेऽतिसु-
न्दरः । गन्तुं सपरिवारस्य, वर्तते कार्यसाधकः ॥ १८३ ॥ गतमात्रमिमं देव !, स भावेन प्रपत्स्यते । भविष्यतीष्टा तस्यास्य, भार्या
सदुणरक्तता ॥ १८४ ॥ किं च—यदा सदागमस्त्वावतस्य पार्श्वे गतः पुरा । तदाऽयं द्रव्यवस्तेन, भूरिचारा विलोकितः ॥ १८५ ॥
यदा तु तत्पार्श्वगतः, सम्भ्यदर्शननामकः । महत्तमोऽतिवात्सल्याजीवस्तेनाप्ययं तदा ॥ १८६ ॥ पत्न्योपमपृथक्त्वे च, लङ्घिते तेन भा-

ततः पृष्ठाऽऽसन्नदेहमेतं कुर्यां विनिर्णयम् ॥ १५० ॥ तदेवंविधसदृशत्वात्तन्देहकृतिवोऽप्यहम् । तदा सातार्द्धिर्नोऽस्ति, मर्यादं मे न
दूये ॥ १५१ ॥ अथ ते स्वेचराः सर्वे, दिनाति कतिचित्तरा । क्वचोऽहसंयुष्ठाः, संस्थिता मम नन्दिरे ॥ १५२ ॥ अहःकालात्तु मयो-
दमीणितास्ते यथेच्छया । स्वस्थानमन्यदा प्राप्ता, भुत्वाभावं प्रपद्य मे ॥ १५३ ॥ ततो मदनमखयां, सार्धं मे र्शयतामरे । निमग्नभ्याम-
रस्वेव, लीलया यान्ति वासराः ॥ १५४ ॥ वर्यते च तया सार्धमाकाशोऽप्यवदायकः । सन्नाथमोलनासारः, भ्रमाकनयो मनोदरः ॥ १५५ ॥
सातचित्तिवकार्यस्य, प्रणतादिलभूमुजः । न मे तदा विद्यालक्षिः, पितागन्धोऽपि लिपते ॥ १५६ ॥ ईं च—रिषापरिचनोऽहम्,
माल्यभूयादिभिर्मम । संपूर्णसर्वकामत्वाज्जाता वृत्तिमुत्तासिफा ॥ १५७ ॥ तदेवं दौत्स्यदीनात्मा, मरिष्टः गुरुसागरं । स्थितोऽहं तत्र
चार्यङ्गिः, सभार्यः सङ्कुलंघरः ॥ १५८ ॥ अन्यदा मित्रयुक्तेन, गतेनाद्यादमन्दिरे । सभार्येण मया दृष्टः, कन्दनाभा मुनींघरः ॥ १५९ ॥
ततो विनयलघोऽहं, प्रणिपत्य यतींभरम् । तस्यामे भूतले शुद्धे, निषण्णो धर्मकाम्यया ॥ १६० ॥ अथ प्रह्लादजान्ती, धेतसः कर्तरे-
ष्टका । विद्विता मे यतीन्द्रेण, तेन सद्धर्मदेहना ॥ १६१ ॥ तां पाकण्यता भद्रेः, विमुदेनान्वरात्मना । आरिभूतौ मया दृष्टौ, पुनस्तौ
वरयान्धवौ ॥ १६२ ॥ ततश्च प्रत्यभिप्रायौ, यथाऽयं स सदागमः । अयं यासौ मद्राभागाः, साम्प्रदासंनतामकः ॥ १६३ ॥ अथ म-
र्त्तव्यौ भावेन, तौ मया वरलोचने । गुरुवाक्यप्रयुक्तेन, दिवकारितया नरी ॥ १६४ ॥ इवञ्च—वेदनीयवरेन्द्रस्य, परातिः परिष्ठी-
र्तितः । यः सातनामा राजेन्द्रः, सत्पुत्रं विबुधाख्ये ॥ १६५ ॥ सोऽत्यन्तं मयि रक्तात्मा, मित्रभायविधितसया । पूर्वमेव मया साधं,
सप्रमोदेऽप्युपागतः ॥ १६६ ॥ प्राक् केवलं विरोधतः, सोऽकार्षीन्मे गुरुसिक्ताम् । आविर्भूतस्त्रया जातौ, यदा जातौ सुपान्धवौ
॥ १६७ ॥ ततश्च—या सत्कलत्ररक्षौपमोगजन्या मुखासिक्ता । तदानीं गुरुगुले मे, साऽनन्तगुणतां गता ॥ १६८ ॥ अन्यथा—तदा

कन्दमुनि-
समागमः

॥ ७०२ ॥

उपमितौ

अ. ८-प्र.

॥ ७०३ ॥

कुलधरेणापि, महत्तमसदागमौ । तथा मदनमञ्जर्या, तौ प्रपन्नौ यथा मया ॥ १६९ ॥ ततोऽधिकवरं तुष्टस्तदाऽहं स च मे सुनिः । विशेषतः करोत्येव, भूयः सद्धर्मदेशनाम् ॥ १७० ॥ अत्रान्तरे—चित्तवृत्तिमहाटव्यां, लीनलीनाः प्रकम्पिताः । भयेन रोधकं हित्वा, महाभोहादयः स्थिताः ॥ १७१ ॥ ततश्च—चारित्र्यधर्मराजेन, मन्त्री सद्बोधनामकः । इदमुक्तस्तदा भद्रेः, मत्ताक् संतुष्टचेतसा ॥ १७२ ॥ यदुत—सुन्दरोऽवसरो गन्तुं, विद्यामादाय तेऽधुना । आर्ये ! संसारिजीवस्य, पार्थे गाढं फलप्रदः ॥ १७३ ॥ तथाहि—शुभीमूलाऽधुना किञ्चिच्चित्तवृत्तिमहाटवी । निवृत्तो रोधकोऽस्माकमीपद्रे च शत्रवः ॥ १७४ ॥ तं कर्मपरिणामाख्यं, ततः दृष्ट्वा नरेश्वरम् । गच्छत्वं शीघ्रमादाय, विद्याभेनां मुकन्यकाम् ॥ १७५ ॥ कन्दसाधुसमीपस्थः, साम्प्रतं स चरैर्मया । विज्ञातस्तत्र चावश्यं, भवन्तं प्रतिपत्स्यते ॥ १७६ ॥ सद्बोधेनोदितं देवः, युक्तमेतन्न संशयः । किं तु कालचित्सन्धोऽत्र, युक्तोऽद्यापि प्रयोजने ॥ १७७ ॥ स हि पुण्योदयस्तस्य, स च सातो वयस्यकः । कियन्तमपि तत्कालमेतौ भोगफलप्रदौ ॥ १७८ ॥ असौऽद्यापि बलादेतौ, गृहे तं गुणधारणम् । शब्दादिसुरसंपूर्णं, वात्सल्याद्वारयिष्यतः ॥ १७९ ॥ एवं च स्थिते—अध्यास्ते स गृहं यावदनुवर्तनया तयोः । शब्दादिविषयग्रामं, सुरदेतुं च मन्यते ॥ १८० ॥ तावन्न युज्यते देवः, मम गन्तुं तदन्तिके । नयनं न च विद्याया, जाघटीति कथंचन ॥ १८१ ॥ शुनमम् । केवलं प्रेक्ष्यतामेव, देवेन निजदारकः । तदन्तिकेऽधुना तूर्णं, गृहिधर्मः सभार्यकः ॥ १८२ ॥ प्रस्तावोऽस्याधुना देवः, सत्समीपेऽतिसुन्दरः । गन्तुं सपरिवारस्य, वर्तते कार्यसाधकः ॥ १८३ ॥ गतमात्रमिमं देवः, स भावेन प्रपत्स्यते । भविष्यतीष्टा तस्यास्य, भार्या सद्गुणारक्ता ॥ १८४ ॥ किं च—यदा सदागमस्तावत्तस्य पार्थे गतः पुरा । तदाऽयं द्रव्यतस्तेन, भूरिवारा विलोकितः ॥ १८५ ॥ यदा तु तत्पार्श्वगतः, सन्ध्यदर्शनेनामकः । महत्तमोऽतिवात्सल्याजीतस्तेनाप्ययं तदा ॥ १८६ ॥ पत्न्योपमपृथक्त्वे च, लङ्घिते तेन भा-

वतः । प्रपन्नो गृहिधर्मोऽयं, पूर्वमासीच्चतः परम् ॥ १८७ ॥ यदा यदा पुनर्दष्टौ, महत्तमसदागमौ । असह्य भावतो वाराः, प्रपन्नोऽयं
तदा तदा ॥ १८८ ॥ अधुना केवलं देव !, यतोऽन्यर्षे सदागमः । तेनैव हन्त तत्पार्श्वे, विशेषेण प्रदीयते ॥ १८९ ॥ तर्जुनं यातु
तत्पार्श्वे, रस्त्रयत्वेप तं गुणैः । प्रस्तावो मादृशां तत्र, तवो याने भविष्यति ॥ १९० ॥ अन्यथ—महामोक्षसिद्धिस्तथासिद्धिचतुर्विधमुद्धता ।
गृहिधर्मोऽपि तत्रस्थे, भवेद्देव ! विशेषतः ॥ १९१ ॥ तथा—स स्यादभिमुखोऽस्माकमध्येण दिदृक्षया । अनेन गृहिधर्मेण, पार्श्वस्थेन
प्रचोदितः ॥ १९२ ॥ चेतःसुखासिका शुर्वी, सन्तुष्टिः कर्मतानवन् । भवभीतेरभावश्च, गृहिधर्मेण ते गुणाः ॥ १९३ ॥
तस्मात्प्रस्थाप्यतामेव, गृहिधर्मस्तदन्तिके । यास्यामोऽवसरं ज्ञात्वा, पश्चात्सर्वे वयं पुनः ॥ १९४ ॥ तदिदं मन्त्रिणो वाक्यं, सुत्या समो-
तिनिर्मलम् । चारित्र्यधर्मराजेन, ग्रहितो निजदारुणः ॥ १९५ ॥ स कर्मपरिणामस्य, यत्स्या मूलं तदाश्रया । समागतो ममाभ्यर्थं, वद-
धाहादमन्त्रिरे ॥ १९६ ॥ अथ कन्दमुनेश्चार्वा, दृष्टवतो धर्मदेवानाम् । अविर्भूतो ममापेऽसौ, मुनिना च प्रकाशितः ॥ १९७ ॥ गु-
णारक्तया युक्तस्तथा द्वादशमातृषैः । मयाऽवतः प्रतिपन्नोऽसौ, यन्मुमुक्षा नरोत्तमः ॥ १९८ ॥ यथा कुलं परेणापि, कान्तया च सया-
न्यवः । प्रपन्नो गृहिधर्मोऽह्यो, जाताऽस्तनं सुखासिका ॥ १९९ ॥ अथ कन्दमुनिः पृष्टः, सन्देहं पूर्वपिणितवम् । तं मया स्वप्नसंघटं,
सद्भावाधुमुत्सया ॥ २०० ॥ वतः कन्दमुनिः प्राह, स्वपार्श्वस्य विनिर्णयः । अस्मादीन्द्रिययेषात्, विना नैवोपलभ्यते ॥ २०१ ॥
सन्ति मे केवलालोकभास्करा वरसूरयः । गुरवो निर्मला नाम, दूरदेशविहारिणः ॥ २०२ ॥ एवं च—तत्पादमूलं यास्यामि, वन्द-
नार्थमहं यदा । तदा तान् प्रश्रयिष्यामि, भद्र ! वाक्कसंशयम् ॥ १०३ ॥ यतः—योऽयं स्वप्नदयाल्लातः, सन्देहस्ते मनोगतः । विविक्तं
तस्य भावार्थं, विज्ञास्यन्ति महाधियः ॥ २०४ ॥ मयोक्तं—भदन्त ! यदि तेऽत्रैव, गुरवस्ते कथंचन । अगच्छेदुस्ततस्तत्सात्सुन्दरादपि

वपमिता

अ. ८-प्र.

॥ ७०५ ॥

सुन्दरम् ॥ २०५ ॥ मुनिराह महाभाग !, गतोऽहं वचनेन ते । गुरुन् विज्ञाप्य ते नूनं, पूरयिष्ये मनोरथम् ॥ २०६ ॥ अथवा केवलालोकितारिलचेतसः । विज्ञाय भवतश्चित्तमागमिष्यन्ति ते स्वयम् ॥ २०७ ॥ केवलं गृहिधर्मोऽत्र, सम्यग्दर्शनसंयुते । सदागमे च कर्तव्यो, भवता वाचदादरः ॥ २०८ ॥ तवश्च—इदं कन्दमुनेर्वाक्यमाकर्ष्य श्रुतिपेशलम् । महाप्रसाद इत्येवं, ब्रुवाणोऽहं सभार्यकः ॥ २०९ ॥ सन्निधश्च तदा भद्रे !, विनयान्नमस्तकः । प्रणम्य तं महाभागं, काननान्निवने गतः ॥ २१० ॥ युगम् । ततः सोऽपि महाभागो, मुनिर्मुनिवरैर्युतः । गतो निर्मलसूरीणां, गुरुणां पादवन्दकः ॥ २११ ॥ अथ कालक्रमान्नेदे !, स राजा मधुवारणः । तदा लोकान्तरीभूतः, पिता मे लब्धधर्मकः ॥ २१२ ॥ ततो राज्येऽभिषिक्तोऽहं, वन्युमस्त्रिमहत्तमैः । महानन्दविमर्देन, हर्षनिर्भरमानसैः ॥ २१३ ॥ ततः परिणतं राज्यं, रक्तं मे राजमण्डलम् । शत्रवः किङ्करीभूता, वशीभूताश्च खेचराः ॥ २१४ ॥ किं बहुना ?—मरुतोऽपि ममास्त्रायां, वर्तन्ते नतमस्तकाः । वर्धते कोशदण्डौ च, जायन्ते सर्वसम्पदः ॥ २१५ ॥ किं च—नाकुञ्चितं कचिद्यापं, न कृता कोपदारुणा । दृष्टिस्थानि मे जातं, राज्यं कण्टकवर्जितम् ॥ २१६ ॥ तथाभ्येवंविधेऽनल्पसुखसन्तोदकारणे । विद्यमानेऽपि नो जातं, मम लौल्याकुलं मनः ॥ २१७ ॥ किं तर्हि ?—सदागमे सदोद्योगी, सम्यग्दर्शनतत्परः । पुण्योदयेन संयुक्तो, गृहिधर्मं कृतादरः ॥ २१८ ॥ सातेनाष्टादितो नित्यं, स्थितोऽहं सकुलंघरः । समं भद्रमभ्यर्च्य, देववदिवि लीलया ॥ २१९ ॥ एवं च तिष्ठतस्तत्र, ममस्थानन्दसागरे । साम्राज्ये मम चार्वाङ्गि !, गुरिकालोऽतिलङ्घितः ॥ २२० ॥ अप्यान्यदा ममास्थाने, प्रविश्य प्रियदारकः । कल्याणो नाम मामेवं, प्रणिपत्य व्यजिज्ञापत् ॥ २२१ ॥ यद्वत्—आह्लादमन्दिरे देव !, देवदानवपूजिताः । समागता महाभागा, निर्मलानाम सूरयः ॥ २२२ ॥ वञ्चुत्वाऽहं तदा भद्रे !, कल्याणवचनं मुदा । न मामि देहे नो गेहे, न पुरे न जगत्त्रये ॥ २२३ ॥ ततोऽ-

राज्याधि-
पदं

निर्मलसु-
वर्गिसः

॥ ७०५ ॥

उपनिषद्

अ. ८-५.

॥ ५०६ ॥

॥ लभसंयुक्तं, तस्मै सन्तुष्टचेतसा । दीनाराणां मया लभं, दासितं प्रियभाषिणे ॥ २२४ ॥ वयः मर्मोदरेणन्दं, ममममः मर्मोदरेण ।
 निर्मलो नगराद्भेः, सूर्याणां पादवन्दकः ॥ २२५ ॥ अपामाकृतं द्विकेय, नक्तानेभ्यस्तमोः । से मूर्ध्नि मदा दृष्टाः, कर्मोदरेण ।
 वयः ॥ २२६ ॥ वेष्टिता मुनिपुन्द्रेण, देवदानवरोचरैः । तेभ्यो नमोचमोदनेभ्यः, सुराणां भर्तृदेवताम् ॥ २२७ ॥ ममभूषितः सह राजकैः । अहं भक्षया विहायेदं, नोरेन्दं चिराय चकम् ॥ २२८ ॥ ममभ्या—एवं हरिं हिरेन्दं च, वरदं च ममः ।
 मरम् । वतः कृतोत्तरासङ्गः, प्रविष्टः सूर्यवमदे ॥ २२९ ॥ वयो भगवतः सम्यग्, दारणावर्तनरत्नम् । वरदा ममः कर्मोदरेण, म-
 मन्व मुनिपुङ्गवान् ॥ २३० ॥ लब्धाशीर्षादगुष्टात्मा, भूयो नत्वा मुनोभरम् । श्रोतः सपरिषादोऽहं, प्रियजः दुःखमूर्ते ॥ २३१ ॥
 अथ कर्मविपोत्तारकारिणी भव्यदेहिनाम् । अमृतश्रावियामयेन, मुक्त्याऽऽरन्धि देवता ॥ २३२ ॥ कर्मोदरेण ममभ्याः दारणं धर्मो,
 नास्तन्यरसलतभ्रमे । लसदुदामदुःखोपसङ्कुले भयचक्रे ॥ २३३ ॥ मरणाय भये ज्ञेयम्, कायो रोगनिबन्धनम् । तारुण्यं
 जरसो हेतुवियोगाय समागमः ॥ २३४ ॥ निमित्तं विपदां लोके, देहिनां सपसारदः । तस्मास्ति दध दूःखाय, परा
 सांसारिकं जनाः । ॥ २३५ ॥ एवं च स्थिते—अमूर्ताः सर्वभावास्त्रास्त्रोक्तयोपरिचरितेनः । शीनसङ्गा मदात्मनः, कर्मोदरेण ।
 मासते ॥ २३६ ॥ सर्वद्वन्द्वविनिर्मुक्ताः, सर्वाभावाविर्जिताः । सर्वसंस्तिदसत्कार्याः, मुक्तं सेषं हिमुच्यते ॥ २३७ ॥ हि च—
 जन्माभावे जराश्रुत्योरभावो देवभावतः । तदभावे च निःशेषदुःखाभावः सदेव हि ॥ २३८ ॥ परमानन्दभावश्च, अदमो हि सा-
 धवः । व्यावाधानावसंसिद्धं, सिद्धानां सुखमिष्यते ॥ २३९ ॥ अथवा—लक्ष्मणसत्वरमन्या, निःस्पृहा भवचारके । संतुष्टा व्यानयो-
 येन, प्रक्षामाभूतपायिनः ॥ २४० ॥ निःसङ्गा निरुद्धात्, निर्मलीभूतचेतसः । मुक्तिनः कथलं लोके, देहिनोऽपि मुक्तायवः ॥ २४१ ॥

निम्नलिखित

二六四二

“सुखमेव च वाञ्छन्ति, सर्वे जगति जन्तवः । तच्च नास्त्येव संसारे, विहायैकां सुसाधुताम् ॥ २४२ ॥ तदिदं भो महासत्त्वा !, वि-
“निश्चित्य विधीयताम् । विमुच्यासारसंसारं, भवद्भिः सा सुसाधुता ॥ २४३ ॥” ततो भद्रे ! तदा मह्यं, प्रलयभूतकर्मणः । इदं भग-
वतो वाक्यं, चित्तेऽत्यन्तं सुसाधितम् ॥ २४४ ॥ चिन्तितं च मया—करोमीदं यदादिष्टं, भदन्तैः सुखकारणम् । ततः कृतं मया
भद्रे !, प्रपञ्चयामिमुत्तं मतः ॥ २४५ ॥ अत्रान्तरे विरतवचसि भगवति वचनमुधासेकवर्षिणि निर्मलसूरिकेवलिनि कन्दमुनिना बद्धकर-
कमलमुकुलं विधाय ललाटपट्टेऽभिहितमनेन—भगवन्निह जगति कस्य दुःशकः कालविलम्बः कर्तुं ? , भगवतोक्तं—जिज्ञासोर्गुरुमूले
स्तसन्देहस्त, कन्दमुनिराह—यद्येवं ततो गुणधारणमहाराजस्येदानीं संशयमपनेनुमर्हन्ति भगवन्तः, भगवतोक्तं—एवं क्रियते, मयोक्तं—
महाप्रसादः, तदा कन्दमुनिं प्रत्यभिहितं—भदन्तानुग्रहीतोऽहं भगवता भगवन्तं प्रशयता सुतरामनेन वचनविन्यासेन, कन्दमुनिनोक्तं—
महाराजानुप्रहार्हा एव यूयं, सात्प्रतं भगवद्वचनमाकर्ण्यतां, स्थितोऽहं प्रह्वतरो नवोत्तमाङ्गः, ततो भगवतोक्तं—महाराज ! गुणधारणायं
ते सन्देहः, यथा यानि कनकोदरराजेन स्वप्ने दृष्टानि चत्वारि मानुषाणि यानि कुलधरेण पञ्चोपलब्धानि कवमानि तानि कथं वा मदी-
यकार्यपरंपरानिर्वर्तकानि किमिति चैकेन चत्वारि अपरेण पञ्च तानि विलोकितानि तथा किं देवरूपाणि तानि किं वाऽर्थद्वन्द्वं स्वप्नमात्रं
सद्व्यमपीति संशयः, मयोक्तं—भगवन्नेवमिदं यदादिष्टं भगवता, भगवानाह—महाराज ! यद्येवं ततो महतीर्य कथा कथं निवेद्यतां कथं
या श्रूयते ? , मयोक्तं—तथापि ममानुग्रहेण कथयन्तु भगवन्तः, ततः कथिता भगवताऽसंव्यवहारनगरादारभ्य सर्वा सर्वसंविधानकोपेता
संक्षेपेण मदीयवक्तव्यता, अभिहितं च—तदेवमस्ति ते महाराज ! त्वच्चित्तद्वयौ विविधनगराकराद्याकुलमन्तरङ्गमहाराज्यं, केवलमभि-
भूय तान् शुभमद्वितकरणशीलंश्चारित्रधर्मराजादीन् वहिष्कृत्य च भवन्तं महामोहादिभिस्त्रादिवन्तं कालमुद्गालितमासीत्, असावपि कर्म-

परिणामो भवतः प्रतिकूलतया तदेव महामोहादिवलं पुष्पाति स्म, साम्प्रतं पुनरसौ भवतोऽनुकूलो वर्तते, तेनैव च भयन्तं प्रति प्रपु-
णीकृताऽऽत्मीयमहादेवी कालपरिणतिः प्रसादिता ते भार्या भवितव्यता प्रदीकृतो निजमहत्तमस्तेऽग्नभूतः स्वभावः प्रोत्सादितवान् सद-
चरः पुण्योदयः तथाऽवधीरिताः किञ्चिन्महाभोहादयः आध्यासिवाध्यात्रिधर्मराजादयः दर्शिता ते पूर्वमत्यन्तमुत्तमातिरा यतः प्रभृति
पुनस्ते बल्लभीभूतः सदागमोऽभीष्टीभूतः सम्यग्दर्शनाख्यो महत्तमः तव आरभ्यानुकूलवरोऽसौ कर्मपरिणामो वर्तते तवो जनिता सप्त-
रिवारेण तेन विद्युधालये निवसतस्ते विशिष्टतरा सुखपद्धतिः अधुना मधुवारणराजमन्दिरमयामस्त ते सुखसन्दोदसिद्धये सुवर्तं प्रो-
त्साहितोऽसौ तव वयस्यः पुण्योदयः ततस्तेन संपादितेयं तव यहिरुद्रभाषां मदनमञ्जरी तेनैव च महापुरुषतया क्लिष्टां कोऽय
कार्यसम्पादनस्य ? नूनमेतान्येव सकलकार्याणि घटयन्तीति मन्यमानेन कामरूपितया दर्शितानि स्वप्ने कनकोदरराजस्य, तान्येन कर्मप-
रिणामकालपरिणतिस्यभावभवितव्यतालक्षणाणि, निरूपितोऽस्माभिरेव वरो मदनमञ्जरीः ततोऽलं भवतामन्यवरात्येप्येनेति ह्युपापान्येय
चत्वार्यपि मातुपरुषतया, तेषु च विश्वाधरेषु वैमुख्यमस्या मदनमञ्जरीस्तेनैव तव वयस्येन पुण्योदयेन जनिवं, किं तु महातुभाषतया
तदपि कर्मपरिणामादिभिर्बिहितमिति स्वप्ने तन्मुखेनैवानेन प्रकाशितं, ततोऽभिहितः कर्मपरिणामेन पुण्योदयः—यदुत्तार्यं ! न सुन्दरमा-
चरितं भवता यदेवं कृत्वा स्वयमेव प्रयोजनं तथापि त्वयाऽऽत्मा प्रच्छादितो वयं पुनरेवं सत्कर्तव्यता प्रकाशितानि, पुण्योदयः प्राह—
देव ! मा मैवमाज्ञापयत यूयं, आदेशकारी रत्न्येय किङ्करजनो यूयमेवात्र परमार्थतः कर्तुंणि तान्येव च मया कनकोदरराजाय प्रक-
टितानि ततः किमत्रानुचितं ?, कर्मपरिणामेनोक्तं—आर्य ! स्वयमेवमिदं, तथापि त्वमेवात्र परमो हेतुः यतो न सुखसाधनानि सुन्दर-
कार्याणि भवद्विरहे वयमपि कर्तुं पारयामः ततः प्रकाशनीयः रत्न्यात्माऽपि भवता नान्यथा मे चित्तनिवृत्तिरिति, पुण्योदयेनोक्तं—

यदाज्ञापयति देवः, ततः कुलधराय स्वप्ने प्रकाशितानि पुनरात्मपञ्चमानि तान्येव पुण्योदयेन ख्यापिता च सकलकार्यसाधकता, तदेव-
मेतानि महाराज ! मानुषाणि तथैव तेषां चतुर्णां पञ्चाणां च दर्शने कारणमेतान्येव वा ते सम्यग्धीनि निःशेषप्रयोजनानि तन्नयन्ति मा-
कार्याः सन्देहमिति, मयोक्तं—भगवन्निदानीं योऽयं महत्तमशरीलभादारात्संपन्नो मम निरुपमः सुखायुतसागरावगाहः किमेवोऽपि ते-
नैव कर्मपरिणामादिभिरुत्साहितेन पुण्योदयेन जनिवः?, भगवानाह—यादं, अपि च—महाराज ! न केवलमेव एव जनिवस्तवानेन, किं
तर्हि?, पूर्वमप्यमुना पुण्योदयेन विहितानि भवतो भूयांसि सुन्दरप्रयोजनानि, तथाहि—नन्दिवर्धनवस्यायां जनिवस्तवानेन कनक-
मञ्जरीसम्यन्धः रिपुदारणकाले विहितो नरसुन्दरीमीलको यामदेवदशायां घटिता सद्गुणनिर्मलेन निर्भिध्यवत्सलेन विमलेन सह
भैत्री धनशेखरावसरे संपादिता नानाविधविचित्रा रत्नराशयो धनवाहनभावे समुत्पादितो निर्व्याजविमुक्तकलङ्कस्य सर्वोपर्यकलङ्कस्य
तादृशः क्षेत्रभाषः आविर्भावितं तत्तादृशं महाराज्यं तथा विरचितः सर्वस्थानेषु सुखपद्धतयः, केवलं न विज्ञातं ययस्वपुण्योदयस्य तथा
भवता माहारम्यं, भवताऽऽरोपितो हिंसावैश्वानरमुपावादशैलराजस्तेयघट्टलिकामैथुनसागरपरिमहमहामोहादिषु निःशेषदोषेषु खेद्यपि गुण-
सन्देहः, मयोक्तं—भदन्त ! यदि ममायं सुखपरंपराहेतुः पुण्योदयो वयस्यः प्रागप्यासीत् ततः किमिति मे तावन्निव दुःखकदन्यकानि
संज्ञावाति किमिति वाऽनन्तकालमित्यमर्दवितर्कं परिभ्रमणं मे संपन्नमिति?, भगवानाह महाराज ! यद्येवं ततः समूलमेतत्ते कथयिष्ये
येन समस्तास्ते सन्देहो विट्पलतीति, मयोक्तं भगवन्ननुग्रहो मे, भगवतोक्तं—महाराज ! कथितं तावत्तुभ्यस्मिदं यथा असंख्यवद्वारजतारे
संसारिणीवाभिधानो वास्तव्यः क्लृप्त्यिकस्तवमासि, तव चेदमनादिरुद्धमन्तरङ्गं चित्तवृत्तौ महाराज्यमिदं च चारित्रधर्मराजादिकं महा
मोहनेन्द्रादिकं च, तत्र सैन्यद्वयं परस्परविरुद्धमपि सकलकालमवस्थितमेवाभूत्, स तु कर्मपरिणामो राजा तावत्कीनं वीर्यमुपलक्ष्ययन्नेव

परिणामो भवतः प्रतिफलतया तदेव महामोहादिवलं पुष्पाति स्म, साम्प्रतं पुनरसौ भवतोऽनुकूलो वर्तते, तेनैव च भयन्तं द्रष्टि द्यु-
णीकृताऽऽत्मीयमहोदेवी कालपरिणतिः प्रसादित्वा ते भार्या भवितव्यता प्रणीकृतो निजमदक्षमरतेऽन्नभूतः स्वभावः प्रोत्सादिवद्यथा सद्-
चरः पुण्योदयः तथाऽवधीरिताः किञ्चिन्महामोहादयः आत्मासिवाभ्यास्त्रिधर्मराजादयः दर्शित्वा ते पूर्वमत्यन्तमुत्तमाद्रिका पथःप्रभृति
पुनस्ते बह्वर्भाभूतः सदागमोऽभीष्टीभूतः सन्त्यमदर्शनाख्यो महत्तमः तव आरभ्यानुकूलवरोऽसौ कर्मपरिणामो वर्तते ततो अनिता सप्त-
रिवारेण तेन विद्युभालये निवसतस्ते विशिष्टवरा सुरपद्वतिः अयुना मधुवारणराजमन्दिरमयामस्य ते सुरसन्तोषदक्षिण्ये सुवर्णं प्रो-
त्साहितोऽसौ तव वयस्यः पुण्योदयः स्तरतेन संयादितेयं तव बहिरङ्गभार्या मदनमञ्जरी तेनैव च महापुरुषतया किलादं कोऽयं
कार्यसम्पादितस्य ? नूनमेतान्येव सकलकार्याणि पटयन्तीति मन्यमानेन कामरूपितया दर्शित्वानि स्वप्ने कनकोदरस्याजस्य, सान्येन कर्मप-
रिणामकालपरिणतिसम्भावभवितव्यतालक्षणानि, निरूपितोऽस्याभिदेय यरो मदनमश्चर्याः ततोऽलं भवतामन्ययरान्येषणेनेति सुवर्णान्येव
चत्वार्येपि मानुषरूपतया, तेषु च विश्वाधरेषु वैमुक्यमस्या मदनमश्चर्यास्तेनैव तव ययस्मेन पुण्योदयेन जनितां, किं तु महापुरुषावतया
तदपि कर्मपरिणामादिविभिर्बहिरिति स्वप्ने तन्मुखेनेवानेन प्रकाशितं, ततोऽभिहितः कर्मपरिणामेन पुण्योदयः—पटुत्वायं ! न सुन्दरमा-
चरितं भवता यदेवं कृतम्। स्वयमेव प्रयोजनं तथापि त्वयाऽऽत्मा प्रच्छादितो वयं पुनरेवं तत्कृतं तया प्रकाशितानि, पुण्योदयः प्राह—
देव ! मा मैवमाज्ञापयव यूयं, आदेयकारी रत्न्येव किङ्करजनो यूयमेवात्र परमार्थतः कर्तुंणि तान्येव च मया कनकोदरराजाय प्रक-
टित्वानि तवः किम्प्राप्तुञ्चितं ?, कर्मपरिणामेनोक्तं—आर्य ! सत्यमेवमिदं, तथापि त्वमेवात्र परमो हेतुः यतो न सुरसाधनाति सुन्दर-
कार्याणि भवद्विरहे वयमपि कर्तुं पारयामः ततः प्रकाशनीयः रत्न्यात्माऽपि भवता नान्यथा मे चित्तनिर्मुक्तिरिति, पुण्योदयेनोक्तं—

तेऽन्तराऽन्तरा । संपन्नं च सुखं भूषः, तन्माहात्म्येन किंचन ॥ २४७ ॥ कचिन्नापोदयो भूयस्त्वैरेव निकटीकृतः । ततस्त्वं दुःखितो
जातः, परित्यक्तः सदागमः ॥ २४८ ॥ एवं च—आर्लोच्याऽऽलोच्य यत्कृत्यमेकवाक्यतया पुरा । अमीभिर्भूषः ! निःशेषभवत्कार्यवि-
चिन्तकैः ॥ २४९ ॥ अनन्तवाराः संसारे, पुण्योदयसमन्वितः । पापोदयं तिरोधाय, मीलितस्ते सदागमः ॥ २५० ॥ यदा तु गृहि-
धर्मेण, सन्यदर्शननामकः । युक्तः पार्श्वे तवानीतोऽमीभिरेव स्वतेजसा ॥ २५१ ॥ तदा पुनरसौ त्वत्तोऽमीभिर्दूरतरीकृतः । पापोदयः
सैन्ययुतस्तत्र चोत्पादितं सुखम् ॥ २५२ ॥ युगम् । यतः पुण्योदयोपेतो, नीतस्त्वं विमुधालये । आनीतो मानवावासे, कृता कत्या-
णमालिका ॥ २५३ ॥ पुनश्च सर्वैः संभूय, तैरेव निकटीकृतः । पापोदयः ससैन्यस्ते, त्याजिताश्च सुवानधवाः ॥ २५४ ॥ एवं चास-
ह्यवारास्ते, कृतौ विरहमीलकौ । अमीभिर्यावदानीतस्त्वमत्र नृपमन्दिरे ॥ २५५ ॥ ततोऽधुनाऽस्ति दूरस्थो, गाढं पापोदयस्तत्र । स-
सैन्यो वर्तते तेन, तूष्णीमास्ते नरोत्तमः ! ॥ २५६ ॥ तैः कर्मपरिणामाद्यैरेते तु निकटीकृताः । सान्मत्तं ते महाभागाः, सातपुण्योदया-
दयः ॥ २५७ ॥ किं च—न विद्यतेऽनुयन्धोऽस्य, तेन पापोदयेन भोः । तेनायं तेऽधुना भूषः, जातः पुण्योदयोऽनघः ॥ २५८ ॥
अनेन तेऽधुना शस्त्रा, लौत्यनिर्मुक्तमानसा । ईदृशीयं महाराजः, जनिता सुखमालिका ॥ २५९ ॥ किं बहुला ?—चेष्टन्ते सर्वकार्येषु,
सुन्दरासुन्दरेषु ते । तान्येव स्वप्नष्टानि, भानुषणि न संशयः ॥ २६० ॥ यदा हि प्रतिकूलानि, वर्तन्ते तानि ते तदा । पापोदयं पुर-
रुह्य, दुःसमुत्पादयन्त्यलम् ॥ २६१ ॥ अनुकूलानि तान्येव, कारणैरपरापरैः । पुण्योदयेन ते तावः, कारयन्ति सुखासिकाम् ॥ २६२ ॥
यत्प्राप्तं प्राप्स्यते यच्च, भवताऽत्र शुभाशुभम् । नित्यं तत्रोपयुक्तानि, तान्येव ननु कारणम् ॥ २६३ ॥ मयोक्तं भगवन्नत्र, विधातव्ये
शुभाशुभे । किमकिंचित्करो वर्ते, सर्वथाऽहं वताऽऽत्मना ॥ २६४ ॥ स्मिराह महाराजः, भैवं मंस्थाः कदाचन । परिचारस्तवामूनि,

निजवर्गत्वाद्वा महामोहादिवत्सलोऽपि भवतोऽत्र बलद्वये साधारणमात्मानं दर्शयति, ज्वलद्दिवापकः सत्येव स्वरूपेन यदा यदेव तयो-
 बलवत्सैन्यमुपलभते तदा तदेवोपबृंहयति, तस्य च कर्मपरिणामस्य द्वौ सेनापती—एकः पापोदयो द्वितीयोऽयमेव पुण्योदय इति, न च
 पापोदयस्ते गाढं प्रतिदूळः स्वरूपेण, अत एव कर्मपरिणामस्य सम्बन्धि यत्तव वैरिभूतमेकान्तोनामुन्दरं सैन्यं तदेवासाययिष्यते, पुण्यो-
 दयस्तु त्ववानुदूळः अत एव कर्मपरिणामस्य सत्कं यत्ते यन्भूतं सुन्दरमनीकं तदेवायमधिगृहते, स च पापोदयस्त्वयानाद्विरुद्धोऽसंभ्य-
 बहारनगरादारभ्याभिव्यक्तरूपः सस्याऽभूदेव, ततः सुमसिद्धत्वात् दर्शितस्ते कचिदप्यसौ विशेषतो भविष्यत्यवया, तवत्सत्सदं मद्वा-
 राज ! गुणधारण समस्तं माहात्म्यं यत्ते संपन्नमनन्तकालमेवं परिभ्रमणं संभूता भूरिदुःखसन्तवयः परिकल्पितं द्विसाद्विषु द्वितत्त्वं न
 लक्षितोऽयं हितकरणशीलः पुण्योदयः, अन्यथा—तेनैव पापोदयेन धरिष्ठवस्त्वं वस्माद्विचयुर्विचर्त्तिनः स्वकीयादन्तरङ्गमहारारागयान्
 तेनैव चाभिभूय प्रच्छादितं तव स्वाह्निकमेकान्तहितं चारित्र्यमर्थाजान्दिकमन्तरङ्गबलं तेनैव पानवरत्नं पारितोषिकमेकान्ताहितमपि यन्भु-
 भूयं च दर्शितं महामोहाविसैन्यं वष्टवया च प्रकटितस्ते पुरतो वरसलमित्ररूपतयाऽऽत्मा, यथाऽयमपि पुण्योदयस्त्वदा तेन पापोदयेनानु-
 बद्धो यद्यपि ते सुखकारणमभूत् तथापि न कल्याणपरंपराहेतुतां प्रतिपन्न इति, तस्मात्स यदाकस्य दोषोऽसौ, किं तर्हि ? तस्मैव दुरात्मनः
 सर्वोऽप्ययं दोष इति, यथोक्तं—भगवन्निदानीं किमित्यसौ पापोदयस्तूष्णीमास्ते ? भगवतोक्तं—मद्दाराज ! न स्वतन्त्रः स्वत्यसौ, किं
 तर्हि ? सोऽप्यमीषां कर्मपरिणामकालपरिणतिस्थभावमवितव्यत्वादीनामायत्तो वर्तते, ततोऽमीभिरेव साम्प्रतं भवतः सकाशाद्वरीकृतोऽसौ
 दुरात्मा, यथाहि—यतः प्रभृति भवत्समीपममीभिरनुज्ञातः समागतः सदागमस्तव एवारभ्य निवर्त्तिता वस्यामीभिः प्रबलता, ततः—
 ईपरदूरस्थितस्तेऽसौ, न जातो दुःखकारणम् । पापोदयोऽवकाशस्तु, लब्धः पुण्योदयेन च ॥ २४६ ॥ ततः सदागमे प्रीतिः, संज्ञाता

पुण्यपापो-
दयौ से-
नान्यौ

उपमितौ
अ. ८-प्र.

॥ ७११ ॥

तेऽन्तराऽन्तरा । संपन्नं च सुखं भूय !, तन्माहात्म्येन किञ्चन ॥ २४७ ॥ क्वचित्पापोदयो भूयस्तैरेव निकटीकृतः । ततस्त्वं दुःखितो जातः, परिलकः सदागमः ॥ २४८ ॥ एवं च—आर्लोच्याऽऽलोच्य यत्कृत्यमेकवाक्यतया पुरा । अमीभिर्भूय ! निःशेषभवत्कार्यविचिन्तकैः ॥ २४९ ॥ अनन्तवाराः संसारे, पुण्योदयसमन्वितः । पापोदयं तिरोधाय, मीलितस्ते सदागमः ॥ २५० ॥ यदा तु गृहिर्धर्मेण, सन्यग्दर्शननामकः । युक्तः पार्थे तयानीवोऽमीभिरेव स्वतेजसा ॥ २५१ ॥ तदा पुनरसौ त्वत्तोऽमीभिर्दूरतरीकृतः । पापोदयः सैन्ययुवस्तय चोत्पादितं सुखम् ॥ २५२ ॥ शुभम् ! यतः पुण्योदयोपेतो, नीतस्त्वं विजुषालये । आनीवो मानवावासे, कृता कल्याणमालिका ॥ २५३ ॥ पुनश्च सर्वैः संभूय, तैरेव निकटीकृतः । पापोदयः ससैन्यस्ते, त्याजिताश्च सुबानधवाः ॥ २५४ ॥ एवं चास-ह्यवारास्ते, कृतौ विरहमीलकौ । अमीभिर्पार्थवदानीतस्त्वमत्र नृपमन्दिरे ॥ २५५ ॥ ततोऽधुनाऽस्ति दूरस्थो, गाढं पापोदयस्तव । सैन्यो वर्तते तेन, तूष्णीमास्ते नरोत्तम ! ॥ २५६ ॥ तैः कर्मपरिणामार्थैरेते तु निकटीकृताः । साम्प्रतं ते महाभगाः, सातपुण्योदयादयः ॥ २५७ ॥ किं च—न विद्यतेऽनुयन्थोऽस्य, तेन पापोदयेन भोः । तेनायं वेऽधुना भूय !, जातः पुण्योदयोऽनघः ॥ २५८ ॥ अनेन वेऽधुना शस्त्रा, लौत्यनिर्मुक्तमानसा । ईदृशीयं महाराज !, जनिता सुखमालिका ॥ २५९ ॥ किं यदुना ?—चेष्टन्ते सर्वकार्येषु, सुन्दरासुन्दरेषु ते । तान्येव स्वप्रदधानि, मानुषाणि न संशयः ॥ २६० ॥ यदा हि प्रविष्टलानि, वर्तन्ते तानि ते तदा । पापोदयं पुर-स्कृत्य, दुःखमुत्पादयन्त्यस्य ॥ २६१ ॥ अनुकूलानि तान्येव, कारणैरपरपारैः । पुण्योदयेन ते ताव !, कारयन्ति सुखासिकाम् ॥ २६२ ॥ यत्प्राप्तं प्राप्स्यते यद्य, भवताऽत्र शुभाशुभम् । नित्यं तत्रोपयुक्तानि, तान्येव ननु कारणम् ॥ २६३ ॥ मयोक्तं भगवन्नत्र, विधातव्ये शुभाशुभे । किमकिञ्चित्करो वर्ते, सर्वथाऽहं वताऽऽत्मना ॥ २६४ ॥ सूरिराह महाराज !, भैवं भंस्याः कदाचन । परिचारस्तवामूनि,

॥ ७११ ॥

निजवर्गगतया महाभोहादिवत्सलोऽपि भवतोऽत्र बलद्वये साधारणमात्मानं दर्शयति, ज्वलद्वितापकः सत्येव स्वरूपेण सदा परं च यो-
 बलवत्सैन्यमुपलभते तदा तदेवोपबृंहयति, तस्य च कर्मपरिणामस्य द्वौ सेनापती—एकः पापोदयो द्वितीयोऽयमेव पुण्योदय इति, स च
 पापोदयस्ते मादं प्रतिशूलः स्वरूपेण, अत एव कर्मपरिणामस्य सम्बन्धि यत्तव वैरिभूतमेकान्तोऽनुदरं सैन्यं तदेवासाययिष्यते, पुण्यो-
 दयस्तु तवानुशूलः अत एव कर्मपरिणामस्य सत्कं यत्ते धन्यभूतं सुन्दरमनीकं तदेवायमधिकुरुते, स च पापोदयस्तवानादिरुतोऽसंख्य-
 बहानगरादारभ्याभिर्यक्करूपः सत्याऽभूदेव, ततः सुप्रसिद्धत्वात् दक्षिणतरे कचिदप्यसौ विरोधतो भवितव्यवया, वतस्त्वस्मैदं महा-
 राज ! गुणधारण समस्तं माहात्म्यं यत्ते संपन्नमननवकालमेवं परिश्रमणं संभूता भूरिदुःखसन्धवयः परित्यक्त्येवं हिंसादिषु हितत्वं न
 लक्षितोऽयं हितकरणशीलः पुण्योदयः, अन्यथा—तेनैव पापोदयेन बहिष्कृतत्वं तस्मापि चतुर्चिचिर्बलितः स्वर्क्यादादन्तराक्षमहापादयान्
 तेनैव चाभिभूय प्रच्छादितं तव स्वाह्निकमेकान्तहितं पारिश्रम्येराजादिकमन्तराक्षयलं तेनैव धानवरतं पारितोषिकमेकान्ताहितमपि धन्यु-
 भूतं च दर्शितं महाभोहादिसैन्यं बध्नतया च प्रकटितस्ते पुरतो वत्सलमित्ररूपतयाऽऽत्मा, यथाऽयमपि पुण्योदयस्तदा तेन पापोदयेनानु-
 बद्धो यद्यपि ते सुरकारणमभूत् तथापि न कल्याणपरंपराहेतुतां प्रतिपन्न इति, तन्मास्य वराकस्य दोषोऽसौ, किं तर्हि ? तस्यैव दुरात्मनः
 सर्वोऽप्ययं दोष इति, मयोक्तं—भगवन्निदानीं किमित्यसौ पापोदयस्तूष्णीयास्ते ?, भगवतोक्तं—महाराज ! न स्वतन्त्रः सत्यसौ, किं
 तर्हि ?, सोऽप्यमीषां कर्मपरिणामकालपरिणतित्वाभावमवितव्यतादीनामायत्तो वर्तते, ततोऽमीभिरेव सान्प्रतं भवतः सकाशाद्दरीकृतोऽसौ
 दुरात्मा, तथाहि—यतः प्रभृति भवत्समीपगमीभिरनुज्ञातः समागतः सदागमस्तव एवारभ्य निवर्तिता वस्यामीभिः प्रयत्नता, ततः—
 इपरदूरस्थितस्तेऽसौ, न जातो दुःखकारणम् । पापोदयोऽवकाशस्तु, लब्धः पुण्योदयेन च ॥ २४६ ॥ ततः सदागमे प्रीतिः, संजाता

“सर्वलोकासमाध्या । वर्तते नृपतेराज्ञा, विधातुर्द्विकारिणी ॥ २८४ ॥ संपूजनेन ध्यानेन, स्तवेन व्रतचर्यया । इयमेव विधातव्या,
“सदाज्ञा सस्य सेवकैः ॥ २८५ ॥ निषिद्धाचरणैः सर्वैरियमेव विराध्यते । तदुक्कटादशाग्नार्थः, सर्वोऽप्यस्यां व्यवस्थितः ॥ २८६ ॥ तां
“य यो यावतीं लोके, सिद्धयति नरः सदा । अजानन्नपि तद्रूपं, तस्य तावन्नृचेत्सुखम् ॥ २८७ ॥ केवलं—यस्तु तां लङ्घयन्नाज्ञां,
“विपरीतं विचेष्टते । जानन्नपि य तद्रूपं, स भवेदुःखमाजनम् ॥ २८८ ॥ यो यावच्छ्रुते मोहात्तदाज्ञालङ्घनं जनः । तस्य तावन्नृचे-
“दुःखं, यथा तत्करणं सुखम् ॥ २८९ ॥ एवं च स्थिते—तदाज्ञालङ्घनादुःखं, तदाज्ञाकरणात्सुखम् । यतः संपद्यते सर्वं, सर्वे-
“यामपि देहिनाम् ॥ २९० ॥ अनुमानमपि तन्नास्ति, भुक्तेऽत्र शुभाशुभम् । तदाज्ञानिरपेक्षं हि, यज्जायेत कदाचन ॥ २९१ ॥ तेने-
“च्छारागविद्वेपरहिषोऽपि स भूयति । निर्द्विषोऽपि कार्याणां, द्वेषः परमकारणम् ॥ २९२ ॥ स एव परमो हेतुरतस्ते गुणधारणः ।
“सुन्दरेतरकार्याणां, सर्वेषां नात्र संशयः ॥ २९३ ॥ तदाज्ञालङ्घनात्पूर्वं, जाता ते दुःखमालिका । अधुना तत्करत्वेन, सुखलेशोऽप्यमी-
“दृशाः ॥ २९४ ॥ यदा तु तस्य संपूर्णमास्त्राप्तिं तां करिष्यसि । तदा यः सुखसन्दोहस्तस्य विश्वाससे रसम् ॥ २९५ ॥” तदेवं पर-
मार्थेन, सर्वेऽस्मी तव हेतवः । प्रधानगुणभावेन, विद्मेयाः सर्वैकर्मसु ॥ २९६ ॥ एकेनापि विना भूपः, कार्यस्तिष्ठिर्न विद्यते । अभीपां
प्रोक्तेतूनां, समाजः कार्यकारकः ॥ २९७ ॥ मयोक्तं कारणमामः, किं पूर्णोऽयं निवेदितः ? । एतावानेव किंवाऽस्ति, नाथान्यदपि
कारणम् ? ॥ २९८ ॥ स्मिराह महाराजः, प्रायशः प्रतिपादितः । एतावानेव हेतूनां, मीलकः कार्यसाधकः ॥ २९९ ॥ अत्रैव शेषदे-
तनामन्तर्भावो हि विद्यते । यथा यदच्छान्तिपत्ती, प्रविष्टे भवितव्यताम् ॥ ३०० ॥ ततो निर्दष्टसन्दोहस्तदाऽहं वरलोचने ! । प्रतिपद्य
गुरोर्वाक्यं, तत्रापेक्षि कृताञ्जलिः ॥ ३०१ ॥ पृष्ठयानपरं स्मृत्, सन्देहं मानसे स्थितम् । गालमद्भुतवैतुष्यत्पूर्वकाले वितर्कितम् ॥ ३०२ ॥

भवानेवात्र नायकः ॥ २६५ ॥ तथाहि—भवतो योग्यताऽपेक्षं, चेष्टन्ते सर्वकर्मसु । ते कर्मपरिणामायास्त्वच्छुभाशुभहेतवः ॥ २६६ ॥
ततस्ते निजयोग्यत्वं, प्रधानं भूय ! कारणम् । सुन्दरेतरवस्तूनां, ते पुनः सहकारिणः ॥ २६७ ॥ राजन्ननादिरुढा सा, विद्यते त्व
योग्यता । यथा संपादितः सर्वः, प्रपञ्चोऽयममूढदाः ॥ २६८ ॥ तथा विना पुनः सर्वे, सुन्दरेतरवस्तुषु । ते कर्मपरिणामायाः, किं
कुर्वन्तु वराककाः ? ॥ २६९ ॥ ततस्त्वमत्र प्राधान्यात्कारणत्वेन गीयसे । सुन्दरेतरकार्याणां, सर्वेषामात्मभायिनाम् ॥ २७० ॥ मयोक्तं
नाथ ! यद्येवं, मम कार्यप्रसाधनम् । ततः किमियदेवात्र, कारणानां कदन्यकम् ? ॥ २७१ ॥ किंचान्यदपि विद्येत, मम कार्यप्रसाधकम् ? ।
सूरिराह महाराज !, समाकर्णय साधनवत् ॥ २७२ ॥ “याऽस्त्यसौ निर्दुतिर्नाम, नगरी सुमनोहरा । निरन्तानन्दसन्दीहपरिपूर्णा निरा-
मया ॥ २७३ ॥ तस्यामनन्तवीर्याढ्यः, सर्वज्ञः सर्वदर्शनः । अनन्तानन्दसंपूर्णः, सुस्थितः परमेश्वरः ॥ २७४ ॥ यो विद्यते महा-
“राज !, सर्वस्य जगतः प्रभुः । सुन्दरेतरकार्याणां, स ते परमकारणम् ॥ २७५ ॥ अनेकोऽप्येकरूपोऽसौ, गीयते वरसूरिभिः । अचि-
“न्त्यवीर्ययुक्तात्मा, परमात्मा स गायते ॥ २७६ ॥ स बुद्धः स विरिञ्चाल्यः, स विष्णुः स महेश्वरः । निष्कलः स जितः प्रोक्तो,
“दृष्टवर्तैर्महात्मभिः ॥ २७७ ॥ न चेच्छ्या करोत्येष, तत्र कार्यपरम्पराम् । वीतरागो गतद्वेषो, निरिच्छोऽयं यतो मत्तः ॥ २७८ ॥
“यथा सु कुरुते तात !, तवायं सुन्दरेतरम् । कार्यजातं तथा वच्मि, साधनवत् विद्यदाक्षरैः ॥ २७९ ॥ सिद्धा भगवत्तस्य, निश्चला
“सुप्रतिष्ठिता । अस्याक्षा सर्वलोकानामाकलं करणोचिता ॥ २८० ॥ यदुत—निरन्धकाटा कर्तव्या, चित्तवृत्तिः प्रभासरा । गोक्षी-
“रहारनीहारुन्न्दुविशदा सदा ॥ २८१ ॥ गृहीत्वा रिपुबुद्ध्या च, महाभोहादिकं बलम् । अनुक्षणं निहन्तव्यं, पोरसंसारकारणम्
“॥ २८२ ॥ यन्नुबुद्ध्याऽवधार्येदं, पोषणीयं च सर्वदा । चारित्रधर्मराजायं, सैन्यं कल्याणकारणम् ॥ २८३ ॥ इयमेतावती तस्मै,

परां तज्जनकान्यवाह्याभ्यात्मिकवस्तुप्रचोदनमुखेनैव संपादयन्ति, तदेयां 'सामग्री जनिका न पुनरेकं किञ्चित्कस्यचिज्जनकमस्ती'ति, केवलं यदादिष्टं भगवन्निर्घयाऽयं तथामुना पुण्योदयेनेदानीमीदृशः सुखलेशः संपादिव इत्यनेन वाक्येन जनितो मे कुतूहलातिरेकः, यतश्चिन्तितं मया—अये यस्मिन्नहन्ति मया लब्ध्वा मदनमञ्जरी तथाऽब्जाम्ना अनर्घया भूरिरत्नराशयः प्रशमितं चिन्तितमात्रेण स्वेचराणां रणविह्वरं समुत्पन्नस्तेषां परस्परं बन्धुभावः गताः सर्वेऽपि मम भृत्यां जनितास्त्वात्मान्यादिपरितोषः प्रादुर्भूतो महोत्सवः समुत्पादितो भागरफानन्दः प्राप्ता मङ्गवनेऽभ्यरचराः विहितं सातेन तत्सन्मानादिकं श्लाघितोऽहं सर्वैः उद्भासितो यशःपटवः तद्वहर्मेम सुखनिर्भरतयाऽमृतमयमिव प्रतिभासितमासीत्, तथा वर्धमाने मदनमञ्जरी सह प्रेमादन्धे जाते कन्दमुनिदर्शने मित्रतामुपगतेषु सातसदागमसन्म्यदर्शनगृहिधर्मेषु परिणते महाराज्ये विलसतो यथेच्छया सुखसन्दोहपरिपूर्णतया संजाता मम देवलोकमुखेऽप्यवशा, तथाऽधुना दृष्टे भगवति बन्दिते सचिन्तयं नष्टे सन्देहे पश्यतो भगवद्बदनकमलमाकर्णयतो वचनाश्रुतं मम सुखातिरेको वागोचरातीतो वर्तते तत्कथं भगवन्किरादिष्टं यथाऽधुना संपादितस्त्वानेन पुण्योदयेनायं सुखलेश इति ?, तथाहि—यद्ययमपि सुखलवलाहिं कीदृशं पुनस्तत्संपूर्णं सुखं स्यादिति संजातो मे मनसि वितर्कः, ततः कथयन्तु भगवन्तः कीदृशं पुनः शरीरिणस्तत्संपूर्णं सुखमिति ?, निर्मलसूरिणोक्तं—महाराज ! गुणधारण स्यानुभवेनैव विद्यास्यसि त्वं तत्स्वरूपं किं तस्य कथनेन ?, मयोक्तं—अदन्त ! कथं ?, भगवानाह—महाराज ! यदा परिणेत्यसि त्वं दश कन्यकाः भविष्यति ताभिः सह सद्भावसारस्ते प्रेमाबन्धः तवस्तदोद्दामलीलया विलसतस्ते तन्मध्ये यत्सुखं संजनिष्यते तदपेक्षया सुखलव एवायमधुनातनो वर्तते, मयोक्तं—भगवन्नवधारितमिदानीं मया यथाऽहमेनामपि मदनमञ्जरी परित्यज्य भगवत्पादभूले प्रयोजितको भविष्यासि तत्कथमहं कन्यकादृशकं परिणेष्ये ?, भगवतोक्तं—अवश्यं त्वया परिणेतव्यास्ताः कन्यकाः, किं च—युक्तमेव

यदुत भगवन् ।—एकं भूमौ तथाऽऽक्रान्ते, वर्तमानं द्वितीयकम् । तदाऽभ्यरचरं सैन्यं, स्मिभवं केन हेतुना ? ॥ ३०३ ॥ सूरिराह न-
 हाराज !, तत्रापि परकारणम् । सैव पुण्योदयो मेघः, दोषकारणघोदिवः ॥ ३०४ ॥ केषटं वप्य धीयेन, प्रसम्भा यनरेषता । वरेनरि-
 तथा सर्वं, स्मिभवं तद्वल्लभम् ॥ ३०५ ॥ रक्षितं मरणं तेषां, रंरचराणां तवेच्छया । विमुक्तास्त्वदभिप्रेता, जनिता धान्यधोरमाः ॥ ३०६ ॥
 तथाऽपि च कृतं कार्यं, कृतं वेनाभिधीयते । यतः प्रचोदककक्षाः, सैव पुण्योदयोऽनघः ॥ ३०७ ॥ अयं हि कार्यं नृपांनः, मुन्तरं तं
 नरोत्तम ! । संप्रेयं कारयत्यर्थहेतुभिर्न पुनः स्वयम् ॥ ३०८ ॥ पापोदयोऽपि नृवांणस्तव कार्यममुन्तरम् । प्रचोष कारयत्यर्थहेतुभिर्न
 पुनः स्वयम् ॥ ३०९ ॥ तदन्ये हेतवो भूय !, मुन्तरेतरस्तुषु । अप्रयानास्त्वया श्रेयास्तायेव परमौ यतः ॥ ३१० ॥ तथाहि—यूयं
 पापोदयेनैव, कारणैरपरापरैः । कारिणानि विचित्राणि, दुःखानि यदुद्वस्तव ॥ ३११ ॥ इदानीं कारयत्येव, स्वसान्ध्यमेव हे सुरन् ।
 निमित्तमात्रं बाह्यानि, वरतूनि गुणधारण ! ॥ ३१२ ॥ मयोक्तं—भगवन्मद्यो मेऽपुना समस्तसन्देहः, अवधारितमिदं मया भगवद्-
 चनेन यदुत—यदाऽद्भुतज्ञानाविष्टासि निर्वृतिनगरीपरमेधरमहाराजमुत्सिवासात्तद्वने करोसि भावान्धकारमलिनो विचित्राणि पोषयामि
 महाभोहादिदलं तदा वचाटशं मदीयस्वरूपमालोक्य प्रविष्टुल्लवं गतानि कर्मपरिणामकालपरिणतिस्वभावायमविवक्ष्यवादीनि तेन कर्मपरि-
 णामसेनापतिना पापोदयेन मत्प्रतिवृत्त्यास्मीयानीकसहितेन मम विविधदुःखपरंपरां वरसन्पादकपरपरयास्त्राभ्यन्तरयस्तुमेरप्यद्वारेण जन-
 यन्ति, यथा पुनरहं स्वयोगयत्नमपेक्ष्य वक्षीय भगवतः सुखितमदानुपदेः प्रसादेनावाप्तसंज्ञानो भवामि वल्लदास्त्रायां वर्ते विदयामि भाव-
 तमःक्षालनेन निर्मलां चित्तशुचिं प्रीणयामि चारित्र्यमराज्यादिकं सैन्यं तदा वचाटशं मदीयचरितमाकलय्यानुष्टुल्लवं गतानि कर्मपरि-
 णामकालपरिणतिस्वभावमविवक्ष्यवादीनि अनेन द्वितीयेन कर्मपरिणामसेनापतिना पुण्योदयेन मदनुष्टुल्लास्मीयसैन्यसहितेन मम सुखपरं-

अभ्यरच-
 रं सैन्य-
 नानादि-
 हेतुः

शुभाशुभ-
 योः पा-
 लानां नि-
 मिषता

॥ ७१५ ॥

परां तज्जनकान्यवाद्याभ्यात्मिकवस्तुप्रचोदनमुखेनैव संपादयन्ति, तदेषां 'सामग्री जनिका न पुनरेकं किञ्चित्कस्यचिज्जनकमस्ती'ति, केवलं यदादिदं भगवन्निर्ययाऽयं तयामुक्ता पुण्योदयेनेदानीमीदृशः सुखलेशः संपादित इत्यनेन वाक्येन जनितो मे कुतूहलातिरेकः, यत्-
श्चिन्तितं मया—अथे यस्मिन्नहनि मया लब्ध्वा मदनमश्वरी तथाऽवामा अनर्थया भूरिरत्नराशयः प्रशमितं चिन्तितमान्नेण स्वेचराणां
रणविह्वरं समुत्पन्नरतेषां परस्परं बन्धुभावः गताः सर्वेऽपि मम श्रुतत्वां जनितस्त्वात्मान्मादिपरितोषः प्रादुर्भूतो महोत्सवः समुत्पादितो
नागरकानन्दः प्राप्ता मद्भवनेऽभ्यरचराः विहितं तातेन वत्सन्मानादिकं श्लाघितोऽहं सर्वैः उल्लासितो यशःपटवः सद्दर्भम सुखनिर्भरत-
याऽमृतमयसिव प्रतिभासितमासीत्, तथा धर्ममाने मदनमश्वर्या सह प्रेमाबन्धे जाते कन्दमुनिदर्शने मित्रतामुपगतेषु सातसद्गामस-
न्यादर्शनगृहिधर्मेषु परिणते महाराज्ये विलसतो यथेच्छया सुखसन्दोहपरिपूर्णतया संजाता मम देवलोकमुखेऽप्यवज्ञा, तथाऽधुना दृष्टे
भगवति बन्दिते सचिन्त्यं तष्टे सन्देहे पश्यतो भगवद्भदनकमलमार्कण्यतो वचनामृतं मम सुखातिरेको वागोचरातीतो वर्तते तत्कथं
भगवद्भिरादिदं यथाऽधुना संपादितवत्त्वानेन पुण्योदयेनायं सुखलेश इति ?, तथाहि—यथयमपि सुखलवसाहिं कीदृशं पुनस्तत्संपूर्णं सुखं
स्यादिति संजातो मे मनसि वितर्कः, ततः कथयन्तु भगवन्तः कीदृशं पुनः शरीरिणस्तत्संपूर्णं सुखमिति ?, निर्मलसूरिणोक्तं—महाराज !
गुणधारण स्नातुभवेनैव विज्ञास्यसि त्वं तत्स्वरूपं किं तस्य कथनेन ?, मयोक्तं—अदन्त ! कथं ?, भगवात्ताह—महाराज ! यदा परिण-
व्यसि त्वं दश कन्यकाः भविष्यति ताभिः सह सद्भावसारस्ते प्रेमाबन्धः ततस्तदोद्गमलीलया विलसतस्ते तन्मध्ये यत्सुखं संजनिष्यते
तदपेक्षया सुखलव एवायमधुनातनो वर्तते, मयोक्तं—भगवन्नवधारितमिदानीं मया यथाऽहमेनामपि मदनमश्वरी परित्यज्य भगवदपाद-
मूले प्रव्रजितको भविष्यामि तत्कथमहं कन्यकादशकं परिणेष्ये ?, भगवतोक्तं—अवश्यं त्वया परिणेतव्यास्ताः कन्यकाः, किं च—युक्तमेव

यदुत भगवन् !—एकं भूमौ तथाऽऽक्रान्ते, वतमानं द्वितीयकम् । तदाऽभ्यरचरं सैन्यं, स्तम्भितं केन हेतुना ? ॥ ३०३ ॥ मूर्धिरारं ह्यराज !, तत्रापि परकारणम् । सैव पुण्योदयो द्वेषः, दोषकारणपोषितः ॥ ३०४ ॥ केषु च कस्य चोद्यते, प्रसन्ना मनोदेवता । ततोऽर्च्यं तया सर्वं, स्तम्भितं तद्वलद्वयम् ॥ ३०५ ॥ रक्षितं मरणं तेषां, तेचराणां सर्वेच्छया । विमुक्तस्तत्राभिप्रेता, अनिता कान्तभेषाः ॥ ३०६ ॥ तयाऽपि च कृतं कार्यं, कृतं तेनाभिधीयते । यतः प्रचोदकस्तथाः, सैव पुण्योदयोऽन्तः ॥ ३०७ ॥ अयं हि कार्यं युवांसः, सुन्तरे स नरोत्तम ! । संप्रैयं कारयत्यन्वैर्हेतुभिर्न पुनः स्वयम् ॥ ३०८ ॥ पापोदयोऽपि युवांसस्य कार्यमनुत्तरम् । प्रथोप कारयत्यन्वैर्हेतुभिर्न पुनः स्वयम् ॥ ३०९ ॥ तद्वन्वै हेतवो भूय !, सुन्तरेवरस्तु ॥ ३१० ॥ अथानास्तवया द्वेषास्त्वावेव परमौ यतः ॥ ३११ ॥ तथाहि—मूर्धं पापोदयेनैव, कारणैरपरैः । कारितानि विचित्राणि, दुःखानि यद्गुणास्तव ॥ ३१२ ॥ इदानीं कारयत्येव, स्वसामर्थ्येन वे सुखम् । निमित्तमात्रं बाह्यानि, वस्तूनि गुणधारण ! ॥ ३१३ ॥ मयोक्तं—भगवन्महो मेऽनुता समस्तसन्देशः, अथपारिवर्तितं मया भगवद्-चनेन यदुत—यदाऽहमज्ञानाविद्यामि निर्वृतिनगरीपरमेश्वरमहाराजमुत्सिवात्माह्वने करोमि भावान्यकारमन्त्रिणां चित्तवृत्तिं पोषयामि महामोहादिफलं तदा वचादशं मदीयस्वरूपमालोक्य प्रविष्टवतां गतानि कर्मपरिणामकालपरिणतिस्यभावमप्यिवव्यवहारीति तेन कर्मपरि-णामसेनापत्तिना पापोदयेन मत्प्रविकृतारमीयानीकसहितेन मम विविधदुःखपरंपरं वरसम्पादकपरापरमासाभ्यन्तरव्यस्तुम्रेरणादौरेण जन्-यन्ति, यदा पुनरहं स्वयोग्यवामपेक्ष्य तस्यैव भगवतः सुखितमहावृत्तयेः प्रसादेनापामसंमानो भवामि तवस्तदाप्रायां यथे विदयामि भाव-तमःक्षालनेन निर्मलां चित्तवृत्तिं प्रीणयामि चारित्र्यमराजादिकं सैन्यं तदा वचादशं मदीयचरितमाकलय्यानुकूलतां गतानि कर्मपरि-णामकालपरिणतिस्यभावमप्यिवव्यवहारीति अनेन द्वितीयेन कर्मपरिणामसेनापत्तिना पुण्योदयेन मदनुकूलारमीयसैन्यसहितेन मम सुखपरं-

भगवत्परा-
रूपेण-
नन्वोदित-
हेतुः

शुभाशुभ-
योः पा-
दानां नि-
मित्तता

॥ ७१४ ॥

परां तच्चनकान्यवाह्याभ्यात्मिकवस्तुप्रचोदनमुखेनैव संपादयन्ति, तदेयां 'सामग्री जनिका न पुनरेकं किञ्चित्कस्यचिज्जनकमस्ती'ति, केवलं यदादिष्टं भगवद्विर्ययाऽयं तवाभुना पुण्योदयेनेदातीमीदृशः सुखलेशः संपादित इत्यनेन वाक्येन जानितो मे कुतूहलातिरेकः, यतश्चिन्तितं मया—अये यस्मिन्नहनि मया लब्ध्वा भदन्मञ्जरी तथाऽवाप्ता अनर्थया भूरिरत्नराशयः प्रशमितं चिन्तितमात्रेण स्वेचराणां रणविह्वलं समुत्पन्नस्तेषां परस्परं घन्युभावः गताः सर्वेऽपि मम श्रुत्वां जनिवस्तावान्वादिपरितोषः प्रादुर्भूतो महोरसवः समुत्पादितो नागरकानन्दः प्राप्ता मद्भवनेऽभ्यरचराः विहितं सातेन तत्सन्मानादिकं श्लाघितोऽहं सर्वैः वृत्तासितो यशःपटहः तदहर्मेम सुखनिर्भरतयाऽमृतमयमिव प्रतिभासितमासीत्, तथा वर्धमाने भदन्मञ्जरी सह प्रेमाबन्धे जाते कन्दमुनिदर्शने मित्रतामुपगतेषु साततदागमसन्त्यदर्शनगृहिधर्मेषु परिणते महाराज्ये विलसतो ययेच्छया सुखसन्दोहपरिपूर्णतया संजाता मम देवलोकमुखेऽप्यवज्ञा, तथाऽभुना दृष्टे भगवति धन्विते सविनयं नष्टे सन्देहे पश्यतो भगवद्भदनकमलमाकर्णयतो वचनमृतं मम सुखातिरेको बागोचरातीतो वर्तते तत्कथं भगवद्विरादिष्टं यथाऽभुना संपादितस्त्वयानेन पुण्योदयेनायं सुखलेश इति, तथाहि—यद्ययमपि सुखलवसाहिं कीदृशं पुनस्तत्संपूर्णं सुखं स्यादिति संजातो मे मनसि वितर्कः, ततः कथयन्तु भगवन्तः कीदृशं पुनः शरीरिणस्तत्संपूर्णं सुखमिति, निर्मलसूरिणोक्तं—महाराज ! गुणधारण स्थानुभवेनैव विज्ञास्यसि त्वं तत्स्वरूपं किं तस्य कथनेन, मयोक्तं—भदन्व ! कथं, भगवानाह—महाराज ! यदा परिणोप्यसि त्वं दश कन्यकाः भविष्यति तामिः सह सद्भावसारस्ते प्रेमाबन्धः तवस्तदोद्दामलीलया विलसतस्ते तन्मध्ये यत्सुखं संजनिष्यते तदपेक्षया सुखलव एवत्यमयुनावनो वर्तते, मयोक्तं—भगवन्नवधारितमिदानीं मया यथाऽहमेनामपि भदन्मञ्जरी परित्यज्य भगवत्पाद-मूले प्रव्रजितको भविष्यामि तत्कथमहं कन्यकादृशकं परिणोष्ये, भगवतोक्तं—अवश्यं त्वया परिणेतव्यास्ताः कन्यकाः, किं च—युक्तमेव

ताभिः प्रव्राजयिष्यामो भवन्तं, न विरुध्यते ताभिः सार्धं प्रव्रज्या किं वा तद्रहितस्य ते प्रव्रजितेन ? न बल्वे हि प्रव्रजितो विरहि-
तस्तादृशकुटुम्बिनीभिः, ततस्ताः परिणीय नियमाद्भवता प्रव्रजितव्यमिति, एतथाकर्ण्य किमेवं भगवान् भापय इति विमर्शेन स्तितोऽदं
विसितः, कन्दमुनिनोक्तं—भदन्त ! कतमास्ताः कन्यकाः याः परिणेतव्या महाराजेन ?, भगवानाह—यास्ताः पूर्वं निवेदिता मयाऽ-
स्मैव विरत्तनयुत्तान्तं कथयता ता एव ताः कन्यका नान्याः, कन्दमुनिराह—भदन्त ! विसृवास्ता मेऽधुना अतो ममानुमदेण यत्र
ता वर्तन्ते यस्य वा सन्मन्थिन्यो यन्नामिका वा सर्वमिदं निवेदयितुमर्हन्ति भगवन्तः, भगवतोक्तं—आकर्ण्य, अस्ति चित्तसोन्दर्ये
नाम नगरं वयं शुभपरिणामो राजा तस्य निष्पन्नपताचारुते द्वे भार्ये तयोर्ध्याकमं क्षान्तिदये कन्यके विधेते, तथाऽपरमस्ति शु-
भमानसं नाम नगरं वयं शुभाभिसन्धिर्नरेभ्यः तस्य वरतावयते देव्यौ तयोर्मृदुतासत्यते कन्यके संजाते इति, तथाऽन्यदस्ति
विशदमानसं नगरं तत्र शुद्धाभिसन्धिर्नरेभ्यः तस्य शुद्धतापापभीरुते गृहिण्यौ तयोश्च ऋजुताऽर्च्यारते नाम द्वे कन्यके संभूते इति,
तथा शुभचिन्तपुरेऽस्ति सदाशायो नरपतिः तस्य वरेण्यता देवी तस्या द्वे कन्यके, तद्यथा—यस्मरतिर्मुक्ता चेति, तथाऽन्याऽस्ति
तेनैव सन्मन्थनेन स्ववीर्येण निर्वर्तिता मानसीयिषा नाम कन्यका, तथाऽपरा चारित्र्यधर्मराजस्य विरतेर्महादेव्याः कुक्षेः संभूताऽस्ति
निरीहता नाम कन्येति, तदेतानि तान्यार्य ! कन्दमुने तासां दशानामपि कन्यकाणां वासाभिजननामानि ते निवेदितानि, कन्दमुनि-
नोक्तं—नाथ ! महाप्रसादः, केवलं कथं पुनरेताः कन्यकाः प्राप्तव्या महाराजेन ?, भगवतोक्तं—आलोच्य सह कालपरिणत्यादिभिर्गु-
हीत्वा वदनुमतिं कृत्वा पुरतः पुण्योदयं गत्वा तेषु पुरेषु अनुवृत्त्य वञ्चनीजनकान् स एव कर्मपरिणामो दापयिष्यति समस्ता अपि
ताः कन्यका महाराजायेति, केवलमनेनाप्यभ्यसनीयाः सद्गुणाः करणीयाऽऽत्मयोग्यता येनानुहृतवरो भवत्येनं प्रति स कर्मपरिणामः तदा-

संपूर्णमुत्स-
हेतुः क-
न्यादत्ताकं

नाभिमुखा जायन्ते स्वयमेव तासां पितरः ताभ्य स्वत एवानुरज्यन्तेऽस्य ततो भवति निष्कृत्रिप्तः प्रेमावन्धः, न खलु राजाक्रान्त्या प्रेमावन्धो घटितः सुघटितो भवति, न च घटयितुं शक्यत इति, कन्दमुनिराह—भदन्त ! किमत्र वक्तव्यमधुनैवायं भगवद्वचनकरणेन यथार्थं भविष्यति गुणधारणः, तत्करोत्येवैष यदाज्ञापयन्ति भगवन्तः, केवलमादिशन्तु विशेषेण नाथाः के पुनरनेन तासां कन्यकानां लाभाय सद्गुणाः सततमनुशीलनीयाः^१, भगवतोक्तं—“आर्य ! क्षान्तिमभिवाञ्छता तावदनेन भावनीया समस्तजन्तुषु भैत्री-
“सहनीयः परविहितः परिभवः अनुमोदनीयस्तद्वारेण परप्रीतियोगः चिन्तनीयस्तस्मिन्नास्मादनुग्रहः निन्दनीयः परिभाषकदुर्गतिर्दे-
“सुतयाऽऽत्मा श्लाघनीयाः परकोपकारणभावरहिता धन्यतया भगवन्तो मुक्तात्मानः प्रहीतव्याः कर्मनिर्जरेणहेतुतया न्यधारकर्तारो हित-
“बुद्ध्या प्रतिपत्तव्याः संसारसारत्वदर्शितया त एव गुरुभावेन सर्वथा विधेयं लिप्सकम्पमन्तःकरणमिति ॥ इयां पुनः परिणिनीयता-
“ऽनेन सर्वथा वर्जनीयः स्तोकोऽपि परोपतापः दर्शनीयः सर्वदेहिनां बन्धुभावः प्रवर्तितव्यं परोपकारकरणे नोदासितव्यं परव्यसनेषु
“सर्वथा भवितव्यं समस्तजादादादकरामृताशयधारिणेति ॥ श्रुत्वां पुनरार्य ! विवाहयिषया महाराजेन मोक्तव्यो जातिमदः परित्याज्यः
“कुलाभिमानः वर्जनीयो बलोद्रेकः रहयितव्यः रूपोत्सुकः परिहर्तव्यस्तपोऽवष्टम्भः निराकरणीयो धतार्यः निर्वोसनीयः श्रुताहङ्कारः
“अपक्षेप्तव्यो लाभमदः शिथिलयितव्यो बाह्यभ्यक्तानुशयः सेवनीया नम्रता अभ्यसनीयो विनयः सर्वथा कर्तव्यं नवनीतपिण्डोपमं हृद-
“यमिति ॥ तथा परिहरतः परेषां मर्मोद्घटनं वर्जयतः पैशुन्यं विमुञ्चतोऽवर्णवादं शिथिलयतो वाक्पाकव्यं गर्हयतो वक्रोक्तिं अनाचरतः
“परिहासं अवदतोऽलीकवचनं त्यजतो वाचाटतां विदधतो भूतार्थोद्भावनं प्रगुणीभविष्यति गुणानुरक्ता महाराजस्य स्वयमेव सा सत्य-
“तेति । तथा निर्मत्स्यता कौटिल्यं दर्शयता. सर्वत्र सरलभावं परित्यजता परवचनं विमलयता मानसं समनुशीलयता प्रकटाचारतां

कन्यादश-
कपरिणय-
नोपायः

“अनुवर्तयता सङ्गावप्रधानतां सर्वथा कुर्वता प्रगुणदण्डोपममात्मान्तःकरणं महाराजेन सा ऋजुता यदोक्तव्येति । यथा धारयन्ति पर-
 “पीटानीकतां निराकुर्वन्ति परद्रोहदुष्टिं वर्जयति परधनहरणं लक्षयति वदथायहेतुतां गृहति दुर्गतिभयं नदराजे संज्ञावगुणगाऽऽगमि-
 “व्यति स्वयंरा सा नूनमचौरतेति । मुक्ततां पुनरभिलषताऽऽर्य ! महाराजेन सार्त्ताभावमानेवक्यो विवेकः द्रष्टव्यो धाम्नाम्यन्तरधन्मा-
 “क्लिप्तः रत्नवात्सा शमनीया प्रन्यषिपासा धारणीयं भावसो यहिरन्वभालप्रमन्तःकरणं सर्वथा पटुजलाभ्यानिर्धार्यकामाभ्यामकिष्टः
 “पद्मवज्रनयितव्यो निजभाव इति । प्रकरोति पुनः पाणो जिघृक्षता कन्दमुने ! महाराजेन प्रतिषेधक्याः समस्ता अपि भावर इव मुनरन्तिरभ्यां
 “नायः न वस्तव्यं तद्वसतौ न कार्या वस्तुधा न भजनीया तन्निषया न विभोक्नीयानि सन्निद्रियाणि न स्वावक्यं रत्निसन्निपुनकुट्या-
 “न्यर्थे न स्मरणीयं पूर्वललितं नाहरणीयः प्रणीताहारः रक्षणीया वदतिमात्रा न करणीया शरीरराटा सर्वथोद्वलनीया रताभिज्यापितेति ।
 “तथा सर्वपुद्गलद्रव्याणां देहधनविषयादीनां भावयते सवतमनित्यतां चिन्तयते गाढमनुचिररुपतां व्यापते दुःसारात्मकतां लक्षयते धारम-
 “भिन्नसमावतां विरहयते सकलं कृषिवर्कजालं विवृद्यते समस्तवस्तुवत्त्वमसौ महाराजाय गुणधारणाय स सद्वीथः समानीय दास्यति
 “तां सन्धदर्शनात्मजां विद्याकन्यकामिति । यथा चित्तसन्त्यापायेच्छा मनोदुःसाय भोगाभिलाषो मरणाय जन्म विवेकाय त्रिषसङ्गमः
 “कोशकारकीदृस्त्वेव तन्नुसन्तानरचना निविष्टात्मवन्धनाय जीयस्व सङ्क्षपता हेतायासाय सकलं सङ्गजालं प्रवृत्तिदुःखं निवृत्तिः
 “मुखमित्येवमनवरतं भावयतो महाराजस्य भविष्यति गाढमनुरक्ता सा निरीहवेति ॥” वदेते सद्गुणास्त्रासां दशानामपि कन्यकानामन्या-
 सये महाराजोभयसनीयाः, अन्यथ-एवं कुर्वतोऽस्मानुकुलवयैवावसरं विज्ञाय दर्शयिष्यति समस्तं चारित्र्यधर्मराजार्थकं निजबलं स
 कर्मेपरिणामः, ततः प्रत्येकमनुरुपगुणाभ्यासेनैवात्मन्यनुपागमानेतन्व्यासते महाराजेन सुभटाः, ततः स्थान्यनुरक्तासते निराकरिष्यन्ति

तन्महामोहादिसैन्यं, ततोऽयमवाप्तभारं लब्धः स्वबलकलितो विनिर्जितभावशशुस्त्राभिः प्रियकामिनीभिः सार्धं ललमानोऽत्यन्तसुरितो भविष्यति महाराजः, तदिदमेवानेन तावदनुष्ठेयमिति । कन्दमुनिराह—अदन्त ! कियता पुनः कालेन महाराजसेदं सेत्स्यति प्रयोजनं ? भगवतोक्तं—आर्य ! पणमासमाश्रेण, ततो मयोक्तं—नाथ ! त्वरयति मामतीव प्रमत्तप्रहणायान्तःकरणं भूयांश्चैप कालविलम्बः तत्कथमिदं ? भगवानाह—राजमलमत्र त्वरया इयमेव हि परमार्थतः प्रमत्तया यदस्य महुपदिष्टस्यानुष्ठानं, द्रव्यलिङ्गं हि भवता गृहीतं पूर्वमप्यनन्तवाराः न वैतद्व्यतिकरव्यतिरेकेण भवतस्तेन द्रव्यलिङ्गेन कश्चिद्विशिष्टतरः सम्पादितो गुणः, तदलं तावत्ते तदर्थमुत्तरयितेनेदमेव महुपदिष्टं कुर्वाणस्तिष्ठेति, कन्दमुनिनोक्तं—अदन्त ! केन पुनः क्रमेण महाराजेन ताः कन्यकाः परिणेतव्याः ? भगवतोक्तं—आर्य ! महुपदेशमनुतिष्ठतोऽस्य समीपमागमिष्यत्यसौ विद्यामादाय सद्बोधो भव्यो विवाहयिष्यत्यनेन तां कन्यकां स्थास्यत्यस्य समीपस्थः, ततः किमनेन यदुना ? यदसौ किमपि भूते तदेवानेनानुष्ठेयं, जानात्येवासौ प्राप्तकालं सर्वं कारयितुं, तस्यागमने हि समाप्यतेऽस्मादशासुपदेशावकाशः, तस्मात्स एव सद्बोधः सर्वत्र महाराजेन प्रमाणीकर्तव्य इति, मयोक्तं—नाथ ! महाप्रसाद इच्छामोऽनुशास्ति, ततोऽभिधान्य सपरिवारः सपरिकरं भगवन्तं प्रविष्टोऽहं नगरे प्रारब्धोऽनुष्ठातुं भगवदुपदेशं गच्छन्ति दिनानि भगवत्पर्युपासनाया ॥ अन्यथा भगवतो भगवदुपदिष्टास्ता भावनाः रात्रौ समागता मे निद्रा प्रबुद्धस्तथैव वासनाया ततः प्रवृद्धा गाढतरं भावनाः, ततो रात्रिशेषे संजातो मे प्रमोदातिरेकः, ततः किमेतदिति विस्रिप्तोऽहं यावत्समागतो मत्समीपं सद्बोधो भव्यो विलोकितोऽस्मै मया, तदन्यथं च—आनन्ददायिका दृष्टेः, सर्ववयवसुन्दरा । आस्त्रियचारुवदना, घवलाभललोचना ॥ ३१३ ॥ तत्त्वावगमसंवेगनामकं स्तनमण्डलम् । धारयन्ती नितम्बं च, प्रशमालयं मनोहरम् ॥ ३१४ ॥ सर्वथा—स्पृहणीयगुणोपेता, चित्तनिर्वाणकारिका । सा चिरं स्तिमितक्षेप, मया विद्या-

“अनुवर्तयता सद्भावप्रधानतां सर्वथा कुर्वता प्रगुणदण्डोपमभात्मानतः कृत्वा मद्दाराजं न कञ्चुका दत्तां न पश्यति । अथ धारयति न
 “पीडाभीकतां निराकुर्वति परद्रोहदुष्टि वञ्चयति परधनहरणं दधयति वदपायद्वेषतां गृह्णति दुर्यभिन्नं मद्दाराजं संयमगन्तुगताः प्रोक्तं
 “व्यति स्वयंरा सा नूनमचौरतेति । मुक्ततां पुनरभिलषताऽऽयं । मद्दाराजं सार्त्ताभावमानेवप्यो विरेकः द्रष्टव्यो कष्टाभ्यन्तारमथा-
 “क्रिन्नः रत्नहारमा शमनीया मन्थयिषासा धारणीयं भावतो वहिरन्वधात्प्रमन्वः कृत्वा संधंथा पट्टमटाभ्यानिवार्यकामाभ्यामभिभूयः
 “पद्मवज्रनयितव्यो निजभाव इति । मद्दाराजं पुनः पाणी जिपृथवा कन्धमुने ! मद्दाराजं प्रतिषेधय्याः समस्ता अस्मि मातर इव मुरनर्त्तरथां
 “नार्यः न वल्लभ्यं वद्वसतो न कार्यो वल्लभा न भजनीया वसिषथा न विद्योर्कनीयानि वरिन्द्रियाणि न स्वावध्यं रश्मिभूमिभुनक्तव्या-
 “भयं न स्मरणीयं पूर्वललितं नाहरणीयः प्रणीताहारः रक्षणीया वद्विमात्रा न कर्णोपा दार्तराता संधंधोर्द्वर्त्तनीया रतामिच्छाधिर्द्विर्द्वि ।
 “तथा सर्वपुद्गलद्रव्याणां देहधनविषयादीनां भावयते सततमनितयां चिन्तयते गाढमगुचिरूपतां व्यायते दुःखात्मकतां लभयते धात-
 “भिन्नस्वभावतां विरहयते सकलं कुवितर्कजालं विमृशते समस्तवस्तुवत्तमसं मद्दाराजाय गुणधारजाय स सद्रोषः समानोप दास्यते
 “तां सन्पददर्शनात्मजां विद्याकन्यकामिति । तथा चित्तसन्तापावेच्छा मनोदुःखाय भोगाभिच्छाया मरणाय जन्म विषोपाय प्रियसाह्वयः
 “कोशकारकीटसंघ वस्तुसन्तानरचना निविहारात्मकमन्यनाय जीयस्य सद्द्वेषरता छेद्यायासाय सकलं सद्गजालं प्रपृच्छिर्दुःखं निपृतिः
 “सुखमित्येवमनवरतं भावयतो मद्दाराजस्य भविष्यति गाढमनुरक्ता सा निरीहतेति ॥” वदेते सद्गुणास्त्रासां दक्षानामपि कन्यकानात्रया-
 मये महाराजोनाभ्यसनीयाः, अन्यथा—एवं कुर्वतोऽस्यानुकूलवैवाचसं विस्माय दत्तां पितृपति समस्तं पारिवर्त्यमराजार्थं निजप्रलं रा-
 कर्मपरिणामः, ततः प्रत्येकमनुरूपगुणाभ्यासेनैवात्मन्यनुरागमानेवव्यासते मद्दाराजं सुभटाः, ततः स्वान्यनुरक्षासते निराकारित्यन्ति

रिणा ? ॥ ३३३ ॥ यूयं हि यात मा यात, मयेन ऋषसन्धयः । मया यातव्यमेवास्व, प्रतिस्वल्नकान्यया ॥ ३३४ ॥ चलिते चा-
भिधायेरथं, क्षान्तसंवरणे नृपे । रुज्या चलितास्तेऽपि, सर्वे पापेदियादयः ॥ ३३५ ॥ रुद्रागल्य वैर्मासदा सद्गोषमन्त्रिणः । सा-
दाङ्काः केवलं सर्वे, भोः किमत्र भविष्यति ? ॥ ३३६ ॥ इत्यश्व—चारित्रधर्मराजीयं, सैन्यं सद्गोषमन्त्रिणः । तदाऽनुव्रजनं कुर्वद्गतं
साधर्मी सुधम् ॥ ३३७ ॥ ततः परस्तराङ्गान् चण्डनिर्योषभीषणम् । आयोधनं दृढसर्पमालम् बलयोस्तयोः ॥ ३३८ ॥ अपि च—
विशदशङ्कसमप्रभमेकतो, मधुकरचलविसन्निभमन्यतः । त्रिपथायमुनाजलवत्तदाऽमिलदलं प्रविभाति बलद्वयम् ॥ ३३९ ॥ रथविलस-
योधमहादरथं, गजप्रदापतिवापरधारणम् । ह्यनिरुद्धलसकुरिसाधनं, वरपदातिनिपातितपत्तिकम् ॥ ३४० ॥ अथ विपाटितयोधशोकरदं,
प्रकटविसपकार्येपि योगिनाम् । अभवदुद्धटपौरुषशालिनोऽस्मिन्निस्सङ्कुलमुद्धमनीकयोः ॥ ३४१ ॥ ततस्तं तादृशं वीक्ष्य, संशयारुहमु-
षकैः । स कर्मपरिणामाख्योऽचिन्त्यतत्प्रयोजनम् ॥ ३४२ ॥ अये !—मया तावन्न कर्तव्यश्चित्तमेवविधायकः । प्रकटः पक्षपातोऽत्र,
सर्वसाधारणो ह्ययम् ॥ ३४३ ॥ यतः—कृते मत्तो विरज्यन्ते, पक्षपाते स्वयांघवाः । महाभोहादयोऽतो मे, शुक्तं नाकाण्डविडुरम्
॥ ३४४ ॥ तथाहि—अथ चारित्रधर्मोयं, बह्वर्धं मे महाबलम् । गुणाः संसारिजीवस्य, सुन्दरं प्रतिभासते ॥ ३४५ ॥ अथ दोषेषु वर्तेत,
भूयोऽप्येषु यथा पुरा । ततश्चिरंतनस्थित्या, गतिर्मे निजवान्धवाः ॥ ३४६ ॥ तस्मात् प्रच्छन्नरूपेण, तस्येदं हितकारकम् । बलं चारित्र-
धर्मोयमहं पुष्पाणि साभ्रतम् ॥ ३४७ ॥ येनेदं जीयतेऽनेन, बलं पापोदयादिकम् । न च मत्तो विरज्यन्ते, महाभोहादिवान्धवाः ॥ ३४८ ॥
ततः सन्ध्यां चिन्तिष्यस्य, तेनोपायं महात्मना । तथा मनुप्रविष्टास्ते, वर्द्धिता वरभावनाः ॥ ३४९ ॥ यावच्च भावनारुहः, स्थितस्त्वं गुण-
धारण ! । तावत्तत्प्रचलीभूतं, सद्गोषसहितं बलम् ॥ ३५० ॥ यतः—मणिमन्त्रौपधादीनां, भावनानां विशेषतः । अचिन्त्यमिह विज्ञेयं,

उचलोकितः ॥ ३१५ ॥ ततश्च—सा सद्बोधेन मे दत्ता, परिणीता मयाऽनया । जातः सदागमादीनामानन्दो लङ्घिता निशा ॥ ३१६ ॥
प्रभाते तु ससुत्थाय, परिचारविधेष्टिवः । गतोऽहं भगवन्मूलं, वन्दिताः सर्वसाधवः ॥ ३१७ ॥ ततो विनयनप्रेषण, विद्विताञ्जलिना
मया । समस्तं साविश्रुतान्तं, प्रष्टा निर्मलसूरयः ॥ ३१८ ॥ यदुत—सा किं मे वाटदो नाथः, प्रष्टुया वरभाषना । किं वा वाटस्त-
मुञ्जतो, हर्षोद्धासोऽसिसुन्दरः ॥ ३१९ ॥ सूरिराह महाराजः, सभाकर्णय कथ्यते । स कर्मपरिणामाख्यस्तुष्टस्ते साधुकर्मणा ॥ ३२० ॥
तत्तरतेन स्वयं गत्वा, सद्बोधोऽयं सविद्यकः । प्रोत्साहितो यथा गच्छ, भजस्य गुणधारणम् ॥ ३२१ ॥ अथ चारित्र्यवर्णनं, सार्धमालोच्य
पण्डितः । ततः प्रचलितोऽयं ते, समीपगमनेच्छया ॥ ३२२ ॥ विद्यायासुं च पृच्छान्तं, महाभोदादिसाधवः । पापोदयं पुरस्कृत्य, पयान-
लोचमुपागताः ॥ ३२३ ॥ विषयाभिलषणेष्टोक्तं—विनष्टाः सारप्रवृत्तयः, सद्बोधो दत्तको यदि । तस्य संसारिर्जीवस्य, पार्थे यायान्
सुवष्टकः ॥ ३२४ ॥ तत्साम्प्रतं यथाशक्त्या, कुरुष्वं यत्नमुत्तमम् । मार्गे विष्टव सर्वेऽपि, तस्य स्वरलनतस्तराः ॥ ३२५ ॥ ततः पापो-
दयेनोक्तमार्गः । किं क्रियतेऽधुना ? । यदा देवोऽपि नः स्वामी, तेषां पक्षे व्यवस्थितः ॥ ३२६ ॥ तथाहि—स कर्मपरिणामाकरो, देवो-
ऽस्मत्पक्षेऽपूरकः । यदाऽऽसीन्मोः पुराऽभूम्, षलवन्तस्तदा वपम् ॥ ३२७ ॥ तदासीनोऽपि यत्नेन, स्यादेवोऽयं यत्नद्वये । तथापि युज्यते-
ऽस्माकं, योद्धुं तैः सार्धमञ्जसा ॥ ३२८ ॥ इदानीं देवनिर्दिष्टो, यः पुनर्याति सत्वरम् । सोऽयं सद्बोधसचिवो, नैव स्वरलनमर्हति ॥ ३२९ ॥
न चाधुना नमादेवो, देवकीयोऽयं विद्यते । योद्धव्ये सर्वथा यस्मात्तेन दूरीकृता वयम् ॥ ३३० ॥ तदेवं संस्थिता एव, प्रस्तापं लब्धुम-
र्हय । यातुं पावदयं तस्य, पार्थे सद्बोधनामकः ॥ ३३१ ॥ एतच्चाकर्ष्य वचनं, रोयेण स्फुरिताघरः । रणाय चलितः शीघ्रं, ज्ञानसंय-
रणो नृपः ॥ ३३२ ॥ उक्तं च तेन—यद्ययं प्रतिपक्षो मे, तत्पार्थे याति लीलया । मया किं जीवितेनेह, ज्वनतीहेतुशका-

रिणा ॥ ३३३ ॥ यूयं हि याव मा याव, भयेन श्लथसन्धयः । मया यातव्यमेवास्व, प्रतिस्वल्पनकान्धया ॥ ३३४ ॥ चलिते चा-
भिधायेत्यं, ज्ञानसंवरणे नृपे । लज्जया चलितास्तेऽपि, सर्वे पापेदयादयः ॥ ३३५ ॥ रुद्धध्यागत्य तैर्माणस्तदा सद्बोधमभिप्रिणः । सा-
दाह्याः केवलं सर्वे, भोः किमत्र भविष्यति ? ॥ ३३६ ॥ इत्यत्र—चारित्र्यधर्मराजीयं, सैन्यं सद्बोधमभिप्रिणः । तदाऽनुव्रजनं कुर्वद्भागं
सायतीं शुभम् ॥ ३३७ ॥ ततः परस्परज्ञानचण्डनिर्घोषभीषणम् । आयोधनं दृढस्पर्धमालम्बं बलयोस्तयोः ॥ ३३८ ॥ अपि च—
विशदशब्दसमप्रभमेकतो, मधुकरच्छविसिन्धिममन्धतः । त्रिपथगायमुनाजलचक्षदाऽभिलदलं प्रविभासि बलद्वयम् ॥ ३३९ ॥ रथविलस-
योधमहारथं, गजपटापतितापरवारणम् । हयनिरुद्धलसद्वरिसाधनं, वरपदातिनिपातितपक्षिकम् ॥ ३४० ॥ अथ विपाटितयोधशतोत्कटं,
प्रकटविस्मयकार्येणि योगिनाम् । अभवदुद्धटपौरुषशालिनोत्तदितिसङ्कुलयुद्धमनीकयोः ॥ ३४१ ॥ ततस्तं वादशं वीक्ष्य, संशयारुढमु-
षकैः । स कर्मपरिणामाख्योऽचिन्तयत्तत्प्रयोजनम् ॥ ३४२ ॥ अये !—मया तावन्न कर्तव्यश्चित्तमेवविधायकः । प्रकटः पक्षपातोऽन्न,
सर्वसाधारणो ह्ययम् ॥ ३४३ ॥ यतः—कृतं मत्तो विरज्यन्ते, पक्षपाते स्वबांधवाः । महामोहादयोऽत्रो मे, युक्तं नाकाण्डविह्वरम्
॥ ३४४ ॥ तथाहि—अथ चारित्र्यधर्मोपयं, वल्लभं मे महाबलम् । गुणाः संसारिजीवस्य, सुंदरं प्रतिभासते ॥ ३४५ ॥ अथ दोषेषु वर्तते,
भूयोऽप्येषु यथा पुरा । तवश्चिरंतनस्थित्या, गतिर्मे निजधानधवाः ॥ ३४६ ॥ तस्मात् प्रच्छन्नरूपेण, तस्येदं हितकारकम् । पलं चारित्र्य-
धर्मोपमहं पुष्पाणि साम्प्रतम् ॥ ३४७ ॥ येनेदं जीयतेऽनेन, बलं पापेदयादिकम् । न च मत्तो विरज्यन्ते, महामोहादिवान्धवाः ॥ ३४८ ॥
ततः सन्ध्या विनिश्चित्य, तेनोपायं मदात्मना । तथा मदुपविष्टास्ते, वर्द्धिता वरभावनाः ॥ ३४९ ॥ यावच्च भावनारुढः, स्थितस्त्वं गुण-
धारण ! । तावत्तत्प्रपत्नीभूतं, सद्बोधसहितं बलम् ॥ ३५० ॥ यतः—गणिसन्नौपधादीनां, भावनानां विशेषतः । अचिन्त्यमिह विज्ञेयं,

उचलौकिता ॥ ३१५ ॥ ततश्च—सा सद्रोधेन मे दत्ता, परिणीता भयाऽनया । जातः सदागमादीनामानन्दो लङ्घिता निरा ॥ ३१६ ॥
प्रभाते तु समुत्थाय, परिवारविधेष्टितः । भवोऽहं भगवन्मूलं, वन्दिताः सर्वसाधवः ॥ ३१७ ॥ तवो विनयनद्रेण, विद्विताश्चक्षिना
मया । समस्तं रात्रिवृत्तान्तं, पृष्टा निर्मलमूरयः ॥ ३१८ ॥ यदुत—सा किं मे वाटसी नाभः, प्रवृत्ता वरभावना । किं न्ना वाटस-
मुद्भवे, दूर्ध्वोक्षसोऽतिसुन्दरः ॥ ३१९ ॥ सुसिन्हाह महाराजः, समाकर्णय कथ्यते । स कर्मपरिणामात्पत्यस्तुष्टस्ते साधुकर्मणा ॥ ३२० ॥
ततस्तेन स्वयं गत्वा, सद्रोधोऽयं सचिद्यकः । प्रोत्सादितो यथा गच्छ, भजस्व गुणधारणम् ॥ ३२१ ॥ अथ चारित्र्यवर्णेण, सार्धमाळीच्य
पण्डितः । सतः प्रचलितोऽयं ते, समीपगमनेच्छया ॥ ३२२ ॥ विद्यायासुं च वृत्तान्तं, महामोहादित्यत्रयः । पापेद्रयं पुरस्कृत्य, पचां-
लीचमुपागताः ॥ ३२३ ॥ विषयाभिलाषेणोक्तं—चिनष्टाः साग्नवं यूयं, सद्रोधो हृत्करो यद्वि । तस्य संसारिर्जीवस्व, पार्थ ययान्
सुवष्टकः ॥ ३२४ ॥ तस्मान्प्रवृत्तं यथाशक्त्या, कृत्स्नं यत्नमुद्यमम् । मार्गे विष्टव सर्वेऽपि, तस्य स्मलनतत्पराः ॥ ३२५ ॥ ततः पापो-
दयेनोक्तमार्थः । किं क्रियतेऽयुना ? । यदा देवोऽपि नः स्वामी, तेषां पक्षे व्यवस्थितः ॥ ३२६ ॥ तथाहि—स कर्मपरिणामाक्यो, देवो-
ऽसत्पक्षपूरकः । यदाऽऽसीन्नोः पुराऽभून्म, यत्नवन्तस्तदा वयम् ॥ ३२७ ॥ यदासीनोऽपि यद्येव, स्याद्देवोऽयं यत्नद्वयं । तथापि युज्यते-
ऽस्माकं, योऽहं तैः सार्धमञ्जसा ॥ ३२८ ॥ इदानीं देवनिर्दिष्टो, यः पुनर्याति सत्वरम् । सोऽयं सद्रोधसचिद्यो, नैव स्मलनमर्हति ॥ ३२९ ॥
न चाधुना ममादेवो, देवकीयोऽयं विद्यते । योद्धव्ये सर्वथा यस्मात्तेन दूरीकृता वयम् ॥ ३३० ॥ वदेवं संस्थिता एवं, प्रस्तावं लघुम-
हं । यातु यावदयं तस्य, पार्थ सद्रोधेनामकः ॥ ३३१ ॥ एतथाकर्ण्य वचनं, रोषेण स्फुरिताधरः । रणाय चलितः शीघ्रं, ज्ञानसंय-
रणो नृपः ॥ ३३२ ॥ उक्तं च तेन—यद्ययं प्रतिपक्षो मे, तसाभ्यं याति लीढया । मया किं जीवितेनेह, जननीहिःशका-

तदेवासु सम्यवर्तितव्यं देवेन, न वर्तेते रत्नत्वासामभावे तव परमोपकारिणाविमौ पुरुषौ, अन्यथा चलेन भवता तद्राज्यमासादनीयं ततः सम्यक् पोषणीया देवेनेमा नार्य इति, मयोक्तं—एवं करिष्ये, ततः प्रवृत्तोऽहं तदुपदेशकरणे प्रविशामि पुनः पुनश्चित्तवृत्तौ विलसामि सह विषया मन्त्रयामि मुहुर्मुहुः सद्रोधेन सार्धं सन्मानयामि सदागतसम्यग्दर्शनगृह्णिष्यामि, एवं च कुर्वतो मे गते भगवति लङ्घितं किञ्चिद्वृत्तं पञ्चमासमात्रं संजातो मर्दुणैः समावर्जितवृद्धयः कर्मपरिणामः ततो गतस्तथैव तेषु नगरेषु गमितास्ते राजानः कृताः सर्वे मे निजनिजकन्यकादानाभिमुद्राः ततः समागतो मन्मूलं प्रवेशितोऽहं तेन पुरस्कृतपुण्योदयेन कालपरिणत्यादिपरिवारोपेतेन कर्मपरिणामेन तासां कन्यकानां विवाहार्थं सपरिकरश्चित्तवृत्तौ, ततस्तस्मिन् सात्त्विकमानसवर्तिविवेकगिरिशिखरनिविष्टे जैनसत्पुरे समाह्वतास्ते समस्ताः शुभपरिणामादयः समागताः सपरिवाटाः कृतस्तेषां समुचितोपचारः गणितं विवाहदिनं । अत्रान्तरे संजातो महा-मोहादिवले सर्वसमाजः प्रवृत्तः पर्यालोचः अभिहितं विषयाभिलाषेण—देव ! यद्यनेन संसारिजीवेनेमाः क्षान्त्यादिकाः प-रिणीताः स्युस्ततः प्रलीना एव वयमिति मन्तव्यं अतो नास्माभिरुपेक्षाऽत्र विषया कर्तव्यः सर्वथा यत्नोऽवलम्बनीयं साहसं मोक्तव्यो विषादः—भयं हि तावत्कर्तव्यं, यावदन्तो न दृश्यते । प्रयोजनस्य तत्ताप्तौ, प्रहर्तव्यं सुनिर्भयैः ॥३६४॥ ततोऽनुमतं तन्म-क्षिणो वचनं महामोहेन समर्पितं शेषमुभटैः विहिता सामग्री संनद्धं बलं समागतास्ते संभूय रणोत्साहेन केवलं दृष्टमयतया कर्मप-रिणामप्रतिकूलताभीरुतया च पर्याकुलाश्चित्तेन, ततः पृष्टाऽग्नीभिः सविनयं भावितव्यता—यथा भगवति ! किमस्माकमधुना प्राप्तकाल-मिति ?, तयोक्तं—भद्रा ! न युक्तत्वावद्भवतां रणारम्भः यतः समादृतोऽयमधुनाऽऽर्यपुत्रः कर्मपरिणामेन मिलित्वा विशेषतः शुभपरिणा-मादयः संजातमार्थपुत्रस्याधुना विशेषतो निजबलदर्शनौत्सुक्यं दर्शयिष्यति तदपि कर्मपरिणामः करिष्यत्यार्यपुत्रस्तस्य पोषणं ततोऽधुना

क्षान्त्या-
दिवाहा-
रम्भः

मोहपर्या-
लोचः

वीर्यमाध्वर्यकारणम् ॥ ३५१ ॥ ततो यथा यथा भूयः, प्रवृद्धास्तव भावनाः । तथा तथा परिशीणा, भद्रानोदादयः स्यन् ॥ ३५२ ॥
 ततः प्रचलतां प्राप्य, क्षणादेव विनिर्जितम् । तेन सद्गोषसैन्येन, यत्नं पापोदयारिक्म् ॥ ३५३ ॥ सर्वे प्रदाहिताः प्रायो, भद्रानोदादिना-
 द्रवः । चूर्णितः स विशेषेण, ज्ञानसंवरणो नृपः ॥ ३५४ ॥ स्थिता निस्पन्दमन्दास्ते, सर्वे पापोदयादयः । निर्वाहितः ससैन्येन, स-
 द्गोषः सह विद्यया ॥ ३५५ ॥ गते चान्यर्थातां भूषः, तव सद्गोषमधिणि । न तादृशस्तदा जातो, हर्षोदासोऽतिमुन्दरः ॥ ३५६ ॥
 सद्गोषसचिवो दृष्टः, परिणीता च कन्यका । राजन् ! पुनस्तथा सर्व, ज्ञातमेव तवः परम् ॥ ३५७ ॥ तस्मिन् कारणं भूषः, भावनानां
 विशुद्धये । हर्षोदासाय वीर्यजनं, राज्ञो ते नात्र संशयः ॥ ३५८ ॥ मयोक्तं—अधुना किं प्रवृत्त्यन्वि, ते ममान्वरशयवः ? । सूरिराह भद्रा-
 राजः, कुर्वते कालयापनम् ॥ ३५९ ॥ उदीर्णोस्ते गता नाशमुपशान्तास्ताथा परे । सर्वेऽपि चिच्छृण्वी ते, कीनलीनतया श्लिषाः
 ॥ ३६० ॥ पुनः प्रस्तावमासाद्य, कृत्वा ते सर्वमीलकम् । संप्राभाय लगित्यन्वि, मत्सराभ्यावधेयसः ॥ ३६१ ॥ सवस्त्यया महाराजः,
 सद्गोषवचनात्तदा । चारिप्रथममुभयैर्वारणीयाः पृथक् पृथक् ॥ ३६२ ॥ मयोक्तं—यदाशापयति नाथः, इत्यथ संपूर्णो मासकल्पः
 ततो गतास्तेऽन्यत्र भगवन्तो निर्मलसूरयः । विशेषतोऽनुष्ठिता मया तदुपदेशाः प्रसादितमन्तःकरणं परिकर्मितं क्षीरं विदितमिच्छपृच्छो
 मे सद्गोषेन प्रवेशः दर्शितो सामान्यतः समाधिनाभातो द्वी पुरुषो धवलो वर्णन चारु दर्शनेन सुरदी सूरूपेण, यतोऽभिहितं सद्गोषेन
 —देव ! विशेषतो धर्मशुद्धाभिधानाविमो पुरुषो प्रवेशको भवतोऽन्तरङ्गराज्ये तदनयोर्महानादरो विधेयः, मयोक्तं—यदादिशक्त्यार्यः, यतो
 दर्शिताः सद्गोषेन विद्युत्पद्मस्फटिकवर्णाः सुन्दराकारधारिण्यः सुखस्वरूपा लेभया इति गोत्रेण पीतपद्मशुद्धा इति नाम्ना प्रसिद्धास्त्रिषो
 नार्यः, अभिहितं च तेन—यदा देव !—प्रथमस्य नरस्येमास्त्रिषोऽपि परिचारिकाः । शुद्धैवैका द्वितीयस्य, जायते परिपोषिका ॥ ३६३ ॥

वपमिता
अ. ८-प्र.

॥ ७२५ ॥

दर्शिताभारिप्रधर्मराजादयः विहिता वैर्म प्रविपत्तिः सन्मानिताः प्रत्येकं मया गताः पदाविभावं नियुक्ता सिपुनिराकरणे सह चतुरङ्गसे-
नया ॥ तवततेषां समुद्रासमालोक्य रणशालिनाम् । प्रत्येकं प्रशुणा राज्ञा, कृतं सन्मानतोषणम् ॥ ३६५ ॥ दूरादेव भयोद्भान्ता, महा-
मोहादयस्त्रदा । पापोदयं पुरस्कृत्य, नष्टास्ते मृत्युभीरवः ॥ ३६६ ॥ वैस्तु भमास्तदावासाः, शोधिता सा महाटवी । सिपुनाशेन लब्धा
च, लोके जयपताकिका ॥ ३६७ ॥ केवलं ते दुरात्मानः, किंचित्क्षयमुपगताः । किंचित्प्रशान्तत्वां धृत्वा, संस्रिता वकचर्यया ॥ ३६८ ॥
ततो महाविमर्दन, विवाहोऽतिप्रनोरमः । प्रारब्धो मे सदा कर्तुं, मुदितान्वरधान्यदैः ॥ ३६९ ॥ स्थापिताः प्रथमं तावत्त्राट्टी चरत्
मातरः । तासां च विहिता पूजा, प्रयत्नेन यथोचिता ॥ ३७० ॥ निवेदितं च मे वीर्यं, सद्रोधेन पृथक् पृथक् । मातृणां यत्तदा तासां,
तत्ते भद्रे ! निवेदये ॥ ३७१ ॥ “आद्या हि कुरुते माता, युगमात्रप्रलोकितम् । मुनिलोकं पुरे जैने, मार्गे व्याक्षेपवर्जितम् ॥ ३७२ ॥
“सद्बुद्धिपूर्ववाक्येन, तथ्यं धर्म्यं मिताक्षरम् । द्वितीया भाषयत्येवं, माता यत्तिजनं सदा ॥ ३७३ ॥ तृतीयमाता निःशेषदोषनिर्मुक्तम-
“असा । आहारमेययत्येव, यतिलोकेन कारणे ॥ ३७४ ॥ चतुर्थमाता मुनिभिः, सुदृढं सुप्रमार्जितम् । पात्राद्यादाननिक्षेपं, कारयन्ती
“विजृम्भते ॥ ३७५ ॥ यत्किंचित्स्वात्परित्याज्यं, देहाहारमलदिकम् । स्थण्डिले पञ्चमी माता, सश्रित्या स्नात्रयत्नलम् ॥ ३७६ ॥ षष्ठी
“माता पुत्तर्तितं, साधुचित्तमनाकुला । रक्षन्ती क्षपयत्येव, दोषसङ्घातमअसा ॥ ३७७ ॥ सप्तमी कारणाभावे, माता मौनविधायिका ।
“साधूनां कारणे वाक्यदोषरक्षणतत्परा ॥ ३७८ ॥ अष्टमी कर्मवहीनं, मुनिलोकमकारणे । धारयेत्कारणे कायदोषविह्वयधारिका ॥ ३७९ ॥
तदिमा मातरस्तत्र, स्थापिताः प्रथमे दिने । पूजिताश्च विधानेन, जैनसत्पुरसादिकाः ॥ ३८० ॥ ततश्चित्तसमाधाने, सर्वैव वरप्रपण्डये ।
सैव निःस्पृहता वेदिविशेषेण समारिता ॥ ३८१ ॥ विनिर्मितं च धर्मेण, प्रदीप्तं निजवेजसा । तन्नामिकुण्डं विस्तीर्ण, कृतं सर्वं यथो-

मात्रपृष्क-
स्थापना

॥ ७२५ ॥

रणेन लगातां भवतां सर्वप्रलयः संप्रत्यये वस्मात्कालयापनां कुर्वन्वस्माददृष्टसेवया विष्ठव यूयं, यदा तु भवतां प्रस्तावो भविष्यति तदा-
 ऽदमेव निवेदयित्ये, दत्तावधाना हि भवत्ययोजने सकलकालमहं वर्ते, का भवतां चिन्ता?, वतस्तदनुरोधेनोपसंहृतस्तेः प्रकृतसद्गामा-
 वन्धः, केवलं तथापि वष्टवया प्रयुक्ता एव तैः प्रच्छन्नस्थितैरपि निजनिजा योगशक्तयः, तवस्तन्माहात्म्येन संजाता मम धेवसि फट्टोलाः
 —यथेदमादिष्टं भगवता यदुत परिणीतासु तासु कन्यकासु भवन्त्यमहं प्रजाजयित्ये “अतिदुष्करा च प्रप्रभया तुल्या पादुभ्यां स्वयंभूर-
 “मपातरणेन नैष्ठिकं यत्तुष्टानं सुखलाहितं मे शरीरं संभविनो रोगावह्नाः तन्न क्षमिष्यते प्रायो दीर्यकालं मे रूक्षशृचिता कावच्छदय्या
 “च वराकी मदनमजरी बाधिष्यते द्राघीयसा यावज्जीविकमदीयवियोगेन इत्यादि चिन्तयतश्च मे संजातो मनाह् मनोभङ्गः, ववधि-
 “नित्तं मया—तत् किं न परिणयामि तावदेताः सिधामि यथासुखास्तिकया गमयामि यौवनं स्वाधीनाश्च ममैवाः तवः पश्चात्काले परि-
 “णीय प्रम्राजिष्यामीति,” अयं च सर्वोऽपि दूरवर्तिनि सद्रोधे मम स्वगतः पर्यालोचः, अत्रान्तरे समागतः सद्रोधः निवेदितो मयाऽस्मै
 निजाभिप्रायः, सद्रोधः प्राह—देव ! न मुन्दरमिदं मच्चितं देवेन क्षतिकरमिदमात्मदिवस विवन्धकं सुरसन्दोहानां चिह्नमेवदक्षतायाः
 न च स्वाभाविकमेवन्मज्जणं देवस्य, किं तर्हि?, विलसितमिदं तेषां पापात्मनां मद्गमोद्गादीनां, ते हि निधिपदणकाल इव वेतालाः पयु-
 पस्थिताः साम्प्रतं कृतान्तर्धाना विमकरणाय देवस्य तन्न दञ्जनीयस्मैरात्मा देवेन, ततो लभं सद्रोधभाषितं मच्चिते, अभिहितं च मया
 —आर्य ! कथं पुनरसी निराकर्तव्याः, सद्रोधेनोक्तं—देव ! निजबलेन, मयोक्तं—दर्शय मे निजपलं, सद्रोधेनोक्तं—एव सज्जोऽस्मि
 केवलं वदन्ते कर्मपरिणामस्याधिकारः, कर्मपरिणामेनोक्तं—आर्य ! मयाऽऽदिष्टेन त्वयाऽमी दर्शिताः परमार्थतो मयेव ते दर्शिता भ-
 वन्ति वन्मा करोतु विकल्पं दर्शयत्वार्थः, सद्रोधेनोक्तं—यदादिशति मद्गताजः, तवः प्रवेक्षितोऽहं सद्रोधेन चित्तसमाधानमपश्ये

सूचितो मम । भगवद्भिर्भया हन्त, साक्षादेवानुभूयते ॥ ३९५ ॥ यावच्चैवं प्रमोदाढ्यः, सप्रमोदे तदा पुरे । स्थितोऽहं तत्र संप्राप्तास्त्व-
यन्निर्मलसूरयः ॥ ३९६ ॥ स्थिताः सपरिवारास्ते, तत्रैवाह्लादमन्दिरे । गत्वा समस्तसामग्र्या, वन्दिताः सादरं मया ॥ ३९७ ॥ ततो
विधाय नम्रेण, ललाटे करज्ज्वालम् । भद्रे ! भगवताममे, मयोदं मायितं तदा ॥ ३९८ ॥ सर्वो भगवद्देशः, संपन्नः सान्प्रतं यदि ।
नाथ ! तदीयतां दीक्षा, प्रसादः क्रियतामिति ॥ ३९९ ॥ सूरिराह महाराज !, संपन्ना तव भावतः । स्वतो भगवती दीक्षा, तस्याः किं
दीयतेऽधुना ? ॥ ४०० ॥ तथाहि—यदेतत्तव संपन्नं, गृहेऽपि वसतोऽधुना । इदमेव विधातव्यं, यत्तित्वेऽपि विशेषतः ॥ ४०१ ॥ त-
थापि व्ययवहारोऽत्र, लङ्घनीयो न पण्डितैः । अतस्ते सान्प्रतं भूय !, द्रव्यलिङ्गं विधीयते ॥ ४०२ ॥ किं च—भावलिङ्गयद्विश्चिद्विमिदं
हेतुरपीष्यते । तदीयते महाराज !, लिङ्गं ते द्रव्यतोऽधुना ॥ ४०३ ॥ मयोक्तं—नाथ ! महाप्रसादः, ततो “विधायान्द्र दानानि जिन-
”मुत्तिपूजां समुत्पाद्य नागरकानन्दं संभाल्य धनपुष्पार्गं पूरयित्वाऽर्थिसङ्घातं स्थापयित्वा निजसुतं जनतारणाभिधानं राज्ये समाप्य तत्का-
“लोचितं निःशेषं कृत्यविधिं सह मदनमञ्जर्या युक्तः कुलधरेण प्रधानपरिजनेन च निष्क्रान्तो निर्मलसूरिपादमूले विधानेनाहमिति,
“ततोऽभ्यस्तः समस्तः साधुक्रियाकलापः बह्वभीभूतो गाढतरं सदागमः शिक्षितानि सदुपदिष्टान्येकादशाङ्गानि कालिकोत्कालिकश्रुतानि च
“तथाऽभीष्टतरीभूतः सन्मयदर्शनः संजातश्चारित्रधर्मो चित्ताबन्धः विज्ञातं विशेषतस्तत्सैन्यं पालितौ नितरां संयमतपोयोगौ भग्नानि सुतरां
“प्रमत्ततानयादीनि स्मिन्क्रीडास्थानानि निर्मलीकृता चित्तवृत्तिः, तदेवं गुरुचरणशुभ्रपारतो विह्वतोऽहं भूरिकालं मुनिचर्यये”ति, तदन्ते वि-
हिता संलेखना कृतमनस्तविधानं तदर्शनानुष्टा मे भवितव्यता दत्ताऽपरा गुडिका तत्तेजसा नीतोऽहं विबुधालये कल्पतीतेषु विबुधेषु
स्थापितः प्रथममैवेयके, तत्र च—मनोहारिणि पर्यङ्के, दिव्ये दिव्यांशुकावृते । शुभातिनिर्मलकारः, स्थितोऽहमप्यतोपमे ॥ ४०४ ॥ त-

चितम् ॥ ३८२ ॥ तैजसीपद्मशुक्लभिर्जननीभिश्च सादरम् । कानाङ्गराणभूषादि, वपूर्ध्वं विनिर्मितम् ॥ ३८३ ॥ कार्भिरंर वयाऽन्तैः,
सर्वैः सामन्तपाथिवैः । कापितोऽहं विलिप्तश्च, भूपितो वासितोऽंशुकैः ॥ ३८४ ॥ ततः प्रपृच्छो विवाहानन्तः स्थितः मर्त्येऽप्य एव दुर्यो-
हितः ह्यनन्ते कर्मनामिकाः समिधः क्षिप्यन्ते सम्राजनाहुतयः विकीर्यन्ते कुशासनाभिषाना दाम्राष्ट्रयः, ततः कार्भितोऽहं सप्तमधेनेन
सांवत्सरतो भजताऽतिमुन्दरे पृथलप्रादो पाणिप्रहणं शान्तिद्वारिकायाः, अग्रान्तरेऽतिदुर्षेण विजृम्भिताः शुभपर्वाङ्गामारयः सिद्धसिता
निष्प्रकम्पवादयः प्रवृत्तो महाप्रभोदः भग्नानि मण्डलानि, एवं च क्रमेण तस्मिन्नेव पृथलपे परिणीताः शेषा अरि मयाऽप्यैव दयार्द्रि-
न्यकाः, उपविष्टाः सहितस्तामिस्त्रिभिर्मेव जीववीर्यनामके विलीर्णे परासते, ततः समानन्त्रिवाप्यादिप्रभमंराजदयः प्रपृच्छा विमिश्राष्ट-
द्विलासाः, इवञ्च—यदैव विद्या सा कन्या, परिणीता मया पुरा । वदैवासी महाभोदः, प्रलीनः परमार्थतः ॥ ३८५ ॥ किं तु—स-
र्वेषां समुदायात्मा, सारमूलः स वर्तते । इत्यपरञ्जसमाकारस्तेन पार्श्वे स मे स्थितः ॥ ३८६ ॥ यदा तु परिणीतास्ताः, शान्त्यार्द्रिरक-
न्यकाः । सर्वा वैभानरादीनां, प्रसिपक्षवया स्मृताः ॥ ३८७ ॥ तदा सोऽनीकसहितः, पापोदयसमन्वितः । चारिप्रभमंराजार्भितोऽसितो-
ऽपि तथा पुरा ॥ ३८८ ॥ लीनोऽपि लीनवत्तां, हिसावैभानरादिभिः । सार्धं वैर्नवभिक्षासारूपारूढं गतः ॥ ३८९ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ।
तथास्थितेषु तेषुचैः, शान्तवायाधः प्रभोदितः । आश्रितो वरनाटीभिः, स्वसैन्यपरिवारितः ॥ ३९० ॥ अन्तरङ्गविद्यासंन, छसमुद्रामलीवया ।
स्वसंवेदनवो वेद, तदा सत्यं मुनेर्वचः ॥ ३९१ ॥ तथा शुभपरिणामस्य, मयाऽन्या अपि कन्यकाः । तन्निष्प्रकम्पवाजालासारा मङ्गयो
विवाहिताः ॥ ३९२ ॥ एवाश्च वा पृथिव्यामेधाविविधियासुताः । मैत्रीमनुदिवोपेक्षाविसप्तिकरुणादिकाः ॥ ३९३ ॥ ततस्तेन सुभा-
र्याणां, वृन्देन सह लीलया । अत्यर्थं निर्भेटीभूत्वा, लसतो मे सुवासिका ॥ ३९४ ॥ चिन्तितं च मया—स एव सुरसन्वोदो, यः पूर्व

सूचितो मम । भगवद्भिर्मया हन्त, साक्षादेवानुभूयते ॥ ३९५ ॥ यावच्चैवं प्रभोदाढ्यः, सप्रभोदे तदा पुरे । स्थितोऽहं तत्र संप्राप्तास्तान-
वज्रिर्मलसूरयः ॥ ३९६ ॥ स्थिताः सपरिवारस्ते, तत्रैवास्मादमन्दिरे । गत्वा समस्तसामग्र्या, वन्दिताः सादरं मया ॥ ३९७ ॥ ततो
विधाय नम्रेण, ललटे करकुड्यल्पम् । भद्रे ! भगवताममे, मयेदं भाषितं तदा ॥ ३९८ ॥ सर्वो भगवदादेशः, संपन्नः साम्प्रतं यदि ।
नाय ! तदीयतां दीक्षा, प्रसादः क्रियतामिति ॥ ३९९ ॥ सूरिराह महाराज !, संपन्ना तव भावतः । स्वतो भागवती दीक्षा, तस्याः किं
दीयतेऽयुना ? ॥ ४०० ॥ तथाहि—यदेतत्तव संपन्नं, गृहेऽपि वसतोऽयुना । इदमेव विधातव्यं, यत्तिवेऽपि विशेषतः ॥ ४०१ ॥ स-
भाषि वयवहारोऽत्र, लङ्घनीयो न पण्डितैः । अवस्ते साम्प्रतं भूप !, द्रव्यलिङ्गं विधीयते ॥ ४०२ ॥ किं च—भाषलिङ्गयद्विध्विहमिदं
हेतुरपीष्यते । तदीयते महाराज !, लिङ्गं ते द्रव्यतोऽयुना ॥ ४०३ ॥ मयोक्तं—नाथ ! महाप्रसादः, तवो “विधायाष्ट दिनानि जिन-
“मुनिपूजां समुत्पाद्य नागरकानन्दं संभारय मनुवर्गं पूरयित्वाऽर्थिसङ्घातं स्थापयित्वा निजसुतं जनसारणाभिधानं राज्ये समाप्य तत्का-
“लोचितं निःशेषं कृत्यविधिं सह मदनमञ्जयो युक्तः कुलधरेण प्रधानपरिजनेन च निष्कान्तो निर्मलसूरिपादमूले विधानेनाहमिति,
“ततोऽन्यस्तः समस्तः साधुक्रियाकलापः वल्लभीभूतो गाढतरं सदागमः शिक्षितानि बहुपदिष्टान्येकादशाङ्गानि कालिकोत्कालिकश्रुतानि च
“तथाऽभीष्टतरीभूतः सन्त्यग्दर्शनः संजातभारिजघर्षो चित्तावन्यः विज्ञातं विशेषतस्तत्सैन्यं पालितो नितरां संयमतपोयोगी भद्रानि सुतरां
“प्रमत्ततलयादीनि रिपुकीटास्थानानि निर्मलीकृत्वा चित्तवृत्तिः, तदेवं गुरुचरणशुश्रूषारवो विद्वतोऽहं भूरिकालं मुनिचर्यये”ति, तदन्ते वि-
द्विता संलेखना कृतमनशनविधानं तद्दर्शनजुष्टा मे भवितव्यता दत्ताऽपरा गुडिका तत्तेजसा नीतोऽहं विबुधालये कल्पतीतेषु विबुधेषु
स्थापितः प्रथममैवेयके, तत्र च—मनोहारिणि पर्यङ्के, दिव्ये द्विव्यांशुकावृते । शुभ्रातिनिर्मलाकारः, स्थितोऽहममृतोपमे ॥ ४०४ ॥ त-

त्सगरोपमपुत्रैस्त्रयोविंशतिमुत्तमम् । सान्तात्मा विगताबाधमनुभूय सुखायुतम् ॥ ४०५ ॥ ततो मनुजगत्यन्तःपात्रकं वरपाटकम् । क-
दैरवतमायातो, भद्रे ! भार्यानियोगतः ॥ ४०६ ॥ तत्र सिंहपुरे जातः, सुतो पीणामदेन्द्रयोः । अदं गङ्गाधरो नाम, क्षत्रियः
ख्यातपौरुषः ॥ ४०७ ॥ जातिस्वरूपसंपन्नो, दीक्षाभादाय सुन्दरम् । कृत्वा च पूर्ववत्कृतं, सुयोपाचार्यसन्निधौ ॥ ४०८ ॥ वदन्ते च
विधानेन, पूर्वव्यवर्तिवत्कमात् । प्रेवेयके द्वितीयेऽहं, गतो भार्यानियोगतः ॥ ४०९ ॥ परिषाट्याज्जया भद्रे !, कृताः पञ्च नामागमाः ।
भावदीक्षां समादाय, प्रेवेयकनिवासिषु ॥ ४१० ॥ एकैकपृच्छा संजाता, स्थितिसूत्र ममानये ! । सागरोपमतो यावत्पञ्चमे समविशर्त्तः
॥ ४११ ॥ शरीरविचित्रिर्बोणी, शर्मसन्दोहदायिका । इह तत्र च जाता मे, चार्वा कृत्याणमालिका ॥ ४१२ ॥ तवथ पद्मवापसां,
भरते सङ्गनामके । पुरे मनुजगत्यन्तर्धातकीखण्डमण्डले ॥ ४१३ ॥ पुत्रो भद्रामहागिर्योर्जातोऽहं सिंहनामकः । नरेन्द्रवंशे सन्नेनः,
सुन्दराकारधारकः ॥ ४१४ ॥ अथ यौवनसंस्थेन, धर्मचनुभुमहाभुनिम् । प्राप्य भागवतीं दीक्षा, मयाऽऽप्ता वरलोचने ! ॥ ४१५ ॥ तवः
क्रियाकलापेन, साधूनां चारुणमिनि ! । विद्वतोऽहं ससन्नायः, सूत्रार्थमहणोपतः ॥ ४१६ ॥ अथ स्वल्पेन कालेन, द्वादशाङ्गः सदा-
गमः । सपूर्वः सातिशयो मे, सर्वथा चनुवर्ता गतः ॥ ४१७ ॥ पुराऽप्यस्य मया ज्ञातं, विज्ञानं षड्विंशो षट् । किं तु संपूर्णपूर्वार्णे, न
प्राप्तानि कदाचित् ॥ ४१८ ॥ तदा तु स्त्रोककालेन, विज्ञानं लीलया मया । निःशेषमस्य विज्ञातं, सर्वं पूर्वं समन्वितम् ॥ ४१९ ॥
ततोऽधिगतसूत्रार्थो, गुरुणा धर्मचनुना । स्थापितोऽहं निजस्थाने, सू(भू)रिसद्वस्य पश्यतः ॥ ४२० ॥ कृत्वथ हृदयानन्दो, देवदानव-
मानवैः । आचार्यसापनायां मे, सख्यभत्कारकारकः ॥ ४२१ ॥ गुरुणा शेषलोकैश्च, श्रुतिष्वोऽहं शुश्रुभुः । धन्यत्वं कृतकृत्योऽसि,
येन ज्ञातः सदागमः ॥ ४२२ ॥ तथा—वखालङ्कारमात्यैश्च, पूजिता लोकचानपवाः । विहिता सङ्गपूजा च, विधिना वसनाशनैः ॥ ४२३ ॥

किं च—वे देवास्ते महाभागा, गुणयस्ते च सज्जनाः । समाकृष्टा गुणैः सर्वैर्तेभ्यः किङ्करतां गताः ॥ ४२४ ॥ तथाऽन्तेवासिनोऽन्तेके, पण्डिता वितयोद्यताः । स्त्रीया गच्छान्तरेभ्यश्च, मम पार्थमुपागताः ॥ ४२५ ॥ ततो विचरतश्चित्रप्रामाक्यपुरादिषु । कुर्वतश्च प्रबन्धेन, न्याख्यातमविमुन्दरम् ॥ ४२६ ॥ अनेकवादसहस्रादन्यां वाक्यसङ्गयटिना । कुटीरिर्मत्तमावहकुम्भनिर्भेदकारिणः ॥ ४२७ ॥ स्वशास्त्रपर-
शास्त्राणां, सुदृग्गर्भार्थदर्शिनः । पूजितस्य महाराजसामन्त्रपरमेश्वरैः ॥ ४२८ ॥ उद्दामवर्णसत्कीर्तिशब्दभ्राषापुरःसरः । उद्घासितो यशो-
रूपो, जनेभ्यो पटदोऽन्तपः ॥ ४२९ ॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥ तथा—धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि, भूयिता नाथ ! मेदिनी । त्वयाऽवतरता मर्त्ये,
परमप्रसरुणिणा ॥ ४३० ॥ निर्भिद्यं सत्यसिंहस्त्वमित्येवं नतमस्तकाः । तीर्थिका अपि मां सर्वे, स्तुवन्तः पर्युपासते ॥ ४३१ ॥ युग्मम् ।
एवमाचार्यके जाते, सर्वलोकमनोहरे । भद्रेऽगृहीतसद्देवे !, यज्जातं तन्निबोध मे ॥ ४३२ ॥ तां वादशीं समुद्गीक्ष्य, ससृङ्खि भुवनाकु-
साम् । ईर्ष्ययेव महापापा, कष्टा मे भवितव्यता ॥ ४३३ ॥ चिन्तितं च तथा हन्त, प्रतिपन्नः पुरा मया । योऽसाववसरस्तेषां, महामो-
हादिभूशुजाम् ॥ ४३४ ॥ स एव वर्तते लभः, सान्प्रतं कार्यसाधकः । आशामृतो वराकास्ते, पुरा मद्वाक्यतः स्थिताः ॥ ४३५ ॥ तत्तेषां
लक्षयान्येनं, प्रस्तावमभुनक्तानम् । येन ते लब्धमाहात्म्या, जायन्ते सुखभाजनाम् ॥ ४३६ ॥ त्रिमिशिक्षेपकम् । एवं निश्चित्य ते सर्वे, भद्रे !
पापोदयादयः । द्रापिताः कार्यगर्भार्थं, भवितव्यतया तया ॥ ४३७ ॥ किं च—वे कर्मेपरिणामायास्ते च मे बन्धवोऽन्तपाः । विमूढा नष्ट-
धेटाकाः, स्वरावया विहितास्तया ॥ ४३८ ॥ तवश्च—पापोदयं पुरस्कृत्य, महामोहादयस्तदा । पुनः संस्थापनां कृत्वा, प्रवृत्ता मम स-
न्मुखम् ॥ ४३९ ॥ केवलं जातदाद्वैतैर्दण्डालयन्तमयैः पुरा । कः स्थानो विजयोपाय, इति प्रारब्धमप्यम् ॥ ४४० ॥ “विपयाभिला-
षिणेणोक्तं—इदमत्र प्राप्तकार्दं—अभ्यर्णमभवत् तावच्चस्य समिध्यादर्शनेन ज्ञानसंवरणः निकटीभवन्तु शैलराजसद्वितानि गौरवाभिधानानि

त्सागरोपमाणुषैस्त्रयोविंशतिमुत्तमम् । शान्तात्मा विगताबाधमनुभूय सुखाश्रुतम् ॥ ४०५ ॥ ततो भनुजगत्सन्त्यःपातुकं वरणाटकम् । व-
दैरवतमायातो, भद्रे ! भार्यानियोगतः ॥ ४०६ ॥ तत्र सिंहपुरे जातः, सुतो धीणामहेन्द्रयोः । अहं गङ्गाधरो नाम, क्षत्रियः
ख्यातपौरुषः ॥ ४०७ ॥ अतिसरपसंपन्नो, दीक्षामादाय सुन्दराम् । कृत्वा च पूर्ववत्कृत्यं, सुषोपाचार्यसन्निधौ ॥ ४०८ ॥ वदन्तं च
विधानेन, पूर्वव्यावर्णितक्रमात् । प्रेवेयके द्वितीयेऽहं, गतो भार्यानियोगतः ॥ ४०९ ॥ परिषाट्याऽनया भद्रं, कृताः पञ्च गन्तानामाः ।
भावदीक्षां समादाय, प्रेवेयकनिवासिषु ॥ ४१० ॥ एकैकशृङ्गा संजाता, स्थितिसूत्र ममानये ! । सागरोपमतो यावत्पञ्चमे सप्तविंशतिः
॥ ४११ ॥ क्षरीरधित्तिनिर्वाणी, दामसन्दोहदायिका । इह तत्र च जाता मे, चार्वा कृत्याणमालिका ॥ ४१२ ॥ वतश्च पट्टभार्यायां,
भरते शङ्खनामके । पुरे भनुजगत्सन्त्यर्धातकीखण्डमण्डले ॥ ४१३ ॥ पुत्रो भद्रामहागिर्योजातोऽहं सिंहनामकः । नरेन्द्रवंशे सन्नेगेनः,
सुन्दराकारधारकः ॥ ४१४ ॥ अथ यौवनसंस्थेन, धर्मवन्धुमहामुनिम् । प्राप्य भागवती दीक्षा, मयाऽऽप्ता वरलोचने ! ॥ ४१५ ॥ वतः
क्रियाकलापेन, साधूनां चारुगामिनि ! । विद्वतोऽहं ससन्नायः, सूत्रार्थमहणोद्यतः ॥ ४१६ ॥ अथ सत्येन कालेन, द्वादशाङ्गः सदा-
गमः । सपूर्वः सावित्रेणो मे, सर्वथा वन्धुतां गतः ॥ ४१७ ॥ पुत्राऽप्यस्य मया ज्ञातं, विज्ञानं षट्स्रो षट् । किं तु संपूर्णपूर्वाणि, न
प्रामाणि कदाचन ॥ ४१८ ॥ तदा तु स्त्रोककालेन, विज्ञानं लीलया मया । निःशेषमस्य विज्ञातं, सर्वं पूर्वं समन्वितम् ॥ ४१९ ॥
ततोऽधिगतसूत्रार्थो, गुरुणा धर्मवन्धुना । स्थाषितोऽहं निजस्थाने, सू(म)रिसहस्य पश्यतः ॥ ४२० ॥ कृतश्च दृढदानन्धो, देवदानव-
मानवैः । आचार्यस्थापनायां मे, सप्तमत्कारकारकः ॥ ४२१ ॥ गुरुणा शेषलोकैश्च, श्याषितोऽहं शुद्धर्मुहुः । भन्यसत्त्वं कृतकृत्योऽसि,
येन ज्ञातः सदागमः ॥ ४२२ ॥ तथा—वक्षालङ्कारमात्यैश्च, पूजिता लोकचान्धवाः । विहिता सङ्गपूजा च, विधिना वसनाशनीः ॥ ४२३ ॥

“पात्रादयस्तथा । अहं पूज्यो जने मां हि, वन्दन्ते देवदानवाः ॥ ४५५ ॥ ममाणिमादयः सर्वा, विद्यन्ते भावभूतयः । इत्युत्सेकपरी
 “भूसा, प्रार्थयामि च भाविनीः ॥ ४५६ ॥ युमाम् । तथा—आसादितेषु लब्धेषु, रसेषु परमा रतिः । आविर्भूताऽतिलौह्यान्मे, प्रार्थनाऽ-
 “नागतेषु च ॥ ४५७ ॥ शय्यासनादिसंपाद्ये, वस्त्राहारादिगोचरे । सुखे शारीरिके तोषः, प्राप्ते लौत्वं च भाविनि ॥ ४५८ ॥ जातं मे
 “व्रित्तयस्यापि, तदानीं वशवर्तिनः । विहायोप्रविहारं च, जातोऽहं शिथिलस्तथा ॥ ४५९ ॥ गौरवव्रित्तयेनापि, ततो मे हृतयेतसः ।
 “आर्ताशयोऽपि संपन्नो, दुष्टसङ्कल्पकारकः ॥ ४६० ॥ स च रौद्राभिसन्निधौ, न जातो बाधकस्तदा । आर्ताशयसमीपस्थः, केवलं सोऽ-
 “व्यवसितः ॥ ४६१ ॥ ततस्ता अपि संपन्नास्तिस्तत्परिचारिकाः । सस्यैव वर्धनोत्तुक्ता, नम दौःशील्यकारिकाः ॥ ४६२ ॥ हृतश्च
 “चित्तविक्षेपो, मण्डपो वेदिका च सा । चित्तवृत्तौ कृता सज्जा, विष्टरं च समारितम् ॥ ४६३ ॥ चारित्रधर्मराजायाश्चित्तवृत्तौ तिरो-
 “हिताः । जातः श्रमणवेपोऽपि, मिथ्यादृष्टिरहं तदा ॥ ४६४ ॥ ततो लब्धावकाशैस्सैरेवं सर्वैरसातिभिः । आयुर्नामा च संविष्टः, न राजा
 “मम भार्यया ॥ ४६५ ॥ यदुत—निरूपयाऽऽर्यपुत्रस्य, भद्र ! स्थानं मनोहरम् । सारभृतं चारुवासार्यं, योग्यमीदृशकर्मणाम् ॥ ४६६ ॥
 “तेनोक्तं—भगवति ! निरूपितमेवास्य निवासस्थानं, यतो मिलितः सारभृतं महामोहबलेऽमुष्य चरितेन विरश्चितहृदयः कर्मपरिणामः
 “पुरस्कृतस्तेन पापोदयः प्रस्थापितोऽहमेकाक्षनिवासनगरे आकारितौ च ततस्तीव्रमोहोदयालान्तावोधाधौ मदत्तमबलाधिकृतौ ऋष्टश्च केनचि-
 “दकारणेन वेदनीयस्योपरि कर्मपरिणामः ततः सर्वसमपहृत्य कृतोऽसावर्कचित्करः ततस्ताभ्यां तीव्रमोहोदयालान्तावोधाभ्यां सहानेन स-
 “परिवारेण मया भगवता च तस्मिन्नेकाक्षनिवासनगरेऽधुना निवस्तव्यं,” किमत्र निरूपणीयं ?, जाताति चेदं सर्वं स्वयमेव भगवती,
 केवलं मयि दयां कुर्वती मामेवमुद्धापयति, भवितव्यतयोक्तं—भद्रायुक्त ! सत्यमेवमिदं, तथाहि—नियोगो यत्र ते जातस्तत्रावश्यं तया

“त्रीणि मातृषाणि सद्गुरुं प्रहेतव्यवातांशयदौद्रामिसनियनामानौ द्वौ गुरुषौ तयोभ पर्यर्थादिषा यान्तान्ति स्तव एव शुष्मनोऽतःकरोतः”
 “यानां लेदया इति गोत्रेण प्रसिद्धास्त्रिषो नार्यः ययं तु तावत्प्रमत्तवानदी पुनः संस्थाप्य प्रयादयामो मण्डपार्थिभिः च भूयः सन्नारयन्मः,
 “एवं च कुर्वतां भविष्यत्यष्टेनैवास्माकं प्रभाव इति” ततः प्रतिभातं सन्मन्त्रिनो वचनं सर्वेषामपि मद्रामोदार्तिनूनां, ततस्तैस्तान्मन्त्रिणं
 वाक्येन प्रारब्धं क्रियया—ततो मे निकटस्थेषु, तेषु जातेषु सुन्दरि ! । पूर्वोक्तिषु सर्वेषु, यन्नातं तस्मिन्नामय ॥ ४४१ ॥ तामाढोऽप्यनो
 गुर्वी, यशस्सन्मानपूजनाम् । आत्मनश्चित्तकम्बोलाः, समुत्पन्ना ममेदयाः ॥ ४४२ ॥ यदुत—“अद्वैतं ममागुलं वेज्जलयाद्वैतं मम गौरवम् ।
 “अद्वैतो जगति पाण्डित्यमन्यासाधारणं मम ॥ ४४३ ॥ अद्वैतो गुणप्रधानोऽयं, यथाऽतिविक्रान्तभावितोः । कालयोरपि मादयो, न भूतो न
 “भविष्यति ॥ ४४४ ॥ सर्वो विद्याः कलाः सर्वाः, सर्वे चातिशयाः परम् । अद्वैतो विमुच्य भुवनं, मय्येव ननु संस्थिताः ॥ ४४५ ॥
 “नेत्रैः पूर्वपर्याये, सुरूपो भोगलाहितः । अयुना त्वीदृशः सुरिरद्वैतो नाहं तपुः पुमान् ॥ ४४६ ॥ मरुत्कुलं महर्षेजो, महर्षो भूमिं-
 “हृत्तपः । महर्षो च मम प्रसा, सर्वे हि महर्षां महत् ॥ ४४७ ॥ एवंविधविक्रम्येभ्यः, साहद्वारस्य मे वया । समं वेज्जलुपन्नेन, दीप्त-
 “राजो विजृम्भितः ॥ ४४८ ॥ तथा—यन्नासौ तत्र नियमानिमध्यादर्शनवद्यथा । ज्ञानसंस्मरणस्यापि, विज्ञासो विद्यते भुवः ॥ ४४९ ॥
 “वाभ्यां वशीकृत्याहं, मलिनीभूतचेतनः । ज्ञानमपि न जानामि, दासगमार्थमच्छसा ॥ ४५० ॥ पठामि पाठयाम्यन्यं, व्याचक्षे शा-
 “स्त्रसंहतिम् । भावार्थं न च बुध्येऽहं, वदशीभूतमानसः ॥ ४५१ ॥ केवलं मे परिश्रष्टं, सार्धं पूर्वचतुष्टयम् । पाभ्यासं हन्त सत्काले,
 “शेषज्ञानं न विस्मृतम् ॥ ४५२ ॥ अयान्तरे प्रयत्नेन, चिच्चतुष्टौ ममानये ! । प्रवाहिका नदी तूर्णं, त्रिषुभिः सा प्रमत्तता ॥ ४५३ ॥
 “ततो विजृम्भितान्युच्चैर्निजवीर्येण सुन्दरि ! । तानि गौरवसंमानि, मातृषाणि विदोपतः ॥ ४५४ ॥ कथं ?—ईदृशः दिव्यवर्गो मे, यत्न-

उपमितौ
अ. ८-म.

॥ ७३१ ॥

“पात्रादयस्तथा । अहं पूज्यो जने मां हि, वन्दन्ते देवदानवाः ॥ ४५५ ॥ ममाणिमादयः सर्वा, विद्यन्ते भावभूतयः । इत्युत्सेकपरो
“भूला, प्रार्थयामि च भाविनीः ॥ ४५६ ॥ युगम् । तथा—आस्यादितेषु लब्धेषु, रसेषु परमा रतिः । आविर्भूताऽतिलौल्यान्मे, प्रार्थनाऽ-
“नागतेषु च ॥ ४५७ ॥ दाय्यासनादिसंपाद्ये, वखाहारादिगोचरे । मुखे शारीरिके तोषः, प्राप्ते लौल्यं च भाविनि ॥ ४५८ ॥ जातं मे
“त्रितयस्यापि, तदानीं वशवर्तिनः । विहायोऽप्रविहारं च, जातोऽहं शिथिलस्तदा ॥ ४५९ ॥ गौरवव्रितयेनापि, ततो मे हृतचेतसः ।
“आर्ताशयोऽपि संपन्नो, दुष्टसङ्कल्पकारकः ॥ ४६० ॥ स च रौद्राभिसन्निधौ, न जातो प्रायकस्तदा । आर्ताशयसमीपस्थः, केवलं सोऽ-
“व्यवस्थितः ॥ ४६१ ॥ ततस्ता अपि संपन्नास्तितस्तत्परिचारिकाः । तस्यैव वर्धनोद्युक्ता, मम दौःशील्यकारिकाः ॥ ४६२ ॥ इत्यथ
“चित्तविक्षेपो, मण्डपो वेष्टिका च सा । चित्तवृत्तौ कृता सज्जा, विष्टं च समारितम् ॥ ४६३ ॥ चारित्रधर्मराजायाश्चित्तवृत्तौ तिरि-
“हिताः । ज्ञातः क्षमणवेपोऽपि, मिथ्यादृष्टिहं तदा ॥ ४६४ ॥ ततो लब्धावकाशैस्तेरेवं सर्वैररातिभिः । आयुर्नामा च संविष्टः, स राजा
“मम भार्यया ॥ ४६५ ॥ यदुत—निरूपयाऽऽर्युन्नस्य, भद्र ! स्थानं मनोहरम् । सारप्रतं चारुवासार्यं, योग्यमीदृशकर्मणाम् ॥ ४६६ ॥
“तेनोक्तं—भगवति ! निरूपितमेवास्व निवासस्थानं, यतो मिलितः सारप्रतं सहामोहबलेऽमुष्य चरितेन विरञ्जितहृदयः कर्मपरिणामः
“पुरस्कृतस्तेन पापोदयः प्रस्थापितोऽहमेकाक्षनिवासनगरे आकारितौ च ततस्तीव्रमोहोदयात्सन्तापोधौ सहस्रमवल्लाधिहृतौ रष्टश्च केनचि-
“त्कारणेन वेदनीयस्योपरि कर्मपरिणामः ततः सर्वस्यमपहृत्य कृतोऽसावकिंचित्करः ततस्ताभ्यां तीव्रमोहोदयात्सन्तापोधाभ्यां सहस्रानेन स-
“परिवारेण मया भगवत्या च तस्मिन्नेवैकाक्षनिवासनगरेऽधुना निवस्तव्यं,” किमत्र निरूपणीयं ?, जानाति चेदं सर्वं स्वयमेव भगवती,
केवलं मयि दयार्थं कुर्वती मामेवमुद्धापयति, भवितव्यतयोक्तं—भद्रायुष्क ! सत्यमेवमिदं, तथाहि—नियोगो यत्र ते जातस्तत्रावश्यंतया

“त्रीणि मानुषाणि तदनु प्रहेतव्याचार्यशययौद्राभिसन्निधानाभानौ द्वौ पुरुषौ तयोश्च परिचारिका यास्तन्त्रि सत एव कृष्णानोटव्येताभि-
“घाता छेदया इति गोत्रेण प्रसिद्धास्तिस्रो नार्यः वयं तु चावत्प्रमत्तानदी पुनः संस्थाप्य प्रवादयामो मण्डपादीनि च भूयः सन्नारयामः,
“एवं च कुर्वतां भविष्यत्क्षेत्रेनैवास्माकं प्रभाव इति,” ततः प्रतिभातं तन्मन्त्रिणो वचनं सर्वेषामपि भद्रामोदादिभूजानां, ततश्चेत्तास्तमर्षिर्व
वाक्येन प्रारब्धं क्रियया—ततो मे निष्ठदस्थेषु, तेषु जातेषु सुन्दरि ! । पूर्वोक्तिषु सर्वेषु, यज्जातं वभिन्नामय ॥ ४४१ ॥ तानाटोह्यवतो
गुर्वी, यशस्तन्मानपूजनाम् । आत्मनश्चित्तकक्षोलाः, समुत्पन्ना ममेदशाः ॥ ४४२ ॥ यदुत—“अहो ममातुलं तेजस्तथाऽहो मम गौरवम् ।
“अहो जगति पाण्डित्यमन्यसाधारणं मम ॥ ४४३ ॥ अहो युगप्रधानोऽहं, यथाऽतिशयान्वमाविनोः । कालयोरपि मादयो, न भूतो न
“भविष्यति ॥ ४४४ ॥ सर्वो विद्याः कलाः सर्वोः, सर्वे चातिशयाः परम् । अहो विमुच्य युवनं, मय्येव ननु संस्थिताः ॥ ४४५ ॥
“नरेन्द्रः पूर्वपर्याये, सुरूपो भोगलालितः । अधुना त्वीदृशः सूरिरहो नाहं लघुः पुमान् ॥ ४४६ ॥ महत्कुलं महत्तेजो, महती भीम-
“हृत्तपः । महती च मम प्रज्ञा, सर्वे हि महतां महत् ॥ ४४७ ॥ एवंविधविकल्पेभ्यः, साहृष्टारस्य मे वया । समं तेनानुपन्येन, सौल-
“एजो विजृम्भितः ॥ ४४८ ॥ तथा—यन्नासौ तत्र नियमान्निभ्यादर्शनवद्वया । ज्ञानसंवरणस्यापि, विलासो विपते भुवः ॥ ४४९ ॥
“साभ्यां वशीकृतआहं, मलिनीभूतचेतनः । जानन्नपि न जानामि, शास्त्रगर्भार्थमखसा ॥ ४५० ॥ पठामि पाठयान्यन्यं, व्यापक्षे ज्ञान-
“खसंहतिम् । भावार्थं न च युष्येऽहं वदामीभूतमानसः ॥ ४५१ ॥ केवलं मे परिभट्टं, सार्धं पूर्वचतुष्टयम् । पाश्चात्सं हन्त पत्काले,
“शेषज्ञानं न विस्तृतम् ॥ ४५२ ॥ अत्रान्तरे प्रयत्नेन, चिचवृत्तौ ममानये ! । प्रवाहिता नदी तूर्णं, रिपुभिः सा प्रमत्तता ॥ ४५३ ॥
“ततो विजृम्भितानुचैर्निजवीर्येण सुन्दरि ! । तानि गौरवसंज्ञानि, मानुषाणि विरोपतः ॥ ४५४ ॥ कथं ?—ईदृशः सिध्यवर्गो मे, वस-

“पात्रादयस्तथा । अहं पूज्यो जने मां हि, वन्दन्ते देवदानवाः ॥ ४५५ ॥ ममाणिमादयः सर्वा, विद्यन्ते भावभूतयः । इत्युत्तेकपरो
 “भूत्या, प्रार्थयामि च भाविनीः ॥ ४५६ ॥ शुभम् । तथा—आस्थादिवेषु लब्धेषु, रसेषु परमा रतिः । आविर्भूताऽतिलौल्यान्मे, प्रार्थनाऽ-
 “नागतेषु च ॥ ४५७ ॥ शय्यासनादिसंपाद्ये, वखाहारादिगोचरे । सुखे शारीरिके तोषः, प्राप्ते लौट्यं च भाविनि ॥ ४५८ ॥ जातं मे
 “त्रितयस्यापि, तदानीं वशवर्तिनः । विहायोमविहारं च, जातोऽहं शिथिलस्तदा ॥ ४५९ ॥ गौरवत्रितयेनापि, ततो मे हृतचेतसः ।
 “आर्वाशयोऽपि संपन्नो, दुष्टसङ्कल्पकारकः ॥ ४६० ॥ ॥ च रौद्राभिसन्निधौ, न जातो वाधकस्तदा । आर्वाशयसमीपसः, केवलं सोऽ-
 “व्यवस्थितः ॥ ४६१ ॥ ततस्मा अपि संपन्नास्तिस्त्रस्तपरिचारिकाः । तस्यैव वर्धनोद्युक्ता, मम दौःशील्यकारिकाः ॥ ४६२ ॥ इतश्च
 “चित्तविक्षेपो, मण्डपो वेदिका च सा । चित्तवृत्तौ कृता सज्जा, विष्टं च समाहितम् ॥ ४६३ ॥ चारित्रधर्मराजाद्याश्चित्तवृत्तौ तिरो-
 “हिताः । ज्ञातः श्रमणवेपोऽपि, सिध्यादृष्टिरहं तदा ॥ ४६४ ॥ ततो लब्धावकाशैस्त्रैवं सर्वैररातिभिः । आयुर्नोमा च संविष्टः, स राजा
 “मम भार्यया ॥ ४६५ ॥ यदुत—निरूपयाऽऽर्यपुत्रस्य, भद्रः स्थानं मनोहरम् । साभ्रतं चारुवासार्थं, योन्यमीदृशकर्मणाम् ॥ ४६६ ॥
 “तेनोक्तं—भगवति ! निरूपितमेवास्य निवासस्थानं, यतो मिलितः साभ्रतं महामोहयलेऽमुष्य चरितेन विरञ्जितहृदयः कर्मपरिणामः
 “पुरस्कृतस्तेन पापोदयः प्रस्रापितोऽहमेकाक्षनिवासनगरे आकारितौ च ततस्तीव्रमोहोदयालान्तावोधाभ्यां सद्गन्धेन स-
 “ंकारणेन वेदनीयस्योपरि कर्मपरिणामः ततः सर्वस्वमपहृत्य कृतोऽसावर्कचित्करः ततस्तान्धां तीव्रमोहोदयालान्तावोधाभ्यां सद्गन्धेन स-
 “परिवारेण मया भगवत्या च तस्मिन्नेकाक्षनिवासनगरेऽधुना निवस्तव्यं,” किमत्र निरूपणीयं ?, जानाति चेदं सर्वं स्वयमेव भगवती,
 केवलं मयि दयां कुर्वती मामेवमुल्लासयति, भवितव्यतयोक्तं—भद्रायुष्क ! सत्यमेवमिदं, तथाहि—नियोगो यत्र ते जातस्तात्रावश्यं तया

मया । स्नाने सहाय्यपुत्रेण, वस्तन्यं शेषकैरपि ॥ ४६७ ॥ केवलं—त्रिभागमात्रमद्यापि, स्नातव्यस्येह विधिति । ततोऽतिवह्निचे तत्र,
 यास्वामो भद्र ! लीढया ॥ ४६८ ॥ तेनोक्तं भगवत्सेव, जानीते केऽत्र मादशाः ? । किं च—संपूर्णं कार्यं तां सिद्धः, सामग्रीं गमनोचि-
 ताम् ॥ ४६९ ॥ तवस्तैः प्रवर्तीभूतैः, सर्वैरेव वरानते ! । अत्यन्तशिथिलो मार्गो, कृतोऽहं सुखलभ्यतः ॥ ४७० ॥ भोष्यं मे मा च दीवं मे, मा
 सन्त्वन्ये परीषदाः । एवं सुसासिकाशीलस्त्यक्तमार्गोऽस्मादभ्यवम् ॥ ४७१ ॥ तवस्तदन्ते रहितो विधानेन संमूढया चेतनया प्रपल्लैः दा-
 रीरदोषैरलक्ष्यपन्नात्मानं जीर्णोपां प्राचीनगुहिकायामास्त्राय सामपरां नीतोऽहं वद्वैकाक्षनिवासनगरे स्थापितो वनस्पतिपाटके तेन पूर्वो-
 दितेन प्रासादापवरकन्यायेन, स्थितः कियन्तमपि कालं भक्ष्यभ्रपरापरगुहिकां, ततोऽन्यदा नीतोऽहं शेषपाटकेषु वदन्यनगरेषु च,
 कदाचिदानीतः पञ्चाक्षपशुसंस्थाने—ततो विहृष्टभावत्वाभीतोऽहं विबुधाजये । कृताभ्य यद्भवस्तस्माद्रूपस्य गमागमाः ॥ ४७२ ॥ सभाहि
 —पञ्चाक्षपशुसंस्थानाद्भूरिशो व्यन्त्वादिषु । अकामनिर्जरां प्राप्य, गतोऽहं शुभभावातः ॥ ४७३ ॥ तथा—विशिष्टपरिणामेन, फवि-
 रत्करोपपातिषु । सौधर्मायेषु संपन्नो, विबुधाकारधारकः ॥ ४७४ ॥ किं षड्रुना ?—गृहिधर्मसमेतेन, सन्त्यग्दर्शनसंयुजा । वल्कटवत्स्वतः
 स्थानाददौ कल्प्य मयेक्षिताः ॥ ४७५ ॥ तथा—यद्गुहो मानवाधासमवाप्नोऽहं सुलोचने ! । कर्मकर्मान्तरद्वीपभूमिजेषु ननु स्थितः ॥ ४७६ ॥
 तत्र—अकर्मभूमिजातोऽहमेकं द्वे त्रीणि वा मुदा । स्थितः पत्न्योपमान्युच्चैः, कल्पयादपलातितः ॥ ४७७ ॥ वायद्रन्मुत्तमानभ्य, सत्का-
 न्ताभोगमोदितः । सुखाहारविदारध, विशुद्धाशयवन्धुरः ॥ ४७८ ॥ तदन्ते भार्यया युक्ते, गतोऽहं विबुधाजये । आस्त्राय गुहिकां चार्वा,
 पूर्वोक्तविधिना तथा ॥ ४७९ ॥ भूरियायाः प्रजातोऽहमन्तरद्वीपवासिषु । असंख्यवर्षाण्युष्को (व्येषु), गतभ्य विबुधाजये ॥ ४८० ॥ तथा
 —कर्मभूमिषु जातेन, यद्दक्षानान्जया कृतम् । जलज्वलनशैलादिपतनं विषमक्षणम् ॥ ४८१ ॥ पञ्चाभिपतनाद्यं वा, रज्ज्वाद्युद्रन्धनसि-

वनस्पति-
 पुगतिः भ-
 वपरम्परा

ज्ञा । कर्मशुद्धेन भावेन, धर्मबुद्ध्याऽन्यथापि वा ॥ ४८२ ॥ प्राप्तं तदपि तद्भेदे, सत्पुं विबुधालयम् । किं तु कित्वपिकावासे, जातो
 न्यन्तरपाटके ॥ ४८३ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ तथा—कृत्वा बालवपो पोरं, सरोपो वैरत्नपरः । तपोगीरवयुकोऽहं, गतो भवनवासिषु
 ॥ ४८४ ॥ तथा—तापसप्रतपासाद्य, तदनुष्ठानभावतः । ज्योतिष्यासिषु नीतोऽहं, बहुशो निजभार्यया ॥ ४८५ ॥ तथा—प्राप्य भा-
 गवती दीक्षां, तपोनिष्ठसदेहकः । युक्तः क्रियाकलापेन, ध्यानाभ्यासपरायणः ॥ ४८६ ॥ केवलं—सर्वज्ञभाषितं किंचित्पदं वाक्यमथाश्वरम् ।
 अभद्रधानो मूढरवारसन्मयदर्शनवर्जितः ॥ ४८७ ॥ गतोऽहं भूरिक्षो भद्रे, सर्ववैवेक्येऽपि । आगतो मानवावासं, भूयो भूयोऽन्तराऽन्तरा
 ॥ ४८८ ॥ शुभम् । अस्य च भ्रमणसौख्यं, भद्रे ! जानीहि कारणम् । वर्तिसंहारार्थवाकाले, शैथिल्यं यन्मया कृतम् ॥ ४८९ ॥ इतरथा
 —तदैव निर्मलीकृत्य, चित्तशुद्धिं निहत्य च । स्थिरगं स्थितो राज्ये, गतः स्यां निर्वृत्तावहम् ॥ ४९० ॥ तदिदमखिलं जावं, भूयो भ्रम-
 णलक्षणम् । निजाया दुष्टपेष्टायाः, फलं नान्यस्य कस्यचित् ॥ ४९१ ॥ अगृहीतसङ्केतयोक्तं—न केवलमिदं तात, समस्तं यन्निवेदि-
 तम् । त्वयेह यत तत्सर्वं, निजं पेष्टाविजृम्भितम् ॥ ४९२ ॥ तथाहि—यद्यवर्तिष्यथास्ताव, सर्वदा त्वं निरापदि । तस्य सुस्थितराजस्य,
 सदास्त्रायां स्थिराशयः ॥ ४९३ ॥ नाभविष्यत्तवो दीर्घो, त्वेयमतिशरणा । भीषणा श्रूयमाणाऽपि, वीव्राऽन्तर्यपरंपरा ॥ ४९४ ॥ शुभम् ।
 संसारिजीवेनोक्तं—यार चारुदितं सुभु, संप्रति त्वं हि वर्तसे । नाम्नाऽगृहीतसङ्केता, भावतस्तु विचक्षणा ॥ ४९५ ॥ तदाकर्णय
 चार्वाङ्गि, साम्प्रतं येन हेतुना । जातोऽहमीदृशावस्यस्तस्कराकारधारकः ॥ ४९६ ॥ अगृहीतसङ्केतयोक्तं—निवेदयतु भद्रे, संसारिजी-
 वेनोक्तं—तस्माद्वैवेक्यादन्त्यादानीवोऽहं महेज्या । पुरीं मनुजगत्यन्तःपातिनीं क्षेमनामिकाम् ॥ ४९७ ॥ इतश्च जानात्येव भवती यथा-
 अनेकापणमालाढ्ये, मूरिविस्मरसुन्दरे । महाविदेहरूपेऽत्र, हृदमार्गेऽतिदूरगे ॥ ४९८ ॥ वसन्ति चित्ररूपाणि, सत्पुत्राण्यन्तराऽन्तरा ।

मया । स्थाने सद्धार्यपुत्रेण, वस्तव्यं शेषकैरपि ॥ ४६७ ॥ केवलं—त्रिभागवान्नमद्यापि, स्वातव्यस्येह विप्रसि । तवोऽविलङ्घिते वय, यास्यामो भद्रः । लीलया ॥ ४६८ ॥ तेनोक्तं भगवत्वेव, जानीते केऽत्र मादृशाः ? । किं च—संपूर्णां कार्यतां सिद्धः, सामग्रीं गमनोचिताम् ॥ ४६९ ॥ ततस्तैः प्रवर्तीभूतैः, सर्वैरेव वरानने । अत्यन्तशिथिलो मार्गो, कृतोऽहं सुखलभ्यतः ॥ ४७० ॥ मोष्यं मे मा च दीप्तं मे, मा सन्त्यन्ये परीयद्वाः । एवं सुलासिकाशीलस्तत्कमार्गस्येताऽभवम् ॥ ४७१ ॥ तवसदन्ते रक्षितो विधानेन संमूढया चेतनया प्रयतैः दानरीरदोपैरलक्ष्यभ्रातृमानं जीर्णयां प्राचीनगुहिकायामास्याय तामपरां नीवोऽहं वनैकाक्षनिवासनगरे स्थापितो वनरपविपाटके तेन पूर्वो-दितेन प्रासादापवरकन्यायेन, स्थितः कियन्तमपि कालं भक्षयन्नपरापरागुहिकां, तवोऽन्यदा नीवोऽहं शेषपाटकेषु वदन्यनगरेषु च, कदाचिदानीतः पञ्चाक्षपशुसंस्थाने—तवो विबुद्धभावत्वाभीतोऽहं विगुयालये । कृताश्च यद्ब्रह्मस्माद्भूयस्त्वन्न गमामामाः ॥ ४७२ ॥ तथाहि—पञ्चाक्षपशुसंस्थानाभूरिशो व्यन्तरादिषु । अकामनिर्जरां प्राप्य, गवोऽहं शुभभावतः ॥ ४७३ ॥ तथा—विशिष्टपरिणामेन, कचि-त्कल्पोपपत्तिषु । सौधमार्गेषु संपन्नो, विगुयाकारधारकः ॥ ४७४ ॥ किं ब्रूता ?—गृहिधर्मसमेतेन, सन्यस्यदर्शनसंयुजा । वल्कलवल्कतः स्थानादष्टौ फल्पा मयेक्षिताः ॥ ४७५ ॥ तथा—यदुशो मानवावासमवाप्तोऽहं सुलोचने । । कर्मोक्तान्तरद्वीपभूमिजेषु नृषु स्थितः ॥ ४७६ ॥ तत्र—अकर्मभूमिजातोऽहमेकं द्वे त्रीणि वा सुता । स्थितः पत्योपमान्युर्ध्वैः, कल्पपादपलालितः ॥ ४७७ ॥ तावद्रज्ज्वलमानश्च, सत्कान्ताभोगमोदितः । सुलाक्षारविदारश्च, विशुद्धाशयवन्धुरः ॥ ४७८ ॥ तदन्ते भार्यया युक्तो, गवोऽहं विगुयालये । आस्याप गुहिकां चार्वा, पूर्वोक्तविधित्वा तथा ॥ ४७९ ॥ भूरिचाराः प्रजातोऽहमन्तरद्वीपवासिषु । असंख्यवर्षाण्युष्को (प्रेषु), गवश्च विगुयालये ॥ ४८० ॥ तथा—कर्मभूमिषु जातेन, यदज्ञानान्मया कृतम् । जलज्वलनशैलादिपवनं विषमक्षणम् ॥ ४८१ ॥ पञ्चाग्निवपनाद्यं वा, रज्ज्वाद्युद्धन्यनारि-

वनस्पति-
दुगतिः भ-
वपरम्परा

अथासौ भारकराकारस्तातोऽस्त्रं समुपागतः । नलिनी च गता तेन, सार्धं माता ममानया ॥ ५१८ ॥ ततो यावत्करिष्यन्ति, किल राज्येऽभिषेचनम् । सामन्तास्तावदुत्पन्नं, चक्रत्वं ममातुलम् ॥ ५१९ ॥ तथा—जातानि शेषरत्नानि, सुन्दराणि त्रयोदश । निषयश्च समायाता, नय यश्चैः सुरक्षिताः ॥ ५२० ॥ ततोऽयं चक्रवर्तीति, मत्वा सर्वे नराधिपाः । गताः किङ्करत्वं मेऽत्र, सुकच्छविजये तदा ॥ ५२१ ॥ ततो निर्जित्य निःशेषं, पट्यण्डं भूमिमण्डलम् । क्षेमपुर्यां स्थितेनैव, प्रतापेन मयाऽर्जितम् ॥ ५२२ ॥ कृतो द्वादश वर्षाणि, द्वात्रिंशद्विर्महीभुजाम् । सहस्रैरभिषेको मे, किराटोपराजिनाम् ॥ ५२३ ॥ ततो देवीसहस्राणां, चतुःपद्मा सहस्रिलाम् । कु-
हनीलाब्जनेत्राणां, मुञ्चानो भोगसहविम् ॥ ५२४ ॥ कुर्वाणो जनतानन्दं, दधानश्चक्रवर्तिताम् । महाभूतिविमर्देन, भूरिकालमहं स्थितः ॥ ५२५ ॥ पुनरम् । किं बहुना ?—चतुर्भिरधिकाशीतिपूर्वलक्षाणि लीलया । उद्दामराज्यसन्भोगं, कृत्वाऽहं चाकलोचने ! ॥ ५२६ ॥ निर्गतः पश्चिमे काले, स्वपुर्यां राजलीलया । पट्यण्डविजयस्यापि, स्वस्य दर्शनकाम्यया ॥ ५२७ ॥ पुराकरादिसंकीर्णां, तां पर्यट्य वसुन्ध-
राम् । अहमत्र समायातः, ससुरे शङ्खनामके ॥ ५२८ ॥ ततश्च—पश्चात्कृत्वा यत्नं शेषं, राजवत्सभवेष्टितः । प्राप्तश्चित्तरमं चैवमुद्यानं नन्दनोपमम् ॥ ५२९ ॥ इतश्च—यानि गुणधारणावस्थापामभूवंस्तथा प्रथमो मे धर्मदेशकः कन्दमुनिः तथा वयस्यः कुलंधरो भार्या च मदनमञ्जरी, तान्यप्यारोपितानि भवितव्यतया अमितानि भवचक्रे दर्शितानि सुन्दरासुन्दररूपेण, ततः स कन्दमुनिः कचिच्छतवहु-
लिकासम्पर्कः समानीतोऽस्यैव सुकच्छविजयस्यान्तर्भूते हरिपुरे तत्र च भीमरथो राजा तस्य च सुभद्रा नाम महादेवी तयोश्चास्ति समन्तभद्रो नाम तनयः ततः प्रवेशितोऽसौ कन्दः सुभद्राकुशौ निर्गतः क्रमेण जाता दारिका प्रतिष्ठितं तस्या नाम महाभद्रेति । इतश्च समन्तभद्रः संप्राप्य सुघोषमाचार्यं संजातवैराग्यः संभ्रात्य पितरौ निष्कान्तः संपन्नः संपूर्णद्वादशाङ्गपरः स्थापितो गुरुभिः सूरि-

ततः क्षेमपुरी साऽस्य, हट्टमार्गस्य मध्यागा ॥ ४९९ ॥ सुकच्छविजयस्थानमिदं भद्र ! निगद्यते । यद्य स्थिता ययं यूयं, पुरी सा च
सनोदरा ॥ ५०० ॥ तस्यां च क्षेमपुर्या—अभूदरातितामिस्रवर्धणस्तेजसां निधिः । राजा युगंधरो नाम, भास्कराकारधारकः ॥ ५०१ ॥
तस्य दर्शनमात्रेण, प्रोत्सुक्युरापङ्कजा । आसीदिष्टा महादेवी, नलिनी नाम विभुता ॥ ५०२ ॥ अथागृहीतसद्भवे !, अधिवभ्यतयां
तया । सस्याः प्रवेशितः कुशावहं पुण्योदयान्वितः ॥ ५०३ ॥ इतश्च—तस्यां रात्री मुद्राय्यायां, सा मुष्मा कमलेश्वरा । चतुर्दश महा-
स्त्रप्रानवलोच्य समुत्थिता ॥ ५०४ ॥ सतः प्रहृष्टयाऽऽख्यातास्ते युगंधरभूभुजे । तया फलोपलभ्यार्थं, महास्त्रा गजार्दयः ॥ ५०५ ॥
तेनायुक्तं यथा देवि !, देवदानवपूजितः । कुलप्रदीपस्ते पुत्रश्चक्रवर्ती भविष्यति ॥ ५०६ ॥ सतः प्रोत्सुह्मनेना सा, भर्तुर्यस्यमनोहरैः ।
अभिनन्य तदुल्लाषैर्गर्भं धारयतेऽनघा ॥ ५०७ ॥ ततः संपूर्णकालेन, सुन्दराकारधारकः । पुण्योदययुतो जातस्त्रोपाद्रष्टोऽद्भुतभवया ॥ ५०८ ॥
अथ गत्वा प्रियङ्गुर्या, दर्पगात्रदया गिरा । प्रोत्सुह्मनेत्रयाऽऽस्थाने, सावायाहं निवेशितः ॥ ५०९ ॥ ततः पुलकपार्श्वभ्रं, स इत्था पारि-
तोषिकम् । दानं तस्यै, यथाकाममादिदेश महोत्सवम् ॥ ५१० ॥ अथ विलासविभूषणपथुरः, सरसनवंनवादनमुन्दरः । मयविपूषित-
लोकमनोहरः, प्रवदते मम जन्ममहोत्सवः ॥ ५११ ॥ गानपानचरसादनयन्तो, मानदानमदानादरयन्तः । तातवाक्ययदातो चित्तसन्त-
स्तत्र गाढमुद्रिता ननु सन्तः ॥ ५१२ ॥ यथैकं तद्दिनं भद्रे !, सथाऽन्यद्दिनपञ्चकम् । गवमुद्रामलीलाभिर्दुहदुस्तवमुन्दरम् ॥ ५१३ ॥
ततः प्रयत्नतः सर्वस्त्रावाभ्यान्यवादिभिः । पष्टिकाजगरो रम्यः, कृतो मे नाकविभगः ॥ ५१४ ॥ ततो महाप्रमोदेन, लङ्घिते मास-
मात्रके । प्रविष्टिनं च मे नाम, यथाऽयमनुसुन्दरः ॥ ५१५ ॥ अथ संवर्धमानोऽहं, धात्री पञ्चकलालितः । क्षुमारभायमापन्नो, गु-
हीताः सकलाः कलाः ॥ ५१६ ॥ ततश्च यौवनस्योऽहं, यौवराज्येऽभियेचितः । चातेन महाता भद्रे !, चिमर्दन मनोरमे ॥ ५१७ ॥

तदयं ददात्युपयाचितशतानि भिक्त्यौषधमूलजातानि, ततो भवितव्यतया स कुलंधरो भूरिषु भवेयुः कृत्कुशलाभ्यासः प्रवेक्षितस्तस्यः। कुक्षौ,
दृष्टोऽनया स्वप्नो यथा मुन्दराकारधरः पुरुषो वदनेन मे प्रविश्य शरीरे हृदयेन निर्गत्य गतः केनचिन्नरेण सार्धं, ततः कथितोऽनया भवे
स स्वप्नः, तेनोक्तं—भविष्यति ते पुत्रः केवलमचिरेण कंचन गुरुं प्राप्य प्रयजिष्यति, तदाकर्ण्य तुष्टा कमलिनी, तवरवृत्तीये मासि संजा-
तोऽस्याः कुशलकर्मकरणमनोरथः संपादितः श्रीगर्भराजेन संपूर्णकाले च जातो दारकः परिपुष्टो राजा कारितस्तज्जन्मातन्दः, इतश्च
समुत्पन्नविमलकेवलालोकः समागतोऽसौ समन्तभद्राचार्यः स्थितोऽत्रैव चित्तरमे कानने निर्गता वदन्त्यर्थं महाभद्रा। कथंचिन्न वि-
ज्ञातः सुललितया, संजातः कथंचिन्नाजदारकजन्मः, भगवतोक्तं—एष बहुशोऽभ्यस्तकुशलकर्मा राजपुत्रो न स्यात्सति भवने प्रदीप्यति
प्रप्रच्यां भविष्यति सर्वज्ञागमपारकः, तदाकर्ण्यगता निजोपाश्रये महाभद्रा, इतश्च तस्य नरेन्द्रतनयस्य पौण्डरीक इति प्रतिष्ठितमभि-
धानं विहितो नामकरणप्रसोदः, इतश्च सा सुललिता कुतूहलपरतया विचारन्ती प्राप्ता तत्र चित्तरमे कानने दृष्टः सङ्गमभ्यस्योऽनया स
समन्तभद्रसूरिर्नृपतिमुत्तुगुणसन्द्देहं वर्णयमानः, उक्तं च भगवता—यतोऽयं शुभेन कर्मपरिणामेन अनुकूलीभूतया कालपरिणत्या अस्यां
मनुजगतां जनितस्तस्मादेवंविधगुण एवायं भविष्यति, भव्यपुरुषो हि सुमतिः सन्निखिलैर्गुणैर्बुध्यत एव कोऽत्र सन्द्देहः?, ततस्तदाकर्ण्य
दृष्टः। सर्वे लोकाः, सुललितया चिन्तितं—कथं कालपरिणतिकर्मपरिणामयोर्जनकत्वं कथं यैष भाविगुणजातं जानाति?, ततो गत्वा य-
सति दृष्टोऽनया महाभद्रा, तथा चिन्तितं—अत्यन्तमुपधेयं सुललिता, ततोऽयमेवास्याः प्रतियोषनोपाय इति संचिन्त्य युक्तिवतः समर्थितं
महाभद्रया कालपरिणतिकर्मपरिणामयोर्जनकत्वं, तत्पादयामि च सदागमगोचरमस्याः प्रीतिमिति चिन्तयन्त्याऽभिहितमनया—भद्रे! स
तदा लोकमध्ये व्याचक्षाणः सदागमस्त्वयाऽवलोकितः स हि भगवान् भूतभवऋविष्यद्भावाभिः शेषानाविर्भावयत्येव नास्त्यत्र सन्द्देहः

पौण्डरीक-
जन्मादि

सुललि-
तायाः
समन्त-
भद्रदर्शनं

॥ ७३७ ॥

पदे, सापि च महाभद्रा संप्राप्ता यौवनं परिणीता गन्धपुराधिपतिना पद्मावतीरविप्रभपुत्रेण दिवाकरेण गतोऽसौ कालधरोनासं प्रति-
 बोधिता समन्तभद्रसूरिणा महाभद्रा गृहीताऽनया भगवती दीक्षा संजातैकादशाहधारिणी गीतार्था स्थापिता गुरुभिः प्रवर्तिनीपदे ततः
 सा सुसाध्वीभिः परिवारिता बिहरन्ती संप्राप्ता रत्नपुरे, तत्र च मगधसेनो राजा तस्य च सुमङ्गला नाम महादेवी, इत्यथ सा मद्-
 नमज्जरी जतिता तत्सुतार्वेन भवितव्यतया तया कृतं तस्याः सुललितेति नाम प्राप्ता क्रमेण यौवनं संपन्ना पुरुषद्वेषिणी छद्मिनी भूरि-
 कालः नेष्टो वरानधोऽप्यनया ततः कथमित्यं वरित्यत इति संजाता जननीजनकयोश्चिन्ता ततो महाभद्रां समागतासाकर्ण्य गृहीत्वा सां
 सुललितां प्रियपुत्रिकां गत्वा तदुपाश्रये यन्दनार्थं देवीनरेन्द्रौ वन्दिता सपरिकरा भगवती दत्तोऽनया परमपदकल्पपादपनिरुपहृतवीज-
 भूतो धर्मलाभः विहितायुतप्रवाहकल्पा सद्भर्मेदशना ततः सा सुललिता परिरुष्टमपुभ्यमानापि भगवतीवचनभार्यभृत्यभृत्यमुपवत्या
 पूर्वपरिचयादुत्पन्नशेहरागा भगवतीवदनकमलावलोकनाभिजलोचने कचिदन्यत्र नेतुमपारयन्ती पितरं प्रत्याह—वात ! मया भगवत्या-
 क्षरणयुगलं पुर्युपासितव्यं तदनुजानातु मां तातो येनाहमनयैव सार्धं सर्वत्र विचरामीति, तदाकर्ण्य प्रकृतिता सुमङ्गला, नृपतिराह—
 देवि ! अलमत्र वदितेन करोतु वरसा समीहितं अयमेवासा विनोदतोपायो भविष्यति, केवलं भगवतीपार्श्वस्याऽनया सामर्भायुक्त्वा
 गृहस्थयैव संत्या पर्यटितव्यं न चास्मदपृच्छयाऽनया प्रपन्नयाजस्योऽपि विधेयः, सुललितयोक्तं—वात ! महाप्रसादः, ततः सा सुललि-
 ता तया महाभद्रया प्रवर्तिन्या सह तथैव नानादेशेषु विचरितुं प्रवृत्ता, केवलं कर्मोदयात्र प्रवर्तते तस्याः पाठः न लगति सामाचाटी-
 क्रमः न बुध्यते च सा परिरुष्टमपि कथ्यमानमागमार्थं, अन्यदा समायाता भगवती महाभद्राऽत्र शङ्खपुरे स्थिता नन्दस्य भेषिनी पंच-
 शालायां, इत्यश्वात्र शङ्खपुरे मम मातुलः श्रीगर्भो नाम राजा तस्य च महाभद्राभातृप्नसा कमलिनी नाम महादेवी सा च निरपत्या

सुललि-
 तायाः
 साध्वी
 सह पर्यटनं

श्रीगर्भराजाय च संजातस्तयोः प्रमोदः ततो गत्वा महानन्देन समर्पितस्त्राभ्यां भगवतो निजवनयः ततः कुरुते स प्रतिदिनमागमाधि-
गमं पौण्डरीकः, ततोऽत्रैव चित्तरमे काननेऽत्रैव च मनोनन्दने चैत्यभवने सङ्घसमुदयमध्यस्थिते भगवति समन्तभद्रसूरौ धर्म व्याचक्षणे
स्थितायां महाभद्रायां निकटवर्तिनि पौण्डरीके समागतायां मुल्लितायां धर्मकथाऽऽक्षिप्तहृदये भद्र्यलोके समुल्लसितो मदीयबहलकल-
कलः, तद्वृषणादुत्कर्षिता परिपत्, ततः मुल्लितवया महाभद्रां प्रयुक्तं—भगवति ! किमेवत् ? सा प्राह—नाहं जाने, ततो भगवता
तयोः मुल्लितापौण्डरीकयोः प्रतिबोधायैदमुक्तं—यथा महाभद्रे ! किं न जानीये त्वं प्रसिद्धैव तावदियं मनुजगतिर्नगरी प्रहयतोऽयं
महाविदेहरूपो हृदमार्गो यत्राधुना सर्वेऽपि वयमास्महे, ततोऽद्य संसारिजीवो नाम तस्करो गृहीतः सलोत्क्रको दुष्टाशयादिभिर्दण्डपादिकैः
दर्शितः कर्मपरिणाममहारजाय, ततस्तेन पृष्ठा कालपरिणति स्वभावादीध्वाङ्गापितोऽसौ बन्धवया, ततः सोऽयं संसारिजीवः खल्वेवं वे-
द्वितस्त्रै राजपुरुषैर्महाकलकलेन हृदमार्गमध्येत नगर्था निःसार्य नीत्वा च पापिपञ्चरनामकै बन्धस्थाने दुःखमारेण मारयिष्यते, तदैप
तस्मिन्नीयमाने कोलाहलः श्रूयते, मुल्लितयोक्तं—भगवति ! ननु शङ्कपुरमिदं न मनुजगतिः चित्तरमं चेदं कालनं न हृदमार्गः श्रीगर्भ-
ध्याय राजा न कर्मपरिणामः तत्किमित्येवं भगवन्तो जल्पन्ति ? भगवानाह—धर्मशीलेऽगृहीतसङ्केता त्वमसि न जानीये परमार्थः,
मुल्लितवया चिन्तितं—ही ममाप्यपरं नाम कृतं भगवता, ततः स्थिता विस्मितवदना, महाभद्रया बुद्धो भगवद्वाक्यार्थः, चिन्तितत्वम-
नया—कश्चिदेप कृतभूरिपापो नरकगामी भगवता जीवो निर्दिष्टः, ततः संजाता महाभद्रायाः करुणा, अभिहितमनया—भगवन् !
किमेव कथंचिन्मोचयितुं पार्यते तस्करो न वेति, भगवानाह—आर्ये ! तव दर्शनेनास्मत्समीपागमनेन च भविष्यत्यस्य मोक्षः, महाभद्र-
योक्तं—भदन्त ! गच्छाम्यहमस्याभिमुखं, भगवदोक्तं—गच्छ, ततः करुणापरिगतहृदयाऽऽगता महाभद्रा मदभ्यर्ण, अभिहितोऽहं—

सूरिकृतं
अनुसु-
न्दरा-
वस्थानि-
वेदनं

तत्रसाद्यदेव मयाऽपीदं समस्तं विज्ञातं चिरपरिचितः न मे भगवान्महाप्रभावश्चेत्यादि पणितं सदागममाहात्म्यं कथितं च तस्य तथा परितोषकारणं, सुसलितयाऽभिहितं—भगवति ! ममापि विधेहि तेन भगवता सह परिचयं, महाभद्राऽऽह—यादं, ततो नीनाऽनया समन्तभद्रसूरिसमीपे सुललिता, वद्दर्शनाज्जातः सुललितायाः प्रमोदः संपन्नः कथितगुणेषु संप्रत्ययः, अभिहितमनया—भगवति ! यस्मिन् ताऽहनिपन्तं कालं भगवत्या यदेव न दर्शितो मे महाभागः सदागमः अहो ते स्तार्थपरता वदतः परं भगवति ! दर्शनीयो मे द्वितो द्वितं भगवान् येनाहमपि भगवत्या सहस्री पण्डिता भवामि, महाभद्रयोक्तं—एवं करित्ये, ततः प्रारब्धा साभ्यां प्रतिदिनं भगवत्पुण्यासना लङ्घितो मासकल्पः, ततो भगवानाह—महाभद्रे ! क्षीणजङ्घायलाऽसि त्वमधुना न शक्नोषि चिह्नं अवशिष्ट त्वमधैव दाहपुरे ययं तु विहरामस्तावत् पुनरागमिष्यामः, शुष्मप्रतिजागरणमेवेहास्माकं मासकल्पकरणे कारणं, अन्यथा हि न कल्पते सात्त्विसमभ्यासितेव शोधे साधूनां कर्तुं मासकल्पः, ग्लानप्रतिजागरणं तु पुष्टमालम्बनं, प्रतिपराणीयश्च भवत्या पौण्डरीकोऽयं राजद्वारकः भविष्यत्येव यथंमानो मे शिष्यः, तत्त्वत्येति प्रतिपन्नं सूरिवचनं महाभद्रया विहृता भगवन्तः, प्रातः क्रमेण पौण्डरीकः कुमारभावं प्रादुर्भूतोऽस्य यथानिर्दिष्टो गुणकलापः जातोऽयं श्लोप्रतिबद्धद्वयो महाभद्रायां, समागता भूयो भगवन्तः समन्तभद्रसूरयः नीलस्तदभ्यर्षे महाभद्रया पौण्डरीकः, स च भाविभद्रतया दृष्टस्तन्मूर्तिदर्शनेन रश्मिस्तद्वृणकलापेन प्रीणितस्तद्वचनाकर्णनेन, शुद्धगुणपुद्धितया च महाभद्रां प्रत्याह—भगवति ! किं नामायं महाभागः ? तया चिन्तितं—सरलहृदयोऽयं राजपुत्रो रश्मिस्तश्च भगवद्वृणैरिति लक्ष्यते, वदस्यापि जनयाम्येवद्वार-णेव सर्वज्ञागमविषयां भक्तिमिति संचिन्त्याभिहितमनया—भद्र ! सदागमोऽयमभिधीयते, पौण्डरीकेणोक्तं—भगवति ! यद्यन्मातातयोः प्रतिभाति ततोऽहमस्मैव भगवतः सकाशे गृहान्म्यागमार्थं, महाभद्रयोक्तं—शुक्लमिदं, ततो निवेदितस्तदभिप्रायो महाभद्रया कर्मलज्जि-न्ये

श्रुतान्तजातं जानाति भवान् ? इत्येतत्सर्वं निवेदयितुमर्हसि मद्रः, अनुमुन्दरेणोक्तं—अस्ति तावदागतोऽहमन्त्यमैवेयकात् समुत्पन्नोऽत्र सुकच्छविजये ध्वेसपुर्यां युगन्धरनटिनीपुत्रवयाऽनुमुन्दराभिधानः, अत्रान्तरे प्रोत्साहिवास्ते भविवन्धवया महामोहादयः, कथं ?—स-
न्यगदर्शनरस्यो, यावदेपोऽनुमुन्दरः । यत्तत्त्वं तावदेवान्न, यूयं भोः स्वार्थसिद्धये ॥ ५३० ॥ इतरथा—कथंचित्तं समासाद्य, परिपोष्य-
निजं फलम् । भवतां प्राग्देवायं, याधाकारी भविव्यति ॥ ५३१ ॥ अन्यथा—अछेदो न वशं याति, साम्प्रतं भवतामयम् । सद्रोधाधि-
र्हृतो भूयो, दुर्महोऽयं भवित्यति ॥ ५३२ ॥ ततोऽयुता यथाशक्त्या, कृतेषमं वशवर्तिनम् । चित्तश्रुतिमहाराज्यं, लाव यूयं निराकुलाः
॥ ५३३ ॥ तत्सन्धोदितैर्भेदः, वत्सामानैर्निरुद्धैः । बालकालात्समारभ्य, सैरहं पस्त्रिष्ठितः ॥ ५३४ ॥ अहं तु तेषां मध्यस्थो, व्या-
न्याग्धीभूतचेतनः । विस्मृताशेषसद्गन्धुः, पुनस्तन्मयतां गतः ॥ ५३५ ॥ ततः समस्तैस्त्रैः पारैः, संप्रयुज्य निजं निजम् । वीर्यं कृतो-
ऽहं भूयोऽपि, पापार्जनपरायणः ॥ ५३६ ॥ कथं ?—कौमारे वर्तमानोऽहं, प्रवृत्तो मांसभक्षणे । मद्यपाने रतो यूते, जन्तुसङ्घातपीडने
॥ ५३७ ॥ यौवने वर्तमानेन, पारदार्यादयस्तथा । लोके प्रमयताऽत्यर्थं, प्रसह्य विहिता मया ॥ ५३८ ॥ तथा—स्थितेन चक्रवर्तिदेवे,
महारभमपस्मिन्महाः । पापद्वयोऽन्यदोपाश्च, निरपेक्षेण सेविताः ॥ ५३९ ॥ सर्वत्र मूर्च्छितो गृह्यो, विभूतौ विपयेषु च । एतावन्तमहं
कालं, श्वितोऽत्यन्तसुखी किल ॥ ५४० ॥ एवं च वर्तमानेन, मया ते भावशब्दवः । विस्मृत्य पूर्वश्रुतान्तं, यन्मुबुक्ष्याऽब्रुवाहिताः ॥ ५४१ ॥
तवस्तेर्लेब्धप्रसरेमं मलिनवरीकृता चित्रवृत्तिः निवत्समभिभूतं चारित्र्यमैराजवलं धारितं (दूरे) निरुद्धमभ्यन्तरे तिरोहितं सत्क्षान्त्यादिकं
सुतरामन्तरङ्गमन्तःपुरं वह्निर्मावितोऽहं प्रभुभावान् प्रकाशितं कर्मपरिणामराज्यं प्रचलीभूतः पापोदयः वलिगतशुद्धामतया महामोहसैन्यं सं-
स्थापितानि निजनगरादीनि प्रवृत्ता वोढुं महापूरेण प्रमत्ततानवी विस्तीर्णीभूतं वद्विलसितं प्रत्यभीकृताश्चित्रविशेषमण्डपः समारिता वृष्णा-

यथा भद्र ! भगवन्तं सदागमं शरणं प्रतिपद्यसेति, तवः समानीतोऽहमेवं वदन्त्या भगवत्सर्मापं, दृष्टोऽहमेवं वक्ष्यतस्त्वाकारकारकः स-
मस्तपसिपदा, ममापि भगवन्तमवलोकयतोऽन्नाद्येषुसुखरसनिर्भरतया समागता भूढ्यां लब्ध्या चेतना प्रतिपन्नः शरणतया भगवान् मा-
भीर्दानेन समाधासितोऽहं भगवता दूरीभूता भगवद्भयेन किंलैते राजपुरुषाः तवो विभक्तीभूतोऽहं शृष्टस्या व्यतिकटं कथितव्यं मदे-
वमत्सद्गतान्तो विसरेण, अयं च भद्रे ! भगवतः समन्तभद्रसूर्योद्भाभद्रायाः पौण्डरीकस्य भवत्याद्य सम्बन्धी शृणान्तः प्रतीतोऽपि
तव स्वसंविन्त्यर्थं मया निवेदितः येन ते मदीयकथिते सुनिर्णीतमेवायं कथयतीति सर्वत्र सम्प्रदायो भवति, तज्जावर्त्तेऽनुना सम्प्रत्ययः १,
सा प्राह—वाढमात्मगोचरः संजातः, केवलं यदि त्वमनुसुन्दरनामा चक्रवर्ती तवः किमित्येवं तस्त्वाकारभाक्को दृश्यसे १, अयं मेऽनुना
सन्वेहः, स प्राह—भद्रे ! शुक्ल्योः प्रतिबोधनार्थं मयेदं बहिरपि तस्त्वरूपं विरचितं यतोऽहमन्तरङ्गं चौर्यमुद्दिश्य भवतां पुरतो भगवता
संसारिणीयो नामायं तस्करः कलकलेनेत्यं पङ्क्ता नीयते लभ्य इत्याख्यातः, तवो गवायां मम सन्पुतं महाभद्रायां चर्दनानुभावात्संजाते
प्रयोगे मया चित्रितं—यद्यप्येषा प्रज्ञाविशाला महाभद्रा जानात्येवंदं भगवदादिष्टं मदीयमन्तरङ्गं चौर्यं तवो लक्षयति भावतो मम व-
हकरसां तथाप्यगृहीतसङ्केताऽप्यपि सा सुललिता न जानीते गन्धमप्यस्य व्यतिकरस्य, तवभक्त्यवित्तरूपधारिणं मामुपलभ्य भवेदस्याः
सदागमवचने विप्रसयो न जानीते किंचिदयं सदागमो यवथक्कृत्यप्यनेन तस्कोऽभिहित इति भावयता, किं च—असाधसि पौण्डरी-
कोऽनेनैव द्वारेण प्रतिबोधितो भविष्यति, भव्यपुरुषो ह्यसौ सुमतिश्च वर्तते विद्यास्यति मामकीनदृष्टान्तभयणोत्तरकालमस्य सर्वस्य परि-
सुष्टमैदंपर्यं भविष्यत्यस्य प्रयोग इत्येवं विचिन्त्य विरचितमिदमन्तरङ्गात्मरूपसूचकं वैक्रियकरणलब्ध्या मया बहिरपि सर्वमेवंविधं रूप-
मिति, सुललितयोक्तं—कीदृशं पुनस्तदनन्तरङ्गं चौर्यं यद्भवता विहितं कथं वा तत्रेदानीं विद्वन्मना कथं वाऽहमगतं परगतं च निःशेषं

उपमिता
अ. ८-प्र.

॥ ७४३ ॥

णत् । आलोक्य काननं दिव्यं, संस्थितस्त्रादिदृक्षया ॥ ५४६ ॥ राजपुत्राश्च मे यावद्विनीताश्चाटुकारिणः । वदन्तो देव देवेति, दर्शयन्ति
वनश्रियम् ॥ ५४७ ॥ तावदेषा महाभागा, सुसाध्वीपरिवारिता । आगच्छन्ती महाभद्रे !, महाभद्रा विलोकिता ॥ ५४८ ॥ चतुर्भिः
कलापकम् । अथ निःशेषरूपेभ्यो, ज्यावृत्ता कीर्तितेव मे । अस्यां निपतिता दृष्टिः, संज्ञाताऽन्यतनिश्चला ॥ ५४९ ॥ एषापि मां प्रप-
द्यन्ती, संपन्ना कोदयन्धुरा । निःस्पृहापि महाभागा, पूर्वोभ्यासेन सुन्दरि ! ॥ ५५० ॥ अथ प्राप्ता ममाभ्यर्षो, चिन्तयन्ती गुरोर्वचः ।
अयं नरकगामीति, करुणाऽऽगतचेतना ॥ ५५१ ॥ ततः कन्दमुनिकाले गुणधारणेन सता मया नितरामेतद्रोचरस्याभ्यस्ततया बहुमान-
स्यानुशीलिततया विनयस्य प्रतिपन्नतया हृदयस्य भाविततया गौरवस्यानुष्ठिततया वत्सलभावस्य प्रादुर्भूतश्चेतसि मे विमर्शः यदुत—
कैदा पुनर्भगवती या दृष्टमात्रापि मे हृदयमेवमाहादयति नयने शीतलयति शरीरं निर्वापयति अमृतकुण्ड इव मां क्षिपतीति, ततः कृतो
मया भगवत्याः शिरःप्रणामः दत्तोऽनया पर्मेलाभाशीर्वादः, अभिहितं च—भो भो महाराज—मोक्षसम्प्रापके प्राप्ते, मानुष्ये ते नरो-
त्तम ! । उन्मार्गगमनाश्रयं, गन्तुमन्यत्र युज्यते ॥ ५५२ ॥ निजकर्मापराधेन, तत्कराकारधारिणः । वध्यस्य नीयमानस्य, कृत्वा भाववि-
ह्वननाम् ॥ ५५३ ॥ किं राज्यं स्युर्विलासाः के, के भोगाः का विभूतयः । किं वा स्यादर्थं ? महाराज !, चिन्तयेदं स्वचेतसा ॥ ५५४ ॥
युगम् । किं च—महर्शनात्तदा समुत्पन्नविमर्शायाः संज्ञातमस्या भगवत्या महाभद्राया जातिस्मरणं स्मृतस्तेन कन्दमुनिकालादारभ्य
समस्तो दृष्टान्तः प्रादुर्भूतं तदनुसारेण शुभाभ्यवसायादवधिज्ञानं दृष्टं तेन मदीयमपि विचरणं, ततोऽभिहितमनया—किं न स्मरसि रा-
जेन्द्र !, यत्तदा गुणधारणः । भवन्नुद्गमलीलाभिर्लेखितस्त्वं ममाग्रतः ॥ ५५५ ॥ क्षान्त्याद्यन्तःपुरं प्राप्य, मुख्यसम्भारपूरितः । स्थितो
यद्भावरज्ये त्वं, तर्हि ते विसृप्तं किल ? ॥ ५५६ ॥ किं न निर्मलसूरीणां, वचनानि स्मरन्ति ते । भवप्रपञ्चो यैस्तुभ्यमनन्तोऽपि

महाभद्रा-
यां रागाः
महाभद्रा-
कृत उप-
देशः
महाभद्रा-
या जाति-
रमृतिरव-
धिश्च

॥ ७४३ ॥

वेदिका संस्कृतं विपर्ययसंविष्टं परिपोषिता महामोहेन निजाऽविद्यागात्रयष्टिः सर्वथा पुनर्नवीभूतां समस्ता सामर्पो, ततः प्रयुक्तोऽर्न्धापां पर्यालोचः—अभिहितं विषयभिलाषेण—भो भोः सर्वे मर्द्दधाताः!, संचिन्तयत भद्रयः। दृष्टदाहाः पुन्य यूयं, किं प्रा यः परिकल्प्यते? ॥ ५४२ ॥ मन्ददादरेण निर्नाशं, वादशं वीक्ष्य पूर्वकम् । मन्ददादरो न युक्तो यः, साम्प्रतं कर्तुमग्र भोः! ॥ ५४३ ॥ तथा यत्तत्त्वन-
धुना, यूयं त्रिकण्टकं हि यः। यथा संपद्यते राज्यमाकाळं सुप्रविष्टिन्म् ॥ ५४४ ॥ ततः प्रतिभातं तत्तेषां मस्त्रिभयनं, अभिहितमर्थः—किं पुनरत्र क्रियत इति?, मस्त्रिणोक्तं—द्रुमिदं च कुर्वतेति, ततस्तदुपदेशेन प्रोत्सादितोऽहं मादित्यस्य स्वयमेव वैः क्षेत्रस्थितं कर्म-
परिणामसत्कं वर्णाधिरचितं प्रभूतमकुशलनामकं द्रव्यजातं, मादित्या च वैरेव स्थापितधीरतयाऽहं कर्मपरिणामराजस्य, ततस्तेनानिष्टं—यथा विडम्बनापुरःसर् पापिषधरे नीत्वेमं दुःखमारेण मारयत, तदाकर्ष्य दृष्टास्ते दुरात्मानः, ततो चित्तिसोऽहं कर्ममलभसन्ता-
वर्चितो राजसैर्गैरिहसकैः दसचित्तस्त्राप्तसैस्त्वणामपीपुण्ड्रकैर्विनाटितः प्रयत्नरागकद्वोलपरंपरानामिकया ललमानया कण्ठोत्सुण्डमालया विडम्बितो हृदये पूर्णमानया कुक्किलपसन्तविरूपया शरावमालया प्रियमाणेनोपरि पापातिरेकनामकेन जरास्त्रिकस्यण्डेन पक्षोऽकुशलना-
मकलोत्पत्त्यस्वरूपगलकेन आरोपितो महत्सदाचारानभिधाने रासमे वेष्टितः कुतन्तवसन्निभैर्दुष्टाशयादिभिः समन्ताद्राजपुरुषैर्निन्यमानो विवेकिलोकेन समुल्लसता कण्ठोत्पत्त्यस्वरूपेण श्रूयमाणेन शब्दादिसम्भोगानामकेन विरसविषमद्विष्टिद्विष्टिगन्तनिना चिन्तनमगनेन यद्विरहलोकसमुदयविलासरूपेण दुर्दान्तजनादृष्टदासेन निःसारितोऽहमेनं वच्यभूमेरभिभूतं तैर्महामोहादिभिर्महाविरेहरूपदृष्टमाणे निज-
देशदर्शनलीलाव्याजेनेति, ततस्तीरानीवोऽहममुं प्रदेशं श्रुतो युष्माभिर्मदीयपलकलकलः गता मम सम्भूतं तथा मदाभद्रा, इत्यथाहं तदा—निःशेषं दृष्टवत्स्यकत्वा, स्वसैन्यं राजलीलया । संप्राप्तश्चेदमुद्यातं, राजवत्तमवेष्टितः ॥ ५४५ ॥ रक्तसोक्तले पावदुर्त्तार्थे परवार-

वप्यता-
देशः

णात् । आलोक्य काननं दिव्यं, संस्थितस्त्रिदृक्षया ॥ ५४६ ॥ राजपुत्राश्च मे यावद्विनीताश्चाटुकारिणः । वदन्त्वो देव देवेति, दर्शयन्ति
वन्तश्चियम् ॥ ५४७ ॥ तावदेषा महाभागा, सुसाध्वीपरिवारिता । आगच्छन्ती महाभद्रे !, महाभद्रा विलोकिता ॥ ५४८ ॥ चतुर्भिः
कटापकम् । अथ निःशेषरूपेभ्यो, व्यावृत्ता कीर्तिव मे । अस्यां निपतिता दृष्टिः, संजाताऽत्यन्तनिश्चला ॥ ५४९ ॥ एषापि मां प्रप-
दयन्ती, संपन्ना स्नेहयन्पुरा । निःस्पृहापि महाभागा, पूर्वाभ्यासेन सुन्दरि ! ॥ ५५० ॥ अयं प्राप्ता ममाभ्यर्णो, चिन्तयन्ती गुरोर्वचः ।
अयं नरकगामीति, करुणाऽऽगतचेतना ॥ ५५१ ॥ ततः कन्दमुनिकाले गुणधारणेन सता मया नितरमेवद्रोचरस्याभ्यस्ततया बहुमान-
स्यानुशीलिततया विनयस्य प्रतिपन्नतया हृदयस्य भाविततया गौरवस्यानुष्ठिततया वत्सलभावस्य प्रादुर्भूतश्वेतसि मे विमर्शः यदुत्त—
क्रेया पुनर्भगवती या दृष्टमाश्रापि मे हृदयमेवमाह्लादयति नयने शीतलयति क्षरीरं निर्वापयति अमृतकुण्ड इव मां क्षिपतीति, ततः कृतो
मया भगवत्याः शिरःप्रणामः दत्तोऽनया धर्मलाभाशीर्वादः, अभिहितं च—भो भो महाराज—मोक्षसम्प्रापके प्राप्ते, मानुष्ये ते नरो-
त्तम ! । इन्मार्गगमनाश्रैवं, गन्तुमन्यत्र युज्यते ॥ ५५२ ॥ निजकर्मापरधेन, तत्कराकारधारिणः । वयस्य नीयमानस्य, कृत्वा भाववि-
ह्वयन्ताम् ॥ ५५३ ॥ किं राज्यं सुखिर्लसाः के, के भोगाः का विभूतयः । किं वा स्वास्थ्यं ? महाराज !, चिन्तयेदं स्वचेतसा ॥ ५५४ ॥
युगम् । किं य—महर्षीनात्तदा समुत्पन्नविमर्शायाः संजातमस्या भगवत्या महाभद्राया जातिस्मरणं स्मृतस्तेन कन्दमुनिकालादारभ्य
समस्तो वृत्तान्तः प्रादुर्भूतं तदनुसारेण शुभाभ्यवसायादवधितानं दृष्टं तेन मदीयमपि विचरणं, ततोऽभिहितमनया—किं न स्मरसि रा-
जेन्द्र !, यत्तदा गुणधारणः । भवजुहामलीलाभिर्ललितस्त्वं ममाग्रतः ॥ ५५५ ॥ क्षान्त्याद्यन्तःपुरं प्राप्य, सुखसम्भारपूरितः । स्थितो
यद्भाषराज्ये त्वं, तर्हि ते विस्मृतं किल ! ॥ ५५६ ॥ किं न निर्मलसूरीणां, वचनानि स्मरन्ति ते । भवप्रपञ्चो दैस्तुभ्यमनन्तोऽपि

महाभद्रा-
यां रागाः
महाभद्रा-
कृत उप-
देशः
महाभद्रा-
या जाति-
स्मृतिरव-
धिश्च
॥ ७४३ ॥

निवेदितः ॥ ५५७ ॥ यत्प्रसादाद्व्याप्तानि, त्वया प्रैवेयकारिषु । सुरानि दारुणं वेदसौ, केवलं हि सदागमः ॥ ५५८ ॥ बहुभ्यस्त भद्र-
राजः, तूर्णं मा शुभ्र सप्तमम् । अहं हि ते समायाता, वोधार्य करुणापरा ॥ ५५९ ॥ अत्रान्तरे च विज्ञाय, प्रस्तावं मम सन्मुखम् ।
पुनः प्रवृत्तः सद्गोपः, सम्यग्दर्शनसंयुतः ॥ ५६० ॥ स चान्वरारिवर्गेण, रुद्धस्तेन दुरात्मना । न शक्नोति ममाभ्यर्णभागान्तुं कमसा
पयि ॥ ५६१ ॥ ततो भगवतीवाक्यं, सूर्याशुनिकेरितम् । सूर्यकान्तसमं दीप्तं, ज्जीववीर्यं यत्प्रसन्नम् ॥ १६२ ॥ ततस्तस्य प्रकाशेन,
तत्तमः प्रलयं गतम् । लभमायोषणं रम्यं, चित्तवृत्तौ च सैन्ययोः ॥ ५६३ ॥ ततो यत्नेन निर्भिद्य, रिपुवर्गं विचन्यकम् । समागतौ च
मे पार्थ, तौ सद्गोपमहत्तमौ ॥ ५६४ ॥ ततः प्रवृत्तौ मे विमर्शः यदुत्त—किमेवा भगवती जल्पताति, ततश्चोद्गापोद्भूतमार्गगणपं शुर्वतो
मे ससुत्पन्नं जातिस्वरुपं, स्मृता गुणधारणावस्था, ततस्तदनुसारेण वर्धमानशुभाध्यवसायस्य मे समागतः सद्गोपवयस्यो विनिजित्सारमम-
तिपक्षमवधिः, तद्वलेन दृष्टा मयाऽसह्योया द्वीपसमुद्राः विलोकितोऽसद्वेप एव भयप्रपञ्चः प्रादुर्भूतं सिंहाचार्यकालाभ्यस्तं पूर्यपर्यन्तं
सहातिशयैः समस्तं ध्रुवं आकलितः परिसृष्ट इव निर्मलसूरिनिवेदितः समस्तोऽप्यात्मसंसारविचारः यदापात् पुनरसह्येयतया दृष्टः सा-
क्षावेष निजः परिभ्रमणशृङ्गान्तः, सतः पूर्वोक्तं कारणेन विरचय्येत्यं तत्करुणतया धृष्टिपि विद्वन्ममानमात्मानं समागतोऽहमिह समं
महामद्वया, तवाराधनीय एव ते मदीयव्यतिकरः, ततो भद्रे ! सुललिते भद्रनमश्चरीयमिति प्रसर्पितस्नेहस्तनुता अत्यन्तमुपेयमदृष्टपरमार्था
वराकीर्ति संजातकरुणातिरेकेण सर्वज्ञाभमगोचरधुमानेन छिद्यकर्मविलयतो भवत्तत्त्वास्तपस्विन्याः प्रतिशेष इति भगवतोऽस्य सदागमस्य
पादप्रसादाद्विललं मयेदमवधारितमिति सदागमे बहुमानमुत्पादयता संक्षेपेणाप्यनन्ततया पण्मासकयनीयो भगवन्माहात्म्यादेव प्रह्वये-
षेव निवेदितोऽयमगृहीतसङ्केते इत्युल्लापता मया श्रुतद्वलपरायै भवत्यै स्वयमपि संवेगापन्नेन समस्तोऽप्यात्मभवधमणप्रपञ्चः, तदीदृशं भद्रे !

अनुसुन्द-
रस्य स-
न्यक्त्यं

जातिस्-
रणं पूर्व-
योषोऽयं-
पिञ्च

तदन्तरं चौर्यं यन्मयाऽधुना विहितं ईदृशी च तत्र विदम्बना एवं चाहं स्वगतं परगतं च वृत्तान्तजातं जानामीति, एतच्चाकर्ण्य वि-
सिता सुललिता भाविता हृदये, पौण्डरीकेणापि गृहीतो मनान्भाषार्थः, ततोऽभिहितमनेन—आर्य ! किं पुनरधुना ते चित्तवृत्तौ वर्तते ?
अनुसन्दरेणोक्तं—आकर्ण्य—यावत्संवेगमापन्नः, प्रारब्धो निजचेष्टितम् । निवेदयितुमित्यं भोः, पुरतो भवतामहम् ॥ ५६५ ॥ तावच्चा-
रित्रधर्मोऽसौ, स्वसैन्यपरिवारितः । प्रस्ताव इति विज्ञाय, चलितो मम सन्मुखम् ॥ ५६६ ॥ तेन यागच्छता—आनन्दिदत्तं स्ववीर्येण,
पुरं सार्विकमानसम् । अत्यन्तशुभ्रतां नीतो, विवेकवरपर्यवतः ॥ ५६७ ॥ शिखरं चाप्रमात्तत्वं, कृतमुषैस्तरां वरम् । उद्भासितं च भूयो-
ऽपि, पुरं जैनं प्रतिष्ठितम् ॥ ५६८ ॥ स च चित्तसमाधातो, मण्डपोऽपि समाहितः । सा च निःस्पृहतावेदिः, पुनः सज्जा विनिर्मिता
॥ ५६९ ॥ तद्योद्धसत्प्रभाजालं, जीववीर्यं वरासनम् । कृतं तेन स्वसैन्यं च, सर्वथा परितोषितम् ॥ ५७० ॥ तत्रागच्छतस्सस्य, परि-
पूर्णतयाऽभवति । सर्वप्राणेन तद्धर्मं, महाभोहमहाबलम् ॥ ५७१ ॥ दृष्टं प्रत्यक्षतः सर्वं, तच्च युद्धं मयाऽबुलम् । ततः परितरे रम्ये, चि-
त्तसेरनीकयोः ॥ ५७२ ॥ ततः सद्गोषयुक्तेन, सन्मगदर्शनसंयुजा । मयाऽवष्टम्भितो जातः, स राजा जयभाजनम् ॥ ५७३ ॥ ततो
विषदित्वाशेषपरपक्षः स्वलीलया । अवाप्तजयलक्ष्मीकः, शत्रुराज्यं निपीड्य च ॥ ५७४ ॥ गृहीत्वाऽन्तःपुरं सर्वं, मामकीनं चिरन्तनम् ।
राजा चारित्रधर्मोऽसौ, मरसमीपमुपागतः ॥ ५७५ ॥ युगमम् । ते च निर्देष्टसर्वस्वाः, किञ्चिच्छेषस्वजीविताः । दीनाः क्षीणा दृढं लीना,
महामोहादयः स्विताः ॥ ५७६ ॥ चित्तवृत्ताविदं भद्र !, वर्तते मम सान्प्रतम् । यच्छत्रवः प्रलीनास्ते, प्रहृष्टा वरवान्धवाः ॥ ५७७ ॥ युगमम् ।
अन्यथा—प्रपद्य त्रिजगद्धन्यं, लिङ्गं सर्वज्ञभाषितम् । अधुना पोषणीयोऽसौ, वन्द्यवर्गो मयाऽऽन्तरः ॥ ५७८ ॥ एवं च वदता तेनानु-
सुन्दरराजेनोपसंहृतं तद्विष्टवं तत्कररूपं आविर्भावितं स्वाभाविकं चक्रवर्तिस्वरूपं कृतसङ्केततया निवृत्ता तत्करविदम्बनासामभी समायाता

निवेदितः ॥ ५५७ ॥ यत्प्रसादात्वाप्तानि, त्वया प्रैवेयकादिषु । सुखानि शरणं तेऽसौ, केवलं हि सदागमः ॥ ५५८ ॥ तदुभ्यस्व महा-
राज !, तूर्णं मां मुह्य साम्प्रतम् । अहं हि ते समायाता, बोधार्थं करुणापरा ॥ ५५९ ॥ अत्रान्तरे च विज्ञाप्य, प्रस्तावं मम सन्मुखम् ।
पुनः प्रवृत्तः सद्बोधः, सम्यग्दर्शनसंयुतः ॥ ५६० ॥ स चान्तरारिवर्गेण, कद्धस्तेन दुरात्मना । न शक्नोति ममाभ्यर्णमागन्तुं तमसा
पयि ॥ ५६१ ॥ ततो भगवतीवाक्यं, सूर्याशुनिकेररितम् । सूर्यकान्तसमं दीप्तं, जीववीर्यं वरासनम् ॥ १६२ ॥ ततस्तस्य प्रकाशेन,
तत्तमः प्रलयं गतम् । लक्ष्मणोपधनं रम्यं, चित्तवृत्तौ च सैन्ययोः ॥ ५६३ ॥ ततो यत्नेन निर्भिष्य, स्त्रियुगं विचिन्धकम् । समागतौ य
मे पार्थ, तौ सद्बोधमदत्तमौ ॥ ५६४ ॥ ततः प्रवृत्तौ मे विमर्शः यदुत्—किमेवा भगवती जल्पतीति, तत्तथोद्वापोद्दमार्गगयंयणं कुर्वतो
मे सन्मुखं जातिस्मरणं, स्मृता गुणधारणावस्था, ततस्तदनुसारेण कर्ममानशुभाभ्यवसायस्त मे समागतः सद्बोधवयसो विनिर्जित्यात्मप्र-
तिपक्षमवधिः, तद्वलेन दृष्टा मयाऽसङ्क्षेया द्वीपसमुद्राः विलोकितोऽसङ्क्षेय एव भवप्रपञ्चः प्रादुर्भूतं सिद्धार्थार्थकालाभ्यस्तं पूर्वपर्यन्तं
सद्वातिसद्वैः समस्तं श्रुतं आकलितः परिस्फुट इव निर्मलसूरिनिवेदितः समस्तोऽप्यात्मसंसारविस्तरः तदायात् पुनरसद्बोधयतया दृष्टः सा-
क्षावेव निजः परिभ्रमणपृच्छान्तः, ततः पूर्वोक्तिन कारणेन विरचय्येत्यं तत्कररूपतया बहिरपि विद्वन्धमानमात्मानं समागतोऽहमिह समं
महाभद्रया, तद्वारात्मनीत एव ते मदीयव्यतिकरः, ततो भद्रे ! सुललिते मदनमञ्जरीयमिति प्रसर्पितकन्दानुना अलनवसुगणयेयमदृष्टपरमार्था
वरकीर्ति संजातकरुणातिरेकण सर्वकागमगोचरबहुमानेन छिद्यकर्मविलयतो भवत्वस्यास्तापस्विन्याः प्रविशोष इति भगवतोऽस्य सदागमस्य
पादप्रसादादखिलं मयेदमवधारितमिति सदागमे बहुमानमुत्पादयता संक्षेपेणाप्यनन्ततया पण्मासकथनीयो भगवन्महात्मन्यादेव प्रह्वये-
णैव निवेदिष्येऽयमपृष्टीतसङ्केते इत्युत्पत्ता मया श्रुतद्वलपरये भवत्यै स्वयमपि संवेगापन्नेन समस्तोऽप्यात्मभवधमणप्रपञ्चः, तदीदृशं भद्रे !

अनुसुन्द-
रस्य स-
न्यक्त्यं

जातिस्म-
रणं पूर्व-
वोयोऽयं-
धिश्च

॥ ७४४ ॥

यदहं प्रविद्विष्यतः ॥ ५९३ ॥ तदप्याकर्ण्य ते मुग्धे !, यदि नो द्रावितं मनः । कालदृष्टं ततो मन्ये, हन्त तद्वज्रनिर्मितम् ॥ ५९४ ॥
युगम् । तथा—अनर्थसार्धदेव तौ, महामोहपरिमहौ । मया निवेदितौ श्रुत्वा, सर्वदोषसमाश्रयौ ॥ ५९५ ॥ यत्तदैव न मुक्ताऽसि,
स्थिता त्वं विस्मितेक्षणा । तेनायुहीतसङ्केता, मया प्रोक्ता पुनः पुनः ॥ ५९६ ॥ युगम् । किं च—बाले जडे तथा मन्दे, अप्यमे घालि-
दोऽपि च । यः प्रोक्तः स्पर्शनादीनामिन्द्रियाणां सुदारुणः ॥ ५९७ ॥ विषाकः सोऽपि चेदन्न, भयला नावधारितः । अवैधिका ततो
मन्ये, काष्ठमूलाऽसि सुन्दरि ! ॥ ५९८ ॥ युगम् । तथा—यत्तन्मनीषिणो दृष्टं, यच्च वैषक्षणं यद्यः । या देशना युयस्योच्चैर्येषोत्तमवि-
वेष्टितम् ॥ ५९९ ॥ यच्च कोविदविज्ञानमिन्द्रियाणां निषर्धे । तदाकलय्य को नाम, संसारान्न विरज्यते ? ॥ ६०० ॥ युगम् । अ-
न्यथा—अरियन्भूषणं यत्ते, मया मुग्धे ! निवेदितम् । चित्तवृत्तिस्थितं साक्षादन्तरङ्गमलद्वयम् ॥ ६०१ ॥ तस्याप्याकर्ण्य दृष्टान्तं, यदि न
प्रतिबुध्यसे । तव दोषे विधातव्ये, नास्त्युपायस्ततोऽपरः ॥ ६०२ ॥ तथा—तदाकलय्य तादृशं, दृष्टं कानकशेखरम् । सच्च सादृशमा-
लोच्य, सौजन्यं नारायाहनम् ॥ ६०३ ॥ विमलं मलहीनस्य, विमलस्य च वेष्टितम् । त्वां हरितरेन्द्रस्य, संचिन्त्य कृतविस्रयम् ॥ ६०४ ॥
विवेकमकलङ्कस्य, समाकर्ण्य च तादृशम् । मुनीनां भूरिख्यं च, श्रुत्वा धैर्यवकारणम् ॥ ६०५ ॥ तथापि यदि ते धितं, बालिके ! न
विरक्षितम् । हन्त कांकटुकप्राया, तवत्त्वं नात्र संशयः ॥ ६०६ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । ततोऽणुहीतसङ्केतेत्युच्यमाना सुहृर्मुहुः । माद-
घाडन्येन वा मुग्धे !, न रोपं गन्तुमर्हसि ॥ ६०७ ॥ तथा—किं न स्मरसि तद्बाले !, यत्त्वं मदनमञ्जरी । सती सती भमानीतां, तथा
पुण्योदयादिभिः ॥ ६०८ ॥ तत्सुखं तादृशः श्लेहस्ते विलासा मनोहराः । तद्राज्यं ते च दृष्टान्ताः, सर्व किं विस्मृतं तव ! ॥ ६०९ ॥
कन्दसाधुं समासाद्य, प्रमुखा जिनशासने । समं कुलधरेणोच्चैर्यत्तदा तन्न बुध्यसे ॥ ६१० ॥ यमाख्यजिर्मलाचार्यः, केवलालोकभास्करः ।

मस्त्रिमहत्तमसामन्ताः निवेदितस्तेभ्यो निजोऽभिप्रायः प्राप्तकालवया च प्रतिभातोऽमीषां, ततः पुरन्दराय निजमुवाय समर्पिषान्यनुमुन्दरेण राज्यचिह्नानि अयं भवतां राजेति स्थापित्वा राजसमूहाः सवितयं प्रतिपन्नमेधैः निर्वाहितं भगवदभिषेकपूजाधिकं निःशेषकरणीयं निर्णयः सपर्यारान्तःपुरः श्रीगर्भराजः श्रुताऽनेन सर्वेषामुचिता प्रतिपत्तिः पुनर्मूर्ध्निता परिपत् प्रष्टव्यो भवदानन्दः, —ततः क्षणेन तादर्थ्यं, 'एषाऽस्मिन्नुत्तमम् । अयम् सुललिताऽत्यन्तं, जाता चित्ते चमत्कृता ॥ ५७९ ॥ संजातः पीणदरीकोऽपि, स्वतोयो चिस्मिर्दक्षिणः । एषा सत्तादयं साक्षादनुमुन्दरार्थेद्वितम् ॥ ५८० ॥ अथ विज्ञापनापूर्वमनुमुन्दरम्भुजा । वत्साहिते वरा सूर्ये, प्रमथां दानुमुचते ॥ ५८१ ॥ सोऽनुमुन्दरराजेन्द्रः, कवणमावचेवनः । तां राजपुत्री भूयोऽपि, प्रत्युवाच असंभ्रमम् ॥ ५८२ ॥ कथम् ? —भद्रे सुखलिते । योपकायायापि न मानसे । संजातो वरसे सुगन्धे, तेनैवं चकितेक्षणा ॥ ५८३ ॥ दोलायमानचिच्छा त्वमीपद्मावार्थकोविदा ॥ संजाता सागमवं किं नु, वेत्ति नो सत्त्वनिर्णयम् ॥ ५८४ ॥ स्याद्रोषार्थं मया द्वेवं, गणनिर्देयकरकः । अब्रमपभ्यो तिस्रोयः, स्वकीयः परिकीर्तितः ॥ ५८५ ॥ वदनेन भुवनेत्यं, किं ते नायापि आयसे ? । धनन्तदुःखविस्तारे, शिर्वदो अब्रमारेके ॥ ५८६ ॥ किं य—यत्ते पुरोपमानेन, स्वार्जिषस्य विद्वन्मतम् । मयाऽसंभ्रमवदारेषु, जीवेषु प्रतिपादितम् ॥ ५८७ ॥ सार्कितो वृक्षितं सुगन्धे, किं वा नो भावितं इति ? । भवत्या येन निर्व्यंमा, संसारे कुर्ये रतिम् ॥ ५८८ ॥ अयम् । एकेन्द्रियादिभेदेषु, यच्च शिर्वेषु तिष्ठता । अनुभूतं मया शुःखं, एष्टुटं च तत्र धर्तितम् ॥ ५८९ ॥ न ह्युक्तास्य भावार्थः, किं त्वयाऽयापि मानसे ? । एवं निराकृष्टा सुगन्धे, येनायापि विजम्भसे ॥ ५९० ॥ अयम् । मोक्षसाधनयोर्न्येऽपि, लब्धे मातृभ्येऽनुले ॥ हिंसाकोपातुरो म्यांश्च, प्राप्तोऽष्टं दुःखमालिकाम् ॥ ५९१ ॥ स्या किं चिन्मावित्ता जाले, सभाजार्था इति त्वया ? । किं वा क्वथामिकामात्रं, भवत्या अस्मिन्निर्णयम् ॥ ५९२ ॥ अयम् । मया ज्ञानमपावत्स्वेयमावापरावधः । छोभमेतुनदोषान्भो,

सुललिता-
योपाय-
पूर्योक्त-
यप्रपञ्चो-
दितिः

यदहं प्रविद्वन्मृतः ॥ ५९३ ॥ तदप्याकर्ण्य ह भुवि, याव ना द्रावत मृतः । कालदृष्ट तया मृत्युः, हृत्तु यद्विद्वान्मृतः । यमम् । तथा—अनर्थसार्थदेहू तौ, महामोहपरिमहौ । मया निवेदिता भुत्वा, सर्वदोषसमाश्रयौ ॥ ५९५ ॥ यत्तदैव न बुद्धाऽसि, स्थिता त्वं विस्मितेक्षणा । तेनागृहीतसङ्केता, मया प्रोक्ता पुनः पुनः ॥ ५९६ ॥ युगम् । किं च—बाले जडे तथा मन्दे, अपमे घालि-
शेऽपि च । यः प्रोक्तः स्पर्शानादीनामिन्द्रियाणां सुदाहणः ॥ ५९७ ॥ विष्णुः सोऽपि वेदत्र, भवत्या नावधारितः । अवैष्टिका ततो
मन्ये, काष्ठभूताऽसि सुन्दरि ! ॥ ५९८ ॥ युगम् । तथा—यत्तन्मनीषिणो दृष्टं, यच्च वैषक्षणं वचः । या देशना भुवस्योच्चैर्यथोत्तमवि-
शेष्टितम् ॥ ५९९ ॥ यच्च कोविदविज्ञानमिन्द्रियाणां निषर्द्धेण । तदाकलय्य को नाम, संसारान्न विरश्यते ? ॥ ६०० ॥ युगम् । अ-
न्यथा—अरिदन्भूषणं चर्चे, मया भुग्ये ! निवेदितम् । चित्तवृत्तिसिधत्तं साक्षादन्तरङ्गमलद्वयम् ॥ ६०१ ॥ तस्याप्याकर्ण्य दृष्टान्तं, यदि न
प्रतिबुध्यसे । तव बोधे विधातव्ये, नास्त्युपायस्ततोऽपरः ॥ ६०२ ॥ तथा—तदाकलय्य सादृशं, दृष्टं कानकशेखरम् । तच्च सादृशमा-
लोच्य, सौजन्यं कारणादन्तम् ॥ ६०३ ॥ विमलं मलहीनस्य, विमलस्य च चेष्टितम् । त्यागं हरिर्नरेन्द्रस्य, संचिन्त्य कृतविस्रयम् ॥ ६०४ ॥
प्रियेकमकलङ्कस्य, समाकर्ण्य च सादृशम् । मुनीनां भूरिख्यं च, भुत्वा वैराग्यकारणम् ॥ ६०५ ॥ तथापि यदि ते चित्तं, घालिके ! न
विराजितम् । इन्त कांकडुकप्राया, ततस्त्वं नात्र संशयः ॥ ६०६ ॥ चतुर्भिः फलापकम् । सतोऽगृहीतसङ्केतेत्युच्यमाना मुहुर्मुहुः । माद-
द्यान्वेन वा भुग्ये !, न रोपं गन्तुमर्हसि ॥ ६०७ ॥ तथा—किं न स्मरसि तद्बाले !, यत्त्वं मदनमश्ररी । सती सती ममानीनां, तथा
पुण्योदयादिभिः ॥ ६०८ ॥ तत्सुखं जादृशः स्नेहस्ते विलासा मनोहराः । सद्राज्यं ते च दृष्टान्ताः, सर्वं किं विस्मृतं तव ! ॥ ६०९ ॥
कन्दसाधुं समासाद्य, प्रबुद्धा जिनशासने । समं कुलधरेणोच्चैर्यत्तदा तन्न बुध्यसे ॥ ६१० ॥ यमाख्यजिर्मलाचार्यः, केवलालोकभास्करः ।

सञ्चिन्तयन्तः निवेदितस्तेभ्यो निजोऽभिप्रायः प्राप्तकालवया च प्रतिभाषोऽभीष्टं, ततः पुरन्दराय निजमुवाच समर्पितान्मनुमुन्दरेण राज्यचिह्नानि अयं भवतां राज्ञेति क्षापिता राज्यसमूहाः सन्निधयं प्रतिपन्नमेधैः निर्वाहितं भगवदभियेकपूजादिकं निःशेषकरणीयं निर्गन्धः सपर्ययान्तःपुरः श्रीगर्भराजः कृताञ्जेन सर्वेषामुचिता प्रतिपत्तिः पुनर्मांलिता परिपत् प्रयत्नो भावानन्दः, —ततः क्षणंन वाटस्थं, एष्टाऽस्य-
 नुवमुत्तमम् । सुखा सुललिताऽत्यन्तं, ज्ञाता चित्ते चमत्कृता ॥ ५७९ ॥ संजातः पौण्डरीकोऽपि, स्वतोषो चिह्नितेक्ष्णः । एष्टा सत्त-
 टसं साक्षादनुसुन्दरमेष्टितम् ॥ ५८० ॥ अथ विष्णुपानार्पणमुसुन्दरमुज्ज्वाला । तस्मादिति वदा सूर्य, प्रमत्त्या दातुमुपते ॥ ५८१ ॥
 सोऽनुसुन्दरराजेश्वरः, कृपणागतचेतनः । तां राजपुत्रीं भूयोऽपि, प्रत्युवाच असांभ्रमम् ॥ ५८२ ॥ कथम् ? —भद्रं सुखलिते ! दोषक्षयापाप्मि-
 न भानसे । संजातो धर्मेसे सुखे, तेनैवं चकितेषणा ॥ ५८३ ॥ दोलायमानचिता स्वमीपद्माचार्यकोदितरा ॥ संजाता सान्द्रतं किं सु-
 वेत्ति नो सत्त्वनिर्णयम् १ ॥ ५८४ ॥ अद्भ्योपार्थ अया शेषं, गाढनिर्वेदकारकः । अथप्रपञ्चो निनोपः, स्वकीयः परिकीर्तितः ॥ ५८५ ॥
 तदनेन भुवनेत्थं, किं ते नयापि जायते १ । अन्नन्तदुःखविस्तारि, शिर्वेदो भवत्कारके ॥ ५८६ ॥ किं य—यत्ते पुरोपमानेन, कर्त्तव्यक-
 विवन्धनम् । सपाडसंभवद्वाटे, श्रीवेपु प्रतिपादितम् ॥ ५८७ ॥ तर्हि नो कश्चितं सुखे, किं वा नो भावितं इति १ । भवत्या येन सिद्धंमा,
 संसारे कुरुते रतिम् ॥ ५८८ ॥ सुखम् । एकेन्द्रियादिभेदे, यच्च शिर्वेपु तिष्ठता । अनुभूयं यथा दुःखं, एष्टं च तच्च कर्त्तितम् ॥ ५८९ ॥
 न ह्येकस्य भावार्थः, किं त्वयाऽप्यापि भानसे १ । एवं नित्यकुला सुखे, येनाप्यापि विलम्बसे ॥ ५९० ॥ सुखम् । मोक्षसाधनयो-
 ग्येऽपि, लज्जे मातृपथकेऽनुले ॥ हिंसाकोषातुरो यान्त्र, मातोऽर्द्ध-दुःखमालिका ॥ ५९१ ॥ अथा किं विभाविता जाले, सभावापां
 इति त्वया १ । किं वा कथानिकामात्रं, भवत्या मरिचिचिह्नितम् ॥ ५९२ ॥ सुखम् । अथा मासमुपायात्स्वेयमायापराधम् १ । छोभयेयुतदोषान्धो,

इति
 योऽप्य-
 पूर्वोक्त-
 यप्रपञ्चो-
 दितिः

यदहं प्रविद्धचित्तः ॥ ५९३ ॥ तदप्याकर्ण्य ते शुग्धे !, यद्वि नो द्रावितं मनः । कालदृष्टं षष्ठो मन्ये, हन्त तद्वज्रनिर्मितम् ॥ ५९४ ॥
 युगम् । तथा—अनर्थसार्धदेव तौ, महाभोहपरिग्रहौ । मया निवेदितौ भुत्वा, सर्वदोषसमाश्रयौ ॥ ५९५ ॥ यत्तदैव न बुद्धाऽसि,
 स्थिता त्वं विस्मितेक्षणा । तेनागृहीतसङ्केता, मया प्रोक्ता युनः युनः ॥ ५९६ ॥ युगम् । किं च—बाले जडे तथा मन्दे, अधमे धालि-
 शेऽपि च । यः प्रोक्तः स्वर्शनादीनामिन्द्रियाणां सुदाहणः ॥ ५९७ ॥ विषाकः सोऽपि चेदन्न, भवत्या नावधारितः । अवैष्टिका ततो
 मन्ये, काष्ठभूताऽसि सुन्दरि ! ॥ ५९८ ॥ युगम् । तथा—यत्तन्मनीषिणो दृष्टं, यच्च वैचक्षणं यच्च । या देशना युपस्योच्चैर्यच्चोत्तमवि-
 वेष्टितम् ॥ ५९९ ॥ यच्च कोविदविज्ञानमिन्द्रियाणां निषर्धेण । तदाकलय्य को नाम, संसारान्न विरज्यते ? ॥ ६०० ॥ युगम् । अ-
 न्यथ—अरियन्धूयसं-यत्ते, मया शुग्धे ! निवेदितम् । चित्तवृत्तिस्थितं साक्षादन्तरङ्गबलद्वयम् ॥ ६०१ ॥ तस्याप्याकर्ण्य दृष्टान्तं, यदि न
 प्रतिबुध्यसे । तव बोधे विधातव्ये, नास्त्युपायस्ततोऽपरः ॥ ६०२ ॥ तथा—तदाकलय्य सादृशं, दृष्टं कान्तकशेखरम् । तच्च तादृशमा-
 लोच्य, सौजन्यं नाराधाहन्म् ॥ ६०३ ॥ विमलं मलहीनस्य, विमलस्य च चेष्टितम् । त्यागं हरिनेन्द्रस्य, संचिन्त्य कृतविस्मयम् ॥ ६०४ ॥
 विवेकमकलङ्कस्य, समाकर्ण्य च सादृशम् । मुनीनां भूरिरूपं च, भुत्वा वैराग्यकारणम् ॥ ६०५ ॥ तथापि यदि ते चित्तं, धालिके ! न
 विरक्षितम् । हन्त कांकटुकप्राया, तवस्त्वं नात्र संशयः ॥ ६०६ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । षष्ठोऽगृहीतसङ्केतेत्युच्यमाना मुहुर्मुहुः । माद-
 धाड्येन वा शुग्धे !, न रीपं गन्तुमर्हसि ॥ ६०७ ॥ तथा—किं न स्मरसि तद्बाले !, यत्त्वं भदनामश्रयी । सती सती ममानीता, तथा
 पुण्योदयादिभिः ॥ ६०८ ॥ तत्सुखं सादृशः शोहस्ते विलासा मनोहराः । तद्राज्यं ते च दृष्टान्ताः, सर्व किं विस्मृतं तव ! ॥ ६०९ ॥
 कन्दसाधुं समासाद्य, प्रबुद्धा जिनशासने । समं कुलधरेणोच्चैर्यत्तदा तन्न बुध्यसे ॥ ६१० ॥ यमाख्याभिर्मालाचार्यः, केवलालोकभास्करः ।

भवप्रपञ्चं मेऽनन्तं, समक्षं ते स्फुटाक्षरैः ॥ ६११ ॥ किं न बुद्धस्त्वया सोऽयं, किं वा नैयावधारितः । येनैवं कीर्त्यमानेऽपि, तत्र दू-
न्येव तिष्ठसि ? ॥ ६१२ ॥ विन्यासेनामुना बाले ! तव बोधविधित्तया । मया संसारविस्तारः, स एव प्रतिपादितः ॥ ६१३ ॥ यथा
मे पथिकस्त्वेव, सर्वेऽस्मीं वासकोपमाः । एकरूपस्य भूयांसः, संपन्ना विविधा भवाः ॥ ६१४ ॥ तवः संसारिजीवोऽहमेकरूपोऽपि भावतः ।
संसारे नाटकाकारे, नातकारैर्विनादितः ॥ ६१५ ॥ तदेनमपि चेष्टुत्वा, निर्वेदस्ते न जायते । संसारचारकात्तत्त्वात्तवः किं कृत्वाभद्रे ?
॥ ६१६ ॥ किं च—नगराभ्यन्तरङ्गाणि, यानि ये तेषु सूचिताः । राजानलान्महोद्वेग्यस्त्रासां या दया कन्यकाः ॥ ६१७ ॥ प्रत्येकं त-
दुणा दिव्या, विवाहाः स च वाटशः । तत्राष्टौ मातरो यात्रा, व्युत्पत्त्यर्थं निवेदिताः ॥ ६१८ ॥ तदिदं सर्वमाकर्ष्य, न बुद्धा यति बालिके ! ।
हन्त पापाणभूतायास्तवस्ते किं निधेयताम् ? ॥ ६१९ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । तथा—किं न स्मरसि तन्मुखे !, यन्मयि श्लोहतत्परा । प्रमज्यां
प्रतिपन्नाऽसि, निर्मलापार्थसन्निधौ ॥ ६२० ॥ कृत्वा सपक्वतः स्वर्गं, प्राप्ताऽसि सुखमालिकाम् । भवचक्रे पुनर्भान्त्वा, पुनरयं समागता
॥ ६२१ ॥ किं च—संवेगार्थं यदाक्यातं, सन्यग्दर्शनदूषणीम् । आशातनां तथा कृत्वा, जिनादीनां सुदुःखितः ॥ ६२२ ॥ त्रपार्थपुद्ग-
लावर्तं, यथाऽहमदितो भवे । एतावन्तं पुनः कालं, किं त्वया तत्र वीक्षितम् ? ॥ ६२३ ॥ युगमम् । तथा—चतुर्दशापि विस्माय, पूर्वोपि यदहं
गतः । भूयोऽप्यनन्तकपादी, मदगोचरदोषतः ॥ ६२४ ॥ तदप्याकर्ष्य संजाता, किं न चित्ते चमत्कृतिः ? । तावकेऽप्यापि येनेत्थं,
निःसंवेगेव लक्ष्यसे ॥ ६२५ ॥ युगमम् । अवेहि सूक्ष्मबोधेन, पूर्वं तन्मात्रकं वचः । विचारय निजं चित्ते, सभावार्यं पुनः पुनः ॥ ६२६ ॥
भा मूल सारं बुध्यस्व, ॥ बिलम्बस्व बालिके ! । येन संपद्यते सर्वः, सफलो मे परिश्रमः ॥ ६२७ ॥ एवं च वदति तत्रातुसुन्दरराजे स-
मागतभूर्बालोऽसौ निपतितः पौण्डरीकः, किमेवदिति संजाता ससंभ्रमा परितः, समानुज्जीभूतः श्रीगर्भराजः, हा पुत्र किमिदं किमिदमिति

सुखलिता-
वोधाय
पूर्वोक्तम-
वप्रपञ्चो-
दितिः

पौण्डरी-
कबोधः

॥ ७४८ ॥

वदन्ती तरलिता कमलिनी समाधासितोऽसौ वायुदानेन, ततः प्रोत्फुल्ललोचनः स पितरं प्रत्याह—तावनेनानुसुन्दराजेन दैक्रियं तरक-
 ररूपं धारयताऽत्यन्तविरुद्धमिचारमभगुणमाख्यातं तवागमनात्पूर्वमासीत्, ततो ममाबुभ्यमानस्य संजातस्तदा विकल्पः यथाऽनया प्रज्ञा-
 विशालया महाभद्रया भगवत्या सार्धं विचार्येदं सभार्यार्थं भोत्से, यावताऽधुनेमां सुललितमनुश्लिष्यमाणामाकर्णयतो मे संजातः कश्चिद-
 नाहयेयः प्रमोदः तद्वशेन संपन्नेयं पौतन्यनिःसहता ततः प्रादुर्भूतं मे जातिस्मरणं भूतपूर्वोऽहमस्य कुलधरो नाम वयस्यकः क्षुतो. मया
 तदा निर्मलसूरिणा निवेद्यमानोऽस्य भवप्रपञ्चः ततः स एवायमनेनेत्यमाख्यात इति शुटितो मेऽधुना सन्देह इति, विरक्तं च मे भवचा-
 रकाशितं ततोऽनुजानीत यूयं येनाहमनेनैव सह दीक्षां गृह्णामीति, तदाकर्ण्य प्रकृतिता कमलिनी, श्रीगर्भराजेनोक्तं—देवि ! मा रोदीः,
 यतः—स्यप्रसूचित एवायं, पौण्डरीको नरोत्तमः । जातस्ते भायुकोऽवश्यं, शुद्धधर्मप्रसाधकः ॥ ६२८ ॥ तत्रास्य धारणं युक्तमावयोः
 किं तु युज्यते । अनुव्रजनमेवास्य, निर्भिष्यन्नेहसूचकम् ॥ ६२९ ॥ तथाहि—मालञ्चेत्कुरुते धर्ममेव भोगसुखोचितः । ततः किं युज्यते
 स्थातुमावयोर्नोपचारके ? ॥ ६३० ॥ ततः कमलिनी प्राह, हर्षेणद्रव्या गिरा । चारु चारु महाराज !, प्रतिभावमिवं मम ॥ ६३१ ॥ त-
 तोऽनुज्ञाय सं पुत्रं, यावत्तौ कृतनिश्चयो । प्रपज्याप्रहणे जातो, स्वयं देवीनरेश्वरी ॥ ६३२ ॥ तावत्सैर्द्रोवितात्यर्थमनुसुन्दरमापितैः । ससं-
 भ्रमा च तद्वीक्ष्य, पौण्डरीकाविचोष्टितम् ॥ ६३३ ॥ तामुद्दिश्य महाभद्रां, प्रबद्धाश्लिषन्धुरा । सा राजपुत्री संवेगात्सत्तानुकोशमवोचत्
 ॥ ६३४ ॥ त्रिमिर्विशेषकं । निवेद्य महाभक्तो !, किं मया पापया कृतम् । पुरा दुश्चरितं येन, जाताऽहमियसीदृशी ? ॥ ६३५ ॥ विज्ञातसर्व-
 भावार्थो, धन्योऽयं राजदारकः । संजातः क्षणमात्रेण, प्रसङ्गभवणादपि ॥ ६३६ ॥ मह्यं पुनरयं साक्षान्मामेवोद्दिश्य सादरम् । एवं
 निवेद्यत्युर्ध्वैर्महाभागः सखितरम् ॥ ६३७ ॥ तथापि मन्दभाग्याऽहं, धोदुकाभापि चेतसा । स्फुटं वचनमावार्थं, न बुभ्ये पशुसन्निभा

अवोधात्
 सुललिता-
 याः स्वेदः

॥ ७४९ ॥

भवप्रपञ्चं मेऽनन्तं, समक्षं ते स्फुटाक्षरैः ॥ ६११ ॥ किं न बुद्धस्त्वया सोऽयं, किं वा नैवावधारितः । येनैवं कीर्त्यमानेऽपि, तत्र शून्येव विद्यसि ? ॥ ६१२ ॥ विन्यासेनामुता बाले ! वव बोधविधित्तया । मया संसारविक्षारः, स एव प्रतिपादितः ॥ ६१३ ॥ यथा मे पथिकस्त्वेव, सर्वेऽमी वासकोपमाः । एकरूपस्य भूयांसः, संपन्ना विविधा भवाः ॥ ६१४ ॥ तवः संसारिवीवोऽहमेकरूपोऽपि भावतः । संसारे नाटकाकारे, नाताकारैर्विनादितः ॥ ६१५ ॥ त्वेनमपि चेच्छ्रुत्वा, निर्वेदस्ते न जायते । संसारचारकासस्माच्चतः किं करवामह ? ॥ ६१६ ॥ किं च—नगराण्यन्तरङ्गाणि, यानि ये तेषु सूचिताः । राजानस्तन्महादेव्यस्त्रासां या दश कन्यकाः ॥ ६१७ ॥ प्रत्येकं तद्गुणा दिव्या, विवाहः स च सादृशः । सत्राष्टौ मातरौ याव्य, व्युत्पन्नयर्थं निवेदिताः ॥ ६१८ ॥ वदिदं सर्वमाकर्ष्य, न बुद्धा यदि यालिके ! । हन्त पापाणभूतायास्तत्तरे किं निवेद्यताम् ? ॥ ६१९ ॥ त्रिमिर्विशेषकम् । तथा—किं न स्मरसि तन्मुग्धे !, यन्मयि स्नेहस्तपरा । प्रपञ्चां प्रतिपन्नाऽसि, निर्मलाचार्यसन्निधौ ॥ ६२० ॥ कृत्वा सपस्ततः स्वर्गे, प्राप्ताऽसि सुखमालिकाम् । भवचक्रे पुनर्थान्त्वा, पुनरत्र समागता ॥ ६२१ ॥ किं च—संवेगार्थं यदाख्यातं, सम्यग्दर्शनदूषणीम् । आशातनां तथा कृत्वा, जिनादीनां सुदुःखितः ॥ ६२२ ॥ वृषार्थपुद्गलावर्त, यथाऽहमदितो भवे । एतावन्तं पुनः कालं, किं त्वया तन्न वीक्षितम् ? ॥ ६२३ ॥ युगम् । तथा—चतुर्वंशापि विज्ञाय, पूर्वोणि यदहं गतः । भूयोऽप्यनन्तकापादौ, भद्रगोचरदोषतः ॥ ६२४ ॥ तदव्याकर्ष्य संजाता, किं न चित्ते चमत्कृतिः ? । तावकेऽप्यापि येनैव, निःसंवेगेव लक्ष्यते ॥ ६२५ ॥ युगम् । अवेदि सूक्ष्मबोधेन, पूर्वं तन्नामकं वचः । विचारय निजे चित्ते, सभावार्यं पुनः पुनः ॥ ६२६ ॥ ना मुक्ष सारं बुध्यस्व, मा विलम्बस्व यालिके ! । येन संपद्यते सर्वः, सफलो मे परिश्रमः ॥ ६२७ ॥ एवं च वदति चानुसुन्दरराजे समागतभूच्छोऽसौ निपतितः वीणदरीकः, किमेतदिति संजाता ससंभ्रमा परिपद्य, समाबुलीभूतः श्रीगर्भराजः, ॥ पुत्र किमिदं किमिदमिति

सुललिता-
वोषाय
पूर्वोक्तभ-
वप्रपञ्चो-
दितिः

वीणदरी-
कचोपः

॥ ७४८ ॥

वदन्ती तरलिता कमलिनी समायासितोऽसौ बायुदानेन, ततः प्रोत्फुल्लोचनः स पितरं प्रत्याह—तावानेनानुसुन्दरराजेन वैक्रियं तत्स्करूपं धारयताऽलन्तविरुद्धमिवात्मभ्रमणमाल्यातं तवागमनात्पूर्वमासीत्, ततो ममानुभ्यमानस्य संजातस्तदा विकल्पः यथाऽनया प्रज्ञाविशालया महाभद्रया भगवत्या सार्धं विचार्येदं सभावार्यं भोत्से, यावताऽनुनेमां सुललितामनुशिव्यमाणाकार्णयतो मे संजातः कश्चिदनादयेयः प्रमोदः तद्वक्षेन संपक्षेयं चैतन्यमिःसहवा ततः प्रादुर्युतं मे जातिस्मरणं भूतपूर्वोऽहमस्य कुलंधरो नाम वयस्यकः श्रुतो. मया तदा निर्मलसूरिणा निवेद्यमानोऽस्य भवप्रपञ्चः ततः स एवायमनेनेत्यमाल्यात इति श्रुतिवो मेऽयुना सन्देह इति, विरक्तं च मे भवचारकाषितं ततोऽनुजानीत द्रूयं येनाहमनेनेव सह दीक्षां गृह्णामीति, तदाकर्ण्य प्ररुदिता कमलिनी, श्रीगर्भराजेनोक्तं—देवि ! मा रोदीः, यतः—स्यप्रसूचित एवार्यं, पौण्डरीको नरोत्तमः । जातस्ते भायुकोऽवश्यं, शुद्धधर्मप्रसाधकः ॥ ६२८ ॥ तस्मात्स धारणं युक्तमावयोः किं तु पुज्यते । अनुप्रजनमेवास्व, निर्मिथ्यक्षेहसूचकम् ॥ ६२९ ॥ तथाहि—बालश्चेत्कुरुते धर्ममेव भोगसुखोचितः । ततः किं पुज्यते स्थावुमावयोर्भवाचारके ? ॥ ६३० ॥ ततः कमलिनी प्राह, हर्षगद्वया गिरा । चारु चारु महाराज !, प्रतिभातमिदं मम ॥ ६३१ ॥ ततोऽनुज्ञाय तं पुत्रं, यावत्तौ कृतनिश्चयो । प्रव्रज्याप्रवृत्ते जातौ, स्वयं देवीनरेश्वरी ॥ ६३२ ॥ तावत्तैर्द्रोचितात्यर्थमनुसुन्दरमापितैः । सत्प्रभा च तद्वीक्ष्य, पौण्डरीकाक्षिचेष्टितम् ॥ ६३३ ॥ तामुद्दिश्य महाभद्रा, प्रचक्षाअलिबन्धुरा । सा राजपुत्री संवेगात्सज्जुक्तोदासमवोचत ॥ ६३४ ॥ त्रिमिर्विशेषकं । निवेद्य महाभागे !, किं मया पापया कृतम् । पुरा दुश्चरितं येन, जाताऽहमियमीदृशी ? ॥ ६३५ ॥ विज्ञातसर्वभावार्यो, धन्योऽयं राजदरकः । संजातः क्षणमात्रेण, प्रसन्नश्रवणादपि ॥ ६३६ ॥ मह्यं पुनरयं साक्षान्मामेवोद्दिश्य सादरम् । एवं निवेद्यत्युच्चैर्मोहाभागाः सविस्तरम् ॥ ६३७ ॥ तथापि मन्दभाष्याऽहं, वोढुकामापि चेतसा । स्फुटं वचनभावार्यं, न बुभ्ये पशुसन्निभा

भवप्रपञ्चं मेऽनन्तं, समक्षं ते स्फुटार्थैः ॥ ६११ ॥ किं न बुद्धस्त्वया सोऽयं, किं वा नैवावधारितः । येनैवं कीर्तयमानेऽपि, तत्र स्फुट-
न्येव तिष्ठसि ? ॥ ६१२ ॥ विन्यासेनामुना बाले !, तत्र बोधविधित्तया । मया संसारविस्तारः, स एव प्रतिपादितः ॥ ६१३ ॥ यथा
मे पथिकस्त्वैव, सर्वेऽमी वासकोपभाः । एकरूपस्य भूमांसः, संप्रज्ञा विविधा भवाः ॥ ६१४ ॥ तवः संसारिजीवोऽहमेकरूपोऽपि भावतः ।
संसारे नाटकाकारे, नानाकारैर्विनादितः ॥ ६१५ ॥ तदेनमपि वेङ्कट्या, निर्वेदस्ते न जायते । संसारचारकाच्चस्मात्तवः किं कद्वामदौ ?
॥ ६१६ ॥ किं च—नगराण्यन्तराष्ट्राणि, यानि ये तेषु सूचिताः । राजानस्तन्महादेव्यस्मासां या दृश कन्यकाः ॥ ६१७ ॥ प्रत्येकं व-
हुणा विन्या, विवादः स च तादृशः । तत्राष्टौ भावरो धाम्न, व्युत्पत्त्यर्थं निवेदितः ॥ ६१८ ॥ तद्विदं सर्वमाकर्ण्य, न बुद्धा यद्वि बालिके ! ।
हन्त पापणभूतायास्तत्रस्ते किं निवेद्यताम् ? ॥ ६१९ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । तथा—किं न स्मरसि तन्मुग्धे !, यन्मयि स्नेहतरपरा । प्रप्रज्यां
प्रतिप्रभाऽसि, निर्मलाचार्यसन्निधौ ॥ ६२० ॥ कृत्वा तपस्ततः स्वर्गे, प्रामाऽसि सुखमालिकाम् । भवचक्रे पुनर्भोन्त्वा, पुनरत्र समगता
॥ ६२१ ॥ किं च—संवेगार्थं यदाख्यातं, सन्मयदर्शनदूषणीम् । आश्रयतानां तथा कृत्वा, जिनादीनां सुदुःखितः ॥ ६२२ ॥ वपार्थपुद्ग-
लावर्तं, यथाऽहमदितो भवे । एतावन्तं पुनः कालं, किं त्वया तत्र वीक्षितम् ? ॥ ६२३ ॥ शुभम् । तथा—चतुर्दशापि विज्ञाय, पूर्वोणि यदहं
गतः । भूयोऽप्यनन्तकायावी, मन्दगोचरदोषतः ॥ ६२४ ॥ तदप्याकर्ण्य संजाता, किं न चित्ते चमत्कृतिः ? । तावकेऽप्यापि येनेत्थं,
निःसंवेगोव लक्ष्यसे ॥ ६२५ ॥ शुभम् । अवेहि सूक्ष्मबोधेन, पूर्वं वन्मामकं वचः । विचारय निजं चित्ते, सभावार्यं पुनः पुनः ॥ ६२६ ॥
मा शुभ्य सारं बुध्यस्व, मा विलम्बस्व बालिके ! । येन संपद्यते सर्वैः, सफलो मे परिश्रमः ॥ ६२७ ॥ एवं च यदस्ति तत्रानुसुन्दराज्ञे स-
मागतमूर्च्छोऽसौ निषदितः पौण्डरीकः, किमेतदिति संजाता ससंश्रया परिपत्, समाकुलीभूतः श्रीगर्भराजः, ॥ पुत्र किमिदं किमिदमिति

सुललिता-
वोषाय
पूर्वोक्तभ-
वप्रपञ्चो-
दितिः

पौण्डरी-
कबोधः

॥ ७४८ ॥

वदन्ती तरलिता कमलिनी समायासितोऽसौ वायुदानेन, ततः प्रोत्कृष्टलोचनः स पितरं प्रत्याह—वातानेनानुसुन्दरराजेन वैक्रियं तरकरूपं धारयताडलन्तविरुद्धमिवात्मभ्रमणमाख्यातं तवागमनात्पूर्वमासीत्, ततो ममाबुभ्यमानस्य संजातस्तदा विकल्पः यथाऽनया प्रज्ञाविशालया महाभद्रया भगवत्या सार्धं विचार्येदं सभार्य भोत्से, यावताऽधुनेमां सुललितामनुशिव्यमाणामाकर्णयतो मे संजातः कश्चिदनाख्येयः प्रमोदः तद्वशेन संपन्नेयं चैतन्यनिःसहवा ततः प्रादुर्भूतं मे जातिस्मरणं भूतपूर्वोऽहमस्य कुलधरो नाम वयस्यकः श्रुतो. मया तदा निमलसूरिणा निवेद्यमानोऽस्य भवप्रपञ्चः ततः स एवायमनेनेत्यमाख्यात इति श्रुतितो मेऽधुना सन्देह इति, वितर्कं च मे भवचानरकाषितं ततोऽनुजानीत यूयं येनाहमनेनेव सह दीक्षां गृह्णामीति, तदाकर्ण्य परवृत्तिा कमलिनी, श्रीगर्भराजेनोक्तं—देवि ! मा रोदीः, यतः—स्वप्नसूचित एवायं, पौण्डरीको नरोत्तमः । जातस्ते भावुकोऽवश्यं, शुद्धधर्मप्रसाधकः ॥ ६२८ ॥ तन्नास्य धारणं युक्तमावयोः किं तु युज्यते । अनुप्रजनमेवास्य, निर्भिध्यस्नेहसूचकम् ॥ ६२९ ॥ तथाहि—यालभ्येत्कुरुते धर्ममेव भोगमुखोचितः । ततः किं युज्यते स्नातुमावयोर्भेद्यचारके ? ॥ ६३० ॥ ततः कमलिनी प्राह, हर्षगद्गदया गिरा । चार चार महाराज !, प्रतिभातमिदं मम ॥ ६३१ ॥ ततोऽनुक्षाय तं पुत्रं, यावत्तौ कृतमिद्वयो । प्रपन्न्यामहणे जातौ, स्वयं देवीनरेधरौ ॥ ६३२ ॥ तावत्तौर्वितात्यर्थमनुसुन्दरमापितैः । ससंभ्रमा च तद्वीक्ष्य, पौण्डरीकादिचोष्टितम् ॥ ६३३ ॥ तामुद्दिश्य महाभद्रां, प्रवद्धाभ्रलिवन्धुरा । सा राजपुत्री संवेगात्सानुश्रोयामवोचत ॥ ६३४ ॥ त्रिमिर्विशेषकं । निवेद्य महाभगो !, किं मया पापया कृतम् । पुरा दुश्चरितं येन, जाताऽहमियमीदृशी ? ॥ ६३५ ॥ विज्ञातसर्वभावाधो, धन्योऽयं राजदारकः । संजातः क्षणमात्रेण, प्रसङ्गश्रवणादपि ॥ ६३६ ॥ मह्यं पुनरयं साक्षान्मामेवोद्दिश्य सादरम् । एवं निवेद्यत्युधैर्महाभागः सविस्तरम् ॥ ६३७ ॥ तथापि मन्दभाग्याऽहं, घोडुकामापि चेतसा । स्फुटं वचनमावार्थं, न युध्ये पशुसन्निभा

॥ ६३८ ॥ अन्यथा—एषामेव परिच्छेदः, संजातो ज्ञानपूर्वकः । प्रयाणामपि यन्यानामनुसुन्दरवाक्यतः ॥ ६३९ ॥ अहं पुनर्न ज्ञाने-
 ऽन, किं करोम्यन्धकल्पिका । शून्या प्रामेयकाकारा, स्पष्टसद्बोधवर्जिता ॥ ६४० ॥ एहिदं मे महाभागं, स्वयं शुद्धा सदागमम् ।
 एष्ट्वा कथय निःशेषं, कस्य पापस्य जृम्भितम् ॥ ६४१ ॥ ततस्त्वां वाटशीं वीक्ष्य, माण्ड्युतविलोचनाम् । राजपुत्रीं कृपावशादप्रवीदनु-
 सुन्दरः ॥ ६४२ ॥ इत्थं च तेन यथा—सुगन्धे ! सुललिते यद्वि त्वयास्त्रि स्वदुश्चरितजिह्वासा तवोऽहमेव सत्ते निवेदयामि अतं भगवत्याऽत्र
 प्रयोजने प्रयासितया, सुललितयोक्तं—अनुमहो मे, निवेदयत्तार्यः, अनुसुन्दरेणोक्तं—अस्त्रि त्वाद्यद्रूपधारणेन सत्ता मया सार्धं मदन्तम-
 खरी सती संजातवैराग्या प्रव्रजिताऽसि त्वं अन्धस्तः क्रियाकलापः कृतानि भूरितपश्चरणानि, केवलं प्रवृत्ता तदा ते दुर्बुद्धिः—यदुत यद्वय
 कर्तव्यं तदेव क्रियतां किमनेन षड्रुना रोलेन, ततो न सुखायितस्ते स्थाभ्यायकोलाहलः न क्षिप्ता वाचता न प्रतिभाता प्रकृष्टना ना-
 भिसत्ता परावर्तना नाशुषिता त्वयाऽनुप्रेक्षा नाशुशीलिता धर्मदेशना, किं तर्हि, प्रतिभासिता ते प्रपञ्चा अभीष्टा स्वाभ्यायोद्देशेन मौनप्र-
 त्तचारिता न च संजातस्तत्र तीव्रोऽभिनिवेशः यतो न विहिता ज्ञानवतां प्रत्यनीकता न कृतमान्तरायिकं न जनितस्त्रदुपपातः नाचरित-
 स्त्रतद्द्वेषः नासेवितल्लभिहवः न संपादिता महाज्ञातना, किं तु तया कुतुहला तेन ज्ञानवैधित्येन तया च प्रमादपरतया कृता भयत्ना
 लघीयसी क्षुवाशातना, ततः समुपार्जितमिदमीदृशं कर्म यत्प्रभावादसङ्ख्येयकालं भगवाऽसि अबचक्रके ज्ञाताऽसि दीर्घविषया त्वं जहदुद्वि-
 रिति, किं च—सुललिते ! पूर्वभवाभ्यासादेव प्रायशः, प्राणिनां भूयांसोऽनुवर्तन्ते भावाः, तथाहि—यथा तदा त्वं मदनमखरी
 सती पुरुषद्वेषिणी संजाता तयोद्वापि, अत एव सखीभिर्बद्धचर्यनिरततया प्रासृणी त्वमाकारिता, तर्हि मित्रस्येव से प्रत्ययः, सुललि-
 तयोक्तं—आर्य ! किं चात्र भवद्वचने न मिलति, केवलमहमत्र मन्दभाग्या यैवमपि कथ्यमाने भास्करोदये कौस्तिकवस्त्रमःपुरितैव सि-

धामीति वदन्ती स्थूलमुक्ताफलनिकरमिव नयनसलिलविन्दुवर्षं मोक्षं प्रवृत्ता, ततोऽभिहिता साऽनुसुन्दरराजेन—राजपुत्रि ! मुञ्च विपादं
क्षीणप्रायं तेऽयुना सत्कर्म कुरुष्व सदागमे भगवति भर्कि गच्छेमं शरणं, एतदाराधनमूलं हि देहिनां सत्त्वज्ञानं, अयमेव अज्ञानतमोदलने
भारकरभूतो भगवान्, धन्यासि त्वं याऽस्य पादमूलं प्राप्ता, ततोऽमीभिर्वैचर्यैः पवनैरिव संबुद्धिततीक्ष्णसंवेगानला सा सुललिता सदागमोऽ-
यमितिवुद्ध्या पतितः भगवत्समन्तभद्रसूरिचरणयोः, अभिहितं च—अज्ञानपङ्कमप्राया, जगन्नाथ सदागम ! । त्वमेव मन्दभागयाया,
ममोच्चारणवत्सलः ॥ ६४३ ॥ शरणं त्वं महाभाग !, त्वं स्वामी त्वं च मे पिता । तदेव विमलो नाथ !, क्रियतां किङ्करो जनः ॥ ६४४ ॥
ततो महाप्रभावतया सदागमपटुमानस्य गुरुतया संवेगस्य सरलतया हृदयस्य फलयणहेतुतया भगवत्सन्निधानस्य प्रत्यासन्नतया मोक्षस्य
विषयितं भूरि कर्मजालं, पादपतिताया एव संजातं जातिस्मरणं, दृष्टः साक्षादिव मदनमञ्जरीदिको घृत्तान्तः, ततः समुल्लसितः प्रमोदः,
समुत्थाय च निपतितानुसुन्दरचरणयोः, तेनोक्तं—सुललिते ! किमेतत् ?, सा प्राह—यद्भगवतः प्रसादाद्भवति सत्संपन्नमयुना मे, यतः
संजातं जातिस्मरणं संपन्नलावकवचननिर्णयः विरतं संसारचारकावित्तं, तदनुगृहीताऽहं मन्दभागया भगवता भवता च, अनुसुन्दरे-
णोक्तं—आर्ये ! स्वभक्तमनुगृह्णातोपायं भगवान् ! नास्तत्र सन्देहः, तथाहि—अहं भगवताऽनेन, नरकं प्रति गामुकः । भावचौर्येण वृद्धो-
ऽपि, साक्षादेवं विगोचितः ॥ ६४५ ॥ पापिष्ठा अपि ये सत्त्वाः, समासाद्य सदागमम् । एतं भर्कि प्रकुर्वन्ति, मुच्यन्ते ते न संप्रायः
॥ ६४६ ॥ अन्यथा—कुच्छ्रेण किल बुद्धाऽहं, मन्दभागेति चिन्तया । न चावभावता कार्या, त्वया भद्रे ! स्वगोचरे ॥ ६४७ ॥ यतो-
ऽहमपि तैः पूर्वमकलङ्कादिभिस्तदा । न बोधितो यदाऽऽसीन्मि, प्रबलं भूरिपातकम् ॥ ६४८ ॥ स्वयोग्यतां पुनः प्राप्य, विलीने पापक-
र्मणि । तत्तः कृच्छ्रतरेणाहं, प्रबुद्धो जैनशासने ॥ ६४९ ॥ यदा ह्यस्य विलीयेत, पापं कालादिहेतुभिः । जीवस्तदा प्रबुध्येत, गुरवः

॥ ६३८ ॥ अन्यथा—एषामेव परिच्छेदः, संजातो ज्ञानपूर्वकः । अथाणामपि घन्यानामनुसुन्दरत्वात्स्यतः ॥ ६३९ ॥ अहं पुनर्न जाने-
 डन, किं करोम्यन्यकल्पिका । शून्या मामेयकाकारा, स्पष्टसद्वोधवर्जिता ॥ ६४० ॥ यदिदं मे महाभागो, स्वयं शुद्धा सदागमम् ।
 एषा कथय निःशेषं, कस्य पापस्य जृम्भितम् ॥ ६४१ ॥ तवसां वाटशी वीक्ष्य, पाप्मपुत्रविलोचनाम् । राजपुत्री कथमेकादम्बरीदनु-
 सुन्दरः ॥ ६४२ ॥ अहं च तेन यथा—सुगणे ! सुललिते यत्र तवास्मि स्सदुच्चरितजिह्वासा सवोऽहमेव सखे निवेदयामि अलं भगवत्पादा-
 प्रयोजने प्रयासितया, सुललितयोक्तं—अनुग्रहो मे, निवेदयत्सार्थः, अनुसुन्दरेणोक्तं—अस्मि सायद्रूपधारणेन सदा मया सार्धं मदनम-
 खरी सती संजातवैराग्या प्रव्रजिताऽसि त्वं धन्यस्तः कियाकलापः कृतानि भूरितपश्चरणानि, केवलं प्रष्टुया तदा से दुर्बुद्धिः—यदुत यदय-
 कर्तव्यं तदेव क्रियतां किमनेन षडुना रोलेन ।, ततो न सुल्लायितस्ते स्वाभ्यायकोलाहलः न कश्चित्वा वाचना न प्रतिभावा प्रच्छन्ना ना-
 भिमता परावर्तना नातुष्टिता त्वयाऽनुप्रेक्षा नातुशीलिता धर्मदेशना, किं तर्हि ।, प्रतिमासिवा ते प्रपला अभीष्टा स्वाभ्यायोद्गतेन मौनम-
 त्चारिता न च संजातस्तत्र तीव्रोऽभिनिवेशः यतो न विद्विता ज्ञानवतां प्रलयनीकता न कृवमान्तरायिकं न जनिवस्तदुपपादः नाचरित-
 स्तत्रप्रद्वेषः नासेवितस्तन्निहवः न संपादिता महाशातना, किं तु तया कुतुह्ला तेन ज्ञानशैथिल्येन सया एव प्रमादपरतया कृता भवत्सा-
 लयीयसी क्षुवाशातना, सतः समुपार्जितमिदमीदृशं कर्म यत्प्रभावादसहस्रोपकालं भान्ताऽसि भवषट्कके जाताऽसि शैवविद्या त्वं अहबुद्धि-
 रसि, किं च—सुललिते ! पूर्वभवाभ्यासादेव प्रायशः ।, प्राणिनां भूयांसोऽनुवर्तन्ते भावाः, तथाहि—यथा सदा त्वं मदनमखरी-
 सती पुरुषद्वेषिणी संजाता तवेहापि, अत एव सखीभिर्नन्दनार्चयनिरततया ब्राह्मणी त्वमाकारिता, तर्हि मिलितेषु से प्रत्ययः ।, सुललि-
 तयोक्तं—आर्य ! किं वात्र भवद्वन्द्वे न मिलति ।, केवलमहमत्र मन्दभाग्या यैवमपि कथ्यमाने आस्क्रोदवे कौशिकवचनः पूरितैव सि-

सुमङ्गलमगपसेनयोसं भुत्वा तोयातिरेकः प्रादुर्भूतो भावतोऽपि चरणपरिणामः याचितः सूरिः प्रबज्यां, उपबृंहितौ गुरुणा,—ततः समु-
 हसत्तोपबृहदुरसवसुन्दरम् । निपतदेवसङ्घातमुद्योतितदिगन्तरम् ॥ ६५८ ॥ विलसत्सूर्यनिर्घोषसंभुज्यभुवनोदरम् । अनन्तभूरिविस्तारपू-
 ज्ञास्तत्कारयन्धुरम् ॥ ६५९ ॥ दानसन्मानसद्गतविधातकरणोद्यतैः । भूरिमन्त्रैः समापूर्णं, मुनिवृन्दैश्च चारुभिः ॥ ६६० ॥ तदाऽनुसु-
 न्द्रादीनां, सदीक्षाप्रदणक्षणे । क्षणमात्रेण संजातं, मनोतन्दनकाननम् ॥ ६६१ ॥ चतुर्भिः कलापकम् । ततो मगधसेनेन, श्रीगर्भेण
 च भूभुजा । स्वीयं पुरंदरायैव, राज्यं पात्यतयाऽर्पितम् ॥ ६६२ ॥ ततो निर्वर्त्य निःशेषकर्तव्यं सूरिभिस्तदा । दीक्षितानि क्षणेनैव,
 सर्वाणि विधिपूर्वकम् ॥ ६६३ ॥ अथ संवेगवृत्त्यर्थममृतास्यादसन्निभा । सद्धर्मदेक्षनाऽकारि, गुरुभिः कलया गिरा ॥ ६६४ ॥ तदन्ते ते
 लसत्सोपाः, शेषलोकाः कथंचन । मयायथं गताः स्थानं, देवाश्च हृदि भाविताः ॥ ६६५ ॥ प्रह्लादश्च महाभद्रासहिता गुरुभिस्तदा ।
 साध्यः सर्वा निजस्थानमुपदिश्य यथोचितम् ॥ ६६६ ॥ अथादित्योऽपि तदृक्षा, गुरोः भुत्वा च देक्षनाम् । शक्तोऽहं नेति मत्वेव, गतो
 द्वीपान्तरे तदा ॥ ६६७ ॥ कृतावश्यककर्तव्ये, स्वाध्यायध्यानतत्परे । ततः साधुगणे जाते, प्रदोषे चातिलक्षिते ॥ ६६८ ॥ अत्यन्तपरि-
 शुद्धात्मा, कृतकलतयाऽऽत्मनः । विविक्ते ध्यानमापन्नो, राजर्षिरनुसुन्दरः ॥ ६६९ ॥ युगम् ॥ ततो विशुध्यमानाभिर्लेश्याभिः संप्राप्योपशम-
 नेर्णी संपन्नः क्रमेणासाधुपशान्तमोहः, भगवदुपदेशाच्च विज्ञाय तस्मिन्नेव क्षणे तन्निर्घोषकालं स्थिताः समाधिकारिणस्तदभ्यर्चो मुनयः,
 अत्रान्तरे समप्रमायुक्कं, ततो विमुच्य देहपञ्चरं गतः सर्वार्थसिद्धिविमानं, संजातवयस्त्रिंशत्सगारोपमो महर्द्धिर्देवः, प्रभाते विज्ञाय तम-
 नुसुन्दरमुनिव्यतिकरं भीलितश्चतुर्विधोऽपि श्रीश्रमणसङ्घः विविना परित्यक्तं मुनिभिरालङ्करीरं कृत्वा नरामरैस्तत्पूजोति ।—अथ सद्धर्मदा-
 यीति ममासाविति चिन्तया । पूर्वाभ्यस्तदहोदयवन्तुबद्धवशेन च ॥ ६७० ॥ अनुसुन्दरवृत्तान्ते, संपन्ने त्वरया तथा । चित्ते सुललिते

सहकारिणः ॥ ६५० ॥ सुललितयोक्तं—आर्यः सत्यमेवमिदं, विनष्टा मेऽयुना मतस्त्वभावात्, केवलं प्रतिपन्नं मया निजजननीजन-
कयोर्यथाऽनुज्ञातया प्रपन्नानामपि न प्राप्तं, तत्कथं भविष्यति !, अनुसुन्दरेणोक्तं—आर्ये ! मा भैषीः समागतावेव ते जननीजनकी,
अत्रान्तरे समुल्लसितो वहलो बलकलकलः, लोकवेलायां च प्रविष्टस्त्रैव मनोनन्दने जिनभवने सपरिकरो मगधसेनराजः सह सुमङ्ग-
लया, तवः प्रणिपत्य जिनेश्वरमभिवन्द्य स्मरिं साधुवर्गं च कृताभ्युत्थानप्रणामः सुललितया प्रणम्य चानुसुन्दरराजमुपविष्टस्त्वनोपे,
सुमङ्गलापि विहितनिःशेषप्रतिषेधविधाय सुललितालङ्घनमात्राय मूर्धदेशे उपविष्टा तदन्तिके, आनन्दभराद् गद्गदवागाद्—यत्से ! समु-
त्सुकत्वेन, तव दर्शनलालसौ । आवां राज्यं परित्यज्य, तत्समीपमुपागतौ ॥ ६५१ ॥ जनकस्ते रतिं वरसे !, न मामोति त्वया विना ।
मन्वभायस्त्वाया स्नेहादेष इन्द्रहते जनः ॥ ६५२ ॥ कठोरहृदयत्वेन, निर्दयत्वेन वा पुनः । त्वया निरन्तरं वरसे !, दत्ता चार्वाङ्गि ना-
वयोः ॥ ६५३ ॥ सुललितयोक्तं—अन्धः किं षडुनोक्तेन, मां प्रत्यय यथास्थितः । भुवयोः स्नेहसद्भावो, नूनं व्यष्टीभवित्यति ॥ ६५४ ॥
यतः—अहं सुखमदसुखात्, प्रपन्नां पारमेधरीम् । अधुनैव प्रदीप्यामि, संसारोच्चारकारिणीम् ॥ ६५५ ॥ वतो यद्वि युवां मेऽय, धारणं
न करिष्यथः । प्रपन्नां च मया सार्धं, निर्विकल्पं प्रदीप्यथः ॥ ६५६ ॥ ततो मम वधामीषां, जनातामुपरि स्पृष्टम् । प्रतीतः स्नेहस-
द्भावो, यौष्माकीणो भविष्यति ॥ ६५७ ॥ शिभिर्विशेषकम् । एतथाकर्ण्य मगधसेननेन्द्रः सुमङ्गलां प्रत्याह—देवि ! दत्तो वत्सयाऽऽप्ययो-
मुलबन्धः विहिताऽऽदित एव निकतरसा सुदृष्टपरमार्थमयुना वर्तते कथमन्यथेदयो वचनविन्यासः !, ततो न भवत्येवमयुष्मकारिणी,
साधु चोक्तमनया युक्तमेवावयोरनया सह प्रपन्नं निर्मियन्नेहसारसूचकमिदं विशेषतः प्राप्तकालमावयोः, सुमङ्गलयोक्तं—यदाज्ञापयति
देवः, ततो हृष्टा सुललिता पतिता महाप्रसाद इति वदन्ती द्वयोरपि चरणयोः, कथितव्यानया संशेषतस्त्वयोरनुसुन्दररिपृत्तान्तः संजातः

सुन्दरेतरलोकानां, तेषामाकालभाविनाम् । चित्तवृत्तौ पुनस्तस्य, को दृष्टान्तो भविष्यति ? ॥ ६९० ॥ शुक्रभिरुक्तं, आकर्ण्य—शुद्धीतभान-
वदीक्षस्य, तत्कसङ्गस्य तस्य भोः । साधोरमृतसारस्य, सतस्तत्र भवे पुनः ॥ ६९१ ॥ क्षान्तिर्दया च ते मार्ये, मृदुतासत्यते च ते ।
अजुताचौरते ये च, ते ब्रह्मरसिमुक्ते ॥ ६९२ ॥ तथा—विद्यानिरीहते यच्च, स्थितं लीनतया पुरा । सैन्यं चारिप्रथमार्घ्यं, सर्वमाविर्भे-
द्यिष्यति ॥ ६९३ ॥ तथाऽन्याश्च धृतिश्रद्धामेधाविविधियासुखाः । मैत्रीप्रमुदितोपेक्षाचिह्नसिकरणादयः ॥ ६९४ ॥ तस्मान्तरङ्गसङ्कार्योच्चित्त-
पृत्तौ महात्मनः । सुखसन्दीहदायिन्यो, भविष्यन्ति यथा पुरा ॥ ६९५ ॥ पञ्चभिः कुलकम् ॥ ततस्तत्तादृशं राज्यमनन्ताहावसुन्दरम् । पालयन्नि-
रितलातुर्धै, रिपुसुगुणलविष्यति ॥ ६९६ ॥ आरुढः क्षपकश्रेण्यां, पुनरेव महाबलः । चतुरो पातिसंज्ञांस्त्रान्, सर्वथा कूर्णविष्यति ॥ ६९७ ॥
संप्राप्य केवलालोकं, कृत्वा जगदनुमहम् । विषाय च समुद्रपातं, सर्वयोगाग्निरुप्य च ॥ ६९८ ॥ अथ पर्यन्तकालेऽसौ, शैलेयीं प्राप्य
सतिक्रियाम् । निःशेषं रिपुसङ्घातं, सर्वथा दलयिष्यति ॥ ६९९ ॥ युगम् । ततो विहितकृत्योऽसौ, संपूर्णो निजयान्धवैः । संप्राप्तो निर्वृत्तौ पुर्ण्य,
भोक्ष्यते राशयसत्कलम् ॥ ७०० ॥ अनन्तानन्दसंज्ञानवीर्यदर्शनपूरितः । निर्देष्टसकलाबाधः, सर्वकालं भविष्यति ॥ ७०१ ॥ इतश्च तेन
सा स्वका, कुम्भार्पा भवितव्यता । महाभोहवले क्षीणे, तदा शोकं करिष्यति ॥ ७०२ ॥ कथं ?—तुर्बुद्ध्या यत जातैवमहं भग्नमनोरथम् ।
महाभोहादिसैन्ये या, संजाता पक्षपातिनी ॥ ७०३ ॥ समस्तमपि जानत्या, न विज्ञातमिदं मया । प्रसिद्धं निखिले लोके, यद्वालेरपि
गीयते ॥ ७०४ ॥ किं तत्—शुवाणि यः परित्यज्य, अशुवाणि निवेवते । शुवाणि तस्य नश्यन्ति, अशुवं नष्टमेव च ॥ ७०५ ॥
यद्वा ममापि को दोषो ?, स्तुभ्यमपि वर्तिनी । मुह्यत्येव जनो ह्येष, समस्तः स्वप्रयोजने ॥ ७०६ ॥ एवं निश्चित्य सा शेषजनका-
र्षपरायणा । हित्वाऽवभावानां दूष्णीं, संस्थिता भवितव्यता ॥ ७०७ ॥ तदिदं ते समासेन, पौण्डरीकमुने । मया । आनुसुन्दरमाख्याः

साध्वी, किञ्चिच्छोकेन पीडिता ॥ ६७१ ॥ ततः श्लोकापनोदार्थं, सस्यास्ते वारसूत्र्यः । सर्वेषामेव पुरतस्तेषामित्यं प्रभाषिता ॥ ६७२ ॥
 “आर्ये ! न शोचनीयोऽसौ, महत्मा भरसत्तमः । येनैकदिनमात्रेण, साधितं सत्ययोजनम् ॥ ६७३ ॥ यथा पापभरं कृत्वा, प्रयत्नो न-
 “रकं प्रति । यदि मच्छेत्तथैवान्न, ततः शोच्यो भवोदर्थो ॥ ६७४ ॥ यः पुनः प्राप्य सद्धर्मं, निर्भूय निजकल्पम् । सर्वार्थसिद्धिं सं-
 “प्राप्नो, तासौ शोकस्य गोचरः ॥ ६७५ ॥ शोचनीयः सतामिष्टो, नरः संयमदुर्वलः । स हि सर्वत्र संसारे, भ्रमेदुःसमरेतिवः ॥ ६७६ ॥
 “न शोचनीयः क्षिण्येन, मृतः संयमवान् नरः । स हि संसारचक्रेऽपि, सिधेदानन्वपूरितः ॥ ६७७ ॥ स एव च विभेदगुह्यैर्मरणं स-
 “मुपस्थिते । येन नाचरितो धर्मः, परलोकसुखावहः ६७८ ॥ सद्धर्मपथ्यपापेयं, यस्मादाय प्रतीक्षते । मरणं वस्य वदप्राप्नो, न
 “भीः किं तु महोत्सवः ॥ ६७९ ॥ ज्ञानदर्शनचारित्र्यतयोरुपाऽप्रतापिनी । आराधना चतुःस्कन्धा, यस्य स्यात्तस्य किं
 “मृतम् ॥ ६८० ॥ अनन्दोत्पादकारतेऽन्न, भगवन्तो मुनीश्वराः । ये क्षालयित्वा पापौषं, मृताः - पण्डितमरयुता ॥ ६८१ ॥” इत्या-
 र्थेऽनार्यकार्येभ्यो, निवृत्तो योऽनुसुन्दरः । मृतः स शोचनीयस्ते, कथं सिद्धप्रयोजनः ? ॥ ६८२ ॥ किं च—स्थितिक्षयास्तव भ्युत्थाना, पु-
 ष्करार्थस्य भारते । अयोध्यायां स गान्धारराजसूनुर्भविष्यति ॥ ६८३ ॥ नाम्ना चामृतसाराऽसौ, पश्चिनीधिसत्तन्त्रतः । भविष्यति
 लसद्भूतिर्वैवदिवि क्षालितः ॥ ६८४ ॥ क्रमेण यौवनं प्राप्तः, कलाकौशलकोविदः । विपुलाशयनामानमाचार्यं प्राप्त्य सुन्दरम् ॥ ६८५ ॥
 संभाल्य पितरौ पुत्र्या, स दीक्षां पारमेधरीम् । प्रदीप्यति विशुद्धात्मा, चरिष्यति चिरं तपः ॥ ६८६ ॥ ततो निर्भूय निःशेषं, कर्मजाडं
 समाधिना । भवप्रपञ्चं निर्मुच्य, यास्यतेव शिवालये ॥ ६८७ ॥ एवं च स्थिते—सर्वथा स प्रमोदस्य, कारणं भव्यदेहिनाम् । आर्ये !
 न शोकसन्तापकारणं स नरोत्तमः ॥ ६८८ ॥ अन्तरे प्रणम्याह, पौण्डरीकमहाशुनिः । इदं निवेदितं तामेवैवं भाषि महोत्तमः ॥ ६८९ ॥

सुन्दरेतरलोकानां, तेषामाकालभाविनाम् । चित्तवृत्तौ पुनस्तस्य, को वृत्तान्तो भविष्यति ? ॥ ६९० ॥ गुरुभिरुक्तं, आकर्ण्य—गृहीतभा-
वदीक्षस्य, लक्षसङ्गस्य तस्य भोः । साधोरश्रुतसारस्य, सतस्तत्र भवे पुनः ॥ ६९१ ॥ क्षान्तिर्वद्या च ते मार्गे, मृदुतासत्यते च ते ।
ऋजुताचौरते ये च, ते प्रह्वरसिमुक्ते ॥ ६९२ ॥ तथा—विद्यानिरीहते यद्य, स्थितं लीनतया पुरा । सैन्यं चारित्र्यधर्मायं, सर्वमाविर्भ-
विष्यति ॥ ६९३ ॥ सथाऽन्याश्च धृतिभद्राभेषाविविधियासुल्लाः । नैमीषमुदितोपेक्षाविक्षप्तिकरुणादयः ॥ ६९४ ॥ तस्यान्तरङ्गसम्पत्तयार्थिश्चि-
पुत्तौ महारमनः । सुलसन्दोहदायिन्यो, भविष्यन्ति यथा पुरा ॥ ६९५ ॥ पञ्चसिः कुलकम् ॥ सतस्ताटादयं राज्यमनन्ताहादसुन्दरम् । पालयन्नि-
रिलागुर्ध्वे, रिपुदुनमूलयिष्यति ॥ ६९६ ॥ आरुढः क्षयकश्रेण्यां, पुनरेव महाबलः । चतुरो घातिसङ्गांस्तान्, सर्वथा चूर्णयिष्यति ॥ ६९७ ॥
संप्राप्य केवलालोकं, कृत्वा अगदनुमहम् । विषाय च समुद्रघातं, सर्वयोगाजिरुष्य च ॥ ६९८ ॥ अथ पर्यन्तकालेऽसौ, शैलेशीं प्राप्य
सत्क्रियाम् । निःशेषं रिपुसङ्घातं, सर्वथा दलयिष्यति ॥ ६९९ ॥ शुभम् । ततो विहितकृत्योऽसौ, संपूर्णो निजवान्धवैः । संप्राप्तो निर्वृत्तौ पुर्या,
भोद्व्यते राज्यसत्फलम् ॥ ७०० ॥ अनन्तानन्दसंज्ञानवीर्यदर्शनपूरितः । निर्देष्टसकलाबाधः, सर्वकालं भविष्यति ॥ ७०१ ॥ इतश्च सैन
सा लफा, कुभार्या भवितव्यता । महामोहबले क्षीणे, तदा शोकं करिष्यसि ॥ ७०२ ॥ कथं ?—दुर्बुद्ध्या वत जातैवमहं भ्रममनोरथ ।
महामोहाद्विसेन्ये वा, संज्ञाता पक्षपातिनी ॥ ७०३ ॥ समस्तमपि जानत्या, न विज्ञातमिदं मया । प्रसिद्धं निखिले लोके, पद्मालीरपि
गीयते ॥ ७०४ ॥ किं तत्—ध्रुवाणि यः परित्यज्य, अध्रुवाणि निषेवते । ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति, अध्रुवं नष्टमेव च ॥ ७०५ ॥
यद्वा ममापि को दोषो ?, रुढेयमपि वर्तिनी । शुद्धत्येव जनो ह्येष, समस्तः स्वप्रयोजने ॥ ७०६ ॥ एवं निश्चित्य सा शेषजनक-
र्यपरायणा । हित्वाऽवभावानां दूष्णीं, संस्थिता भवितव्यता ॥ ७०७ ॥ तदिदं ते समासेन, यौष्ठरीकुमुने ! मया । आहुसुन्दरमाख्याः

तमन्तरङ्गं विचेष्टितम् ॥ ७०८ ॥ एवञ्चाकर्ण्य ते गुष्टाः, पीण्डरीकादिसाधवः । चित्ते सुललिता जाता, सर्वथा शोकवर्जिता ॥ ७०९ ॥
 ततः सा चिन्तयामास, गण्डं संविममानसा । पूर्वोद्योषमनुस्मृत्य, यथाऽहं गुरुकर्मिका ॥ ७१० ॥ तदिदं मामकं नूनं, जीवरत्नं न शु-
 ध्यति । संवेगानिलसद्रेण, विना वीथवषोऽग्निना ॥ ७११ ॥ एवं विचिन्त्य सा धन्या, सदुरुणामनुस्रया । कष्टैस्त्रयोभिरात्मानं, निष्प-
 ताप कृतोद्यसा ॥ ७१२ ॥ कथं?—चतुर्थपष्ठदशमद्वादशादिविचित्रया । रराज रागनिर्मुक्ता, रत्नावल्या चिराजिता ॥ ७१३ ॥ चिन्म-
 चर्यासुवर्णेन, निर्मिताऽस्याश्वतुर्लता । शरीरे संस्थिता रन्या, शुशुभे कनकावली ॥ ७१४ ॥ चतुर्थादितपःकर्मसन्मौक्तिकविशुद्धया । रु-
 रवे सा महामागा, मुकावल्या विभूषिता ॥ ७१५ ॥ लघुभिश्च महद्भिश्च, सिंहविकीर्तितैस्त्रया । श्रीशानियुच्चगुह्यापि, प्रीडितं सिंह-
 लीलया ॥ ७१६ ॥ तस्या भद्रामहामेदं, सर्वतोभद्रया सह । भद्रोत्तरा च प्रसिन्ना, चकार यनुभूषणम् ॥ ७१७ ॥ आपान्मलवर्धमानेन,
 धर्ममाना प्रतिक्षणम् । क्रियमाणेन सा जज्ञे, ज्ञानेन गतकल्मषा ॥ ७१८ ॥ चान्द्रायणं चरन्त्या च, निजं कुलनभस्त्रलम् । तदैवोदयोतिवं
 मन्ये, षण्द्रलेखात्मानया ॥ ७१९ ॥ आसेव्य यवमभ्यानि, वक्रमभ्यानि चानया । साऽलं सुललिता जाता, निःस्पृहा भवचारके ॥ ७२० ॥
 सर्ववसादिभिर्धन्या, सप्तोभिर्निजकल्मषम् । सा तदा लब्धसद्दीर्घा, क्षालयन्ती न्यवसिता ॥ ७२१ ॥ इतश्च पीण्डरीकोऽपि, ज्ञानाभ्या-
 सपरायणाः । कालक्रमेण संपन्नो, गीतार्थो विजितेन्द्रियः ॥ ७२२ ॥ ततोऽसावागमार्थस्य, सर्वसारं सुनिर्मलम् । जिज्ञासुर्वितयेनेत्यं, गुरुं
 पप्रच्छ भावतः ॥ ७२३ ॥ भदन्तः! द्वादशाङ्गस्य, विस्तीर्णस्योदयोरेव । भगवद्भाषितस्यास्य, किं सारमिति कथ्यताम् ॥ ७२४ ॥ सम-
 न्तभद्रगुरुमिस्ततः प्रोक्तमिदं वचः । आर्यः! सारोऽत्र विज्ञेयो, ध्यानयोगः सुनिर्मलः ॥ ७२५ ॥ यतः—मूलोत्तरगुणाः सर्वे, सर्वा
 चैवं वहिष्किया । मुनीनां श्रावकाणां च, ध्यानयोगार्थमीरिता ॥ ७२६ ॥ तथाहि—मन्तःप्रसादः साध्योऽत्र, सुखपर्यं ज्ञानसिद्धये ।

सुललिता-

तपः

द्वादशा-

ङ्गीसारं

ध्यानं

॥ ७५६ ॥

अहिंसादि विशुद्धेन, सोऽनुष्ठानेन साध्यते ॥ ७२७ ॥ अतः सर्वमनुष्ठानं, चेतःशुद्ध्यर्थमिष्यते । विशुद्धं च यदेकप्रं, चित्तं तद्व्याप्तमुत्त-
मम् ॥ ७२८ ॥ तस्मात्सर्वस्य सारोऽस्य, द्वादशाङ्गस्य सुन्दरः । ध्यानयोगः परं शुद्धः, स हि साध्यो मुमुक्षुणा ॥ ७२९ ॥ शेषानुष्ठान-
नमन्येवं, यत्तदङ्गतया स्थितम् । मूलोत्तरगुणान्वयं तत्सर्वं सारमुदाहृतम् ॥ ७३० ॥ अथाकर्ण्य गुरोर्वार्क्यं, पौण्डरीकमद्यामुनिः । पुनः
प्रोवाच ज्ञानात्मा, ललाटे कृतकुङ्कुमलः ॥ ७३१ ॥ भदन्त ! बालकलेऽपि, ममासीदतिकौतुकम् । मोक्षमार्गे तवः पृष्टा, मया भूरि-
कृतीर्थिकाः ॥ ७३२ ॥ यथा भो भो मद्राभागाः, किं तत्तत्त्वं परं मतम् । निःश्रेयसकरं सारं, रहस्यं परमाक्षरम् ? ॥ ७३३ ॥ ततो
यथायथं सर्वमेतमाश्रित्य तैर्मम । निवेदितं परं तत्त्वं, तीर्थिकैस्तत्र कीदृशम् ? ॥ ७३४ ॥ “एके प्रादुर्यथा सर्वं, हिंसादि क्रियतामिति ।
“केवलं बुद्धिलेपोऽत्र, रक्षणयोगो मुमुक्षुणा ॥ ७३५ ॥ यतः—यस्य बुद्धिर्न लिप्येत, हत्वा सर्वमिदं जगत् । आकाशमिव पङ्केत, नासौ
“पापेन लिप्यते ॥ ७३६ ॥ अन्ये प्रादुर्यथा सर्वं, पापं कृत्वा हि मानवाः । मुच्यन्ते क्षणमात्रेण, ये स्मरन्ति महेश्वरम् ॥ ७३७ ॥
“यतः—छित्रवा भित्त्वा च भूतानि, कृत्वा पापशतानि च । स्मरन् देवं विरूपाक्षं, सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ७३८ ॥ अन्यैस्तु पापशुद्ध्यर्थं,
“विष्णुध्यानमुदाहृतम् । तत्त्वशेषमलक्षालि, यतः प्रोक्तमिदं वचः ॥ ७३९ ॥ अपवित्रः पवित्रो वा, सर्वोवस्थां गतोऽपि वा । यः स्मरे-
“त्पुण्डरीकाक्षं, स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥ ७४० ॥ अन्ये पापाशानं मच्चं, प्राहुः पापनिवर्णम् । अन्ये वायुज्वं प्राप्ताः, प्राहुर्मोक्षस्य
“साधनम् ॥ ७४१ ॥ ध्यानेनोद्भूते यत्तत्पौण्डरीकं हृदि स्थितम् । विघाटितदलं रम्यं, मनोऽलिसुखदं परम् ॥ ७४२ ॥ तद्वारेण तिली-
“येत, मनोऽलिः परमे पदे । तस्य यो लब्धयते नादस्तात्त्वमपरे जगुः ॥ ७४३ ॥ युगमम् । तथाऽन्ये पूरकं प्राहुः, कुन्मकं रेचकं तथा ।
“तस्यैव पुण्डरीकस्य, पवनं प्रविघाटकम् ॥ ७४४ ॥ अन्ये प्राहुः पुनर्विन्दुं, कुन्देन्दुस्फटिकप्रभम् । विर्यपूर्णमपथ्यैव, सर्पन्तं ज्ञान-

“कारणम् ॥ ७४५ ॥ अन्ये परं शिरां प्रादुर्लभार्थो व्यापिकां किल । परमाक्षरभावा सा, सैवामृतकलोच्यते ॥ ७४६ ॥ नासापि भ्रूल-
 “तामप्ये, चिदुं देवमथापरे । तुषारहारचवलं, व्येयमाहुभलसिरम् ॥ ७४७ ॥ आप्रेयमण्डलं स स्यान्मीलिते रक्त्यर्णकः । मारुन्दे-
 “धीतकः कृष्णो, वायव्ये वारुणे सितः ॥ ७४८ ॥ तत्र—पीतः सुन्दरचित्तन, रक्तलापेपु चिन्त्यते । कृष्णोऽभिचारिके कार्ये, पुष्टिदो-
 “यवलो मतः ॥ ७४९ ॥ अन्येऽप्याहुर्वेया शोभ्यो, नाडीभागो मुमुक्षुणा । इहापिद्वल्योर्मेयं, नाड्योः सञ्चारकर्म च ॥ ७५० ॥ ना-
 “डीचक्रस्य विवेकः, प्रचारो दक्षिणेतरः । तद्वारेण च मन्त्रकर्म, यद्विः कालबलादिकम् ॥ ७५१ ॥ पद्मासनं विधायोर्ध्वपटानादायवं क-
 “लम् । इष्कारोषारणं प्रादुरपरे शान्तिदायकम् ॥ ७५२ ॥ तथाऽन्ये प्रादुर्यथा—आ नाभेः सरलं प्राणं, विसरन्तुसमं दर्शः । मूर्धा-
 “न्तलाहुरन्ध्रेण, निर्गच्छन्तं विचिन्त्येत् ॥ ७५३ ॥ आदित्यमण्डलस्य धा, वक्षोरात्रीवसंसिधम् । आद्यं पुमांसमपरे, तथा व्येयवया
 “विदुः ॥ ७५४ ॥ इन्द्रोऽपि संक्षिप्तं नित्यं, पुर्वासं परमं तथा । लसदंशुसताकीर्णं, व्येयमाहुर्मनीरिणः ॥ ७५५ ॥ आकाशमाग्रमपरे,
 “विश्वमन्येः वराचरम् । आत्मसं चिन्त्यमित्यादुरपरे मन्त्रः क्षाप्रवम् ॥ ७५६ ॥” एवं च स्थिते—यथा नाभेर्ममाक्यार्तो, द्वादशाङ्गस्य सा-
 “रकः । ध्यानयोगस्तथा शीर्ष्यः, स एव प्रतिपादितः ॥ ७५७ ॥” तर्हि सर्वेऽपि ते वीर्याः, भवेयुर्मोक्षसाधकाः ? । ध्यानयोगबलेनैव,
 “सारो यदीप वर्तते ॥ ७५८ ॥ किं चेदं ध्येयनालात्मसपरारयोर्मितानम् । एकत्र मोक्षे संसाध्यै, पलवान्मम संशयः ॥ ७५९ ॥ तदेन-
 “मधुना नाथा”, रुढं सन्देहपादपम् । स्वभावयदन्तिसामप्यार्हुन्मूलयितुमर्ह्य ॥ ७६० ॥ सुस्तिणोऽहं—आयै ! सामान्यगीतार्थस्त्वमेवं तेन
 “भाषसे । विशेषतो न विज्ञातमेवमप्यं जिनागमो ॥ ७६१ ॥” एते हि वीर्याः सर्वेऽपि, दृढवैद्यसमानकाः । जिनसद्वैयशास्त्रस्य, पञ्चव्याना-
 “दिणो मताः ॥ ७६२ ॥” तथा चान्न कथानकं—एकस्मिन्नगरे भूतिरोगप्रसप्तमहालोकं विद्यते कश्चिदेक एव महावैद्यः, स चोत्पन्नविव्य-

“ज्ञानः स्रष्टा समस्तरोगसंहितानां नाशको निःशेषरोगाणामुपकारविरतो लोकानां तथापि ते लोका अधन्यथा न प्रतिपद्यन्ते तस्य वक्ष्मन् के-
 “चित्तु धन्यतमाः प्रतिपद्यन्ते, स चानवरतं विधत्ते सस्मिन्नेभ्यो न्याख्यानं, तर्षोपश्रुत्याप्रसङ्गागर्ववधारितं स्रष्टुश्ला कियदप्यन्यधूर्तः,
 “ततस्ते तद्वन्नमावतुष्टाः स्रष्टुजार्थं वैद्यकमाचरितुमारब्धाः, तेषां तु लोकागमधन्यतयैव ते नितरां प्रतिमासन्ते, ततस्तैः पण्डितमन्यतया
 “विरचिता निजनिजसंहिताः प्रथितानि कैश्चिन्नानुपश्रुत्याऽवधारितानि सदैववचनान्यनुसरन्तिः कानिचित्तासां मध्ये वक्ष्मनानि अन्यैः
 “पुनरेकान्तविपरीतसदैववचनानामतिपाण्डित्याभिमानेन संहिता विहिताः, विविधरचयश्च ते रोगिणो नागरकाः, ततस्तैरामभि कूटवैद्यानां
 “मध्ये कश्चिदेव केषांचिचित्ते प्रतिभासि मापरः, ततः प्रसिद्धिं गताः सर्वेयं सन्वन्निन्योः वैद्यशालाः, न्याख्यासाः सर्वविनेयेभ्यो निजनि-
 “जसंहिताः प्राचालतया प्रसिद्धास्तैर्ऽपि महावैद्यतया अवधीरित इव भूरिलोकेरसौ मौलमहावैद्यः । एवं च स्थिते—ये ते मौलमहावैद्यस-
 “त्क्रियां विधिपूर्वकम् । कुर्वन्ति रोगिणस्तावत्ते भवन्त्येव नीरजः ॥ ७६३ ॥ किं च—वन्न जीवति सदैवे, रोगैर्मुक्ता यथा जनाः । तस्यां
 “सुवैद्यशालार्था, भूयांसो विहितक्रियाः ॥ ७६४ ॥ तथा सृतेऽपि सा शाला, सविनेया ससंहिता । संजाता सर्वलोकानां, रोगच्छेदविधा-
 “यिनी ॥ ७६५ ॥ युगम् । ये पुनः कूटवैद्यानां, रोगिणो गोचरं गताः । तेषां ते रोगजालेन, नितरां परिर्षाडिताः ॥ ७६६ ॥ किं च
 “—यथा जीवरसु तच्छाला, लोकानामपकारिकाः । सृतेष्वपि तथा जाताः, सविनेयाः ससंहिताः ॥ ७६७ ॥ यस्तु तास्यपि दृश्येत,
 “वैद्यशालासु कश्चन । विशेषो रोगिणां दन्त, रोगतानवलक्षणः ॥ ७६८ ॥ सर्वरोगविमोक्षो वा, कथंचिदैवयोगतः । तासु स्थितानां शा-
 “लासु, यदि जायेत देहिनाम् ॥ ७६९ ॥ सौऽपि तेषां गुणो नूनं, सर्वव्याधिनिवर्हिणम् । यानि सदैवशास्त्रस्य, गृहीतानि पदानि तैः
 “॥ ७७० ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । तथाहि—यैस्त्वानि न गृहीतानि, सर्वथा दुष्टदुद्धिभिः । एकान्तेनैव ते जाता, व्याधियद्वैविधायकाः ॥ ७७१ ॥

“कारणम् ॥ ७५५ ॥ अन्ये परं शिखां मातुलध्यायोऽर्थो व्यापिकां किल । परमाक्षरमात्रा सा, सैवायुतकलौच्यते ॥ ७५६ ॥ नात्राग्रे भूत्
“तामध्वे, विन्दुं देवमथापरे । तुषारहारधवलं, व्यंयमातुलध्यायिरम् ॥ ७५७ ॥ आप्रेयमण्डलं स स्थानमिति रक्तवर्णकः । मार्दन्दे
“पीतकः कृष्णो, वायव्ये वारुणे सिन्धुः ॥ ७५८ ॥ तत्र—पीतः सुन्दरविर्चन, रक्तापेषु चिन्त्यते । कृष्णोऽभिचारिके कार्ये, पुष्टिदो
“धवलो मतः ॥ ७५९ ॥ अन्येऽप्यातुलध्यायौ शोभ्यो, नाडीमार्गो मुमुक्षुणा । इन्द्राग्निबलयोर्देवं, नाड्योः सञ्चारकर्म च ॥ ७५० ॥ न-
“डीचक्रस्य विज्ञेयः, प्रचारो दक्षिणेतरः । तद्वारेण च मन्त्रव्यं, वहिः कालबलादिकम् ॥ ७५१ ॥ पञ्चासनं विचारयोर्धर्मपण्डानादायवं क-
“ष्टम् । अकारोच्चारणं मातुलपरं शान्तिवायकम् ॥ ७५२ ॥ तथाऽन्ये प्रातुर्ध्याया—आ नार्भः सरलं प्राणं, विसतन्नुत्तमं हार्तैः । मूर्धा-
“न्तलातुलध्यायेण, निर्दिष्टं विचिन्त्यते ॥ ७५३ ॥ आदित्यमण्डलस्य वा, वक्षोरात्रीवसंस्थितम् । आर्धं पुमांसमपरं, तथा व्येयवया
“विन्दुः ॥ ७५४ ॥ इत्योमि संस्थितं तिलं, पुमांसं परमं तथा । असदंशुशतार्कणं, व्यंयमातुलध्यायेन विष्णुः ॥ ७५५ ॥ आकाशमात्रमपरं,
“विश्वमन्ये चराचरम् । आत्मस्य चिन्त्यमित्यातुलपरं ब्रह्मः शायतम् ॥ ७५६ ॥ एवं च स्थिते—यथा नार्येर्माक्यावो, द्वादशाङ्गस्य सा-
“रकः । व्यानयोगस्तथा सीध्याः, स एव प्रतिपादितः ॥ ७५७ ॥ सारिक सर्वेऽपि ते सीध्याः, भवेयुर्मोक्षसाधकाः १ । व्यानयोगवलेनैव,
“सारो यद्येव वर्तते ॥ ७५८ ॥ किं चेदं व्येयनानात्ममपरापरयोगिनाम् । एकत्र मोक्षे संसाध्ये १, बलवान्मम संशयः ॥ ७५९ ॥ सर्वेन-
“मयुना नाथाः, स्तुतं सत्देहपादपम् । स्वात्मयदन्तिसामर्थ्यादुन्मूलपरिमुक्तदध ॥ ७६० ॥ सूरिणोक्तं—आय ! सामान्यगीतार्थस्त्वमेवं तेन
“भारसे । विशेषतो न विज्ञातमेदमर्थं विनाशमे ॥ ७६१ ॥ “एते हि तीर्थ्याः सर्वेऽपि, कूटवैद्यसमानकाः । जिनसद्वैद्यशास्त्रस्य, पद्मवप-
“क्षिणो मताः ॥ ७६२ ॥ तथा चात्र कथानकं—एकसिञ्जारे भूरीरोगप्रलसमखल्लोके विद्यते कश्चिदेक एव महावैद्यः, स चोत्पन्नसिद्धि-
“व्यानयो
“गवैचित्र

“ज्ञानः स्रष्टा समस्तरोगसंहितानां नाशको निःशेषरोगाण्युपकाररितो लोकानां तथापि ते लोका अपन्यया न प्रतिपद्यन्ते तस्य वचनं के-
“चित्तु धन्यतमाः प्रतिपद्यन्ते, स चानवरतं विषये स्थापित्येभ्यो व्याख्यानं, तर्षोपश्रुत्याप्रसङ्गात्तत्त्वधारितं स्रष्टुश्या किंपदप्यन्यधूर्तः,
“ततस्ते स्रष्टवमाप्रवृष्टाः स्वपूर्वार्थं वैद्यकमाचरितुमारब्धाः, तेषां तु लोकानामधन्यतयैव ते निचरं प्रतिभासन्ते, ततस्तेः पण्डितमन्यतया
“विरचिता निजनिजसंहिताः प्रथितानि कैश्चित्तान्यपुश्रुत्याऽवधारितानि स्रष्टवचनान्यनुसरन्तिः फानिचिन्तासां मध्ये क्वचनानि अन्यैः
“पुनरेकान्तद्विपरीतस्रष्टवचनानामतिषाण्डित्याभिमानेन संहिता विहिताः, विविचरचयश्च ते रोगिणो नागरकाः, ततर्तपामर्षे कूटवैद्यानां
“मध्ये कश्चिदेव केषांचिच्चित्ते प्रतिभाति नापरः, ततः प्रसिद्धिं गताः सर्वेषां सम्यग्विचर्यो वैद्यशालाः, व्याख्यासाः सर्वोपनेयन्यो निजनि-
“जसंहिताः प्राचालयया प्रसिद्धारहेऽपि माहर्षेयतया अवधीरित इव भूरिर्लोकैरसौ मौलमहावैद्यः । एवं च स्थिते—दे ते मौलमहावैद्यस-
“त्क्रियां विधिपूर्वकम् । कुर्वन्ति रोगिणस्तावत्ते भवन्त्येव नीरुजः ॥ ७६६ ॥ किं च—तत्र जीवति स्रष्टे, रोगैर्मुक्ता यथा जनाः । तस्यां
“सुवैद्यशालायां, भूयांसो विहितक्रियाः ॥ ७६४ ॥ तथा मूर्तेऽपि सा शाला, सविनेया ससंहिता । संजाता सर्वलोकानां, रोगच्छेदविधा-
“यिनी ॥ ७६५ ॥ पुनमम् । ये पुनः कूटवैद्यान्तं, रोगिणो गोचरं गताः । तेषां ते रोगज्ञातेन, सितरां परिसंहिताः ॥ ७६६ ॥ किं च
“यथा जीवरसु तच्छाला, लोकानामपकारिकाः । मृतेष्वपि तथा जाताः, सविनेयाः ससंहिताः ॥ ७६७ ॥ यस्तु तास्यपि दृश्येत,
“वैद्यशालासु कश्चन । विशेषो रोगिणां हन्त, रोगतानवबलक्षणः ॥ ७६८ ॥ सर्वरोगविमोक्षो वा, कथंचिदेवयोगतः । तासु स्थितानां द्वा-
“लासु, यदि जायेत देहिनाम् ॥ ७६९ ॥ सौऽपि तेषां गुणो नूनं, सर्वव्याधिनिर्वर्हिणाम् । यानि स्रष्टवशास्त्रस्य, गृहीतानि पदानि तैः
“॥ ७७० ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । तथाहि—वैज्ञानि न गृहीत्वानि, सर्वथा हुष्टुद्विभिः । एकान्तेनैव ते जाता, व्याधिपृष्टेर्विधायकाः ॥ ७७१ ॥

“कारणम् ॥ ७४५ ॥ अन्ये परां शिक्षां प्रादुरुर्ध्वधो व्याधिकं किंल । परमाक्षरमात्रा सा, सैवामृतकलोच्यते ॥ ७४६ ॥ नासामे भ्रष्ट-
“तामध्ये, विन्दुं देवमथापरे । गुणारक्षारमवलं, व्येयमाहुभलस्थिरम् ॥ ७४७ ॥ आप्रेयमण्डले स स्थान्मीलिते रष्टवर्णकः । मार्देन्द्रे
“पीतकः कृष्णो, वायव्ये वारणे सितः ॥ ७४८ ॥ तत्र—पीतः सुन्दरचित्तेन, रक्तलापेषु चिन्त्यते । कृष्णोऽभिचारिके कार्ये, पुष्टिदो
“धवलो मतः ॥ ७४९ ॥ अन्येऽप्याहुर्वेषा शोभ्यो, नादीमाणो मुमुक्षुणा । इक्षानिहल्योर्ध्वेयं, नाक्ष्योः सञ्चारकर्म च ॥ ७५० ॥ न-
“दीचक्रस्य विज्ञेयः, प्रचारो दक्षिणेश्वरः । तद्वारेण च मन्त्रव्यं, यद्भिः कालवलादिकम् ॥ ७५१ ॥ यथासनं विधायोर्ध्वपटनान्नायवं क-
“लम् । उक्तारोक्षारणं प्रादुरपरं शान्तिदायकम् ॥ ७५२ ॥ तथाऽन्ये प्रादुर्वेषा—आ नामोः सरलं प्राणं, विसरन्तुसमं क्षनैः । मूर्धा-
“न्तलाहुरन्ध्रेण, निर्गच्छन्तं विचिन्त्येत् ॥ ७५३ ॥ आदित्यमण्डलस्य वा, वक्षोरार्जीवसंस्थितम् । आद्यं गुमांसमपरं, तथा व्येयवया
“विन्दुः ॥ ७५४ ॥ इत्योस्मि संस्थितं नित्यं, गुमांसं परमं तथा । लसदंशुशतार्कणं, व्येयमाहुर्मनीषिणः ॥ ७५५ ॥ आकाशमायमपरं,
“विश्वमन्ये चराचरम् । आत्मस्य चिन्त्यमितादुरपरं प्रह्लाः शान्तवम् ॥ ७५६ ॥ एवं च स्थिते—यथा नापौर्ममाक्यावो, द्वादशाक्षस्य सा-
रकः । व्यानयोगस्तथा सीर्ध्वैः, स एव प्रतिपादितः ॥ ७५७ ॥ वारिक सर्वेऽपि ते सीर्ध्वो, भवेजुमोक्षसाधकाः । व्यानयोगपक्षेनैव,
सारो यथेव वर्तते ॥ ७५८ ॥ किं चेदं व्येयनालात्ममपरापरयोगिनाम् । एकत्र मोक्षे संसाध्ये, बलवान्मम संशयः ॥ ७५९ ॥ वदन्त-
मधुना नाथा, रुढं सन्देहपादपम् । स्ववाक्यदन्तिसामर्थ्यादुन्मूलयितुमर्हथ ॥ ७६० ॥ सूरिणोक्तं—आर्य ! सामान्यगीतार्थस्त्वमेवं तेन
भाषसे । विशेषतो न विज्ञातवैदम्पर्यं जिनागमैः ॥ ७६१ ॥ एते हि तीर्थ्याः सर्वेऽपि, द्रष्टव्यसमानकाः । जिनसद्वैयशास्त्रस्य, पटवमा-
हिणो मताः ॥ ७६२ ॥ तथा चात्र कथानकं—एकसिक्खगरे भूरिरोगमलसमल्लोके विधत्ते कश्चिदेक एव महावैद्यः, स चोत्पन्नसिक्ख-

“तीर्थ्याः, केचिदेव न चापरे ॥ ७९० ॥ अन्यथा—कणभक्षाक्षपादाद्या, ये तीर्थ्याः शास्त्रकारिणः । वैस्त्वानि निजशास्त्राणि, शिष्येभ्यः
“कथितानि भोः । ॥ ७९१ ॥ प्रवर्तितानि तीर्थानि, शिष्टानुष्ठानमालिका । तदिदं वैद्यशालानामुत्थानमभिधीयते ॥ ७९२ ॥ एवं च स्थिते
“—ये सर्वज्ञमहावैद्यशालायां कर्मरोगिणः । चिकित्सां कुर्वते धन्यास्ते भवन्त्येव नीरजः ॥ ७९३ ॥ आस्तिकेषु च तीर्थ्येषु, कर्मरोगस्य
“तानयम् । यदुदयते तथा सर्वमोक्षो वा भूयते कथिष्य ॥ ७९४ ॥ सोऽपि सर्वज्ञवाक्यानां, तेषामेव गुणो ननु । यानि तैर्निजशास्त्रेषु,
“प्रथितानि कथंचन ॥ ७९५ ॥ शुभम् । यद्वा जातिस्मरार्थानां, तेषां सर्वज्ञभाषितम् । इति स्थितं भवत्येव, कर्मरोगनिवर्धणम् ॥ ७९६ ॥
“यथा दोषत्रयं वैद्यः, क्षारीरक्षश्चिकित्सति । रागद्वेषमहामोहांस्तथा सर्वज्ञ एव हि ॥ ७९७ ॥ तस्मान्नास्त्येव सर्वज्ञवैद्यशास्त्रमहिःस्थिता ।
“चिकित्सा कर्मरोगाणां, नूनमेतेन हेतुना ॥ ७९८ ॥ तथाहि—एकान्तविपरीता ये, जैनशास्त्रस्य नास्तिकाः । एकान्तेनैव ते पापा, धी-
“र्देसंसारकारकाः ॥ ७९९ ॥ तथापि छिद्रजन्तूनां, गृहानामर्थकामयोः । त एव प्रतिभान्त्युषैर्नास्तिकाः सान्प्रतोक्षिणाम् ॥ ८०० ॥ तदे-
“वमार्थं । दोषाणि, सीर्थानि जिनभाषितात् । विनिर्गवानि तेनेदं, व्यापकं जिनदर्शनम् ॥ ८०१ ॥ एवं च स्थिते—यद्वागद्वेषमोहानां, प्र-
“तिपक्षतया स्थितम् । सत्यं भूतदया प्रह्व, शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ ८०२ ॥ औदार्यं सुन्दरं वीर्यमाकिञ्चन्यमलोलभता । गुरुभक्तिक्लृपो
“ज्ञानं, ध्यानमन्यथा तादृशम् ॥ ८०३ ॥ आस्तिकेभ्यश्च तीर्थ्येषु, तत्स्वरूपेण सुन्दरम् । किंतु नो राजते तेषु, यथा याचितवभूषणम् ? ॥ ८०४ ॥
“त्रिभिर्विशेषकम् । तद्वि स्वकल्पितैः श्रेयैः, सर्वज्ञवचनातिरैः । यागहोमादिभिः सार्धं, भीलितं न विराजते ॥ ८०५ ॥ समस्तोपाधिभु-
“क्षानां, गुणानां प्रतिपादकम् । तदेवं सर्वतीर्थेषु, स्थितं सर्वज्ञदर्शनम् ॥ ८०६ ॥ तत्र सद्भाविकं जैनं, तीर्थं सर्वगुणात्मकम् । सर्वत्र
“संस्थितं भ्रमं, न लिङ्गं धर्मकारणम् ॥ ८०७ ॥ अतो मदुक्तमार्गेण, यथा ते तीर्थिकास्तथा । ध्यानयोगवलेनैव, किं स्युर्मोक्षस्य साधकाः ?

“किं बहुना ?—सा महावैद्यशालिका, श्रेया रोगनिवर्हणी । तत्संहितानुसारेण, शेषा अपि कदाचन ॥ ७७२ ॥ यतः—यातः पितं ऋ-
“श्रुति, सर्वरोगविधायकम् । दीपत्रयं विजानीते, सुवैद्यस्तस्य भेषजम् ॥ ७७३ ॥ कूटवैद्या न जानन्ति, स्वयं वत्त्वविरोधतः । तेभ्यो
“योऽपि विशेषः स्वाकृत्यानां रोगिणां कचिन् ॥ ७७४ ॥ सोऽयं गुणाश्चरन्यायः, स्यादोषत्रयहानितः । तस्मात्स एव सदैवस्तत्र रोगचि-
“रसकः ॥ ७७५ ॥ युग्मम् । तदिदं ते समासेन, मया वैद्यक्यानकम् । यौण्ढरीक ! समाख्यातं, सन्देहदलनं परम् ॥ ७७६ ॥ अयोऽय
“नगरं श्रेयः, सर्वरोगप्रपीडितः । एकस्तत्र महावैद्यः, सर्वज्ञः परमेश्वरः ॥ ७७७ ॥ संजातकेवलज्ञानः, शिष्टसिद्धान्तसंहितः । सर्वलोको-
“पकारी च, कर्मरोगनिवर्हणः ॥ ७७८ ॥ तथापि गुरुकर्मणः, संसारोदरचारिणः । भूयांसो न प्रपद्यन्ते, वीबाह्वं परमेश्वरम् ॥ ७७९ ॥
“ये भक्त्या छद्गुकर्मणो, जीवा धन्यतमाः परम् । त एव तं प्रपद्यन्ते, सदैवं परमेश्वरम् ॥ ७८० ॥ सदैवमनुजायां च, स समायां यदा-
“ऽदुलम् । शिष्येभ्यो देशयत्युच्चैर्नोक्षमार्गं जगद्गुरुः ॥ ७८१ ॥ तदा देवा मनुष्याश्च, केचिन्नां कलुषासपाः । प्रसङ्गेनागवास्तत्र, दृष्टयन्ति
“जिनदेशनाम् ॥ ७८२ ॥ अनेकनयगन्भीरां, तां श्रुत्वा मनदुद्वयः । अन्यथा कल्पयन्त्येते, मिथ्यात्वाभ्यावचेवसः ॥ ७८३ ॥ तवस्ते
“जिनसद्वैद्यादुपहृत्य धर्हिताः । स्वशाखाणि प्रकुर्वन्ति, कूटवैद्यसमानकाः ॥ ७८४ ॥ तत्र च—ये वावदास्तिकाः केचिन्सीर्ष्याः सांख्यादयो
“मताः । जिनवाक्यानुसारेण, तैर्मन्त्रेषु कियन्त्यपि ॥ ७८५ ॥ कृतानि चारुवाक्यानि, श्रेयसभूहितं स्वयम् । स्वपाण्डित्याभिमानेन, कूट-
“वैद्यैरिवाखिलम् ॥ ७८६ ॥ युग्मम् । ततः सर्वज्ञसद्वाक्यभूषितानि मदीवले । तच्छाक्षाप्यपि राजन्ते, प्रसिद्धिं प्रगताति च ॥ ७८७ ॥
“ये पुनर्नोस्तिकाः पापा, बृहस्पतिमुवाच यः । सर्व तैर्जिनशास्त्रस्य, विपरीतं विकल्पितम् ॥ ७८८ ॥ तेऽपि धाचालवासाराल्क्षणाविषजने
“मताः । प्रसिद्धिं तत्करस्येह, प्रागल्भ्यं हि महत्तरम् ॥ ७८९ ॥ तथा—नानाचचित्ताल्लोकानां, प्रतिभान्ति यथास्यम् । केषांचिदेव ते

“॥ ८२६ ॥ चित्तजालोपसंहारं, यत्पुनर्ध्यानमीदृशम् । औदासीन्यं मतं तद्वि, निर्जराभाक्कारणम् ॥ ८२७ ॥ तदत्र तन्निरोद्धव्यं, चित्त-
“जालं सुमुष्टुणा । तच्च नानाविधोपायै, रागादेषादिसुन्दरैः ॥ ८२८ ॥ ततो यत्तीर्थिकैः प्रोक्तं, यः प्रोक्तो जितशान्तने । भावतीर्थे स्थितः
“सोऽयं, ध्येयभावो न दुष्यति ॥ ८२९ ॥ यतः—यदिर्विशुद्धकर्तव्याः, साधयन्ति सुमुखवः । मोक्षं नानाविधैर्व्येयैर्मोष्यरथ्यं तत्र कार-
“णम् ॥ ८३० ॥ किं तु—परमात्मादयो ध्येया, यथा संगोकारिणः । जीवस्य चेतसोऽस्त्यर्थं, न हि चिन्दादयस्तथा ॥ ८३१ ॥ जाल-
“मपनविशेषेण, चेतसः सुन्दरेतरम् । स्वरूपं जायते सिद्धं, स्वसंवेदनवो ह्यदः ॥ ८३२ ॥ किं तु—नानावृत्तिचाल्नीयानां, कस्यचित्स्या-
“स्कर्तव्यं । चेतःशुद्धिरतश्चिन्ता, मौनीन्द्री मार्गदेशना ॥ ८३३ ॥ ततो विशुद्धचिन्तानां, शुद्धमाध्यस्थशालिनाम् । केषांचित्सेऽपि वि-
“द्वाद्याः, सुविंशुद्धेर्विधायकाः ॥ ८३४ ॥ इतरथा—तरत्वं विज्ञाय ये भूदाः, प्रवर्तन्तेऽर्थकामयोः । तद्वलेनैव निश्चिन्ता, योगिनोऽत्र
“प्रयं क्लिष्ट ॥ ८३५ ॥ तेषां ज्ञानशुद्धकानां, पादक् सूर्योदयेऽमले । कौटरान्तःप्रविष्टानां, तादृग् ज्ञेयं महात्मभिः ॥ ८३६ ॥ पुनरमम् । ते ह्यज्ञान-
“तमोलिमाः, सुदृष्टिप्रसर्तं विना । कौशिका इव लीयन्ते, नितरां भवकोटरे ॥ ८३७ ॥ योगे ज्ञानांशुदीप्तान्नै, परिरुहति भास्करे । हृदये
“हि कुतस्तिष्ठेदर्धकामरुदहातमः ? ॥ ८३८ ॥ तस्माभिर्मलचिन्तानां, धैरान्याभ्यासलासिनाम् । चित्रमालम्ब्यतं प्राप्य, माध्यस्थ्यं संप्रवर्तते
“॥ ८३९ ॥ अतोऽमी ये पुरा प्रोक्ता, ध्येयभेदाः कुतीर्थिकैः । निष्यन्दविन्दुभूतास्तै, स्युर्जेनमतचारिभ्यः ॥ ८४० ॥ तत्कूटवैद्यशालावद-
“न्यदर्शनमालिका । स्वरूपेण सदा ज्ञेया, कर्मरोगविवर्जनी ॥ ८४१ ॥ तत्रस्थानां पुनर्यः स्यात्कर्मरोगक्षयः कश्चित् । विशेषो ऽत्र स वि-
“ज्ञेयः, सर्वज्ञवचनादुष्टः ॥ ८४२ ॥ इयं सद्द्वयशालावदाकालं वनमतालिका । कर्मरोगहरी ज्ञेया, द्वादशाक्षी सुसंहिता ॥ ८४३ ॥ यद्वा-
“योच्छेदतं लोके, किंचित्स्थितसुन्दरं वचः । तदुष्टाकररूपायां, सर्वमस्यां प्रतिष्ठितम् ॥ ८४४ ॥ यत्पुनर्बुद्धिलेपेन, विना हिंसादि सुन्दरम् ।

“॥ ८०८ ॥ तत्र—शुद्धानुष्ठानविकलं, ध्यानं यदुपश्लिखितं । ध्यायन्ति तद्वचोभावं, नास्याकारि विवेकिनाम् ॥ ८०९ ॥
 “यतोऽत्र वण्डुलस्य, जीवस्य गुणसन्निधे । शुद्धे भर्ते सदाचारध्यानाच्छोभ्यत्येवतः ॥ ८१० ॥ यः पुनर्मलिनारम्भी, यद्विध्यानिपरो
 “भवेत् । नासौ ध्यानाद्भवेच्छुद्धः, सतुपसण्डुर्लो यथा ॥ ८११ ॥ गुणम् । सर्वोपाधिविशुद्धेन, ततो जीवेन साध्यते । ध्यान-
 “योगः परः श्रेष्ठो, यः स्थानमोक्षस्य साधकः ॥ ८१२ ॥ यत्र साचाटशो जीवो, निर्मलत्वा कथंचन । स तीर्थिकोऽपि भावेन, पतंतं
 “जितशक्तये ॥ ८१३ ॥ तस्माज्जैनेन्द्रमेवैकं, भासनं भवनाशनम् । तीर्थिका भवि व्रतस्या, भवत्येव भवच्छिद्यः ॥ ८१४ ॥ किं यदुना ।
 “—जातपिसकफानां भौं, निःशेषादकारिणाम् । क्षमादारोग्यजननं, यथा लोके सुभेषजम् ॥ ८१५ ॥ तत्कूटभिषजाऽपीह, प्रयुक्तं पर-
 “मार्थतः । कर्षिद् दृणाक्षरन्यायाद्याया सदैवसम्मतम् ॥ ८१६ ॥ यथा सर्वमनुष्ठानं, यद्भवेज्जासाधारणम् । सरागद्वेषमोक्षानां, पिचादितत्त्व-
 “लात्सनाम् ॥ ८१७ ॥ तल्लोके सर्वतीर्थेषु, साक्षाज्जैनेऽपि वा भर्ते । यथा तथा कृतं द्रव्य, क्षेत्रं सर्वदसम्मतम् ॥ ८१८ ॥ चतुर्भिः कला-
 “पकम् । यत्पुनश्चित्तमालिन्यकारकं मोक्षवारकम् । यतिश्रावकरूपेण, कुर्युः कर्म प्रवाहितः ॥ ८१९ ॥ तज्जैनेन्द्रमवाद् वादं, बहिर्भूतं न
 “संशयः—किं पुनर्लोकातीर्थिणां, कर्तव्यं यदुदोपलम् । ॥ ८२० ॥ गुणम् । तद्विदं भावसवीर्यमवतीर्थं तरन्ति भोः । । संसारसागरं
 “जीवाः, पर्याप्तं वैपश्चित्तया ॥ ८२१ ॥ यत्र ते व्ययनात्समग्र सन्नेहकारणम् । समाकर्ण्य तन्नाभिं, परमायो निवेद्यते ॥ ८२२ ॥
 “पापं हि दुष्टकष्टोर्ध्वः, पुण्यं शुद्धादि सुन्दरैः । विचैरात्मा शोधोभाभ्यामोदासीन्येन मुच्यते ॥ ८२३ ॥ स्वभाव एव जीवस्व, यत्तथापरि-
 “णामभागा । बध्यते पुण्यपापान्या, माप्यस्यासु विमुच्यते ॥ ८२४ ॥ ते च हिंसायनुष्ठानाद्, भ्रमणानुप्यकारकात् । जायन्ते चित्तक-
 “र्षोला, यथाऽप्यथाद्वादालनी ॥ ८२५ ॥ तथाऽहिंसायनुष्ठानात्, स्वैर्यैर्मैरूपकारकात् । जायन्ते शुभकष्टोभाः, पच्यादिव सुखासिकाः

“परमात्माल्यः, शुद्धयोधप्रभावकः । अक्षरीत्युप्यनन्तेन, वीर्येण भवमोचकः ॥ ८६४ ॥ विज्ञातो यैर्महाभागैः, प्रतिपन्नश्च भावतः । तेषां
 “निर्णीतरूपाणां, विवादः कुत्र कारणे ? ॥ ८६५ ॥ केवलं—ये कल्पयन्ति तं मूढा, रागद्वेषमलाविलम् । ते ज्ञातवत्स्वरूपैस्तीर्त्वार्यन्ते कठ-
 “णापरैः ॥ ८६६ ॥ तदेवं तात्त्विकत्वावदेवस्तुभ्यं निवेदितः । यः प्रमाणप्रसिद्धत्वादेकः सर्वप्रवादिनाम् ॥ ८६७ ॥ धर्मोऽप्येको जगत्त्रय,
 “विशेषः पारमार्थिकः । कल्याणगातिकहेतुः, शुद्धः शुद्धगुणात्मकः ॥ ८६८ ॥ क्षमामार्दवसत्त्वौचित्यः संयममुक्त्यः । सत्यज्ज्ञार्जवत्यागा,
 “एते धर्मगुणा दद्या ॥ ८६९ ॥ दशलक्षणकं धर्मेनेनं विज्ञाय पठिहताः । स्वर्गोपवर्गादाचारं, विद्वन्ते न केनचित् ॥ ८७० ॥ यस्त्वस्य
 “वैपरीत्येन, कल्प्यते मूढमानवैः । धर्मस्तं वात्यन्तीमे, कणाऽऽक्रान्तबुद्धयः ॥ ८७१ ॥ तदेव धर्मः सर्वत्र, यः प्रमाणप्रतिष्ठितः । एकः
 “स वर्णितस्तुभ्यं, दौण्डरीकमुने ! मया ॥ ८७२ ॥ तथाऽत्र मोक्षमार्गो यः, संगीतस्त्रात्त्वसंज्ञकः । सोऽप्येक एव विज्ञातः, पठिहतैः पर-
 “मार्थतः ॥ ८७३ ॥ सथाहि—सत्त्वं कैश्चित्पाल्यातं, लेख्याशुद्धिस्त्रायाऽपरैः । शक्तिस्त्रायाऽऽत्मनो वीर्यं, यल्लभ्यं योगिभिः परम् ॥ ८७४ ॥
 “सविदं शब्दभेदेन, भिद्यते नार्थतो भुवम् । तथाऽस्याचरणेऽप्यत्र, ध्वनयो भेदिताः परम् ॥ ८७५ ॥ यतः—अट्टकर्मसंस्कारा, पुण्या-
 “पुण्ये शुभाशुभे । धर्मो धर्मो तथा पाशाः, पर्यायास्तस्य कीर्तिताः ॥ ८७६ ॥ एतच्च सत्त्ववीर्यादिशब्दवाच्यं यद्विप्यते । इदं स्वहानिदु-
 “द्धिभ्यां, कारणं भवमोक्षयोः ॥ ८७७ ॥ दीपमाने भवन्त्यस्मिन्, भवे सर्वा विपत्तयः । वर्धमाने पुनः सर्वाः, संभवन्ति विभूतयः
 “॥ ८७८ ॥ इदमेव चतुष्कोटिविशुद्धमपरे विदुः । ऐश्वर्यज्ञानवैराग्यधर्मरूपास्तु कोटयः ॥ ८७९ ॥ रजस्तमोभ्यां सत्सत्त्वमादृतं न प्रका-
 “शते । विपरीताश्च जायन्ते, तस्यैश्वर्यादयो गुणाः ॥ ८८० ॥ तत्र—रजोवशादवैराग्यमनैश्वर्यं तमोचयात् । तमसश्चैव माहात्म्याद्ज्ञानाध-
 “र्मसम्भवः ॥ ८८१ ॥ यत्रैकं तत्र नियमाद्वितीयमपि विद्यते । रजस्तमोभ्यामेवं हि, भवितव्यं सदा सह ॥ ८८२ ॥ सर्वथा मलिनं

व्यापकता
औनदर्थ्य-
नस्य

देवस्वरूपं

“तस्यापाये पुनः पुंसां, सद्वृद्धेर्गोचरं गते । अत्र सदर्थेने नूनं, भेदबुद्धिर्निर्वर्तते ॥ ९०२ ॥ आत्मा साधारणो ह्येष, सर्वेषामपि वादिनाम् ।
“समलो न विजानीते, मोक्षमार्गं यथास्थितम् ॥ ९०३ ॥ मलक्षये पुनस्तस्य, मोक्षमार्गो यथास्थितः । यत्र तत्र स्थितस्यापि, हठादेव प्र-
“काशते ॥ ९०४ ॥ तत्राभेदं विनिश्चित्य, दर्शनं पारमार्थिकम् । स शुभेदाप्रहं स्वीयं, तथा चोक्तं मनीषिभिः ॥ ९०५ ॥ रिक्तस्य जन्तो-
“र्जोतस्य, गुणदोषान्नप्रयतः । विलब्धा वत केनामी, सिद्धान्तविषयमहः ॥ ९०६ ॥ अहं चारुचारास्त्वं, मदीयं चारु - दर्शनम् । न
“स्वदीयमिति स्पष्टं, मत्सरस्य विजृम्भितम् ॥ ९०७ ॥ किं धृष्टना ?—यावन्तो देहिनी लोके, यथावस्थितदृष्टयः । ते सर्वेऽप्यत्र वर्तन्ते,
“तान्निवर्के बुद्धदर्शने ॥ ९०८ ॥ निर्नष्टममकारास्ते, विवादं नैव कुर्वते । अथ कुर्युस्तत्सोभ्यो, दातव्यैवैकनाक्यता ॥ ९०९ ॥ ये स्वक्षी-
“णमलत्वेन, विपरीतबिलोकिनः । स्वार्थं व्यापकत्वेन, संगिरन्ते समरसराः ॥ ९१० ॥ तेषां ज्ञानधकत्वात्तामपकर्णनमुत्तरम् । अथवा
“सत्त्वमार्गं ते, षोडशीयाः प्रयत्नतः ॥ ९११ ॥ युगम् । न मोहदलनादन्यो, ह्युपकारो महत्तमः । अतो यदुक्तं भवता यदुक्त—
“स्वार्थं व्यापि चैतीर्थ्यो, प्रयुस्तत्र किमुत्तरम् ? । तदिदं ते मयाऽऽहयातं, प्रतिपातविचर्जितम् ॥ ९१२ ॥ यावद्विदिविवादाङ्गे, निःशेष-
“नयसागरे । छुट्टिसरितः सर्वोऽपि, पतन्तीर्द्रव्यासि स्फुटम् ॥ ९१३ ॥ तावत्ते सर्वसन्वेहा, यास्यन्ति प्रलयं तदा । प्रास्यसि रवं यथा
“नास्ति, सर्वज्ञयचनात्परम् ॥ ९१४ ॥ युगम् ।” ततो निर्नष्टसन्वेहः, प्रपद्य गुरुभाषितम् । संजातः पौण्डरीकोऽसौ, विशेषागमत्तरः
॥ ९१५ ॥ कालक्रमेण संपन्नो, द्वादशाङ्गस्य पारताः । समन्तभद्रसूरीणामसौ पादप्रसादतः ॥ ९१६ ॥ अनन्तामपर्ययोऽयं, सातिशेषः
सविस्तरः । सर्वज्ञागमसद्भावः, सर्वोऽस्य मनसि स्थितः ॥ ९१७ ॥ ततोऽनुयोगोऽनुज्ञातः, सगच्छस्तस्य सूरीभिः । दत्तमाचार्यकं स्वीयं,
कृतमानुष्यमात्मनः ॥ ९१८ ॥ आचार्यस्यापनायां च, तस्यागर्नरैर्युदा । कृता विधानतो देवसङ्गपूजा दिनाष्टकम् ॥ ९१९ ॥ ततः स-

“सत्त्वं, हेतुः संसारदुःखयोः । तदेव विमलं वीर्यं, कारणं सुखमोक्षयोः ॥ ८८३ ॥ सदाभार्यमिमे सर्वे, तपोभ्यामप्रवारयः । निश्चिन्ना
 “हेतवो लोकं, तत्तत्त्वं पारमेश्वरम् ॥ ८८४ ॥ ज्ञानं तद्गोचरं यत्साच्छिद्वानं च सदाभयम् । क्रिया च धर्मनी तस्य, मोक्षमार्गः स की-
 “र्तितः ॥ ८८५ ॥ एतच्च तत्त्वं यैः सर्वैर्विज्ञातं शुद्धशुद्धिमिः । मेरुनिष्कम्पचिदानां, तेषां भ्रान्तिवः श्रुतस्त्रिका ॥ ८८६ ॥ केवलं
 “वारयन्तीमे, मूढलोकं कृपापराः । सत्त्वभार्गात्परिभ्रष्टं, यान्समर्पयितुं दम् ॥ ८८७ ॥ तर्हि त्वं ते समासेन, एतत् सान्नाधिकं जया ।
 “आक्यातं यद्विनिश्चितं, पठन्ते चार्ययोगिनः ॥ ८८८ ॥ इदं चाविचलं लोकं, यथैकं मानवः स्थितम् । तथा त्रयोऽप्यन्तर्नेत्रः, साध्यः
 “महावसुन्धरः ॥ ८८९ ॥ आत्मनोऽनन्तसद्गोपदर्शनानन्दवीर्यिणः । अमूर्तसागिरूपस्य, स्वरूपस्थितिष्ठमणः ॥ ८९० ॥ संसिद्धिर्निर्गुप्तिः
 “शान्तिः, शिवमक्षयमव्ययम् । अमृतं अक्षरं निर्वाणं, ध्वनयसास्य वाक्काः ॥ ८९१ ॥ समसासिद्धिर्दत्तं, हेतुयानुष्कार्धर्मगिरिवम् । हेतुयान-
 “शुद्धितु मोक्षाय, स वैवविषयलक्षणः ॥ ८९२ ॥ तद्वृद्धिगारवन्धेन, वरेष्वमनुभारिषु । अनुषङ्गात्सुखं तदु, देवपथे प्रसिद्धितम् ॥ ८९३ ॥
 “तदेवविषयसर्वेष्वर्थास्त्वनिवेदकम् । सच्छास्त्रमीदृशस्यैव, मोक्षस्य प्रतिपादकम् ॥ ८९४ ॥ दृष्टेष्टाव्याहतं सारं, प्रमाणेन प्रसिद्धितम् । तदेक-
 “सिद्ध सर्वत्र, व्यापकं परिकीर्तितम् ॥ ८९५ ॥ युगम् । अमुं च तस्य आचार्यं, परित्याग्य विरोधतः । कर्मपरिचिन्नेः शब्दार्थेभ्यस्तन्निर्भाषते
 “॥ ८९६ ॥ वैष्णवं वा यदुच्येत, आक्षर्यं वा निगद्यताम् । मार्हचरं वा गीयेत, वीर्यं वाऽप्यभिधीयताम् ॥ ८९७ ॥ औनेन्द्रं वा निवे-
 “देत, श्लातापरिह मानवैः । अविनाष्टे हि भावार्थे, शब्दभेदो न दुष्यति ॥ ८९८ ॥ अर्थेन हि प्रसीदन्ति, शब्दभावेन नो दुष्याः ।
 “संतुष्येदेव इत्युक्तो, मूर्ख एव निरर्थकम् ॥ ८९९ ॥ एवं च स्थिते—एवविषयं चेत्तेऽपि, वदेयुर्वाग्विक्काः स्वकम् । दर्शने व्यापकत्वेन,
 “न विवादोऽस्ति तैः सह ॥ ९०० ॥ आच्छादितानां मोहेन, पीण्डटीकमादायुने । बहुनि-दर्शनानीति, मोक्षोऽयं स्वप्रवर्तते ॥ ९०१ ॥

सन्तभद्राख्या, हित्वा सं देहपञ्चरम् । ते सूरयः शिवं प्राप्ताः, कृतवन्ता महाधिपः ॥ ९२० ॥ अथावात्मानधिज्ञानो, मनःपर्याप्तमंगुलः । जातः स पौण्डरीकाख्यः, सूरिः ज्ञासन्दीपकः ॥ ९२१ ॥ स भव्यपौण्डरीकाणां, सूर्यवद्देवानांशुभिः । विजयार द्वाभिरां, मद्राभोरत्त-
मोत्तरीयम् ॥ ९२२ ॥ अपरापरदेशेषु, सुचिरं मुनिचर्यया । विद्वत्स दिव्यवर्गं च, निष्पाद्य गुणभूषितम् ॥ ९२३ ॥ दानशीलवर्षोभार-
यर्मयसचतुष्टयम् । पाळयित्वा जिनार्करं, प्रकाश्य जिनशासनम् ॥ ९२४ ॥ विद्यायायुष्कयवन्तं, पौण्डरीकशिराकरः । वरः संतोरना-
व्याजं, सन्ध्यारागं चकार सः ॥ ९२५ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । स्वस्थाने स्थापितवन्तं, सूरिः स्वभ्यस्तसत्किञ्चनः । साधुधर्मैर्न्यरो नाम,
निःशेषागमपारगः ॥ ९२६ ॥ तत्सर्वं विदितानुक्तं, पुरस्कृत्य धनेश्वरम् । आचार्यं निजगच्छं च, सोऽनुसिद्धिं ददायिमाम् ॥ ९२७ ॥
“धन्यस्त्वं येन विज्ञातः, संसारगिरिद्वारकः । वज्रवदुर्भेदभायं, मद्राभागा ! जिनगमः ॥ ९२८ ॥ इदं पारोक्षिकं यत्नं, परं सत्ताम्यदां
“परम् । अत्युत्तममिदं लोके, महासत्यनिषेधितम् ॥ ९२९ ॥ धन्येभ्यो दीयते वातं, धन्या एवास्त पारगाः । गत्वाऽस्त पारं ते
“धन्याः, पारं गच्छन्ति संसृतेः ॥ ९३० ॥ भीतं संसारकान्धारात्समर्थस्य विमोचने । साधुवृन्दमिव सर्वं, भयतः सारणागतम् ॥ ९३१ ॥
“संप्राप्य गुणसन्त्योहं, निर्मलं पारमेश्वरम् । द्राणं संसारभीतानां, धन्याः कुर्वन्ति देहिनाम् ॥ ९३२ ॥ वदेते भावरोगावांस्तत्त्वं च भाव-
“भिपन्नवरः । अवलम्बयाऽमी सज्जीवा, मोक्षनीयाः प्रयत्नतः ॥ ९३३ ॥ गुरुभ्य मोक्षयतेवानममचो हितोपयतः । पदलक्षो दृढं मोक्षे,
“निःस्पृहो भवचारके ॥ ९३४ ॥” कल्पोऽयमिति कृत्वा त्वमीदृशोऽयं प्रचोदितः । निजापसानुरूपं हि, योदितव्यं सदा त्वया ॥ ९३५ ॥
अनुसिद्धिं विधायेत्यं, सूरसस्य कृतानतेः । सूरयः पौण्डरीकाख्याः, प्राहुः दिव्यगणं वरः ॥ ९३६ ॥ “पुण्याभिरपि नैवेद्यं, सुखयोद्धि-
“त्यसन्निभः । संसारसागरोच्चाटी, न मोक्षक्यः कदाचन ॥ ९३७ ॥ प्रतिदृढं न कर्तव्यमनुद्वलवरीः सदा । भाग्यमस्त्य मृदत्तागो, येन यः

धनेश्वरा-
याचार्थ-
ददानं

“सफलो भवेत् ॥ ९३८ ॥ अन्यथा जन्तुबन्धनामाश्रालोपः कृतो भवेत् । ततो विदम्बना शेषा, भवेदत्र परत्र च ॥ ९३९ ॥ ततः
“कुलवधून्यायात्कार्ये निर्भर्त्सितैरपि । यावज्जीवं न भोक्तव्यं, पादमूलमभुज्य भोः । ॥ ९४० ॥ ते ज्ञानभाजनं धन्यास्ते स्वदर्शननि-
र्मलाः । ते निष्प्रकम्पचारित्रा, ये सदा गुरुसेविनः ॥ ९४१ ॥” एवं वदत्सु वीरेषु, तेषु सद्धर्मसुरिषु । तथेति तद्वचः सर्वे, प्रपद्य
प्रणतिं गताः ॥ ९४२ ॥ ततो विहितकर्तव्यः, परित्यज्य गणं क्रमात् । स सूरिः घोषट्टरीकाख्यो, गतः सद्रिक्कन्दरम् ॥ ९४३ ॥
अश्लिष्वर्मावशेषेण, वपुया धीरमानसः । परीपहसितिश्वर्य, स्थितः शुद्धशिलातले ॥ ९४४ ॥ तत्र च—कृतपञ्चनमस्कारो, भावसारं
मुहूर्त्तः । स दत्तालोचनः सम्यक्, सिद्धानायाय चेतसि ॥ ९४५ ॥ प्रणियानं महाभागः, कारणं धर्मशुक्रयोः । ध्यानयोस्तीव्रसंवेग-
श्चकारेत्यं विशुद्धधीः ॥ ९४६ ॥ “ज्ञानदर्शनचारित्रवीर्यारोपनतत्परः । एक एवान्तरारमा मे, व्युत्सष्टमभुनाऽपरम् ॥ ९४७ ॥ राग-
“द्वेषमहामोहकपायमलधूनकः । विशुद्धः साम्प्रतं वर्ते, कातकोऽहं समाहितः ॥ ९४८ ॥ क्षाम्यन्तु सर्वसत्त्वा मे, क्षान्तिर्मे सर्वजन्तुषु ।
“निर्वैरः साम्प्रतं शान्तः, क्षेत्रज्ञो मम वर्तते ॥ ९४९ ॥ यदन्वर्थायितः किञ्चिद्विद्भिर्भूतं पुरा मया । गृहीतं स्वीयशुद्ध्या तद्व्युत्सष्टमभुना-
“ऽखिलम् ॥ ९५० ॥ तीर्थधरा महात्मानः, सिद्धा निर्भुक्तकल्मषाः । सद्धर्मः साधवश्चेति, भवन्तु मम मङ्गलम् ॥ ९५१ ॥ एतानेवो-
“समस्तेन, गृह्णासि भुवनोऽयहम् । एतानेव प्रपद्येऽहं, शरणं भवभीरुकः ॥ ९५२ ॥ निवृत्तसर्वकामोऽहं, मनोजालनिरोपकः । वन्तुः
“समस्तभूतानां, सूनुवत्सर्वयोषिताम् ॥ ९५३ ॥ स्थितः सामायिके शुद्धे, सर्वयोगनिरौषिणि । व्युत्सष्टचेष्टं मां सिद्धाः, पश्यन्तु परमे-
“धराः ॥ ९५४ ॥ यच्च दुश्चरितं किञ्चिद्विद्वान्यत्र च मे भवेत् । संजातं जातसंवेगस्त्राग्निन्दासि पुनः पुनः ॥ ९५५ ॥ सर्वोपाधिविशु-
“द्धोऽहं ममेयमभुना गतिः । साक्षात्केवलिनस्तत्त्वं, भगवन्तो विजानते ॥ ९५६ ॥ सर्वथा—भवप्रपञ्चविरतो, मोक्षैकागतचेतसा ।

“समर्पितो मयाऽऽत्मैष, जिनानां जन्मनाशिनाम् ॥ ९५७ ॥ तव एव महात्मानः, सद्भावार्थिवेवसः । स्वशक्त्याऽप्येकमादाच्छन्दे सु-
 “वेन्दु मेऽशुना ॥ ९५८ ॥” इत्येवं प्रणिधानेन, ॥ महात्मा शिलासले । व्युत्सष्टकायो निःसङ्गः, पादपोषणमे स्थितः ॥ ९५९ ॥ परी-
 पद्यन्तं सर्वां, विनिर्जित्य स्वतेजसा । तिर्यग्देवगनुष्याणामुपसर्गाश्च भैरवान् ॥ ९६० ॥ प्रनष्टभूरिक्मांशो, धर्मभ्यान्मनुत्तमम् । अवि-
 लम्ब्य सगः शुद्धं, पूर्याभास सत्त्वम् ॥ ९६१ ॥ शुभम् । अक्षेपकर्मजालं च, धीर्येन्द्रालनवीधिवम् । विधाय क्षपकभेषयामारुह्यः क्रमदो दहन्
 ॥ ९६२ ॥ सतो भस्मीकृते धीर्याद् .पातिकर्मेषतुष्टये । संप्राप्तः केवलालोकं, सोऽन्यद्वाननगोचरम् ॥ ९६३ ॥ शुभम् । तवः प्रादुरभूषण,
 देवसङ्घसतुर्विधः । आकट्यः सद्गुणैस्सस्य, पूजार्थं हि महात्मनः ॥ ९६४ ॥ सतो हुन्तुभयो द्विधा, दृष्यन्तुर्भुरस्सनाः । जगुः किन्नरसङ्घावा,
 नवसुर्वेद्योपितः ॥ ९६५ ॥ अप्यनित्ये रजः सर्वं, यद्युपे गन्धवारि च । प्रकीर्यते स्म देवीधेः, पुष्पगुष्टिर्मनोहरा ॥ ९६६ ॥ भ्रमक्रमर-
 विलारवारसङ्कारवन्धुरः । स प्रदेष्टाः क्षणज्वातो, दिव्यगन्धैर्विसर्पिभिः ॥ ९६७ ॥ गोदीप्यन्तनासिप्तं, दिव्यसद्भूषयासिवम् । पञ्चुरैर्द-
 मुनीन्द्रैश्च, देवाः सङ्ककिनिर्मताः ॥ ९६८ ॥ तथा लसत्किरीटासते, तुष्टुभ्य मुनीधरम् । ययुः पादरजसस्य, शिरसा पापशुद्धये ॥ ९६९ ॥
 एवं प्रमोदसन्दर्भेनिर्भरे देवुधे गणे । पार्थस्ये स महाभागः, समुद्रपावसुपागतः ॥ ९७० ॥ तवः समीकृतासोपक्रमांशः क्षयमायकम् ।
 स्थित्वा योगज्यं धीरो, निरुधेय क्रमेण सः ॥ ९७१ ॥ तवश्च चाभिरुधेन, दौलेयी प्राप्य सत्क्रियाम् । देहत्रयविनिर्मुक्तः, स प्राप परमं
 पदम् ॥ ९७२ ॥ सतो विशेषपूजां ते, विधायानन्दनिर्भराः । गता देवा निजस्थानं, वदन्त्या भूतकल्मषाः ॥ ९७३ ॥ अन्यथ-
 क्रमेणामुता सापि, महाभद्रा प्रवर्तिनी । हत्वा कर्म गता मोक्षं, किं तु भक्तपरिहृया ॥ ९७४ ॥ तथा मुललिवासाभ्यासैस्त्रयोभिस्त्रिधा-
 विधैः । क्षाराद्यैरिव संजातं, चित्तरत्नं सुनिर्मलम् ॥ ९७५ ॥ तवः सापि क्रमेणेत्यं, संतज्य वनुष्यरम् । गतां कर्मक्षयं कृत्वा, मोक्षं

पुण्डरीक-
स्य मोक्षो
देवोत्स-

यश्च

भक्तपरिहया ॥ १७६ ॥ ते तु भीगर्भराजाद्याः साधवः सुतपोधनाः । सुमङ्गलाद्याः साध्यध्व, देवलोकमुपागताः ॥ १७७ ॥ किं
बहुना ?—यावद्विजन्तुभिस्तत्र, मनोनन्दनकानने । समन्तभद्रसूरीणां, पादभूलमुपागतैः ॥ १७८ ॥ इदमाकर्णितं धन्यैरुसुन्दरचेष्टि-
तम् । दूरसैरपि तेजोत, कौतुकेनापि विस्मितैः ॥ १७९ ॥ तावतां मध्यजन्तूनां, श्रुतेन जनितां तदा । भवप्रपञ्चविरतां, मनो नूनमनेन
भोः ॥ १८० ॥ विभिर्धिशेषकम् । ततः कैश्चित्कृता दीक्षा, कैश्चिद्धर्मो गृहस्थितैः । केचित्सन्यक्स्वमापन्नाः, केचित्संवेगमागताः ॥ १८१ ॥
एवं च स्थिते—भवद्विरपि विज्ञातमेवं कथयतो मम । भो भो भव्याः सभाचार्यसिद्धं दृष्टं महात्मनः ॥ १८२ ॥ ततोऽनुधीयतां पूर्ण,
यज्ज्ञातस्मास्य सन्निभम् । येनैव जायते सद्यः, सफलो मे परिश्रमः ॥ १८३ ॥ यतस्तुल्यः समस्तानां, प्रायः संसारचारिणाम् । जीवा-
न्तमेव दृष्टान्तो, मया योऽत्र निवेदितः ॥ १८४ ॥ षडेवदपि संशुल्य, चरितं निजसन्निभम् । न युज्यतेऽत्र भो भव्या, विधातुमवधीरणां
॥ १८५ ॥ सथाहि—यथाऽसौ पौण्डरीको जन्मद्वीपे पूर्वविदेहवर्तिनि सुकच्छविजयान्तर्गते शङ्खपुरे कमलिनीश्रीगर्भराजपुत्रतयाऽपि
जातस्तेन भगवता समन्तभद्रसूरीणां तस्यैव शङ्खपुरस्य सन्ध्याधिति चित्तरसकान्तान्तर्भूते मनोनन्दने चैलभवने वर्तमानेन भूरिभव्यानां
पुरतस्तपश्चपातेन मनुजगतावेव राजदारकोऽनुकूलाभ्यां कालपरिणतिकर्मपरिणामाभ्यां सुमतिर्भव्यपुरुषो जनिता इति कृत्वा भविष्यति
निःशेषगुणाधार इति ख्यापितस्तद्विदं सर्वेषां लघुकर्मणां भव्यमनुष्याणां समानं वर्तते, यतो नागाक्षेत्रोत्पन्ना अपि सर्वे मनुजगतौ वर्तन्ते
षड्विरद्विविधजननीजनका अपि सर्वे परमार्थतस्ते कालपरिणतिकर्मपरिणामयोः पुत्रा भवन्त्येव षड्विधाभिधाना अपि सुमतिर्भव्यपुरुषत्वं
न व्यभिचरन्तीति सदागमः सर्वदा ख्यापयति, यथा च सा महाभद्रा समन्तभद्रसूरिवचनेनादित एव प्रतिबुध्य प्रव्रजिता सती प्रज्ञा-
विशाला जाता तथैवद्वेत्तमपुरुषाः सर्वज्ञागमोपदेशात् संजाततत्त्वावबोधाः प्रथममेव साधवः संपद्यन्ते, त एव च परमार्थतः प्रज्ञावि-

प्रत्यङ्क-
द्विहितः
श्रोतृबोधः

शाला इति, यथा च तस्याः सुललितायाः पूर्वभवाभ्यासवशेन संपन्नस्तथा महाभद्रया सह ऐहसम्बन्धः स च गुणकरोऽभूत् एतेह गुरु-
कर्मणामपि केषांचिद्भविभद्राणां भव्यजन्तूनां केषांचिद्भवत्येव सुसाधुभिः साधं घटना, सा च भवत्येव तेषां गुणकरी “सम्पदसम्प्रा-
प्तिको हि कल्याणमित्रयोगो जनको योग्यतायाः आकरो गुणरत्नानां सूचको भाविकल्याणपरंपरायाः अमृतयोग इव निर्पातकः कर्मणि-
“पयस्सरकस्त” यथा च तया महाभद्रया तस्याः सुललितायाः सम्पन्नभद्रसूरीद्वारेण साधुगमे भक्तिर्जनित्वा वीणहरीकस्त च तथैव
धात्रीभावसिवात्मनो दर्शयन्त्या कृतञ्च तेन भगवता सह परिचयः तथाऽद्यापि सुसाधवः परदिवकरभैरवालसाः सन्तो गुरुकर्मणां च
भव्यजन्तूनां निष्कृत्रिमदेहभावमिव दर्शयन्तो यथा तथा सर्वज्ञागमे भगवति भक्तिगुरुरादयन्त्येव, सा हि यथा सथाऽऽविर्भूता प्रशा-
लिनी कर्ममलस्य शोधनी जीवरत्नस्य मोचनी भवप्रपञ्चस्य दर्शनी सत्त्वमार्गस्य साधनी परमपदस्येति । यच्च तेनानुमुन्दरपद्मवर्तिनो-
त्पन्नज्ञानेन तेषां पुरतः सविस्तरमाख्यातमात्मनो भवभ्रमणमुपमादारेण सुललितापीणहरीकयोः संवेगजननार्थं वक्ष्यामः सर्वेषां संसारिजी-
वानां समानं वर्तते, यतः कचिन्मोक्षमुपागतेषु केषुचिज्जीवेषु लोकास्तिवतियोगतः कर्मपरिणामादिद्वारा इव भविवन्धवावशेन निर्गच्छन्ति
क्रियन्तोऽपि जीवा असांध्यवहारिकजीवराशेः ततः कुर्वन्ति विचित्रमनन्तभवभ्रमणं हारयन्ति हिंसाश्लोधादिदोषातुरा मोक्षसाधनक्षम-
मापि कृच्छ्रेणावाप्तं बहुशो अनुभूयभवं कुर्वन्ति सुहृत्सुहृदः सद्गुणावाप्तं तागावसेरुवन्तएवपण्यपूर्णकवन्तरुगमनसाममीका अपि मुच्यन्ते
सर्वशोकागमानुष्ठानसम्बन्धेन अवाप्तसञ्ज्ञानाञ्च पश्यन्ति स्वयं प्रतिपादयन्ति च परेभ्यः, यथा—“निष्ठितनाटकभाषोऽयं प्राणिनां भव-
“प्रपञ्चोऽपरापरवेपकरोपमानि शरीरप्रदणानि अन्योऽन्यस्थाननर्तनकल्यानि बहुविधयोनिविशेषसञ्चरणानि ज्ञानाविधवासककुटीरक-
“तुल्यानि विमानभवनालयादीनि कूटनटपेटकदेवयानि धनुकुटुम्बकादीनि, एकोऽयं द्रव्यमपेक्ष्य परमार्थेनारमा कृत्रिमेयमस्य अनुष्ठान-

“द्विपर्यायेष्वपरापरनाममाला नेयमास्यास्यानं विवेकिनां लोकस्थितिकालपरिणतिकर्मपरिणामस्तथावचितव्यतानिजमव्यतानिजपरपरसन्व-
 “वैश्वकारणसमुदायजनितः समस्तोऽव्यस्य भवप्रपञ्चः तत्परिपाकलभ्यस्तु विच्छेदको प्रपञ्चस्यास्य परमेश्वरानुमदः”, स हि कारणं विम-
 “लज्ञानस्य तद्बलादेवायमात्मा जानीते यदुत परमेश्वराज्ञाकरणकणजनिते मम सुखदुःखे भवमोक्षौ च लेख्याविशोधनं तदाज्ञाकरणं
 “लेख्यामालिन्यजननं तदाज्ञाविशोधनं, ततः प्रवर्तते लेख्याविशोधकेषु सद्भूतगुणेषु निवर्तते लेख्यामालिन्यजनकेभ्यः समस्तदोषेभ्यः,
 “ततोऽत्यन्तविशोषितां लेख्यामपि विहाय भवसलेभ्यः ततः स्वरूपे स्थितः स एवात्मा संपद्यते परमेश्वरः परमात्मैति, यथा च तद-
 नुसुन्दरचरितं तस्य भगवतः समन्तभद्रसुरैः प्रत्यक्षं महाभद्रा च कथ्यमानं तदुभ्यते स्य तथा संसारिजीवचरितं भगवतः सर्वज्ञात्मस्य
 प्रतीतं मुसाधवश्च निवेद्यमानं प्रज्ञाविशालतया स्वत एव शुभ्यन्ते परेभ्यश्च प्रतिपादितसमर्था भवन्ति, यथा च तेन पौण्डरीकेण सुललि-
 तासुहृदय कथ्यमानं लघुकर्मतया प्रसंगेनाप्याकर्णयता तदनुसुन्दरराजचरितमवगतं विहितं च तदनुगमनानुरूपं तथा यूयमपि “भो
 “भवया इदं संसारिजीवचरितमनुभवगतमसिद्धमवशुभ्यत्वं अवबोधानुरूपं चाचरत विरहयत कथायान् स्थाययतास्त्वद्द्वाराणि निराकुरुते-
 “न्द्रियगणं दृलयत सकलं मनोभलजालं पोषयत सद्भूतगुणगणं शुभ्यत भवप्रपञ्चं यात तूर्णं शिवालयं येन यूयमपि सुमतपो भव्यपु-
 “कथा भवध” । अथ नास्ति भवतां तादृशी लघुकर्मता ततो यथा सुललिता भूयो भूयः प्रचोदिता सप्रणयं मुहुर्मुहुर्निर्मर्दिस्ता भविष्यथ यूयं
 धनुषालब्धा पुनः पुनः स्मारिता सती गुरुकर्मिकापि प्रतिबुद्धा तथा शुभ्यत्वं, केवलं तथा प्रतिबोध्यमाना अमृहीतसङ्केता भविष्यथ यूयं
 गलताल्लशोपका गुरुणां तथापि गुरुभिः प्रतिबोधनीया एव शुष्माभिरपि प्रतिबोद्धव्यमेव, यथा स्वदुश्चरितपञ्चात्तापेन सद्भूतगुणपक्षपा-
 तसारो निखिलकर्ममलविलयकारी सदागमयद्भुमानस्तस्याः सुललितायाः प्रतिबोधकारणं संपन्नः तथा भवद्भिरपि तथैव स विधेयो येन
 संपद्यते भवतामपि विशिष्टस्तत्त्वावबोध इति । ॥ च—श्रेयांसप्रसन्नदयादिजातिसरणगुत्पन्नः । श्रेयोऽनुसुन्दरादीनां, तदुत्पादः सनु-

अन्तिम
चपदेशः

असंख्य-
भवगोच-
रता जा-
तिस्मृतेः

क्तिः ॥ ९८६ ॥ यतश्चागमे मतिवासनायाः—असम्प्रकालोऽनुज्ञातो, यचो नास्ति च चारकम् । सुभूरिभवभाषेऽपि, वसनामास्ति
 विरोधिता ॥ ९८७ ॥ आदितः पुनरारभ्य प्रज्ञावभावार्थोऽयम्—शुक्लकर्मविपाकप्रसादहो, जगति किंचिद्विद्यास्ति न बुद्धेभ्यम् । सङ्क-
 लभोगसुखाधिकमुषकैः, क्षमसुखं प्रतिभाति च धीमताम् ॥ ९८८ ॥ परमकोटिगतोऽपि पुनर्नरः, प्रवक्ष्यानुग्रगन्त्य निपात्येव ।
 खलमलैरतिभीमभवोदधौ, यद्वि न वेत्ति स वां वदराशिवाम् ॥ ९८९ ॥ नरकयोगयुक्तानुभक्तमर्कः, पुनरुपैति शिषं गतकल्मषः । यद्वि
 सदागमयोधपरायणः, क्षणमपि प्रकरोति शुभं नरः ॥ ९९० ॥ इदमेवेत्य मनोमलवर्जनं, लघु विषाय सदागमसेवनम् । मुकत तेन हि
 दाय शिवं यथाऽऽगमवशादनुसुन्दरपार्थिवः ॥ ९९१ ॥ अन्यथ—इदमनन्तभवप्रसूचकं, मलयदादनुसुन्दरपेष्टितम् । यद्विद जावमतः
 परिकीर्तितं, मतिविकाशनकारि सुदेहिनाम् ॥ ९९२ ॥ न च नियोगत एव भवेदियं, गदितपदसिरस्य नरे नरे । सद्गुदवाप्य जिनेन्द्रमतं
 यतः, शिषमितः प्रगता बहवो नराः ॥ ९९३ ॥ त्रिचतुरेण भवेयु तथाऽपरं, षड्वत्साः पुनरन्यविधानतः । विविधप्रभव्यतया भवद्वारणं,
 निजनिजक्रमतो दधिरे नराः ॥ ९९४ ॥ तद्विदमथ सुगुहमहो जनाः, इद्वि विषय परं परमाधारम् । मलयिशोधनमेव सुमेधसा,
 लघु विधेयमिहाप्य जिनागमम् ॥ ९९५ ॥ एतन्निःशेषमथ प्रकटितमसितद्वैतुकिगर्भैर्वचोभिः, प्रज्ञाये भावसारं तदस्ति लज्जुना शु-
 क्कशुद्धा विचिन्ता । भो भव्या ! भाति चित्ते यद्वि हितमननं वेदमुपैक्षरां प्रलक्षणं मेऽनुतोषाद्विरितकलमलं स्वायंसिद्धौ पुरुष्यम्
 ॥ ९९६ ॥ उत्सूत्रमेव रचितं मतिमान्व्यभाजा, किंचिदधीदृशि मयाऽथ कथानियन्ते । संसारसागरमनेन घटीगुक्रागैस्तसाधुभिः कृत-
 र्देमपि शोधनीयम् ॥ ९९७ ॥ इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां पूर्वसूचितमीलकवर्णनो नामाष्टमः प्रस्तावः समाप्तः ॥

॥ समासेयमुपमितिभवप्रपञ्चा कथेति ॥

प्रशस्तिः ।

योतिवारिलभार्थः, सद्गुणान्जप्रबोधकः । सूत्रार्थोऽभवदीप्तः, साक्षादिव दिवाकरः ॥ १९८ ॥ स निवृत्तिश्लोभ्रतो, लाट-
देशविभूषणः । आचारपञ्चकोद्युक्तः, प्रसिद्धो जगतीतले ॥ १९९ ॥ अभूद्वहिवो धीरस्त्रतो देहमहत्तरः । ज्योतिर्निमित्तशास्त्राः,
प्रसिद्धो देशविल्लरे ॥ १००० ॥ ततोऽभूद्वसत्कीर्तिर्ब्रह्मगोत्रविभूषणः । दुर्गस्वामी महाभागः, प्रख्यातः पृथिवीतले ॥ १००१ ॥
प्रब्रज्यां गृह्णा येन, गृहं सद्गुणपूरितम् । हित्वा सद्धर्ममाहात्म्यं, क्रियथैव प्रकाशितम् ॥ १००२ ॥ यस्य तत्परितं धीश्य, दाशाङ्ककर-
निर्मलम् । युद्धास्तत्प्रत्ययदेव, भूयांसो जन्तवस्तदा ॥ १००३ ॥ सदीक्षादायकं तस्य, स्वस्य चाहं गुरुत्तमम् । नमस्यामि महाभागं,
गर्गाय मुनिपुङ्गवम् ॥ १००४ ॥ छिन्देऽपि दुष्पमाकले, यः पूर्वमुनिचर्यया । विजहारेह निःसङ्गो, दुर्गस्वामी धरातले ॥ १००५ ॥ सदेश-
नांशुभिलोके, योतित्या आस्करोपमः । श्रीभिल्लमाले यो धीरो, गतोऽस्त्रं सद्विधानतः ॥ १००६ ॥ तस्मादगुलोपशमः सिद्ध(सद्)विरभू-
दनाविलमनस्कः । परहितनिरतैकमतिः सिद्धान्तनिधिर्महाभागः ॥ १००७ ॥ विषमभवगर्तनिपतितजन्तुशतालम्बदानदुर्ललितः । वलि-
ताखिलदोषदुलोऽपि सततकरुणपरीतमनाः ॥ १००८ ॥ यः सद्गृहकरणरतः सद्गुणमहानिरतबुद्धिरनवरतम् । आत्मन्यगुलगुणगणैर्गणय-
रुद्धि विधापयति ॥ १००९ ॥ वटुविषमपि यस्य मनो निरीक्ष्य कुन्देन्दुविशदमयतनाः । मन्यन्ते विमलधियः सुसाधुगुणवर्णकं स-
त्सम् ॥ १०१० ॥ उपमितभवप्रपञ्चा कथेति तद्यरण्येणुक्त्वेन । गीर्देतया विहिताऽभिहिता सिद्धाभिधानेन ॥ १०११ ॥ अथवा—
आचार्यो हरिभद्रो मे, धर्मयोपकरो गुरुः । प्रस्तावे भावतो हन्व, स एवायं निवेदितः ॥ १०१२ ॥ विषं विनिर्धूय कुवास्तनामयं, व्यची-

वरयः कृपया सदाशये । अचिन्त्यवीर्येण सुवासनासुधां, नमोऽस्तु तस्मै हरिभद्रसूरये ॥ १०१३ ॥ अनागतं परिश्राप, चैत्यवन्दनसंभया ।
सदर्थेव कृता येन, दृष्टिर्ललितविस्तरा ॥ १०१४ ॥ यत्रातुल्यधयात्राधिकमिदमिति लब्धवरजयपवाकम् । निखिञ्जसुरभयनमभ्ये सतत-
प्रसदं जिनेन्द्रगृहम् ॥ १०१५ ॥ यत्रार्थदृक्कशालायां, धर्मः सदैवधामसु । कामो लीलावतीलोकं, सदाऽऽस्ते त्रिगुणो मुदा ॥ १०१६ ॥
तत्रेयं तेन कथा कविना निःशेषगुणगणाधारे । श्रीभिञ्जमालनगरे गद्विताऽप्रिममण्डपस्येन ॥ १०१७ ॥ प्रथमादौ ललितका साध्या भुज-
देवतातुकारिण्या । दुर्गस्वामिगुरुणां शिष्यिकेयं गुणाभिधया ॥ १०१८ ॥ संवत्सरशतनयके द्विषष्टिसहिवे(१६२)ऽल्लिखद्विष्टे षास्ताः ।
ज्येष्ठे सितपञ्चम्यां पुनर्वसौ गुरुदिने समाप्तिरभूत् ॥ १०१९ ॥ मन्याममस्या विज्ञाय, कीर्तयन्ति मनीषिणः । अजुष्टुभां सदस्याणि, प्रायशः
सन्ति पौढश ॥ १०२० ॥ समाप्ततामगमादिप्रमुपमितिभवप्रपञ्चा कथा ॥

श्रीमत्सिद्धसाधुविरचिता समासेप्रमुपमितिभवप्रपञ्चा कथा
इति श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाट्ट जैनपुस्तकोद्वारे प्रन्थाङ्कः ४९.

अधुना असदीया प्राप्यग्रन्था

अंक.	नाम.	किंमत.	अंक.	नाम.	किंमत.
१३	वी कर्मफिलोसोफी वीरचंद्रराघवजीकृत अंग्रेजी	०-५-०	४५	धीधर्मसंग्रहः-उत्तरार्द्धः	१-४-०
१४	धीआनंदकाव्यमहोदधिभौतिकं प्रथमं	०-१०-०	४६	उपमितिभयप्रपञ्चाकथा-पूर्वार्द्ध	२-०-०
१८	काव्यसूत्रं-मूलभाष्यं कालिकाचार्य फयायुतं	०-८-०	४७	धीदशवैकालिकसूत्रम्-सम्पूर्णं	२-८-०
२०	धीआनंदकाव्यमहोदधिभौतिकं द्वितीयं	०-१०-०	४८	आद्यप्रतिक्रमणसूत्रं (मुद्रणालये)	१-८-०
२२	धीआनंदकाव्यं	०-१०-०	४९	उपमितिभयप्रपञ्चाकथा-उत्तरार्द्ध	
३०	धीआनंदकाव्यं	०-१२-०	५०	धीजीवाजीवाभियोग-उपाह्वं (मुद्रणालये)	
३२	धीआनंदकाव्यं	०-१०-०			
४२	धीधर्मसंग्रहणीः (उत्तरार्द्धः)	१-४-०			
४३	धीआनंदकाव्यमहोदधिभौतिकं पष्ठम्-धीनयसुं				
	वरप्रणीतकाव्यानि	०-१२-०			
४४	धीपिण्डनिर्युक्तिः-सभाष्या	१-८-०			

प्राप्तिस्थलम्-लायनरेडियन्-
 ब्रौठ देवचंद्र लालभाई पुस्तकोद्धारफण्ड
 बडेखां चकलो सुरतसिटी.

ॐ श्री आचार्य विनयचन्द्र ज्ञान भण्डार ॐ

संपादन

श्री ध्येयान्वर स्नानरुवासी जैन आचर्य संप, जयपुर

८४

आचार्य श्री विनयचन्द्र ज्ञान भण्डार, जयपुर

श्रीमत् सिद्धसाधुविरचिता-

समासेयमुपमितिभवप्रपञ्चाकथा.

इति श्रेष्ठे देवचन्द्र लालभाई जैनपुस्तकालये प्रन्यासः ४९.

